
INSIGNIA ACADEMIAE HARVARDIANAE CANTAB: NOV: ANGLIAE
VE RI
TAS
The Gift of
Mary Bryant Brandegee
in Memory of
William Fletcher Weld
HARVARD COLLEGE LIBRARY

HORATII OPERA.

OXONII:

TYPIS D. A. TALBOYS ET G. BROWNE.

E. F. Burney del. *R. Cooper sculp.*

QUINTI HORATII Flacci Opera Omnia

Illustravit

FRID. GUIL. DOERING.

R. Cooper sculp.t

LONDINI,

Sumtibus Priestleii.

MDCCCXXXI.

PRÆFATIO.

Quamvis in Horatio explicando et a librariorum peccatis purgando tantum unaquaque ætate positum est studium, ut vix a novis interpretibus dici et conferri aliquid posse putes, quod non dictum et collatum sit prius, nec librariorum vitium aliquod in Horatii textu, quem vocant, indagari et tolli posse credas, quod non indagatum et sublatum jam sit ab aliis; tamen nostra quoque ætate extitere Viri docti, qui novam lucem Horatio affunderent, nec, qui nova et meliora afferant, posthac deerunt. Scilicet alius hanc, alius aliam in edendo Horatio rationem secutus est: alius, ut Lambinus, Torrentius, Sanadonus, cett. omnem pæne in poetæ sententiis uberius exponendis, illustrandis, cum similibus veterum scriptorum locis componendis, vel ex historia dilucidius explanandis collocavit operam; alius, ut Bentleius, Cuninghamius, Wakefieldius, cett. unice in poeta ad artem criticam exigendo versatus est; alius, ut fere Gesnerus, utrumque ita conjunxit, ut nec textui ad normam criticam examinando, nec sententiis impeditioribus expediendis deesset. Quam quidem rationem posteriorem, haud dubie utilissimam, dextre quoque in editis Odarum libris iniit Jani, nuperrime autem in communem Horatii lectorum gratiam Vir Eruditissimus, Mitscherlichius. Sed eum Jani editio Odas tantum in duobus tomis complectatur, ea autem, in qua profliganda cummaxime occupatur vetus meus sodalis et amicus Mitscherlichius, ad tam splendidum opus excrescat, ut paucis ad illud sibi comparandum res suppetere videatur; desideratur adhuc, quæ plurium lectorum rationibus accommodata sit, editio. Cum igitur ante tres annos Vir Honestissimus, bibliopola Lipsiensis, Caspar

Fritschius, ut satisfaceret ejusmodi editionis desiderio, Gesneri editionem novis dotibus instructam recudendi cepisset consilium; mihi, ut eam recognoscerem, et, aliis resectis, aliis adjectis, diffingerem, oblata est ab illo conditio. Sed ex causis, quas commemorare nihil attinet, eam repudiavi, et ad eum potius laborem, qui novæ plane editioni impendendus sit, me proclivem esse professus sum. Placuit. Rem suscepi, et susceptæ rei partes pro virili sustinere studui.

Nihil autem prius mihi faciendum esse putavi, quam ut textum darem emendatissimum. Itaque in locis dubiis non certæ cujusdam editionis auctoritatem secutus sum, sed ipse lectiones diligenter excussi, et, quæ tam linguæ quam poetæ ingenio maxime respondere videretur, eam recepi. Ab initio quidem animus erat textum ita exhibere, ut ille a Cl. Mitscherlichio constitutus est; sed, cum in lectiones incidissem, quibus ut accederem a me impetrare non poteram, ab hoc consilio recessi, et meo ipsius judicio in seligendis lectionibus me regi passus sum. Quod si prius fecissem, sine hæsitatione v. c. cum Bentleio i, 3, 18, *rectis* pro, *siccis*, et i, 6, 18, *strictis* pro, *sectis* scripsissem. Ne tamen levitatis temeritatisque in lectionum delectu mihi culpam contraherem, non solum lectores de lectionis varietate diligenter in notis monui, sed rationem quoque, cur novam antiquæ, vel antiquam novæ lectioni præferrem, semper addidi. Horatii editorum et aliorum virorum doctorum, v. c. Marklandi Epod. 2, 27, conjecturis tum demum locum relinquendum esse censui, cum, iis receptis, apertum, quo laborabat oratio, tolleretur vitium. In uno loco, iv, 8, 17, qui a recentioribus interpretibus ut locus suspectus et spurius asterisco notatus fuit, mihimet ipsi liberius indulsi, et, voce *incendia* in *stipendia* mutata, difficultatem, qua hic locus premebatur, removi. Præterea ego ipse in textu nihil tentavi, nisi quod iii, 2, 5 particulam *et*, quæ mihi superflua ibi esse videbatur, delendam curavi. In conjecturis, quas in notis proposui, una est Epod. 17, 81, quæ non mihi, sed Amicis-

simi Jacobsii debetur acumini. Erat illa quoque quam reciperem dignissima, cum τῷ *habentis* in *valentis* mutato, duplici orationis insolentiæ (*plorare artis* pro, *artis causa*, et *nil exitum* pro, *nil exitus*) egregie succurratur.

Quod ad interpretationem attinet, quamvis omni cura et studio in ea versatus sum, nec pauca loca difficiliora nova, quam in iis explicandis ingressus sum, via explanare studui, ea tamen non viris doctis, sed tironibus inprimis me consultum ivisse, facile docet, qua usus sum, interpretandi ratio. Nam in quibus doctrinæ alias laus et copia cerni et censeri solet, in iis fui brevior; at in iis quæ ad poetæ virtutes et sententias penitius perspiciendas facere viderentur, paulo copiosior, adeoque utilitatis magis quam gloriæ studiosus. Ne vero, priusquam ipse de unoquoque carmine diligentius cogitassem, aliorum explicationes temere amplecterer, vel in eorum opiniones me induci paterer, legem mihi scripsi hanc, ut nonnisi jam certa de uniuscujusque carminis consilio et sensu concepta animo sententia interpretes adirem, et, quæ bonæ frugis apud eos reperirentur, in usum meum converterem. Nec, quæ aliis accepta refero, dissimulavi, sed, ubicunque opus videbatur, bona fide indicavi. Optima autem suppeditavit Mitscherlichii commentarius, exquisitioris doctrinæ copia refertissimus; quem quidem eo lubentius in partes vocavi, quo magis ejus auctor jam olim, ad cujus exemplum me componerem, mihi extitit dignissimus. Nam non sine summa animi voluptate in memoriam revoco illud tempus, quo non solum intimæ nos pueros in schola Portensi amicitiæ familiaritatisque tenebat vinculum, sed mutuum quoque honestissimæ æmulationis agitabat studium. Gaudebit igitur ille, cujus antiqua fides et rarissima animi integritas mihi et aliis satis perspecta est, gaudebit, inquam, nisi me omnia fallunt, ille, si veterem suum amicum post messem a se factam spicas legisse intellexerit.

Post inchoatam Mitscherlichii editionem omnia Horatii Carmina uno tomo evulgavit Cl. Wetzelius. Instructa est hæc

editio Indicibus, in quibus res historicæ, mythologicæ, geographicæ accurate et diligenter enarrantur, copiosissimis; sed pauci lectores in eorum subsidio acquiescent, nec tam ex subjecta lectionis varietate, quam ex præpositis cuique carmini Argumentis, multum proficient. In probandis enim vel improbandis lectionibus Wetzelius ad Jani judicium et auctoritatem ita se attemperavit, ut nihil fere ex se ipso proferret, et ducem suum atque magistrum in deridendo tantum et petulantius tractando Magno Bentleio superaret. Nec Argumenta ita comparata sunt, ut lectores inde de cujusque carminis pretio et virtutibus recte judicare discant.

Quæ de Horatii MSS. et Editt. cett. ex aliis editionibus cognosci possunt, et raro legi solent, iis hanc editionem augere et onerare nolui. Itaque nil nisi Vitam Horatii et Doctrinam de metris Horatianis præmittendam curavi. Rem scilicet de metris Horatianis novo studio tantaque diligentia, sollertia, et peritia excussit et ad ejusmodi formam redegit Vir Doctissimus et multis nominibus mihi Carissimus Sparrius, ut communicatis, quæ humanissime ille mecum de metris Horatianis communicavit, cum Horatii lectoribus, haud exiguam apud plurimos me gratiam initurum esse cum fiducia quadam sperare possem.

Restat ut Doctissimo Clarissimoque Philosophiæ Doctori Carolo Christiano Wendlero, cujus accuratissima veterum linguarum cognitione æque ac summa perspicacia, ne vitiis typographicis inquinaretur hæc nostra editio, egregie cautum et prospectum est, publice gratissimi animi sensum aperiam. Quo minus autem Vir ille Venerabilis publicæ laudis et gloriæ est appetens, in eo majore apud omnes, qui eum norunt, est pretio.

Dabam Gothæ, a. d. vi Id. Mai.
MDCCCIII.

DOERING.

PRÆFATIO

EDITIONIS SECUNDÆ.

Pauca sunt quæ de hac repetita Horatii Odarum editione monenda videntur. Nam, quæ potissimum spectaverim, cum primum ad edendum Horatium animum appellerem, et quorum usui inprimis adjectum commentarium destinaverim, jam olim in præfatione primæ editioni præmissa copiosius exposui. Nec me frustra id fecisse, ex æquiore, quod inde nonnulli de qualicunque mea Horatio præstita opera tulerunt, judicio intellexi. Quodsi igitur fortasse erunt, qui de hac secunda quoque Horatii Carminum Lyricorum editione sententiam suam pronuncient, eos, ne consilii, quod in Horatio interpretando secutus sum, immemores sint, etiam atque etiam monitos rogatosque habeo. Versatus autem sum in iis, quæ olim scripsi, recognoscendis ita, ut passim alia immutarem, alia brevius, alia disertius explicarem, alia plane delerem, alia ad rem magis illustrandam afferrem: ne multa! feci quod mihi faciendum esse putavi, vel pro virium mearum modulo facere potui. Nec defuit mihi, quam in partes vocarem, nova Horatii Carm. Libb. V, a Vanderburgio (Lutetiis Parisiorum, 1812) adornata editio. Ceterum quo gravior mihi est auctoritas eorum, qui ad cetera Horatii Carmina simili interpretatione instruenda me excitarunt, eo majore industria atque religione fidem jam olim datam exsolvam.

Gothæ, mense Sept. MDCCCXIV.

DOERING.

PRÆFATIO

EDITIONIS TERTIÆ.

Cum non solum in præfatione ad editionem Horatii Carminum Lyricorum primam, sed etiam iis quæ nuper ad editas a me Horatii Satiras et Epistolas præfatus sum, rationem, quam in Horatii interpretatione secutus sum, jam exposuerim, nihil quod adderem habui, nisi hæc pauca verba:

"Adjeci, in hac tertia Odarum Horatii editione, quæ adjicienda videbantur; resecui quæ nunc displicebant; defendi denique receptas lectiones rationibus ab earum vel antiquitate vel necessitate repetitis."

Quemadmodum autem operæ, quam Horatio navavi, judicibus æquis et humaniter de vitiis, quæ commisi, me monentibus aures faciles, ita illis, qui omnia, ut inde eruant quod atro dente carpant, cum pulvisculo excutiunt, aures duras præbebo.

Gothæ, mense Sept. MDCCCXXIV.

DOERING.

PRÆFATIO

EDITIONIS QUARTÆ.

Hæc quartum repetita Horatii Carminum Lyricorum editio ideo præferenda est tertiæ, quod purgata est vitiis typographicis, quibus illa turpiter scatet *. Quoties autem Horatium meum relego, toties in loca minus recte a me intellecta et exposita incidere soleo. Quemadmodum igitur ea in hac quarta Horatii editione rectius constituenda et explicanda curavi (nam, ut Horatius ait Epist. i, 16, 24, *Stultorum incurata pudor malus ulcera celat);* ita illa, quæ acutius viderunt alii, modeste in rem meam vertenda putavi. Id factum inprimis est in editione Horatii minore, quæ, absterso sudore (mea enim culpa paulo diutius sub prelo sudavit), viam ad Horatii amatores, tirones maxime, adfectare meditatur. In ea proposui duas emendationes, quas memoravi quoque in hac quarta Horatii editione. Pro *quamvis* nempe, Od. i, 28, 11, legendum esse conjectavi, *quoniam is;* et Od. iii, 11, 18, pro *ejus* (quam lectionem omnes emunctioris naris interpretes Horatio plane indignam judicarunt), *æstus.* Verum probandæ an improbandæ sint hæ duæ emendationes, virorum doctorum judicio

[* Editionem tamen illam quartam Carminum, ut et secundam Satirarum et Epistolarum, vitia typographica nec pauca nec levia maculant, a quibus editio hæc est purgata.]

relinquo: certe de posterioris emendationis probabilitate nullus ego dubito.

Vale, Humanissime Lector, et benevolentia atque favore tuo me recreare perge.

Gothæ, a. d. xvii Octobr. MDCCCXXIX.

DOERING.

PRÆFATIO

AD SATIRAS ET EPISTOLAS.

Fui adhuc, fateor, vanus promissor, vel, ut Cicero loquitur, *lentus infitiator*. Lento enim animo porrexi aures, quas ad me monendum, ut datam de edendis Horatii Satiris et Epistolis fidem exsolverem, non solum *Sosius honestissimus*, sed etiam amici, quorum multum apud me valet auctoritas, vellicarent. Tandem, cum reputarem, me jam longius a carceribus remotum celeri pede ad calcem deferri, ne lenti infitiatoris nota famæ meæ post fata adhæreret, non amplius moras nectendas, sed rem strenue peragendam esse intellexi. Appuli igitur animum ad Horatii Satiras et Epistolas simili fere, quo Carmina Horatii Lyrica illustrare studui, commentario instruendas. Ante oculos autem habui inprimis tirones et ejusmodi Horatii lectores, qui poetæ sententias earumque nexum potius perspicere et imbibere, quam doctas et criticas disputationes inspicere et cognoscere cupiunt, similes fere sitientibus, qui ora sua malunt pura prætereuntis rivi aqua proluere, quam antea de loco, ubi fons rivi lateat, sollicite quærere. Horum lectorum igitur respectu habito, primum operam dedi ut textum, quantum fieri posset, emendatum et a vitiis typographicis purgatum redderem. Jam vero, cum in Horatii Satiris et Epistolis tam veteres Codices quam antiquæ recentioresque editiones mirum in modum lectionis varietate inter se discrepent, eas lectiones, quæ secundum additas rationes præferendæ mihi videbantur ceteris, delegi et secutus sum.—Nec medio-

crem in verbis scite inter se conciliandis et apte distinguendis curam posui, quia non raro loci obscuri mutatis et rectius constitutis distinctionibus lucem accipiunt.—Quod ad conjecturas attinet, quas passim æquis arbitris dijudicandas in notis proposui, earum tres, quas in textum reciperem, haud indignas habui, rationes, ex quibus hoc factum est, neminem facile improbaturum esse confisus; scilicet Epist. i, 10, 47, pro, *aut servit*, dedi, *haud servit;* Epist. i, 20, versu ultimo, pro inepta lectione, *duxit*, exhibui *dixit;* Epist. ad Pis. 245, pro, *ac pene forenses*, excudendum curavi, *aut pene forenses.*—Eodem fortasse jure Sat. i, 10, 59, pro, *ac si* in textu legi possit, *an si*, quod totius loci sensus et nexus postulare videtur; et Sat. ii, 4, 18, *parum* pro, *malum*, nam exemplum ubi *malum* pro, *male* positum sit, vix reperias: sed has et alias conjecturas doctiorum judicio relinquere malui.

Deinde, cum Horatius ab una sententia ad alteram repente et παρὰ προσδοκίαν transire soleat, id præcipue mihi agendum esse putavi, ut lectores ad sententiarum nexum adverterem; quomodo altera alteri respondeat, docerem; et quid ad sententias inter se consociandas supplendum et animo tenendum sit, monerem.—Quodsi tamen fortasse sint, quibus in hac re paulo verbosior fuisse videar, illi uberiorem sententiarum invicem se excipientium expositionem a tironum rationibus haud alienam esse cogitent.

Denique in verborum interpretatione ita versatus sum, ut, quicquid ad ea recte explicanda, illustranda, et idoneis exemplis confirmanda spectat, diligenter observarem, exponerem, et sensum rei cuique aptum inde elicerem. Non compilavi aliorum scrinia, sed quæ cuique debentur, nominatim doctissimo Horatii interpreti Lambino (ex cujus ubertate plures irrigarunt suos hortulos), bona fide indicavi.

Ad Horatii Satiras recte, scite, et accurate explicandas nostra ætate multa, immo plura fortasse quam opus erat, contulit Vir Eruditissimus, Heindorfius; a cujus viri tamen auc-

toritate me non serviliter stetisse et pependisse, haud pauca, ubi ab eo dissentio, satis declarant.—Multum præsidii ad Horatii interpretationem editione Romæ (a. 1811) a Fea evulgata et multis præconiis commendata me nacturum esse speraveram; sed hæc spes me fefellit. Nam, præter ingentem lectionum e multis Codicibus descriptarum et congestarum farraginem, pauca, quæ Horatii editorem juvare possint, habet illa editio. Nec parum in ea offendit acerbitas et petulantia qua Fea insultat fere Bentleio, quem tamen longe illum tam doctrinæ copia quam accuratiore Latinæ linguæ scientia superare, quis est qui non intelligat?

Indices Nominum et Verborum magna diligentia me moderatore confecerunt tres ad laudem doctrinæ efflorescentes juvenes, Classi Selectæ in Gymnasio nostro adscripti, Carolus Matthæus Bamberg, Eduardus Reibstein, et Julius Franck; prior quidem Nominum, posteriores Verborum Indicem. Fecerunt autem dicti juvenes jam ejusmodi in bonarum litterarum studiis progressus, ut eos, suo tempore merita laude ornatos et rude donatos, e ludo nostro discessuros esse non tam speremus quam confidamus.

Ceterum noli, quæso, Humanissime Lector, peccata, quibus obnoxia est humana imbecillitas, oculis Lynceis rimari, speculari, investigare, et investigata mente iniqua exagitare! *Peccatis veniam poscenti te dare fas est.*

Gothæ, mense Januar. MDCCCXXIV.

DOERING.

PRÆFATIO

EDITIONIS SECUNDÆ.

Cum secundus tomus Horatii, quem ante quatuor abhinc annos edendum curavi, in tabernis librariis prostare desierit; ejus redemtor Hahnius, Vir Honestissimus, ut illum, de integro typis describendum, recognoscerem, et, quantum fieri posset, emendatiorem et limatiorem redderem, me rogavit et impulit. Quam quidem demandatam provinciam suscepi ego promtissimo paratissimoque animo. Sic enim ea, in quibus me errasse et ipse intellexeram et alii monuerant, aut tollendi aut diffingendi occasio mihi oblata est exoptatissima.

Hic autem non possum, quin ante omnia gratissimum animum testificer iis Viris Doctis, qui, ubi a me dissentiunt, vel ubi errores, quibus nemo non obnoxius est, deprehendebant, non feroce aliqua confidentia, non superba arrogantia, sed amabili modestia et insigni humanitate, quæ decet liberalium artium professores, dissensum suum vel errorum animadversiones proposuerunt. In his est Vir Clarissimus Obbarius, qui in dijudicando hoc tomo Horatii secundo non solum doctrinæ, qua excellit, copias in medium protulit lautissimas, sed etiam animum, quo regitur, probavit liberalissimum et in alios æquissimum. Eundem igitur, ubi in hac nova tomi secundi recensione a me impetrare non potui, ut ejus in nonnullis locis tam explicandi quam veteres lectiones defendendi rationi suffragarer, id haud iniquo laturum esse animo, persuasum habeo. Sic ille in Epist. i, 10, 47, *Imperat, haud servit collecta*

pecunia cuique, veterem lectionem *aut* (pro *haud*, quod ex conjectura dedi) defendit et servandam esse contendit. Sed vetus lectio *aut* non solum omnem hujus loci elegantiam tollit et disturbat, sed etiam adumbratam in versu sequente imaginem, *Tortum digna sequi potius quam ducere funem* (pecunia, quæ potius divitibus, ut jumenta ductori suo, servire et parere, quam *(funem ducere)* imperare debebat), plane obscurat et deformat. Horatius, qui quavis arrepta occasione hominum avarorum stultitiam ridet, eosque ut homines *inter opes inopes* vel *semper egentes* exagitat, idem fecit hoc loco. *Pecunia haud servit*, non servam quasi se præstat hominibus avaris, non subjecta est eorum imperio, sed ipsa est imperatrix, ipsa imperium in homines avaros sibi subjectos exercet, ipsa avaros ducit quo vult. Rem conficit versus sequens, ubi pecunia lepide et apposite comparatur cum ductore jumentorum, quæ funi torto annexa patienter sequuntur eo quo a ductore flectuntur et ire jubentur; pecuniæ vero possessores suaviter comparantur cum jumentis, quæ fune ducuntur. Pecunia igitur non, ut debebat, *servit*, sed *imperat*. Facile quidem concedo, non temere sollicitandas esse veteres lectiones, e quibus sensus commodus elici possit; sed ubi deprehenditur vetus lectio, sensui rei, de qua sermo est, plane repugnans, quis non æquo animo ferat eum qui illi emendandæ operam det, præcipue si tam leni ratione fieri potest, ut hoc loco, una tantum littera *h* voci *aut* adjecta? Verum enim vero non pauci nostra ætate inveniuntur, qui, superstitiosa vetustatis religione ducti actique, omnium locorum, quæ ingenio tententur, vindices exsurgant, et pro quavis vetere, quantumvis inepta, lectione acriter pugnent; vel qui (ut verbis Magni Ruhnkenii in Elog. Hemsterhusii utar) obtrectandi studio *se ad criticorum inventa ratiunculis quibusdam convellenda parent, moliantur, sudent, et, ut loco depravato qualemcunque sensum affingant, misere se torqueant*. Sic non desunt qui ineptam lectionem Epist. ii, 2, 70, *humane*, ex qua nulla opera extundi potest sensus tolerabilis, patrocinio suo tegant,

et ab omni emendatione salvam et integram præstare studeant.

Equidem, quamvis ab obtrectatione, arrogantia, et rixis istis, quæ non raro inter viros doctos, præcipue inter criticos, humanitatis sæpe, ad quam conformari debent bonarum litterarum cultores, plane expertes, misceri solent, sum alienissimus; tamen inepta et vere ridicula videri, quæ de commentariorum, qualis hic meus in Horatium est, generibus feruntur, judicia, dissimulare non possum. Sunt enim qui veterum scriptorum editiones in usum tironum adornatas *noxias* et *perniciosas* (his enim vocibus illi mentem suam exprimunt) esse statuant. *Profecto*, scribit aliquis, *si hæ editiones omnia ipsæ explanant, quæ explanare magistrorum est, scholis plane carere possunt discipuli, et fieri* αὐτοδίδακτοι. *Non nisi in schola puer docendus est, quidquid ipsi obscurum ac difficile intellectu fuerit.* Qui hoc scripsit—(scripsit autem vir qui in publico aliquo Gymnasio doctoris munere fungitur); qui veterum scriptorum lectionem tam angustis coercet et circumscribit finibus; qui non extra sed intra tantum scholarum limina veteres scriptores legi et exponi jubet; qui hac arcta disciplinæ scholasticæ circumscriptione fomenta parat tironum ignaviæ et socordiæ: næ ille signum quasi ad barbariem revocandam extollit! Omnis enim, quæ in scholis colligi debet, doctrinæ scientia, quam maxime, ut sciunt omnes, pendet a privata discipulorum diligentia. In scholis quædam tantum veterum scriptorum particulæ explicantur, h. e. gustus tantum dulcedinis, quæ ex eorum lectione capi et hauriri possit, excitatur, eo quidem consilio, ut discipuli hac quasi gustatione et promulside suaviter affecti ad justam cœnam properent, et lautissimis epulis *privatim* animum pascant et exsaturent. Quicunque igitur privatam discipulorum, præcipue eorum qui nondum sine cortice natare didicerunt, diligentiam veterum scriptorum editionibus, commentario instructis, juvare et sustentare student, profecto non rem *noxiam* et *perniciosam* (ut vir bonus ille autumat) suscipere,

sed operæ pretium facere videntur. Huc accedit, quod juvenes, qui commentarii alicujus usu res in publicis scholis imbibendas jam prægustarunt, multo facilius ea quæ a magistris docentur, illustrantur, probantur, improbantur, et ex reconditæ doctrinæ thesauro depromuntur, capere, intelligere, et complecti possunt animo.—Nec tamen ego tironibus tantum, sed etiam aliis Horatii lectoribus scripsi, quæ vel ad impeditiora expedienda, vel ad sententiarum scite inter se conciliandarum nexum demonstrandum, vel ad poetæ virtutes et veneres observandas et animo percipiendas, vel ad verborum significationes recte accipiendas spectarent. Horatius enim est poeta is, quem viri, qui ob res gerendas vel ob officia et negotia sibi injuncta non amplius vacare possunt scriptoribus quos olim legerunt, abjectis ceteris omnibus, tanquam jucundissimum vitæ suæ comitem retinent, eum in sinu gestant, cum eo, quotiescunque aliquid otii suppetat, familiariter versantur, cum eodem rusticantur. Fortasse igitur his quoque haud *noxia* et *perniciosa* erit hæc a me in publicum emissa Horatii editio; nec talis profecto visa est Britannis, qui eam haud indignam censuerunt, quæ invidenda magnificentia, typis splendidissimis, et in charta nitidissima, et quidem uno tomo, commode totum Horatium cum Indice continente, Londini repeteretur et Britannorum manibus tereretur.

Variarum lectionum farraginem adjicere nolui, quia in edendo Horatio, ut jam in prima præfatione professus sum, rationem inprimis habui tironum, quorum vix unus et alter varias lectiones inspicere, nedum in iis dijudicandis et deligendis exerceri solet.

Quod ad Indicem Verborum et Nominum attinet, cum intellexissem, neque certum ordinem in eo digerendo servatum, neque in eum recipienda recepta esse, novum plane Indicem duobus juvenibus Æmilio Braunio et Frid. Guil. Regelio (de quorum laude, tam egregiis, quos in bonarum litterarum studiis fecerunt, progressibus, quam honestis et incorruptis plane

eorum moribus tribuenda, in præfatione ad Chrest. Ciceronis diximus) conficiendum demandavimus; quod quidem eo successu factum est, ut spem, quam de insigni eorum in hac quoque re diligentia conceperamus, superarent. Sed hic Index, separatim quoque eo consilio divendetur, ut omnes Horatii lectores, quacunque demum ejus editione utantur, usum de eo capere possint. Nam cum vix ullus veterum scriptor plures lectores habeat quam Horatius, unusquisque, modo una et altera vox lecti alicujus loci ei succurrat, eum in hoc Indice notatum inveniet.

Ceterum mihi indicenda est Horatii editio minor, in qua, brevi proditura, difficiliora tantum et implicatiora enodabuntur. Hanc curabit senex, qui, quamvis jam septuagesimum tertium ætatis annum agit, tamen singulari Dei Optimi Maximi beneficio ad res gerendas juvenili vigore sustentatur.

Gothæ, mense Mart. MDCCCXXVIII.

DOERING.

HORATII VITA

A C. SUETONIO CONSCRIPTA.

Q. Horatius Flaccus, Venusinus, patre, ut ipse quidem tradit, libertino[1], et exauctionum coactore[2]: (ut vere creditum est, salsamentario, quum illi quidam in altercatione exprobrasset, *quotiens ego vidi patrem tuum cubito emungentem*[3]*?)* bello Philippensi, excitus a Marco Bruto imperatore, tribunus militum meruit; victisque partibus, venia impetrata, scriptum quæstorium[4] comparavit. Ac primo Mæcenati, deinde Augusto insinuatus, non mediocrem locum in amborum amicitia tenuit. Mæcenas quantopere eum dilexerit, satis demonstratur illo epigrammate:

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus jam diligo, tu tuum sodalem
Ninnio videas strigosiorem[5].

Sed multo magis extremis judiciis[6], tali ad Augustum elogio:

Horatî Flacci, ut mei, memor esto.

Augustus ei Epistolarum officium obtulit; ut hoc ad Mæcenatem scripto significat: *Ante ipse scribendis epistolis amico-*

1. *Libertino;* hinc Od. ii, 20, 6 *pauperum parentum sanguinem* se vocat: cf. Sat. i, 6, 45. 2. *Exauctionum coactore,* homine qui, finita auctione, ab iis quibus res in auctione attributæ fuissent, pretium exigeret et cogeret. 3. Verba uncis inclusa pro panno assuto a viris doctis habentur. 4. *Scriptum quæstorium,* h. e. munus scribæ quæstorii: vid. Liv. ix, 46; xl, 29. 5. *Tu tuum sodalem Ninnio videas strigosiorem:* tum accidat mihi hoc, ut ego sodalis tuus ninnio fiam strigosior. Per *ninnium* vel parvus equus sive mulus, vel homo quidam ignotus, *Ninnius,* qui admo-

rum sufficiebam: nunc occupatissimus, et infirmus, Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa[7] *ad hanc regiam, et nos in scribendis epistolis juvabit.* Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam aut amicitiam suam ingerere[8] desiit. Exstant Epistolæ, ex quibus, argumenti gratia, pauca subjeci. *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris; quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.* Et rursus[9]: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio*[10] *quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque* ἀνθυπερφρονοῦμεν[11]. Præterea sæpe inter alios jocos *putissimum penem*[12] et *homuncionem lepidissimum* appellat, unaque et altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo opinatus est, ut non modo Sæculare Carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique, privignorum: eumque coegerit propter hoc, tribus carminum libris, ex longo intervallo, quartum addere: post Sermones quoque lectos sui nullam mentionem habitam ita sit questus: *Irasci me tibi scito, quod non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Expressitque eclogam[13], cujus initium est:

Cum tot sustineas, et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.

Horatius habitu corporis brevis fuit, atque obesus; qualis a se

dum macilentus esset, intelligendus est. 6. *Extremis judiciis*, testamento. 7. *Parasitica mensa*, cui apud te et alios gratis, h. e. nullo ei imposito officio, adhibetur. 8. *Ingerere*, pro suggerere, h. e. probare. 9. *Et rursus*, parum Latine pro, et alio tempore. 10. *Ex Septimio*: vide de eo in Argum. ad Od. ii, 6. 11. Ἀνθυπερφρονοῦμεν, vicissim superbi sumus. 12. *Putissimum penem* refer ad eas appellationes, quibus apud Romanos familiares tantum inter se per jocum in vita communi utebantur;

ipso in Satiris[14] describitur, et ab Augusto hac epistola: *Pertulit ad me Dionysius[15] libellum tuum, quem ego, ne accusem brevitatem, quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne majores libelli tui sint quam ipse es. Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo[16] scribas: quum circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.* Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini[17]: domusque ejus ostenditur circa Tiburtini luculum. Venerunt in manus et elegi sub titulo ejus, et epistola prosa oratione, quasi commendantis se Mæcenati: sed utraque falsa puto. Nam elegi vulgares, epistola etiam obscura; quo vitio minime tenebatur. Natus est sexto Idus Decembres, Lucio Cotta et Lucio Torquato Consulibus. Decessit quinto Cal. Decemb., Caio Marcio Censorino, Caio Asinio Gallo Consulibus, post nonum[18] et quinquagesimum annum, hærede Augusto palam[19] nuncupato: quum, urgente vi valetudinis, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

sic fere apud Catull. liii, 5 *salaputium.* 13. *Eclogam,* nempe Epist. ii, 1. 14. *In Satiris,* Sat. ii, 3, 309. 15. *Dionysius,* servus vel libertus Augusti. 16. *In sextariolo scribere:* sensus: Itaque licebit tibi quidem breviore voluminis forma uti, modo ipsum volumen æque crassum ac corpusculum tuum sit. Volumina, ut satis constat, convolvebantur super bacillo, cujus brevitas jam per mensuram *sextarioli* designatur. Ὀγκωδέστατος, crassissimus. 17. *Sabini aut Tiburtini:* villa Horatiana nempe ita sita fuit, ut tam *Sabina* quam *Tiburtina* vocari posset. 18. *Nonum:* temporum ratio postulat, *septimum.* 19. *Palam,* voce coram testibus.

METRA HORATII LYRICA.

PROŒMIUM.

METRA, quibus Horatius in odis usus est, exhibituro mihi visum est, quorundam ad rem metricam pertinentium vocabulorum tironum maxime causa præmittere brevem explicationem, omissis quæ notiora esse solent. In quod studium si cui altius penetrare in animo sit, duce utatur peritissimo Godofredo Hermanno V. Cl. (Handbuch der Metrik. Leipz. 1799.)

Versus iambicos et trochaicos Grammatici plerumque dipodiis (διποδίαις), h. e. binorum pedum seriebus (⏑-⏑- aut -⏑-⏑) metiuntur, et versum duarum dipodiarum s. ex quatuor pedibus constantem *dimetrum*, tribus dipodiis s. sex pedibus constructum *trimetrum* vocant. Versus enim iambici cum in locis imparibus (primo, tertio, cett.) ac trochaici in paribus (secundo, quarto) spondeum habere possint, rhythmus idem post singulas demum dipodias redit. Sin vero de dactylicis, choriambicis ceterorumque generum versibus (exceptis tamen anapæsticis, quorum metra etiam κατὰ διποδίαν dispescuntur) sermo est, *dimeter* appellatur qui duobus, *trimeter* qui tribus continetur pedibus simplicibus.

Versus *catalectus* (στίχος κατάληκτος) est cujus pedi ultimo syllaba deest. Si pedi aut trisyllabo aut tetrasyllabo duæ syllabæ desunt, versus existit catalectus, aut in syllabam aut in disyllabum.

Versus *brachycatalectus* est cui pes integer deest: non nisi iambici et trochaici versus brachycatalecti sunt.

Versus *acatalectus* est in cujus ultimo metro nihil ad integritatem deest, neque quidquam abundat.

Versus *hypercatalectus*, in quo una in fine syllaba abundat.

Basis est pes duarum aut trium syllabarum, a quibus versus quidam exorditur, antequam series pedum versui illi propriorum incipit.

Horatii odæ per versus vel ejusdem usque, vel duplicis vel triplicis generis decurrunt. Sunt igitur ποιήματα, vel μονόκωλα, vel δίκωλα, vel τρίκωλα. Versus autem diversi generis, ex certo ordine semper rede-

untes, *systemata* (nos, *Strophen s. Stanzen*) efficiunt sibi in vicem quoad rhythmum similia. Quodsi post seriem binorum versuum primum genus redit, systema est *δίστροφον*; ex quo quid sit *τρίστροφον, μονόστροφον, τετράστροφον* facile patet.

VERSUUM SINGULORUM GENERA.

a. *Versus iambici.*

1. Versus iambicus dimeter acatalectus s. quaternarius.

```
⏑ –   ⏑ –  | ⏑ –   ⏑ ⏓
– –   ⏑⏑⏑  | – –
– ⏑⏑       |
```

Inarsit æstuosius. Epod. 3, 18.
Vel hædus ereptus lupo. Epod. 2, 60.
Imbres nivesque comparat. Epod. 2, 30.
Forti sequamur pectore. Epod. 1, 14.
Vide|re prope|rantes domum. Epod. 2, 62.
Ast ego | vicissim risero. Epod. 15, 20.

Cf. de hoc versu num. 20 et 21.
Est in metro xv et xvi.

2. Versus iambicus trimeter catalectus.

```
⏑ – ⏑ –  | ⏑ –   ⏑ – | ⏑ – ⏓
– – ⏑⏑⏑  | – –       |
```

Mea renidet in domo lacunar. ii, 18, 2.
Jam te premet nox fabulæque manes. i, 4, 16.
Regum|que pue|ris nec satelles orci. ii, 18, 34.

Est in metro xii et xviii.

3. Versus iambicus trimeter acatalectus s. senarius.

```
⏑ –   ⏑ –  | ⏑ || –    ⏑      | ⏑ –  ⏑ ⏓ [1]
– –   ⏑⏑⏑  | – || –           | – –
⏑⏑ –       | – || ⏑ ⏑
– ⏑⏑       | ⏑ || ⏑ ⏑   ⏑⏑⏑   |
```

Suis et ipsa Roma viribus ruit. Epod. 16, 2.
Heu me per urbem, nam pudet tanti mali. Epod. 11, 7.
Tibi hospitale pectus et puræ manus. Epod. 17, 49.
Deripe|re lunam vocibus possim meis. Epod. 17, 78.

[1] Nota || locum cæsuræ designat.

Infa|mis Hele|næ Castor offensus vicem. Epod. 17, 42.
Optat quie|tem Pelo|pis infidi pater. Epod. 17, 65.
Aliti|bus at|que cani|bus homi|cidam Hectorem. Epod. 17, 12.
Vecta|bor hume|ris tunc | ego ini|micis eques. Epod. 17, 74.

In Epodon carm. 16, Horatius puris iambis usus est.

Est in metro xi, xiv, xv, xvii.

b. *Versus trochaici.*

4. Ithyphallicus.

– ◡ – ◡ | – ⏓

In logaœdicis aut, si mavis, asynartetis num. 19.

5. Versus trochaicus dimeter catalectus.

– ◡ – ◡ – ◡ ⏓

Truditur dies die. ii, 18, 15.

Horatius spondeum in secunda sede non admittit.

Est in metro xviii.

c. *Versus choriambici.*

6. Versus Pherecrateus s. choriambicus monometer hypercatalectus cum basi, in qua apud Horatium semper spondeus est.

– – | – ◡ ◡ – | ⏓

Vis formosa videri. iv, 13, 3.

Est in metro iv.

7. Versus Glyconeus s. choriambicus dimeter catalectus in pyrrhichium aut iambum, cum basi, quam apud Horatium semper spondeus tenet.

– – | – ◡ ◡ – | ◡ ⏓

Nil mortalibus arduum est. i, 3, 37.

Bis in basi reperiretur trochæus, si lectio servanda esset. *Teucer et* i, 15, 24, et *Ignis Iliacas* ibid. 36. Syllabæ ultimæ, qua versus abundat, vocalem elisam reperis iv, 1, 35.

Est in metro ii, iii, iv.

8. Versus Asclepiadeus minor s. versus choriambicus trimeter antecedenti similis, nisi quod uno choriambo locupletior est.

– – | – ◡ ◡ – || – ◡ ◡ – | ◡ ⏓

Crescentem sequitur cura pecuniam. iii, 16, 17.

Cæsura bis omissa est:

Dum flagrantia detorquet ad oscula. ii, 12, 25.
Non stipendia Carthaginis impiæ. iv, 8, 17.

Mirari licet, Bentleium, dum, in nota ad versum posterum, ex pausa in media voce constituta argumentum versus delendi petens, vehementior, uti solet, in tenebrionem illum, qui hunc versum contexuerit, invehitur, adjecisse: "nunquam ne semel quidem (sciens

hoc affirmo) discessit ab hac (observandæ nempe cæsuræ) regula Noster in versu Asclepiadeo."

Semel in pausa brevis est syllaba:

Quam si quidquid arat impiger Appulus. iii, 16, 26.

Est in metro i, ii, iii, iv.

9. Versus Asclepiadeus major s. choriambicus tetrameter, antecedenti similis, nisi quod uno adhuc choriambo auctior est.

− − | − ⏑ ⏑ − || − ⏑ ⏑ − || − ⏑ ⏑ − | ⏑ ⏓

Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat. i, 18, 5.

Semel tantum cæsura post secundum choriambum abest

Arcanique fides prodiga perlucidior vitro. i, 18, 16.

Est in metro v.

10. Versus Aristophanicus s. choriambicus dimeter catalectus in amphibrachyn (⏑ − ⏑) aut bacchium (⏑ − −).

− ⏑ ⏑ − ⏑ − ⏓

Cur neque militaris. i, 8, 5.

Est in metro vii.

11. Versus Sapphicus minor, s. epichoriambicum hendecasyllabum, constans ex dipodia trochaica et versu antecedenti.

− ⏑ − − | − || ⏑ ⏑ − | ⏑ − ⏓

Ludit herbosa pecus omne campo. iii, 18, 9.

Sæpe cæsura est post syllabam brevem sextam:

Dauniæ defende || decus Camœnæ. iv, 6, 27.

præsertim in iv, 2 et 6, et in Carm. Sæc. Semel neutro in loco, i, 2, 34. Græci quidem utuntur in exordio versus tam dipodia trochaica pura (− ⏑ − ⏑) quam epitrito secundo − ⏑ − −, qui solus Horatio placuit. Porro cæsuram observat, quam Græci ignorant. Interdum versus hypermeter est, i. e. ultima ejus syllaba superflua eliditur vocali a qua subsequens incipit versus, ii, 2, 18; iv, 2, 22 et 23; Carm. Sæc. 48.

Est in metro vi.

12. Versus Sapphicus major. Oritur ex versu Sapphico præcedenti eodem modo ut Asclepiadeus major (num. 9) ex Asclepiadeo minori (num. 8), inserto nimirum uno adhuc choriambo.

− ⏑ − − | − || ⏑ ⏑ − || − ⏑ ⏑ − | ⏑ − ⏓

Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito. i, 8, 12.

Si recte a Cl. Hermanno hic versus inter choriambicos numeratur, æquo jure Sapphicus præcedens locum inter illos obtinere posse videtur.

Est in metro vii.

d. *Versus dactylici.*

13. Versus Adonicus, s. dactylicus dimeter catalectus.

– ◡ ◡ | – ⏓

Terruit urbem.

Est in metro vi.

14. Versus Archilochius minor, s. dimeter hypercatalectus, s. penthemimeris (πενθημιμερὶς) dactylica.

– ◡ ◡ | – ◡ ◡ | ⏓

Pulvis et umbra sumus. iv, 7, 16.

Horatius spondeis non utitur.

Est in metro ix: cf. num. 20 et 21, et quæ ibi præmissa sunt.

15. Versus dactylicus tetrameter catalectus, s. tetrameter heroicus.

– ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ⏓
– – | – – | – – |

Carmine perpetuo celebrare. i, 7, 6.
O fortes pejoraque passi. i, 7, 30.
Mensorem cohi|bent Ar|chyta. i, 28, 2, qui rarissimus est.

Horatius cæsuram constituit post primam syllabam aut secundi aut tertii pedis; exceptis ter versibus Odæ 28 lib. i.

Est in metro xiii.

16. Versus Alcmanius, qui est dactylicus tetrameter acatalectus.

– ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ ◡
– – | – – | – – |

cf. num. 19.

17. Versus hexameter (heroicus), qui est catalectus.

– ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ‖ ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ⏓
– – | – – | – ‖ – | – – | (– –) |

Vos quibus est virtus muliebrem tollite luctum.
Epod. 16, 39.

Interdum spondeus est in sede quinta, i, 28, 21; Epod. 13, 9; 16, 17. Aliquoties cæsura non in initio pedis tertii sed secundi et quarti simul constituitur, i, 7, 29; 28, 5. Epod. 16, 21. Ter ne hic quidem observatur, i, 28, 15 et 29; Epod. 15, 9.

Est in metro ix, x, xiii, xvi, xvii.

e. *Versus logaœdici.*

Sic ii dicuntur versus, in quibus seriem dactylicam subsequitur series trochaica. Nomen logaœdicorum inde acceperunt, quod rhythmus dactylicus ἀοιδῇ, trochaicus λόγῳ accommodatior est.

18. Versus Alcaicus decasyllabus, constans e duobus dactylis totidemque trochæis.

– ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ – ⏓

Purpurei metuunt tyranni. i, 35, 12.

Est in metro viii.

19. Versus Archilochius major.

–⏑⏑ | –⏑⏑ | – || ⏑⏑ | –⏑⏑ || –⏑–⏑ | –⏑
– – | – – | – || – |

Solvitur acris hyems grata vice veris et Favoni. i, 4, 1.

Ex duobus compositus est membris sive κώλοις, nimirum

a, ex versu Alcmanio (num. 16),

b, ex versu Ithyphallico (num. 4).

Græci quidem hos ita jungunt, ut ultima syllaba membri prioris, perinde quasi integrum claudat versum, et brevis et longa esse et hiatum quoque efficere queat. Contra Horatius nec pedem creticum –⏑– neque spondeum in quarto loco posuit neque hiatu usus est; ideoque hoc metrum Horatianum a subsequenti versuum genere asynartetorum, inter quos numerari solet, excludendum videtur.

Est in metro xii.

f. *Versus asynarteti.*

Versus asynarteti (ἀσυνάρτητοι) s. inconnexi nominantur qui duobus aut pluribus membris constant, quæ tamen inter se non magis connexa sunt quam versus cum versu. Cujusque igitur membri ultima syllaba eodem jure, ac si esset ultima versus, et longa et brevis esse potest neque eliditur. Hoc versuum genus invenisse Archilochus dicitur. A multis Horatii editoribus singuli versus in binos dividuntur illos, ex quibus compositi sunt. Et sane, ut Gesnerus observat, commodissima esset divisio. Sed acriter pro versus integritate pugnat Bentleius, Hephæstionis aliorumque Grammaticorum auctoritate fretus. Cf. num. antecedens. Ex Horatio huc pertinent:

20. Versus elegiambus, compositus nempe ex elegiaci versus dimidio s. penthemimeri dactylica (num. 14) et versu iambico dimetro acatalecto (num. 2).

–⏑⏑ | –⏑⏑ | – || ⏑– ⏑– | ⏑– ⏑–
| | ⏑ || – – | – –

Desinet imparibus certare submotus pudor. Epod. 11, 18.
Libera consilia nec contumeliæ graves. Epod. 11, 26.
Inachia furere silvis honorem decutit. Epod. 11, 6.
Fervidiore mero arcana promorat loco (cum hiatu).
Epod. 11, 14.

Est in metro xi.

21. Versus iambelegus præcedenti similis, nisi quod inverso ordine membrum iambicum præcedit et elegiacum subsequitur.

⏑– ⏑– | ⏑– ⏑– || –⏑⏑ | –⏑⏑ | –
– – | – – ⏑ || | |

Tu vina Torquato move consule pressa meo. Epod. 13, 16.

Levare duris pectora sollicitudinibus. Epod. 13, 10.
Est in metro x.

g. *Versus ionici.*

Sic dicti ob pedes ionicos[2] ex quibus constant. Unum tantum apud Horatium talium versuum genus reperitur:

22. Versus ionicus a minore (ἀπ' ἐλάσσονος) tetrameter acatalectus

⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – –

Miserarum est nec amori dare ludum neque dulci. iii, 12, 1.
Alii editores aliter odæ allegatæ versus ordinant, suntque qui et tetrametros ionicos aliosque versus exhibeant.
Est in metro xix.

h. *Versus ex diversis rhythmis mixti.*

23. Versus Alcaicus hendecasyllabus, s. epionicum a majore:

⏑ – ⏑ – | – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏓
– –

Dulce et decorum est pro patria mori. iii, 2, 13.
Tumultuosum sollicitat mare. iii, 1, 26.

Rarius tamen ab iambo incipit. Quinquies cæsuram neglectam reperies: i, 16, 21; 37, 5 et 14; ii, 17, 21; iv, 14, 17; quibus locis adde in hac editione correctum iii, 2, 5. In cæsura hiatus ii, 20, 30; iii, 2, 30, et brevis syllaba iii, 4, 53. Legitur ii, 15, 17 versus sequens:

Nec fortuitum spernere cespitem.

Horatius vel a regula versus discessit, vel syllabam penultimam vocis *fortuitum* produxit.
Est in metro viii.

24. Versus Alcaicus enneasyllabus.

– – ⏑ – – – ⏑ – ⏓
⏑ –

Si fractus illabatur orbis. iii, 3, 7.
Ŏlentis uxores mariti. i, 17, 7.

Rarius tantum iambo utitur in prima sede. Versus longe plurimi cæsuram habent post syllabam sextam.

Hunc versum præcedenti similem esse patet. Errant qui eum versum iambicum hypercatalectum esse putant et (uti Wetzelius quoque) sic ordinant: ⏑ – ⏑ – / – – | ⏑ – ⏑ – / – – | ⏑ / – ; cum in 317 versibus hujus generis apud Horatium obviis ne unus quidem (sciens hoc affirmo) iambum in tertia sede habeat.

[2] ⏑⏑–– ionicus a minore, ––⏑⏑ ionicus a majore.

Ultima syllaba superflua a vocali subsequenti versus eliditur in ii, 3, 27.

Est in metro viii.

SYSTEMATA.

I. Metrum Asclepiadeum primum, μονόκωλον μονόστροφον, versum Asclepiadeum minorem (num. 8) usque repetens.

– – | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×

i, 1.
iii, 30.
iv, 8.

Qua ratione hoc metrum Wetzelius τετράστροφον appellaverit, non liquet, cum numerus versuum odæ 8 lib. iv non quaternarius sit; continet enim carmen illud 34 versus.

II. Metrum Asclepiadeum secundum, δίκωλον δίστροφον, quod ex versu Glyconeo (num. 7) et versu Asclepiadeo minori (num. 8) alternatim se excipientibus compositum est.

– – | – ⏑ ⏑ – | – ⏓
– – | – ⏑ ⏑ – | – ⏑ ⏑ – | – ⏓

i, 3, 13, 19, 36.
ii, 9, 15, 19, 24, 25, 28.
iv, 1, 3.

III. Metrum Asclepiadeum tertium, δίκωλον τετράστροφον, constans ternis versibus Asclepiadeis minoribus (num. 8), quos subsequitur versus Glyconeus (num. 7).

– – | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×
– – | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×
– – | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×
– – | – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×

i, 6, 15, 24, 33.
ii, 12.
iii, 10, 16.
iv, 5, 12.

IV. Metrum Asclepiadeum quartum, τρίκωλον τετράστροφον, etc. Constat ex Asclepiadeo versu minori (num. 8) bis posito, versu Pherecrateo (num. 6) et Glyconeo (num. 7).

– – | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×
– – | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×
– – | – ⏑ ⏑ – | ×
– – | – ⏑ ⏑ – | ⏑ ×

i, 5, 14, 21, 23.
iii, 7, 13.
iv, 13.

V. Metrum Asclepiadeum majus, μονόκωλον μονόστροφον· cf. num. 9.

– – | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏓

i, 11, 18.
iv, 10.

VI. Metrum Sapphicum, δίκωλον τετράστροφον. Ter repetit versum Sapphicum minorem (num. 11) sequenti Adonico (num. 13).

– ⏑ – – | – || ⏑ ⏑ – | ⏑ – ⏓
– ⏑ – – | – || ⏑ ⏑ – | ⏑ – ⏓
– ⏑ – – | – || ⏑ ⏑ – | ⏑ – ⏓
– ⏑ ⏑ | – ⏓

Quater vocem tertiæ lineæ ultimam dissectam invenies: i, 2, 19; 25, 11; ii, 16, 7; iii, 27, 60.
i, 2, 10, 12, 20, 22, 25, 30, 32, 38.
ii, 2, 4, 6, 8, 10, 16.
iii, 8, 11, 14, 18, 20, 22, 27.
iv, 2, 6, 11.
Carmen Sæculare.

VII. Metrum Sapphicum majus, δίκωλον δίστροφον. Habet versum Aristophanicum (num. 10) et Sapphicum majorem (num. 12) alternatim positos.

– ⏑ ⏑ – | ⏑ – ⏓
– ⏑ – – | – || ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ – ⏓

i, 8.

VIII. Metrum Alcaicum, τρίκωλον τετράστροφον. Binos exhibet versus Alcaicos hendecasyllabos (num. 23), versum Alcaicum enneasyllabum (num. 24), denique versum Alcaicum decasyllabum (num. 18).

⏓ – ⏑ – – || – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏓
⏓ – ⏑ – – || – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏓
– – ⏑ – – – ⏑ – ⏑
– ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑ – ⏑

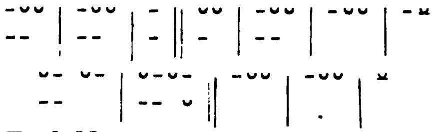
i, 9, 16, 17, 26, 27, 29, 31, 34, 35, 37.
ii, 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 19, 20.
iii, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 17, 21, 23, 26, 29.
iv, 4, 9, 15, 17.

IX. Metrum Archilochium primum, δίκωλον δίστροφον. Hexametro heroico (num. 17) subjectus est versus Archilochius minor (num. 14).

– ⏑ ⏑ / – – | – ⏑ ⏑ / – – | – / – || ⏑ ⏑ / – | – ⏑ ⏑ / – – | – ⏑ ⏑ | – ⏑ / –
– ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | ⏓

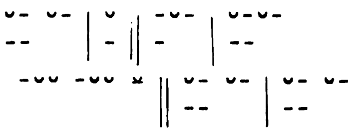
iv, 7.

X. Metrum Archilochium secundum, δίκωλον δίστροφον. Hexametro heroico (num. 17) subjectus est versus iambelegus (num. 21).

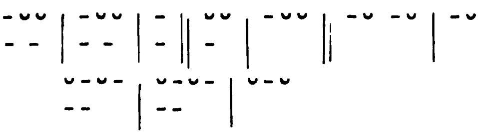
Epod. 13.

XI. Metrum Archilochium tertium, δίκωλον δίστροφον. Post versum iambicum senarium (num. 3) sequitur versus elegiambus (num. 20).

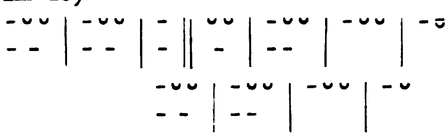

Epod. 11.

XII. Metrum Archilochium quartum, δίκωλον δίστροφον, compositum ex versu Archilochio majori (num. 19) et versu iambico trimetro catalecto (num. 2).

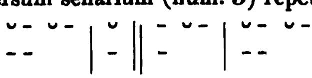

XIII. Metrum Alcmanium, δίκωλον δίστροφον. Hexametro heroico (num. 17) subjectus est versus dactylicus tetrameter catalectus (num. 15).

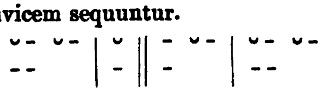
i, 7, 28.
Epod. 12.

XIV. Metrum iambicum primum, μονόκωλον μονόστροφον, quod semper versum senarium (num. 3) repetit.

Epod. 17.

XV. Metrum iambicum secundum, δίκωλον δίστροφον, in quo versus iambicus senarius et quaternarius (num. 3 et 1) alterna vice se invicem sequuntur.

⏑ – ⏑ – | ⏑ – ⏑ –
– – | – –

Epod. 1—10.

XVI. Metrum pythiambicum primum, δίκωλον δίστροφον. Hexametrum heroicum (qui et versus pythius nominatur) (num. 17) excipit versus iambicus quaternarius (num. 1).

– ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ‖ ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑
– – | – – | – ‖ – | – – | |

⏑ – ⏑ – | ⏑ – ⏑ ⏑
– – | – –

Epod. 14, 15.

XVII. Metrum pythiambicum secundum, δίκωλον δίστροφον. Hexameter heroicus (num. 17) cum versu senario (num. 3).

– ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ‖ ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ⏑ ⏑ | – ×
– – | – – | – ‖ – | – – | |

⏑ – ⏑ – | ⏑ ‖ – ⏑ – | ⏑ – ⏑ ×
– – | – ‖ – | – –

Epod. 16.

XVIII. Metrum trochaicum, δίκωλον δίστροφον. Ex versu constat trochaico heptasyllabo (num. 5) et iambico trimetro catalecto (num. 2), quos si ἀσυναρτήτως (cf. supra sub lit. f.) connectis, tanquam seriem trochaicam novem pedum recitare potes.

– ⏑ – ⏑ | – ⏑ ×
⏑ – ⏑ – | ⏑ – ⏑ – | ⏑ – ×

ii, 18.

XIX. Metrum ionicum a minore, μονόκωλον μονόστροφον, usque revolvens versum ionicum a minore tetrametrum (num. 22).

⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – –

iii, 12.

Alii sic versus carminis laudati digesserunt; parum solliciti, in fine versuum quinquies vocabula dividi:

⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – –
⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – –
⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ –
– ⏑ ⏑ | – –

ita ut systema τρίκωλον τετράστροφον esset. Alii in duos trimetros, quos sequitur tetrameter, carmen redigunt, dissectis nonnullis vocibus. Rursus alii in duos tetrametros cum uno dimetro distribuerunt. Vide, si tanti est, Bentleium ad h. l. et Jani Excurs. i ad lib. iii.

SYLLABUS

Odarum, adjecto metro cui quæque conveniunt.

Lib.	Od.	Metrum	Lib.	Od.	Metrum
I.	1	I.	II.	9	VIII.
	2	VI.		10	VI.
	3	II.		11	VIII.
	4	XII.		12	III.
	5	IV.		13	VIII.
	6	III.		14	VIII.
	7	XIII.		15	VIII.
	8	VII.		16	VI.
	9	VIII.		17	VIII.
	10	VI.		18	XVIII.
	11	V.		19	VIII.
	12	VI.		20	VIII.
	13	II.	III.	1	VIII.
	14	IV.		2	VIII.
	15	III.		3	VIII.
	16	VIII.		4	VIII.
	17	VIII.		5	VIII.
	18	V.		6	VIII.
	19	II.		7	IV.
	20	VI.		8	VI.
	21	IV.		9	II.
	22	VI.		10	III.
	23	IV.		11	VI.
	24	III.		12	XIX.
	25	VI.		13	IV.
	26	VIII.		14	VI.
	27	VIII.		15	II.
	28	XIII.		16	III.
	29	VIII.		17	VIII.
	30	VI.		18	VI.
	31	VIII.		19	II.
	32	VI.		20	VI.
	33	III.		21	VIII.
	34	VIII.		22	VI.
	35	VIII.		23	VIII.
	36	II.		24	II.
	37	VIII.		25	II.
	38	VI.		26	VIII.
II.	1	VIII.		27	VI.
	2	VI.		28	II.
	3	VIII.		29	VIII.
	4	VI.		30	I.
	5	VIII.	IV.	1	II.
	6	VI.		2	VI.
	7	VIII.		3	II.
	8	VI.		4	VIII.

Lib.	Od.	Metrum	Lib.	Od.	Metrum
IV.	5	III.	IV.	15	VIII.
	6	VI.		Epod. 1—10	XV.
	7	IX.		11	XI.
	8	I.		12	XIII.
	9	VIII.		13	X.
	10	V.		14	XVI.
	11	VI.		15	XVI.
	12	III.		16	XVII.
	13	IV.		17	XIV.
	14	VIII.	Carm. Sæc.		VI.

CARMINUM

LIBER PRIMUS.

CARMEN I.

AD MÆCENATEM.

MÆCENAS atavis edite regibus,
O et præsidium et dulce decus meum,
Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat, metaque fervidis
Evitata rotis palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad Deos:
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus:

CARMEN I.

Carmina lyrica quæ tum ad umbilicum adduxerat Horatius, et quidem, quantum ex ultimo carmine libri tertii et primo libri quarti suspicari licet, collectionem eorum quæ in tribus libris prioribus continentur, patrono suo Mæcenati una cum hoc carmine primo offert atque dedicat. Expressit autem in hoc carmine sententiam fere hanc: homines diversa studia sectari solent; alius victoris præmio in ludis Olympicis, alius summis honoribus, alius patriorum agrorum possessione, alius mercatura, alius lætis conviviis, alius militia, alius venatione delectatur: me præ ceteris lyricæ poeseos trahit studium; in quo si id impetravero, ut tibi, Mæcenas, haud indignus cui nomen lyrici poetæ tribuatur, videar, summum me attigisse felicitatis fastigium putabo. De variis hominum studiis, dignus est qui cum hoc carmine comparetur locus classicus apud Virg. Geo. ii, 502 sqq.: cf. inprimis inf. lib. i, Sat. 1 ab initio.

1, 2. *Atavis edite regibus.* Mæcenas ortus fuit e gente Cilnia, cujus atavi sive majores ideo vocantur *reges*, quia inter Lucumones sive duces Etruriæ fuerunt. *Dulce* refer ad dulcem voluptatem, quam poeta ex honorificentissimo Mæcenatis favore capiebat.

3—6. *Curriculo*, h. e. in stadio. *Sunt quos—juvat*, antique pro, *juvet* post *sunt*. Exempla collegit Heindorf. ad Sat. i, 4, 24. *Pulverem Olympicum collegisse*, h. e. certasse in ludis Olympicis; certantes enim, dum velocissimo cursu vehuntur quadrigis, *pulverem colligunt*, h. e. pulvere obteguntur, consperguntur. *Metaque* cett. junge, *et quos evehit meta* cett. *Evitata*, ab arte enim metam ita evitandi curru celerrime circumacto, ne hic illi impingeretur, pendebat inprimis victoria. *Terrarum dominos* refer ad *deos*, quorum est in terras dominatio: inepte quidam de Romanis, qui alias *terrarum domini* vocantur, explicant: sermo est de ludis Olympicis.

7—10. *Hunc*, h. e. alium, sc. juvat. *Mobilium* refer ad populi inconstantiam, cujus animus levi momento modo huc modo illuc impellitur, modo huic modo alii favet.

Illum, si proprio condidit horreo,
Quidquid de Libycis verritur areis.
Gaudentem patrios findere sarculo
Agros, Attalicis conditionibus
Nunquam dimoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui: mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.
Est qui nec veteris pocula Massici,
Nec partem solido demere de die
Spernit, nunc viridi membra sub arbuto
Stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ.
Multos castra juvant, et lituo tubæ
Permixtus sonitus, bellaque matribus
Detestata. Manet sub Jove frigido
Venator, teneræ conjugis immemor,

Tergeminis tollere honoribus, h. e. extollere ad summos et amplissimos honores: *honoribus* est casus tertius. *Illum, si* cett. sensus: alium juvat, si omnium quæ in Africa nascuntur frugum est dominus, h. e. alius divitiarum (quæ tum in latifundiorum inprimis cernebantur possessionibus) delectatur copia. *Libycis*, h. e. Africis, et hoc pro, fertilibus. *Verritur areis*; fruges enim in areis (non, uti nunc, in horreis) tritæ (Sat. i, 1, 45, *Millia frumenti tua triverit area centum*) *verrendo* colligebantur.

11—14. *Gaudentem patrios* cett. sensus: alius, qui agrorum suorum, quos a patre accepit, cultu gaudet, et sorte sua contentus vivit, ne maximarum quidem divitiarum spe proposita, ut mercaturæ operam det, adduci potest. *Attalicis* pro, largissimis, amplissimis; Attalus enim, rex Pergami, immensas, (quarum hæredem populum Romanum scripsit, vid. Flor. iii, 12,) possidebat divitias. *Dimoveas*, h. e. abducas ab agro patrio et permoveas, ut cett. *Cypria* pro, mercatoria; mercatura enim Cyprus olim fuit nobilissima. *Myrtoum mare:* ita pars maris Ægæi ab insula Myrto dicebatur.

15—18. *Luctantem* cett. sensus: at alium juvat esse mercatorem, qui, quamvis, sæviente in mari tempestate, nunc mercaturam damnet, et otium atque securitatem qua in patria frui possit laudet, mox tamen nova divitiarum cumulandarum cupiditate agitatus fractam navem, ad quæstum in exteris terris faciendum, reficiendam curat. *Africus*, ventus procellosus ab occasu flans (West-Süd-West); Græcis Λίψ.: cf. Kapp. ad Aristot. de Mundo, Excurs. iii, de ventis, § xviii, p. 430 sqq. *Pauperiem. Pauperies* vel *paupertas* apud Horatium (nisi vel *dura*, vel *importuna*, vel similia adduntur,) non est egestas et penuria, sed ea vitæ sors et conditio, qua quis, quantum ad vitam sustentandam opus est, habet.

19—22. *Est qui—spernit*, pro vulgari, alius non spernit. *Massici* vini generosioris, in Massico, monte Campaniæ, nati. *Nec partem solido demere de die spernit*, h. e. nec sibi religioni ducit partem de die integro detractam potationi impendere. *Lene* ad aquam leniter ex fonte scaturientem referendum: *caput*, fons, ut sæpe: *sacræ;* diis agrestibus vel Nymphis fontes fuerunt sacri.

23—25. *Et lituo tubæ permixtus sonitus. Lituus*, qui, ut vet. schol. observat, erat incurvus et sono acuto, fuit equitum; *tuba*, quæ erat directa et sono gravi, peditum. *Detestata* passive.

25—28. *Manet. Manere* (uti apud nos, *bleiben*) pro, pernoctare, sæpe apud Ciceronem et Livium; multa exempla dabit Drakenb. ad Liv. iii, 45. § 7. T. i, p. 725. *Sub Jove*, sub cœlo, ὑπὸ Διός. *Teretes*, tereti filo confectas. *Marsus* pro, Marsicus, epitheton ornans; apris nempe abundabat saltuosa Marsorum regio.

Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
Me doctarum ederæ præmia frontium
Dîs miscent superis: me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
Secernunt populo: si neque tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
Quodsi me lyricis vatibus inseris,
Sublimi feriam sidera vertice.

29, 30. *Me doctarum ederæ præmia frontium Dîs miscent superis*, h. e. ego sum poeta, et poetarum præmio, corona ederacea, cinctus deorum admittor concilio. Poetæ enim divino, quo aguntur, furore pleni diis interesse, eosque *videre* (Od. ii, 19, 2) et *audire* (Od. iii, 4, 6) sibi videntur. *Ederæ: edera*, Baccho sacra, æque ac laurus, poetarum, præcipue Bacchi laudes canentium, præmium atque insigne. Virg. Ecl. vii, 25, *Pastores edera crescentem ornate poetam. Doctarum frontium*, doctorum poetarum: *doctus* (σοφὸς) solemne poetarum, doctrinæ laudem sibi vindicantium, epitheton. Ceterum Wakefieldio, *Te doctarum*, ut ad Mæcenatem referatur, pro *Me doctarum* cett. legendum esse contendenti nemo facile suffragabitur.—[Recepit tamen lectionem *te* in fidem et clientelam suam gravis patronus Illustrissimus Wolfius in Litt. Anal. ii, p. 261 sqq. Lubenter ab hujus magni viri auctoritate starem, nisi essent quæ me aliter de hoc loco sentire juberent. Sententia hujus totius carminis est et manet hæc: Diversa plane, Mæcenas, vitæ studia sectantur homines; alius hoc, alius aliud amplectitur; ego poeseos mihi delegi studium; quodsi igitur tibi non indignus videar, qui poetarum choro adscribar, me felicissimum prædicabo. At si pro *me* legeris *te*, erit: alius hoc, alius aliud studium sequitur; tu es poeta, et ego sum poeta. Mæcenas, quidquid de ejus doctrina et poeseos studio tradant vendantque scriptores, non fuit poeta; non ejus fronti hederæ, præmia doctorum poetarum, conveniebant; non, ut poeta Horatius, se miscere poterat diis superis: imo si vere Horatius scripsisset *te*; si vere Mæcenatem in hoc ad eum scripto carmine ut magnum poetam celebrasset; apertus profecto apud omnes Romanos Mæcenatis adulator extitisset. Horatius non gloriose et jactanter loquitur, sed loquitur ut poeta *entheus*, qui divinæ poeseos vi et honore agitatus se miscet diis superis, et ut poeta lyricus *sublimi vertice ferire* sibi videtur *sidera*. Quis Horatium jactatorem habeat, si canit Od. ii, 20, *Non usitata, nec tenui ferar Penna, etc.* vel Od. iii, 30, *Exegi monumentum ære perennius Regalique situ Pyramidum altius?* Si Horatius in v. 29 ad Mæcenatem convertere voluisset orationem, hæcce fere ei exprimenda fuisset sententia: Te juvat rerum publicarum esse curatorem et administrum.]

31—34. *Leves* refer ad Nympharum cum Satyris saltantium agilitatem. *Secernunt populo*, possis explicare: sejungunt a consortio et consuetudine cum aliis hominibus, me in solitudine (quam amant poetæ) delectant; sed cum *secernunt populo τῷ Dîs miscent superis* respondeat, malim explicare: me distinguunt a populo, ultra vulgarem hominum sortem extollunt, in societatem deorum me adducunt. *Si* pro, siquidem, quandoquidem. *Euterpe—Polyhymnia* pro quavis musa. *Cohibet*, retinet, denegat. *Refugit tendere Lesboum barbiton*, abhorret a tractando barbito Lesboo, h. e. a carminibus lyricis, qualia olim Alcæus Lesbius et Sappho Lesbia cecinerunt: *tendere*, quod proprie de chordis, quæ lyræ intenduntur, dicitur, jam pro, moderari, temperare, tractare.

36. *Sublimi feriam sidera vertice:* sublime caput ad sidera usque extollam, h. e. ad sidera usque nomen meum celebrabitur.

CARMEN II.

AD AUGUSTUM CÆSAREM.

Jam satis terris nivis atque diræ
Grandinis misit Pater, et rubente
Dextera sacras jaculatus arces
.Terruit urbem:
Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ, nova monstra questæ;
Omne quum Proteus pecus egit altos
Visere montes;
Piscium et summa genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis;
Et superjecto pavidæ natarunt
Æquore damæ.

CARMEN II.

Cum exorta, quæ nive, grandine, et fulminibus dejectis præter morem sævierat, tempestate ingens in agris Romanis facta esset Tiberis inundatio, et quidem, ut bene ad rem ex Dione Cassio lib. liv (ab initio) probatum ivit Massonus, U. C. DCCXXXII; opportunam, qua Augustum, tanquam deum civitatis Romanæ tutelarem sive averruncum, celebraret, occasionem sibi oblatam esse putavit Horatius. Nam cum, quidquid in rerum natura præter morem accidebat, pro ea quæ tum tenebat populi animos superstitio, prodigium haberetur; oblata illa per diram tempestatem et Tiberis inundationem prodigia, præter Augustum, neminem esse qui procurare deorumque iram placare possit, poeta in hoc carmine ostendit. Tantam vim aquarum, canit poeta, e cœlo in terram demissam vidimus, ut Tiberis super ripas effusus timorem, ne Deucalionis diluvium rediret, injiceret. En dii iram suam ob bella civilia patefaciunt, calamitatemque, quæ reipublicæ nostræ imminet, portendunt! Quem deum, ut scelera nostra expiet, et hæc mala a nobis avertat, invocabimus? Num Apollinem? an Venerem? an Martem? an te, qui Augusti personam in his terris induisti, Mercurium? Utinam, deus Auguste, diu sub nomine Patris et Principis apud populum Romanum commoreris, ejusque salutem exteros hostes ulciscendo confirmes!

1—4. *Satis*, nimis multum, satis superque. *Nivis*, de nive quæ solito copiosior ceciderit, explicant interpretes. Equidem nivis commemorationem ad ipsam tempestatem quæ hic describitur pertinere puto, cum nix inter fulgura quoque nonnunquam decidere soleat. Sic apud Diotimum Epigr. x, (Anth. Græc. T. i, p. 186, edit. Jac.) oves, quarum pastor fulmine percussus fuerat, ad stabula πολλῇ νιφόμεναι χιόνι redeunt, ubi vide quæ in hanc rem notavit amicissimus Jacobsius in Comment. T. ii, p. 167. Quo rarius autem nix inter fulgura delabi solet, eo magis illa pro prodigio haberi potuit. Fieri quoque potuit, ut Horatius per *nivem* intelligeret *grandinem;* nam particula *atque*, æque ac *que* in versu 16, (ubi vide not.) passim vim explicandi habet. Et sic passim *et*. *Diræ*, quod diri ominis erat. *Misit* pro, *immisit*. *Rubente*, a repercusso fulminum rubentium fulgore puta. *Sacras jaculatus arces: jaculari arces* pro, fulmen jaculando arces percutere: Ovid. Am. iii, 3, 35, *Jupiter igne suo lucos jaculatus et arces.* Per *arces*, qua voce summa montium fastigia notantur, jam Capitolium, vel potius templa in Capitolio posita, intelligenda esse, adjectum *sacræ* docet.

5—8. *Grave sæculum Pyrrhæ:* fœda illa tempora, quibus Deucalion cum uxore sua Pyrrha oppressus fuit diluvio. *Pyrrhæ* cum delectu pro, Deucalionis; multo graviores enim muliercularum in rebus trepidis querelæ. Ceterum Deucalionis ætate diluvium vel ex Ovid. Met. i, 260 sqq. satis notum. *Nova monstra*, h. e. inauditam in diluvio illo rerum permixtio-

Vidimus flavum Tiberim, retortis
Litore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta Regis,
Templaque Vestæ;
Iliæ dum se nimium querenti
Jactat ultorem, vagus et sinistra
Labitur ripa, Jove non probante, u-
xorius amnis.
Audiet cives acuisse ferrum,
Quo graves Persæ melius perirent;
Audiet pugnas, vitio parentum
Rara juventus.
Quem vocet Divom populus ruentis
Imperî rebus? prece qua fatigent
Virgines sanctæ minus audientem
Carmina Vestam?

nem; vidit enim Pyrrha Proteum phocas in altis montibus pascentem, vidit pisces hærentes in arboribus, et damas natantes in æquore. *Monstra* dicuntur, quæ a vulgari rerum ordine recedunt, quæ nunquam visa, nunquam audita sunt. De *Proteo*, deo marino, Neptuni armenta, nominatim phocas, pascente, cf. Homer. Odyss. iv, 386 sqq. et Virg. Geo. iv, 395 sqq.

10. Per columbas jam non domesticas, sed silvestres (*palumbes*), sedem suam in arborum ramis habentes, intelligendas esse, sponte apparet.

13—16. *Flavum* solemne Tiberis a flavo arenarum colore epitheton. *Retortis* cett. litus nempe maris Etrusci sive Tyrrheni, in quod Tiberis effunditur, cum nimiam aquæ copiam non caperet, vi eam repellebat. *Monumenta Regis*, i. e. Numæ Pompilii: quæ fuerint autem illa a Numa exstructa monumenta, statim subjicitur, nempe *templum Vestæ;* particula *que* τῷ *templa* subnexa vim explicandi habet, ut sit, nempe: vid. Drakenb. ad Liv. vi, 16, § 8, T. ii, p. 330.

17—20. *Iliæ dum* cett. sensus: dum amnis Tiberis, ut querelis uxoris suæ Iliæ satisfaciat, immodicus exsurgit ultor, et præter Jovis voluntatem sinistra ripa evagatur. *Ilia* sive *Rhea Silvia* ideo, quod ab Amulio vel in fluvium Anienem vel Tiberim demersa dicitur, utriusque fluvii uxor ficta est. *Querenti* sc. necem Cæsaris, cognati sui, cum ille, ut ipsa Ilia, ab Iulo sive Ascanio, Albæ rege, originem suam duceret. *Nimium* non ad *querenti* sed ad *ultorem* referendum esse puto; *nimius* enim fuit ultor Tiberis, sive modum in ulciscendo uxoris suæ dolore excessit, dum tantam ruinam Romæ ædificiis moliebatur. *Sinistra ripa*, ubi Roma sita fuit. *Jove non probante:* Jupiter enim, in cujus præsidio Romæ fuit incolumitas, improbare debebat urbem perdendi consilium. *Uxorius* dicitur, qui uxori deditissimus nihil non in uxoris gratiam facit. Similiter Æneas apud Virg. Æn. iv, 266, et Vulcanus apud Claudian. de Nupt. Honor. et Mar. v. 59, *uxorii* dicuntur.

21—24. Nexus et sensus: portendunt autem hæc prodigia bella civilia; quod ita poeta extulit: posteri, quorum exiguus (*rara juventus*) majorum culpa restabit numerus, fama accipient, Romanos ferrum, quo hostes vincere debebant, contra semet ipsos acuisse, pugnasque commisisse. *Graves*, multum negotii Romanis facessentes, timendi: *Persæ*, h. e. Parthi. *Perirent* pro, perituri fuissent. *Vitio parentum*, h. e. culpa parentum, quod bellorum civilium furore se corripi passi sunt.

25—28. *Quem vocet Divom* cett. quem deorum adesse precetur populus sustentando, quod ruinam minatur, imperio? *Rebus* est casus tertius pro, ad res cett. *Res imperii* pro, ipso imperio; sæpe enim *res* inservit periphrasi. *Sanctæ*, Vestales, ob pudicitiæ, cui se consecrarunt, sanctitatem. *Minus audientem*, quia de bellis civilibus et cæde Cæsaris irascebatur. *Carmina*, solemnes precum formulas. *Vestam*, in

Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter? Tandem venias, precamur,
Nube candentes humeros amictus
Augur Apollo;
Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam Jocus circumvolat et Cupido;
Sive neglectum genus et nepotes
Respicis, auctor,
Heu! nimis longo satiate ludo,
Quem juvat clamor galeæque leves,
Acer et Marsi peditis cruentum
Vultus in hostem:
Sive mutata juvenem figura
Ales in terris imitaris, almæ
Filius Maiæ, patiens vocari
Cæsaris ultor:
Serus in cœlum redeas, diuque
Lætus intersis populo Quirini;
Neve te nostris vitiis iniquum
Ocior aura

cujus peculiari tutela posita fuit reipublicæ Romanæ salus: cf. Virg. Geo. i, 498.

29—32. *Scelus* (τὸ ἄγος) bellorum civilium, scelesta, quæ ad bella civilia spectant, consilia. *Venias*, sc. ad scelera et vitia nostra expianda. *Nube humeros amictus*, νεφέλῃ εἰλυμένος ὤμους Homer. Iliad. v, 186; dii nempe, ne mortalium oculis conspiciantur, nube circumfusi in terris apparent. *Candentes*, h. e. nitentes, pulchros; *nube candentes* Cl. Mitsch. docte explicat pro, refulgentes nube s. nimbo *lucido*, qui deorum propitiorum, uti *ater* iratorum, signum sit.

33—36. *Mavis*, sc. venire ad scelera nostra expianda. *Erycina* Venus ita appellata ab Eryce, monte Siciliæ, ubi templum ei exstructum fuit nobilissimum: cf. Virg. Æn. v, 759, et Ill. Heynii Excurs. ad h. l. *Ridens* (φιλομμειδής, μειδιόωσα) Veneris ingenio accommodatum epitheton. *Quam Jocus* cett. cf. Anacr. li, 24. Ovid. Fast. iv, 1. *Neglectum genus*, stirpem tuam, Romanos, quos parum adhuc curasti. *Respicis*. *Respicere* et *adspicere* (Gr. ἐπιβλέπειν, εἰσορᾶν) de diis propitiis. *Auctor*, Mars, pater Romuli.

37—40. *Ludo* graviter pro bello, quod, sicut gladiatorum fere ludus spectatoribus, jucundum Marti præbet spectaculum. *Acer*, torvus, ferox. Pro *Marsi*, quod ex admodum probabili emendatione T. Fabri jam ab aliis in textum receptum est, in codd. et vett. editt. *Mauri* exstat; sed cum Mauri populi imbelles fuerint, minimeque peditatu valuerint, adumbrata autem ab Horatio imago fortioris omnino militis repræsentationem postulet, proposita sane illa lectio *Marsi* pro *Mauri*, si rem spectas, longe præferenda est; Marsi enim Romanorum milites fuerunt longe fortissimi: cf. inf. ii, 20, 18, et iii, 5, 9. *Cruentum*, a se perfossum et sanguine conspersum.

41—45. *Sive mutata juvenem* cett. sensus: sive tu, alate deus, Mercuri, qui cædem Cæsaris ulciscendi consilium haud dissimulas, deposita divinæ formæ majestate (*mutata figura*) sub juvenis Augusti, quam induisti, persona in terris versaris. *Ales*, Mercurius, alatos calceos, sive talaria (πέδιλα πτηνὰ) gestans. *Serus in cœlum redeas*. Comparant Lucret. i, 46. Ovid. Trist. v, 2; sed inprimis huc pertinet locus Ovid. Met. xv, 868, *Tarda sit illa dies, et nostro serior ævo, Qua caput Augustum, quem temperat, orbe relicto, Accedat cœlo*.

49—52. Honorifica *Patris Patriæ* appellatio publice quoque postea U. C.

Tollat: hic magnos potius triumphos,
Hic ames dici Pater atque Princeps,
Neu sinas Medos equitare inultos,
Te duce, Cæsar.

CARMEN III.

AD VIRGILIUM.

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater,
Obstrictis aliis præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis,
Reddas incolumem, precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

DCCLII Augusto decreta est. *Princeps*, qui ob egregia, quibus cives sibi devinxit, merita, et ob summam de reipublicæ salute curam, primum locum inter cives occupat. *Principis* nomen, cum minus invidiosum esset, assumsit Augustus U. C. DCCXXVI: vid. Dio liii, 11. *Medos* h. e. Persas, Parthos. *Equitare*, equitando nobis insultare, et ferociter per terras nostras ruere: de voce *equitare* cf. inf. iv, 4, 44.

CARMEN III.

Poeta, cum amicum suum Virgilium, iter Athenas facturum, navem conscendere videt, (U. C. DCCXXXV, cf. Heyn. Vit. Virg. p. ann. dig.) de periculo, cui ille in mari expositus sit, anxium perturbatumque in hoc carmine prodit animum. In hac igitur de amici vita sollicitudine usque eo progreditur, ut in istum durissimi animi hominem, qui primus navem mari committere ausus sit, tanquam in doloris sui auctorem graviter invehatur, et tam huic, quam similibus, quæ hominum audacia tentaverit, facinoribus diutius immoretur. Quæ quidem poetæ nostri digressio, cum ex summo, quem ille declaraturus erat, amore fluxerit, eam huic carmini accommodatissimam esse facile apparet.

1—8. Sensus: O navis, quæ Virgilium fidei tuæ commissum finibus Atticis debes, h. e. in fines Atticos deportare debes, reportes eum, precor, incolumem, et animæ meæ dimidium serves; quod si feceris, vicissim opto, ut Venus, Dioscuri, et ventorum deus Æolus cursui tuo faveant. Secutus nempe sum unice veram hujus loci interpunctionem, quam jam Wakefieldius proposuerat. *Sic*, optandi formula, cum conditione, quæ subjicitur; de qua cf. inprimis Virg. Ecl. ix, 30, et x, 5; Tibull. i, 4, 1. *Diva potens Cypri*, Venus, imperium suum in insula Cypro, tanquam sede propria, exercens; sic Neptunus *maris potens* inf. 5, 15, et Diana *silvarum potens* in Carm. Sæcul. 1. Venus autem ex mari orta (*ἀναδυομένη*) ut dea marina quoque colitur. Musæus, v. 284, *Κύπρις ἀπόσπορός ἐστι θαλάσσης, Καὶ κρατέει πόντοιο*. Hinc dicta quoque illa Εὔπλοια. *Fratres Helenæ*, Dioscuri, Castor et Pollux, navigantibus propitii, *ἀρωγοναῦται*. *Lucida*, ob clarum eorum splendorem, navigantibus jucundissimum. *Obstrictis*, vel in utre, secundum Homer. Odyss. x, 29 sqq. vel in antro, secundum Virg. Æn. i, 52. *Aliis* h. e. ceteris. *Iapyx*, ventus occidentalis, ab incolis Apuliæ, qui Iapyges vocantur, ita dictus, ex Italia in Græciam navigantibus secundus; (West-Nord-West,) Gr. *Ἀργέστης*: cf. quæ de hoc vento disputat Kappius ad Arist. de Mund. Excurs. iii, § 18, p. 432 sqq. *Tibi creditum* tanquam pignus vel depositum aliquod, quod is, cui creditum est, *debet*, ut suo tempore *reddat*; verba igitur *credere*, *debere*, *reddere*,

Illi robur et æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus, nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyades, nec rabiem Noti,
Quo non arbiter Hadriæ
Major, tollere seu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum,
Qui rectis oculis monstra natantia,
Qui vidit mare turgidum et
Infames scopulos alta Ceraunia?
Nequidquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Japeti genus
Ignem fraude mala gentibus intulit.

e re pecuniaria translata, pulchre sibi respondent. *Animæ dimidium* (ἥμισυ τῆς ψυχῆς) nota summi amoris declaratio.

9—12. Locus qui sequitur ex re ipsa subnatus est. Nam cum poeta, nave qua Virgilius vehebatur soluta, reputasset secum subeunda nunc amico suo in mari pericula, sponte in auctorem horum periculorum, navigationis quippe inventorem, convertitur, et loco suo locum communem de audacia hominum tractat. Similia veterum poetarum, a quibus primus navium inventor carpitur, loca collegit Burm. Sec. ad Lotich. ii, 20. At Lotichius, contrariam sententiam secutus, laudatum carmen exorditur sic: *Qui primus latum sulcavit puppibus æquor, Utilis humanis usibus ille fuit*, cett. Quid per *robur*, qua voce quidquid durum et firmum est notatur, intelligendum sit, adjectis vocibus *æs triplex* magis declaratur. Fuit ille, ait, durissimus audacissimusque qui cett. Hominibus autem durissimis tribuitur pectus ferreum, *θυμὸς σιδήρειος, ἦτορ σιδήρειον*. *Præcipitem*, præcipiti impetu ruentem.

14, 15. *Tristes Hyades*. Hyades, (Latinis *Suculæ*,) stellæ in fronte Tauri, quarum ortus et occasus *tristem* tempestatem prædicere credebatur. Ovid. Fast. v, 165, *Ora micant Tauri septem radiantia flammis, Navita quas Hyadas Graius ab imbre* (ὕειν, pluere) *vocat*. *Quo non arbiter* cett. qui, quod attinet ad tempestatem tam concitandam quam componendam, summam in mari Hadriatico exercet potestatem.

17, 18. *Quem mortis gradum*, quam viam ad Orcum, h. e. quod mortis genus. Pro vulgari lectione, *siccis oculis*, quod, nisi pro, lento animo, vel duro pectore, explicueris, ineptum est, (nam quis belluarum marinarum adspectu, nisi admodum puer sit, effundat lacrimas?) elegantissimam Bentleii recepi emendationem, *rectis oculis*, h. e. oculis non retortis, sed recta in monstra illa natantia conversis. Vir doctus quidem in Novis Comment. Lips. 1803, T. i, p. 532, *oculis siccis* explicat *rigidis*, (ξηροῖς ἀκλαύστοις ὄμμασι apud Æschyl. Sept. c. Th. 698,) ita ut oculi *sicci* iidem sint qui *recti*; sed quis lectionem, quam usus loquendi confirmat, non præferat ei, cujus explicatio dubia et incerta manet?

20. *Infames*, naufragiis nempe ibi factis; *alta Ceraunia* (ἄκρα Κεραύνια) montes in litore Epiri inter mare Hadriaticum et Ionicum prominentes, quos prætervehi debebant ex Italia in Græciam navigantes.

22. *Dissociabili* activo sensu explicant: qui terras dissociaret, separaret: cf. Gesner. Sed cum *dissociabile* dicatur quod sociari

Post ignem ætheria domo
Subductum Macies et nova Febrium
Terris incubuit cohors;
Semotique prius tarda necessitas
Leti corripuit gradum.
Expertus vacuum Dædalus aera
Pennis non homini datis.
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum est:
Cœlum ipsum petimus stultitia, neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Jovem ponere fulmina.

CARMEN IV.

AD L. SEXTIUM.

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favonî,
Trahuntque siccas machinæ carinas;

nequit, insociabile, malim explicare, haud sociando sc. cum terris. Perplacet autem a Bentleio proposita lectio, *dissociabiles*, h. e. haud sociandas sc. cum Oceano.

23, 24. *Impiæ*, scelestæ, dum audent, quod prudenti dei consilio vetitum est; (nos, *frevelhaft, frech.*) *Transiliunt*, quasi res nullius fere momenti sit. *Transilire* cum delectu pro, trajicere, superare, ad audaciam insolentiamque designandam: similiter dixit Tibull. i, 3, 37, *contemnere undas*; et Ovid. Met. i, 134, *insultare fluctibus*.

25—28. *Perpeti*, h. e. suscipere, tentare, perpetrare, τλῆναι; *audax omnia perpeti*, ex Græca loquendi ratione pro, ad omnia perpetienda. *Genus*, h. e. filius, nempe Prometheus. Sic apud Catull. lxi, 2, Hymenæus *Uraniæ genus* dicitur, ubi cf. notata. *Fraude mala*, h. e. dolo pernicioso, τέχνῃ κακῇ; per fraudem designatur calliditas, qua ignem e cœlo surripuit Prometheus.

31—33. *Terris incubuit*, h. e. in terras irruit, ingruit, terras obsedit. Ignis nempe usus varias artes, hominum valetudini perniciosas, v. c. artem coquinariam, protulit. *Semotique prius* cett. h. e. et mortem hominum, qui diutius ante vivere solebant, acceleravit: expende dictionis ornatum!

34, 35. *Dædalus*. Dædali fabulam suaviter enarrant Virg. Æn. vi, 14 sqq. Ovid. Met. viii, 183, et A. A. ii, 21. *Expertus vacuum Dædalus aera Pennis non homini datis*, eleganter pro, audacter Dædalus volatum per vacuum aera alis, quas haud concessit homini natura, tentavit.

36. *Acheronta*, Orcum, ut Cerberum inde extraheret. *Herculeus labor*, h. e. vis, audacia Herculis.

38. *Cœlum ipsum petimus stultitia:* stulto consilio deorum adeo conditionem affectamus, dii esse volumus.

40. *Iracunda*, ab iracundo Jove missa.

CARMEN IV.

Vere redeunte, cujus suavissimam in prima hujus carminis parte descriptionem dedit poeta, Sextium monet, ut vitæ brevitatis memor, quæ nunc adsint et offerantur, perfruatur voluptatibus. Quo quidem præcepto, a vitæ brevitate et mortis cogitatione petito, sæpius Noster, ut amicos suos ad voluptates, dum licet, percipiendas exhortaretur, usus est. Amicus autem Horatii, L. Sextius, videtur fuisse ille Bruti socius, quem Augustus, cum consulatu se abdicasset, in locum suum suffecit. Ceterum quod ad veris descriptionem attinet, operæ pretium facient, qui

Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator igni,
Nec prata canis albicant pruinis.
Jam Cytherea choros ducit Venus, imminente Luna:
Junctæque Nymphis Gratiæ decentes
Alterno terram quatiunt pede, dum graves Cyclopum
Vulcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto,
Aut flore, terræ quem ferunt solutæ.
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agna, sive malit hædo.
Pallida Mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres. O beate Sexti,
Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.
Jam te premet nox, fabulæque Manes,

ad poetæ in ejusdem rei tractatione copiam et ubertatem perspiciendam hoc cum carm. lib. iv, 7 et 12 comparabunt.

2. *Trahuntque siccas machinæ carinas:* h. e. et naves in litus, ut per hiemem in sicco starent, subductæ, per *machinas* (h. e. phalangas, instrumenta lignea) in mare deducuntur.

4. *Canis* epitheton ornans, ad album roris, qui frigidis noctibus injicitur, colorem designandum.

5, 6. Suavissima imago Veneris, sub veris adventu in terris, ubi omnia vi sua ad procreandum implet, (cf. Pervigil. Vener. v. 63—67,) Gratiarum et Nympharum saltantium choros moderantis! Vere autem inprimis terras invisere credebatur Venus. Lucret. v, 736, *It ver, et Venus, et Veneris praenuntius ante Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter.* *Cytherea*, ab insula Cythera in sinu Laconico, Veneris cultu inprimis celebrata. *Gratiæ*, assiduæ Veneris comites et ministræ, dicuntur *decentes*, quia ad omne quod pulchrum et decorum est se componunt, et saltantes quoque hunc amabilem decorem servant. *Junctæ Nymphis*, per manus nempe in saltatione. Cl. Mitsch. comparat Homer. H. in Apoll. v. 194, ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχουσαι.

7, 8. *Alterno terram quatiunt pede*, ornate pro, saltant; ad numerum enim saltantes alternis pedibus terram pulsant; sic *terram pede tundere* de saltatione inf. in Epist. ad Pis. 430, *saliet, tundet pede terram.* *Dum graves Cyclopum Vulcanus ardens urit officinas:* dum Vulcanus Cyclopes in officinis suis exercet. Vulcanus nempe, dum uxor ejus tempore veris adest in terris, et omnia vi sua fœcundat, non sedet interea in otio, sed suo quoque operi intentus est. Non autem de officina, quam secundum Homer. Iliad. xviii, 369, in Olympo habet Vulcanus, cogitandum est; sed de aliis officinis, quas poetæ huic deo in insulis et montibus, igni subterraneo inprimis, quem ejaculantur, notis, adsignarunt; de quibus cf. Ill. Heyn. ad Virg. Æn. viii, 416. Jam, si verum est, quod nonnulli suspicantur, Horatium in hac veris descriptione poetam quendam Siculum, cui mons Ætna obversaretur, expressisse; non dubitari potest, quin Vulcani *officina in monte Ætna* intelligenda sit. Finge igitur tibi Venerem in amœnissima circa Ætnam regione choreas cum Gratiis Nymphisque ducentem, in ejus vicinitate autem Veneris maritum Vulcanum operi suo insudantem, et sic animo concipies imaginem longe suavissimam. Ceterum quærenti, cur sub veris potissimum initio Vulcanus operi suo insudasse dicatur, ingeniose Vossius ad Virg. Geo. i, 311 sqq. respondet: quod ille vere inprimis, quo crebræ in Italia tempestates cum tonitru concipi in aere soleant, fulminibus procudendis et suppeditandis operam dare debuerit. *Graves*, ob graves Cyclopibus ibi obeundos labores. *Ardens*, h. e. flammis relucens, ut pulchre explicat Cl. Mitsch. quem vide. Fabri enim, dum ferrum candens procudunt, ipsi ardere videntur ignis fulgore et scintillis circumfusi: similiter sup. ii, 2, dicebatur *dextera rubens.* *Urit officinas*, h. e. accendit officinas, paulo sublimius pro, ad flammas, quas in officinis accendit, opus facit.

9—12. *Nunc decet* cett. vide, quam suaviter poeta vulgarem sententiam, *nunc lætitiæ, ad quam anni tempus invitat, indulgendum est*, externa lætantium specie

Et domus exilis Plutonia; quo simul mearis,
  Nec regna vini sortiere talis,
Nec tenerum Lycidan mirabere, quo calet juventus
  Nunc omnis, et mox virgines tepebunt.

CARMEN V.

AD PYRRHAM.

Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urguet odoribus
  Grato, Pyrrha, sub antro?
    Cui flavam religas comam

adumbrata, extulerit! diem lætum enim celebrantes capiti, unguentis delibuto (*nitido*), corollas e *myrto* (cujus usus fuit inprimis in compotationibus, cf. inf. 38, 5, et ii, 7, 25.) et aliis floribus nexas imponere solebant. *Solutæ*, a frigore, quo fuerunt constrictæ, per Zephyri flatus et mitiorem solis calorem resolutæ. *Fauno:* huic deo agresti, tanquam agrorum et gregum custodi, bis quotannis, nempe Id. Feb. (Ovid. Fast. ii, 193,) et Non. Dec. (huc pertinet carmen inf. lib. iii, 18,) sacra (*Faunalia* vulgo dicuntur) instaurari, et cum summa omnium lætitia celebrari solebant; hinc poeta ad lætitiam evocaturus Fauno immolandum esse dicit. *Agna—hædo*: sc. sibi immolari. *Immolare aliqua re* pro vulgari, *immolare aliquid*, apud Liv. xli, 14, *immolantibus Jovi singulis bubus;* ibidem paulo post, *bove perlitare jussus.*

13—15. *Pallida Mors* cett. Nexus et sensus est fere hic: nunc, nunc, o Sexti, dum licet, perfruere vitæ voluptatibus; nam mors, divitibus æque ac pauperibus instans, mox præter opinionem te opprimet; post mortem autem neque comissationibus, neque amoris lusibus indulgere licebit. *Tabernas*, humiles casas, tuguria; *regum turres*, excelsa nobilium et beatiorum ædificia. *Reges* sæpe dicuntur beatiores, divites, potentes ob divitias: eandem sententiam novo ornatu repetit Horatius inf. Od. lib. ii, 3, 25 sqq. et 14, 11, et 18, 32; et iii, 1, 14 sqq. Sat. ii, 6, 94, *Neque ulla est Aut magno aut parvo leti fuga. Beate:* beati dicuntur in lætam sortem nati, fortunati, qui iis, quæ possident, beatam vitam sibi parare possunt. *Vitæ summa brevis*, exiguus dierum, qui ad vivendum nobis concessi sunt, numerus. *Spem nos vetat inchoare longam*, h. e. monet nos ne multa moliamur in longioris vitæ spem; jubet nos *brevi spatio* (ut inf. lib. ii, 7 Noster loquitur) *spem longam resecare.*

16—19. *Jam te premet nox*, cett. Mors, manes, et loca infera mox te prement, h. e. tenebras tibi offundent. *Fabulæ* dicuntur *Manes*, quia, quæ de iis circumferuntur, meræ sunt fabulæ. *Exilis* dicitur domus Plutonis ob exilem levium et tenuium, quæ ibi versantur, Umbrarum (quæ inf. Od. i, 10, 18, *levis turba* vocantur) formam; nisi quis *exilem domum* de inopi et egena, ubi nihil reperitur quo bene sit, cum Bentleio explicare malit: hoc sensu certe *domus exilis* dicitur inf. Epist. i, 6, 45. *Nec regna vini sortiere talis:* nec regnum amplius in comissationibus talorum jactu tibi continget, h. e. nec amplius comissaberis; talorum nempe jactu creari solebant, qui præessent conviviis, legesque convivis scriberent; vocabantur ii *reges convivii, βασιλεῖς τοῦ συμποσίου*, (hinc *regna vini*) *modimperatores, domini, strategi, dictatores, arbitri bibendi:* cf. notata ad Catull. xxvii, 3. *Tenerum Lycidan mirabere* pulchri Lycidæ adspectu delectabere.

20. *Tepebunt*. *Tepere* de amore, ut ἐνθάλπεσθαι ἔρωτι apud Græcos. Ceterum in sententiam horum vv. Doctissimus Mitscherl. præter Sapph. c. xi, (secundum Anal. Br. T. i, 57,) comparat Asclepiad. Ep. 21, Anth. Gr. T. i, p. 148 (ed. Jac.) Strat. Ep. 96, Anth. Gr. T. iii, p. 90, et elegiam, quæ est in Theognid. v. 951 (Gnom. Brunck. p. 39.)

CARMEN V.

Cum puerum quendam, quem Pyrrha in amorem suum pellexerat, delicias apud eam in antro quodam facere vidisset Hora-

Simplex munditiis? Heu, quoties fidem
Mutatosque Deos flebit, et aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aurea;
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat, nescius auræ
Fallacis. Miseri quibus
Intentata nites! Me tabula sacer
Votiva paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

tius, hac arrepta perfidiam et levitatem, quam olim in ejus amore expertus fuerat, Pyrrhæ exprobrandi occasione, salse ex illa quærit, quis sit ille miser puer, quem nunc amore suo ludat fallatque. Quo quidem novo Pyrrhæ amatore cum nauta, cui horribilis in mari tempestas imminet, se vero, vetere ejus amatore, cum homine, qui feliciter e naufragio servatus sit, comparato; tam illius in Pyrrhæ amore periculum, quam suam, qua ex illo periculoso amore evaserit, fortunam suaviter describit et exprimit.

1—3. *Quis multa gracilis,* cett. Quis est, quæso, Pyrrha, ille juvenis delicatior, qui rosis redimitus et unguentis delibutus assidue sub grato antro te sectatur (*urget*), et nunquam a latere tuo recedit? *Gracilis:* corporis gracilitas ad pulchritudinem, qua sibi placent juvenes, pertinet. *Te—in rosa.* Jani et alii explicant, te reclinantem in rosis, quibus humus constrata est; sed huic explicationi tam res, quam usus loquendi repugnat; pueri enim delicatiores, qualem Noster describit, non unguentis tantum capillos saturare, sed rosis quoque caput impedire solebant. Huc accedit, quod Pyrrha, *munditiis simplex,* festo quodam die in amœno illo antro, ubi plures haud dubie juvenes unguentis perfusi et sertis roseis coronati (cf. inf. lib. ii, 11, 14 sqq.) lætitiæ et potationi indulgebant, simul adfuisse videtur. Ex usu loquendi autem per dictionem *in rosa* non, in rosis cubans, sed, *rosis coronatus* designatur. Sic apud Cic. de Fin. ii, 20, *potare in rosa,* et Tuscul. v, 26, *esse in rosa.* Similiter apud Græcos Eurip. Herc. Fur. 677, (quem locum commode laudavit Cl. Mitscherl.) *ἐν στεφάνοισιν εἶναι* dicitur. *Grato,* ob loci amœnitatem; fuit enim illud antrum haud dubie jucundum umbraculum sub spelunca, hilaritati, potationi, amorisque lusibus opportunum.

4, 5. *Cui,* in cujus gratiam; (nos, *wem zu gefallen.*) Tibull. iv, 6, 2, *Tota tibi est hodie, tibi* (dir zu gefallen) *se lætissima comsit. Comam religas.* Cl. Mitscherl. comparat Paul. Silentiar. Ep. 22, Anthol. Græc. T. iv, p. 48. *Simplex munditiis:* cultus enim simplicitate magis sæpe puellæ, quam operoso et arte quæsito ornatu, placent et placere student.

5 sqq. *Heu, quoties fidem* cett. sensus: heu, quoties de mutata fide (tua perfidia) et mutatis diis (ejus nempe amori, cui ab initio adspirare videbantur, nunc adversantibus) querelas fundet, et in medio amoris cursu se tristi tempestate oppressum cum stupore animadvertet, h. e. se miserum sentiet. Amatorem, cujus læta ab initio in amore spes repente puellæ perfidia in tristitiam mutatur, comparat cum nauta, qui in mari, cui vento secundo et prosperrimæ navigationis spe confisus se crediderat, subita tempestate deprehenditur; et in hac comparatione sive allegoria (nimirum quod ad decepti amatoris sortem attinet) scite poeta usque ad finem carminis persistit.

7, 8. *Nigris ventis.* Venti dicuntur *nigri* sensu activo, h. e. cœlum nigrum reddentes, sive nubibus obscurantes; pari modo inf. 7, 15, *Notus* dicitur *albus,* h. e. cœlum album sive serenum reddens; et iii, 7, 1, *candidi Favonii. Insolens,* qui tale quid non timuerat, stupens ob rerum insolentiam.

9—13. *Aurea,* h. e. ob pulchros mores et firmam in amore fidem maxime amabili. Sic mores pulchri et honesti inf. iv, 2, 23, dicuntur *aurei. Vacuam:* sibi soli, haud alii, in amore vacantem. *Nescius auræ fallacis:* ille ignorat, te in amore auræ instar mutabilem et inconstantem esse. *Nites,* formæ tuæ nitore places.

13—16. *Me tabula sacer* cett. me, ex naufragio servatum, madida vestimenta

CARMEN VI.

AD AGRIPPAM.

Scriberis Vario fortis et hostium
Victor, Mæonii carminis aliti,
Quam rem cumque ferox navibus aut equis
Miles te duce gesserit.
Nos, Agrippa, neque hæc dicere, nec gravem
Pelidæ stomachum cedere nescii,
Nec cursus duplicis per mare Ulixei,
Nec sævam Pelopis domum

Neptuno (*potenti maris Deo*, cf. sup. ad 3, 1,) suspendisse, id testatur sacer in ejus templo paries per votivam tabulam, sive, id docet, quam vovi, affixa in ejus templo tabula; exprimere autem his voluit poeta fere hoc: ego perspecta tua perfidia ex laqueis quibus in amorem tuum me irretiveras, deorum, quos grato animo veneror, beneficio feliciter expeditus sum. De ritu, quem Horatius tangit, ex quo, qui salvi ex naufragio enataverant, votas vestes cum tabula, in qua scripta vel picta fuit res quæ acciderat, in templo dei salutiferi (*σωτῆρος*) tanquam *ἀνάθημα* suspendere solebant; cf. Virg. Æn. xii, 766 sqq. et Juvenal. xii, 27.

CARMEN VI.

M. Vipsanius Agrippa, dux ille egregius, et insignium victoriarum gloria conspicuus, haud immerito carmen ab Horatio in ejus laudes bellicas compositum exspectare poterat. Nec hæc eum fefellit exspectatio. Nam quamvis Horatius Agrippæ in hoc carmine significat, se grandioris illius spiritus, quo poetæ epici assurgunt, expertem, et proinde ejus laudibus canendis plane imparem esse; tamen mira quadam arte et spiritu, quem dissimulat, altissimo Agrippam, cum ipso Marte et clarissimis antiquitatis heroibus comparatum, summis in hoc ipso carmine extollit laudibus. Comparanda sunt omnino cum hoc carmine inf. lib. ii, 12, et iv, 15, ubi per eandem artem et dissimulationem, quod se præstare posse negat poeta, vel maxime præstat. Non opus est, ut cum quibusdam interpretibus statuamus Horatium se excusandi causa apud Agrippam, qui ei, quod nullo adhuc carmine res ejus gestas celebrasset, exprobraverit, hoc carmen scripsisse; quidni enim, quod scripsit in hoc carmine, *Non ego, Agrippa, id mihi sumam, ut laudes tuas canam, hoc enim epicis et sublimioris spiritus poetis, qualis est Varius, relinquendum est; ego lyra mea non gravioris, sed levioris tantum argumenti res tractare possum*, sponte scribere potuit? Ceterum Agrippa, qui cum multarum aliarum, tum Actiacæ inprimis victoriæ non solum particeps, sed præcipuus ejus auctor fuisse perhibetur, Augusto tam gratus fuit, ut ei filiam suam Juliam in matrimonium daret.

1, 2. *Scriberis Vario:* non a me, sed a Vario carmine celebraberis. *Vario* est casus tertius. *Varii*, ut insignis tum temporis poetæ epici, tam Noster Sat. i, 10, 4, Epist. ad Pis. 55, quam Virgilius Ecl. ix, 35, honorificam mentionem faciunt. Eundem nobilem fuisse poetam tragicum testatur Quintilianus, qui ejus Thyesten cuilibet Græcorum comparari posse judicat x, 1, 98. *Mæonii*, h. e. Homeri, a patria Homeri Smyrna, Mæoniæ sive Lydiæ urbe. *Mæonii carminis aliti*, h. e. canenti et in altum evolanti, ut cecinit et in altum evolavit Homerus, h. e. poetæ epico, qualis fuit Homerus. *Ales*, pro cycno, ut *albus ales* inf. ii, 20, 10; *cycnus* autem pro poeta, ut inf. iv, 2, 25, *cycnus Dircæus*. *Ales carminis* lyrica audacia, pro poeta, qui canit carmen.

3. *Quam rem cumque* cett. supple, scribenti, h. e. canenti. *Navibus aut equis*, h. e. aut mari aut terra.

5, 6. *Nos, Agrippa, neque* cett. sensus: ego non magis res tuas gestas canere quam Iliadem, aut Odysseam, aut tragœdiam aliquam scribere audeo; sum enim poeta tenuis, et illa carmina sunt grandioris spiritus. *Gravem Pelidæ stomachum*, h. e. Achillis (Pelei filii) iram, (*μῆνιν Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος*), quam cecinit Homerus in Iliade. *Cedere nescii*, qui a se impetrare non poterat, ut Agamemnoni ob ereptam

Conamur, tenues grandia: dum pudor
Imbellisque lyræ Musa potens vetat
Laudes egregii Cæsaris et tuas
  Culpa deterere ingenî.
Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne scripserit? aut pulvere Troio
Nigrum Merionem? aut ope Palladis
  Tydiden superis parem?
Nos convivia, nos prœlia virginum
Strictis in juvenes unguibus acrium
Cantamus, vacui, sive quid urimur,
  Non præter solitum leves.

sibi ab eo Briseidem cederet; inexorabilis, pervicacis.

7. *Cursus Ulixei*, errores Ulyssis, quos cecinit Homerus in Odyssea. *Ulixeus* vetus forma pro, Ulysses, ut inf. 15, 34. *Achilleus* pro, Achilles. *Duplicis*. *Duplex* (διπλοῦς) qui simulando et fictam speciem præ se ferendo fallit, vafer, dolosus, versipellis (πολύτροπος), homini *simplici*, (qui Græcis est ἁπλοῦς) h. e. candido vel sincero opponitur.

8, 9. *Nec sævam Pelopis domum*, h. e. nec sævas a Pelopis familia perpetratas cædes, quæ Sophocli inprimis largissimam ad tragœdias scribendas suppeditarunt materiem. Œnomaus enim a genero Pelope, Thyestæ liberi ab ejus fratre Atreo, Atreus ab Ægistho, Agamemnon a Clytæmnestra, hæc et Ægisthus ab Oreste illius filio occisi sunt, Orestes ipse furiis agitatus. *Tenues* refer ad *nos*, *grandia* ad grandioris spiritus carmina.

10. *Imbellisque lyræ Musa potens*, h. e. et ingenium non epicis, sed jocosis et amatoriis carminibus canendis aptum. *Potens alicujus rei* dicitur, qui rei alicui suscipiendæ, tractandæ, et moderandæ par est, qui pollet aliquid in aliqua re. *Imbellis*, h. e. a rebus bellicis abhorrentis, ludicræ, jocosæ.

13—16. *Martem tunica tectum adamantina*. Ducta hæc Martis imago ab Homero, ubi ille dicitur χαλκοχίτων, χαλκεοθώρηξ, χάλκεος Ἄρης. Cl. Mitsch. comparat Claud. in Cons. Prob. et Olyb. 99, *Mavors adamante coruscat*. *Adamas* de ferro durissimo præstantissimoque. *Nigrum* significanter pro, obductum, conspersum. *Merionem* nobilissimum apud Homerum Idomenei aurigam. *Tydiden* Diomedem, Tydei filium.

18. Pro vulgari lectione, *sectis*, dedi, *strictis*, quod eleganter reposuit Bentleius, qui locutionem, *ungues* vel *manus stringere*, idoneis exemplis illustravit, Ovid. Am. i, 6. 14, Stat. Theb. iii, 536. Nam primum vix dici potest, *ungues secare in* (contra) *aliquem*; deinde ridiculum fere est, si virgines *acres*, h. e. iratæ, *unguibus sectis*, tanquam armis, *in juvenes* usæ dicuntur. Quis enim accedat interpretibus, qui ad defendendam lectionem *sectis*, addunt: " ne nimis lædantur vel fœdentur ora juvenum?" Ceterum adumbratam virginum, unguibus præ ira in amatorum vultum involantium, imaginem haud Romanorum urbanitatem offendisse, ex multis aliis poetarum, qui ejusmodi prœlia amatoria describunt, locis satis apparet.

19, 20. *Vacui, sive quid urimur*: sive liberi sumus ab amore, sive puellæ vel pueri cujusdam amore urimur: *sive*, pro, vel si, ut inf. Sat. ii, 5, 11. *Non præter solitum*, haud præter consuetudinem nostram, ex more nobis proprio: *leves*, ad levitatem et protervitatem proclives.

CARMEN VII.

AD MUNATIUM PLANCUM.

LAUDABUNT alii claram Rhodon, aut Mitylenen,
Aut Epheson, bimarisve Corinthi
Mœnia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos
Insignes, aut Thessala Tempe.
Sunt quibus unum opus est, intactæ Palladis arces
Carmine perpetuo celebrare,
Indeque decerptam fronti præponere olivam.
Plurimus in Junonis honorem

CARMEN VII.

L. Munatius Plancus, cum ob contractam sibi apud Augustum dubiæ fidei et inconstantiæ suspicionem non parum de salutis suæ securitate esset sollicitus, sponte solum vertendi et in Græcam aliquam civitatem secedendi, quantum ex hoc carmine nobis colligere licet, cepisse et cum amico suo Horatio communicasse videtur consilium. Poeta igitur, quid sibi videatur de hoc consilio, per ambages et paulo tectius in hoc carmine declarat. Ut ex urbe discedat Plancus, haud quidem improbare videtur; sed, dum præ Græcis civitatibus (quo tum migrare solebant securitati suæ timentes) Tiburtinæ regionis amœnitatem commendat, quasi aliud agens, locum, ubi Plancus Bacchi, lætitiæ datoris, munere tristitiam et dolorem abstergere, et ad quævis toleranda animum confirmare possit, longe opportuniorem innuit. Nexus sententiarum, de quo adeo laborarunt nonnulli interpretes, ut hoc carmen ex duobus diversis conflatum esse opinarentur, est fere hic: "clarissimas Græciæ civitates aliis laudandas relinquo; me præcipue delectat amœnissima Tiburni regio; tu quoque, Plance, in ea potissimum regione animi tui dolorem deponere poteris, (*supplendum enim est, quod consulto prætermisit poeta*) eo te confer, et cogita, non semper mala durare, sed post illa, sicut tempestatem excipere solet serenitas, lætiorem sortem redire. Ubicunque es, vel futurus es, vino curas dilue, et animum tuum exhilara. Exemplo in hac re tibi esse potest Teucer, qui, quamvis patriam suam fugere debebat, tamen animum haud despondebat, imo ad vinum se sociosque suos ad melioris sortis exspectationem excitabat." Quam varius et inconstans fuerit Plancus, tam ex diversis, quas in republica secutus est, partibus, quam ex mutuis ejus et Ciceronis epistolis, quæ exstant in Cic. Ep. ad Div. l, x intelligi potest. Cf. de eo Cl. Wetzelii Ind. Nom. p. 69.

1, 2. *Laudabunt alii:* non deerunt alii qui laudent, commendent. Cl. Mitsch. ad formam Græcam explicat: laudent licet, celebrent per me, extollant. *Rhodon, claram,* mercatura, artibus, et philosophia puta. *Mitylenen,* hanc Lesbi urbem Cicero quoque, in Orat. c. Rull. c. 14, *et natura, et descriptione ædificiorum, et pulchritudine inprimis nobilem* vocat. *Ephesum,* urbem Ioniæ maritimam, Dianæ inprimis templo claram. *Bimaris,* ob duo maria, Ionium et Ægæum, quibus *Corinthus,* ad Isthmum in Achaia sita, alluitur; epitheton *bimaris* factum est ad Græc. διθάλασσος, ἀμφιθάλασσος. Opulentia inprimis et multarum rerum abundantia hanc urbem floruisse constat; *Græciæ decus* vocat Corinthum Flor. ii, 16.

3, 4. *Baccho:* Bacchi origine, educatione, et cultu. *Apolline:* Apollinis templo et oraculo. *Thessala Tempe:* harum amœnissimarum inter Ossam et Olympum Thessaliæ convallium, præter Ovid. Met. i, 569 sqq. uberiorem descriptionem dedit Ælian. V. H. iii, 1.

5, 6. *Intactæ,* h. e. indelibatæ, castæ. *Arces* Athenarum nempe, quibus præfuit Minerva, unde dicta illa est πολιοῦχος: vid. Cuper. Observ. iii, 16, et Spanhem. ad Callim. in Pall. v. 53, *Arces Palladis* autem pro ipsis Athenis. *Perpetuo,* quod uno tenore omnes Athenarum laudes conjunctim tractat, cyclico.

7. Pro *undique,* quod inde ab Erasmo plurimas editiones obsidet, Cl. Mitsch. recte in textum recepit, quod jam Schraderus conjecerat, *indeque;* sic enim omnis difficultas, qua in hoc loco explicando misere se torserunt interpretes, remota est.

Aptum dicit equis Argos ditesque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedæmon,
Nec tam Larissæ percussit campus opimæ,
Quam domus Albuneæ resonantis,
Et præceps Anio, ac Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis.
Albus ut obscuro deterget nubila cœlo
Sæpe Notus, neque parturit imbres
Perpetuos: sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitæque labores
Molli, Plance, mero; seu te fulgentia signis
Castra tenent, seu densa tenebit
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
Quum fugeret, tamen uda Lyæo
Tempora populea fertur vinxisse corona,
Sic tristes adfatus amicos:
Quo nos cumque feret melior Fortuna parente,
Ibimus, o socii comitesque.

Indeque decerptam—olivam, h. e. et quæsitam sibi ex hoc (*inde*) Athenas carminibus celebrandi studio laudem (*fronti præponere*) publice præ se ferre; sive, in canendis Athenis laudem et famam sibi quærere: nam qui in honorem Minervæ canunt, eorum fronti *præponitur*, h. e. præfigitur corona oleagina, quia oliva Minervæ sacra est; sicut proprie *lauro*, qui Apollinem, *hedera*, qui Bacchum, *myrto*, qui res Veneris vel amatorias canunt, coronantur. *Olea* quoque fuit præmium victorum in certaminibus illis poeticis, (τετραλογίαις) quæ in Panathenæis, ludis Minervæ, instituebantur.

9. *Argos aptum equis* (ἱπποτρόφον, ἱππόβοτον) ob egregia, quæ ibi fuere, pascua. *Argos* autem sedes Junoni fuit gratissima, unde Pindaro Nem. ix, 3, dicitur Ἥρας δῶμα θεοπρεπές.

10, 11. *Patiens*, ob magnam laborum, quibus Spartani a teneris exercebantur, patientiam. In hoc sensu inf. Epist. i, 7, 40, Ulysses dicitur *patiens*. *Larissæ opimæ campus*: ager circa Larissam, Thessaliæ oppidum, fertilissimus. *Percussit*, gravius pro vulgari, movit, cepit; nam qui vehementius aliqua re afficiuntur, ea *percuti* vel *ici* dicuntur.

12, 13. *Domus Albuneæ*: jam Tiburtini agri amœnitatem luculenta ejus descriptione commendat; transit eum fluvius *Albula*, qui in fonte *Albunea* oritur, ubi ejusdem nominis Nympha sedem vel *domum* suam habet. *Resonantis*: dulcis cum murmure prosilientis aquæ sonitus suaviter ipsi Nymphæ tribuitur. *Præceps Anio. Anio* (nunc *Teverone*), qui per agros Tiburtinos in Tiberim decurrit, ideo dicitur *præceps*, quod prope Tibur de scopulo triginta circiter cubitos se præcipitans cataractam (nunc *la cascata* dictam) efficit. *Tiburni lucus*: memoriæ vel cultui *Tiburni*, qui cum fratribus suis, *Catillo* et *Cora*, Tiburis conditor fuisse dicitur, haud dubie sacer.

15, 16. *Albus — Notus* (λευκόνοτος) cœlum album sive serenum reddens; sic *nigri venti* sup. 5, 7, ubi cf. not.; *niger Eurus* inf. Epod. 10, 5; *clarus Aquilo* Virg. Geo. i, 460; *candidi Favonii* inf. iii, 7, 1. *Deterget* a *detergeo*. *Neque parturit imbres Perpetuos*: inf. Od. ii, 9, 1, *Non semper imbres nubibus hispidos Manant in agros*.

19, 20. *Molli*: vinum vetustum dicitur *molle*, ut inf. Epist. i, 15, 18, *lene*: *Ad mare cum veni, generosum et lene requiro*. *Seu densa tenebit Tiburis umbra tui*: sive potius Tibur rusticatum ibis; hoc enim, ut diximus in argumento, Planco suadere videtur Horatius. *Tui* vel quod Tibur in deliciis fuit Planco, vel quod villam ibi habuit.

21 sqq. *Teucer Salamina*, cett. Telamon, Salamine regnans, duos filios, Teucrum et Ajacem, ea conditione in bellum Trojanum proficisci passus erat, ut neuter sine altero

Nil desperandum Teucro duce et auspice Teucro;
Certus enim promisit Apollo,
Ambiguam tellure nova Salamina futuram.
O fortes, pejoraque passi
Mecum sæpe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus æquor.

CARMEN VIII.

AD LYDIAM.

Lydia, dic, per omnes
Te Deos oro, Sybarin cur properas amando
Perdere? cur apricum
Oderit campum, patiens pulveris atque solis?
Cur neque militaris
Inter æquales equitat, Gallica nec lupatis

rediret. Teucer igitur, cum, sine Ajace redux, pulsus esset a patre ex patria, ab Apolline monitus, in Cypro, quo exsulatum iverat, novam Salamina condidit: vid. Vell. Pat. i, 1; Soph. Aj. 1036; Eurip. Hel. 91; et Heynii Excurs. xxiii ad Virg. Æn. i. *Uda* (βεβρεγμένα), madida vino. *Populea corona*, vel tanquam heros, vel quod sacrificabat Herculi, cui *populus* sacra est. *Tristes adfatus amicos*. Orationem Teucri ad socios habitam hausisse Nostrum vel ex Græco aliquo poeta, vel ex Pacuvii tragœdia, quæ tum exstabat, *Teucer* inscripta (cf. Cic. Orat. ii, 46), vix dubites. *Quo nos cumque feret:* cf. in hanc sententiam Virg. Æn. v, 709. *Melior*, h. e. benignior.

27—29. *Teucro duce et auspice Teucro*, h. e. ubi et dux est Teucer, et bonis ipsius Teucri auspiciis res geritur. Ad bona illa auspicia pertinet Apollinis oraculum. *Certus*, haud dubiæ fidei. *Ambiguam tellure nova Salamina futuram*, h. e.. nova Salamine condita veteris Salaminis gloriam ambiguam fore, s. obscuratum iri.

30. *O fortes:* inf. Sat. ii, 2, 135, *quocirca vivite fortes, Fortiaque adversis opponite pectora rebus. Pejoraque passi:* Virg. Æn. i, 203, *O passi graviora, dabit deus his quoque finem.*

32. *Cras ingens iterabimus æquor:* ergo, ut bene observat Cl. Mitsch. ad litus appulerant, sacra Herculi facturi.

CARMEN VIII.

Perdite amantis imaginem poeta in hoc carmine repræsentat, Sybaris exemplo proposito. Is enim, cum Lydiæ amore, in cujus illecebras se irretiri passus fuerat, ita detineretur, ut, neglectis plane, quibus ante magna cum laude interfuerat, exercitationibus gymnasticis, molliter apud solam Lydiam lateret, quid sit morbi amor, et quantum ille homines immutet, satis ostendebat. Videtur autem poeta eo consilio hoc carmen scripsisse ad Lydiam, ut, dum miseri illius, quo nunc Sybaris peribat, amoris culpam ad eam transfert, inhonestam simul ei juvenes in amorem pelliciendi artem exprobraret; quæ quidem eo magis urere debebat Horatium, cum ipse Lydiæ (quæcunque demum sub ejus nomine puella latet) amator esset. Obtrectationis igitur stimulo poeta ad hoc carmen scribendum incitatus fuisse videtur.

1—4. *Sybarin* adolescentem ingenuum fuisse, ex gymnasticis exercitationibus, quibus ille ante deditus fuisse dicitur in campo Martio, apparet. *Sybarin cur properas amando perdere?* h. e. cur Sybarin amore, quo eum captum tenes, is perditum? cur tanto studio Sybarin per amoris tui nequitiam corrumpis? *Cur apricum* cett. cur ille, (*patiens pulveris atque solis*) qui ferre ante poterat pulverem atque solem, nunc campum Martium aversatur atque vitat? sive: cur strenuus ante ille juvenis nunc præ mollitie fugit gymnasticas exercitationes in campo Martio? Studia autem illa, quibus pueri ingenui *equitando, natando, luctando, discum* et

Temperat ora frænis?
Cur timet flavum Tiberim tangere? cur olivum
Sanguine viperino
Cautius vitat? neque jam livida gestat armis
Brachia, sæpe disco,
Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito?
Quid latet, ut marinæ
Filium dicunt Thetidis sub lacrimosa Trojæ
Funera, ne virilis
Cultus in cædem et Lycias proriperet catervas?

CARMEN IX.

AD THALIARCHUM.

Vides, ut alta stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus

Jaculum jaciendo in campo Martio exercebantur, recenset ipse poeta. *Oderit* pro, odit. *Apricum:* ubi æstus solis, cui campus Martius expositus est, ferendus est.

5—7. *Militaris,* tanquam miles, more militari; milites nempe imitabantur pueri, et ludum militarem ludebant. Sunt, qui Horatium equestre illud nobilium juvenum Romanorum certamen, *ludum Trojæ* dictum, respexisse arbitrentur; sed, ut bene observat Cl. Mitsch. *ludus Trojæ* (de quo cf. Virg. Æn. 5, 545 sqq.) erat solemnis, et raro agebatur. *Gallica—ora,* h. e. os equi Gallici; ad optimos nempe referebantur a Romanis *equi Gallici* (cf. Tacit. Ann. ii, 5); sed ob insignem eorum ferociam domari debebant frænis *lupatis,* h. e. ferreis aculeis, qui *lupi* (λύκοι) dicebantur, instructis.

8, 9. *Cur timet flavum Tiberim tangere?* Egregie ad Sybaris mollitiem notandam, pro vulgari, cur non natat in Tiberi? Molliores enim homines aquam ne tangere quidem audent, nedum ut in illa natando se exerceant. *Cur olivum* cett. cur a palæstra, magis quam a veneno præsentissimo sibi cavet? *Olivum,* pro palæstra, quia luctaturi ibi artus suos oleo, ne facile teneri possent ab adversario, inungere solebant. *Sanguis viperinus,* venenum efficacissimum, ut inf. Epod. 3, 6, *cruor viperinus.*

10—12. *Livida—armis,* h. e. livore notata ex armorum, disci, et jaculi pondere. *Disco: discus* fuit massa plumbea vel ferrea, in disci speciem rotundam conformata, quam juvenes in exercitationibus gymnasticis, virium tam exercendarum quam augendarum causa, ad certam metam projiciebant; descripsit hunc ludum Homer. Odyss. viii, 186 sqq. *Expedito,* significanter pro, misso, projecto; inest enim τῷ *expedito* notio facilitatis, qua Sybaris discum et jaculum trans metam projicere valuerat.

13—16. *Quid latet, ut marinæ* cett. sensus: quid latet Sybaris apud te, Lydia, sicuti Thetidis filium, Achillem, sub funesti belli Trojani initio latuisse narrant, muliebri quippe veste indutum, ne virili cultu proditus ad cædem contra Trojanos proficisci cogeretur. Nimirum cum fata, ex quibus constitutum fuit, ut Achilles, si in bellum Trojanum proficisceretur, ibi periret, haud fallerent ejus matrem Thetidem; horum eludendorum causa illa filium suum apud Lycomedem in Scyro sub cultu muliebri occultasse dicitur; unde is deinde, cum Deidamiæ, cujus amore captus fuerat, se virum prodidisset, ab Ulysse in bellum Trojanum protractus est. Fusius hanc rem tractavit Statius in Achilleide: cf. Bion. Id. vi. *Sub lacrimosa Trojæ funera:* cum Græci ad bellum funestissimum se accingerent; *funera* pro bello, funerum causa. *Lycias,* h. e. Trojanas; Lycii enim, Sarpedone et Glauco ducibus, Trojanorum fuerunt socii.

Silvæ laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto.
Dissolve frigus, ligna super foco
Large reponens; atque benignius
Deprome quadrimum Sabina,
O Thaliarche, merum diota.
Permitte Divis cetera: qui simul
Stravere ventos æquore fervido
Deprœliantes, nec cupressi
Nec veteres agitantur orni.
Quid sit futurum cras, fuge quærere: et
Quem Fors dierum cumque dabit, lucro
Appone: nec dulces amores
Sperne puer, neque tu choreas;
Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et Campus et areæ,
Lenesque sub noctem susurri
Composita repetantur hora:

CARMEN IX.

Vitæ illud præceptum, tam sæpe a Nostro repetitum, ut de rebus futuris parum solliciti unumquemque a Fortuna nobis concessum diem hilariter transigamus, in hoc quoque carmine Thaliarcho (cui aliquid accidisse videtur, quod ejus perturbaret tristitiaque afficeret animum), commendat. Erat tum hiems; sed nec hiemem vitæ jucunditatibus obesse, ostendit. Montium igitur, silvarum, et fluminum nive et glacie obtectorum suaviter adumbrata imagine, Thaliarchum, lignis super foco accensis, frigus discutere, vinum vetustum depromere, sortem futuram diis committere, quidquid boni quisque dies offerat cupide amplecti, et juvenili, dum licet, ætate fruentem, amoribus, saltationibus, et lusibus indulgere jubet. Cum initium hujus carminis ex Alcæi Fragm. apud Athen. x, 8; quod Cl. Hermanno de Metris, p. 688, ita constituendum videtur:

Ὕει μὲν ὁ Ζεὺς, ἐκ δ' ὀρανῶ μέγας
Χειμών· πεπάγασιν δ' ὑδάτων ῥοαί.
. . . .
. . . .
Κάββαλλε τὸν χειμῶν', ἐπὶ μὲν τιθεὶς
Πῦρ, ἐν δὲ κίρναις οἶνον ἀφειδέως
Μελιχρόν· αὐτὰρ ἀμφὶ κόρσᾳ
Μαλθακὸν ἀμφιγνόφαλλον·
. . . .

aperte expressum sit; fortasse in reliqua quoque hujus carminis parte Horatius ejusdem poetæ vestigiis institit. Nisi *Thaliarchus* nomen fictum, et totum carmen mera Alcæi imitatio est, Horatium, cum hoc carmen scriberet, in *Thaliarchi*, nobilioris cujusdam fortasse juvenis, villa non procul monte *Soracte* in Faliscis fuisse, probabile est.

1—4. *Stet*, h. e. se attollat, immineat, pro vulgari, sit. *Soracte* in agro Faliscorum, nunc *Monte di S. Silvestro*. *Laborantes* eleganter dicuntur silvarum arbores, quæ nivis onere ita deprimuntur, ut ei sustinendo vix pares sint, ei succumbant: sic *Atlas*, vix humeris sustinens cœlum, *laborare* apud Ovid. Met. ii, 296; et *respublica Romana*, præ nimia magnitudine vix amplius se tenens, *magnitudine sua laborare* Livio in Procemio dicitur. *Constiterint*, glacie nempe per acre gelu adstricta.

5—8. *Benignius*, h. e. largius, liberalius, *ἀφειδέως*: *benigne τῷ maligne*, h. e. parce, opponitur. *Sabina—diota*, in qua vinum Sabinum conditum est: *diota* vasculum duas aures (*ὦτα*), h. e. ansas habens, ansatum, quo ad vinum e cadis in pocula minora transfundendum utebantur.

9—12. *Qui* cett. sensus: qui composita tempestate omnia tranquilla reddunt; *Qui simul stravere ventos æquore fervido deprœliantes*, h. e. simulac illi ventorum in concitato mari contra se pugnantium impetum prostraverunt, contuderunt, domuerunt.

13—16. *Fuge quærere*, noli sciscitari;

Nunc et latentis proditor intimo
Gratus puellæ risus ab angulo,
Pignusque dereptum lacertis,
Aut digito male pertinaci.

CARMEN X.

AD MERCURIUM.

Mercuri, facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, et decoræ
More palæstræ:

inf. Epist. ii, 2, 150, *fugeres* (nolles) *curarier*. In sententiam, qua ridetur de crastini diei sorte sollicitudo, laudat Cl. Mitsch. Grot. Excerpt. p. 875, ubi Philetærus jubet haud *εἰς αὔριον φροντίζειν, τί ἂν ἔσται*. *Puer*, donec in flore ætatis constitutus es.

17—20. *Virenti* significantius pro, tibi. *Campus et areæ* intellige ambulationes in campo Martio et *areis*, h. e. locis puris in urbe, vel porticibus ad templa, ubi pueri puellæque frequenter amoris causa versari solebant. *Lenes susurri*, blandæ et furtivæ amantium confabulationes (*ὀαρισμοί, ψιθυρίσματα*). *Composita*, ex composito constituta; nos, *verabredet*. *Repetantur*, h. e. de integro vel sæpius misceantur. Ceterum in sententiam, amori et voluptatibus, antequam iners ætas nos subrepat, indulgendum esse, comparat Cl. Mitsch. Antiphan. Ep. 2, 3, Anth. Gr. T. ii, p. 188 (edit. Jac.) et Rufin. Ep. 10, 2 sqq. Anth. Gr. T. iii, p. 101.

21—24. *Nunc et latentis* cett. nunc tam risus, quo puella se ipsam in intimo angulo latentem prodit, quam pignus delectat, quod ejus lacertis vel digito dereptum est; sive, nunc jucundissimus est ille lusus amatorius, quo puellæ, quæ se ipsam in intimo angulo latentem ridendo prodidit, vel armilla de ejus lacertis, vel annulus de ejus digito tanquam pignus amoris deripitur. *Digito male pertinaci*: facete de puella, quæ non vincere, sed vinci in lusu amatorio cupit; ejus *digitus* igitur, haud ita compressus ut ægre ex eo detrahi possit annulus, est *male*, h. e. minus, *pertinax*. Totum hunc locum, ut bene observat Cl. Mitsch. imitatus est Auctor Elegg. quæ sub Corn. Galli nomine circumferuntur, i, 67: *Et nunc subridens latebras fugitiva petebat, Non tamen effugiens, tota* (ut bene pro, *tale* emendat Cl. Mitsch.) *latere volens, Sed magis ex aliqua cupiebat parte videri; Latior hoc multo, quod male tecta foret.*

CARMEN X.

Cum totum hoc carmen secundum Porphyrionis scholion, *Hymnus in Mercurium ab Alcæo lyrico poeta*, ex Alcæo expressum sit; poeta in illo componendo nihil aliud, nisi ut ex Græco carmen Latinum faceret, spectasse videtur; quod quidem, quamquam lyrico more breviter tantum Mercurii laudes attingit, ad hymnorum tamen, qui in deorum origine, muneribus, virtutibus, meritis, et inventis celebrandis versantur, genera recte referri potest. Jam vero cum Mercurio tribuatur inprimis ingenium prudens, sollers, atque callidum, laus quoque ejus in rebus prudenter, sollerter, et callide ab eo factis, continetur. Itaque in hoc carmine Mercurii prudentia et sapientia, qua non solum hominum animos dicendi arte imbuere, sed eorum corpora quoque gymnasticis exercitationibus corroborare studuerit; ejus in explendis nuntii apud Jovem et ceteros deos partibus dexteritas, et, qua lyram invenerit, sollertia; ejus porro, qua tam Apollinem, sagitta illi jocoso furto surrepta, luserit, quam vigiles in castris Græcorum, Priamum per ea ad Achillem ducendo, fefellerit, calliditas; ejus denique, quo animas ad inferos deducat, ministerium laudatur atque celebratur: breviter, celebratur Mercurius in hoc carmine tanquam deus λόγιος, ἐναγώνιος, ἄγγελος ἀθανάτων, αἱμυλόμητις, ψυχοπομπός.

1—4. *Facunde* (λόγιε), facundiam enim inprimis postulabat legati sive nuntii apud deos munus; hinc eloquentiæ pater habi-

Te canam, magni Jovis et Deorum
Nuntium, curvæque lyræ parentem;
Callidum, quidquid placuit, jocoso
Condere furto.
Te, boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra
Risit Apollo.
Quin et Atridas, duce te, superbos,
Ilio dives Priamus relicto,
Thessalosque ignes et iniqua Trojæ
Castra fefellit.
Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coerces
Aurea turbam, superis Deorum
Gratus et imis.

tus est Mercurius: λόγου προφήτης dicitur Orph. H. xxvii, 4. *Nepos Atlantis*, filius nempe Jovis ex Maia, Atlantis filia, Pleiadum una. *Feros cultus hominum recentum:* rudes et incultos olim homines; *recentes*, recens olim nati, primigenii, antiquissimi, πρωτόγονοι. *Voce:* loquela, sermone, animi sui sententiam cum aliis communicandi facultate. *Catus*, vox Sabina, pro, cautus, i. e. prudens, sapiente consilio præstans; sapienter enim judicavit Mercurius, rudes et feros hominum mores nulla re magis cultiores reddi posse, quam communi sermonis usu sive eloquentia; hinc Cicero Orat. i, 8, de eloquentia: *Quæ vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare, aut a fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere? Decoræ more palæstræ*, h. e. institutis, quæ corpus ad decentiam componerent, certaminibus palæstricis.

5—8. *Deorum nuntium*, ἄγγελον ἀθανάτων, διάκτορα. *Curvæque lyræ parentem.* Intentis curvæ testudini ovium nervis primus lyræ auctor fuisse perhibetur Mercurius: cf. Homer. H. in Merc. 40 sqq. et Lucian. D. D. vii. *Callidum condere*, Græce pro, callidum ad condendum.

9—12. Sensus: dum olim Apollo tibi adhuc parvulo, pœnas minando, ni abactas per fraudem ab eo boves redderes, terrorem incutit; ecce! eo ipso momento ejus ira, pharetra, dolose a te surrepta, se privatum animadvertentis, in risum vertitur. *Puerum:* Mercurius, vix trium dierum puerulus, boves ex Admeti armentis, quæ Apollo pascebat, clam avertisse (Homer. H. in Merc. 19), et simili furandi dexteritate arcum et sagittas Apollini abstulisse dicitur, Luc. D. D. vii. Hæc duo furta, diversis temporibus facta, lepide Alcæus, quem Horatius sequitur, conjunxit. *Viduus*, Græce, viduum se sentiens.

13—16. Sensus: imo Priamus, Ilio (ad corpus Hectoris ab Achille redimendum) profectus, cum te duce callido uteretur, neque ab Atridis, Agamemnone et Menelao, neque a vigilibus copiarum Achillis in castris Græcorum conspectus et detectus est. Rem narrat Homer. Iliad. xxiv, 336 sqq. *Superbos* (μεγαθύμους, μεγαλήτορας) tam ob fortitudinis, quam ob summæ, quæ penes eos fuit, potentiæ gloriam. *Dives* (πολύχρυσος, πολύκτητος) auri simul, quod ad Hectoris corpus redimendum curru advehendum curaverat, respectu habito. *Thessalosque ignes.* Per *ignes* designantur vigiles, qui ignes in vigiliis accendere solent; et per *Thessalos*, locus ubi Achilles, Thessalus, in castris Græcorum tendebat.

17—20. *Tu pias lætis animas reponis Sedibus.* A munere pias animas in lætas sedes sive Elysium deducendi et compellendi Græcis dicitur Mercurius ψυχοπομπός, ψυχαγωγός, de quo vid. inprimis Hemsterhusius ad Luc. Contempl. c. 1. *Virga aurea* (ῥάβδῳ χρυσείῃ, unde Mercurii χρυσόῤῥαπις) qua, velut pastor ad gregem cogendum, utitur. Virga autem illa Mercurii (ῥάβδος) antiquitus nihil a caduceo diversa fuit: vid. Cl. Ilgen. ad Homer. H. in Merc. v. 528; et Amiciss. Bœttig. *in den Vasengem.* i, 2, p. 96. *Levem turbam*, exiles animas, εἴδωλα. *Superis deorum*, Græce, pro, superis diis.

CARMEN XI.

AD LEUCONOEN.

Tu ne quæsieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem Dî dederint, Leuconoe; nec Babylonios
Tentaris numeros. Ut melius, quidquid erit, pati!
Seu plures hiemes, seu tribuit Jupiter ultimam,
Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum. Sapias, vina liques, et spatio brevi
Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida
Ætas. Carpe diem, quam minimum credula postero.

CARMEN XI.

Cum Leuconoen (sub quo ficto nomine haud dubie amica quædam Horatii latet) pro ea, quæ tum ceperat hominum animos, superstitione, jam id agere, ut astrologos consulendo finem vitæ sibi constitutum sciscitetur, intellexisset poeta; eam hoc carmine, tam fata futura, quæ ignorentur, multo melius ferri, docendo, quam voluptatum, ob vitæ brevitatem, dum licet, percipiendarum, fructum commendando, a stulto isto consilio avocare studet.

1. *Ne quæsieris:* pro, cave quæras, noli quærere. Commode in hanc sententiam Cl. Mitsch. laudat Propert. ii, 20, 60, *At vos incertam, mortales, funeris horam Quæritis, et qua sit mors adeunda via. Quæritis et cælo Phœnicum inventa sereno, Quæ sit stella homini commoda, quæque mala. Scire nefas, quem* cett.: impium est scire vel sciscitari velle, quem cett.; nam *prudens* (ut Hor. inf. iii, 29, 30) *futuri temporis exitum Caliginosa nocte premit deus.* Stat. Theb. iii, 562, *quid crastina volveret ætas, Scire nefas homini. Quem mihi, quem tibi finem di dederint.* Leuconoe igitur, cum non solum de suæ, sed etiam de Horatii vitæ exitu esset sollicita, intimo eum amore amplexa esse videtur.

2, 3. *Nec Babylonios tentaris numeros.* Cum Babylonii inprimis sive Chaldæi (quorum urbs fuit Babylon) ex hora qua quis natus esset, sive horoscopo, secundum constellationem sive stellarum, quarum cursum et conjunctiones in ephemeridibus suis vel tabulis astronomicis descriptas habebant, computationes et numerum suæ cuique vitæ exitum prædicendi artem professi sint; *numeros Babylonios tentare* erit, ex subducto secundum Babyloniorum artem stellarum numero, sive ex *Chaldaicis* (ut Cicero loquitur de Div. ii, 47) *rationibus* vitæ exitum explorare et discere velle, h. e. consulere astrologos. *Ut melius quidquid erit, pati.* i. e. quanto sapientius, quidquid acciderit, patienter ferre!

5. *Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare Tyrrhenum,* lyrico ornatu pro vulgari, quæ nunc transit vel transigitur hiems. *Quæ nunc debilitat mare,* pro vulgari, qua nunc mare debilitatur, h. e. frangitur, repercutitur *oppositis pumicibus,* pro, rupibus, marinorum fluctuum impetu, pumicum instar, exesis et cavatis. Sic *pumex* pro rupe cavernosa apud Virg. Æn. v, 214, *Qualis spelunca subito commota columba, Cui domus et dulces latebroso in pumice nidi, Fertur in arva volans* cett.; et xii, 587, *Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor Vestigavit apes* cett. Voigtius, vir celeberrimus, ex physicis rationibus (ut ex Cl. Mitsch. Anal. ad Hor. T. ii, p. 677 intellexi) hunc locum explicandum esse existimat. Putat nimirum per *oppositos pumices* massam ardentem sive lapides igne peresos intelligendos esse, quos mons ignivomus in Æoliarum insula una, Strongyle, ejaculetur et in mare Tyrrhenum dejiciat. Itaque hunc locum ita fere vertendum esse arbitratur: *Oder es mag dieser Winter der letzte seyn, der jetzt den Drang des Tyrrhenischen Meeres durch glühende Lavaströme zu brechen strebt.* Sed hanc explicandi rationem neutiquam usus loquendi admittit. Nam massa illa ardens, s. igne adesi lapides, *ejici* quidem ex monte ignivomo, et in mare *dejici,* sed non sicut rupes, vel vasta quædam moles, quæ fluctibus marinis resistit, mari *opponi* recte dicuntur; nec tanta vis ardenti illi massæ et lapidibus igne peresis tribui potest, ut mare, sicut rupes quædam, *debilitent,* h. e. fluctus maris frangant et retundant.

6—8. *Sapias* cett. sensus: ne stulte igitur de vitæ exitu sciscitando animum tuum maceres; quin, cogitans de vitæ

CARMEN XII.

AD AUGUSTUM.

Quem virum aut heroa lyra vel acri
Tibia sumis celebrare, Clio?
Quem Deum? cujus recinet jocosa
Nomen imago,
Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelidove in Hæmo?
Unde vocalem temere insecutæ
Orphea silvæ,

brevitate et fugientis ætatis velocitate, vinoque indulgens, sapienter præsentis vitæ fructus carpe. *Vina liques. Vinum liquare* est vinum percolando liquidius et sic bibendo aptum reddere; nos, *den Wein filtriren, durchseihen*; Græcis dicitur, *ὑλίζειν, σακκίζειν, ἐξηΤριάζειν*: cf. Cl. Schneid. ad Colum. xii, 19, 4. Utebantur veteres ad vinum liquandum colo (*ἠθμῷ, ὑλιστῆρι*, h. e. sacculo linteo, tenui vimine rarius in coni inversi formam contexto), ut vinum per illud transmissum defæcarent, vel potius, ut mihi videtur, a flore vel mucore (*kahn*) purgarent. Ceterum poetam ideo Leuconoen *vinum liquare* jubere, ut illud bibendo hilaritati indulgeat, vix monendum videtur. *Spatio brevi spem longam reseces*: h. e. spem in longioris vitæ tempus productam a brevioris vitæ spatio rescindas et disjungas; noli sperare, quæ ob vitæ brevitatem assequi nequis. Alio verborum ornatu eandem sententiam extulit Hor. sup. i, 4, 15, *Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.*

CARMEN XII.

Quo magis poeta consilium, quod in hoc carmine componendo secutus est, dissimulavit, eo magis eum illius finem attigisse animadvertes. Laudes enim Augusti celebraturus, haud secundum vulgarem rationem fusius iis enarrandis immoratur, sed eas, alia quasi agendo, cum deorum, heroum, et maximorum quos Roma tulit virorum laudibus mira quadam arte consociat. Postquam nempe poetæ, grandioris argumenti carmen molientis, et ex Musa, quem virum aut heroa deumve sibi celebrandum sumat, sciscitantis animo, jam furore poetico percito, ex diis quidem Jupiter, Minerva, Bacchus, Diana, et Phœbus; ex heroibus Hercules et Dioscuri; ex viris Romanorum illustrissimis Romulus, Numa Pompilius, Tarquinius Superbus, Cato, Regulus, Scauri, Paullus Æmilius, Fabricius, Curius, et Camillus obversati fuerant; repente e gente Julia apparet juvenis Marcellus, a cujus admiratione ad Augusti, cum Jove comparati, majestatem extollendam transit; qua quidem conversione et comparatione nihil cogitari potest splendidius, nihil sublimius. Cum, superstite adhuc Marcello, et quidem eo ipso tempore, quo contra Parthos bellum pararet Augustus, hoc carmen scriptum sit, ad annum ferme U. C. DCCXXX illud referri debet.

1—4. *Quem virum aut heroa.* Similiter Pindarus, cui plura Horatius in hoc carmine debet, exorditur Ol. 2: *Ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, τίνα θεὸν, τίν' ἥρωα, τίνα δ' ἄνδρα κελαδήσομεν*; *Virum*, rerum præclare gestarum gloria nempe conspicuum. *Heroa: heroes* dicuntur ex deo deave et homine procreati, et post mortem inter deos relati (*ἡμίθεοι*), quales commemorantur in hoc carmine Hercules et Dioscuri. *Lyra vel acri tibia*, h. e. carmine ad lyram vel tibiam decantato. *Acri*, ob acrem sive gravem tibiæ sonum. *Sumis celebrare*, Græce, pro, celebrandum. *Clio*, ex more poetarum, qui grandioris argumenti carmen molientes Musam aliquam in partes vocant; ipsis autem gravioris argumenti carminibus præest Clio. *Jocosa imago*, h. e. Echo, quæ plenius inf. xx, 8, *montis imago*, et Virg. Geo. iv, 50, *vocis imago* dicitur: *jocosa* ob jocosum quasi lusum, quo missas voces Echo reddit.

5, 6. Cum semel poeta canendi partes delegasset Musarum uni, ejus cantus quoque resonare debebat in iis locis ubi Musæ sedem suam habent; nempe vel in Bœotiæ monte, *Helicone*, vel in Thessaliæ monte, *Pindo*, quorum uterque tam Apol-

Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus celeresque ventos,
Blandum et auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam solitis Parentis
Laudibus? qui res hominum ac Deorum,
Qui mare ac terras, variisque mundum
Temperat horis?
Unde nil majus generatur ipso,
Nec viget quidquam simile aut secundum:
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.
Prœliis audax, neque te silebo,
Liber, et sævis inimica Virgo

lini quam Musis sacer est. Jam vero cum Thraciæ mons *Hæmus* Lini, Musæi, et Orphei inprimis carminibus celebratissimus sit, apte in hoc quoque monte Musarum carmina resonare dicuntur.

7, 8. *Unde vocalem* cett. sensus: ex quo monte promiscue confluxerunt undique arbores ad audiendum Orpheum, cui tanta, qua a matre sua Calliope imbutus fuerat, canendi erat ars atque dulcedo, ut ejus audiendi gratia flumina cursus rapidos, et venti celerem impetum inhiberent, quin quercus adeo blandis ejus carminibus aures præberent. *Vocalem* (φωνήεντα) cantantem; similiter *chordæ vocales* apud Tibull. ii, 5, 3. *Temere:* hæc particula egregie rem pingit; arbores nempe, quo quamque rapiebat cæcus impetus, *temere*, h. e. confuse et sine ordine, præ audiendi cupiditate ruebant.

9. *Arte* sc. canendi, *materna*, cui innutritus fuit Orpheus a matre sua Calliope. *Morantem*, h. e. sistentem.

11, 12. *Blandum—ducere*, Græce pro, blande ducentem, h. e. tam blande canentem, ut duceret. *Canoris*, suaviter sonantibus; sic inf. Epist. ii, 2, 76, *versus canori. Quercus* audacter, sed apposite, dicuntur *auritæ*, quia audiendi nunc iis tribuitur facultas: cum dilectu autem posuit *quercus*, ut, cum illæ arbores, alias durissimæ, jam Orphei carminibus percussæ et delenitæ esse dicantur, quanta vis ejus carminibus fuerit, vel quantum in universum poesis valeat, eo magis appareat. Imitatus est hunc locum Sidon. c. ii, 71, *Qui cantu flexit scopulos, digitisque canoris Compulit auritas ad plectrum currere silvas; Quum starent Hebri latices, cursuque ligato Fluminis attoniti carmen magis unda sitiret.*

13—16. *Solitis*, h. e. quas vulgo poetæ carminum suorum principium facere solent: Virg. Ecl. iii, 60, *Ab Jove principium, Musæ; Jovis omnia plena. Res hominum*, h. e. fata, fortunam hominum. *Mundum*, h. e. cœlum (κόσμον); designatur autem per *mare*, *terras*, et *cœlum* universa rerum natura. Catull. lxiv, 205, *Quo nunc et tellus atque horrida contremuerunt Æquora, concussitque micantia sidera mundus;* ubi vide quæ de voce *mundus* notata sunt. *Variisque mundum temperat horis?* h. e. moderatur siderum cursum in cœlo ita, ut variæ *horæ*, h. e. anni vicissitudines existant. Inf. in Epist. ad Pis. v. 302, *Sub verni temporis horam.*

17—20. *Unde nil majus generatur ipso*, h. e. a quo nihil, quod ipso majus sit, procreatur; nam qui sequuntur, quos generavit Jupiter liberos, Minerva, Bacchus, Diana, et Phœbus, longe patre minores vel inferiores sunt: nolim igitur *unde* ad prosaicæ orationis indolem cum Cl. Mitsch. pro, *quare* explicare. *Unde* pro, a quo, passim. Sic inf. i, 28, 28, *Unde potest, tibi defluat æquo Ab Jove.* Sat. i, 6, 12, *contra, Lævinum, Valeri genus, unde Superbus Tarquinius regno pulsus fuit. Viget* pro vulgari, est, existit. *Aut secundum*, aut quod secundum statim ab eo locum occupet. *Proximos illi tamen occupavit Pallas honores:* nimirum, si nemo secundum tertiumve ab aliquo locum occupat, primum locum tenenti *proximus* quoque est ille qui quartum quintumve ab eo locum obtinet. Minerva igitur, quamvis longe ab Jovis majestate distabat, præ ceteris tamen diis deabusque honoratissima fuit. Plat. Sympos. i, p. 617, ἡ δὲ Ἀθηνᾶ φαίνεται τὸν πλησίον ἀεὶ τοῦ Διὸς τόπον ἔχουσα: cf. Cal-

Belluis: nec te, metuende certa
Phœbe sagitta.
Dicam et Alciden, puerosque Ledæ,
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor;
Concidunt venti, fugiuntque nubes;
Et minax, nam sic voluere, ponto
Unda recumbit.
Romulum post hos prius, an quietum
Pompilî regnum memorem, an superbos
Tarquinî fasces, dubito, an Catonis
Nobile letum.

lim. H. Lav. Pall. 131; et, quem Cl. Mitsch. jam laudavit, Spanhem. ad Call. H. Apoll. 29.

21—24. *Prœliis audax, Liber.* Bellicosa Bacchi virtus vel ex triumpho de victis Indis ab eo acto satis nota. Hinc Orpheus de illo H. 44, 3, ὃς ξίφεσιν χαίρεις, ἠδ' αἵμασι. *Sævis inimica Virgo belluis*, Diana (*θηροκτόνος, ἰοχέαιρα*). *Certa*, nunquam a scopo aberrante. Sic Hercules apud Catull. lxviii, 113, *Tempore, quo certa Stymphalia monstra sagitta Perculit;* et sic passim *certus* de *arcu, nervo, ictu, hasta, dextra* dicitur.

25, 26. *Alciden*, Herculem, Alcæi nepotem. *Pueros Ledæ*, Castorem et Pollucem, Jovis et Ledæ, Tyndari uxoris, filios, unde illi *Dioscuri, Tyndaridæ*. *Hunc*, Castorem (inf. Sat. ii, 1, 26, *Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem Pugnis*), *illum*, Pollucem, *nobilem superare*, Græce pro, nobilem superando alios *equis*, in certamine equestri, *pugnis*, in certamine cæstuum (*πυγμαχίῃ*), quo Pollux Amycum prostravisse dicitur: cf. Apollodor. i, 9, 20.

27—32. *Quorum simul*, cett. sensus: quorum sidus propitium simulac nautis exortum est, tempestas statim sævire desinit, et concitatum mare, quo nautæ perituri videbantur, illorum nutu componitur. *Alba* vel lucida, clara (vocantur certe Dioscuri sup. 3, 2 *lucida sidera*); vel, quod magis placet, *album*, h. e. purum et serenum cœlum reddens, ut *albus Notus* sup. 7, 15. *Defluit saxis* cett. Commode cum hac desævientis tempestatis descriptione comparant Theocrit. xxii, 19: Ἀλλ' ἔμπης ὑμεῖς τε καὶ ἐκ βυθοῦ ἕλκετε νῆας Αὐτοῖσιν ναύταισιν ὀϊομένοις θανέεσθαι· Αἶψα δ' ἀπολήγοντ' ἄνεμοι, λιπαρὰ δὲ γαλήνα Ἀμπέλαγος, νεφέλαι τε διέδραμον ἄλλυδις ἄλλαι.

33, 34. *Quietum Pompili regnum.* Liv. i, 21: *maximum ejus operum fuit tutela per omne regni tempus pacis. Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille* (Romulus) *bello, hic* (Numa) *pace civitatem auxerunt.*

34—36. *Superbos Tarquinî fasces.* Non Tarquinium Superbum, cui nullus omnino in hoc carmine locus sit, sed Tarquinium Priscum intelligendum esse, contendit ad h. l. Cl. Mitsch. Itaque *superbos* jam splendidos esse, et ad magnificum regis apparatum pertinere existimat. At mihi secus videtur. Ex mea enim sententia imprudenter plane nunc epitheton *superbus* in ea, quam alias habet, significatione posuisset poeta, cum quemque illud non ad Tarquinii Prisci sed Superbi imperium relaturum esse, ipse facile intelligere posset. Nec video, cur Tarquinius Superbus indignus plane, quem inter insignes Romanorum viros commemoraret poeta, habendus sit; præcipue cum Virgilius quoque, Æn. vi, 819, non Tarquinium Priscum tantum, sed etiam Superbum ad *illustres* animas, quarum Anchises in campis Elysiis recensum habet, retulerit. Nam si Horatius dicit, *an superbos Tarquinî fasces*, neque de Tarquinii Superbi vitiis, neque de singulis ejus virtutibus, v, c. virtute bellica (Ovid. Fast. ii, 688, *Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen*), neque de singulis aliis rebus præclare ab eo gestis vel institutis; sed potius de insigni illa sub fine ejus imperii per Brutum inprimis facta rerum publicarum conversione cogitandum est, quæ sane largissimam Horatio ad carmen, de Tarquinii Superbi rebus et aliorum

Regulum, et Scauros, animæque magnæ
Prodigum Paullum, superante Pœno,
Gratus insigni referam Camena,
Fabriciumque.
Hunc, et incomtis Curium capillis,
Utilem bello tulit, et Camillum,
Sæva paupertas et avitus apto
Cum lare fundus.
Crescit, occulto velut arbor ævo,
Fama Marcelli: micat inter omnes

simul magnorum virorum virtutibus componendum, suppeditare potuisset materiem. Hanc autem rerum conversionem respexisse poetam, probabile fit inde, quod ad aliam statim insignem rerum conversionem transit, quam per *nobile Catonis letum* designat: *nobile* illud dicitur, quod Cato, cum mori, quam Cæsari se dedere mallet, ipse, ne in ejus potestatem veniret, Uticæ, unde *Uticensis* dictus est, manum sibi intulit: cf. Cic. Offic. i, 31. Hinc ipse Cæsar dixisse fertur, *Invideo morti tuæ, Cato.* Itaque hæc honorifica inter viros illustres Catonis commemoratio vix Augustum (ut opinabatur, et ex hac opinione hunc locum corrigere tentabat Bentleius) offendere poterat; alias Virgilius quoque Æn. viii, 670, ne offenderet Augustum, hujus magni viri laude abstinuisset.

37, 38. *Regulum.* Exemplum, quod de summo patriæ amore Marcus Attilius Regulus edidit, illustrissimum fusius Horatius enarrat inf. iii, 5. *Scauros.* Gens Scaurorum plures, qui egregie de republica meruerunt, protulit: præ ceteris eminet M. Æmilius Scaurus, vir amplissimus, et princeps senatus (dicebatur ita proprie is, quem censor senatum recensens primum legerat, vid. Wesseling. Observ. i, 8); ejusque filius M. Scaurus, ædilitatis magnificentia clarus: vid. Plin. H. N. xxxvi, 15. *Paullum.* L. Æmilius Paullus, consul, cum in prœlio, Varronis, alterius consulis, temeritate ad Cannas commisso, insignem cladem expertus esset exercitus Romanus, ne tantæ ignominiæ superstes esset, sponte se trucidandum hostibus obtulit. Liv. xxii, 49; Flor. ii, 6, 16; hinc *prodigus magnæ animæ* dicitur, h. e. vitam, pro patria deponendam, magno animo contemnens; sive vitam, tantis meritis conspicuam, prodigorum more, tanquam rem vilem, profundens. Exquisitiorem locutionem *prodigus animæ* plures imitati sunt: cf. Drakenb. ad Sil. Ital. i, 225; ubi de militibus Hispanis, *Prodiga gens animæ, et properare facillima mortem.* Similiter fere Cic. de Off. i, 24; *vitam profundere: Inventi autem multi sunt, qui non modo pecuniam, sed vitam etiam profundere pro patria parati essent.*

39, 40. *Insigni Camena,* carmine sublimi, versante nempe in celebrandis virorum insignium laudibus. *Fabricium.* C. Fabricius Luscinus, vir honestissimus, neque legatus magnis a Pyrrho, rege Epirotarum, ad quem de recuperandis captivis missus fuerat, oblatis muneribus ad perfidiam, neque deinde consul, contra Pyrrhum bellum gerens, a proditore quodam, qui Pyrrhum mercede accepta se interfecturum esse promiserat, ad fraudem pellici potuit; hinc ipse Pyrrhus, *Fabricius difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo averti potest,* dixisse traditur: cf. Cic. Off. iii, 22; Val. Max. iv, 3.

41—44. *Hunc, et* cett. sensus: hic Fabricius, et Curius, vir antiquis moribus, atque Camillus, quamvis ad duriorem sortem nati nil nisi exiguum cum exigua domo fundum a majoribus acceptum possidebant, viri tamen fortes et rei militaris peritissimi evaserunt. *Curium.* De Curio Dentato, quem Samnitum legati de pace cum eo acturi, ligneo scamno juxta focum sedentem et tostis rapis vescentem invenisse dicuntur: cf. Val. Max. iv, 3. *Incomtis capillis:* Curius enim non venustorum et elegantiorum hominum more comebat capillos; sed, ut solent viri severiores, externum corporis cultum negligebat. Similiter Cato, antiquum morem servans, haud se tonderi passus est; unde ille *intonsus* inf. ii, 15, 11. *Camillum.* De Marco Furio Camillo, liberatore illo urbis, a Gallis captæ, cf. Liv. v, 46 sqq. et Flor. i, 13. *Sæva paupertas.* Cum paupertas hoc quoque loco dicatur de conditione eorum, qui, quantum ad vitam sustentandam opus est, habent; haud nimis urgendum est epitheton *sæva*, quod præcipue referendum videtur ad duram illam sævamque quasi sortem, qua vulgo pauperibus beatiorum potentia depressis, via ad meri-

Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.
Gentis humanæ pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Cæsaris fatis data, tu secundo
Cæsare regnes.
Ille, seu Parthos Latio imminentes
Egerit justo domitos triumpho,
Sive subjectos Orientis oræ
Seras et Indos,
Te minor latum reget æquus orbem:

tos honores intersepta est. *Apto*, pro fundi, quem possidebant, modulo.

45—48. Poeta, prætervectus quasi longam magnorum, qui ejus animum advertere poterant, virorum seriem, subito juvenis Marcelli, tanquam novi nobilissimæ olim stirpis surculi, admiratione percellitur. Sensus: per juvenem Marcellum antiqui Marcelli fama atque gloria, velut arbor, occulte crescit: ille juvenis enim tanquam novum gentis Juliæ sidus præ ceteris omnibus, velut luna inter stellas minores, effulget atque eminet. *Fama Marcelli* non cum Cl. Mitsch. ad juvenem Marcellum, qui per *Julium sidus* designatur, sed potius ad M. Claudium Marcellum, qui quinquies consul in bello Punico secundo floruit, et primus Hannibalem ad Nolam vinci posse docuit, referri debet; hujus *fama* igitur *crescebat*, dum juvenis Marcellus, tanquam novus ex antiqua stirpe surculus efflorescens, novum ei honorem conciliabat. Explendescebant autem in juvene Marcello, Octaviæ, Augusti sororis, filio, et Juliæ, Augusti filiæ, conjuge, licet vix septemdecim annos tum nato, tot tantæque virtutes, ut non solum Augusto (qui eum adoptasse et successorem sui in regno destinasse dicitur, cf. Dio liii, 30) sed etiam omnibus Romanis in summis esset deliciis; hinc tantus omnium in ejus, immatura morte erepti (U. C. DCCXXXI), funere, ingenti cum apparatu in campo Martio facto, dolor atque luctus fuisse perhibetur. Dio l. c. et Vell. ii, 93. Comparandus autem cum toto hoc loco Virg. Æn. vi, 856 sqq. ubi is juvenem Marcellum, quem in illustrium animarum recensu antiqui Marcelli comitem facit, eadem, qua Noster, arte in Augusti gratiam carmini suo intexuit: ex qua quidem Virgiliani loci comparatione, ea, quam ad h. l. attulimus, vel maxime confirmatur explicandi ratio. *Velut arbor.* Ducta hæc comparatio e Pind. Nem. 8, 68: αὔξεται δ' ἀρετά, χλωραῖς ἐέρσαις ὡς ὅτε δένδρεον ᾄσσει—πρὸς ὑγρὸν αἰθέρα: cf. Virg. Ecl. x, 73. *Occulto ævo*, ipsum ævum paulo sublimius dicitur *occultum*, quod arbores sensim sensimque cum ævo tam occulte crescunt, ut earum incrementa animadverti nequeant. *Inter omnes* sc. alios Romanorum juvenes. *Julium sidus*, juvenis Marcellus, sideris instar virtutum suarum splendore gentem suam Juliam illustrans, spes ac decus gentis Juliæ. Sic Drusus et Germanicus, Tiberii filii, dicuntur *sidus juvenile*, Ovid. Trist. ii, 167, et Fabius Maximus *Fabiæ gentis sidus*, Ovid. Pont. iii, 3, 2.

49—52. Jam ad splendidissimum gentis Juliæ lumen, Cæsarem Augustum, adeoque ad ipsum carminis finem transiturus, non, quod quis ex vulgari ratione exspectaverit, ipsum Augustum appellat; sed sublimiore conatu præter opinionem ad Jovem conversus, pro divina Augusti in his terris dignitate vota nuncupat. *Cura*, h. e. tutela. *Fatis*, h. e. a fatis, per fata. *Tu secundo Cæsare regnes*, h. e. regna, precor, ita ut Cæsar a te secundus sit, ille te minor (ut magis explicatur v. 57) in terris, tu in cœlo imperium teneas.

53—56. *Parthos Latio imminentes.* Si verum est, quod in argumento monuimus, Augustum tum temporis bellum contra Parthos, populum Romanis infestissimum, apparasse; poeta eo simul consilio, ut de novis terrarum domini victoriis vaticinium ederet, hoc carmen scripsisse videtur. *Egerit justo domitos triumpho*, ornate, pro vulgari, vicerit, domuerit. *Justo triumpho. Justus* triumphus, qui de hostibus plane devictis agitur; nos, *ein völliger, förmlicher Triumph.* Sic *Justa victoria* apud Cic. ad Div. ii, 10. *Seras et Indos*, extremos Asiæ populos: *subjectos Orientis oræ*, h. e. habitantes sub plaga orientali.

57—60. *Te minor latum reget æquus orbem.* Similiter de bipartito Augusti in terris et Jovis in cœlo imperio, Ovid. Fast. ii, 131, *Hoc tu per terras, quod in*

Tu gravi curru quaties Olympum;
Tu parum castis inimica mittes
Fulmina lucis.

CARMEN XIII.

AD LYDIAM.

Cum tu, Lydia, Telephi
Cervicem roseam, cerea Telephi
Laudas brachia, væ! meum
Fervens difficili bile tumet jecur.
Tunc nec mens mihi, nec color
Certa sede manet: humor et in genas

æthere Jupiter alto, Nomen habes; hominum tu pater, ille deûm; et Met. xv, 858, *Jupiter arces Temperat ætherias, et mundi regna triformis: Terra sub Augusto, pater est et rector uterque. Æquus,* æquitatis, ut deum decet, amans, mitis, propitius. *Tu gravi* cett. pro vulgari, tu regnabis in cœlo, ponit ea quæ Jovem in cœlo regnare declarant, fulmina nempe, quæ Jupiter ex curru, quo cum tonitru in cœlo invehitur, in terras dejicit: inf. iii, 5, 1, *Cœlo tonantem credidimus Jovem regnare.* Lucan. iii, 320, *deorum Ignarum mortale genus, per fulmina tantum Sciret adhuc cœlo solum regnare Tonantem:* cf. Burmanni Jupiter Fulgur. c. 9, p. 292. *Gravi,* h. e. graviter per tonitrua minante, tremendo. *Parum castis,* flagitiis et adulterio pollutis et profanatis; ex hac enim causa demitti ab Jove irato in lucos credebantur fulmina.

CARMEN XIII.

Ut Lydiæ, quam amabat poeta, animum a Telephi, simul eam sectantis, amore avertat, primum intimum quo ipse eam depereat, amorem in hoc carmine declarat; deinde, Telephi amore in suspicionem vocato, summam eorum, quos indissolubile usque ad mortem amoris vinculum teneat, felicitatem prædicat.

1 sqq. Vulgarem sententiam, "simulac, Lydia, Telephi nomen pronuntias, ejusque pulchritudinem laudas, ira statim et indignatione exardesco," splendide expressit.

2—4. *Roseam,* h. e. pulchram; sic Veneri *roseam cervicem* tribuit, Virg. Æn. i, 402. *Cerea,* tam candorem quam splendorem ceræ referentia; nam cum *alba cera* veteribus æque ac nostratibus nota fuerit, cf. Plin. H. N. xxi, 24 (λευκὸν καρὸν apud Theocritum viii, 19), ex meo sensu *cerea* multo simplicius et aptius ad album brachiorum colorem et ceræ similem lævorem, quam secundum alios, qui *Cereus in vitium flecti,* ex Epist. ad Pis. v. 163, huc trahunt, ad molles et flexibiles brachiorum motus refertur. *Telephi.* Consulto repetit nomen *Telephi,* quia Lydia quoque, ut male ureret Horatium, ejusque ardorem magis accenderet, identidem formosi Telephi nomen repetere et in ore habere solebat. Tenebat nempe præceptum illud, quod ad eum, a quo amari cupimus, pungendum et lacessendum apud Terentium (Eunuch. iii, 1, 46 sqq.) Thrasoni dat Gnatho, ubi hic: *immo auge magis suspicionem. T. cur? G. rogas? Scin'? si quando illa mentionem Phædriæ Facit, aut si laudat, te ut male urat. T. sentio. G. Id ut ne fiat, hæc res sola est remedio. Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam Continuo; si quando illa dicet, Phædriam intromittamus comissatum: tu, Pamphilam cantatum* (pro vulgari, ad cantum; invitemus Pamphilam, ut cantet) *provocemus; si laudabit hæc Illius formam, tu hujus contra. Meum fervens difficili bile tumet jecur,* h. e. ego graviter irascor et commoveor: expende verborum ornatum. *Fervens jecur tumet,* h. e. jecur effervescit et tumet: *bile* pro ira, ut sæpe; *difficili,* gravi, non facile compescenda, ἀργαλέῳ χόλῳ, Homer. Iliad. xviii, 119: nimirum cum *jecur* vel hepar prima sanguinis, unde ille per totum corpus dimanet, sedes haberetur; non solum mentis, prudentiæ, et omnis cogitandi facultatis, sed etiam iræ, et

Furtim labitur, arguens,
Quam lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
Turparunt humeros immodicæ mero
Rixæ; sive puer furens
Impressit memorem dente labris notam.
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum, dulcia barbare
Lædentem oscula, quæ Venus
Quinta parte sui nectaris imbuit.
Felices ter et amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Divulsus querimoniis
Suprema citius solvet amor die.

omnium animi affectionum atque cupiditatum sedes in eo posita est.

5—8. *Tunc*, in hac graviore animi affectione, *nec mens mihi* cett. h. e. tam mens mea huc illuc agitatur, quam os, modo pallore, modo rubore, obducitur. Similiter os Medeæ, eodem zelotypiæ furore percitæ, varios colores induit apud Senec. Med. 858: *Flagrant genæ rubentes, Pallor fugat ruborem, Nullum vagante forma Servat diu colorem.* In eandem rem Cl. Mitsch. comparat Apollon. Rh. iii, 296. *Humor et in genas furtim labitur*, h. e. et labens ex oculis lacryma, quam, ipso non sentiente (*furtim*), dolor expressit, genas humectat: cf. inf. iv, 1, 33. *Arguens*, prodens, manifestans: cf. inf. v, 11, 12. Similiter apud Græcos *μηνύειν*: vid. Jacobs in Animad. ad Asclepiad. x, T. ii, p. 29. *Quam lentis—ignibus.* *Lenti ignes* eleganter dicuntur, qui occulte serpunt, et sensim sensimque amantium pectora peredunt; nos, *das langsam verzehrende Liebes-Feuer:* sic *ignes lenti* apud Ovid. A. A. 573; et *lentus amor* apud Tibull. i, 4, 81; et inf. iii, 19, 28, *lentus Glyceræ amor*.

9—12. *Uror, seu* cett. sensus: urit et excruciat animum meum, sive per rixam, super mero immodice sumto exortam, candidi tui humeri livoris maculis turpati sunt; sive Telephus, nimio amore ardens, tam cupide te osculatus est, ut ejus dentis, labris tuis impressi, vestigia appareant. *Turparunt:* rixas nempe, cum vino incaluisset Telephus, miscendo cum Lydia, tam rustice eam attrectasse videtur, ut ejus candidi humeri livorem inde traherent, et turpiores fierent: ad ipsa verbera, quamvis, Romanorum mores parum sæpe in amore urbanos fuisse, ex multis poetarum locis constat, referre equidem nolim. *Immodicæ mero rixæ*, ex immodico vini potu ortæ. *Memorem* suaviter: in rei factæ, osculi nempe impressi, memoriam exstantem, sive, quid factum sit, docentem. Sic inf. iii, 17, 4, *fasti memores*, qui, quæ olim gesta sunt, docent et memorant. Epist. ii, 1, 144, *Genius memor brevis ævi*, qui monet de vitæ brevitate.

13—16. *Non—speres perpetuum*, (*οὐκ ἐλπίσειας ἂν*,) haud a te impetrare poteris, ut speres, eum constantem in amore fore. *Oscula*, labella; *barbare*, nulla in amoris æstu tenelli oris ratione habita, crudeliter; *lædentem*, dentem nempe iis imprimendo. *Quæ Venus quinta parte sui nectaris imbuit*, quæ Venus bona sui nectaris parte, h. e. multo nectare (in numero enim *quintus* haud argutandum est), rigavit et perfudit; hinc basiorum quoque, quæ ab ejusmodi ore imbibuntur, dulcedo cum nectaris vel ambrosiæ dulcedine comparari solet. Cl. Mitsch. laudat ex Anthol. Græc. in Ἀδεσπότ. Ep. lv, T. iv, p. 129 (edit. Jac.) *Κούρη τίς μ' ἐφίλησεν ὑφέσπερα χείλεσιν ὑγροῖς. Νέκταρ ἔην τὸ φίλημα· τὸ γὰρ στόμα νέκταρος ἔπνει*: et Meleag. Ep. xxi, 3 (x, 3, edit. Jac.), ubi poeta ex pueri osculo se tantam suavitatem percepisse ait, ut Jovem non nectar, sed oscula de Ganymedis ore bibere, et Ganymedem propterea Jovis pocillatorem vocari, suspicetur. Catull. xcix, 2, *Suaviolum dulci dulcius ambrosia.*

18—20. *Malis—querimoniis*, h. e. male exorto dissidio. *Citius suprema die;* priusquam diem supremum obierunt, ante mortem.

CARMEN XIV.

AD REMPUBLICAM.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus? O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus,

CARMEN XIV.

Cum Romani magna illa, quam jam per bella civilia experti fuerant, calamitate se deterreri non paterentur, quin nova de iis redintegrandis agitarent consilia; Horatius, labefactatum reipublicæ statum cum male affecta et lacerata nave comparans, ab isto furore eos revocare studet. Navem igitur, quam, licet tempestate fractam, tamen novum per mare iter nunc ingrediendum cum maxime molientem, oculis suis obversari fingit, alloquitur; eamque, ne in hoc temerario iterum se mari periculoso committendi consilio persistat, sed ad damna potius, quæ perpessa sit, reparanda otio et securitate in portu perfruatur, diligenter singulas, quibus laboret, partes secum reputare jubet. Jam vero cum ipsius reipublicæ consulto, ne forte sibi conflaret invidiam, nullam in toto hoc carmine mentionem injecerit, et institutam navis cum ea comparationem, haud inusitatam sane (cf. inf. ii, 7, 15; Cic. ad Div. xii, 25, *quam ob rem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim; una navis est jam bonorum omnium*; et ix, 15, *sedebamus in puppi* cett. cf. quæ de republica a potentioribus occupata leguntur in Theognideis 679 sqq.) lectoribus ad rem, quam in animo habuit, transferendam reliquerit, recte hoc carmen meram *allegoriam* dixeris. Hinc Quinctil. Instit. Or. viii, 6, 44, *At allegoria, quam inversionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit; ac etiam interdum contrarium. Prius, ut: O navis referent in mare te novi fluctus* cett. *totusque etiam ille Horatii locus, quo navem pro republica, fluctuum tempestates pro bellis civilibus, portum pro pace atque concordia dicit.* Extitere tamen, quorum princeps fuit Muretus, qui, cum partim subtilitatem illam, qua poeta singulas navis cum singulis reipublicæ partibus comparaverit, nimiam et putidam esse judicarent, partim, quomodo v. 17, 18 ad reipublicæ statum accommodari possint, non viderent; haud allegorice sed proprie hoc carmen interpretandum esse contenderent. Itaque hoc carmen scriptum esse arbitrati sunt in navem, qua poeta post cladem Philippensem U. C. DCCXIII, cum amicis in Italiam venerit, male ad Palinurum promontorium tempestate afflictam. Hanc igitur nunc poetam, de amicis, quos, ex Italia, ubi parum benigne excepti fuerant, jam recessuros, eandem conscendisse vidisset, sollicitum, simili modo, ut sup. c, 3, navem, qua Virgilius Athenas navigaturus erat, in hoc carmine alloqui. Sed hæc ingeniose magis, quam vere, prolata esse, facile apparet, Nam sic, ut nihil de aliis rationibus dicam, hujus totius carminis, in hac tantum humiliore sententia, *Nolite, quæso, amici, cum nave, cujus omnes ac singulæ partes* (quasi hoc ipsi non videre potuissent) *fractæ sunt, novum iter parare*, tam operose versantis, vel maxime in reprehensionem incurreret jejunitas. Vix igitur de allegoria, prudenter in hoc carmine a poeta adhibita, dubitari potest; modo teneamus illud, quod in multis aliis poetarum comparationibus tenendum est, ne, nimis anxie omnia in illa ad vivum resecantes, ea, quæ ad exornandam imaginem pertinent, ad rem per eam expressam referamus; h. e. ne paulo argutius, quas potissimum reipublicæ partes singularum navis partium enumeratione designare voluerit poeta, quæramus; sed eum id tantum, ut totam navem male tempestate affectam cum tota per bella civilia male affecta republica compararet, spectasse, nobis persuadeamus. Habuit autem, quem Horatius in hac allegoria sequeretur Alcæum, plurium in tyrannos carminum allegoricorum auctorem, cujus in hanc rem fragmentum apud Heraclidem Pont. de allegor. Homer. p. 13, ed. Schow. legitur, cum Hermanno de Metris p. 688, ita restituendum:

. . . .
Τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν κῦμα κυλίνδεται,
Τὸ δ' ἔνθεν· ἄμμες δ' ἀν τὸ μέσσον
Ναΐ φορήμεθα σὺν μελαίνᾳ,
Χειμῶνι μοχθεῦντες μεγάλῳ κάλων·

Et malus celeri saucius Africo
Antennæque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
Possint imperiosius
Æquor? Non tibi sunt integra lintea,
Non Dî, quos iterum pressa voces malo:
Quamvis Pontica pinus,
Silvæ filia nobilis,
Jactes et genus et nomen inutile.

Πὲρ μὲν γὰρ ἄντλος ἰστοπέδαν ἔχει,
Λαῖφος δὲ πᾶν ζάδηλον ἤδη,
Καὶ λακίδες μεγάλαι κατ' αὐτό·
Χαλᾶσι δ' ἄγκυραι . . . . . .

Ceterum, cum scriptum sit hoc carmen eo tempore, quo novorum bellorum civilium metu terrebantur Romanorum animi, non male illud ad annum DCCXXII referunt, quo Octavianum et Antonium inter se dissidentes atrocissimum bellum apparasse constat: cf. Virg. Geo. i, 509 sqq.

1—3. *O navis, referent in mare te novi Fluctus?* Tune, o navis, iterum te fluctibus in mare referendam committes? Iterumne tempestatis periculo in mari te expones? Si ad rempublicam transtuleris, erit: Tene, o respublica, novus furor ad bella civilia abripiet? *Quid agis?* hæc formula, qua quis, quam temere agat, secum reputare jubetur, sæpe apud scriptores Comicos obvia: sic Pamphilus apud Terent. Andr. i, 1, 107, cum Glycerium suam imprudentius ad rogi flammam accessisse vidisset; *Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?* *Fortiter* refer ad consilii, quo navis in portu se tenere debebat, constantiam; jam cum per *portum* pax et otium designetur, *fortiter occupa portum*, demto rei involucro, erit: salutem tuam, o respublica per bella civilia labefactata, in pace fortiter et constanter tuenda quære.

4—8. *Ut nudum remigio latus*, ut navis latus remorum ordine denudatum sit, ut remis, fractis illis et perditis, navis careat. *Saucius*, h. e. læsus, laceratus: imitatus est Horatium Claudian. de Cons. Honor. vi, 133 sqq. *Scissis velorum debilis alis, Orba gubernaclis, antennis saucia fractis, Ludibrium pelagi vento jactatur et unda.* *Gemant*, h. e. stridorem edant. *Ac sine funibus* cett. atque ut carina, funibus (h. e. navis retinaculis, ancoris) privata, vix sævi maris impetum sustinere possit. *Carinæ* (pluralis ex more poetarum pro singulari). h. e. navis alveus, unde retinacula demittuntur, sive ancoræ jaciuntur.

9, 10. *Lintea*, h. e. vela. *Non di*, intellige deos tutelares, quorum simulacra in puppe cum ara collocari solebant; diversum autem ab hac *tutela navis* (ut proprie vocabatur illud deorum tutelarium in puppe sacrarium) fuit *παράσημον*, insigne, quod, super rostro navis in prora appictum, vel dei cujusdam, vel animalis, vel alius rei imaginem repræsentabat, unde ipsi navi nomen indi solebat: cf. D. Heins. et Drakenb. ad Sil. Ital. xiv, 84, et Pet. Burm. ad Petr. c. 105. Similiter autem de navis diis tutelaribus, tempestate dejectis, Pers. vi, 30, *Jacet ipse in litore et una Ingentes de puppe dei.* *Pressa*, h. e. oppressa, depressa; *malo*, tempestate. Ceterum poetam horum deorum tutelarium, de nave tempestatis vi dejectorum, commemoratione ad deos, ob bella civilia a Romanis aversos, respexisse, sponte apparet.

11—13. *Quamvis Pontica pinus* cett. sensus: quamvis tu, ex Ponticæ sylvæ pinu fabricata, originis tuæ gloria et nobilitate nitaris, vana scilicet illa, et nihil plane utilitatis ad salutem tuam allatura. *Pontica pinus:* naves enim, e ligno, quod in pinifera Ponti regione natum erat, confectæ, in optimis nobilissimisque habebantur: cf. Catull. iv, 9, et ibi notata. *Silvæ filia nobilis*, h. e. arbor in silva nobili prognata; arbores enim, quia stirpem suam propagare dicuntur, tam *matrum* (Virg. Geo. ii, 19, *Parnasia laurus Parva sub ingenti matris se subjicit umbra)* quam *filiarum* (Mart. xiv, 90, *Non sum Mauræ filia silvæ)* nomine a poetis insigniuntur; *genus*, h. e. stirpis nobilitatem; sic Phaselus apud Catull. l. c. v. 15, se *ultima ex origine* in cacumine Cytori *stetisse* ait. *Nomen*, h. e gloriam; *inutile*, epitheton tam imagini, quam rei per imaginem expressæ, accommodatissimum; quemadmodum, poeta vult dicere, tibi, o navis, si iterum tempestatis in mari periculum subieris, nihil ligni, ex quo fabricata es, proderit nobilitas; ita nec Romanis, bella civilia redintegrare ausis, nobilissima gentis suæ, a Marte et Venere deductæ, profutura est origo atque gloria.

Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit. Tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.
Nuper sollicitum quæ mihi tædium,
Nunc desiderium, curaque non levis,
Interfusa nitentes
Vites æquora Cycladas.

CARMEN XV.

NEREI VATICINIUM DE EXCIDIO TROJÆ.

PASTOR quum traheret per freta navibus
Idæis Helenen perfidus hospitam,

14—16. *Nil pictis* cett. nexus sententiarum est fere hic: nihil enim juvat in tempestate navis nobilitas, nihil externus navis splendor, in quo timidus nauta nullam omnino ponit fiduciam. *Pictis*, ad externum enim navium splendorem pertinebant picturæ, quibus puppes inprimis decorari solebant. Laudant Senec. Epist. lxxvi, *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est,—nec cujus tutela ebore cælata,—sed stabilis et firma. Nisi ventis Debes ludibrium*, h. e. nisi ventis, ut iis sis ludibrio, te exponere vis. Loquendi ratio, *ludibrium alicui debere*, h. e. ludibrio alicujus se obnoxium facere, conformata esse videtur ad exemplum Græcæ locutionis, ὀφλεῖν vel ὀφλισκάνειν γέλωτα apud Aristoph. Nub. 1031, Eurip. Med. 1049. *Risum debere*, h. e. risui se obnoxium offerre, se ipsum deridendum propinare.

17—20. *Nuper sollicitum quæ mihi* cett. sensus: o navis, quæ nuper in naufragii periculo mihi sollicitudini eras atque tædio, nunc vero, servata nempe ab interitu, voluptati et magnæ curæ, vites, quæso, maris loca navigationi infestissima. Hæc extrema sententia paulo apertius prodit animum poetæ, hæc fere expressuri: o respublica, quæ nuper, bellis civilibus sævientibus, creabas mihi sollicitudinem atque tædium, nunc vero, reducto otio, et desiderio tui renovato, vel maxime mihi curæ cordique es, cave, ne, motis de integro bellis civilibus, præceps ruas in perniciem. *Æquora interfusa Cycladas*, h. e. fusa, labentia, inter Cycladas. *Nitentes*, ob marmoris ibi nascentis nitorem: similiter inf. iii, 28, 14, *fulgentes* dicuntur.

CARMEN XV.

Nereus, deus marinus, Paridem in mari cum rapta Helena cursum in patriam accelerantem conspicatus, compresso statim ad audientiam sibi faciendam ventorum murmure, triste, quo ingens Græcorum exercitus raptæ Helenæ repetendæ causa Trojam oppugnaturus atque eversurus esset, bellum cecinisse fingitur. Poetam Græcum in hoc carmine expressisse Horatium, cum ex ipso ejus argumento, frequenter a poetis Græcis tractato, tum ex Porphyrionis evincitur testimonio; qui, *Hac ode*, inquit, *Bacchylidem imitatur; nam ut ille Cassandram facit vaticinari futura belli Trojani, ita hic Proteum.* (Scribere voluit *Nereum.*) Jam vero cum vaticinium edituri altiore spiritu exsurgere, et rerum futurarum imaginem sublimiore quasi animo concipere soleant; facile, cur poetæ, ad sublimitatem adspirantes, vatis sæpe personam induerint, intelligi potest. Quo magis autem hoc de excidio Trojæ vaticinium accommodatum esset carmini lyrico, eo cupidius illud sibi tractandum sumsit Horatius; quem quidem eo, quod Nereo inprimis, sedem suam in mari Ægæo, quod Paridi transeundum erat, habenti, vaticinantis partes delegaverit, egregie argumento suo consuluisse, quilibet animadvertet. Compara, qui Nostrum imitatus est, Stat. Achill. i, 20 sqq.

1—4. *Pastor*, Paris, qui in monte Ida et educatus est a pastoribus, et ipse puer adhuc vitam pastoritiam ibi degit: *pastor Phrygius* dicitur apud Virg. Æn. vii, 363, et *pastor Dardanus* Stat. Achill. i, 20: cf. Apollodor. iii, 12, 5, Hygin. Fab. 91. *Traheret*, h. e. ut raptam secum abduceret. Sequitur Horatius eos qui Helenam invitam

Ingrato celeres obruit otio
Ventos, ut caneret fera
Nereus fata: Mala ducis avi domum,
Quam multo repetet Græcia milite,
Conjurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.
Eheu, quantus equis, quantus adest viris
Sudor! quanta moves funera Dardanæ
Genti! Jam galeam Pallas et ægida
Currusque et rabiem parat.
Nequidquam Veneris præsidio ferox
Pectes cæsariem, grataque feminis

secutam esse Paridem tradunt; hinc ipsa ad Paridem apud Ovid. Her. xvii, 21, sic scribit: *An, quia vim nobis Neptunius attulit heros; Rapta semel, videor bis quoque digna rapi? Idæis*, fabricatis ex ligno in monte Ida exciso. *Perfidus*, violata hospitii fide et sanctitate; hinc Helena apud Ovid. l. c. v. 4, *Ausus es, hospitii temeratis, advena, sacris, Legitimam nuptæ sollicitare fidem? Ingrato celeres obruit otio*, h. e. Nereus, ut auribus percipi posset quod caneret vaticinium, silentium imposuit ventis, non sine eorum indignatione compressis; *ingrato*, molesto nempe ventis, qui sunt (ut eos vocat Æsch. Agam. 201) κακόσχολοι, et strepitum facere, quam silere, malunt; hinc dicuntur etiam *otio obrui*, h. e. gravari, deprimi. [* Mirus quidam homo, vanæ gloriolæ captandæ causa, de hac explicatione, sive de levi errore, clamorem sustulit satis *rusticum*. *Otium* enim *ingratum* de eo, quod Græcis fuerit ingratum, explicari posse, et πνοὰς κακοσχόλους apud Æschylum dici ventos qui Græcis, navigare cupientibus, ingratum otium fecerint, facile concedo.] Ceterum non solum vaticinandi facultas Nereo (Hesiod. Theog. 233, Eurip. Hel. 15), ut aliis diis marinis, v. c. Proteo (Homer. Odyss. iv, 384 sqq. Virg. Geo. iv, 387), Glauco (Apoll. Rhod. i, 1310); sed etiam ventos comprimendi potestas pariter, ac Neptuno, apud Virg. Æn. i, v. 131 sqq. recte tribuitur. *Fera*, h. e. sæva, tristia; similiter apud Ovid. Met. xiii, 454, sæva et horrenda *fata* (al. *sacra*) dicuntur *fera*.

5—8. *Mala—avi*, h. e. infausto omine, ut inf. Epod. 10, 1, *mala alite*, et Od. iii, 3, 61, *alite lugubri*. *Conjurata rumpere* Græce pro, quæ conjuravit se rupturam esse; respexisse putant poetam illud jusjurandum, quo Græcorum principes, se non nisi Troja eversa et Helena recepta in Græciam redituros esse, fidem sibi invicem in Aulide dedisse dicuntur. *Regnum vetus*, h. e. vetustate nobile. Similiter Virg. Æn. i, 375, *Trojam antiquam*; et Ovid. Fast. iii, 423, *veterem* appellat. Ceterum cum τὸ *rumpere* uni tantum nomini *nuptias* accommodatum sit, ad alterum *regnum* ex nota zeugmatis figura aliud verbum, v. c. *evertere*, *delere*, vel simile supplendum est.

9—12. Jam rerum futurarum imaginibus ita impellitur vatis divino furore correpti animus, ut, fervente quasi jam bello futuro, Minervam et viros Græcorum fortissimos, ob raptam a Paride Helenam ad Trojam pugnaturos, se oculis conspicere credat; de quo poetarum, sub vatis cujusdam persona res futuras tanquam præsentes ad oculos vocantium, more plura exempla adduxit diligentia Cl. Mitscherl. *Eheu, quantus equis*, cett. Cl. Mitscherl. comparat Homer. Iliad. ii, 388 sqq. Nostrum imitatus est Stat. Theb. iii, 210, *Quantus equis quantusque viris in pulvere crasso Sudor, io quantum crudele rubebitis omnes*. *Quanta moves funera*. *Funera movere* paulo audacius pro, bellum movere quod funerum sive cædis causa est. *Dardanæ*, h. e. Trojanæ, a rege Dardano, Jovis ex Electra filio, sic appellatæ. *Jam galeam* cett. Jam galeam Minerva capiti imponit, jam ægidem arripit, currusque, e quibus pugnet, conscendit, et ad iram contra Trojanos effundendam se parat: expende, quam breviter et graviter id poeta uno verbo *parat* expresserit. *Ægida*, h. e. clypeum; nam ægis, qua voce proprie denotatur clypeus, quem Jupiter ex pelle capræ (quæ Græcis αἴξ dicitur) Amalthææ, nutricis suæ, sibi confecisse perhibetur, passim quoque de Minervæ clypeo, Medusæ capite instructo: cf. inf. iii, 4. 57; Virg. Æn. ii, 615, et viii, 354. *Rabiem*, iram et furorem, tanquam arma, vel

Imbelli cithara carmina divides:
Nequidquam thalamo graves
Hastas, et calami spicula Gnosii
Vitabis, strepitumque, et celerem sequi
Ajacem: tamen, heu, serus adulteros
Crines pulvere collines.
Non Laertiaden, exitium tuæ
Gentis, non Pylium Nestora respicis?
Urgent impavidi te Salaminius
Teucer, te Sthenelus sciens
Pugnæ, sive opus est imperitare equis,
Non auriga piger. Merionen quoque
Nosces. Ecce furit te reperire atrox
Tydides, melior patre:
Quem tu, cervus uti vallis in altera
Visum parte lupum graminis immemor,

maxime hosti timenda, suaviter poeta ceteris, quibus Minerva ad pugnam se instruebat, armis subjungit. Ceterum pugnans contra Trojanos Minerva ex Homero satis nota est.

13—15. *Nequidquam Veneris præsidio*, cett. Similiter Paridis, externo formæ suæ cultu et dulcium carminum cantu feminis placere studentis, mollitiem, ut parum ad cædem vitandam ei profuturam, apud Homer. Iliad. iii, 54, 55, carpit Hector: *Οὐκ ἄν τοι χραίσμῃ κίθαρις, τά τε δῶρ' Ἀφροδίτης, Ἥ τε κόμη, τό τε εἶδος, ὅτ' ἐν κονίῃσι μιγείης.* *Ferox*, nimis et ferociter confisus. *Grata*, h. e. dulcia, amatoria nempe, hinc *cithara*, qua res amatorias canebat Paris, contemtim vocatur *imbellis*; cithara quidem Achilles quoque cecinisse dicitur apud Homer. Iliad. ix, 189; sed is *ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν*. Itaque Alexander M. non Paridis, sed Achillis citharam videre voluisse dicitur. *Carmina divides feminis. Carmina dividere feminis* est, modo huic modo alii feminæ carmen canere; simili modo *oscula dividere* inf. i, 36, 5.

16—18. *Thalamo*, h. e. in thalamo, ubi Venus Paridem, quem ipsa ex pugna eripuerat, tutum a cæde præstare volebat secundum Homer. Iliad. iii, 382. *Graves*, h. e. timendas, ut sup. 2, 22, *Persæ graves*. *Calami spicula*, sagittas, tela; *Gnosii* pro, Cretici, a satis nobili Cretæ urbe *Gnoso*; sagittæ scilicet, e canna Cretica factæ, in præstantissimis habebantur, et ipsi Cretes, quos contra Trojanos duxit Idomeneus (Homer. Iliad. ii, 645), optimi sagittarii fuisse perhibentur; hinc inf. quoque *arcus Cydonius* iv, 9, 17. *Strepitum*, tumultum bellicum, armorum sonitum. *Celerem sequi* Græce pro, celerem in persequendo hoste.

19, 20. *Tamen, heu, serus*, cett. cum particulæ *nequidquam—vitabis—tamen—collines* parum sibi respondeant; *τὸ tamen* refer ad omissam particulam *quamvis*, et junge, quamvis *serus, tamen—collines*. Simillima orationis structura est apud Virg. Ecl. i, 28, *Libertas, quæ, sera, tamen respexit inertem*; ubi pariter ad *sera* supplendum est, *quamvis*. *Adulteros crines pulvere collines*, h. e. pulvere fœdabis crines eleganter adulterorum more comtos, i. e. trucidaberis, et morte adulterii pœnam lues. Virg. Æn. xii, 99, *Da sternere corpus—Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines*.

21—26. *Non Laertiaden—respicis?* Annon te fugientem persequi animadvertis Ulyssem, Laertis filium? Ulysses autem, quia partim Palladio surrepto, partim consilio, de illo equo ligneo ædificando dato, exitium paravit genti Trojanæ, ipse nunc graviter *gentis* Trojanæ *exitium* vocatur. Nostrum imitatus est Ovidius Met. xiii, 500, ubi Hecuba Achillem *exitium Trojæ* appellat; et sic apud Senec. Herc. Fur. 358, Megara de Lyco, *Quidnam iste, nostri generis exitium ac lues, Novi parat?* simili loquendi genere *Thais* apud Terent. Eunuch. i, 1, 34. dicitur *fundi calamitas*; itaque non opus, ut in nostro loco pro *gentis* cum quibusdam legatur *genti*, quæ loquendi ratio paulo durior videtur. *Py-*

Sublimi fugies mollis anhelitu;
Non hoc pollicitus tuæ.
Iracunda diem proferet Ilio
Matronisque Phrygum classis Achillei:
Post certas hiemes uret Achaius
Ignis Pergameas domos.

CARMEN XVI.

PALINODIA.

O MATRE pulchra filia pulchrior,
Quem criminosis cunque voles modum
Pones iambis; sive flamma,
Sive mari libet Hadriano.

lium Nestora, Pyli, antiquæ civitatis in Peloponneso, regem. *Salaminius Teucer*, Telamonis, regis Salaminis, filius. *Sthenelus*, Capanei filius; *sciens pugnæ* (εἰδὼς μάχης, Homer.) pro, fortis. *Non auriga piger*, fuit nempe Sthenelus auriga Diomedis.

26—28. *Merionen:* cf. sup. ad i, 6, 15. *Nosces*, h. e. virum fortem esse senties et experieris. *Furit te reperire*, h. e. furit præ cupiditate te reperiendi et tecum congrediendi (Homer. μεμαὼς κιχέειν). *Atrox*, ut, *sævus*, *cruentus*, cett. pro, fortis. *Tydides*, Diomedes, Tydei filius. *Melior patre*, h. e. fortior (πατρὸς ἀμείνων, κρείσσων).

29—31. *Quem tu, cervus uti vallis*, cett. sensus: quem simulac procul conspexeris, eadem statim, ut homo mollis et ignavus, celeritate fugies, qua fere cervus, simulac lupum in altera vallis parte prospexit, e pascuis statim (*graminis immemor*) fugere solet. *Graminis immemor:* sic vacca apud Virg. Ecl. viii, 2, a gramine depascendo ad carmina pastorum audienda subito conversa, *immemor herbarum* dicitur. *Sublimi anhelitu*, h. e. graviter anhelans, dum spiritus ex alto et sublimi pectore attrahitur; similiter *cursu exanimis* apud Stat. Theb. xi, 239.

32. *Non hoc*, non hanc animi mollitiem et ignaviam; sed eam, quæ virum fortem decet, virtutem. *Tuæ*, Helenæ.

33—36. *Iracunda—classis Achillei*, h. e. iracundus ob ereptam sibi ab Agamemnone Briseidem Achilles: *Achilleus* antiqua forma, ut sup. 6, 7 *Ulixeus* pro, Ulixes. *Iracunda classis*, exempla de adjectivis, non ad nomen cui addita sunt, sed ad aliud vicinum referendis, ubique obvia. *Diem*, fatalem excidii diem, excidium. *Matronisque:* ad miserationem movendam mentionem facit *matronarum*, quibus inprimis ob timendam sibi servitutem horribile esse debebat Trojæ excidium. *Post certas hiemes*, post certum annorum, a fato constitutorum, numerum.

CARMEN XVI.

Amantium iras, quod Terentius ait, *amoris redintegrationem* esse, id poeta in hoc carmine satis luculenter exemplo suo probat. Vix enim ille iræ furore abreptus pulchræ cuidam puellæ, iambis criminosis ei missis, bellum indixerat, cum statim ad illud componendum ipse mollissimas pacis conditiones ferret. Jam cum omnis poetæ apud puellam de misso carmine ignominioso excusatio petita sit ab iræ, cui ille resistere non potuerit, vehementia; plurimam hujus carminis partem in gravissimæ illius animi affectionis vel vitii humani descriptione, quam locum classicum de *ira humana* dixeris, versari nemo facile mirabitur. Ad quam puellam, utrum ad Tyndaridem, an ad Gratidiam, aliamve puellam, hoc carmen scriptum sit, id cum veteribus et recentioribus quibusdam interpretibus exquirere velle, vix operæ pretium est. Imitatus est Noster, ut observat Acron, Stesichorum, qui, cum ob carmen probrosum, in Helenam scriptum, privatus esset oculorum lumine, recantatis opprobriis sive palinodia visum recepisse

Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem sacerdotum incola Pythius,
Non Liber æque, non acuta
Si geminant Corybantes æra,
Tristes ut iræ: quas neque Noricus
Deterret ensis, nec mare naufragum,
Nec sævus ignis, nec tremendo
Jupiter ipse ruens tumultu.
Fertur Prometheus, addere principi
Limo coactus particulam undique
Desectam, et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.

traditur: exstat hujus palinodiæ initium apud Platonem in Phædro (Opp. T. iii, p. 243).

1—4. *Quem criminosis cunque voles*, cett. h. e. dele, quæso, quocunque modo tibi placebit, criminosos iambos, sive eos in ignem, sive in aquam, projicere mavis. *Iambis criminosis.* Iambi, quibus primus eorum auctor Archilochus (Ep. ad Pis. v. 79, *Archilochum proprio rabies armavit iambo*) ad alios traducendos usus est, et post eum alii poetæ, dicuntur *criminosi*, quia res turpes puellæ criminabantur, i. e. contumeliosi: in hoc sensu apud Suet. Octav. 75, *liber criminosissimus*, h. e. maledicentissimus, dicitur. *Quemcunque modum iambis pones*, est, sortem, quamcunque libet, iambis tibi ponere et decernere licebit. *Mari Hadriano* pro, Hadriatico, ornate, pro, aqua quacunque. Pari modo, quæ frustra in laudem amicæ suæ cecinerat carmina, deleri cupit Tibullus i, 9, 49, *Illa velim rapida Vulcanus carmina flamma Torreat, et liquida deleat amnis aqua.*

5 sqq. Locus, si quis alius, mira sublimitate insignis. Iræ furorem, cujus vim modo senserat poeta, jam descripturus, novo quasi, quo poetæ agitari solent, furore ita incalescit, ut furor furorem peperisse videatur. Nexus et sensus h. l. est fere hic: indomita autem, qua ad istos iambos scribendos abreptus sum, me apud te excusare debet iræ vehementia; nam neque Cybele, si ejus sacra instituuntur, neque Apollo, si in templi sui penetralibus sacerdotum pectora occupat, neque Bacchus, si in ejus honorem celebrantur orgia, neque Corybantes, si ærea cymbala iteratis ictibus pulsant, tantum animis furorem injiciunt, quantum sævæ iræ, quæ nulla omnino vi et periculi timore, neque ense, neque mari, neque igni, neque fulminibus domari et compesci possunt. *Dindymene*, Cybele, appellata ita a *Dindymo* vel *Dindymis*, Phrygiæ monte, ejus cultui sacro; *Dindymena domina* dicitur Catullo lxiii, 13. De Cybeles sacris, in quibus hujus deæ sacerdotes, Galli vel Corybantes, tympanorum, cymbalorum, et tibiarum sonitu ad eundem, quo ipsi agitabantur, furorem alios rapere studebant, res nota: cf. Lucret. ii, 616 sqq. Catull. lxiii, et Virg. Æn. ix, 617. *Adytis*, interiore et secretiore templi parte, quam præter sacerdotes nemini intrare fas fuit; *quatit*, agitat, concutit; *mentem sacerdotum*, intellige inprimis Pythiam et Sibyllas. *Pythius*, Apollo Delphicus, a Pythone serpente occiso sic dictus; *incola*, h. e. habitans quasi in pectore, in quod se ipsum deus immisit, vel, quod numine suo occupavit; hinc Sibylla apud Virg. Æn. vi, 77, *At Phœbi nondum patiens immanis in antro Bacchatur vates, magnum si pectore possit Excussisse deum*, cett. nisi fortasse *τὸ incola* rectius ad *adytis* retuleris, ut simpliciter sit, qui in iis habitat. *Liber*: de furore illo, quo Bacchæ et Mænades celebrare solebant orgia, omnia in vulgus nota. *Non acuta Si geminant Corybantes æra*, junge: *non Corybantes* (sc. quatiunt æque mentem), *si acuta æra geminant*; nimirum ipsa dea *Dindymene* ministros suos *Corybantes* sive *Curetes* in furorem mittit, qui ad eundem, *æris acuti*, h. e. cymbalorum, acriter et acute sonantium, pulsu, stimulabant alios.

9—12. *Noricus*, epitheton ornans pro, præstantissimus; quia Noricum, pars Illyrici, præstantissimo, quod ibi effodiebatur, ferro nobile fuit. *Naufragum*, ob naufragii periculum timendum; *tremendo Jupiter ipse ruens tumultu*, magnifice pro, Jupiter tonans et fulmina mittens; ex prisco enim loquendi genere Jupiter (h. e. æther) vel imbre, vel nive, vel tonitru et fulmine in terram descendere dicitur, unde ille Ζεὺς καταιβάτης· inf. Epod. 13, 1,

Iræ Thyesten exitio gravi
Stravere, et altis urbibus ultimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.
Compesce mentem: me quoque pectoris
Tentavit in dulci juventa
Fervor, et in celeres iambos
Misit furentem: nunc ego mitibus
Mutare quæro tristia; dum mihi
Fias recantatis amica
Opprobriis, animumque reddas.

Horrida tempestas cœlum contraxit, et imbres Nivesque deducunt Jovem.

13, 14. *Fertur Prometheus*, cett. sensus: Prometheus, cum ob defectum materiæ, ad fingenda cetera animalia jam dispensatæ, cogeretur limo, e quo primum hominem formaret, particulam (*undique*), ex ceteris animalibus decerptam, admiscere; (*et*) inter alias quoque particulas vim insani leonis stomacho nostro apposuisse traditur. Vulgaris sententia, quam tanta arte et doctrina exornavit poeta, fuit fere hæc: eo magis autem iræ, qua me abripi passus sum ad scribendos iambos, veniam dare debes, cum illa ad vitia humanæ naturæ insita pertineat. De *Prometheo*, qui primus ex *luto*, vel, ut Ovid. Met. i, 82 loquitur, ex *tellure—mista fluvialibus undis* formasse hominem fingitur, res nota: apud Aristoph. Av. 687, homines e limo ficti dicuntur πηλοῦ πλάσματα· illud vero, quod de *vi insani leonis* vel ira, a Prometheo hominum animis injecta, hic commemoratur, Stesichori, quem Noster imitatus sit, inventum esse, ex Fulgent. Myth. l. iii, c. *de Peleo* colligi posse existimant. Simile commentum de diverso mulierum ingenio, ex diversorum animalium, suis, vulpis, asini, mustelæ cett. cupiditatibus composito, laudant ex Fragmento quodam Simonidis περὶ γυναικῶν, quod separatim edidit Koelerus. Huc pertinet quoque, quod excitavit Cl. Mitsch. Fragment. Eurip. T. ii, p. 496 (edit. Lips.), quod apud Stob. (Grot. Flor. p. 13) Philemoni tribuitur. *Principi*, e quo primum finxit hominem Prometheus, de primaria materia equidem explicare nolim. *Undique*, ex aliis undique animalibus; sic plane inf. in Epist. ad Pis. v. 3, *et varias inducere plumas Undique collatis membris.*

15, 16. *Et insani leonis*, cett. Cum particula *et* perperam pro copula haberetur, in expedienda orationis structura, quam *insolentiorem* vocant, valde se torserunt interpretes; sed bene se res habet; *Fertur* enim non ad *addere*, quod a *coactus* pendet, sed ad *apposuisse* tantum referendum est; *et* igitur h. l. est, etiam, quoque, inter alias quoque desectas undique particulas. *Stomacho*, iræ sedi.

17, 18. In sententiam, quam Noster de *ira*, ut prima cædis et maximarum calamitatum causa, h. l. tractavit, laudant Senec. de Ira, i, 2. *Thyesten:* nam illud atrox Thyestis cum Atreo fratre de regno certamen ira exortum est: *exitio gravi*, cogita de Thyestis liberis, quos Atreus ei epulandos apposuit, et de ejus morte in exilio, quo pulsus est ab Atrei occisi filiis, Menelao et Agamemnone. *Stravere*, perdidere, *ultimæ*, primariæ.

19. *Stetere*, exquisitius pro, fuere, extitere. Virg. Æn. vii, 553, *Stant belli causæ.*

20, 21. *Imprimeretque muris Hostile aratrum exercitus.* Hæc explicant magis τὸ *funditus*, quod præcessit; nam solum urbium *funditus* delendarum aratro vertebatur: Propert. iii. 7, 41, *Mœnia quum Graio Neptunia pressit aratro Victor Palladiæ ligneus arcis equus. Insolens*, insolenter sæviens.

22—24. *Compesce mentem:* iram, quam iambis meis excitavi, reprime. *Tentavit*, agitavit, abripuit; ipse Horatius inf. Epist. i, 20, 25, se *celerem irasci* esse fatetur; et hinc mox iambos *celeres* (quamvis Ovid. Rem. Am. v. 378, de iambo, *Seu celer, extremum seu trahat ille pedem;* et Hor. inf. in Epist. ad Pis. v. 251, *Syllaba longa brevi subjecta vocatur iambus; Pes citus*) cum Cl. Mitsch. ad metri rationem referre nolim; *celeres iambi* haud dubie sunt, qui nimio fervore præcipitanter (nos, *aus Uebereilung, in der Hitze*) scripti sunt; similiter *consilia celeriora* dicuntur apud Liv. ii, 51, *Quamvis in præcipitia, dum celeriora*

CARMEN XVII.

AD TYNDARIDEM.

VELOX amœnum sæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus, et igneam
Defendit æstatem capellis
Usque meis, pluviosque ventos.
Impune tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes et thyma deviæ
Olentis uxores mariti:
Nec virides metuunt colubras,

essent, agebat consilia. Misit in iambos, concitavit ad scribendos iambos. Sed nolo contendere cum quoquam, qui *celeres* malit ad naturam iambi referre.

25—28. *Mitibus mutare tristia :* ea, quæ te tristitia et indignatione affecerunt, remunerari iis quæ tibi suavia atque jucunda sunt. *Recantatis opprobriis. Recantare opprobria* est, opprobria cantata, quasi non cantata, revocare, falsa et ficta fuisse cantata opprobria declarare : similiter apud Virg. Æn. xii, 11, *retractare dicta* pro, revocare, recantare. *Animum reddas,* pristino amore me amplectaris, te mihi restituas.

CARMEN XVII.

Tyndaridem, ut in villam, quam in Sabinis habebat poeta, secum rusticatum veniat, dulcissimæ, qua ibi frui possit, felicitatis descriptione permovere studet. Auctorem hujus felicitatis inprimis facit Faunum. Nam cum ille deus regionis, in qua sita fuit villa Horatiana, amœnitate ita caperetur, ut relicto Lycæo sæpius eam inviseret, et dulcia carmina ibi fistula caneret (quo nihil ad loci amœnitatem commendandam fingi a poeta potuit aptius) ; dignam quoque, quam singulari tutela foveret, habuit. Hinc Faunus nimium solis æstum æque ac nimiam pluviarum copiam a villa Horatii avertere, securitatem gregibus præstare, et agros pii poetæ quovis felicitatis genere mactare dicitur. Promittit igitur poeta Tyndaridi, si ad se in villam suam venerit, primum omnium, quæ in agris proveniant, rerum abundantiam ; deinde otium, quo vacare ibi possit canendis carminibus, jucundissimum ; porro hilarem in locis umbrosis compotationem ; denique tutum ab importuno, cujus vim puella timebat, amatore Cyro perfugium. Ceterum Tyndaridem honestam, doctam, et elegantioris ingenii fuisse puellam, ex v. 17 sqq. colligi potest.

1—4. *Velox :* dii enim capripedes inprimis velocitate excellunt. *Sæpe Lucretilem mutat Lycæo,* sæpe ex Lycæo transit in Lucretilem ; est enim Faunus deus ὀρειβάτης, qui, ut Ovidius (Fast. ii, 285) de eo loquitur, *discurrere gaudet in altis montibus. Lucretilem,* montem in Sabinis, villæ Horatii imminentem. *Lycæo,* monte in Arcadia, Fauno et Pani sacro : Ovid. Fast. ii, 424, *Faunus in Arcadia templa Lycæus habet. Defendit æstatem capellis. Defendere æstatem capellis* est, arcere, avertere capellis æstatem, prohibere æstatem a capellis ; sic apud Virg. Ecl. vii, 47, *solstitium pecori defendite ;* similiter apud Græcos ἀρκεῖν, ἀρήγειν, ἀλαλκεῖν, ἀμύνειν. *Pluviosque ventos :* itaque villa Horatii, cum neque æstu neque pluviis laboraret, tam salubritate quam fertilitate gavisa est.

5—12. *Impune,* sine ullo periculi timore, securæ. *Olentis uxores mariti,* faceta caprarum descriptio ; caper enim est *maritus* vel *vir gregis,* ut vocatur apud Virg. Ecl. vii, 7, secundum imitationem Theocriti viii, 49, τράγε λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ. *Hædulea,* proles caprarum, parvæ capellæ. *Martiales lupos :* lupus Martialis vel Martius (apud Virg. Æn. ix, 566) dicitur, quia Marti sacer est. *Utcunque dulci fistula* cett. dum Faunus dulcia carmina canit fistula, quæ in valle saxosi montis Usticæ resonant, pro vulgari, dum Faunus præsens numine suo greges tuetur. Jam Faunus, similiter ut Pan, quocum plurima communia habet (utriusque enim dei mythus in unum confluxit, cf. Voss. ad Virg. Ecl. vi, 27), fistula canens

Nec Martiales hæduleæ lupos:
Utcunque dulci, Tyndari, fistula
Valles et Usticæ cubantis
Levia personuere saxa:
Dî me tuentur: Dîs pietas mea
Et Musa cordi est. Hic tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.
Hic in reducta valle Caniculæ
Vitabis æstus: et fide Teia
Dices laborantes in uno
Penelopen vitreamque Circen.
Hic innocentis pocula Lesbii

(συρίζων) inducitur. *Usticæ cubantis Levia saxa.* *Ustica* fuit parvus mons prope villam Horatii, qui, quia leniter assurgebat, vel, ut Virgilius loquitur (Ecl. ix, 8), *molli clivo jugum demittebat, cubans* dicitur; quemadmodum enim altius adsurgentes montes *stare* (sup. 9, 1, *Vides, ut alta stet nive candidum Soracte*), ita molliter in planitiem vel vallem se demittentes *cubare* dicuntur; hinc *colles supini* apud Virg. Geo. ii, 276. *Levia* qualia sunt, super quæ rivuli decurrunt; πέτραι λισσάδες. Comparat Cl. Mitsch. cum h. l. Anytes Ep. viii, Anth. Gr. T. i, p. 131.

13—16. *Di me tuentur* cett. sensus: hanc securitatem diis acceptam refero, quibus pii et innocentis poetæ, qualis ego sum, placent carmina: veni igitur, et largissimis ruris muneribus mecum fruere. *Hic tibi copia* cett. junge: *hic opulenta copia honorum ruris manabit tibi benigno cornu ad plenum. Benigno cornu*, tanquam e divite Amaltheæ cornu (de quo vid. Ovid. Fast. v, 121 sqq.); similiter ad illud cornu copiæ respexit Hor. inf. Carm. Sæc. 59, *apparetque beato Copia cornu*; et Epist. i, 12, 28, *aurea fruges Italiæ pleno defudit copia cornu. Manabit ad plenum*, largiter adfluet; sic *ad plenum* pro, abundanter, apud Virg. Geo. ii, 244, *dulcesque a fontibus undæ Ad plenum calcentur. Ruris honorum*, intellige fruges, poma, flores cett.

17—20. *Reducta*, sinuosa, curva. *Caniculæ vitabis æstus*, ab æstu solis, quando Sirius sævit, te defendes: similiter Tibull. i, 1, 27, *Sed canis æstivos ortus vitare sub umbra Arboris, ad rivos prætereuntis aquæ. Fide Teia*, lyra Anacreontis, Teii. *Dices laborantes in uno Penelopen vitreamque Circen*: canes amorem, quo Circe simul cum Penelope unum Ulyssem deperiit. Haud dubie huic ipsi argumento carmine Anacreontico pertractando jam antea manus admoverat docta Tyndaris, ad quod absolvendum nunc otii jucundissimi copiam ei facit in villa sua Horatius; *laborantes in uno*, graviter pro, amantes unum eundemque; τὸ *laborare* enim complectitur simul notionem sollicitudinis et curarum, quibus amantes cruciari et laborare solent; sic πονεῖν de amoris æstu apud Græcos, et πόνοι de amoris cruciatibus: cf. Jacobs. ad Anth. Græc. Rufin. xviii, 4. Dictum autem est *laborare in uno* (h. e. ob unum) ut *æstuare, flagrare, ardere in aliqua* (i. e. ob aliquam). *Vitreamque Circen*: Circe, ex Homero satis nota, vel, ut Nympha, a colore maris, veteris vitri colorem fere referentis, dicitur *vitrea*, ut sit *marina, cærulea*; vel, quod magis respondet usui loquendi, a vitri splendore, ut sit, *splendida, pulchra*; sic pulchra Galatea apud Ovid. Met. xiii, 792, dicitur *vitro splendidior*; et sic *vitreus* sæpe est, splendidus, perlucidus. Ovid. Her. xv, 157, *Est nitidus, vitreoque magis perlucidus amni, Fons sacer.* Sic inf. Sat. ii, 3, 222, *fama* splendida dicitur *vitrea*. De simili usu τοῦ ὑάλινος, ὑαλόεις apud Græcos præter Cl. Mitsch. ad h. l. exempla conduxit Jacobs. ad Anthol. Græc. vol. ii, P. iii, p. 122.

21—23. *Innocentis*, h. e. haud ebrietate mentem obruentis, lenioris (ἀμύμονος); nos quoque vinum, quod non est fervidum et forte, dicere solemus, *einen unschuldigen Wein.* De præstantia vini Lesbii cf. Aul. Gell. xiii, 5. *Duces*, largius bibes; uti *ducere* et *trahere pocula* (inf. Epod. 14, 4, *pocula—arente fauce traxerim*) pro, largius bibere, apud Latinos, ita ἕλκειν, σπᾶν, apud Græcos; Eurip. Cyclop. 416, ἔσπασέν τ' ἄμυστιν ἑλκύσας: cf. Bergler ad Alciphron. i, 34, p. 149. *Nec Seme-*

Duces sub umbra: nec Semeleius
Cum Marte confundet Thyoneus
Prœlia: nec metues protervum
Suspecta Cyrum, ne male dispari
Incontinentes injiciat manus,
Et scindat hærentem coronam
Crinibus, immeritamque vestem.

CARMEN XVIII.

AD VARUM.

Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem,
Circa mite solum Tiburis et mœnia Catili.
Siccis omnia nam dura Deus proposuit; neque

leius cett. nec Bacchus hilares jocos et lusus cum Martis prœliis miscebit, h. e. nec inter vina rixa orietur. *Thyoneus* a matre Thyone, ut Semele quoque vocabatur, Bacchus dictus est.

25—28. *Suspecta*, ipsi Cyro, nempe ob amoris perfidiam. *Male dispari* tibi, non sine malo tuo viribus ei dispari, vel tibi admodum imbecilliori. *Incontinentes injiciat manus:* haud dubie similem, ubi in convivio quodam manibus non temperaverat Cyrus incontinentior, jam semel Tyndaris experta fuerat petulantiam, quam Horatius respicere videtur. *Hærentem coronam crinibus*, coronam convivalem inhærentem crinibus, capiti impositam. *Immeritam*, innocentem; facete de re inanimata, plane ut inf. Sat. ii, 3, 7, *paries immeritus*.

CARMEN XVIII.

Cum Varus (Epicureus ille, ut videtur, et Cæsaris amicus, cujus mentionem Quinctil. vi, 3, 78 facit), jam serendis in agro Tiburtino arboribus cum maxime intentus esset; poeta, præ ceteris arboribus omnibus vitis serendæ curam ei commendaturus, breviter hoc carmine vini, ut efficacissimi curarum et ægritudinis remedii, laudes complectitur. Sed prudenter has laudes temperat, adjectis malis quæ vinum immodice sumtum sequi solent, et sic a nimio simul vini potu, quem ipse abominatur, deterrere studet. Nisi totum, certe initium hujus carminis, expressum est ex Alcæo, cujus fragmentum apud Athenæum x, 8, sic se habet: Μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρεον ἀμπέλῳ.

1, 2. *Sacra*, Baccho nempe. *Circa mite solum Tiburis et mœnia Catili*, circa agrum Tiburtinum, sub mitioris aeris temperie situm, et quidem (particula *et* vim explicandi habet, cf. sup. ad i carm. 2, v. 1), circa ipsa Tiburis mœnia. *Mœnia Catili, Tibur*, ab uno ejus conditorum Catillo; nam tres Catilli filii, Coras, Catillus, et Tiburnus, hanc urbem condidisse traduntur: cf. Heyne ad Virg. Æn. vii, 671, Excurs. viii: Sil. Ital. viii, 366, *Tibur, Catille, tuum*. Noster mediam in *Catilus*, elisa littera *l*, corripuit.

3—6. *Siccis omnia nam dura*, cett. nam, qui vino abstinent, ad vitam duriorem, hilaritatis quippe, quæ vino debetur, expertem, a sorte destinati sunt. *Siccis: siccum*, cui opponitur *vino madidus, uvidus* (inf. iv, 5, 39), cum Ovidio Met. xv, 3, 3, dixeris, qui *Vina fugit, gaudetque meris abstemius undis*. *Neque aliter*, neque alio remedio nisi vini potu; similiter Euripides, Bacch. v. 283, de vino, οὐδ' ἔστ' ἄλλο φάρμακον πόνων. *Mordaces*, macerantes, pungentes animum (θυμοβόροι, δακέθυμοι, θυμοδακεῖς): similiter inf. ii, 11, 17, *edaces curas* dissipare Bacchus dicitur. *Gravem militiam aut pauperiem crepat?* h. e. crebras de dura militia et paupertate querelas jacit? *crepare aliquid* (κροτεῖν, κομπάζειν), sæpe aliquid in ore habere et repetere, et hinc passim de hominibus qui multa verba de una eademque re magno cum strepitu effutiendo aliis molestiam creant: cf. inf. Epist. i, 7, 84; Sat. ii, 3, 33, et in Epist. ad Pis. 247. *Quis non te potius* sc. crepat, et hoc jam pro, iterum iterumque laudat. *Decens*, ad amabilem, quæ Venerem componit et subsequitur, gratiam et decorem refer.

Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat?
Quis non te potius, Bacche pater, teque, decens Venus?
At ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata; monet Sithoniis non levis Evius,
Quum fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,
Invitum quatiam; nec variis obsita frondibus
Sub divum rapiam. Sæva tene cum Berecyntio
Cornu tympana, quæ subsequitur cæcus Amor sui,
Et tollens vacuum plus nimio Gloria verticem,
Arcanique Fides prodiga, perlucidior vitro.

7—9. Sententiarum nexus est fere hic: sed quemadmodum vinum modice sumtum dulcissimum curarum humanarum lenimentum est, ita idem, immodice sumtum, maximorum malorum causa fieri solet; bellum enim Lapitharum cum Centauris super vino exortum, et cruentæ Thracum inter compotationes cædes, unumquemque, ne modum in bibendo vino excedat, adhortari debent. *Modici transiliat munera Liberi*, paulo sublimius pro, modum qui tenendus est in percipiendis Bacchi muneribus, h. e. in vino bibendo, excedat. *Modici*, modice bibendi; Bacchus enim non ebrietati et rixis, quæ inde oriuntur, sed modestiæ favet; hinc inf. 27, 3, *verecundus* dicitur: *transilire*, notionem protervize et temeritatis habet: cf. sup. 3, 24. Cl. Mitsch. comparat Theogn. v. 471, Ὃς δ' ἂν ὑπερβάλλῃ πόσιος μέτρον, οὐκ ἔτ' ἐκεῖνος Τῆς αὐτοῦ γλώσσης καρτερὸς οὔτε νόου. *Centaurea*: pugnæ illius, inter Centauros et Lapithas super mero in nuptiis Pirithoi exortæ, suavissimam descriptionem dedit Ovid. Met. xii, 219 sqq. *Sithoniis*, Thraciæ populo, pro ipsis Thracibus, quibus ob ebrietatem, cui illi dediti sunt, vel ob barbara, quæ vino graves committunt, facinora, Bacchus *non levis*; sed gravis et infestus deus est: de Thracum vinolentia cf. inf. 27, 1 sqq. *Evius*, Bacchus, ab illa bacchantium acclamatione *Evoe* (εὖ οἱ) sic dictus.

10. *Fas atque nefas*, honestum et inhonestum, pulchrum et turpe. *Exiguo fine*, nullo fere limite constituto, pro vulgari, parum. *Avidi libidinum*, libidinibus, vino excitatis, indulgentes.

11, 12. *Non ego te* cett. Vulgarem sententiam: "equidem a furore illo ebrietatis, quæ tibi, Bacche, displicet, diligenter mihi cavebo," egregie sequentibus exornavit poeta. Ex nefandis sceleribus, quæ ab hominibus temulentis committi solent, unum, quod ad Bacchum proxime spectat, commemorat, impiam nempe ejus mysteria evulgandi temeritatem. *Non ego te* cett. cavebo mihi ab ista temulentia, quam, nefandorum scelerum causam, abominaris. *Candide*, formose, pulcher, ob perpetuam Bacchi juventam: cf. Broukhus. ad Tibull. iii, 6, 1. *Bassareus*, Bacchus, a voce Thracia vel Afra Βάσσαρος vel Βασσαρίς, quam Suidas et Etym. M. explicant ἀλώπηξ, quia non hinnulorum tantum, sed etiam vulpium pellibus se texisse dicuntur Bacchæ, quæ inde dictæ sunt Βασσαρίδες. Hesych. Βάσσαραι· χιτῶνες, οὓς ἐφόρουν αἱ Θρᾴκιαι Βάκχαι. *Invitum quatiam*, h. e. more tibi displicente sacra tua movebo. *Quatere Bacchum* idem esse videtur, quod Bacchi *sacra commovere* apud Virg. Æn. iv, 301, *Qualis commotis excita sacris Thyias*; inprimis autem τὸ *quatere* vel *movere* ad sacrorum vasorum, sub initio ceremoniæ e templis sublatorum, jactationem referendum videtur. *Nec variis obsita frondibus Sub divum rapiam*, nec sacra occulta vel mysteria, variis frondibus obtecta, protraham in publicam lucem; publice enim in orgiis res quædam mysticæ in cista quadam vel arcula, hedera et pampinis obvelata, circumferri solebant a cistophoris: Catull. lxiv, 260, *Pars obscura cavis celebrabant orgia cistis, Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani.* Τὸ *variis* paulo argutius vel ad foliorum colorem, vel ad eorum vento agitatorum motum referunt; equidem simpliciter *frondes varias* de hederaceis, pampineis, et aliis accipio.

13—16. *Sæva tene cum Berecyntio Cornu tympana, quæ subsequitur*: retine et comprime sævum tympanorum et cornu

CARMEN XIX.

DE GLYCERA.

MATER sæva Cupidinum,
  Thebanæque jubet me Semeles puer,
Et lasciva Licentia,
  Finitis animum reddere amoribus.
Urit me Glyceræ nitor,
  Splendentis Pario marmore purius :

Phrygii clangorem; fac, ne ad aures meas accedat horribilis tympanorum et Phrygii cornu sonitus; averte a me sævum istum, qui tympanorum et Phrygii cornu strepitu excitatur, furorem, quem subsequitur cett. et hoc pro, tutum me præsta ab ebrietatis furore, quem subsequitur cett. *Sæva*, ob sævum, quem injiciunt, furorem; vel sonoribus sæva, h. e. terribiliter sonantia: Virgilius certe Æn. ix, 651, *sæva sonoribus arma* pro, terribiliter sonantia dixit. *Berecyntio*, h. e. Phrygio, a Phrygiæ monte Berecynto, ubi colebatur Cybele, in cujus sacris iisdem, quibus in orgiis, ad furorem excitandum usi sunt instrumentis musicis: cf. sup. 16, 15 sqq. *Cæcus Amor sui*, stulta superbia et arrogantia. *Et tollens vacuum plus nimio Gloria verticem*, jactantia, qua nimis se extollunt homines vani: *vacuum* significanter pro, vanum, nihil habentem nempe quo se extollere possit. *Arcani Fides prodiga*, loquacitas, inconsideranter res arcanas, quæ fido pectore tegi debebant, effutiens: ea dicitur *vitro perlucidior*, quia, quæ gerit homo loquax in animo, veluti per vitrum elucentia, facile perspiciuntur. Laudat in hanc rem Cl. Mitsch. ex Gnom. Gr. Brunck. p. 234, Κάτοπτρον εἴδους χαλκός ἐστ', οἶνος δὲ νοῦ.

CARMEN XIX.

Poeta, qui jam satis sibi in amoris æstu deferbuisse videbatur, novis repente Veneris, Bacchi, et protervæ Licentiæ stimulis se agitari sentit. Novum igitur, quo Glyceræ pulchritudine et ejus lenociniis captus sit, amorem libere in hoc carmine fatetur, tantamque ejus vim esse ait, ut totus in eo occupatus jam neutiquam canendis gravioris argumenti carminibus vacare possit; immo relictis rebus omnibus sacrificium, quo Venerem placet, sibi parandum esse existimat. Quod alii ex v. 10 sqq. suspicati sunt, poetam delatam sibi vel a Mæcenate, vel ab alio, ut res contra Scythas et Parthos præclare ab Augusto gestas, carmine celebraret, hac novi amoris sui excusatione detrectasse provinciam, id ad ea, quæ paulo argutius poetæ affinguntur, pertinere videtur. Ceterum de novo, quo reses et jam desuetus ejus animus incaluerit, amore, similiter Noster ludit inf. lib. iv, 1.

1—4. *Mater Cupidinum*, Venus, infinitæ Amorum, quæ in ejus comitatu sunt, multitudinis mater: cf. Stat. Silv. i, 2, 62; Claud. Nupt. Honor. 47 sqq. *Sæva* (χαλεπή, δεινή), ob graves, quos *sævo cum joco* (ut inf. i, 33, 12 dicitur) in amantium animis excitat, dolores; *sæva* jam inprimis fuit Horatio, quod sopitos in ejus animo ignes resuscitabat. *Thebanæque jubet me Semeles puer*, Bacchus, assiduus Veneris comes, quod, ut Ovidius Rem. A. v. 805, canit, *Vina parant animum Veneri*; οἶνος γάρ (Ach. Tat. ii, 3,) ἔρωτος τροφή· vel quod *Venus* (Ovid. Art. Am. i, 244) *in vinis*, ut *ignis in igne*, esse solet, at *sine Libero* (Terent. Eunuch. iv, 5, 6) *Venus friget*. *Licentia*, ad ea, quæcunque libido suadet, instigans, apte, ut Veneris et Bacchi πάρεδρος, in eorum comitatu apparet. *Finitis animum reddere amoribus*, h. e. iterum dedere animum amoribus, quibus jam mihi solutus esse videbar; iterum servire amori, cujus jugum jam me excussisse putabam.

5—8. *Glyceræ nitor*. *Nitor* et *nitens* passim de formæ pulchritudine; Ovid. Met. xii, 405, *Hylonome, qua nulla nitentior*, h. e. formosior. *Splendentis Pario marmore purius*: refer ad splendorem coloris candidi, quo *marmor Parium* inprimis insigne fuit; hinc passim *marmoreus* pro, candidus, pulcher; *cervix marmorea* apud Virg. Geo. iv, 523, *collum marmoreum* apud Ovid. Fast. iv, 135, et *pedes marmorei* apud eundem Amor. ii, 11, 15. *Grata protervitas*, explicant de illo in amorem pelliciendi studio, quod Galli *la coquetterie* vocant; equidem *gratam protervita-*

Urit grata protervitas,
Et vultus nimium lubricus adspici.
In me tota ruens Venus
Cyprum deseruit; nec patitur Scythas,
Et versis animosum equis
Parthum dicere, nec quæ nihil attinent.
Hic vivum mihi cespitem, hic
Verbenas, pueri, ponite, turaque,
Bimi cum patera meri:
Mactata veniet lenior hostia.

tem de jocosa illa petulantia (nos, *Leichtfertigkeit, Muthwille*) accipio, quæ haud displicet in puellis, immo eas jucundas atque amabiles reddit. *Et vultus nimium lubricus adspici*, h. e. oculi flagrantes, quorum adspectus nimis periculosus est ad libidinem propensis. *Vultus lubricus* est Græcorum *βλέμμα ὑγρόν*, h. e. oculi petulanter et lascive mobiles, natantes, pæti, voluptate suffusi, et fere Venerei, quales in amicæ suæ imagine pictorem exprimere jubet Anacreon, Od. xxviii, 21, Τὸ *δὲ βλέμμα νῦν ἀληθῶς Ἀπὸ τοῦ πυρὸς ποίησον· Ἅμα γλαυκὸν, ὡς Ἀθήνης· Ἅμα δ' ὑγρὸν, ὡς* Κυθήρης· ubi *τὸ ὑγρὸν* bene vertit Barnesius, *lubricum:* cf. ibi Fisch. et Bergler. ad Alciphron. i, 28, p. 117. Ejusmodi oculos Catullus, xlv, 11, vocat *ebrios*, ubi cf. notata. Τὸ *adspici* possis quidem explicare, si adspiciuntur, adspectu: sed hoc ne opus quidem est; nam plane illud Græco more abundat, ut inf. lib. iv, 2, 59, *niveus videri* pro simplici, niveus.

9—12. *In me tota ruens Venus Cyprum deseruit:* Venus ex insula Cypro emigrasse et toto numine suo in pectus meum immigrasse videtur, pro vulgari, ego summa Veneris potentia exerceor, summo amoris æstu agitor. Comparant, unde hausisse videtur Horatius, fragmentum Alcmanis apud Eustath. ad Homer. p. 305, C. et apud Steph. Poett. Lyr. p. 628, Κύπρον ἱμερτὰν λιποῖσα καὶ Πάφον περιῤῥύταν. Laudant quoque in hanc sententiam Eurip. Hippol. 443, Κύπρις γὰρ οὐ φορητὸς, ἢν πολλὴ ῥυῇ. Plura vide apud Mitsch. *Scythas, Et versis animosum equis Parthum dicere*, rem gravioris argumenti carmine epico celebrare, Augusti nempe laudes de Scythis et Parthis bello victis canere. *Parthus* dicitur *versis equis animosus*, quia in arte sua *versis equis*, h. e. retro in fuga tela in hostes jaciendi, magnam ponebat fiduciam; hinc Virg. Geo. iii, 31, *Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis:* res nota, vide interprett. *Attinet* sc. ad me; mihi enim, ut Veneris ministro, res jocosas tantum et amatorias mollioribus et citharæ modis aptare licet.

13—16. *Hic vivum mihi cespitem*, cett. Venerem potius sacrificio sibi placandam esse ostensurus, subito ad aram, qua illud deæ offerat, exstruendam appellit animum, et servos, quæ ad rem sacram pertinent, sine mora afferre jubet; quæ quidem conversio vehementiores, quibus relevari cupit, amoris cruciatus egregie exprimit. *Vivum cespitem*, ad aram nempe gramineam ex more antiquissimo exstruendam: cf. Theocrit. xxvi, 3; Ovid. Met. iv, 752; Virg. Æn. xii, 119. *Verbena* modo de quavis e sacro et secreto loco petita herba, modo de certo quodam, cujus in sacris usus fuit, herbæ genere: cf. interpretes ad Virg. Ecl. viii, 64, ubi in sacris magicis, amoris causa institutis, *verbenas* et *tura* ministras adolere jubet venefica. *Bimi*, infra quoque i, 31, 2, in libatione *novi liquoris*, h. e. vini, fit mentio. *Mactata hostia.* Quamvis *sanguinem aræ Veneris offundere* vetitum fuit, ut Tacitus Hist. ii, 3, in narratione de templo Veneris Paphiæ refert (hinc Catull. lxvi, 91, *Placabis festis luminibus Venerem Sanguinis expertem)*, hostias tamen in honorem Veneris, extorum inprimis inspiciendorum causa, mactatas fuisse, cum aliunde, v. c. Martial. ix, 91, 16, tum ex Tacito l. l. constat, ubi ille, *Hostiæ, ut quisque vovet, mares deliguntur, certissima fides hædorum fibris;* itaque *mactata hostia* proprie accipi posse existimo: alii, de hostiarum sanguine in sacris Veneris solliciti, pro, transacto sacrificio, positum esse autumant. *Veniet lenior*, placabitur, et amoris mei cruciatus lenitum veniet.

CARMEN XX.

AD MÆCENATEM.

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Græca quod ego ipse testa
Conditum levi, datus in theatro
Quum tibi plausus,
Clare, Mæcenas, eques, ut paterni
Fluminis ripæ, simul et jocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Cæcubam et prælo domitam Caleno

CARMEN XX.

Mæcenati, qui Horatio, se proxime eum invisurum esse, promisisse videtur, ne vana forte vini generosioris, quale ipsi sit, exspectatione eludatur, nil nisi *vile Sabinum* suppeditatum iri, breviter significat. Sed dum hoc vile vinum in memoriam illustris illius diei, quo Mæcenas publica acclamatione in theatro exceptus fuerat a populo, se condidisse ait; mira sane urbanitate illud a re commendat, quæ Mæcenati debebat esse jucundissima. Quod de occasione, qua hoc carmen scripserit poeta, Cruquius e codice suo Divæi attulit, *Mæcenatem, in Apuliam iturum, Horatio significasse, se in itinere in ipsius villam Sabinam deversurum*, utrum verum sit nec ne, in haud magno ponendum esse videtur discrimine. Ceterum hoc carmen brevius in censum eorum retulerim, quæ poeta subito et αὐτοσχεδιαστὶ exarasse videtur.

1—4. *Vile Sabinum:* parvi nempe pretii fuit *vinum Sabinum*, quod Plin. H. N. xiv, 2, *crudum* et *austerum* vocat. *Modicis Cantharis. Cantharus*, vas vinarium, ansatum, et paulo capacius, e quo in pocula minora vinum transfundi solebat, dictum fortasse ita, quod ad formam *scarabæi*, qui Græcis κάνθαρος dicitur, effictum esset: sacer inprimis *cantharus* fuit Baccho. Jam hi *canthari*, ex quibus apud Horatium pro re ejus modica modice bibendum esset, ipsi dicuntur *modici*, ut inf. Epist. i, 5, 2, *modica patella*. Quamquam nihil impedit, quominus *cantharos modicos* de modicæ magnitudinis sive paulo minoris formæ cantharis explicemus, et, grandioris formæ cantharos apud ditiores in usu fuisse, statuamus. *Græca testa*. Romani, ut satis notum, condere vinum solebant in vasis fictilibus, quorum præstantiora fuere *Græca*, sive quod terra et materies, e qua in nonnullis Græciæ civitatibus conficiebantur, esset melior, et eorum bonitati et firmitati convenientior, sive quod artifices ibi in iis fingendis excellerent: ad nobiliora inprimis pertinent *vasa Cumana*, quæ vulgo inter vasa Campana Etruscis accenseri solent: cf. Tibull. ii, 3, 28, et ibi Heyne. *Levi*, h. e. oblevi (ἤλειψα), sc. pice vel cera, quibus cortex oblinebatur, Columell. xii, 18; hinc inf. iii, 8, 10, *corticem adstrictum pice demovere;* et apud Tibull. ii, 1, 28, *vincula cado Chio solvere* dicitur. *Datus in theatro Quum tibi plausus;* eo die, quo tibi theatrum ingresso applaudebat populus. Mæcenas, haud dubie a morbo recreatus, vel a gravi quodam periculo liberatus, primum post aliquod temporis intervallum hoc die in theatrum prodierat, ubi nunc solemni illa honoris et favoris significatione, quæ aliis quoque viris magnis, ut Ciceroni, Pompeio cett. contigit, a populo Romano exceptus est: cf. inf. ii, 17, 25.

5—8. Ego quoque in vulgata lectione *Care Mæcenas, eques*, epitheton, ad *eques* referendum, desiderabam; itaque non dubitavi lectionem a Bentleio e codice regiæ Societatis propositam, *Clare, Mæcenas, eques* in textum recipere. Quamvis enim Mæcenas pro familiaritate, quæ ei cum Horatio intercedebat, recte ab illo dici poterat *carus*, ut inf. ii, 20, 9, *dilectus;* tamen τὸ *clare* ad *eques*, quod sine epitheto friget, relatum, multo nunc est significantius. Infra quoque iii, 16, 20, Mæcenas *decus equitum* vocatur. *Paterni fluminis*, Tiberis, ab Etruria, Mæcenatis patria, delabentis. *Vaticani montis:* ergo Mæcenas ingressus est *theatrum Pompeii*,

Tu bibes uvam: mea nec Falernæ
Temperant vites, neque Formiani
Pocula colles.

CARMEN XXI.

IN DIANAM ET APOLLINEM.

DIANAM teneræ dicite virgines:
Intonsum, pueri, dicite Cynthium:
Latonamque supremo
Dilectam penitus Jovi.
Vos lætam fluviis et nemorum coma,
Quæcunque aut gelido prominet Algido,

quod prope Tiberim ad montem Vaticanum versus situm fuit. *Montis imago,* Echo: cf. sup. ad 12, 4.

9—12. Sensus: vina generosiora, *Cæcubum, Calenum, Falernum,* et *Formianum* domi tibi, ubi illa servas, bibere licebit. Τὸ *Caleno* maluit poeta doctiore ratione ad *prælo* quam ad *uvam* referre. *Bibes,* sc. domi apud te, non apud me. *Mea nec Falernæ Temperant,* cett. exquisite pro vulgari: mihi neque ex vitibus Falernis, neque ex uvis in collibus Formianis natis, vinum exprimitur, quod, poculis infusum, temperare (sc. aqua admixta) possim; h. e. ego nec Falernum nec Formianum vinum possideo.

CARMEN XXI.

Hunc hymnum in Dianam et Apollinem, ut recte hoc, brevius licet, carmen dixeris, cecinisse videtur poeta instante die qui publico Dianæ et Apollinis cultui sacer esset. Jam vero, cum more receptum esset, ut die illo solemni puerorum puellarumque chorus carminibus celebraret numina illa salutaria; apte jam Horatius, ut notus poeta, et Apollinis quasi sacerdos, hujus chori se magistrum et moderatorem profitetur, et pueros puellasque, ut rite partes suas expleant, exhortatur. Compara inprimis Carmen Sæculare, et Catulli Hymn. in Dianam Carm. xxxiv. Argutias interpretum, qui hoc carmen vel religioso usui, ut alternis caneretur a puerorum puellarumque choro, destinatum esse contenderent, vel illud, modo ad ludos Apollinares, modo ad ludos Sæculares, traherent, imo partem carminis Sæcularis facerent, vel denique infausto illo anno DCCXXXI, cum fame ac pestilentia Roma laboraret, scriptum esse statuerent, bene in argum. h. c. refutavit Cl. Mitscherlichius.

1—4. Quo spectaverit communis Apollinis et Dianæ religio, id optime ex Carmine Sæculari cognosci potest. Nimirum cum soli et lunæ, a quibus salubris aeris temperies, adeoque tam agrorum fertilitas, quam corporum sanitas, pendet, divinam Apollinis et Dianæ personam indueret antiquitas, habiti illi sunt dii salutares, publicæ salutis auctores, *σωτῆρες*, vel dii *averrunci, ἀλεξίκακοι, ἀλεξίμοιροι, ἀποτροπαῖοι,* qui famem, pestilentiam, et publicam calamitatem avertere possent; et hinc iidem sunt dii socii, *πάρεδροι, σύνναοι,* ejusdem religionis in eodem templo participes. *Intonsum, ἀκερσεκόμην.* Tibull. i, 4, 36, *Solis æterna est Phœbo Bacchoque juventas, Nam decet intonsus crinis utrumque deum.* *Cynthium,* a Deli monte, Cyntho. *Latonam:* jure matri locus suus adsignatur in hymno, in quo inclyta ejus proles celebratur; hinc Callimachus Hymn. in Apoll. 14, *χαῖρε μάκαιρ' ὦ Λητοῖ, ἐπεὶ τέκες ἀγλαὰ τέκνα.*

5—12. Sensus: vos, puellæ, dicite Dianam gaudentem fluviis et nemorum frondibus, quæcunque supereminent aut in Algido, aut in Erymanthi et Cragi silvis. *Lætam (χαίρουσαν, τερπομένην) fluviis,* hinc apud Catull. carm. laud. v. 12, *Amnium sonantum domina* dicitur. *Nemorum coma, Quæcunque prominet,* pro vulgari, nemoribus quæ sunt, cett. Qui in locutione, *nemorum coma prominet in silvis* tautologiam vix ferendam sibi deprehendisse visi sunt, diversam *nemoris* et *silvæ* notionem parum perspectam habuere; *nemus* enim est pars *silvæ*, vel locus amœnus et reconditus in *silva*: Ovid. Met. i, 568, *Est nemus Hæmoniæ, prærupta quod*

Nigris aut Erymanthi
Silvis, aut viridis Cragi:
Vos Tempe totidem tollite laudibus,
Natalemque, mares, Delon Apollinis,
Insignemque pharetra
Fraternaque humerum lyra.
Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
Pestemque, a populo, principe Cæsare, in
Persas atque Britannos
Vestra motus aget prece.

CARMEN XXII.

AD ARISTIUM FUSCUM.

INTEGER vitæ scelerisque purus
Non eget Mauris jaculis, neque arcu,

undique claudit Silva cett. Ars Amat. iii, 689, *Silva nemus non alta facit*, cett. Jucunda igitur in silvis Dianæ fuerunt *nemora*, h. e. loca amœna et recondita, recessus, præcipue in montium jugis quo spectare videtur *τὸ prominet*: possis hæc *nemora* vocare *saltus reconditos*; Catullus certe, l. l. v. 9 sqq. *Montium domina ut fores, Silvarumque virentiuum, Saltuumque reconditorum*. Cl. Mitsch. in Annal. T. ii, p. 688, apposite cum h. l. comparat Orph. Hymn. xxxi, 4, 5. *Algido*, monte, prope Romam, in via Appia. *Erymanthi*, montis in Arcadia, ubi inprimis venationis studium exercere solebat Diana; Homer. Odyss. vi, 103. *Cragi*, Lyciæ montis; *viridis*, consitus igitur hic mons fuit arboribus, quarum frondes non nigro, ut silvæ Erymanthi, sed viridi colore fuere conspicuæ. *Tempe*: hujus amœnissimæ in Thessalia vallis, ubi Apollo suaviter interdum cum Musis delitescere solebat, descriptionem dedit Ælianus Var. Hist. iii, 1. *Fraterna—lyra*, lyram enim Apollo debebat fratri suo Mercurio, qui sup. i, 10, 6 *lyræ parens* dicitur.

13—16. *Hic*, Apollo, deus averruncus. *Bellum lacrimosum*, triste, exitiosum; Homer. *πόλεμον δακρυόεντα*, *bellum lacrimabile* dixit Virgilius Æn. vii, 604. *Persas*, h. e. Parthos, Romanis infestissimos. *Britannos*, ut populum remotissimum, *orbis* (ut dicuntur inf. i, 35, 29) *ultimos*. *Aget*, propulsabit. Cum fine hujus carminis Cl. Mitsch. comparat Philippi Thessal. Ep. xlvii. Anth. Gr. T. ii, p. 208, *Ζηνὸς καὶ Λητοῦς θηροσκόπε τοξότι κούρη, Ἄρτεμις, ἢ θαλάμους τοὺς ὀρέων ἔλαχες, Νοῦσον τὴν στυγερὴν αὐθημερὸν ἐκ βασιλῆος Ἐσθλοτάτου πέμψαις ἄχρις Ὑπερβορέων.*

CARMEN XXII.

Poetas pietate et innocentia sua multo fortius, si in vitæ periculum adducantur, quam ceteris armis omnibus, defendi, id se ipsum nuper, cum horrendæ magnitudinis lupus sponte eum in silva Sabina, ubi defixus in meditatione carminis amatorii ultra terminum progressus esset, inermem adeo fugerit, expertum esse, cum amico suo Fusco in hoc carmine communicat. Qua quidem experientia adeo in persuasione de singulari, qua pii poetæ fruantur, deorum tutela se confirmatum esse ait, ut nullus dubitet, quin tutus ab omni periculo, ubique terrarum, securo animo amoribus suis canendis vacare possit. Simile vitæ periculum, quod jam olim a se puero, ut futuro poeta, singularis deorum cura averterit, narrat inf. iii, 4, 9 sqq. Ceterum ad eundem *Aristium Fuscum*, grammaticum et rhetorem, et Horatio amicissimum, scripta quoque est Epistola decima lib. i: cf. Sat. i, 9, 61.

1—3. *Integer vitæ*, pro vulgari, *vir integræ vitæ*: sic inf. Sat. ii, 3, 200, *integer animi*, et apud Ovid. Met. ix, 440, *integer ævi* pro, vir ætatis adhuc integræ. *Mauris jaculis*, h. e. Mauritanicis, quibus Mauri ob pericula a feris bestiis, quibus scatebat eorum regio, sibi timenda instructi esse

Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra:
Sive per Syrtes iter æstuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me silva lupus in Sabina,
Dum meam canto Lalagen, et ultra
Terminum curis vagor expeditis,
Fugit inermem:
Quale portentum neque militaris
Daunias latis alit æsculetis,
Nec Jubæ tellus generat leonum
Arida nutrix.
Pone me, pigris ubi nulla campis
Arbor æstiva recreatur aura;

debebant. *Gravida* pro, plena, referta; sic Græcis ἐγκύμων κυόμενος.

5—8. Vulgarem sententiam, quamvis iter ei faciendum sit per loca periculosissima, docte exornavit. *Syrtes*, loca Syrtibus (h. e. vadis illis arenosis in mari ad extremæ Africæ litus, hodie, *Golfe de Sidra et Gabes*) adjacentia; similiter Hor. inf. ii, 20, 15, per *Syrtes Gætulas*, et Virg. Æn. iv. 41, per *Syrtem inhospitam*, extremæ Africæ oras designat. *Æstuosas*, ob arenam a solis æstu ibi ferventem; sic Jupiter Hammon ab arenæ æstu in Libya, ubi ejus templum fuit, apud Catull. vii, 5, *æstuosus* dicitur; et sic apud eundem xlvi, 5, *Nicææ æstuosæ*. *Inhospitalem Caucasum*, montem inter Caspium et mare Nigrum situm, qui, quia ob ferarum, quæ ibi latibula sua habent, immanitatem et locorum vastitatem inhabitabilis est, eleganter *inhospitalis* (ἄξενος, ἄβατος, ἀπάνθρωπος, Æsch. Prom. 19) dicitur. *Vel quæ loca*, pro, vel per loca quæ cett. *Fabulosus Hydaspes*, Indiæ fluvius: τὸ *fabulosus* referunt ad miras narrationes, quæ de immanibus ad hunc fluvium bestiis et monstris, uti de tota India, circumferuntur; respexit nempe poeta fabulas, quas nunc ignoramus: *lambit* exquisitius pro, alluit.

10, 11. *Ultra terminum*, h. e. extra terminum, intra quem alias circumvagari solebat in silva Sabina; animum enim qui jam totus in meditatione carminis erat, ad viam non adverterat. *Curis expeditis*, exquisitius pro vulgari, animo curis soluto et expedito; sic apud Catull. xxxi, 7, *O quid solutis est beatius curis!* pro, animo curis soluto, ubi cf. quæ de hoc loquendi genere notavimus: adde Mitsch. ad h. l.

13—16. *Quale portentum*, qualem monstrosam belluam. *Daunias* sc. terra (γῆ), Appulia, quæ inf. iv, 14, 26, *regna Dauni Appuli* vocatur. *Militaris*, bellicosa; nam Appuli et Marsi inprimis inter milites Romanos virtute bellica insignes fuere: cf. inf. iii, 5, 9. *Latis æsculetis*, h. e. vastis et late porrectis æsculorum nemoribus. *Jubæ tellus*, Mauritania, quæ Jubæ ditioni subjecta fuit. *Leonum arida nutrix*, h. e. arida illa regio, quæ leones inprimis nutrit: τὸ *arida* referendum ad terræ naturam, quæ solis ardore exusta, torrida, et *siticulosa*, ut inf. Epod. 3, 16, *Appulia* vocatur, fuit. *Nutrix leonum:* similiter Phrygia θρέπτειρα λεόντων appellatur in Anth. Græc. Ep. Ἀδεσπ. CLXXIV, 1, T. iv, p. 152.

17—20. Nexus et sensus: certissime igitur de singulari, qua dii me pium et innocentem poetam tuentur, cura persuasus, in desertissimis terræ regionibus, sive in zona frigida, sive in zona torrida, securo animo amoribus meis vacare potero. *Pigris ubi nulla campis* cett. sequitur primum *frigidæ*, deinde *torridæ zonæ* descriptio, quarum altera ob nimium frigus, altera ob nimium solis ardorem ab hominibus non habitari posse putabatur. Veterum de quinque zonis opinionem ad elegantissimam earum descriptionem apud Virg. Geo. i, 233, docte et accurate exposuit Vossius: cf. Tibull. iv, 1, 153; Ovid.

Quod latus mundi nebulæ malusque
Jupiter urget:
Pone sub curru nimium propinqui
Solis, in terra domibus negata:
Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem.

CARMEN XXIII.

AD CHLOEN.

VITAS hinnuleo me similis, Chloe,
Quærenti pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum et silvæ metu.
Nam seu mobilibus vepris inhorruit
Ad ventum foliis, seu virides rubum

Met. i, 46 sqq. *Pigri campi* sunt steriles, ubi omnia torpent; similiter *pigra hiems* apud Ovid. Am. iii, 6, 94, et *iners bruma* apud Hor. inf. iv, 7, 12. *Æstiva aura*, mitioris, qualis æstate spirare solet, auræ adflatu. *Malus Jupiter*, spissus et frigidus aer; *urget*, tanquam onus premit, incubat.

22. *Domibus negata* pro vulgari, inhabitabili. *Dulce ridentem Lalagen amabo, Dulce loquentem:* ibi quoque in amore, quo dulcissimam Lalagen amplector, securitatem mihi præstabit pietas mea et innocentia. *Dulce ridentem—dulce loquentem.* Græcorum ἡδὺ γελᾶν, ἡδὺ λαλεῖν.

CARMEN XXIII.

Chloen, quam, viro licet jam tempestivam, delicias tamen, quas poeta in amore apud eam facturus erat, trepido animo refugientem, nec a sinu matris se avelli patientem, suaviter cum hinnulo, qui levissimo quoque strepitu exterritus anxie matrem in silvis quærere soleat, comparat, ut, relicta tandem matre, se, a quo nihil crudelitatis ei timendum sit, sequatur, permovere studet. Græci cujusdam poetæ imitationem cum totius carminis color prodit, tum fragmentum apud Athenæum ix, 12 (quod Anacreonti vulgo tribuitur), sic a Bentleio refictum:

῞Ατε νεβρὸν νεοθηλέα γαλαθηνὸν, ὅς ἐν ὕλῃ
Κεροέσσης ἀπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη.

1—4. *Hinnuleo: hinnuleus*, pro hinnulus, ut sup. i, 17, 9, *hædulea* pro hæduli. *Pavidam*, jam non sua tantum, sed pulli quoque pericula paventem. *Non sine vano Aurarum et silvæ metu*, dum per levissimum quemque ab aura in silvis excitatum strepitum vano timore percellitur.

5—8. Vulgata lectio, *Nam seu mobilibus veris inhorruit Adventus foliis*, servata et defensa a novissimis editoribus, sane, quod attinet dictionis elegantiam et doctam orationis inversionem, *adventus veris mobilibus foliis inhorruit*, pro, mobilia folia inhorruerunt adventu veris (h. e. venti vernalis, Zephyri, flatu), Horatio dignissima est; sed, si rem spectas, difficultatibus illa laborat, quas non tam facile expedias. Nam primum arbores nondum sub veris adventu induerunt folia, quæ ventus movere et impellere possit; deinde hinnuli non sub veris adventu, sed sub ejus fine, mense Junio demum, quo nascuntur, matres suas sequi solent. Aiunt quidem, plurimas in Italia esse arbores silvestres, v. c. laurum, myrtum cett. quæ hieme non priventur foliis, vel per *folia mobilia* ea, quæ in terram deciderint, intelligi posse, cervas autem et capreas per duos et tres annos secum ducere hinnulos: sed illas arbores vel arida folia, humi jacentia, poetam respexisse, vix probabile; et alterum de hinnulis falsum est, caprearum enim et cervarum pulli, jam unum annum nati, neque amplius sunt hinnuli, neque matribus amplius adhærent, multo minus eas pavidas in silvis quærunt: itaque cum omnes has difficultates removeat

. Dimovere lacertæ,
Et corde et genibus tremit.
Atqui non ego te, tigris ut aspera,
Gætulusve leo, frangere persequor.
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro.

CARMEN XXIV.

AD VIRGILIUM.

Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam cari capitis? Præcipe lugubres
Cantus, Melpomene, cui liquidam Pater
Vocem cum cithara dedit.
Ergo Quinctilium perpetuus sopor

plane ingeniose et levissima mutatione a Bentleio constituta lectio, ubi *vepris* et *rubus* egregie sibi respondent, eam, in textum receptam, secutus sum. *Mobilibus foliis inhorruit*, *ἀορίστως*, leni mobilium foliorum horrore, h. e. agitatione impelli solet. *Ad ventum*, h. e. flante vento: Ovid. Trist. i, 10, 3, *Sive opus est velis, minimam bene currit* (sc. navis) *ad auram*, h. e. minima aura flante.

9—12. *Gætulus leo*, leo Africanus pro quovis alio, quia leonum parens et nutrix est Africa, cujus pars Gætulia. *Te frangere persequor*, Græce pro, te frangendam, vel ut te frangam: *frangere*, de belluis immanioribus pro, discerpere, dilaniare, *ἀγνύναι*. *Tempestiva viro*, h. e. nubilis, *ὡραία γάμου*. Suaviter puellam nubilem Virg. Æn. vii, 53 describit sic, *Jam matura viro, jam plenis nubilis annis*.

CARMEN XXIV.

Virgilium, graviter de morte Quinctilii dolentem, consolaturus, consolandi rationem init longe prudentissimam. Non enim, quæ sapientes de supprimendo dolore jactare solent, præcepta repetit; sed justum piumque de carissimi amici morte dolorem probat, immo mollissimo animi affectu in ejus societatem venit, et, laudatis singulis Quinctilii virtutibus, eum, qui non solum a Virgilio, quamquam ab eo præcipue, sed etiam ab omnibus bonis defleatur, dignissimum esse ait; et sic ad patientiam, qua levius feratur quidquid mutari nequit, Virgilio commendandam, egregie sibi viam munit. Scriptum hoc carmen esse ad magnum illum poetam Maronem, cum ex summa quæ inter utrumque poetam viguit amicitia, tum ex v. 13, 14 colligi potest. Quinctilius autem idem esse videtur, cujus *judicium acutum* et *severum* inf. in Epist. ad Pis. v. 438 laudatur, de quo Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. CLXXXIX, 1 (U. C. DCCXXIX) hæc notat: *Quinctilius Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur.*

1—4. *Quis desiderio sit pudor aut modus Tam cari capitis?* quam pulchre et breviter pro vulgari, cui, quæso, dedecori sit desiderium quo tam carus amicus efflagitatur, vel quis modum in eo tenere, h. e. ab eo sibi temperare, valeat? *Tam cari capitis*: tam boni et dilecti amici, *φίλης κεφαλῆς*. *Præcipe*, h. e. doce me canere, præcine. Musæ igitur delegat partes, quas præ doloris gravitate se ipsum sustinere posse desperat; et sic passim poetæ res gravioris momenti Musis memorandas demandant: cf. Catull. lxviii, 45; Virg. Ecl. viii, 63: translatum autem est *τὸ præcipere* e re scenica, ubi chori magistri carmina choro canenda *præcipiunt*, h. e. præcinunt. *Liquidam*, h. e. claram, sonoram, dulcisonam; sic apud Ovid. Am. i, 13, 8, *Liquidum cantare* dicuntur aves, quibus Lucretius v, 1378, *voces liquidas* tribuit. *Pater*, h. e. Jupiter, qui Musas ex Mnemosyne procreasse dicitur.

5—8. *Ergo Quinctilium perpetuus sopor Urget?* pro vulgari, ergo Quinctilius mortuus est? *Perpetuus sopor*: *sopor* vel *somnus*, qui *Leti consanguineus* (Virg.

Urget? cui Pudor, et Justitiæ soror,
Incorrupta Fides, nudaque Veritas
  Quando ullum inveniet parem?
Multis ille bonis flebilis occidit:
Nulli flebilior, quam tibi, Virgili.
Tu frustra pius, heu! non ita creditum
  Poscis Quinctilium Deos.
Quod si Threicio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem,
Non vanæ redeat sanguis imagini,
  Quam virga semel horrida,
Non lenis precibus fata recludere,
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum! Sed levius fit patientia,
  Quidquid corrigere est nefas.

Æn. vi, 278), modo *perpetuus*, *ἀτέρμων*, modo *longus*, *μακρὸς*, *νήγρετος*, modo *ferreus*, *χάλκεος*, dicitur, sexcenties de morte: Virg. Æn. ix, 745, *Illi dura quies oculos et ferreus urget Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem*: cf. ad Catull. v, 6. *Cui Pudor, et Justitiæ soror*, cett. quis unquam reperiri poterit eo modestior, justior, sanctior, et candidior? Observent tirones in magnifico hujus simplicis sententiæ ornatu poetæ artem. De *Pudore*, ut deo, Cl. Mitsch. laudat Eurip. Fragm. Hippol. apud Stob. T. 31. *Incorrupta*, corrumpi nescia, sancta, intemerata.

11, 12. *Tu frustra pius, heu! non ita creditum Poscis Quinctilium Deos.* Sensus, docta loquendi brevitate paulo impeditior, est fere hic: tu susceperas quidem pia vota pro vita Quinctilii; sed frustra, nam eheu! nunc poscis a diis, ut reddant tibi Quinctilium, quem (*non ita*) longe alia conditione, non, ut eum mori paterentur, sed ut eum servarent, eorum fidei credideras. *Creditum*, nimirum ex prisco et priscis opinionibus accommodato loquendi usu, qui vota suscipiunt, diis aliquid *credere*, et dii, quod sub votorum conditione iis *creditum* est, *debere* dicuntur.

13—18. Sensus: quamvis dulcius caneres Orpheo, cui arbores adeo aures præbuere, Quinctilii tamen anima, semel inexorabilis Mercurii virga ad inferos compulsa, nunquam in corpus redibit, h. e. Quinctilium semel mortuum haud in vitam revocabis. Nuperrime prolata in edit. Vanderburgii lectio: *Quid? si Threicio—Num vanæ redeat—gregi?* quam tantopere aliis placere video, mihi quidem parum placet. Immo haud temere sollicitandam esse particulam *non*, cum gravitate positam, satis docent alia loca, huic nostro simillima: inf. iv, 7, 21, *Quum semel occideris, et de te splendida Minos Fecerit arbitria, Non, Torquate, genus, non te facundia, non te Restituet pietas*; et ii, 14, 5, *Non si trecenis, quotquot eunt dies, Amice, places illacrimabilem Plutona tauris*; et sic passim. *Moderere fidem*: *fidem moderari*, ut *lyram temperare*, pro, pulsare. *Auditam arboribus*: cf. sup. i, 12, 11: *arboribus* est casus tertius. *Non vanæ redeat sanguis imagini*: vana imago, h. e. anima sine corpore, non redeat in corpus, quod vim vitalem a sanguine accipit, h. e. in vitam humanam. *Animæ* mortuorum, quia externam speciem corporis, quod in vita habuerunt, repræsentare putabantur, dicuntur *imagines* (*simulacra*, *εἴδωλα*); sed *vanæ* et *inanes*, sanguine quippe, carne, et ossibus, h. e. vero et solido corpore destitutæ. In sententiam commode Cl. Mitsch. laudat Æsch. Agam. 1026 sqq. Τὸ *πεσὸν δ' ἅπαξ ἐπὶ γᾶν* Προπάροιθ' *ἀνδρὸς θανάσιμον* Μέλαν *αἷμα τίς ἂν* Πάλιν *ἀγκαλέσαιτ' ἐπαείδων*. *Horrida*, horrorem incutiente; nisi potius ad significationis proprietatem de virga aspera, ramulis nempe sursum erectis compacta, explicandum sit: *aurea virga* tribuitur Mercurio *ψυχοπομπῷ*, sup. i, 10, 18, ubi cf. not. *Non lenis precibus fata recludere*, non audiens preces, ut viam, qua qui ex fato ad Orcum destinati sunt in vitam redeant, recludat et aperiat; nam (Propert. iv, 11, 2), *Panditur ad nullas janua nigra preces*, Oppian. Halieut. iv, 394, *ἀνέκβατος ἄϊδος εὐνή*, ubi plura exempla in hanc sententiam congessit Rit-

CARMEN XXV.

AD LYDIAM.

PARCIUS junctas quatiunt fenestras
Ictibus crebris juvenes protervi,
Nec tibi somnos adimunt: amatque
Janua limen,
Quæ prius multum facilis movebat
Cardines. Audis minus et minus jam:
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis!
Invicem mœchos anus arrogantes
Flebis in solo levis angiportu:

tersh. *Fata* igitur *recludere* docta brevitate pro, viam ex Orco in vitam redituris occlusam recludere. *Lenis fata recludere*, Græce, ut sæpe apud Nostrum, ut fata recludat, ad fata recludenda. *Nigro compulerit gregi:* similiter Mercurius animas, ut pastor gregem, virga sua compellens inducitur apud Lucian. Catapl. § 3, *πλησίον αὐτὸς οὗτος* (Mercurius), *ὡς ὁρᾷς, πολλούς τινας ἡμῖν ἄγων, μᾶλλον δὲ, ὥσπερ τι αἰπόλιον, ἀθρόους αὐτοὺς τῇ ῥάβδῳ σοβῶν.*

CARMEN XXV.

Lydiam, jam senescere, et ab amatoribus, quos superbe forma adhuc potens tractaverat, deseri incipientem, petulanter hoc carmine exagitat Horatius. Auguratur nempe poeta, fore, ut Lydia, quæ tanto fastu amatores rejecerit, fiat in posterum prostibulum. Græcum quendam poetam, quem Horatius expressisse videtur, totum carmen spirat. Ceterum compara inf. iii, 15, et iv, 13, ubi Chloridem et Lycen, ut vetulas, similiter fere traducit.

1, 2. *Junctas quatiunt fenestras. Fenestræ junctæ* sunt valvæ, *fenestris* (h. e. parietum foraminibus quibus lux immittebatur) junctæ; nam tum temporis fenestræ, nondum ex vitro factæ, valvis inprimis muniri solebant: hinc *fenestræ bifores* apud Ovid. ex Pont. iii, 3, 5, et Amor. i, 5, 3, *Pars adaperta fuit, pars altera clausa fenestræ;* itaque *fenestræ junctæ* valvis, vel valvæ junctæ fenestris, jam sunt, *clausæ*. *Protervi* (ἀσελγεῖς) refer ad lascivam petulantiam juvenum, qui iteratis ictibus fenestras quatiendo admitti cupiunt.

3—5. *Nec tibi somnos adimunt:* vim sarcasmi quis non sentit? Laudant Propert. ii, 16, 5, ad Cynthiam rus profectam, *Nulla neque ante tuas orietur rixa fenestras, Nec tibi clamatæ somnus amarus erit. Amatque Janua limen, Quæ prius multum facilis movebat Cardines:* et janua, cujus cardines sæpe multumque antea movebantur, nunc amanter quasi limini suo adhæret; suaviter pro vulgari, et nunc raro amatores intrant januam, quam prius celebrabat amatorum frequentia. *Janua amat* (φιλεῖ) *limen*, amanter quasi consuescit cum limine, h. e. raro aperitur: cf. inf. ii, 3, 10. *Multum facilis*, facillima, paratissima, pro, sæpissime.

6—8. *Me tuo*, cett. sunt verba juvenis, noctu ante ædes puellæ porrecti (θυραυλοῦντος), et carmen flebile (παρακλαυσίθυρον), quale est inf. iii, 10, ut intromittatur canentis. *Pereunte*, frigore nempe et imbribus, ut inf. l. l. 4—7. *Longas noctes:* notissimus in hanc rem est versus inf. Epist. i, 1, 20, *Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque Longa.* Comparant Asclepiadis Ep. xxiii, Anthol. Græc. T. i, p. 148, Νὺξ *μακρὴ καὶ χεῖμα, μέσην δ' ἐπὶ* Πλειάδα *δύνει*, Κἀγὼ *πὰρ προθύροις νείσσομαι ὕόμενος*, Τρωθεὶς *τῆς δολίης* Ἑλένης *πόθῳ*.

9, 10. *Invicem* cett. sensus: tu vicissim anus levis, sub interlunia, ubi multo magis et vehementius furere solet Boreas, in viis solis et angustis copiam tui factura, mœchos adeo arrogantes esse et te contemnere dolebis. *Angiportu. Angiportus* et *angiportum* via angusta et parum ab hominibus frequentata; hinc dicitur *solus*, h. e. desertus: Terent. Eunuch. v, 2, 6, *ubi vidi*,

Thracio bacchante magis sub inter-
lunia vento:
Quum tibi flagrans amor, et libido,
Quæ solet matres furiare equorum,
Sæviet circa jecur ulcerosum;
Non sine questu,
Læta quod pubes hedera virenti
Gaudeat pulla magis atque myrto:
Aridas frondes Hiemis sodali
Dedicet Euro.

CARMEN XXVI.

DE ÆLIO LAMIA.

Musis amicus tristitiam et metus
Tradam protervis in mare Creticum

ego me in pedes, quantum queo, in angiportum quoddam desertum; prostare autem ibi solebant scorta, ut cum Catullo loquar, *semitaria.*

11, 12. *Thracio vento,* h. e. Borea; sic inf. Epod. 13, 3, *Threicius Aquilo;* Græcis enim ex Thracia, ventorum patria, flabat Boreas. *Bacchante magis: τὸ magis* ad *bacchante* referendum esse puto, cum vere venti *sub interlunia,* h. e. eo temporis intervallo ubi nec vetus nec nova luna conspicitur, vehementius, ut tradit Veget. iv, 40, sævire soleant. Cl. Mitsch. sublata post *vento* interpunctione, *τὸ magis* ad *sæviet* in v. 15 trahit, et verba ita inter se conciliat: *Quum tibi amor et libido circa jecur sæviet magis quam Thracius ventus, qui sub interlunia bacchatur.* Sed, ut fatear, hæc ratio nimis dura mihi videtur.

13—15. *Quum tibi flagrans,* cett. quam graviter! pro vulgari, cum libidinis explendæ eris cupidissima. *Matres furiare equorum,* Græcorum *ἱππομανεῖν. Circa jecur,* ut iræ et cupiditatum, ita et libidinis sedem: cf. sup. i, 13, 4. Apposite Cl. Mitsch. laudat Theocrit. 'xi, 16, *ἔχων ὑποκάρδιον ἕλκος Κύπριδος ἐκ μεγάλας, τό οἱ ἥπατι πᾶξε βέλεμνον·* et xiii, 71, *χαλεπὸς γὰρ ἔσω θεὸς ἧπαρ ἄμυσσεν.* Hinc Macedon. Ep. viii, Anthol. Græc. T. iii, p. 83, *Λῆξον Ἔρως κραδίης τε καὶ ἥπατος:* ubi cf. Jacobs. in Comment. *Ulcerosum,* libidinibus fœde laceratum, gravius pro simplici, libidinosum: inf. Epist. i, 18, 72, *Non ancilla tuum jecur ulceret ulla, puerve.*

17—20. *Læta quod pubes,* cett. quod læta juventus magis delectetur virente hedera atque pulla myrto, at frondes aridas ventis dissipandas tradat; suavissima allegoria! pro, quod juvenes magis delectentur puellis ætate florentibus, at vetulas facessere jubeant. *Hedera virenti,* cum hedera passim puellæ teneræ comparantur: cf. inf. i, 36, 20, et Epod. 15, 5. *Pulla,* nam myrti frondes, teneræ inprimis et recens efflorescentes, subnigri et fusci fere coloris sunt: cum *myrto* Manlii sponsam, Juliam, comparat Catull. lxi, 21, *Floridis velut enitens Myrtus Asia ramulis. Aridas frondes:* similiter vetulas per *quercus aridas* designat Horatius, inf. iv, 13, 9. Cl. Mitsch. comparat in hanc rem Æsch. Agam. 79, et Macedonii Ep. xvi, 7, 8, Anthol. Græc. T. iv, p. 85. *Hiemis sodali Euro:* similiter inf. iv, 12, 2, Zephyri *veris comites* dicuntur.

CARMEN XXVI.

Musis, quibus se cordi esse ait, vacaturus, et carmen in Lamiam suum compositurus, tristitiam, metum, et quidquid curarum publicarum aliorum animos laceret, procul a se abesse jubet. Sed dum canendis Lamiæ laudibus se imparem esse sentit, eum Musarum uni, quam appellat, celebrandum commendat; qua quidem ad Musam conversione poetam Lamiæ suo plus dignitatis et honoris, quam longis verborum laudisque strophis, conciliasse, suus quemque sensus docebit. Fuit autem poetæ nostri amicus Q. Æmilius

Portare ventis: quîs sub Arcto
Rex gelidæ metuatur oræ,
Quid Teridatem terreat, unice
Securus. O, quæ fontibus integris
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiæ coronam,
Pimplei dulcis; nil sine te mei
Possunt honores: hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro,
Teque tuasque decet sorores.

Lamia tam generis antiquitate (cf. inf. ad iii, 17, 1) quam doctrina et rebus bello Cantabrico gestis clarus et nobilis. Ceterum hoc carmen U. C. DCCXXX scriptum esse, ex rei de Teridate facta mentione colligi potest.

1—5. *Musis amicus:* ego, qui Musas amo, et ab iisdem vicissim amor, pro vulgari, ego poeta, et hoc jam pro, ego, dum carmen in Lamiam meum meditor. Comparant Virg. Æn. ix, 774, *amicum Crethea Musis, Crethea Musarum comitem, cui carmina semper Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis.* Similiter φίλος Μοίσαις apud Theocr. vi, 95. *Tristitiam et metus Tradam protervis,* cett. omnes curas et sollicitudines ex animo dimittam; nam poetarum animus omni sollicitudine liber et vacuus ésse debet; hinc Ovid. Trist. i, 1, 39, *Carmina proveniunt animo deducta sereno:* cf. eundem Trist. v, 12, 3; et Eurip. Suppl. 180 sqq. *Tradam protervis—ventis. Ventis aliquid tradere* nota loquendi apud poetas ratio de rebus, quas vel procul a nobis avertere cupimus, vel parum curamus et leviter ex animo dimittimus; sic Græcis *ἀνέμοις* vel *αὔραις διδόναι.* Anacr. Fragm. ii, 9, 10, *Ἐμῶν φρενῶν μὲν αὔραις Φέρειν ἔδωκα λύπας.* Plura in hanc rem loca excitavit Cl. Mitsch. ad h. l. et Cerda ad Virg. Æn. ix, 373. *Protervis,* h. e. petulanter insultantibus; similiter Austros *procaces* dixit Virg. Æn. i, 536, et Euros *petulantes* Lucret. vi, 110. *Creticum,* epitheton ornans, pro quovis alio: *tradam portare* Græce (*φέρειν δώσω*) pro, tradam portandos. *Quis sub Arcto Rex gelidæ metuatur oræ, Quid Teridatem terreat, unice Securus.* Poeta volebat subjicere, a curis, quibus alii terrentur, alienissimus. Jam vero eum eo ipso tempore vel maxime de rebus suis sollicitus esset Teridates, ejus timorem, tanquam illustre, et tum omnibus notum, exemplum ponit. Teridates nempe, jam semel a Phraate e regno Parthorum pulsus, sed deinde, vicissim Phraate a populo ejecto eidem præfectus, jam nuncio allato, regem Scytharum Phraatis in regnum restituendi causa magnum contra se ducere exercitum, novis terrebatur periculis. *Quis,* quibus, cui populo, Parthis nempe, *rex gelidæ oræ sub Arcto* regionis Arctoæ, borealis, rex Scythicus: *quid,* quale periculum; *unice,* prorsus, plane.

6—12. *O, quæ fontibus—Pimplei dulcis.* Jam carmen in Lamiam suum exorsurus repente se convertit ad Musam, quasi ei soli carminibus tantum virum æternitati commendandi data sit facultas. *Fontibus integris,* a nemine adhuc tactis; *fontes integri,* per quos designatur poesis lyrica, respondent *novis fidibus* v. 10, et *Lesbio plectro* v. 11. Horatius nempe primus ex fontibus, quos nemo adhuc Romanorum tetigerat, hausit, h. e. primus Romanorum poesin lyricam tentavit. *Apricos necte flores, Necte meo Lamiæ coronam:* pro vulgari, carmine Lamiam meum celebra. *Corona,* quam nectere et capiti alicujus imponere dicuntur poetæ, passim de carmine, quo laudes alicujus celebrant; sic apud Virg. Ecl. viii, 12, de carmine Asinio Pollioni sacro: *atque hanc sine tempora circum Inter victrices ederam tibi serpere lauros;* et sic apud Pind. Nem. xii, 113, *στεφάνους εἴρειν·* et Olymp. vi, 147, *ὕμνους πλέκειν:* plura dabit Cl. Mitsch. *Pimplei,* Πιμπληΐ, Musa, a Pimpla, vel Pimplea, Thraciæ fonte, Musis sacro. *Dulcis,* a cantus dulcedine, *ἡδυεπής: honores,* carmina, sic *τιμαὶ κλυταὶ* apud Pind. Nem. ix, 24: cf. Mitsch. *Fidibus novis,* carmine *novo,* h. e. lyrico, quale nemo apud Romanos ante Horatium cecinit, vel, ut ipse ait inf. iii, 30, 13, quod *princeps ad Italos modos deduxit. Lesbio plectro:* cf. sup. i, 1, 34.

CARMEN XXVII.

AD SODALES.

NATIS in usum lætitiæ scyphis
Pugnare, Thracum est: tollite barbarum
Morem, verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino et lucernis Medus acinaces
Immane quantum discrepat! impium
Lenite clamorem, sodales,
Et cubito remanete presso.
Vultis severi me quoque sumere

CARMEN XXVII.

Conspicimus jam poetam in media compotatione versantem, et strenue ibi modimperatoris partes agentem. Vix enim sodales, qui nimium vino incaluerant, rixantes, tumultuantes, et poculis invicem se petentes videt, cum statim non sine indignatione exsurgit, eos graviter increpat, et non solum sublato barbarorum inter vina more se quietos tenere jubet, sed eorum animos quoque re, multo magis compotationi conveniente, occupare, et sic a rixa et clamore incondito ad jocum et hilaritatem avertere studet. Appellat igitur rixantium unum, quocum haud alio pacto, nisi is statim puellæ quam amet nomen sibi indicaverit, se bibiturum esse ait; ille primum recusare et tergiversari; Horatius eo acrius instare, et tam laudando ejus in amore honestatem, quam fidem et taciturnitatem suam promittendo, ei tandem persuadere, ut clam puellæ nomen sibi in aures insusurret. Tum Horatius, cum nominata puella, quam bene norat, tanta arte et calliditate juvenes amoris laqueis irretire et irretitos tenere didicisset, ut inde expediri non possent, haud lætum de sodalis sui amore canit augurium. Compara similis coloris carmen Anacr. lvii, 7 sqq. et Theogn. v. 485 sqq.

1—4. *Natis*, h. e. factis, effictis. Martial. xiv, 102, *Accipe non vili calices de pulvere natos.* *In usum lætitiæ*, in eum finem, ut essent lætitiæ instrumenta. *Scyphus*, qui proprie ut *cantharus* (cf. sup. i, 20, 2), Baccho sacer, (Macrob. v, 21), jam pro quovis poculo. *Thracum est*, sc. mos: cf. sup. ad i, 18, 9. *Verecundumque Bacchum Sanguineis prohibete rixis*, h. e. et a compotatione, ubi modeste et verecunde percipi debent Bacchi munera, procul abesse jubete rixas *sanguineas*, h. e. ad vim et cædem spectantes. *Verecundus Bacchus*, ut sup. i, 18, 7 *Bacchus modicus*, de verecundo et modico, qualis Baccho placet, vini usu. *Bacchum prohibere rixis* pro, rixas removere et arcere a Baccho; sic apud Liv. xxxi, 25, *Agros sociorum populationibus prohibere* pro, populationes arcere ab agris sociorum.

5—8. *Vino et lucernis Medus acinaces Immane quantum discrepat!* Dici enim vix potest, quantum cædes a nocturnis compotationibus discrepet. *Medus acinaces*, gladius, quem Medi, h. e. Parthi (cf. sup. i, 2, 51), gestare solebant, jam pro quibusque armis quibus cædes perpetratur. *Immane quantum* pro vulgari, mirum quantum, h. e. longissime. *Impium*, h. e. insanum, quo præter pietatem et amicitiam sodales contra sodales assurgunt. *Et cubito remanete presso*, neque ex lectis vestris ad rixam surgite; *accumbentes* enim apud veteres *se reponebant* (ut inf. Hor. loquitur Sat. ii, 4, 39) *in cubitum*, nempe sinistrum. *Presso*, h. e. impresso, vel innixo sc. pulvillis substratis; hinc pulvillus cœnantium cubito suppositus inf. Sat. ii, 3, 255 dicitur *cubital*. Opportune in sententiam comparat Cl. Mitsch. Phocyl. (Brunck. Gnom. p. 92), Fr. vii, Χρὴ δ' ἐν συμποσίῳ κυλίκων περινισσομενάων Ἡδέα κωτίλλοντα καθήμενον οἰνοποτάζειν.

9—12. Sodales objurgationem magistri bibendi haud iniquo animo accepisse, imo eum, ut una secum biberet, amice provocasse videntur; hinc dicit: vos me invi-

Partem Falerni? dicat Opuntiæ
Frater Megillæ, quo beatus
Vulnere, qua pereat sagitta.
Cessat voluntas? non alia bibam
Mercede. Quæ te cunque domat Venus,
Non erubescendis adurit
Ignibus, ingenuoque semper
Amore peccas. Quidquid habes, age,
Depone tutis auribus—Ah miser
Quanta laboras in Charybdi!
Digne puer meliore flamma!
Quæ saga, qui te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit Deus?
Vix illigatum te triformi
Pegasus expediet Chimæra.

tatis, ut partem vini Falerni vobiscum bibam? agedum bibam; sed frater Opuntiæ Megillæ antea nomen puellæ, quam amat, mihi significet. *Severi*, austeri, amari; nam grata amaritudo pertinet ad virtutem vini Falerni; hinc Catullus xxvii, 1, *Minister vetuli, puer, Falerni, Inger mi calices amariores*. *Opuntiæ Megillæ*. *Megilla* dicitur *Opuntia*, ab ejus patria Opunte, Locridis oppido; fuit autem hæc puella haud dubie pulchritudine sua tam nobilis, ut omnibus esset notissima. In *beatus*, *vulnere*, et *perire* observent tirones suave oxymoron; simili suavitate *Amor* Posidippo Ep. xi, 4, Anthol. Græc. T. ii, 49, dicitur γλυκύπικρος et apud Catull. lxiv, 95, *Sancte puer, curis hominum qui gaudia misces*, ubi cf. quæ in hanc rem notavimus.

13—18. *Alia Mercede*, h. e. alio pacto, alia conditione. *Quæ te cunque domat Venus*, cett. quæcunque te captum tenet puella, non est quod ejus amoris te pudeat, nam tu semper ejusmodi sectaris amores, qui juveni ingenuo haud dedecori sunt. *Amore peccare* simpliciter pro, amare, ut inf. i, 33, 9, et sic sæpe alibi, præcipue de amore haud legitimo. *Quidquid habes*, quamcunque demum amas puellam; similiter Catullus vi, 15, *Quare, quidquid habes boni malique, Dic nobis*. *Depone tutis auribus*, committe mihi, cui tuto, et sine omni metu ne evulgetur, committere potes. Auribus *tutis* opponuntur inf. Sat. ii, 6, 46 aures *rimosæ*.

19. *Quanta laboras in Charybdi!* Pro *laboras in Charybdi* vulgo legitur, *laborabas Charybdi*, quod explicant, huc usque laborabas et adhuc laboras; sed Bentleius, cum neque hunc imperfecti usum in hoc loco concoquere posset, neque præpositionem *in* ad locutionem *laborare* facile desiderari posse existimaret (aliud enim esse *laborare morbo*, *frigore*, *inopia*, cett. aliud *laborare in itinere*, *in silva*, *in mari*, *in puella*, ut sup. i, 17, 19), egregie pro *laborabas* ad orationis simplicitatem juvandam dedit, *Quanta laboras in Charybdi*, h. e. quam periculosam tibi puellam amas! Visa igitur mihi est hæc lectio, quam in textum reciperem, dignissima. Suaviter autem meretrix, rapaciter amatorum bona absorbens, notæ illi inter Italiam et Siciliam voragini Charybdi comparatur: cf. Cl. Mitsch. qui Græcorum in hanc rem exempla suppeditat; hinc Sidon. Ep. ix, 6, meretricem *domesticam Charybdim* vocat.

21—24. *Thessalis venenis*, herbis potentibus (φαρμάκοις), quarum in artis magicæ usum feracissima fuisse dicitur Thessalia. *Quis poterit Deus?* de hac proverbiali locutione in rebus perditis et desperatis vide quæ ad h. l. Cl. Mitsch. attulit. *Vix illigatum te triformi Pegasus expediet Chimæra*, pro vulgari, nullus omnino ab amore, quo ista te vinctum tenet, dissolvere poterit. Meretrix illa, rapacitate sua juvenum bonis infestissima, comparatur cum triformi illo monstro, Chimæra (de quo Homer. Iliad. vi, 181, Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα), quam, Lyciæ regioni infestissimam, Bellerophon, Pegasi, a Minerva in hanc rem ei traditi, ope, occidisse dicitur: Hesiod. Theog. 325, Τὴν μὲν Πήγασος εἷλε καὶ ἐσθλὸς Βελλεροφόντης. *Illigatum Chimæræ*, annexum quasi Chimæræ, h. e.

CARMEN XXVIII.

ARCHYTAS.

Te maris et terræ numeroque carentis arenæ
Mensorem cohibent, Archyta,
Pulveris exigui prope litus parva Matinum
Munera: nec quidquam tibi prodest
Aerias tentasse domos, animoque rotundum
Percurrisse polum, morituro.

amoris laqueis ab hac meretrice irretitum. Bene in hanc sententiam attulit Cl. Mitsch. Ep. xxxii, 'Αδεσπ. in Anthol. Græc. T. iv, p. 124, Παιδείῳ Θρασύβουλε, σαγηνευθεὶς ὑπ' ἔρωτι 'Ασθμαίνεις, δελφὶς ὥς τις ἐπ' αἰγιαλοῦ Κύματος ἱμείρων· δρέπανον δὲ σοι οὐδὲ τὸ Περσέως 'Αρκεῖ ἀποτμῆξαι δίκτυον, ᾧ δέδεσαι: cf. Lucill. Ep. lxxxviii, in Anthol. Græc. T. iii, p. 46.

CARMEN XXVIII.

Archytas Tarentinus, Pythagoreus, profunda geometriæ et astronomiæ scientia pariter ac morte, qua, naufragio prope Apuliæ litus facto, periisse traditur, notus, jam in hoc carmine, quod totum sententiæ, *de communi moriendi necessitate*, tractandæ destinatum est, cum nauta quodam loquens inducitur. Fingitur nempe nauta quidam, cum forte in Archytæ corpus, fluctibus prope litus Matinum ejectum, incidisset, mirabundus eum ita fere allocutus esse: Ergo ne tu quidem, Archyta, mortem effugere potuisti, et nunc, qui antea immensa maris, terræ, et cœli spatia emensus es, tam exiguum terræ spatium corpore occupas? Cui Archytæ Manes, inde a v. 7 usque ad carminis finem: Non est, quod me occidisse mireris: Tantalus quoque, Tithonus, Minos, et Pythagoras occiderunt, nec ullus quisquam moriendi necessitate exemtus est; sed diverso modo et diversa ætate moriuntur homines; alius in bello, alius in mari, alius in juventute, alius in senectute morti succumbit: equidem naufragio perii; inhumato igitur mihi particula terræ injecta justa persolve; quod si feceris, secundam et quæstuosam navigationem tibi apprecor; at si me neglexeris, justa hujus sceleris te tuosque nepotes manebit pœna: quamvis festinas, hoc tamen pietatis officio, quod brevissimum temporis spatium exigit, antequam ulterius navigas, defungi poteris. Vestigia Græci cujusdam poetæ, quibus Horatius institerit, ubique in hoc carmine expressa animadvertes.

1—6. Nauta usque ad v. 7 loquitur. *Maris et terræ mensorem*, geometram. *Numeroque carentis arenæ mensorem:* arithmeticæ, qua infinitum arenæ numerum subducere didicerat, peritum. Exstabat olim de *arenæ numero* Archimedis liber Ψαμμίτης inscriptus. *Parva munera exigui pulveris*, ornate pro, pulvis exiguus, exigua pulveris pars: *munus*, ut sæpe, inservit periphrasi, ut inf. Od. ii, 1, 38. *Cohibent:* apposite et cum delectu jam pulvis exiguus vel spatium arctissimum *cohibere*, h. e. capere, retinere, coercere, dicitur Archytam, cujus animus amplissima maris, terræ, et cœli spatia antea complexus et emensus fuerat: inf. ii, 20, 8, *Nec Stygia cohibebor unda;* iii, 4, 80, *Trecentæ Pirithoum cohibent catenæ*. *Litus Matinum*, de ora Calabriæ occidentalis, a Calabriæ promontorio *Matino*. *Aerias tentasse domos, animoque rotundum percurrisse polum*, pro vulgari, astronomiæ operam dedisse. Similiter fere in Ep. ii, Ptolemæi Reg. Anthol. Græc. T. ii, p. 65, Οἶδ', ὅτι θνατὸς ἐγὼ καὶ ἐφάμερος· ἀλλ' ὅταν ἄστρων Μαστεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἕλικας, Οὐκ ἔτ' ἐπιψαύω ποσὶ γαίης cett. *Tentare aerias domos*, quod adjecta locutio *animo rotundum polum percurrere* magis explicat, jam est: cœlum vel cœli sidera explorare, perscrutari, emetiri; sic passim *tentare* simpliciter pro *explorare* dicitur: Virg. Æn. iii, 32, *Causas penitus tentare latentes*, et sup. i, 11, 3, *Babylonios numeros tentare*. Itaque τὸ *tentare* ad impium ausum, quo Archytas, ut philosophus, in naturam deorum inquisiverit, cum Cl. Mitsch. referre nolim, *Animo percurrere polum* dictum est, ut *mente animoque omne immensum peragrare*, apud Lucret. i, 73.

Occidit et Pelopis genitor, conviva deorum,
Tithonusque remotus in auras,
Et Jovis arcanis Minos admissus: habentque
Tartara Panthoiden, iterum Orco
Demissum; quamvis, clypeo Trojana refixo
Tempora testatus, nihil ultra
Nervos atque cutem Morti concesserat atræ;
Judice te non sordidus auctor
Naturæ verique. Sed omnes una manet nox,
Et calcanda semel via leti.
Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti:
Exitio est avidum mare nautis:

7—10. *Occidit et Pelopis*, cett. Archytas jam nautæ usque ad carminis finem respondet. Sensus et nexus hujus paulo impeditioris loci est fere hic: Noli, quæso, o nauta, mirari, quod ego occiderim; occidit quoque Tantalus, quamvis deorum epulis admissus est, et Tithonus, quamvis ab Aurora in cœlum raptus est, et Minos, quamvis cum ipso Jove familiariter versatus est; Pythagoras adeo, qui jam semel Trojani belli temporibus sub Euphorbi, Panthoi filii, persona se vixisse refixo scuto testatus est, quamvis tum non plane morte extinctus est, quia non ipsam animam, sed nervos atque cutem tantum Morti concesserat, h. e. corporis exuvias tantum deposuerat, Pythagoras, inquam, qui vel te ipso judice magnus philosophus fuit, iterum ad Orcum demissus est. De moriendi necessitate Archytas acquiescit in solatio, quod alii quoque viri nobiles a nobiliorum ante se mortuorum exemplo petierunt. Sic Achilles apud Homer. Iliad. xviii, 117, *Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη* Ἡρα*κλῆος φύγε* Κῆρα, *Ὅσπερ φίλτατος ἔσκε* Διΐ Κρονίωνι *ἄνακτι*: cf. eundem lib. xxi, 107; Lucret. iii, 1038 et 1055; Virg. Æn. x, 469 sqq.; et Hor. inf. ii, 16, 29; iv, 7, 13. *Pelopis genitor*, Tantalus rex Lydiæ, qui, cum esset opulentissimus, ipsos deos ad convivia vocasse, et ab iisdem vicissim eorum mensis adhibitus fuisse dicitur: cf. Eurip. Orest. 9; Pind. Olymp. i, 86; Ovid. Met. vi, 173 sqq.; hinc *conviva deorum*. *Tithonus*, Laomedontis, regis Trojani, vel frater vel filius, ob insignem corporis pulchritudinem ab Aurora in *auras* quidem *remotus*, h. e. in cœlum raptus (*ὃν ἀστέρων*, ut Eurip. Troad. 855 loquitur, *τέθριππος ἔλαβε κρόκεος ὄχος ἀναρπάσας*), sed longa senectute (cf. inf. ii, 16, 30), quam ab immortalitate, ab Jove ei concessa, deprecari Aurora neglexerat, consumtus esse fingitur: cf. Hygin. Fab. 270. *Jovis arcanis Minos admissus*. Minos, rex ille Cretæ, quia ad leges, quas tulit, sanctiores et augustiores reddendas, se Jovis consortio, familiaritate, et consiliis uti callide jactaverat, *Jovis arcanis* (sc. colloquiis, consiliis) *admissus* dicitur. Hinc ille apud Homer. Odyss. xix, 179, *Διὸς μεγάλου ὀαριστὴς* audit, de quo Pausan. iii, 2, 207, *βουλεύσασθαι ὑπὲρ τῶν νόμων οὐκ ἄνευ θεοῦ τὸν* Μίνω. *Habentque Tartara Panthoiden*. Archytas jam pio gratoque animo in virorum nobilissimorum censum refert quoque magnum suum præceptorem Pythagoram, qui propositam de metempsychosi sive animarum migratione doctrinam, cum non solum se Trojani belli temporibus *Panthoiden*, Panthoi filium, Euphorbum, fuisse affirmasset, sed id quoque *clypeo*, quem se Euphorbum gestasse aiebat, in templo Junonis haud procul Mycenis, ubi ille inter alia *ἀναθήματα* affixus esset, *refixo* (h. e. detracto) et vere Euphorbi nomine, uti prædixerat, inscripto, comprobasset, suo ipsius exemplo stabilivisse dicitur: vid. Ovid. Met. xv, 160 sqq.: cf. Interpp. ad Ælian. V. H. v, 26, et ad Diog. Laert. viii, 5. *Iterum Orco Demissum*, h. e. iterum mortuum, nam semel, necatus nempe, cum Euphorbus esset, a Menelao, ad Orcum demissus erat, ubi tamdiu ejus anima latuit, usque dum in novum corpus ei migrare liceret.

11—16. *Quamvis:* si Pythagoras nihil ultra nervos atque cutem Morti concesserat, animo scilicet superstite, eum secundum metempsychosim iterum Orco demissum esse, mirum sane non est; exspectes igitur pro particula *quamvis*, cui inest impedimenti alicujus notio, aliam, quæ causam, cur aliquid fieri potuerit, designet. Suspicor igitur, Horatium pro *quamvis* scripsisse, *quoniam is;* unusquisque enim videt, quam facile *quoniam is* in

Mixta senum ac juvenum densentur funera; nullum
Sæva caput Proserpina fugit.
Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis Notus obruit undis.
At tu, nauta, vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus et capiti inhumato
Particulam dare: sic, quodcunque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis, Venusinæ
Plectantur silvæ, te sospite, multaque merces,
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Jove, Neptunoque sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram

quamvis depravari potuerit. *Judice te,* ut tu ipse judicabis; nam cum in inferiore Italia, haud dubie hujus nautæ, h. e. mercatoris, patria, Pythagoræ nomen celebratissimum esset, sane de judicio, quod ille de Pythagora laturus esset, certus esse potuit Archytas; itaque lectio *Judice me,* quam ex conjectura aliorum in textum recepit Jani, neutiquam probanda est, præcipue cum Pythagoræ commune et publicum de eo judicium longe honorificentius sit privato. Erudite et copiose de hoc loco disputat celeberrimus Wolfius in Opusculis sive, *Vermischte Schriften und Aufsätze (Hall.* 1802), p. 431—452. *Non sordidus,* haud contemnendus, per λιτότητα pro, magnus, gravis: *auctor naturæ verique,* doctor eorum quæ in rerum natura latent, et quæ vera aut falsa sunt; vel, qui in rerum naturam penetrare, et vera a falsis discernere docet, h. e. philosophus. Sic *auctor* pariter de philosophiæ doctore apud Cic. Off. ii, 2, *Quamquam in antiquissima philosophia, Cratippo auctore, versaris. Sed omnes una manet nox,* cett. cf. in hanc sententiam sup. i, 4, 19; inf. ii, 3, 21, et 14, 11; Propert. iii, 20, 21, *Sed tamen huc omnes, huc primus et ultimus ordo, Est mala, sed cunctis ista terenda via.*

17—20. Diversa mortis genera latius exsequitur Stat. Silv. ii, 1, 210 sqq. et alii, quos ad h. l. laudavit Cl. Mitsch. Qui in bello pereunt, sublimiore imagine a *Furiis Marti spectaculo dari* dicuntur; scilicet *Furiæ,* quæ in prœliis adsunt (cf. Virg. Æn. vii, 324 sqq.), instigant et in furorem conjiciunt pugnantes, quos immitis, qui et ipse adest, Mars sævo cum joco cædi videt. *Avidum,* omnia absorbens et deglutiens. *Densentur,* coacervantur, a *densere,* verbo Lucretiano. *Nullum Sæva caput Proserpina fugit,* inversa constructio pro, nullum caput fugit sævam Proserpinam, h. e. nullus adhuc capitis crinis sævæ Proserpinæ manibus se subducere potuit. Datum nimirum est Proserpinæ id negotii, ut mori destinatis crinem de vertice abscinderet. Virg. Æn. iv, 698, *Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.* Scilicet ut victimæ, pilis in fronte evulsis et in ignem conjectis (cf. Virg. Æn. vi, 245, quod proprie κατάρχεσθαι dicebatur), diis superis, ita morti destinati, crine abscisso, tanquam victimæ, diis inferis consecrabantur. Eandem sententiam Noster inf. Sat. ii, 6, 94 ita variavit: *neque ulla est Aut magno aut parvo leti fuga.*

21, 22. *Me quoque,* cett. ergo ego quoque perii, et quidem naufragio. *Notus, rapidus comes devexi Orionis,* ornate pro vulgari, tempestas. Nam sub occasu Orionis (Virg. Æn. vii, 719, *Sævus ubi hibernis Orion conditur undis*) furere et tempestatem ciere solent venti (Hesiod. Ἐργ. 621, Δὴ τότε παντοίων ἀνέμων θύουσιν ἀῆται). Hinc *Notus (quo non arbiter Hadriæ Major, tollere seu ponere vult freta,* sup. i, 3, 15) dicitur *comes Orionis devexi,* h. e. occidui; similiter Orion ad occasum se vergens inf. Od. iii, 27, 18, vocatur *pronus. Obruit:* Virg. Æn. vi, 336, *Obruit Auster, aqua involvens navemque virosque. Undis Illyricis,* fluctibus maris Illyrici, h. e. Adriatici.

23—29. *Ne parce malignus arenæ,* cett. noli, quæso, tam maligno et inhumano in me esse animo, ut operæ parcas, vel graveris, particulam levis pulveris (ψαμάθου μόριον βραχὺ in simili re apud Diodor. Zon. Ep. ix, 7, Anthol. Græc. T. ii, p. 70) inhumato meo corpori injicere; nam cum veteres teneret opinio, animam insepulti corporis non posse quieti dari, sed centum annos circa Stygem vel circa corpus errare, nihil inhumati corporis

Postmodo te natis fraudem committere? Fors et
Debita jura vicesque superbæ
Te maneant ipsum: precibus non linquar inultis;
Teque piacula nulla resolvent.
Quamquam festinas, non est mora longa, licebit
Injecto ter pulvere curras.

CARMEN XXIX.

AD ICCIUM.

Icci, beatis nunc Arabum invides
Gazis, et acrem militiam paras

sorte cogitari iis potuit atrocius. Hæc cogitatio misere quoque cruciabat Ariadnen, a Theseo in sola insula Naxo derelictam, dum dicit apud Catull. lxiv, 153, *Neque injecta tumulabor mortua terra:* cf. Virg. Æn. vi, 365. Apposite cum Hor. Cl. Mitsch. comparavit Juliani Ægypt. Ep. liv, Anthol. Græc. T. iii, p. 207, Πλώεις *ναυηγόν με λαβών, καὶ σήματι χώσας*; Πλῶε, *Μαλειάων ἄκρα φυλασσόμενος. Αἰεὶ δ' εὐπλοΐην μεθέποις φίλος· ἢν δέ τι ῥέξῃ* Ἄλλο *τύχη, τοίων ἀντιάσαις χαρίτων. Sic, quodcunque,* cett. quod si feceris, opto, ut, quæcunque tibi in mari Italo naviganti tempestas imminebit, te sospite, in silvas Venusinas avertatur: de usu particulæ *sic* cf. sup. ad i, 3, 1. *Merces*, lucrum, quæstus. *Unde*, h. e. a quo, sc. Jove, *potest*, sc. defluere: cf. sup. ad i, 12, 17. *Tibi defluat*, affatim tibi affluat, largiter in te effundatur (ἐς τὲ *καταῤῥεῖ* Theocr. i, 5). *Neptunoque sacri custode Tarenti:* cum Tarentini Neptunum, ut deum tutelarem (ἐγχώριον), ad cujus filium, Tarantem, urbis suæ primordia adeo referebant, singulari cultu venerarentur, Archytas sane, ut Tarentinus, multo magis sperare poterat, fore, ut deus patrius precibus ejus locum relinquat.

30—36. *Negligis—committere?* an parum curas scelus committere, nepotibus tuis, qui nihil tale meruerunt, expiandum? Nam quicunque in corpus mortui inciderat, nec illud sepeliendum curaverat, is secundum antiquissimorum populorum opinionem deos contra se irritasse (Homer. Odyss. xi, 73), et hoc graviore quasi scelere (ἄγει) non solum se, sed etiam nepotes suos, eorum iræ atque vindictæ obstrinxisse putabatur; de qua re vide, quæ præter Valcken. ad Eurip. Phœniss. 941, et ad Hippol. 826, Cl. Mitsch. ad h. l. attulit. *Postmodo te natis*, nepotibus, *τοῖς ἐξοπίσω παισίν*. Τὸ *te* aptius in casu sexto pro, ex te, ad *natis*, quam in casu quarto ad *committere* refertur; *natus aliquo* pro, ex aliquo, sexcenties apud poetas. *Debita jura*, pœna quam quis debet, cui quis obstrictus est, pœna merita. *Vices superbæ*, h. e. superbiæ, quam quis vicissim ab aliis experitur, pœna, *ἀντίποινα, ἀμοιβή·* sic apud Propert. i, 13, 10, *vices exigere* pro, pœnam vicissim exigere, injuriam remunerari, ulcisci. *Precibus non linquar inultis*, haud inultæ et irritæ erunt meæ imprecationes, si insepultum me hic reliqueris. *Resolvent*, sc. a pœna, cui scelere tuo te obligasti. *Injecto ter pulvere:* nam ad justa inhumati corporis persolvenda parva injectæ terræ vel pulveris particula sufficiebat, quod Græci γῆν vel *κόνιν ἐπαμήσασθαι* dicebant: vid. Dorvill. ad Charit. p. 422 sqq. edit. Lips.

CARMEN XXIX.

Cum Iccius, ex umbra et otio, ubi se totum huc usque philosophiæ abdiderat, nunc in solem, quod aiunt, et pulverem proditurus, nomen suum præter exspectationem omnium professus esset apud exercitum, quem Augustus, duce Ælio Gallo, in Arabiam Felicem, ditioni suæ subjiciendam, missurus erat (de qua, quamvis parum prospero successu U. C. DCCXXX suscepta expeditione vid. Dio liii, p. 723; Strabo xvi, p. 780; et Plin. vi, 28); Horatius, de hoc incredibili amici sui consilio certior factus, facete eum, ut novum et timendum, si diis placet! regum Sabæorum domitorem deridet atque traducit. Observent tirones, qua arte et elegantia poeta simplicem sententiam, "Quis putaverat fieri potuisse, ut tu, Icci, ex philosophiæ studioso miles fieres?" exornaverit!

Non ante devictis Sabææ
Regibus, horribilique Medo
Nectis catenas? Quæ tibi virginum
Sponso necato barbara serviet?
Puer quis ex aula capillis
Ad cyathum statuetur unctis,
Doctus sagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi posse rivos
Montibus, et Tiberim reverti,
Cum tu coemtos undique nobiles
Libros Panætî, Socraticam et domum
Mutare loricis Iberis,
Pollicitus meliora, tendis?

1—5. *Beatis nunc Arabum invides Gazis*, quasi compulerit Iccium ad militiam divitiarum in Arabia Felice sibi colligendarum cupiditas. *Nunc*, cum vi, tu, qui ante, ut philosophus, a divitiarum quærendarum studio alienissimus fueras. *Beatæ gazæ* sunt quibus censentur beatiores, quæ sunt beatiorum; sic apud Catull. lxviii, 14, *dona beata petere* pro, dona quæ sunt beatiorum petere. *Et acrem militiam paras Non ante devictis Sabææ Regibus*, quasi summa belli posita sit in hoc novo ex philosopho facto milite, qui solus et unus non ante devictos Sabææ reges devincere possit: quam salse! *Sabææ Regibus*. Sabæa, Arabiæ Felicis pars, pro totis ejus finibus; habebat autem unaquæque Arabiæ Felicis pars suum regulum. *Non ante devictis:* nondum enim usque ad Arabiam Felicem, quam philosophus noster nunc perdomiturus erat, Romanorum arma penetraverant. *Horribilique Medo:* exercitum enim illum, quem secuturus erat Iccius, ad Parthos Indosque simul debellandos destinatum fuisse, ex locis sup. i, 12, 56, et inf. i, 35, 31 colligi potest. *Horribili*, hosti vel maxime fortitudine sua Romanis timendo. *Nectis catenas?* scilicet ut iis constringantur captivi ante Iccii victoris currum triumphalem ducendi.

5—10. *Quæ tibi virginum*, cett. sensus: quam magnificus tibi victori accedet honor, quando regia virgo, cujus sponsum necasti, tibi serva, et puer regius, bene in sagittarum jaciendarum arte exercitatus, pincerna erit? *Quæ virginum barbara* pro vulgari, quæ virgo barbara, vel, quæ barbararum virginum; per *virginem barbaram* intelligo *regiam*, quæ inf. iii, 2, 8, ubi pariter de Romanorum fortitudine, sponsis barbararum virginum infesta, sermo est, plenius *adulta bellantis tyranni virgo* dicitur: *puer quis ex aula*, sc. Arabum vel Parthorum regis cujusdam, h. e. puer regius. *Ad cyathum statuetur*, sc. ut vinum infundat et ministret, h. e. pocillatoris munere fungatur. *Statui* pro, stare. Cl. Mitsch. laudat Auson. Idyll. de Hist. 19, *Stat Jovis ad cyathos, genuit quem Dardanius Tros*. *Capillis unctis*; nam ad conviviorum magnificentiam et splendorem pertinebat quoque pincernarum tam formositas, quam externus eorum cultus, inter alia in crinibus eleganter comendis et unguendis positus. *Doctus sagittas tendere Sericas Arcu paterno?* Non cum interpretibus hæc adjecisse poetam puto, ut puerum ab ingenuis, quibus ille imbutus fuerit, artibus commendaret; sed ut Iccio eum, ut sagittarum jaciendarum peritissimum, redderet terribilem: hinc *Medus* quoque ab Iccio vincendus paulo ante *horribilis* dicebatur. His omnibus autem magnum, quod Iccius nunc subeat, discrimen innui, sponte apparet. *Tendere sagittas Arcu*, paulo audacius pro, sagittas ex arcu tento jacere; nisi quis *tendere* simpliciter pro, dirigere, dictum putet. Similiter *telum tendere* dixit Virg. Æn. v, 508, *Post acer Mnestheus adducto constitit arcu, Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit*. *Sericas*, ab Orientis populo, Seribus, jaculandi arte nobilissimis; est igitur *Sericus*, nisi forte ipsam gentem, Seres, ab Iccio domandos, poeta respexerit, epitheton ornans, ut paulo post v. 15, *Loricæ Iberæ;* et iv, 9, 17, *Cydonius arcus;* i, 15, 17, *Gnosius calamus;* i, 27, 5, *Medus acinaces;* i, 16, 9, *Noricus ensis*, et ejusmodi generis alia. *Paterno*, a patre, qui eo usus fuerat, accepto.

CARMEN XXX.

AD VENEREM.

O Venus, regina Gnidi Paphique,
Sperne dilectam Cypron, et vocantis
Ture te multo Glyceræ decoram
Transfer in ædem.
Fervidus tecum Puer, et solutis
Gratiæ zonis, properentque Nymphæ,
Et parum comis sine te Juventas,
Mercuriusque.

10—16. *Arduis Pronos relabi posse rivos Montibus*, h. e. fieri posse, ut rivi sursum pariter ac deorsum prono cursu ad arduos montes relabantur: *montibus* est casus tertius. Ceterum fluviorum ad fontes recursus sæpe de rebus ἀδυνάτοις, vel de verso rerum ordine: vid. Interpp. ad Ovid. Her. v, 30. *Panætî*. Panætius, Rhodius, Stoicorum princeps, Antipatri discipulus, Posidonii doctor (Cic. Divin. i, 3), Scipionis, Africani Majoris, familiaris (Vell. Pater. ii, 13, 3), multis, quos scripsit, libris, præcipue περὶ τοῦ καθήκοντος, nobilitatem nactus: cf. Cic. de Offic. i, 2, et iii, 2. *Socraticam domum*, intellige libros philosophorum e familia, h. e. secta vel schola Socratis, v. c. Xenophontis, Platonis, Æschinis, cett. *Iberis*, ex ferro optimo, Hispano nempe, confectis.

CARMEN XXX.

Dum Glycera, haud dubie puella formosior, sacra in domo sua parat Veneri; hanc, ut dextra atque propitia cum toto comitatu suo illi adesse velit, piis precibus poeta implorat. Similitudinem quandam cum hoc carmine κλητικῷ habet Fragm. xxix apud Anacr. edit. Fisch. p. 271.

1—4. *Regina Gnidi:* sic vocatur Venus, quia, ut dea tutelaris Gnido præerat, et imperium suum ibi exercebat. *Gnidus*, urbs Doridis in Caria, simulacro Veneris a Praxitele sculpto nobilissima: vid. Pausan. Attic. i, 20; Plin. xxxvi, 5. *Paphi*. Paphus, Cypri oppidum, Veneris cultu satis notum: cf. Virg. Æn. x, 51, et i, 415. *Sperne*, pro vulgari, relinque, desere; sic sup. i, 19, 9. Venus, cum tota in animum poetæ rueret, *Cyprum deseruisse* dicitur; *spernere* nempe hactenus jam debebat Venus Cyprum, ut, quamdiu in domo Glyceræ ei sacra fierent, tamdiu illam propriæ suæ sedi anteponeret. Plures urbes Veneri sacras recenset Catull. xxxvi, 11 sqq. *Vocantis te ture multo*, h. e. advocantis et invitantis te ad lautiora tibi adolenda sacrificia. *Decoram*, refer ad munditiem et nitorem, quo, ut decebat die festo, domus splenduit.

5—8. *Fervidus tecum Puer*, cett. sensus: et quidem cum dulcissimis, qui assidue tibi adhærere solent, comitibus, Amore, Gratiis, Nymphis, Juventate, et Mercurio. *Fervidus:* est enim *Amor* animosus et fervidioris ingenii puer. *Gratiæ*, perpetuæ Veneris comites et ministræ: cf. sup. i, 4, 5; et Homer. Hymn. in Ven. v. 61; Claud. de Nupt. Honor. v. 100. *Solutis zonis*, discinctæ, sine zonis; quod ad gratam Gratiarum negligentiam referendum. *Juventas*, Ἥβη, quæ pariter in Veneris comitatu apparet apud Homer. Hymn. in Apoll. 195. *Parum comis sine te*, a Venere enim juventas lenocinia sua accipit, h. e. Amor juventam amabilem reddit: *Mercuriusque*, qui adest Veneri facundia sua (est enim deus λόγιος, cf. sup. i, 10, 3), ut amantes inter se conciliet. Hinc ipsa Venus apud Apul. Met. vi, p. 93 (Plant.), *Scis, sororem tuam Venerem sine Mercurii præsentia nil usquam fecisse.*

CARMEN XXXI.

AD APOLLINEM.

Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates? quid orat, de patera novum
Fundens liquorem? Non opimas
Sardiniæ segetes feracis;
Non æstuosæ grata Calabriæ
Armenta; non aurum, aut ebur Indicum;
Non rura, quæ Liris quieta
Mordet aqua taciturnus amnis.
Premant Calena falce, quibus dedit
Fortuna, vitem: dives et aureis
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce,

CARMEN XXXI.

Cum die solemni, quo Augustus Apollinis templum in Palatino rite dedicaverat (U. C. ut tradit Dio liii, 1, DCCXXVI), nemo non, tam publice, quam privatim, vota nuncuparet; Horatius secus in his votis a vulgo sentiens, neque opes, neque latifundia, neque alia quibus vulgo censetur humana felicitas, sed res tantum ad vitam sustentandam necessarias, tum animi corporisque sanitatem, honestam denique et poeseos studio exhilarandam senectutem ab Apolline sibi expetit.

1—4. Finge tibi Horatium ex media quasi turba precantium, et certatim variis votis Apollinem fatigantium, in hæc, quibus carmen exorditur, verba erupisse: *Quid dedicatum poscit Apollinem vates?* h. e. at quid ego peto ab Apolline, cui hodie templum consecratum est? Pro *ego* significanter posuit *vates*, ut ostendat, se pro eo, quod sibi poetæ insit, ingenio longe distare ab humiliore sentiendi ratione populi, rebus vanis atque inanibus felicitatem humanam metientis. *De patera novum Fundens liquorem?* h. e. novum vinum libans; novum enim vinum adhiberi solebat in libationibus, hinc sup. xix, 15, *patera bimi meri*. *Opimas segetes*, h. e. pingues agros (πίονας ἀγροὺς Homer.), sic *seges* pro agro apud Tibull. i, 3, 61, *Fert casiam non culta seges;* sed recte quoque *opimæ segetes* explicari possunt de ubertate frugum, quæ ex opimis segetibus colliguntur. *Sardiniæ feracis:* de Sardiniæ fertilitate vid. Mel. ii, 7; Val. Max. vii, 6. In sententiam Cl. Mitsch. comparat Pind. Nem. viii, 63.

5—8. *Grata*, sc. dominis, quos suaviter delectat magnorum armentorum possessio. *Calabriæ*, ob egregia enim hujus regionis pascua alebant ibi beatiores armenta et greges: cf. inf. Epod. 1, 27. *Æstuosæ*, præcipue sub sidere *fervido:* inf. Epod. 1, 27, *Pecusve Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua*. *Ebur Indicum*: ad magnificentiam apud veteres pertinebat inprimis supellex affabre ex ebore facta; in summo autem pretio fuisse *ebur Indicum* operose docet Cerda ad Virg. Geo. i, 57. *Liris* (nunc *Garigliano*), fluvius Latium et Campaniam dividens, cujus utramque ripam agri fertilissimi ambiunt. *Mordet*, exquisitius pro, alluit; similiter *rodere* apud Lucret. v, 257, *et ripas radentia flumina rodunt;* et sic sup. Carm. i, 22, 8, *lambit;* et inf. ii, 3, 18, *lavit*. *Taciturnus*, similiter hic leniter et quiete fluens fluvius apud Sil. Ital. iv, 352, *tacitas ripas perstringere* dicitur.

9—16. *Premant Calena falce, quibus dedit Fortuna, vitem:* alii in Campania possideant colantque vineas. *Falce premere vitem* est, inutiles vitis ramulos amputare, quod dicebatur *putatio;* unde *falx* ipsa dicta est *putatoria* apud Pallad. i, 43, 1: cf. Voss. ad Virg. Geo. ii, 362. Similiter *falce premere* pro, amputare, dixit Virg. Geo. ii, 401. *Calena*, quod ex vulgari ratione ad *vitem* referri debebat, doctiore ratione ad *falce* poeta retulit, plane et sup. i, 20, 9, *prælum Calenum;* et

Dîs carus ipsis; quippe ter et quater
Anno revisens æquor Atlanticum
Impune. Me pascant olivæ,
Me cichorea, levesque malvæ.
Frui paratis et valido mihi,
Latoe, dones, et, precor, integra
Cum mente; nec turpem senectam
Degere, nec cithara carentem.

CARMEN XXXII.

AD LYRAM.

POSCIMUR:—si quid vacui sub umbra
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat, et plures,—age, dic Latinum,
Barbite, carmen,

inf. iii, 16, 34, *amphora Læstrygonia*. *Exsiccet*, h. e. ebibat; sic. inf. i, 35, 27, *cadi siccati* pro, epoti. *Culullis*. *Culullus* proprie, ut Acron ad h. l. docet, calix fictilis, quo Pontifices virginesque Vestales in sacris utebantur; jam de poculo capaciore: *exsiccare vina culullis* pro, culullos exsiccare vinis. *Reparata*, pro verbo simplice *parata*, h. e. emta. *Syra merce*, intellige aromata, unguenta cett. ex India et Arabia in Syriam, et inde Romam deportata; mercator nempe, cum mercatura apud veteres in mercibus præcipue permutandis (nos, *Tauschhandel*) versaretur, pecuniæ loco mercem pro vino dedit. Fortasse Horatius cum delectu et accommodate ad merces, quæ permutantur, jam posuit *reparare*; nam qui pro data aliqua merce aliam recipit, pretium oblatæ rei accepta alia ejusdem pretii re quodammodo *reparat*. *Dîs carus ipsis*, ipsorum deorum præsidio atque tutela fruens. *Æquor Atlanticum* ad insanam quæstus faciendi cupiditatem designandam posuit tanquam remotissimum. *Cichorea*. *Cichoreum* (κιχορεῖον sive κιχώριον) nos, *Endivie*: *leves*, quia alvum adstrictiorem levant; nam *malvæ* (ut inf. Epod. 2, 57), *gravi corpori salubres*.

17—20. *Frui paratis*, h. e. iis quæ mihi jam parata sunt, quæ ego possideo; *et valido mihi*, et mihi bene valenti: inf. Epist. i, 13, 3, *Si validus, si lætus erit*. Opportune in hanc sententiam Cl. Mitsch. affert locum ex Menandri Κόλακι (apud Athen. xiv, 22, p. 659), Εὐχώμεθα Ὀλυμπίοισι, πᾶσι, πάσαις—διδόναι σωτηρίαν, ὑγίειαν, ἀγαθὰ πολλά, τῶν ὄντων τε νῦν ἀγαθῶν ὄνησιν. *Latoe* (Λατῷε) Latonæ fili, Apollo: *integra* Cl. Mitsch. explicat de animo ab omni scelere puro; equidem malim referre ad integrum mentis usum, sive mentis sanitatem, ad illud Juvenal. x, 356, *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano*. *Nec turpem senectam Degere, nec cithara carentem*. Cl. Mitsch. in hanc sententiam attulit Eurip. Herc. Fur. 676 sqq. et e Theognideis v. 769 sqq.

CARMEN XXXII.

Lyram, qua, ab Alcæo sibi tradita, princeps Romanorum Æolium carmen (ut inf. loquitur iii, 30, 13) ad Italos modos deduxerat Horatius, non sine voluptatis et gloriæ, tam sibi, quam Alcæo, per eam partæ, sensu alloquitur, ejusque laudes peculiari hoc carmine celebrat. Videtur autem poeta solemnibus quasi in hoc carmine verbis lyram suam allocutus esse tum, cum ad gravioris argumenti carmen aliquod componendum impelleretur.

1—4. *Poscimur*, h. e. ad canendum nunc ego evocor et impellor: utrum Augustus an Mæcenas an amicus quidam poetam impulerit, haud liquet; sed fuisse aliquem, qui Horatio rem quandam carmine celebrandam proponeret, ex voce *poscimur* satis probabiliter colligi posse videtur. Nam si Horatius sponte vel ipsius animi impetu ad lyram tractandam impulsus fuisset, vix *poscimur* dixisset. Quemadmodum autem Horatius Carmini

Lesbio primum modulate civi;
Qui ferox bello, tamen inter arma,
Sive jactatam religarat udo
Litore navim,
Liberum et Musas, Veneremque, et illi
Semper hærentem Puerum canebat,
Et Lycum, nigris oculis nigroque
Crine decorum.
O decus Phœbi, et dapibus supremi
Grata testudo Jovis, o laborum
Dulce lenimen, mihi cunque salve
Rite vocanti.

CARMEN XXXIII.

AD ALBIUM TIBULLUM.

ALBI, ne doleas plus nimio, memor
Immitis Glyceræ, neu miserabiles

Sæculari, Augusti auctoritate composito, singulari carmine (iv, 6) prælusit, ita hoc quoque alii cuidam gravioris argumenti carmini, v. c. duobus illis carminibus, quibus, Augusto poscente, Drusi et Tiberii victorias celebravit (iv, 4, iv, 14), prælusisse videri potest. *Pro poscimur* dedit Bentleius, *poscimus;* sed hæc lectio, licet docte a Bentleio adstructa, mihi parum probatur. *Vacui*, h. e. otiosi. *Vivat*, h. e. duret, permaneat: inf. Epist. i, 19, 2, *Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt;* Liv. xxxix, 40, de M. Porcio Catone, *Vivit immo vigetque eloquentia ejus, sacrata scriptis omnis generis;* ubi plura exempla de hoc usu verbi *vivere* congessit diligentia Drakenborchii. *Hunc in annum et plurès*, pro tenui, semper, perpetuo. *Latinum*, nam idem barbiton Alcæo olim dixerat carmina Græca. Laudant Fragm. Sapph. Ἄγε μοι, δῖα χέλυ, φωνάεσσα γένοιο; et Theogn. 739.

5—12. *Modulate*, non passive accipiendum, sed supplendum est *carmina;* quemadmodum enim vers. antec. barbiton *carmen dicere* Horatio, ita olim ille *modulatus esse carmina* dicitur *civi Lesbio*, h. e. Alcæo. *Qui ferox bello*, cett. sensus: qui quamvis fortis miles, tamen inter ipsum armorum strepitum, vel post superatum in mari tempestatis periculum, navi ad litus appulsus, vel Bacchum, vel Musas, vel Venerem, vel Amorem, vel pulchrum, quem deperibat, puerum Lycum canebat. *Jactatam navem litore religare* est, navem tempestate in mari jactatam ad litus appellere et ibi alligare; sic *pinus in litore religata* pro, alligata apud Ovid. Met. xiv, 248, et passim alibi. *Liberum*, cecinit enim Alcæus ᾄσματα παροίνια, quorum fragmenta quædam exstant apud Athenæum ix, 8, p. 430. *Lycum*, quem, sui delicias, ut Anacreon Bathyllum, carminibus celebravit Alcæus.

13—16. *Decus Phœbi*, insigne et ornamentum Apollinis. *Et dapibus supremi Grata testudo Jovis;* ipse Jupiter enim inter dapes lyræ ab Apolline pulsatæ cantu deleniri solebat: vid. Homer. Iliad. i, 603; hinc φόρμιγξ δαιτὸς ἑταίρη. *O laborum Dulce lenimen*. O lyra, quæ cantus tui dulcedine animum laboribus fessum recreare soles. *Mihi cunque salve Rite vocanti*. Sis mihi propitia, quandocunque, ut mihi adsis, te rite rogavero, h. e. benignam et facilem te mihi præbe, quandocunque te, ut decet, tractare animus est. *Cunque* pro, quandocunque. *Salve*, χαῖρε, vox solemnis tam in appellandis diis hominibusque, quos nobis propitios atque benevolos esse cupimus, quam in aliis rebus, quas nobis gratissimas jucundissimasque accidere significamus.

Decantes elegos, cur tibi junior
Læsa præniteat fide.
Insignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor, Cyrus in asperam
Declinat Pholoen: sed prius Appulis
Jungentur capreæ lupis,
Quam turpi Pholoe peccet adultero.
Sic visum Veneri: cui placet impares
Formas atque animos sub juga aenea
Sævo mittere cum joco.

CARMEN XXXIII.

Albium Tibullum, graviter de prælato sibi a Glycera juniore amatore dolentem, communem illam fortunam, qua parum sæpe in amore conspirent animi, secum reputare jubet; eique tam aliorum, qui eandem in amore experti fuerint sortem, quam sui ipsius exemplum solatii loco proponit. Scriptum hoc carmen esse in nobilissimum poetam Tibullum, ne dubita; nam is, si quis alius, decantavit elegos *miserabiles*, h. e. mollissimi animi sensus egregie exprimentes, et querelas passim de perfidia vel Deliæ, vel Nemesis, vel Neæræ, vel Pholoes (quarum unam sub ficto nomine *Glyceræ* latere magis ut credam adducor, quam ut Glyceram in deperditis Tibulli carminibus fortasse celebratam esse existimem,) continentes. Tibullum autem pariter ac Virgilium dignum ab Horatio, quem singulari amore complecteretur, habitum fuisse, quis sibi non persuadeat? Ad eundem scripta est inf. Epist. 4 lib. prim.

1—4. *Memor Immitis Glyceræ*, h. e. cogitatione de perfidia duri pectoris Glyceræ animum tuum crucians. *Miserabiles*, flebiles et miserationem moventes; sic philomela, de pullis sibi detractis querens, *carmen miserabile integrare* dicitur apud Virg. Geo. iv, 514; et sic *miserabiliter* (h. e. flebiliter) *scriptæ literæ* apud Liv. xxvi, 3. *Cur*, propterea quod, ut inf. Epist. i, 8, 10. *Tibi præniteat*, pro tenui, tibi præferatur, te potior sit apud Glyceram, (*læsa fide*,) quæ datam tibi in amore fidem læsit. Ceterum fuerunt, qui, cum non satis assequerentur, quomodo Tibullo poetæ, qui jam ætatis anno XXXI diem supremum obierit, junior a puella præferri potuerit, vix ad illum hoc carmen scriptum esse, autumarent. Sed quam sæpe accidere solet, ut puellæ vel viginti quatuor annos nato juveni alium eo juniorem præferant!

5—9. Nexus et sensus: non tibi soli, sed aliis idem in amore accidere solet. Lycoris quoque amat Cyrum, at Cyrus sectatur Pholoen, ab ejus amore vel maxime abhorrentem. Scilicet sic res in amore constituta est ex decreto Veneris, quæ ex amantium, neque forma neque animis sibi respondentium, conjunctione duro pectore voluptatem capit! Comparant in hanc sententiam Mosch. Idyll. vi, 1 sqq.: *Ἤρα Πὰν Ἀχῶς τᾶς γείτονος, ἤρατο δ' Ἀχὼ Σκιρτητᾶ Σατύρω, Σάτυρος δ' ἐπεμήνατο Λύδαν*, cett. adde Callim. Ep. xxxiii, 5. *Tenui fronte*, in tenui enim et angusta fronte pars venustatis spectari solebat apud veteres; hinc puellæ, ut observat ad h. l. Mitsch. comam in frontem usque eo demittebant, ut *βραχὺ τῷ μετώπῳ μεταίχμιον* relinqueretur: Lucian. T. ii, p. 441, edit. Reitz., Martial. iv, 41, 9. *Declinat*, sc. animum a Lycoride aversum. *Sed prius Appulis*, cett. laudant Aristoph. Pac. 1076, *πρίν κεν λύκος οἶν ὑμεναιοῖ*, et Virg. Ecl. viii, 27, *Jungentur jam Gryphes equis*, cett.: cf. inf. Epod. 16, 30. *Jungentur*, sc. amore vel coitu; sic *Venerem cum trucibus feris jungere* dixit Tibull. i, 9, 76: cf. Heins. ad Ovid. Rem. Am. 407. *Turpi peccet adultero*, inhonesto Cyri amore castitatem suam pollui patiatur.

10—12. *Sic visum Veneri*, formula de rebus, quæ, uti ex voluntate et decreto deorum constitutæ sunt, ita fieri omnino debent. Ovid. Met. i, 366, *Sic visum superis*, et sæpe alibi: cf. Burm. ad Virg. Æn. ii, 427. *Cui placet*, cui volupe est. *Impares formas*, formosos ac deformes. *Impares animos*, homines diversi ingenii. *Sub juga aenea mittere*, constringere amoris vinculo firmissimo, pro simplice, copulare, conjungere. *Juga*, notissima translatione de amoris vinculis, quibus conjugantur amantes: *aenea*, quæ non facile solvi possunt, quæ, qui amat, non facile rumpere vel iis se expedire potest: inf. iii, 9, 17, *Quid si prisca redit Venus, Diductosque jugo cogit aeneo?* simpliciter de amoris vinculo firmissimo. *Sævo cum joco:* hæc duri pectoris *χαιρεκακία* de amantium dolore passim Veneri tribuitur.

Ipsum me melior quum peteret Venus,
Grata detinuit compede Myrtale
Libertina, fretis acrior Hadriæ
Curvantis Calabros sinus.

CARMEN XXXIV.

Parcus Deorum cultor et infrequens,
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus

13—16. *Melior Venus*, puella mollioris et mitioris ingenii; nam Myrtale, cui opponitur, fuit vehementior et iracundior. *Venus* pro, puella, ut sup. i, 27, 14. *Grata detinuit compede*, h. e. amoris sui dulcedine ita me ceperat, ut ceteras omnes præ ea contemnerem: *compes*, quæ alias est dura et molesta, suavi oxymoro jam dicitur *grata*, quia ipsa servitus apud Myrtalen Horatio fuit grata. Infra quoque iv, 11, 24, dives quædam et lasciva puella Telephum *grata compede vinctum* tenere dicitur. *Acrior*, iracundior, ferventior (nos, *ein Brausekopf, aufstürmend*). *Fretis Hadriæ Curvantis Calabros sinus*, h. e. fluctibus maris Hadriatici ad litus Calabriæ in sinum se curvantis; sive, quod ad litus Calabriæ, ut cum Virg. Æn. i, 161 loquar, *Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos;* ubi enim hoc fit, ibi sane mare multo vehementius fervet: cf. inf. iii, 9, 23.

CARMEN XXXIV.

Horatius, cum, neglecto deorum cultu, temere eorum, qui nullam deos rerum humanarum curam habere statuerent, sapientiam secutus esset, audito repente in cœlo sereno tonitru se adeo perculsum esse narrat, ut divinitus quasi monitus statim ab impia ista animi perversitate ad mentem saniorem redire cœperit. In hac nova igitur, deos omnino esse, qui omnia gubernent, persuasione, sententias de divina in res humanas potentia subjungit gravissimas. Jam vero cum Horatius, quamvis in nullius magistri verba (ut ipse fatetur inf. Epist. i, 1, 13) juraverit, h. e. nulli philosophiæ sectæ unice addictus fuerit, Epicureorum tamen placita, ad vitæ jucunditatem et voluptatem spectantia, studiose amplexus sit; equidem illum non tam abjurare Epicuream philosophiam et ad Stoicam se convertere, vel adeo Stoicorum disciplinam traducere (quod nonnulli, ut aliorum argutias taceam, opinati sunt), sed gravem illum Epicureorum errorem, *deos nihil curare homines*, hoc præcipue argumento, quod horrendum in cœlo puro auditum sit tonitru, quale in cœlo puro audiri posse ipsi quoque Epicurei (Lucret. vi, 245 et 399) negabant, refellere voluisse existimo.

1—5. Sensus: ego, qui deorum cultum adhuc neglexeram, falsa scilicet Epicureorum opinione, *deos nihil curare res humanas* deceptus, nunc, meliora edoctus, in viam rectam, a qua aberraveram, redire cogor. *Parcus Deorum cultor et infrequens*, qui raro deos colit, nec eorum templa frequentat; τὸ *parcus* ad munera, quæ parca manu diis offerantur, referre nolim. *Insanientis sapientiæ Consultus*, imbutus præceptis sapientum, h. e. Epicureorum, in iis, quæ contra divinam providentiam disputant, insanientium: *insaniens sapientia* pertinet ad oxymora, de quibus ingentem exemplorum copiam congessit diligentia Rittershusii ad Oppian. p. 29—32, adde Jens. ad Lucian. Merc. Conduct. T. i, p. 698, et quos laudat Albert. ad Hesych. T. i, p. 275, n. 4. *Retrorsum vela dare*, retro navigare; *iterare cursus relictos*, redire in viam relictam, ἀνατρέχειν. Vulgata lectio cum sensum commodum fundat, nec mihi sollicitanda videtur. Sed qui immoderatos risus tollunt, quod jam a N. Heinsio ad Ovid. Met. viii, 173 propositam lectionem *relectos* pro *relictos* tam operose defensum iverit Bentleius, næ illi a doctrina, quæ passim fraudi fuit magno Bentleio, mirum quantum discrepant! Nam *iterare cursus relectos* profecto non est, ut isti carpunt, cursus iteratos iterare; sed cursus relegendo repetere, ut *flexos arcus incurvare* apud Virg. Æn. v, 500, pro, flectendo arcus incurvare: de locutione proba et

Cogor relictos. Namque Diespiter
Igni corusco nubila dividens
Plerumque, per purum tonantes
Egit equos volucremque currum:
Quo bruta tellus, et vaga flumina,
Quo Styx et invisi horrida Tænari
Sedes, Atlanteusque finis
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hic posuisse gaudet.

usitata *relegere campos, vias, iter, spatium, æquora, cursus*, multa exempla in medium protulit Bentleius. Recte igitur et eleganter Horatium *atque iterare cursus Cogor relectos* scribere potuisse, nemo, qui Latinæ linguæ indolem penitius perspectam habet, dubitat.

5—8. *Diespiter*, Jupiter, diei vel lucis pater, ut Varro de L. L. iv, 10 explicat. *Plerumque*, more solito, alias, vulgo. *Per purum tonantes Egit equos volucremque currum:* tonuit sive movit in cœlo sereno tonitru, quod currus, quo per aerem invehi putabatur Jupiter Fulgurator, strepitu et equorum *χαλκοπόδων* ei junctorum pulsu moveri finxit sibi prisca antiquitas. *Per purum*, sc. cœlum, *δι' αἰθρίας*: *tonitru* in cœlo sereno auditum ad res a naturæ legibus recedentes sive prodigia relatum fuisse, satis constat: cf. Lambin. ad h. l. et Jul. Obsequens c. 83, 107, 122. *Volucrem*, h. e. alatum, ad summam ejus celeritatem designandam: laudant Platonis locum ex Phædro, T. ix, p. 321, Bip. Ὁ μέγας Ζεὺς, πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων: cf. Cl. Mitscherlichius.

9—11. *Quo*, sc. curru, h. e. moto per currum tonitru. *Bruta*, h. e. immobilis, *iners*, ut inf. iii, 4, 45 vocatur. Senec. Thyest. 1020, *Immota tellus pondus ignavum jaces? Invisi horrida Tænari Sedes*, h. e. squalida loca diis hominibusque abominabilis Tartari. Colores in fœdi Tartari adumbranda imagine duxisse videtur ex Homer. Iliad. xx, 64, 65, *Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη Σμερδαλέ', εὐρώεντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ.* Hinc Virg. Æn. viii, 245, *regna pallida, dis invisa. Tænari: Tænarus*, specus in Laconica ad Tænarum, per quem ad Tartarum descendi posse credebatur (Virg. Geo. iv, 467), jam pro ipso Tartaro. *Atlanteus finis*, pro locis terræ ultimis vel remotissimis; nam Atlas, mons ille in Africa, antiquitus pro ultimo terræ occidentalis termino habebatur.

12—16. *Valet ima summis*, cett. nexus et sensus: hoc igitur prodigio monitus non amplius de divina rerum humanarum administratione dubito; imo deus, ut nunc mihi persuasissimum habeo, ex infimo quemque ad summum locum extollere, et eum qui summum locum tenet, ad infimum detrudere valet; nam vis fati potentissima imperium, quod huic eripuit, pro lubitu ad alium transferre solet. *Ima summis mutare*, similiter sup. i, 16, 26, *mitibus mutare tristia. Insignem*, sc. imperio, honoribus; *attenuat*, deprimit ad tenuitatem vel obscuritatem; *Deus*, Jupiter; *obscura promens*, ex obscuritate protractos gloriæ splendore illustrans: insolentior generum permutatio in *ima, insignem, obscura*, permovit Bentleium et Cuningamium, ut ille pro *insignem* legendum esse censeret, *insigne*, hic, *insignia*; sed cum in hac quoque re, ut erudite ad hunc locum docuit Mitsch., secutus sit Horatius exemplum Græcorum, neutri emendationi locus relinquendus videtur. In sententiam laudant Hesiod. Ἔργ. 5—7, Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει, Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει (*insignem attenuat*) καὶ ἄδηλον ἀέξει, Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν καὶ ἀγήνορα κάρφει Ζεὺς ὑψιβρεμέτης. *Hinc apicem*, cett. quos designaverit poeta in antecedentibus (reges nempe et principes), in his adjectis magis declarat; *apicem*, intellige tiaram, sive pileum cum apice eminente, regum barbarorum inprimis insigne, jam (ut apud nos fere *corona*,) pro ipso imperio. *Fortuna*, dea, cujus munus versatur in exsequendis et perficiendis iis, quæ ex summi dei consilio cuique homini decreta sunt; *rapax*, refer ad hujus deæ violentiam. *Cum stridore acuto*: præclara imago deæ cum impetu advolantis et ala-

CARMEN XXXV.

AD FORTUNAM.

O Diva, gratum quæ regis Antium,
Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos:
Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus; te dominam æquoris,
Quicunque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.

rum agitatione gravem stridorem edentis: de *Fortuna, dea alata*, vid. Comment. de *alatis imaginibus*, p. 30. *Sustulit* (*ἀορίστως*), auferre solet; *posuisse* pro, imposuisse.

CARMEN XXXV.

Quantum ars et ingenium magni poetæ in simplice aliqua sententia exornanda valeat, id ex hoc et huic similibus Horatii carminibus optime intelligi potest. Conscripserat Augustus U. C. DCCXXVI duos exercitus eo consilio, ut alterum ipse contra Britannos duceret, alterum duce Ælio Gallo in Arabiam mitteret. Horatius igitur, jam preces in hoc carmine pro felicissimo utriusque expeditionis eventu facturus, vulgarem sententiam, *O Fortuna, serva Cæsarem cum exercitu contra Britannos profecturum, et fac, ut arma a bellis domesticis ad domandas gentes barbaras convertantur*, Fortunæ potentiam celebrando ita amplificavit, ut carmen exiret splendidissimum. Si quis cogitaverit, quam sæpe felix bellorum exitus a Fortunæ favore et arbitrio pendeat, is, poetam in coacervandis summæ hujus deæ potentiæ imaginibus tam multum et copiosum fuisse, non adeo mirabitur. Optime autem totius hujus carminis finem ita constitui posse puto, si illud dixeris *hymnum in Fortunam, quem ad hujus deæ favorem, Augusto contra Britannos profecturo conciliandum, pia mente cecinerit*. Sic argutiis, quibus onerarunt hoc carmen nonnulli interpretes, facile supersedere possumus.

1—4. *Gratum quæ regis Antium*, h. e. quæ imperii tui sedem habes Antii, urbe præ ceteris tibi cara; quemadmodum nempe Venus ob præcipuum, quo in insula Cypro gaudebat, cultum, sup. i, 3, 1, *potens Cypri*, et i, 30, 1, *regina Gnidi* appellatur, ita *Fortuna*, Antii inprimis religiosissime culta, *Antium regere* dicitur. Fuit autem *Antium* (nunc Anzo Rovinato) oppidum Latii maritimum, Fortunæ templo nobilissimum: cf. Torrent. ad h. l. et Phil. a Turre Monumenta vet. Ant. c. 1. *Præsens*, quæ statim potes; *dii præsentes* dicuntur, qui præsentia sua statim potentiam suam declarant, potentes: passim quoque, qui præsens, h. e. celerrimum, auxilium ferunt. *Imo tollere de gradu Mortale corpus*, h. e. mortales ex infimo ad summum gradum extollere. *Superbos Vertere funeribus triumphos:* splendidam victoriam mutare in cladem. Cl. Mitsch. explicat: "pompam triumphalem in funebrem mutare, ut pro triumpho, quem victor acturus erat, funus ejus ducatur." In quam rem ille laudat exemplum Drusi. Auct. Consol. ad Liv. 27. Sed quanto major et potentior apparet Fortuna victoriam in cladem mutando, quam triumphum triumphantis morte funestando!

5—8. *Te pauper ambit*, cett. numen tuum omnes homines, et pauperes et divites, et populi barbari, et nos, et tyranni venerantur atque metuunt. *Ambit*, cum delectu pro, adit; habet enim notionem verecundiæ. *Sollicita*, quam sollicito pectore pro agrorum suorum incolumitate fundit ruris colonus. *Dominam æquoris:* in Fortunæ enim potestate positi sunt casus, quibus navigantes in mari se exponunt; Cl. Mitsch. rem bene illustrat loco Pind.. Ol. xii, 3 sqq. Respexisse autem poeta videtur in hoc cultu, a ruris colono et navigantibus Fortunæ exhibito, antiquam hujus deæ imaginem, qua illa in vett. monumentis altera manu *cornu copiæ*, altera *guberna*-

Te Dacus asper, te profugi Scythæ,
Urbesque, gentesque, et Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, et
Purpurei metuunt tyranni,
Injurioso ne pede proruas
Stantem columnam, neu populus frequens
Ad arma cessantes ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te semper anteit sæva Necessitas,
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans aena, nec severus
Uncus abest, liquidumque plumbum.
Te Spes et albo rara Fides colit
Velata panno: nec comitem abnegat,

culum tenens conspicitur: vid. Reines. Emendatt. ii, 24. *Quicunque Bithyna*, cett. quicunque quæstus causa per mare Carpathium Bithyniam navigat. *Bithyna*, h. e. mercatoria; nam mercatores Romani e Bithynia inprimis merces suas petebant; similiter sup. i, 1, 13, *trabs Cypria*. *Carpathium pelagus*, procellosum et Bithyniam petentibus transeundum, ab insula *Carpatho*, (nunc *Scarpanto*) inter Rhodum et Cretam, ita dictum. *Lacessit*, h. e. tentat; τὸ *lacessere* explicant, remis impellere, movere, ferire. Equidem adjunctam audaciæ notionem habere, et de iis dici existimo, qui, dum nihil maris minas timent, sed temere et audacter ei se committunt, illud quasi ad iram et sævitiam provocant; similiter fere *insultare fluctibus* apud Ovid. Met. i, 134, *contemnere undas* apud Tibull. i, 3, 37, et *transilire vada* sup. i, 3, 24; nos, *dem Meere trotzen*.

9—16. *Dacus asper*. *Daci*, populi trans Istrum, Romanis ob crebras, quas in eorum fines faciebant, incursiones infestissimi: *asper*, Justin. ii, 3, *Gens laboribus et bello aspera*. *Scythæ*, ob sedem eorum vagam et instabilem, dicuntur *profugi*, nam erant, ut inf. Hor. iii, 24, 9, *campestres—Quorum plaustra vagas rite trahunt domos*; ἁμαξόβιοι, ἀμάξοικοι. *Latium ferox*, bellicosum. *Regumque matres barbarorum*, nam regiæ matres vel maxime de filiorum regni incolumitate sollicitæ sunt: Cl. Mitsch. comparat Æsch. Pers. 160. *Barbarorum*, intellige reges in Asia Minore; cogitavit fortasse poeta de Parthorum rege Phraate. *Purpurei*, purpura induti, purpurati. *Injurioso ne pede proruas*, sensus: ne violenter imperium de eo, quo se nunc extollit, statu dejicias, neve populus ad seditionem concitatus illud evertat. *Injurioso*, h. e. violento; sic venti *injuriosi* inf. Epod. 17, 34. *Proruas*, active: deturbes, dejicias. *Stantem columnam*, stans et florens adhuc imperium, quod cum stante columna comparatur; hinc passim reipublicæ status *concuti*, *labefactari*, cett. dicitur. Cl. Mitsch. in hanc sententiam laudat Pind. Pyth. iv, 484, et Pausan. iii, 7. *Cessantes*, moras nectentes nec statim arma arripientes; *ad arma*, cum vi repetit voces *ad arma*, *ad arma*, quas, qui in repentino tumultu ad arma evocant, identidem repetere solent. Ovid. Met. xii, 241, *Certatimque omnes uno ore, arma, arma loquuntur*: cf. Virg. Æn. ii, 668.

17—20. Sententiam *potentiæ tuæ cedere debent omnia* lyrica sublimitate expressit per adumbratam imaginem *Necessitatis*, quæ *Fortunæ*, ut ejus ministra, cum instrumentis, ad res indissolubili firmitate muniendas validissimis, præcedere fingitur. Cum Necessitas Fortunæ, ut ita dicam, sit attributum, apte jam illa personam induit. *Sæva*, dira, inexorabilis, δεινὴ κρατερά. *Clavos trabales*, quibus ad ædium trabes firmissime copulandas olim utebantur; cum ejusmodi *clavo trabali* sistitur Fortuna, ut observat ad h. l. Jani, in Causei Museo Rom. T. i, p. 72, Tab. xxviii, et apud Spenc. Tab. xxiii, n. 5, p. 151; hinc apud Cic. Verr. v, 21, *ut beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clavo figeret*, h. e. firmissimum efficeret; Petron. c. 75. *Nosti, quod semel destinavi, clavo trabali fixum est*, h. e. immutabile est. Cl. Mitsch. in hanc rem laudat Æsch. Suppl. 949. *Cuneos manu Gestans*, jam non ad diffindendum, sed ad compingendum et firmius coagmentandum. *Uncus*, hamus ferreus (nos, *Klammer*), cujus usus fuit in lapidibus firmius jungendis,

Utcunque mutata potentes
Veste domos inimica linquis.
At vulgus infidum et meretrix retro
Perjura cedit: diffugiunt cadis
Cum fæce siccatis amici,
Ferre jugum pariter dolosi.
Serves iturum Cæsarem in ultimos
Orbis Britannos, et juvenum recens
Examen Eois timendum
Partibus, Oceanoque rubro.
Eheu cicatricum et sceleris pudet
Fratrumque. Quid nos dura refugimus
Ætas? quid intactum nefasti
Liquimus? unde manum juventus
Metu Deorum continuit? quibus
Pepercit aris? O utinam nova
Incude diffingas retusum in
Massagetas Arabasque ferrum.

adfuso *liquefacto plumbo*, ne uncus inde dissolvi posset; *severus*, horrendus, sævus; sic *Eumenidum amnis* apud Virg. Æn. vi, 374, *severus* dicitur: cf. Geo. iii, 37. His omnibus autem instrumentis, quæ non sine animi quodam horrore *Necessitatem* præ se ferre conspicimus, nil nisi vim Fortunæ indomitam et insuperabilem designari, vix est quod moneam.

21—24. Sensus: *Spes* et *Fides* te *adversam* quoque colunt, nec a te recedunt, quando ex *secunda* in *adversam* mutata potentiorum domos relinquis; sed ceteri, qui tibi *secundæ* tantum adhærent, vulgus infidum, meretrices, parasiti, te *adversam* fugiunt; h. e. veri amici in fortuna adversa fidem, falsi perfidiam probant. *Spes*, quæ adest Fortunæ adversæ, ut miseros melioris sortis solatio recreet; hinc 'Ελπίδες Τύχης ἑταῖραι apud Macedon. xxxix, 1, in Anthol. Græc. T. iv, 92. *Rara*, quia raro amici in utraque fortuna fidem præstant, significanter ipsa dea dicitur *rara*, h. e. raros cultores habens. *Albo*, ad candorem animi designandum; *abnegat*, sc. se. *Utcunque*, quandocunque, tum quoque, quando. *Mutata veste*: finge tibi *Fortunam secundam* splendida, *adversam* sordida veste indutam; mutat igitur vestem splendidam cum sordida, quando ut dea adversa apparet.

26—28. *Cadis Cum fæce siccatis*, postquam ad fæcem usque vinum ebiberunt, h. e. omnes opes consumserunt et devorarunt. *Dolosi ferre*, Græce pro, astutiores quam ut ferant; sic inf. Sat. i, 4, 12, *piger ferre* pro, nimis piger quam ut ferat. *Jugum*, h. e. inopiam, tanquam jugum et onus. Comparant Pind. Nem. x, 147, Παῦροι δ' ἐν πόνῳ πιστοὶ βροτῶν καμάτου μεταλαμβάνειν.

29—32. Jam, captata quasi Fortunæ, per hymnum in ejus potentiam decantatum, benevolentia, subjungit preces pro Cæsare. *Ultimos Britannos*. Sic ex veteri opinione, ultimam oræ occidentalis insulam esse Britanniam: apud Catullum quoque *Britanni* dicuntur *ultimi*; et *extremi* Virg. Æn. viii, 727; Luc. vii, 541. *Examen*, apposite a nova apum sobole translatum ad exercitum recens ex juvenibus conscriptum. *Eois partibus*, terræ orientali, Arabiæ Felicis populis: cf. argum. sup. ad Carm. xxix. *Oceano rubro*, maris Indici, ab ortu solis rubescentis, accolis.

33—40. *Eheu cicatricum et sceleris*, cett. hæc subita ad bella domestica conversio, et dira malorum, quæ illa protulerunt, exsecratio, ad votum, ut bellum a patria ad barbarorum vincendorum terras avertatur, egregie ducit. *Sceleris*: cf. sup. i, 2, 29. *Fratrumque*: copiosius in hanc sententiam Lucan. ii, 286, *domini per viscera ferrum Exegit famulus; nati maduere paterno Sanguine—in fratrum ceciderunt præmia fratres*. *Intactum*, impollutum. *Nefasti*, scelesti. *Diffingas*,

CARMEN XXXVI.

AD PLOTIUM NUMIDAM.

Et ture et fidibus juvat
Placare et vituli sanguine debito
Custodes Numidæ Deos,
Qui nunc, Hesperia sospes ab ultima,
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula,
Quam dulci Lamiæ, memor
Actæ non alio rege puertiæ,
Mutatæque simul togæ.
Cressa ne careat pulchra dies nota:
Neu promtæ modus amphoræ,
Neu morem in Saliûm sit requies pedum:

recudendo in aliam formam fingas, retractes. *Massagetas*, nobilem Scythiæ gentem, Parthis conterminam.

CARMEN XXXVI.

Cum redux factus esset Plotius Numida ex Hispania (U. C. DCCXXX), ubi cum Augusto in bello Cantabrico tres annos abfuerat; poeta ejus sodales, præcipue autem intimum ejus amicum et æqualem Lamiam, diem festum secum celebrare, et, mactata ante omnia ex voto, pro felici Numidæ reditu suscepto, hostia, potationi, saltationi, amoribus, et omnibus quibus jucundissimi dies transigi solent, liberius indulgere jubet lætitiis. Quam egregie poeta in hoc carmine præ lætitia de recepto amico exsultans, mollissimi in amicitia amoris sensus expresserit, quivis ipse sentiet. Compara cum hoc carmine Catull. ix, et Juvenal. xii.

1—9. *Fidibus*, inter sacrificandum enim ad tibiam et lyram cani solebat: inf. iv, 1, 21, *Illic plurima naribus Duces thura, Lyræque et Berecyntiæ Delectabere tibiæ Mistis carminibus, non sine fistula. Vituli sanguine debito*, hostia, quam poeta ex voto, quo diis pro felice Numidæ reditu se obligaverat, nunc debebat: inf. Epist. i, 3, 36, *Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca. Custodes*, tutelares: *Numidæ*, cognomen nobilis gentis Plotiæ et Æmiliæ, quod majorum aliquis ob rem quandam in Numidia præclare gestam accepisse videtur. *Ultima*, remotissima, ut inf. ii, 18, 3, *ultima Africa. Dividit oscula. Oscula dividere*, modo huic, modo alii osculum dare, ut sup. i, 15, 15, *carmina dividere. Memor Actæ non alio rege puertiæ*: suaviter recordans, se una cum eo sub unius ejusdemque magistri vel custodis auspiciis pueritiam transegisse, et simul cum eo togam virilem induisse; a teneris igitur Numidæ et Lamiæ amicitia coaluerat. *Mutatæ*, prætextæ nempe cum pura.

10—16. *Cressa ne careat pulchra dies nota:* dies, quem hodie celebramus, lætissimus nota alba insigniatur, h. e. in numerum felicissimorum dierum referatur. Dies feliciores apud Romanos nota alba, vel albo lapillo, infeliciores autem nota nigra vel atro lapillo notatos fuisse, satis notum est: cf. Bentleius. *Cressa*, h. e. alba, a creta, quæ ex insula Creta vel apportata, vel pro Cretica terra habita fuit. *Neu promtæ modus amphoræ*, neve modus in promendis ex cella vinaria amphoris servetur, h. e. largius hodie vinum afferatur. *Saliûm*, Saliorum, Martis sacerdotum, qui ex Numæ instituto secundum Liv. i, 20, *per urbem ire canentes carmina cum tripudiis solemnique saltatione jussi sunt. Multi Damalis meri*, puella, quæ largiter vino se ingurgitare solebat, ut apud Ovid. Met. xiv, 452, *nimiique Elpenora vini:* fuit Damalis haud dubie libertina vel puella inhonestior, quia honestioribus vel ingenuis virginibus haud interesse licebat potati-

Neu multi Damalis meri
Bassum Threicia vincat amystide:
Neu desint epulis rosæ,
Neu vivax apium, neu breve lilium.
Omnes in Damalin putres
Deponent oculos; nec Damalis novo
Divelletur adultero,
Lascivis hederis ambitiosior.

CARMEN XXXVII.

AD SODALES.

NUNC est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc Saliaribus

onibus. *Bassum*, insignem inter sodales potatorem. *Amystide*, h. e. uno spiritu et haustu poculum exhauriendo: *amystis* est vox Græca, Hesychio interprete, *συνεχὴς πόσις*, hinc apud Anacr. xxi, 2, *πίνειν ἀμυστί*· vocatur hæc avidius uno haustu vinum absorbendi ratio Thracia, a nota Thracum vinolentia: laudant Callim. Fragm. (Bentl. cix, p. 481, edit. Ernest.) Καὶ γὰρ ὁ Θρηϊκίην μὲν ἀνήνατο χανδὸν Ἄμυστιν ζωροποτεῖν. *Apium vivax*, diu viridem colorem suum servans; *breve*, breve tempus florens, ut *brevis rosa* inf. ii, 3, 13. Ceterum florum usus in lætis conviviis notissimus: cf. inf. Carm. xxxviii, et multa in hanc rem congesta a Fulv. Ursin. in Append. ad Ciaccon. de Triclin. p. 263 sqq.

17—20. *Deponent*: suaviter amantes, qui obtutum in puella figunt, vel uno obtutu in ea hærent, *deponere in puellam* dicuntur *oculos*, et quidem *putres*, h. e. amore tabescentes, libidine natantes, lascivos: cf. sup. ad i, 19, 8. Comparant Theocrit. i, 90, Καὶ τὺ δ', ἐπεί κ' σορῇς τὰς παρθένος, οἷα γελεῦντι, Τάκεαι ὀφθαλμώς. *Nec Damalis novo Divelletur adultero, Lascivis hederis ambitiosior*: nec Damalis ab novi amatoris amplexibus, quibus arctius hedera se implicabit, per alium se divelli patietur. *Lascivis hederis*: similiter Hor. arctos complexus cum hedera ubique se implicante comparat inf. Epod. 15, 5, *Arctius atque hedera procera adstringitur ilex, Lentis adhærens brachiis*: cf. Catull. lxi, 34, 35. *Hedera* autem, ob ejus amplexus cum lasciviorum amplexibus comparata, ipsa suaviter dicitur *lasciva*, quod respondet fere nostro, *buhlend*. *Ambitiosior*, magis brachiis suis ambiens, h. e. arctius et tenacius inhærens atque se implicans.

CARMEN XXXVII.

Quo gravius fuit periculum quod Romano imperio moliebatur Cleopatra, eo lætior Romanis debebat esse nuncius de morte, quam Cleopatra, cum anno post pugnam Actiacam (DCCXXIV) capta esset ab Augusto Alexandria, aspidis ad corpus admotæ morsu, ne in triumphum duceretur, sibi conscivit. In hujus publicæ igitur lætitiæ societatem dum poeta sodales suos evocat, et, quomodo Cleopatra, ad Actium primum ab Augusto victa, deinde usque eo redacta fuerit, ut violenta morte periret, sublimiore spiritu enarrat, alia quasi agens, Augusti, ut Romani imperii statoris, laudes in hoc carmine celebrat. Compara cum hoc carmine inf. Epod. 9; Virg. Æn. viii, 675; et Propert. iii, 11, et iv, 6.

1—4. *Nunc* cum vi ter repetitum: hoc die, si quo alio, ubi lætissimus de Cleopatræ morte nobis accidit nuncius, potationi et saltationi indulgendum est. Imitatus est Noster, ut observant interpretes, similis argumenti carmen Alcæi, cujus primos versus servavit Athenæus, x, 8, Νῦν χρὴ μεθύσκειν, καί τινα πρὸς βίαν πίνειν, ἐπειδὴ κάτθανε Μύρσιλος. *Nunc Saliaribus*, cett. hic dies, si quis alius, lautas epulas, diis in templis apponendas, h. e. lectisternium sive supplicationem exigebat. In supplicationibus enim, ubi diis vel ob res præclare in bello gestas, vel ob felicem quendam rerum eventum publice gratiæ agebantur, lautiores epulæ in eorum templis apponi, et circa eas strati lecti sive pulvinaria, quibus dii ad cibos capiendos

Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, Sodales.
Antèhac nefas depromere Cæcubum
Cellis avitis, dum Capitolio
Regina dementes ruinas
Funus et Imperio parabat
Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum, quidlibet impotens
Sperare, fortunaque dulci
Ebria. Sed minuit furorem
Vix una sospes navis ab ignibus:
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Cæsar, ab Italia volantem
Remis adurgens; accipiter velut

discumberent, collocari solebant, quod dicebatur *lectisternium*; itaque *ornare pulvinar deorum Saliaribus dapibus* jam erit, magnificas epulas diis in eorum templis apparare. *Pulvinar* pro templo, ubi pulvinar positum est; sic apud Ciceronem in Cat. iii, 10, *quia ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est*; et sic Livius xxiv, 10, s. fin. *et supplicatio omnibus deis, quorum pulvinaria Romæ essent, indicta est.* Peculiarem libellum *de sacris pulvinaribus* scripsit J. David Ellrod, Altorf. 1726, 4. *Saliares dapes* de epulis lautis et opiparis, quibus se invitare solebant Martis sacerdotes, Salii; hinc παροιμιακῶς apud Cic. ad Attic. v, 9, *epulari Saliarem in modum.* *Tempus erat*, explicant pro, tempus est; quod non opus videtur; cogita, poetam jam initio supplicationis facto sodales suos allocutum esse: *nunc tempus erat*, nunquam magis fas fuit quam nunc, cett.

5—12. *Cæcubum* pro vino generosiore: cf. sup. ad i, 20, 9. *Cellis avitis*, vinum ab avis conditum servantibus: Ovid. Art. Amat. ii, 695, *mihi fundat avitum Consulibus priscis condita testa merum.* Similiter *testam paternam* dixit Tibull. i, 10, 48. *Dementes*, dementiam et insanum furorem ejus, qui eas parat, prodentes. *Funus*, h. e. interitum: rem Horatius, ut poeta, auget; non proprie enim imperium Romanum ad interitum vocatura; sed imperii Romani tantum sedem Alexandriam translatura erat Cleopatra: Propert. iii, 11, 31, 32, *Conjugii obsceni pretium Romana poposcit Mœnia, et addictos in sua regna patres*: cf. Dio lib. vii. *Contaminato cum grege turpium Morbo virorum*, in comitatu suo habens catervam virorum turpi morbo infamium; intellige spadones sive eunuchos: cf. inf. Epod. ix, 13. Cum contemtu autem istam catervam vocat *gregem*, et quidem *contaminatum*, h. e. impurum vel fœda libidine pollutum; *virorum morbo turpium*, h. e. turpiter eviratorum, nam *morbus*, ut νόσος apud Græcos, passim de corporis vitiis; nisi quis *morbum* de eo, quo libidinosi laborant, accipere malit; hinc apud Catull. lvii, Mamurra et Cæsar, pathici, dicuntur *morbosi*: cf. Bentl. ad h. l. *Quidlibet impotens sperare*, impotente animo (h. e. præter modum, temere) sperans omnia; *impotens*, animi cupiditati temperandæ impar; Livius vi, 11, *Animi ingenio vehemens et impotens.* *Dulci* refer ad dulcem illam spem, quam de Romano imperio, tanquam amoris mercede, ab Antonio accipiendo (Flor. iv, 11), fovebat Cleopatra; *ebria*, quia spes, quam imbiberat, dulcissima, ejus mentem, ut nimius potus, perverterat; nos similiter, *berauscht*; Græci, μεθύων, v. c. Theocrit. xxii, 98, μεθύων ἔρωτι.

13—24. *Vix una sospes navis ab ignibus*: intelligendum est de classe Antonii, quam totam pæne in pugna Actiaca combustam esse constat; ipsa Cleopatra enim vano timore exsternata sub pugnæ statim initio cum sexaginta navibus aufugerat, quam mox navi prætoria (ad quam spectare videtur *una navis sospes ab ignibus*) secutus est Antonius: vid. Dio lib. xxxiii, p. 439, Flor. iv, 11, 8. *Mentemque lymphatam Mareotico—Remis adurgens*: sensus: et Cæsar celeri cursu ab Italia fugientem Cleopatram persecutus, vanum ejus timorem, quo pugnæ se subduxerat, in verum ad Alexandriam mutavit; *vanum timorem*,

Molles columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Hæmoniæ: daret ut catenis
Fatale monstrum; quæ generosius
Perire quærens, nec muliebriter
Expavit ensem, nec latentes
Classe cita reparavit oras;
Ausa et jacentem visere regiam
Vultu sereno, fortis et asperas
Tractare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum;
Deliberata morte ferocior:
Sævis Liburnis scilicet invidens

qui *vero* opponitur, expressit Noster per *mentem lymphatam Mareotico*. *Lymphatus* (*νυμφόληπτος*) proprie dicebatur, qui Nympham aquaticam conspicatus aquam timeret (nos, *wasserscheu*); unde deinde de eo, qui vel subito terrore offusus, vel mente alienatus, vel furore correptus esset: vid. Cuper. Observ. iii, 12. Jam vero cum Cleopatra vix pugna navali ad Actium commissa ita alienata esset animo, ut nulla adhuc urgente necessitate statim fugam capesseret; ille terror vanus salse ad ejus vitam luxuriosam simul notandam *menti lymphatæ Mareotico*, h. e. offusæ et exsternatæ vino Mareotico, sive ejus ebrietati, tribuitur: cf. Bentl. *Mareoticum*, vinum nobilissimum, ad Mareotidem paludem super Alexandria natum: cf. Heyn. ad Virg. Geo. ii, 91. *Ab Italia*, quo tetenderat Cleopatra; *remis adurgens*, primum nempe Cæsar Liburnas naves fugientem Cleopatram premere jussit, deinde post aliquod temporis intervallum ipse eam ad Alexandriam usque persecutus est. *Accipiter velut*, sc. premere solet; *molles*, timidas; primas lineas hujus comparationis duxit Homerus, Iliad. xxii, 139, Πηλείδης δ' ἐπόρουσε—Ἠΰτε κίρκος ὄρεσφιν, ἐλαφρότατος πετεηνῶν, Ῥηϊδίως οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν· cf. Virg. Æn. xi, 721, ubi plura tam Græcorum quam Latinorum poetarum in hanc rem exempla conduxit Cerda. *Nivalis Hæmoniæ*, Thessaliæ, ab antiquo rege *Hæmone*, quæ nunc a tempore, quo lepores in campis venator indagare solet, *nivalis* dicitur. *Daret ut catenis*, eo scilicet consilio, ut ex more solemni *catenata* ante currum triumphalem duceretur. *Fatale monstrum*, horrendæ et inauditæ cupiditatis mulierem, fato quodam a diis iratis Romano imperio immissam, quam graviter! Similiter Cicero Catilinam ob dira ejus consilia *monstrum* et *prodigium* vocat in Cat. ii, 1. *Dedecus Ægypti, Latii feralis Erynnis* audit Cleopatra apud Lucan. x, 59. *Generosius*, nobiliore et honestiore mortis genere, quam quod se captivam maneat. *Expavit ensem*: arreptum enim telum, quo vim sibi illatura erat Cleopatra, cum Proculeius eam ad Cæsarem abductum venisset, vix vi ex ejus manibus extorqueri potuit, ut narrat Plutarch. in Vit. Anton. p. 952. *Nec latentes Classe cita reparavit oras*, h. e. nec, ut mortem effugeret, occultiora, quibus lateret, loca cita classe parare, h. e. assequi studuit. *Reparare* pro simplice *parare*, ut sup. i, 31, 12, *Vina reparata* pro, *parata*. In quo quidem verbi *reparare* usu cum essent qui non acquiescere possent, emendando locutionis insolentiam tollere studuerunt. Bentleius quidem ingeniose tentabat *penetravit oras*, ut *Illyricos sinus penetrare* pro, in sin. Illyr. penetrare apud Virg. Æn. i, 243. Lambert. Bos in Animad. p. 36, *Ire paravit oras*, ut *ire Afros* pro, in Afros, apud Virg. Ecl. i, 65. Nostra denique ætate satis audacter Wakefield. *repedavit oras*.

25—32. *Jacentem*, periculi imminentis metu dejectam, afflictam; sic *jacentem* (h. e. afflictum, miserum) *solari* apud Ovid. Trist. i, 8, 13, et Pont. iii, 3, 77, et sæpe alibi. *Tractare*, sc. manibus, ut ad morsus lacesseret: *asperas* refer ad asperam serpentum iram et sævitiam; sic inf. iii, 2, 10, hostis timendus et sævus cum *aspero tactu leone* comparatur. Serpentes autem sive aspides illas fixisse dentes suos venenatos in Cleopatræ brachio, ex adumbrata cum aspidibus ejus brachio implicitis imagine, quam Augusto, in triumphum invecto, præportatam esse tradunt, intelligi potest: vid. Propert. iii, 9, 53, et ibi Burm.

Privata deduci superbo
  Non humilis mulier triumpho.

CARMEN XXXVIII.

AD PUERUM.

PERSICOS odi, puer, adparatus;
Displicent nexæ philyra coronæ;
Mitte sectari, rosa quo locorum
      Sera moretur.
Simplici myrto nihil adlabores
Sedulus curæ; neque te ministrum
Dedecet myrtus, neque me sub arta
      Vite bibentem.

Ceterum mortis per aspidum morsus conscitæ genus apud Ægyptios haud infrequens; sic Demetrium Phalereum in Ægypti regno, aspide ad corpus admota, vita privatum esse narrat Cicero in Orat. pro C. Rabir. c. 9. *Sævis Liburnis scilicet invidens Privata deduci superbo Non humilis mulier triumpho*, h. e. invidens scilicet hostibus hanc gloriam, ut *mulier non humilis* (h. e. modo regina) nunc privata in splendidum triumphum deduceretur. *Sævis Liburnis*, navibus illis parvis et velocioribus, qualibus Liburni inprimis piratæ mare olim infestaverant; jam vero cum Augustus, vel potius Agrippa, egregia earum opera non solum Antonii classem, ex grandioribus et ob molem suam minus agilibus navibus instructam, vicisset, sed iisdem etiam ad persequendam Cleopatram usus esset, cum dilectu pro, hostibus infestissimis, ponuntur. *Privata deduci*, ut privata (h. e. perdito regiæ dignitatis honore) deduceretur. Opportune Cl. Mitsch. affert locum e Zenob. Cent. v, p. 121, edit. Schott. ὁ δὲ Κλ. *αἱρουμένη μᾶλλον ἐντίμως ἀποθανεῖν, ἢ ἐν ἰδιωτικῇ τάξει ἐπὶ θεάτρου ἀτιμασθῆναι, ἀνελεῖν ἑαυτὴν ἐμέλλησεν.*

CARMEN XXXVIII.

Ut ostendat poeta, se conviviorum simplicitate magis quam splendido eorum apparatu delectari, puerum, cui convivii apparandi curam demandaverat, coronam convivalem haud ex floribus undique studiose conquisitis, sed ex simplice myrto, nectere jubet.

1—4. *Persicos odi adparatus.* De Persarum luxu et magnificentia in apparandis conviviis vid. Athen. iv, 10 et 12; Val. Max. ix, 1; Ælian. V. H. xiv, 34. *Nexæ philyra coronæ* convivales ex variis floribus per philyram connexæ, quæ inde dicebantur *sutiles*. De *philyra* Plin. H. N. xvi, 14, s. 25, *Inter corticem ac lignum tenues tunicæ multiplici membranula, e quibus vincula, tiliæ* (Lindenbast) *vocantur, tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorum honore. Mitte*, noli. *Sera moretur*, ubi serioris anni tempore, quo ceteræ defloruerint, adhuc floreat: exquisite.

5—8. *Simplici myrto nihil adlabores Sedulus curæ:* sensus: nolo, ut ex sedulitate et ex ministerii tui bene administrandi cura alios flores simplici myrto adjungas. Pro *sedulus curæ* vulgo legitur, *sedulus curo;* sed cum dura loquendi ratio, *curo nihil adlabores*, indigna esse videatur Horatio, dedi, quod Bentleius ex Cod. Bodleiano protulit, *Sedulus curæ*, pro, sedulus in rebus, quæ curæ cordique alicui sunt, sive pro, sedula cura. *Ministrum*, sc. vini; *dedecet myrtus*, nam pocillatores quoque sertis coronari solebant; *sub arta vite*, sub denso umbraculo e vitibus contexto: sic apud Virg. Ecl. ix, 42, *Lentæ vites umbracula texere* dicuntur.

CARMINUM

LIBER SECUNDUS.

CARMEN I.

AD ASINIUM POLLIONEM.

Motum ex Metello consule civicum,
Bellique causas, et vitia, et modos,

CARMEN I.

In nullis, quantum equidem animadverti, Horatii carminibus magis hallucinati sunt interpretes, quam in dijudicandis iis, ubi excelsiore spiritu poeta exsurgit, et lyrica arte, h. e. liberiore vinculo sententias inter se conjunxit. Itaque super hujus quoque carminis, sublimitate sua eminentis, consilio miræ prolatæ sunt argutiæ, quas repetere et refellere cum molestum, tum ab instituto nostro alienum est. C. Asinius Pollio, vir consularis, quem belli pacisque artibus pariter, ac literarum ingeniique, quo præclarum tragœdiarum scriptorem se præstitit, gloria inter Romanos excelluisse satis constat, cum jam eo contulisset studia sua, ut belli civilis historiam scriberet; Horatius eum in hoc carmine ad illud opus strenue perficiendum non sine magna ejus laude adhortatur atque excitat. Sententiarum nexus est fere hic: bellorum civilium originem, ab eo inde tempore quo Metellus consul fuit, repetendam, et rationem, qua illa gesta sunt, enarrare aggressus es, Pollio. Est sane tanti, ut tamdiu, donec ultimam manum suscepto operi imposueris, animum paulisper a tragœdiarum scribendarum studio avertas. Quam vivis coloribus omnia in illa bellorum civilium descriptione expressa erunt! Jam nunc ipsis pugnis, quas descripturus es, interesse mihi videor! jam nunc adumbrata fortissimorum ducum imago animo meo obversatur! jam nunc mente percipio, quomodo totus terrarum orbis præter atrocem animum Catonis subactus, et quanta strages in Africa edita sit! Quis campus enim Romanorum civium sanguine non pollutus est? In quam terram fama de bellorum civilium calamitate non penetravit? Quem gurgitem, quem fluvium, quod mare non commaculavit civium cædes? Sed quo me abripi patior ego, qui non gravioris, sed levioris tantum argumenti carmina canere possum! Ceterum cum bellorum civilium historiæ, in xvii libris a Pollione expositæ, alii quoque scriptores (e. g. Tacit. Ann. iv, 34; Sueton. Cæs. 30, et de Cl. Gramm. 10; Appian. de B. C. p. 479), tam honorificam mentionem injecerint; profecto eam non ætatem tulisse maxime dolendum est. Pollionis autem laudes inprimis complectuntur quarta et octava Ecloga Virgilii, qui illi æque atque Horatio amicus et patronus extitit.

1—8. *Motum ex Metello consule civicum.* Pollio nempe, cum a societate illa, quam U. C. DCXCIV, Q. Cæcilio Metello Celere, Lucio Afranio Coss. tres viri principes, Cæsar, Pompeius, et Crassus, contra rempublicam inierunt, primam bellorum civilium originem repeteret; inde quoque eorum historiam detexere exorsus est. *Motus civicus*, seditio, quæ inter cives movetur, jam pro initio belli civilis. *Bellique causas*, poeta ipse eas v. 4 subjicit, *graves* scilicet *principum amicitias*. *Vitia*, temere, a Pompeianis inprimis, capta consilia. *Modos* refer ad omnem rationem, qua bellum pro cujusque partis consilio et viribus gestum est. *Ludumque Fortunæ*,

Ludumque Fortunæ, gravesque
Principum amicitias et arma,
Nondum expiatis uncta cruoribus,
Periculosæ plenum opus aleæ,
Tractas, et incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.
Paullum severæ Musa tragœdiæ
Desit theatris: mox, ubi publicas
Res ordinaris, grande munus
Cecropio repetes cothurno,
Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiæ,
Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho.
Jam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt:
Jam fulgor armorum fugaces
Terret equos equitumque vultus.

fortunæ vicissitudines. *Graves*, exitiosas. *Uncta*, h. e. polluta, ut inf. Epod. 5, 19, *Ora turpis ranæ sanguine uncta. Nondum expiatis cruoribus*; perpetrata enim in bello civili civium cædes ad graviora et piaculis expianda referebatur scelera; hinc supra Hor. de bellis civilibus i, 2, 29, *Cui dabit partes scelus expiandi Jupiter? Periculosæ plenum opus aleæ* explicant, opus periculosissimum, rem magnam et arduam moliris; equidem per *opus plenum periculosæ aleæ* simpliciter designatum esse puto *bellum civile*, quia in eo, sicut in alea, plurima a fortunæ favore pendent; et sic *incedere per ignes suppositos cineri doloso* erit, versari in describendo bello civili, ubi inopinata mala et pericula, sicut ignis cineri doloso suppositus, subito prorumpunt; eleganter autem *cinis* dicitur *dolosus*, sub quo ignis dolose quasi latet.

9—16. *Paullum severæ Musa tragœdiæ Desit theatris:* sileat interea Musa tua tragica, cesset et intermittatur paululum, quo tragœdiis scribendis de theatris egregie meres, studium. *Ubi res publicas ordinaris*, ubi res, quæ ad bella civilia spectant, digesseris, et earum nexum ex ordine descripseris; vel ad exquisitius loquendi genus, postquam rempublicam composueris, h. e. postquam historiam tuam ad illa usque tempora produxeris, quibus respublica est composita. Facere enim dicuntur poetæ et historiarum scriptores, quod describunt. *Grande munus Cecropio repetes cothurno*, tragici poetæ partes de integro sustinebis: *repetere grande munus*, ad grave tragœdias scribendi studium redire, *Cecropio—cothurno*, sublimiore, quem illud exigit, spiritu. *Cecropius*, Atticus; fuerunt autem nobilissimi tragœdiarum scriptores Attici sive Athenienses, Thespis, Sophocles, Æschylus, Euripides. *Cothurnus*, calceus altior, quo in tragœdiis utebantur, pro ipsa tragœdia, vel sublimiore scribendi genere, uti *soccus*, calceus humilior, pro comœdia, vel humiliore scribendi genere: inf. in Epist. ad Pis. *carmina prope socco digna*, et v. 280 de Æschylo, *Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno*. Et hinc Virgilius, Ecl. x, 8, Pollionem Sophocli æquiparans, ejus *carmina sola Sophocleo cothurno digna* esse ait. *Insigne mœstis—peperit triumpho*, pro vulgari, o Pollio, vir consultissime et victoriarum gloria clarissime. *Consulenti curiæ*, senatui de rebus gravioribus deliberanti. *Dalmatico triumpho*, Pollio de Parthenis proprie, populo Illyrico, contra quos missus fuerat ab Antonio, triumphum egit. Dio xlviii, 41; Appian. de B. C. v, 75, p. 1135, qui quidem triumphus honorificentiore nomine dictus est Dalmaticus.

17—24. Sequitur locus longe pulcherrimus. Jam nunc oculis suis subjecta esse ait poeta, quæ Pollio pro insigni, qua polleat, dicendi arte adumbraturus sit. Tribuit igitur ei laudem, in qua summa

Audire magnos jam videor duces
Non indecoro pulvere sordidos,
Et cuncta terrarum subacta
Præter atrocem animum Catonis.
Juno et Deorum quisquis amicior
Afris inulta cesserat impotens
Tellure, victorum nepotes
Retulit inferias Jugurthæ.
Quis non Latino sanguine pinguior
Campus sepulcris impia prœlia
Testatur, auditumque Medis
Hesperiæ sonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniæ

historiarum scriptoris virtus cernitur. *Perstringis*, feris, impellis. *Terret equos equitumque vultus*, equi nempe armorum fulgore consternantur, et equitum vultus periculo imminente pallescit. *Audire magnos jam videor duces*, cett. sensus: jam auribus percipere mihi videor voces et jussa, quibus magni et egregii duces milites ad pugnam exhortantur; et sic præsens quasi cognosco, quomodo præter invictum Catonis animum totus terrarum orbis subactus sit. *Audire magnos jam videor duces*, explicant fere, jam audire mihi videor te recitantem de magnis ducibus cett. sed sic omnis hujus loci vis tollitur; lector enim Pollionis de bellis civilibus historiæ non legere de pugnis, sed in ipsa pugna simul versari sibi videtur; audit cornuum murmur et lituorum strepitum, videt consternatos equos; auribus igitur percipere quoque sibi videtur ipsas ducum militibus imperantium voces. *Non indecoro pulvere sordidos*, decori enim est viro forti pulvis in pugna collectus; hinc sup. i, 6, 15, *Meriones pulvere Troio niger* dicitur. *Et cuncta*, cett. verbum *audire* jam non in propria significatione repetendum, sed vel pro, *cognoscere*, *intelligere*, *videre*, accipiendum, vel ejusmodi verbum, ex noto loquendi genere, quod *zeugma* dicitur, supplendum est. *Præter atrocem animum Catonis*, præter Catonem, virum pervicacissimum, qui, cum mori, quam tyranni vultum adspicere, mallet (Cic. Offic. i, 31; Vell. ii, 49; Senec. de Provid. 2, et Epist. 95), manum sibi Uticæ intulit; itaque ejus animi constantia et pervicacia cum atrocitate conjuncta fuit.

25—28. Jam causa, ex qua Cato mortem sibi conscivit, subjicitur: vulgarem autem sententiam, "Postquam Romani in bello Africano occidione pæne a Cæsare occisi sunt," egregie ad veteris religionis doctrinam adumbravit; Junonem enim et ceteros Africæ deos ἐπιχωρίους sive tutelares, qui cedere olim debuerant cladibus, quas Romani in bello Jugurthino et bellis Punicis Afris intulerant, jam auctores facit insignis illius cladis, qua collectus a Q. Scipione exercitus, ultimum libertatis defendendæ præsidium, ad Thapsum (Byzacii oppidum), ad internecionem cæsus est: olim quidem, ait, Juno et ceteri dii Afris propitii *impotentes* (quia fati necessitati resistere non poterant) *inulta terra* excedere coacti sunt; sed nunc dii illi *nepotes victorum*, tanquam piacula, Jugurthæ et ceterorum Afrorum manibus obtulerunt, h. e. nunc avorum pœnas a nepotibus expetierunt. *Cesserat*, loca enim vastata vel captas urbes dii deserere putabantur: vid. Cerda ad Virg. Æn. ii, 351. *Retulit*, significanter pro, obtulit; *referre* enim notionem vicis reddendæ simul complectitur, uti *gratiam referre* in malam partem pro, vicem reddere, dici solet. *Inferias* refer ad inhumanum illum priscæ antiquitatis morem, ex quo captorum sanguine placari solebant in bello cæsorum Manes; de quo vid. ad Virg. x, 519.

29—36. *Quis non Latino sanguine*, cett. vulgarem sententiam, ubinam est in toto terrarum orbe locus, quem Romani cives non sanguine suo maculaverint? splendide exornavit poeta. *Sanguine pinguior Campus*, similiter apud Virg. Geo. i, 491, de bellis civilibus *campi pinguescere* dicuntur: cf. Mitsch. *Auditumque Medis Hesperiæ sonitum ruinæ?* et quis non per-

Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore nostro?
Sed ne, relictis, Musa procax, jocis,
Ceæ retractes munera Næniæ:
Mecum Dionæo sub antro
Quære modos leviore plectro.

CARMEN II.

AD CRISPUM SALLUSTIUM.

NULLUS argento color est avaris
Abdito terris, inimice lamnæ
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.

cepit (quod ex verbo *testatur* eliciendum est) fragorem corruentis imperii Romani, Medis adeo (h. e. Parthis, Romano nomini infestissimis) auditum? *Quæ flumina*, fluvii enim passim a poetis prœliorum testes adhiberi solent: cf. inf. iv, 4, 38; Catull. lxiv, 358; Tibull. i, 7, 11; Virg. Ecl. v, 21; cogitare autem licet de prœliis ad Rhodanum, Padum, et Iberum commissis. *Dauniæ cædes*, h. e. sanguis cæsorum civium Romanorum; *Daunia* sive Appulia pro tota Italia. Terras, quæ bella civilia senserunt, recenset Florus iv, 2, § 6, *Si locum et spatium* (sc. *inspicias*, quod ex antecedentibus repetendum) *ubi commissum est, intra Italiam; inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliaque consedit; hinc in Ægyptum subito transiliit; inde respexit Asiam; inde Africæ incubuit; postremo in Hispaniam regyravit, et ibi aliquando defecit.*

37—40. *Ne munera Ceæ Næniæ retractes*, ne canas nænias, θρήνους, carmina lugubria et miserationem moventia, qualia olim cecinit Simonides *Ceus* (insula Cea oriundus). *Simonideas lacrimas*, flebiles illos et miserabiles Simonidis elegos vocat Catull. xxxviii, 8. De laudibus, quæ Simonidi, ut poetæ, tribuuntur, vid. Wesseling. ad Diodor. Sic. T. i. p. 412. *Munera Næniæ*, pro, næniam vel nænias; *munus*, ut sæpe, inservit periphrasi; ut sup. Carm. i, 28, 4.

CARMEN II.

Agit poeta in hoc carmine de vera, quæ ex divitiarum vel contemtu vel liberali earum usu comparetur, gloria eo consilio, ut eam Crispo Sallustio, sapientius, quibus ille abundabat, divitiis uso, vindicet. Proculeii igitur, immortale liberalitate sua in fratres nomen nacti, laudato in hanc rem exemplo, tam miseram conditionem eorum, quorum plura habendi cupiditas in dies, ut hydrops, crescat, quam summam felicitatem et potentiam eorum, qui exstirpata plane ex animo plura habendi cupiditate sibi imperare et fortuna sua uti didicerint, describit. Fuit autem Crispus Sallustius, clarissimi historiarum scriptoris ex sorore nepos, non solum a divitiarum augendarum (nam vivebat splendidissime) sed etiam honorum (noluit enim ultra ordinem equestrem assurgere) studio alienissimus. Nobilissimi inprimis sunt *horti Sallustiani*, quos præclaris antiquitatis monumentis instructos Imperatores postea obtinuisse constat. In sententiam hujus carminis comparant Theocrit. xvi, 22 sqq.

1—4. Sensus: nullum pretium habet argentum, quod avaris hominibus abditum est in terra; hinc invisa tibi est, Crispe Sallusti, pecunia, quæ non sapienter in usum convertitur. *Nullus argento color est*, splendore suo, h. e. pretio caret argentum. Τὸ *avaris* omnes, quos vidi, interpretes ad *terris* trahunt, et *avaram terram* explicant de ea, quæ avari instar argentum conditum custodiat: equidem *avaris* in casu tertio et *terris* in casu sexto positum esse arbitror, ita, ut *argentum avaris abditum terris* sit, argentum, quod avaris hominibus abditum est, vel quod avari abdere in terra solent. *Avaris* scilicet opponitur Crispus Sallustius, qui, ut paulo post dicitur, *avidum spiritum domare* didicerat. *Inimicus lamnæ*, qui nihil curat

Vivet extento Proculeius ævo
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.
Latius regnes avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus jungas, et uterque Pœnus
Serviat uni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri solio Phraatem
Dissidens plebi numero beatorum
Eximit Virtus, populumque falsis
Dedocet uti

pecuniam; *lamna* pro *lamina*, argentum in laminas procusum, jam cum contemtu quodam pro, pecunia. *Temperato* sc. ad eum qui tenendus est modum, h. e. recto. Commode cum sententia hujus loci contendunt Pind. Nem. i, 44, *Οὐκ ἔραμαι πολὺν ἐν μεγάρῳ πλοῦτον κατακρύψας ἔχειν· Ἀλλ' ἐόντων, εὖ τε παθεῖν καὶ ἀκοῦσαι, φίλοις ἐξαρκέων.*

5—8. Itaque gloria, quam liberalitate in fratres sibi comparavit Proculeius, semper vigebit et apud posteros celebrabitur. *Notus—paterni animi* pro vulgari, notus paterno animo. C. Proculeius Varro Muræna, eques Romanus, et intimus Augusti amicus, tam pio liberalique in fratres (L. Licinium Varronem Murænam et M. Terentium Varronem Murænam, secundum Masson. Vit. Hor. p. 304) bonis suis in bellis civilibus exutos animo fuisse dicitur, ut patrimonii sui partem de integro æquis partibus cum iis divideret. *Extento ævo*, pro vulgari, apud posteros; extendit enim ævum, qui gloriam virtute partam ad posteros propagat; similiter Virg. Æn. x, 468, *famam extendere factis*, et ibid. vi, 807, *virtutem extendere factis* dixit. *Aget*, extollet, evehet; *penna metuente solvi Fama:* ad famæ æternitatem designandam tribuuntur Famæ, ut deæ alatæ, *pennæ metuentes solvi*, quæ sibi cavent ne solvantur, h. e. quæ nunquam solvuntur, nunquam languescunt, nunquam volatui desunt; sic passim *metuere*, ut Græcorum *φυλάττεσθαι*, periphrasi *τοῦ non* vel *nunquam* inservit. Virg. Geo. i, 246, *Arctos Oceani metuentes æquore tingi:* cf. inf. ad Sat. ii, 5, 65. *Superstes*, ad Famam refertur, quod proprie ad Proculeium referri debebat.

9—12. Sensus: si animum tuum a majorum divitiarum cupiditate domas, et iis, quæ habes, recte uteris, haud scio, an latiores possessiones tibi habere videaris, quam si Africæ et Hispaniæ agros simul possideas, et Carthaginienses tam in Africa quam in Hispania tibi uni serviant; brevius, sapiente autem divitiarum tuarum usu longe eris potentissimus. *Latius regnes. Regnum* et *regnare* passim de agrorum possessionibus: Virg. Ecl. i, 70, *Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?* cf. Geo. iii, 476. *Libyam*, Africam, ubi latifundia sua habebant Romanorum ditissimi. *Remotis Gadibus. Gades*, insula prope fretum Gaditanum, pro Hispania, vel Hesperia, quæ terra Romanis fuit remotissima; hinc sup. i, 36, 4, *Hesperia ultima. Jungas*, simul possideas: eandem sententiam variavit Noster inf. iii, 16, 39 sqq. *Contracto melius parva cupidine Vectigalia porrigam, Quam si Mygdoniis regnum Alyattei Campis continuem. Uterque Pœnus*, Afer et Hispanus, veteris et novæ (in ora Hispaniæ maritima) Carthaginis incolæ.

13—16. Avarus enim, qui semper plura appetit, similis est hydropico, cujus sitis, quamdiu causa morbi in venis sedet, nunquam expleri potest. Similiter crescentem avarorum cupiditatem cum hydrope comparat Ovid. Fast. i, 211, *Creverunt et opes, et opum furiosa cupido; Et, cum possideant plurima, plura volunt. Sic quibus intumuit suffusa venter ab unda, Quo*

Vocibus; regnum et diadema tutum
Deferens uni propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

CARMEN III.

AD DELLIUM.

ÆQUAM memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Lætitia, moriture Delli,
Seu mœstus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies

plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ: cf. Mitsch. *Aquosus albo Corpore languor.* Aqua intercus, qua corpus tam pallore quam languore afficitur.

17—24. Sapiens longe aliter ac plebs de felicitate, quæ virtute paritur, judicat; nec Phraatem ideo, quod in regnum Parthicum restitutus sit, in censum beatorum refert: idemque, probans, solum eum recte dici posse regem, et summis virtutis præmiis dignum esse, qui nulla plane divitiarum cupiditate et invidia tangatur, rectius populum de humana felicitate judicare docet. *Redditum Cyri solio Phraatem.* Phraates, rex Parthorum, cum insolentius et crudelius se gessisset, a suis expulsus; sed idem deinde, Scytharum auxilio, quod imploraverat, sustentatus, U. C. DCCXXX in regnum restitutus est: vid. Dio li, 18: cf. sup. ad i, 26, 5. *Cyri solio,* imperio Persico, pro Parthico, ut sæpe Persæ pro Parthis: sup. i, 2, 22, et 21, 15. *Beatorum:* Senec. Epist. 45, *beatus non is est, quem vulgus appellat, ad quem magna pecunia confluxit; sed ille, cui bonum omne in animo est, erectus, exeelsus, et mirabilia calcans. Virtus* personam doctoris, sive sapientis, virtutis præceptis imbuti, induit. *Populumque falsis Dedocet uti Vocibus,* et populum deponere jubet falsas, quas de felicitate humana imbiberit, sententias. *Diadema,* insigne regii honoris; *tutum,* quod eripi nequit. *Propriam,* perennem, æternam: Cic. post Red. in Senat. 4, *Si illud—perenne ac proprium manere potuisset;* et sic perennes et æternæ deorum voluptates *propriæ* dicuntur apud Terent. Andr. v, 5, 4: inf. Sat. ii, 6, 5, *nil amplius oro, Maia nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis;* ubi plura vid. in not. *Oculo irretorto,* h. e. recto, ὄμμασιν ὀρθοῖς, ἀσκαρδαμύκτοις, ἀμεταστρεπτί, non invidorum more, qui rem, cui invident, haud rectis, sed ab ea retortis, h. e. limis et invidis oculis adspiciunt.

CARMEN III.

Dellio, qui tum ob præsentem rerum suarum statum tristitiæ se tradidisse videtur, animum in utraque fortuna sibi constantem commendat, eumque monet, ut, communi moriendi necessitate ante oculos sibi posita, vitæ jucunditatibus, dum licet, sapienter perfruatur. De quo quidem ad jucundioris vitæ fructum spectante præcepto, sæpius nova arte ab Horatio repetito, compara sup. lib. i, carm. 4 et 9. Fuit autem Q. Dellius homo varius et inconstans, *bellorumque civilium,* ut vocatur a Messala apud Senec. Suas. i, 6, *desultor;* de quo vid. Vell. Paterc. ii, 84, et Dion. xlix, 39, ibique Fabricium.

1—8. *Æquam memento,* cett. *mens æqua,* quæ fortuna adversa haud de statu suo dejicitur, sed in ea sibi constat, eamque patienter fert. *Rebus in arduis. Res arduæ,* quæ difficultatibus haud facile superandis nos impediunt, res dubiæ et periculosæ. *Ab insolenti temperatam Lætitia,* h. e. ita ratione se regi patientem, ne insolentius in re secunda se gerat, nimiæque se dedat lætitiæ. Cl. Mitsch. comparat Grotii Excerpt. trag. p. 909, ubi Incertus: Ἀγαθὸς ἀνὴρ λέγοιθ' ὁ φέρων

Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni.
Qua pinus ingens albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, et obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo:
Huc vina, et unguenta, et nimium brevis
Flores amœnos ferre jube rosæ,
Dum res et ætas et Sororum
Fila trium patiuntur atra.
Cedes coemtis saltibus et domo,
Villaque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes, et exstructis in altum
Divitiis potietur hæres.
Divesne prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper et infima

εὖ τ' ἀγαθὰ, 'Αγαθὸς ἂν εἴη X' ὠ φέρων καλῶς κακά. *Seu mœstus omni tempore,* cett.: cf. allatum in hanc sententiam a Cl. Mitsch. epigramma iv, Antiphanis in Anthol. Græc. T. ii, p. 188, et Ep. Incert. DXXVI, Anthol. Græc. T. iv, p. 229. *In remoto gramine,* in prato a conspectu hominum remoto, h. e. secreto. *Bearis Interiore nota Falerni,* exhilaraveris optimo Falerno. *Nota,* de cado, notam sive titulum, quale vinum contineat, præ se ferente; qui quidem nunc dicitur *interior,* quia vinum nobilius et præstantius continebat, ideoque in interiore cellæ vinariæ parte, ut festis tantum diebus inde promeretur, reconditum atque repositum fuit.

9—16. Sensus: ubi pinus et populus hospitaliter communem umbram sufficiunt, rivusque intentiore cursu festinat; eo affer vina, unguenta et rosas, ibique, dum fata sinunt, indulge lætitiæ. Fuit autem hic locus, quem tanta arte Noster descripsit, amœnissimus haud dubie in villa Dellii, cujus mentio fit v. 18. *Alba:* nos, *Silber-Pappel.* *Hospitalem,* benigno quasi eos, qui illuc deveniunt, hospitio excipientem: cf. Virg. Geo. iv, 24. *Consociare amant Ramis,* implicitis invicem ramis ex mutui quasi amoris affectione umbram jungunt; similiter fere sup. i, 25, 4, *amat janua limen* pro, janua amanter quasi cum limine consuescit, amanter limini adhæret. *Laborat trepidare,* cum labore et intentiore nisu per tortuosos rivi sinus flexusque festinat. *Trepidare* simpliciter pro, festinare: cf. inf. Epist. i, 10, 21, et sexcenties alibi. *Brevis rosæ,* h. e. breve tempus florescentis, ut sup. i, 36, 16, *breve lilium.* *Res,* præsens rerum conditio; *Sororum,* Parcarum, quæ simpliciter *Sorores* dici solent: cf. Mitsch. *Atra,* ornat, ut rerum infernarum epitheton; nihil amplius.

17—20. *Cedes coemtis saltibus,* morte tibi recedendum erit a coemtis saltibus, cett. *saltibus,* h. e. pascuis, in quorum possessione spectabantur antiquitus divitiæ; sic *saltus* (h. e. pascua) *depascere* apud Ovid. Fast. v, 283: cf. inf. Epist. ii, 2, 177. *Villaque,* intellige cetera ædificia et possessiones, quæ præter *domum,* ubi habitabat dominus, ad villam pertinebant. *Lavit,* alluit. *Lavere* antique, ut inf. iii, 4, 61, et 12, 9.

21—24. *Prisco natus ab Inacho,* antiquissima stirpe oriundus. *Inachus,* antiquissimus Argivorum rex. *Sub divo moreris,* in terra sub cœlo degas, pro simplice, vivas; cum delectu autem posuit *morari,* ad vitæ brevitatem designandam, quia breve tantum tempus in hac vita commorantur homines. *Victima nil miserantis Orci,* es et manes tamen victima immisericordis Orci; vel, destinatus tamen es Orco inexorabili; morti enim destinati, tanquam victimæ, crine abscisso, diis inferis consecrabantur: vid. sup. ad i, 28, 20. Rex Orci, Pluto, apud Homerum quoque Iliad. ix, 158, audit *ἀμείλιχος ἠδ' ἀδάμαστος·* unde Virg. Geo. iv, 470, eidem *corda* tribuit *nescia humanis precibus mansuescere.* Pro *moreris,* ingeniose Wakefieldius tentat, *moraris,* quod deleta distinctione cum

De gente, sub divo moreris,
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urna serius ocius
Sors exitura, et nos in æternum
Exsilium impositura cymbæ.

CARMEN IV.

AD XANTHIAM PHOCEUM.

NE sit ancillæ tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu! Prius insolentem
Serva Briseis niveo colore
Movit Achillem:
Movit Ajacem Telamone natum

Victima conjungit, ut sit, vivis tamen victima nil miserantis Orci.

25—28. Expende ornatum vulgaris sententiæ, moriendum est sine discrimine omnibus hominibus. *Omnes eodem cogimur*, aurea nempe virga Mercurii ψυχοπομποῦ: cf. sup. i, 10, 8, et 24, 16 sqq. *Omnium sors versatur*, quatitur (πάλλεται) in *urna;* cogita de urna illa fatali, quam *Necessitas* (Ἀνάγκη, Μοῖρα) eo consilio in Orco versare atque concutere fingitur, ut, cujuscunque hominis sors inde exsiliat, ei moriendum sit: vid. Gronov. ad Herc. Fur. 191. Sic inf. iii, 1, 14 sqq. *Æqua lege Necessitas Sortitur insignes et imos; Omne capax movet urna nomen. Serius ocius*, similiter Propert. ii, 28, 58, *longius aut propius. Exitura: exire* (ἐξορούειν, ἐκθορεῖν) proprie de sortibus, quæ excidunt, vel exsiliunt. *Impositura cymbæ*, sc. Charontis, *in æternum exsilium*, ut avehamur *illuc, unde* (Catull. iii, 12) *negant redire quemquam;* vel, ut Virg. Æn. vi, 425 loquitur, in *ripam irremeabilis undæ.*

CARMEN IV.

Turpitudinem, quam ancillarum amore contrahere sibi apud Romanos putabantur homines ingenui, elevare studet Horatius in hoc carmine. Tantum enim abest, ut amorem, quo Xanthiam Phoceum ancillam suam Phyllidem sectari inaudiverat, turpem et pudendum habeat, ut potius laudatis summorum virorum, qui ancillas amaverint, exemplis Xanthiæ amorem vel maxime probet; præcipue cum Phyllidem nobili loco natam esse, tam ex iis quæ ipse profiteatur, quam ex ejus ingenio et moribus, liberalem educationem prodentibus, satis colligi possit. Denique ne forte laus, quam Phyllidi tribuit, suspicionem aliquam apud Xanthiam moveat, se jam in ea ætate constitutum esse ait, ubi juvenilis ille in amore æstus deferbuerit. Similiter fere ancillariolorum causam perorat Ovidius Am. ii. 8, 9 sqq.

1—4. *Ancillæ*, servæ, haud dubie in bello captæ, ut suspicari licet ex v. 15. *Xanthia Phoceu:* hominem Græcum ejus nomen prodit. *Prius insolentem*, cett. jam olim et antiquitus ferocem Achillis animum cepit et vicit servæ Briseidis venustas: alii τὸ *prius* ad *insolentem* trahentes explicant, invictum et indomitum adhuc amore; sed sic nullus hujus sententiæ cum præcedente est nexus. Horatius voluit dicere: non est, quod ancillæ amoris te pudeat; haud *novus enim ille est*, immo *antiquissimi* heroes jam ei indulserunt. *Insolens* bene designat immitem nec facile pervincendum Achillis animum. *Briseis*, quæ capta in prædæ sortitione Achilli contigerat; res notissima: vid. Homer. Iliad. ii, 690. *Niveo colore*, pulchra, formosa; *movit*, ita affecit, ut amori resistere non posset. Terent. Eunuch. iii, 5, 19, *in hac commotus sum* pro, ejus forma captus sum.

5—12. *Tecmessæ*, Teleutantis sive Teuthrantis, regis Phrygii, filiæ, ab Ajace in expeditione quadam captæ. *Arsit: ardere aliqua* pro, ardere ob aliquam sæpius: inf. iii, 9, 5; iv, 11, 33; et sic sup. i, 4, 19, *calere aliquo. Atrides*, Agamemnon. *Me-*

Forma captivæ dominum Tecmessæ:
Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta,
Barbaræ postquam cecidere turmæ
Thessalo victore, et ademtus Hector
Tradidit fessis leviora tolli
Pergama Graiis.
Nescias, an te generum beati
Phyllidis flavæ decorent parentes:
Regium certe genus et Penates
Mœret iniquos.
Crede non illam tibi de scelesta
Plebe dilectam; neque sic fidelem,
Sic lucro aversam, potuisse nasci
Matre pudenda.
Brachia et vultum teretesque suras
Integer laudo: fuge suspicari,
Cujus octavum trepidavit ætas
Claudere lustrum.

dio in triumpho, in ipso Trojæ excidio, cum victor urbem ingrederetur: vocem *triumphus* paulo audacius ad gloriosum victoris in urbem expugnatam ingressum transtulit. *Virgine rapta*, capta Cassandra. *Barbaræ turmæ*, Phrygiæ sive Trojanæ copiæ; *barbarus* et *barbaricus* sæpe apud poetas pro, *Phrygius*: vid. Cerd. ad Virg. Æn. ii, 504, et quos ibidem laudat Burmannus. *Thessalo victore*, intellige Achillem, a cujus fortitudine, qua præter multos alios Hectorem, summum Trojanorum præsidium, morti dedit, pendebat Græcorum victoria. *Ademtus*, e medio sublatus, occisus. *Leviora tolli*, Græce pro, ad tollendum, ut leviore opera tolli possent: obversatus Horatio videtur Homerus, ubi Iliad. xxiv, 243, Priamus ad Trojanos: Ῥηΐτεροι γὰρ μᾶλλον Ἀχαιοῖσιν δὴ ἔσεσθε, Κείνου τεθνηῶτος. *Fessis*, sc. bello, in decem annos extracto: Virg. Æn. ii, 109.

13—20. *Nescias, an*, pro vulgari, fortasse. *Beati*, potentes, nobiles. *Flavæ*, pulchræ, a parte pulchritudinis in flavis crinibus positæ. *Te generum decorent*, honore te generum ornent atque mactent. *Iniquos* refer ad iniquam et indignam sortem, qua nobilioris gentis puella ad servilem conditionem detrusa fuerat. *Scelesta*, ad quodque scelus perpetrandum proclivi, infima, abjecta. *Pudenda*, inhonesta, cujus sors et conditio proli est pudori et dedecori.

21—24. *Teretesque suras*, earum enim forma apud servas inprimis, brevioribus tunicis usas, in oculos incurrebat. *Integer*, omnis amoris expers, ab omni amore liber et vacuus; nos, *unbefangen*, ut inf. iii, 7, 23. *Fuge suspicari*, sc. me tibi in hoc amore esse rivalem; *Cujus octavum trepidavit ætas Claudere lustrum*, qui jam quadraginta annos natus sum: *trepidavit*, festinavit.

CARMEN V.

Nondum subacta ferre jugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.
Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æstum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto
Prægestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvæ: jam tibi lividos
Distinguet Auctumnus racemos
Purpureo varius colore.

CARMEN V.

A Lalages, nimis adhuc teneræ et immaturæ puellæ, amoribus poeta in hoc carmine hominem quendam, qui illam sectabatur, avocare studet. Usus autem est ad Lalagen, ut crudam adhuc marito, describendam duplice comparatione, altera, ab juvenca adhuc indomita et cum vitulis in pascuis ludente et exsultante, altera, ab immitibus uvis petita; in quarum quidem posteriore, ut multo honestiore, sola poetam acquievisse, malit fortasse is qui rem ad nostros mores dijudicat. Sed cum totum hoc carmen ex poeta quodam Græco, quem satis prodit colorum, quibus illud obrutum est, diversitas, expressum videatur; ea quæ a præceptis pulchri, recti, et honesti in eo recedunt, non Horatio, sed ei quem expressit, vel ætatis qua illud scriptum est, ingenio tribuenda sunt.

1—4. Puella, nondum libidini exercendæ matura, comparatur cum juvenca, tam jugum, quam libidinem tauri in se ruentis adhuc detrectante. *Ferre jugum:* jugum nempe ferunt boves adultiores; et quia bos vel juvenca, quæ jugum fert, conjugatum sibi socium habet, id translatum est ad amantes, qui amoris vinculo rite conjuncti inde dicti sunt *conjuges (σύζυγες)*, et eorum conjunctio sive societas *conjugium:* hinc sup. i, 33, 11, *Venus animos sub juga aenea mittere*, pro, conjungere, dicitur. *Cervice subacta*, adacta, ut jugum subeat, h. e. domita; inde puella quoque nullius adhuc amore se vinci passa, vel nullum adhuc virum experta, dicta est *indomita*, παρθένος ἀδμής, Homer. Odyss. vi, 109 et 228. Hinc apud Catullum lxviii, 118. Protesilaus cum Laodamia, puella adhuc integra, primum conjugio conjunctus, *indomitam jugum ferre docuisse* dicitur. *Munia comparis æquare*, eadem in opere faciendo præstare, quæ præstat eidem jugo submissus. *Tauri ruentis:* hinc Græcis, quorum sensum et ingenium haud offendebant hæ a bobus ad amantes translatæ locutiones, puella conjugii adhuc expers dicta est ἀταύρωτος, Aristoph. Lysistrat. 217, Æsch. Agam. 254. *In Venerem, συνουσίαν.*

5—9. Imago juvencæ, in pascuis lascivientis et cum vitulis ludentis, mores certe teneræ puellæ, unice adhuc lusibus cum æqualibus suis deditæ, suaviter exprimit. Colorem Horatium duxisse aiunt ex Anacr. lxi, Πῶλε Θρηϊκίη—Νῦν δὲ λειμῶνάς τε βόσκεαι, Κοῦφά τε σκιρτῶσα παίζεις. Similiter Theocrit. xi, 21, Galateam μόσχω γαυροτέραν vocat: cf. inf. iii, 11, 9. *Juvencæ:* puellarum comparatio cum juvencis sæpe apud Græcos obvia: cf. Eurip. Hec. 526; Androm. 511, 1167; pariter inf. ii, 8, 21, *juvenci* de adolescentibus. *Solantis* pro, refrigerantis, exstinguentis: Cl. Mitsch. affert locum Claudiani xvii, 196, *Ille vel Æthiopum pluviis solabitur æstus;* scilicet *solari* ponitur pro, levare, quia, quos solamur, levare studemus. *Prægestientis. Prægestire* exprimit lætitiæ sensus, quos jam ante rei, quam cupide exspectamus et appetimus, fructum percipimus. Sic apud Catull. xlvi, *prætrepidare: Jam mens prætrepidans avet vagari; Jam læti studio pedes vigescunt.*

9—12. *Tolle cupidinem*, cett. sensus:

Jam te sequetur; currit enim ferox
Ætas, et illi, quos tibi demserit,
Apponet annos: jam proterva
Fronte petet Lalage maritum,
Dilecta, quantum non Pholoe fugax,
Non Chloris, albo sic humero nitens,
Ut pura nocturno renidet
Luna mari, Gnidiusve Gyges,
Quem si puellarum insereres choro,
Mire sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum solutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

abstine a puella immatura, et cupidinem usque ad ejus maturitatem, quæ non procul abest, comprime. Non perstat, ut debebat, poeta in una allegoria, sed ad novam ab immitibus uvis ductam transit; quæ quidem colorum varietas et imaginum in una eademque re adumbranda diversitas displicere omnino debet rem ad normam recti pulchrique æstimantibus. Ceterum puellarum, viro nondum tempestivarum, vel in amore adhuc crudarum, cum immaturis fructibus comparatio haud infrequens est apud veteres poetas. Theocrit. xi, 21, de Galatea, *φιαρωτέρα ὄμφακος ὠμᾶς*; contra puellæ viro maturæ et plenis annis nubiles cum *uvis maturis* comparantur: sic Catullus xvii, 16, puellam adultiorem *uvis nigerrimis* (h. e. maturis) *diligentius adservandam* esse ait; et hinc puellæ *nondum nubiles* Græcis *ὄμφακες*, *nubiles πέπειροι* dictæ sunt: plura in hanc rem collegit diligentia Cl. Mitsch. *Jam tibi lividos distinguet*, cett. pro vulgari, brevi maturescet. *Auctumnus*, dicitur *varius*, quia et ipse variis coloribus distinctus est (repræsentatur ille inf. Epod. ii, 17, *capite mitibus pomis decoro*), et variis coloribus fructus distinguit. *Distinguet lividos racemos purpureo colore*, h. e. variabit et imbuet jam nigrescentes racemos purpureo colore; sive, purpureum colorem jam nigrescentibus uvis inducet. *Lividos*; subnigrum enim colorem habent uvæ maturescentes. Sil. Ital. vii, 208, *liventes sole racemos*; Propert. iv, 2, 13, *Prima mihi variat liventibus uva racemis.*

13—20. Sensus: brevi non amplius Lalage te fugiet, sed sponte te sequetur; nam ætas, ubi illa adhuc ferocem se præbet, celeriter transit, et quos de tuorum annorum serie demserit, eos illius annorum summæ explendæ adjiciet; brevi amplexus tuos ultro petet, et quidem tantum tibi amata, quantum nunc nec aspera Pholoe, nec pulchra Chloris, nec Gnidius Gyges ab aliis amatur. *Currit enim—ætas*; Anacr. iv, 8, *τρόχος ἅρματος γὰρ οἷα Βίοτος τρέχει κυλισθείς*. *Ætas ferox*, h. e. ætas ferocis puellæ, ætas qua ferociter adhuc se gerit puella: fatendum tamen est, valde mihi arridere, conjecturam Wakefieldii, epitheton *ferox* cum *fugax* in v. 17 permutandum esse censentis; uti enim rectius et usitatius *ætas fugax* dicitur, ita *τὸ ferox* melius ingenio puellæ Pholoes convenit. *Et illi, quos tibi demserit, Apponet annos:* et anni, qui currente ætate de vitæ tuæ summa decedent, illius vitæ summæ accedent, h. e. et sicut tu ætate proveheris, ita illa quoque ætatem amoribus maturiorem consequetur. In locutione, *ætas annos alii demit, alii apponit*, id tantum discriminis interesse videtur, ut illud dicatur de eo qui jam ad certum quendam vitæ terminum pervenit; hoc de eo qui hunc terminum nondum attigit; *demit*, nempe ætas annos quos quis jam egit, *apponit*, quos quis nondum assecutus est; sic fortasse iis, quæ copiose et argute ad h. l. ab interpretibus disputata sunt, supersedere possumus. *Jam proterva Fronte petet maritum:* hoc ad juvencæ imaginem, quam primum puellæ induerat poeta, referendum; *maritus*, pro quovis amatore. *Dilecta*, sc. tantum. *Fugax* insolenter dictum pro, quæ fugit amatores, aspera est; multo aptior igitur, ut jam monuimus, est lectio, *ferox*. *Albo sic humero nitens, Ut pura*, cett. cujus humeri ita candore nitent atque splendent, uti nocte sublustri imago lunæ in mari repercussa splendere solet. Exsplendescentis autem pulchritudinis, præcipue in albo colore spectatæ, cum lunæ in aquis repercusso fulgore comparatio passim apud veteres poetas obvia: vid. quæ in hanc rem nota-

CARMEN VI.

AD SEPTIMIUM.

SEPTIMI, Gades aditure mecum, et
Cantabrum indoctum juga ferre nostra, et
Barbaras Syrtes, ubi Maura semper
Æstuat unda :
Tibur, Argeo positum colono,
Sit meæ sedes utinam senectæ;
Sit modus lasso maris et viarum
Militiæque.

vimus in Ecl. Vett. Poett. ad Val. Flac. iii, 558, p. 222. *Gnidius*, ab ejus patria, Gnido, vel Cariæ vel Cypri urbe, sic dictus.

21—24. *Quem si puellarum insereres choro*, cett. sensus: quem si puellarum turbæ immisceres, ejus a puella discrimen, quod soluti crines et vultus venustas obscurum et ambiguum reddunt, ne sagacissimi quidem (*mire sagaces*) qui eum nondum norunt (*hospites*) animadverterent. *Discrimen me fallit*, exquisitius pro, ego non animadverto discrimen. *Obscurum*, haud facile oculorum acie assequendum; *solutis Crinibus*, crines enim solvere solebant cum pueri, tum puellæ delicatiores: cf. inf. iii, 20, 14; iv, 10, 3; Epod. 11, 28. *Ambiguo*, h. e. dubitationem, utrum puer an puella sit, movente. Simillime autem, ut jam observavit Cl. Mitsch., Hermaphroditum describit Lucian. D. D. xxiii, *ὁ δὲ θῆλυς, καὶ ἡμίανδρος, καὶ ἀμφίβολος τὴν ὄψιν· οὐκ ἂν διακρίναις, εἴτ' ἔφηβός ἐστιν, εἴτε καὶ παρθένος.*

CARMEN VI.

Septimium, quem, ut spectatæ fidei amicum, remotissima quæque secum loca aditurum esse sibi persuasum habet, rogat poeta, ut nunc in agrum Tiburtinum vel Tarentinum, ubi reliquam vitæ partem transacturus sit, se comitetur, et, si supremum diem ibi obierit, piis lacrimis cineres spargendo justa sibi persolvat. Omnis igitur hujus carminis finis in raræ, quam Septimius poetæ probaverat, amicitiæ laude ponendus esse videtur. Eundem Septimium, equitem (ut probatum ivit Porphyrio) Romanum, Tiberio U. C. DCCXXXI in Orientem proficiscenti commendat Hor. inf. Epist. i, 9.

1—4. *Gades* (nunc *Cadiz*): cf. sup. ad ii, 2, 11. *Aditure mecum*, ad fidem enim in amicitia probandam referebatur paratus amici amicum in remotissimas terræ partes comitandi animus: Catull. xi, 1, *Furi et Aureli, comites Catulli, Sive in extremos penetrabit Indos*, cett.: cf. inf. Epod. 2, 11 sqq. et laudata in hanc rem a Cl. Mitsch. exempla. *Cantabrum*. *Cantabri*, populus Hispaniæ Tarraconensis bellicosissimus (inf. ii, 11, 1, *Quid bellicosus Cantaber*, cett.) jam semel ab Augusto U. C. DCCXXIX, et iterum DCCXXXI, victus, denique ab Agrippa DCCXXXIV, perdomitus: vid. Dio liv, 11. Hinc *Cantabrum* Horatius dixit *indoctum juga ferre nostra*, non ita se domari patientem, ut juga nostra ferre discat, h. e. ditioni nostræ se subjicere nolentem; quapropter inf. iii, 8, 22, *Cantaber, sera domitus catena*. *Barbaras Syrtes*: cf. sup. ad i, 22, 5. *Barbaras* refer ad feros accolarum mores. *Maura unda*, mare Africum, ab extrema Africæ regione Mauritania (nunc *Marocco*).

5—8. *Argeo positum colono*, a Tiburno, Catillo, et Cora, fratribus, qui coloniam Argivam eo deduxerunt, conditum: cf. sup. ad i, 18, 2: *ponere* pro, condere, fundare, passim; sic *urbs alieno loco posita* apud Liv. iv, 48: cf. Virg. Æn. iv, 212. *Modus*, locus ubi modus ponitur, terminus. *Lasso maris et viarum Militiæque*: mihi itinerum maritimorum et terrestrium, adeoque ipsius militiæ, pertæso; *lassus alicujus rei*, Græce pro, aliqua re. Sane, si verba Horatii spectas, eum in armis consenuisse putes, quamvis breve tantum tempus ea sub Bruto (cf. carm. sq.) secutus est. Sed poetæ, otio et mollioris vitæ generi adsueto, brevis quoque militia debebat esse molestissima.

Unde si Parcæ prohibent iniquæ,
Dulce pellitis ovibus Galæsi
Flumen et regnata petam Laconi
Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro.
Ver ubi longum tepidasque præbet
Jupiter brumas: et amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus et beatæ
Postulant arces: ibi tu calentem
Debita sparges lacrima favillam
Vatis amici.

9—12. *Unde si Parcæ*, cett. sensus: quodsi autem sors iniquior ab agro Tiburtino me prohibet, in agrum Tarentinum me conferam. *Ager Tarentinus* primum designatur per Calabriæ fluvium *Galæsum*, (nunc *Galaso*) Tarentum præterfluentem, deinde per *Phaluntum*, quem coloniam *Partheniarum* (h. e. hominum vago concubitu ex innuptis matribus prognatorum, vel potius, ut erudite docet Cl. Manso (Sparta, vol. i, pars i, p. 229, et pars ii, p. 270 sqq.) ab muliebri ignavia, qua militiam contra Messenos detrectaverant, opprobrii causa sic dictorum) e terra Laconica Tarentum deduxisse, et pulsis veteribus incolis ibi regnasse tradunt: Justin. iii, 4, Strabo vi, p. 426. *Flumen dulce ovibus*, cum propter læta ad utramque fluminis ripam pascua, tum propter umbrarum jucunditatem. *Oves* dicuntur *pellitæ*, quia oves in his regionibus, ne sentibus et dumetis corrumperetur earum lana præstantior, pellibus velari solebant: Columell. vii, 2, Varro R. R. ii, 2. Idem adhuc fieri solet in iis regionibus ubi lana præstantior gignitur. Ceterum similiter Tarentum describit Martial. viii, 28, 4, *tibi floruit herba Phalanti, Qua saturat Calabris culta Galæsus aquis.*

13—16. *Ille terrarum Angulus*, illa terra, ubi quis suaviter delitescere potest in otio et securitate. *Mihi ridet*, mihi placet: inf. Epist. i, 7, 44, *mihi jam non regia Roma, Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum. Præter omnes*, sc. terras sive terrarum angulos, h. e. loca secretiora et a strepitu hominum remotiora. *Ubi non Hymetto Mella decedunt:* ubi mella non cedunt iis quæ apes in monte Hymetto colligunt; ubi æque bonum atque in monte Hymetto mel conficitur: de mellis Tarentini bonitate vid. Varro apud Macrob. Sat. ii, 12: cf. inf. iii, 16, 33. *Decedere*, ut passim *concedere*, pro simplice, cedere. Virg. Ecl. viii, 88, *Perdita, nec seræ meminit decedere nocti*, pro, cedere tenebris, h. e. non sera nocte sub divo manere, sed redire in stabulum. *Viridique certat Bacca Venafro:* et ubi oliva certat cum bonitate olivarum in Campaniæ urbe, Venafro, nascentium: *certare alicui* pro vulgari, *certare cum aliquo* passim. *Venafrum* pro olivis Venafranis, ut *Hymettus* pro melle Hymettio; *viridi*, apte ad terram, ubi olivæ virent, designandam.

17—20. *Tepidas*, mites: inf. Epist. i, 10, 15, *Est ubi plus tepeant hiemes? Jupiter*, qui ut sup. i, 12, 15 dicitur, *variis horis mundum temperat. Aulon*, mons agri Tarentini, ubi vinum optimum nascebatur; Mart. xiii, 125, *Nobilis et lanis et felix vitibus Aulon, Det pretiosa tibi vellera, vina mihi;* hinc dicitur *amicus fertili Baccho*, h. e. favens vini fertilitati. *Minimum Falernis Invidet uvis:* uvæ nempe quas Aulon gignit, quia nihil a Falernarum uvarum bonitate recedunt, minime opus habent, ut iis invideant. Imitatus Horatium est Statius Silv. ii, 2, 4, *Qua Bromio dilectus ager, collesque per altos Uritur, et prælis non invidet uva Falernis.*

21—24. *Beatæ arces*, colles tam amœnitate quam fertilitate sua beantes; *pos-*

CARMEN VII.

AD POMPEIUM.

O sæpe mecum tempus in ultimum
Deducte, Bruto militiæ duce,
Quis te redonavit Quiritem
Dîs patriis Italoque cœlo,
Pompei, meorum prime sodalium?
Cum quo morantem sæpe diem mero
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.
Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula;

tulant, impellere omnino nos debent ut eo secedamus; gravius igitur pro vulgari, vocant, invitant. *Calentem favillam*, cineres cremati corporis adhuc tepidos. *Debita lacrima*, non unguentis, ut alias mos ferebat (vid. Tibull. i, 3, 7); sed piis amici lacrimis cineres suos spargi cupit; *vatis amici*, significantius pro vulgari, meam. Cl. Mitsch. comparat Inscr. apud Fabrett. p. 64, et Flettw. p. 320, sed vitiose scriptam. Emendatius hoc Epigramma exhibuit Jacobs. in Anthol. Græc. DCCXV, 6, 7, T. iv, p. 273, sic: *Μέμνεο κὴν ζωοῖς ἐμέθεν, καὶ πολλάκι τύμβῳ Σπεῖσον ἀπὸ βλεφάρων δάκρυ ἀποιχομένῃ.*

CARMEN VII.

Quo gravior fuit sollicitudo, qua Horatius de Pompeio sibi amicissimo, qui post prœlium Philippense novis belli tempestatibus se exposuerat, perturbatus fuit, eo major fuit lætitia, qua ille de insperato primi sodalium reditu perfusus est. Cui quidem poeta nunc liberius indulturus diem festum, tam sacris, quas Jovi Pompeius voverat, epulis, quam hilari potatione celebrandum, hoc carmine indicit. De Pompeio Grospho, equite Romano, Pompeii Magni, ut videtur, liberto, copiose egit ad h. l. Sanadonius. Similiter fere lætitiam suam de felici Plotii Numidæ reditu expressit Horatius sup. i, 36.

1—5. *Tempus in ultimum*, ubi, ut Livius ix, 39 loquitur, *ad ultimum periculi ventum est*. *Redonavit*, redonantur enim quasi, quos jam perditos putabamus. *Quiritem*, omnis, quo ante civis Romanus gaudebas, juris de integro participem; in jus Quiritium restitutum.

6—8. *Cum quo morantem sæpe diem mero Fregi*, cett. cum quo sæpe tempus fefelli in compotationibus; pro vulgari, tempus inter vina fallere, gravius dixit, *morantem diem mero frangere*, h. e. compotationi indulgendo tardius euntis diei moras vincere. Sed Cl. Mitsch. *diem mero frangere* paulo subtilius explicat: partem de die gravibus et seriis rebus destinatam demere, demtamque compotationi dare; decurtare diei spatium, noctique illud adjicere, quod fit compotatione tempestivius instituta; ut sup. i, 1, 20, *partem de die solido demere*. *Malobathro*, unguento e malobathri foliis expresso: *malobathrum* proprie frutex odoratus, in Indiæ paludibus nascens, ex cujus folio convoluto conficiebatur unguentum nobilissimum, quod et ipsum *malobathrum*, Latinis *foliatum* (Mart. xi, 28) dictum est: vid. Plin. xii, 26, xiii, 1. *Syrio*, ex India in Syriam, et inde a mercatoribus Romam deportato; fuit igitur, ut sup. i, 31, 12 dicebatur, *merx Syra*.

9—12. *Tecum Philippos et celerem fugam Sensi*: quale fuerit illud summum vitæ discrimen, quod se una cum Pompeio subiisse versu primo ait, disertius nunc poeta declarat. Expertus sum, inquit, una tecum infelicem illam ad Philippos (Macedoniæ urbem) pugnam, ubi, cum fortiter pugnantes non amplius sustinere possent vim hostium, et vultus in terram prostratorum minas adhuc et iram in

Quum fracta Virtus, et minaces
Turpe solum tetigere mento.
Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aere:
Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit æstuosis.
Ergo obligatam redde Jovi dapem,
Longaque fessum militia latus
Depone sub lauru mea, nec
Parce cadis tibi destinatis.
Oblivioso levia Massico
Ciboria exple: funde capacibus
Unguenta de conchis. Quis udo
Deproperare apio coronas

hostem exprimerent, mihi, ut salutem in celeri fuga quærerem, parmula parum honorifice abjicienda fuit. *Sentire* passim de calamitatibus sive malis, quibus bello graviter afficimur: Liv. ix, 37, *Vastationem sub Ciminii montis radicibus jacens ora senserat*; et xlv, 28, *quæ quisque Persei bello privatim ac publice sensisset*; Senec. Œdip. 472, *Sensere terræ te Dacûm feroces*: cf. inf. iii, 4, 43; iv, 4, 25; iv, 6, 3. *Et celerem fugam*, ad mala nempe, quæ in pugna Philippensi senserit, celeriter inde aufugiendi necessitatem refert; rei igitur magis describendæ hæc adjecta esse puta. *Non bene*, non sine pudore; quamquam, ut expeditior esset fuga, scutum abjicere debebat. *Parmula* de scuto breviore. Sunt, qui rem de abjecto scuto ideo Horatium finxisse existiment, ut factis quoque imitatus esse videretur Alcæum et Archilochum, quorum uterque se arma in prœlio amisisse fatentur: de Alcæo vid. Strab. xiii, p. 600, Herodot. v, 95; de Archilocho autem versus in hanc rem extant apud Sext. Empir. Pyrrh. hypot. iii, 24. *Fracta Virtus*, fortitudo, quæ vi majore ita deprimitur et contunditur, ut resistere ei non valeat. *Solum tetigere mento*, pro vulgari, ceciderunt, ad terram prostrati sunt; ducta videtur hæc loquendi ratio ex Homer. Iliad. ii, 418, Πρηνέες ἐν κονίῃσιν ὀδὰξ λαζοίατο γαῖαν, et passim alibi. *Turpe*, sanguine turpiter pollutum. *Minaces*, bene adumbrat milites qui forti animo ceciderunt, et cæsi adeo vultum torvum et minacem præ se ferunt. Cl. Mitsch. in h. r. affert locum Flori i, 18, ubi de Romanis in bello cum Pyrrho occisis: *omnium in manibus enses, et relictæ in vultibus minæ, et in ipsa morte ira vivebat*; nisi forte *minaces* simpliciter de militibus fortioribus, mortem hosti minitantibus, explicare præstet.

13—16. Sensus: sed me tum bona fortuna ex medio belli periculo eripuit, te vero in idem vehementior impetus abripuit. Quod bona fortuna factum est, id tribuit Mercurio, cum propter ejus in hujus muneris vicibus obeundis dexteritatem et celeritatem (hinc dicitur ὠκύπους apud Eurip. Hel. 247), cf. sup. i, 10, 13, tum quia *virorum Mercurialium* (inf. ii, 17, 29), h. e. poetarum, *custos* est. Poeta autem satis magnifice se adsimulat heroibus Homericis, qui passim vel a deo vel a dea quapiam *denso aere*, h. e. nube circumfusi et sic prœliis erepti esse finguntur. *Resorbens Unda fretis æstuosis*: belli impetus comparatur cum impetu undæ marinæ, omnia fluctibus æstuosis secum abripientis; *resorbens fretis æstuosis*, h. e. te iterum maris æstu sorbens, quem jam semel sorbuerat. Cl. Mitsch. cum Nostro contendit Eurip. Heracl. 428. Inf. Epist. ii, 2, 47, *Civilisque rudem belli tulit æstus in arma*.

17—20. *Obligatam*, h. e. debitam; nam vota, quibus Jovi, si salvus ex hoc bello evaderet, *se obligaverat*, nunc solvere debebat: *dapem* antique pro, dapes, h. e. sacras epulas. *Sub lauru mea*, quæ haud dubie in impluvio, vel quod Virg. Æn. ii, 512, et vii, 59, de ejusmodi lauru ait, *ædibus in mediis*, ubi seri et nutriri antiquitus solebant arbores, consita fuit.

21—23. *Levia Ciboria*. *Ciborium* genus poculi, speciem fere eorum quibus Ægyptii usi esse dicuntur, referentis; Ægyptiis nempe calyx fabæ cujusdam (quam *colocasiam* sive *cyamum* fuisse aiunt), po-

Curatve myrto? quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? Non ego sanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere est amico.

CARMEN VIII.

AD BARINEN.

Ulla si juris tibi pejerati
Pœna, Barine, nocuisset unquam;
Dente si nigro fieres vel uno
Turpior ungui:
Crederem. Sed tu simul obligasti

culorum, quæ *ciboria* appellabant, usum præstabant: cf. Schol. ad h. l. Paulo capacius illud poculi genus fuisse, ex usu, cui id poeta nunc destinat, facile apparet. *Levia*, polita, adeoque splendentia; *exple Massico*, imple vino Massico: cf. sup. ad i, 1, 19. *Oblivioso*, curas abigente et oblivioni tradente; hinc Alcæo apud Ursin. p. 101, vinum dicitur οἶνος λαθικηδής, et λήθη ὀδύνης apud Incert. Auct. Ep. lxxix, 8, in Anthol. Græc. T. iv, p. 133. *Conchis*, vasis unguentariis, ad formam conchæ effictis.

23—28. *Quis*, sc. convivarum. *Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?* Per *Venerem* intellige talorum jactum optimum; *jactus optimus* nempe, cum unusquisque quatuor talorum, quibuscum ludebatur, aliud latus ostenderet, *Venereus; pessimus* contra, cum omnes tali idem latus ostenderent, *Canis* dicebatur: legant tirones, quæ accurate de talorum lusu exposuit Ernesti in Clav. Cic. sub voce *talus*. *Arbitrum bibendi*: cf. sup. ad i, 4, 17. *Edonis*, Thraciæ populo, pro ipsis Thracibus, effrænata in compotationibus licentia satis notis: cf. sup. ad i, 18, 9. *Dulce mihi furere est*, expressit notissimum illud Anacreontis xxxi, θέλω, θέλω μανῆναι.

CARMEN VIII.

Haud nescium poeta in hoc carmine se profitetur auræ fallacis, qua varia et mutabilis puella *Barine* in amore nunc sibi adspiret. Quamvis igitur Barine jurejurando tandem firmiorem ei in amore constantiam promiserat, tamen, cum illa jam sæpe pejeraverit, nec ulla usquam adhuc corporis parte perjurii pœnam dederit, imo, quasi per sanctissimas obtestationes fefellisse ei prosit, novis insuper formæ lenociniis aucta multo plures, quam ante, in amorem suum pellexerit, se nullo modo, ut ejus verbis fidem habeat, adduci posse ait. Quod sub fine addit, matres et patres ob filios suos, novas conjuges autem ob maritos suos de Barine esse sollicitos, id sane ad insignem illius venustatis laudem plurimum valet. Ceterum non pœnitet me eorum sententiæ esse, qui totum hoc carmen ex Græco quodam poeta expressum esse statuunt. Horatium de perjuriorum in amore impunitate imitatus est Ovid. Am. iii, 3.

1—5. *Juris pejerati*, h. e. perjurii: quemadmodum enim *jus juratum* apud Ennium pro jurejurando, ita *jus pejeratum* pro perjurio ponitur; scilicet *jus pejeratur* ab eo qui, quod juris vel officii sibi impositum est, perfide, se id exsecuturum esse, juravit. *Dente si nigro*, cett. nam secundum religionem quæ veterum animis insidebat, vitia quæ quis corpore traxisset, vel morbi, vel alia repentina mala ad mendaciorum, perjuriorum, vel fraudis cujusdam commissæ pœnas referebantur: vid. Casaubon. Lect. Theocrit. cap. x. *Crederem*, sc. fidei jurejurando interposito mihi datæ.

5—8. *Simul obligasti Perfidum votis caput*, h. e. simulac jurasti; nam, qui jurat, *obligat*, obstringit, obnoxium facit *caput suum*, h. e. se, *votis*, exsecrationibus, in se ipsum, si fallat, jactis: *perfidum*, apposite pro, tuum, *perfidum caput* autem pro, te. *Enitescis*, ut versu sequente *prodis*, significantius pro, es. *Juvenum publica cura prodis*: brevi gravitate pro, tam pulchra et venusta appares, ut, quicunque te incedentem conspiciunt juvenes,

Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, juvenumque prodis
Publica cura.
Expedit, matris cineres opertos
Fallere, et toto taciturna noctis
Signa cum cœlo, gelidaque Divos
Morte carentes.
Ridet hoc, inquam, Venus ipsa, rident
Simplices Nymphæ, ferus et Cupido,
Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruenta.
Adde, quod pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova; nec priores
Impiæ tectum dominæ relinquunt
Sæpe minati.
Te suis matres metuunt juvencis,

statim curam tui sive amoris flammam animo concipiant; scilicet *puellæ* dicuntur *curæ*, quia curas injiciunt. Sic, ut unum saltem ex multis ponam exemplum, Propert. ii, 25, 1, Cynthiam suam *pulcherrimam curam, dolori suo natam*, appellat.

9—12. *Matris cineres opertos Fallere*, falso jurare per conditos matris cineres: de more per parentum ossa jurandi cf. Propert. ii, 16, 15, et ibi Burmann. Pejerantes igitur per rem, quæ maxima pietate et religione ab iis coli debebat, gravioris sceleris culpam sibi contrahebant. *Gelida Morte carentes*, immortales.

13—16. *Ridet hoc, inquam, Venus*, cett. nihil, inquam, nocent tibi perjuria, nam ipsa Venus, Nymphæ, et Cupido ea rident. Positam igitur ab initio sententiam, *impune pejerare amantes*, ad quam τὸ *inquam* referendum est, ulterius exsequitur. *Ridet hoc* (ejusmodi perjurium) *Venus ipsa*; apud Tibullum iii, 6, 49, ipse Jupiter: *perjuria ridet amantum Jupiter, et ventos irrita ferre jubet*. Ceterum in sententiam τοὺς ἐν ἔρωτι Ὅρκους μὴ δύνειν οὔατ' ἐς ἀθανάτων (ut apud Callim. Ep. xxvi, 3 dicitur) cf. Ovid. Art. i, 631, et plura ad h. l. ab interpretibus allata exempla. *Simplices*, non ad externum Nympharum cultum, sed ad nativam earum animi simplicitatem retulerim: nos, *gutmüthig*. *Ferus*, sævus, ἄγριος. *Semper ardentes acuens sagittas Cote cruenta*. De hac Cupidinis, sagittas acuentis, in gemmis quoque expressa imagine laudant Lippert. Dactyl. Mill. i, 798. Adde Winckelmann. in Opp. T. i, p. 71, vii, p. 499. *Sagittæ* dicuntur *ardentes*, quia ignem, quo imbutæ sunt, spirant. Τόξα ἔμπυρα, πυρίπνοα, πυριπνείοντες ὀϊστοί: cf. Cl. Mitsch. *Acuens*: sic apud Philodemum Ep. xv, 3, in Anthol. Græc. T. ii, p. 74, Ἀλλ' ἤδη θοὰ τόξα νέοι θήγουσιν Ἔρωτες. *Cote cruenta*: cogita Cupidinem sagittas acuere obtusas, et sanguine, in cotem destillante, adhuc madentes; nisi *cruentus*, ut sæpe alibi, jam est sævus, crudelis, atrox.

17—20. *Adde, quod pubes tibi crescit omnis, Servitus crescit nova*. Quid, quod plures, quam ante, ex omni juventute ad te confluunt, et sic novorum, qui tibi serviant, amatorum numerus augetur. *Servitus*: hinc Barine vers. sq. *domina* dicitur; apposite autem juvenis, qui totum se puellæ cuidam emancipat, ei *servire* dicitur, ut apud Græcos δουλεύειν: vid. Dorvill. ad Charit. ii, 17, p. 319, edit. Lips. *Impiæ*, perjuræ, perfidæ.

21—24. *Juvencis suis*, filiis suis; *juvencus* de adolescente, ut sup. ii, 5, 5, *juvenca* de puella, ubi vide notata. *Te senes parci*, sc. ne formæ tuæ illecebris eorum filios capias, et sic fundi illorum fias calamitas. *Miseræ*, h. e. misere et perdite amantes, δυσέρωτες: eodem sensu inf. iii, 7, 10 Chloe *misera* dicitur. *Tua ne retardet Aura maritos*, h. e. ne formæ tuæ lenociniis maritos ad libidinem tecum exercendam pellicias. *Aura* de odore, quem juvencæ, equæ (Virg. Geo. iii, 250, *Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum Corpora, si tantum notas odor attulit auras?*), et alia animalia, ad libidinem pro-

Te senes parci, miseræque nuper
Virgines nuptæ, tua ne retardet
Aura maritos.

CARMEN IX.

AD VALGIUM.

NON semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros: aut mare Caspium
Vexant inæquales procellæ
Usque; nec Armeniis in oris,
Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes; aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.

clivia, emittunt, et sic mares ad coitum alliciunt. Quemadmodum igitur Horatius paulo ante adolescentes appellavit *juvencos*, ita nunc Barinen comparat cum *juvenca* (cf. sup. Carm. 5, v. 6), et, quod juvencæ proprium est, ei tribuit. Quam quidem inhonestioris rei imaginem non ex nostræ ætatis ingenio dijudicandam esse, jam supra l. l. monuimus.

CARMEN IX.

T. Valgium Rufum, immodicas de amatissimi sibi Mystæ morte querelas dies noctesque repetentem, duabus præcipue rationibus, ut tandem illis modum ponat, permovere studet. Primum enim reputare eum secum jubet, quomodo in rerum natura quoque non semper mala tempestas, vel hiems, vel venti sæviant; deinde ante oculos ei ponit exemplum Nestoris et Priami, qui, quamvis eundem de carissimorum filiorum morte dolorem susceperant, tamen non semper, ut ille, in eo defixi permanserint. Tum, ut habeat, quo animum suum cum maxime exhilarare possit, novas Augusti victorias, carminibus secum celebrandas, tanquam optimum tristitiæ remedium ei proponit; quæ quidem ingeniosa ad Augusti laudes canendas conversio efficacissima sane ad ejus gratiam captandam esse debuit. De T. Valgio Rufo, poeta epico, quo *non alterum æterno Homero propiorem* fuisse Tibullus iv, 1, 180 ait, copiose ad hunc ipsum Tibulli locum egit Broukhusius. *Mysten* autem Valgii filium fuisse, inde, quod ejus de ademto Myste sors cum simili Nestoris et Priami sorte comparatur, satis probabiliter colligi potest.

1—8. *Non semper:* ad vim, quam particula *semper* in hoc carmine habet, præcipue advertendum est; poeta enim ideo tantum carpit Valgii luctum, quod assidue et *semper* ei huc usque indulserat; hinc *non semper, non usque, non menses per omnes, non omnes annos,* et *tu semper,* sibi respondent. *Non semper manant imbres nubibus,* pro, e nubibus; in eandem sententiam sup. i, 7, 16, Notus *non imbres perpetuos parturire* dicebatur: *hispidos,* h. e. squalidos, uti agri sunt tempore pluvioso: *inæquales,* quia procellæ inæqualiter, h. e. vario, turbido, et inconstante impetu, decidunt; at Cl. Mitsch. *procellas* dictas esse putat *inæquales,* quod mare inæquale reddunt. *Vexant,* perturbant, concitant: Ovid. Her. xix, 126, *An mare, ab inviso privignæ nomine dictum, Vexat in æquoream versa noverca deam? Armeniis in oris,* mari Caspio vicinis: *iners,* immobilis, apposite ad glaciei naturam designandam; *iners* enim dicitur, quod torpet, sine motu et actu jacet; hinc *bruma* quoque *iners* inf. iv, 7, 12; *terra iners* iii, 4, 45. *Gargani,* Apuliæ montis (nunc *Monte S. Angelo* in *Capitanata*), qui crebris tempestatibus infestari solet: cf. inf. Epist. ii, 1, 202. *Aquilonibus laborant,* ita Aquilonibus impelluntur, ut vix se tenere possint: *laborare* eleganter dicitur, qui vim, impetum, onus, cett. vix sustinere potest; sic sup. i, 9, 3, *Silvæ,* nivis oneri sustinendo impares, *laborantes* dicuntur: ubi cf. not.

Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademtum; nec tibi Vespero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.
At non ter ævo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos; nec impubem parentes
Troilon, aut Phrygiæ sorores
Flevere semper. Desine mollium
Tandem querelarum: et potius nova
Cantemus Augusti tropæa
Cæsaris, et rigidum Niphaten,
Medumque flumen, gentibus additum
Victis, minores volvere vortices;

9—12. *Urges* gravius pro vulgari, prosequeris; similiter *lacrimis urgere* dixit Propert. iv, 11, 1, *Desine, Paulle, meum lacrimis urgere sepulcrum. Flebilibus modis*, h. e. *miserabilibus* (quales sup. i, 33, 2 Tibullus decantasse dicitur) *elegis;* fuit igitur Valgius non solum poeta epicus, sed etiam elegiacus. *Vespero surgente—fugiente Solem*, Veneris stella sub vespere surgente, solis ortu occidente, h. e. vespere et mane, noctu dieque; nam *sidus* Veneris, quod vespere *Hesperus*, idem mane mutato nomine *Lucifer* vocatur: vid. Wernsdorf. ad Poett. Minor. T. iii, Excurs. v, p. 508, 9. *Rapidum*, ad celerem et rapidum solis cursum referendum. *Decedunt amores*, ex animo Mysten tuum, quem in deliciis habebas, dimittis; *amores* passim in honestiore sensu de iis quos pie amamus et in deliciis habemus: Virg. Ecl. vii, 21, *Nymphæ, noster amor, Libethrides*, cett. h. e. quas pie colimus: cf. ad Catull. x, 5.

13—16 *Senex ter ævo* (h. e. tribus ævis, *γενεαῖς*) *functus*, qui tres hominum ætates vixit, nempe Nestor: *ævum*, *γενεά*, hominum ætas, triginta ferme annorum spatio circumscribi solet; scriptores tamen in constituendo annorum, quibus *γενεά* absolvatur, numero inter se discrepant: vid. quos laudat Alberti ad Hesych. T. i, p. 814, n. 18; Larcher. in Nott. ad Herod. lib. ii: de Nestore vid. Homer. Iliad. i, 250. *Antilochum*, filium Nestoris, in pugna ad Trojam, dum patrem præsenti vitæ periculo ereptum venerat, occisum; cujus cædem breviter Homero Odyss. iii, 111, iv, 187, commemoratam (cf. Pindar. Pyth. vi, 28 sqq.) celebrarunt poetæ, qui plura, ad bellum Trojanum spectantia, latius post Homerum executi sunt, nominatim Quint. Calab. ii, 243 sqq. *Amabilem*, filius enim, cui pater vitæ suæ salutem acceptam refert, profecto *amabilis* est. *Parentes*, Priamus et Hecuba. *Troilon*, in pugnis illis Trojanis, quas in tabulis depictas non sine magna admiratione Carthagine deprehendisse Æneas dicitur apud Virgilium, repræsentata quoque fuit cædes Troili, infelici conatu et imparibus viribus cum Achille congressi: vid. Virg. Æn. i, 474 sqq. ubi lege quæ Illustriss. Heyne in Excurs. xvii erudite de *Troilo* disserit. *Phrygiæ sorores*, Cassandra, Creusa, Polyxena.

17—24. *Desine querelarum.* Græce (λῆγε γόων, ὀδυρμῶν, vid. Lambin.) pro, desine queri, vel, (ut Ovid. Met. vi, 215 dixit) *desine querelas. Mollium*, mollioris animi dolorem exprimentium. *Et potius*, particulam *et* putide h. l. abundantem equidem deleverim. *Nova Augusti Cæsaris tropæa, et rigidum Niphaten*, cett. novas, quas Augustus ab Armeniis, Parthis, et Gelonis reportavit, victorias. Rem, ut poeta, auget. Justo bello enim nullum horum populorum proprie perdomuit Augustus; sed *Armeniis*, qui per *rigidum Niphaten* designantur, U. C. DCCXXXIV misso in eorum terram Tiberio duce exercitu, regem tantum Tigranem, pulso Artaxia, præposuit: vid. Dio liv, 9; Sueton. Tib. cap. 9; Vellei. ii, 94; Tacit. Annal. ii, 3; a *Parthorum* (pro quibus *Medum flumen* positum est) rege autem, Phraate, eodem anno signa, Crassi clade amissa, recepit, vid. Dio liv, 8. *Gelonos* denique, gentem Sarmaticam, cum in Romanorum fines trans Istrum incursionem fecissent, misso Lentulo, trans flumen repulit: vid. Flor. iv. 12. *Niphaten*, montem Armeniæ, qui

Intraque præscriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

CARMEN X.

AD LICINIUM.

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo, neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimium premendo
Litus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti

vel a saxis et rupibus, quibus cinctus est, vel a duro accolarum ingenio, (ut sup. ii, 6, 3 *barbaræ Syrtes*, inf. iv, 5, 26 *Germania horrida*) *rigidus* dicitur. Sed Cl. Mitscherlichius proclivior est *Niphaten* explicare de fluvio, cujus nomen, licet nulli veterum Geographorum commemoratum, Tigris fortasse in ea Armeniæ parte, ubi mons Niphates situs fuit, gesserit; quæ quidem opinio seriorum certe poetarum, qui *Niphatis* fluvii mentionem faciunt, testimonio nititur: vid. Mitsch. *Medum flumen*, Euphraten puta; *minores volvere vortices*, minus, ut domitum, se extollere, lenius et moderatius fluere: huc pertinet, quem laudant, locus Virg. Æn. viii, 726, *Euphrates ibat jam mollior undis*. Parthi nempe, hujus fluvii accolæ, desinebant hoc anno altiores spiritus trahere. *Intra præscriptum*, intra præscriptos terminos. Equitare, pro vulgari, se tenere, moris, quo Geloni equis vecti circumvagari et incursiones facere solebant, respectu habito.

CARMEN X.

Cum Horatius Licinium Varronem Murænam, Proculeii (de quo vid. sup. ad ii, 2, 5) ac Terentiæ fratrem, hominem varium, ambitiosum, seditiosum, et, quidquid suaderet vehementioris animi impetus, cupide appetentem, jam id agere intellexisset, ut non solum meliorem sortem (nam bonis suis proscriptione exutus fuerat) sibi pararet, sed etiam ad honores altissimos adscenderet; præceptis saluberrimis ei in hoc carmine consulere, eumque a temerariis istis ad rectiora consilia avertere studet. Itaque primum ei auctor est, ut inter altiora et humiliora viam mediam, eamque ad felicioris vitæ fructum tutissimam, ingrediatur; deinde eum ejusmodi animo, qui in rebus adversis meliorem sortem speret, in secundis iniquiorem timeat, adeoque adversam fortunam fortiter ferat, in secunda autem minime se efferat, sapienter se munire jubet. Sed Licinius, uti ex Dione liv, 3, Vellei. ii, 91 discimus, amicorum consiliis haud se regi passus, detectis, quæ cum Fannio Cæpione ad Augustum opprimendum inierat, consiliis, temeritatis suæ pœnas tandem dedit gravissimas.

1—4. *Rectius*, prudentius, adeoque felicius; *neque altum semper urgendo*, cett. dum neque in altum semper navis tuæ cursum dirigis, neque securitatis causa littori, ipsi non satis fido, nimium adhæres; h. e. demta rei imagine: si neque nimio animi fervore ad altiora abreptus, neque nimio timore ad humiliora depressus, mediam inter utrumque viam ingressus fueris. *Semper*, refer ad ferventius, quo quis semper agitatur, studium.

5—8. *Auream quisquis mediocritatem*. In hanc sententiam Cl. Mitsch. comparat Loll. Bass. Ep. vi, 3, in Anthol. Græc. T. ii, p. 148: Αἱ μεσότητες ἄρισται, ὅπη δέ γε πράξιες ἀνδρῶν· Καὶ μάλα μέτρον ἐγὼ τἀρκιων ἠσπασάμην. Τοῦτ' ἀγάπα, φίλε Λάμπι, κακὰς δ' ἔχθαιρε θυέλλας. *Tutus*, sc. ab egestate; *caret obsoleti sordibus tecti*, non opus habet habitare in domo sordida et longioris temporis injuria male affecta; *sobrius*, νήφων, continens, prudens. *Invidenda*, ubi invidia, cui expositi in aula sunt homines, evitari omnino nequit. Cl. Mitsch. comparat Sotad. apud Stob. in Floril. Grot. p. 427: Ὁ πένης ἐλεεῖται, ὁ δὲ πλούσιος φθονεῖται, ὁ μέσος

Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.
Sævius ventis agitatur ingens
Pinus: et celsæ graviore casu
Decidunt turres: feriuntque summos
Fulgura montes.
Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus. Informes hiemes reducit
Jupiter, idem
Submovet. Non, si male nunc, et olim
Sic erit: quondam cithara tacentem
Suscitat Musam, neque semper arcum
Tendit Apollo.
Rebus angustis animosus atque
Fortis adpare: sapienter idem

δὲ βίος κεκραμένος δίκαιός ἐστιν. Αὐτάρκεια γὰρ πρὸς πᾶσιν ἡδονὴ δικαία· cf. Pallad. Ep. cxxiv, in Anthol. Græc. T. iii, p. 140.

9—12. Vulgarem sententiam, "noli igitur ultra mediocritatem assurgere; nam quo quis in altiore loco est positus, in eo majore periculo versatur," allegoricis imaginibus pulchre exornavit. *Sævius*, sæviore et vehementiore impetu. Vulgaris lectio, *sæpius*, friget. *Celsæ graviore casu Decidunt turres:* Claud. in Ruf. i, 22, *tolluntur in altum, Ut lapsu graviore ruant:* cf. Mitsch. *Summos montes*, summa montium cacumina, *τὰ ἄκρα*.

13—17. *Sperat infestis, metuit secundis*, cett. sensus: animus virtutis præceptis bene munitus et confirmatus neque in rebus infestis desperat, neque in secundis, timens quippe fortunæ inconstantiam, insolentius se gerit; scit enim, utriusque fortunæ eandem ac tristioris et lætioris anni temporis vicissitudinem esse, cett. *Alteram*, contrariam, adversam: qui in rebus secundis metuit adversas, eleganter inf. Sat. ii, 2, 111 *in pace sapienter bello idonea aptare* dicitur. *Informes*, quia tristem formam naturæ induunt. *Jupiter:* cf. sup. i, 12, 15, et ii, 6, 17. *Idem submovet.* Cl. Mitsch. affert locum ex Fragm. Comici apud Grot. in Excurs. p. 913, χειμὼν μεταβάλλει ῥᾳδίως εἰς εὐδίαν.

17—20. *Non, si male nunc, et olim Sic erit:* notissimi in hanc sententiam sunt versus Theocriti iv, 41 et 43: Θαρσεῖν χρή, φίλε Βάττε· τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον. Χὡ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει. *Quondam cithara tacentem Suscitat Musam*, cett. non semper tendit arcum Apollo, sed idem citharam quoque interdum pulsat, h. e. non semper tristem et iratum, sed serenum quoque placidumque nonnunquam vultum præ se fert Apollo. *Tendere* nempe *arcum* Apollo fingitur, quando ira commotus sagittis suis pestem et calamitatem immittit: Homer. Hym. in Apoll. 3, et Iliad. i, 59; at *arcum suum*, ut in Carm. Sæcul. 33 dicitur, *condit*, quando *mitis placidusque* apparet. *Tacentem Musam suscitare*, pro vulgari, intermissa carmina retractare; de Græco loquendi genere *Musam suscitare*, ἐγείρειν, ἐρεθίζειν, cett. vid. Mitsch. *Quondam*, nonnunquam, interdum: Virg. Æn. ii, 367, *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.*

21—24. *Animosus adpare:* bene præparatum pectus, ut v. 14 dicebatur, ostende, animi robur et constantiam proba. *Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.* Carminis exitus bene ejus initio respondet; vulgarem sententiam, "fortuna secunda tibi arridente compesce animum tuum," pariter imagine a navigatione ducta extulit. Nam nautæ quoque, si prohibere volunt ne longius auferatur navis secundi venti adflatu, contrahere debent vela nimium vento turgentia: τὸ *nimium* aptius ad *turgida*, quam ad *secundo* refertur: inf. Epist. ii, 2, 201, *Non agimur tumidis velis Aquilone secundo; Non tamen adversis ætatem ducimus Austris.* Exempla de locutione nautica, *vela contrahere*, ad impetum animi cohibendum translata, ex

Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

CARMEN XI.

AD QUINCTIUM.

Quid bellicosus Cantaber, et Scythes,
Hirpine Quincti, cogitet, Hadria
Divisus objecto, remittas
Quærere: nec trepides in usum
Poscentis ævi pauca. Fugit retro
Levis Juventas et Decor; arida
Pellente lascivos Amores
Canitie facilemque Somnum.
Non semper idem floribus est honor

utriusque linguæ scriptoribus collegit Cl. Mitsch. Adde Dissen. in Comment. ad Pind. Isthm. ii, 40, T. iii, pars ii, p. 497.

CARMEN XI.

Quinctio Hirpino, variis, ut videtur, curis se maceranti, eandem, quam sæpe aliis amicis, consilii sui medicinam poeta affert. Monet enim eum, ut vanas, tam de bellis externis, quam de rebus in futurum usum necessariis, curas ex animo ejiciat, vitæque potius brevitate ante oculos sibi posita, una secum, dum licet, hilaritati et potationi indulgeat. Quod quidem ut eo magis fiat, ipse statim consilio, quod dedit, perficiendo instat. Locus amœnus, quo potent, deligitur; vinum Falernum affertur; et psaltria Lyde, facilitate sua in amore satis nota, arcessitur. Audimus igitur Horatium non solum inter ambulandum cum Quinctio in loco amœno canentem, sed eundem inter canendum quoque videmus agentem; quod quidem totius rei scenam ita ante oculos ponit, ut suaviter delusi ei interesse videamur. Ad eundem Quinctium, de quo nihil aliunde constat, scripta quoque est infra Epistola decima sexta libri primi. Ceterum poetæ cum artem, tum ubertatem in unius ejusdemque sententiæ pertractatione admiraturum comparasse juvabit sup. lib. i, carm. 4, c. 9, c. 11; lib. ii, c. 3; inf. lib. iv, c. 7; Epod. c. 13.

1—5. *Quid bellicosus Cantaber:* vid. sup. ad ii, 6, 2: *cogitet,* moliatur, minetur: scriptum igitur hoc carmen est ante annum DCCXXXIV quo demum Cantabri ab Agrippa, et Scythæ a Lentulo perdomiti sunt. *Divisus,* sejunctus et interclusus ab Italia; *objecto,* tanquam obice et propugnaculo; Virg. Æn. x, 377, *Ecce maris magna claudit nos objice pontus;* significantius igitur pro, interjecto. *Remittas quærere,* cave quæras, *omitte* et *fuge,* ut alibi Horatius, quærere; noli ejusmodi curis te cruciare: *nec trepides in usum Poscentis ævi pauca:* vulgo jungunt, *nec trepides ævi* (quod explicant, ævi causa) *pauca poscentis in usum;* equidem malim, *nec trepides in usum,* nec sis sollicitus, quod attinet ad res quæ sint in usum, h. e. quod attinet ad res necessarias *ævi,* vitæ, *pauca poscentis;* et sic *trepidare in usum* eodem modo dictum esse videtur, ut inf. ii, 13, 14, *cavere sibi in horas,* ubi vid. notata. *In usum* et *ad usum esse,* de rebus quibus vita sustentatur: inf. Epist. i, 12, 4, *Pauper enim non est cui rerum suppetit usus;* Liv. vii, 26, *aqua etiam præter cetera usui* (in usum) *deficiente;* idem xxii, 2, *nec ubi consistere coactis necessaria ad usus deessent:* cf. Burm. ad Quinctilian. Decl. 133, p. 281, et Gronov. de Pec. Vet. ii, 7, p. 105.

5—8. *Fugit retro,* pro vulgari, recedit. *Levis,* imberbis: Tibull. i, 8, 31, *Carior est auro juvenis cui levia fulgent Ora. Decor,* juvenilis nitor, honor, vel, ut Virg. Æn. iv, 558 loquitur, *membra decora juventæ. Arida Pellente lascivos Amores Canitie:* Tibull. i, 1, 71, *Jam subrepet iners ætas, nec amare decebit, Dicere nec cano blanditias capite. Facilem,* ut inf. iii, 21, 4, quem dormiturus facile capit.

9—12. *Non semper idem floribus est ho-*

Vernis; neque uno Luna rubens nitet
Vultu: quid æternis minorem
Consiliis animum fatigas?
Cur non sub alta vel platano, vel hac
Pinu jacentes sic temere, et rosa
Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriaque nardo
Potamus uncti? Dissipat Evius
Curas edaces. Quis puer ocius
Restinguet ardentis Falerni
Pocula prætereunte lympha?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? eburna, dic age, cum lyra
Maturet, incomtam Lacænæ
More comam religata nodo.

nor Vernis. Hanc sententiam copiosius, ut ferebat carminis pastoritii indoles, exsecutus est Theocritus Idyll. xxiii, 28 sqq. Καὶ τὸ ῥόδον καλόν ἐστι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μαραίνει. Καὶ τὸ ἴον καλόν ἐστιν ἐν εἴαρι, καὶ ταχὺ γηρᾷ. Λευκὸν τὸ κρίνον ἐστὶ, μαραίνεται ἁνίκα πίπτῃ· —Καὶ κάλλος καλόν ἐστι παιδικὸν, ἀλλ' ὀλίγον ζῇ. Cl. Mitsch. comparat Strat. Ep. lxxiii, 3, 4, in Anthol. Græc. T. iii, p. 85, Ἄνθος γὰρ καὶ κάλλος ἴσον χρόνον ἐστὶ λαχόντα. Ταῦτα δ' ὁμοῦ φθονέων ἐξεμάρανε χρόνος· ubi plura in hanc sententiam suppeditat Jacobs. in Animadv. vol. ii, pars iii, p. 114. *Rubens*, lucens, *rubens nitet* ornatius pro simplice, lucet; *rubere* de lunæ splendore passim: inf. Sat. i, 8, 36, Propert. i, 10, 8. *Æternis minorem Consiliis animum*, h. e. animum ad brevioris temporis spatium tibi concessum, quam ut ille æquare vel ad exitum perducere possit consilia *æterna*, h. e. in remotissima tempora, quasi æternum victurus sis, præcepta.

13—20. *Sic temere*, hic, ubi forte fortuna in hanc pinum, sub qua considere licet, incidimus, nullo alius arboris delectu habito. Similiter apud Virg. Æn. ix, 329, tres famuli, cum in loco, qui ante pedes fuerat, forte fortuna procubuissent, *temere inter tela jacuisse* dicuntur, et sic *temere sub armis strati* milites apud Liv. x, 43. *Canos*, canescere certe incipientes, adeoque de fugientis ætatis usu utrumque eo gravius monentes. Comparant Anacr. xxxvi, 9, Πολιαὶ στέφουσι κάραν. Δὸς ὕδωρ, βάλ' οἶνον, ὦ παῖ. *Odorati*, significanter de iis qui serto, suaves odores spirante, capillos coronant. *Assyria*: vid. sup. ad i, 31, 12, et ad ii, 7, 8. *Evius*, Bacchus: vid. sup. ad i, 18, 9. *Dissipat curas.* Cl. Mitsch. affert locum ex Athenæo ii, 1, p. 35 (est ille ex Cypriis carminibus), οἶνόν τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον (quam vocem omisit Mitsch.) θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας. *Edaces*, γυιοτόρους, μελεδῶνας, quæ, ut Catullus lxvi, 23 loquitur, *penitus medullas exedunt*. *Restinguet*, temperabit. *Ardentis* (αἴθωνος), h. e. fervidioris; ut inf. Epod. 11, 14, nos, *feurig*; nam φλὸξ οἴνου (ut Eurip. Alc. 761 loquitur) θερμαίνει. Huc pertinet locus Meleagr. Ep. cxiii, 3, in Anthol. Græc. T. i, p. 33, Τοὔνεκα σὺν Νύμφαις Βρόμιος φίλος, ἢν δέ νιν εἴργῃς Μίσγεσθαι, δέξῃ πῦρ ἔτι καιόμενον.

21—24. *Devium*, in urbis loco remotiore vel angiportu, ubi meretrices latere solebant, habitans; hinc apud Ovidium quoque Trist. iii, 7, 30, *devia femina* de meretrice: *eliciet domo*, domo evocatam arcesset. Eadem fere, quæ Horatius, jussa dat Anacr. iv, 13 sqq. Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ, Μύρισον, ῥόδοις δὲ κρᾶτα Πύκασον, κάλει δ' ἑταίρην. *Eburna cum lyra*, leviores enim puellæ sub causa psallendi compotationibus interesse solebant. *Incomtam comam religata nodo*, non ante se comens, sed incomtam comam negligenter nodo religans et coercens. Dedi nempe lectionem a Bentleio propositam, tam rei quam Latinitati magis vulgata, *in comtum —comas religata nodum*, ut mihi videtur, faventem. *More Lacænæ*, ad morem puellæ Spartanæ; quamvis hic puellarum Spartanarum crinem in nodum colligendi mos solius Horatii testimonio nititur.

CARMEN XII.

AD MÆCENATEM.

Nolis longa feræ bella Numantiæ,
Nec durum Hannibalem, nec Siculum mare
Pœno purpureum sanguine, mollibus
Aptari citharæ modis:
Nec sævos Lapithas, et nimium mero
Hylæum: domitosve Herculea manu
Telluris juvenes, unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris. Tuque pedestribus

CARMEN XII.

Rogatus a Mæcenate, ut carmine epico Augusti celebraret victorias, se, ut poetam, rebus ludicris tantummodo tractandis aptum, has partes sibi demandatas sustinere posse negat. Itaque, non dubitans, quin ipse Mæcenas multo melius res gestas Augusti pedestri oratione enarraturus sit, nunc canit, quas Musa eum canere jubet, laudes Licymniæ. Compara omnino sup. i, 6, ubi pariter, dum Agrippæ et Augusti laudibus canendis se imparem esse simulat, eas hac ipsa simulatione vel maxime extollit. Eadem arte in celebrandis Augusti laudibus usus est Propertius ii, 1.

1—4. Sensus et sententiarum nexus est fere hic: quemadmodum vix cupias, ut vel bellum Numantinum, vel bella Punica, vel Lapitharum cum Centauris pugnam, vel Gigantomachiam, poeta tenuis canat; ita nec cupere potes, ut ego simillimum argumentum, res gestas nempe Augusti, lyra mea, mollioribus modis tantum apta, celebrem; tu ipse enim multo melius soluta oratione tam prœlia Augusti, quam ejus triumphos expones. Expende, qua arte simplicem sententiam, "nolis Augusti victorias a poeta tenui celebrari," exornaverit, allatis aliis argumentis gravioribus, quæ a poeta tenui tractari non possint. *Longa bella Numantiæ. Numantia*, Hispaniæ Tarraconensis urbs olim nobilissima, quæ, cum plures annos (in annorum numero scriptores inter se discrepant) fortissime Romanis restitisset, tandem a Scipione Africano Minore deleta est: vid. Flor. ii, 18; Vellei. ii, 4, 2; Strabo iii, p. 246. *Feræ*, referendum fortasse eo, quod ejus incolæ, ut tradit Florus l. l. *in ultimum rabiem furoremque conversi, duces suos seque patriamque, ferro et veneno subjectoque undique igne, peremerunt. Durum*, laboris, famis, caloris frigorisque patientissimum; de Hannibalis ingenio est locus classicus apud Liv. xxi, 4: designatur autem per Hannibalem bellum Punicum secundum. *Siculum mare Pœno purpureum sanguine*, intellige tres nobilissimas illas pugnas navales, quibus Carthaginienses in bello Punico primo ad Siciliam victi sunt a Romanis, C. Duillio Regulo et Luctatio Catulo ducibus. *Mollibus Aptari citharæ modis*, cani ad citharam, qua *molliores modi* tantum (carmina amatoria puta) deducuntur, h. e. cani a poeta, res levioris argumenti tractare solito: inf. Epist. i, 3, 13, *fidibusne Latinis Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?*

5—9. *Nec sævos Lapithas*: argumentis in insigni Romanæ virtutis gloria versantibus, adeoque recentioribus, subjungit antiquiora, fabulas nempe, non nisi a sublimioris spiritus poetis tam olim pertractatas, quam nunc et in posterum pertractandas. Fabula de Lapitharum cum Centauris pugna vel ex Ovid. Met. xii, 220 sqq. satis nota: cf. Virg. Geo. ii, 457; Apollodor. ii, 5, 4; et ib. Heyne. *Nimium mero Hylæum*, Centaurum, qui, cum nimium vino accensus Hippodamiam attrectavisset, pugnæ auctor fuisse traditur. *Telluris juvenes* (γηγενεῖς), Gigantes, cœlum et Jovem adortos, sed Hercule in partes vocato domitos (Apollodor. i, 6, 1: cf. inf. ii, 19, 21). *Unde*, a quibus, quorum conatu. *Contremuit*, cum tremore timuit. *Fulgens domus Saturni*, Olympus,

Dices historiis prœlia Cæsaris,
Mæcenas, melius, ductaque per vias
Regum colla minantium.
Me dulcis dominæ Musa Licymniæ
Cantus, me voluit dicere lucidum
Fulgentes oculos, et bene mutuis
Fidum pectus amoribus:
Quam nec ferre pedem dedecuit choris,
Nec certare joco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus, sacro
Dianæ celebris die.
Num tu, quæ tenuit dives Achæmenes,
Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes,
Permutare velis crine Licymniæ?
Plenas aut Arabum domos,

cœlum; *veteris*, *πρεσβυτάτου μακάρων*, ut Chronus appellatur ab Orph. Lapid. xviii, 31. Bene cum Horatio Cl. Mitsch. comparat Virg. Cul. 26 sqq., *tibi namque canit non pagina bellum, Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus; Nec Centaureos Lapithas compellit in enses:— Mollia sed tenui percurrere carmina versu.*

9—12. *Tuque*, cett. Cl. Mitsch. hæret in subnexa particula *que*, eamque orationis nexum turbare putat; sed bene se res habet; *que—que*, ut sæpe alibi, pro, *tam —quam*, ponuntur; junge igitur, *Tu melius, Mæcenas, historiis pedestribus tam prœlia Cæsaris, quam colla regum minantium per vias ducta* (h. e. ejus triumphos) *dices. Historiis pedestribus:* Mæcenatem vere conscribendæ Augusti historiæ manum imposuisse, fidem facit Plin. vii, 45. Ceterum, quod supra ad Carm i, 1, 29 dixi, Mæcenatem non fuisse poetam, cum ex aliis, tum ex hoc carmine satis apparet. *Ducta regum colla*, pro vulgari, reges collo (h. e. catenis collo annexis) ductos; *minantium*, præclare ad rem! de publica ignominia iram et indignationem vultu præ se ferentium.

14—20. *Lucidum fulgentes*, ὄμματα μαρμαίροντα, in quibus, ut ejusmodi oculos describit Tibull. iv, 2, 6, *Accendit geminas lampadas acer Amor. Lucidum*, pro, lucide, ut *dulce*, vel *perfidum ridens* (inf. iii, 27, 67), et plura ejusmodi. 17—20 sequitur pulcherrima puellæ mira cum suavitate et concinnitate saltantis descriptio; *quam nec dedecuit*, per λιτότητα pro, quam egregie decuit; de ejusmodi puella suavissime Tibullus iv, 7, *Illam, quidquid agit, quoquo vestigia movit, Componit furtim, subsequiturque decor. Ferre pedem*, saltantium enim ars præcipue in scito concinnoque pedum motu vel incessu cernitur. *Certare joco:* varii cogitari possunt lusus, quibus saltantes invicem se excipiunt, et jocose inter se certant; *dare brachia*, quod, cum saltantes brachia inter se nectunt, vel manus invicem sibi porrigunt, cum lepore quodam fieri debet. *Ludentem*, h. e. saltantem; *ludere*, ut παίζειν apud Græcos, sæpe pro, saltare, sive choreas ducere: *sacro Dianæ celebris die*, plures quotannis dies, Dianæ sacri, a virginibus, præcipue choreas ducendo (Propert. iii, 28, 50), tam in urbe, quam in agris, magna cum lætitia celebrari solebant.

21—28. Sententiarum nexus, in quo constituendo prava interpunctione decepti valde se torserunt interpretes, est fere hic: Quid dicam de crine Licymniæ? num tu eum cum Achæmenis opulentia vel Phrygiæ opibus permutare velis? Quid dicam de summa, quæ ex ejus in amore lusibus percipitur, voluptate? num tu eam, quando illa vel sponte osculum offert, vel facili sævitia denegat, permutare velis cum Arabum divitiis? Signum interrogandi, quod post *Licymniæ*, re ipsa flagitante, posui, in omnibus, quas inspexi, editionibus post *domos* demum positum est, et sic verba, *Plenas aut Arabum domos*, quæ cum sequente sententia jungi debent, perperam cum antecedente juncta sunt. Quam quidem vitiosam interpunctionem a nemine adhuc sublatam esse, eo magis miror, cum sic particula *dum*, quo referatur plane non habeat, nisi eam inepte ad *crinem Licymniæ* retuleris. *Dives Achæmenes*,

Dum flagrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili sævitia negat,
Quæ poscente magis gaudeat eripi,
Interdum rapere occupat?

CARMEN XIII.

AD ARBOREM.

Ille et nefasto te posuit die,
Quicunque primum, et sacrilega manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi.
Illum et parentis crediderim sui
Fregisse cervicem, et penetralia

primus Persarum rex, in universum pro regum Persarum opulentia. *Pinguis Phrygiæ Mygdonias opes*, h. e. opes quas Mygdones in opimis Phrygiæ campis possident. *Mygdones*, antiquus Thraciæ populus, qui Phrygiæ partem occupavit. Ad septentrionalem Phrygiæ plagam Mygdones collocat Strabo xii, p. 861. *Permutare crine opes*, exquisitiore ratione pro vulgari, crinem permutare opibus, vel cum opibus: cum Horatio Cl. Mitsch. comparat Pallad. Ep. i, v. 1 sqq. in Anthol. Græc. T. iii, p. 114. *Plenas aut Arabum domos*, sc. permutare velis Licymniæ osculo; pro simplice, osculo, quatuor versibus mellitissimis ipsius Licymniæ osculantis imaginem expressit. *Plenas Arabum domos*, intellige *beatas*, ut sup. i, 29, 1 Horatius loquitur, *Arabum gazas*: inf. Epist. i, 7, 36, *nec Otia divitiis Arabum liberrima muto*. *Facili*, facile se vinci patiente. *Rapere occupat*, prius ipsa rapit: cf. inf. ad Epist. i, 6, 32.

CARMEN XIII.

Quid senserit et cogitaverit Horatius, feliciter e præsente vitæ periculo, quod ei in villa sua forte ambulanti ab inopinato arboris casu imminuerat (cf. inf. ii, 17, 27; iii, 4, 27; iii, 8) servatus, id enarrat in hoc carmine. Primum igitur, quo rapere in ejusmodi casu homines solet affectus vehementior, ei qui istam arborem tam infausto omine posuisset, tanquam homini omnium scelestissimo, diras imprecatur; deinde, quod res ipsa jam suggerebat præceptum, neminem ab inproviso mortis genere satis sibi cavere posse, graviter exemplo suo confirmat; denique Orci, ad quem pæne delatus fuisset, imaginem, mira arte ad Alcæi et Sapphus inprimis laudes celebrandas adumbratam, animo suo repræsentat. Fingit nempe, Alcæum et Sappho apud inferos quoque ita placere carminibus suis, ut non solum omnes umbræ ad ea audienda catervatim confluant, sed eorum dulcedine Cerberus adeo et Furiæ suaviter demulceantur, damnatique, intermisso interea labore suo, cupidi ab ore cantantium pendeant; quo nihil profecto cum ad utriusque gloriam, tum ad universam poeseos laudem celebrandam fingi ab Horatio potuit sublimius.

1—4. *Ille et nefasto*, cett.: junge, *Quicunque te, arbor, primum posuit, ille te posuit et die nefasto, et manu sacrilega produxit*, cett. *Nefasto*, infausto: sic apud Livium vi, 28, *ne qua terra sit nefasta* (infausta, inominata) *victoriæ suæ*. *Posuit: ponere arborem* (plane uti nos, *einen Baum setzen*) pro, serere, plantare, passim apud scriptores rusticos; apud Ovidium quoque Fast. iii, 139, sic *posita arbor* dicitur; et sic *statuere arborem* v. 10. *Qui—produxit*, pro educavit, vel, quod idem, eduxit. *Opprobrium*, dedecus; nos, *Schandfleck*; sic *opprobria Romuli Remique* apud Catull. xxviii, 15: cf. Bentleius sup. ad i, 37, 9.

5—12. *Illum et parentis*, cett. Imo, qui te male ominatam arborem plantavit, ut in immerentis domini caput aliquando caderes, is vel patrem occidisse, vel nocturna hospitis cæde domum suam polluisse, vel venena miscuisse, vel, quod usquam gentium nefandum scelus concipitur, perpetrasse videtur; pro simplice, is gravissima quæque commisisse videtur scelera. *Cervicem fregisse*, sc. laqueo;

Sparsisse nocturno cruore
Hospitis; ille venena Colcha,
Et quidquid usquam concipitur nefas,
Tractavit: agro qui statuit meo
Te, triste lignum, te caducum
In domini caput inmerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas. Navita Bosporum
Pœnus perhorrescit, neque ultra
Cæca timet aliunde fata;
Miles sagittas et celerem fugam
Parthi; catenas Parthus et Italum
Robur: sed improvisa leti
Vis rapuit rapietque gentes.
Quam pæne furvæ regna Proserpinæ,
Et judicantem vidimus Æacum:

similiter *gulam laqueo frangere* dixit Sallustius Cat. c. 35. *Nocturno cruore*, sanguine tempore noctis hausto, pro, cæde nocturno tempore insidiose perpetrata: de hospitii, cui tuendo Jupiter ξένιος præerat, sanctitate res nota. *Colcha*, pro, Colchia, Medeæ Colchicæ inprimis veneficiis, ut longe efficacissima, nobilitata. *Caducum lignum*, arborem cadentem, vel lignum casurum, ut inf. iii, 4, 44 *fulmen caducum*, quod decidit, vel dejectum est; et sic sæpe alibi.

13—20. *In horas*, in tempus futurum, h. e. quod attinet ad pericula, quavis hora, quovis temporis momento, nobis imminentia; *in*, ut sup. ii, 11, 4, positum fere pro, *quod attinet ad*. *Horas*, fata quavis hora nobis instantia. *Navita Pœnus*, mercator Phœnicius. *Bosporum*, Thracium nempe, per quem navigantes in Pontum Euxinum deferuntur. *Perhorrescit*, præcipue ob petras Cyaneas, a Bosporo Thracio exeuntibus magna circumspectione, ne naufragium ibi patiantur, evitandas. *Neque ultra Cæca timet aliunde fata*, neque præterea, quæ in aliis locis (*aliunde*) ei immineant pericula, timet, quia *cæca* sunt, h. e. latent, nec prævideri possunt. Cic. Agr. ii, 14, *cur hoc est tam obscurum et cæcum*. *Celerem fugam Parthi*; Parthus enim in celeri, quam simulabat, fuga, cum telorum, equo repente verso (cf. sup. i, 19. 11), in hostem jaciendorum esset peritissimus, vel maxime timendus fuit. *Robur*, intellige locum in carcere trabibus roboreis contextum, ubi supplicium de captivis vel maleficis sumi solebat; unde postea *roboris* nomen carceri mansit: Liv. xxxviii, 59, *Ut in carcere inter fures nocturnos et latrones vir clarissimus Scipio includatur, et in robore et tenebris exspiret*.

21—25. Expende ornatum, quem simplici sententiæ, "quam pæne ego arboris ictu periissem; vel, quam pæne arboris ictu delatus fuissem ad inferos," paravit poetæ ingenium. *Furvæ*, ut *luridus*, *niger*, *pallidus*, cett. rerum infernarum epitheton. *Regna Proserpinæ videre*, ut *nigrum Tartarum videre*, apud Virg. Æn. vi, 134, et apud Homer. Iliad. xv, 252, νέκυας καὶ δῶμ' Ἀΐδαο ὄψεσθαι. *Judicantem vidimus Æacum*. Cl. Mitsch. comparat Antip. Sid. i, 4, Anthol. Græc. T. ii, p. 5, Μίνω θᾶσσον ἐποψόμεθα. *Sedesque discretas piorum*, campos Elysios. *Sappho querentem puellis de popularibus*, sensum amoris, quo puellas populares deperiit, mollioribus carminibus exprimentem, h. e. carmina amatoria, ᾄσματα, canentem; ad hæc Sapphus carmina spectare videtur Fragm. apud Hephæst. p. 24, et apud Athenæ. xiii, p. 571. At qui Sappho ideo de puellis popularibus nunc queri contendunt, quod hæ Phaonem ab illa misere amatum in amorem suum pellexerint, ipsi, quam apte hoc argumentum nunc apud inferos tractaverit Sappho, viderint. *Æoliis*, h. e. Lesbiis, nam Lesbus tota fere ad Æoliam pertinet. Similiter inf. iv, 9, 12, Sappho *puella Æolia* dicitur. Ceterum ut Horatius Sappho, ita Simonides xlix, 9, 10, Anthol. Græc. T. i, p. 69, Anacreontem apud inferos canentem inducit.

Sedesque discretas piorum, et
Æoliis fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus;
Et te sonantem plenius aureo,
Alcæe, plectro dura navis,
Dura fugæ mala, dura belli.
Utrumque sacro digna silentio
Mirantur Umbræ dicere; sed magis
Pugnas et exactos tyrannos
Densum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum? ubi illis carminibus stupens
Demittit atras bellua centiceps
Aures, et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues;
Quin et Prometheus et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono:

26—28. *Et te sonantem plenius aureo, Alcæe, plectro*, et te, Alcæe, graviore carminis genere cantantem duros labores, quos in navigatione, exsilio, et bello exantlaveris. Tangit igitur argumenta ab Alcæo in carminibus suis tractata. *Sonare plectro mala*, facere, ut sonent vel resonent plectro mala, pro simplice, mala canere. *Plenius*, gravius, fortius. Ipsa Sappho apud Ovid. Heroid. xv, 30, se cum Alcæo, patriæ lyræque consorte, comparans, illum *grandius sonare*, at se *blandissima carmina* dicere ait. *Aureo*, epitheton ornans; sic, ut observat Cl. Mitsch. Pindar. Pyth. i, 1, *χρυσέαν φόρμιγγα*, et Nem. v, 44, *χρύσεον πλᾶκτρον* Apollini tribuit. *Dura navis mala*, intellige tempestates marinas. *Fugæ*, exsilii, in quod a civitatis suæ tyrannis, Myrsilo et Pittaco, expulsus fuerat Alcæus. *Dura belli*, bellum Mitylenæis cum Atheniensibus gestum puta, quod Alcæo inprimis, qui ex eo male abjectis armis aufugisse perhibetur (Herodot. v, 95), plenum periculosæ aleæ opus fuisse videtur.

29—32. *Mirantur utrumque dicere*, cum admiratione tam Sappho quam Alcæum audiunt canentes, *digna sacro silentio*, carmina tam egregia, ut digna sint quæ summo silentio auscultentur; *sacro*, tanquam in re sacra, ubi, quicunque adsunt, linguis favere debent. *Densum humeris vulgus:* en præclaram rei imaginem! omnes ac singulæ umbræ (hinc *vulgus* dictæ sunt) undique accurrunt, et tam arcta turba circa Sappho et Alcæum præ cupiditate eorum carmina audiendi condensantur et glomerantur, ut humeris invicem se premant terantque: cf. Virg. Geo. iv, 473 sqq. *Aure bibit*, cupide audit: Propert. iii, 6, 8, *suspensis auribus ista bibi*. *Magis*, grandioris enim spiritus carmina magis percellunt audientium animos. *Pugnas*, h. e. Alcæum, pugnas, quibus tyranni exacti sunt, canentem; cecinit igitur bella civilia, a Mitylenæis contra tyrannos mota, quorum ipse dux factus est; *exactos tyrannos*, ad eos præter Pittacum et Myrsilum plures, qui rerum potiri cuperent, pertinuisse, ex Strab. xiii, p. 917 intelligi potest.

33—40. *Quid mirum?* umbras delectari carminibus, quibus Cerberus adeo et Furiæ delectantur! Compara omnino cum Horatio Virg. Geo. iv, 471 sqq. ubi eadem vi apud inferos canens inducitur Orpheus; nec utriusque poetæ imitatores Ovid. Met. x, 41 sqq.; Senec. Herc. Œt. 1065 sqq.; et Boeth. Consol. Philos. iii, metr. 12, 29 sqq. contulisse pigebit. *Centiceps:* in capitum, quæ Cerbero affinxit antiquitas, numero discrepant poetæ; vulgo tria tantum ei capita tribuuntur, ut inf. ii, 19, 31; sed *πεντηκοντακάρηνος* ille apparet apud Hesiod. Theog. 312; Horatius Cerberum sistit *ἑκατοντακάρηνον*, haud dubie Græci cujusdam poetæ exemplum secutus. Cl. Mitsch. opportune in hanc rem affert verba Tzetzæ ad Lycophr. 678, *ὁ κύων τοῦ Ἀΐδου, ὃς ἔχει ἑκατὸν κεφαλάς*. Itaque *τὸ centiceps* malim equidem proprie accipere, quam contra usum loquendi cum aliis ad anguium, quibus Cerberi cervix horruisse dicitur, capita referre. *Stupens illis car-*

Nec curat Orion leones
Aut timidos agitare lyncas.

CARMEN XIV.

AD POSTUMUM.

Eheu fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni: nec Pietas moram
Rugis et instanti Senectæ
Adferet, indomitæque Morti;
Non, si trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrimabilem
Plutona tauris; qui ter amplum
Geryonen Tityonque tristi
Compescit unda, scilicet omnibus,

minibus, cum stupore admirans illa carmina; observa vim in *illis*, h. e. tam præclaris, divinis. *Demittit aures;* uti enim canes minaces et stomachabundi aures arrigere, ita iidem eas, quando suaviter afficiuntur, demittere solent. *Et intorti capillis Eumenidum recreantur angues:* angues, quos Furiæ capillis implexos gestant, graviter pro ipsis Furiis dulci cantu deleniri dicuntur. In ejusdem rei imagine Virg. l. l, 483, *Eumenides* dixit *cæruleos implexas crinibus angues. Prometheus:* ergo secundum antiquiorem, quam Horatius secutus est, fabulam, Prometheus in Orco quoque æternis laboribus exerceri fictus est; vid. Aristot. Poet. c. 17; nam vulgo eum Caucaso affixum, ubi aquila continuo cor ejus renascens exedat, sceleris, quo ignem cœlo subduxerit, pœnam luere tradunt. *Pelopis parens*, Tantalus, de quo omnia in vulgus nota. *Dulci laborum decipitur sono*, cantus dulcedine ita se decipi et abripi patitur, ut laborum suorum immemor sit. *Decipitur laborum*, Græce dictum (*κλέπτεται τῶν πόνων*) pro, deceptus obliviscitur laborum. *Orion*, is enim venationem, cujus studiosissimus in vita fuerat, apud inferos quoque (quia, ut dicitur apud Virg. Æn. vi, 655, *cura—eadem sequitur tellure repostos*) exercebat; *Orionis*, apud inferos venantis, imaginem jam adumbravit Homer. Odyss. xi, 571 sqq. Quo magis autem Orion venatione delectabatur, eo major carminum, quibus audiendis ab ea se detineri passus est, vis esse debuit.

CARMEN XIV.

Vitæ præceptum, ab ejus brevitate ductum, quod ad bona quæ cuique contigerint sapienter, dum licet, percipienda iterum iterumque amicis suis commendat Horatius (ut Dellio sup. ii, 3; Quinctio ii, 11, ubi cf. argum.; et Torquato inf. iv, 7), *Postumo* quoque impertit. Itaque eum ad celerem temporis fugam animum advertere, moriendi necessitatem, nulli omnino homini neque sacrificiis avertendam neque prudentia evitandam, secum reputare, bonisque, quæ hæres profusius absumturus sit, ipsum perfrui jubet. Quis fuerit Postumus, vix certis argumentis evincas; nam neque Julius Florus, ad quem inf. duæ epistolæ, lib. i, 3, et ii, 2, scriptæ sunt, neque ille Postumus, ad quem apud Propertium iii, 12 elegia exstat, idem fuisse videtur.

1—12. *Labuntur*, celeriter fluminis instar (quod proprie *labi* dicitur) currunt. *Nec pietas*, cett. nec sacrificiis efficere poteris, ut rugæ et instans senecta atque mors tardius te occupent atque opprimant. De senecta nos opprimente Cl. Mitsch. comparat Mimnerm. iv, 4, Annal. Brunck. T. i, p. 61. *Indomitæ*, nullo pietatis genere se mitigari patienti, sævæ, inexorabili; similiter Græcis *Θάνατος* vel *'Αΐδης ἀδάμαστος, ἀμείλιχος*. *Trecenis tauris*, tribus hecatombis. *Illacrimabilem*, ad lacrimas, h. e. ad miserationem, se permoveri non patientem, *ἄδακρυν*· inf. Epist. ii, 2, 179, *si metit Orcus Grandia cum parvis, non*

Quicuncque terræ munere vescimur,
Enaviganda, sive reges
Sive inopes erimus coloni.
Frustra cruento Marte carebimus,
Fractisque rauci fluctibus Hadriæ;
Frustra per auctumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum:
Visendus ater flumine languido
Cocytos errans, et Danai genus
Infame, damnatusque longi
Sisyphus Æolides laboris.
Linquenda tellus, et domus, et placens
Uxor: neque harum, quas colis, arborum
Te, præter invisas cupressus,
Ulla brevem dominum sequetur.
Absumet hæres Cæcuba dignior
Servata centum clavibus: et mero

exorabilis auro. In sententiam hujus loci Cl. Mitsch. comparat Æsch. Fr. Niob. p. 642, Stanl. *Ter amplum Geryonen*, *τρισώματον* vel *τρικάρηνον*· nam tria capita sive tria corpora Geryoni, Chrysaoris et Callirrhoes filio, ab Hercule perdomito, ad insignem ejus corporis molem designandam tributa esse satis notum est. *Forma tricorporis umbræ* dicitur Virg. Æn. vi, 289. *Tityonque*, Terræ filium, ob vim, quam Latonæ inferre ausus est, vel Jovis fulmine, vel Apollinis sagittis confixum, et ad Tartara, ubi ei, ut Virg. Æn. vi, 596 canit, *per tota novem jugera corpus porrigitur*, detrusum; posuit autem Geryonem et Tityon, vastissimi corporis homines, tanquam illustria humanæ fragilitatis exempla. *Unda*, Stygis nempe. *Omnibus*, *Quicunque terræ munere vescimur*, pro vulgari, mortalibus. Nota est Homerica *mortalium* descriptio: *οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσι.* Pro *munere* Wakefieldius dedit, *munera*; non raro certe casus quartus *τῷ vesci* jungi solet, vide Broukh. ad Tibull. ii, 5, 64, nec negari potest, pluralem sententiæ accommodatiorem esse singulari. *Reges*, divites, beati, potentes: cf. sup. i, 4, 13, et inf. ii, 18, 32.

13—24. Mortis fugiendæ causa frustra bello et navigatione abstinebimus, frustra auctumni tempore gravem aerem, morborum causam, evitabimus; pro vulgari, a morte nulla nos tutos præstabit prudentia. *Marte cruento*, *μιαιφόνῳ*, *αἱματόεντι*. *Per auctumnos nocentem Corporibus metuemus Austrum*: hinc inf. Sat. ii, 6, 19, *Auctumnusque gravis, Libitinæ quæstus acerbæ*; et eadem de causa inf. iii, 23, 8, auctumni tempus *grave*, h. e. valetudini perniciosum dicitur. Huc pertinet Bion vii, 13, *Οὐκ ἐθέλω φθινόπωρον, ἐπεὶ νόσον ὥρια τίκτει.* *Flumine languido errans*, lente circa Tartarum fluens. *Danai genus Infame*, filiæ Danai sponsorum cæde infames, res nota. *Sisyphus Æolides*: notissimam Sisyphi, apud inferos ingens saxum in verticem volventis, fabulam enarrat Homer. Odyss. xi, 592 sqq. *Placens*, sc. morum suavitate, amabilis, dulcis; comparant Lucret. iii, 907 sqq., *At jam non domus accipiet te læta, neque uxor Optima nec dulces occurrent oscula nati Præripere—omnia ademit Una dies infesta tibi tot præmia vitæ.* *Invisas*, ob tristem earum in tumulis positarum adspectum: *brevem*, brevis vitæ, *ὀλιγοχρόνιον*, *μινυνθάδιον*, ut *brevis rosa*, *breve lilium*, cett.

25—28. *Absumet hæres*, cett. Eandem sententiam expressit Horatius inf. Sat. ii, 3, 122, *Filius aut etiam hæc libertus ut ebibat hæres, Dis inimice senex, custodis?* *Dignior*, sc. vini Cæcubi possessione, quia illud non centum clavibus servaturus, sed bibiturus est. *Centum clavibus* pro, diligentissime. *Et mero Tinguet pavimentum superbum Pontificum potiore cœnis*: et merum ipso illo, quod in cœnis Pontificum bibi solet, præstantius, tam profuse apud eum bibetur, ut pavimentum adeo eo madeat. *Tinguet pavimentum*: de ejusmodi

Tinguet pavimentum superbum
Pontificum potiore cœnis.

CARMEN XV.

Jam pauca aratro jugera regiæ
Moles relinquent: undique latius
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu: platanusque cælebs
Evincet ulmos, tum violaria, et
Myrtus, et omnis copia narium,
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori:
Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli

profuso vini usu similiter Cicero Philipp. ii, 41, *natabant pavimenta mero, madebant parietes.* *Superbum*, splendidum, magnificum, tessellato quippe opere in beatiorum domibus ex marmore factum: *potiore Pontificum cœnis*, meliore et nobiliore, quam quod in cœnis Pontificum bibitur; sacræ epulæ enim, quas Pontifices apparabant, tam lautæ et opiparæ fuerunt, ut locum darent proverbio, Mart. xii, 48, 12, *Non Albana mihi sit comissatio tanti, Nec Capitolinæ, Pontificumque dapes:* cf. Macrob. ii, 9.

CARMEN XV.

Ad luxum, qui tum Romam immigraverat, pertinebat ea inprimis magnificentia, quæ ab hominibus privatis in amplissimorum ædificiorum, piscinarum, non ad communem utilitatem, sed ad solam voluptatem spectantium, usu atque possessione ponebatur. In hoc insanum igitur per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia studium nobiliore indignationis affectu Horatius in hoc carmine invehitur; veterumque Romanorum severiore disciplina, frugalitate, et continentia ante oculos posita, quantum a majoribus suis nunc degeneraverint Romani, ostendit.

1—10. *Jam*, brevi inde tempore. *Regiæ Moles*, amplissima et regio splendore in altum educta ædificia, qualia tum in villis suis exstruere solebant beatiores. Hinc illud, quod in villa sua habebat Mæcenas, similiter quoque inf. iii, 29, 10, vocatur *moles propinqua nubibus.* *Undique visentur*, ubique conspicere licebit. *Stagna*, intellige piscinas marinas, sive maris particulam, quam ditiores *jactis in altum molibus* (ut inf. iii, 1, 33 dicitur) ideo a mari secluserant, ut quovis anni tempore piscium ibi haberent copiam: locus classicus de hoc luxus Romanorum genere est apud Varr. R. R. iii, 17: cf. Tibull. ii, 3, 45, Cic. Attic. i, 16, 17. *Latius extenta Lucrino lacu*, lacus Lucrini ad Baias in Campania magnitudinem superantia; vocantur hæc *stagna* inf. Sat. ii, 5, 44 *cetaria.* *Platanusque cælebs Evincet ulmos*, platanis, non utilitatis sed voluptatis causa consitis, cedere debebunt ulmi; scilicet ulmi ei præcipue in Italia inserviebant usui, ut vites cum earum trunco jungerentur, unde vites *ulmos maritare* dicuntur, Columell. v, 6. Itaque *platanus*, quæ non commode adhiberi posset jungendis cum ea vitibus (pulchre pro, inutilis), jam dicitur *cælebs.* *Tum—tum*, porro—porro. *Violaria*, loca violis consita. *Omnis copia narium*, quidquid est florum bene olentium. *Spargent odorem*, eleganter pro vulgari, florebunt, erunt, conspicientur; *olivetis* pro, in olivetis. Horatium, ut jam observavit Cl. Mitsch., ante oculos habuisse videtur Quinct. Instit. Orat. viii, 3, *An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia et violas—quam ubi plena messis, aut graves fructu vites erunt? Sterilem platanum, tonsasque myrtos, quam maritam ulmum et uberes oleas præoptaverim?* *Tum spissa*

Præscriptum et intonsi Catonis
Auspiciis, veterumque norma.
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum; nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton:
Nec fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant, oppida publico
Sumtu jubentes et Deorum
Templa novo decorare saxo.

CARMEN XVI.

AD GROSPHUM.

Otium Divos rogat in patenti
Prensus Ægæo, simul atra nubes

ramis laurea fervidos Excludet ictus: porro lauri eo tantum fine ponentur, ut sub spissis suis ramis ambulantes a solis æstu defendant, h. e. lauretis porro delectabuntur homines. *Ictus*, sc. solis.

10—16. *Non ita Romuli Præscriptum et intonsi Catonis Auspiciis, veterumque norma:* huic quidem insano luxui, secundum vivendi normam a Romulo, Catone, et aliis veteribus præscriptam, nemini olim indulgere licuit. Commode autem ad priscos mores commendandos Catonis antiquioris, tam morum quam censuræ severitate satis noti, mentionem facit; qui, quia priscorum morum observantissimus haud ad ætatis suæ morem barbam tonderi passus est, *intonsus* vocatur, ut sup. i, 12, 41, *Curius—incomtis capillis. Privatus illis census erat brevis, Commune magnum:* bonorum privatorum tum parva, sed communium lata fuit possessio: *census* pro bonis quæ censu æstimantur; hinc bona tenuia, inf. Epist. i, 7, 56, *tenuis census. Nulla decempedis*, cett. non ampliores, ut nunc, a privatis hominibus ad decempedarum mensuram exstrui solebant porticus quæ septentrionem exciperent, h. e. septentrionem versus sitæ essent, scilicet ut solis æstum ibi vitarent molliores homines. *Decempedis metata*, passive (ut apud Liv. xliv, 7, *metarique sub ipso templo—jussit)*, ad mensuram decempedarum facta; *privatis*, sc. hominibus: *τὸ privatis* haud cum aliis ad *decempedis*, in casu sexto positum, referendum, sed in casu tertio accipiendum esse existimo. *Opacam*, quia Arctos sive Septentrio loca ad se versa opaca reddit.

17—20. *Nec fortuitum spernere cespitem Leges sinebant*, sensus: nec, secundum leges quæ tum vigebant, hominibus privatis domos in agris exstruere licebat ex magnis lapidibus, quibus oppida tantum et deorum templa publico sumtu decorari jubebantur, sed casas ex cespite fortuito. *Fortuitum*, vulgarem quemque, in quem forte incidimus, ubique forte obvium. *Cespitem* hinc apud Virg. Ecl. i, 69, de ejusmodi casa, *tuguri congestum cespite culmen. Oppida*, intellige publica oppidorum ædificia, muros et alia quæ ad externum oppidorum vel splendorem vel amplitudinem pertinent. *Novo*, aliunde quæsito et recens exciso. *Saxum novum* opponitur *cespiti fortuito*. Nimirum in agris Romanorum, ubi ante casæ humiliores ex cespite constructæ steterant, nunc amplissima ex lapidibus quadratis vel marmore surgebant ædificia.

CARMEN XVI.

Scripsit hoc carmen eo præcipue consilio poeta, ut Grosphum a rerum, nunc animum ejus perturbantium, sollicitudine ad tranquillitatis, in qua omnis vitæ humanæ spectanda sit felicitas, traduceret studium. Sententiarum nexus est fere hic: *Otium*, h. e. securitatem, quietem, et animi tranquillitatem, semper homines flagitant; securitatem quidem, qui in mari tempestatis periculo expositi sunt; quietem, populi bellorum laboribus fessi;

Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis:
Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetra decori,
Grosphe, non gemmis, neque purpura ve-
nale, neque auro.
Non enim gazæ, neque consularis
Submovet lictor miseros tumultus
Mentis, et Curas laqueata circum
Tecta volantes.
Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum:
Nec leves somnos Timor aut Cupido
Sordidus aufert.

animi tranquillitatem, neque purpura neque auro venalem, summis honoribus et divitiarum splendore conspicui. Verum enim vero animi tranquillitas iis tantum contingit, qui, modica, in qua nati sunt, sorte contenti, neque divitias appetunt, neque studiose eas in exteris regionibus quærunt, adeoque curis, assiduis illis cupiditatum comitibus, vacui sunt. Animus tranquillus de iis, quæ adsunt, lætatur, et sicut futura non curat, ita fortunam adversam moderate fert, cum, nihil ab omni parte beatum esse, vel Achillis et Tithoni exempla satis doceant: alius hoc, alius alio felicitatis genere gaudet; tu, o Grosphe, es dives, ego parvi agelli sum possessor, sed poeta, ultra vulgi invidiam elatus. Sic equidem in hoc carmine, in cujus sententiis inter se nectendis valde laboratum est, omnia ad consilium, quo illud scriptum esse diximus, commode referri posse existimo. De Pompeio Grospho copiose egit Sanadonius sup. ad lib. ii, 7.

1—8. *Otium* in latiore sensu, ut jam in argumento ostendimus, tam de securitate, pace, et quiete, quam de animi tranquillitate positum; itaque notio cuique sententiæ apta inde elici debet. *Prensus. Prendi* et *deprendi* proprie de nautis, qui subita tempestate in mari opprimuntur: vid. Bentl. sup. ad i, 14, 10 (ubi iis quæ a nobis adnotata sunt, addendum est hoc, "deprensa"). *Certa,* ad quæ nautæ navis cursum tuto dirigere possunt, tuta; Tibull. i, 9, 10, *Ducunt instabiles sidera certa rates. Bello furiosa,* bellandi cupiditate, tanquam furore quodam, se agitari patiens, bellicosissima; hinc Eurip. Hec. v. 1090, Thraces *Ἄρεϊ κάτοχον γένος* dixit. *Medi,* Parthi, *pharetra decori,* sagittiferi. *Non venale,* quod non parari potest; sed nunc intelligit Horatius per *otium* animi tranquillitatem, ut satis docent sequentia.

9—12. *Non enim,* cett. nam neque divitiæ neque honorum insignia curas ex animo pellere valent. *Consularis Submovet lictor:* suaviter *lictor consularis,* qui Consuli in viis præire, et plebis ibi *tumultuantis* turbam *submovere* solebat, jam non *mentis tumultus submovere,* h. e. non ea quæ turbas in animo movent, sive curas, abigere posse dicitur. Cl. Mitsch. in hanc sententiam comparat Senec. Epist. 94, *Non est, quod tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus: non est, quod feliciorem judices, cui submovetur, quam quem lictor semita dejicit. Curas—volantes:* de *Curis alatis* egimus in Comment. de Alatis Imaginibus, p. 29 (Goth. 1786). *Circum tecta laqueata,* intellige tricliniorum inprimis tecta, quæ *laqueata* vel *laquearia* et *lacunaria* dicuntur, quod eorum *lacus* vel *lacunæ (die Füllungen der getäfelten Felder)* auro, opere cælato et picturis exornatæ atque distinctæ fuerunt; ejusmodi *tecti laqueati* vel *lacunaris* descriptio est apud Joseph. A. viii, 3, 2, ubi tabulæ tecti dicuntur fuisse *ἐξεσμένας εἰς φατνώματα καὶ προσκόλλησιν χρυσοῦ.*

13—16. *Parvo,* re modica; *paternum,* tanquam pars patrimonii, *splendet salinum,* ad externam enim munditiem salinorum inprimis bene politorum splendor pertinebat: vid. Meurs. ad Lycophr. v. 135. Comparant Pers. iii, 25, *rure paterno Est tibi far modicum, purum et sine labe salinum. In mensa tenui;* hinc inf. Sat. i, 3, 13, *sit mihi mensa tripes et Concha salis puri,* cett. *Leves,* molles, faciles. *Sordidus* refer ad sordidam avaritiam.

Quid brevi fortes jaculamur ævo
Multa? quid terras alio calentes
Sole mutamus patria? quis exsul
Se quoque fugit?
Scandit æratas vitiosa naves
Cura: nec turmas equitum relinquit:
Ocior cervis, et agente nimbos
Ocior Euro.
Lætus in præsens animus, quod ultra est,
Oderit curare, et amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.
Abstulit clarum cita mors Achillem,
Longa Tithonum minuit senectus:

17—20. *Quid brevi fortes jaculamur ævo Multa?* graviter pro vulgari, cur tam multis rebus in brevioris vitæ usum nobis parandis tanta omnium virium contentione unice intenti sumus? *Jaculari aliquid* pro, omne studium in aliquid dirigere, ut Græcorum τοξεύειν τι, dictum est: vid. Mitsch. *Quid terras alio calentes Sole mutamus patria?* cur terras sub alia cœli plaga sitas mutamus cum patria? h. e. cur quæstus causa in terras remotissimas e patria discedimus? *Quis exsul Se quoque fugit?* quis patriam fugiens animi simul curas fugit? h. e. quem discedentem e patria non curæ animi comitantur? *Se fugere*, ut inf. Sat. ii, 7, 113 *se vitare.* Dedi nempe lectionem a viro docto quodam apud Bentl. et a Wakefieldio propositam; nam in vulgata lectione: *quid terras alio calentes Sole mutamus? Patriæ quis exsul*, cett. primum *mutare terras* simpliciter pro, ex patria in alias terras discedere, vel, ut Cl. Mitsch. interpretatur, aliam ex alia terram adire, vix recte dici posse puto; deinde vox *patriæ*, quam desiderabat locutio, *mutare terras*, nova plane abundantia τῷ *exsul* additur; itaque non dubitavi lectionem in textum recipere, qua utriusque locutionis insolentia tollitur. *Mutare* autem *aliquid aliqua re* pro, cum aliqua re, sæpe dicitur; sic Horatius plane, ut h. l. sup. i, 17, 1, *Velox amœnum sæpe Lucretilem Mutat Lycæo Faunus:* cf. i, 16, 26.

21—24. *Scandit æratas*, cett. nemo, cui semel adhæret Cura, eam effugere potest; est enim velocissima, et ubique homines comitatur; si quis aufugere vult navi, navem simul conscendit, si quis equo, sedet illa post equitem. *Æratas:* rostra navium *ære* inprimis munita fuisse constat. *Vitiosa:* cum curæ ad vitia humana pertineant, *Cura* quoque, ut persona, per epitheton *vitiosa*, talis, qualis est apud homines, designatur; similiter sup. i, 35, 21, *Fides*, ut persona, *rara* dicitur. *Turmas equitum* explicant vel de militia, vel de itinere terrestri, navali opposito: equidem per *navem* et *equites* simpliciter celerrime fugiendi modum designari existimo; hinc inf. iii, 1, 40, *atra Cura post equitem sedere* dicitur. *Agente nimbos Ocior Euro:* Cl. Mitsch. comparat Homer. Iliad. xii, 156, νιφάδες—Ἅς τ' ἄνεμος ζαὴς, νέφεα σκιόεντα δονήσας, Ταρφειὰς κατέχευεν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ.

25—28. *Quod ultra est*, futuram sortem, τὰ πόῤῥω. *Amara lento temperet risu. Amara lento risu temperare*, præclare pro vulgari, tristia moderate vel lento æquoque animo ferre; vir constans enim mediis in malis ridet, et dum hoc risu placido animum *lentum*, h. e. qui malis haud afficitur, prodit, suaviter, *amara risu lento temperare*, h. e. mitigare, dicitur. Cl. Mitsch. Horatium contendit cum ignoti cujusdam poeta Ep. DXXXI, Anthol. Græc. T. iv, p. 230, Ὁ τὸν πολυστένακτον ἀνθρώπων βίον Γέλωτι κεράσας Νικαεὺς Φιλιστίων. *Nihil est ab omni Parte beatum:* laudant Theog. v. 1159, Οὐδεὶς γὰρ πάντ' ἐστὶ πανόλβιος· et Eurip. Fr. Sthenob. i, οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ, cett.

29—32. *Cita*, maturior, quæ fuit Achilli a fato constituta; unde ille apud Homerum μινυνθάδιος, ὠκύμορος dicitur: cf. Homer. Iliad. ix, 410 sqq. *Tithonum*: cf. de eo sup. ad i, 28, 8. *Et mihi forsan*, cett. et mihi fortasse continget felicitatis genus, quo frui tibi non licebit: respexisse inprimis videtur, ut ex v. 37 sqq. colligas, animum paucis contentum, poeseos faculta-

Et mihi forsan, tibi quod negarit,
Porriget hora.
Te greges centum Siculæque circum
Mugiunt vaccæ; tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa; te bis Afro
Murice tinctæ
Vestiunt lanæ: mihi parva rura, et
Spiritum Graiæ tenuem Camenæ
Parca non mendax dedit, et malignum
Spernere vulgus.

CARMEN XVII.

AD MÆCENATEM.

Cur me querelis exanimas tuis?
Nec Dîs amicum est, nec mihi, te prius

tem et pectus ultra vulgus sapiens. *Hora*, quæ tempus futurum, et fata futuri temporis subministrat; alias *Horæ*, ut deæ, anni vicissitudines dispensare finguntur: cf. inf. iv, 7, 8.

33—37. *Te greges centum*, cett. Tu es multorum gregum, armentorum, et equarum nobilium possessor, vestesque geris bis colore purpureo tinctas; h. e. tu es longe ditissimus; antiquitus enim, ut satis constat, in magnorum gregum armentorumque possessione spectari inprimis solebant magnæ divitiæ, unde homines beatiores dicuntur apud Homer. Iliad. ix, 154, ἄνδρες— πολύῤῥηνες, πολυβοῦται. *Te circum mugiunt*, eleganter pro vulgari, tu habes, tu possides, cett. *Siculæ vaccæ:* Grosphus, ut in armentis suis nobilioris stirpis vaccas haberet, haud dubie arcessi jusserat *Siculas*, præstantia sua ob egregia in Sicilia pascua insignes: *tibi tollit hinnitum* pro vulgari, tibi est; *apta quadrigis*, tam generosa, ut quadrigis in certamine curuli aptari s. jungi possit; *equarum* autem præcipuum in certaminibus curulibus usum fuisse, vel ex Virg. Geo. i, 59 constat. *Lanæ bis Afro murice tinctæ*, bis succo muricis infectæ: *murex*, e cujus succo parabatur color purpureus, dicitur *Afer*, quod ille ad Africæ, Phœniciæ, et Laconiæ litora capi solebat; hinc *murex Gætulus* inf. Epist. ii, 2, 181, *Tyrius*, Epod. 12, 21, *Sidonium ostrum*, Epist. i, 10, 26. De vestibus bis colore purpureo tinctis sive dibaphis vid. Ruben. de Lat. Clav. ii, 14.

37—40. *Mihi parva rura*, cett.: obversatum Horatio esse Bacchylidæ carmen, cujus Fragm. servavit Athen. xi, p. 500 (Anthol. Græc. c. xiii, T. i, p. 85), jam monuit Cl. Mitsch. *Parva rura*, intellige agellum Sabinum. *Spiritum Graiæ tenuem Camenæ*, tenuem ad modos Græcorum poetarum canendi facultatem; *Parca non mendax*, sors mihi nascenti a Parcis, veridicis illis deabus, assignata; Parcæ enim nascentibus non solum sortem prædicere, sed etiam destinare dicuntur. Comparant cum Hor. Pind. Ol. viii, 38, Nem. iv, 66. *Et spernere*, sc. dedit, h. e. concessit mihi hoc, ut spernerem.

CARMEN XVII.

Quanto amore Mæcenatem complexus fuerit Horatius, tam expressus in hoc carmine ob iteratas ejus de instante sibi morte querelas dolor, quam ratio, qua vanas istas querelas compescere studet, luculenter ostendunt. Itaque Mæcenatem de vitæ, nondum secundum deorum voluntatem exactæ, fine eo magis desinere tandem queri jubet, cum ille utrique communis futurus sit; se enim post ejus mortem diutius in hac vita morari nolle, sed pro sacramento, quod illi dederit, indissolubili plane societatis vinculo una cum eo mortis iter ingressurum esse; huc accedere mirum quendam siderum, sub quibus uterque natus sit, consensum, summamque fortunæ, qua jam semel uterque mortis periculo ereptus sit, similitudinem: non igitur nunc de morte, sed potius de votis, utrique pro

Obire, Mæcenas, mearum
Grande decus columenque rerum.
Ah! te meæ si partem animæ rapit
Maturior vis, quid moror altera?
Nec carus æque, nec superstes
Integer. Ille dies utramque
Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimæræ spiritus igneæ,
Nec, si resurgat centimanus Gyges,
Divellet unquam. Sic potenti
Justitiæ placitumque Parcis.
Seu Libra, seu me Scorpius adspicit
Formidolosus, pars violentior

vitæ servatæ beneficio reddendis, cogitandum esse.

1—4. *Exanimas*, gravius pro, crucias, maceras, ut alias, *enecare*. *Querelis tuis*, sc. de propinqua tibi morte. Constat autem, Mæcenatem sæpe multumque cum adversa valetudine conflictatum esse: Plin. vii, 52, *Quibusdam perpetua febris est, ut Cilnio Mæcenati*. *Nec Dis amicum, nec mihi, te prius*, cett. nec diis, nec mihi placet, te prius mori; diis nempe displicere debebant Mæcenatis, cui longior vita destinata erat, de propinqua morte querelæ, et Horatio eædem debebant esse tristissimæ, cum tanta pietate eum amaret, ut ne morte quidem ab eo se disjungi passurus esset. *Amicum est*, Græce: φίλον ἐστὶ, placet: vid. Lambin. ad h. l. *Columen*, ut Græcorum βάθρον, ἔρεισμα (vid. Hemsterhus. ad Lucian. Timon. c. 50), de eo in quo omnis posita est spes et fiducia: cf. Cerda ad Virg. Æn. xii, 59.

5—12. *Partem animæ*, h. e. *dimidium animæ*, ut sup. Hor. i, 3, 8, vocat Virgilium: *maturior vis*, mors ante constitutum vitæ terminum accelerata; ipsi enim dii, ut v. 2 dicebatur, Mæcenatem ante diem mori nolebant. Videtur igitur poeta maturioris mortis causam in nimiam, qua corporis sui vires conficiat Mæcenas, sollicitudinem non sine reprehensione aliqua transferre. *Moror*, sc. in his terris. *Altera*, ego animæ pars altera. *Nec carus æque*: Cl. Mitsch. et alii explicant: " siquidem non æque atque antea, cum tu, pars mei melior, superesses, carus mihi futurus sim, vitam non amplius jucundam ducam." Equidem malim: cum nemo in vita restet, cui æque ac tibi carus et dilectus sim; *nec superstes Integer*, sublata nempe altera animæ parte. *Utramque* (pro utriusque) *ducet ruinam*, communi casu utrumque detrudet ad inferos, pro vulgari, utrumque ex hac vita auferet, utrique parabit interitum. *Sacramentum*, jusjurandum, quod milites, se nunquam formidinis causa signa deserturos esse, dabant, bene jam transfertur ad fidem quam Horatius Mæcenati, se eum ne morientem quidem deserturum esse, dederat. *Utcunque*, quandocunque, ut sup. i, 35, 23. *Supremum Carpere iter*: similiter, ut observavit Cl. Mitsch. loquitur Soph. Antig. 818, Ὁρᾶτέ με—τὰν νεάταν ὁδὸν στείχουσαν, νέατον δὲ φέγγος λεύσσουσαν ἀελίου; et Simmias Rhod. iv, 4, Anthol. Græc. T. i, p. 137, ᾤχεο γὰρ πυμάταν εἰς Ἀχέροντος ὁδόν.

13—16. *Me nec Chimæræ*, cett. nihil omnino, nec Chimæra, igneum spiritum efflans, nec Gyges centimanus (ἑκατόγχειρ), me te in Orcum comitantem a societate tua divellere poterunt. Scilicet in Orcum descensuri incidere debebant in duo ista monstra, Chimæram et Gygen, una cum aliis in Orci vestibulo stabulantia: vid. Virg. Æn. vi, 285 sqq. De *Chimæra* vid. sup. ad i, 27, 24. *Resurgat*, mole sua se levet, et contra me assurgat; prostratus enim jacebat Gyges in Tartaro, quo cum aliis centimanis Jovis fulmine dejectus fuerat. *Sic potenti Justitiæ placitumque Parcis*, hæc nostra ne morte quidem dirimenda societas deorum voluntate decreta est. *Parcas* nascentibus fata decernere et assignare, in vulgus notum: cf. Carm. antec. v. 39. Præclare autem in

Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperiæ Capricornus undæ:
Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum. Te Jovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque Fati
Tardavit alas, quum populus frequens
Lætum theatris ter crepuit sonum:
Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum
Dextra levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas
Ædemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

Parcarum consiliis et societate, ut dea πάρεδρος, apparet *Justitia*, Δίκη, quæ a summa, qua res humanas moderatur, potestate *potens* dicitur.

17—22. Sub quibuscunque tandem, tam faustis quam infaustis, sideribus ego natus sum, mirifice certe illa cum iis, sub quibus tu natus es, consentiunt; uterque enim, jam semel ex præsente vitæ periculo servatus simillimam sortem expertus est; ergo (nam hæc conclusio inde elici debet) uno eodemque quoque die simul moriemur. De veterum superstitione vitæ exitum ex ea, quæ sub hora cujusque nascentis esset constellatio, sive ex horoscopo conjiciendi cf. sup. ad i, 11, 2. Consensus autem siderum, sub quibus Horatius et Mæcenas nati esse dicuntur, ponendus est in singulari stellarum tam faustarum quam infaustarum conjunctione, qua factum est, ut vis salutaris unius vim noxiam alterius infringeret. *Libra*, stella salutaris, at *Scorpius* et *Capricornus* mali ominis sidera. *Me adspicit*, mihi nascenti radiavit et adhuc radiat. *Formidolosus*, cujus ipse adspectus formidine implet. *Pars violentior Natalis horæ*, una infestiorum genituræ meæ stellarum. *Capricornus* dicitur *tyrannus Hesperiæ undæ*, quod tam ortus quam occasus ejus procellas comparare putabatur; similiter sup. i, 3, 15, *Notus* dicitur *arbiter Hadriæ*.

22—32. *Tutela Jovis*, sidus tutelare, Jupiter, *refulgens impio Saturno te eripuit*, contra impii Saturni sidus fulgens, periculo, quod illud tibi portendebat, te eripuit; exitiosum Saturni sidus apposite jam dicitur *impium*, impiæ nempe Saturni in liberos sævitiæ, adeoque causæ qua ei adversetur filius, respectu habito. Ceterum totum hunc locum expressit Persius v, 45 sqq., *Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo Consentire dies, et ab uno sidere duci. Nostra vel æquali suspendit tempora libra Parca tenax veri, seu nata fidelibus hora Dividit in Geminos concordia fata duorum: Saturnumve* (ut bene Mitsch. pro, *Saturnumque) gravem nostro Jove frangimus una. Volucrisque Fati Tardavit alas*, ornate pro, Fatum celeri volatu te petens repressit. *Quum populus frequens Lætum theatris ter crepuit sonum:* publici illius plausus, quo Mæcenas a gravi morbo recreatus, cum primum in theatrum prodiisset, a frequente populo exceptus est, meminit quoque sup. i, 20, 3. *Truncus*, sc. arboris: cf. sup. ii, 13. *Sustulerat* pro, sustulisset; sic passim indicativus plusquamperfecti pro conjunctivo in Latina lingua poni solet. *Faunus:* villa enim Sabina, ubi Horatius extinctus pæne fuerat arboris casu (cf. sup. ii, 13, 10), in peculiari Fauni tutela fuit: vid sup. i, 17. *Virorum Mercurialium*, poetarum; Mercurius enim *curvæ lyræ parens* sup. i, 10, 6. *Humilem:* suaviter *agna*, ab humilitate et tenuitate ejus qui eam offert, ipsa *humilis* dicitur.

CARMEN XVIII.

Non ebur neque aureum
  Mea renidet in domo lacunar:
Non trabes Hymettiæ
  Premunt columnas ultima recisas
Africa: neque Attali
  Ignotus hæres regiam occupavi:
Nec Laconicas mihi
  Trahunt honestæ purpuras clientæ.
At fides et ingenî
  Benigna vena est; pauperemque dives

CARMEN XVIII.

Dum poeta insanum illum luxum, cui labente tum vetere disciplina in magnificis inprimis exstruendis ædificiis indulgebant opulentiores, in hoc carmine ridet atque exagitat, se, ut hominem paucis contentum, et ingenii sui facultatibus aliis carum atque dilectum, multo divitibus feliciorem prædicat. Compara sup. ii, 15, ubi eadem fere indignatione in ætatis suæ luxum invehitur.

1—6. Vulgarem sententiam, "Equidem non possideo, quibus divites superbiunt," enumerando quædam, quibus enormem opulentiorum luxum et magnificentiam sugillaret, egregie exornavit. *Non ebur:* ad externum enim in potentiorum domibus splendorem varia, inprimis ex ebore facta, utensilia pertinebant. *Aureum lacunar:* vid. sup. ad ii, 16, 11. *Renidet*, splendet, refulget. Obversatus Horatio videtur Bacchylides xi, 11, 12, Anthol. Græc. T. i, p. 84, *Χρυσῷ δ' ἐλέφαντί τε Μαρμαίρουσιν οἶκοι.* *Trabes:* intellige superiores columnæ partes (*das Gebälk*), nempe *epistylium* (*Unterbalken, Architrab*), *zophorum* (*Friess*), *coronam* (*Kranz, Karniess*), columnæ scapo (*Schaft*) ejusque capitulo incumbentes. *Hymettiæ*, h. e. e marmore Hymetti, montis Atticæ, excisæ: de *Hymettii* marmoris nobilitate vid. Strab. ix, p. 613, quod primum a L. Crasso Romam advectum esse narrat Plin. xxxvi, 3. Ceterum quod trabes, quæ alias fuerunt ligneæ, nunc e pretioso marmore factas esse memorat, id quoque ad Romanorum luxum, quem carpit, referendum. Laudant de his trabibus, lapideis quoque et marmoreis, Vitruv. iii, 2 et 3; Plin. xxxvi, 8; Plin. Paneg. 54. *Premunt columnas*, superimpositæ sunt columnis. *Ultima recisas Africa*, factas e marmore in remotiore Africæ parte exciso, h. e. Numidico, subnigro et variis maculis distincto. *Regiam Attali*, immensas Attali, regis Pergamenorum, divitias, pro quibusque aliis ingentibus divitiis: *hæres ignotus*, nemini, ut hæres legitimus, notus, alienus, hæredipeta, vulturius: *occupavi*, justo hæredi præripui; carpit autem nefandam ætatis suæ hominum, testamentorum subjectionibus aliisque malis artibus aliena bona sibi vindicandi, cupiditatem.

7, 8. *Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ:* nec vestem e lana purpura tincta, quam mihi clientæ honestiores traxerunt, confectam gero; h. e. non purpura fulgeo, non summorum magistratuum insignibus ornatus incedo. *Honestæ clientæ*, intellige matronas ingenuas, quæ lanam patrono suo trahendo, tanquam officiorum quodam genere, ejus gratiam sibi conciliare student: ceterum quod *honestæ* vocantur, cum lanificium servarum alias opus esset, id ad patroni nobilitatem augendam vel maxime facit. *Laconicas;* fuit enim purpura *Laconica*, h. e. e murice, prope oram Laconiæ capto, infecta, ob colorem lucidiorem inprimis nobilis: Plin. ix, 36; xxi, 8; xxxv, 6.

9—12. *At fides*, apud Bacchylid. l. l. *ἀλλὰ θυμὸς εὐμενὴς, Μοῖσά τε γλυκεῖα·* vitæ probitatem et integritatem, quam sibi, ut poetæ, alias quoque tribuit (cf. sup. i, 22, 1), commode nunc opponit, quam paulo post describit, divitum improbitati. *Ingenî Benigna vena*, ingenium ex fonte largo affluens, h. e. ingenii vis largior; *vena* passim pro, fonte; similiter inf. Epist. ad Pis. v. 409, *dives vena.*

Me petit. Nihil supra
Deos lacesso: nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die,
Novæque pergunt interire Lunæ:
Tu secanda marmora
Locas sub ipsum funus; et, sepulcri
Immemor, struis domos;
Marisque Baiis obstrepentis urges
Submovere litora,
Parum locuples continente ripa.
Quid? quod usque proximos
Revellis agri terminos, et ultra
Limites clientium
Salis avarus; pellitur paternos
In sinu ferens Deos
Et uxor, et vir, sordidosque natos.
Nulla certior tamen
Rapacis Orci fine destinata

Supra, præterea, ulterius. *Potentem amicum*, intellige Mæcenatem.

15—22. Nexus sententiarum est fere hic: dum enim considero, quomodo dies die trudatur, et novæ semper Lunæ intereant, nihil in futuræ vitæ usum molior; sive, reputans enim mecum cursum vitæ humanæ celerrimum, parum equidem de vita futura sum sollicitus. Cl. Mitsch. comparat Ammian. xxvi, 12, Anthol. Græc. T. iii, p. 98, Ἠὼς ἐξ ἠοῦς παραπέμπεται, εἶτ', ἀμελούντων Ἡμῶν, ἐξαίφνης ἥξει ὁ πορφύρεος· cf. inf. iv, 7, 9 sqq. *Locas*, sc. redemtoribus. *Marisque Baiis obstrepentis urges Submovere litora*, cett. et quasi tibi non sufficiant possessiones in terra continente, litori adeo maris, Baias alluentis, ulterius promovendo unice intentus es, h. e. in litore sinus Baiani mare adeo summo cum studio ædificiis occupas; *urges submovere*, pro, summo cum studio submoves. *Parum locuples continente ripa:* similiter fere inf. iii, 1, 36, *dominus terræ fastidiosus;* notat autem, ut passim alibi, insigne illud luxus genus, quo Romanorum ditissimi, tam voluptatis quam possessionum suarum amplificandarum et prolatandarum causa, pretiosissima in ipso maris litore jactis in altum molibus exstruerent ædificia sive prætoria, quorum in ipso sinu Baiano exstructorum mentionem quoque facit Virg. Æn. ix, 710 sqq. ubi cf. Cerda et Heynius; huc refer eorum piscinas vel vivaria, de quibus sup. ii, 15, 3, inf. iii, 1, 33 sqq.

23—28. Locus sequens mira arte ad indignationem contra improbas divitum cupiditates excitandam adornatus. *Quid? quod*, pro vulgari, imo. *Proximos revellis agri terminos*, terminos revellendo et ulterius promovendo præter jus et fas vicini agri partem tibi vindicas, quod proprie, *movere terminos* dicebatur: *clientium*, indignum sane facinus, si patronus, quos defendere contra injuriam debebat, ipse fallit; hinc jam in Legg. xii, Tabb. *Si patronus clienti fraudem faxit, sacer esto. Salis*, pudendæ audaciæ et insolentiæ notionem habet. *Pellitur paternos*, cett. imago pulsæ divitum vi ab agello suo pauperis familiæ, deos patrios et sordidos natos in sinu gestantis, egregie ad miserationem movendam adumbrata. Horatium ante oculos habuit Quinctilianus Decl. xiii, 2, *Postquam proximos quosque revellendo terminos ager locupletis latius inundavit: æquatæ solo villæ, et excisa patria sacra, et cum conjugibus parvisque liberis, respectantes patrium larem, migraverunt veteres coloni. Sordidos*, squalidos, quales fere sunt quorum parentes cum inopia conflictantur.

29—32. *Nulla certior tamen*, cett.

Aula divitem manet
Herum. Quid ultra tendis? Æqua tellus
Pauperi recluditur
Regumque pueris: nec satelles Orci
Callidum Promethea
Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum, atque Tantali
Genus coercet; hic levare functum
Pauperem laboribus
Vocatus atque non vocatus audit.

CARMEN XIX.

IN BACCHUM.

BACCHUM in remotis carmina rupibus
Vidi docentem, (credite posteri!)
Nymphasque discentes, et aures
Capripedum Satyrorum acutas.

Junge, *Nulla tamen aula manet divitem herum certior rapacis Orci fine destinata*, h. e. locorum inferorum destinatis cuique finibus; pro vulgari, mors tamen divites istos et injustos homines manet certissime. Pro *fine* tres Codd. Cruquiani et unus apud Bentl. Zulichemianus offerunt, *sede*. Sed hæc lectio habuit fortasse auctorem, qui frustra de grammatica esset sollicitus. Nam *finis* haud raro apud optimos quosque scriptores in genere fœminino ponitur. Ceterum in eandem sententiam exstat Ammiani Ep. xiv, Anthol. Græc. T. iii, p. 95, ubi avarus quidam, vicinorum terminos movere ausus, de futura ejus apud inferos paupertate admonetur: Κἂν μέχρις Ἡρακλέους στηλῶν ἔλθῃς παρορίζων (h. e. quod Horatius dixit, *proximos agri terminos revellens*), Γῆς μέρος ἀνθρώποις πᾶσιν ἴσον σε μένει. *Rapacis*, sic apud Callim. Ep. ii, 6, Ἀΐδης ἁρπακτήρ.

32—40. *Quid ultra tendis?* Cur spem vanam ultra vitæ terminum prorogas? cur rebus intentus es, quibus tibi morituro frui non licet? *Æqua tellus Pauperi recluditur Regumque pueris:* aliter eandem sententiam expressit sup, i, 4, 13. *Recluditur*, sc. sepeliendis. *Satelles Orci*, Charon, qui similiter Leonidæ Tar. lix, 1, Anthol. Græc. T. i, p. 169, Ἀΐδεω λυπηρὸς διήκονος dicitur. *Callidum*, ποικίλον, αἱμυλομήτην. *Revexit auro captus:* fabulam de hoc callido, quo Prometheus Charontem, ut se reveheret, auro corrumpere tentavit, consilio, haud dubie tractavit poeta Græcus, quem Horatius secutus est. *Superbum*, divitem. *Tantali genus*, Pelopem, Atreum, Agamemnonem, Orestem, *Hic levare*, cett.: junge, *hic vocatus levare*, h. e. ut levet. *Vocatus atque non vocatus*, κἄκλητος, ἀκλητί.

CARMEN XIX.

Bacchi laudes carmine sublimiore celebraturus, fingit rem ad altiorem spiritum animo concipiendum aptissimam. In ipsum Bacchum poeta incidit; videt et audit eum in rupe remota Nymphis et Satyris carmina præcinentem; stupet attonitus, sentit dei præsentiam, ejus numine impletur, furit, et ipsius dei, qui in ejus pectus descenderat, ut fas erat, laudes canit. Canit igitur primum tam summa, quibus ille pios sacrorum suorum cultores mactet, beneficia, quam graves pœnas, quibus idem sacrorum suorum contemtores, ut Pentheum et Lycurgum, afficiat; deinde maximam, qua sævissima quæque domet, potentiam; tum insignem virtutem, qua Jovi in ancipiti contra Gigantes prœlio adfuerit; denique divinum a Cerbero adeo ei apud inferos præstitum honorem.

Evœ! recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore turbidum
Lætatur! Evœ! parce, Liber!
Parce, gravi metuende thyrso!
Fas pervicaces est mihi Thyiadas,
Vinique fontem, lactis et uberes
Cantare rivos, atque truncis
Lapsa cavis iterare mella.
Fas et beatæ conjugis additum
Stellis honorem, tectaque Penthei
Disjecta non leni ruina,
Thracis et exitium Lycurgi.
Tu flectis amnes, tu mare barbarum:

Si varios hujus carminis colores, et sublimitatem ad quam poeta in *hoc hymno in Bacchum* eniti studet, spectaveris, ei Græci cujusdam poetæ carmen ex genere dithyrambico, ut inf. iii, 25, obversatum esse, vix dubites: huc pertinere videtur Pratinæ *ὑπόρχημα* apud Athen. xiv, 2, p. 617, quod jam per partes cum Horatio comparavit Cl. Mitscherlichius.

1—4. *Rupibus remotis*, sc. ab hominum conspectu et frequentia, solis. *Carmina docentem*, choragi quasi, carmina præcipientis, partes sustinentem. Sic Bacchus canens apparet apud Eurip. Bacch. 150 sqq.: cf. Orph. Hymn. lii, 5, et sic pariter Silenus Satyris et Nymphæ cuidam carmina præcinit apud Virg. Ecl. vi. *Credite posteri!* quasi rei tam novæ et inauditæ fidem derogaturi sint posteri. *Nymphasque*, de Nymphis, ut Bacchi comitibus, plura Græcorum poetarum loca excitavit Cl. Mitsch.; hinc Bacchus inf. iii, 25, 14, *Naiadum potens* dicitur. *Capripedum:* similiter Græcis Satyri dicuntur *αἰγίποδες, τραγόποδες*. *Acutas: acuere* enim quasi aures (nos, *die Ohren spitzen*) dicuntur, qui cupide et magna cum attentione aliquid auribus imbibunt. Similiter inf. Sat. ii, 5, 95, *aures substringere*.

5—8. *Evœ!* jam sentiens, se Bacchi numine agitari, exclamat, ut Bacchico furore correpti exclamare solebant; qua quidem exclamatione ad furentis speciem præ se ferendam nihil ab Horatio nunc adhiberi potuit accommodatius. *Recenti mens trepidat metu*, mens horrore recens immisso tremiscit et quatitur. *Plenoque Bacchi pectore:* inf. iii, 25, 2, *Quo me, Bacche, rapis tui Plenum?* Ovid. Fast. vi, 535, *Fitque sui toto pectore plena dei.* *Turbidum* pro, turbide; mixta nempe lætitia fuit cum timore et animi perturbatione. *Evœ!* (*ἐυοῖ! ut εὖα, εὐάν*): jam, cum vi majore Bacchum in se ruentem sentit, iterum bacchantis more exclamat, deumque, quasi pectus eum ferre et capere nequeat, ut sibi parcat, implorat. *Gravi metuende thyrso*, injecto enim thyrso furorem simul injicere putabatur Bacchus; a qua graviore thyrsi vi ipse thyrsus nunc dicitur *gravis*: apposite in hanc rem Cl. Mitsch. laudat Ovid. Amor. iii, 1, 23, *Tempus erat thyrso pulsum graviore moveri:* cf. eundem iii, 15, 17, Trist. iv, 1, 43.

9—12. *Fas—est mihi cantare*, pietas in deum, a quo agor, a me exigit ut cantem, cett. *Thyiades pervicaces*, Bacchas perviciter in furore perstantes. *Vinique fontem*, cett. recenset quædam munera, Bacchi beneficio sacra ejus colentibus concessa, ex aureæ ætatis, ad quam illa referebantur, ingenio æstimanda. Scilicet Thyiades thyrsis suis e terra aquam, vinum, et lac, ex arboribus autem mel elicuisse dicuntur: laudant in hanc rem Eurip. Bacch. 142 sqq., Ῥεῖ δὲ *γάλακτι πέδον, ῥεῖ δ' οἴνῳ, ῥεῖ δὲ μελισσᾶν νέκταρι*. *Iterare*, iterum iterumque laudare; nihil amplius.

13—20. *Honorem*, insigne honoris, nempe coronam; *conjugis*, Ariadnes, *beatæ*, ut deæ; dii enim *beati*, *μάκαρες*· de Ariadne inter deos relata vid. Propert. iii, 15, 8, et ibi Broukh.: *additum stellis*, de Ariadnes corona stellis incerta vid. Ovid. Fast. iii, 459 sqq.; Met. viii, 180; Manil. Astron. i, 323, v, 252; et Hygin. ii, 5. *Tectaque Penthei*, cett. ad Bacchi potentiam, quam cantaturus est poeta, declarandam, divinas illas pœnas refert quas ille a sacrorum suorum contemtoribus, Pentheo et Lycurgo, expetiisse, et Penthei quidem (Echionis et Agaves filii,

Tu separatis uvidus in jugis
Nodo coerces viperino
Bistonidum sine fraude crines.
Tu, quum parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
Rhœtum retorsisti leonis
Unguibus horribilique mala:
Quamquam, choreis aptior et jocis
Ludoque dictus, non sat idoneus
Pugnæ ferebaris; sed idem
Pacis eras mediusque belli.
Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum, leniter atterens

regis Thebarum) domum, ruptis vinculis, quibus ibi constrictus tenebatur, disjecisse (cf. inprimis Eurip. Bacch. 633); Lycurgum vero (Dryantis, Edonorum, Thraciæ gentis, regis, filium), quod Baccho infestissimus omnes vites per totum regnum exscindi jusserat, in tantum furorem immisisse dicitur, ut filium suum Dryantem interficeret, et ipse sibi falce crura amputaret: vid. Heyn. ad Apollodor. iii, 5, p. 576. *Tu flectis amnes*, tu fluviorum cursum pro lubitu moderaris et cohibes; respicit autem Orontem et Hydaspen, quos Bacchus thyrso percussos retro flexisse et sicco pede transiisse traditur: vid. Nonni Dionys. xiii, 123 sqq. *Tu mare barbarum*, sc. flectis, quod jam pro, domas. *Barbarum*, h. e. Indicum, victoriarum ex India reportatarum respectu habito; hinc, ut jam observavit Cl. Mitsch., Bacchus apud Senec. Herc. Fur. 409, *domitor rubri maris* dicitur. *Uvidus*, sc. vino, ut *madidus*, sæpius (βεβρεγμένος, ὑγρός); sic inf. iv, 5, 39, *dicimus integro Sicci mane die, dicimus uvidi*. *Separatis*, secretis, remotis. *Tu nodo coerces viperino Bistonidum sine fraude crines*: tu viperas *sine fraude* (h. e. quas potentia tua reddit innoxias) mulierum bacchantium crinibus implicas; sive, tua potentia fit, ut bacchantes sine noxa tractent serpentes, eosque crinibus suis innectant. *Bistonidum*, mulierum Thraciarum sive Baccharum; *Bistones* enim populus Thraciæ, ubi præcipue orgia celebrata esse satis constat. Ceterum de more quo bacchantes tam comam quam corpus serpentibus incinxerint, vid. Voss. et Muret. ad Catull. lxiv, 259, ubi de bacchantibus, *Pars sese tortis serpentibus incingebant*.

21—28. Sensus: te quoque insignem fecit virtus bellica, cujus quidem, cum in pugna illa, qua Gigantes Jovis regnum affectabant, leonis forma indutus unum eorum Rhœtum de cœlo deturbares, egregium documentum edidisti; quamvis enim choreis, jocis, et ludo aptior quam pugnis esse videbaris, idem tamen in pugna illa pacis bellique arbiter extitisti. *Per arduum*, per aerem, δι' αἰθέρος. *Impia*: mortalis enim contra deum assurgens impium scelus committit. *Leonis Unguibus horribilique mala*. Sequitur Horatius eos qui Bacchum in leonem conversum contra Gigantes pugnare tradunt. Similiter Bacchus contra latrones pugnans apud Homer. Hymn. in Bacch. v. 44, leonis speciem induisse fingitur. *Choreis aptior et jocis Ludoque*: designatur, ut bene observat Mitsch., Bacchus χορευτής, ἐγερσίγελως et φιλοπαίγμων. *Sed* pro, tamen, ut passim post, *quamvis*. *Pacis eras mediusque belli*, explicant fere, tam pacis et mollioris otii amans, quam bello strenuus, vel utrique tempori aptus, æque idoneus mollibus deliciis pacis ac tumultibus belli. Sed huic explicationi τὸ *eras* obstare videtur, cum *pacis eras medius* necessario quoque ad ea quæ Bacchus in illa pugna præstitit, referendum sit; itaque Bacchum ideo *medium pacis bellique* dictum esse arbitror, quod in medio quasi loco inter pacem et bellum stans aut huic aut illi favebat, sive quod arbitrium pacis bellique, h. e. pugnæ illius tam componendæ quam continuandæ, a solo ejus auxilio et interventu pendebat; nisi Bacchus intervenisset, vult dicere, diutius illa pugna durasset; quo quidem nihil ad ejus virtutem bellicam declarandam dici potuit gravius: *medius* igitur, ut apud Græcos μεσίτης, est arbiter, vel, ut hac voce utar, mediator: vid. Interpp. ad Val. Flacc. v, 500.

Caudam, et recedentis trilingui
Ore pedes tetigitque crura.

CARMEN XX.

AD MÆCENATEM.

Non usitata, non tenui ferar
Penna biformis per liquidum æthera
Vates: neque in terris morabor
Longius: invidiaque major
Urbes relinquam. Non ego pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte Mæcenas, obibo,
Nec Stygia cohibebor unda.

29—32. Vulgarem sententiam, "Tibi, ut insigni deo, apud inferos adeo magnus honor statuitur," egregie exornavit. Fingit nempe, Cerberum, belluam alias sævissimam, Bacchi ad inferos venientis adspectu adeo percussum esse, ut caudam atterendo comiter ei adblandiretur, et, cum ille inde recessurus esset, pedes et crura ejus lambendo summæ reverentiæ amorisque signum ederet. *Te vidit*, nimirum tum, cum Bacchus Semeles repetendæ causa ad inferos descendisset: vid. Apollodor. iii, 5, 3, Hygin. Fab. 251. *Insons*, jam innoxius et mitis, qui alias esset immitissimus. *Aureo Cornu decorum:* de Bacchi cornibus, antiquo illo roboris insigni, prætèr Spanhem. de Us. et Præst. Num. Diss. vii, T. i, p. 392, et Burm. Sicul. T. ii, t. 12, copiose disputavit Broukh. ad Tibull. ii, 1, 3. *Aureo*, hinc Bacchus χρυσόκερως. *Trilingui:* jam Cerberus est triceps, τρικρανὴς, qui sup. ii, 13, 34 dicebatur *centiceps;* ubi cf. not. *Recedentis ore pedes tetigitque crura:* imago suavissima! Cerberus, qui alias ex Orco recessuros devorasse fingitur (Hesiod. Theog. 771), nunc Bacchum inde recedentem lambit.

CARMEN XX.

Immortalem nominis sui gloriam (ut alii poetæ, v. c. Ovidius Amor. i, 15) vaticinatur in hoc carmine Horatius. Ornatum autem ad vulgarem sententiam, *Nominis mei gloria per totum terrarum orbem semper celebrabitur*, efferendam, ab egregie in hanc rem ficta imagine petit. Non amplius, canit, in his terris morabor, nec, ut ceteri mortales, obibo, sed transformatus in alitem enitar ad æthera; jam sentio me fieri cycnum, jam totum terrarum orbem, ut remotissimi quique populi me noscant, pervolitabo; nolite igitur me, ut fato suo perfunctum, vel luctu persequi, vel vano sepulcri honore decorare. Cum cycnus Apollini sacer sit, et ob ejus cantum suavissimum (distinguendus enim est *cycnus canorus* ab *olore muto*, vid. not. ad Ecl. Vett. Poett. p. 232) ipsi poetæ passim *cycni* appellentur (cf. sup. ad i, 6, 2), sane, cur præ ceteris alitibus in cycnum potissimum mutari voluerit poeta, nemo non intelligit. Ceterum tam rei imaginem, quam altiorem quo Horatius in hoc carmine assurgit spiritum, a poeta quodam Græco traxisse videtur.

1—8. *Non usitata penna*, h. e. novis alis, qualibus nec ego adhuc, nec quisquam alius ante me instructus fuit; *non tenui*, h. e. non alis modicis, sed grandioribus, cycneis nempe. De commento alarum usu gloriam per loca remotissima dissipandi commode afferunt locum Theog. 231, *Σοὶ μὲν ἐγὼ πτέρ' ἔδωκα, σὺν οἷς ἐπ' ἀπείρονα πόντον* Πωτήσῃ, *κατὰ γῆν πᾶσαν ἀειρόμενος* Ῥηϊδίως, *πολλῶν κείμενος ἐν στόμασι.* *Biformis vates:* ego, cui, ut poetæ, binæ formæ, tam hominis quam cycni, concessæ sunt. *Invidiaque major*, et majore gloria elatus, quam ut invideri mihi amplius possit; ultra invidiam elatus. *Non ego pauperum Sanguis parentum:* non ego, qualis nunc sum, pauperum parentum filius; patre enim libertino usus est Horatius: cf. ejus Vit. ap. Suet. *Sanguis*, de prole et propagine passim: Virg. Æn. vi, 836, *Projice tela manu, sanguis meus;* ubi vid. Cerda: cf.

Jam jam residunt cruribus asperæ
Pelles: et album mutor in alitem
Superna: nascunturque leves
Per digitos humerosque plumæ.
Jam Dædaleo ocior Icaro
Visam gementis litora Bospori,
Syrtesque Gætulas canorus
Ales Hyperboreosque campos.
Me Colchus, et qui dissimulat metum
Marsæ cohortis Dacus, et ultimi
Noscent Geloni: me peritus
Discet Iber, Rhodanique potor.
Absint inani funere næniæ,
Luctusque turpes et querimoniæ:
Compesce clamorem, ac sepulcri
Mitte supervacuos honores.

inf. iii, 27, 65. *Non ego, quem vocas, Dilecte Mæcenas, obibo:* non ego, ut homo vulgaris, qualem tu me nunc appellas, dilecte Mæcenas, et qualis tibi esse videor, morti ero obnoxius. *Nec Stygia cohibebor unda*, nec a Styge me cohibebit Charon, h. e. nec ex hac terra migrabo ad inferos.

9—12. *Jam jam residunt cruribus asperæ Pelles:* jam incipit corporis mei in cycnum mutatio; pellis fit aspera, et *residit cruribus*, h. e. contrahitur, ut tenuiora tantum crura ambiat. *Album alitem*, cycnum; *superna*, quod ad superna corporis membra, ad superiorem corporis partem attinet; τὰ ἄνω, ἄνωθεν. *Leves* refer ad splendidum pennarum cycnearum nitorem.

13—16. Sensus: jam summa velocitate in terris longissime a nobis distantes volabo. *Jam Dædaleo ocior Icaro*, h. e. jam ut verus ales, et veris, non ut Icarus, Dædali filius, cereis, alis instructus, multo velociore volatu, cett. Quod in multis aliis comparationibus tenendum est, ut ex re comparata id tantum quod unice spectatum est eliciamus, id quoque de hac cum Icaro instituta comparatione valet. Scilicet Horatius, ut se, in verum alitem conversum, multo velocius Icaro volaturum esse ostenderet, jam in illo, secum comparato, non tam ad infelicem ejus casum, quam ad ejus alas facticias, longe nativis postponendas, respexisse putandus est. Sic mihi quidem hic locus nec reprehendendus, nec emendandus cum Bentleio et aliis esse videtur. *Gementis* refer ad sonitum, quo fluctus ibi franguntur. *Bospori*, intellige Bospori Thracii accolas:' *Gætulas*, Libycas; *Gætulia* enim pars interioris Libyæ. *Hyperboreosque campos*, extremas Septentrionem versus terras: cf. Plin. iv, 12.

17—20. *Marsæ cohortis.* Marsi enim, cum fortissimis Romani exercitus militibus adnumerarentur, vel maxime hosti timendi fuerunt. *Dacus:* cf. sup. ad i, 35, 9, ubi *asper* dicitur. *Geloni:* cf. sup. ad ii, 9, 23. *Iber*, Hispanus, a fluvio Ibero. *Peritus*, sc. literarum, in quarum studio Romanos imitabantur Hispani. *Discet*, cantibus meis attentas aures præbebit. *Rhodani potor*, Gallus; nam fluviorum accolæ ita a poetis designari solent, ut ex iis bibere dicantur: cf. inf. iv, 15, 21.

21—24. *Absint inani funere næniæ*, cett. ad illud Ennii apud. Cic. Tusc. i, 15, *Nemo me lacrimis decoret, neque funera fletu Faxit: cur? volito vivu' per ora virúm.* *Funere inani*, ubi corpus in cycnum mutatum non sepeliri potest. *Turpes*, vultum deturpantes: Ovid. Art. Am. i, 535, 4, *Clamabat, flebatque simul, sed utrumque decebat; Nec facta est lacrimis turpior illa suis.* *Sepulcri mitte supervacuos honores:* noli cogitare de tumulo in honorem meum exstruendo, cum ille, quod corpus meum tegere nequit, supervacuus sit.

C A R M I N U M

LIBER TERTIUS.

CARMEN I.

ODI profanum vulgus et arceo;
Favete linguis: carmina non prius
  Audita Musarum sacerdos
    Virginibus puerisque canto.

CARMEN I.

Præceptum illud e philosophia Stoica depromtum, *Veram hominum felicitatem neque in potentia et honorum splendore, neque in magnarum divitiarum possessione, sed in animo tranquillo, et in eo quod satis est acquiescente, ponendam metiendamque esse*, jam nova in hoc carmine sententiarum gravitate, novaque, quam sibi ut sacerdoti Musarum tribuit, auctoritate proponit atque commendat. Nexus sententiarum est fere hic: gravioris argumenti carmen, quod ego cantaturus sum, attento animo percipite: reges, divites, nobiliores, et alii vel gloria vel gratia populi eminentes, male vulgo in censum feliciorum hominum referuntur; manet enim eos non solum æqua moriendi necessitas, sed iidem quoque, dum vivunt, miseris curis agitantur. Hinc fit, ut medias inter curas nec lautissimarum epularum suavitate delectentur, nec avium citharæque cantu ad somnum invitentur. Quanto major igitur est nil, nisi quod satis est, desiderantis felicitas; is nec marinis tempestatibus, nec ortu casuve siderum minacium, nec grandine, nec nimia pluvia nimiove solis æstu, sterilitatis causis, perturbatur. Videmus nunc quidem divites immensis sumtibus magnifica in maris litore, ut ibi se recreent, exstruere ædificia; sed timor et tristes curæ ibi quoque ab iis haud recedunt, imo eos, sive navi sive equo vectos, ubique sequuntur atque premunt. Quod si igitur nec præstantissimi marmoris, nec nobilissimæ purpuræ, nec vini optimi, nec unguentorum pretiosissimorum usus quidquam ad curas avertendas valet, cur ego tam stultus sim, ut villulam Sabinam cum ædificiis magnificis, vitæ jucunditatem autem et tranquillitatem cum divitiarum molestiis curisque permutem? Sic ea quæ super hujus carminis sententiis, ut parum inter se cohærentibus, a pluribus disputata sunt, vana et nihili esse facile apparet.

1—4. Verbis solemnibus ad audientiam sibi faciendam exorditur poeta; argumenti nempe, quod in hoc carmine tractaturus est, gravitatem cum re sacra comparans, utitur illis formulis quibus alias sub sacrorum initiis uti solebant sacerdotes; profanis quidem, ut eos inde arcerent, ἑκὰς, βέβηλοι! vel ἑκὰς, ἑκὰς, ὅστις ἀλιτρὸς (Callim. Hymn. Ap. 2), *Procul, o procul este, profani* (Virg. Æn. vi, 258), pro quo Horatius dixit, *Odi profanum vulgus et arceo;* initiatis vero, ut sacro silentio iis interessent, εὐφημεῖτε, *Favete linguis!* (linguas cohibendo, h. e. tacendo) acclamantes: apposite igitur ad has formulas jam se non vatem vel poetam, sed *Musarum sacerdotem* profitetur. *Carmina non prius audita*, h. e. nova, quasi nemo ante eum præcepta tam salubria cecinerit; nisi forte hæc quoque verba ad formulam quandam solemnem referenda sint, ubi *nova* a mystis promittebantur præcepta, qualia nunquam fando audi-

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis,
Clari Giganteo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
Est, ut viro vir latius ordinet
Arbusta sulcis; hic generosior
Descendat in Campum petitor;
Moribus hic meliorque fama
Contendat; illi turba clientium
Sit major: æqua lege Necessitas
Sortitur insignes et imos;
Omne capax movet urna nomen.
Destrictus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharæque cantus
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos

vissent. *Virginibus puerisque*, sc. ut ea discant, et in cantibus solemnibus repetant; canebat enim puerorum virginumque chorus, quæ chori magister (*Musarum sacerdos*) præcinuerat.

5—8. Reges quidem in his terris super alios elati sunt, et timentur ab iis quibus imperant; sed iisdem timendus est Jupiter, qui eorum pariter, ut olim Gigantum, frangere potest superbiam; errant igitur (nam hoc ad sententiam supplendum est), qui reges inter feliciores homines referunt, præcipue ob ea quæ v. 14 sqq. dicuntur. *In proprios greges*, h. e. populum eorum potestati subjectum; *grex* antique pro, populo, hinc *reges*, *ποιμένες λαῶν*· in sententiam laudant Pind. Olymp. i, 181, *τὸ ἔσχατον κορυφοῦται βασιλεῦσι*. *Reges in ipsos:* comparant Callim. Hymn. in Jov. 75, et 79, 80, Philisc. in Thebanis apud Stob. Florileg. Grot. p. 233. *Giganteo triumpho*, domitis enim Gigantibus triumphans quasi *Ζεὺς Γιγαντολέτωρ* curru suo invectus dicitur: cf. Mitsch. *Cuncta supercilio moventis:* primas lineas hujus sublimioris ad summam Jovis potentiam designandam imaginis duxit Homer. Iliad. i, 528—530, in eadem exprimenda multos imitatores nactus: vid. ad Catull. lxiv, 204—206.

9—16. Sunt porro alii qui vel divitiis vel gloria vel gratia apud populum super alios se extollant, sed omnes illi, pariter ut infimi, ad mortem destinati sunt. *Est, ut*, *ἔστιν ὡς*, *ἔστιν ὅπως*, fieri solet, ut, h. e. est sane hæc humanæ sortis diversitas, ut cett. *viro vir latius ordinet Arbusta sulcis:* alius ampliora alio possideat latifundia. *Arbusta sulcis ordinare* est, arbores, oleas, vites, cett. ejusmodi intervallo inserere sulcis (*ὄγμοις*, vid. Hermann. in Comment. Soc. Phil. T. ii, p. 259), sive scrobibus, ut congruo ordine invicem se excipiant; serebantur autem arbores fere in *quincuncem*, cujus adumbratam figuram vid. in Gesn. Thesaur. s. v. *quincunx*, et apud Voss. ad Virg. Geo. ii, 277. *Latius*, ut jam explicuimus, ad latiores agrorum fines referendum. *Generosior*, generis nobilitate clarior. *Petitor*, sc. honorum. *Moribus hic meliorque fama:* alius vitæ honestate et meritorum gloria insignior; intellige hominem *novum*, qui *generoso* opponitur. *Contendat* explicant, certet cum reliquis de obtinendo magistratu; equidem *contendat* simpliciter pro, petat (sc. magistratum) positum puto. Sic Cicero Verr. ii, 13, *magistratus ille summa ambitione contenditur*. *Necessitas*, dea (*Ἀνάγκη*, *Μοῖρα*), quæ apud inferos urnam capaciorem, in quam uniuscujusque hominis sors conjecta fuisse dicitur, eo consilio versare fingitur, ut cujus sors inter versandum exsiliat, ei statim moriendum sit: vid. Plato de Republ. x, T. vii, p. 336, edit. Bipont. *Insignes et imos*, in hanc sententiam cf. sup. i, 4, 13; ii, 3, 26; ii, 18, 32.

17—24. Huc accedit, quod homines potentiores, ob assiduas quibus anguntur

Fastidit, umbrosamve ripam,
Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem quod satis est, neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec sævus Arcturi cadentis
Impetus, aut orientis Hædi:
Non verberatæ grandine vineæ,
Fundusve mendax, arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hiemes iniquas.
Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus; huc frequens
Cæmenta demittit redemtor
Cum famulis, dominusque terræ

curas, parum suavitatis e vitæ suæ deliciis percipiunt, imo ne quietum quidem somnum capiunt. *Destrictus ensis cui super impia Cervice pendet:* vulgarem sententiam, "qui semper de imminente sibi periculo trepidat, ei," cett. expressit imagine nudi ensis, cervici alicujus impendentis; de qua re nota est historia Damoclis, quam narrat Cicero Quæst. Tusc. v, 21. *Destrictus ensis:* inf. Sat. ii, 1, 41, *quem* (ensem) *cur destringere coner?* ubi vide, quæ de differentia verborum *destringere* et *distringere* notavimus. *Siculæ dapes*, exquisitissimæ, qualibus se invitare solebant tyranni Siculi; hinc epulæ lautissimæ proverbiali locutione dictæ sunt *Siculæ* seu *Syracusanæ:* vid. Mitsch. *Dulcem elaborabunt saporem*, ita ejus palatum afficere valebunt, ut earum suavitatem sapiat: quam pulchre et significanter *elaborabunt* pro, parabunt, excitabunt, positum sit, suus quemque sensus docebit. *Somnum reducent*, efficere poterunt, ut Somnus in domos potentiorum, unde recesserit, redeat, vel in eas se reduci patiatur. Cogitandum enim est de deo Somno. *Somnus agrestium*, cett. junge: *Lenis Somnus humiles domos virorum agrestium* (h. e. casas rusticas) *non fastidit*, non transit, sed intrat: nos, *verschmäht nicht die niederen Wohnungen des Landmanns.* In sententiam Cl. Mitsch. comparat Senec. Herc. Œt. 644—647; Epist. 90; et Menand. apud Stob. Florileg. Grot. p. 391.

25—32. Qui non plura, quam quibus ad vitam sustentandam opus est, desiderat, is omnibus illis curis quibus divites, exempli gratia mercator, ob tempestatum in mari pericula, et arbustorum dominus, ob iniquam aeris temperiem, sollicitantur, liber atque vacuus est. *Nec sævus Arcturi cadentis Impetus, aut*, cett. nec impetus, h. e. vis vehementior sævæ tempestatis, quæ occasum Arcturi aut ortum Hædi (pro, Hædorum) sequi solet. *Arcturus*, stella in cauda Bootæ, quæ secundum vulgares rationes astronomicas iv Cal. Nov. occidit; *Hædi*, duæ stellæ in lævo brachio Erichthonii, cujus ortus in prid. Non. Octobr. incidit. *Fundus mendax*, fidem fallens, non reddens quod ei creditum est; similiter inf. Epist. i, 7, 78, *spem mentita seges*; cui opponitur *segetis certa fides* inf. iii, 16, 30; de quo loquendi genere e re pecuniaria ad agriculturam translato vid. Stat. et Broukh. ad Tibull. ii, 6, 21; et Heins. ad Val. Flacc. i, 69. *Arbore nunc aquas Culpante*, cett. dum arbor (intellige inprimis oleam, cf. inf. Epist. i, 8, 5), quæ lepide jam insimulatæ perfidiæ causam apud dominum perorare fingitur, sterilitatis culpam modo in nimias pluvias, modo in nimium æstum, modo in verni frigoris iniquitatem confert. *Torrentia sidera*, intellige Sirii inprimis sidus, sub cujus ortu arbores nimio solis æstu torreri solent; hinc vitium, quod inde trahunt arbores, *sideratio* (ἀστροβολία) dicitur: Plin. xvii, 24, *Proprium siderationis est, sub ortu canis siccitatum vapor, cum insitæ ac novellæ arbores moriuntur.* Comparant cum Horatio Philemon. apud Stob. Florileg. Grot. p. 403, *πάνυ μόλις ὥσπερ τὸ κατὰ χρέος κεφάλαιον, ἐκτίει* (sc. *ἡ γῆ*) *τὸ σπέρμα, τοὺς τόκους, ἀνευρίσκουσ᾽ ἀεὶ πρόφασίν τιν᾽ αὐχμὸν ἢ πάχνην, ἵν᾽ ἀποστερῇ.*

33—40. Divites quidem, ut habeant quo se recreent, magnifica in maris litore, dum vastis in altum demissis molibus fun-

Fastidiosus: sed Timor et Minæ
Scandunt eodem, quo dominus; neque
Decedit ærata triremi, et
Post equitem sedet atra Cura.
Quod si dolentem nec Phrygius lapis,
Nec purpurarum sidere clarior
Delenit usus, nec Falerna
Vitis, Achæmeniumve costum:
Cur invidendis postibus et novo
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores?

damenta jaciunt, ædificia moliuntur, et piscinas marinas cum iis jungunt, cett. Has piscinas egregie designat sic: *contracta pisces æquora sentiunt*, h. e. pisces sentiunt se in angustiore maris spatio inclusos esse; de quo luxus genere, in quod graviter invehitur Senec. Epist. 89, cf. sup. ad ii, 18, 20, ubi divites *domos struendo maris litora submovere* dicuntur. *Sentiunt:* inf. Epist. i, 1, 84, *lacus et mare sentit amorem Festinantis heri*, cett. *Redemtor*, manceps (*Entrepreneur*), inf. Epist. ii, 2, 72, *Festinat calidus mulis gerulisque redemtor. Frequens cum famulis*, pro vulgari, cum frequente famulorum, h. e. operariorum, turba; per *cæmenta* (dicta quasi pro, *cædimenta*, a cædendo, ut *ramenta* pro, *radimenta*, a radendo) intellige lapides cæsas, sed rudes et informes: nos, *Bruchsteine*, *Schutt*. *Dominus*, qui simul adest, ut operi strenue perficiendo instet: *terræ fastidiosus*, ita dicitur, quod possessionibus suis in continente non contentus est; ut sup. ii, 18, 22, *parum locuples continente ripa. Minæ*, quasi deæ, quæ periculorum minis vel malorum instantium terrore homines exagitant. *Decedit triremi.* Amiciss. Bœttig. bene cum Horatio comparat Menand. apud Plutarch. de Tranquill. p. 466. *Ærata*, epitheton ornans, ut sup. i, 16, 21. *Post equitem*, quando dives, aiunt, corporis animique recreandi causa equo circumvehitur, sed cf. sup. ad ii, 16, 22, ubi *Cura turmas equitum non relinquere* dicitur: *atra*, inf. de *cura* Sat. ii, 7, 115, *nam comes atra premit sequiturque fugacem*.

41—48. *Dolentem:* de divitiis nihil dominum, vel ægrotantem vel curis se excruciantem, juvantibus inf. Epist. i, 2, 47, *Non domus et fundus, non æris acervus et auri, Ægroto domini deduxit corpore febres, Non animo curas. Phrygius lapis*, marmor Synnadicum, ad Phrygiæ oppidum, Synnada, excisum; de cujus præstantia et colore vid. Plin. xxxv, 1; Strabo ix, p. 437; et xii, p. 865. *Purpurarum sidere clarior usus*, doctiore ratione pro vulgari, usus purpurarum clariorum sidere, h. e. lucido colore siderum splendorem superantium: comparant Lucret. ii, 47—51. *Falerna Vitis*, vinum Falernum; similiter sup. i, 10, 10, *vites Falernæ* pro vino Falerno. *Costum* et *costus*, eximii odoris unguentum, quod exprimebatur ab ejusdem nominis frutice in Indiæ insula, Patale, nascente: vid. Plin. xii, 12. *Achæmenium*, Parthicum vel Persicum (a Parthorum rege, *Achæmene*) ideo ita dictum, quod *costum* a mercatoribus ex India in terram Parthicam, et inde, ut merx Parthica, Romam advehebatur; similiter sup. i, 31, 12, unguenta Indica *merx Syra* dicta sunt. *Invidendis*, tam superbis et magnificis, ut invidiam aliorum moveant; similiter fere *aula invidenda* sup. ii, 10, 7. *Novo ritu:* nos, *nach dem neuesten Geschmack. Operosiores*, tantum curarum molestiarumque creantes; vel, cum tanta laborum curarumque molestia conjunctæ. In sententiam commode Cl. Mitsch. comparat Menand. apud Stob. Flor. Grot. p. 389, Κρεῖττον γάρ ἐστι—μὴ πόλλ' ἀηδῶς, ὀλίγα δ' ἡδέως ἔχειν, πενιαν δ' ἄλυπον μᾶλλον ἢ πλοῦτον πικρόν.

CARMEN II.

ANGUSTAM amice pauperiem pati
Robustus acri militia puer
  Condiscat; et Parthos feroces
    Vexet eques metuendus hasta:
Vitamque sub divo trepidis agat
In rebus. Illum ex mœnibus hosticis
  Matrona bellantis tyranni
    Prospiciens, et adulta virgo,
Suspiret: Eheu! ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum

CARMEN II.

Cum Romani a priscæ disciplinæ severitate paulatim in mollitiem, luxum, et alia vitia degenerassent, poeta, primam hujus mali labem a perversa educandi ratione repetendam esse censens, graviter populares suos monet, ut antiquas gentis Romanæ virtutes recolendo pueros inprimis *fortitudini*, *sapientiæ*, et *fidei*, sanctissime in iis, quæ taciturnitati alicujus commissa sint, servandæ, mature adsuefaciant. Jam vero cum sententiæ laxiore, ut carminis lyrici ferebat indoles, in hoc quoque carmine inter se nexæ sint vinculo, id adeo nonnullis fraudi fuit, ut, cum ratio qua eas inter se conciliarent non suppeteret, hoc carmen ex tribus diversis aliis conflatum esse statuerent. Sed bene se res habet. Sententiæ ita fere se excipiunt: "Si antiquam gentis nostræ gloriam amplius tueri volumus, relictis rebus omnibus, pueros nostros mature in perferendis belli laboribus exercere, ad mortis pro patria susceptæ decus inflammare, ab ignaviæ autem dedecore deterrere, et sic eos metuendos hostibus nostris reddere debemus. Sed præter fortitudinem est alia, ad cujus studium mature adducendi sunt pueri, virtus, quæ, cum minime ad auræ popularis arbitrium se accommodet, sed semet ipsam suo ipsius tueatur præsidio, neque in petendis honoribus ignominiosam repulsam fert, neque in iis fungendis contumeliæ cujusdam nota contaminatur, imo immortalitatis præmio afficitur. Ad hanc accedat fidelis taciturnitas, quæ pariter præmio suo gaudet; cum impia contra res arcanas evulgandi levitas sceleri se obnoxiam faciat, cujus pœnam dii ultores, quamvis sero, repetunt." In quarum virtutum commendatione quis non sentit generosiorem gentis Romanæ spiritum!

1—6. *Robustus*, h. e. firmi robustique corporis, durus; opponitur puero molliter educato et ferendis laboribus impari: possis quoque jungere, *robustus acri militia*, h. e. factus per acrem et strenuam militiam robustior. *Angustam pauperiem*, duriorem illam sortem, qua rebus in angustum contractis contentus esse debet miles. *Amice pati*, Græce: ἀγαπητῶς φέρειν, h. e. lubenter sive promto paratoque animo ferre; quod enim fit *amice*, id quoque promto paratoque animo fieri solet. *Vexet*, premat et fortiter invadat. *Vitamque sub divo*, cett. In omnibus Libb. MSS. et Editt. legitur *Vitamque sub divo et trepidis agat In rebus*; nec ullus interpretum particulam *et* ante *trepidis* superfluam plane esse, et orationis simplicitatem turbare, animadvertit. Verum enim vero, cum extrusa particula *et* sensus exeat multo concinnior, *et vitam in rebus trepidis* (h. e. quando reipublicæ periculum imminet) *sub divo agat*; haud mihi religioni duxi eam delere, nec ea deleta me vim fecisse poetæ putavi. Ceterum qua hic versus mensura usus est poeta: *Vitamque sub di | vo trepidis agat*, eadem alibi quoque utitur; sic inf. iv, 14, 17. *Spectandus in cer | tamine Martio.*

6—12. Junge: *Matrona* (honestius pro, uxor) *et adulta virgo* (pro, filia nubilis) *bellantis tyranni prospiciens illum* (h. e. tam egregiæ fortitudinis militem) *suspiret* (suspirando in hæc verba erumpat): *Eheu! ne* cett. *Prospiciens*, ut Antigone e mœnibus Thebanis apud Eurip. Phœniss. 90: cf. Homer. Iliad. iii, 154; Hesiod. Scut. Herc. 241. *Rudis agmi-*

Tactu leonem, quem cruenta
Per medias rapit ira cædes.
Dulce et decorum est pro patria mori:
Mors et fugacem persequitur virum,
Nec parcit imbellis juventæ
Poplitibus timidove tergo.
Virtus, repulsæ nescia sordidæ,
Intaminatis fulget honoribus:
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negata tentat iter via:
Cœtusque vulgares et udam
Spernit humum fugiente penna.
Est et fideli tuta silentio

num, pugnandi inter agmina sive artis bellicæ imperitus. *Asperum Tactu leonem*, Romanum leoni accessu difficili in pugna simillimum: viri fortis autem cum leone comparatio frequentissima; sic apud Diotimum Ep. ix, in Anthol. Græc. T. i, p. 186, *Οὐδὲ λέων ὡς δεινὸς ἐν οὔρεσιν, ὡς ὁ Μίκωνος* cett. Cl. Mitsch. laudat Sil. Ital. vii, 401, ubi de Hannibale, *Jam cernes Libycum hunc vallo adsultare leonem. Cruenta ira*, sævus impetus; *ira* de rabie, qua furunt leones, passim: cf. sup. i, 16, 15, et Lucret. iii, 297.

13—16. Necte sententias fere sic: sapienter autem faciunt, qui forti animo vitæ periculum pro patria subeunt; dulcis enim et decora est mors pro patria suscepta. Comparant notissimum illud Tyrtæi: *Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον. Mors et fugacem persequitur virum*, ad illud Simonidis, Ὁ δ' αὖ θάνατος ἔκιχε καὶ τὸν φυγόμαχον. *Nec parcit poplitibus*; hostis enim, fugientem hostem persecutus, ejus poplitibus inprimis cædendis intentus fuit; hinc Numidæ apud Livium xxii, 43, *terga ferientes et poplites cædentes stragem ingentem fecisse* dicuntur: Virg. Æn. ix, 762, *Principio Phalerim, et succiso poplite Gygen, Excipit*: cf. Æn. x, 699.

17—20. Præter virtutem bellicam est alia, qua imbuendi sunt pueri, ea nempe, quæ *repulsæ nescia sordidæ Intaminatis fulget honoribus*; ad hanc virtutem, quam *civilem* dixeris, refer vitæ honestatem, integritatem, prudentiam, sapientiam, et rerum civilium administrandarum scientiam; in quibus omnibus si quis factus est conspectior, is nunquam in petendis honoribus contumeliosam repulsam fert; in iis fungendis autem semper dignitatem suam tuetur (*intaminatis fulget honoribus*), quia neutiquam auræ popularis arbitrio, sed virtutis suæ præsidio nixus tam suscipit quam deponit magistratus. Sic mihi quidem hic locus, in cujus sensu explanando adeo laboratum est, satis expeditus videtur. *Sordidæ*: ad vim hujus epitheti maxime adverti debet; potest enim in petendis honoribus vir bonus quoque repulsam ferre, sed non *sordidam* et contumeliosam, quam ii tantum ferunt, qui malis artibus ad summos honores enituntur; *sordida* igitur, exempli causa, fuit repulsa, quam in consulatus ambitu tulit vir pessimi ingenii Catilina, *non sordida*, quam Cato, vir justissimus, tam in præturæ quam consulatus petitione expertus est. *Secures* pro *fasces*, et hoc pro summo magistratu.

21—24. Est hæc illa virtus, quæ cultores suos a terra in cœlum evectos immortalitatis præmio afficit. *Negata tentat iter via*, plenius pro, negatam viam vel negatum iter tentat, h. e. via, ceteris vulgaris conditionis hominibus haud patente, ad cœlum enititur: cf. Virg. Æn. vi, 130. *Cœtusque vulgares*, ignobilioris vulgi turbam: Cic. de Senect. 23, *O præclarum diem, cum ad illud divinum animorum concilium cœtumque proficiscar, cumque ex hac turba et colluvione discedam. Udam*, humoribus squallentem, vel udis nebulis obductam: hinc apud Val. Flacc. i, 10, *Eripe me populis et habenti nubila terræ. Fugiente penna*, dum celeri volatu ad cœlum tendit.

25—20. Pueris denique nostris tam

Merces: vetabo, qui Cereris sacrum
Vulgarit arcanæ, sub îsdem
Sit trabibus, fragilemve mecum
Solvat phaselon. Sæpe Diespiter
Neglectus incesto addidit integrum:
Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede Pœna claudo.

CARMEN III.

Justum ac tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium

fidei præmia, quam pœna perfidiæ ante oculos poni debent. *Est tuta merces*, constitutum est certum præmium (*μισθὸς ἀσφαλὴς*), *fideli silentio*, ei fidei quam quis in rebus arcanis reticendis probat. Respexit fortasse poeta singulari hujus virtutis commemoratione perfidiam aliquam, re quadam gravioris momenti evulgata, tum temporis commissam. Amicus meus Bœttigerus comparat Gnom. edit. Brunck. p. 241. *οὐδὲν σιωπῆς ἐστι χρησιμώτερον*. *Vetabo, qui Cereris*, cett. cavebo mihi, ne perfidus vel impiæ istius in rebus arcanis enuntiandis levitatis homo, exempli causa, qui Cereris mysteria evulgarit, una mecum vel habitet vel naviget; h. e. in perfidi vel perjuri hominis societate equidem esse nolo. *Cereris arcanæ sacrum*, sacra Eleusinia; in quibus cum summa religione reticenda essent arcana, hominem temere res arcanas effutientem comparat poeta cum isto scelesto, qui aliquid ex illis sacris vulgaverit. *Sub iisdem trabibus*, *ὁμωρόφιος, ὁμότοιχος*· apposite in hanc rem Cl. Mitsch. laudat Callim. Hymn. in Cer. 118, *Δάματερ, μὴ τῆνος ἐμοὶ φίλος, ὅς τοι ἀπεχθὴς Εἴη, μηδ' ὁμότοιχος*. *Fragilemve mecum Solvat phaselon*. *Phaselus*, navicula, qua Ægyptii inprimis utebantur, longior et angustior, a *phaselo*, (*Schwertbohne*) cujus formam fere referebat; jam pro quovis navigii genere: epitheton *fragilis* phaselo inprimis, ex terra tosta quippe confecto, bene convenit; hinc *phaseli fictiles* dicuntur Juvenali xv, 127. In sententiam Cl. Mitsch. comparat Eurip. Electr. 1334.

29—32. *Sæpe Diespiter Neglectus incesto addidit integrum*: Jupiter enim *neglectus*, h. e. hominum impietate læsus, sæpe innocentem scelesto addere, h. e. innocentem, si in societate scelesti est, una cum eo punire solet. Valuit hæc de pœnis divinis jam apud antiquissimos populos opinio, ideo inprimis, ut homines, ob detestabile quod scelesti apud alios sibi contrahunt odium, a sceleribus committendis deterrerentur, propagata: locus classicus de communi illa veterum opinione est apud Eurip. Sept. c. Thebas v. 606 sqq. *Diespiter*, Jupiter: cf. sup. i, 34, 5. *Raro antecedentem scelestum Deseruit pede Pœna claudo*. Vulgarem sententiam, "scelestus enim justam pœnam effugere non potest," aptissima imagine expressit; Pœna nempe, ut dea (Nemesis, *Δίκη*), tamdiu scelestum claudo vel tardo pede subsequi fingitur, usque dum eum assecuta est. Notissimum est illud Tibulli i, 9, 4, *Sera tamen tacitis Pœna venit pedibus*. Multa in hanc sententiam exempla e Græcis inprimis poetis congessit Cl. Mitscherlichius.

CARMEN III.

Justitiam et constantiam, quæ nulla omnino vi et potentia concuti et a proposito abduci potest, ut eas virtutes, quibus jam olim summis priscæ ætatis heroibus, Dioscuris, Herculi, Baccho, et Romulo divinus in cœlo honor partus sit, popularibus suis exercendas commendat. In qua quidem harum virtutum commendatione quamvis totius carminis summa ponenda est, poeta tamen, ut carmini suo majorem cum dignitatem tum sublimitatem pararet, digressioni, quam Romuli suppeditabat exemplum, multo longius quam ipsi argumento, immoratus est. Fingit nempe Junonem, expiato tandem, quo illa gentem Trojanam adhuc ejusque posteros persecuta fuerat, odio, cum dii in solemni consilio de Romulo in cœtum deorum recipiendo deliberarent, in hanc fere sen-

Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque Auster,
Dux inquieti turbidus Hadriæ,
Nec fulminantis magna manus Jovis:
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.
Hac arte Pollux et vagus Hercules
Enisus arces attigit igneas:
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater, tuæ
Vexere tigres, indocili jugum

tentiam ceteris diis gratissima verba fecisse: "Troja, cujus perfidiam ulciscendi mihi atque Minervæ partes datæ sunt, versa est per Paridem et Helenam in pulverem, nec perjura domus Priami amplius Græcis resistit; ipsum bellum denique, tam diu dissensu nostro extractum, compositum est; jam non amplius graves iras in Trojanorum nepotes exercebo; jam in Martis gratiam concedam, ut Romulus, quem ille e Trojanæ originis sacerdote, Ilia, procreavit, deorum ordinibus adscribatur; imo concedam, ut Romani, dum modo eorum imperium per longum mare a terra Trojana sejunctum maneat, et loca illa circa Priami et Paridis bustum vasta et inculta jaceant, in quacunque alia regione beati regnent, floreant, de victis populis triumphent, et nominis sui gloriam ad remotissimas terras extendant. Multo fortiores tamen illi se præbebunt, dum spretis divitiis paupertati et parsimoniæ apud eos honor fuerit. Ne multa! totus terrarum orbis Romanorum subjiciatur imperio, modo illi in æternum veterem Trojam reparandi abjiciant consilium! Trojam enim recidivam vel denuo surgentem iterum bello petam, eamque vel munitissimam funditus iterum evertam." Hac Junonis oratione exposita, poeta, percussus quasi audaciæ, qua deorum sermones retulerit, cogitatione, repente carmen finit. Quod ad longiorem poetæ digressionem, male a nonnullis reprehensam, attinet, in ea ipsa, qui sensum pulchri habet, hujus carminis excellentiam ponendam esse facile sentiet. Scilicet poetæ, ut lectores suos in re sterili quoque delectent, studiose ea, in quibus adumbrandis et exornandis ingenii sui vim artemque ostentare possunt, arripere carminibusque suis inserere, inprimis vero, quo nihil ad lectorum animos detinendos efficacius est, personas tam agentes quam loquentes inducere solent. Felicissime igitur poetam artificio illo in hoc carmine usum esse dixerim. Quis est enim, quem in eo non capiat gravissima Junonis oratio? et quis in aliis poetæ nostri digressionibus longioribus, v. c. inf. iii, 5, et 27, ea, quæ Regulus et Europa loquuntur, sine summa delectatione et admiratione legere potest? Dicebam ab initio, hoc carmen in laudem justitiæ et constantiæ scriptum esse. Quid? si totum hoc carmen poetam eo inprimis consilio, ut *Augustum tanquam deum deorum ordinibus insereret*, scripsisse dicamus? Est enim hæc poetarum lyricorum ars, ut sæpius rem ipsam, quam carmine celebraturi sunt, breviter tantum et obiter quasi tangant, eam vero cum ceteris carminis sententiis tam sollerter conjungant, ut eo magnificentius illa exsplendescat. Jam vero quid in Augusti laudem brevius simulque gravius et splendidius dici potuit, quam quod v. 11 et 12, *Quos inter Augustus recumbens Purpureo bibit ore nectar*, de ejus divinitate dictum est? Ampliores certe Augusti laudes ne amplissimum quidem carmen complecti poterat!

1—8. *Justum ac tenacem propositi virum*, virum probum et in iis, quæ semel bona et honesta esse intellexit, inconcusso animo persistentem; laudat igitur eam tantum constantiam, quam vir justus in rebus justis probat. *Ardor*, furor: *prava*, intellige res novas, seditiones, et quidquid pravi cives contra civitatis salutem et incolumitatem moliuntur. *Vultus*, minax nempe et torvus. *Mente quatit solida*, ita impellere et concutere valet, ut mens ejus *solida*, h. e. immobilis, de statu suo dejiciatur. Bene ad rem comparant illud Juvenal. viii, 79, *Phalaris licet imperet, ut sis Falsus, et admoto dictet perjuria tauro. Neque Auster, Dux inquieti turbidus Hadriæ*, cett. nec rerum physicarum violentia, sævæ tempestates et fulminum jactus.

Collo trahentes. Hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit,
Gratum eloquuta consiliantibus
Junone Divis: Ilion, Ilion
Fatalis incestusque judex
Et mulier peregrina vertit
In pulverem, ex quo destituit Deos
Mercede pacta Laomedon, mihi
Castæque damnatum Minervæ
Cum populo et duce fraudulento.
Jam nec Lacænæ splendet adulteræ
Famosus hospes, nec Priami domus

Turbidus, sc. ira, h. e. truculentus. Sic Turnus apud Virg. Æn. ix, 57, *huc turbidus atque huc Lustrat equo muros:* et Æn. x, 763, Mezentius, *At vero ingentem quatiens Mezentius hastam, Turbidus ingreditur campo.* Similiter Claud. de Rapt. Proserp. ii, 308, *Auster* dicitur *truculentior*; nisi quis *turbidus* pro, turbulentus, turbas concitans, explicare malit. *Auster dux Hadriæ:* cf. sup. i, 3, 15, et sic *Capricornus*, sup. ii, 17, 19, *tyrannus Hesperiæ undæ* dicitur. *Magna manus*, h. e. valida, potens. Similiter de Jove Ovid. Met. i, 595, *Sed qui cœlestia magna Sceptra manu teneo*; et Sil. Ital. vii, 371, de ipso Jove fulminante, *Cœlone exciderint, et magna fulmina dextra Torserit omnipotens:* plura vide apud Burmann. ad Ovid. Eleg. in Drus. 224. *Si fractus illabatur*, cett. nec, si cœlum ruat, ejus ruina perterrebitur. Comparant Theog. v. 849, et Strab. vii, p. 462. Ceterum hunc locum, ut observat Mitsch. in suam rem vertit Senec. Quæst. Nat. vi, 32, et Thyest. 358.

9—12. *Hac arte*, hac inexpugnabili animi in proposito susceptoque consilio perseverantia. *Pollux*, sc. cum fratre *Castore*. *Vagus*, refer ad errores, quibus totum pæne terrarum orbem pervagatus esse Hercules dicitur: Eurip. Herc. Fur. 1196, Οὐκ ἂν γ' εἰδείης—Πολυπλαγκτότερον θνατῶν. *Enisus: eniti* proprie de iis, qui cum nisu ad altiora tendunt. *Arces attigit igneas*, divini honoris in cœlo particeps factus est: de Herculis divinitate vid. Mitsch. ad h. l. *Quos inter Augustus recumbens*, cett. h. e. inter quos Augustus, eadem arte ad cœlum evectus, jam deus et deorum mensæ consors, nectarque bibens, divino honore exsplendescit. *Cum diis epulari*, vel *deorum mensæ et epulis adhiberi*, priscum loquendi genus pro, *inter deos ut deum versari*, vel *deorum socium esse*; sic *Hercules*, ut deus, inf. iv, 8, 30, *Jovis epulis interesse* dicitur: cf. Homer. Odyss. xi, 603; Virg. Ecl. iv, vers. ult.; Æn. i, 79. Scite autem poeta, ut Augusto divinitatem virtute partam asserat, eum inter eos deos epulari fingit, quos, ut prisco sermone apud Cic. de Legg. ii, 8 dicitur, *endo cœlo merita locaverunt*; ad hos autem inprimis Hercules, Dioscuri, Bacchus, et Quirinus referri solent: cf. inf. iv, 8, 30 sqq.; Cicero l. l.; et Sil. Ital. xv, 77 sqq. *Purpureo ore*, refer ad insignem, quem ut deus nunc vultu præ se ferebat, splendorem; sic Venus apud Virg. Æn. i, 590, Æneæ, ut eum deo similem redderet, *purpureum juventæ lumen adflasse* dicitur. Scilicet *purpureus* passim additur rebus vel personis insigni pulchritudine vel splendore conspicuis. Cl. Mitsch. *os purpureum* de eo, cui nectaris purpurei color inter bibendum adfundatur, argute magis quam vere explicat.

13—16. *Te merentem*, dignum, qui in cœlum eveharis, te præbentem: Ovid. Trist. v, 3, 19 de Baccho, *Ipse quoque æthereas meritis invectus es arces, Qua non exiguo facta labore via est. Tuæ tigres vexere*; Bacchus enim post Indiam perdomitam (cf. sup. ii, 19, 17) ut victor triumphans curru tigribus juncto ductus (Sil. Ital. xv, 79—81, *Quid, cui, post Seras et Indos Captivo Liber cum signa referret ab Euro, Caucaseæ currum duxere per oppida tigres?*) et hac triumphali specie ad cœlum quoque evectus esse fingitur. Similiter Ariadne apud Propert. iii, 17, 8, Bacchi *lyncibus in cœlum vecta* traditur. *Indocili*, bene ad tigridum, quas Bacchus condocefecerat, feritatem designandam. *Martis equis:* Ovid. Fast. ii, 496, de Romulo in cœlum vecto, *Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther; Fit fuga: Rex patriis astra petebat equis:* cf. Met. xiv, 805—828. *Acheronta*

Perjura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit:
Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit. Protenus et graves
Iras, et invisum nepotem,
Troia quem peperit sacerdos,
Marti redonabo. Illum ego lucidas
Inire sedes, ducere nectaris
Succos, et adscribi quietis
Ordinibus patiar Deorum.
Dum longus inter sæviat Ilion
Romamque pontus, qualibet exsules

fugit: observent tirones poetæ artem et copiam, qua vulgare illud, *in cœlum evehi* et *deum fieri* variaverit. Boettig. comparat Theocrit. xvii, 47, Ἀχέροντα πολύστονον οὐκ ἐπέρασεν.

17—24. Nexus: Romulus autem deus factus est tum, postquam Juno in consilio deorum hæc ceteris diis grata verba pronunciaverat, *Ilion, Ilion*, cett. junge, *Fatalis incestusque judex et mulier peregrina Ilion, Ilion, cum populo et duce fraudulento, mihi castæque Minervæ, ex quo Laomedon deos mercede pacta destituit, damnatum, vertit in pulverem*, h. e. Troja, quæ mihi et Minervæ ad perfidiæ a Laomedonte commissæ pœnam a populo Trojano et ejus rege expetendam tradita et devota fuerat, nunc eversa et deleta est bello quod Paris per raptum Helenæ concitaverat. *Fatalis*, δύσπαρις, αἰνόπαρις, in fatum (h. e. perniciem) patriæ electus; *incestus*, ob turpe, quo Helenæ raptu tam hospitii quam conjugii sanctitatem polluit, flagitium; *judex* invidiose pro, Paris, nunquam enim ex Junonis animo excidit, ut canit Virg. Æn. i, 27, *Judicium Paridis spretæque injuria formæ. Mulier peregrina*, contemtim pro, *Helena*, quia male audire solebant mulieres peregrinæ, ξέναι. *Ex quo destituit Deos Mercede pacta Laomedon:* de perfidia, qua Laomedon Neptunum et Apollinem mercede, quam iis de commodata sibi in reficiendis Trojæ muris opera promiserat, defraudasse dicitur, res nota: vid. Homer. Iliad. xxi, 443 sqq.; hinc Virg. Æn. iv, 542, *Laomedonteæ perjuria gentis. Destituit: destituere* eleganter de iis qui fidem in re promissa fallunt, vel, qui non dant quod se daturos esse promiserunt: Cic. p. Rosc. Amer. 40, *Roscius socios suos induxit, decepit, destituit. Damnatum*, devotum, destinatum, sc. ad pœnas, quibus se obligarant hac fraude Trojani, exigendas: Virg. Æn. iv, 699, *Stygiumque caput damnaverat Orco. Cum populo et duce fraudulento;* fraus enim aliqua commissa *immeritis* quoque *nepotibus* (ut sup. i, 28, 30 dicitur) *nocere* putabatur. *Duce fraudulento*, rege Priamo, qui, quasi fraus a patre admissa ad filium quoque pertineat, *fraudulentus* dicitur.

25—36. *Splendet*, sc. forma et externo cultu; Paris enim fuit admodum formosus, θεοειδής (Homer. Iliad. iii, 16), εἶδος ἄριστος (Homer. l. c. v. 39), et externi nitoris studiosior; hinc sup. i, 15, 14, curam inprimis in *cæsarie pectenda* posuisse dicitur: cf. Homer. l. l. 54, 55. *Lacænæ adulteræ* in casu tertio accipiendum. *Famosus;* nos, *berüchtigt*. *Hectoreis opibus*, Hectoris virtute; Boettig. comparat Senec. Troad. 124—129. *Ductum*, extractum in decem annos; *seditionibus*, dissensu, discordia, scilicet aliis diis contra Trojam, aliis pro Troja stantibus: cf. Virg. Æn. x, 7 sqq., Ovid. Trist. i, 2, 5. *Protenus*, postea, deinceps; nos, *Forthin*. *Troia sacerdos*, Ilia. *Marti redonabo*, donabo et concedam Marti, h. e. ab ira et odio invisi mihi nepotis in Martis gratiam absistam. Romulus autem Junoni ex Marte *nepos* est. *Lucidas sedes*, Olympum, δώματα αἰγλήεντα. *Ducere:* cf. sup. ad i, 17, 22. *Quietis Ordinibus Deorum*, pro vulgari, *ordinibus deorum quietorum;* nam in quiete et tranquillo otio pars divinæ felicitatis spectari solebat; hinc apud Sil. Ital. xv, 57, *Atque idem* (deus), *exemplar lenis mortalibus ævi, Inperturbata placidus tenet otia mente.*

37—44. *Dum*, modo, dummodo; *longus*, epitheton ornans; *inter sæviat Ilion, Romamque pontus*, gravius pro vulgari, Romam ab Ilio dividat, disjungat. *Exsules*, posteri Trojanorum a terra patria exclusi. *Dum Priami Paridisque busto Insultet armentum*, cett. vulgarem senten-

K

In parte regnanto beati :
Dum Priami Paridisque busto
Insultet armentum, et catulos feræ
Celent inultæ; stet Capitolium
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare jura Medis.
Horrenda late nomen in ultimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus:
Aurum inrepertum, et sic melius situm,
Quum terra celat, spernere fortior,
Quam cogere, humanos in usus
Omne sacrum rapiente dextra.
Quicunque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis, visere gestiens,
Qua parte debacchentur ignes,
Qua nebulæ pluviique rores.
Sed bellicosis fata Quiritibus
Hac lege dico, ne nimium pii,

tiam, "dummodo loca illa, ubi Troja stetit, sola et vasta maneant; vel, dummodo nemo ibi, ubi Troja stetit, novam urbem moliatur," egregia regionis incultæ et desertæ descriptione exornavit; qui enim in agris, ubi alta mœnia et tecta antea surgebant, armenta errare conspiciunt, et in locis, hominum frequentia antea celebribus, ferarum latibula animadvertunt, eorum oculis viva sane penitus eversæ urbis imago obversatur: cf. inf. Epod. xvi, 10 sqq. et Mitsch. ad h. l. Jam vero, cum maxima contumelia affici putarentur sepulti, si quis petulantius eorum sepulcris insultaret, facile apparet, quanto odio Juno, optans ut *Priami Paridisque busto Insultet armentum*, cum in omnes veteres Trojanos, tum in Priamum Paridemque inprimis, flagraverit. Sic apud Eurip. Elec. 327, Ægisthus contumeliose Agamemnonis busto insultat (ἐνθρώσκει τάφῳ): cf. Homer. Iliad. iv, 177. *Celent*, sc. ibi *inultæ*, nullis hominum insidiis ibi expositæ. *Possit dare jura*, tam potens fiat, ut jura det; *triumphatis*, de quibus triumpharunt.

45—52. *Horrenda*, fortitudine sua timenda; ut sup. i, 28, 4 *horribilis Medus*, et inf. Sat. ii, 5, 62 *horrendus Parthis juvenis*. *Medius liquor*, intellige fretum Gaditanum, Africam Europamque interfluens. Laudant illud veteris poetæ apud Cic. de Nat. Deor. iii, 10, *Europam Libyamque rapax ubi dividit unda*. *Tumidus*, apte de fluvio nimia aquarum copia intumescente, et super ripas in agros se effundente. Designat autem poeta terras, ad quas usque tum temporis victricia Romanorum arma penetraverant, remotissimas, victoriarum inprimis, quas ex Hispania et Ægypto reportaverat Augustus, in ejus laudem et gloriam respectu habito. *Aurum inrepertum*, cett.: junge, *fortior spernere* (Græce pro, spernendo, dum spernit) *aurum inrepertum*, cett. *quam cogere* (aurum cogendo) *dextra rapiente omne sacrum in usus humanos*; h. e. Roma, fortiorem se præstitura, dum antiquæ frugalitatis studiosa a divitiarum colligendarum cupiditate aliena erit. *Inrepertum* ipse explicat, quod *terra celat*. *Omne sacrum*, sanctissima quæque. Teles quoque apud Stob. xci, p. 510, 34, ad mala, quæ divitiarum cupiditate proferuntur, sacrilegia refert, διὰ κέρδος, aiens, ἱερὰ συλᾶται. *Humanos*, profanos.

53—60. *Quicunque mundo terminus obstitit*: quicunque terminus orbi terrarum objectus est, h. e. quæcunque in extremo terrarum termino posita est regio; *tangat*, attingat. *Qua parte debacchentur ignes, Qua nebulæ*, cett. regionem, ubi aut solis

Rebusque fidentes, avitæ
Tecta velint reparare Trojæ.
Trojæ renascens alite lugubri
Fortuna tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Conjuge me Jovis et sorore.
Ter si resurgat murus aeneus,
Auctore Phœbo: ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor
Capta virum puerosque ploret.
Non hæc jocosæ conveniunt lyræ:
Quo Musa tendis? Desine pervicax
Referre sermones Deorum, et
Magna modis tenuare parvis.

CARMEN IV.

AD CALLIOPEN.

DESCENDE cœlo, et dic age tibia
Regina longum Calliope melos,

æstus, aut nebularum pluviarumque vis sæviat, h. e. regionem aut zonæ torridæ aut zonæ frigidæ subjectam: de zona *torrida* et *frigida* cf. sup. i, 22, 17 sqq. ubi similiter fere de zona frigida, *Quod latus mundi nebulæ malusque Jupiter urget.* *Nimium pii*, nimio pietatis in metropolin studio ducti; ad reparandas enim urbes eversas veteres earum incolæ *pietatis* officio teneri putabantur: cf. Cl. Boettigerus.

61—68. *Trojæ renascens fortuna*, exquisitius pro, fortuna Trojæ renascentis. Sensus: quam sortem jam semel a Græcis experta est Troja, eandem illa infausto omine de integro exstructa iterum tristi clade experietur: *renascens*, ut *Pergama recidiva* apud Virg. Æn. iv, 344. *Ducente catervas*, similiter Juno *ferro accincta agmen vocare* fingitur apud Virg. Æn. ii, 613. *Conjuge me Jovis et sorore:* laudant notissimum illud Virg. Æn. i, 47, *Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque Et soror et conjux*, ubi vid. Cerda: cf. Homer. Iliad. xvi, 432. *Murus aeneus*, firmissimus: hinc inf. Epist. i, 1, 60, *Hic murus aeneus esto, Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.* Firmissima quæque enim poetæ *ferrea* vel *aenea* faciunt; similiter *mœnia Cyclopum educta caminis* de regia Plutonis apud Virg. Æn. vi, 650. *Auctore*, h. e. conditore: Virg. Geo. iii, 36, *Trojæ Cynthius auctor:* cf. sup. ad v. 22. *Uxor capta—ploret:* cf. Homer. Iliad. ix, 589 sqq.

69—72. Subita poetæ ad se vel Musam suam conversio, et repente compressus impetus, quo se temere ut poetam tenuem ad rem graviorem enarrandam abripi passus sit, mirifice totius carminis sublimitatem auget. Similiter a gravioris rei tractatione Musam suam revocat sup. ii, 1 extr. *Pervicax*, ut sup. l. l. *procax* de Musa, quæ temere et audacius aliquid molitur, et pervicaciter in proposito persistit. *Magna modis tenuare parvis*, sublimia carmine tenui ad humilitatem deprimere.

CARMEN IV.

Quod in argumento carminis antecedentis monitum est de arte et sollertia, qua poetæ lyrici sententiam, in qua totius carminis finis ponendus est, breviter tantum tangere, in ceteris vero ad eam accommodandis et referendis liberius exsultare solent, id in hoc quoque carmine recte dijudicando teneri debet. Nam, si quid video, totius hujus carminis, ut ita dicam, cardo vertitur in *laude* quam poeta *Augusti ingenio literarum studiis exculto*

Seu voce nunc mavis acuta,
Seu fidibus citharaque Phœbi.
Auditis? an me ludit amabilis
Insania? Audire et videor pios
Errare per lucos, amœnæ
Quos et aquæ subeunt et auræ.
Me fabulosæ Vulture in Appulo
Altricis extra limen Apuliæ
Ludo fatigatumque somno
Fronde nova puerum palumbes
Texere, (mirum quod foret omnibus,
Quicunque celsæ nidum Acherontiæ,

tribuit. Jam vero cum poetæ Musas doctrinæ magistras faciant, adeoque earum laus cum laude doctrinæ arcto vinculo conjuncta sit, Horatius, Augusti doctrinam et sapientiam laudaturus, hanc opportunam in laudes Musarum excurrendi occasionem cupide amplexus est. Exordiens igitur hoc carmen incalescit statim Musarum cogitatione: advocat Calliopen, ut sibi carmen canat; sentit appropinquantis Musæ præsentiam, audit dulcissimos ejus modos, et hac dulci insania plenus in ipsis Musarum lucis sibi errare videtur: dum stupet attonitus, reputare secum incipit, quæ sibi a prima pueritia Musæ præstiterint; narrat igitur, quomodo non solum puer olim in monte Vulture dormiens defensus ab iis contra sævas bestias, sed ex tribus aliis quoque vitæ periculis peculiari earundem tutela servatus fuerit. Quibus enarratis animo assurgit, et ubique vel apud quosque populos feros et barbaros se tutum ab omni periculo sub Musarum præsidio fore prædicat. Tum ad ea quæ Augustus Musarum favori debeat transiens, quomodo ille militiæ laboribus fessus non solum in earum consortio recreetur, sed ab iis quoque sapientiore consilio regatur et sustentetur, breviter exponit. Ut eo magis autem appareat, quantum præstet potentia consilio et prudentia temperata stultitiæ et temeritati eorum qui nimium viribus suis confisi præ se contemnunt omnia, Gigantum et aliorum qui graves audaciæ suæ pœnas dederunt exempla proponit. Sic in hoc quoque carmine, super cujus consilio tam multa disputata sunt, amice omnia conspirare existimo.

1—8. *Descende cœlo:* comparant Alcmanis Fragm. apud Hephæst. p. 22, Μῶσ' ἄγε Καλλιόπα θύγατερ Διός, Ἄρχ' ἐρατῶν ἐπέων, ἐπὶ δ' ἵμερον Ὕμνῳ καὶ χαρίεντα τίθει χορόν. *Cœlo*, Musæ enim in cœlo quoque inter ceteros deos versari finguntur; hinc Ὀλυμπιάδες dicuntur Homer. Iliad. ii, 491, et Ennio, *Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.* *Regina*, ut dea; Calliopen enim ideo reginam dictam esse, quod sit, ut illa Hesiod. Theog. 79 dicitur, προφερεστάτη ἁπασέων, parum probabile est. *Longum*, explicant, longe duraturum, æternum; et sic fere *longus somnus* inf. iii, 11, 38: sed nihil impedit, quominus *longum melos* de carmine ampliore et copiosiore explicetur; quo longius enim et uberius Musa canebat carmen, eo major poetæ illud audientis debebat esse delectatio. *Acuta*, acutos et claros sonos edente, h. e. *clarisona*, ut ejusmodi vocem appellat Catullus lxiv, 321. *Auditis?* Poeta, quasi vocata e cœlo jam ad eum descenderit Calliope, videt et audit quæ divino numine pleni audire et videre sibi videntur; quærit igitur e circumstantibus, *auditis?* scilicet canentem Calliopen. *Amabilis insania*, dulcis furor. *Pios*, piis novem sororibus sacros, nec nisi piis earum alumnis adeundos; *amœnæ Quos et aquæ subeunt et auræ*, ad locorum enim amœnitatem pertinent transeuntes aquæ et auræ mitioris flatus.

9—20. Ad nectendas inter se sententias supple fere hæc: scilicet a prima pueritia singulari ego fruor Musarum tutela et benevolentia, nam *fabulosæ palumbes texere nova fronde me puerum ludo somnoque fatigatum in Vulture Appulo*, cum evagatus essem *extra limen altricis Apuliæ*. Rem narrat quæ sibi admodum puero acciderit. Cum lusisset nempe aliquando extra domum patriam in regione adjacente cum æqualibus, in monte Vulture, ubi præ lassitudine somno oppressus fuerat, inter medias sævas bestias salvus et incolumis inventus est. Cum statim alia, quibus vere Horatium expositum fuisse constat, subjungantur vitæ pericula,

Saltusque Bantinos, et arvum
Pingue tenent humilis Forenti,)
Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem et ursis; ut premerer sacra
Lauroque collataque myrto,
Non sine Dîs animosus infans.
Vester, Camenæ, vester in arduos
Tollor Sabinos; seu mihi frigidum
Præneste, seu Tibur supinum,
Seu liquidæ placuere Baiæ.
Vestris amicum fontibus et choris,
Non me Philippis versa acies retro,

non totam rem, ut Boettigerus meus autumat, ad simile quoddam Pindari de pueritia sua commentum finxisse, sed ea tantum, e quibus se tum a Musis servatum esse appareat, affinxisse videtur. Rem veram igitur re ficta de palumbibus, quæ Horatium, ut futurum poetam, lauro et myrto Musarum jussu contra sævas bestias texisse dicuntur, egregie in Musarum laudem exornat. *Palumbes fabulosæ*, de quarum ministerio sæpe in fabulis fit mentio; sic *columbæ* Jovi ambrosiam attulisse finguntur apud Homer. Odyss. xii, 62. *Vulture in Appulo Altricis extra limen Apuliæ Ludo fatigatumque somno*, h. e. cum extra Venusiam, quæ alma in Apulia mihi est patria, me ita fatigasset ludus puerilis, ut somno opprimerer in Vulture, monte Appulo. *Vultur* seu *Vulturnus* mons Apuliæ in Lucaniam procurrens; adjecisse autem poeta ideo videtur *Appulo*, ut eam montis partem designaret quæ ad Apuliam referebatur. *Altricis Apuliæ*, terræ patriæ, *Venusiæ*, inter Apuliam et Lucaniam sitæ; *limen*, intellige eos natalis soli terminos, ultra quos, ut teneræ adhuc ætatis puer, non evagari debuerat. *Ludo somnoque fatigatum:* proprie quidem non somno fatigamur, sed labore aliquo defatigati eo opprimimur; itaque *τὸ oppressum*, quod simul in voce *fatigatum* latet, inde elici debet, ut apud Homer. Iliad. xii, 98, *καμάτῳ ἀδδηκότες ἠδὲ καὶ ὕπνῳ*. *Fronde*, sc. lauri et myrti, ut ex v. 19 apparet: *nova*, recens nata, viridi; sic *novæ frondes* apud Ovid. Art. Am. i, 299, Fast. iii, 138, et sic passim *novi* flores, *nova* herba, rosa, cett. *Mirum quod foret omnibus*, cett. quod omnes Vulturni accolas in stuporem dedit, cum viderent, *ut*, h. e. quomodo, *dormirem*, cett. Testes autem hujus rei facit incolas trium oppidorum, in montis Vulturni vicinitate sitorum, *Acherontiæ*, *Bantiæ*, et *Forenti*. *Acherontia*, quod in loco arduo, nidi instar in celsa arbore, exstructa fuit, *nidus celsæ Acherontiæ* vocatur; ad quam rei similitudinem Cicero quoque (Orat. i, 44) Ithacam *nidulum in asperrimis saxis affixum* appellat. *Saltusque Bantinos*, Bantiam, saltibus cinctam. *Forenti* (nunc *Forenza*), oppidi in valle siti, unde illud *humile* dictum est. *Ut premerer* eleganter pro, uti contegerer. *Collata*, congesta; finge tibi palumbes laurum et myrtum e locis remotioribus attulisse. *Non sine Dis* (*οὐκ ἀθεεί*), sub Musarum tutela. *Animosus infans*, significanter pro, ego. *Animosus*, tam audax, ut ne terrores quidem, qui omnino nemori inesse perhibentur, expavisset, quin potius ibi solus dormiret. *Infans*, qua voce se ipsum h. l. ut puerum significat.

21—28. Quocunque me confero, mihi adestis comites, et me ut vestrum alumnum et cultorem vestro fovetis et tegitis præsidio. Ad quam quidem sententiam exornandam sponte Horatio nunc ea inprimis agrorum loca occurrere debebant, in quæ sæpius ex urbe animi recreandi causa secedere solebat. *In arduos tollor Sabinos*, ubi villam suam habebat Horatius: cf. sup. ii, 18, 14. *Tollor* significanter pro, proficiscor, quia in loca ardua proficiscentes per acclivia tolli debent. *Frigidum Præneste*, hoc quoque Latii oppidum (nunc *Palestrina*) in loco edito situm fuit, unde illud *altum* dicitur Virg. Æn. vii, 682: cf. Strab. v, p. 348, et ob id ipsum Horatio, *frigidum*. *Tibur supinum* (nunc *Tivoli*), in colle leniter assurgente positum, vel (quod Livius i, 3 de Alba Longa dixit), in montis dorso porrectum: de voce *supinus* in hac significatione vid. Bentl. inf. ad Epod. 1, 29. *Liquidæ* refer ad naturam aquarum, quarum salubritatis causa Baiis, oppido in Campania amœnissimo, Romani, ut satis con-

Devota non exstinxit arbor,
Nec Sicula Palinurus unda.
Utcunque mecum vos eritis, libens
Insanientem navita Bosporum
Tentabo, et arentes arenas
Litoris Assyrii viator.
Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum;
Visam pharetratos Gelonos
Et Scythicum inviolatus amnem.
Vos Cæsarem altum, militia simul
Fessas cohortes abdidit oppidis,
Finire quærentem labores,
Pierio recreatis antro:
Vos lene consilium et datis, et dato
Gaudetis, almæ. Scimus ut impios

stat, frequenter commorari solebant. *Vestris amicum fontibus et choris*, pro vulgari, me poetam; ut sup. i, 26, 1, *Musis amicus*, cett. *Philippis versa acies retro*, clades illa fusi ad Philippos exercitus; servatam autem in pugna illa funesta vitam, quam sup. ii, 7, 13 Mercurii tribuit custodiæ, jam causæ suæ inserviens Musarum tutelæ se debere ait. *Devota*, exsecrabilis, *nefasto* scilicet *die* (ut sup. ii, 13, 1—3 dicitur) *posita et sacrilega manu producta*. *Palinurus*, tempestas, qua olim ad promontorium Palinurum oppressus et ad summum vitæ discrimen adductus fui. *Palinurus* notum in ora Lucaniæ prope Veliam promontorium, naufragiis inprimis, quæ crebro ibi ad latentes scopulos fieri solebant, infame, ab Æneæ gubernatore, *Palinuro*, ita dictum: Virg. Æn. vi, 381. *Sicula unda* latiore sensu pro, mari Tyrrheno, cujus pars certe Siciliam præterlabitur. Ceterum hujus periculi, cui poeta in mari expositus fuerit, nulla alibi fit mentio.

29—32. In vestro comitatu periculosissima quæque loca tam mari quam terra securo animo adibo, nec ullius barbaræ gentis sævitiam timebo. *Utcunque*, quandocunque, dum; *insanientem*, ob ventorum furorem, quo mare ibi concitari solet. *Bosporum:* de Bosporo Thracio, navigantibus infestissimo, cf. sup. ad ii, 13, 15. *Tentabo*, eleganter pro, audacter adibo; *tentare*, enim eleganter dicuntur, qui res periculosas cum audacia et fiducia quadam suscipiunt. *Arentes arenas*, arenosa deserta. *Litoris Assyrii viator*, h. e. iter pedestre faciens per arenarum acervos in Syria; *litus* enim jam, ut Græcorum θὶν, de arenarum cumulis, sive coacervata arenæ copia: vid. Boettig. et Mitsch. ad h. l. *Assyrii* pro, Syrii, ut sæpe. Designari autem a poeta putant *Syriæ Palmyrenæ solitudines*, de quibus vid. Plin. v, 24, 25.

33—36. *Britannos hospitibus feros;* nam, si verum est, quod Acron ad h. l. observat, Britanni immolare solebant hospites. *Lætum equino sanguine Concanum:* de hoc barbaro more, quo Concani, Cantabriæ in Hispania Tarraconensi populus, sanguinis equini potu delectati esse dicuntur, nihil quidem aliunde constat; sed cum Scythæ, quibuscum multa, teste Strab. iii, p. 165, communia habuere Cantabri, secundum Virg. Geo. iii, 464, *lac concretum cum sanguine equino* potaverint, vel inde, quod Horatius de Concanis memorat, admodum fit probabile. *Gelonos*, gentem Sarmaticam, amnem Borysthenem accolentes, *pharetratos:* similiter ad eorum feritatem designandam Virg. Æn. viii, 725, dicuntur *sagittiferi*. *Scythicum amnem*, h. e. Tanain, pro Scythis, ejus accolis.

37—42. In vestro, o Musæ, consortio Augusti quoque animus ex finiti belli laboribus reficitur; h. e. Augustus perfunctus belli laboribus animi recreandi causa literarum studia tractat. De opera in literarum studiis ab Augusto posita testis est Suetonius Vit. Oct. c. 84 et 85. *Altum*, longe super alios elatum, excelsum: Ovid. ex Pont. ii, 3, 63. *Oppidis*, sc. coloniarum, quæ præmii loco post bellum assignari solebant militibus; eleganter autem emeriti milites *oppidis abdi*

Titanas immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, et urbes, regnaque tristia,
Divosque mortalesque turbas
Imperio regit unus æquo.
Magnum illa terrorem intulerat Jovi
Fidens juventus horrida brachiis,
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.
Sed quid Typhœus, et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhœtus, evulsisque truncis
Enceladus jaculator audax,
Contra sonantem Palladis ægida
Possent ruentes? Hinc avidus stetit

dicuntur, quod ibi militiæ officiis liberi adeoque a publica quasi luce remoti in otio delitescebant: similiter inf. Epist. i, 1, 5, gladiator rude donatus *agro abditus latere* dicitur; nec dissimili ratione apud Ciceronem p. Arch. 6, *literis se abdere* dicuntur, qui, fugientes quasi lucem publicam, in umbra et otio literis tantum sibique vivunt. *Pierio antro*: quem Musæ amant, et artibus suis erudiunt, is una cum iis in amœnis recessibus (qualis inter alios Musis fuit in antro quodam Pieriæ, montis in Macedonia), versari et earum cantibus delectari fingitur. *Lene consilium*, respicitur clementia, qua post bella civilia inprimis prudenter Augustum potentiam suam temperasse constat. *Gaudetis*, dum Augustum studiose, quæ datis ei consilia, exsequi videtis.

42—48. Sententiarum nexus est fere hic: qui a Musis alieni sunt, insolentius se gerere et mitiora consilia spernere solent: satis enim constat (*scimus ut*) quam graviter impia Titanum ausa ultus sit Jupiter, cett. Comparant cum h. l. Pind. Pyth. viii, de pœnis quæ temeritatem et insolentiam maneant, pariter Gigantum exemplo usum; inprimis autem huc pertinet Pind. Pyth. i, 25. Ceterum, quod illustrissimus Heynius in Not. ad Apollodor. p. 67 observat, geminam de Titanum et Gigantum pugna fabulam seriores inprimis poetas ob magnam, quæ inter utramque intercedit, similitudinem ita inter se confudisse, ut pæne in unam conflueret, id in permixtis Titanum Gigantumque nominibus hic quoque tenendum est. *Impios*, impio ausu contra deos adeo assurgentes; *immanem*, immani corporum mole se jactantem; *caduco*, decidente, dejecto, ut sup. ii, 13, 11 *lignum caducum*. Pro *caduco*, præter omnem quidem necessitatem et Vett. Libb. auctoritatem, sed admodum ingeniose et præclare ad rei imaginem, tentabat Bentleius, *corusco*, proterve et indecenter hoc nomine a recentiore quodam Horatii editore derisus. *Inertem*, h. e. immobilem; similiter Horatius terram *brutam* dixit sup. i, 34, 9, ubi confer not. *Regna tristia*, Tartara. *Æquo*, miti et justo.

49—64. *Terrorem intulerat*: sup. ii, 12, 7, *unde periculum Fulgens contremuit domus Saturni veteris*. *Horrida*, refer ad externam Gigantum speciem, sive ad prodigiosa eorum corpora, multis brachiis horrentia; tribuuntur enim iis vel centum vel mille adeo manus (Ovid. Fast. v, 37), unde dicti sunt πολυπήχεες, ἑκατόγχειρες. *Fidens brachiis*, ut apud Homer. Iliad. xii, 135, χείρεσσι πεποιθότες. *Fratresque*, Otus et Ephialtes, Aloidæ, qui, ut Virgilius quoque Geo. i, 281 et 282, de his *conjuratis fratribus* canit, *Ter sunt conati imponere Pelio Ossam, Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum*: cf. Æn. vi, 580. Adnumerantur autem nunc Otus et Ephialtes Gigantibus, quod his similia moliti sunt. Inter Gigantes Ephialtes quoque apparet apud Apollodor. i, 6, 2.

53 sqq. *Sed quid Typhœus*, cett. Sed ne Gigantum quidem ferocissimi Typhœus, Mimas, Porphyrion, Rhœtus, et Enceladus vim et potentiam Minervæ, Vulcani,

Vulcanus, hinc matrona Juno, et,
Nunquam humeris positurus arcum,
Qui rore puro Castaliæ lavit
Crines solutos, qui Lyciæ tenet
Dumeta natalemque silvam,
Delius et Patareus Apollo.
Vis consilî expers mole ruit sua:
Vim temperatam Dî quoque provehunt
In majus, îdem odere vires
Omne nefas animo moventes.
Testis mearum centimanus Gyges
Sententiarum, notus et integræ
Tentator Orion Dianæ
Virginea domitus sagitta.

Junonis, et Apollinis sustinere potuerunt. *Typhœus* seu *Typhon* (horrendæ figuræ monstrum, vid. Hesiod. Theog. 821, Apollodor. i, 6, 3), quem alii post Gigantomachiam demum ab Jove, quem stolide petierat, dejectum et, Sicilia ei imposita, perdomitum esse narrant, jam, uti apud Pind. Pyth. viii, 20, inter Gigantes apparet. *Mimas* inter Centauros quidem commemoratur apud Hesiod. Scut. Herc. v. 186, sed idem inter Gigantes quoque occurrit apud Eurip. Ion. 215: cf. Claud. Rapt. Proserp. iii, 347. *Porphyrion*, Gigas, terribili forma et sævitia inter ceteros princeps, unde Pind. I. l. v. 22, βασιλεὺς Γιγάντων appellatur: *minaci statu*, terribili, quo ad pugnam procedebat, gradu; *status* in re gladiatoria de gradu, vel eo pedes sistendi modo, quo quis in pugna se adversario opponit; *minaci* refer ad terribilem vastissimi, quo Porphyrion imminebat, corporis adspectum. *Rhœtus*: cf. sup. ad ii, 19, 23. *Enceladus*, diversus quidem a Typhœo, sed cui pariter, ut illi, in pugna contra deos Sicilia sive Ætna superinjecta esse fingitur: Virg. Æn. iii, 578, Quint. Calab. xiv, 582. Laus vero de hoc monstro devicto tribuitur Minervæ: vid. Apollodor. i, 6, 2, Eurip. Herc. Fur. 908. *Evulsisque truncis jaculator audax*, Cl. Mitsch. explicat, "truncos arborum radicitus evulsos ad cœlum audacter jaculans," quod paulo durius mihi videtur; malim equidem jungere *audax evulsis truncis*, h. e. ferox novo telorum suorum genere, evulsis nempe arborum truncis. *Sonantem ægida*, h. e. clypeum, cujus ipso sonitu terrorem incutiebat Minerva. *Possent*, efficerent, valerent. *Avidus*, sc. pugnæ: Æneas quoque apud Virg. Æn. xii, 430, pugnandi cupiditate flagrans *avidus pugnæ* dicitur. *Matrona*, ad Junonis dignitatem refer. *Qui rore*, cett. Jam Apollinem, ut ejus laudem, sicut Jovis v. 45—48, amplificet, a locis quibus ille præerat, vel ubi præsens numen suum declarabat, uberius, ut solent poetæ, designat. *Castaliæ*: *Castalia*, fons in Parnassi jugo, Apollini sacer; fit autem hujus fontis, ubi ut pulcher juvenis promissos crines lavisse dicitur, ideo inprimis mentio, ut simul eum Musarum præsidem celebret; similiter Apollo inf. iv, 6, 26, *amne Xantho crines lavisse* fingitur. *Lyciæ dumeta*, intellige Pataram, oppidum Lyciæ (unde statim ille *Patareus*), ubi Apollo, ut observat Servius ad Virg. Æn. iv, 144, sex hiemalibus mensibus commorari solebat, uti sex mensibus æstivis in insula Delo, quæ per *silvam natalem* designatur, unde *Delius*. Per *dumeta* autem intellige regionem dumetis, vepribus, et virgultis obsitam. Ceterum cum h. l. opportune comparant Pind. Pyth. i, 74.

65—68. *Vis consili expers mole ruit sua.* Comparant in hanc sententiam Eurip. ap. Stob. Florileg. Grot. p. 207, Ῥώμη ἀμαθὴς πολλάκις τίκτει βλάβην· et Pind. Pyth. viii, 20, Βία δὲ καὶ μεγάλαυχον ἔσφαλεν ἐν χρόνῳ. *Temperatam*, sc. consilio: *îdem odere vires*, Cl. Mitsch. comparat Eurip. Hel. 909, μισεῖ γὰρ ὁ θεὸς τὴν βίαν: cf. eundem Orest. 705. *Vires Omne nefas animo moventes*, h. e. eos, qui vires haud consilio temperant, sed temere iis confisi nefanda quævis moliuntur.

69—72. Sensus: vera esse quæ dixi, probant exempla eorum qui jam olim stolidæ temeritatis et impiorum ausorum

Injecta monstris Terra dolet suis,
Mœretque partus fulmine luridum
Missos ad Orcum: nec peredit
Impositam celer ignis Ætnen;
Incontinentis nec Tityi jecur
Relinquit ales, nequitiæ additus
Custos: amatorem trecentæ
Pirithoum cohibent catenæ.

CARMEN V.

Cœlo tonantem credidimus Jovem
Regnare: præsens divus habebitur

pœnas dederunt, ut Gyges, Orion, Tityus, et Pirithous. *Mearum sententiarum* pro vulgari, eorum quæ dixi et monui. *Gyges*, centimanus, Cœli et Terræ filius, qui cum fratribus suis *Cotto* et *Briareo* a patre in Tartara detrusus, et inde ab Jove reductus ei in perdomandis Titanibus auxilio adfuisse perhibetur (vid. Hesiod. Theog. 617 sqq.), jam, ut Briareus apud Virg. Æn. x, 565 sqq. cum Gigantibus permiscetur: cf. sup. ad v. 43 sqq. *Orion*, notus venator (vid. sup. ii, 13, 39), qui, cum libidinose sollicitasset Dianæ pudicitiam, ab ea sagittis confossus esse dicitur: vid. Hygin. Fab. 195, et Heyn. Not. ad Apollodor. p. 53. *Notus*, famosus. *Tentator*: *tentare* (Græcis *πειρᾷν*, vid. Hemsterhus. ad Lucian. Dial. D. 6, T. i, p. 217) de eo qui pudicitiam puellis eripere tentat.

73—80. *Injecta monstris suis*, superinjecta monstrosis suis filiis: *partus*, eos quos peperit; quod voces antecedentes *monstris suis* magis explicat: *luridum* perpetuum rerum infernarum epitheton: *nec peredit Impositam ignis Ætnen*, h. e. nec ignis (quem vel Typhœus vel Enceladus ex Ætnæ cavernis evomere credebatur) consumere valet Ætnen ei impositam; pro vulgari, nec unquam e locis, ad quæ detrusi scelerum suorum pœnas luunt, se expedire vel liberare possunt. *Tityi*: cf. sup. ad ii, 14, 8. *Incontinentis*, a turpi libidine haud se temperantis. *Ales, nequitiæ additus Custos*: vultur, cui id datum est negotii, ut tanquam appositus custos assidue adsit Tityo, et ejus jecur exedendo perpetratæ nequitiæ pœnas ab eo exigat. *Pirithoum*, Ixionis filium, quem una cum Theseo ad inferos Proserpinæ inde rapiendæ causa descendisse, et ibi, ut temeritatis suæ pœnam exsolveret, a Plutone saxis alligatum esse narrant: vid. Apollodor. ii, 5, 12, et ibi Heyn.: cf. Diod. Sic. iv, 63.

CARMEN V.

Laus Augusti, in qua extollenda hoc quoque carmen versatur, jam ea inprimis, quæ U. C. DCCXXXIV sub ejus imperio facta sunt, complectitur. Illo anno scilicet Phraates, rex Parthorum, solo rumore, se bello ab Augusto petitum iri, ita perterritus esse traditur, ut ad gratiam apud Augustum ineundam captivos et signa militaria (quæ Crasso et Antonio ducibus perdiderant Romani), jam sæpius frustra repetita, nunc sponte remitteret. Quod cum Augusto esset gloriosissimum, et pro insigni de Parthis victoria tam ab ipso quam ab omnibus Romanis haberetur, vid. Dio liv, 8. Horatius *Augustum, tanquam præsentem Romanæ gentis deum*, qui jam tum graves Persas imperio adjecerit, in hoc carmine celebrat. Jam vero cum simul *Britannorum imperio adjectorum* mentionem faciat, in eundem annum incidere videtur, quod de Britannia, jam tum maximam partem per dynastarum quorundam studia Romanorum imperio adjecta, scribit Strabo iv, p. 138, *οἰκείαν σχεδὸν παρεσκεύασαν τοῖς Ῥωμαίοις ὅλην τὴν νῆσον*. Totam enim insulam sub Claudio demum in Romanæ provinciæ formam redactam esse satis constat. Unde ornatum et gravitatem carmini suo peteret, non longe circumspiciendum fuit poetæ. Graviter enim, quod ipsius rei ferebat narratio, pudendam istam militum Romanorum ignaviam et impietatem in patriam, qua non eripi sibi solum passi essent signa mili-

Augustus, adjectis Britannis
Imperio, gravibusque Persis.
Milesne Crassi conjuge barbara
Turpis maritus vixit? et hostium—
Pro Curia, inversique mores!—
Consenuit socerorum in arvis,
Sub rege Medo, Marsus et Appulus
Anciliorum et nominis et togæ
Oblitus, æternæque Vestæ,
Incolumi Jove, et urbe Roma?

taria, sed conjugio adeo in captivitate apud Parthos se junxissent cum mulieribus barbaris, carpenti et abominanti sponte ea, quæ Regulus olim de captivis judicaverat, succurrere debebant. Itaque ut Reguli de captivis judicium eo attentius ex ipsius quasi ore audiatur, sistit eum in consilio Senatus Romani præsentem, et ea ipsa, quæ missus a Carthaginiensibus contra eos suasisse dicitur, verbis gravissimis pronunciantem; quo nihil ad animos priscæ virtutis et patriæ amore inflammandos fingi et adhiberi ab Horatio potuit efficacius.

1—4. *Cœlo tonantem*, cett. sensus: quemadmodum credere solemus, Jovem regnare in cœlo, quod ibi movet tonitrua, ita nunc Augustus, quod potentia sua Britannos et Persas Romanorum imperio adjecit, tanquam præsens deus regnum suum in terris habere credetur. De eo, quod Horatius ad Augusti majestatem et potentiam magnifice extollendam bipartitum quasi ei cum Jove regnum, huic quidem in cœlo, illi in terris assignat, cf. sup. i, 12, 57 et 58, et ibi not. *Credidimus*, *ἀορίστως*, pro, credere solemus. *Tonantem*, per tonitrua enim regnum suum declarare putabatur Jupiter; hinc sup. Hor. l. l. *Tu gravi curru quaties Olympum*, pro vulgari, tu regnabis in cœlo. *Præsens Divus*, qui se conspiciendum præbet in terris, qui præsentia sua in terris numen suum declarat; opponitur enim *Jovi in cœlo regnanti*. *Adjectis Britannis Imperio, gravibusque Persis:* rem auget, ut poeta; vid. argum. nam neque Britanni, neque graves Persæ (h. e. Parthi, Romano nomini infestissimi, cf. sup. i, 2, 22) tum vere et plane in Romanorum potestatem redacti fuerant.

5—7. Vix rem de remissis nunc a Phraate signis Romanorum militaribus et captivis tangere poterat poeta, quin ejus animum simul de ignominia ista Romanæ gloriæ inusta subiret indignatio. Huic igitur primum morem gerit; et postquam gravius in eos, quorum ignavia tam turpiter contaminata sit vetus Romanorum gloria, invectus est, opportune in rem suam illustre Reguli exemplum tractat. Hæc omnia autem quo magis ad antiquæ virtutis studium excitandum spectant, eo suavius Augustum, cujus gratiam satis aperte poeta in hoc carmine captat, delectare debebant. *Milesne Crassi conjuge barbara Turpis maritus vixit?* Hoccine a se impetrare potuerunt milites Crassi, ut in captivitate apud Parthos patriæ suæ plane obliti ignominiosum cum feminis barbaris inirent conjugium? Interpretes jungunt, *maritus barbara conjuge*; et explicant, maritus barbaræ conjugis, vel ad *barbara conjuge* supplent, ducta. Neutrum fert Latinitas: junge, *Turpis conjuge barbara*, h. e. infamis et ignominia affectus barbara conjuge; sic. sup. i, 37, 10, viri fœdo morbo infames dicuntur *viri morbo turpes*. *Vixit*, observa hujus verbi vim pro, vivere potuit, nec mortem potius ejusmodi vitæ ignominiosæ prætulit? *Pro Curia, inversique mores!* Ah quam turpiter antiqua Senatus Romani auctoritas et antiquus Romanæ virtutis honor pollutus est! Cui non in mentem venit illud Ciceronis: *O tempora, o mores!*

8—12. *Consenuit socerorum in arvis:* en dedecus militis Romani, apud gentem barbaram in bono otio agrorum dotalium cultui, ut omnem vitam ibi consumat, intenti! *Medo*, Parthico. *Marsus et Appulus*, ergo ii adeo milites quorum fortitudinis laus apud exercitum Romanum alias fuit maxima: hoc nomine sup. ii, 20, 18, laudatur *Marsa cohors;* et Virg. Geo. ii, 167 Marsos *genus acre virûm* vocat. *Anciliorum*, h. e. imperii, quod *ancilia* æternitatis suæ pignora haberet; e duodecim autem illis scutis, quæ a Græca voce *ἀγκύλος*, ob incurvatam et sinuatam eorum formam dicta sunt *ancylia*, unum inprimis, quod Numa ab Egeria sibi missum esse

Hoc caverat mens provida Reguli,
Dissentientis conditionibus
Fœdis, et exemplo trahenti
Perniciem veniens in ævum,
Si non periret immiserabilis
Captiva pubes. Signa ego Punicis
Adfixa delubris, et arma
Militibus sine cæde, dixit,
Derepta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero:

finxerat, ideo a Romanis religiosissime cultum esse constat, quod, ubi illud esset, ibi summa imperii fore putabatur. *Togæ*, quam antea ut Romanus, tanquam Romanæ dignitatis et libertatis insigne, gesserat. *Incolumi Jove, et urbe Roma?* præcipue cum sub Jovis tutela Capitolium et urbs incolumitate sua adhuc gaudeat. Per *Jovem* designatur Jupiter Capitolinus, et is pro ipso *Capitolio* dictus est.

13—18. *Hoc caverat mens provida Reguli*, cett. Sensus et nexus: ejusmodi dedecus (*hoc*), quod nempe reductis in patriam ignavis militibus admittitur, prudenter olim averterat Regulus, dum captivos neutiquam in patriæ damnum redimendos, sed sine omni miseratione hosti relinquendos esse censuit. Rem notam de Regulo Cic. Offic. i, 13 breviter narrat sic: *Regulus primo bello Punico captus a Pœnis cum de captivis commutandis Romam missus esset, jurassetque se rediturum; primum ut venit, captivos reddendos in Senatu non censuit; deinde cum retineretur a propinquis et amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere.* Quod ad comparationem captivorum nunc sponte a Phraate remissorum, cum iis quorum vel commutandorum vel redimendorum causa Romam a Carthaginiensibus missus fuerat Regulus, attinet; fuit quidem non una eademque utrorumque conditio, sed una eademque causa, qua justam utrique contra se moverant indignationem. Neutri enim ut homines ignavi turpem captivitatem honestæ morti, sed ut viri fortes honestam mortem turpi captivitati præferre debuerant. *Hoc*, ne hoc fieret, scilicet ne pudendæ ignaviæ milites reducerentur in patriam. *Mens provida Reguli*, prudens consilium Reguli, providentis nempe, quam perniciosa futura sit reipublicæ ignavorum militum redemtio. *Dissentientis conditionibus Fœdis, et exemplo*, cett. dum fœdas de redimendis captivis conditiones dissuadebat, easque tanquam exemplum, vim perniciosam apud posteros habiturum, rejiciendas esse censebat. *Fœdis*: æquiores quoque illas conditiones, quas de captivis vel commutandis vel redimendis Carthaginiensium nomine nunc ferebat Regulus, ideo vocat *fœdas*, quod omnes, qui non mortem captivitati prætulerint, fœdæ ignaviæ milites habet; et proinde quasque de his redimendis latas conditiones, ut rem fœdam et pessimi exempli, damnat. Sed ne forte Regulum fœdæ istius captivitatis, de qua sermo est, consortem ita loqui et suadere mireris, imperatoris fortunam non a sola ipsius, sed a communi militum virtute pendere, cogita. Nam si fortissimum ducem Regulum secuti fuissent milites, quis eum non una cum illis in media hostium agmina irrupturum, et honestam pro patria mortem longe fœdæ captivitati antepositurum fuisse sibi non persuadeat? *Si non periret*, si redimeretur; nec potius *periret*, h. e. repudiata eorum redemtione hostium arbitrio relinqueretur.

18—24. *Signa et arma adfixa delubris*; veteres enim, ut satis constat, spolia hostium ut ἀναθήματα in templorum fastigiis suspendere solebant. *Sine cæde*, graviter de militibus ignavis, qui nec hostem cædunt, nec ab eo cæduntur, sed sine cæde statim hosti se dedunt. *Civium tergo libero*, pro vulgari, tergo liberorum civium: quod autem Regulus se liberos cives Romanos manibus in tergum revinctis vidisse ait, id cum contumeliosissimum haberetur, ad Romanorum animos exacerbandos egregie accommodatum est. *Portasque non clusas, et arva coli*: vulgarem sententiam, "et Carthaginienses, nihil Romanos curantes, in summa securitate vivere," apta securitatis imagine adumbravit; ubi enim urbis alicujus incolæ hostem non timent, ibi apertis portis libere et secure agris colendis operam dare solent: inf. in Epist. ad Pis. v. 199, *apertis otia portis*. *Populata Marte nostro*; Regulus enim,

Portasque non clusas, et arva
Marte coli populata nostro.
Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit. Flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco,
Nec vera virtus, quum semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus;
Et Marte Pœnos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.
Hic, unde vitam sumeret, inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago, probrosis
Altior Italiæ ruinis!

ante ignominiosam illam cladem quam militum suorum ignavia accepit, splendide Carthaginienses vicerat, et eorum agros usque ad Carthaginis fere muros depopulatus fuerat.

25—30. *Scilicet:* eleganter hac particula utuntur, qui, quod ita esse, vel futurum esse, vel fieri omnino posse negant, cum sarcasmo quodam affirmant. *Auro repensus*, exquisitius pro, auro appenso redemtus. *Flagitio additis damnum*, h. e. flagitium ab ignavis militibus in patriam commissum augebitis damno, si eos redimitis; *damnum* autem tam iu redemtionis pretio, quod perdatur, quam in timenda ab hoc pravo exemplo antiquæ virtutis corruptela ponendum est. *Neque amissos colores Lana refert medicata fuco, Nec*, cett. Vulgarem sententiam, "quemadmodum lanæ tinctæ non restitui potest pristinus color vel candor, ita nec virtus in animum semel corruptum redit," vel brevius, "non elui potest ex animo vitium, quo semel ille imbutus vel infectus est," egregie poeta exornavit. *Medicata. Medicare*, ut φαρμάσσειν apud Græcos, passim pro, tingere, inficere; sic *medicatum vellus ahenis* apud Ovid. Rem. Am. 707. *Fuco. Fucus (φῦκος)* herba marina, cujus succo lana, purpura tingenda, primum imbui (nos, *gegründet zu werden*) solebat, ut sic tam accipiendo quam firmiter tenendo colori purpureo præpararetur: vid. Boettig. ad h. l. et quos laudat Gesn. ad Quinct. p. 634, et Beckmanni Beiträge zur Geschichte der Erfind. T. i, p. 336 sqq. Eodem sensu *venenum* inf. Epist. ii, 1, 207, *Lana Tarentino violas imitata veneno. Refert*, denuo ostendit, recipit. *Amissos colores*, candorem puta. *Curat reponi deterioribus:* redire cupit in pectora eorum qui deteriores facti sunt; sententia: qui semel a veræ virtutis studio recesserunt, et ignavia se corrumpi passi sunt, ii nunquam ad bonam frugem se recipient, sed pro perditis habendi sunt. *Curat reponi*, pro vulgari, se reponi patitur.

31—36. *Si pugnat extricata*, cett. sensus: si fieri potest, ut cerva retibus expedita timiditatem suam deponat, et forte animal evadat; tum fieri quoque posse crediderim, ut milites nostri ignavi, qui se capi et vinciri passi sunt ab hostibus, evadant viri fortes, et novo prœlio Carthaginienses vincant. *Se credidit hostibus*, sc. deditione. *Restrictis*, retortis (cf. v. 22) et in tergum vinctis. *Iners*, de homine lenti animi, qui contumelia non afficitur.

37—40. *Hic, unde vitam sumeret, inscius*, ignavus iste, qui omnem salutis spem in sola virtute et armis ponendam esse haud didicerat. Romanus enim miles sentire debebat, ut Æneas apud Virg. Æn. ii, 353, 354, *Moriamur, et in media arma ruamus: Una salus victis, nullam sperare salutem. Pacem duello miscuit*, dum iste, ubi pugnare debuerat,

Fertur pudicæ conjugis osculum,
Parvosque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, et virilem
Torvus humi posuisse vultum:
Donec labantes consilio patres
Firmaret auctor nunquam alias dato,
Interque mœrentes amicos
Egregius properaret exsul.
Atqui sciebat, quæ sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimovit obstantes propinquos,
Et populum reditus morantem,
Quam si clientum longa negotia
Dijudicata lite relinqueret,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.

de vita sibi condonanda cum hoste egit. *Probrosis Altior Italiæ ruinis!* Carthago, dum imperium Romanum probrosa militum ignavia destruitur, eo altius caput suum extollit.

41—48. *Ut capitis minor*, ut homo, qui captivitate non solum liberi civis jura amisit, sed servus adeo factus est; dicebantur ejusmodi homines *deminuti capite* (vid. Liv. xxii, 60, ubi Manlius captivos, ut redimerentur ab Hannibale missos, ut *deminutos capitis, abalienatos jure civium et servos Carthaginiensium*, haud redimendos esse censet), et ipsa eorum conditio *capitis deminutio*, quæ fuit triplex; *maxima* quidem, ut Reguli nostri *capitis deminutio*, cum cives captivitate vel alio modo non solum civitatem et libertatem perderent, sed adeo servi fierent; *minor* vel *media*, cum civium tantum jus amitterent; *minima*, cum, pristinæ familiæ jure amisso, adoptione in aliam transirent. *Ab se removisse*, ne ut servilis conditionis homo eos quasi contaminaret osculando vel contingendo. *Virilem Torvus humi posuisse vultum:* en præclaram magni Romani imaginem! Regulus, ipse captivus, ne captivi redimantur, Senatui Romano auctor, cum senatores de capiendo consilio fluctuare et cunctari videt, generosius indignatur, et hanc indignationem jam non verbis, sed vultu humi dejecto viriliter prodit! *Nunquam alias dato*, quale nullus unquam in suam ipsius perniciem tam generoso animo dedit. *Egregius*, h. e. egregii et singularis exempli.

49—56. *Atqui sciebat, quæ sibi barbarus Tortor pararet:* Cic. Offic. iii, 27, *Nec vero ignorabat, se ad crudelissimum hostem, et ad exquisita supplicia proficisci.* Respicit scilicet Horatius crudelissima illa supplicia et tormenta, quibus Regulus, cum Carthaginem reversus esset, affectus et necatus esse traditur; quorum descriptionem lege apud Sil. Ital. vi, 539 sqq. Extitere autem post Palmerium in Exercit. ad App. (cf. edit. Schweigh. vol. iii, p. 392) plures, qui vulgarem de Reguli suppliciis narrationem in dubitationem vocarent, et totam rem ad invidiam contra Carthaginienses augendam confictam esse contenderent; vide inprimis, quæ nuperrime docte et copiose de hac re disputavit Cl. Ruperti ad Sil. Ital. l. l. p. 395 sqq. *Quam si clientum*, cett. quam si, ut causarum aliquis patronus, causa tandem, quam non sine magna molestia pro clientibus suis defendendam susceperat, dijudicata, animi sui reficiendi causa in amœnissimam quandam regionem rusticatum iret. *Longa*, et proinde eo molestiore et majore cum tædio conjuncta. *Venafranos in agros*, in Campania sitos, pro quaque alia amœniore regione. *Lacedæmonium Tarentum:* cf. sup. ii, 6, 11 et 12.

CARMEN VI.

AD ROMANOS.

Delicta majorum immeritus lues,
Romane, donec templa refeceris,
Ædesque labentes Deorum, et
Fœda nigro simulacra fumo.
Dîs te minorem quod geris, imperas:
Hinc omne principium, huc refer exitum.
Dî multa neglecti dederunt
Hesperiæ mala luctuosæ.

CARMEN VI.

Ad licentiores, quibus tum temporis præcipites in perniciem agi cœperant Romani, mores, pertinebat inprimis deorum contemtus et vita libidinosior. Ab hac igitur perniciosissima morum corruptela dum populares suos avocare studet in hoc carmine poeta, primum deos, quorum cultum adhuc neglexerint, non solum variarum, quas jam experti sint, calamitatum auctores fuisse, sed eosdem multo graviora mala, nisi refectis eorum templis ad pristinum pietatis exercitium redierint, iis immissuros esse ostendit; deinde, ut flagitiorum, quibus libere nunc polluantur, turpitudinem iis ante oculos ponat, tam inhonestas, quibus puellæ a tenera inde ætate ad libidinem juvenes pellicere soleant, artes, quam infamia, quæ licentius nunc a nuptis admittantur, describit adulteria; denique, ut cum pudore intelligant, quantum a majorum suorum indole et virtutibus degeneraverint, breviter, quales illi nati et educati fuerint, commemorat. Augusti quidem in toto hoc carmine nulla facta est mentio; sed cum illud, eo ipso tempore scriptum esse videatur, quo Augustus ad deorum cultum, qui tum frigebat, in civium animis refovendum *ædes sacras*, ut scribit Sueton. Aug. c. 30, *vetustate collapsas, aut incendio absumtas refecit*, et ad compescendam liberæ Veneris licentiam legem *Juliam de adulteriis*, et legem *Papiam Poppæam de maritandis ordinibus*, cett. dedit; Horatium, ut in aliis carminibus Augusti virtutem *bellicam*, ita in hoc virtutem ejus *civilem* celebrare voluisse, haud improbabile est.

1—4. *Delicta majorum*, ab impiis patribus, in bellis civilibus inprimis, contra deos et patriam perpetrata. *Immeritus*, h. e. innocens, integer; nam *Diespiter neglectus*, ut sup. Carm. iii, 2, 30 dicitur, *sæpe incesto addidit integrum*, ubi cf. not. et sup. i, 28, 30. *Templa refeceris*, inf. Sat. ii, 2, 103—105, *Quare Templa ruunt antiqua Deûm? cur, improbe, caræ Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo? Ædes Deorum*, intellige delubra, quæ passim cum templis conjungi solent. *Labentes*, præ vetustate desidentes et ruinam minantes, quoniam earum reficiendarum nulla adhuc habita fuerat ratio. *Fœda nigro fumo*, fœde inquinata et decolorata fumo, sc. quem flamma turis, quod in templis adolebatur, sursum mittebat; ritus igitur ille, quo deorum simulacra stato quotannis die lavari solebant, intermissus fuerat; de quo Spanhemius ad Callim. Hymn. in Lavacr. Pall. erudite more suo disputat.

5—8. *Dis te minorem quod geris, imperas*; nam tum demum, cum deorum potentiæ te submittis, h. e. deos pie colis, firmum, quod tenes, erit imperium: sententia gravissima! in quam Cic. de Harusp. Resp. 9, *Pietate ac religione, atque hac una sapientia, qua Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus*; et Camillus apud Liv. v, 51, *Intuemini horum deinceps annorum vel secundas res, vel adversas; invenietis omnia prospere evenisse sequentibus deos, adversa spernentibus. Hinc omne principium, huc refer exitum*, in omnibus rebus tam suscipiendis quam perficiendis deorum habenda est ratio. *Refer* per zeugma proximo nomini *exitum* accommodatum est, ad *principium* supple, repete. *Neglecti*: cf. sup. 2, 30.

Jam bis Monæses et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
Nostros, et adjecisse prædam
Torquibus exiguis renidet.
Pæne occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Æthiops:
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.
Fecunda culpæ sæcula nuptias
Primum inquinavere, et genus, et domos:
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit.
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, et fingitur artibus:

9—12. *Jam bis Monæses et Pacori manus*, cett. bis nempe Romani a Parthis fusi sunt; primum quidem duce Crasso, quem majore exercitus Romani parte interemta (vid. Vell. Paterc. ii, 46) vicit dux Orodis, *Monæses*, qui vulgo ab historiarum scriptoribus *Surena* appellatur; fuit scilicet *Surena*, ut recte hanc difficultatem historicam jam expedierunt Interpp., titulus, quo summus dux apud Parthos insigniri solebat; deinde duce Antonio, cujus exercitus, postquam ejus legatus Didius Saxa a Pacoro, regis Orodis filio fortissimo, antea victus fuerat, vid. Dio xlviii, 24 sqq. sub ipsius deinceps imperio pæne deletus est: vid. Dio xlix, 24 sqq. *Non auspicatos contudit impetus*, temeritatem nostram, qua inauspicato et præter deorum voluntatem Parthos aggredi ausi sumus, graviter ulta est Pacori manus: *inauspicatos*, Crasso certe multa prodigia quæ funestas hujus belli clades portenderent, oblata esse dicuntur: vid. Val. Max. i, 6, 11; Flor. iii, 11. *Et adjecisse prædam Torquibus exiguis renidet*, et Parthus animi sui voluptatem, quod prædam Romanis detractam exiguis torquibus suis adjecit, læto risu declarat. Per *prædam* intellige torques ampliores et pretiosiores, quales Romanos, equites inprimis, gestasse constat: cf. Sil. Ital. xv, 256. *Renidet*: verbum *renidere* hominis suaviter ridendo os diducentis speciem bene pingit: cf. ad Catull. xxxix, 2.

13—16. *Seditionibus*, bellis domesticis. *Dacus*, refer ad bellum, quod Romano imperio, ad se et Cleopatram transferendo, paravit Antonius; in ejus exercitu enim fuerunt, quos sibi adjunxerat (vid. Dio li, 22). *Daci*, gens bellicosissima et Romanis infestissima: cf. sup. i, 35, 9. *Æthiops*: per Æthiopes (licet ad *Æthiopiæ* quoque proprie sic dictæ terminos potestatem suam prorogavit Antonius, vid. Plutarch. in vit. Anton. p. 945) jam designantur Ægyptii, quod satis docent verba sequentia: *Hic classe formidatus*, h. e. timendus horrendæ magnitudinis classe illa, quam contra Romanos Cleopatram instruxisse constat: cf. Virg. Æn. viii, 688 sqq. *Melior*, exercitatior, præstantior.

17—20. Notat et perstringit nunc poeta libidinosam Romanorum vitam, ad quam perstringendam periculi, a flagitiosa Antonii et Cleopatræ consuetudine Romano imperio imminentis, commemoratione commode sibi viam muniverat. *Fecunda culpæ sæcula*, ætas nostra, tanquam fecunda flagitiorum mater, h. e. flagitia ætate nostra increbrescentia; similiter *sæculum bonis artibus ferax* dixit Plinius Ep. iv, 15, 8. *Nuptias*, matrimoniorum jura et sanctitatem; *genus*, h. e. liberos, qui, quod parentes vitia sua iis inserunt, *inquinari* dicuntur: in sententiam, vitia parentum in liberos propagari, veterum scriptorum exempla congessit ad h. l. Mitsch. *Domos*, familiarum propaginem, nepotes. Sic *domus Assuraci* apud Virg. Æn. i, 284, de ejus propagine, Romanis. *In patriam populumque*, pro vulgari, in salutem cum publicam tum privatam; sic Bentleii, de otiosa ejusdem notionis repetitione solliciti, correctio, *Inque patres populumque*, haud necessaria est. *Derivata fluxit*, elegantius pro vulgari, derivata est. Ceterum de insigniter aucto apud Romanos mœchorum numero queritur quoque Catull. Carm. cxiii.

21—24. *Motus Ionicos*, h. e, lascivos.

Jam nunc et incestos amores
De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quærit adulteros
Inter mariti vina: neque eligit,
Cui donet impermissa raptim
Gaudia, luminibus remotis;
Sed jussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister,
Dedecorum pretiosus emtor.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico,
Pyrrhumque et ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum:
Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus
Versare glebas, et severæ
Matris ad arbitrium recisos

Iones enim cum ad vitam molliorem et libidinem procliviores essent, eorum protervi et ad libidinem excitandam compositi mores in proverbium abierunt; hinc Ἰωνικὴ ὄρχησις, h. e. saltatio lasciva, apud Athen. i, 19, p. 22, et διακινεῖν Ἰωνικῶς apud Aristoph. Concion. 913, et Thesmoph. 170, ubi Scholiast. τὸ Ἰωνικῶς explicat ἁβρῶς, τρυφερῶς. *Motus* pro saltatione, ut *moveri* pro saltare: cf. inf. ad Epist. ad Pis. v. 214. *Doceri*, sc. a pantomimis, histrionibus, vel *lateris artificibus*, ut ejusmodi nequitiæ magistros appellat Ovid. Art. Am. iii, 351, ubi vid. Burm. *Gaudet*, vi libidinis nempe a parentibus insitæ stimulante. *Fingitur artibus*, se componit ad eas artes, quibus libidinosos ad libidinis fructus apud se capiendos pelliciat. *Artibus* est casus tertius. *De tenero ungui*, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων. Egregie ad rem Cl. Mitsch. cum Horatio comparat Epigramma Automedontis Anthol. Græc. T. ii, carm. 3, p. 191 (edit. Jacobs.), ubi Asiatica saltatrix sic describitur: Τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίης ὀρχηστρίδα, τὴν κακοτέχνοις Σχήμασιν ἐξ ἁπαλῶν κινυμένην ὀνύχων. Αἰνέω, οὐχ ὅτι πάντα παθαίνεται, οὐδ' ὅτι βάλλει Τὰς ἁπαλὰς ὧδε καὶ ὧδε χέρας· cf. Animadv. Jacobs. vol. ii, pars ii, p. 129.

25—32. *Mox*, conjux nempe facta: *inter mariti vina*, in compotatione, cui maritus interest. *Cui donet impermissa gaudia*, cui furtim sui copiam faciat; *gaudia*, de libidinis fructu passim; *raptim*, furtim, ne maritus forte interveniat, commodo temporis momento utens. *Luminibus remotis*, tenebræ enim alias furtivos amores celare solent. *Coram non sine conscio marito*, coram convivis nec inscio marito; ejusmodi maritus apud Juven. i, 55, *ad calicem vigilanti stertere naso* dicitur. *Institor*, cui a mercatore id datur negotii, ut merces ostiatim venales circumferat, mercatoris administer: jam vero cum temporibus liberæ reipublicæ ipsa mercatura honesto cive Romano indigna haberetur, nec nisi a fæce plebis libertinisque exerceretur; mulier sane, institoris adeo libidini morem gerens, turpissimi flagitii culpam contrahere debebat; hinc Horatius inf. Epod. 17, 20 contumeliose de Canidia, *Amata multum nautis et institoribus*. *Seu navis Hispanæ magister*, seu ipse mercator; ideoque sine omni discrimine, sive famulus sive dominus se ei offerat adulterum. *Magister navis*, alias est navarchus, sed cum h. l. *institori* opponatur, ipse dominus navis, naviculator vel mercator intelligendus est. *Hispanæ*, pro quavis navi mercatoria; mercatores enim Romani in Hispania inprimis quæstum facere solebant. *Dedecorum pretiosus emtor*, pretium pro turpi libidinis fructu solvens.

33—44. Ejusmodi flagitiosis parentibus haud orta est olim illa pubes, quæ in bello Punico primo mare Siculum Carthaginiensium sanguine infecit, et Pyrrhum, Antiochum, Hannibalemque vicit, sed prognata est ruri a robustis parentibus, qui

Portare fustes, sol ubi montium
Mutaret umbras, et juga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

CARMEN VII.

AD ASTERIEN.

Quid fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,
Thyna merce beatum,
Constantis juvenem fide,

eam mature duros in agris labores sustinere docuerunt, cett. *Infecit æquor sanguine Punico:* tres nobilissimas illas pugnas navales respicit, quibus Carthaginienses in bello Punico primo a Romanis ad Ægates, ducibus Duilio et Lutatio Catulo, splendide victi sunt: cf. sup. ii, 12, 3. *Pyrrhum,* Epirotarum regem et Tarentinorum socium, a Curio et Fabricio perdomitum: Flor. i, 18. *Antiochum,* regem Syriæ, a Romanis, quos ab Hannibale sollicitatus bello petierat, primum mari duce Æmilio Regillo, deinde terra ab Acilio Glabrione et Corn. Scipione debellatum; *ingentem,* ad ejus nominis et potentiæ magnitudinem designandam. *Hannibalem dirum:* similiter inf. iv, 4, 42 Hannibal, ob diras iras quas contra Romanos conceperat, *dirus Afer* vocatur. *Mascula,* robusta, valida; *versare glebas ligonibus,* ornate pro vulgari, fodere, quod Virgilius in loco illo de veteri Italiæ disciplina suavissimo, Æn. ix, 608, simili ornatu dixit *terram rastris domare.* Opportune Cl. Mitsch. in Analect. ad Horat. p. 705, cum Horatio comparat Columell. de R. R. lib. i, Præf. § 17. *Sabellis,* h. e. Sabinis; apud Sabinos enim severa illa disciplina, de qua sermo est, vel maxime viguit: cf. Virg. Geo. ii, 167 sqq. *Fustes,* sarmenta. *Severæ Matris ad arbitrium:* en egregium severæ disciplinæ exemplum, ubi ad matris adeo nutum ita exercentur filii! *Sol ubi Mutaret umbras,* cett. tempore vespertino, nocte appetente, (nos, *sum Feyerabend,)* quod vulgare, ut decebat magnum poetam, suavissimis et dulcissimos vitæ rusticæ sensus excitantibus adumbravit imaginibus; *Mutaret umbras,* sole enim decedente umbræ, ut Virgilius loquitur, crescunt majoresque de montibus cadunt. *Juga demeret Bobus fatigatis,* hinc Græcis tempus vespertinum dictum est βούλυσις, βουλυτὸς, Theocrit. vii, 56, Homer. Iliad. xvi, 779: cf. Mitsch. *Amicum Tempus agens abeunte curru,* h. e. jucundum, quando decedit curru suo, h. e. occidit, tempus adducens, sc. rusticis, a peracto opere diurno tum requiescentibus; *agens,* similiter apud Virg. Ecl. viii, 17, *Lucifer almum diem agere* pro, adducere, ἐπάγειν, dicitur.

45—48. *Damnosa quid non imminuit dies?* sed quid temporis processu non corrumpitur? *Damnosa dies,* tempus injuriosum, damno afficiens et attenuans omnia. *Pejor avis,* multo avorum ætate deterior: sic fere sup. i, 7, 25, *Fortuna melior parente* pro, melior parentis fortuna, sive benignior illa fortuna quam parens perferendam imposuit. *Nequiores,* antiquissimam illam opinionem, hominum tam corporis robur, quam animi integritatem, magis magisque unaquaque ætate corrumpi, in sua tempora poeta accommodavit. Laudant in hanc sententiam Arat. Phænom. 123, et Homer. Odyss. ii, 276.

CARMEN VII.

Asterien, de longiore amatoris sui, Gy-

Gygen? Ille Notis actus ad Oricum
Post insana Capræ sidera, frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lacrimis agit.
Atqui sollicitæ nuntius hospitæ,
Suspirare Chloen, et miseram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.
Ut Prœtum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus, nimis
Casto Bellerophonti
Maturare necem, refert.
Narrat pæne datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens:
Et peccare docentes
Fallax historias movet:
Frustra: nam scopulis surdior Icarî
Voces audit adhuc integer. At, tibi

gis, quæstus faciendi causa in Asia peregrinantis, absentia, ejusque in amore perfidia misere se excruciantem, bono animo esse jubet in hoc carmine Horatius, dum ei non solum oppidum, ubi nunc ille detineatur, indicat, sed etiam summæ ejus in amore constantiæ, quod ibi ab alia puella petitus ediderit, specimen refert. Monet igitur eam, ut ipsa potius Gygi suo se in amore constantem præbeat, nec fenestram ad nequitiam Enipeo cuidam, qui nunc eam sectetur, aperiat. Tractavit fortasse hoc argumentum poeta quidam Græcus, quem Horatius imitatus videtur.

1—8. *Quid fles*, cett. junge, *quid fles Gygen. Quem*, cett. sensus: cur dolori adeo indulges, Asterie, ob Gygis tui absentiam, qui, simulac sub veris initio serenitatem reducentes spirabunt Zephyri, usus in mercaturæ suæ negotiis successu prosperrimo, ut spectatæ fidei amator in amplexus tuos redibit! *Candidi*, cœlum candidum, h. e. serenum reddentes; sic *Notus albus*, sup. i, 7, 15, ubi vid. not.; *Iapyx albus*, inf. iii, 27, 19. *Thyna*, e Bithynia advecta: *Thyni* et *Bithyni* antiquitus quidem ita inter se differebant, ut per illos, qui oram Ponto proximam, per hos autem, qui inferiorem Ponti regionem incolerent, designarentur, vid. Herod. i, 28; sed deinde universi illi populi simpliciter *Bithyni* vocati sunt. *Bithynia* autem, cum et ipsa variarum rerum copia abundaret, et complures aliæ merces ex tota Asia eo conveherentur, mercatura, quæ ibi a multis populis exercebatur, maxime fuit nobilis: vid. Voss. ad Catull. xxiii, 7, et quem laudat Cl. Mitsch. Eustath. ad Dionys. Perieg. 793. *Fide*, antique pro, *fidei*. *Notis*, tempestate. *Oricum*, oppidum Epiri ad sinum Ionicum, portu instructum. *Post sidera Capræ*, post ortum vel occasum sideris Capræ. Est autem *Capra* sidus in sinistro humero Erichthonii sive Aurigæ, cujus tam ortus (IV Cal. Octobr.), quam occasus (Cal. Jan.), tempestatem concitare putabatur; hinc illud sidus dicitur *insanum*, h. e. tempestatum furorem portendens; similiter sup. iii, 1, 27, *sævus Arcturi cadentis Impetus, aut orientis Hædi*. *Frigidas*, solas et viduas, ubi deest tori socia, quæ membra frigida tepefaciat.

9—12. *Atqui sollicitæ*, cett. nexus: atqui ne opus quidem habet, ut frigidas noctes agat; nuntius enim hospitæ cett. *sollicitæ*, ut sunt qui misere amant. Notum est illud Ovidii, *Res est solliciti plena timoris amor*. *Nuntius*, rei cujusdam administer, internuntius. *Suspirare*, vehementius et suspirando desiderare, sc. Gygen: cf. Illustr. Heynii Observ. ad Tibull. i, 6, 35. *Tuis ignibus*, eleganter pro, Gygis tui amore; *mille modis*, quavis arte et quibusque machinis *tentat*, sc. Gygis fidem.

13—20. Cum internuntius ille Gygen ad furtivos Chloes amores non permovere posset pelliciendo, mutata ratione id effi-

Ne vicinus Enipeus
Plus justo placeat, cave:
Quamvis non alius flectere equum sciens
Æque conspicitur gramine Martio,
Nec quisquam citus æque
Tusco denatat alveo.
Prima nocte domum claude: neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ:
Et te sæpe vocanti
Duram difficilis mane.

CARMEN VIII.

AD MÆCENATEM.

Martiis cælebs quid agam Calendis,
Quid velint flores, et acerra turis

cere studet terrendo. Ut igitur eum doceat, quam graviter spreti amoris injuriam ulcisci soleant mulieres, inter alia Anteæ sive Sthenobœæ Hippolytesque ei ante oculos ponit exemplum, quarum illa Bellerophontem, hæc Peleum pæne ob spretos amores pessumdederit. *Mulier perfida*, uxor in maritum suum perfida: fabulam narrat Homer. Iliad. vi, 155 sqq. cui illa *Antea*, aliis *Sthenobœa*, appellatur. *Impulerit maturare necem*, Græce pro, ut maturaret necem. *Hippolyten*, Acasti, Magnesiæ regis (unde illa *Magnessa*) conjugem; de cujus ira, qua Peleum, quod oblatam incesti amoris conditionem repudiaverat, perditum ivit: vid. Pind. Nem. iv, 92 sqq. *Abstinens*, castus. *Historias movet*, eleganter pro, excitat, laudat, profert; sic apud Ovid. Art. Am. ii, 275, *Sol mala exempla movere*, pro, in lucem proferre, dicitur. *Peccare docentes*, quæ doceant, ne quis oblatum a muliere adulterium repudiet.

21—28. *Scopulis surdior Icari*, sc. maris. Cl. Mitsch. comparat Senec. Hippol. 580, *Ut dura cautes undique intractabilis Resistit undis, et lacessentes aquas Longe remittit, verba sic spernit mea.* Laudant quoque Eurip. Med. 28, *ὡς δὲ πέτρος ἢ θαλάσσιος* Κλύδων *ἀκούει νουθετουμένη φίλων.* Apposite inprimis Philodem. xx, 5, 6, Anthol. Græc. T. ii, p. 75, Τοῦτ' *ἐβόων αἰεὶ καὶ προὔλεγον· ἀλλ' ἴσα πόντῳ* Ἰονίῳ *μύθων ἔκλυες ἡμετέρων.* Similia vide apud Valckenar. ad Eurip. Hippol. p. 196 C. *Integer*, sc. castitate sua; sup. ii, 4, 22, *Brachia, et vultum, teretesque suras, Integer laudo. Æque sciens equum flectere*, qui æque sciat equum flectere: ad gymnasticas exercitationes, quibus pueri ingenui operam dabant in Campo Martio, pertinebat inprimis studium in equitandi natandique arte atque scientia positum: cf. sup. i, 8, 6 sqq. *Tusco alveo*, Tiberi ab Etruria delabente.

29—32. *Prima nocte domum claude.* Idem præceptum ad aditum amatoribus intercludendum inculcat Ovidius Amor. ii, 19, 38, *Incipe jam prima claudere nocte domum. Sub cantu querulæ tibiæ:* quando ad querulos tibiæ sonos Enipeus *παρακλαυσίθυρον* canit. *Difficilis*, *χαλεπή*, aspera.

CARMEN VIII.

Mæcenatem ad diem festum Calendis Martiis secum celebrandum invitat Horatius. Sententiarum nexus est fere hic: Invitatus ad diem festum Calendis Martiis apud me celebrandum miraris fortasse, doctissime Mæcenas, quid sit, quod ego homo cælebs solemni more diem celebraturus sim, quo matronæ tantum maritique pro conjugii felicitate sacra instituere solent. Sed audi causam! Hoc ipso die ego olim in villa mea arboris ictu pæne exstinctus fui. In memoriam igitur hujus diei, quo singulari deorum cura servatus sum, quotannis ego ex voto suscepto sa-

Plena, miraris, positusque carbo
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguæ.
Voveram dulces epulas et album
Libero caprum, prope funeratus
Arboris ictu.
Hic dies anno redeunte festus
Corticem adstrictum pice demovebit
Amphoræ, fumum bibere institutæ
Consule Tullo.
Sume, Mæcenas, cyathos amici

cram hostiam Baccho mactare, suaves epulas apparare, et interioris notæ vino depromto liberius lætitiæ indulgere soleo. Itaque veni, et in læta compotatione, ad lucem usque producta, multos cyathos in salutem servati amici bibe. Graviores autem de rebus civilibus curas sepone, idque eo magis, cum domitis externis hostibus nihil amplius ab iis reipublicæ timendum sit; imo abjectis curis omnibus lætum, quem sors tibi offert, diem carpe. Equidem hoc carmen eo tantum consilio ab Horatio scriptum et missum ad Mæcenatem esse puto, ut eum non vulgari modo, sed honorificentius et insignitius ad se vocaret, vel ut luderet, uti poetæ, oblata ejusmodi rei opportunitate, ludere solent. Sed longe aliter de eo statuunt interpretes. Eos quidem, qui Horatium hoc carmen Mæcenati, illius domum intranti et convivii apparatum stupenti, decantasse autumant, jam refutavit Cl. Mitscherlichius; cujus tamen, quam ipse de hoc carmine affert, non magis mihi probatur sententia. Putat nempe ille, Horatium ad hoc carmen scribendum impulsum esse eo, quod a Mæcenate, ne celebrandis Calendis Martiis se deridendum propinaret, monitus, et de causis, ex quibus illæ celebrari soleant, magno doctrinæ apparatu (quem versus quintus innuat) edoctus fuerit; Horatium igitur ei hoc carmine respondere, et veram, ex qua Calendæ Martiæ sibi sacræ sint, causam exponere. Ceterum hoc carmen U. C. DCCXXXIV scriptum esse ex v. 17 sqq. colligi potest.

1—8. *Martiis Calendis. Martiæ Calendæ* sacræ erant conjugiorum præsidi, Junoni, quam pie hoc die matronæ venerari, et pro conjugii felicitate sacra ei instituere solebant, unde hic dies sub *Matronalium* nomine celebrabatur. Locus classicus de *Matronalibus* est apud Ovid. Fast. iii, 170 sqq.: cf. Tibull. iii, 1, 1. *Quid agam cælebs*, quid mihi conjugii experti in mentem venerit, diem festum celebrare velle, quem non nisi conjugii consortes celebrare solent. *Quid velint flores*, cett.: res singulas, quibus sacra solemnia apparabantur, enumerando vulgarem sententiam, "cur ego tam operose sacra parem," egregie exornat: *flores*, florum in sacris usus notissimus; in *Matronalibus* quoque matronæ flores Junoni ferre, ejusque caput floribus cingere debebant: Ovid. Fast. l. l. 253. *Acerra*, arcula, in qua thus adolendum condebatur; *cespite vivo*, in ara graminea, qualis pro foco ignem recipiente a privatis exstrui solebat. *Docte sermones utriusque linguæ:* literarum tam Græcarum quam Latinarum cognitione instructe, pro vulgari, vir eruditissime, nihil amplius; simpliciter Mæcenatem *doctum* appellat inf. Epist. i, 19, 1, placendi nempe studio sæpius Horatius doctrinæ laudem Mæcenati vindicat: cf. sup. ii, 12, 10. *Sermones* (λόγους, μύθους) scripta, literas. *Libero:* vitam e præsente mortis periculo servatam, quam sup. iii, 4, 27, *Musarum*, et ii, 17, 28, *Fauni* tutelæ tribuerat, nunc tribuit Baccho, ipsi quoque tam poetarum patrono, cf. i, 1, 29, quam agresti et hortorum pomorumque deo: vid. quem laudat Cl. Mitsch. in Annal. ad Horat. Carm. p. 705, Pindari locum apud Plutarch. Sympos. Qu. ix, 14, p. 745 A. (Fr. Heyn. p. 96). *Arbor:* cf. sup. ii, 13.

9—12. *Hic dies anno redeunte*, cett. sensus: hoc die festo quotannis vini Consule Tullo conditi aperietur amphora, h.e. hic dies festus quotannis inter vetusti vini pocula hilariter transigetur. *Corticem adstrictum pice demovebit. Corticem adstrictum pice demovere amphoræ* est, corticem amphoræ orificio immissum et pice obturatum solvere: cf. sup. i, 20, 3. Laudant Theocrit. vii, 147, Τετράενες δὲ πίθων ἀπελύετο κρατὸς ἄλειφαρ· cf. Archiloch.

Sospitis centum, et vigiles lucernas
Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor et ira.
Mitte civiles super Urbe curas:
Occidit Daci Cotisonis agmen:
Medus infestus sibi luctuosis
Dissidet armis:
Servit Hispanæ vetus hostis oræ,
Cantaber, sera domitus catena:
Jam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.

v, 2, Anthol. Græc. T. i, p. 41. Pro vulg. lect. *dimovebit* cum Cl. Mitsch. dedi, *demovebit*; *demovere* enim et *dimovere* ita fere inter se differunt, ut illud de rebus vel personis, quæ loco suo moventur, singulis, hoc de pluribus dicatur; uti *deripere* et *diripere*, de quorum differentia adi Ernest. Clav. Cic. s. v. *diripere*. *Amphoræ*. *Amphora* sive *cadus*, vas figlinum ore angusto. *Institutæ*, quæ, in vini apotheca reposita, edocta est vel didicit; paulo sublimius pro vulgari, quæ cœpit. *Fumum bibere*, fumum imbibendo maturitatem et amaritudinem trahere, vel vetustescere; veteres enim, meliorem vini tractandi rationem ignorantes, fumi ope maturitatem et vetustatem ei contrahere studebant; itaque, ut satis notum, vini apothecas habebant in superiore ædium parte, fumo pervia: vid. Columell. de R. R. i, 6, § 20. Accuratissime autem apothecarum vinariarum usum et situm descripsit Galenus de Andit. i, 3, cujus de hac re verba ad Columellæ l. l. apposuit Cl. Schneiderus in Comment. p. 44, 45. *Consule Tullo*, annus enim, quo vinum condebatur, ut satis constat, notari solebat in cado, inscriptis consulum ejus anni nominibus; per *Tullum* autem intelligendus videtur L. Volcatius Tullus, qui U. C. DCLXXXVIII cum M. Æmilio Lepido consul fuit; vinum igitur illud, si hoc carmen, ut in argum. monuimus, ad A. U. DCCXXXIV referendum est, vetustatem XLVII annorum tum traxerat; nec hæc vini vetustas nimia et insolita fuit: cf. inf. iii, 14, 8; iii, 21, 1; Epod. 13, 6; ut visum est iis, qui ætatem hujus vini ad L. Volcatii Tulli consulatum referunt, qui in annum DCCXXI incidit.

13—16. *Sume, Mæcenas, cyathos amici Sospitis centum*: veni et sume centum cyathos sospiti amico sacros, h. e. in salutem sospitis amici exhauriendos; *cyathos amici*, poculum enim, quod in alicujus salutem vel honorem exhauritur, *ejus poculum* dici solet. *Cyathus* fuit vasculum, sextarii (qui nobis fere est *Noesel*) partem duodecimam capiens, quo, in cochlearis fere formam efficto, vinum in grandiora pocula infundebatur, vel aqua per id affusa vinum temperabatur. *Vigiles lucernas*, eleganter pro, nocturnam compotationem: *perfer*, protrahe, produc; *perferre* respondet plane vernaculæ in hac re locutioni, *aushalten*: *in lucem—dum rediens* (ut Hor. inf. iii, 21, 24 loquitur) *fugat astra Phœbus*. *Esto*: quasi in media compotatione jam versetur, loquitur, ut bibendi magistri, leges convivis præscribentes, loqui solent. *Ira*, altercatio, jurgia.

17—24. *Mitte civiles super Urbe curas*; hoc ipso anno enim (DCCXXXIV) dum Augustus, in bellum ad Orientis populos debellandos profectus, ab urbe aberat, Mæcenas urbi præfectus fuit: Tacit. Annal. vi, 11, Dio xlix, 16. *Occidit Daci Cotisonis agmen*. Dacorum copiæ, quas contra nos duxit eorum rex Cotison, fusæ fugatæque sunt (nempe a Lentulo, vid. Sueton. Octav. 21, Flor. iv, 12): de *Dacis* cf. sup. ad i, 35, 9. *Medus infestus sibi luctuosis Dissidet armis*: Parthus nomini Romano infestus domestica inter se dissidet seditione, quæ ipsi luctus et doloris causa fit; *dissidet sibi* pro, dissidet a se, ut sup. ii, 2, 18, *dissidens plebi*: *arma luctuosa*, quæ luctus causa fiunt; ut sup. i, 21, 13, *bellum lacrimosum*: dedi nempe lectionem, quam ex N. Heinsii conjectura in textum recepit Mitsch. Nec tamen displicet omnino vulgata lectio: *Medus infestis sibi luctuosus Dissidet armis*, h. e. Medus non sine luctu et dolore hostiliter inter se dissidet. Medus enim pariter *luctuosus* dici potest, ut sup. iii, 6, 8, *Hesperia luctuosa*. Respicit autem poeta crebras seditiones a Teridatis amicis contra Phraatem *solo restitutum* (vid. ad ii, 2, 11) motas. *Servit*, paret Romanorum

Negligens, ne qua populus laboret,
Parce privatus nimium cavere:
Dona præsentis cape lætus horæ, et
Linque severa.

CARMEN IX.

CARMEN AMŒBÆUM.

HORATIUS.

DONEC gratus eram tibi,
Nec quisquam potior brachia candidæ
Cervici juvenis dabat:
Persarum vigui rege beatior.

LYDIA.

Donec non alia magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloen:

imperio, *Cantaber*, Hispaniæ septentrionalis gens ferocissima, post multas clades et pugnas ab Agrippa demum perdomita, vid. Dio liii, 25; hinc *sera domitus catena*, h. e. sero Romanorum ditioni subjectus: cf. sup. ad ii, 6, 2. *Scythæ*, intellige Istri accolas, qui sup. ii, 9, 22, *Geloni* vocantur. *Meditantur cedere campis*, nunc id agunt, ut e nostris finibus in suos recedant; *laxo arcu*, significanter pro, impetu eorum hostiliter nos infestandi represso, nempe a Lentulo; nam qui hostem telorum jactu petere desinunt, arcum *laxant* vel remittunt. Cl. Mitsch. comparat τόξα κεχαλασμένα apud Antip. Thessal. xx, 3, Anthol. Græc. T. ii, p. 100. Idem commode laudat Senec. Œdip. 469, *Laxavit victos arcus Geticasque sagittas, Lactea Massagetes qui pocula sanguine miscet*: cf. Ovid. Fast. v, 593, Trist. ii, 227.

25—28. *Negligens—parce—nimium cavere*: junge, *privatus parce* (noli) *nimium cavere, ne qua populus laboret* (ne qua forte re in discrimen vocetur populi salus), *negligens*, securo nec tale quid nunc curante animo: *privatus* jam pro, urbi præfectus; nam ii quoque, qui publicis muneribus vel summis magistratibus funguntur, cum principibus vel regibus opponuntur, *privati* dicuntur: vid. Ernest. Clav. Cic. s. v. *privatus*. *Dona præsentis cape lætus horæ*: læto animo percipe bona, quæ præsens tempus vel hodiernus dies tibi percipienda offert; vel, ut eandem sententiam brevius Horatius sup. i, 11, 8 extulit, *carpe diem*. *Linque severa*, omnem omittas curam.

CARMEN IX.

Zelotypia sive obtrectatio inter Horatium et Lydiam gliscere cœperat. Ambo conveniunt. Horatius primum summam, quam, nullo alio adhuc sibi in amore a Lydia prælato, perceperit felicitatem, mollissimi amoris affectu laudare incipit. Respondet Lydia, nec minorem suam, dum sola ab Horatio amata fuerit, felicitatem fuisse, graviter et luculenter ostendit. Tum Horatius, ut urat pungatque Lydiam, novi amoris, cui se nunc deditum esse simulat, mentionem facit. Par pari refert Lydia. Jam mutat rationem Horatius et pacis conditiones fert. Lydia statim eas accipit, et sic fit mollissimi firmissimique amoris redintegratio. Cum scena, qua in gratiam cum Lydia redit Horatius, fere sit dramatica, suaviter colloquium inter se et Lydiam ortum ad carminis amœbæi formam et leges composuit; et sic, quod in hoc carmine dulcissimum est, iis, quæ respondet Lydia, se superari passus est. Ceterum lectores ipsi perci-

Multi Lydia nominis
  Romana vigui clarior Ilia.

HORATIUS.

Me nunc Thressa Chloe regit,
  Dulces docta modos, et citharæ sciens:
Pro qua non metuam mori,
  Si parcent animæ fata superstiti.

LYDIA.

Me torret face mutua
  Thurini Calais filius Ornyti:
Pro quo bis patiar mori,
  Si parcent puero fata superstiti.

HORATIUS.

Quid? si prisca redit Venus,
  Diductosque jugo cogit aeneo?
Si flava excutitur Chloe,
  Rejectæque patet janua Lydiæ?

-pient hujus mellitissimi carminis dulcedinem, quam certatim propinare studuerunt interpretes.

1—4. *Gratus eram tibi*, suavi simplicitate pro, a te amabar. *Potior*, mihi prælatus; eleganter enim, qui potiores vel priores partes apud puellam aliquam habet, *potior esse* dicitur: inf. Epod. 15, 13, *Nam si quid in Flacco viri est, Non feret assiduas potiori te dare noctes:* cf. inf. Sat. ii, 5, 76: vid. Brouckhus. ad Tibull. i, 5, 68. Sic κρείσσων apud Callim. Ep. xxvi, 2. *Vigui*, significanter pro tenui, fui, vixi. *Persarum rege:* jam veteres summam felicitatem cum regum sorte comparare solebant: vid. Mitsch. Cum delectu autem posuit Persarum regem, quod Persarum reges opulentissimi, et omnium rerum, in quarum possessione vulgo censeri solet humana felicitas, copia instructissimi fuere.

5—8. *Non alia magis Arsisti*, non aliam puellam ardentius amabas: de locutione, *ardere aliqua* pro, ardere ob aliquam, cf. sup. ad ii, 4, 7. Ceterum observa, quomodo Lydia cum Horatio in eadem sententia gravius efferenda certat. Horatius dixerat, *Donec gratus eram tibi, nec quisquam potior*, cett. at Lydia multo fortius, *Donec non alia magis Arsisti. Neque erat Lydia post Chloen*, neque ego postponebar Chloæ: Horatius simpliciter dixerat, *Nec quisquam potior*, at Lydia ipso nomine appellat puellam in amore sibi prælatam. *Multi Lydia nominis*, ego puella nobilissima, a nobilissimo scilicet poeta amata, et ab eodem carminibus celebrata; Lydia autem bis nomen suum pro, ego, repetens, venuste et acerbe monere videtur Horatium, ut illius temporis, quo sæpe Lydiæ nomen in ore habuerit, et amatorum more, identidem repetierit, memoriam recolat. *Romana Ilia:* in comparatione quoque Horatium vincit Lydia, quæ cum Romæ conditoris matre, Ilia, se comparans longe Horatio cum Persarum rege comparato apparet augustior.

9—12. *Regit:* suaviter *regi* dicuntur amatores, qui ad nutum dominæ suæ se componunt; *citharæ sciens*, Græce, κιθάρας εἰδυῖα. *Animæ*, Chloæ, *animæ meæ* (ut sup. i, 3, 8 Horatius loquitur) *dimidio:* cf. sup. ii, 17, 5. Eodem blandimento Cicero, Ep. ad Div. xiv, 14, Terentiam et Tulliolam *animas suas* vocat.

13—16. *Me torret face mutua. Torreri* de gravi amoris æstu, cf. sup. i, 33, 5, inf. iii, 19, 20; multo major igitur Lydiæ verbis vis inest, quam Horatii, *Me nunc Thressa Chloe regit. Thurini*, Thurio, Lucaniæ oppido, oriundi. *Bis mori*, Horatius simpliciter *mori* dixerat.

LYDIA

Quamquam sidere pulchrior
Ille est, tu levior cortice, et improbo
Iracundior Hadria:
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

CARMEN X.

AD LYCEN.

EXTREMUM Tanain si biberes, Lyce,
Sævo nupta viro: me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.

17—20. *Prisca Venus*, pristinus amor. *Diductosque jugo cogit aeneo*, pro vulgari, disjunctos firmissimo vinculo conjungit. *Jugo cogit aeneo:* sup. quoque i, 33, 10, Venus *animos sub juga aena mittere* dicitur, ubi cf. not. et ad Carm. ii, 5, 1. *Flava*, pulchra, ut sexcenties.

21—24. *Sidere pulchrior*, h. e. sideris alicujus splendorem formæ suæ nitore superat: apud Homer. Iliad. vi, 401 Astyanax ἀλίγκιος ἀστέρι καλῷ dicitur: cogitandum inprimis de Luna, cujus splendori passim pulchrarum formarum nitor æquiparatur: sic sup. ii, 5, 18, de Chloride, *albo sic humero nitens, Ut pura nocturno renidet Luna mari.* *Cortice*, subere, ut carm. anteced. v. 10. *Improbo Iracundior Hadria:* sup. quoque i, 33, 15, Myrtales iracundia cum maris Hadriatici æstu comparatur.

CARMEN X.

A Lyce, quam amabat, non admissus hoc carmen querulum ante ejus januam canit. Primum igitur, ut miseratione sui durum Lyces animum frangat et emolliat, sævæ tempestatis, ante illius fores sibi porrecto perferendæ, exponit injuriam; deinde, ut ab invisa Veneri superbia eam deterreat, subitas Fortunæ vices ei ante oculos ponit; denique iterum ei exprobrata summa animi duritie, se laboribus, quos ejus causa subeat, tandem victum non amplius illam curaturum esse minatur. Est totum hoc carmen παρακλαυσίθυρον, h. e. carmen, ante puellæ januam ab amatore non intromisso flebilibus modis decantatum, cujusmodi carminis particulam jam supra Horatius libri primi carmini vigesimo quinto (v. 8, 9) intexuit. Similia παρακλαυσιθύρου exempla jam laudarunt alii, Plaut. Curc. i, 2, 60 sqq.; Ovid. Am. i, 6; Propert. i, 16, 17 sqq. in Græcis Theocrit. iii et xxiii; et Aristoph. Eccles. 945—967: cf. Caspar. Sagit. de Jan. Vett. c. 37.

1—4. *Extremum Tanain si biberes, Lyce*, cett. sensus: quamvis, o Lyce, ut mulier fera et barbara viveres in Scythia, et timendæ sævitiæ marito ibi juncta esses, tamen animum tuum mei, ante fores tuas prostrati, et ventorum violentiæ expositi, subiret miseratio. *Tanain*, notum flumen in Scythia; *extremum*, extremæ, h. e. remotissimæ regionis. Sic inf. Epist. i, 1, 45, *extremi Indi;* Epist. i. 6, 6, *extremi Arabes;* et Carm. iii, 11, 47, *extremi Numidarum agri;* ut passim apud Horatium *ultimus*, v. c, sup. i, 36, 4, *ultima Hesperia;* ii, 18, 4, *ultima Africa;* i, 35, 29, *ultima Britannia.* *Biberes*, populi enim a fluviis quos accolunt ita designantur, ut eos bibere dicantur; hinc sup. i, 20, 20, *Rhodani potor;* et inf. iv, 15, 21, *qui profundum Danubium bibunt.* *Sævo*, cujus atrox tibi in furtivo amore forte deprensæ extimescendum esset ingenium. *Asperas*, h. e. duras, significanter pro, tuas. *Plorares me objicere*, exquisitius pro, non sine miseratione et dolore me objiceres, h. e. me, cujus misereret, intromitteres. *Incolis*, perpetuo, tanquam in domicilio suo, in Scythia dominantibus.

Audis, quo strepitu janua, quo nemus
Inter pulchra satum tecta remugiat
Ventis? et positas ut glaciet nives
Puro numine Jupiter?
Ingratam Veneri pone superbiam;
Ne currente rota funis eat retro.
Non te Penelopen difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens.
O, quamvis neque te munera, nec preces,
Nec tinctus viola pallor amantium,
Nec vir Pieria pellice saucius
Curvat: supplicibus tuis
Parcas, nec rigida mollior æsculo,
Nec Mauris animum mitior anguibus.
Non hoc semper erit liminis aut aquæ
Cœlestis patiens latus.

5—8. *Nemus Inter pulchra satum tecta*, intellige viridiarum in tecti impluvio consitum, quale Horatius describit inf. Epist. i, 10, 22, *Nempe inter varias nutritur silva columnas:* cf. Tibull. iii, 3, 15, et ibi Heyn. Laurorum inprimis in impluvio consitarum passim fit mentio: Virg. Æn. ii, 512, et vii, 59. *Pulchra*, splendida; unde Lycen honestam matronam et in re lauta constitutam fuisse probabile fit. *Ventis*, ventorum, hunc strepitum excitantium, impetu; *et ut glaciet*, et vides vel sentis, ut glaciet, cett. nam verbum *audis* non in propria significatione repetendum, sed ex noto loquendi genere, zeugmate, aliud verbum rei accommodatum inde eliciendum et supplendum est. Apponam in hanc rem locum huic simillimum Nost. sup. ii, 1, 21—24, *Audire magnos jam videor duces Non indecoro pulvere sordidos, Et cuncta terrarum subacta, Præter atrocem animum Catonis:* ubi pariter ad *et*, non *audire* in propria significatione, sed simile, v. c. *percipere*, *cognoscere*, suppleri debet. Nihilominus Bentleius sibi temperare non potuit, quin facta post *remugiat* interpunctione corrigeret, *Sentis et positas ut glaciet*, cett. ut nihil de aliorum super hoc loco argutiis dicam. *Positas*, pro vulgari, jacentes; *puro numine Jupiter*, ornatius pro, purus Jupiter, h. e. purus aer; puro enim aere vis frigoris est acrior et vehementior.

9—12. *Ingratam Veneri pone superbiam:* de Venere, superbiæ ultrice, vid. Lambin. ad h. l. Cl. Mitsch. laudat Agath. xix, 7, Anthol. Græc. T. iv, p. 10. *Ne currente rota funis eat retro:* vulgarem sententiam, ne e summo loco retro veharis vel præceps agaris ad infimum (h. e. ne superbiæ tuæ pœnas des), funis, qui nimia ejus intentione ruptus revolvitur, adumbravit imagine. Intelligendus autem funis ejusmodi, quo per machinam rota instructam, cui ille circumvolvitur, moles quædam in altum attrahitur. Cum ejusmodi igitur fune, rupto nempe nimio rotæ cursu et retro voluto, comparatur sors eorum qui nimio nisu ad altiora tendentes subito casu ad inferiora retro feruntur. Hinc *funis rumpitur*, vel *retro it*, proverbiali locutione dictum est in homines superbos, quorum altiores, quos trahunt, spiritus subita fortunæ conversione franguntur. Livius xlv, 41, *quum ex summo retro revolvi fortuna consuesset*. Horatius inf. Epist. i, 18, 87 et 88, in eandem sententiam imagine a navigatione translata, *Tu, dum tua navis in alto est, Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.* Huc faciunt duo apprime loca, a Cl. Mitsch. laudata, Lucian. Dial. Meretr. p. 286, edit. Gesn. *σὺ δὲ πάνυ χαλεπὴ ἀεὶ τῷ ἀνθρώπῳ γεγένησαι. καὶ ὅρα, μὴ κατὰ τὴν παροιμίαν ἀποῤῥήξωμεν πάνυ τείνουσαι τὸ καλώδιον*, et Aristænet. Epp. ii, 1, p. 72, Abr. *πείθου μοι καὶ τῆς ἀμετρίας ἀπόσχου. ὅρα, μὴ κατὰ τὴν παροιμίαν ἀποῤῥήξωμεν πάνυ τείναντες τὸ καλώδιον, μηδὲ λάθῃς λοιπὸν εἰς ἀγερωχίαν μεταβαλοῦσα τὸ φρόνημα. οἶσθα δὲ ὅσον Ἔρως ἀντιστρατεύειν τοῖς ὑπερηφανοῦσι φιλεῖ.* *Non te Penelopen difficilem procis Tyrrhenus genuit parens:* cum Etruscæ puellæ alias leviores, et a castitatis illius, quam Penelope marito

CARMEN XI.

AD LYDEN.

Mercuri, nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo,
Tuque, Testudo, resonare septem
Callida nervis,
Nec loquax olim, neque grata, nunc et
Divitum mensis et amica templis:

suo Ulyssi probavit, studio alienæ essent (Cl. Mitsch. in hanc rem laudat Athenæ. xii, 3, p. 517), Horatius non sine causa Lycen Etruscæ originis esse commemorat. *Penelopen difficilem procis*, tam castam, qualis fuit Penelope.

13—20. *Tinctus viola pallor amantium:* pallor, quo præ amore contabescentium os obducitur, cum violarum colore comparatur, luteo illo nempe (unde inf. Epod. 10, 16, *pallor luteus*) vel albo; nam violarum, ut Plin. xxi, 6 ait, *plurima genera: purpureæ, luteæ, albæ*; hinc *pallentes violæ* apud Virg. Ecl. ii, 47. Cl. Mitsch. comparat Calpurn. ix, 41, *Pallidior buxo violæque simillimus erro*. *Vir pellice saucius*, maritus pellicis amore percussus; scilicet *saucii* dicuntur amantes, sagittarum, quibus pectora amantium a Cupidine sauciari dicuntur, respectu habito: similiter sup. i, 27, 12, felix in amore *beatus vulnere*, et infelix in amore *perire sagitta* dicitur. *Pieria*, Thessala, a Pieria, Thessaliæ regione. *Curvat*, flectit, pervincere potest, sc. ut amori eorum, qui te sectantur, morem geras. *Supplicibus tuis parcas*, noli tamen committere, ut ego supplex amator ante fores tuas prostratus peream. *Nec rigida mollior æsculo*, cett. o tu, quæ nunc es nec mollior rigida æsculo, nec mitior animum Mauris anguibus, h. e. o tu, quæ adhuc durissimo animo amorem meum adspernata es. *Mauris*, sævioribus enim anguibus scatebat inprimis Mauritania.

CARMEN XI.

Ut in carmine antecedente Lycen, ita in hoc poeta Lyden, puellam pariter adhuc asperam et ferocius amatorum blanditias respuentem, mitiorem et sibi procliviorem reddere studet. In partes igitur vocat tam lyræ inventorem, Mercurium, quam ipsam lyram; enarransque, quomodo dulcissimo ejus cantu Orpheus non solum sævas bestias mitigaverit, arbores acciverit, et fluviorum cursum inhibuerit, sed apud inferos quoque Cerberum adeo suaviter demulserit, et Ixionem Tityumque recreaverit, mira arte ad fabulam Danaidum in hoc carmine sibi tractandam delabitur, utpote consilio suo Lyden ab animi duritie deterrendi et mollioris animi sensu imbuendi accommodatissimam. Cardo enim totius carminis vertitur fere in his: *O testudo—Dic modos, Lyde quibus obstinatas applicet aures,—Audiat Lyde scelus atque notas Virginum pœnas*, cett. Quod si tenemus, neutiquam de nexu hujus carminis cum Homio et aliis laborabimus, imo poetæ in adornandis et scite inter se nectendis iis, quæ primariæ carminis sententiæ egregie respondent, artem et ingenium admirabimur.

1—8. *Nam te docilis magistro Movit Amphion lapides canendo:* pro vulgari, namque potes (sc. modos dicere, quibus durissimi animi Lyde moveatur), posuit exemplum Amphionis, quem Mercurius, *curvæ lyræ* (sup. i, 10, 6) *parens*, et lyra donasse, et ejus cantu lapides adeo movere docuisse traditur; hinc, cum ille in exstruendis muris Thebanis lyra caneret, lapides ejus cantu moti sponte in ordinem suum se composuisse finguntur: vid. Apollodor. iii, 5, 5, Pausan. ix, 5, p. 921: cf. inf. Epist. ad Pis. v. 394 sqq. *Testudo*, apposite pro, lyra, quippe quam ita invenisse dicitur Mercurius, ut primum super testudine (h. e. testa, in quam testudo se recipit, concava) nervos intenderet; locus classicus in hanc rem est in Homer. Hymn. in Merc. v. 47 sqq. *Callida*, quæ calles; *resonare septem nervis*, hinc λύρα ἑπτάχορδος, ἑπτάτονος, ἑπτάφθογγος. *Nec loquax olim, neque grata*; quæ, cum olim nondum nervos intentos haberes, nec garrulos sonos edebas, nec cuiquam voluptatem creabas. *Divitum mensis et amica templis:* hinc illa δαιτὸς ἑταίρῃ et χοροί-

Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures.
Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exsultim metuitque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc protervo
Cruda marito.
Tu potes tigres comitesque silvas
Ducere, et rivos celeres morari.
Cessit immanis tibi blandienti
Janitor aulæ,
Cerberus: quamvis Furiale centum

τυπος Homer. Hymn. in Merc. v. 31. De lyræ usu in sacrificiis Cl. Boettig. laudat Dionys. Halicarn. Ant. Rom. 7, p. 1487, 11. *Obstinatas aures:* auribus jam tribuitur, quod ad Lydes animum referendum est.

9—12. *Velut equa trima:* similiter Horatius, sup. ii, 5, 6, Lalagen puellam nondum amorum, sed teneræ ætatis adhuc lusibus, et juvenili petulantiæ deditam, cum *juvenca, in udo salicto cum vitulis ludere prægestiente,* comparat, ubi in not. Anacreontis locum lxi, 9, 10, poetæ in hac comparatione obversatum, jam attulimus. *Ludit exsultim,* σκιρτῶσα παίζει apud Anacr. l. l. *Metuitque tangi,* et cavet sibi ne quis eam attrectet, h. e. nec se attrectari patitur; *metuit tangi,* ut sup. ii, 2, 7, *penna solvi metuens,* ubi cf. not. *Tangere* de tactu libidinoso in re Venerea, ut passim: similiter *attrectare mulieres* apud Cic. pro M. Cœl. 8, et Suet. Ner. 26; hinc sup. *Pallas intacta* pro, integra, casta. *Nuptiarum expers:* inf. Epist. ii, 1, 132, *ignara puella mariti.* Omnes, quos vidi, interpretes hæc verba ad *equam* referunt, et rem inhonestam vocabulis honestioribus expressam esse putant, ita ut *expers nuptiarum* sit equa quæ nondum equum admiserit, per *protervum maritum* autem equus in Venerem ruens designetur; sed quidni jungere quoque liceat, *Quæ,— nuptiarum expers* (nondum ad libidinem proclivis) *et adhuc protervo cruda marito* (repugnans adhuc libidinosi amatoris deliciis) *ludit exsultim metuitque tangi, velut equa trima latis campis,* sc. ludere et tangi metuere solet? *Nuptiarum. Nuptiæ* et *nuptias facere* passim de fructu amoris haud legitimi, vid. Interpp. ad Petron. c. xxv, ut γάμος et γαμεῖν apud Græcos: vid. Hemsterhus. ad Aristoph. Plut. p. 401, 2, et Schrader. ad Musæum p. 123. *Maritus,* ut passim *conjux,* de quovis amatore vel amica, et *conjugium* de amore haud legitimo. *Adhuc cruda marito,* nondum matura, nondum mollem mitemque se præbens amatori, aspera; translatum a pomis *crudis,* h. e. immitibus adhuc et acerbis; hinc sup. ii, 5, 10 Lalage, ferocius adhuc amatores rejiciens, cum *immiti uva* comparatur; et Theocrito xi, 21 Galathea eadem de causa φιαρωτέρα ὄμφακος ὠμᾶς dicitur.

13—20. *Tu potes tigres,* sc. cantus tui dulcedine, flectere vel mitiores reddere; ejusmodi enim aliquid supplendum est, cum τὸ *ducere* ex noto loquendi genere nomini tantum proximo τῷ *silvas* accommodatum sit: de cantus vi similiter Cicero pro Arch. 8, *bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur et consistunt.* Respicit autem poeta, ut quivis ipse videt, ea quæ Orpheus lyræ cantu effecisse traditur; hinc quod lyra *silvas comites ducere* (h. e. arbores adducere, ut lyra canentem tanquam comites sequantur), et *morari celeres rivos* dicitur, egregie respondet iis quæ sup. i, 12, 9—12 de Orpheo narrantur. *Cessit immanis tibi blandienti Janitor aulæ, Cerberus:* horrendum illum Orci janitorem, Cerberum, vicerunt blanda tua carmina, h. e. ita ceperunt et deleniverunt, ut Orpheo libere Orcum adeundi faceret copiam. De Orphei in Orcum ad Eurydicen suam inde reducendam descensu, et admirabili quam ejus carmina ibi habuere vi, locus classicus est apud Virg. Geo. iv, 467 sqq. *Immanis,* Cl. Mitsch. cum Lambino ad *aulæ* referendum esse putat; sed ut nihil dicam, *Cerberi* jam magis, quam *aulæ,* immanitatem favere rei de qua sermo est, Virg. quoque Æn. vi, 418, de Cerbero, *Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci Personat, adverso recubans immanis in antro. Furiale,* Furiarum more angues pro crinibus habens; sic *Furialis incessus* de tali, quali Furiæ se inferre solent, apud Liv. vii, 17. *Caput ejus:* τὸ *ejus,* ut nimis tenue et languidum in hac sublimioris carminis oratione, jure meritoque jam

Muniant angues caput ejus, atque
Spiritus teter saniesque manet
Ore trilingui.
Quin et Ixion Tityosque vultu
Risit invito: stetit urna paullum
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.
Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum pœnas, et inane lymphæ
Dolium fundo pereuntis imo,
Seraque fata,
Quæ manent culpas etiam sub Orco.
Impiæ, nam quid potuére majus?
Impiæ sponsos potuere duro
Perdere ferro.
Una de multis, face nuptiali
Digna. perjurum fuit in parentem
Splendide mendax, et in omne virgo
Nobilis ævum.
Surge, quæ dixit juveni marito,
Surge, ne longus tibi somnus, unde

Bentleius et Cuningamius et alii emendatum iverunt; scilicet verbum quoddam cum sequentibus jungendum in hac voce latere videtur, unde Bentleius pro *ejus atque* tentabat, *exeatque*; Cuningamius, *æstuetque*; Gesnerus, *effluatque*. Sed vide quæ de hoc loco disputat vir Cl. Nækius in peculiari libello, Bonn. 1821, quocum tamen ob unam vocem corruptam versus elegantissimos et Horatio dignissimos damnare nolim. Fortasse res omnis salva est, si (quod in Horatii edit. min. ex conjectura proposui), pro intolerabili plane lectione *ejus* mecum legeris, *æstus*. *Quamvis Furiale centum Muniant angues caput, æstus atque Spiritus teter saniesque manet Ore trilingui*. Verbum *manet* per zeugma ultimo tantum nomini *sanies* accommodatum est; ad *æstus* supplendum fere est, prorumpat, emittatur; ad *teter spiritus*, exhaletur. *Æstus*, sc. furoris, vel ignis, vel irarum: Virg. Æn. iv, 532, *magnoque irarum fluctuat æstu*; et v. 564, *varioque irarum fluctuat æstu*. Ceterum, quam facile a lippo quodam librario *æstus* corrumpi potuerit in *ejus*, sponte apparet. *Ore trilingui*, est igitur jam Cerberus *triceps*, ut sup. ii, 19, 31, sed *centiceps* sup. ii, 13, 34, ubi vid. not.

21—24. *Ixion*: de Ixione, ab Jove, quod Junonis pudicitiam tentare ausus fuerat, ad Tartara detruso, ibique ad sceleris pœnam luendam rotæ implicito, cf. Virg. Geo. l. l. v. 484. *Tityosque*: cf. sup. ad ii, 14, 8. *Vultu Risit invito*: en vim carminum, eos quoque, qui alias a voluptatis sensu alienissimi sunt, suaviter afficientium! Ixion enim et Tityus, auditis Orphei carminibus, non poterant non, quin frontem sollicitam exporrigerent, et excitatum voluptatis sensum vultu præferrent. *Urna*, non dolium, ut putat Jani, cujus v. 27 fit mentio, sed vas quo aqua hausta in dolium infunditur; itaque hæc ipsa *urna Danaidum* apud Propert. iv, 11, 28, *humeros premere dicitur*. *Danai puellas*, fabula de quinquaginta Danai filiabus, quæ præter Hypermnestram sponsos suos nocte nuptiali patris jussu occidisse feruntur, in vulgus nota: vid. Apollodor. ii, 1.

25—32. *Notas*, famosas, infames, ut sup. iii, 4, 7, *notus Orion*. *Et*, particula explicativa: nempe, scilicet. *Inane lymphæ Dolium fundo pereuntis imo*, elegantissima dolii perforati designatio; dolium enim perforatum semper inane est aquæ, quod illa infusa non in eo continetur, sed

Non times, detur; socerum et scelestas
Falle sorores;
Quæ, velut nactæ vitulos leænæ,
Singulos, eheu! lacerant. Ego illis
Mollior, nec te feriam, neque intra
Claustra tenebo.
Me pater sævis oneret catenis,
Quod viro clemens misero peperci:
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget.
I, pedes quo te rapiunt et auræ,
Dum favet nox et Venus: i secundo
Omine: et nostri memorem sepulcro
Scalpe querelam.

CARMEN XII.

AD NEOBULEN.

Miserarum est, neque Amori dare ludum, neque dulci
Mala vino lavere: aut exanimari metuentes

imo fundo perit, h. e. transfluit. Ad hoc pertusum Danaidum dolium spectat proverbium: *εἰς τετρημένον* (vel *τετρυπημένον* Lucian. Dial. Mort. xi, 4) *πίθον ἀντλεῖν*. *Fata*, pœnas; *sera*, ipse explicat, *Quæ manent culpas sub Orco*. *Etiam*, sc. post mortem. *Majus*, scelestius. *Duro*, sævo.

33—44. *Una*, Hypermnestra. *Perjurum patrem*, quod fidei et pietatis, quam ut socer generis suis debebat, sanctitatem contaminavit. *Splendide*, cum insigni honestioris animi gloria; causa enim, ex qua fidem perjuro patri datam, se sponsum occisuram esse, fefellerat Hypermnestra, fuit honestissima, sponsi nempe innocentis salus. Hinc Pindarus quoque Nem. x, 10, hanc Hypermnestræ fraudem probat. Cl. Mitsch. in hanc rem profert, quod de mendacii, in bonæ rei finem adhibiti, honestate præcipit Sophocl. Philoct. 110. Cum suavi loquendi genere autem *Splendide mendax* (ubi adjectum rei repugnat, oxymoron appellant), comparant huic simillimum, *gloriose mentiri* apud Cicer. p. Mil. 27, et *gloriosum scelus* apud Senec. Ep. 95. *Surge, quæ dixit*, cett. vide, quantam gravitatem toti huic carmini conciliat Hypermnestræ oratio! De qua quidem poetæ nostri lectores suos in mediam rem abripiendi arte cf. sup. argum. iii, 3. *Juveni marito*, Lynceo. *Longus somnus*, quo, ut Virg. Æn. x, 746 canit, in *æternam clauduntur lumina noctem*, pro, morte, ut sup. i, 24, 5 *perpetuus sopor*. *Unde*, a quibus. *Vitulos*, apposite ad comparationem juvenum, quos ipse Venusinus Horatius *juvencorum* nomine et imagine sup. ii, 8, 21 designat. In rei comparationem passim apud Homerum et alios obviam inter alia laudant Eurip. Iphig. in Taur. 297, Senec. Thyest. 735. *Intra Claustra tenebo*, intra thalamum retinebo.

45—52. *Me pater sævis oneret catenis*: et vere Danaus, uti narrat Apollodor. ii, 1, 4, *καθείρξας αὐτὴν ἐφρούρει*. *Clemens*, humanitatis sensu tacta. *I, pedes quo te rapiunt et auræ*: similiter inf. Epod. 16, 21, *I, pedes quocunque ferent, quocunque per undas Notus vocabit aut protervus Africus*. *Rapiunt*, celeriter hinc te auferunt; gravius igitur quam, ferunt. *Venus*, amantium patrona. *Et nostri memorem sepulcro Scalpe querelam*, quam eleganter! pro vulgari, et sepulcri mei monumento

Patruæ verbera linguæ. Tibi qualum Cythereæ
Puer ales, tibi telas, operosæque Minervæ
Studium aufert, Neobule, Liparæi nitor Hebri:
Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis,
Eques ipso melior Bellerophonte, neque pugno
Neque segni pede victus: catus idem per apertum
Fugientes agitato grege cervos jaculari, et
Celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.

CARMEN XIII.

AD FONTEM BANDUSIUM.

O fons Bandusiæ, splendidior vitro,
Dulci digne mero, non sine floribus,

tristem in memoriam nostri amoris insculpe titulum.

CARMEN XII.

Neobules, cui patrui minæ et objurgationes, quod formosum quendam juvenem amabat, extimescendæ erant, miseram sortem dolet. Sententiarum nexus hujus brevioris carminis, super cujus consilio mira commenti sunt interpretes, est fere hic: miseræ profecto sunt puellæ, quæ nec amant, nec vino curas abigunt; at miseræ quoque sunt illæ, quæ, quidem amant, sed metu et sollicitudine, qua patrui severitatem et jurgia expavescunt, cruciantur. Ejusmodi puella misera tu quoque es, Neobule, dum Hebrum, tam pulchritudine quam juvenilibus artibus insignem, perdite amas. Nam cum in verbis, *aut exanimari metuentes patruæ verbera linguæ*, non quasque alias puellas, sed peculiarem Neobules sortem respexisse videatur poeta, ad ea quoque, tanquam causam, quæ miserum ejus amorem redderet, continentia, in constituendo hujus carminis consilio adverti debet. Ceterum Horatius in hoc carmine non tam Anacreontis (xlvi) sententiam, Χαλεπὸν τὸ μὴ φιλῆσαι, χαλεπὸν δὲ καὶ φιλῆσαι, quam alium quendam poetam Græcum, quem tota hujus carminis indoles et oratio satis aperte prodit, expressisse videtur. De singulari hujus carminis metro et diversa, qua illud in Vett. Codd. et editt. exhibitum et descriptum sit, ratione copiose egit Jani in Excurs. i. ad h. l.

1—3. *Miserarum est*, sc. puellarum conditio. *Amori ludum dare*, significantius pro vulgari, amare; nam qui amant, ludo jocoque sæpe sunt Amori, vel ludibrium ei debent: hinc sup. i, 33, 11 et 12, Venus *impares Formas atque animos sub juga aenea Sævo mittere cum joco* dicitur. *Mala vino lavere* (antique pro *lavare*, ut sup. iii, 4, 61), curas vino diluere; *Siccis omnia nam* (ut Horatius sup. i, 18, 3—4. loquitur) *dura Deus proposuit; neque Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.* Ceterum cum per vini potum a poetis sæpe nil nisi hilarioris et jucundioris vitæ fructus designari soleat, jam non de compotationibus (quamvis leviores inprimis puellas iis interfuisse constat, cf. sup. ii, 11, 21, inf. iii, 14, 21), sed in universum de vitæ hilaritate cogitandum est. *Aut exanimari metuentes Patruæ verbera linguæ*, h. e. aut ex altera parte eas, quæ amori et vitæ hilaritati indulgent, dum patrui objurgationes iis metuendæ sunt, angi et sollicitari. *Patruæ verbera linguæ*, convicia et opprobria patrui. Similiter Cicer. ad Div. xv, 16, *convicio verberare* dixit. Patruorum autem, ut hominum querulorum, et fratrum liberos inprimis assiduis objurgationibus increpantium et castigantium, passim fit mentio: cf. Torrent. ad h. l. et quos laudat Ernestius in Clav. Cic. s. v. *patruus*; hinc proverbiali locutione severus morum censor et castigator *patruus* dictus est: inf. Sat. ii, 3, 88, *Ne sis patruus mihi.*

3—10. *Tibi qualum Cythereæ*, cett. vide quam egregie poeta vulgarem sententiam, "*tu amas Hebrum*," exornat, dum Neobulen, quæ, Hebro conspecto, opus statim, quod tractat, intermittere et oculis animoque in eo solo morari fingitur, viva imagine ut perdite amantem nobis repræsen-

Cras donaberis hædo,
Cui frons turgida cornibus
Primis et Venerem et prœlia destinat:
Frustra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi suboles gregis.
Te flagrantis atrox hora Caniculæ
Nescit tangere: tu frigus amabile
Fessis vomere tauris
Præbes, et pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis, unde loquaces
Lymphæ desiliunt tuæ.

tat! Comparant dulcissimos in hanc rem versus Sapphus (Annal. Brunck. i, p. 56), Γλυκεῖα μᾶτερ, οὔτοι Δύναμαι κρέκειν τὸν ἱστὸν, Πόθῳ δαμεῖσα παιδὸς Ῥαδινὰν δι' Ἀφροδίταν, et Incerti Ep. lix, 3, 4, Anthol. Græc. T. iv, p. 129. *Qualum*, calathum, sive canistrum vimineum, in quo mulieres pensa sua reponere solent. *Ales* pro, alatus; ut inf. iv, 11, 26, *Pegasus ales*. *Minervæ studium*, artes muliebres, quibus præest earum inventrix et magistra, Minerva; unde illa *operosa*, h. e. gnava, industria, Græcis Ἐργάνη dicitur. *Nitor Hebri*, pulcher Hebrus, ut sup. i, 19, 5 *Glyceræ nitor:* junge, *simul* (simulac) *nitor Liparæi Hebri* (formosus Hebrus), cett. *Liparæi*, e Lipara, Æoliarum insula una, oriundi. *Unctos*, sc. oleo, quo quidem in natationis quoque exercitatione inungi solebant juvenes: hinc inf. Sat. ii, 1, 7, *ter uncti Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto*. Ceterum de gymnasticis juvenum Romanorum exercitationibus cf. sup. i, 8, 5 sqq. et ibi not. *Bellerophonte*, Pegasi domitore; *catus*, doctus, sciens, ut sup. i, 10, 3. *Agitato*, a canibus puta, *grege;* similiter Virg. Æn. i, 185; congregatorum cervorum agmen *armenta* vocat; nos, *Rudel*. *Excipere*, ut Græcorum ἐκδέχεσθαι, de venatoribus, qui in insidiis collocati feras inopinatas opprimunt: vid. Burm. ad Phædr. Fab. i, 11, 6, et ad Val. Flac. vi, 422.

CARMEN XIII.

Ut fontem limpidum et umbrosis arboribus consitum, Bandusiæ, non procul ab ejus villa in Sabinis, scaturientem, æternitati consecret, solemne, quod vinum libando, flores spargendo, et hædum mactando in ejus honorem crastino die instituturus est, indicit sacrificium. Poetas Græcos exemplo suo in celebrandis et consecrandis fontibus amœnis Horatio præivisse, vel ex versu 13, *Fies nobilium tu quoque fontium*, manifestum est.

1—8. *Bandusiæ*. *Bandusia*, ut Acron ad h. l. observat, *est agri Sabinensis regio, in qua Horatii ager fuit*. Fons igitur, quem Horatius celebrat, ibi scatens, vocatus est *Bandusius*, e quo, ut inf. Epist. i, 16, 12—14, discimus, originem suam traxit rivus *Digentia*. *Splendidior vitro*, limpidissimus: Ovid. Heroid. xv, 157, *Est nitidus, vitreoque magis perlucidus amni;* ubi plura in hanc rem dedit N. Heinsius; passim autem, quæ perlucida sunt, cum vitro comparantur: hinc sup. i, 18, 16, *fides—vitro perlucidior;* unde *vitreus* (Græcis ὑάλινος, ὑαλόεις), pro, splendidus, perlucidus: cf. sup. i, 17, 20, et inf. iv, 2, 3, *vitreo daturus Nomina ponto*. *Dulci digne mero*, digne cui dulce vinum libetur; *non sine floribus*, flores æque ac vinum libatum, ut rem sacram, fontis aquæ inspersos esse puta. Cl. Mitsch. in hanc rem laudat Varronis locum de L. L. v, 3, *Fontinalia feriæ erant fontibus dicatæ, quibus et coronæ in fontes conjici et putei coronari solebant*. Haud ipsi quidem fontis aquæ, sed Nymphæ, quæ domum suam in hoc fonte habere putabatur, hos divinos honores factos esse, vix monere attinet; hinc sup. i, 7, 12, fons Albunea *domus Albuneæ*, sc. Nymphæ, vocatur. Nymphæ igitur fontis Bandusii jam munera spondet, quæ alias diis agrestibus offerri solebant: de *vino* Cl. Mitsch. laudat Leonid. Tar. Carm. xxxv, Anthol. Græc. T. i, p. 163; et de *floribus* eundem Carm. xxx,

CARMEN XIV.

IN AUGUSTI EX HISPANIA REDITUM.

Herculis ritu, modo dictus, o Plebs,
Morte venalem petiisse laurum,
Cæsar Hispana repetit Penates
Victor ab ora.
Unico gaudens mulier marito
Prodeat, justis operata Divis;

l. l. p. 161. *Cui frons turgida cornibus Primis et Venerem et prœlia destinat:* suavissima hædi annui vel anniculi circumscriptio; id ætatis enim hædus, cum prima cornua in ejus fronte turgescere incipiunt, ad prœlia et Venerem proclivis fit: pro vulgari autem, *Quem frons turgida cornibus Primis et Veneri et prœliis destinat,* h. e. ad Venerem et prœlia proclivem reddit, inversa loquendi ratione dixit, *Cui frons turgida cornibus Primis Venerem et prœlia destinat.* Ceterum simili suavitate Horatius inf. iii, 22, 7, *annuum verrem,* et iv, 2, 57, *vitulum* describit. *Frustra,* sc. ætas eum Veneri et prœliis destinat; *nam gelidos inficiet tibi Rubro sanguine,* cett. expende ornatum vulgaris sententiæ, nam in tui honorem ille immolabitur. Aram igitur prope fontem exstructurus erat poeta. De ejusmodi aræ inscriptionibus, v. c. *Fontis Genio.* vel, *Fonti Divino. Aram. Posuit.* vide quos laudat Boettig. Gruter. p. xciv, 3, 6, Fabretti c. vi, p. 432, 4, 5, 7. *Inficiet,* h. e. imbuet; hostiæ sanguinem fonti immissum esse puta. *Tibi,* in tui honorem.

9—16. *Atrox hora flagrantis Caniculæ,* æstus sub Caniculæ ortu sæviens. *Canicula,* tam de Sirio, quam de Procyone, Antecane, intelligi potest: vid. Salmas. ad Solin. p. 305: cf. inf. iii, 29, 18. *Hora,* de quovis anni tempore; *horæ Septembres* inf. Epist. i, 16, 17, *horæ brumales* apud Ovid. Met. iv, 299: cf. sup. i, 2, 16. *Nescit tangere* pro, non tangit; *nescire* sæpius apud poetas inservit periphrasi part. negat., *non. Fies nobilium fontium,* Græce pro, unus nobilium fontium; exempla de hoc loquendi genere dedit Jani in Art. Poet. p. 187. Per *nobiles fontes* intellige v. c. Hippocrenen, Dircen, Arethusam, cett. *Me dicente cavis impositam ilicem,* cett. dum ego carminibus meis te celebro; pro tenui *te* suaviter poeta ipsius fontis e saxis cavis, quæ superimpendens ilex inumbrat, prosilientis situm et speciem adumbrat: comparant Theocrit. vii, 137, τὸ δ' ἐγγύθεν ἱερὸν ὕδωρ Νυμφᾶν ἐξ ἄντροιο κατειβόμενον κελάρυσδε. *Loquaces Lymphæ desiliunt:* similiter Horatius inf. Epod. 16, 48, *montibus altis Levis crepante lympha desilit pede.*

CARMEN XIV.

Cum Augustus, Cantabris perdomitis, ex Hispania victor in urbem rediret (U. C. dccxxx, vid. Dio liii, 28), diem festum poeta tam publice Augusti conjugi, sorori, et aliis matronis nuptisque puellis, quam sibi privatim celebrandum, hoc carmine indicit. Lætitiam autem suam de felici Augusti reditu expressurus est ita, ut, dum illæ solemni pompa ad supplicationem prodeant, ipse privatim inter vini vetustioris pocula, et inter amoris lusus (ad quos arcessi jubetur Neæra, psaltria), summa hilaritate hunc diem transigat.

1—4. *Herculis ritu,* cett. sensus: Augustus, o plebs, qui modo ad Herculis exemplum forti animo pro victoria ab hostibus reportanda vitæ discrimen adiisse dicebatur, jam victor ex Hispania in urbem redit. *Herculis ritu:* Augustus, ut remotissimorum populorum victor, apposite cum Hercule, tam victoriis quam erroribus suis per totum terrarum orbem insigni, comparatur; hinc Virgilius quoque in Anchisæ de futuris Augusti super populis remotissimis victoriis vaticinio Æn. vi, 802, *Nec vero Alcides tantum telluris obivit.* Hæc Augusti autem cum Hercule comparatio jam multo magis quadrat, quod Hercules quoque, Geryone in Hispania occiso, iter suum in Italiam flectebat. *Modo,* paulo ante, refer ad expeditionis celeritatem; vix Augustus bellum incepisse putabatur, cum jam inde victor rediret. *Morte venalem petiisse laurum,* quam præclare pro vulgari, hostium vincendorum causa

Et soror clari ducis ; et decoræ
Supplice vitta
Virginum matres, juvenumque nuper
Sospitum. Vos, o pueri, et puellæ
Jam virum expertæ, male ominatis
Parcite verbis.
Hic dies vere mihi festus atras
Eximet curas : ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam, tenente
Cæsare terras.
I, pete unguentum, puer, et coronas,

vitæ periculum subiisse. *Laurus morte venalis*, victoria quæ vita emi debet, h. e. victoria cujus impetrandæ causa vitam aliquis contemnere debet; simili elegantia *honorem vita emere* dixit Virgilius Æn. ix, 206.

5—9. *Mulier*, Livia. *Unico*, præstantissimo, egregio; qui in re nota exempla desiderat, adeat Heins. ad Ovid. Met. iii, 454. *Prodeat*, solemni pompa nempe, de qua *prodire* proprie. *Operata Divis*, ut diis operetur, h. e. vota pro salute mariti suscepta nunc sacro faciendo exsolvat; *operata* passim pro præsente *operans* a poetis ponitur: Tibull. ii, 1, 9, *Omnia sint operata deo* pro, operentur; et sic apud Virg. Geo. i, 335; Ovid. Art. Am. iii, 411 et 635; Am. ii, 7, 23, et sæpe alibi. *Justis*, justas preces haud respuentibus, vel rebus quæ recte fiunt adspirantibus. *Soror clari ducis*, Octavia. *Matres supplice vitta decoræ*, h. e. vitta, ut decet supplicatum euntes, redimitæ : sic inf. Epod. 2, 17, *quum decorum* (h. e. pulchre redimitum) *mitibus pomis caput Auctumnus arvis extulit ;* et apud Ovid. Fast. ii, 503, *Romulus—trabea decorus*, h. e. ornatus. *Supplice*, ad personam, quæ vittam gerit, referendum. *Virginum*, nuptarum nempe, quarum mariti salvi ex bello redierant: sic sup. ii, 8, 23, novæ conjuges *virgines nuper nuptæ* ; et apud Virg. Ecl. ii, 6, 47, Pasiphae Minoi nupta *virgo infelix* dicitur. *Nuper*, ex bello recentissimo Cantabrico.

10—12. *Vos, o pueri, et puellæ Jam virum expertæ, male ominatis Parcite verbis.* Sensus : Vos ipsi, o juvenes mariti et nuptæ puellæ, ne amplius jacite male ominata ista verba quibus ruptum iri tristi bello vestrum conjugium augurabamini; immo (hoc enim inde elici debet) in pristinam amoris mutui felicitatem nunc restituti bona verba facite. Hæc quidem ratio, qua hunc locum vexatissimum expedire studui, facillima, et tam rei quam verbis accommodatissima mihi visa est. Recepi autem antiquam lectionem, *et puellæ Jam virum expertæ*, h. e. nuptæ. Poeta scilicet, ut eo magis appareret jam de puellis nuptis sermonem esse, consulto addidit, *Jam virûm expertæ*, quamvis alias ipsæ nuptæ vel conjuges simpliciter *puellæ* appellari solent : sic v. c. Penelope in Epistola ad maritum suum Ulyssem apud Ovid. Her. i, 115, *se puellam* vocat, et inf. iii, 22, 2, *puellæ utero laborantes*. At longe aliter de hoc loco sentiunt interpretes recentiores ; qui, lectione, *Vos, o pueri, et puellæ Jam virûm expertes*, quæ Cuningamii debetur ingenio, in textum recepta, de pueris qui patribus, et de puellis quæ maritis suis in bello privatæ sint, agi autumant. Sed, ut nihil dicam, quod recte jam monuit Gesnerus, importuno plane loco sic rei tristissimæ jam mentionem fieri, ipse usus loquendi huic explicationi repugnat. *Puella* enim *viri expers* ea demum recte ita dicitur, quæ cum viro non consuescit, vel, ut cum Virg. Æn. iv, 550 loquar, *vitam thalami expertem* degit, non ea quæ viro orbata est. Et quis *pueros expertes*, ne voce quidem *patrum* adjecta, de pueris qui patribus suis in bello privati sint, recte accipiat? Nec melius procedit ratio eorum, qui *puellas jam virûm expertes* de innuptis interpretantur, ita ut *jam* pro, nunc adhuc, positum sit. Profecto si Horatius *jam virûm expertes* scripsisset, haud dubie nuptas, quæ consuetudinis cum marito huc usque exsortes vixerint, intellexisset. Donec igitur non meliora afferentur, antiquam lectionem servandam esse existimo.

13—20. *Tumultum*, de bello vel domi, vel in proximis finibus, subito exorto. *Mori per vim* pro vulgari, mortem violentam. *Pete unguentum,—coronas :* cf. sup. ii, 7, 23 sqq. *Et cadum Marsi memorem duelli*, exquisite pro, vinum anno quo

Et cadum Marsi memorem duelli,
Spartacum si qua potuit vagantem
Fallere testa.
Dic et argutæ properet Neæræ
Myrrheum nodo cohibere crinem:
Si per invisum mora janitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus
Litium et rixæ cupidos protervæ:
Non ego hoc ferrem calidus juventa,
Consule Planco.

CARMEN XV.

AD CHLORIN.

Uxor pauperis Ibyci,
Tandem nequitiæ fige modum tuæ,
Famosisque laboribus:
Maturo propior desine funeri

bellum Marsicum sæviit conditum, adeoque vetustissimum. De *bello Marsico*, a Marsis, præcipuis ejus auctoribus, ita appellato, vel, ut idem vocari solet, *Italico* seu *Sociali*, quod U. C. DCLX usque ad annum DCLXII insigni atrocitate de civitatis jure gestum est, vid. Flor. iii, 18. Videtur autem vinum bello Sociali natum præstantia sua inprimis nobile fuisse, cum Juvenalis quoque v, 31, *uvæ bellis Socialibus calcatæ* cum laude mentionem fecerit: cf. ibi Cl. Rupert. in Comment. ad h. l. *Spartacum si qua potuit vagantem Fallere testa*, si qua ratione fieri potuit, ut circumvagantem Spartacum lateret vino illo impleta amphora. De *Spartaco* perniciosissimi illius in Italia belli (U. C. DCLXXIX), quod *Servile* appellari solet, concitatore, res nota: vid. Vell. ii, 20, Flor. iii, 20. *Qua*, sc. ratione, pro, forte.

21—28. *Dic et argutæ properet*, cett. plane uti sup. ii, 11, 22 sqq., ubi pariter ad hilare convivium arcessi jubetur psaltria Lyde, quæ ad psaltriarum levitatem, et causam simul, ex qua illæ advocari solebant, indicandam, *scortum* ibi vocatur. *Argutæ*, h. e. canoræ: notissimum est illud Virgilii, *argutos interstrepit anser olores;* similiter apud Græcos in laudem passim dicitur λάλιος· vid. Ruhnken. ad Hermesian. Eleg. v. 78. *Properet nodo cohibere*, festinantius in nodum colligat: cf. sup. l. l. v. 24. *Myrrheum*, h. e. *myrrha*, ut Virg. Æn. xii, 100 de coma dixit, *madentem:* minus bene alii a myrrhæ colore ad fuscum crinis colorem referunt. *Invisum*, difficilem nempe. *Lenit albescens*, cett. quam præclare! in hanc fere sententiam: juvenilis enim ille calor, quo ejusmodi moras non tulissem, deferbuit, et ætate mitigatus est. *Ferrem* pro, tulissem. *Consule Planco*, U. C. DCCXII, collega M. Æmilio Lepido; fuit igitur Horatius sub Planci consulatu juvenis annorum ferme viginti trium.

CARMEN XV.

Cum Chloris, licet jam anus facta, ambitiose tamen et proterve inter puellas adhuc nitere, et juvenes, ut olim, amoris sui illecebris irretire studeret; poeta ei in hoc carmine, ut modo tandem nequitiæ posito, et partibus, quas olim egerit, filiæ suæ Pholoæ traditis, in lanificio potius, quod magis deceat vetulam, operam suam et studium ponat, non sine amaro risu dat consilium. Similiter Horatius sup. i, 25, *Lyden*, et inf. iv, 13, *Lycen*, ut vetulas inepte amoribus adhuc deditas, contumeliose traducit. Ceterum in hoc tractato

Inter ludere virgines,
Et stellis nebulam spargere candidis.
Non, si quid Pholoen satis,
Et te, Chlori, decet; filia rectius
Expugnat juvenum domos,
Pulso Thyias uti concita tympano.
Illam cogit amor Nothi
Lascivæ similem ludere capreæ:
Te lanæ prope nobilem
Tonsæ Luceriam, non citharæ, decent,
Nec flos purpureus rosæ,
Nec poti vetulam fæce tenus cadi.

CARMEN XVI.

AD MÆCENATEM.

INCLUSAM Danaen turris aenea,
Robustæque fores, et vigilum canum
Tristes excubiæ munierant satis
Nocturnis ab adulteris:

argumento Græci cujusdam poetæ vestigiis Horatium institisse, ex totius carminis indole satis certo colligi potest.

1—6. *Pauperis*, tam ad sortem Chloridis humiliorem, quam ad causam quæ illam ad quæstum meretricium adegerit, indicandam. *Famosis laboribus*, infami, quo quæstum corpore adhuc fecisti, libidinis exercitio. *Maturo propior funeri*, morti, cui pro ætate tua matura es, vicinior: hinc inf. in Epist. ad Pis. v. 115, *maturus senex*. Cl. Mitsch. opportune in hanc sententiam comparat Nicarch. Ep. xii, 4, Anthol. Græc. T. iii, p. 61, ἀλλ' ὅτι *ταύτην Οὐκ ἄνδρα ζητεῖν νῦν ἔδει, ἀλλὰ τάφον*. Idem laudat Aristoph. Vesp. 1355. *Ludere*, delicias facere, amantium more jocari: *candidis stellis nebulam spargere* jam est, libero adspectui nitentium puellarum nebulæ instar, quæ earum splendorem intercipit, offundi.

7—12. *Si quid Pholoen satis*, sc. ut puellam, in ætatis flore constitutam. *Expugnat juvenum domos, Pulso Thyias uti concita tympano*. Chloris igitur lasciviorum puellarum more adhuc comissari et furore Bacchico quasi percita juvenum domos effringere solebat. Cum Bacchis autem haud raro comparari solent furibundæ mulieres, vetulæ inprimis, libidinis furore agitatæ: vid. Mitsch. *Tympano:* ejusmodi *tympani* figuram ex marmore profert Spohnius Miscell. Erud. Antiq. sec. i, art. 6; fuse de ejus in sacris usu disputat Perizon. ad Æl. ix, 8. *Lascivæ similem ludere capreæ:* capreæ more se lasciviorem et proterviorem gerere. Comparant Dionys. Per. 843, *παρθενικαὶ, νεοθηλέες οἷά τε νεβροὶ, Σκαίρουσι.*

13—16. *Te lanæ prope nobilem Tonsæ Luceriam*. Multum sane fellis et acerbitatis habet hæc lanificii, ad quod, tanquam ad proprium vetularum opus, Chloridem amandat, commendatio. Similiter vetulæ pristinæ levitatis pœnam lanificio luere jubentur apud Tibull. i, 6, 77 sqq. Inprimis huc spectat a Cl. Mitsch. laudatum Ep. Incert. Auct. lxxxii, Anthol. Græc. T. iv, p. 134, Ἡ *τὸ πρὶν αὐχήσασα πολυχρύσοις ἐπ' ἐρασταῖς*, Ἡ *Νέμεσιν δεινὴν οὐχὶ κύσασα θεὸν, Μίσθια νῦν σπαθίοις πενιχροῖς πηνίσματα κρούει. Ὀψέ γ' Ἀθηναίη Κύπριν ἐληΐσατο*. *Luceriam*, oppidum Apuliæ, lanæ præstantia, ob egregia quæ ibi erant pascua, nobile. *Flos purpureus rosæ*, coronæ convivales e rosis nexæ; *poti*, pro, epoti, h. e. exhausti, exsiccati; *fæce tenus cadi*, psaltrias inprimis, quæ interesse solebant comissationibus (cf. carm. anteced. v.

Si non Acrisium, virginis abditæ
Custodem pavidum, Jupiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens
Converso in pretium Deo.
Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus, ob lucrum
Demersa exitio. Diffidit urbium

21), mulieres vinolentas fuisse, operose ad h. l. docet Cl. Mitsch. *Fæce tenus*, *ἐς τρύγα*: cf. sup. i, 35, 27.

CARMEN XVI.

Quod sæpius Horatius probatum ivit, vitæ humanæ felicitatem non in magnarum opum possessione, sed in animo, non plura quam quibus ad vitam honeste transigendam opus est, appetente, positam esse, id semet ipsum exemplo proponens novis sententiarum luminibus in hoc quoque carmine probat. Sententiarum nexus est fere hic: auro nihil esse potentius, satis quidem constat. Auro enim in turrem aheneam quæ Danaen contra adulteros munire debebat, penetravit Jupiter; auro in perniciem mariti sui se corrumpi passa est Eriphyle; auro urbes expugnavit et vicinos reges de gloria et potestate secum æmulantes suppressit Macedonum rex Philippus; auro denique navium duces ad perfidiam adducti sunt. Verum enim vero quo quis est opulentior, eo majore plura habendi cupiditate agitatur. Jure meritoque igitur a divitiarum splendore abhorrui, et tranquillo animo in re modica et contemta acquiescere, quam curis gravioribus in re lauta macerari, malui. Ignorat enim latifundiorum possessor dulcissimam illam voluptatem, quam equidem ex puro rivo, paucorum jugerum silvis, et agelli mei fertilitate percipio; imo multo illo sum beatior; quamvis enim neque ex melle in Calabria quæstum facio, neque in Campania vinum Formianum condo, neque greges in præclaris Galliæ Cisalpinæ pascuis alo; rerum necessariarum tamen haud ego laboro inopia. Contracta autem plura habendi cupiditate intra exiguos agrorum meorum fines, latius mihi regnare videbor quam si continuos in Asia tractus possideam. Qui multa petunt, nunquam exsatiari possunt. Multo felicius igitur et tranquillius vivunt in re modica constituti.

1—8. Ad vulgarem sententiam exornandam, "nihil tam munitum esse quod non auro expugnari possit," primum utitur exemplo Danaes, quam ne firmissimis quidem munimentis satis tutam ab adulterorum auro præstare potuit Acrisius. Suaviter autem Venerem et Jovem risisse fingit, cum Acrisium vana contra auri potentiam moliri viderent. Acrisius scilicet, rex Argivorum (ut narrat hanc fabulam Apollodor. ii, 1 sqq.), de vitæ periculo a nepote aliquando sibi timendo divinitus monitus, filiam suam Danaen in æreum thalamum inclusisse, et sic sortis eventum eludere voluisse dicitur. Sed Jupiter cum in aureum imbrem conversus per *tecta* (*διὰ τῆς ὀροφῆς*) sive per *tegulam* (Terent. Eun. iii, 5, 35) in Danaes sinum descendisset, ex illa procreavit Perseum, qui postea avum suum Acrisium inconsulto et temere disci jactu occidisse traditur: cf. Hygin. Fab. lxiii. *Turris aenea*, intellige cubiculum vel thalamum, ubi a potioris sexus aditu secludi apud Græcos virgines solebant, munitissimum, e quo poetæ posteriores fecerunt *turrem aeneam* vel *æratam*, Claud. in Eutrop. i, 82. Apollodor. l. l. dixit, Ἀκρίσιος ὑπὸ γῆν θάλαμον κατασκευάσας χάλκεον, τὴν Δανάην ἐφρούρει. Paul. Silent. Ep. xvi, 2 appellat illum carcerem χαλκελάτους θαλάμους: cf. Cl. Mitsch. et Boettig. *Robustæ*, e trabibus roboreis contextæ, h. e. firmæ; hinc *robur* de loco bene munito in carceribus: cf. sup. ad ii, 13, 19. *Vigilum canum:* de canum gynæceis additorum custodia laudant Aristoph. Thesmoph. 423. *Tristes*, sc. amatoribus: similiter Ovidio Art. Am. iii, 601, *tristis custodia servi* dicitur. *Munierant satis*, eleganter pro, satis muniisse videbantur. *Munire ab aliquo*, pro, adversus aliquem, ut *defendere ab aliquo* sexcenties; *si non risissent* pro, nisi risissent, et hoc pro vulgari, nihilominus tamen riserunt. Vel explica hunc locum sic: *munierant satis inclusam Danaen*, et nunc supple, et profecto satis Danaen munituri fuissent (*Si non*) nisi *Jupiter et Venus Acrisium risissent*. Hac orationis forma usus quoque est Virg. Æn. viii, 522, 523, *Multaque dura suo tristi cum corde putabant*, et diutius multa dura se-

Portas vir Macedo, et subruit æmulos
Reges muneribus. Munera navium
Sævos illaqueant duces.
Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames. Jure perhorrui
Late conspicuum tollere verticem,
Mæcenas, equitum decus.
Quanto quisque sibi plura negaverit,
Ab Dîs plura feret. Nil cupientium

cum reputaturi fuissent, *Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto*. *Fore enim*, sc. bene norant, vel, probe gnari; *tutum*, haud interclusum a custodibus, liberum, securum. *Pretium* apposite pro, aurum; hoc vocabulo enim res quæ in fabula latet, adulterum nempe viam sibi ad Danaen, custodibus auro vel pretio corruptis, aperuisse, simul innuitur. Ovid. Am. iii, 8, 30, *Jupiter admonitus, nihil esse potentius auro, Corruptæ pretium virginis ipse fuit*; et hinc apud eundem, Met. iv, 610, Danae Perseum *pluvio auro* concepisse dicitur.

9—16. Loca similia de *auri potentia* vid. apud Interpp. Huc pertinet inprimis sententia quam de auri, munitissima quæque penetrantis, vi eidem Danaes fabulæ subnectit Paul. Silent. l. l. 4, —*χάλκεα νικᾷ τείχεα καὶ δεσμοὺς χρυσὸς ὁ πανδαμάτωρ*. *Per medios satellites*, eos scilicet corrumpendo. *Amat*, φιλεῖ, non simpliciter pro, solet, ut explicant, sed habet simul adjunctam notionem voluptatis, qua aurum in vi sua ostendenda, tanquam in proprio sibique jucundissimo negotio, versetur. *Saxa*, munitissima quæque. *Auguris Argivi*, Amphiarai, cujus interitus, et omnis, quæ eum secuta est, familiæ suæ clades, ab aureo monili, quo se corrumpi passa fuerat ejus uxor et Adrasti soror, Eriphyle, repetenda fuit. Nam cum ille fati, quod, ut vates, sibi in bellum Thebanum profecturo instare animo præceperat, evitandi causa se occultasset, ab ipsius uxore, aureo monili, quod per Polynicem ei oblatum fuerat, sollicitata, proditus et ad illud bellum protractus est. Quo ubi terræ haustu periisset, ejus filius Alcmæon matris fraudem cæde ultus est; ipse autem ob idem monile aureum, cum illud ab uxore, quam repudiaverat, Alphesibœa repeteret, ab ejus fratribus occisus est: vid. Apollodor. iii, 6, 2, Hygin. Fab. lxxiii. *Concidit demersa exitio*, exquisitius pro, demersa est exitio, h. e. corruit et exstirpata est. *Diffidit urbium Portas vir Macedo*. Fabulis adjungit res historica fide et experientia confirmatas. *Vir Macedo*, Alexandri M. pater, Philippus, qui, ut Cicero ait ad Attic. i, 16, *omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo asellus auro onustus adscendere posset*. Hinc idem apud Val. Max. vii, 2 ext. 10, *majore ex parte mercator Græciæ quam victor* dicitur: cf. Diod. Sic. xvi, 54. *Diffidit*, gravius pro, perrupit, expugnavit. *Subruit*, significantius pro vulgari, vicit; *subruere* enim, quod proprie de eo qui machinis vel operibus muros destruit, dicitur, apposite transfertur ad eum qui auro et muneribus, tanquam machinis, alterius potestatem subvertit. *Munera navium Sævos illaqueant duces*, refertur ad Menodorum, vel Menam, qui muneribus corruptus a Pompeio, cujus classi præfectus fuerat, ad Augustum, et ab eo vicissim ad illum defecisse traditur: vid. Dio xlviii, 45, et xlix, 1. *Sævos*, h. e. fortes, ut sæpe.

17—20. *Crescentem sequitur cura pecuniam*: cf. in hanc sententiam sup. ii, 2, 13. Notissimum est illud Juvenal. xiv, 139, *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit*. Cl. Mitsch. laudat Paul. Sil. lxxv, 3, Anthol. Græc. T. iv, p. 71, Πλοῦτον ἔχειν ἐθέλω τὸν ἐπάρκιον· ἡ δὲ περισσὴ Θυμὸν ἀεὶ κατέδει χρυσομανὴς μελέτη. *Majorum*, sc. bonorum; *majora*, *τὰ μείζονα, πλείονα*· ut ἵμερος πλεόνων apud Theocrit. xvi, 65. *Perhorrui*, gravius pro, nolui: *late conspicuum tollere verticem*, divitiarum gloria exsplendescere. *Verticem tollere* (ὑψαυχενεῖν) dicuntur, qui vana gloria super alios se efferunt, eosque præ se contemnunt: cf. sup. i, 18, 15. *Equitum decus*: similiter sup. i, 20, 3, Mæcenatem *clarum equitem* appellat.

21—28. *Quanto quisque sibi plura negaverit, Ab Dis plura feret*: quo minor alicujus est divitiarum cupiditas, eo major a diis ei concedetur felicitas; h. e. qui sorte sua contentus vivit, multo divite avaro est ditior. Nam, ut Cicero ait Paradox. vi, 3, *Non esse cupidum, pecunia est; contentum vero suis rebus esse, maximæ sunt certissimæque divitiæ*:—rebus suis contenti *satis esse putant, quod est*; *nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil re-*

Nudus castra peto, et transfuga divitum
Partes linquere gestio,
Contemtæ dominus splendidior rei,
Quam si, quidquid arat impiger Appulus,
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Puræ rivus aquæ, silvaque jugerum
Paucorum, et segetis certa fides meæ,
Fulgentem imperio fertilis Africæ
Fallit. Sorte beatior,
Quamquam nec Calabræ mella ferunt apes,
Nec Læstrygonia Bacchus in amphora
Languescit mihi, nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis:
Importuna tamen Pauperies abest;

quirunt. Nil cupientium Nudus castra peto: ego, qui nullas divitias possideo (*nudus*), faciam cum iis qui pariter a divitiarum possessione abhorrent. *Et transfuga divitum Partes linquere gestio,* et lubens volensque me a divitum partibus sejungo. Usus est Horatius locutionibus quæ similiter alias a militia ad philosophorum sectas vel disciplinas transferri solent. Senec. Epist. 2, *Soleo et in aliena castra transire, nec tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Contemtæ dominus splendidior rei, Quam si, quidquid arat,* cett. Sententiam in antecedentibus positam amplificat et exornat magis. Sensus: multo majori mihi cedit honori, quod rem tenuem et ab aliis contemtam meo imperio subjicere didici, quam si res ampla me suo subjiceret imperio; h. e. tenuitate mea contentus longe beatior sum divite, qui magnas inter opes multa adhuc desiderat. Alii verba, *Contemtæ dominus splendidior rei,* explicant, " divitias contemnendo locupletior sum dominus, quam si," cett. Sed cum *contemta res* opposita sit amplissimorum latifundiorum messibus, nec Horatius divitiarum, quas contemserit, dominus fuerit, *rem contemtam* de ea quæ ab aliis contemnitur, h. e. parva, tenui, explicare præstat: *splendidior,* quod is qui paucis contentus est, sapientiæ gloria magis effulget: *quidquid arat,* quidquid frumentorum ex cultis agris colligit. *Magnas inter opes inops:* similiter Senec. Herc. Fur. 166, avarum divitem *pauperem congesto in auro* dixit: cf. Mitsch. et inf. Epist. i, 2, 56, *semper avarus eget.*

29—44. Sensus et nexus: liquidissima illa voluptas, qua ego vel puro rivo, vel silvis paucorum jugerum, vel certo segetis meæ proventu perfundor, latet eum qui latifundiorum in fertili Africa se jactat possessionibus. Sortis igitur meæ felicitatem mecum reputans, videor ego mihi ejusmodi latifundiorum possessore longe beatior; quamquam enim non ea, in quibus vulgo censentur divitiæ, possideo, nihil tamen ad vitæ usum mihi deest, cett. Scilicet cum voces *Sorte beatior* non cum verbis antecedentibus, sed cum sequente sententia jungendæ omnino esse videantur, interpunctionem majorem post *fallit* eo fidentius posui, quod in eandem, quæ mihi jam olim succurrerat, hunc locum tam distinguendi quam explicandi rationem Wakefieldium quoque incidisse vidi. Nam qui voces *sorte beatior* cum antecedentibus junctas ad Græcam loquendi rationem, sc. ὢν, vel, esse, explicant, *sorte beatiorem esse,* ipsi de hac Latinitate viderint. Quis unquam vel *rivum,* vel *silvam,* vel *certam fidem segetis — sorte beatiorem* dixerit? *Puræ rivus aquæ:* breviter describit villam suam in Sabinis, ubi fluebat rivus Digentia, e fonte Bandusio (cf. sup. iii, 13, 1) desiliens. *Silvaque jugerum Paucorum:* inf. quoque Horatius Sat. ii, 6, 2, 3, præter *vicinum aquæ fontem—paulum silvæ* sibi contigisse ait. *Segetis certa fides meæ,* ager fertilis, qui, certa fide, quod ei creditum est cum fœnore reddit: de loquendi genere e re pecuniaria ad agriculturam translato vid. sup. ad iii, 1, 30. *Fulgentem imperio fertilis Africæ,* eum, qui divitiarum splendore conspicuus latifundiis suis in fertili Africa imperat; *imperium,* ut *regna* apud Virg. Ecl. i, 70, de agrorum possessionibus: cf. sup. ad ii, 2, 9.

Nec, si plura velim, tu dare deneges.
Contracto melius parva cupidine
Vectigalia porrigam,
Quam si Mygdoniis regnum Alyattei
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa. Bene est, cui Deus obtulit
Parca, quod satis est, manu.

CARMEN XVII.

AD ÆLIUM LAMIAM.

ÆLI, vetusto nobilis ab Lamo,
Quando et priores hinc Lamias ferunt

Quamquam nec Calabræ mella ferunt apes, quamvis non agros in Calabria possideo, ubi apum mihi quæstuosum esse possit mellificium; notum inprimis præstantia sua fuit mel Tarentinum: cf. sup. ad ii, 6, 14. *Læstrygonia amphora*, in qua vinum Formianum conditum est, ut sup. i, 9, 7, *diota Sabina*; designatur autem vinum Formianum a *Læstrygonibus*, regionem ad oppidum Formias in Campania incolentibus: vid. Homer. Odyss. x, 82. *Languescit*, veterascit. *Pinguia*, qualia oves *pingues* (ut inf. iv, 12, 9, vocantur), gerunt, crassiora et melioris notæ lana obsita puta. *Gallicis pascuis:* Columell. vii, 2, 4, *Gallicæ oves pretiosiores habentur, earumque præcipue Altinates*. *Importuna pauperies*, molestis et importunis curis hominum animos de rebus, unde vivant, crucians (χαλεπή). *Parva vectigalia*. *Vectigal* jam, ut passim, de privatorum hominum reditibus: sic inf. Sat. ii, 2, 100, et sic *tenue vectigal* de modicis reditibus apud Cic. Paradox. vi, 3. Per *Parva vectigalia* igitur designat modicum suum in Sabinis agellum. *Melius porrigam*, rectius et sapientius extendam; nam qui sorte sua contentus est, ditissimo est ditior: *porrigere* pro, propagare, dilatare, extendere: ut inf. iv, 15, 15. *Alyattei*, regis Lydiæ, Crœsi patris. *Mygdoniis*, Phrygiis: cf. sup. ad ii, 12, 22. *Continuem*, continuo vel perpetuo tractu possideam; *continuare agros* dicuntur, qui totum tractum ita agris suis occupant, ut omnia eorum rura inter se juncta sint, et uno tenore procurrant: Cic. Agr. iii, 4, Liv. xxxiv, 4. Cum totius loci sententia Cl. Boettigerus comparat Alph. Mityl. Ep. iv, Anthol. Græc. T. ii, p. 116, ad quod cf. Jacobs. Animadv. vol. ii, par. i, p. 345. *Bene est*, sc. ei; felix est is, cui, cett.

CARMEN XVII.

Horatius, cornicis augurio de procellosa tempestate posterum diem contristatura monitus, Lamiæ suo, ut illum diem lætis epulis transigat, auctor existit. Subito et sine omni artis studio hoc carmen ab Horatio exaratum esse, tam res quam ejus brevitas satis docet. Nihilominus fuere, qui, quasi datum sibi esset ubi doctrinam suam ostentare possent, severi censoris in eo dijudicando personam induerent. Itaque non solum exordium, per octo versus de Lamiæ genere protractum, ut alienum ab hujus carminis argumento graviter reprehenderunt, sed quatuor versus adeo (2—5) ut inficetos, invenustos, et Horatii ingenio indignos plane ejiciendos esse censuerunt. Sed boni illi si cogitassent, poetam, quacunque tandem ex causa permotum, ex ipso forte consilio, ut vetustam Lamiæ gentem celebraret, hoc carmen scripsisse, gentium autem originis deducendæ rationem haud orationis sublimitatem et ornatum admittere, longe aliter de illo judicassent. De Ælio Lamia cf. argum. ad i, 26.

1—9. *Vetusto ab Lamo*, Neptuni filio, antiquissimo Læstrygonum, populi in Campania, rege: Homer. Odyss, x, 81. *Quando*, siquidem, quandoquidem, ut sæpe apud Horatium. *Priores*, gentis tuæ majores. *Hinc Lamias denominatos*, a Lamo Lamias appellatos; fuit enim apud Romanos hoc nobilitatis studium, ut a nominis, quo quis antiquitus, præcipue in

Denominatos, et nepotum
Per memores genus omne fastus
Auctore ab illo ducit originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps et innantem Maricæ
Litoribus tenuisse Lirim,
Late tyrannus: cras foliis nemus
Multis et alga litus inutili
Demissa tempestas ab Euro
Sternet, aquæ nisi fallit augur
Annosa cornix. Dum potis, aridum
Compone lignum: cras Genium mero
Curabis et porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

CARMEN XVIII.

AD FAUNUM.

Faune, Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura

bello Trojano, insignem gloriam consecutus fuisset, similitudine gentis suæ originem repeterent: vid. Virg. Æn. v, 117—123. *Per memores fastus*, per tabulas, in quibus gentis Lamiæ stemma memoriæ est proditum: de utraque forma *fastus* et *fasti* vid. Drakenb. ad Sil. Ital. ii, 10: *memores*, rerum memoriam renovantes et propagantes, ut inf. iv, 14, 4; et sic *memor fama* apud Ovid. Fast. ii, 380; et *memores tabellæ* apud eundem Met. viii, 744: cf. sup. i, 13, 12. *Ab illo*, h. e. tam claro; sæpius enim aliquis, cujus laus et gloria notissima est, simpliciter *ille* vocari solet. *Formiarum mœnia:* Homer. l. l. Λάμου αἰπὺ πτολίεθρον, Τηλέπυλον Λαιστρυγονίην. *Formiarum* nomen postea demum a Lacedæmoniis huic urbi (quam Plin. H. N. iii, 5, *antiquam Læstrygonum sedem* vocat), inditum esse, docet Strabo iv, p. 161: cf. Torrent. *Et innantem Maricæ Litoribus tenuisse Lirim*, h. e. et præter Formias, agrum Minturnensem sub ditione sua habuisse: *ager Minturnensis* designatur per fluvium *Lirim* (cf. sup. ad i, 31, 7) qui illum transit, et per paludes Minturnenses in mare effunditur. Jam vero cum *Marica* Nympha, Fauni uxor et Latini mater (Virg. Æn. vii, 47), ut dea tutelaris a Minturnensibus magna religione in luco, ad ipsum flumen Lirim ei consecrato, coleretur; *Liris Maricæ litoribus* doctius pro, agro Minturnensi, *innare* dicitur. Similiter Minturnensium regio describitur apud Lucan. ii, 424, et Martial. xiii, 83. *Late tyrannus*, εὐρυκρείων, ut *populus late rex* apud Virg. Æn. i, 25.

9—16. *Cras foliis nemus*, cett. Cras, si fides habenda est cornicis augurio, tam in silvis quam in mari tempestas sæviet. *Demissa*, in æthere nempe concitata et inde demissa. *Sternet*, consternet, sparget, operiet. *Alga*, apud Homerum quoque Iliad. ix, 7, in tempestatis descriptione Boreæ et Zephyri impetu *alga* e mari in litus ejecta esse dicitur. *Inutili*, hinc apud Virg. Ecl. vii, 42, *projecta vilior alga*. *Cornix augur aquæ:* Cl. Mitsch. laudat Arat. Diosem. 1022, χειμῶνος μέγα σῆμα καὶ ἐννεάγηρα κορώνη νύκτερον ἀείδουσα. Ovid. Am. ii, 6, 34, *pluviæ graculus augur aquæ*. *Annosa*, plures enim hominum ætates cornicem vivere tradunt tam veteres quam recentiores historiæ naturalis scriptores. *Dum potis, aridum Compone lignum:* para igitur lignum aridum, dum illud aridum adhuc parare licet. *Genium*

Lenis incedas, abeasque parvis
Æquus alumnis:
Si tener pleno cadit hædus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ, vetus ara multo
Fumat odore.
Ludit herboso pecus omne campo,
Quum tibi Nonæ redeunt Decembres:
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus:
Inter audaces lupus errat agnos:
Spargit agrestes tibi silva frondes:
Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

CARMEN XIX.

AD TELEPHUM.

Quantum distet ab Inacho
Codrus, pro patria non timidus mori,

mero Curabis et porco bimestri: merum libando et hostiam, bimestrem porcum, mactando, honorem facies Genio, h. e. lætum institues convivium; hilaritati enim indulgentes se facere putabant, quod Genio, h. e. peculiari cujusque vitæ addito custodi, gratum esset; unde *Genio libare, Genium placare*, cett. *Curare* igitur *Genium* pro, Genio operari, vel sacra facere, et hoc pro, hilaritati indulgere: cf. inf. Epist. ad Pis. v. 210. *Cum famulis operum solutis. Luce sacra* enim, ut canit Tibull. ii, 1, 5, *arator requiescere, et suspenso vomere grave opus cessare solet.*

CARMEN XVIII.

Hunc hymnum in Faunum ipso Faunalium die inter sacrificandum poeta cecinisse putandus est; in cujus prima quidem parte pie precatur Faunum, ut porro, si sacra ejus rite instituat, placidus agris suis adesse, et tenero pecudis fœtui tutela sua præesse velit; in altera vero summam, cui homines pecudesque Nonis Decembribus in toto pago vacent, describit lætitiam. Ceterum bis sacra quotannis Fauno, ut deo, in cujus peculiari tutela esset pecus, Romanos fecisse, primum quidem Idibus Februariis (Ovid. Fast. ii, 193, *Idibus agrestis fumant altaria Fauni*), deinde Nonis Decembribus, ut ex hoc carmine v. 10, discimus, apud eos, qui de festis Romanorum exposuerunt, cognoscere licet. De Fauno gregibus incolumitatem præstante, cf. sup. i, 17.

1—8. *Nympharum fugientum amator:* nota est Fauni, ut ceterorum deorum agrestium, salacitas. *Lenis*, mitis, placidus. *Æquus parvis alumnis*, propitius tenero gregis fœtui, agnis nempe et hædulei; sic *dulces alumni* pariter de tenera gregis subole inf. iii, 23, 7. Qui *parvos alumnos* de ruris vernulis explicant, rem cujus nullibi alias fit mentio Fauno tribuunt. Imo, qui Faunalia celebrabant, Faunum, ut gregis servatorem, venerari solebant. *Si tener pleno cadit hædus*, cett. addit, ex solemni precantium formula, conditionem sub qua deum preces suas exauditurum esse sperat. *Anno pleno*, integri anni exacto tempore, pro vulgari, quotannis. *Veneris sodali crateræ:* suaviter *cratera*, e qua vinum libatur, *Veneris sodalis* vocatur; Bacchus enim et Venus conjunctim vires suas exserere solent: cf. Cl. Mitsch. qui inter alia laudat Lucian. Amor. 12, T. ii, p. 410 (edit Gesn.), τερπνοτέρα γὰρ Ἀφροδίτη μετὰ Διονύσου καὶ

Narras, et genus Æaci.
Et pugnata sacro bella sub Ilio:
Quo Chium pretio cadum
Mercemur, quis aquam temperet ignibus,
Quo præbente domum et quota
Pelignis caream frigoribus, taces.
Da Lunæ propere novæ,
Da Noctis mediæ, da, puer, auguris
Murænæ: tribus aut novem

τὸ παρ' ἀμφοῖν ἡδὺ σύγκρατον. *Vetus:* bene ad aram, tanquam pietatis, jam longis inde annis Fauno exsolutæ, monumentum, designandam.

9—16. *Ludit,* præ lætitia exsultat, παίζει. *Festus,* diem festum in honorem tuum celebrans. *Vacat,* solutus est operum, ut sub fine carminis antecedentis dicitur. *Inter audaces lupus errat agnos:* hinc sup. i, 17, 9, *hædulea* sub Fauni præsidio *Martiales lupos haud metuere* dicuntur; ducta rei imago est ab aurea ætate, qua greges, omni a sævis bestiis metu vacui, libere et secure circumerrasse finguntur: cf. inf. iii, 27, 51. Plura in hanc rem collecta loca dabit Cerda ad Virg. Ecl. iv, 22. *Spargit tibi silva frondes:* silva in adventus tui honorem spargit folia. Quod sub initio mensis Decembris pro anni tempore sponte faciebat silva, id suaviter in Fauni honorem data opera fecisse fingitur. *Folia* enim in vias *spargendi* (φυλλοβολία) antiquitus ad externi honoris, diis præstandi, significationem pertinebat: vid. Cerd. ad Virg. Ecl. v, 40. *Agrestes,* quales nempe in agris, quos Faunus transit, arbores gerunt. *Ter pede terram pepulisse,* refer ad tripudia et saltationes in agris. *Invisam,* cum delectu ad ingenium fossoris, cui terra, ob graves quos ei inter fodiendum parit labores, sæpe *invisa* fit.

CARMEN XIX.

Instat poeta maturando, quod in novi auguris Murænæ honorem cum sodalibus suis instituturus est, convivio. Pars hujus sodalitii est Telephus, doctrinæ inprimis, ut videtur, laude conspicuus, et eo ipso forte tempore in ordinanda et enarranda historia Græca occupatus. Hunc igitur poeta jam mittere rerum doctarum et abstrusarum disquisitionem, et id potius, quod ad convivium apparandum spectet, agere jubet. Mox, quasi in medio convivio jam versetur, et in eo symposiarchi partes agat, leges bibendi proponit, et quot quisque pocula in Lunæ, Noctis, et auguris Murænæ honorem sumat, edicit. Tum moræ impatiens, ut tibia statim, fistula, et lyra canatur, rosæ spargantur, et strepitus, quem non sine invidia morosus quidam senex Lycus cum conjuge sua adhuc adolescentula in vicinia audiat, ab insanientibus convivis excitetur, vehementius imperat. Denique, ut amorum quoque in hilari convivio celebrando fiat mentio, Telephi felicitatem, quod ille sponte a Rhode petatur, prædicat, de suo autem infortunio, quod Glyceræ sibi in amore paret asperitas, queritur. Cum sine dubio felicior rei cujusdam eventus in causa fuerit, ex qua Horatius lætiora cum amicis suis celebraret convivia, ut sup. i, 36, *Numidæ,* et ii, 7, *Pompeii Vari* faustus in patriam reditus, et i, 37, lætus *de Cleopatræ morte* nuncius; vix dubitari potest, quin poeta convivii, ad quod Telephum in hoc carmine vocat, celebratione lætitiam suam Murænæ de auguratu nuperrime ei delato declarare voluerit. Quo concitatiore autem affectu ille hoc convivium accelerat, eo magis, quanta ejus de novis Murænæ honoribus fuerit lætitia, cognoscitur. De Telepho cf. sup. i, 13, 1. Ceterum Cl. Mitscherlichius colores suos Horatium in hoc carmine ex Ionis Chii Ep. ii, Anthol. Græc. T. i, p. 94 duxisse existimat; sed similitudo illa, quam Ionis Chii carmen cum hoc carmine habet, in simili tantum ad bibendum, saltandum, et canendum exhortatione cernitur, nec, quid inde Horatius expresserit, apparet.

1—8. *Quantum distet ab Inacho Codrus:* quot annorum numerum tempus illud inde ab antiquissimo Argivorum rege Inacho usque ad Codrum, ultimum Atheniensium regem, præterlapsum efficiat, et quid rerum intra hoc temporis spatium gestum sit. Inachi regnum incidit ferme in annum a. Christ. MDCCCLVI, Codrus vero vitam pro patria deposuit MLXVIII: cf. Meurs. de Regn. Attic. iii, 16; effluxerunt igitur ab Inacho usque ad Codrum circiter DCCC anni. *Pro patria non timidus mori,* Græce

Miscentor cyathis pocula commodis.
Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates: tres prohibet supra
Rixarum metuens tangere Gratia,
Nudis juncta sororibus.
Insanire juvat, cur Berecyntiæ
Cessant flamina tibiæ?
Cur pendet tacita fistula cum lyra?

μὴ δειλὸς θανεῖν, vel μὴ ὀκνῶν θανεῖν, pro vulgari, non timens, sed sponte suscipiens pro patria mortem. De nobilissimo mortis genere, quo civitati suæ victoriam de hostibus paratum ivit Codrus, res in vulgus nota: vid. Justin. ii, 6; Vell. Paterc. i, 2; Cic. Tuscul. i, 48; Val. Max. v, 6. *Narras*, enarras, exponis; non quidem, ut Cl. Mitsch. censet, confabulando cum amicis jam de convivio deliberaturis, sed domi potius historiam Græcam diligentius secundum temporis rationes digerendo et literis consignando; quis enim Telephum tam ineptum hominem fuisse statuat, ut doctrinæ suæ copias importuno tempore exponendo aliis molestiam crearet? aut quis Horatium hoc carmen vel temere inter loquendum effudisse, vel re transacta demum illud composuisse sibi persuadeat? Imo poeta, qua Telephum appellavit ratione, id tantum, ut ejus animum a severo historiæ studio ad hilare convivium avocaret, spectasse videtur. *Genus Æaci*, gentem ex Æaco, Œnopiæ rege, prognatam, Peleum, Telamonem, Achillem, Teucrum, et Ajacem, cett. *Sacro*, ad Homerum, cui Ἴλιος, cum plurium deorum cultus ibi vigeret, passim ἱρὴ dicitur; et hinc apud Virg. Æn. ii, 241, Ilium *Divûm domus* vocatur. *Chium cadum;* ad præstantiora enim vina *Chium* quoque a Romanis referebatur: vid. Athen. i, p. 28. *Mercemur:* communi igitur sumtu, sive de symbolis convivari volebant. *Temperet ignibus*, calefaciat; ante cœnam enim, ut satis constat, lavatum ire solebant Romani. *Quo præbente domum*, cett. quis domum convivio nostro suppeditet, et quota hora ego ad focum, ubi nihil mihi curandum sit acre frigus, conveniam, de hac re ne verbum quidem facis; h. e. id præ historiæ, in quo defixus es, studio nihil moraris: inf. Sat. i, 5, 38, *Muræna præbente domum, Capitone culinam.* *Pelignis*, qualia in montosa Pelignorum regione sævire solent.

9—17. *Da Lunæ propere*, cett. porrige, o puer, festinantius poculum, quod in novæ Lunæ, mediæ Noctis, et auguris Murænæ honorem ebibatur. Genitivi *Lunæ, Noctis*, et *Murænæ*, pendent ab omisso nomine *poculum*, quod dici solet *ejus* in cujus honorem illud exhauritur: cf. sup. ad iii, 8, 13. Poeta scilicet, lætitiæ quam præcipit sensu abreptus, jam sibi versari videtur in hoc convivio, et in multam jam noctem producto, ubi sane *Luna* et *Nox*, sponte ut deas convivis venerandas se offerre debebant. *Miscentor*, symposiarchi more imperat. Jubet autem tantum vini aqua temperati in pocula majora infundi, quantum novem vel tres cyathi capiunt; *novem* quidem cyathos decernit iis qui largius vino se invitare solent, poetis scilicet, in quibus ipse fuit; *tres* vero iis quos Gratiæ, quarum cultores sunt, modestiæ et temperantiæ in bibendo fines transilire vetant: de *cyathis* vid. sup. ad iii, 8, 13. *Misceri pocula* dicuntur, quæ vino aqua temperato implentur. *Commodis*, modicis, nec nimis magnis. *Attonitus*, furore poetico correptus, ἐμβρόντητος, μουσόληπτος. *Tres supra*, ultra tres. *Rixarum metuens*, verens ne rixarum causa fiat immodicus vini usus. *Gratia juncta sororibus*, Gratiæ sororio vinculo inter se junctæ. *Nudis: nudus* quidem, ut Græcorum γυμνὸς, passim de eo, qui leviter amictus est, dicitur; sed *Gratiæ* in antiquis monumentis vere nudæ apparent: cf. Cl. Manso Ueber die Horen und Grazien, p. 80.

18—24. *Insanire juvat:* ut sup. ii, 7, 28, *dulce mihi est furere.* Notissimum est illud Anacr. xxxi, θέλω, θέλω μανῆναι. *Berecyntiæ*, Phrygiæ, a monte Berecynto in Phrygia, ubi præcipue in Cybeles sacris *tibiæ* usus fuit; uti autem *tibia* graviorem (vid. Hemsterhus. ad Lucian. D. D. xii, T. i, p, 233), ita *fistula*, cujus statim mentio fit, leniorem et acutiorem sonum edidit. Quid discriminis inter *tibiam* et *fistulam* fuerit, docuerunt Bulengerus de Theatro ii, 23, et Laurentius in Thesaur. Græv. T. viii, p. 1466. *Parcentes ego dexteras odi*, non ferre possum, qui cunctantur et moras nectunt; suavi-

Parcentes ego dexteras
Odi: sparge rosas: audiat invidus
Dementem strepitum Lycus,
Et vicina seni non habilis Lyco.
Spissa te nitidum coma,
Puro te similem, Telephe, Vespero,
Tempestiva petit Rhode:
Me lentus Glyceræ torret amor meæ.

CARMEN XX.

AD PYRRHUM.

Non vides, quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Gætulæ catulos leænæ?
Dura post paullo fugies inaudax
Prœlia raptor:

ter autem iis, qui operæ rei cuidam impendendæ parcunt, *parcentes dexteræ* tribuuntur. *Sparge rosas:* cf. sup. ad i, 36, 15. *Audiat strepitum:* comparant Cic. p. Rosc. Am. 46, *cantu vocum et nervorum et tibiarum nocturnisque conviviis tota vicinitas perstrepit*. *Dementem*, qualem convivarum excitat lascivia et dementia. *Non habilis*, haud apta et congruens; ætate enim adhuc florens cum juvenibus potius quam cum sene marito consuescere cupiebat; quo magis igitur Lycus de juvenili conjugis suæ levitate erat sollicitus, eo molestior convivarum in vicinia lascivientium strepitus ejus auribus accidere debebat.

25—28. Nexus: at te, o Telephe, ut juvenem formosum, amat Rhode, pariter in flore ætatis constituta. *Nitidum*, exsplendescentem, conspicuum. *Similem Vespero:* pulchri juvenis cum Vesperi vel Luciferi splendore comparatio passim apud poetas obvia; exemplorum copiam vid. apud Cerd. ad Virg. viii, 589: cf. sup. ii, 5, 19, et iii, 9, 21. *Tempestiva*, ὡραία, πέπειρος· *jam matura viro* (ut Virg. Æn. vii, 53 loquitur), *jam plenis nubilis annis;* et sic *matura virgo* sup. iii, 6, 22. *Lentus Glyceræ amor*, h. e. Glycera se duram et lentam in amore mihi præbens: similiter sup. i, 13, 8, *lentis ignibus macerari* dicitur, ubi cf. not.; Tibull. i, 4, 81, *Heu heu quam lento Marathus me torquet* (rectius, *torret*) *amore.*

CARMEN XX.

Pyrrho, jam id agenti, ut puerum quem amabat formosissimum, Nearchum, puellæ cuidam, simul ejus amore flagranti, præreptum eat, periculum quod hoc temerario ausu subeat, accommodata rei imagine ante oculos ponit. Puellam enim illam, si Pyrrhus Nearchum ab ea abstraxerit, leænæ instar, cui quis catulos eripere tentet, in raptorem sævituram, et amatum sibi puerum feroci animo per obstantes juvenum catervas ab eo repetituram esse ait; victoriam autem hujus certaminis eo magis fore ambiguam, cum ipse puer, pugnæ arbiter, Pyrrhusne an puella superior evadat, in nullo plane ponat discrimine. Ad Græci cujusdam poetæ exemplum hoc carmen ab Horatio concinnatum esse, unusquisque facile sentiet. Lineas quasdam adumbratæ in hoc carmine imaginis animadvertisse sibi visus est in Platonis Charmide T. v, p. 111, Bipont. Schneiderus in Animadv. in Anacr. p. 107, a Mitscherlichio laudatus.

1—8. *Moveas*, h. e. amoveas; ut sup. i, 10, 10, *boves per dolum amovere*. *Leænæ:* Ovid. Met. iii, 547, *Utque furit catulo lactente orbata leæna*. *Gætulæ*, ut sup. i, 23, 10 *Gætulus leo*, ubi cf. not. *Inaudax*, nove pro, timidus, haud dubie quod apud Græcum poetam, quem Horatius expressit, erat ἄτολμος. *Per obstantes juvenum catervas:* persistit in allegoria, et *Nearchum* sequente demum versu pro *ca-*

Quum per obstantes juvenum catervas
Ibit insignem repetens Nearchum,
Grande certamen, tibi præda cedat
Major, an illi.
Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, hæc dentes acuit timendos,
Arbiter pugnæ posuisse nudo
Sub pede palmam
Fertur, et leni recreare vento
Sparsum odoratis humerum capillis:
Qualis aut Nireus fuit, aut aquosa
Raptus ab Ida.

CARMEN XXI.

AD AMPHORAM.

O NATA mecum consule Manlio,
Seu tu querelas, sive geris jocos,

tulis ponit; cogita igitur per *obstantes juvenum catervas* comites, qui se leænæ, raptorem catulorum suorum persequenti, opponunt. *Insignem*, sc. forma; *ibit repetens*, pro, ibit ut repetat, vel repetitum, ut sup. iii, 14, 6, *Prodeat justis operata Divis* pro, ut operetur. *Grande certamen, tibi præda cedat Major, an illi*; h. e. grandis certaminis, utrum tibi an illi contingat victoria, causam futuram. Nearchus *certamen* pro, certaminis causa, dicitur.

9—16. *Interim, dum tu celeres sagittas Promis.* Atqui v. 3, ut *inaudax raptor dura leænæ prælia* fugiturus esse dicebatur: scilicet non statim ab initio, sed, ut ibi additur, *post paullo*. *Arbiter pugnæ*, Nearchus, βραβευτὴς, a cujus arbitrio stetit victoria. *Palmam sub pede posuisse*, nihil curasse, utri palmam daret, h. e. utrum puellam Pyrrho, an Pyrrhum puellæ præferret; plane ut illa mulier in cyatho caprarii apud Theocrit. i, 33 sqq. —*πὰρ δέ οἱ ἄνδρες Καλὸν ἐθειράζοντες ἀμοιβαδὶς ἄλλοθεν ἄλλος Νεικείουσ' ἐπέεσσι· τὰ δ' οὐ φρενὸς ἅπτεται αὐτᾶς.* *Sub pede poni*, vel *pedibus subjici* (Virg. Geo. ii, 492) dicitur, quod contemnimus, nihil curamus, susque deque habemus: *nudo*, ad morem, quo pueri delicatiores non calceati, sed soleati incedebant, referunt; mihi quidem in epitheto *nudo*, quod ad ornatum pertinet, haud urgenda videtur significationis proprietas. *Sparsum odoratis humerum capillis*, h. e. humerum, super quo capilli unguentis delibuti defluebant. Horatium imitatus est Ovidius Fast. ii, 509, *Ibat odoratis humeros perfusa capillis Mæonis*. *Leni recreare vento*, flabello vel tabella adhibita; *flabellum* enim vel *tabella* (vid. N. Heins. ad Ovid. Art. Am. i, 161) ad instrumenta pertinebat, quæ mollioribus ad corpus curandum inservirent; exempla in hanc rem vid. apud Cl. Mitsch. Jam vero quod Nearchus certamini, ipsius causa inter Pyrrhum et puellam exorto, ita adesse dicitur, ut corpus suum interea vento per flabellum facto refrigeret, id incuriosum ejus de utriusque amore animum egregie declarat. *Nireus*: Homer. Iliad. ii, 673, Νιρεὺς, ὃς *κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε.* *Raptus ab Ida*, Ganymedes: *aquosa*, quod multi fontes in monte Ida scatebant: Ovid. Met. ii, 218, *celeberrima fontibus Ida*. *Ἴδη πολυπίδαξ, πιδήεσσα.*

CARMEN XXI.

M. Valerio Messalæ Corvino, qui Horatio se die quodam apud eum cœnaturum esse promisisse videtur, quale vinum in ejus honorem hoc die sibi lætissimo suppeditaturus sit, hoc carmine indicat. Testam nempe, quæ vinum Massicum uno anno secum natum servet, depromturus, et sic, quanti Messalam suum faciat, probaturus est. Quo quidem vino satis commendato in universam vini laudem (cf.

Seu rixam et insanos amores,
Seu facilem, pia testa, somnum,
Quocunque lectum nomine Massicum
Servas, moveri digna bono die:
Descende, Corvino jubente
Promere languidiora vina.
Non ille, quamquam Socraticis madet
Sermonibus, te negliget horridus:
Narratur et prisci Catonis
Sæpe mero caluisse virtus.
Tu lene tormentum ingenio admoves

sup. i, 18) digreditur, et ipsius Messalæ laudes scitissime cum illa conjungit. De Messala, viro tam rerum gestarum gloria quam doctrinæ laude nobilissimo, copiose disputat Illustr. Heynius in Observ. ad Tibull. i, 3, 1.

1—8. *O nata mecum consule Manlio, pia testa*, h. e. o testa, quæ vinum contines natum eodem, quo ego natus sum, anno, L. Manlio Torquato et L. Aurelio Cotta Coss. (U. C. DCLXXXVII). *Nota* non ad *testam*, sed ad vinum quod testa continet, referendum: *piam* vero hanc testam ideo, puto, vocat, quod uno anno cum poeta nata pietatis quasi vinculo quodam cum illo conjuncta sit: alii *piam testam*, benignam, munificam explicant. *Seu tu querelas*, cett. sive vino, quod capis, hæc vis insita est, ut potores reddat querulos; sive ea, ut illos ad jocos et hilaritatem proclives faciat; sive ut apud alios rixarum, apud alios insani amoris incitamentum fiat; sive ea denique, ut facili somno opprimat. Opportune Cl. Mitsch. cum hoc loco comparat Eveni Parii Carm. xv, Anthol. Græc. T. i, p. 99, Βάκχου μέτρον ἄριστον, ὃ μὴ πολὺ, μηδ' ἐλάχιστον· Ἔστι γὰρ ἢ λύπης αἴτιος ἢ μανίης.— Εἰ δὲ πολὺς πνεύσειεν, ἀπέστραπται μὲν Ἔρωτας, Βαπτίζει δ' ὕπνῳ γείτονι τῷ θανάτου. *Quocunque lectum nomine Massicum Servas, moveri digna bono die*: digna es, quæ læto et festo die protraharis, in quemcunque denique finem et usum tu vinum ex uvis, in Campaniæ monte Massico lectis, expressum servas. Hærebam olim in hoc loco, quod non *vinum*, sed *uvæ* proprie *legi* dicuntur, et pro *lectum* fortasse *tectum* legendum esse conjiciebam, ita, ut *vinum reconditum* (inf. iii, 28, 2) vel *vinum interioris notæ* (sup. ii, 3, 8) intelligeretur, et *quocunque tectum nomine* esset, in quemcunque demum usum vel solemnitatem reconditum: sed nunc vereor, ut huic conjecturæ usus loquendi satis faveat; imo uti *nata* non proprie ad *testam*, ita *lectum* non proprie ad *vinum* referendum est. *Descende*: cella enim vinaria in superiore ædium parte fuit: vid. sup. ad iii, 8, 11. *Languidiora*, vetustiora, leniora, mitiora; hinc vinum quod veterascit, sup. iii, 16, 35, *languescere* dicitur. *Corvino jubente promere*, sc. me. Jocose nempe Corvinus Horatium vina languidiora promere jussisse videtur tum, cum ille, ut suspicati sumus in argum., se apud Horatium cœnare velle promitteret. Sed fortasse Horatius toto hoc carmine nihil aliud, nisi se die quodam *bono* sive læto in Corvini honorem depromto vino optimo una cum illo hilaritati indulgere velle, declarare voluit. Et sic *Corvino jubente* erit, dum summus erga Corvinum amor jubet, cett.

9—12. *Quamquam Socraticis madet Sermonibus*, quamquam Socratica philosophia, cui deditus est, imbutum habet animum: philosophiam Socraticam per *sermones Socraticos* designat, quia Socrates sermones inprimis cum discipulis suis serendo philosophiam docere solebat: *madet*, cum delectu pro, imbutus est, vini nempe, quo quis *madere* dicitur, respectu habito; *madere* enim et *madidus* de rerum scientia quoque, qua quis largiter instructus est, dici solet. Laudant Martial. i, 40, 3, *Si quis Cecropiæ madidus Latiæque Minervæ Artibus*; et vii, 69, 2, *Cujus Cecropia pectora dote madent*. *Te negliget horridus*, tetrico philosophorum vultu aspernabitur; *horridus*, difficilis, asper, morosus. *Prisci Catonis virtus*, severus et virtutis laude conspicuus Cato; *priscus* aliquis dicitur, qui priscorum, h. e. severorum morum est observantior: inf. Epist. ii, 2, 117, *Quæ* (vocabula) *priscis memorata Catonibus atque Cethegis*; sic *priscus parens* apud Catull. lxiv, 159, ubi vid. not.: cf. inf. Epist. ii, 2, 117. *Virtus Catonis* pro ipso virtutis studioso Catone, ut

Plerumque duro: tu sapientium
Curas et arcanum jocoso
Consilium retegis Lyæo:
Tu spem reducis mentibus anxiis
Viresque: et addis cornua pauperi,
Post te neque iratos trementi
Regum apices, neque militum arma.
Te Liber, et, si læta aderit, Venus,
Segnesque nodum solvere Gratiæ,
Vivæque producent lucernæ,
Dum rediens fugat astra Phœbus.

inf. Sat. ii, 1, 72, *sapientia Læli.* Utrum *Cato Major*, s. *Censorius*, an *Uticensis* fuerit, quem paulo liberius nonnunquam vino indulsisse narrant, interpretes inter se discrepant. *Uticensem* intelligendum esse, probatum ivit Mitsch. Ceterum præter alia huc pertinet Mart. ii, 89, 1, *Quod nimio gaudes noctem producere vino, Ignosco: vitium, Gaure, Catonis habes.*

13—20. *Tu lene tormentum ingenio admoves Plerumque duro*, tu haud raro tanquam lene durioribus ingeniis emolliendis adhiberis remedium, h. e. tu facis, ut duriora ingenia mitescant; *lene tormentum admovere duro ingenio*, h. e. leni ratione vim admovere duro ingenio, sc. ut fiat mitius et mollius. Hinc inf. in Epist. ad Pis. v. 435, de vino, *Reges dicuntur multis urgere culullis, Et torquere mero, quem perspexisse laborant*; et Epist. i, 18, 38, *Commissumque teget, et vino tortus et ira.* Amiciss. Jacobs. in Animadv. ad Anthol. Græc. T. ii, p. 29, hunc locum comparat cum Asclepiad. Carm. x, 1, T. i, p. 136. Similiter inf. iii, 28, 4, *Munitæ sapientiæ vim adhibere* pro, vino indulgere; et sic apud Sil. Ital. xi, 287, Bacchi munera *duram mentem laxare* dicuntur. Ceterum comparant quoque Bacchylid. x, 1, Anthol. Græc. T. i, p. 94, Γλυκεῖ' *ἀνάγκα σευομένα κυλίκων Θάλπησι θυμόν. Tu sapientium Curas et arcanum jocoso Consilium retegis Lyæo:* explicant de philosophis, quos vinum disertos faciat; et *curas* de eorum meditationibus, *consilium* vero de eorum placitis et decretis interpretantur. Sed ut prætermittam, usum loquendi repugnare plane huic explicandi rationi, quis unquam tandem philosophos, ut patefaciant quæ commentati sint, quæve statuant, vini demum haustu impelli dixit? Imo per *sapientes* poeta mihi designare videtur eos qui alias, quibus curis agitentur, quæve secum volvant, prudenter et caute animo premunt et tegunt, inter vina vero animum aperiunt, et (ut Noster inf. Epist. i, 5, 16, de ebriis loquitur) *operta recludunt. Jocoso*, efficiente, ut quis jocosus et hilaris fiat. *Tu spem reducis mentibus anxiis:* hinc inf. iv, 12, 19, vinum *spes novas donare*, et Epist. i, 15, 19, *Cum spe divite in venas animumque manare*, et Epist. i, 5, 17, *spes ratas esse jubere* dicitur. Cl. Mitsch. in Annal. p. 708, comparat Pindari Fragm. quoddam, quod in Excerpto l. xi, Athenæi apud Casaubon. Animadv. xi, c. 4, p. 782, legitur. *Viresque:* cf. Homer. Iliad. vi, 261, et ix, 702. *Addis cornua pauperi: cornua* pro robore, in quo quis fiduciam ponit; hinc *cornua sumere* proverbiali locutione dicuntur, qui nimia in viribus suis fiducia posita ferociores fiunt. Horatium imitatus est Ovidius Art. Am. i, 238, et Amor. iii, 11, 6. Ad sententiam facit Macedon. xxi, 1, 2, in Anthol. Græc. T. iv, p. 86, *Ἀνέρες, οἷσι μέμηλεν ἀπέμονος ὄργια Βάκχου, Ἐλπίσιν ἡμερίδων ῥίψατε τὴν πενίην. Post te*, munere tuo recreatus: similiter sup. i, 18, 5, *post vina. Iratos regum apices*, iratorum regum potentiam. *Apex*, qui alias est insigne sacerdotum, jam pro diademate vel insigni regiæ dignitatis ponitur; τὸ *iratos*, quod ad *regum* referri debet, exquisitiore ratione ad *apices* poeta retulit: ut Ovid. Amor. iii, 6, 36, *Cornua si tua nunc ubi sunt, Acheloe, requiras, Herculis irata* (pro vulgari, *irati*) *fracta querere manu.*

21—24. *Te—producent*, paulo audacius pro, convivium, quod tuo munere celebratur, in multam noctem protrahent. *Liber*, tanquam *lætitiæ dator*, ut Bacchus vocatur apud Virg. Æn. i, 734. *Læta*, propitia. *Gratiæ*, tanquam decoris et honestatis in conviviis magistræ et custodes; *segnes nodum solvere*, Græce pro, ad nodum solvendum, h. e. quæ non facile, quo invicem inter se nexæ sunt, solvunt vinculum; hinc junctis manibus inter se nexæ

CARMEN XXII.

AD DIANAM.

Montium custos nemorumque, Virgo,
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque leto,
Diva triformis:
Imminens villæ tua pinus esto,
Quam per exactos ego lætus annos
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

CARMEN XXIII.

AD PHIDYLEN.

Cœlo supinas si tuleris manus
Nascente Luna, rustica Phidyle,

apparent Gratiæ in vett. monumentis. *Vivæ*, lucentes, *vigiles* dicuntur sup. iii, 8, 14. *Dum rediens fugat astra Phœbus:* comparant Propert. iv, 7, 85, *Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec Injiciat radios in mea vina dies.*

CARMEN XXII.

Laudatis breviter Dianæ virtutibus, pinum poeta, ad quam verrem ei quotannis immolaturus est, solemni more ejus cultui consecrat. Flosculos illos, quos e Græciæ hortulis decerpsit Horatius, hoc carmen redolere, facile, qui nares suavissimo illorum odori adsuetas habent, sentient.

1—8. *Montium custos nemorumque.* Precata enim Diana fuerat ab Jove patre, Δὸς δέ μοι οὔρεα πάντα, Callim. Hymn. in Dian. v. 18, unde dicta illa est *οὐρεία*: vid. Spanhem. ad Callim. l. l.; sup. i, 21, 5 *læta nemorum coma* dicitur; Catull. xxxiv, 10, *Montium domina ut fores, Silvarumque virentium. Virgo* honorifice pro, Diana, ut sup. i, 12, 22; perpetuæ enim virginitatis honore gaudebat Diana. *Laborantes utero*, h. e. uteri, dum partum edituræ sunt, doloribus laborantes; *puellas*, juvenes uxores: cf. sup. iii, 14, 10. Horatium imitatus est Ovidius Amor. ii, 13, 18, *Tuque laborantes utero miserata puellas;* ad munera Dianæ autem pertinet quoque obstetricis munus, unde illa, *Diana, Lucifera, Lucina* (cf. inf. Carm. Sæc. v. 15, 16), *Juno Lucina* (Catull. carm. laud. v. 13, *Tu Lucina dolentibus Juno dicta puerperis*). Græcis, *φωσφόρος εὔλοχος, λοχεία, ὠκυτόκος, μογοστόκος*, *Εἰλείθυια*, dicta est. *Adimis leto*, mortis periculo eripis. *Triformis* (*τρίμορφος, τριπρόσωπος*), in cœlo nempe *Luna*, in terris *Diana*, apud inferos *Hecate;* hinc Virg. Æn. iv, 511, *tria Virginis ora Dianæ*, ubi vid. Cerda. *Tua*, tibi sacra, ut *tua quercus* apud Virg. Æn. x, 423. *Quam verris sanguine donem*, ad quam verrem immolem. *Per exactos annos* pro vulgari, quotannis, ut sup. iii, 18, 5, *pleno anno. Obliquum meditantis ictum*, oblique et a latere, ut solent apri dum transcurrunt, ictum inferre meditantis; apud Homerum quoque Iliad. xii, 148, aper *δοχμὼς ἀΐσσειν* dicitur; simili arte Horatius sup. iii, 13, 14, *hædum annuum*, et iv, 2, 52, *vitulum* circumscribit.

CARMEN XXIII.

Phidylen, rusticam, de victimarum suarum tenuitate, ut videtur, sollicitam, bono animo esse, eamque, modo parva diis, pietatem ejus et innocentiam potius quam

Si ture placaris et horna
Fruge Lares, avidaque porca:
Nec pestilentem sentiet Africum
Fecunda vitis, nec sterilem seges
Robiginem, aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno.
Nam, quæ nivali pascitur Algido
Devota quercus inter et ilices,
Aut crescit Albanis in herbis,
Victima, pontificum secures
Cervice tinguet. Te nihil attinet
Tentare multa cæde bidentium
Parvos coronantem marino
Rore deos fragilique myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumtuosa blandior hostia
Mollivit aversos Penates
Farre pio et saliente mica.

sacrificiorum splendorem et amplitudinem respicientibus, obtulerit munera, tam agrorum incolumitatem, quam pecudis salubritatem, sperare jubet. En præclaram de deorum mente sententiam! in cujus quidem tractatione poetam quendam Græcum Horatio præivisse, vel nomen Phidyle docere potest.

1—8. *Supinas:* manibus enim sursum expansis antiquitus precari solebant; hinc *ὑπτιάσματα χειρῶν* apud Æsch. Prom. 1004: cf. Interpretes. *Nascente Luna,* novilunio, vel Calendis cujusque mensis; cogitandum scilicet de temporibus antiquioribus, ubi annus ad lunæ cursum in duodecim adhuc menses descriptus fuit: laudant Caton. de R. R. c. 143. *Horna,* hornotina (*ὡραίᾳ*), hujus ipsius anni primitiis. *Lares:* Tibull. i, 3, 34, *Redditaque antiquo menstrua thura Lari.* *Avida,* refer ad vorandi aviditatem. *Pestilentem Africum;* vitibus enim inprimis pestifer vel noxius habebatur Africi vel Austri flatus: vid. Pallad. ii, 13: cf. Boettig. *Robiginem,* vitium quod segeti nimio solis æstu contrahitur; nos, *Brand;* at *uredo* de eo vitio dicitur, quo seges frigore usta corrumpitur: cf. Boettig. *Sterilem,* sterilitatis causam. *Dulces alumni,* hædi, agni: sup. iii, 18, 3 dicuntur *parvi alumni.* *Pomifero anno,* auctumno. *Grave,* valetudini ob aeris gravitatem perniciosum: Liv. iii, 6, *grave tempus et forte annus pestilens;* et c. 8, *seu graviore tempore anni jam circumacto;* et xxv, 26, *tempore auctumni, et locis natura gravibus;* et hinc inf. Sat. ii, 6, 19, *gravis auctumnus.*

9—16. Sensus: lautiores enim, vel porcos vel boves, pontificibus pro publica salute convenit mactare victimas; tu vere non opus habes multis victimis deorum tibi conciliare gratiam, dummodo corollam e rore marino et myrto nexam exiguis Larium simulacris imposueris. *Algido:* cf. sup. ad i, 21, 6. *Devota,* sc. ad sacrificium; *devoti* autem ad sacrificium *porci,* ut docet Cato de R. R. ii, i, 20, *sacres, boves* autem *opimi* appellabantur. *Albanis in herbis,* h. e. pascuis circa Albam Longam. *Cervice,* sanguine ex icta cervice prorumpente. *Tinguet,* maculabit, inficiet: Propert. iv, 1, 111, *Idem Agamemnoniæ ferrum cervice puellæ Tinxit;* Virg. Geo. iii, 492, *Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri;* Ovid. Trist. iv, 6, *Quam cui tela suo sanguine tincta rubent.* *Nihil attinet,* non opus est, non convenit. *Te tentare,* h. e. lacessere, sollicitare, sc. ut tibi faveant. *Parvos deos;* deorum Larium enim simulacra exigua forma effingi solebant: cf. Tibull. i, 10, 17. Colorem, ut observat Cl. Mitsch. ex Horatio duxit Juvenal. ix, 137, *O parvi nostrique Lares, quos ture minuto, Aut farre, et tenui soleo exorare corona.*

17—20. *Immunis aram si tetigit manus,* cett.: junge, *Si manus immunis* (sc. scele-

CARMEN XXIV.

Intactis opulentior
Thesauris Arabum et divitis Indiæ,
Cæmentis licet occupes
Tyrrhenum omne tuis et mare Apulicum,
Si figit adamantinos
Summis verticibus dira Necessitas
Clavos, non animum metu
Non Mortis laqueis expedies caput.
Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,

ris, h. e. pura) *tetigit aram*, ea jam sæpius *mollivit* (placavit) *aversos Penates farre pio et saliente mica* (mola salsa), *non blandior sumtuosa hostia*, æque blanda ac si pro farre pio et saliente mica obtulisset sumtuosam hostiam. Sensus igitur: qui pura et integra mente ad aram accedit, is farre pio et saliente mica æque ac sumtuosa hostia (parvo munere æque ac magno) iratos deos placat. [Sunt vero duæ rationes horum verborum inter se conciliandorum, de quibus cf. Cl. Mitsch. ad h. l. Syllaba brevis in *sumtuosa* commovisse videtur Lambinum, ut hanc vocem in casu sexto positam censeret. Bentleius contra affirmat, ob sequens *bl* hanc vocem productam esse: cf. Bentl. ad h. l. Nostra sententia de hoc loco vexato videatur supra.] *Immunis*, purus, innoxius, integer sceleris: Ovid. Heroid. xiv, 8, *Non piget immunes cædis habere manus*; Vell. Paterc. ii, 7, *immunis delictorum paternorum*. Ceterum eandem sententiam Ovid. ex Pont. iv, 8, 39, 40, sic extulit, *Nec, quæ de parva Dis pauper libat acerra, Tura minus, grandi quam data lance, valent*.

CARMEN XXIV.

In effrænatam ditiorum licentiam et luxum, tanquam causam omnis morum corruptelæ quæ tum Romanos occupaverat, graviter invehitur. Postquam igitur communem moriendi necessitatem opulentioribus ante oculos posuit, et Scythas Getasque, tam libero ubique agrorum cultu, quam morum qui apud eos vigeant sanctitate, multo felicius vivere docuit, unumquemque, qui æternam de patria ab interitu servata apud posteros sibi parare velit gloriam, indomitæ divitiarum cupiditati inprimis modum ponere jubet. Qua quidem funditus exstirpata popularibus suis auctor existit, ut pueros suos, ignavia et animi mollitie nunc diffluentes, severioribus studiis adsuefaciant.

1—8. *Intactis opulentior*, cett. Ornatum vulgaris sententiæ, "Licet sis ditissimus, mortem tamen effugere non potes," tirones expendant. Mortis autem commemoratione sæpius Horatius divitiarum cupidos a stultitia sua deterrere studuit: cf. sup. i, 4, 13; ii, 18, 17 sqq.; iii, 1, 9 sqq. *Intactis*, nondum attrectatis, integris adhuc; frustra enim ipsi Romani jam sæpius Arabiæ Felicis thesauris et rerum pretiosarum copiis manus injicere tentaverant: cf. sup. i, 29. Propertio quoque ii, 10, 16, *intacta* dicitur Arabia. *Cæmentis*, jactis villarum marinarum per cæmenta fundamentis: cf. sup. iii, 1, 35. *Tyrrhenum*, mare inferum; *Apulicum*, mare superum. *Si figit adamantinos*, cett. expende lyricam sublimitatem, qua expressa est vulgaris sententia hæc, Si mors te opprimit, ejus vim non poteris effugere. Per *summos vertices* designantur ii qui ob ingentes divitiarum copias tollunt verticem, cui dira Necessitas clavos adamantinos infigit, pro, quem *dira Necessitas* clavis suis percutit et perfodit. Hinc Horatius, divitiarum contemtor, sup. Carm. iii, 16, 19, *Jure perhorrui Late conspicuum tollere verticem*. Dea *Necessitas*, h. e. *Fatum*, 'Ανάγκη, Μοῖρα, *clavos adamantinos*, h. e. firmissimos validissimosque, vel *trabales* (ut sup. i, 35, 18 vocantur), manu gestare, eosque rebus vel personis, quas domare vel potestati suæ subjicere vult, infigere fingitur. Cum his clavis igitur *Necessitas* apparet apud divites, quos morti dat cla-

Vivunt, et rigidi Getæ:
Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua;
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus
Privignis mulier temperat innocens:
Nec dotata regit virum
Conjux, nec nitido fidit adultero:
Dos est magna parentium
Virtus, et metuens alterius viri
Certo fœdere castitas,
Et peccare nefas, aut pretium emori.

vos in eorum verticibus figendo. Locutio *clavos figere* translata est ab iis qui rei alicui compescendæ firmandæque vim adhibent. *Adamantinos:* res dicuntur *adamantinæ*, quæ sunt inexpugnabilis firmitatis; ut sup. i, 6, 13, *tunica adamantina*. *Summis verticibus:* *summus* est epitheton ornans, nihil amplius. *Metu*, sc. mortis.

9—16. Multo feliciorem in campis vitam vivunt Scythæ et Getæ, dum communi agrorum cultu contenti haud curis illis et cupiditatibus, quibus divites, agitantur. *Melius*, h. e. sapientius, ut sup. i, 10, 1, *rectius vivere*. *Quorum plaustra vagas rite trahunt domos:* Justin. ii, 1 de Scythis, *Uxores liberosque secum in plaustris vehunt, quibus, coriis imbrium hiemisque causa tectis, pro domibus utuntur;* unde illi Græcis dicti sunt ἁμάξοικοι, ἁμαξόβιοι. *Rite*, ut fert eorum mos et vitæ ratio. *Rigidi*, duriori vitæ adsueti, ut inf. Epist. ii, 1, 25, *rigidi Sabini*. Ceterum de Getarum vitæ simplicitate et frugalitate laudant Strab. vii, p. 302. *Immetata jugera*, vivebant igitur Scythæ et Getæ ut homines aureæ ætatis, qua, ut Tibull. i, 3, 43 loquitur, nullus adhuc lapis in agris fixus fuit, qui *certis finibus arva regeret:* cf. Virg. Geo. i, 126, et ibi Interpretes. *Nec cultura placet longior annua;* agro enim, quem per unum annum coluerant, relicto, vagas domos suas in alium transferebant. *Defunctumque laboribus Æquali recreat sorte vicarius*, et ut is, qui annuis laboribus perfunctus est, se recreare possit, ejus vices æquo jure alius suscipit. *Vicarius æquali sorte*, vices alterius, ut sors æqualis postulat, suscipiens. Cum hoc Scytharum Getarumque vivendi more egregie conveniunt quæ Cæsar, B. G. iv, 1, de Suevis narrat: *Centum pagos habere dicuntur, e quibus quotannis singula millia armatorum bellandi causa educunt. Reliqui, qui domi manserint, se atque illos alunt. Hi rursus anno post in armis sunt, illi domi remanent. Sic neque agricultura nec ratio atque usus belli intermittitur: sed privati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere uno in loco incolendi causa licet.*

17—24. Morum sanctitatem et vitæ integritatem, quam apud Scythas et Getas vigere ait, jam consulto perversis, quibus Romani se corrumpi passi fuerant, opponit moribus. *Illic matre carentibus Privignis mulier temperat innocens:* explicant, apud eas gentes noverca privignis pocula miscet sine noxa, h. e. non veneno inficit pocula; sed *temperare alicui* simpliciter pro, pocula alicui miscere, vix usus loquendi fert, nec quisquam ita locutus est; ut nihil de voce *innocens* pro, sine noxa vel damno, dicam. Itaque non dubito, quin *temperare privignis* jam sit, temperanter et leniter tractare privignos, mitem se præbere privignis, iis parcere; et sic fere Cicero pro Balbo 27, *temperare amicis*, Verr. ii, 2, *hostibus*, Verr. i, 59, *sociis* dixit. *Nec dotata regit virum:* laudant in hanc sententiam Plaut. Men. v, 2, 16, *Ita istæ solent quæ viros subservire sibi postulant, dote fretæ:* cf. eundem Asin. i, 1, 74; Aul. iii, 5, 60. Notissimum est in hanc sententiam illud Juvenalis, *Intolerabilius nihil est quam femina dives*. *Nitido*, h. e. pulchro, nihil amplius; sic *nitidæ virgines* sup. Carm. ii, 12, 19. *Fidit*, fidenter et temere se committit. *Virtus*, ad quam filios suos a teneris conformare student parentes; alii de parentum in liberos propagata virtute accipiunt:

O quisquis volet impias
Cædes et rabiem tollere civicam,
Si quæret Pater Urbium
Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrænare licentiam,
Clarus postgenitis, quatenus, heu nefas,
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Quid tristes querimoniæ,
Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges, sine moribus
Vanæ, proficiunt, si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Duratæque solo nives,
Mercatorem abigunt? horrida callidi
Vincunt æquora navitæ?
Magnum pauperies opprobrium jubet

ad sententiam plura veterum scriptorum loca comparavit Cl. Mitsch. *Castitas certo fœdere* pro, certi fœderis, h. e. conjugii, quod semper certa fide constat. *Et peccare nefas, aut pretium emori:* et dos est, vel dotis loco apud eas gentes habendum est, quod earum filiæ *peccare* (adulterare, ἁμαρτάνειν) *nefas* esse ducunt; *aut*, si ad adulterium committendum sollicitantur, *emori* (mortem) pro pretio habent, h. e. mori quam adulterium committere malunt. [*Est mori* pro *emori* ap. Feam: cf. edit. min. ad h. l.]

25—32. Jam cum nobili indignatione ad indomitam ætatis suæ licentiam se convertit, et quomodo ista, a viro æternam sibi apud posteros de servata patria gloriam paraturo, refrænanda sit, ostendit. Quod suspicatur Boettigerus, Horatium hac severioris disciplinæ commendatione velificatum esse gratiæ Augusti, qui tum forte condendis illis legibus quas postea tulit, v. c. legi *Juliæ de adulteriis*, legi *Papiæ Poppææ de maritandis ordinibus*, operam dederit, admodum probabile est. *Rabiem civicam*, de bellis civilibus, ut passim *furor civium*. *Si quæret Pater Urbium*, cett. si hujus gloriæ appetens erit, ut nomen suum aliquando sub titulo, *Pater Urbium* statuis incidatur. *Urbium* pro, urbis, ut *statuis* pro, statuæ. Nondum quidem tum Augustus, quem Nostrum innuisse putant, ex publico senatus consulto *Patris Patriæ* nomine insignitus fuit; sed populus, ut docent numismata quædam, de quibus egit Raschius in Lexic. Numism. T. iii, P. ii, p. 621, 622, jam plures annos ante hunc titulum honorificum ei tribuerat. *Postgenitis*, posteris, τοῖς ὀψιγόνοις. *Quatenus*, quandoquidem, quoniam: inf. Sat. i, 1, 64, *libenter Quatenus id facit*. *Virtutem incolumem*, viros egregios, dum vivunt. *Invidi* tam ad *odimus* quam ad *quærimus* referendum. Ad sententiam laudant Vell. ii, 92, *Præsentia invidia, præterita veneratione persequimur; his nos obrui, illis instrui credimus*: cf. inf. Epist. ii, 1, 14.

33—44. Vanæ sunt nostræ de morum corruptela querelæ, si non pœnis gravissimis huic malo resistitur; vanæ quoque sunt leges, si ad illas non vivitur, si divitiæ et luxus instrumenta e remotissimis terræ partibus summa cupiditate conquiruntur, paupertati vero nullus honor tribuitur. *Culpa*, morum perversitas. *Sine moribus vanæ*, inutiles, nisi vita ad eas exigitur. *Fervidis Pars inclusa caloribus, Mundi*, zona torrida: cf. sup. i, 22, 21, iii, 3, 55. *Boreæ finitimum latus*, zona frigida. *Duratæ solo nives*, glacies; e nive enim, quam frigus in solo jacentem durat, fit glacies. *Callidi*, refer ad artem navigandi, quam ad pericula in mari superanda bene nautæ callent; alii ad lucri faciendi calliditatem referunt. *Magnum pauperies opprobrium*, cett.: quid leges proficiunt, si ii, qui nullas divitias

Quidvis et facere et pati,
  Virtutisque viam deserit arduæ?
Vel nos in Capitolium,
  Quo clamor vocat et turba faventium,
Vel nos in mare proximum
  Gemmas, et lapides, aurum et inutile,
Summi materiem mali,
  Mittamus, scelerum si bene pœnitet.
Eradenda cupidinis
  Pravi sunt elementa; et teneræ nimis
Mentes asperioribus
  Formandæ studiis. Nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer,
  Venarique timet, ludere doctior,
Seu Græco jubeas trocho,
  Seu malis vetita legibus alea:
Quum perjura patris fides
  Consortem socium fallat et hospitem,

possident, vehementer a divitibus despiciuntur, et sic ad quævis turpia tam facienda quam patienda adacti a virtutis studio deducuntur? Comparant Lucian. pro merced. Cond. p. 717, *Πενία πάντα ποιεῖν καὶ πάσχειν ἀναπείθουσα, ὡς ἐκφύγοι τις αὐτήν*. *Arduæ*, in arce nempe secundum Hesiodum Ἔργ. 287 sqq. collocatæ, ad quam ejus cultor eniti debet.

45—54. Quodsi igitur ad frugem et antiquam morum simplicitatem redire volumus, divitiarum, tanquam unicæ corruptorum morum causæ, exstirpanda omnino est cupiditas. Exstirpari autem istam posse existimat, si aurum et res pretiosæ quæque vel Jovi Capitolino tanquam *ἀναθήματα* solemni more offerantur, vel in mare abjiciantur. *In Capitolium*, ad exemplum Augusti, *qui*, ut narrat Suetonius Aug. 30, *in cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri, gemmasque et margaritas quingenties HS. una donatione contulerit*. *Quo clamor vocat et turba faventium*, inter faustam populi præeuntis acclamationem. *In mare proximum*, Tyrrhenum puta; valuit autem jam antiquitus proverbialis illa locutio, qua, qui res quasdam contemnunt et nihil curant, eas se in aquam abjicere velle aiunt. Opportune in hanc rem Cl. Boettigerus laudat Lucian. Tim. § 56, p. 173, Σοῦ δὲ *αὐτοῦ χάριν ἐστάλην, ὡς μὴ διαφθείρῃ σε τὸ κάκιστον τοῦτο καὶ ἐπιβουλότατον κτῆμα ὁ πλοῦτος, ὁ πολλοῖς πολλάκις αἴτιος ἀνηκέστων συμφορῶν γεγενημένος· εἰ γάρ μοι πείθοιο, μάλιστα ὅλον εἰς τὴν θάλατταν φέρων ἐμβαλεῖς*. *Lapides*, uniones: cf. ad Catull. lxix, 4. *Mentes nimis teneræ*, quæ nunc nimis molli et effeminata ratione tractantur.

54—58. *Nescit equo rudis hærere*, cett.: puer Romanus, pro molliore qua nunc educatur ratione, equitandi artis imperitus est. Pertinebat autem ad disciplinam Romanam ars equitandi et venatio, qua pueri ad labores in bello ferendos obdurarentur: vid. inf. ad Sat. ii, 2, 9, 10. Jungunt *rudis nescit*, quod poetica copia pro simplice, nescit vel ignorat, dictum esse putant. Sed nondum, ut de hujus locutionis Latinitate mihi persuaderem, adduci potui. Nam quis ferat hoc? *puer ingenuus rudis* (pro, equitandi imperitus) *nescit hærere equo*, pro, non potest equitare. Quid? si pro *rudis* Horatius *rudi* scripserit? h. e. equo nondum domito et condocefacto, quali quidem qui insidet, *hærere*, h. e. firmiter ei insidere debet. Cicero p. Deiot. c. 10, *Itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quod hærere in eo senex posset, admirari solemus*. Nam quod nonnulli verbo *hærere* notionem infirmitatis inesse existimant, ut sit pro, male equitare, sententiæ plane repugnat; si quis *nescit* male equitare, haud dubie bene equitat; at qui *nescit* firmiter equo insidere, male equitat. Ad studia autem, quibus pueri Romani in Campo Martio exercebantur, pertinuisse quoque hoc, ut

Indignoque pecuniam
  Hæredi properet. Scilicet improbæ
Crescunt divitiæ: tamen
  Curtæ nescio quid semper abest rei.

CARMEN XXV.

AD BACCHUM.

Quo me, Bacche, rapis tui
  Plenum? Quæ nemora, aut quos agor in specus,
Velox mente nova? Quibus
  Antris egregii Cæsaris audiar

equos adhuc indomitos vel *rudes* domarent, satis notum est. Hinc Horatius sup. i, 8, 7, de effeminato Sybari, *Gallica nec lupatis Temperat ora frænis. Venari timet,* venationem refugit; ut sup. i, 8, 8, *timet Tiberim tangere. Græco trocho. Trochus,* (*τρόχος*) circulus aheneus, rotæ similis, quem pueri ludentes virga ferrea circumagebant, dum valde delectabantur ejus strepitu, quem annexi annuli inter agendum edebant: vid. Mercurial. de Art. Gymn. iii, 8. *Græco,* e Græcia enim in Italiam translatum fuerat hoc instrumentum lusorium; *græcabantur* igitur, ut inf. Sat. ii, 2, 11 dicitur, pueri Romani. *Velita legibus alea,* hinc *de alea* (h. e. lusu, cujus eventus, jactatis nempe talis vel tesseris, in fortunæ positus fuit arbitrio, nos, *Hazard-Spiel*) *condemnatorum* mentionem facit Cicero Philipp. ii, 23.

59—64. *Quum perjura patris fides,* cett. dum turpi fraude pater corradit pecuniam, quam filius profusius dilapidet. *Socium: socius* dicitur, quocum quis in lucro faciendo societatem iniit. *Fallat:* commode laudant Cic. p. Rosc. Amer. 40: *In rebus minoribus socium fallere turpissimum est. Recte igitur majores eum, qui socium fefellisset, in bonorum virorum numero non putarunt haberi opportere. Consortem:* socius dicitur *consors,* qui, quod *sortem* (summam pecuniæ, nos, *Capital*) in medium contulit, jure suo æquam lucri partem postulare potest. *Indigno,* prodigo nempe. *Pecuniam properet: properare pecuniam* eleganter dicuntur, qui diurna nocturnaque opera faciunt tentantque omnia, quibus pecuniam coacervent; hinc *avarus* Juvenali, xiv, 117, *properans* dicitur. *Improbæ,* quæ improbo inhonestoque studio colliguntur (hinc inf. Epist. i, 10, 40, avarus dicitur *improbus*); vel simpliciter, magnæ, ingentes. *Rei curtæ,* ejusmodi divitiis quæ, utut amplæ, *curtæ* tamen et parvæ insatiabilibus earum videntur possessoribus; nam ut Hor. sup. iii, 16, 42, *Multa petentibus desunt multa.* Cl. Boettigerus comparat Euripid. Electr. 943.

CARMEN XXV.

Augusti divinos honores sive *ἀποθέωσιν* carmine quam maxime sublimi celebraturus, furorem quem Bacchus poetis dithyrambicis immittere putabatur, pectore concipit Horatius. Bacchi igitur furore plenus, uti Mænas aliqua, in nemora et specus aufertur, ubi in antro quodam sublime et inauditum ante in Augusti, inter deos relati, laudes carmen dicturus est. Mox paululum ex animi sui tumultu ad se rediens circumspicit, et loca, ad quæ furore percitus delatus sit, miratur. Tum Bacchum appellat, et, quale carmen cantaturus sit, iterum profitetur. Sensu autem dulcis illius furoris, quo qui Bacchum sequuntur perfundantur, delenitus subito carmen finit. Quid assequi poeta hoc carmine dithyrambico (quale fere est sup. ii, 19) voluerit, facile apparet. Ostendere nempe voluit, quo ore Augusti laudes celebraturus ruere debeat. Non canens autem illas laudes novo et sublimiore, quod se meditari ait, carmine, tacite iis canendis et uberius enarrandis se imparem profitetur. Quo quidem nihil ad tentatæ rei amplitudinem designandam aptius graviusque a poeta fingi potuit: cf. sup. argum. ad i, 6.

Æternum meditans decus
Stellis inserere et consilio Jovis?
Dicam insigne, recens, adhuc
Indictum ore alio. Non secus in jugis
Exsomnis stupet Evias,
Hebrum prospiciens, et nive candidam
Thracen, ac pede barbaro
Lustratam Rhodopen. Ut mihi devio
Ripas et vacuum nemus
Mirari libet! O Naiadum potens,
Baccharumque valentium
Proceras manibus vertere fraxinos:
Nil parvum aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O Lenæe! sequi Deum
Cingentem viridi tempora pampino.

1—6. Cogita, poetam, carmen audacius in Augusti laudes molientem, Bacchum, qui numine suo ejus pectus impleret, invocasse; audivit poetæ preces Bacchus, adest et ejus pectus intrat, cujus vim sentiens, *Quo me, Bacche, rapis tui Plenum?* exclamat. *Velox mente nova?* novo, quo impellor, impetu velociter ruens. *Quibus Antris egregii Cæsaris,* cett. pro vulgari, in quibus antris æternam Augusti inter deos relati gloriam canam? *Audiar meditans* pro, meditabor, et hoc pro, carmen meditando tentabo. *Egregii Cæsaris æternum decus,* egregium (cf. sup. i, 6, 11) et æternæ gloriæ decore insignem Cæsarem. *Consilio Jovis inserere,* h. e. inter deos majores, qui ab Jove in consilium vocantur, referre; multo gravius igitur *consilio,* quam *concilio,* quod in quibusdam editt. exhibetur; *concilio* enim adsunt, quibus capta consilia proponuntur, *consilio* vero, qui ipsis consiliis capiendis adhibentur.

7—14. Poeta, tam rei canendæ gravitate quam Bacchi numine plenus, jam animum sumit, et de insigni carminis, quod cantaturus est, sublimitate cum nobili fiducia loquitur. *Recens* ipse explicat, *adhuc indictum alio ore;* idem autem, ut solent graviter commoti, bis dicit. *Non secus in jugis,* cett. cogita, poetam, cum deferbuisset paululum primus furor, nunc circumspicere, et mirari loca in quæ cæcus eum rapuerit impetus; comparat igitur se cum Mænade, quæ e somno, cui furibunda tandem succubuerat, experrecta et a furore suo per eum recreata, oculos circumflectere, et loca in quæ ruerit contemplari incipit. *Evias,* Baccha, ab orgiorum voce *Evoe.* *Exsomnis,* h. e. somno experrecta, ἔξυπνος. Quod Cl. Mitsch. putat, per Baccham exsomnem intelligendam esse eam quæ somno, audito tympani sono, experrecta, istoque ad novos furores recreata iterum furere incipiat, parum rei accommodatum est. Baccha enim novo furore correpta profecto non loca *prospicit,* nec ea, ut poeta, *miratur.* *Stupet,* cum stupore contemplatur loca in quæ se delatam videt. *Abit* enim *in quiete molli rabidus furor animi,* ut Catullus loquitur in Galliambo v. 38. *Hebrum,* Thraciæ fluvium, nunc *Marisa.* *Pede barbaro,* h. e. pede barbararum, nempe Baccharum Thraciarum; *Thraces* enim, ut *Phryges,* apud poetas Græcos βάρβαροι audiunt. *Rhodopen,* montem Thraciæ, nunc *Dervent.* *Devio,* locis absconditis circumvaganti. *Ripas,* Bacchæ Hebrum prospicientis respectu habito. *Vacuum,* solum, vastum.

14—20. *O Naiadum potens,* cett. causa, cur huc actus fuerit poeta, de integro ejus subit animum; iterum igitur appellat Bacchum, et in sublimioris, de quo dixit, carminis nisu persistit. *O Naiadum potens Baccharumque,* o deus, in cujus potestate Naides et Bacchæ sunt; ut sup. i, 3, 1, *Venus Cypri potens,* et inf. Carm. Sæc. 1, *Diana silvarum potens.* Cl. Mitsch. comparat Orph. Hymn. liii, 6, Ναΐσι καὶ Βάκχαις ἡγούμενε κιττοφόροισι. *Valentium Proceras manibus vertere fraxinos;* de ejusmodi furibunda Baccharum violentia cf. Euripid. Bacch. 109, 1066, 1093, et 1102. *Dulce periculum est sequi deum,*

CARMEN XXVI.

AD VENEREM.

Vixi puellis nuper idoneus,
Et militavi non sine gloria:
Nunc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit,
Lævum marinæ qui Veneris latus
Custodit. Hic, hic ponite lucida
Funalia, et vectes, et arcus
Oppositis foribus minaces.
O quæ beatam, Diva, tenes Cyprum, et
Memphin carentem Sithonia nive,

dulcis est ille furor quo quis percilitatur deum sequi; sic sup. iii, 4, 5, *amabilis insania. Cingentem viridi tempora pampino:* similiter, inf. iv, 8, 33, Bacchus *ornatus viridi tempora pampino* depingitur.

CARMEN XXVI.

Poeta se amorum, quibus adhuc indulserit, lusibus nunc defunctum esse profitetur. Comparat autem se cum milite emerito; et quemadmodum miles arma post partam sibi per ea in bello gloriam Marti consecrare solet, ita instrumenta illa, quibus aditum ad puellas sibi aperire tentaverat, tanquam *ἀναθήματα* solemni more Veneri dedicat. Videtur autem hujus capti consilii causa inprimis fuisse Chloe, cujus extremo amorum suorum tempore superbiam expertus fuerat; hinc precibus ad illius arrogantiam ulciscendam spectantibus armorum suorum dedicationem peragit. Ceterum hoc totum carmen ex Græco quodam factum esse Latinum, nemini facile, Græcorum poetarum lectione imbuto, dubium erit.

1—8. Cogita, poetam ante templum Veneris stare, et inter ipsam armorum suorum dedicationem hoc carmen pronunciare. *Militavi;* nam qui amant, Veneris vel Cupidinis castra sequi dicuntur: in vulgus notum est illud Ovidii Amor. i, 9, 1, *Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido. Arma:* qualia illa fuerint, ipse docet v. 7. *Defunctum bello Barbiton,* h. e. munere suo, dum mihi militanti, h. e. amanti, sonabat, perfunctum; deduxerat nempe ad lyram modos leviores sive carmina amatoria. *Lævum marinæ qui Veneris latus Custodit,* h. e. claudit, ambit, munit, pro vulgari, qui est vel stat a læva parte templi, in quo Venus *marina* (*ἀναδυομένη*, cf. Musæ. v. 284) colitur. *Lævum latus:* Veneris nempe simulacro hic paries, quo arma sua positurus erat, a læva, templa vero intrantibus a dextra fuisse videtur. *Hic, hic ponite,* cett. alloquitur administros, quos arma jam dedicanda apportare jusserat: *ponite,* proprie de rebus quæ dedicantur; sic Ovidius Amor i, 11, 26, tabellam verbis, quibus optabat, a Corinna scriptam, se media in Veneris æde *ponere* velle ait. *Funalia,* tædas, faces, quas juvenes comissabundi præ se ferebant. *Vectes,* quibus puellarum fores effringere solebant amatores. *Arcus Oppositis foribus minaces:* quamvis *arcum* ad clausas puellarum fores diffringendas ab amatoribus adhibitum fuisse aliunde non constat, fieri tamen potuisse, ut amatores, summa vi in puellarum ædes irrupturi, sagittarum adeo jactu clausas fores diffinderent, negari nequit. Frustra igitur hic locus sollicitatus esse videtur a Cuningamo et Bentleio, quorum hic pro *et arcus* paulo audacius, *securesque,* ille *harpas* pro *arcus* tentabat.

9—12. *O quæ beatam, Diva, tenes Cyprum:* similiter sup. i, 3, 1, Venus *Diva potens Cypri* dicitur: *beatam,* divitiis e mercatura, quæ vel maxime in hac insula exercebatur, affluentem; hinc inf. iii, 29, 60, *merces Cypriæ.* Eustathius, notante Mitscherlichio, ad Dionys. Perieg. 508, Ὀλβιώτατοι δὲ νησιωτῶν οἱ Κύπριοι διὰ τὸ θαλαττοκρατῆσαι· qua de causa *Cyprus* antiquitus vocata fuit *Macaria:* Plin. H. N. v, 31. *Memphin:* in hac urbe Ægypti nobilissima *Venus Hospita* templum

Regina, sublimi flagello
Tange Chloen semel arrogantem.

CARMEN XXVII.

AD GALATEAM.

Impios parræ recinentis omen
Ducat, et prægnans canis, aut ab agro
Rava decurrens lupa Lanuvino
Fetaque vulpes:
Rumpat et serpens iter institutum,
Si per obliquum similis sagittæ
Terruit mannos. Ego, cui timebo,
Providus auspex,

habuisse traditur: vid. Herodot. ii, 112, Strab. xvii, p. 1161 a. *Carentem Sithonia nive*, in regione haud frigida, sed calida sitam. *Sithonia* epitheton ornans, ut apud Ovid. Amor. iii, 7, 8, *Brachia Sithonia candidiora nive*. *Sublimi flagello tange*, pro vulgari, contunde et frange Chloes superbiam. *Flagello*, quod nunc Veneri tribuitur, sæpius dii irati sontibus imminere finguntur. Locis a Cl. Mitsch. in hanc rem allatis adde Oppian. Hal. ii, 14, ubi sapiens diis obtemperare dicitur, Πρὶν χαλεπῇ μάστιγι καὶ οὐκ ἐθέλων ἐλάηται. *Sublimi*, in altum elato; quo gravius enim aliquis flagello aliquem cædere cupit, eo altius illud ad cædendum extollere solet.

CARMEN XXVII.

Galateam ab itinere, quod navi in exteras terras susceptura erat, non malorum quidem ominum, sed manifesti, cui iniquiore nunc navigationi anni tempore se exponat, periculi commemoratione deterrere studet. Sententiarum nexus est fere hic: non malis equidem ominibus te ab itinere quod meditaris deterrebo, imo deos venerabor, ut bonis avibus te proficisci jubeant; sed licet aves itineri tuo addicant, cogita, quæso, quam graves hoc ipso, quod instat, anni tempore tempestates in mari oriri soleant. Cave igitur, ne tibi fraudi sit, quam nunc cœlum ostendit, serenitas. Sic Europa quoque olim per externam bovis ei adblandientis speciem in fraudem inducta est. Quod supra in argumento ad hujus libri carmen tertium, de longiore illa, qua Juno loquens inducitur, digressione monuimus, id quoque de Europæ fabula, scite hujus carminis argumento accommodata, valet. Scilicet poeta in Europæ fabula nunc unice temeritatem, qua illa tauro se credidisse fertur, spectavit, quam cum Galateæ, hiemali tempore navi se commissuræ, temeritate comparat. Quantam suavitatem autem, sublimitatem, et dignitatem Horatius huic carmini conciliaverit eo, quod Europam tam agentem quam loquentem induxit, lectores ipsi sentient. Cum argumento hujus carminis comparant Propert. i, 8.

1—12. Sensus: omina illa, quæ infausta esse solent iter aliquod instituturis, impiis eveniant; at faustis, quæ a diis expetam, ominibus proficiscetur ea de cujus vita ego sum sollicitus. *Parræ*: qualis avis per *parram* intelligenda sit, non satis liquet. Relatam illam ad eas aves fuisse, quæ voce sua tempestatem portenderent, ex hoc ipso loco intelligitur: *recinentis*, vocem inauspicatam iterum iterumque repetentis. *Rava*, ad luporum colorem, qui inter cæsium et flavum medius fere est, referendum: nos, *fahl*, *grau*. Similiter *lupus* apud Ovid. Met. vi, 528, *canus*, et Met. xi, 772, *fulvus* dicitur. Minus bene alii ad oculorum colorem referunt, ut sit pro, truculenta. *Lanuvium*, Latii oppidum, prope viam Appiam in loco acclivi situm; hinc *lupa* inde *decurrere* dicitur, cujus per viam Appiam transcursus Campaniam et Brundusium versus profecturis male auspicatus fuit. *Rumpat iter institutum*, malo omine suo ab instituto itinere deterreat. *Mannos*, equos parvulos, velocitate sua inprimis insignes, (*Zelter.*) *Providus auspex*, dum pruden-

Antequam stantes repetat paludes
Imbrium divina avis imminentum,
Oscinem corvum prece suscitabo
Solis ab ortu.
Sis licet felix, ubicunque mavis,
Et memor nostri, Galatea, vivas:
Teque nec lævus vetet ire picus,
Nec vaga cornix.
Sed vides, quanto trepidet tumultu
Pronus Orion. Ego, quid sit ater
Hadriæ, novi, sinus, et quid albus
Peccet Iapyx.
Hostium uxores puerique cæcos
Sentiant motus orientis Austri, et
Æquoris nigri fremitum, et trementes
Verbere ripas.
Sic et Europe niveum doloso
Credidit tauro latus, et scatentem
Belluis pontum mediasque fraudes
Palluit audax.
Nuper in pratis studiosa florum, et

ter læta auguria præcipio. *Oscinem corvum prece suscitabo Solis ab ortu:* deos precabor, ut oscinem corvum ab oriente suscitatum lætum omen canere jubeant. *Oscines*, ut satis notum, cantu vel clamore, *præpetes* volatu augurium dabant. *Solis ab ortu*, ab oriente enim lætioris ominis aves advolare debebant: cf. Sueton. Vespas. Vit. c. 5 sub fine. *Antequam stantes repetat paludes Imbrium divina avis imminentum:* antequam avis, imminentes imbres divinitus prædicens, stantes paludes repetat, h. e. tempestate nondum per cornicem prædicta; lavando enim et aqua se in paludibus perfundendo cornices inprimis pluviosum tempus prædicere putabantur: vid. Arat. Dios. 217 sqq. Plin. xviii, 35.

13—24. *Sis licet felix*, cett. sensus et nexus: per me igitur vel per auguria, quæ ego pro te capio, *licet* sane, ut, ubicunque tibi, Galatea, placet, felicem et memorem mei vitam agas, lætisque inde proficiscaris ominibus, cett. *Quanto trepidet tumultu Pronus Orion*, quanto tumultu ad occasum ruat Orion, h. e. quanta post Orionis occasum, qui instat, exortura sit tempestas. *Trepidet*, h. e. festinet: cf. sup. ii, 4, 23. *Pronus* ad occasum vergens; ut sup. i, 28, 21, *Orion devexus*, ubi cf. not. *Ego, quid sit ater Hadriæ, novi, sinus:* ipse ego expertus sum, quam periculosum sit navigare in mari Hadriatico, quando atri ejus fluctus æstuant; mare enim, dum æstuat in *sinus* reducitur. Nisi forte poeta certum quendam maris Hadriatici in *sinum* exeuntem locum respexerit, qui navigantibus inprimis atræ tempestatis tempore infestus esset. *Iapyx:* vid. ad i, 3, 4. *Albus*, cœlum album sive serenum reddens; ut sup. i, 7, 15, *albus Notus*, et iii, 7, 1, *candidi Favonii*. *Quid peccet*, in quantam fraudem inducat, quid fraudis committat. *Hostium uxores puerique*, quod molliores eorum animi impensius in ejusmodi discrimine consternari solent. *Cæcos*, h. e. atros, turbidos. *Trementes verbere*, contremiscentes fluctuum allisu: apud Virg. Æn. iii, 423, Charybdis *unda sidera verberare* dicitur.

25—36. *Sic*, pari temeritate et inconsiderantia: vid. argum. *Scatentem Belluis pontum*, μεγακήτεα πόντον, Homer. Odyss. iii, 158. *Medias*, in medio demum mari vel periculo cognitas. *Audax* refer ad Europæ temeritatem et inconsiderantiam. *Nuper*, paulo ante, dudum. *Debitæ Nymphis*, quam ex voto suscepto

Debitæ Nymphis opifex coronæ,
Nocte sublustri nihil astra præter
Vidit et undas.
Quæ simul centum tetigit potentem
Oppidis Creten, Pater o, relictum
Filiæ nomen, pietasque, dixit,
Victa furore!
Unde? quo veni? Levis una mors est
Virginum culpæ. Vigilansne ploro
Turpe commissum? an vitiis carentem
Ludit imago
Vana, quæ porta fugiens eburna
Somnium ducit? Meliusne fluctus
Ire per longos fuit, an recentes
Carpere flores?
Si quis infamem mihi nunc juvencum
Dedat iratæ, lacerare ferro, et
Frangere enitar modo multum amati
Cornua monstri!
Impudens liqui patrios Penates:
Impudens Orcum moror! O Deorum

Nymphis offerre debebat. *Sublustri*, paululum obscura, quippe qua non luna, sed stellæ tantum micant. *Nihil astra præter Vidit et undas:* comparant Mosch. Europ. v. 129. *Centum potentem Oppidis Creten*, ἑκατόμπολιν· inf. Epod. 9, 29, *centum nobilem Creten urbibus*, Ovid. Her. x, 67, *Crete, centum digesta per urbes:* vid. Meurs. de Creta, i, 5, et Schoenem. de Geograph. Hom. p. 91. *O, relictum Filiæ nomen*, quam turpiter mihi filiæ patris nomen relictum est! h. e. patris nomen quam turpiter neglexi et parum curavi ego filia! Comparant Eurip. Med. 166, Ὦ πάτερ, ὦ πόλις, ὧν ἀπενάσθην. *Pietasque Victa furore*, quam turpiter furibundo illo, quo tauro me credebam, consilio suppressa est, quam patri debebam, pietas!

37—48. Europa, magis magisque nunc fraudem, in quam temeritate sua se induci passa sit, sentiens, querelas et minas jacit, quales suppeditare solet dolor et affectus vehementior; egregie igitur ad ingenium humanum composita est Europæ oratio. *Unde?* patrem respicit. *Levis*, nimis levis pœna; *culpæ*, casus tertius, ad ejusmodi virginum culpam expiandam, quasi ejusmodi virginum flagitium plures mortes vel graviorem, quam unius mortis pœnam, meruerit. Comparant Propert. iv, 4, 17 de Tarpeia, *Et satis una malæ potuit mors esse puellæ, Quæ voluit flammas fallere, Vesta, tuas? Imago vana*, falsa species (εἴδωλον): sic Venus apud Virg. Æn. i, 408, quæ falsa specie Æneæ se obtulerat, *falsis imaginibus eum lusisse* dicitur. *Quæ porta fugiens eburna Somnium ducit?* somnia scilicet, ut finxit antiquitas, per duas portas, *falsa* quidem per *eburneam*, *vera* autem per portam *corneam* ex locis inferis emittuntur: vid. Homer. Odyss. xix, 562, et Heyn. Excurs. xv, ad Virg. Æn. vi, 894. *Fugiens*, evolans. *Meliusne fluctus*, cett. fierine potuit, ut, quid melius esset, utrum tauro, qui me per longum mare veheret, me committere, an recentes in prato flores carpere, ego non intelligerem? *Infamem*, detestandum; paulo mollius inf. v. 71, Venus, ubi suaviter Europæ iram ridet, eundem *invisum* vocat; *multum amati monstri*, hujus exsecrandi, quem paulo ante in prato blande et amanter attrectabam (Mosch. 93 sqq., Ovid. Fast. 861 sqq.), juvenci. Scilicet uti homines, quos ob nova et inaudita scelera abominamur, *monstra* appellari solent, v. c. *Cleopatra* sup. i, 37, 21, et *Catilina* apud Cic. Cat. ii, 1, ita nunc *taurus* ob sceles-

Si quis hæc audis, utinam inter errem
Nuda leones!
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, teneræque succus
Defluat prædæ, speciosa quæro
Pascere tigres.
Vilis Europe, pater urget absens,
Quid mori cessas? Potes hac ab orno
Pendulum zona bene te sequuta
Lædere collum.
Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant, age, te procellæ
Crede veloci: nisi herile mavis
Carpere pensum,
Regius sanguis, dominæque tradi
Barbaræ pellex. Aderat querenti
Perfidum ridens Venus, et remisso
Filius arcu.
Mox, ubi lusit satis, Abstineto,
Dixit, irarum calidæque rixæ,

tissimum, quo ille Europam violenter per mare abstulerat, facinus *monstrum* (nos, *Ungeheuer*) vocatur.

49—66. *Orcum moror*, diutius in vita morans non statim ad Orcum descendo; sic *vitum, annos, mortem, fata morari* vel *demorari* pro, diutius in vita morari, passim dicitur; exempla de hoc loquendi genere collegit Burmann. ad Virg. Æn. ii, 648. *Nuda* potest quidem pro, destituta, derelicta ab omni auxilio, accipi; sed significationis proprietati multo magis favent sequentia. Europa nempe, si vestibus denudata conspecta fuisset a leonibus, eos multo avidius illius corpus, tenerum adhuc et succis plenum, devoraturos esse existimabat. *Teneræ prædæ*, significantius pro tenui, mihi. *Speciosa*, ego, juvenili corpore adhuc conspicua, pulchra, pinguis, carnosa; *speciosa* opponitur *turpi maciei*: inf. Epist. i, 16, 45, *Introrsus turpem, speciosum pelle decora*. *Vilis*, pudendo flagitio contaminata; nos, *Verworfene*. *Pater urget absens*, his maledictis pater, quem reliqui, me insectatur; hanc audire mihi videor maledicta, quibus pater, a me relictus, mihi instat. *Urget absens*, suave oxymoron observa; pater absens tanquam præsens perturbato Europæ obversatur animo. *Bene*, nisi in proprium, *bene* certe in hunc usum: de *zonarum* virginalium in suspendium usu vid. Mitsch. et Stanl. ad Æsch. Suppl. 456. *Lædere*, litotes pro, frangere, elidere. *Sive te rupes et acuta leto Saxa delectant*, aut si præferendum tibi videtur illud mortis genus, quo quis per rupes et saxa se præcipitem dat. *Saxa acuta leto*, h. e. saxa quorum pars acutior opportune ei, qui mortem sibi consciscere vult, prominet. *Te procellæ crede veloci*, h. e. præceps inde rue; *procellæ veloci se credere*, significanter pro vulgari, ex loco alto se præcipitem dare. *Nisi herile mavis Carpere pensum, Regius sanguis*: nihil enim feminæ nobiliori tristius accidere poterat, quam servilis conditio; hinc Ariadne apud Ovid. Heroid. x, 89 sqq., *Tantum ne religer dura captiva catena, Neve traham serva grandia pensa manu*. *Dominæque tradi Barbaræ pellex*; serva enim, quæ simul pellex est domini, multo magis extimescere debet sævitiam dominæ.

67—76. *Perfidum ridens Venus*: Venus, cui res in Jovis gratiam suscepta bene cesserat, nunc ridet, et quidem *perfidum* (pro perfide), h. e. uti illi, qui per dolum et fraudem votorum suorum compotes facti sunt, ridere solent. In risu autem *perfido* egregie expressum est ingenium Veneris, quæ, ut dea χαιρέκακος, e doloribus, quos parat, voluptatem capere solet. Hinc sup.

Quum tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.
Uxor invicti Jovis esse nescis:
Mitte singultus: bene ferre magnam
Disce fortunam: tua sectus orbis
Nomina ducet.

CARMEN XXVIII.

AD LYDEN.

Festo quid potius die
Neptuni faciam? Prome reconditum,
Lyde, strenua, Cæcubum,
Munitæque adhibe vim sapientiæ.
Inclinare meridiem
Sentis? ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli Consulis amphoram.

i, 33, 12, *jocus*, qui Veneri placet, *sævus* dicitur. *Remisso Filius arcu:* suaviter Cupido, qui simul adest, nunc arcum laxatum gestare fingitur; nam, quod ille per arcum adductum et intentum efficere solet, jam effecerat. *Ubi lusit satis*, ubi satis delectata fuerat ludo illo, quem spectandum ei Jovis amor dederat. *Quum tibi invisus*, cett. cum taurus ille tibi nunc invisus laceranda, quæ te laceraturam esse minata es, suppeditabit cornua; jocose pro, cum deus, qui sub tauro latet, se tibi conspiciendum et amplectendum præbebit. *Uxor*, h. e. pellex, ut passim *conjux*. *Sectus orbis*, separata orbis terrarum pars.

CARMEN XXVIII.

Diem Neptuno sacrum poeta se hilariter apud amicam suam, Lyden, bibendo canendoque ad multam usque noctem transigere velle declarat. Ut igitur lectorem in mediam rem statim abripiat, Lyden, in cujus domo se jam adesse fingit, festinantius vinum Cæcubum depromere, alterno carmine Neptunum et Nereides secum celebrare, ipsam solam Latonæ et Dianæ laudes ad lyram dicere, et postremo mutuo iterum carmine Venerem et Noctem secum canere jubet. Per Lyden haud dubie est intelligenda eadem, cujus supra quoque ii, 11, 22, ut fidicinæ et meretricis mentio fit. Argumentum hujus carminis debetur fortasse poetæ cuidam Græco, quem Horatius imitatus est.

1—8. *Festo die Neptuni*, Neptunalia mense Julio, et quidem, ut veteres Fasti et Varro L. L. v, 3 docent, a. d. v Calend. Aug. a Romanis celebrabantur. *Strenua*, Græce pro, strenue, h. e. promto paratoque animo, προθύμως. *Cæcubum:* vid. sup. ad i, 20, 9. *Reconditum*; vinum enim generosius, quale fuit Cæcubum, in interiore quadam cellæ vinariæ parte seponi atque reponi, nec nisi diebus festis et lætioribus inde depromi solebat; hinc idem *Cæcubum* inf. Epod. 9, 1, *repostum ad festas dapes*, et *Falernum* sup. ii, 3, 8, *interioris notæ* vinum appellatur. *Munitæque adhibe vim sapientiæ*, et sapientiam illam, qua tu munita alias vini potu abstines, hodie vinci patere; pro vulgari, et mecum vino indulge. Facete poeta de Lyde, tanquam de Catone, loquitur, qui vere nonnunquam per vinum sapientiæ suæ vim adhibuisse, h. e. vino indulsisse dicitur; hinc Nost. sup. iii, 21, 11, 12, de eo, *Narratur et prisci Catonis Sæpe mero incaluisse virtus*; ubi statim accommodate ad nostrum locum additur, *Tu lene tormentum ingenio admoves Plerumque duro.* In eandem sententiam apud Plin.

Nos cantabimus invicem
Neptunum, et virides Nereidum comas:
Tu curva recines lyra
Latonam, et celeris spicula Cynthiæ:
Summo carmine, quæ Gnidon
Fulgentesque tenet Cycladas, et Paphon
Junctis visit oloribus:
Dicetur merita Nox quoque nænia.

CARMEN XXIX.

AD MÆCENATEM.

Tyrrhena regum progenies, tibi
Non ante verso lene merum cado

xxiii, 1, § 23, quem laudavit Boettig. proverbiali locutione *sapientia vino obumbrari* dicitur. *Porphyrion* autem ad h. l. observat, *Græci aiunt, vim sapientiæ adhiberi per vinum. Inclinare,* sc. in vesperam. *Stet,* moretur; laudant Tibull. i, 4, 28, *Haud segnis stat remeatque dies. Parcis deripere,* cunctaris deripere, non deripis; sic passim *parcere,* ut Græcorum φείδεσθαι, eleganter pro, non vel nolle ponitur; ut sup. iii, 8, 26, *parce nimium cavere* pro, ne nimium caveas, vel, noli nimium cavere; Ovid. Art. Am. iii, 457, *parcite credere,* nolite credere. *Horreo:* de apotheca vinaria, sive vini veterario, quod in superiore ædium parte fuit, vid. sup. ad iii, 8, 11. *Cessantem* suaviter τῷ *parce* respondet; cessante enim Lyde, amphora simul, quæ festinantius ab illa afferri debebat, cessabat. *Bibuli Consulis amphoram,* vinum quod Bibulo consule natum et in ea conditum fuit continentem; fuit autem M. Calpurnius Bibulus consul anno U. C. DCXCIV.

9—16. *Invicem,* carmine amœbæo. *Virides,* h. e. cæruleas; a maris colore, qui diis marinis tribuitur; *cæruleos crines* gerit quoque apud Ovid. Met. v, 432, Nympha Cyane. *Celeris spicula Cynthiæ;* Diana enim cum ejus matre Latona a puellis inprimis coli et hymnis celebrari solebat: cf. sup. i, 21, 11, et Eurip. Hec. 462. *Summo carmine,* quo carmine a te decantato vicissim nos ambo cantabimus, *quæ Gnidon* cett. Venerem. De *Venere Gnidia* vid. sup. ad i, 30, 1. *Fulgentes,* ut sup. i, 14, 19 *nitentes,* ubi vid. not. *Paphon:* cf. sup. ad i, 30, 1. *Junctis oloribus;* Venus enim, ut in vulgus notum, ab oloribus, ejus currui junctis, vehitur: Ovid. Met. x, 717. *Nox. Nocti,* ut deæ, in nocturnis conviviis inprimis et comissationibus divini honores fiebant: cf. sup. iii, 19, 10, ubi *mediæ Nocti* vinum libatur. *Nænia,* equidem de carmine molliore explicaverim, quale esse solet, in quo quis animi sui dolorem exprimit; de carmine quod somni adducendi causa canitur explicat Cl. Boettig., quem vide. *Nænia,* de carmine lætiore inf. Epist. i, 1, 63.

CARMEN XXIX.

Mæcenatem, ut ad animum ab urbis strepitu et curis gravioribus reficiendum ad se in villam suam venire, lætoque ibi, quod ei apparaverit, convivio interesse velit, blandis pariter ac gravibus permovere studet rationibus. Ipsis divitibus, ait, jucundum sæpe vitæ urbanæ cum rustica commutationem esse, nec raro eos ibi in parva domo animum suum exhilarare; anni autem, quod nunc adsit, tempus, ubi sol vehementius sæviat, rusticationi inprimis opportunum esse; Mæcenatem igitur semet ipsum lætiore vitæ fructu defraudare, quod in urbe, cui nunc præfectus sit, maneat, et, de ejus salute nimium sollicitus, frustra, quæ exteri hostes contra rempublicam moliantur, extimescat; de futuri enim temporis exitu, quem prudenter deus occultet, stulte sæpe trepidare homines, quos in recto potius usu ejus, quod adest, acquiescere deceat; cum rerum humanarum vicissitudo similis fere sit fluminis, modo leniter et placide profluentis, modo magno cum impetu exsurgentis et quæque sibi obvia violenter secum abripientis, cursui; illum solum,

Cum flore, Mæcenas, rosarum, et
Pressa tuis balanus capillis
Jam dudum apud me est. Eripe te moræ:
Ne semper udum Tibur et Æsulæ
Declive contempleris arvum, et
Telegoni juga parricidæ.
Fastidiosam desere copiam, et
Molem propinquam nubibus arduis:
Omitte mirari beatæ
Fumum et opes strepitumque Romæ.
Plerumque gratæ divitibus vices,
Mundæque parvo sub lare pauperum
Cœnæ, sine aulæis et ostro,
Sollicitam explicuere frontem.
Jam clarus occultum Andromedæ pater

cui, libero ab omni cupiditate, se iis, quæ quisque dies tulit, fruitum esse, dicere liceat, vere felicem esse, nec ipsum Jovem semel percepta ei eripere posse; Fortunam quidem mutabilem esse et modo huic, modo alii se benignam præbere, sed, si forte illa sibi appareat iniquior, virtutem tutum sibi contra eam præstare præsidium, nec pertinere ad se illum timorem, quo naufragii tempore de bonorum suorum jactura mercator expallescere soleat. Cum argumentum hujus carminis, quod in honestissimi vitæ fructus commendatione versatur, jam per se ita comparatum sit, ut facile cujusque lectoris animum delectet et suaviter deleniat; quid mirum, si tantum illud ab omnibus plausum tulerit, ut in præstantissimis cum Horatii tum omnis antiquitatis haberetur carminibus! Ceterum observa, quam scite Horatius tam Stoicæ quam Epicureæ philosophiæ vitæ præcepta inter se conjunxerit, et sic neutri utriusque disciplinæ se unice addictum esse in hoc quoque carmine ostenderit.

1—8. *Tyrrhena regum progenies:* cf. sup. ad i, 1, 1. *Tibi*, in tuum honorem, h. e. ad te honorificentius in villa mea excipiendum. *Lene*, ut sup. i, 7, 19 *molle*, quale est vinum vetustius. *Non ante verso cado*, quod condidi in cado, qui nunquam antea ad vinum inde effundendum *versus*, h. e. inclinatus, et deinde, ut fieri solebat, *inversus* fuit (cf. inf. Sat. ii, 8, 39); vult igitur significare cadum illum, quem nunc primum ad vinum inde hauriendum *vertere*, h. e. inclinare, velit, ad singularem usum repositum fuisse. *Balanus*; e glande enim *balano* (sive *myrobalano*, Gr. μυροβάλανος, nos, *Behennuss*) in Arabia inprimis ad avellanæ nucis fere magnitudinem nata, suavissimi odoris unguentum exprimebatur. *Moræ*, omnibus iis in urbe te morantibus, festina; cogitandum autem non tantum de iis quibus Mæcenas in urbe delectabatur, sed etiam de curis civilibus, quibus ille nunc cum maxime, ut inf. v. 26 dicitur, *Urbi sollicitus timebat*. *Ne semper udum Tibur*, cett. ne in easdem semper terras adjacentes e domo tua prospicias. Fuit nempe domus, quam Mæcenas habuit in Esquiliis, tam alte exstructa (unde illa, v. 10, *moles propinqua nubibus arduis* vocatur), ut ei inde prospicienti non solum tota urbs, sed vicina quoque oppida, *Tibur*, *Æsula*, et *Tusculum*, obversarentur; juncti ei fuere horti splendidissimi, *hortorum Esquilinorum* nomine celebrati. *Udum*, ob rivorum, quibus rigabatur Tiburtina regio, copiam: cf. sup. i, 7, 14. *Æsulæ Declive arvum*, Æsulam, in colle deorsum se vergente sitam. *Telegoni juga parricidæ*, Tusculum, nunc *Frascati*, cujus conditorem faciunt Telegonum, Ulyssis ex Circe filium, qui, quod patrem, cujus ipsius quærendi causa in Ithacam venerat, se inscio, trygonis, piscis marini, radio, sagittæ præfixo, occidisse dicitur, *parricida* audit: vid. Boettigerus.

9—16. *Fastidiosam*, egregie ad ingenium hominum, quos rerum, quibus abundant, sæpe capere solet fastidium et satietas. *Molem propinquam nubibus arduis:* inf. Horatius Mæcenatis domum simpliciter *altam* vocat, et Sueton. Ner. Vit. c. 38, *Mæcenatianam turrem;* alta scilicet palatia, qualia reges vel beatiores incolunt, *turres* appellari solent: cf. Ernest. ad locum Sueton. et sup. i, 4, 14. *Beatæ*,

Ostendit ignem: jam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis,
Sole dies referente siccos.
Jam pastor umbras cum grege languido
Rivumque fessus quærit, et horridi
Dumeta Silvani: caretque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu, civitatem quis deceat status,
Curas, et Urbi sollicitus times,
Quid Seres et regnata Cyro
Bactra parent, Tanaisque discors.
Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus:
Ridetque, si mortalis ultra
Fas trepidat. Quod adest, memento
Componere æquus: cetera fluminis

omni rerum copia affluentis. *Fumum*, Mæcenati enim ex alta domo sua super cetera urbis tecta prospicienti jucundum sane *fumus* inde in altum surgens præbere debebat spectaculum. *Opes*, opulentiam, luxus instrumenta. *Strepitum*, nos, *Gewühl*. *Plerumque gratæ divitibus vices*, cett. Lubenter sæpe divites vitæ vicissitudinis causa ex urbe in agrum secedere, ibique in humili pauperum domo ad cœnam simplicem, non in triclinio quodam magnifice adornato, sed in munda mensa appositam, omnes animi curas deponere solent. *Plerumque*, haud raro, ut inf. Sat. i, 10, 15, et Epist. ad Pis. v. 14 et 95. *Sine aulæis et ostro*, refer ad externam tricliniorum magnificentiam; per *aulæa*, ut docet Scholiast. inf. ad Sat. ii, 8, 54, intelligenda sunt pretiosa vela, quæ sub cameras in triclinio tendebantur, ut, si quid pulveris deciderit, ab iis exciperetur (Voss. *Baldachin* vertit); per *ostrum* autem, purpurea vel conchyliata peristromata sive peripetasmata, quibus lecti tricliniares insternebantur: Virg. Æn. i, 700, *stratoque super discumbitur ostro*. *Explicuere* pro, explicare solent, ut sæpe.

17—24. *Jam clarus occultum*, cett. Jam illud anni tempus agitur, quo solis ardor est vehementissimus, pro vulgari, jam est æstas, quam rure transigere solent beatiores; æstatem autem, et nominatim mensem Julium a siderum, quæ hoc mense oriuntur, cursu designat. *Andromedæ pater*, Cepheus, sidus sub cauda Ursæ minoris, cujus ortus in a. d. vii Id. Jul. incidit. *Occultum ignem ostendit*, exquisite pro vulgari, oritur: Catull. lxii, 7, *Nimirum Œtæos ostendit Noctifer ignes*. *Procyon*, Antecanis, Id. Jul. exoriens. *Furit*, æstu sævit. *Stella vesani Leonis*, in pectore Leonis, *tuber Leonis* vocata, quæ, postquam Sol a. d. xiii Cal. Aug. in sidus Leonis transiit, a. d. ix Cal. Aug. oritur. *Vesani*, eodem sensu inf. Epist. i, 10, 17, *Leo* dicitur *furibundus*. *Jam pastor umbras*, cett.: Virg. Ecl. ii, 8, *Nunc etenim pecudes umbras et frigora captant*. Cl. Mitsch. comparat Ep. Ἀδεσπ. cclx, 5, 6, Anthol. Græc. T. iv, p. 171, *Χὼ ποιμὰν ἐν ὄρεσσι μεσαμβρινὸν ἀγχόθι παγᾶς Συρίσδων, λασίας θάμνῳ ὑπὸ πλατάνου Καύματ' ὀπωρινοῖο φυγὼν κυνός*. *Horridi Dumeta Silvani*, virgulta et dumeta, quibus præest Silvanus; *horridi* refer ad incultam et horridiorem *Silvani*, ut dei agrestis, formam. *Caretque Ripa vagis taciturna ventis*, nec ad ripam, ubi omnia tacent, auræ spirant, scilicet, ut fessum solis æstu pastorem recreent.

25—28. *Tu, civitatem quis deceat status*, cett. At tu, Mæcenas, ad civitatem prudenter regundam in urbe manes, dum animum tuum de iis, quæ exteri hostes agitent, nequidquam crucias. Mæcenati quidem, qui hoc anno urbi præfectus fuit, curæ cordique esse debebat reipublicæ salus et incolumitas; sed nimium ille de exterorum hostium minis sollicitus fuisse videtur, unde Horatius sup. iii, 8, 17 eundem monet, *Mitte civiles super urbe curas*, cett. ubi cf. not. *Seres*, gens Indica, pro Indis universis: cf. sup. ad i, 12, 56. *Bactra*, urbs primaria in Bactriana Per-

Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare, nunc lapides adesos,
Stirpesque raptas, et pecus et domos
Volventis una, non sine montium
Clamore vicinæque silvæ,
Quum fera diluvies quietos
Irritat amnes. Ille potens sui
Lætusque deget, cui licet in diem
Dixisse, Vixi: cras vel atra
Nube polum Pater occupato,
Vel sole puro: non tamen irritum,
Quodcunque retro est, efficiet; neque
Diffinget, infectumque reddet,
Quod fugiens semel hora vexit.
Fortuna sævo læta negotio, et

sarum provincia, pro universo Parthorum imperio: *regnata Cyro:* cf. sup. ii, 2, 17. *Tanais*, fluvius (nunc, *Don*) Europam et Asiam dividens, pro ejus accolis Scythis, Parthorum sociis. *Discors:* hic populus igitur, qui ipse inter se dissidebat, multo minus timendus fuit Mæcenati; jam sup. Horatius, ut vanum Mæcenatis timorem esse ostenderet, de Parthis iii, 8, 19, *Medus infestis sibi luctuosis Dissidet armis.*

29—41. *Prudens*, sapiente consilio, ut sup. i, 3, 22. *Exitum futuri temporis*, fata futura. *Caliginosa nocte premit Deus:* in sententiam vel gnomen comparant Theogn. 1037 sqq.; Pind. Olymp. xii, 13; Eurip. Iphig. Taur. 476; Incert. apud Stob. Florileg. p. 409; Juvenal. vi, 556. *Ultra fas*, de rebus futuris, quas scire velle nefas est. *Quod adest, memento componere*, imo, quæ adsunt, recte adhibere et in usum convertere decet: Cicero de Senect. c. 9, *Quod adest, eo decet uti;* ad præceptum Græcorum τὸ παρὸν εὖ θέσθαι, εὖ ποιεῖν, de quo vid. Hemsterhus. ad Lucian. T. i, p. 544. *Æquus*, quidquid illud sit, eo contentus; æquo placidoque animo in eo acquiescens. *Cetera fluminis Ritu feruntur*, cett. quod ad cetera, quæ nos manent, fata attinet, ea, sive lætiora sive tristiora futura sint, non magis curis nostris mutari possunt quam cursus fluvii, qui modo placide et leniter delabitur, modo graviter intumescens et omnia secum rapiens magno cum tumultu devolvitur. De imagine, qua sortis humanæ vicissitudo cum mutabili fluminis cursu comparatur, vide quæ attulit Cl. Mitsch.; exempla autem in rapidi et omnia inundantis fluminis descriptione versantia plena manu ex utraque lingua dabit Cerda ad Virg. Æn. ii, 305. *Fluminis*, Tiberis nempe, Romanorum oculis obversantis; *cum pace*, quiete, placide. *Clamore*, sublimius pro vulgari, sonitu, fragore. *Amnes*, intellige flumina illa minora, Anienem, Clanium, Narem, cett. quæ Tiberi se immiscent. Commode in hanc rem laudant Plin. Epist. viii, 17, *Tiberis alveum excessit.—Inde, quæ solet flumina accipere et permixta devehere, velut obvius sistere cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Quietos irritat*, brevi elegantia pro, facit ut intumescant æstuentque, qui modo quiete fluebant.

41—48. *Ille potens sui*, ille demum *potens sui* (ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ) habebitur, h. e. cupiditatibus suis, ut virum sapientem decet, imperabit. *Lætusque deget*, et omnium de sorte futura curarum expers vitam lætam et jucundam aget. *In diem*, in quemque, qui ei contigit, diem, de quoque transacto die. *Vixi*, percepi oblata mihi hoc die vitæ munera; sic passim *vivere*, ut Græcorum ζῆν, pro, vita frui, dicitur: cf. Interpret. Apposite inprimis ad Horatium Seneca Epist. 12, *Ille beatissimus et securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine exspectat; quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum surgit;* et Epist. 101, *Propera vivere, et singulos dies singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est:* cf. de Benef. v, 17. *Cras vel atra Nube*

Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit, et mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem sine dote quæro.
Non est meum, si mugiat Africis
Malus procellis, ad miseras preces
Decurrere, et votis pacisci,
Ne Cypriæ Tyriæque merces
Addant avaro divitias mari.
Tum me, biremis præsidio scaphæ

polum Pater occupato, Vel sole puro: de crastino die haud equidem laboro, sive enim illum tristem sive lætum mihi induxerit Jupiter, haud tamen immutare vel infecta reddere valebit ea quæ semel percepi. In sententiam, ne ipsum deum quidem mutare posse præterita, vel, quod Plinius ii, 7, § 5 ait, *deum nullum in præteritum jus habere,* comparant Agathon. Fragm. apud Aristot. Ethic. vi, 2; Pind. Olymp. ii, 29; Lucian. de Conscrib. Hist. 38; Senec. de Vit. Brev. 10. *Quodcunque retro est,* præteritum. *Quod fugiens semel hora vexit:* imitatus est Horatium, observante Cl. Mitscherlichio, incertus Poeta in Anthol. Lat. iii, 62, 7 (Burmann.), *Pervixi, neque enim Fortuna malignior unquam Eripiet nobis quod prior hora dedit.*

49—56. *Fortuna sævo læta negotio,* cett. sensus: Fortuna enim, voluptatem adeo capiens e sævo illo, quo homines ludit, negotio, nunc alios extollere, nunc alios deprimere solet. Mihi quidem uti grata atque accepta illa erit, si ei apud me manere placuerit, ita ego eidem terga mihi forte vertenti promto paratoque animo, quod dedit, reddam, virtutis meæ atque probitatis præsidio in paupertate quoque securus. *Læta,* gaudens, *χαίρουσα*; sic sup. i, 21, 5, Diana *læta fluviis et nemorum coma* dicitur. De Fortunæ autem *χαιρεκακίᾳ* Cl. Mitsch. laudat Menand. apud Stob. Florileg. p. 443, et Agath. lxvi, 4, Anthol. Græc. T. iv, p. 26. *Sævo negotio:* Claudian. xviii, 24, *Hoc regni, Fortuna, tenes? Quænam ista jocandi Sævitia? Humanis quantum bacchabere rebus? Ludere pertinax,* pro vulgari, pertinaciter ludens. Pertinacia autem ista, qua in negotio suo persistere dicitur Fortuna, bene eam, ut deam, quæ nulla hominum miseratione tangatur, designat. In sententiam, Fortunam ludum ludere cum hominibus, vel, homines Fortunæ esse ludibrio, præter Cl. Mitsch. ad h. l. et ad i, 34, 12, vid. inprimis Muret. Var. Lect. xvi, 15. *Transmutat incertos honores, Nunc mihi, nunc alii benigna;* ut sup. i, 34, 14, *Hinc apicem rapax Fortuna cum stridore acuto Sustulit, hic posuisse gaudet. Laudo manentem,* venerabor quidem eam dum illa mihi propitia adest, h. e. grata mihi quidem erunt ejus munera. In eandem sententiam vetus poeta apud Plutarch. de Tranquill. T. vii, p. 855, edit. Reisk., Ἡδὺ *μὲν ἄν τι φέρῃς, ὀλίγον δ' ἄχος, ἢν ἀπολείπῃς.* Cl. Mitsch. comparat Senec. de Vit. Brev. x, 20 et 21. *Si celeres quatit Pennas,* si avolat (quatiunt enim pennas avolantes), h. e. si a me recedit. De Fortuna, dea alata, vid. Comment. de Alat. Imag. (Gothæ, 1786) p. 30. *Resigno,* reddo: inf. Epist. i, 7, 34, *cuncta resigno. Resignare* translatum e re pecuniaria, ubi est pro, solvere, nempe per attributionem vel perscriptionem, quod ad mensas argentariorum in tabernis fieri solebat. Ad sententiam comparant Senec. de Tranquill. 11. *Mea Virtute me involvo,* suaviter de viro sapiente, qui pro pallio, quo philosophi se involvere solebant, virtute sua se involvit. *Probamque Pauperiem sine dote quæro:* vulgarem sententiam, "paupertati me adjungo, paupertatem sector," suavissima imagine expressit. Fingit nempe, se petere et ambire velle pauperiem, tanquam puellam, cujus dos (uti sup. iii, 24, 21, apud Scytharum campestrium puellas) sola virtus et probitas sit. Cum toto hoc loco comparat Cl. Boettig. Lucian. Tim. 36.

57—64. *Non est meum:* divitiarum autem ego expers non opus habeo *ad miseras*

Tutum, per Ægæos tumultus
 Aura feret, geminusque Pollux.

CARMEN XXX.

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique situ pyramidum altius;
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.
Non omnis moriar: multaque pars mei
Vitabit Libitinam. Usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium

preces decurrere, ad preces perfugere, quibus deorum moveatur miseratio. *Si mugiat Africis Malus procellis*: si tempestatis ab Africo concitatæ tempore malus stridorem edat, pro, imminente naufragii periculo: sup. i, 14, 5, *Et malus celeri saucius Africo Antennæque gemant*. *Votis pacisci*, sub ea conditione vota suscipere et promittere, *ne*, cett. hinc *preces emaces* apud Pers. ii, 3. *Addant avaro divitias mari*, h. e. divitiis, quas mare insatiabile devorare solet, novum additamentum accedant, pro vulgari, in mari pereant. *Avaro*, insatiabili, ut sup. i, 28, 18, *mare avidum*. *Biremis scaphæ*, cymbæ minoris, quæ duobus remis ab uno regitur. Ejusmodi autem cymbæ, ut naufragis essent præsidio, navibus onerariis, ut adhuc fieri solet, annexæ fuere. *Per Ægæos tumultus*, h. e. per motos in mari Ægæo fluctus; erat autem mare Ægæum, per quod Romam advehi debebant merces Tyriæ et Cypriæ, navigantibus ob crebras tempestates infestissimum. Cl. Boettigero Horatius eundem in hoc loco poetam Græcum, e quo apud. Lucian. Hermot. c. 28, proverbium ἐπὶ ῥιπὸς τὸ Αἰγαῖον διαπλεῦσαι haustum sit, ante oculos habuisse videtur. *Geminus Pollux*, Castor et Pollux, navigantibus propitii: cf. sup. i, 3, 2.

CARMEN XXX.

Quod ante Horatium jam alii magni nominis poetæ de gloriæ suæ immortalitate senserunt et professi sunt, id Horatius quoque sentit et profitetur in hoc epilogo, iis carminibus, quæ tum primum evulgavit, addito, "*partam sibi lyricorum poetarum inter Romanos principi gloriam æternam fore*," vaticinans. Qui Horatium, in iis quæ de nominis sui immortalitate in hoc carmine gloriatur, modestiæ leges migrasse autumant, ii sane magnum antiquitatis poetam ad nostræ ætatis ingenium et mores, ne dicam, ad nostrorum poetarum pretium dijudicant; nec eum, alias modestissimum (ut vel carmen sextum libri primi et carmen secundum libri quarti satis docent), in hoc vaticinio quoque Græcorum poetarum vestigia pressisse secum reputant. Nobilissimam autem, quam Horatius sumit, superbiam excitasse inprimis videtur exemplum Pindari, similiter fere de carminum suorum æternitate gloriantis in Pyth. vi, 7 sqq. Ceterum cum Horatius idem fere de nominis sui immortalitate vaticinium jam in ultimo carmine libri secundi ediderit, illudque pariter atque hoc pro epilogo haberi possit; non temere aliquis, Horatium primum duos Carminum libros priores, et deinde hunc librum tertium separatim publicasse, inde colligat. Comparant Propert. iii, 2, et, qui Horatium imitatus est, Ovidius, sub fine Met. xv, 871 sqq.

1—5. *Exegi*, h. e. erexi, in altum eduxi, ut bene Cl. Mitsch. *Regalique situ pyramidum*, pro, pyramidibus regio sumtu exstructis: vox *situs* (h. e. structura, positus) rerum exstructarum et in loco aliquo collocatarum periphrasi inservit. *Imber edax*, nam, ut Tibull. i, 4, 18 canit, *Longa dies molli saxa peredit aqua*; et sic carm. præced. v. 36, *lapides adesi*. *Impotens*, præter modum furens atque sæviens; sic apud Catull. iv, 18, *freta impotentia*, procellosa et ventorum furore concitata.

6—9. *Non omnis moriar*: sup. ii, 20, 6, *Non ego, quem vocas, Dilecte Mæcenas, obibo, Nec Stygia cohibebor unda*. *Vitabit Libitinam*, haud sepelietur, haud obnoxia erit morti; habuit nempe *Venus Libitina*, quæ præerat funeribus, templum, in quo

Scandet cum tacita Virgine pontifex.
Dicar, qua violens obstrepit Aufidus,
Et qua pauper aquæ Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens,
Princeps Æolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quæsitam meritis, et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

tam vendebantur quam locabantur quæ ad sepulturam vel funerum apparatum pertinebant. Hinc inf. Sat. ii, 6, 19, auctumnus gravis *quæstus Libitinæ* vocatur. *Multa pars mei:* Ovid. l. l. 875, *Parte tamen meliore mei super alta perennis Astra ferar. Usque ego postera Crescam laude,* nova semper apud posteros laude vigebo atque celebrabor. *Usque recens,* recenter quoque die vigens. *Dum Capitolium Scandet cum tacita Virgine pontifex,* donec stabit Capitolium, h. e. in æternum; Capitolii enim æternitatem cuncta portenderant: cf. Liv. i, 55. Pro vulgari, *stabit,* posuit rem quæ in Capitolio, dum illud stabat, fieri solebat; unoquoque nempe mense (vid. Varr. L. L. iv, p. 15, edit. Bipont.) sacra publica ibi administrabat Pontifex Maximus, solemni pompa a virginibus Vestalibus eo deductus. *Tacita,* refer ad religiosam verecundiam qua linguis inter sacra favere debebant piæ virgines.

10—16. *Dicar, qua violens,* cett. sensus: ego oriundus ex ea regione qua violento impetu devolvitur Aufidus, et ubi in terris illis aridis Dauni olim regno paruerunt agrestes populi, h. e. ego Appulus, ex humili loco ad summum gloriæ fastigium evectus, extollar apud posteros ut Romanorum poetarum is, qui primus carmina lyrica, qualia Sappho et Alcæus cecinere, modis Latinis aptaverim. *Aufidus,* Apuliæ fluvius, nunc *Ofanto:* cf. inf. iv, 14, 25. *Obstrepit,* significanter de sonoro violentioris fluvii cursu; hinc Aufidus *longe sonans* dicitur inf. iv, 9, 2. *Daunus,* antiquus rex Apuliæ, qui a terra, cujus imperium tenebat, *aquæ paupere,* h. e. arida, sicca, *siticulosa* (ut inf. Epod. 3, 16 Apulia dicitur) lyrica audacia ipse *pauper aquæ* dicitur. *Regnavit populorum agrestium,* Græca structura (ἦρξε λαῶν) pro, regnum agrestium populorum tenuit. *Ex humili potens,* ex ignobili factus nobilis; libertino quippe patre natus fuit Horatius, ut ipse profitetur inf. Sat. i, 6, 6: cf. sup. ii, 20, 5. *Æolium carmen,* proprie quidem de iis carminibus quæ Sappho et Alcæus, ex insula Lesbo, præcipua gentis Æoliæ sede, oriundi cecinere; sed jam in universum de Græcorum poetarum carminibus lyricis. *Delphica lauro:* idem poetarum præmium et insigne, *lauream* scilicet *Apollinarem* Pindaro vindicat inf. iv, 2, 9. *Volens* (θέλων), propitia; hinc sæpe *volens propitia* in precationum formulis jungi solent: Liv. i, 16 de Romulo, *pacem precibus exposcunt, uti volens propitius suam semper sospitet progeniem:* cf. Liv. xxiv, 21 et 38.

CARMINUM

LIBER QUARTUS.

CARMEN I.

Intermissa, Venus, diu
  Rursus bella moves. Parce, precor, precor!
Non sum, qualis eram bonæ
  Sub regno Cinaræ. Desine, dulcium

CARMEN I.

Quemadmodum ultimum libri tertii carmen pro epilogo eorum carminum quæ primum poeta in dias luminis auras emiserat, ita hoc primum libri quarti recte pro ejus haberi potest prologo. Valedixerat quidem Horatius jam poesi lyricæ, et barbiton suum, *bello*, ut ipse sup. iii, 26, 3 dicit, *defunctum*, in Veneris templo suspenderat; sed bona fortuna, ut denuo illi temperando tractandoque manus imponeret, cum amicorum suorum, tum Augusti inprimis rogatu atque auctoritate, permotus fuit. Cum igitur tam ea quæ in Augusti gratiam, ut Carm. 2, 4, 5, 14, 15, seriore ætate cecinerat, quam alia quæ vel tum, vel jam olim composuerat carmina, nunc in unum fasciculum collecta hoc libro quarto, *ex longo intervallo*, ut Suetonius in poetæ nostri vita testatur, *tribus carminum libris Augusti jussu addito*, publici juris faceret; iis facete hoc carmine prælusit, et qualem se semper poetam leviorem et amoribus tantum aptum (cf. sup. Carm. i, 6, et ii, 12), talem hic quoque se professus est. Itaque lyram, quæ diu tacita pependerat, nunc increpans, ingeniose se pristinis amoribus incalescere fingit. Hinc se convertit ad Venerem, eamque, ut in juniores potius, quam in se jam quinquaginta ferme annos natum potentiam suam exerceat, obnixe rogat atque obtestatur. Inter juniores autem deæ inprimis adeundum commendat Paullum Maximum, juvenem nobilem, formosum, eruditum, et divitem, qui non solum magna cum gloria ejus militiam secuturus, sed eandem etiam quovis honorum munerumque genere ornaturus atque cumulaturus sit. Verum enim vero, dum Veneris vim et potentiam deprecatur, ecce jam novo Ligurini amore se percussum sentit, nec injecto illi furori resistere valet. Quæ quidem tota de novis amoribus fictio si unice ad ornatum et amplificationem simplicis sententiæ, "*Ego poesin lyricam, jam diu a me intermissam, retractare jussus sum, nec his jussibus resistere potui,*" referenda esse videtur; facile apparet, quam iniquum et sinistrum eorum de hoc carmine sit judicium, qui, quod in eo ad magni poetæ artem et ingenium transferre debebant, ad turpem ejus libidinem transferunt.

1—8. *Intermissa, Venus, diu Rursus bella moves:* rursus, o Venus, amore, quo diu animus meus vacuus fuit, me exagitas. Qui amant, suaviter militiam Veneris, *bella moventis*, sequi finguntur; de qua quidem a re militari ad rem amatoriam translata imagine vid. sup. ad iii, 26, 2: cf. inf. v. 16. *Parce, precor, precor!* quasi jam vim numinis in pectus se immittentis sentiat, ut sup. ii, 19, 7 de Baccho, *parce, Liber, Parce, gravi metuende thyrso.* *Non sum, qualis eram:* inf. Epist. i, 1, 4, *Non eadem est ætas, non mens.* *Sub regno Cinaræ*, cum me regeret Cinara (ut sup.

Mater sæva Cupidinum,
  Circa lustra decem flectere mollibus
Jam durum imperiis. Abi,
  Quo blandæ juvenum te revocant preces.
Tempestivius in domum
  Paulli, purpureis ales oloribus,
Comissabere Maximi,
  Si torrere jecur quæris idoneum.
Namque et nobilis, et decens,
  Et pro sollicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium,
  Late signa feret militiæ tuæ;
Et quandoque potentior
  Largis muneribus riserit æmuli,
Albanos prope te lacus
  Ponet marmoream, sub trabe citrea.
Illic plurima naribus
  Duces tura, lyræque et Berecyntiæ

iii, 9, 9, *Me nunc Thressa Chloe regit*), pro vulgari, cum amarem Cinaram: de nota loquendi ratione, qua *regno* puellarum subjecti esse dicuntur earum amatores, vid. Burm. ad Propert. iii, 18, 8. *Bonæ:* observa vim hujus epitheti; mollissimo enim animi sensu simpliciter *bonam* vocat, cui olim *immunis* placuerat, cf. inf. Epist. i, 14, 33, et cui, ut Horatius inf. iv, 13, 22, ait, *breves Annos fata dederunt. Flectere mollibus Jam durum imperiis*, novis amoribus me emollire velle jam duriorem contra eos factum; *flectere* ab equis durioris oris, qui *flectendo* (sup. iii, 7, 25, *flectere equum sciens*) domantur, translatum. Cl. Mitsch. comparat Hermesian. Eleg. v. 35. Quam suaviter contraria *mollibus* et *durum*, ut paulo ante *sæva* et *dulcium*, sibi respondeant, unusquisque facile sentiet. *Revocant*, pro simplice, vocant, ut apud Liv. v, 35, *in partem revocare* pro, vocare.

9—20. *Tempestivius*, opportunius; *tempestive* enim, h. e. justo tempore vel opportune, veniunt qui desiderati veniunt; sic *tempestivus* passim de rebus quæ opportuno vel suo tempore fiunt; inf. Epist. ii, 2, 142, *tempestivum pueris concedere ludum. Paulli:* intelligendus fortasse est, ut nonnulli suspicantur, Paullus Fabius Maximus, quem quidem, quamvis postea demum an. U. C. DCCXLIII cum Q. Ælio Tuberone consul fuit, variis tamen nominibus jam tum inter nobiliores juvenes conspicuum fuisse, e laudibus, quas breviter et παροδικῶς quasi, sed admodum dextre, huic carmini Horatius intexuit, luculenter apparet. *Purpureis ales oloribus*, quæ, tanquam ales, curru nitidis oloribus juncto per aerem veheris: cf. sup. ad iii, 28, 15: *purpureus* passim de coloribus fulgidis et pulchre nitentibus. *Comissabere in domum. Comissari* pro, se transferre, ut Græcorum εἰσκωμάζειν, de quo multa exempla collegit Amiciss. Jacobs. in Animadver. ad Anthol. vol. ii, T. ii, p. 205. Comissationes autem et læta convivia inprimis Veneri et ejus comitibus grata et jucunda sunt: cf. Anacr. vi, 12. *Jecur*, ut aliarum cupiditatum, ita amoris quoque sedem: vid. Toup. ad Longin. p. 302, et cf. sup. ad i, 13, 4. *Idoneum*, sc. quod torreatur amoribus. *Decens*, pulcher, amabilis, ut sup. i, 18, 6, *Venus decens*; et passim alibi. *Non tacitus*, litotes pro, disertus. *Centum puer artium*, complurium artium scientia imbutus, pluribus artibus simul excellens, nihil amplius. *Et quandoque potentior Largis muneribus riserit æmuli*, et quando se a puella sua iis rivalibus, qui largis muneribus viam ad eam affectaverant, non sine jucunda animi voluptate prælatum esse intellexerit: *quandoque* pro simplice, quando, ut carmine sequente v. 34. *Riserit*, sc. æmulum. *Albanos prope lacus. Lacus Albanus* (nunc, *Lago di Castel Gandolfo*) fuit in nemore sive luco Albano, de quo vid.

Delectabere tibiæ
Mixtis carminibus, non sine fistula;
Illic bis pueri die
Numen cum teneris virginibus tuum
Laudantes, pede candido
In morem Saliûm ter quatient humum.
Me nec femina, nec puer
Jam, nec spes animi credula mutui,
Nec certare juvat mero,
Nec vincire novis tempora floribus.—
Sed cur, heu! Ligurine, cur
Manat rara meas lacrima per genas?
Cur facunda parum decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis ego somniis
Jam captum teneo, jam volucrem sequor
Te per gramina Martii
Campi, te per aquas, dure, volubiles.

Strab. v, p. 240; Liv. v, 15; Virg. Æn. ix, 387; in qua quidem regione amœnissima Paullus villam suam, ut bene observat Scholiastes, habuisse videtur. *Te ponet marmoream*, simulacrum tuum in templo, quod tibi consecraturus est, e marmore exsculptum collocabit. *Sub trabe*, contignatione, tholo: cf. sup. ad ii, 18, 3. *Citrea*: lignum *citreum* quod ex Africa advehebatur, in magno apud Romanos pretio fuisse constat: vid. Plin. xiii, 15, et quos laudat Cl. Mitsch., Salmas. ad Tertull. de Pall. p. 432, Ciacon. de Triclin. p. 20.

21—32. *Illic*, cett. in illo templo, quæcunque te delectant, in honorem tuum instaurabit Maximus. *Plurima naribus Duces tura*, significantius pro vulgari, plurima thura tibi adolebit. *Lyræque et Berecyntiæ*: gratus inprimis Veneri in ejus templo permixtus lyræ, tibiæ, et fistulæ cantus esse debebat, cum idem in lætioribus conviviis, quibus et ipsa delectabatur, audiri soleret: cf. sup. iii, 19, 18 sqq. Ceterum tam *lyræ* (quæ inde sup. iii, 11, 6, *amica templis* dicitur), quam *tibiæ* et *fistulæ*, in sacris usus fuit: de *tibiæ* et *fistulæ* discrepantia vid. sup. ad iii, 19, 20. *Berecyntiæ*, h. e. Phrygiæ, cf. sup. l. l. *Mixtis carminibus*, h. e. concentu, quem mixti inter se lyræ, tibiæ, et fistulæ modi efficiunt; inf. Epod. 9, 5, *Sonante mixtum tibiis carmen lyra*. *Illic bis pueri die*, cett. in templo illo puerorum puellarumque chorus hymnos vel alterna carmina in laudes tuas inter saltandum cantabit. *Bis die*, matutino et vespertino tempore, ut in sacris Isiacis apud Tibull. i, 3, 31. *Pede candido*, pulchro, nihil amplius. *In morem Saliûm*: cf sup. i, 36, 12. *Quatient humum*: cf. sup. i, 4, 10. *Spes animi credula mutui*, spes quam creduli amantes de mutuo amore fovere solent. *Certare mero*, ubi in compotationibus alter alterum largiore vini haustu vincere studet, ut inf. Epist. i, 19, 11. *Novis floribus*, corollis convivalibus e recentibus floribus nexis.

33—40. Dum alienum nunc animum ab amoris lusibus se habere ait, subito signa, vim novi amoris declarantia, in se animadvertit, nec Ligurinum, mollem puerum, esse, qui veteres flammas resuscitaverit, dissimulat. Similis fere locus est apud Tibull. i, 4, 81, ubi poeta medela illa, qua modo aliis in amore succurrere studuerat, se ipsum, novo vulnere saucium, indigere sentit. *Rara lacrima*, quæ *furtim* (ut Horatius sup. i, 13, 7 loquitur) *in genas labitur*. Cl. Mitsch. comparat Meleag. liii, 1, Anthol. Græc. T. i, p. 17, *Αἰεί μοι δύνει μὲν ἐν οὔασιν ἦχος Ἔρωτος, Ὄμμα δὲ σῖγα πόθοις τὸ γλυκὺ δάκρυ φέρει*. Apud Dioscorid. Ep. xxiv, 4, Anthol. Græc. T. i, p. 250, ejusmodi lacryma, quam mollior amor exprimit, *χλωρὸν δάκρυ* vocatur. *Cadit*, h. e. cessat, torpet, deficit, vel, ut Plaut. Mil. Glor. iv, 6, 56, de lingua obmutescente

CARMEN II.

AD IULUM ANTONIUM.

PINDARUM quisquis studet æmulari,
Iule, ceratis ope Dædalea
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,

loquitur, *præciditur.* *Inter verba,* sic Dido [Virg. Æn. iv, 76.], Æneæ amore perversa, *Incipit effari, mediaque in voce resistit:* et sic in veteris carminis fragmento Æditui, quod servavit Gellius Noct. Attic. xix, 9, *verba labris abire* dicuntur. *Silentio:* nam, ut inf. Horatius Epod. 11, 9, *amantem et languor et silentium Arguit:* cf. ad Catull. li, 9. *Volucrem,* celerrime currentem: *volubiles,* aquarum natantis corpore dimotarum fluctus pulchre hoc epitheton exprimit.

CARMEN II.

Poeta, ab Iulo Antonio rogatus, ut gloriosum et felicem Augusti e bello Germanico in urbem reditum, qui magno desiderio et communi omnium lætitia tum Romæ exspectabatur, carmine quodam Pindarico celebraret, recusat quidem in hoc carmine quod sibi ab illo demandatum fuerat; sed hac ipsa recusatione, quod se explere posse negat, egregie, ut sup. i, 6, ii, 12, et inf. iv, 15, explet. Quid enim paucis illis, quibus a versu 35 usque ad v. 40 omnes Augusti laudes breviter complexus est, gravius, sublimius, et magnificentius de illo dici potuit? Totius autem hujus carminis splendor in hac fere pulcherrime collustrata et amplificata conspicitur sententia: "*Si hoc mihi sumam, ut, te auctore, Antoni, Pindaricum quoddam carmen in felicem Augusti reditum componam, æque temere agam, ac si ceratis alis, uti Icarus, in altum eniti tentem; Pindarus enim in quovis carminum genere est poeta princeps et summus, nec ulli imitabilis; at ego sum tenuis tantum et humilis poeta. Tu igitur ipse, Antoni, quando Augustus, in cujus præsidio summa Romanorum salus atque felicitas nititur, triumphans in urbem ingredietur, grandiore spiritu ejus laudes celebrabis; et tum, si vox mea die illo lætissimo inter publicas acclamationes auribus percipi poterit, cum tota civitate iterum iterumque Io triumphe! canam; ex voto autem pro Augusto suscepto, uti tu decem tauros et totidem vaccas, ita ego pro rerum mearum modulo vitulum immolabo.*" Scriptum fortasse est hoc carmen eo ipso anno quo Augustus, U. C. DCCXXXVIII, inter alios trans Rhenum Germaniæ populos, nomini Romano infestos, Sygambros inprimis, quorum mentio in hoc carmine fit, perdomuisse traditur: vid. Dio liv, 19 sqq. Quamvis enim Augustus non statim post Sygambros victos, sed U. C. DCCLI demum Romam redierit, curis quippe ad res in Gallia et Hispania componendas retentus; ejus reditus tamen jam longe ante tam publicis quam privatis votis exspectatus fuerat: vid. Dio l. l. De *Iulo Antonio,* Marci Triumviri e Fulvia filio, præter Dionem liv, 26, et Vell. Paterc. ii, 100, vide Gentis Octavianæ Stemma diligenter a Cl. Wetzelio contextum in Vit. Horat. iii, p. 57.

1—4. *Pindarum quisquis,* cett. Quicunque ad Pindari exemplum se carmen aliquod componere posse temere sibi persuadet, is temeritatis suæ, ut olim Icarus, pœnas dabit, h. e. is ob rem tam temere et inconsideranter tentatam se deridendum propinabit. *Ceratis ope Dædalea pennis,* alis Dædali arte ex cera factis. *Pennis niti,* significanter pro vulgari, volare, ut apud Virg. Æn. iv, 252. *Vitreo,* cæruleo, viridi, ὑαλίνῳ· cf. sup. ad, i, 17, 20. *Daturus Nomina ponto:* notissimum illud Ovidii, *Icarus Icariis nomina fecit aquis,* vel, *Icarus immensas nomine signat aquas.* Icari autem ille ceratarum pennarum ope in altum se attollendi conatus proverbiali locutione jam pro *quovis temerario ausu* ponitur: quodsi enim cum plurimis interpretibus rei imagini insistimus, et Pindarum tanquam alitem vel cycnum in alto volantem nobis fingimus, quem frustra aliquis ceratis Icari pennis assequi conetur; offendere sane nos debet mutata sta-

Fervet immensusque ruit profundo
Pindarus ore:
Laurea donandus Apollinari,
Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit, numerisque fertur
Lege solutis:
Seu Deos, regesve canit, Deorum
Sanguinem, per quos cecidere justa
Morte Centauri, cecidit tremendæ
Flamma Chimæræ:
Sive, quos Elea domum reducit

tim Pindari cum rapido torrente comparatio: hinc consulto poeta in versu primo dixit *Pindarum æmulari*; non, ad Pindarum in alto volantem eniti, quod fere, si ad Pindari volatum accommodare voluisset exemplum Icari, exprimere in versu primo poeta debuerat.

5—8. *Monte decurrens velut amnis*, cett. Ingeniorum ubertas, vel orationis copia et abundantia, passim quidem cum *flumine* comparari solet (exempla tam ex ipso Pindaro quam ex aliis poetis depromta vid. apud Mitsch.); sed Horatius haud acquiescens in hac vulgari comparatione, impetum illum quo Pindarus ruit, vel verborum illorum ex profundo ejus ore prorumpentium vim et copiam, *rapido torrenti* æquiparat. Junge: *Pindarus fervet, immensusque ore profundo ruit, velut amnis, monte decurrens, quem* cett. *Fervet*, h. e. fervore illo et æstu, quo poetæ corripi et agitari solent, concitatur; accommodate ad *amnem*, qui vehementius commotus proprie *fervere* vel *æstuare* dicitur; hinc inf. Sat. i, 10, 62, *rapido ferventius amni Ingenium. Immensusque profundo ore ruit*: Pindarus, cui *os profundum*, στόμα βαθὺ, h. e. os e quo, tanquam e fonte uberrimo, *immensa* verborum sententiarumque profluit copia, tribuitur, ipse exquisitiore ratione *immensus profundo ore ruere* dicitur; *ruit*, exuberat, prorumpit: cum Pindari *ore profundo* Cl. Mitsch. comparat Cratini Fragm. apud Suid. v. Δωδεκάκρουνον στόμα· cf. Callim. Hymn. Apoll. 106. *Imbres Quem super notas aluere ripas*, elegante brevitate pro, qui non capiens, quibus per imbres auctus est, aquas, super alveum vel justas ripas effunditur; sive, quem imbres tanta aquarum copia impleverunt, ut super solitas ripas effunderetur: *notas*, quibus adhuc amnis continebatur.

9—12. *Laurea donandus Apollinari*, cett. Pindarus, poeta in quovis carminum genere summus. Ex ipso autem hoc loco, quæ fuerint illa carminum genera, in quorum quoque Pindarus excelluerit, cognoscere licet; scripsisse nempe illum refert 1. *Dithyrambos*, 2. *Pæanas* s. Hymnos et Encomia, 3. *Epinicia* s. laudes Hieronicarum, 4. *Epicedia* s. θρήνους· e quibus omnibus *Epinicia* tantum ætatem tulisse sæpe jam doluerunt semperque dolebunt veterum literarum æstimatores. *Laurea Apollinari* (pro, *Apollinea*): ipse Horatius sup. iii, 30, 15, *Delphica lauro* a Melpomene cingi cupit. *Per audaces dithyrambos*. *Dithyrambos* in sacris Bacchicis primum ab hominibus, furore percitis, fero quodam cantu jactatos, et deinde a Laso, Pindari præceptore, cultiore, ut videtur, forma, in scenam introductos esse, satis quidem constat; sed cum perfecta dithyramborum exempla tempus nobis inviderit, de peculiari eorum natura et forma nihil certi statui potest. Regnasse in hoc carminum genere eam inprimis licentiam et audaciam, ut eorum auctores, liberius furori suo indulgentes, haud ad præcepta illa, quæ alias poetarum impetum coercent, se componerent, sed numeros pro lubitu mutarent (hinc *numeris fertur lege solutis*), et ab uno ad aliud versuum genus transilirent; id ex hoc ipso loco Horatiano colligere licet. Ipse Horatius in duobus illis carminibus ad Bacchum sup. ii, 19. iii, 25, concipere quidem dithyrambici poetæ spiritum tentat; sed ambo illa carmina ab externa dithyrambici carminis forma longe recedere videntur. Ceterum de *dithyrambis Pindaricis* vid. Cel. Schneideri Versuch über Pindars Leben und Schriften p. 20. *Nova Verba*, intellige nova sententiarum lumina, nove effictas grandisonorum verborum formulas; vel, ut sup. iii, 25, 7 Horatius loquitur, *recentia, indicta adhuc ore alio*. *Devolvit*, apposite ad torrentis, cum impetu fluctus suos *devolventis*, imaginem.

Palma cœlestes, pugilemve equumve
Dicit, et centum potiore signis
Munere donat:
Flebili sponsæ juvenemve raptum
Plorat, et vires animumque moresque
Aureos educit in astra, nigroque
Invidet Orco.
Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus: ego, apis Matinæ
More modoque,
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique

13—16. *Seu Deos, regesve canit*, h. e. *Pæanas*. Hinc Serv. ad Virg. Æn. x, 732, *Pindarus opus suum, quod et hominum et deorum laudes continet, Pæanas vocavit.* Sub *Pæanum* igitur titulo tam *hymnos* quam *encomia* complexus esse videtur Pindarus. *Reges, Deorum Sanguinem*, heroes. *Per quos*, cett. Theseum, Pirithoum, et Bellerophontem puta, quorum priores cum ceteris Lapithis Eurytum et alios Centauros, ob vim libidinosam Pirithoi sponsæ, Hippodamiæ, in cœna nuptiali intentatam (cf. sup. ad i, 18, 8), Bellerophon vero Chimæram (cf. sup. ad ii, 17, 13) occidisse feruntur. *Tremendæ Flamma Chimæræ*, Chimæram ignivomam (πυρίπνοον); simillime sup. l. l. *Chimæræ spiritus igneæ*.

17—20. *Sive, quos Elea domum reducit Palma cœlestes*, cett. sive Epinicia, quibus eos, qui victoriam e ludis Olympicis reportant, æternitati commendavit. *Elea*, ab urbe Elide in Peloponneso, ubi agebantur ludi Olympici. *Cœlestes*, ad deos quasi hoc insigni honore evectos: cf. sup. i, 1, 6. Commode laudant Vitr. ix, Præfat. *Græcorum majores hieronicis ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes, sed etiam, quum revertantur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in mœnia et in patrias invehantur, e reque publica perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur.* *Pugilemve equumve*, aut virum, cui in pugilatu, aut *equum* (κέλητα), cui in certamine equestri victoria contigit; *equus* enim, cum quo quis in certamine equestri victor evaserat, pariter cum victore publicis laudibus celebrari (Theocrit. xvi, 46), et statuis adeo, inscriptionibus cett. (cf. Boettig. ad h. l.) nobilitari solebat; jam vero cum *equi* laus cum ejus moderatoris laude fere conjuncta fuerit, *equus* nunc in universum pro *victore in certamine equestri* positus est. *Munere potiore centum signis*, carmine centum statuis præferendo; carmen enim, ut Horatius sup. iii, 30, 1 ait, *ære perennius* est.

21—24. *Flebili sponsæ juvenemve raptum*, cett. sive sortem miseræ puellæ, cui amabilis sponsus præmatura morte ereptus est, carmine miserabili deplorat, h. e. sive *Nænias*, vel *Epicedia*, θρήνους, canit. Posuit autem ex ejus θρήνοις, quibus tristem nobilium ætatis suæ hominum mortem deflesse videtur, unum tantum exemplum insignitius. Ceterum de Pindari θρήνοις vid. Dionys. Hal. T. ii, p. 128, et Schneider. ad Pind. Fragm. p. 30 sqq. *Vires animumque*, virtutes masculas, tam in corporis robore, quam in forti animo positas, ἀνδρείαν. *Mores aureos*, amabiles, decentes, honestos: cf. sup. ad i, 5, 9. *Educit in astra*, immortalitate donat, ut sup. iii, 25, 6, *stellis inserere*. *Nigroque Invidet Orco*, pro vulgari, oblivioni eripit, ut inf. iv, 8, 25, *fluctibus Stygiis eripere*: cf. Pind. Olymp. viii, 96, Theocrit. xvi, 42 sqq.

25—32. Ut eo magis se longe Pindaro poetam inferiorem ostendat, aptissima imagine Pindari sublimitatem cum cycno, in altos nubium tractus se levante, suam vero, quam humiliori tantum carminum generi det, operam cum sedulo et operoso apis, succi flores per humum delibantis, studio comparat. *Multa levat aura*, vulgo explicant, multum levat, sed hoc latet jam in, *tendit quoties in altos tractus nubium*; imo tam apis, cui levis et exigua tantum ad volandum aura opus est, quam poetæ sublimioris, qui *multo* spiritu agitari debet, respectu habito, *aura* illa, per quam

Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.
Concines majore poeta plectro
Cæsarem, quandoque trahet feroces
Per sacrum clivum, merita decorus
Fronde, Sygambros;
Quo nihil majus meliusve terris
Fata donavere, bonique Divi,
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum.
Concines lætosque dies, et Urbis
Publicum ludum, super impetrato
Fortis Augusti reditu, forumque
Litibus orbum.

volitando se agitat cycni corpus grandius, proprie et egregie ad rem *multa* dicitur. *Dircæum cycnum*, Pindarum Thebanum, a notissimo in Bœotia fonte *Dirce*. Sic Anacr. apud Antip. Sidon. Carm. lxxvi, Anthol. Græc. T. ii, p. 27, κύκνος Τήϊος appellatur. Poetarum autem cum cycnis *canoris* (qui a *mutis* distinguendi sunt) comparatio notissima: vid. sup. ad ii, 20, ubi ipse Horatius in *album alitem*, h. e. cycnum, se mutari fingit. *Apis Matinæ*, a monte *Matino*, Horatii patriæ, Venusiæ, vicino; apposite igitur apem, in ejus vicinia volantem, designat. *More modoque*, gnava, qua illa solet, industria. *Grata carpentis thyma per laborem Plurimum*: inf. Hor. Epist. i, 3, 21, de Julio Floro, ut poeta, *Ipse quid audes? Quæ circum volitas agilis thyma?* De poetis cum apum, flores decerpentium, sedulitate comparatis opportune Boettig. laudat locum Platonis in Io. T. iv, p. 187, Bip. λέγουσι γὰρ πρὸς ἡμᾶς οἱ ποιηταὶ, ὅτι ἀπὸ κρηνῶν μελιῤῥύτων, ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι τὰ μέλη ἡμῖν φέρουσιν, ὥσπερ αἱ μέλιτται, καὶ αὐτοὶ οὕτω πετόμενοι. Plura in hanc rem dabunt Muretus in Var. Lect. viii, 1, et Mitsch. ad h. l. *Circa nemus uvidique Tiburis ripas*, ibi enim Musis operari solebat Horatius; hinc carmine sequente v. 10, *aquas quæ fertile Tibur præfluunt, et spissas nemorum comas,* se nobilem Æolio carmine poetam facturas esse canit. *Uvidi*: cf. sup. ad iii, 29, 6. *Ripas Anienis* nempe, *Albulæ*, cett. *Operosa parvus*, accommodate ad apis, quacum se comparat, ingenium et naturam; *fingo*, uti apis, quæ proprie *mel fingere* (πλάττειν) dicitur. Observent tirones insigne poetæ in verborum, scite ad rei imaginem accommodatorum, delectu studium.

33—44. *Concines* pro simplice, canes, ut passim: *poeta; Antonius* enim, ut ad h. l. testatur Acron, poetam se nobilitavit carmine epico, duodecim libris composito et, ad exemplum Virgilianæ Æneidos, *Diomedeis* inscripto. *Majore plectro*, grandioris spiritus carmine. *Quandoque* pro, quando, ut carm. anteced. v. 17. *Trahet*, captivi enim vincti trahebantur ante triumphantis currum; sic reges in triumpho *retortis manibus trahi* dicuntur inf. Epist. ii, 1, 191: cf. sup. ii, 12, 11. *Per sacrum clivum*, qui ducebat in Capitolium. *Fronde*, lauro. *Sygambros*, gentem Germaniæ, eas fere trans Rhenum inter Lupiam et Sigam (*Lippe* et *Siege*) tum incolentem terras, quas nunc Ducatus Montensis, Comitatus Marchiæ et pars Cliviæ obtinent. *Feroces*, bellicosos, barbaros: inf. iv, 14, 51, *cæde gaudentes* dicuntur. *Quo nihil majus meliusve terris Fata donavere*: idem fere Horatius de Augusto inf. Epist. ii, 1, 17, prædicat, *Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes*; et Ovid. ex Pont. i, 2, 100, *Alma nihil majus Cæsare terra ferat*. *In aurum priscum*, in priscam aureæ ætatis felicitatem. *Urbis publicum ludum*: vere editos esse illos ludos publicos, quos inter alia pro felice Augusti reditu senatus populusque Romanus voverat, testatur Dio liv, 27, nimirum, postquam Augustus, qui *nimium diu*, ut Hor. inf. iv, 5, 2 ait, *abfuerat*, U. C. DCCLI Romam rediit. *Forum litibus orbum*; ergo non in rebus trepidis tantum et tumultu causarum actiones in foro cessabant (quod dicebatur *justitium*), sed in publica etiam, ut iex hoc loco apparet, lætitia.

Tum meæ (si quid loquar audiendum)
Vocis accedet bona pars: et, O sol
Pulcher, o laudande, canam, recepto
Cæsare felix.
Tuque dum procedis, Io triumphe,
Non semel dicemus, Io triumphe,
Civitas omnis, dabimusque Divis
Tura benignis.
Te decem tauri, totidemque vaccæ,
Me tener solvet vitulus, relicta
Matre, qui largis juvenescit herbis
In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium lunæ referentis ortum,
Qua notam duxit, niveus videri,
Cetera fulvus.

45—52. *Tum*, sc. quando Augustus feroces Sygambros per sacrum clivum trahet, h. e. quando triumphans urbem ingredietur. *Si quid loquar audiendum*, si quid, quod accidat omnino ad aures populi, proferre potero. *Bona*, h. e. magna; ut inf. Ep. ad Pis. v. 297, et Sat. i, 1, 61. *Tuque: tu* neque ad solem, neque ad triumphum, quod nonnulli contendunt, sed ad Antonium omnino referendum esse, evincit fere orationis nexus et concinnitas. *Concines—Concines—Tuque dum procedis—Te decem tauri*. *Procedis*, sc. in pompa triumphali; necessitudine autem per uxorem suam Marcellam Augusto junctus, proxime ejus currum triumphalem sequi debebat; de quo more vide Ovid. ex Pont. ii, 2, 83. *Procedere*, ut sup. iii, 14, 6. *Prodire*, proprie de iis qui cum dignitate quadam in pompa solemni incedunt. *Io triumphe, Non semel dicemus, Io triumphe*; hinc milites apud Livium xlv, 38, *triumphum nomine ciere*, h. e. iterum iterumque Io triumphe clamare dicuntur. *Civitas omnis*, ego et omnis civitas. *Dabimusque Divis Tura benignis*, in aris nempe, hinc illinc per vias die triumphali exstructis.

53—60. *Solvet*, sc. voto, cui solvendo, si Augustus felix faustusque rediisset in urbem, Antonius et Horatius diis se *obstrinxerant* vel *obligaverant*; pro vulgari, tu decem tauros et totidem vaccas, ego vitulum immolabo. *Relicta matre*, a lacte depulsus; *in mea vota*, sc. solvenda. *Fronte curvatos imitatus ignes Tertium lunæ referentis ortum*, ostendens in fronte prima cornuum germina, lunæ fere die tertio a novilunio orientis formam falcatam imitantia: comparant Mosch. ii, 88, et Claud. de Rapt. Proserp. i, 128, de vitula, *pedibus quæ nondum proterit arva, Nec nova lunatæ curvavit germina frontis*. *Qua notam duxit*, ea corporis parte, (haud dubie *fronte*,) qua diversi coloris macula notatus est. *Niveus videri*, λευκὸς ἰδέσθαι vel ὁρᾶσθαι· *videri* Græco more abundat, ut sup. i, 19, 8, *lubricus adspici*, ubi cf. not. Sic apud Virg. Æn. vi, 49, *majorque videri*. *Cetera* (τὰ δ' ἄλλα), quod ad reliquum corporis colorem attinet. Similis fere tauri illius, cujus formam Jupiter Europæ causa induisse fingitur, descriptio apud Mosch. ii, 85, Τοῦ δ' ἤτοι τὸ μὲν ἄλλο δέμας ξανθόχροον ἔσκε, Κύκλος δ' ἀργύφεος μέσσῳ μάρμαιρε μετώπῳ. Ceterum victimarum tam formam quam naturam singulari studio Horatius adumbrare solet: cf. sup. iii, 13, 4 sqq. et iii, 22, 7.

CARMEN III.

AD MELPOMENEN.

Quem tu, Melpomene, semel
  Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius
  Clarabit pugilem, non equus impiger
Curru ducet Achaico
  Victorem; neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
  Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio:
  Sed quæ Tibur aquæ fertile præfluunt,

CARMEN III.

Poetæ gloriam, qua nulla hominibus contingere possit major et insignior, in hoc carmine pariter, ac sup. iii, 30; ii, 20; et i, 1, sibi vindicat Horatius; sed ita, ut generosus ille, quo verticem extollit, animus a stolida superbia sit alienissimus. Omnem enim illum honorem, quo poetarum choro insertus multo majore a populo Romano veneratione suspiciatur, quam si victoriam vel e ludis sacris vel e bello retulerit, non sibi, sed Musarum, quæ sibi nascenti arriserint, acceptum refert beneficio. Melpomenen igitur ex illis, ut lyricæ poeseos præsidem, in hoc carmine appellat, eique, dum, *quod spiret, et placeat, si placeat, id totum ejus muneris esse* profitetur, gratissimum animi sensum declarat. Si quæras, quid illud sit quod tantam laudem et admirationem huic carmini apud omnes conciliaverit, id a generoso, qui in toto hoc carmine regnat, spiritu et amabili poetæ modestia inprimis repetendum esse, ipse facile senties. Demto enim sententiæ involucro, naturæ, cujus benignitati ingenii sui facultatem adeoque omnem suam felicitatem debeat, poeta in hoc carmine gratias agit.

1—12. *Quem tu, Melpomene, semel*, cett. sensus: quicunque, uti ego, dextris Musis natus fuerit, h. e. cuicunque, ut mihi, nascenti largioris ingenii concessa fuerit facultas, is in amœno quodam secessu, uti ego in agro Tiburtino, poetæ nobilitatem consecutus facile victorum, vel e sacris ludis vel e bello redeuntium, supersedebit gloria. *Nascentem placido lumine videris*, dignum, in quem nascentem dona tua conferres, habueris. Præivit in hac suavissima imagine Hesiod. Theogn. 82, *Ὅντινα τιμήσουσι Διὸς κοῦραι μεγάλοιο, Γεινόμενόν τ' ἐσίδωσι.—Τῷ μὲν ἐπὶ γλώσσῃ γλυκερὴν χείουσιν ἀοιδήν*, cett.: cf. Callim. Ep. ii, 4, et Theocrit. ix, 35. *Labor Isthmius* (*πόνος, ἄεθλος* vel *ἄεθλον*), certamen in ludis Isthmicis, quos ad Isthmum Corinthium in Neptuni et Melicertæ honorem institutos esse satis constat. Similiter *Elei labores* apud Stat. Silv. iv, 4, 31, de certaminibus in ludis Olympicis. *Clarabit pugilem*, clarum victorem in pugilatu faciet; *clarare* jam in prima et propria significatione, vulgo alias pro, declarare, ostendere, poni solet. *Non equus impiger Curru ducet Achaico Victorem*, non in certamine curuli victoriæ laudem ei parabit equorum virtus et velocitas: *Achaico*, Græco, adeoque de eo quo certatur in ludis Olympicis. *Res bellica*, rerum præclare in bello gestarum gloria. *Ornatum Deliis foliis*, h. e. ut carm. anteced. v. 35 dicitur, *merita fronde* (lauro nempe) *decorum*. *Regum tumidas minas*, regum superbiam; cum delectu autem *regum* pro *hostium* posuit, quia nihil *rege* vel *regis* nomine Romanis fuit infestius. *Ostendet*, sc. triumphum agentem; *Capitolio*, eo enim per *sacrum clivum* (cf. carm. anteced. v. 35) cum pompa solemni pergebat triumphans. *Sed quæ Tibur aquæ fertile præfluunt*, cett.: cf. ad carm. anteced. v. 31, 32. *Præfluunt* pro, præterfluunt, ut inf. iv, 14, 26. Sic *præfluere* pro, præterflu-

Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Æolio carmine nobilem.
Romæ principis urbium
Dignatur soboles inter amabiles
Vatum ponere me choros:
Et jam dente minus mordeor invido.
O, testudinis aureæ
Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas;
O, mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum!
Totum muneris hoc tui est,
Quod monstror digito prætereuntium
Romanæ fidicen lyræ:
Quod spiro et placeo, (si placeo,) tuum est.

ere, apud Liv. xliv, 31. *Fingent Æolio carmine nobilem:* venusta brevitate in hanc fere sententiam: tam suave et jucundum mihi suppeditabunt otium, ut in poesi lyrica ibi me exercens poeta evadam nobilissimus. *Æolio*, lyrico: cf. ad iii, 30, 13.

13—24. *Soboles Romæ principis urbium*, gens Romana urbem nobilissimam in toto terrarum orbe incolens, pro vulgari, Romani vel populus Romanus. *Princeps urbium:* similiter inf. iv, 14, 44, *Roma domina*, et Epist. i, 7, 44, *regia Roma.* Cl. Mitsch. laudat Martial. xii, 8, 1, *Terrarum Dea, gentiumque, Roma, Cui par est nihil, et nihil secundum. Dente minus mordeor invido*, malevolorum istorum hominum, qui primum carminibus meis obtrectabant, jam pæne vici invidiam; *major* nunc pæne sum (ut sup. ii, 20, 4 dicit) *invidia.* Hominibus invidis, vel *Livori* (ut Ovid. Am. i, 15, 1 eum appellat) *edaci*, notissima imagine *dens*, quo infestos sibi petat et mordeat, tribuitur: cf. inf. Epod. 6, 15; Epist. i, 18, 82; Ovid. Trist. iv, 10, 123, *Nec, qui detrectat præsentia, Livor iniquo Ullum de nostris dente momordit opus:* cf. Mitsch. *Pieri*, o Musa, Melpomene. *Quæ strepitum, dulcem testudinis aureæ temperas*, h. e. quæ ex aurea testudine, pro arte qua illam moderaris et tractas, dulcem sonorum concentum elicis: de elegante usu verbi, *temperare*, apposite Cl. Mitsch. laudat Propert. ii, 34, 80, *Tale facis carmen docta testudine, quale Cynthius impositis temperat articulis. Mutis quoque piscibus Donatura cycni sonum!* Aptissimæ ad Musæ potentiam designandam imagines! De proverbiali locutione, qua quis, qui nihil in medium proferre potest, apud Græcos *ἰχθύων ἀφωνότερος*, dulcissime canens autem, *κύκνου ἀοιδότερος* vel *ᾠδικώτερος* dicitur, vid. Interpretes ad h. l. *Donatura*, quæ donare vales. *Monstror digito prætereuntium:* notus est locus Persii i, 28, *At pulchrum est digito monstrari et dicier, hic est, οὗτος ἐκεῖνος*· cf. Cl. Mitsch. et Boettig. *Romanæ fidicen lyræ*, ut nobilis ille Romanorum poeta, qui princeps Æolium carmen ad modos Italos deduxerim. *Quod spiro*, quod lyrici poetæ me agit spiritus.

CARMEN IV.

DRUSI LAUDES.

QUALEM ministrum fulminis alitem,
(Cui rex Deorum regnum in aves vagas
Permisit, expertus fidelem
Jupiter in Ganymede flavo,)
Olim juventas et patrius vigor
Nido laborum propulit inscium,
Vernique, jam nimbis remotis,
Insolitos docuere nisus
Venti paventem; mox in ovilia

CARMEN IV.

Insigni illi juvenilis fortitudinis documento, quod Drusum Neronem, Augusti privignum, vix viginti tres annos natum, in bello contra Rhætos et Vindelicos edidisse narrant, æque insigne Horatius in hoc carmine monumentum posuit. Res scilicet fuit hæc: Rhæti et Vindelici, (quorum illi terras ad Alpium radices, ab oriente meridiem versus, a monte Adula ad Julias usque Alpes, vel ad Veronæ et Comi usque fines, eas igitur terras, quas nunc Grisones et Tirolenses tenent, vid. Strab. iv, p. 315 C, hi vero, proximi Rhætorum accolæ, ea sub Alpibus septentrionem versus loca, quæ a lacu Bodamico per meridionalem Bavariæ et septentrionalem comitatus Tirolensis partem ad fluvium Œnum usque porriguntur, incolebant, vid. Strab. vii, 449 A, et Mannerti German. p. 610,) cum crebras in Galliæ Italiæque agros incursiones facerent, et populationibus suis in dies Romanis infestiores fierent; Augustus, modum tandem eorum ferociæ et insolentiæ ponendum esse ratus, U. C. DCCXXXIX exercitum contra eos mittendi eique privignum suum Drusum Neronem præficiendi cepit consilium. Cui quidem consilio eventus respondebat optatissimus. Drusus enim non solum Rhætos in primo statim prœlio, ad Alpes Tridentinas cum iis commisso, fudit fugavitque, vid. Dio liv, 22, sed pari quoque fortuna Vindelicos deinde conjunctim cum fratre suo Tiberio, quem adjutorem ei Augustus addiderat, perdomuit: vid. Vell. ii, 98. Hujus geminæ igitur Neronum de Rhætis et Vindelicis victoriæ gloriam Horatius, uti ab ipso Augusto, Suetonio in Vit. Horatii teste, jussus fuerat, duobus carminibus celebravit; altero, de quo nunc agimus, in Drusi, altero (inf. iv, 14) in Tiberii laudes composito. Tria autem potissimum hoc carmen, in quorum tractatione omnis ejus ars et splendor cernitur, continet: 1. Egregiæ illius fortitudinis et juvenilis vigoris, quo Drusus in pugna contra Rhætos se conspiciendum præbuerat, descriptionem; sive, in qua omnis hæc descriptio versatur, Drusi cum juvene aquila et leone comparationem: 2. Augusti, tanquam unici earum virtutum, quibus Drusus nunc exsplendescebat, auctoris laudationem; laudat nempe vere paternum Augusti animum, quem ille in privignis suis Neronibus rite educandis probaverat, simulque, quantam vim in omnem animi cultum educatio habeat, breviter ostendit: 3. Veteris C. Claudii Neronis, unde originem suam repetebant Nerones, memoriam; quem quidem, cum ex eo inde tempore, quo Hasdrubal, Hannibalis frater, in bello Punico secundo ab eo devictus fuerat, sereno semper vultu Fortuna Romanis affulgere cœperit, et ipse Hannibal (cujus sub fine hujus carminis de Romanorum virtute, vinci omnino nescia, oratione nihil sublimius et Romanis honorificentius cogitari potest), spem omnem, Romanos vinci posse, abjecerit, ut virum egregie de republica meritum multis extollit laudibus.

1—9. *Qualem ministrum*, cett. Nexus et sensus hujus loci, quo Drusi, admodum adhuc juvenis, contra Rhætos pugnantis vigor atque impetus cum juvenis aquilæ et leonis vigore et impetu comparatur, est fere hic: Vindelici Drusum, ut juvenem, tali impetu et vigore contra Rhætos pug-

Demisit hostem vividus impetus;
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnæ:
Qualemve lætis caprea pascuis
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura, vidit:
Videre Rhætis bella sub Alpibus
Drusum gerentem Vindelici; quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, quærere distuli;
Nec scire fas est omnia; sed diu
Lateque victrices catervæ,
Consiliis juvenis revictæ,
Sensere, quid mens rite, quid indoles,

nantem viderunt, quali juvenis aquila, cum nido relicto in altum evolavit, mox in ovilia inde et dracones ruit atque demittitur, vel quali timendus juvenis leo capreæ in pascuis conspicitur. Uti in plurimis comparationibus ea tantum rei comparatæ pars, quam solam respexit quisque poeta, spectanda et ab iis quæ ad ornatum pertinent, diligenter discernenda est; ita in his duabus comparationibus unice *juvenilis aquilæ et leonis vigor atque impetus* spectari et cetera omnia ad ornatum referri debent. *Qualem ministrum fulminis alitem Olim juventas et patrius vigor Nido laborum propulit inscium*, pro vulgari, qualis esse solet juvenilis et patrius vigor aquilæ, quam (*olim*) forte aliquando primum volatum in aere tentare vidimus. *Ministrum fulminis alitem:* causam ex qua aquila fulmina Jovi ministrare ficta sit, inter alia inde repetunt, quod nulla unquam aquila fulmine tacta fuerit, vid. Plin. x, 3, § 4; sed rectius fortasse in altissimo, quo ad nubila tendit aquila, volatu hujus commenti causam quæras: *cui rex Deorum regnum in aves vagas Permisit*, Jupiter enim, ut tradunt, regium aquilæ inter aves datum honorem operæ illius, quam Jovi in Ganymedis raptu præstitisse fertur aquila, præmium esse voluit. Sequitur nempe Noster eos qui Jovem in Ganymede rapiendo aquilæ ministerio usum esse narrant: vid. Apollodor. iii, 12, 2, et ibi Heyn. Secundum alios ipse Jupiter in aquilam mutatus est: vide, quem laudat Boettig., Hemsterhus. ad Lucian. T. i, p. 210—215. *Flavo*, pulchro, ut sup. ii, 4, 14, et iii, 9, 19, et sexcenties alibi. Particulam *olim* alii pro, primum, explicant, ut particulis *mox*, v. 9, pro, deinde, et *nunc*, v. 11, pro, denique respondeat; sed, ut hanc explicationem usus loquendi ferat, valde equidem vereor; imo particula *olim* de rebus, quas ita fieri et factas esse constat, sæpissime in comparationibus obvia: cf. inf. ad Sat. i, 1, 25. *Laborum*, nisuum illorum, quibus in altum se extollere laborant aquilæ; hinc statim *venti insolitos nisus docere* dicuntur; *venti* nempe *nisus docent*, dum volatu se tollere conantem levant: *verni*, nam aquilarum æque ac milviorum et accipitrum pulli sub veris certe fine nidum relinquere solent; non audienda igitur sunt, quæ vano studio contra h. l. disputat Jul. Scalig. Poet. vi, c. 7. *Paventem:* observa artem poetæ, qua pro tenui, eum, egregie alitis, non sine pavore primum volatum in aere molientis, naturam designat.

10—18. *Dracones:* de aquilis hostiliter serpentes petentibus et cum iis conflictantibus, res nota: vid. Plin. x, 4, § 5, et quæ in hanc rem congessit Cerda ad Virg. xi, 751. *Reluctantes* (ut *luctans draco* apud Virg. l. l), dum serpentes scilicet (ut Cic. de Div. i, 47, locum Homeri Iliad. xii, 201, de *aquilæ cum serpente pugna* imitatione exprimens, loquitur) *se intorquent;* vel, ut Plin. l. l, ait, *multiplici nexu alas aquilæ ligant et ita implicant, ut simul decidat*. *Caprea*, nos, *Gemse*. *Matris ab ubere Jam lacte depulsum leonem*, h. e. ab ubere matris, adeoque jam lacte, quo adhuc nutritus fuerat, depulsum: *lacte* ea inprimis vi addidisse videtur poeta, ut juvenem illum leonem nunc famelicum

Nutrita faustis sub penetralibus,
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus et bonis:
Est in juvencis, est in equis, patrum
Virtus: neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant:
Utcunque defecere mores,
Indecorant bene nata culpæ.
Quid debeas, o Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen, et Hasdrubal
Devictus, et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris,

esse significaret; quam quidem qui non ferre possent hujus poeticæ loquendi rationis abundantiam, eam variis, quas proposuerunt, emendationibus tollere studuerunt. Sed sic corrigi etiam debebat locus Tibull. i, 3, 46, *ultroque ferebant Obvia securis ubera lactis oves*, ubi pariter *lactis*, quod pro, lactea, explicant, abundat; et sic apud Eurip. Orest. v. 1544, *γάλακτος παρὰ μαστοῖσιν*. *Novo dente*, significanter de juvene leone, qui primum dentes suos sanguine imbuit. *Rhætis* pro, Rhæticis: *videre Vindelici*; ab initio enim cum solos Rhætos aggrederetur Drusus, qualis ille dux esset, Vindelici *viderunt*, sed deinde ejus virtutem quoque *senserunt*: vid. argumentum.

18—28. *Quibus Mos unde deductus—Nec scire fas est omnia*, h. e. qui cur ad Amazonum exemplum secures semper in bello gestare soleant, nec perscrutari placuit, nec scire omnia licet. Turbat sane et deprimit hæc historica quasi observatio poetæ sublimioris spiritum et impetum; sed haud dubie, cur eam adspergeret, graviores causas poeta habuit; sive quod disputari tum multum solebat Romæ de prima moris illius, quo Vindelici securibus in bello uterentur, origine; sive quod Vindelicorum, qui vulgo *securigeri* appellati esse videntur, addere et circumscribere omnino debebat cognomen; sive quod ab Augusto hujus rei in hoc carmine mentionem facere jussus fuerat; sive quod ex alia, quam nunc ignoramus, causa hujus rei commemorationem non facile prætermittere poterat. Ne multa! vix dubitari potest, quin hi versus, quos Cl. Jani in peculiari ad h. l. Excursu ut spurios et e margine temere in textum importatos damnat, ab ipso Horatio profecti sint. Extitisse enim aliquem, qui ingenii sui ostentandi causa ejusmodi sententiam numeris adstrictam textus Horatiani margini allineret, Judæus Apella, non ego, credat. *Sed*, h. e. ut missa igitur faciam, quæ hic commemorare nihil attinet, vel, ne igitur extra oleas vager, sed ad propositum redeam; hac enim fere vi particula *sed* eleganter ponitur ab iis qui a digressione aliqua ad propositum se revocant. *Victrices catervæ*, impune certe primum Italiæ, et deinde Galliæ fines, late et satis diu depopulatæ fuerant. *Revictæ*, invicem vel vicissim victæ; nisi pro simplice, *victæ*, ut sup. iv, 1, 8, *revocare*, pro, vocare, et sæpius alia verba cum *re* composita, accipere malis. *Sensere*: cf. sup. ad ii, 7, 10. *Nutrita faustis sub penetralibus*, exculta sub faustis in Augusti domo auspiciis. *In pueros—Nerones*: *puer* passim respondet patrii sermonis voci, *jung*. sup. Carm. iv, 1, 15, *Maximus* dicitur *puer centum artium*.

29—36. *Fortes creantur fortibus et bonis*, cett. sensus: insita quidem fuit Neronibus generosior gentis suæ indoles, quæ apud animalia adeo propagari solet; sed rectum, qui accedere omnino debebat, generosioris illius indolis cultum paternis Augusti curis illi debent. In sententiam, patrum indolem ingenerari filiis, laudat Cl. Mitsch. Eurip. in Alcmæ. apud Stob. Grot. p. 363, *ὡς ἀληθὲς—ἐσθλῶν ἀπ' ἀνδρῶν ἐσθλὰ γίγνεσθαι τέκνα, κακῶν δ' ὅμοια τῇ φύσει τῇ τοῦ πατρός*. Plura vid. apud Cl. Mitsch. et Boettig. *Est in juvencis*, cett. animalia quoque indolis suæ generositatem propagant. Martial. vi, 38, 7, *Acris*

Qui primus alma risit adorea,
Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per tædas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit, et impio
Vastata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuere rectos:
Dixitque tandem perfidus Hannibal:
Cervi, luporum præda rapacium,

equi suboles magno sic pulvere gaudet: Sic vitulus molli prœlia fronte cupit: cf. Mitsch. *Doctrina sed vim promovet insitam,* sed insitas animi vires (τὸ ἐγγενὲς) elicit et exercere docet institutio. Commode in hanc sententiam laudat Boettig. Cic. pro Arch. Poet. 7, *Atque idem ego contendo, quum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere:* cf. quos laudat Mitsch. Quinct. Inst. Or. xii, 2, et Eurip. Hec. 600. *Utcunque,* quandocunque; *mores defecerunt,* ubi insitæ animo vires (*bene nata,* ut statim Horatius ipse explicat,) non exercentur, ibi studium animi excolendi friget. *Indecorant bene nata culpæ,* bona indoles (τὸ εὐφυὲς) vitiis corrumpitur.

37—48. *Quid debeas, o Roma, Neronibus, Testis Metaurum flumen,* cett. Quomodo salus vestra, o Romani, in antiquæ Neronum gentis virtute reposita fuerit, nobilissima illa pugna, qua Hasdrubal ad flumen Metaurum a C. Claudio Nerone devictus est, testatur; a cujus eventu, uti omnis, quæ Romanis deinceps contigit, secunda, ita omnis, quam Pœni post illam experti sunt, adversa fortuna repetenda fuit. Rem illam improvisam et inopinatam, quam C. Claudius Nero, consul, in bello Punico secundo, A. U. DXLVI, felicissimo eventu ausus est, narrat Liv. xxvii, 43 sqq. Clam nempe castris, in quibus ille, Hannibali oppositus, se adhuc tenuerat, cum delecta manu relictis, cum e Lucania in Umbriam celeri itinere delatus esset, tanta fortuna ibi ad flumen *Metaurum* (nunc, *Metaro,* vel, *Metro,*) adortus est exercitum, quem Hasdrubal fratri suo Hannibali auxilio ducturus erat, ut occidione eum cum ipsius duce occideret; quæ quidem victoria splendidissima cum sola futurarum victoriarum Romanis causa extitisset, *ille pulcher dies, qui primus fugatis tenebris* (propulso, quod imminebat Romanis, periculo) *alma adorea risit, (alma victoriæ luce exsplenduit,)* eorum, quæ *Roma debeat Neronibus,* testis laudatur. *Adorea:* Plin. xviii, 3, *gloriam a farris honore adoream* appellabant; *adorea* scilicet, *ador* vel *far adoreum* (nos, *Dinkel)* post partam victoriam præmii loco militibus distribui solebat; unde *adorea* pro ipsa victoria ponitur. *Ut,* postquam; ab eo inde tempore, quo. *Afer,* Hannibal: *dirus,* Livius quoque xxi, 4, ad Hannibalis vitia *inhumanam* ejus *crudelitatem* refert: cf. sup. ad iii, 6, 36. *Ceu flamma per tædas,* sc. furere solet, quod ad notam zeugmatis figuram ex *equitavit* eliciendum est. *Per Siculas equitavit undas,* per mare Siculum concitatissimo impetu ferri solet. *Eurus* jam *equitare,* ut Zephyrus apud Euripidem Phœniss. 220, ἱππεύειν, ad celerem ejus impetum designandum dicitur. Eadem de causa Zephyrus apud Catull. lxvi, 54 *Chloridis ales equus* vocatur, ubi vide not. Nec alio consilio Euro *equi Eoi* apud Virg. Æn. ii, 417, et Aquiloni *equi Thraces* apud Val. Flacc. i, 610, tribuuntur. Huc accedit, quod ἱππεύειν apud Græcos passim de omnibus, qui concitatiore impetu ruunt, dicitur: exempla ad h. l. dedit Cl. Mitsch. uti fere sup. iii, 1, 40, *eques* de quovis qui celeri cursu aufertur. Jam vero cum apud Græcos καθιππεύειν, καθιππάζεσθαι χώραν, de eo quoque hoste dici soleat (vide, quem Boettig. laudat, Wesseling. ad Diodor. Sic. T. i, p. 631) qui feroce impetu populabundus terram aliquam pervagatur, facile apparet, quam apte *equitare* Hannibali simul, ferociter per Italas urbes ruenti, accommodatum sit; et sic inf. Epod. 16, 12, et 17, 74, is, qui insolentius hosti insultat, *equitis* imagine adumbratur. *Post hoc,* ἐπὶ τοῦτο, post hanc Claudii victoriam; *secundis laboribus,* significanter de victoriis, in prospero laborum, quos milites in bello sustinent, successu positis; *tumultu,*

Sectamur ultro, quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.
Gens, quæ cremato fortis ab Ilio
Jactata Tuscis æquoribus sacra,
Natosque maturosque patres,
Pertulit Ausonias ad urbes,
Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes animumque ferro.
Non Hydra secto corpore firmior

de eo graviore bello, quo salus publica subito hostium adventu et impetu in summum discrimen adducitur. *Rectos*, erectos, ἀνωρθωμένους, in pristinum honorem restitutos.

49—60. *Perfidus Hannibal;* in Hannibale enim, ut severus ejus vitiorum censor Livius xxi, 4, ait animadvertebatur *perfidia plus quam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio.* Poeta autem jam primas potissimum belli Punici secundi causas, nempe *perfide* ruptum ab Hannibale Sagunti oppugnatione fœdus respexisse videtur. Hinc apud Livium quoque, xxi, 40, Hannibal *dux fœderum ruptor* appellatur. *Tandem dixit:* Hannibalis, quæ sequitur, oratione nihil profecto ad hoc carmen tam in Neronum, quam in totius gentis Romanæ laudem et gloriam aptius, gravius, et sublimius accedere potuit. Eo magis autem Hannibalem sic loquentem inducere poterat poeta, cum vere ille, accepto de funesta Hasdrubalis clade nuncio, *agnoscere se fortunam Carthaginis* dixisse feratur: vid. Liv. xxvii, 51. Ceterum in hac oratione, quæ vim suam præcipue eo accipit, quod is ipse, qui Romano nomini infestissimus erat, Romanarum virtutum nunc laudator existit, acriter pro se quisque intendat animum ad summum illum verborum ornatum, et splendidissima sententiarum lumina, quibus simplex sententia, "Vana et irrita est omnis opera nostra, quam in bello contra Romanos, fugiendos nobis potius, quam persequendos, ponimus; quo gravius enim eos impugnamus, eo magis eorum efflorescit gloria; imo Romanos, quos ab omni periculo tutos semper præstabit Neronum virtus, a nobis vinci posse, omnis plane, Hasdrubale interemto, spes evanuit!" egregie expressa et amplificata est. *Cervi, luporum præda rapacium, Sectamur ultro,* nos stulti ultro sectamur Romanos, ut sicut cervi fere istis tanquam lupis rapacibus prædæ simus: cf. Ep. Posidipp. xiv, Anthol. Græc. T. ii, p. 50. *Opimus est triumphus,* in gloriosi triumphi loco ponendum est, pro tenui, præstat; *triumphum* jam insignivit epitheto, quo proprie *gloriosa* illa *spolia,* a duce cæso duci derepta, insigniri solent. *Cremato fortis ab Ilio, Jactata Tuscis æquoribus sacra:* opportune comparant Virg. Æn. i, 71, *Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor, Ilium in Italiam portans victosque Penates. Sacra,* Penates: vid. Heyn. Excurs. ix, ad Virg. Æn. ii, v. 293 sqq. p. 304. *Maturos,* sc. funeri, ut inf. Epist. ad Pis. v. 115, *maturus senex,* et sup. iii, 15, 4, *Chloris maturo propior funeri. Ausonias,* Italas, ab Ausonibus, antiquis Italiæ incolis: vid. Heyn. Excurs. iv, ad Virg. Æn. vii, 37, p. 129. *Duris ut ilex tonsa bipennibus,* cett. Quemadmodum ilex, cujus frondes vel rami per bipennem detondentur, lætius deinde efflorescere solet, ita gens Romana, dum cladibus in bello afficitur, ab ipso ferro, quo cæditur, novum vigorem et animum accipit. *Algido:* vid. sup. ad i, 21, 6. *Feraci frondis nigræ,* qui profert multas arbores, ilices nempe, quarum frondes subnigri fere coloris sunt. *Per damna, per cædes, ab ipso Ducit opes animumque ferro:* observa delectum verborum, tam genti Romanæ, quam tonsæ ilici cum illa comparatæ, egregie simul accommodatorum.

61—64. *Non Hydra secto corpore firmior,* cett. sensus: gens Romana, quotiescunque ab hoste victa est, toties nova contra eum firmitate surgit, veluti olim hydra Lernæa, quæ, quotiescunque ab ejus corpore unum caput desecuerat Hercules, toties eo firmior, subnatis statim duobus aliis (vel pluribus) capitibus, contra eum, non sine dolore, se ab ea vinci, sentientem, exsurrexit; vel uti olim ex satis dentibus draconis illius, quem Cad-

Vinci dolentem crevit in Herculem:
Monstrumve submisere Colchi
Majus, Echioniæve Thebæ.
Merses profundo, pulchrior evenit:
Luctere, multa proruet integrum
Cum laude victorem, geretque
Prœlia conjugibus loquenda.
Carthagini jam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis et fortuna nostri
Nominis, Hasdrubale interemto.
Nil Claudiæ non perficient manus:
Quas et benigno numine Jupiter
Defendit, et curæ sagaces
Expediunt per acuta belli.

mus occiderat, nova monstra in Colchide et Bœotia edita sunt. Fabulam de *hydra Lernæa* tractat Ovid. Met. ix, 69 sqq.: cf. Apollodor. ii, 5, 2. Cum hydra Lernæa Romanos quoque comparat Pyrrhus apud Flor. i, 18. *Secto corpore:* hinc proverbiali locutione ὕδραν τέμνειν dicuntur, quibus ex uno, quod vicerunt, malo plura et majora subnascuntur: vid. Torrent. ad h. l. *Vinci dolentem;* nam, ut satis constat, Iolai demum ope victa est ista hydra ab Hercule. *Crevit,* significante brevitate et elegantia pro, fuit, cum nova ei crevissent capita. *Monstrumve submisere Colchi Majus, Echioniæve Thebæ,* nec terra Colchica et Thebana e satis draconis dentibus majus monstrum emisit. Fabulam de dracone, quem Cadmus in Bœotia, postquam ille hujus socios aquatum ad fontem missos necaverat, interfecisse perhibetur, suaviter enarrat Ovid. Met. iii, 25 sqq. E dentibus hujus serpentis, quorum partem Minerva subito e cœlo allapsa Cadmum serere jusserat, viri armati, *sparti,* γηγενεῖς, vid. Heyn. ad Apollodor. p. 454 (quos apposite Horatius *monstra* appellat), prognati esse, sed mox, cum hostiliter statim invicem se petiissent, mutuis vulneribus, quinque tantum superstitibus, e quibus fuit Echion (unde *Echioniæ Thebæ*), periisse traduntur. Similia monstra terra Colchica *submisisse* fertur, et quidem per Jasonem, quem donatam sibi a Minerva alteram serpentis illius a Cadmo occisi dentium partem serere jusserat Æetes: vid. Apollon. Rhod. iii, 1175, et Ovid. Met. vii, 122 sqq. *Submisere. Submittere,* quod eleganter apud Lucret. i, 8, et alibi (uti apud Græcos ἀναπέμπειν) de floribus dicitur, quos terra sensim sensimque sursum mittit, apposite ad illos viros armatos, qui non subito e terra prosiluerint, sed, ut Ovidius l. c. narrat, sensim sensimque e terra succreverint, transtulit.

65—76. *Merses profundo, pulchrior evenit:* nota imago, qua quis, malis, quibus laborabat, feliciter superatis, comparatur cum eo qui e profundo mari, ad quod demersus fuerat, bona fortuna emergit; *pulchrior,* virtutis honore insignior. Horatium imitatus est Rutilius Itiner. i, 129, *Flevit successus Hannibal ipse suos. Quæ mergi nequeunt, nisu majore resurgunt, Exsiliuntque imis altius icta vadis. Luctere, multa proruet integrum Cum laude victorem.* Finge tibi par gladiatorum, quorum alter, jam pæne victus, alterum jam pæne victorem et integris adhuc viribus, magna cum laude prosternit. *Prœlia conjugibus loquenda,* h. e. cæsorum maritorum conjugibus cum luctu memoranda. Minus bene huc advocant Ovid. Heroid. i, 29, et *conjugibus* de uxoribus eorum accipiunt, qui, cum victores e bello domum redierint, prœlia sua iis enarrent. *Superbos,* cum superbia, Romanos victos esse, referentes; ejusmodi nuntius post cladem Cannensem fuit Mago, Hamilcaris filius: vid. Liv. xxiii, 11. *Nostri nominis,* gentis nostræ. *Nil Claudiæ non perficient manus,* h. e. a C. Claudii Neronis gente sperare Roma potest omnia; per *manus Claudias* intelligit simul C. Claudii Neronis posteros. Itaque jam Hannibal, Nerones tales fore, qualem Drusus in bello contra Rhætos se præbuerat, vaticinatus esse fingitur, quo nihil sane in Drusi laudem

CARMEN V.

AD AUGUSTUM.

Divis orte bonis, optime Romulæ
Custos gentis, abes jam nimium diu:
Maturum reditum pollicitus Patrum
Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuæ, Dux bone, patriæ:
Instar Veris enim vultus ubi tuus
Adfulsit, populo gratior it dies,
Et soles melius nitent.
Ut mater juvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris æquora

fingi a poeta potuit splendidius atque magnificentius. *Curæ sagaces*, ingenii in capiendis consiliis sagacitas. *Per acuta belli*, per ea, quæ in bello periculum intendunt; *acuta* jam omnia, quæ nobis perniciosa fieri possunt, designare videntur. Sic fere pugna anceps et dubia Græcis ὀξὺς ἀγὼν dicitur. Cl. Mitsch. ad hanc loquendi rationem refert *δι' ὀξείας δραμεῖν, ἐπὶ τῶν διακινδυνευόντων*, quod proverbium est apud Zenob. Cent. iii, 13, et *ἐπὶ ξυροῦ εἶναι*, apud Theocritum, xxii, 6.

CARMEN V.

Cum Augusti reditus post longam ejus absentiam (vid. sup. argum. ad hujus libri carm. secund.) cupidissime ab omnibus Romæ exspectaretur; Horatius in hoc carmine pium illud, quo Augustum suum efflagitaret populus Romanus, tam molli animi affectu expressit desiderium, ut haud sciam, an ullum carmen cecinerit, quod Augusto suavius, dulcius, et exoptatius accidere posset. Non enim in desiderii, suavissimis imaginibus adumbrati, descriptione acquievit, sed ejus causas quoque honestissimas scite aperuit. Romanos nempe bene sentire ait, Augustum esse, cui summam, qua nunc fruantur, felicitatem debeant, adeoque tanta erga illum pietate impletos esse, ut eum tanquam Deum Tutelarem divino honore prosequantur, et in ejus incolumitate felicitatis suæ incolumitatem ponant. Est autem hoc carmen ita comparatum, ut neminem facile reperias, qui mollissimis ejus sententiis et numeris, placidi rivi instar dulcissimo sono decurrentibus, sensu non perfundatur atque deleniatur suavissimo!

1—4. *Divis orte bonis.* Sunt, qui explicent, "O tu, qui propitiis diis vel secundis deorum auspiciis natus es;" allatis in hanc explicationem iis quæ sup. iv, 2, 37 de Augusto dicuntur, *Quo nihil majus meliusve terris Fata donavere, bonique Divi.* Sed cum *ortus aliquo* dicatur is, qui vel natus est *ex* aliquo vel originem suam *ab* aliquo repetit, ut carm. sqq. v. 32, *pueri claris parentibus orti*, et sup. ii, 12, 50, *Jupiter Saturno ortus*, Ovid. Heroid. xx, 224, *nec—despectis arguor ortus avis*; vix dubitari potest, quin *Divis orte bonis* jam sit, o tu qui originem ducis a diis genti Romanæ propitiis. Jam vero cum Augustus per adoptionem in gentem Juliam transiisset, recte ejus genus a Divis repeti poterat. *Custos*, Deus Tutelaris, ut sup. i, 28, 29, Neptunus *custos Tarenti*. *Romulæ*, pro, Romuleæ, ut inf. Carm. Sæcul. 47, et Virg. Æn. vi, 877. *Jam nimium diu*, Augustus enim cum, Sygambris debellatis, rebus quoque in Hispania et Gallia componendis operam daret, tres ferme integros annos jam Roma abfuit: vid. sup. argum. ad iv, 2. *Pollicitus Patrum Sancto concilio*; in Senatu igitur, antequam ab urbe proficisceretur convocato, spem maturioris reditus fecisse videtur: *sancto* refer ad venerabilem senatorum dignitatem. *Redi:* in una hac voce cardo quasi totius hujus carminis vertitur.

5—8. *Lucem redde tuæ patriæ*, h. e. civium tuorum de absentia tua tristitiam reditus tuus, velut sol tenebras, dispellat; pro vulgari, veni et cives tuos, de absen-

Cunctantem spatio longius annuo
Dulci distinet a domo,
Votis ominibusque et precibus vocat,
Curvo nec faciem litore demovet:
Sic desideriis icta fidelibus
Quærit patria Cæsarem.
Tutus bos etenim rura perambulat:
Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas:
Pacatum volitant per mare navitæ:
Culpari metuit Fides:
Nullis polluitur casta domus stupris:

tia tua tristes, exhilara: *lucis* imagine de statu tristi in lætiorem mutato nihil frequentius. *Instar Veris enim vultus ubi tuus Adfulsit:* nam ubi vultus tui splendor, qui veris instar serenat omnia, conspicitur, cett. *Veris* imaginem referre dicuntur, qui omnia, ubi apparent, exhilarant atque serena reddunt: Cl. Boettig. laudat Theocrit. viii, 41, *παντᾷ ἔαρ,—Ἔνθ' ἁ καλὰ παῖς ἐπινίσσεται·* cf. Mitsch. ad h. l. et Jacobs. Animadv. ad Anthol. Græc. vol. i. p. 310. Augusti igitur vultus talem fere jam splendorem præ se ferre dicitur, quali dii præsentiam suam manifestare finguntur: cf. Homer. Hymn. in Cer. v. 277 sqq. *Soles melius* (h. e. pulchrius) *nitent:* in hanc sententiam Boettig. comparat Æschyl. Pers. 298.

9—16. *Ut mater juvenem*, cett. En imaginem dulcissimam! Romani Augusti reditum eodem desiderio et eadem animi sollicitudine exspectant, qua pia mater filii sui, jam anno longius in itinere maritimo morantis, exspectare solet. In eadem adumbranda imagine operam posuit Oppian. Hal. iv. 335 sqq. quem tirones cum Horatio comparent. *Notus:* adversus enim ille flat nautis, e Bithynia per mare Carpathium in Italiam redeuntibus; quamvis alias *Notus* pro quovis vento procelloso ponitur: *invido*, inviso, adverso; sic res, quæ votis aliorum obstant, passim *invidæ* dicuntur, ut *paries invidus* apud Ovid. Met. iv, 73, *invida vestis* apud eundem Amor. iii, 2, 27. *Dulci domo*, ex longo itinere enim redeunti nihil domo sua dulcius; hinc Catull. xxxi, 7 sqq. *O quid solutis est beatius curis! Cum mens onus reponit, ac peregrino Labore fessi venimus Larem ad nostrum, Desideratoque acquiescimus lecto.* *Votis*, quæ mater pro filii reditu nuncupat et suscipit. *Ominibus*, verbis bene ominatis. *Icta*, ad vehementiorem desiderii affectum designandum. De locutione, qua quis graviore quodam animi affectu, *dolore, malis, furore*, cett. *ictus* dicitur, vid. N. Heins. ad Ovid. Trist. ii, 818, et Burm. Sec. ad Anthol. Lat. T. ii, p. 66. *Fidelibus:* retulit hoc epitheton poeta ad *desideriis*, quod ex vulgari ratione ad *patria* referendum erat. *Quærit*, adesse cupit, reddi sibi optat: cf. sup. iii, 24, 32.

17—20. *Tutus bos etenim*, cett. nexus et sensus: nec mirum, patriam tanto tui teneri desiderio; nam sub tuo imperio rediit in illam securitas, fertilitas, faustitas, opulentia, fides, castitas, conjugiorum sanctitas, et legum auctoritas. In eandem fere de Romanorum sub Augusti imperio felicitate sententiam jam ab aliis laudatus Vellei. ii, 89, *Nihil deinde optare a Diis homines, nihil Dii hominibus præstare possunt,—quod non Augustus—populo Romano repræsentaverit. Finita bella civilia, sepulta externa, revocata pax, restituta vis legibus, judiciis auctoritas;—rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio; leges emendatæ utiliter, latæ salubriter* cett. *Tutus bos rura perambulat:* pacis, quæ per Augustum nobis contigit, beneficio secure in pascuis boves circumvagantur, h. e. non amplius expositi sumus hostium incursionibus; parta nobis per Augustum est securitas: cf. Theocrit. xvi, 90 sqq. Minus bene alii de bove arationis opus perficiente cogitant; prior enim explicatio felicitati temporum, *in priscum aurum* fere sub Augusto *redeuntium*, magis convenit. *Nutrit*, sc. per fecundas pluvias, secundam aeris temperiem, cett. *Faustitas:* inf. Carm. Sæc. v. 59, *beata pleno Copia cornu. Pacatum volitant per mare navitæ*, non amplius, ut olim, mare infestant piratæ; viget nunc mercatura: *volitant*, non cum Cl. Mitsch. ad lasciviam et audaciam nautarum trahendum, sed ad cursus, quem illi nunc tuti ab omnibus insidiis in mari facere possunt, celeritatem; hinc naves

Mos et lex maculosum edomuit nefas:
Laudantur simili prole puerperæ:
Culpam Pœna premit comes.
Quis Parthum paveat? quis gelidum Scythen?
Quis, Germania quos horrida parturit
Fetus, incolumi Cæsare? quis feræ
Bellum curet Iberiæ?
Condit quisque diem collibus in suis,
Et vitem viduas ducit ad arbores:
Hinc ad vina redit lætus, et alteris
Te mensis adhibet Deum:

quoque celeriter currentes *volare* (ut Græcis πετᾶσθαι) dicuntur, Virg. Æn. iii, 124, Catull. iv, 5, de Phaselo, *sive palmulis Opus foret volare, sive linteo*, ubi vide quæ notavimus. *Pacatum per mare*: hinc Augusto sinum Puteolanum prætervecto nautæ, ut tradit Sueton. Aug. 98, *per illum se vivere, per illum navigare, libertate atque fortunis per illum frui*, acclamasse dicuntur. *Culpari metuit*, h. e. non culpatur, de quo elegante verbi *metuere* usu vid. sup. ad ii, 2, 7. *Fides*: cf. inf. Carm. Sæc. v. 57.

21—24. *Nullis polluitur casta domus stupris*; Romani enim, in quorum corruptos mores Horatius sup. iii, 6 graviter invehitur, libidinis licentia et adulteriis *inquinaverant* huc usque, ut ibi v. 18 ait, *et genus et domos*. Itaque Augustus, cum *hoc fonte*, ut Horatius ibi addit, *derivata clades in patriam populumque fluxerit*, pristinum virtutis Romanæ honorem revocasse dicitur eo, quod per *morem* (veterem disciplinam), et *legem* (legem Juliam de adulteriis), *maculorum nefas* (fœda, quibus conjugiorum contaminabatur sanctitas, adulteria), *edomuit* (exstirpare studuit). Similiter Horatius de Augusto inf. Epist. ii, 1. ab initio; *Quum tot sustineas et tanta negotia solus, Res Italas armis tuteris, moribus ornes, Legibus emendes*, cett. *Laudantur simili prole puerperæ*, matres pariunt liberos patri suo similes; prolis enim cum patre similitudo matris castitatem probare putabatur: vid. Interprett. ad h. l. et quos laudavimus ad Catull. lxi, 221. *Culpam Pœna premit comes*: qui in flagitio deprehenduntur, ab iis statim pœna in legibus constituta expetitur.

25—28. *Quis Parthum paveat?* cett. Parthis, Scythis, Germanis, et Cantabris ab Augusto perdomitis, nulla amplius foras nobis timenda sunt pericula; h. e. pace, otio, et securitate per Augustum fruimur. *Quis Parthum paveat?* De victis ab Augusto Parthis vid. sup. iii, 3; hinc inf. Carm. Sæc. v. 53, *Jam mari terraque manus potentes Medus, Albanasque timet secures*. *Quis gelidum Scythen?* cf. sup. iii, 8, 23, ubi, *Jam Scythæ laxo meditantur arcu Cedere campis*; et Carm. Sæc. v. 55, *Jam Scythæ responsa petunt*. *Quis, Germania quos horrida parturit Fetus*, pro vulgari, quis paveat horridos Germanos? De victis per Drusum Germanis vid. carm. anteced. *Germania* (ut sup. ii, 6, 3, *Syrtes barbaræ*, et ii, 9, 20, *Niphates rigidus*,) ab ejus incolarum natura et externo corporum habitu dicitur *horrida*: Tacit. M. Germ. iv, *Habitus corporum—idem omnibus; truces et cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora*; hinc. inf. Epod. 16, 7, *Nec fera cærulea domuit Germania pube*. Qui *horrida* ad ipsam terrarum in Germania naturam referunt, laudant Tacit. Mor. Germ. c. ii, *informem terris, asperam cælo, tristem cultu adspectuque*, c. v, *silvis horridam, paludibus fœdam*. *Quos parturit fetus*, contemtim pro iis qui ibi nascuntur, quasi horum quoque prodigiosæ formæ hominum terra mater sit. *Bellum Iberiæ*, h. e. bellum Cantabricum: vid. sup. ad ii, 6, 2.

29—36. *Condit diem*, pro vulgari, finit vel exigit diem: similiter Menalcas apud Virg. Ecl. ix, 52, *soles cantando condidisse*, h. e. exegisse, dicitur; laudant quoque de hac loquendi ratione exemplum Callimachi Ep. ii, 3, Ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν. Scilicet *diem condit*, qui eum condi et occidere videt; nam proprie dies conditur, vel sol, qui, dum *in undas se condit* (ut Virg. Geo. i. 437 loquitur), diem simul inductis tenebris condit; uti fere apud Virg. Æn. i, 374, *Vesper diem componere*, h. e. absolvere diem et finem ei imponere dicitur. *Vitem ducit ad arbores*, h. e. vitem arboris trunco applicat et annectit: *viduas*, ut sup. ii, 15, 4, *platanus cælebs*; hinc vitis arbores, nominatim *ul-*

Te multa prece, te prosequitur mero
Defuso pateris: et Laribus tuum
Miscet numen, uti Græcia Castoris
Et magni memor Herculis.
Longas o utinam, Dux bone, ferias
Præstes Hesperiæ;—dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uvidi,
Quum Sol Oceano subest.

CARMEN VI.

AD APOLLINEM.

Dive, quem proles Niobea magnæ
Vindicem linguæ, Tityosque raptor

mos (Columell. v, 6.), et *populos* (inf. Epod. 2, 10), quibus adjungi præcipue solebant vites, *maritare*, dicitur. *Ad vina*, ad compotationem. *Et alteris Te mensis adhibet Deum: Te multa*, cett. sensus: et tibi, ut Deo Tutelari, cultum divinum præstat, dum inter precandum vina tibi libat, et, sicut Græci Dioscuros et Herculem, ita te patriis suis numinibus accenset. Scilicet Romani Augustum, cui, ut tradit Dio li, 19, jam U. C. DCCXXIV, a senatu tam publicæ quam privatæ libationes decretæ fuerant, ad exemplum Græcorum (qui vel bono Genio vel Jovi Salutifero, Διὶ Σωτῆρι, vid. Boettig. ad h. l. et Jacobs. ad Anthol. vol. i, p. 314, vel Herculi, vel aliis Diis Tutelaribus, pocula post cœnam miscere solebant), mensa secunda pariter ut Deum Tutelarem, dum *merum inter preces pateris defundebant*, divino honore prosequebantur. *Mensis adhibere Deum*, ut apud Virg. Æn. v, 62, *Penates epulis adhibere. Te multa prece:* apposite in hanc ipsam rem Ovid. Fast. ii, 635 sqq. *Jamque ubi suadebit placidos nox ultima somnos, Parca precaturæ sumite vina manus: Et, Bene nos, Patriæ, bene te, Pater, Optime Cæsar, Dicite, suffuso per sacra verba mero. Mero Defuso pateris:* similiter sup. i, 31, 2, *liquorem de patera fundere*, de libatione dicitur. *Laribus*, jam pro, Penatibus, diis patriis. *Uti Græcia* cett. uti Græcia Dioscuros et Herculem in virtutum, quas illi designarunt, memoriam inter Deos suos patrios refert.

37—40. *Longas o utinam, Dux bone, ferias Præstes Hesperiæ*, cett. utinam diu Romanis hac vitæ securitate atque tranquillitate sub faustis tui imperii, Auguste, auspiciis frui liceat! hæ sunt preces, quas mane et vespere fundimus. *Integro mane die*, mane enim dies adhuc est *integer* et solidus. *Sicci*, adhuc sobrii, cum nondum ora vino proluimus: inf. Sat. ii, 3, 281, *Libertinus erat, qui circum compita siccus Lautis mane senex manibus currebat* cett. *Uvidi*, vino madidi, *βεβρεγμένοι*. *Quum Sol Oceano subest*, nocturnis compotationibus.

CARMEN VI.

Carmini Sæculari, quod ludis sæcularibus instantibus Augusti auctoritate canere jussus fuerat Horatius, suaviter hoc carmine præludit. Ostensurus nempe, se canendo illi gravioris argumenti carmini imparem plane esse, nisi divino Apollinis agitetur numine, hoc hymno præmisso dei illius favorem sibi conciliare studet. Ad hymnorum igitur morem et indolem versatur in celebrandis Apollinis laudibus, ab ea præcipue potentia, cui Achilles, Græcorum fortissimus, succumbere debuerit, petitis; ita quidem, ut ab hac ipsa Phœbi potentia fundati imperii Romani causam, adeoque hanc ipsam, qua nunc Romanis ludos sæculares celebrare liceat, fortunam repetat. Nisi enim Achilles, vult dicere, Apollinis sagittis confossus fuisset, totam ille gentem Trojanam exstirpaturus, nec Æneas, qui novum imperium in Italia conderet, superstes futurus fuisset. His Dei laudibus et de gente Romana meritis opportune ad ejus benevolentiam captandam expositis, precibusque, ut ille dexter atque propitius sibi Carmen Sæculare cantaturo adspirare velit, adjectis, ecce! poeta jam quati sua pectora divino numine sen-

Sensit, et Trojæ prope victor altæ
Phthius Achilles,
Ceteris major, tibi miles impar;
Filius quamquam Thetidos marinæ
Dardanas turres quateret tremenda
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro,
Procidit late, posuitque collum in
Pulvere Teucro.
Ille non, inclusus equo, Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas et lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis, heu nefas! heu!

tit, ad canendum se parat, lyram capit, et, χοροῦ διδασκάλου persona indutus, puerorum puellarumque adstantium chorum diligenter ad Sapphici carminis modos, tam voce quam gestu scite exprimendos, animum advertere jubet.

1—8. *Quem proles Niobea magnæ Vindicem linguæ sensit.* Niobe, Tantali filia, et Amphionis conjux, cum se ut sex filiorum et totidem filiarum matrem paulo insolentius de prolis suæ numero et pulchritudine jactasset, imo Latonam, geminorum tantum matrem, præ se contemsisset; hujus magniloquentiæ *(magnæ linguæ)* Apollo ultor extitisse, et *prolem Niobeam* sagittis suis confixisse traditur; res vel ex Homer. Iliad. xxiv, 602, Ovid. Met. iv, 146 sqq. satis nota. *Tityos raptor*, sc. pudicitiæ, quam Latonæ eripere tentaverat: vid. sup. ad ii, 14, 9. *Sensit*, significantius pro vulgari, expertus est: vid. sup. ad ii, 7, 10. *Trojæ prope victor altæ Phthius Achilles*, sc. sensit te ut Divum, fortissimum quemque sagittis suis domare valentem. Achilles enim, uti Hector apud Homer. Iliad. xxii, 359 prædixerat, Phœbi sagittis interemtus esse dicitur, sive Phœbus ipse sagittas jecerit, vid. Quint. Smyrn. Paralip. iii, 61 sqq.; sive, ut alii volunt, tela Paridis direxerit, vid. Interprett. ad Hygin. Fab. 107. *Phthius*; Myrmidones enim, quos in bellum Trojanum duxit Achilles, *Phthiotidis*, regionis in Thessalia, incolæ fuere. *Ceteris major*, ceteris quidem Græcis fortior, ἄριστος Ἀχαιῶν. *Filius quamquam Thetidos*, cett. quamquam ut deæ filius insigni corporis sui robore et animi fortitudine vel maxime Trojæ muris ruinam minaretur. *Turres*, murorum scilicet pinnas et propugnacula, πύργους, στεφάνας, κρόσσας. *Turres quateret cuspide*, turres cuspide quatere dicitur, qui tam graviter hastæ ictu eas impellit, ut de sede sua moveri incipiant; cogita, sermonem esse de temporibus heroicis, ubi non machinis et operibus muri oppugnabantur, sed hastarum ictibus, magnorum lapidum jactu et manibus adeo convellebantur. *Tremenda*, Homer. Iliad. xix, 388 Achilli tribuit ἔγχος βριθὺ, μέγα, στιβαρόν· τὸ μὲν οὐ δύνατ' ἄλλος Ἀχαιῶν Πάλλειν.

9—12. Sequens comparatio, qua Achilles in pugna cadens celsæ cujusdam arboris casui æquiparatur, ab Homero inde sæpe a poetis frequentata est; exempla collegit Cerda ad Virg. Æn. v, 448. Respondet nempe ea vastæ illi corporis moli, quam heroibus suis affinxit prisca antiquitas. *Mordaci ferro*: intellige securim, quæ paulo audacius ab ejus effectu jam dicitur *mordax*, quasi vulnera per aciem suam arboribus infligat. *Procidit late*, expressisse videtur Homer. Odyss. xxiv, 39, ubi Agamemnon ad Achillis animam, σὺ δ' ἐν στροφάλιγγι κονίης Κεῖσο μέγας μεγαλωστί. *Posuitque collum in Pulvere*, pro tenui, procubuit; Homericum, κάππεσεν ἐν κονίῃσι.

13—24. *Ille non*, cett. sensus: Achilles, nisi eum Jupiter, tuis et Veneris precibus gratificatus, occidendum, Æneam vero ad novos muros melioribus auspiciis exstruendos servandum esse constituisset, neutiquam, ut deinde factum est, per dolum et fraudem, sed aperte Trojam expugnaturus et totam gentem Trojanam radicitus exstirpaturus fuisset. *Inclusus equo, Minervæ Sacra mentito.* De equo illo ligneo,

Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentem
Matris in alvo;
Ni, tuis victus Venerisque gratæ
Vocibus, Divôm Pater adnuisset
Rebus Æneæ potiore ductos
Alite muros.
Doctor Argivæ fidicen Thaliæ,
Phœbe, qui Xantho lavis amne crines;
Dauniæ defende decus Camenæ,
Levis Agyieu.
Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem
Carminis, nomenque dedit poetæ.
Virginum primæ, puerique claris
Patribus orti,
Deliæ tutela Deæ, fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,

quem viris armatis gravidum Græci, cum reditum in patriam simulassent, dolose tanquam donum vel ἀνάθημα Minervæ reliquisse dicuntur, nota sunt omnia ex Virg. Æn. ii: cf. Quint. Cal. xii, 66 sqq. *Male feriatos*, stulte et inauspicato dies festos de Græcorum discessu celebrantes: cf. Virg. Æn. ii, 248 sqq. *Falleret—ureret* pro, fefellisset, ussisset; ut sup. iii, 14, 27, *ferrem* pro, tulissem; et sæpe alibi. Pro *captis* Cl. Buttmannus in Miscell. vol. ii, lib. i, p. 45, tentat, *captor;* sed cum sensus nostræ lectionis eodem redeat, equidem vocem idonea auctoritate destitutam Horatio obtrudere nolim. *Gravis*, atrox, timendus, βαρύς. *Nescios fari pueros*, infantes, τέκνα νήπια. *Etiam latentem Matris in alvo:* ejusmodi minas jacit Agamemnon apud Homer. Iliad. vi, 57, τῶν μήτις ὑπεκφύγοι αἰπὺν ὄλεθρον, Χεῖράς θ' ἡμετέρας· μηδ' ὅντινα γαστέρι μήτηρ Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι. *Gratæ*, amabilis, dulcis. *Rebus Æneæ*, pro simplice, Æneæ; vox *res*, ubi singulorum hominum periphrasi inservit, notionem sortis et status, in quo vel sunt vel qui eos manet, simul complectitur. *Potiore ductos Alite muros*, urbem melioribus auspiciis exstruendam: *muros ducere*, ut apud Virg. Æn. i, 423, pro, exstruere, educere.

25—28. Jam ipsas preces, quas ad Apollinem in hoc carmine facturus est poeta, subjicit. Iterum igitur Apollinem appellat; sed nunc magis in rem suam, ut talem qualem jam experiri volebat, h. e. ut poetarum patronum et Musarum præsidem. *Doctor Argivæ Thaliæ*, h. e. lyricæ poeseos, qua Græci excellunt, magister, διδάσκαλος· sic sup. ii, 16, 38, *Graia Camena*, ut mox *Daunia Camena* de Horatii carminibus lyricis, quæ primus ille inter Romanos ad exemplum Græcorum cecinit. *Qui Xantho lavis amne crines*, qui sedem tuam habes in Lycia, et ibi in fluvio Xantho crines lavare soles. Designatur *Apollo Patareus*, de quo vid. sup. ad iii, 4, 64, ubi paulo ante v. 61, pariter de Apolline, *Qui rore puro Castaliæ lavit Crines solutos*. *Dauniæ defende decus Camenæ*, fac, ut ego in carmine Sæculari canendo lyrici poetæ gloriam et honorem inter Romanos quoque tuear. *Levis*, imberbis, ad æternam Phœbi juventam designandam: Callimach. Hymn. Apoll. v. 36, 37, Καί κεν ἀεὶ καλὸς καὶ ἀεὶ νέος· οὔ ποτε Φοίβου Θηλείαις, οὐδ' ὅσσον ἐπὶ χνόος ἦλθε παρειαῖς. *Agyieu:* sic appellabatur Apollo a cultu, quem Athenienses ei, ut deo patrio, sacellis per vias, ἀγυιάς, et ante ædium fores positis, præstabant: vide, quem Cl. Boettigerus laudavit, Stanleium ad Æsch. Agam. 1090. Cumulat autem poeta Apollinis cognomina, ut fieri in hymnis solet.

29—40. *Spiritum Phœbus mihi*, cett. sequentia poeta, jam preces suas a Deo exauditas esse sentiens, pronuntiat: vid. argum. *Spiritum*, canendi facultatem et impetum; *artem carminis*, carminis ad lyræ modos concinnandi scientiam et rationem. *Virginum primæ, puerique*, cett.

Lesbium servate pedem, meique
Pollicis ictum,
Rite Latonæ puerum canentes,
Rite crescentem face Noctilucam,
Prosperam frugum, celeremque pronos
Volvere menses.
Nupta jam dices: Ego Dîs amicum,
Sæculo festas referente luces,
Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horatî.

CARMEN VII.

AD TORQUATUM.

DIFFUGERE nives: redeunt jam gramina campis,
Arboribusque comæ:

ad chorum puellarum puerorumque se convertit, quos, ut modos carminis, ad quod publice in ludis sæcularibus decantandum e nobilissimis gentibus electi fuerant, se præcinentem audiant, jam præsto adesse fingit: χοροῦ διδασκάλου igitur nunc partes agit, et, quæ choro præcipue observanda sint, præcipit. *Deliæ tutela Deæ*, vos, qui estis pueri puellæque, quos Diana Sospita tutela sua fovet atque custodit. *Cohibentis*, facientis ne amplius fugiant, h. e. figentis et prosternentis. Eodem plane modo apud Livium i, 4, *feras subsistere*, h. e. facere ut subsistant, pro, figere dicitur. *Lesbium servate pedem*, ad carminis Sapphici numeros bene exprimendos attendite; est enim Carmen Sæculare Sapphicis numeris compositum; *meique pollicis ictum*, et ad modos, quos ego vobis ad lyram pollice meo pulsatam præeo. *Rite Latonæ puerum canentes, Rite crescentem face Noctilucam*; in Apollinis enim et Dianæ laudibus versatur maxime Carminis Sæcularis argumentum. *Crescentem face*, h. e. lumine; hinc *Diana Lucifera* facem in manu tenens exhibetur in vett. Monumentt. *Noctilucam:* hoc proprium *Dianæ Palatinæ* cognomen fuisse videtur; laudant in hanc rem Varron. L. L. iv, 20, *Luna dicta Noctiluca in Palatio; nam illi noctu lucet templum.* Græcis quoque *Luna* sive *Diana Lucifera* dicitur: Νυκτιφαής, Νυκτιλαμπής. *Prosperam frugum*, quod attinet ad fruges, h. e. agros frugum fertilitate prosperantem, φερίκαρπον. Catull. xxxiv, 19 de Diana, *Rustica agricolæ bonis Tecta frugibus exples. Celeremque pronos Volvere menses*, Græce, pro, celerem in volvendis mensibus; ut sup. i, 16, 18, *et celerem sequi Ajacem*, iii, 12, 12, *celer excipere aprum. Pronos*, prono adeoque præcipite cursu labentes.

41—44. *Nupta jam dices*, cett. Quod addit Horatius, puellas, si quando conjuges et matres futuræ sint, de honore illo, quo olim in ludis sæcularibus carmen Horatianum publice decantaverint, jucundissima animi recordatione narraturas esse, id iisdem, ut partes suas nunc bene explerent, haud exiguum incitamentum esse debuit. *Reddidi carmen*, apposite pro, decantavi; χοροῦ διδάσκαλος enim choro carmen, dum illud docet, *tradit*, chorus autem carmen, dum illud canit, *reddit*.

CARMEN VII.

Est hoc carmen carmini quarto libri primi simillimum. In utroque enim carmine poeta amicos suos, in hoc quidem Torquatum, in illo Sextium, dum veris reditum iis ante oculos ponit, ad vitæ brevitatem et moriendi necessitatem animum advertere, et hinc sapienter, dum licet, vitæ bonis et jucunditate perfrui, jubet. Per *Torquatum*, haud dubie intelligendus est idem ad quem infra Epistola quinta libri primi scripta est, nempe L. Manlius Torquatus, consulis, sub quo Horatius natus est, nepos. Ceterum in sententiam hujus carminis vid. sup. argum. ad ii, 9 et 14:

Mutat terra vices: et decrescentia ripas
Flumina prætereunt:
Gratia cum Nymphis geminisque Sororibus audet
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet Annus, et almum
Quæ rapit Hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: Ver proterit Æstas,
Interitura, simul
Pomifer Auctumnus fruges effuderit: et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant cœlestia lunæ;
Nos, ubi decidimus,
Quo pius Æneas, quo dives Tullus et Ancus,
Pulvis et umbra sumus.

cf. quoque de veris descriptione infra carmen duodecimum.

1—6. *Mutat terra vices*, pro vulgari, terra mutatur anni vicissitudine, h. e. terra, dum ver pro anni vicissitudine redit, formam hiemalem cum verna mutat. Sup. Carm. i, 4, 1, *Solvitur acris hiems grata vice veris. Decrescentia ripas Flumina prætereunt:* flumina, quæ nivibus liquefactis in tantam altitudinem excreverant, ut supra ripas effunderentur, jam decrescunt et intra justas, ut ante, ripas fluunt. Flumen intra alveum suum se continens *ripas præterire*, pro, ripas præterlabi, vel inter utramque ripam quiete labi, dicitur. *Gratia cum Nymphis*, cett. sup. c. l. v. 6, *Junctæque Nymphis Gratiæ decentes Alterno terram quatiunt pede. Nuda:* sup. iii, 19, 17, *Gratia, nudis juncta sororibus*, ubi vid. not.

7—12. *Immortalia ne speres, monet Annus*, cett. sensus: veris igitur reditus, sive nova anni vicissitudo, et Hora, quæ, quam tulit anni vicissitudinem, eandem celeriter aufert, de celeri vitæ cursu, adeoque de morte tua te ita monere debent, ut prudenter fruaris, quibus nunc tibi frui licet. *Immortalia ne speres:* Cl. Mitsch. inter alia comparat Incerti Ep. DCLV. in Anthol. Græc. T. iv, p. 256. *Hora*, Dea, cui anni vicissitudines moderandi partes datæ sunt. *Frigora mitescunt Zephyris*, cett. quatuor anni vicissitudines celeriter invicem se excipiunt; annus celeriter circumagitur, pro tenui, vitæ nostræ cursus est celerrimus; expendant tirones verborum ornatum. *Proterit*, trudit, pellit; *proterere aliquem* significanter dicitur is, cui cedere omnino alter debet. *Interitura simul*, cett. quæ ipsa quoque e terris statim excessura est, simulac auctumnus *fruges effuderit*, vel, ut inf. Epod. 2, 17, dicitur, *decorum mitibus pomis caput arvis extulerit*, pro vulgari, venerit, redierit: *effuderit*, sc. e cornu pleno, quod auctumno pariter ac Copiæ sup. i, 17, 16, et inf. Carm. Sæc v. 60, tribuitur. *Bruma iners*, ubi et terra quiescit et opus rusticum friget. Ovid. Pont. i, 2, 26, *Et quod iners hiemi continuatur hiems;* hinc χεῖμα δύσεργον apud Bion. vi, 5. In sententiam hujus loci Boettig. laudat Senec. Epist. 24, sub fin. *In orbem nexa sunt universa. Fugiunt ac sequuntur.—Æstas in auctumnum desinit. Auctumno hiems instat, quæ vere compescitur. Omnia transeunt et revertuntur.*

13—16. *Damna tamen celeres*, cett. anni quidem tempora, quæ nunc interire videmus, exactis certis mensibus redeunt; at nos, ubi semel ad Orcum descendimus, nunquam in vitam restituimur. Simillime Catull. v, 5, *Soles occidere et redire possunt; Nobis, cum semel occidit brevis lux, Nox est perpetua una dormienda. Lunæ reparant*, celer mensium decursus restituit *damna cœlestia*, anni tempora, quæ secundum siderum in *cœlo* cursum decesserant. *Ubi decidimus, Quo* cett. ubi semel delati sumus eo, quo cett. pro vulgari, ubi semel mortui sumus. *Pius Æneas, dives Tullus et Ancus:* inf. Epist. i, 6, 27, *Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus:* scilicet ut ostendat, nullum omnino a fatali moriendi necessitate liberum esse, nomina quædam apud Romanos celebratissima ponit; uti fere sup. i, 28, 7, *Archytas* in hanc rem *Tantalum, Tithonum, Minoa*, et *Pythagoram* laudat. *Tullus et Ancus* dicuntur *divites*, ut reges, quorum felicitas in divitiarum possessione simul poni solet.

Quis scit, an adjiciant hodiernæ crastina summæ
Tempora Dî superi?
Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.
Quum semel occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria;
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum:
Nec Lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Obversatus autem Horatio haud dubie est Lucretius iii, 1038, *Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit, Qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus: Inde alii multi reges, rerumque potentes Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt. Pulvis et umbra sumus*: notissimum est illud Anacreontis (iv, 9,) ὀλίγη κόνις κεισόμεσθα. Ovid. Met. viii, 496, *Vos cinis exiguus gelidæque jacebitis umbræ*: plura in hanc sententiam vid. apud Mitsch.

17—20. *Crastina Tempora*, diem crastinum; *hodiernæ summæ*, dierum, quos hodie exegimus, numero: *vitæ summa brevis* sup. i, 4, 15, Anacr. xv, 9 sqq. Τὸ σήμερον μέλει μοι, Τὸ δ' αὔριον τίς οἶδεν; Cl. Mitsch. in hanc sententiam laudat Pallad. xxix, 1; Anthol. Græc. T. iii, p. 121; Theocrit. xvi, 24; Callimach. Ep. xv, 1. *Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico Quæ dederis animo.* Hodie igitur vita tua fruere, hæredi enim tolles ea omnia, in quibus percipiendis ipse animo tuo morem gesseris: cf. sup. ii, 3, 20, ii, 14, 25. *Amico Quæ dederis animo. Animo aliquid dare* (ψυχῇ τι δοῦναι, χαρίζεσθαι) in rei cujusdam fructu sibi indulgere, destinare sibi aliquid percipiendum; *amico*, Græce, φίλῳ, pro vulgari, tuo. In sententiam totius loci facit inprimis Epigramma Incerti lxxxi, in Anthol. Græc. T. iv, p. 134, quod totum in tironum gratiam apponere juvat: Πῖνε καὶ εὐφραίνου. τί γὰρ αὔριον ἢ τί τὸ μέλλον; οὐδεὶς γινώσκει. μὴ τρέχε, μὴ κοπία. ὡς δύνασαι, χάρισαι, μετάδος, φάγε, θνητὰ λογίζου. τὸ ζῆν τοῦ μὴ ζῆν οὐδὲν ὅλως ἀπέχει. πᾶς ὁ βίος τοιόσδε, ῥοπὴ μόνον. ἂν προλάβῃς, σοῦ· ἂν δὲ θάνῃς, ἑτέρου πάντα, σὺ δ' οὐδὲν ἔχεις.

21—28. *Quum semel occideris*, cett. Te semel mortuum nihil omnino, ne divina quidem numinis cujusdam potentia, in vitam revocare potest. *Et de te splendida Minos Fecerit arbitria*, et Minos in splendido judicum consessu et tribunali suo jus de te dixerit: *arbitria facere*, pro, sententiam in judicio pronunciare; *splendida* refer ad externum splendorem, quo Minos in tribunali suo sedens judicium habere fingitur; uti apud Propert. iv, 11, 19 sqq. cf. Virg. Æn. vi, 432; Homer. Odyss. xi, 568. *Genus*: hinc Hor. sup. ii, 3, 21, *Divesne prisco natus ab Inacho, Nil interest*: cf. ii, 14, 11, et ii, 18, 34. Repetebat nempe Torquatus originem suam a Manlio Torquato, viro in historia Romana celebratissimo: vid. Liv. vii, 10. *Pietas, Non*, ut sup. Hor. ii, 14, 5 dicit, *si trecenis, quotquot eunt dies, Amice, places inlacrimabilem Plutona tauris. Infernis neque enim tenebris Diana pudicum Liberat Hippolytum*, nam ne ipsa Diana quidem pudicum Hippolytum in vitam revocare potuit. De Hippolyto, Thesei Atheniensium regis filio, frustra a noverca Phædra ad incestum amorem pellecto, vid. Hygin. Fab. xlvii, et ibi Interprett. Devotus nempe Hippolytus a patre, apud quem falso a Phædra intentati stupri insimulatus fuerat, cum ad litus maris currum ageret, equis subito marini monstri incursu consternatis raptatus ac discerptus esse dicitur. Sequitur autem Horatius vetustiorem narrationem eorum, qui Dianam dilecti sibi pueri mortem luxisse quidem, sed neutiquam, quod recentiorum commentum est, ex inferis eum reduxisse, vel ab Æsculapio resuscitatum sub Virbii nomine in nemore Aricino abscondidisse tradunt. *Pudicum*: hinc apud Propert. iv, 5, 5, de lena aliqua, *Docta vel Hippolytum Veneri mollire negantem. Nec Lethæa valet Theseus*, cett. Nec Theseus amicum suum Pirithoum a vinculis, quibus a Plutone saxis alligatus in Orco cohibetur, liberare valet. De Pirithoo cf. sup. ad iii, 4, 80. Vulgo quidem Theseus una cum Pirithoo, quocum ad Proserpi-

CARMEN VIII.

AD CENSORINUM.

Donarem pateras grataque commodus,
Censorine, meis æra sodalibus:
Donarem tripodas, præmia fortium
Graiorum; neque tu pessima munerum
Ferres, divite me scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas,
Hic saxo, liquidis ille coloribus

nam rapiendam descenderit in Orcum, a Plutone ibi retentus esse traditur; sed fuerunt quoque haud dubie, quos Horatius secutus est, alii, qui Theseum non statim cum Pirithoo, sed serius ad illum ex Orco liberandum eo descendisse, et tum demum a Plutone ibi vinculis constrictum esse fingerent. Nam quod alii putant, cogitandum nunc de eo tempore esse, quo jam Theseus ab Hercule ex Orco reductus fuerit, id rei, de qua sermo est, parum accommodatum est. Poeta enim, nullum omnino ex Orco reduci posse, nunc probare vult.

CARMEN VIII.

Saturnalibus hoc carmen Censorino misisse Horatium vix dubites. Ad munera enim, quibus amici invicem se excipere solebant Saturnalibus, pertinebant quoque libri et carmina, quæ pauperes inprimis divitibus vel clientes patronis suis obtulisse constat: vid. Lucian. in Chronosolon. s. Legislat. Saturnal. c. 16, p. 398, T. iii: cf. Catull. xiv, 15, et ibi not. Sententia hujus carminis est fere hæc: equidem lubenter hodie pretiosissima et rarissima quæque donarem meis sodalibus, et tibi, Censorine, præcipue; sed ego talia non possideo, nec tu iis indiges. Carmina tantum, quibus delectaris, tibi donare possum, nec exiguum illa habent pretium; Ennii enim carminibus Scipioni Africano Majori multo luculentior quam marmoreis monumentis et victoriarum ab Hannibale reportatarum titulis parta est nobilitas; nec, nisi carminibus, res præclare gestæ ad posteritatem propagantur. Æternam suam gloriam Romulus quoque et Æacus, imo divinitatem suam Hercules, Dioscuri, et Bacchus poetarum debent carminibus. De pretio poetarum carminibus statuendo, cf. inprimis carm. sqq.; Pindar. Nem. viii, 16 sqq.; Theocrit. xvi, 29 sqq.; Ovid. Pont. iv, 8, 43 sqq.; Cic. pro Arch. c. 9 sqq. et passim. Quod ad *Censorinum*, ad quem hoc carmen scriptum est, attinet, haud dubie intelligendus est C. Marcius Censorinus, L. Marcii Censorini filius, U. C. DCCXLVI cum C. Asinio Gallo consul, qui potius, quam ejus pater, Horatii æqualis fuisse videtur; et hic est, quem *virum demerendis hominibus genitum* vocat Vell. ii, 102.

1—8. *Commodus meis sodalibus*, ut homo, qui in sodalium suorum gratiam lubenter ad ea, quæ sodalibus placent, se accommodat, se iis benevolum et officiosum præbet: inf. Epist. ii, 1, 227, *commodus ultro Accessus*; Epist. ad Pis. v. 257, *Commodus et patiens*. Sic ἄρμενος τοῖς φίλοις apud Græcos: vid. Mitsch. *Pateras, æra, tripodas:* cum Romani tum temporis rariorum et antiquiorum vasorum et artis operum essent appetentissimi, et in eorum possessione magnificentiæ partem ponerent, *pateræ* autem, *æra*, et *tripodes* disertis verbis *præmia fortium Graiorum* ab Horatio appellentur; non dubitari potest, quin ea ipsa, quæ olim in Græcorum ludis gymnicis victoribus data fuerunt, intelligenda sint: per *pateras* igitur intelligo capaciora pocula, vel phialas, quas ad victorum præmia sive βραβεῖα pertinuisse vel ex Homero disci potest, Iliad. xxiii, 270: cf. Pind. Ol. ix, 137; Nem. x, 81. Per *æra* lebetes: vid. Hom. lib. laud. v. 259. *Grata*, quod ejusmodi κειμήλια in maximis habebantur deliciis; per *tripodas* varia supellectilis et vasorum tribus pedibus innitentium genera: Homer. l. c. *Neque tu pessima Ferres*, neque tu ultima, sed optima et rarissima acciperes. *Divite me scilicet artium*, h. e. si mihi suppeterent artis opera, celeberrimorum nempe artificum pictæ tabulæ et statuæ: *artes* pro *artis operibus* passim, ut inf. Epist. i, 6, 17, Virg. Æn. v, 359. *Parrhasius*,

Sollers nunc hominem ponere, nunc Deum.
Sed non hæc mihi vis : nec tibi talium
Res est aut animus deliciarum egens.
Gaudes carminibus ; carmina possumus
Donare, et pretium dicere muneri.
Non incisa notis marmora publicis,
(Per quæ spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus ;) non celeres fugæ
Rejectæque retrorsum Hannibalis minæ ;
Non stipendia Carthaginis impiæ,
Ejus, qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant

Ephesius, Zeuxis in arte pictoria æmulus ; *Scopas*, nobilis statuarius : de utroque vid. Junii Catal. de Parrhasio quidem p. 141 ; de Scopa p. 195. *Sollers ponere hominem*, Græce pro, in ponendo homine, vel, hominem ponendi ; *ponere* (ut Græcis ἱστάναι), passim de pictoribus ; Ovid. Art. Am. iii, 401, *Si Venerem Cous nunquam posuisset Apelles :* cf. Burmann. ad Ovid. Met. x, 516, et inf. Epist. ad Pis. v. 34.

9—12. *Sed non hæc mihi vis :* sed penes me ejusmodi rariorum artis operum non est copia ; sive, at ego in censum beatiorum illorum, qui illa possident, non venio. *Nec Res tibi est egens talium deliciarum*, nec pro beatiore, qua gaudes, rerum conditione cares ejusmodi deliciis. *Aut animus egens talium deliciarum*, nec appetens es ejusmodi deliciarum ; *deliciæ*, de rebus pretiosis et raris, in quarum possessione mirifice aliquis sibi placet. *Gaudes carminibus*, ad animi tui delicias refers potius carmina. *Pretium dicere muneri*, muneri, nempe carmini pretium, quod habeat, constituere, h. e. carmen, quod tibi mitto, de pretio suo commendare. Quantum pretii autem tribuendum sit carminibus, sequentibus declarat.

13—22. Sensus et nexus : carminibus scilicet æterna magnorum virorum virtutibus apud posteros paratur gloria. Scipionis enim gloriam non signa marmorea, quibus rerum ab eo gestarum summa incisa sit (quippe quæ externam tantum defunctorum ducum speciem referunt), non incisus titulus, " *Hannibalem per Scipionem celerrime ex Italia fugere coactum esse*," non incisa laus, " *Perfidam Carthaginem per Scipionem Romanis vectigalem et stipendiariam factam esse*," magis, quam Ennii carmina celebrant! *Incisa notis*, pro vulgari, quibus notæ (h. e. tituli) incisæ sunt. Ad eandem loquendi formam Livius vi, 29, *tabulam literis incisam* dixit. *Publicis*, refer ad statuas publice, h. e. in publico loco, exstructas. De statuis Scipioni post ejus mortem positis vid. Liv. xxxviii, 56. *Per quæ spiritus et vita redit bonis Post mortem ducibus :* nam per signa externa tantum mortuorum species et vultus exprimitur ; hinc inf. Epist. ii, 1, 248, *Nec magis expressi vultus per ahenea signa, Quam per vatis opus mores animique virorum Clarorum apparent.* Hinc Cicero quoque in Catil. iii, cap. 11, de statuis, *nihil mutum me potest delectare, nihil tacitum, nihil denique hujusmodi, quod etiam minus digni assequi possunt. Non celeres fugæ Rejectæque retrorsum Hannibalis minæ*, non laus egregii illius facti, quo Scipio exercitu in Africam trajecto Hannibalem ad celerem ex Italia in patriam reditum compulit : vid. Liv. xxx, 20, Flor. ii, 6, 57. *Rejectæque retrorsum Hannibalis minæ :* post celerem nempe Hannibalis ex Italia fugam ejus minæ, quas de Romæ excidio jecerat, retrorsum in ipsius caput rejectæ sunt ; non solum enim a Scipione ad Zamam victus est, sed Carthago adeo post illam victoriam Romanis stipendiaria facta est ; hinc additur, *Non stipendia Carthaginis impiæ*, nam quod vectigalem Carthaginem fecerat Romanis Scipio, id præcipue in summis ejus laudibus memorari solebat. Liv. xxxviii, 53 de Scipione Majore, *Ideo Hannibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit?* Ennius apud Varr. de L. L. iv. sub fine, *Pœni stipendia pendunt. Stipendium*, ut constat, sæpius de vectigali, quod victor victis imponit, dicitur. Jul. Cæs. de Bell. Gall. i, 36, *Æduos sibi,—stipendiarios esse factos —si in eo manerent quod convenisset, stipendiumque quotannis penderent ;* et c. 44, *stipendium capere jure belli, quod victores victis imponere consuerint ;* et hinc vectigal illud, quod victi a Scipione Carthagienses secundum pacis conditiones Ro-

Laudes, quam Calabræ Pierides: neque,
Si chartæ sileant, quod bene feceris,
Mercedem tuleris. Quid foret Iliæ
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Æacum
Virtus, et favor, et lingua potentium
Vatum divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori:
Cœlo Musa beat. Sic Jovis interest
Optatis epulis impiger Hercules:
Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis
Quassas eripiunt æquoribus rates:
Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus.

manis quotannis pendere debebant, a Livio quoque sæpius *stipendium* vocatur. Sic quidem versum decimum septimum, qui Bentleio ut versus ab aliena manu importatus ejiciendus omnino videbatur, ab interpretibus vero recentioribus ut versus suspectus vel uncis inclusus vel asterisco notatus fuit, recte locum suum occupare posse puto. Importunam nempe vocem *incendia*, quæ sponte lectorem ad cogitationem de excidio Carthaginis (quam Scipionis Africani Majoris, de quo sermo est, adoptatum nepotem, P. Scipionem Africanum Minorem, diu post illius mortem demum delevisse constat), ducere debebat, in *stipendia* mutavi, facile hujus audaciæ in re desperata me veniam apud æquos judices impetraturum esse ratus. Vox *incendia* haud dubie debetur indocto cuidam Grammatico, qui, cum notionem vocis *stipendia* non satis caperet, et duorum Scipionum res gestas turpiter inter se permisceret, correctione sua hunc locum corrumpere non erubuit. *Qui domita ab Africa*, qui ab Africa perdomita honorifico *Africani* nomine ornatus rediit: *domita Africa*, hinc apud Liv. xxxviii, 53 *domitor Africæ* vocatur. *Calabræ Pierides*, carmina Ennii, Rudiis in Calabria nati; ob id ipsum autem, quod ille tam egregius Scipionis laudum præco extitit, ejus statua juxta duas Scipionum statuas Romæ extra portam Capenam posita esse dicitur, Liv. lviii, 56; hinc Ovid. Art. Am. iii, 409, *Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus, Contiguus poni, Scipio magne, tibi. Si chartæ sileant:* Cic. pro Arch. Poet. c. 10, *Nisi Ilias illa extitisset, tumulus, qui corpus ejus* (Achillis) *contexerat, nomen etiam obruisset. Quod bene feceris, Mercedem tuleris:* imitatus est Horatius, ut observat Cl. Mitsch. Pindar. Ol. x, 109; Boettig. comparat Pindar. Nem. vii, 20.

22—27. *Quid foret Iliæ Mavortisque puer*, cett. Quæ, quæso, Romuli esset gloria, nisi divinam ejus originem carminibus suis ab oblivione vindicasset Ennius? Ennium enim in Annalium libro primo furta Martis cum Rhea Silvia, sive Ilia, Romuli et Remi matre, enarrasse, cum ex Ennii Fragm. Annal. L. i. p. 123, 124, edit. Hessel. tum ex loco Ovidii Trist. ii, 259, satis apparet. Horatio obversatum esse Pindarum Pyth. iii, 198, notavit Mitsch. *Ereptum Stygiis fluctibus Æacum*, cett, quod Æacus non solum *Stygiis fluctibus* (h. e. oblivioni vel morti, cf. sup. iv, 2, 24, et iii, 3, 16,) ereptus est, sed etiam in campis Elysiis collocatus judicis honore ibi fruitur, id magnorum poetarum ingenio, favori, et eorum carminibus debet; breviter, per poetas quoque immortalitatem nactus est Æacus. Per *insulas divites* jam intellige *insulas* sive *sedes beatas*, *μακάρων νήσους*, sub terra, de quibus vid. Virg. Æn. vi, 638, et ibi Heyn.

28—34. *Dignum laude virum—Cœlo Musa beat.* Cl. Mitsch. comparat Aristotelis Pæan. v. 20 in Anthol. Græc. T. i, p. 111. *Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules*, hinc inter deos relatus est Hercules: de prisco loquendi genere, *deorum mensæ* vel *epulis adhiberi*, pro, inter deos ut deum versari, vid. sup. ad iii, 3, 11. *Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis*, cett. per poetarum carmina Dioscuri in cœlo lucent ut dii *σωτῆρες*, naufragii inprimis pericula avertentes; Theocrit.

CARMEN IX.

AD LOLLIUM.

NE forte credas interitura, quæ
Longe sonantem natus ad Aufidum
Non ante vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.
Non, si priores Mæonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricæ latent,
Ceæque, et Alcæi minaces
Stesichorique graves Camenæ:
Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit ætas: spirat adhuc amor,

xxii, 17, 'Αλλ' ἔμπας ὑμεῖς τε καὶ ἐκ βυθοῦ ἕλκετε νᾶας Αὐτοῖσι ναύταισιν ὀϊομένοις θανέεσθαι· cf. Hemsterh. ad Luc. T. i, p. 285. *Liber vota bonos ducit ad exitus.* Bacchus, divinitatis honore a poetis mactatus, agricolarum preces exaudit. De Baccho, deo agresti, cf. sup. ad iii, 8, 6. Observent tirones in triplice divinitatis circumscriptione poetæ artem et ingenium.

CARMEN IX.

Quod Censorino in carmine præcedente probatum ivit Horatius, "non poetarum tantum, sed eorum quoque qui ab illis celebrentur, immortalitati consecrari nomina," id *Lollio* quoque, ejus laudes æternitati traditurus, in hoc carmine probat. Mea, ait, carmina lyrica non interitura sunt. Quamvis enim Homerus primum locum inter poetas occupat, tamen eorum quoque poetarum qui post eum vixerunt, ut Pindarus, Simonides, Stesichorus, Anacreon, et Sappho, haud deleta est memoria; quapropter nec meam ego, qui ad illorum exemplum me composui, deletum iri spero. Per poetarum carmina autem ii simul, qui in illis laudantur, ætatem ferunt. Fuerunt enim sine dubio plures olim non solum mulieres, Helenæ in amoribus simillimæ, sed viri fortes quoque, Teucro, Idomeneo, Sthenelo, Hectore, Deiphobo, et Agamemnone haud inferiores; sed cum ii non a poeta aliquo, ut illi ab Homero, carminibus ad posteritatem propagati sint, æterna oblivione sepulti jacent. Itaque, cum ego poeta sim, haud virtutes tuas, o Lolli, oblivione obliterari patiar, immo, ut carminum meorum, ita *prudentiæ* tuæ, *constantiæ*, *justitiæ*, *abstinentiæ*, *honestatis*, et *veræ sapientiæ* æterna apud posteros vigebit memoria. Horatius igitur, quod scripsit in carmine præcedente ad Censorinum v. 11, 12, *Carmina possumus Donare, et pretium dicere muneri*, id in hoc carmine ad Lollium insigni arte repetiit. Eo ipso anno quo M. Lollius Palicanus cum Q. Æmilio Lepido consul fuit, nempe U. C. DCCXXXIII, hoc carmen scriptum esse, eo magis ut credam adducor, quod ille ad hoc usque tempus se dignum omnino iis laudibus, quibus in hoc carmine a poeta ornatur, præstitisse videtur. Ignominiosa enim illa, quæ de ejus ingenio et moribus feruntur, judicia (vid. Vell. ii, 97 et 102, Plin. ix, 35, § 58), si qua fides iis habenda sit, haud dubie ad vitam, quam post consulatum gessit, pertinent.

1—12. *Longe sonantem natus ad Aufidum*, ego Appulus: cf. sup. ad iii, 30, 10. *Verba loquor socianda chordis:* carmina ad citharam temperata et accommodata; vel, ut sup. ii, 12, 4 loquitur, *modis aptata* cano. Horatium imitatus est Ovid, Met. xi, 5, *Orphea percussis sociantem carmina chordis.* Similiter fere, ut observat Cl. Mitsch. hymnum per εὐλογίαν φόρμιγγι συνάορον designat Pindarus Nem. iv, 8. *Non ante vulgatas per artes*, per lyricæ poeseos artem primum a me inter Romanos vulgatam; sive per *fides novas*, ut dixit Horatius sup. i, 26, 10: cf. iii, 30, 13, et inf. Epist. i, 19, 27. *Non, si priores Mæonius tenet Sedes Homerus, Pindaricæ* cett. Notus in hanc sententiam est locus Ciceronis Orat. i, *Prima enim sequentem, honestum est in secundis tertiisque consistere.*

Vivuntque commissi calores
Æoliæ fidibus puellæ.
Non sola comtos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus
Et comites, Helene Lacæna:
Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu: non semel Ilios
Vexata: non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelusve solus
Dicenda Musis prœlia: non ferox
Hector, vel acer Deiphobus graves
Excepit ictus pro pudicis
Conjugibus puerisque primus.
Vixere fortes ante Agamemnona

Nam in poetis non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar), aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro, sed horum vel secundis, vel infra secundos. Cl. Mitsch. comparat Antip. xxiv, 6 sqq. Anthol. Græc. T. ii, p, 101, *εἰ δ' ὕμνων σκᾶπτρον Ὅμηρος ἔχει, καὶ Ζεύς τοι κρείσσων Ἐνοσίχθονος· ἀλλ' Ἐνοσίχθων τοῦ μὲν ἔφυ μείων, ἀθανάτων δ' ὕπατος. Καὶ ναετὴρ Κολοφῶνος ὑπέζευκται μὲν Ὁμήρῳ, Ἁγεῖται δ' ἄλλων πλάθεος ὑμνοπόλων* [*ἡμιθέων* in edit. Mitsch.). *Mæonius:* cf. sup. ad i, 6, 2. *Priores sedes*, primum locum, *προεδρίαν*. *Ceæ Camenæ*, Simonides: vid. ad ii, 1, 38. *Alcæi minaces:* respicit Alcæi carmina, iræ et acerbitatis in tyrannos, Myrsilum et Pittacum, a quibus e patria expulsus fuerat, plenissima: cf. sup. ad ii, 13, 27. *Stesichorique graves Camenæ;* magna enim ejus carminibus gravitas et dignitas, *μεγαλοπρέπεια*, tribuitur: vid. Quintil. Or. i, 10. *Spirat adhuc amor*, cett. in Sapphus carminibus adhuc fervent ejus amores, nec tempus exstinxit animi calores, quos illa cum lyra sua communicavit, h. e. ad lyram suam expressit; præclare pro vulgari, Sapphus carmina amatoria, *ᾄσματα*, vigent adhuc et in suo apud posteros manent pretio. *Vivuntque*, et semper ardent, nunquam exstinguuntur, egregie ad rem; eleganter enim non tantum ignes semper ardentes, sed carmina quoque semper durantia, *vivere* dicuntur: cf. sup. ad i, 32, 3. *Æoliæ puellæ*, non in casu secundo, sed tertio, pro, ab Æolia puella, (vid. sup. ii, 13, 24,) accipiendum.

13—24. De sententiarum nexu vid. argum. *Non sola comtos arsit*, cett. non dubitari potest, ait, quin præter Helenam plures feminæ formosi cujusdam et externo splendore conspicui juvenis amore captæ fuerint: cf. inf. Sat. i, 3, 107. *Arsit comtos crines adulteri*, formosum Paridem deperiit. *Comti Crines*, pars pulchritudinis pro omni pulchritudine; ad pulchritudinis, qua Paris insignis fuit, partem Homerus quoque Iliad. iii, 55, ejus *crines* refert: cf. sup. i, 15, 13. De locutione *ardere aliquem* (Virg. Ecl. ii. 1, *Corydon ardebat Alexin*), et *ardere aliquo* vel *aliqua*, pro, ardere ob aliquem vel aliquam, vid. sup. ad ii, 4, 7. *Aurum vestibus illitum*, exquisitius pro, vestes auro illitas, h. e. aureis filis vel bracteis discretas; *aurum vestibus illinere* vel *linere*, Græcis *πάσσειν, βρέχειν*, dicuntur, qui earum stamini subtemen aureum, fila aurea vel aureas bracteas intexunt: vid. Boettig. Expressisse autem Horatius videtur Eurip. Troad. 991, *Ὃν εἰσιδοῦσα βαρβάροις ἐσθήμασι Χρυσῷ τε λαμπρὸν ἐξεμαργώθης φρένας·* cf. Iphig. Aul. 73, et Cycl. 180 sqq. *Regalesque cultus*, regium splendorem, opes Phrygias. *Et comites:* apposite ad rem Ovid. Heroid. xiii, 57—60, *Venerat, ut fama est, multo spectabilis auro, Quique suo Phrygias corpore ferret opes; Classe virisque potens, per quæ fera bella geruntur, Et sequitur regni pars quotacunque virum.* *Primusve*, nec primus; *ve* et *vel* post non, pro, nec, ut in vulgus notum. *Teucer*, frater Ajacis Telamonii (cf. sup. ad i, 7, 21), sagittandi inprimis arte inter Græcorum fortissimos excellens. Homer. Iliad. xiii, 313, *ὃς ἄριστος Ἀχαιῶν τοξοσύνῃ*. *Arcu Cydonio*, h. e. Cretico, a Cydone, nobili Cretæ urbe: cf. sup. ad i,

Multi; sed omnes illacrimabiles
Urgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.
Paullum sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo,
Totve tuos patiar labores
Impune, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens, et secundis
Temporibus dubiisque rectus:
Vindex avaræ fraudis, et abstinens
Ducentis ad se cuncta pecuniæ:
Consulque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus

15, 17, Virg. Ecl. x, 59, *torquere Cydonia cornu Spicula. Non semel Ilios Vexata,* explicant de Troja, quæ non semel tantum a Græcis, sed jam antea ab Hercule et Amazonibus capta fuerit; equidem malim, non semel urbs aliqua, qualis Troja fuit, oppugnata et expugnata fuit ab hostibus. *Idomeneus,* dux Cretensium, *ingens,* vir fortissimus; deo cuidam eum æquiparat Homer. Iliad. iii, 230. *Sthenelus:* cf. sup. i, 15, 24. *Deiphobus,* Priami filius, fortitudinis gloria post Hectorem inter Trojanos nobilissimus. *Graves Excepit ictus,* gravem hostium impetum sustinuit, pro vulgari, pugnavit.

25—30. *Sed omnes illacrimabiles Urgentur, ignotique longa Nocte, carent quia vate sacro.* Sed cum poetarum carmina de iis sileant, omnes æterna nocte et oblivione premuntur, nemine eos ut ignotos plane sibi deflente. Cl. Mitsch. opportune comparat Pindar. Nem. vii, 18 sqq., Ταὶ μεγάλαι γὰρ ἀλκαὶ Σκότον πολὺν ὕμνων ἔχοντι δεόμεναι· et similiter fere Theocrit. xvi, 42, Ἄμναστοι δὲ, τὰ πολλὰ καὶ ὄλβια τῆνα λιπόντες, Δειλοῖς ἐν νεκύεσσι μακροὺς αἰῶνας ἔκειντο. *Paullum sepultæ distat inertiæ Celata virtus;* viri enim egregii, quorum memoria, non carminibus celebrata, oblivioni traditur, similiter fere, ut homines inertes, sepulti jacent. Comparant Pindar. Nem. ix, 16, Τετελεσμένον ἐσλὸν Μὴ χαμαὶ σιγᾷ καλύψαι. *Inertiæ,* casus tertius pro, ab inertia, ut inf. Sat. i, 4, 48, de comœdia, *nisi quod pede certo Differt sermoni, sermo merus.*

30—38. *Non ego te meis Chartis inornatum silebo,* cett. non ego laudes tuas in carminibus meis silentio prætermittam, nec committam, ut meritorum tuorum memoriam libere intercipiat invidiosa oblivio: *Chartis meis,* carminibus meis; ut carm. præced. v. 21, *neque, Si chartæ sileant. Labores tuos,* res præclare a te gestas, cogita inprimis de laude, quam ex Galatia, cui U. C. DCCXXIX Proprætor ab Augusto præpositus fuit, reportavit Lollius. *Impune,* pulchre et significanter pro tenui, libere; nam qui virtutes alicujus ab oblivione vindicat, injuriam quasi, quam facere volebat oblivio, punit et ulciscitur. *Est animus tibi Rerumque prudens,* cett. digna enim est, quæ carmine celebretur, tua in rebus gerendis prudentia, et in utraque fortuna constantia. *Rectus,* erectus, firmus, constans: Ennius apud Cic. de Senect. c. 6, *Quo vobis mentes, rectæ quæ stare solebant Antehac, dementes sese flexere? Vindex* (sc. animus) *avaræ fraudis, et abstinens Ducentis ad se cuncta pecuniæ:* tibi est animus justus et continens, h. e. in te tam justitiæ quam continentiæ laus cadit; justitiam enim exercet, qui fraudem et malas artes hominum avarorum supprimit; continentiam vero, qui pecunia, quæ capit et vincit omnia, se non capi et vinci patitur.

39—44. *Consulque non unius anni, Sed quoties,* cett. est tibi animus, qui non per unum tantum annum dignitatem consularem tuetur, sed quotiescunque ille, ut bonus et fidus judex, h. e. bene et vere de eo quod decet judicans, honestatem utilitati præferre, dona flagitiosorum nobili cum contemtu repudiare, et virtutis suæ, qua armatus est, præsidio, quidquid veræ gloriæ obstat, fortiter vincere solet. *Consul non unius anni:* Lollium, qui haud dubie,

Judex honestum prætulit utili, et
Rejecit alto dona nocentium
Vultu, et per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati,
Pejusque leto flagitium timet,
Non ille pro caris amicis
Aut patria timidus perire.

CARMEN X.

AD LIGURINUM.

O CRUDELIS adhuc, et Veneris muneribus potens,
Insperata tuæ quum veniet pluma superbiæ,

ut in argumento monuimus, hoc anno consul fuit, post consulatum quoque consularem dignitatem tuiturum esse ait, quod is, qui post gestos honores in virtutis exercitio sibi constat, in eadem semper dignitate manet. *Honestum prætulit utili:* commode in hanc sententiam laudant Cic. Offic. iii, 4, *Qui autem omnia metiuntur emolumentis et commodis, neque ea volunt præponderari honestate, hi solent in deliberando honestum cum eo, quod utile putant, comparare: boni viri non solent. Etenim non modo pluris putare, quod utile videatur, quam quod honestum; sed hæc etiam inter se comparare et in his addubitare, turpissimum est. Per obstantes catervas Explicuit sua victor arma:* animus, qui virtute sua, tanquam clipeo, bene munitus, fortiter se opponit turpitudini, suaviter fortis militis, vi sibi viam per obstantes catervas facientis, more, omnia, quæ ejus virtutem impugnant, vincere dicitur.

45—52. *Non possidentem multa vocaveris Recte beatum:* cf. sup. ii, 2, 1 sqq. *Non ille timidus perire,* pro, ille non timet perire, h. e. volens lubensque mortem suscipit: sup. iii, 19, 2, *Codrus pro patria non timidus mori.*

CARMEN X.

Ligurinum, puerum mollem et delicatum, superbe et fastidiose nunc amatores tractantem, de formæ sortisque, quæ eum maneat, mutatione et conditione cogitare, et proinde vanam illam, qua insolenter de forma sua se efferat, deponere jubet superbiam. Poetam Græcum, quem Horatius imitatus est, tam carminis argumentum, quam dictionis forma et elocutio satis luculenter produnt.

1—8. *O crudelis adhuc,* o tu, qui nunc quidem te durum et asperum mihi præbes, insolenter amores meos rejicis; *et Veneris muneribus potens,* et corporis tui pulchritudine plurimum polles, sive, et pro corporis tui pulchritudine magnam in eos, qui tibi serviunt, exerces potentiam. *Insperata tuæ quum veniet pluma superbiæ,* cum præter opinionem læves genas tuas, quibus nunc superbis, lanugo inumbrabit: *pluma,* lanugo, χνοῦς, πτίλα; hinc Græci pueros lævibus genis adhuc nitentes vocabant ἀπτίλους, λείους, vid. Jacobs. in Animadv. ad Anthol. Græc. vol. ii, p. iii, p. 69, pueri autem molliores sive cinædi, quibus barba succrescere incipiebat, deserebantur ab amatoribus; hinc apud Martial. i, 32, 5, *teneri vultus lanugine sordere* dicuntur: cf. Catull. lxi, 136. *Tuæ superbiæ,* tibi superbo. *Quæ nunc humeris involitant comæ;* promissus enim crinis, *cervice,* ut Tibullus iii, 4, 27 loquitur, *flu-*

Et, quæ nunc humeris involitant, deciderint comæ,
Nunc et, qui color est puniceæ flore prior rosæ,
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam;
Dices, Heu! quoties te in speculo videris alterum,
Quæ mens est hodie, cur eadem non puero fuit?
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

CARMEN XI.

AD PHYLLIDEM.

Est mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus: est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis:
Est hederæ vis
Multa, qua crines religata fulges.
Ridet argento domus: ara castis
Vincta verbenis, avet immolato
Spargier agno.
Cuncta festinat manus: huc et illuc

ens, vel, ut Horatius sup. iii, 20, 14, *humeris capillis sparsus*, ad formosi pueri veneres pertinet: cf. inf. Epod. 11, 28. *Nunc et, qui color*, cett. junge, et mutatus color, qui nunc est prior flore rosæ puniceæ, Ligurinum verterit in faciem hispidam, h. e. purpureæ tuæ genæ pilis obductæ et deformes factæ fuerint: *Ligurinum*, pro, te, suaviter nomen, quod tum in ore omnium erat, ponit. *Color*: notissimum est illud Virgilii (Ecl. ii, 17), *O formose puer, nimium ne crede colori: Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur. Te alterum*, te mutatum, et ab eo, qui nunc es, diversum, vel speciem tuam a pristina plane diversam. *Quæ mens est hodie*, cett. Ante oculos Horatius habuit, ut jam Scholiast. Cruqu. observavit, Terent. Hec. i, 1, 17, *Eheu me miseram! cur non aut isthæc, mihi Ætas et forma est, aut tibi hæc sententia? His animis*, nunc mihi longe aliter ac olim sentienti, h. e. nunc mihi sapientiori. *Incolumes*, integræ, quales olim erant, roseæ nempe et adhuc læves.

CARMEN XI.

Phyllidem ad diem festum in domo sua, tam sacris epulis, quam hilari potatione, secum peragendum invitat. Quæ quidem ut eo magis locum relinquat ejus precibus, primum jam parata et adornata esse apud se omnia, quæ justa diei festi requirat celebratio, enarrat; deinde, ne Phyllis sit nescia quantis lætitiis advocetur, se Mæcenatis diem natalem, proprio pæne sibi sanctiorem, celebrare velle palam facit; tum, ne Telephi forte amore se retineri patiatur ab hoc læto convivio, illum, quem stulte, ut sorte sibi disparem, petat, ditioris puellæ amoribus nunc vinctum teneri, docet; denique, quo nihil ad capiendum Phyllidis animum gravius addere poterat, se in solo ejus amore nunc acquiescere affirmat. Phyllidem, quam sub fine carminis canendi peritam facit psaltriam, adeoque non honestioris conditionis puellam fuisse, quam qualis Lyde describitur sup. ii, 11, 21 sqq., cf. iii, 14, 21, iii, 28, vix dubitari potest. Sed qui statuit, quod recte statui posse existimo, non proprie Phyllidi, sed Mæcenati, ut ei diem natalem gratularetur, hoc carmen dicasse Horatium, et proinde, quæ ad summam lætitiam exprimendam spectant, ingeniose finxisse; profecto ea, quæ tribuenda sunt poetæ ingenio, haud tribuet ejus moribus.

1—12. *Albani*, in vinis generosioribus haberi solebat *vinum Albanum*, in agro

Cursitant mixtæ pueris puellæ :
Sordidum flammæ trepidant rotantes
Vertice fumum.
Ut tamen noris, quibus advoceris
Gaudiis : Idus tibi sunt agendæ,
Qui dies mensem Veneris marinæ
Findit Aprilem;
Jure sollemnis mihi, sanctiorque
Pæne natali proprio, quod ex hac
Luce Mæcenas meus adfluentes
Ordinat annos.
Telephum, quem tu petis, occupavit,
Non tuæ sortis juvenem, puella
Dives et lasciva, tenetque grata
Compede vinctum.
Terret ambustus Phaethon avaras
Spes: et exemplum grave præbet ales

Albano natum : cf. inf. Sat. ii, 8, 16, et vid. Plin. xiv, 6. *Apium nectendis coronis*, elegantius pro, ad nectendas coronas ; ceterum supra quoque ii, 7, 24, diem festum in felicem Pompeii reditum celebraturus, *coronas ex apio deproperari* jubet: cf. Theocrit. iii, 23, et sup. Carm. i, 36, 16. *Vis Multa*, magna copia. *Qua crines religata fulges*, explicant, qua coronata enitescis, nitidior et venustior appares, vel simpliciter, qua coronari soles: sed hederam accipere demum debebat Phyllis apud Horatium ; malim igitur explicare pro, qua coronaberis apud me ; et sic *fulges* est futurum ab antiquo verbo Lucretiano *fulgĕre*. *Ridet argento domus*, depromtis vasis argenteis domus resplendet; *ridere* dicuntur, quorum adspectus suaviter afficit. Notissimum est illud Virgilii (Ecl. vii, 55), *Omnia nunc rident*. Magis ad rem Catull. lxiv, 285, 6, *Hos indistinctis plexos tulit ipse corollis, Queis permulsa domus jucundo risit odore*. Similiter *renidere* sup. ii, 18, 2, et sic γελᾷν apud Græcos: vid. Wesseling. Dissert. Herodot. p. 153. De splendido festarum epularum apparatu cf. Carm. laud. Catulli v. 44 sqq. *Ara castis vincta verbenis*, jam ad hostiam immolandam stat mihi ara verbenis coronata; intellige aram ex cespite constructam: sup. i, 19, 13, *Hic vivum mihi cespitem hic Verbenas, pueri, ponite*, ubi cf. not. Apposite Cl. Mitsch. comparat Juvenal. xii, 1, *Natali, Corvine, die mihi dulcior hæc lux, Qua festus promissa Deis animalia cespes Exspectat*. *Avet immolato Spargier agno*, jam exspectat, ut immolati agni sanguine imbuatur. Similiter *agnus aram imbuere* dicitur apud Virg. Ecl. i, 8. *Huc et illuc Cursitant mixtæ pueris puellæ*: sic apud Virgil. Æn. i, 705, in splendido illo, quod Æneæ apparabat Dido, convivio, *Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri, Qui dapibus mensas onerant et pocula ponunt*. *Flammæ trepidant*, flammæ tremulo motu agitantur (Virg. Ecl. viii, 105, *Adspice, corripuit tremulis altaria flammis)*. *Rotantes sordidum fumum vertice*, ex ædis culmine nigrum ejaculantes; exquisite pro tenui, flammæ lucent et fumum sursus agunt: *rotantes*, circumagentes; sic apud Lucret. vi, 201, venti *flammam cavis fornacibus rotare* dicuntur.

14—20. *Idus tibi sunt agendæ, Qui dies*, cett. Idus Apriles scilicet una mecum tibi celebrandæ adsunt. Jam cum dies, qui per *Idus* designatur, inter cujusque mensis dies ferme sit medius, eleganter *Idus* mensem *findere*, h. e. dividere, dicuntur. Ipsa vox *Idus*, apud Macrob. Sat. i, 15, ab antiquo verbo *iduare* (quod Etrusca lingua *dividere* est) deducitur. *Veneris marinæ*; Venus enim ἀναδυομένη, cui sacer est Aprilis, hoc ipso mense e spuma maris et ex sanguine genitalium Cœli orta esse dicitur. *Quod ex hac Luce Mæcenas meus adfluentes Ordinat annos*, quod ab hoc die fautor meus ac patronus Mæcenas vitæ, quos sors benignior ei adfluere sinit, annos

Pegasus, terrenum equitem gravatus
Bellerophontem;
Semper ut te digna sequare, et, ultra
Quam licet sperare nefas putando,
Disparem vites. Age jam, meorum
Finis amorum,
Non enim posthac alia calebo
Femina, condisce modos, amanda
Voce quos reddas: minuentur atræ
Carmine curæ.

CARMEN XII.

AD VIRGILIUM.

Jam Veris comites, quæ mare temperant,
Impellunt animæ lintea Thraciæ:

numerat, pro tenui, quod hoc die Mæcenas natus est. In sententiam totius loci commode afferunt locum Censorini de Die Natal. c. 3, *Quum singuli homines suos tantummodo proprios colant natales; ego tamen duplici quotannis officio hujusce religionis adstringor. Nam quum ex te tuaque amicitia honorem, dignitatem, decus, atque præsidium, cuncta denique vitæ præmia recipiam; nefas arbitrer, si diem tuum, qui te mihi in hanc lucem edidit, meo illo proprio negligentius celebravero. Ille enim mihi vitam, hic fructum vitæ atque ornamentum peperit.*

21—36. *Occupavit*, tibi præripuit: *non tuæ sortis juvenem*, non tui loci juvenem, sed genere et fortuna longe a te distantem. *Grata Compede vinctum:* similiter sup. i, 33, 14, *Myrtale* poetam *grata compede detinere* dicitur, ubi vid. not. *Terret ambustus Phaethon avaras Spes:* a rerum ultra sortem nostram positarum cupiditate misera Phaethontis, fulmine Jovis combusti, sors nos deterrere debet. *Phaethontis* fabula vel ex Ovidio Met. ii, 1 sqq. satis nota. *Ales*, alatus, ut sup. iii, 12, 4, *Cythereæ puer ales*, de Amore alato. *Terrenum equitem gravatus Bellerophontem*, qui non tulit, sed excussit, quo gravabatur, mortalis conditionis equitem, Bellerophontem. Bellerophon scilicet, cum in usu illo, ad quem traditus ei a Minerva fuerat Pegasus (vid. sup. ad i, 27, 24), haud acquiesceret, sed per eundem cœlum adeo stulte petiisset; excussus et dejectus ab illo in campos Aleios graves temeritatis suæ pœnas dedit: vid. Interpret. ad Hygin. Fab. lvii. Bellerophontis exemplo ad homines a votorum temeritate deterrendos usus quoque est, ut observat Cl. Mitsch., Pindar. Isthm. vii, 60 sqq.: cf. Pallad. lxii, 5, 6, Anthol. Græc. T. iii, p. 127. *Disparem*, idem quod v. 22 dixit, *non tuæ sortis juvenem*. In sententiam qua homines ab amore dispari, h. e. inter homines loco et fortuna sibi dispares juncto, cavere sibi jubentur, vid. Æsch. Prom. Vinct. 892 sqq.; et Callim. Ep. xxxvii; Anthol. Græc. T. i, p. 221; Ovid. Her. ix, 32, *Si qua voles apte nubere, nube pari. Meorum Finis amorum:* o tu quam unam et solam in posterum amabo; cujus amor solus me irrupta semper in posterum tenebit copula. Notum est illud Propertii i, 12, 19, *Mi neque amare aliam, neque ab hac discedere fas est: Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit. Condisce modos, amanda Voce quos reddas*, veni et disce, quos ad lyram tibi præibo, modos, ut eosdem amabili voce decantes. *Reddas:* cf. sup. ad iv, 6, 43.

CARMEN XII.

Veris, quod ibat, amœnitate fruiturus jocose et familiariter Virgilium suum ad hilarem compotationem advocat. Dulcissima igitur amœnioris anni temporis, quod sponte ad bibendum invitet, descriptione præmissa, vinum Calenum venturo ad se amico promittit, hac tamen lege et conditione, ut nardum secum afferat, et hac

Jam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hiberna nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
Infelix avis, et Cecropiæ domus
Æternum opprobrium, quod male barbaras
Regum est ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistula,
Delectantque Deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiæ placent.

merce redimat quasi promissi vini munera. Ne forte autem hunc lætioris vitæ fructum intercipi sibi patiatur negotiorum curis et administratione, de vitæ, dum licet, fruendæ brevitate eum cogitare et sic sapienter dulcia interdum seriis miscere jubet. Admodum familiarem poetæ fuisse eum, quocum tam libere, ut in hoc carmine factum est, jocari posset, nemo non intelligit. Quis autem Horatium cum magno poeta Virgilio in ejusmodi familiaritate vixisse dubitet, vel, si carminis sup. i, 3 ad Virgilium scripti meminerit, dubitare potest? Jam vero quod v. 25 *lucri studium* ponere jubetur Virgilius, inde eum, non poetam illum, sed, si diis placet, mercatorem quendam vel myropolam adeo sive unguentarium fuisse, qui serio contenderent, fuere plures. Sed boni illi si cogitassent, non ad mercatores tantum, sed ad omnes, qui diligentem rerum suarum curam gerunt, honestiore sensu *lucri studium* pertinere; Horatium autem, nisi per jocum potius, qui per totum carmen regnat, amico suo *lucri studium* exprobravit, haud dubie honestius quoddam, cui cum maxime intentus esset, *lucri studium* respexisse; profecto neque ex magno poeta mercatorem fecissent, neque tam humiliter de Horatii cum mercatore Romano amicitia sensissent! vid. not. ad v. 25. Ceterum quod veris descriptionem attinet, compara i, 4, et iv, 7. Quo anno hoc carmen scriptum sit, non certo satis constitui potest; sed, si tenemus, quod supra in argum. ad hujus libri carm. prim. monuimus, Horatium in hoc libro quarto nonnulla carmina, quæ jam diu ante scripserat, cum aliis, quæ seriore ætate scripsit, carminibus demum publicasse; recte illud ad tempus, quo Virgilius adhuc superstes fuit, referri posse videtur.

1—12. *Animæ Thraciæ*, venti septentrionales, qui ab Homero inde et aliis antiquis poetis Ioniis, quibus septentrionem versus sita fuit Thracia, appellati sunt *Thracii;* dicuntur autem *Veris comites*, quia sub vere spirare solent Aquilones, sive venti septentrionales: Columell. xi, 2, 21, *X Cal. Mart. venti septentrionales, qui vocantur Ornithiæ per dies XXX esse solent; tum et hirundo advenit:* cf. Aristot. de Mund. c. iv, et ibi Kapp. p. 118. Mentionem igitur fecit ejus potissimum venti, cujus flatus veris tempore solet esse creberrimus; Zephyrus enim sive Favonius, quem alias poetæ in veris descriptione celebrant, multo illo est mutabilior et inconstantior. Ceterum, ut hic *animæ Thraciæ Veris comites* dicuntur, ita sup. i, 23, 19, *Eurus Hiemis sodalis* vocatur. *Impellunt lintea*, navigationi repetendæ secundo flatu suo favent, reddunt mare πλώϊμον; navigationis autem, cui de integro sub vere dari solet opera, frequens apud poetas in veris descriptione mentio: cf. sup. i, 4, 2, et quos comparat Cl. Mitsch. Meleag. cx, 9; Anthol. Græc. T. i, p. 32; Marc. Argentar. xxiv, 3, T. ii, p. 248. *Nec fluvii strepunt Hiberna nive turgidi:* sup. iv, 7, 3, *Decrescentia ripas flumina prætereunt.* *Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens, Infelix avis.* Per *infelicem avem* intellige *Procnen*, quam alii in hirundinem, alii in lusciniam mutatam esse tradunt: vide, quæ de hujus fabulæ dissensu notavimus ad Catull. lxv, 14. Jam vero cum ad ea, quæ veris reditu oculis subjiciuntur, hirundinis quoque adventum referre soleant poetæ (ipse Hor. inf. Epist. i, 7, 13, *cum Zephyris et hirundine prima;* et hinc *veris prænunciam* illam vocat Ovidius Fast. ii, 853, cf. Antip. Sidon. xxxvii, 3, Anthol. Græc. T. ii, p. 16, ubi veris tempore pariter fere hirundo πλάσσειν ὑπώροφα οἰκία dicitur, cf. Satyr. Thyill. v. 1 sqq., Anthol. Græc. T. ii, p. 253), *infelicem avem, Ityn flebiliter gementem*, interpretes ad unum omnes de hirundine accipiunt. Sed cum *flebiliter gemere Ityn*, ut apud Catullum l. l. *fata absumti Ityli gemere*, non hirundinis, sed lusciniæ tantum flebilibus modis constanter a poetis tribuatur, luscinia

Adduxere sitim tempora, Virgili:
Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, juvenum nobilium cliens,
Nardo vina merebere.
Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpiciis accubat horreis,
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax.
Ad quæ si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni: non ego te meis

vero ab ipso Homero Odyss. xix, 522, ubi eam sub veris initio pulchre canentem describit, παῖδ' ἀλοφυρομένη Ἴτυλον φίλον dicatur, cf. ante omnia Sophocl. Electr. 147, et ibi Scholiast.; dulcissimus denique lusciniæ cantus vel maxime ad ea, quæ suaviter sub vere nos deleniunt, pertineat: equidem *infelicem avem* de luscinia accipere malim. Fabulam de Procne et Philomela felicissime tractavit Ovid. Met. vi, 425 sqq. *Cecropiæ domus Æternum opprobrium*, quæ semper extitura est familiæ suæ opprobrium, dedecus, ἔλεγχος, ὄνειδος, h. e. quæ nunquam eluere et abstergere poterit maculam, quam genti suæ Cecropiæ crudelissimo facinore adspersit. De voce *opprobrium*, cf. sup. ad ii, 13, 4. *Cecropiæ*, Atticæ; fuit enim Procne Pandionis, regis Atheniensium, filia. *Male*, tam crudeliter; Procne enim, ut incestam mariti sui Terei libidinem ulcisceretur, mactatum parvum filiolum Ityn isti epulandum apposuisse dicitur. *Regum*, Terei. *Dicunt in tenero gramine* cett. Dulcissima, quæ sequitur, e vita pastoritia adumbrata imago eo magis capere et delectare debebat Virgilium, quo magis ea ad indolem fere eorum carminum, in quibus ille princeps inter Romanos poetas est, data opera, ut videtur, composita et concinnata est. *Deum, cui pecus* cett. Pana. *Nigri*, piniferi: cf. sup. i, 21, 7. *Colles*, ut Mænalus, Lycæus.

13—24. *Adduxere sitim tempora:* nunc anni amœnitas et solis calor sitim adducere, h. e. bibendi cupiditatem excitare solent. *Liberum Calibus pressum*, vinum Calenum, ab urbe *Cales* in Campania: sup. i, 20, 9, *Uva Caleno prælo domita*. *Ducere*, largius bibere: cf. sup. ad i, 17, 22. *Juvenum nobilium cliens*, o tu qui juvenum nobilium gratia ac favore frueris, qui nobilibus juvenibus es in deliciis: *cliens*, nos, *Günstling*. Per *juvenes nobiles* haud dubie innuit Nerones, Augusti privignos, Drusum et Tiberium; non sine causa autem Horatius Virgilium suum nunc *juvenum nobilium clientem* appellasse videtur; latet enim, nisi fallor, in hac appellatione jocus fere hic: dummodo a te impetrare poteris hoc, ut e fastigio tuo descendas, et juvenum nobilium consortium cum pauperis Horatii societate permutes. *Nardo vina merebere*, pro, unguento nardino, quod tecum attuleris, gratis apud me vinum Calenum bibes; sive, affer tecum unguentum nardinum, quod ego vino Caleno remunerabor. De *nardi* frutice, e cujus foliis et spicis unguentum exprimebatur, vid. Plin. xii, 12, xiii, 2. Simili fere joco Fabullum ad cœnam vocat Catullus xiii, ab Horatio tantum discrepans eo, quod Fabullum, quidquid ad bonam et lautam cœnam pertineat, secum afferre jubet, se autem nil nisi unguentum pretiosum dare posse ait. *Nardi parvus onyx eliciet cadum, Qui nunc Sulpiciis accubat horreis*, h. e. allato enim a te vasculo unguentario, nardi pleno, vicissim ego vini Caleni cadum, ex Sulpicii apotheca vinaria depromtum, afferri jubebo. *Onyx*, tam de gemma (quæ ob similitudinem, quam cum digitorum unguibus habet, Græcis ὄνυξ vocata est), quam de marmore, externam onychis speciem referente, sive *alabastrite*, dicitur. Jam cum vascula unguentaria primum quidem ex *onyche*, gemma, deinde ex *onyche*, marmore, conficerentur; factum est, ut quodque vasculum unguentarium, sive ex gemma, sive ex marmore, sive ex quocunque alio lapide excavatum, *onyx* appellaretur: vid. Boettig. *Accubat*, servatur, repositus est. *Sulpiciis horreis*. *Horreum* de apotheca vinaria, ut sup. iii, 28, 7. Porphyrion ad h. l. *Sulpicii Galbæ horrea dicit, hodieque Galbæ horrea vino, oleo, similibusque aliis referta sunt;* vinum igitur Calenum vendebatur apud Sulpicium. *Spes donare novas largus*, Græce pro, largus novæ, quam donat, spei: sup. iii, 21, 13, de amphora, *Tu spem reducis mentibus anxiis;*

Immunem meditor tinguere poculis,
Plena dives ut in domo.
Verum pone moras et studium lucri;
Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem:
Dulce est desipere in loco.

CARMEN XIII.

AD LYCEN.

AUDIVERE, Lyce, Dî mea vota, Dî
Audivere, Lyce. Fis anus, et tamen

et hinc inf. Epist. i, 15, 19, *Vinum cum spe divite in venas et animum manare* dicitur. *Amara curarum*, Græce, *τὰ πικρὰ τῶν μεριμνῶν*, pro, amaras curas. *Non ego meditor*, facete pro, non mihi est animus: nos, *ich bin nicht Willens, ich habe gar nicht Lust*. *Immunem*, nihil muneris afferentem, nihil ad compotationem conferentem. *Te tinguere meis poculis*, te vino meo madefacere, irrigere, *τέγγειν*, pro vulgari, excipere. *Plena dives ut in domo*, quasi apud me, sicuti in beatiorum domo aliqua, magna rerum omnium vinique sit abundantia.

25—28. *Verum pone moras et studium lucri;* sed posito, cui in commodum tuum intentus es, studio, noli morari: vid. argum. Prætermissis, quas plures ad h. l. effutire sustinuerunt, nugis et argutiis, eorum tantum breviter attingam sententias, qui *studium lucri*, quod Horatius Virgilio tribuit, explicatione emollire studuerunt. Sunt igitur, qui *lucri studium*, ad doctos Virgilii labores, sive ad ejus carmina, quibus multum lucri fecerit, referant. Sed qui ex lucri studio Virgilium in scribendis versibus desudasse sibi persuadent, næ illi poetas veteres nostræ ætatis poetis mercenariis æquiparant! Alii, ut Cl. Boettigerus et Mitscherlichius, Horatium monere voluisse Virgilium arbitrantur, ne ex *lucri* forte *studio* antea computet, quanti constitura sit hæc compotatio; vel, ne diu expendat, uter in hac collatione aliquid lucelli faciat; sed sic Horatius Virgilium, quem ditissimum fuisse constat (vid. Vit. Virg. in edit. Heynii vi, p. clx), ut hominem sordidissimum notasset. Alii aliter. Equidem per *lucri studium* diligentiorem, quam Virgilius in rebus suis gerendis collocabat, operam et curas designari existimo, præcipue cum ejusmodi diligentia in sensu honestiore semper cum lucro aliquo conjuncta sit; ita ut jam *pone studium lucri* nihil aliud sit quam quod sup. iii, 8, 20 Horatius ad Mæcenatem scribit, *linque severa;* vel quod scribit inf. Epist. i, 5, 30, ad Torquatum, quem ad cœnandum apud se invitat, *rebus omissis;* erat Torquatus juris consultus, quem Horatius apud se cœnandi causa clientibus deesse et perinde *lucri studium* deponere jubet. Quis enim verborum proprietatem urgeat in iis, quæ familiares per jocum invicem sibi exprobrant? *Memor nigrorum ignium*, rogi, h. e. mortis. Sic *ignes atros* de rogis quos cæsis struit Æneas, dixit Virg. Æn. xi, 185, *Huc corpora quisque suorum More tulere patrum; subjectisque ignibus atris Conditur in tenebras altum caligine cœlum*. *Misce stultitiam consiliis brevem*, positis nonnunquam studiis gravioribus hilaritati indulge, s. studiorum severitatem hilaritate nonnunquam tempera; aperte igitur hæc sententia respondet *τῷ lucri studium ponere*. *Desipere*, liberius et licentius Genio suo indulgere, ut *furere* sup. ii, 7, 28, et *μανῆναι* apud Anacreontem xiii, 12. *In loco*, h. e. in tempore, *ἐν καιρῷ*, ut apud Terent. Adelph. ii, 4, 8, *pecuniam in loco negligere:* inf. Epist. i, 7, 57, *Et properare loco* (justo tempore), *et cessare, et quærere, et uti*.

CARMEN XIII.

Quemadmodum Horatius sup. i, 25 Lydiam, et iii, 15 Chlorin, ita in hoc carmine *Lycen*, ut vetulam, et turpiter adhuc juveniles amores sectantem, tanquam in tabula depictam, omnium ex-

Vis formosa videri,
Ludisque et bibis impudens,
Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis et
Doctæ psallere Chiæ
Pulchris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus, et refugit te, quia luridi
Dentes te, quia rugæ
Turpant et capitis nives.
Nec Coæ referunt jam tibi purpuræ,
Nec clari lapides tempora, quæ semel
Notis condita fastis
Inclusit volucris Dies.

ponit derisui. Tempus tandem, quo meritas pristinæ superbiæ pœnas exsolvat Lyce, venisse ait; fieri enim illam, quod jam diu a diis efflagitaverit, nunc anum; et, quamvis deperditæ formæ pigmentis et artibus meretriciis succurrere studeat, quamvis, ut ante, delicias faciat, immodice bibat, et quovis modo ad libidinem exstimulare tentet juvenes, deseri tamen et contemni ab omnibus; puellas enim pulchras tantum et adhuc floridas, qualis Chloe sit, peti ab amatoribus, vetulas et deformes, qualis nunc Lyce sit, susque deque haberi; periisse illius formæ, qua ipse olim captus sit, venustatem, nec eam Cois vestibus et margaritis ab illa reparari posse; imo fata Lycen servasse videri eo, ut anile ejus placendi studium publico juvenibus esset ludibrio. Extitere haud dubie plura apud poetas Græcos ejusmodi contumeliosorum in vetulas carminum exempla, quæ colores Horatio ad adumbratas tam in hoc, quam in duobus superioribus carminibus imagines, suppeditasse videntur. Cl. Mitsch. cum hoc carmine comparat Meleag. lxxvii, Anthol. Græc. T. i, p. 23.

1—12. *Audivere, Di audivere:* magna cum vi ab initio statim ponit sententiam, lætitiæ, qua fruitur poeta χαιρέκακος, causam continentem; nec minore cum vi eandem de re læta triumphantium more repetit. *Ludis*, amantium more jocaris, delicias facis: sup. Carm. iii, 15, 5, *Maturo propior desine funeri Inter ludere virgines. Bibis impudens*, qualem fere, sup. i, 36, 13, *multi Damalin meri* describit. *Tremulo*, epitheto ad vocis anilis, deficere incipientis, naturam designandam accommodatissimo. Similiter vox anilis apud Ovid. Fast. vi, 400 *tremens* dicitur: cf. Tibull. i, 2, 91. *Cupidinem lentum sollicitas*, Cupidinem minus et minus jam preces tuas audientem advocas; frustra durum Cupidinem precibus tuis frangere et tibi propitium reddere tentas. *Ille virentis* cett. ille propitius potius adest formosæ et in flore ætatis constitutæ psaltriæ Chiæ. Cupido autem Chiæ propitius dicitur in ejus *pulchris genis excubare*, excubias quasi agere (nos, *auf der Lauer sitzen*), h. e. vim suam inde, ubi ille sedet, ita exserere, ut, quicunque in Chiæ conspectum veniant, statim ejus venustatis lenociniis et illecebris capiantur. Comparant Soph. Antig. 796, Ἔρως—ὃς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς νεάνιδος ἐννυχεύεις: cf. Pindar. Nem. viii, 3, et plura in hanc rem apud Mitsch. *Importunus:* facete Cupido, quod difficilem et parum commodum se præbet vetularum precibus, *importunus* vocatur, quasi ii quoque, qui vocati non veniunt, *importuni* sint. *Aridas quercus*, vetulas, ex nota imagine. Similiter sup. i, 25, 17, *vetulæ* cum *aridis frondibus*, *puellæ teneræ* vero cum *virente myrto* et *hedera* comparantur: cf. Mitsch. *Capitis nives*, lyrica audacia pro, caput canis conspersum. Cl. Mitsch. comparat Antip. Thessal. xxi, 5, Anthol. Græc. T. ii, p. 100, τίθει δέ μιν, ὡς πρό γε τοῖον, Ὡς αὖτις πολιῷ γήραϊ νιφόμενον. Laudant quoque Ep. Diog. Laert. i, 85, p. 53, Τῇδε Βίαντα κέκευθα, τὸν ἀτρέμας ἤγαγεν Ἑρμῆς Εἰς Αΐδην πολιῷ γήραϊ νιφόμενον.

13—16. *Nec Coæ referunt*, cett. frustra teneræ ætatis annos semel præterlapsos restituere tentas tam Coarum vestium quam unionum splendore, h. e. frustra puellari ornatu anilem ætatem dissimu-

Quo fugit Venus? heu! quove color? decens
Quo motus? Quid habes illius, illius,
Quæ spirabat Amores,
Quæ me surpuerat mihi,
Felix post Cinaram notaque et artium
Gratarum facies? Sed Cinaræ breves
Annos fata dederunt,
Servatura diu parem
Cornicis vetulæ temporibus Lycen:
Possent ut juvenes visere fervidi,
Multo non sine risu,
Dilapsam in cineres facem.

lare studes. In sententiam Cl. Mitsch. comparat Ep. Lucian. vi, 1 sqq. Anthol. Græc. T. iii, p. 22. Ejusdem argumenti Ep. Antiphili ex membranis primum protulit Amiciss. Jacobs. in Animadv. ad Anthol. Græc. vol. ii, p. ii, p. 412. *Coæ purpuræ*, vestes Coæ purpura tinctæ. Erant autem vestes Coæ tenuitate sua præcipue in puellarum cultu spectabiles; hinc Tibullus ii, 3, 53, de Nemesi, quam luxuria fluere cupit, *Illa gerat vestes tenues, quas femina Coa Texuit, auratas disposuitque vias.* Dictæ sunt *Coæ*, quod *Cos* vel *Coos*, maris Ægæi insula, bombycum, e quorum tenuissima lanugine illæ conficiebantur, mater fuit: vid. Plin. xi, 23, § 27, vi, 27, § 20, et ibi Harduin. *Clari lapides*, uniones, margaritæ: cf. sup. ad iii, 24, 48. *Tempora, quæ semel Notis condita fastis Inclusit volucris Dies*, h. e. tempora, quæ semel, postquam volucri dierum cursu præterierunt, ut transacta in fastis notata et memoriæ prodita sunt; ornate pro vulgari, juvenilem ætatem semel transactam. *Fastis*, tabulis, in quibus cujusque anni dies adeoque præteriti quoque dies consignati sunt: dicuntur *noti*, quia ob vulgarem ad dies vitæ inde cognoscendos usum cuique satis noti erant.

17—21. *Quo fugit Venus?* cett cum Horatio contendit Cl. Mitsch. Rufin. Ep. xxxvii, 1, T. iii, p. 107, Ποῦ σοι κεῖνα, Μέλισσα, τὰ χρύσεα καὶ περίοπτα Τῆς πολυθρυλλήτου κάλλεα φαντασίης; cett. *Venus*, amabilis gratia. *Color*, scilicet roseus: cf. sup. Carm. iv, 10, 4. *Decens quo motus?* intellige corporis gestus, quibus multum decoris et gratiæ inest. Ejusmodi in corporis motu et incessu decentiam et εὐπρέπειαν Sulpiciæ tribuit Tibull. iv, 2, 8, *Illam, quidquid agit, quoquo vestigia movit, Componit furtim subsequiturque decor.* *Quid habes illius, illius* cett. sensus: quid reliquum tibi est venustissimæ illius speciei, quæ cuique, qui in ejus conspectum venerat, amorem statim inspirabat; quæ meum quoque mihi eripuerat animum; et quæ, si a Cinara discesseris, præclara, nobilis, et omnibus, quæ placent in puellis et deleniunt, instructa et ornata fuit? *Spirabat Amores*, pro vulgari, ad amorem pelliciebat; suavissima nempe imagine Lyces forma amores, qui in juvenum pectora descenderunt, exspirasse et emisisse fingitur. Sic fere πνέειν et προσπνέειν Ἔρωτας apud Græcos: vid. Mitsch. *Quæ me surpuerat mihi:* Catull. li, 6, *misero quod omnes Eripit sensus mihi:* similia ex poetis Græcis adduxit Cl. Mitsch. Horatium imitatus est auctor Ep. cclxvi, lib. iii, Anthol. Latin. Burmann. T. i, p. 687, *Ne mihi surripuit contraria flamma sororum, Pulchra Theis oculis, ore nigella Melas.* *Artium gratarum:* variæ sunt illæ artes et lenociniorum genera, quibus puellæ gratiam quandam formæ suæ conciliare student; ipsa earum *protervitas*, sup. i, 19, 7, *grata* esse et *urere* dicitur. *Cinaram:* vid. sup. iv, 1, 4. *Parem Cornicis vetulæ temporibus*, æquævam grandævæ, s. *annosæ* (ut sup. iii, 17, 13 *cornix* dicitur) cornici. Martialis quoque x, 67, 5, de vetula, *Jam cornicibus omnibus superstes.* Similiter observante Mitscherlichio, Agath. vii, 1, Anthol. Græc. T. iv, p. 5, plane γραῦν τρικόρωνον dixit. Plura in hanc rem vid. apud Rittershusium ad Oppian. Cyneg. ii, 292, et Rhunken Epist. Critic. p. 113. *Possent ut visere*, pro, viserent: *fervidi*, qui juvenili ardore adhuc fervent et amore æstuant; sic suaviter opponuntur vetulæ, quæ fervere desiit. *Dilapsam in cineres facem*, apta imagine pro, Lycen e puella olim fervida et formosa mutatam nunc in frigidam et deformem vetulam: Cl.

CARMEN XIV.

AD AUGUSTUM.

QUÆ cura Patrum, quæve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, virtutes in ævum
Per titulos memoresque fastus
Æternet? o, qua sol habitabiles
Illustrat oras, maxime principum;
Quem legis expertes Latinæ
Vindelici didicere nuper,

Mitsch. comparat Meleag. xlix, 2, Anthol. Græc. T. i, p. 16. *In cineres*, hinc Martial. iii, 93, 19, *Vetustillam*, postquam eam ut mulierem ætate plane confectam satis lepide descripsit, *dementem cineribus suis*, (h. e. fœda effœti corporis forma,) *virum prurire* adhuc *quærere* ait: cf. Mart. x, 90, 2.

CARMEN XIV.

Arcto hoc carmen cum hujus libri carmine quarto cognationis vinculo conjunctum est. Utrumque enim ad celebrandas victorias, quas duo Augusti privigni, Nerones, Drusus et Tiberius, a Rhætis et Vindelicis reportarunt, Augusti jussu ab Horatio compositum est. Superius quidem Drusi, natu minoris, hoc Tiberii, natu majoris, laudes complectitur. (Vide, quæ de omni re ad utrumque Neronem spectante sup. in argum. ad carm. iv, breviter exposuimus.) In utroque autem carmine poeta consulto ita versatur, ut Drusi et Tiberii laudes ab Augusti laudibus, tanquam unico illarum fonte, derivet, et sic Augustum utriusque carminis momentum maximum faciat. Supra scilicet Drusi laudes repetit ab Augusti cura vere paterna, quam is in illo educando et ejus animo rite excolendo posuerit; Tiberii vero laudes a benignioris sortis felicitate, qua ei sub Augusti auspiciis egregia virtutis bellicæ rudimenta deponere contigerit. Sententiarum nexus est fere hic: "quomodo unquam fieri potest, ut Senatus Populusque Romanus dignos tuis, Auguste, virtutibus honores decernat? Tu enim es per totum terrarum orbem princeps longe maximus! Tuam in bello potentiam nuper experti sunt Vindelici! Nam primum Drusus exercitu, quem ei commiseras, Genaunorum et Breunorum graviter ultus est insolentiam. Mox bellum contra Rhætos confecit, quem Druso adjutorem addideras, Tiberius. Is enim in hostes, velut Auster in indomitas undas, ruens, et omnia, veluti rapidus fluvius, prosternens, insigne in hoc bello fortitudinis specimen edidit. Sed hæc omnia tuis copiis, tuo consilio, tuis denique auspiciis facta sunt! Ex quo tempore autem Alexandria capta bella civilia per te finita sunt, novis semper per quindecim nunc annos imperium Romanum auxisti victoriis; imo totus terrarum orbis tibi subjectus est, et victi populi tuam admirantur potentiam!" Scriptum hoc carmen esse eo anno, quo Augusti post trium annorum absentiam magno omnium desiderio exspectabatur reditus, ex ejus initio colligi potest.

1—9. *Quæ cura Patrum, quæve Quiritium,—Æternet?* Quî unquam Senatus Populusque Romanus tantos honores animo concipere et decernere poterit, quantis virtutes tuæ, Auguste, tam per publica monumenta, quam per annua solemnia, æternitati tradendæ sunt? *Plenis honorum muneribus*, h. e. satis amplis honorum ornamentis; *plenis*, justis, nihil amplius; *honorum* enim *munera* dicuntur jam *plena*, quæ viri magni amplitudinem, quam complecti et celebrare debent, plene complectuntur et celebrant. *Per titulos*, intellige statuas cum inscriptionibus: cf. iv, 8, 13 sqq. *Fastus*, antique pro *fastos*, h. e. tabulas publicas, in quibus, ut Ovid. Fast. i, 8 loquitur, *quæque dies merito suo notata* est; in *fastis* igitur non solum res præclare ab Augusto gestæ, sed etiam dies festi, in memoriam ejus quotannis celebrandi, notari debebant; hinc dicuntur *memores*: cf. sup. iii, 17, 4. Ovid. Fast. l. l. 9, ad Germanicum, Augusti per adoptionem nepotem: *Invenies illic et festa domestica vobis; Sæpe tibi pater* (Tiberius) *est, sæpe legendus avus* (Augustus). *O, qua sol habitabiles Illustrat*

Quid Marte posses. Milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Breunosque veloces, et arces
Alpibus impositas tremendis,
Dejecit acer plus vice simplici.
Major Neronum mox grave prœlium
Commisit, immanesque Rhætos
Auspiciis pepulit secundis;
Spectandus in certamine Martio,
Devota morti pectora liberæ
Quantis fatigaret ruinis:
Indomitas prope qualis undas
Exercet Auster, Pleiadum choro
Scindente nubes, impiger hostium
Vexare turmas, et frementem
Mittere equum medios per ignes.

oras, maxime principum: o princeps, cujus potentiam omnes per totum terrarum orbem suspiciunt! Similiter fere Cicero Catilin. iv, 10 de Pompeio, *Anteponatur omnibus Pompeius, cujus res gestæ atque virtutes iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur. Quem legis expertes Latinæ Vindelici didicere nuper:* quantus ille esset in bello, id experti sunt nuper Vindelici, nondum antea a victore Romano leges sibi præscribi passi. *Didicere,* plane ut *sensere* sup. iv, 4, 25 de Druso: *diu lateque victrices catervæ—sensere, quid—posset.*

9—13. *Milite nam tuo:* Drusi igitur laudem cum egregii exercitus, quem ei Augustus commiserat, laude communicat. *Genaunos, Breunos:* pro Rhætis et Vindelicis ponit duos populos, tam regionis, quam incolebant, vicinitate, quam armorum societate cum illis conjunctos: vide de iis Mannerti German. p. 669. *Implacidum genus,* litotes, pro populo in bello sævissimo; Genauni enim, ut tradit Strabo iv, p. 142, non tantum mares quosque inter captivos trucidasse, sed ne potioris sexus fœtui quidem, quem matres in utero gestare eorum vates prædixerant, pepercisse dicuntur. *Breunosque veloces;* velocitas enim, qua præstant montani, multum in bello militibus campestribus et statariis negotii facessere solet. *Arces Alpibus impositas tremendis,* castella Alpium jugis horrendæ magnitudinis imposita: *dejecit,* h. e. deturbavit; opposite tam de montium incolis, quam de castellis in montium jugis exstructis. *Plus vice simplici,* h. e. gravi ultionis genere; in plurimis nempe pugnis illatas ab illis injurias gravi vice, h. e. justa et merita pœna, ultus est Tiberius: de voce *vice* (cui respondet fere, quod Francogalli dicunt, *revanche*), cf. sup. i, 28, 32.

14—24. *Major Neronum,* Tiberius: *mox,* vid. argum. ad hujus libri carmen quartum. *Rhætos,* sc. cum Vindelicis et ceteris qui fœdere illis juncti fuerunt. *Auspiciis secundis,* Augusto *deos suos,* ut v. 33 dicitur, *præbente;* sub felici Augusti imperio. *Spectandus,* περίβλεπτος, non sine admiratione contemplandus, admirandus. *Devota morti pectora liberæ Quantis fatigaret ruinis:* quantis cladibus conficeret populos liberam mortem servitio præferentes, h. e. pertinaci consilio ad mortem usque pugnantes. *Devota pectora:* morti enim pro libertate suscipiendæ ita se devovere solebant Germani et populi Celtici, ut, se vitam potius pro libertate deposituros, quam se hosti dedituros esse, sacramentum darent. *Indomitas prope qualis undas Exercet Auster, Pleiadum choro Scindente nubes:* ruens in hostes eosque reprimens, uti Auster sub Pleiadum ortu in mare procellosum ruere et assurgentes fluctus reprimere solet: *exercet,* agitat, retundit, comprimit. *Pleiadum choro: Pleiades,* septem Atlantis filiæ, inter stellas relatæ, cum in humeris Tauri ita inter se junctæ apparerent, ut chori fere speciem referrent, ab earum positu et inter se junctione *chorus* appellatæ sunt. *Scindente nubes,* per scissas nubes prodeunte, h. e. oriente. Incidit

Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Dauni præfluit Appuli,
Quum sævit, horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris:
Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu,
Primosque et extremos metendo
Stravit humum, sine clade victor;
Te copias, te consilium et tuos
Præbente Divos. Nam, tibi quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.

autem Pleiadum ortus in a. d. X Cal. Mai. adeoque in tempus quo ventorum flatu serenitas reduci solet. Præclare igitur Tiberius, populos indomitos compescens, cum Austro, mare indomitum compescente et serenitatem reducente, comparatur. *Medios per ignes*, ubi pugnantis vita in summum discrimen adducitur: Sil. Ital. xv, 41, *Per medias volitare acies, mediosque per ignes;* sic διὰ πυρὸς apud Græcos: vid. Eurip. Electr. v. 1182, et ibi Barnes.

25—34. *Sic tauriformis volvitur Aufidus*, cett. Ducis fortis, in medios hostes se inferentis et magnam stragem inter eos edentis, cum rapido concitati fluminis impetu comparatio jam apud Homer. Iliad. v, 86 et 87 obvia: cf. Virg. Æn. x, 603. *Aufidus, Qui regna Dauni præfluit Appuli*, Apuliam præterfluens: cf. iii, 30, 10. De voce *præfluere* cf. sup. iv, 3, 10. Dicitur Aufidus *tauriformis*, quia tauri cornua, vel a similitudine quam fluctuum sonitus cum tauri mugitu habet, (Homer. Iliad. xxi, 257, μεμυκὼς ἠΰτε ταῦρος de Scamandro,) vel ab inexpugnabili robore, quod passim cornuum imagine designatur, fluviorum diis tribui solent: cf. Cl. Boettig. et Mitsch. *Sævit*, θύει, æstuat, extumescit. *Horrendamque cultis Diluviem meditatur agris*, et horrendo diluvio cultis agris vastationem minatur: *meditatur diluviem*, ad diluviem immittendam se parat, diluviem immissum it; similiter sup. iii, 22, 7, *verres*, ad ictus infligendos paratus, *ictus meditari* dicitur. *Ferrata*, ferro munita, sublimius pro, armata. *Primosque et extremos metendo:* Virg. Æn. x, 513 de Ænea, *Proxima quæque metit gladio;* ubi de locutione a messe ad cædem translata multa exempla ex utraque lingua collegit Cerda: cf. Drakenb. ad Sil. Ital. x, 147. Jam Homero, Iliad. xi, 67, Græci et Trojani magnam stragem ab utraque parte edentes ἀμητῆρες dicti sunt. *Sine clade victor*, ita ut in nullo prœlio unquam cladem experiretur, sed semper hostes vinceret. Hinc Vell. ii, 95, *Uterque Rhætos Vindelicosque—majore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum eorum sanguine, perdomuerunt.* Horatium imitatus est Ovid. Trist. ii, 173, *Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas, Auspicium cui das grande Deosque tuos.* Scilicet cum penes Augustum summum esset imperium, ea quoque bella, quibus ipse nec adesset nec præesset, ejus auspiciis gerebantur.

34—40. *Nam, tibi quo die*, cett. Nam ab eo inde die, quo victor Alexandream ingressus es, per quindecim abhinc annos prosperrimus omnium, quæ gessisti, bellorum eventus novum semper gloriæ tuæ splendorem addidit. *Alexandrea supplex:* finge tibi Alexandreæ patronam, ejusdem nominis deam, oleæ ramis velatam Augusto se obviam tulisse, et ad victoris genua prostratam urbem ei tradidisse. Sic passim in nummis antiquis *Urbium Patronæ* conspiciuntur: vide, quem laudat Boettig., Rasch. in Lexic. Numism. T. i, p. 319. *Portus:* de portu Alexandreæ antiquitus nobilissimo, vid. Strab. xvii,

Te Cantaber non ante domabilis,
Medusque, et Indus, te profugus Scythes
Miratur, o tutela præsens
Italiæ dominæque Romæ:
Te, fontium qui celat origines,
Nilusque, et Ister, te rapidus Tigris,
Te belluosus, qui remotis
Obstrepit, Oceanus, Britannis:
Te non paventis funera Galliæ,
Duræque tellus audit Iberiæ:
Te cæde gaudentes Sygambri
Compositis venerantur armis.

p. 1142. *Vacuam aulam;* Augusto enim, Alexandream ingredienti, Antonius et Cleopatra aulam, e qua in Mausoleum confugerant, vacuefecerant. *Lustro tertio;* nam cum bellum cum Antonio et Cleopatra U. C. DCCXXIV (vid. Dio li, 19), cum Vindelicis vero et Rhætis U. C. DCCXXXIX, finitum sit, interjectum tempus tria lustra sive quindecim annorum numerum efficit. Ceterum cum *quo die* recte, ut puto, explicari possit, "ab eo inde tempore, quo," non opus est cum interpretibus statuere, Horatium, eodem die, quo olim Alexandrea capta sit, bellum cum Vindelicis quoque confectum esse, designare voluisse; præcipue cum res præclare et feliciter ab Augusto gestæ, quas in versibus sequentibus enumerat poeta, pariter ad illud quindecim annorum intervallum referendæ sint. *Optatum decus,* splendorem ex omnium votis tibi paratum. *Peractis Imperiis arrogavit,* pristinis rebus præclare sub tuo imperio peractis adjecit.

41—52. *Te Cantaber non ante domabilis:* sup. ii, 6, 2, *Cantabrum indoctum juga ferre nostra;* ubi cf. not. *Medusque:* cf. sup. iii, 5, 9, et ibi argum. *Indus:* cf. sup. i, 12, 56. *Scythes:* cf. sup. ii, 9, 23, et iii, 8, 23. *Profugus:* cf. sup. i, 35, 9. *Tutela præsens,* pro Deo Romani imperii tutelari, qui præsentia sua numen suum declarat, ut sup. iii, 5, 2, *Divus præsens,* ubi vid. not. *Dominæ Romæ:* cui, ut dominæ, orbis terrarum paret. Similiter *Roma,* inf. Epist. i, 7, 44, vocatur *regia. Te, fontium qui celat origines.* Jam remotissimas devictorum ab Augusto populorum terras per fluvios, eas alluentes, solemni poetarum more designat; per *Nilum* quidem Ægyptum, per *Istrum* Daciam, per *Tigrim* Armeniam. *Fontium qui celat origines.* Nili fontes, quos veteres ignorasse constat, unde Horatius Nilum *fontium origines celare,* Tibull. i, 7, 24, *caput suum occulere,* Ovid. Amor. iii, 6, 40, *patriam tantæ aquæ celare* ait (cf. Ovid. Met. ii, 255; Lucan. x, 190; Plin. v, 9), nostræ demum ætatis hominibus, ut investigatos detegerent, contigit: vid. Boettig. *Rapidus Tigris,* hic Armeniæ fluvius, a cursu ejus rapidissimo cum *sagittæ* velocitate comparato, ipsum nomen suum *Tigris,* quo Medi *sagittam* insigniverint, accepisse traditur: vid. Plin. vi, 27, Varr. l. l. iv, 20. Respicere autem Horatius videtur annum U. C. DCCXXXIV, quo rex Tigranes Armeniis ab Augusto datus est: vid. Dio liv, 9. *Belluosus,* belluis sive balænis scatens, μεγακήτης vid. Plin. ix, 5. De victis *Britannis,* vid. sup. iii, 5, 3. *Galliæ non paventis funera:* de forti Gallorum, mortem haud in bellis expavescentium, animo, cf. Cæs. Bel. Gal. vi, 14; Lucan. i, 460 sqq.; Ælian. V. H. xii, 23. *Audit,* tibi dicto audiens est, tibi paret. *Sygambri:* cf. sup. iv, 2, 36. *Compositis armis,* bello, armis depositis et repositis, composito, pro tenui, victi.

CARMEN XV.

AUGUSTI LAUDES.

PHŒBUS volentem prœlia me loqui,
Victas et urbes, increpuit, lyra,
Ne parva Tyrrhenum per æquor
Vela darem. Tua, Cæsar, ætas
Fruges et agris retulit uberes,
Et signa nostro restituit Jovi,

CARMEN XV.

Felicitatem Romano imperio per Augusti victorias partam celebraturus suaviter poeta fingit, se primum quidem Augusti prœliis et victoriis canendis vacare voluisse, sed, postquam ab Apolline de hoc temerario poetæ tenuis ausu monitus fuerit, se inde aversum ad bona potius, quibus nunc Romani, victis ab Augusto externis populis, fruantur, advertisse animum. Canit igitur, templo Jani nunc clauso, pacata esse omnia; cum cultu agrorum rediisse fertilitatem et rerum abundantiam; pristinoque legibus restituto honore vigere iterum cœpisse veterem illam disciplinam, qua imperii Romani majestas, fama, et nomen per totum terrarum orbem dilatum et propagatum sit; nec dubium esse, quin, Augusto rerum custode, domi forisque in posterum bella compressa et sepulta jaceant; proinde Augustum dignum esse, quem quisque cum uxore sua et liberis ut deum tutelarem pie colat, et quovis die tam libationibus quam hymnis rite veneretur. Comparent tirones hoc carmen cum hujus libri carmine quinto, et poetæ in eadem fere sententia pertractata ingenium et ubertatem cognoscant. Ceterum hoc carmen U. C. DCCXXXIV scriptum esse, ex versu 9 colligi potest, ubi vid. not.

1—4. *Phœbus volentem prœlia me loqui*, cett. sensus: cum jam in eo essem, ut carmine sublimiore Augusti prœlia et victorias canerem, ecce mihi Apollo adfuit, et, ne temere ego poeta tenuis molirer grandia, graviore lyræ sono me increpando ab hoc conatu revocavit. Varias mirasque, quas locutio, *lyra increpuit*, protulit, explicationes vide apud Interpretes. Me quidem non pœnitet eorum sententiæ esse, qui Apollinem cum χοροῦ διδασκάλῳ comparatum esse existimant. Quemadmodum enim χοροῦ διδάσκαλος chorum, quem ad lyram moderatur, vel cantum aliquem perperam incipientem, vel a cantus modis aberrantem, graviore quodam lyræ sono increpat, et sic rectius ei canendum esse significat; ita Apollo Horatium, qui male carmen, cui impar esset, canere inciperet, graviore quodam lyræ sono increpuisse, et sic a temerario ausu revocasse fingitur. Multo igitur suaviore et Apollini accommodatiore imagine expressit Horatius, quod in re simillima apud Virg. Ecl. vi, 3, de Apolline, *vellere aures* dicitur: *Quum canerem reges et prœlia, Cynthius aurem Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.* Novam in hoc loco explicando rationem iniit Cl. Mitscherlichius. Is enim fingendum nobis esse autumat, Apollinem, audito quasi poetæ cantu bellico, subito poetæ adstitisse, audientiamque sibi facturum lyram tetigisse, atque tum demum oratione commonefecisse poetam. Sed paucis, puto, hæc explicatio probabitur. [Nunc quidem simplicissimum mihi videtur, si hic locus, distinctione post *increpuit* posita, quam in hac repetita editione ponendam curavi, explicatur sic: *Me volentem lyra loqui* (canere) *prœlia, et victas urbes, Phœbus increpuit* (graviter admonuit), *ne parva*, cett. *Lyra loqui*, ut sup. Carm. iv, 9, 4, *verba chordis socianda loqui*.] *Ne parva Tyrrhenum per æquor Vela darem*: ne cum parva, qua ego uterer, cymba alto mari me committerem, h. e. ne tenui, quod mihi esset, ingenio audacter tentarem, quæ magna tantum tentare possunt ingenia; sive, ne tentarem, cui impar essem, carmen epicum. Magni scilicet poetæ, qui in re gravi et ampla versantur, in alto mari navigare, sive, ut Virgilius, Geo. ii, 41 ait, *vela patenti pelago dare*, finguntur; at iis, qui res tenues tractant, cymba tantum,

Derepta Parthorum superbis
Postibus et vacuum duellis
Janum Quirinum clusit, et ordinem
Rectum evaganti fræna Licentiæ
Injecit, emovitque culpas,
Et veteres revocavit artes;
Per quas Latinum nomen et Italæ
Crevere vires, famaque et imperî
Porrecta majestas ad ortum
Solis ab Hesperio cubili.
Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis aut vis exiget otium,

haud alto mari committenda, tribuitur. Propert. iii, 7, 3, *Quid me scribendi tam vastum mittis in æquor? Non sunt apta meæ grandia vela rati.* Ovid. Trist. ii, 329, *Non ideo debet pelago se credere, si qua Audet in exiguo ludere cymba lacu. Tyrrhenum*, pro mari quovis.

4—16. *Tua, Cæsar, ætas*, cett. Observa poetæ artem, qua lectorem in mediam rem abripit. Non ait enim, "ab Apolline igitur a re temere incepta deterritus, felicitatem potius per Augusti victorias nobis partam canam," sed eam statim canit. *Tua ætas*, ætas quæ sub tuo imperio nobis contigit, h. e. pax per te nobis data. *Fruges uberes*, ubertatem: sup. iv, 5, 18, *Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas. Signa nostro restituit Jovi, Derepta Parthorum superbis Postibus.* De signis Romanorum militaribus a Parthis receptis, vid. sup. in argum. ad iii, 5. Mentionem autem nunc facit horum signorum, quod non solum eorum recuperatio ad Augusti res gloriosissimas referebatur, et certatim poetarum carminibus tum temporis celebrabatur, vid. Cerd. ad Virg. Æn. vii, 607; sed etiam quod in illorum recuperatione, h. e. in victis Parthis, Romano nomini infestissimis, vel maxime nitebatur pacis, de qua sermo est, securitas. *Derepta:* cf. inf. Epist. i, 18, 56, ubi Augustus *signa templorum* Parthorum *refixisse* dicitur. *Nostro Jovi:* Marti quidem ultori Augustus recuperata a Parthis signa consecrasse traditur, vid. Dio liv, 8; sed cum poeta in universum nunc indicare vellet, signa illa populo Romano restituta esse, posuit deum sub cujus peculiari tutela custodiri putabatur Romanum imperium; pro vulgari igitur *nobis* multo gravius dixit *nostro Jovi. Postibus*, sc. templorum: sup. iii, 5, 18, in oratione Reguli, *Signa ego Punicis Adfixa delubris, et arma Militibus sine cæde, dixit, Derepta vidi. Superbis*, magnifice ornatis: Virg. Æn. ii, 504, *Barbarico postes auro spoliisque superbi. Vacuum duellis. Duellum* antique pro, bellum; *clusit* pro, clausit: in antiquarum enim rerum commemoratione studiose poetæ et alii scriptores antiquas verborum formas sectari solent. De *templo Jani* est locus classicus apud Liv. i, 19: unde *Janus* dictus sit *Quirinus*, disci potest ex Macrob. i, 9, *In sacris quoque invocamus Janum Quirinum, quasi bellorum potentem ab hasta, quam Sabini curim vocant.* Ceterum cum *templum Jani* ter, ut Suetonius testatur Aug. Vit. c. 22, sub Augusto clausum fuerit, primum quidem U. C. DCCXXV, post victoriam Actiacam, vid. Dio li, 20, secundum DCCXXX, post bellum Cantabricum, vid. Dio liii, 26, tertium, ut probatum ivit Masson. in Templ. Jan. Reser. p. 208, U. C. DCCXXXIV; recte interpretes hoc carmen ad annum, quo tertium Jani templum clausum fuit, referunt. Jam vero cum totum hoc carmen in describenda reductæ pacis felicitate versetur; summa illa de templo Jani clauso lætitia occasionem huic scribendo carmini dedisse videtur. *Vacuum duellis*, quod Jano clauso vacua bello fuit respublica. *Evaganti fræna Licentiæ Injecit*, sic sup. iii, 24, 29, *indomitam refrænare Licentiam; emovit culpas*, recidenda curavit flagitia, exstirpavit. Similiter sup. iv, 5, 22, *Mos et lex maculosum edomuit nefas. Veteres artes*, veterem disciplinam, de qua Livius in Proœmio, *Ceterum aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam respublica nec major nec sanctior nec bonis exemplis ditior fuit. Majestas*, gloria et amplitudo; *ab Hesperio cubili*, ab Oceano, ubi sol conditur, sive, ut prisca sibi fingebat antiquitas, cubitum it, h. e. a solis occasu. Comparant Tibull. ii, 5, 57, *Roma tuum*

Non ira, quæ procudit enses,
Et miseras inimicat urbes.
Non, qui profundum Danubium bibunt,
Edicta rumpent Julia, non Getæ,
Non Seres, infidive Persæ,
Non Tanain prope flumen orti.
Nosque et profestis lucibus et sacris,
Inter jocosi munera Liberi,
Cum prole matronisque nostris,
Rite Deos prius apprecati,
Virtute functos, more patrum, duces,
Lydis remixto carmine tibiis,
Trojamque et Anchisen et almæ
Progeniem Veneris canemus.

nomen terris fatale regendis,—Quaque patent ortus, et qua fluitantibus undis Solis anhelantes abluit amnis equos.

17—24. *Custode rerum Cæsare:* sic sup. iv, 5, 2, *Optimus Romulæ gentis custos,* et carmine antecedente v. 43, *Tutela præsens Italiæ dominæque Romæ* vocatur. *Non furor,* seditio; *furor* et *furere* apud Ciceronem quoque passim de bellis civilibus: *vis,* violentia; sup. iii, 14, 14, *ego nec tumultum, Nec mori per vim metuam, tenente Cæsare terras. Exiget otium,* pacem ex imperio Romano abiget et expellet; *inimicat,* ad bellum concitat. *Qui profundum Danubium bibunt.* Istri accolæ, Germani, Rhæti, Daci, cett. ut sup. ii, 20, 20, *Rhodani potores* de Gallis: cf. carm. antec. v. 46. *Edicta Julia,* quæ Augustus in pacis conditionibus observanda præscripsit victis populis. *Getæ:* ultra *Dacos* quidem Orientem et pontum Euxinum versus ad Istrum sedem suam habebant *Getæ,* vid. Strab. vii, p. 467; sed promiscue a Romanis pro *Dacis* ponuntur: vid. Plin. iv, 12. Fusi illi sunt primum U. C. DCCXXXIV a Lentulo: cf. sup. ad iii, 8, 18. Debellati vero DCCLIII a Tiberio: vid. Dio liv, 36. *Seres:* Seres enim vel Indi, postquam legatos ad Augustum, qui ejus amicitiam peterent, Antiochiam miserant (de qua legatione, Augusto honorificentissima, vid. Sueton. Aug. Vit. c. 21), pro populis, qui Romano imperio se subjecissent, habebantur. *Persæ,* Parthi. *Tanain prope flumen orti.* Tanais accolæ, Scythæ.

25—32. *Nosque et profestis lucibus et sacris,* cett. sensus: nos vero, quibus tanta sub tanto principe securitate et felicitate frui licet, unoquoque die, tam non festo quam festo, una cum uxoribus nostris et liberis, deos ante inter vina solemnibus libationibus venerati, egregia bonorum principum facta, et Trojam, unde originem nostram ducimus, et Anchisen, et almæ Veneris propaginem, carminibus ad modos Lydios decantatis ex more majorum celebrabimus! Molliores sane pii gratique in bonum principem animi sensus ita hic locus spirat, ut ejus lectione vel durioris ingenii hominem suaviter affectum iri existimes. *Profestis,* diebus nempe non festis quoque, h. e. quotidie; unusquisque nempe civis cum suis privatim Augustum ex mente poetæ pie venerari debet: *dies profesti,* nos, *Werkel-Tage:* cf. inf. ad Sat. ii, 2, 116. *Inter jocosi munera Liberi,* libationes enim mensis secundis inter vina institui solebant: cf. sup. iv, 5, 33. *Jocosi:* cf. sup. iii, 21, 15, ubi vid. not. *Virtute functos,* virtutis laude, qua muneris sui partibus egregie perfuncti sunt, claros et nobiles, principes egregios. *More patrum: convivas* enim *in epulis* apud veteres Romanos *solitos fuisse canere ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus,* Cicero in Quæst. Tusc. i, 2 ex Catonis Originibus refert. *Lydis remixto carmine tibiis,* h. e. carmine cum tibiarum, et modos Lydios edentium, cantu invicem se excipiente. Noti apud veteres in arte musica sunt *modi Dorii, Ionii, Lydii, Æolii, Phrygii,* in quibus *modi Lydii* lætitiæ inprimis exprimendæ adhibiti fuisse traduntur: vid. Interpret. ad h. l. *Almæ Progeniem Veneris,* adeoque Augustum quoque, quem per adoptionem in gentem Juliam, ab Ascanio deductam, transiisse constat.

EPODON LIBER.

CARMEN I.

AD MÆCENATEM.

Ibis Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula,
Paratus omne Cæsaris periculum
Subire, Mæcenas, tuo?
Quid nos? quibus, te, vita, si superstite,
Jucunda, si contra, gravis?

CARMEN I.

Cum ad ea, in quibus veræ amicitiæ fides spectaretur, referri quoque soleret promtus paratusque vel in remotissimas terras amicum comitandi animus (cf. sup. ii, 6, et ibi not.); ejusmodi occasionem, qua Mæcenati fidem suam in amicitia probaret, cupide amplexus est Horatius. Mæcenati nempe jam id agenti, ut, Augustum in bello contra Antonium et Cleopatram secuturus, Brundusium, quo senatores et equestris dignitatis viri evocati fuerant (vid. Dio l, 11), se conferret; poeta, se, quamvis probe gnarum exiguam fore, quam præsentia sua ei in bellum proficiscenti præstare possit, operam, tamen, cum nullibi sine eo jucundam vitam agere possit, et suus de eo metus multo minor iu ejus comitatu futurus sit, forti animo per omnes terras ad ultimum earum usque terminum illum secuturum esse, mollissimo animi sensu declarat. In quo quidem capto consilio ne forte lucri studio ductus esse videatur, *αὐτάρκειαν* suam laudando, et se ab omni divitiarum colligendarum studio alienissimum esse profitendo, integerrimæ amicitiæ laudem sibi vindicat. Ceterum si verum est, quod Massonus in Vita Horatii evincere studuit, Mæcenatem anno DCCXXII, quo pugna ad Actium commissa est, urbi præfectum fuisse, illum a perficiendo, quod primum ceperat, consilio deinde retentum esse statuendum est. De inscriptione hujus libri *Epodôn*, sive ab Horatio sive a Grammatico aliquo profecta, unde illa petita fuerit, et quo sensu accipienda sit, non amplius ambigi potest. Scilicet Iamborum inventor, Archilochus, ejusmodi quoque Iamborum genus invenisse dicitur (vid. Plutarch. de Music. p. 1141), quos ἐπῳδοὺς appellaret, quia in illis, ut Diomedes p. 482 (edit. Putsch.) ait, *versuum partes* (h. e. versus breviores) *legitimis et integris versibus ἐπᾴδονται*, h. e. accinuntur, vel, ut Hephæstion de Metr. p. 70, edit. Pauw. docet, ὅταν μεγάλῳ στίχῳ περιττόν τι ἐπιφέρηται. Jam vero cum ipse Horatius Archilochi se imitatorem profiteatur (Epist. i, 19, 23, *Parios ego primus Iambos Ostendi Latio, numeros animosque secutus Archilochi, non res et agentia verba Lycamben*), hic liber Epodôn autem ejus juvenilia inprimis et maledicentiora carmina contineat; profecto eorum sententia, qui ipsum illa ad Archilochi exemplum latiore sensu Epodôn inscriptione tam insignivisse, quam publicasse, existimant, magnam veritatis speciem præ se ferre videtur: confer omnino, quæ docte de hujus libri inscriptione disputavit Cl. Boettigerus.

1—4. *Ibis Liburnis inter alta navium*, cett. sensus: ergone certum est, te, amicissime Mæcenas, commune cum Augusto in pugna navali periculum subire paratum, naves Liburnas conscensurum et inter formidabilem hostium classem

Utrumne jussi persequemur otium,
Non dulce, ni tecum simul?
An hunc laborem mente laturi, decet
Qua ferre non molles viros?
Feremus; et te vel per Alpium juga,
Inhospitalem et Caucasum,
Vel occidentis usque ad ultimum sinum,
Forti sequemur pectore.
Roges, tuum labore quid juvem meo,
Imbellis, ac firmus parum?
Comes minore sum futurus in metu,
Qui major absentes habet:
Ut assidens implumibus pullis avis
Serpentium allapsus timet
Magis relictis; non, ut adsit, auxilî
Latura plus præsentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ:

navigaturum esse? Per *naves Liburnas*, de quibus vide sup. ad i, 37, 30, designatur classis Augusti; per *alta navium propugnacula* autem classis Antonii et Cleopatræ, cujus *naves*, ut tradit Flor. iv, 11, *Turribus atque tabulatis allevatæ castellorum et urbium species præ se ferebant*: vid. Dio l, 18. Hinc Virgilius de classe Antonii Æn. viii, 690, *pelago credas innare revulsas Cycladas, aut montes concurrere montibus altos: Tanta mole viri turritis puppibus instant*: cf. Plin. xxxii, 1. Qui *alta navium propugnacula* de majoribus, quæ in classe Augusti fuerint, navibus explicant, non solum a fide historica recedunt, sed etiam periculi, de quo poeta maxime sollicitus est, magnitudinem, nisi tollunt plane, certe elevant et minuunt.

5—10. *Quid nos? quibus*, cett. Quid ego igitur, te in tam periculosum bellum proficiscente, faciam? ego, cui vita, si te superstite vivitur, jucunda, at, si quid tibi acciderit, gravis et tristis est? *Si te superstite*, sc. vita contigerit; plane ut mox versu 8, *ni tecum simul*, sc. otium contigerit. *Utrumne jussi persequemur otium, Non dulce, ni tecum simul? An hunc laborem*, cett. Utrumne, quod me facere jubes, domi ego vitam otiosam, non nisi in tua societate mihi jucundam, sectabor? an forti potius animo una tecum belli labores perferam? pro vulgari, utrumne ego ex tua voluntate domi manebo, an una tecum in bellum proficiscar?

12—18. *Inhospitalem Caucasum*: cf. sup. ad i, 22, 6. *Vel occidentis usque ad ultimum sinum*, ad extremos usque Occidentem versus Oceani terminos; *labore meo*, mea militia, mea, quam in bello sustinere possum, opera. *Imbellis ac parum firmus*, ἀπτόλεμος καὶ ἄναλκις. *Habet*, ἔχει, occupat, occupare solet.

19—22. *Ut assidens implumibus pullis*, cett. uti fere avis, pullis implumibus assidens (pro tenui, pullos implumes habens), magis iis relictis (in casu tertio) serpentium allapsus timet, h. e. de iis relictis magis, quam si assideat, ob serpentium allapsus sollicita est; quamquam, licet (*ut*) adsit, iis præsentia sua non plus, quam si absit, auxilii latura est. Sic non opus videtur, ut cum Bentleio, pro *non, ut adsit, auxili*, cett. rescribatur, *non, uti sit auxili*, cett. explicat nempe *non, uti* pro, non quo, vel, non quod; sed an recte *uti* ita explicari possit, valde dubito. *Serpens* avibus, præcipue pullis, infestum animal: inf. in Epist. ad Pis. v. 13, *non ut Serpentes avibus geminentur*.

23—30. *Libenter hoc et omne militabitur*, cett. Libenter ego, tam in hoc quam in quovis alio bello, militis vicem obibo, modo, id tibi gratum fore, sperare potero; alia, quæ alii spectant, belli præmia, ampliora latifundia, egregia pascua, villas magnificas, nihil equidem moror. *Non ut juvencis illigata pluribus Aratra nitantur mea*, exquisitiore loquendi ra-

Non ut juvencis illigata pluribus
Aratra nitantur mea;
Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascua;
Nec ut superni villa candens Tusculi
Circæa tangat mœnia.
Satis superque me benignitas tua
Ditavit: haud paravero,
Quod aut, avarus ut Chremes, terra premam,
Discinctus aut perdam ut nepos.

CARMEN II.

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,

tione pro, *Non ut plures juvenci aratris meis illigati nitantur*, h. e. luctentur, vires in terra per aratrum proscindenda intendant, pro tenui, arent. Pro *meis*, quod plur. editt. exhibent, cum Bentleio dedi, *mea*, quod postulat fere orationis concinnitas. *Pecusve Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua;* in egregiis enim Calabriæ et Lucaniæ pascuis numerosos beatiores Romani greges et armenta alere solebant, ita quidem, ut ea ante ortum Sirii circa mensem ferme Junium e Calabria, vehementiori solis æstui exposita (unde *Calabria* sup. i, 31, 5, *æstuosa* dicitur), in saltuosam et frigidiorem Lucaniæ regionem agerent, et sic pascua Calabra cum Lucanis mutarent: cf. inf. Epist. i, 8, 6. *Nec ut villa candens*, nec ut villa mea Sabina, ex candente marmore, ut villæ ditiorum, exstructa; *tangat*, tam longe extendatur et porrigatur, ut attingat. *Circæa mœnia Tusculi*, h. e. Tusculum (nunc *Frascati*), cujus conditor Circes filius, Telegonus, fuisse traditur: cf. sup. ad iii, 29, 8. *Superni*, super jugo, ubi illud situm fuit, prominentis: nisi quis pro *superni* cum Bentleio, *supini* legere malit; similiter certe, sup. iii, 4, 23, *Tibur supinum* vocatur.

31—34. *Satis superque me benignitas tua Ditavit.* Sabinum enim suum Mæcenatis liberalitati acceptum referebat Horatius; hinc ille sup. ii, 18, 12, *nec largiora flagito, satis beatus unicis Sabinis. Avarus ut Chremes*, non Chremetem Terentianum, sed senem illum avarum, qui apud Menandrum in *Thesauro* aurum in monumento quodam defodisse fingitur, intelligendum esse, jam Boettigerus ad h. l. monuit. *Ut nepos discinctus*, ut homo negligens et prodigus, qualis fere *Nomentanus* in Sermonibus describitur: *discinctus*, proprie de eo, qui male cinctus laxa tunica incedit, quod desidiosæ et mollioris fere vitæ signum fuit; hinc *discincti* dicti sunt homines negligentes et parum rerum suarum curiosi: *nepos*, helluo, rem familiarem per luxum et libidinem perdens atque dilapidans; haud dubie inde, quod, qui ab avis educantur, vel mollissimo avorum suorum amore fruuntur, haud raro blanda eorum indulgentia corrumpuntur. Sed Festus sub voce *nepos: luxuriosæ vitæ homines nepotes appellantur, quod non magis his rei suæ familiaris cura est, quam iis quibus pater avusque vivunt.*

CARMEN II.

Homines divitiarum colligendarum cupiditate præpeditos, quo minus felicioris vitæ jucunditatibus perfruantur, Alphii, fœneratoris cujusdam, exemplo proposito, declarat. Alphium enim, curarum et vitæ suæ molestioris pertæsum, ita de vitæ rusticæ, cui se consecraturus erat, felicitate et jucunditate in hoc carmine loquentem inducit, ut illum omni fœnore nunc plane solutum reliquam vitam in agris transacturum fuisse putasses. Verum enim vero bonus Alphius quoque, qui divitiarum colligendarum cupiditate se transversum agi pateretur, homo fuit.

Paterna rura bubus exercet suis,
Solutus omni fœnore;
Neque excitatur classico miles truci,
Neque horret iratum mare;
Forumque vitat, et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,
Inutilesque falce ramos amputans
Feliciores inserit;
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges;
Aut pressa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oves;
Vel, quum decorum mitibus pomis caput
Auctumnus arvis extulit,

Nam postquam dulcissimam illam voluptatem, quæ in agris, vel ex vitium et arborum cultu, vel ex pascentium gregum adspectu, vel ex melle condendo, vel ex ovibus tondendis, vel ex pomis uvisque carpendis, vel ex suavi, quo quis sub arboris umbra ad salientem fontem prostratus fruitur, otio, vel ex venatione, vel ex aucupio cett. percipi possit, ante oculos posuit; postquam domesticam, qua rusticus cum casta sua conjuge vivere solet, felicitatem suavissime descripsit, hominisque agrestis frugalitatem, longe ditiorum opulentiæ præferendam, præclare laudavit; ne multa! postquam Alphius feliciorem, quæ in agris vivitur, vitam luculentis coloribus adumbratam animo suo repræsentavit; ecce! qui modo futurus erat rusticus, ad quæstum ex fœnore faciendum redit! Egregie plane vitæ rusticæ felicitatem in hoc carmine descriptam esse, nemo adhuc negavit; sed qui eam ab homine tam sordido, qualis Alphius fuit, commendatam nollent, fuere plures. Hinc quatuor ultimos hujus carminis versus seriore demum ætate ab Horatio adjectos esse nonnullis statuere placuit. Sed ii omnes, ut nihil dicam, jam versu quarto haud obscure vitæ suæ conditionem designasse Alphium, consilium, cur fœneratorem inprimis vitæ rusticæ nunc laudatorem fecerit poeta, parum perspexisse videntur. Scilicet ut vim illam, qua insatiabilis divitiarum cupiditas pervertere sæpe hominum mentes, et honestissima ex iis pellere soleat consilia, non verbis tantum et sententiis, quod sæpissime Horatio fecit alias, sed etiam vivo quasi exemplo quodam manifestam redderet, aptus, quem intuendum omnibus proponeret, visus ei est dives quidam fœnerator Alphius. Is igitur in hoc carmine partes agit hominis, qui, postquam meliora laudavit probavitque, deteriora sequitur. Vix enim Alphius vitæ rusticæ felicitatis laudes decantaverat, cum statim ad pristinum fœnoris exercendi studium rediret. Sublata autem in hoc carmine Alphii persona, tota hujus carminis gravitas tollitur. Fœneratoris *Alphii* mentionem quoque facit Columell. i, 7, 2. Cum nobilissima, quam hoc carmen continet, vitæ rusticæ descriptione, cf. inf. Sat. ii, 6, 59 sqq. Virg. Geo. ii. 458, et alios ibi a Cerda et Heynio laudatos.

1—8. *Negotiis*, in quæstu faciendo versantibus, et proinde variis curis animum districtum tenentibus. *Rura exercet*, elegantius pro, arat; sic *solum exercere presso sub vomere* apud Virg. Geo. ii, 356. *Solutus omni fœnore*, liber ab omni rei fœnebris studio. *Neque excitatur classico miles truci*, cett. qui neque miles e somno ad pugnam excitatur, neque mercator naufragii periculum expavescit, neque rebus forensibus operam dat, neque molesta illa, quibus potentiorum gratiam et favorem sibi colligat, obit officia. *Excitatur classico miles*, classica enim noctu quoque, subito ab hostibus facto impetu, ad milites e somno excitandos canebantur; qua quidem re passim militiæ curæ et molestiæ designari solent: Tibull. i, 1, 4, *Martia*

Ut gaudet insitiva decerpens pyra,
Certantem et uvam purpuræ,
Qua muneretur te, Priape, et te, pater
Silvane, tutor finium.
Libet jacere, modo sub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ,
Queruntur in silvis aves,
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At quum Tonantis annus hibernus Jovis
Imbres nivesque comparat,
Aut trudit acres hinc et hinc multa cane
Apros in obstantes plagas;

cui somnos classica pulsa fugent. Truci, refer ad terribilem classici sonum, quo milites ex somno exterrentur. *Superba limina*, intellige magnifica et splendida atria, quæ clientes salutatum venientes terebant. Cl. Mitsch. explicat *superba*, ubi superbe clientes tractentur, comparato loco Columellæ Præf. i, 7 sqq. ubi inter alia dicitur, *neque enim roganti, quid agatur intus, respondere servi dignantur*. Ceterum hunc locum Claudianus quoque in rusticæ vitæ descriptione imitatus est lii, v. 7. 8, *Non freta mercator tremuit, non classica miles, Non rauci lites pertulit ille fori*.

9—14. Molestis illis, vel ad quæstum, vel ad gloriæ et honorum studium, spectantibus negotiis, opponit ea quæ miram in agris voluptatem creant. Ut eo magis autem appareat, quanta illorum sit copia et varietas, non ordinem quendam in iis recensendis servat, sed ea tantum, quæ sponte animo offeruntur, delibat. *Ergo*, is igitur, *aut adulta vitium propagine Altas maritat populos*, aut vites novellas (*Senkreben*) annectit populis; vites enim non *ulmis* tantum (vid. sup. ad ii, 15, 4), sed etiam *populis* adjungi solebant: vid. Plin. xiv, 1. *Adulta vitium propagine* suaviter de novellis vitibus, usque eo adultis, vel tantum roboris nactis, ut in arbusta transponi possent, quod fiebat anno tertio: vid. Plin. xvii, 23, et Columell. de Arbor. vii. *Maritat*: vid. sup. ad iv, 5, 30. *Inutilesque falce amputans Feliciores inserit*, et opus insitionis peragit (nos, *er pfropft und veredelt Bäume*); quod fit, si arborum truncis, unde rami *inutiles* (h. e. steriles, et ex ignobili stirpe procreati), resecti sunt, generosiores et fœcundiores inseruntur. Columell. v, 11, *Tria genera porro insitionum antiqui tradiderunt: unum, quo resecta et fissa arbor resectos surculos accipit*. Ovid. Rem. Am. 195, *Venerit insitio, fac ramum ramus adoptet*: cf. Virg. Geo. ii, 74 sqq. *Feliciores*, intellige surculos (*Pfropfreise*) e nobiliore stirpe prognatos; hinc *arbores felices*, in quibus melioris notæ poma nascuntur (*veredelte Obstbäume*), Liv. v, 24, *nulla felix arbor, nihil frugiferum in agris relictum*: cf. Claud. x, 66. *Reducta*, sc. in sinus, h. e. curva, ut sup. i, 17, 17, Virg. Æn. vii, 703. *Mugientium*: resonans enim in vastis agris boum mugitus ad ea, quæ rerum agrestium amantes delectant, referri solet. Virg. Geo. ii, 470, *Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni Non desunt*.

15—22. *Aut pressa puris mella condit amphoris*: Columell. ix, 15, 3, *Ubi liquatum mel in subjectum defluxit alveum, transfertur in vasa fictilia. Infirmas*, natura enim sua imbecilles sunt oves; hinc illæ apud Ovidium quoque, Ib. 44, *infirmum pecus* audiunt. *Quum decorum mitibus pomis caput Auctumnus arvis extulit*, suavi imagine pro vulgari, tempore auctumni: *decorum*, exquisite pro, *pulchre* vel *rite redimitum*, ut sup. iii, 14, 7, *decoræ Supplice vitta Virginum matres. Auctumnus* vero, uti Bacchus fere, coronam e ramis pomiferis contextam capite gestare fingitur: vid. Boettig. *Insitiva*, ipsius manu inserta (*selbst gepfropfte*). *Priape*; Priapo enim, ut hortorum deo, pomorum primitiæ offerebantur: cf. Catull. xx, 6—9. *Silvane, tutor finium*: cf. sup. iii, 29, 23.

23—28. *In tenaci gramine*, in toro gramineo; *tenax*, epitheton ornans, ad naturam graminis, quod tenaciter terræ adhæret, nec facile inde cum radice evelli

Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pavidumque leporem, et advenam, laqueo, gruem,
Jucunda, captat, præmia.
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliviscitur?
Quodsi pudica mulier in partem juvet
Domum atque dulces liberos,
Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli,
Sacrum et vetustis exstruat lignis focum,
Lassi sub adventum viri;
Claudensque textis cratibus lætum pecus,
Distenta siccet ubera;

potest, referendum. *Fontesque lymphis,* cett. inversa constructio pro, et lymphæ manantes fontium obstrepunt. Jam vero cum lympha ex fonte aliquo desiliens et *crepante pede* (ut loquitur Horatius inf. Epod. 16, 48) præteriens mollissime ad somnum invitet, vetus lectio *Fontesque* lectioni a Marklando propositæ *Frondesque* præferenda est.

29—36. *Quum Tonantis annus hibernus Jovis Imbres nivesque comparat,* ornate pro tenui, redeunte hieme. *Tonantis,* refer ad Jovis, cœlum terramque ad certum ordinem moderantis, majestatem; nisi quis malit cum Boettigero cogitare de tempestatibus, quæ cum tonitru permixtæ sub hiemis initio in Italia sævire solent: *comparat,* in aere nempe colligens, collectasque inde demittens. *Aut amite levi rara tendit retia, Turdis edacibus dolos;* aut turdis struit insidias, vacat aucupio (nos, *oder er geht auf den Vogelheerd.* Per *amitem levem* intellige furculam sive perticam levigatam, cujus ope rete, ex illa suspensum, avibus superinjicitur. *Turdis edacibus dolos;* ut dolose iis turdos escæ appetentiores capiat; *dolus* nempe turdis paratur esca vel illecebris appositis, cujus cupiditate allecti in insidias incidunt: *turdi* sunt aves quas nostrates *Zipp-und Weindrosseln,* vel in universum *Krammets-Vögel* appellant. *Advenam gruem:* aves *advenæ* vel *peregrinæ* (nos, *Zug-Vögel*) opponuntur *vernaculis,* h. e. quæ in regione, ubi natæ sunt, per hiemem quoque manent; *gruem* ad lautiores Romanorum epulas pertinuisse, apparet inf. Sat. ii, 8, 87: cf. Plin. x, 23, s. 30. *Præmia,* sæpe pro, præda; vide in re nota Broukhus. ad Tibull. i, 2, 26, et Burm. ad Ovid. Fast. v, 204.

37, 38. *Quis non malarum, quas amor curas habet,* cett. Cum vocis *amor* latius pateat significatio, in ea explicanda mire fluctuant interpretes. Sed si cogitamus, fœneratorem loqui, orationem ita exorsum, *Beatus ille, qui procul negotiis—Solutus omni fœnore,* jam *amorem* pro habendi cupiditate, et nominatim pro fœnoris exercendi studio, accipiendum esse, vix dubitari potest. Sensus igitur erit: quis inter hæc negotia rustica non malis istis curis, quæ cum lucri faciendi studio conjunctæ sunt, solvitur? *Amor* sc. habendi, quod paulo licentius omisit; addidit illud inf. Epist. i, 7, 85, ut Ovid. Art. Am. iii, 541, et Rem. 571; et sic passim *auri, argenti, nummi amor.* Sed non raro simpliciter *amor,* eam, de qua sermo est, cupiditatem designat. Sic inf. Epist. i, 1, 84, simpliciter *amor* de ædificandi amore, *lacus et mare sentit amorem Festinantis heri:* cf. Epist. i, 2, 37. Varias hujus loci explicationes vide apud Interprett.

39—60. *Quodsi pudica,* cett. Quodsi ad hæc omnia accedat hoc, ut communem rerum domesticarum curam gerat pudica materfamilias, quæ marito, ab opere diurno redeunti, accenso in foco igne, quo fessus ille recreetur, amanter prospiciat, oves claudat, mulgeat, et vino horno depromto agrestem cœnam apparet; tum tenuis, quem rus suppeditat, victus me quidem magis, quam epulæ conquisitissimæ sumtuosissimæque, delectaverit. *In partem juvet domum:* comparant Eurip. Elect. v. 71 sqq. *Sabina qualis:* laudatur passim, quæ apud veteres Sabinos viguerit, tam morum sanctitas, quam domesticæ disciplinæ severitas: cf. sup. iii, 6, 38, et Columell. Præf. ad Lib. xii, 7—10. *Pernicis,* refer ad corporis agilitatem, quæ

Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemtas apparet;
Non me Lucrina juverint conchylia,
Magisve rhombus, aut scari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc vertat mare;
Non Afra avis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Jucundior, quam lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, et gravi
Malvæ salubres corpori,
Vel agna festis cæsa Terminalibus,
Vel hædus ereptus lupo.
Has inter epulas ut juvat pastas oves
Videre properantes domum!

multa exercitatione paratur; sic apud Liv. lxiv, 34, *corpus pernicissimum*, et xxviii, 20, *corpora multa exercitatione pernicia*. Horatium imitatus est Statius Silv. v, 1, 122 sqq. *Velut Appula conjux Agricolæ parci, vel sole infecta Sabino, Quæ videt emeriti jam prospectantibus astris Tempus adesse viri, propere mensasque torosque Instruit, exspectatque sonum redeuntis aratri. Sacrum et vetustis exstruat—Lassi sub adventum viri*, scilicet ut *aquam calidam*, qua *fessus* maritus lavetur, *comparet*, ut Tibull. i, 10, 42 disertius in re simillima loquitur: *sacrum*, sc. *Laribus*; *vetustis* pro, aridis. *Pecus lætum*, luxurians saliensque ob bonam corporis habitudinem. *Distenta siccet ubera*, ornatius pro tenui, mulgeat: *horna vina*, hornotina, hoc ipso demum anno nata, adeoque fere adhuc mustum. *Promens dulci dolio*, mustum scilicet servabatur primum in *cupa* sive *dolio* capaciore, unde illud, quando defæcatum fuerat, in amphoras, testas, vel cados *defundebatur*; vinum igitur *ex dolio haustum*, vel *doliare*, bibere solebant tenuiores vel pauperiores, *defusum* vero et in apothecis vinariis reconditum beatiores: vid. Boettig. et quem Ernesti in Clav. Cic. s. v. *dolium* laudat Abram. ad Cic. Philipp. ii, 27. *Dulci*, in quibus dulce vinum sive mustum conditum est: *conchylia Lucrina*, e lacu Lucrino petita, quæ ceteris ostreis a lautiorum epularum æstimatoribus præferri solebant: cf. inf. Sat. ii, 4, 32, et Macrob. ii, 11. *Rhombus*, (*Schollenfisch*, *Bütte*), passim inter melioris notæ pisces laudatur: cf. inf. Sat. i, 2, 116, Columell. viii, 17, 9. *Scari*: vide, quos de hoc nobiliore pisce laudat Jacobs. in Animadv. ad Anthol. Græc. vol. iii, pars i, p. 89. *Si quos Eois intonata fluctibus Hiems ad hoc vertat mare*; si forte tempestas, magno cum tumultu in mari Eoo exorta, eorum inde quosdam ad mare vicinum dispulerit: *Afra avis*, gallina Numidica, guttata, (*Perlhuhn*) vid. Schneid. ad Columell. viii, 2, 2. *Attagen Ionicus*, (*rothes gehaubtes Haselhuhn*,) est ille adhuc regionum Asiaticarum inprimis indigena: *herba lapathi*, (*Sauerampfer*) a verbo λαπάζειν. h. e. inanire, sc. alvum; hinc inf. Sat. ii, 4, 29, *si dura morabitur alvus—pellent obstantia conchæ, Et lapathi brevis herba*. *Prata amantis*, pratensis, in pratis præcipue et locis udis atque palustribus nascentis; Plin. xx, 21. *Malvæ salubres corpori gravi*, h. e. alvum adstrictiorem levantes; hinc sup. i, 31, 16, dicuntur *leves*; Mart. x, 48, 7, *Exoneraturas ventrem mihi villica malvas Attulit, et varias, quas habet hortus, opes*. *Terminalibus*: celebrabantur *Terminalia* a. d. vii Cal. Mart. vide de iis Ovid. Fast. ii, 639 sqq. *Cæsa agna* Ovid. l. l. v. 655, *Spargitur et cæsa communi Terminus agna*. *Hædus ereptus lupo*: vel quod ejusmodi hædus, jam lupi dentibus læsus, mactari omnino debet; vel quod ea, quæ bona fortuna nobis servata et reddita sunt, studiosius in usum et fructum convertimus.

61—70. *Has inter epulas*, cett. Jam dulcissimam illam voluptatem, qua vespertino tempore post peractos diei labores rusticus perfunditur, breviter adumbrat. Concipit nempe animo fœnerator jucundissimum illum sensum, quo rusticus inter

Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido!
Positosque vernas, ditis examen domus,
Circum renidentes Lares!
Hæc ubi loquutus fœnerator Alphius,
Jamjam futurus rusticus,
Omnem redegit Idibus pecuniam,
Quærit Calendis ponere.

CARMEN III.

AD MÆCENATEM.

PARENTIS olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit,

epulas agrestes vel ovium pastarum domum properantium, vel boum cum inverso vomere ad stabulum redeuntium, vel vernarum circa Lares sedentium adspectu afficitur! *Videre fessos vomerem inversum boves Collo trahentes languido!* cf. sup. iii, 6, 41, et, quem laudat Cl. Mitsch. Oppian. Cyneg. i, 138 sqq. *Vomerem inversum Collo trahentes*, h. e. aratra vomere inverso jugo suspensa trahentes: Virg. Ecl. ii, 66, *Adspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci*. *Renidentes*, ignis in foco accensi splendore refulgentes: Mart. iii, 58, 22, *Cingunt serenum* (lucentem) *lactei focum vernæ, Et larga festos lucet ad Lares silva*. Nisi quis *renidentes* malit referre ad *vernas*, ut sit, ridentes, lætum et hilarem animum ridendo exprimentes. Catull. xxxix, 1, *Egnatius, quod candidos habet dentes, Renidet usquequaque*, et sic *renidens* pro, ridens apud Liv. xxxv, 49. In simili fere re *vernæ* inf. Sat. ii, 6, 66 dicuntur *procaces: Ante Larem proprium vescor, vernasque procaces Pasco libatis dapibus*. *Hæc ubi loquutus*, cett. Nihilominus tamen *fœnerator Alphius, hæc locutus, ubi, jamjam futurus rusticus, omnem pecuniam* (ad prædium sibi emendum) *Idibus redegit*, eandem mutato consilio proximis *Calendis quærit ponere* (denuo fœnori dare). Scilicet *Calendæ* et *Idus* duo illi apud Romanos cujusque mensis dies fuere, quibus pecunia vel fœnori daretur, vel fœnori data redigeretur (de locutione, *pecuniam redigere*, multa exempla dedit Bentl.); hinc non *Calendæ* tantum debitoribus, ut Horatius inf. Sat. i, 3, 87 dicit, *tristes* fuere, sed etiam *Idus*, ut Catilinæ, cui Cicero in Orat. i, in Catil. c. 6, *fortunarum ruinas proximis Idibus impendere* ait. *Pecuniam ponere* pro, fœnori dare: sic. inf. Epist. ad Pis. v. 421, *Dives agris, dives positis in fœnore nummis*; et sic apud Cic. Verr. iii, 70, *cum posita esset pecunia apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis fœneratus est*. Sic apud Græcos *βάλλειν, καταβάλλειν, τιθέναι*, de quibus vide, quem Cl. Mitsch. laudat, Taylor. ad Lys. p. 580.

CARMEN III.

Postquam *allium* Horatius inter medios, quibus se misere illo sumto affligi queritur, cruciatus tanquam herbam, qua nulla unquam a veneficis tractata sit potentior, graviter in hoc carmine exsecratus est, Mæcenatem, ne puellas forte gravi ejus fœtore ab amplexibus suis dimoveat, lepide allio abstinere jubet. Jocum utique aliquem, quo Horatium suum Mæcenas facete luserat, huic carmini occasionem dedisse, ex epitheto *jocosus*, quod v. 20 Mæcenati tribuit poeta, satis probabiliter colligi posse existimo. Quodsi igitur sumimus, Mæcenatem Horatio ad se vocato inter alias epulas rusticum quoddam edulium sive moretum, ex allio confectum, quod maxime eum detestari sciret, apposuisse, et sic illusum suaviter derisisse, causam certe, quæ poetam ad hoc carmen scribendum impulerit, satis idoneam ponimus.

1—4. *Parentis olim si quis*, cett. Homini isti omnium scelestissimo, qui aliquando in parricidio deprehensus fuerit, supplicium decernatur id, ut allium cicuta

Edit cicutis allium nocentius.
O dura messorum ilia!
Quid hoc veneni sævit in præcordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? an malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas præter omnes candidum
Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum juga,
Perunxit hoc Jasonem:
Hoc delibutis ulta donis pellicem,
Serpente fugit alite.
Nec tantus unquam siderum insedit vapor
Siticulosæ Apuliæ:
Nec munus humeris efficacis Herculis
Inarsit æstuosius.

nocentius sumat. *Olim*, jam de tempore futuro. *Edit* (ad antiquam subjunctivi formam, *edim, is, it*), pro, edat. *Cicutis:* de *cicuta* (cujus succus est genus quoddam veneni, quod apud Athenienses damnati, ut Socrates, sumere cogebantur), vid. Plin. xxv, 13, s. 95. *O dura messorum ilia*, sc. quæ perferre valent vim istam allii pestiferam! messoribus ejusmodi moretum, ex allio et aliis contusis herbis confectum, rustica mulier Thestylis parat apud Virg. Ecl. ii, 10, *Thestylis et rapido fessis messoribus æstu Allia serpyllumque, herbas contundit olentes.*

5—14. *Quid hoc veneni*, quale dixerim ego illud veneni esse, quod cett. *Viperinus cruor*, qui vim præsentissimi veneni habere putabatur; hinc sup. i, 8, 10, proverbiali locutione, *vitare aliquid sanguine viperino cautius. Incoctus*, coquunt enim et incoquunt herbas venenatas veneficæ; sic *cocta gramina* apud Propert. ii, 4, 8, et Medea apud Ovid. Met. viii, 265, *Seminaque floresque et succos incoquit acres. Me fefellit?* mihi fraudi fuit? *Canidia*, cujus scelera inf. in carmine quinto et decimo septimo insectatur; *tractavit*, miscuit. *Malas*, venenatas; *malus*, ut Græcorum κακὸς, sæpe de rebus noxiis et veneno infectis; vid. Drakenb. ad Sil. Ital. viii, 500, et Burmann. ad Petron. c. lviii. *Ut Argonautas præter omnes candidum Medea*, cett. sensus: allio sive allii succis Medea, postquam præ ceteris Argonautis ducis eorum pulchritudine capta fuit, Jasonem, ut igneum spiritum taurorum, quos jugo, quod illi nondum experti erant, alligare debebat, perferre posset, inunxisse credibile est. *Ignota tauris illigaturum juga*, pro vulgari, tauros illigaturum ignotis jugis; plane ut sup. Epod. 1, 25, *Non ut juvencis illigata pluribus Aratra nitantur mea:* cf. de hac re, quos laudant Interpretes, Pindar. Pyth. iv, 393; Apollon. Rhod. iii, 1041; et Val. Flac. vii, 463. *Candidum*, pulchrum, formosum, ut sæpe. *Mirata est*, amore ejus, postquam cum admiratione ejus formam contemplata fuerat, capta fuit: cf. sup. i, 4, 19, iv, 9, 15. *Hoc delibutis ulta donis pellicem:* allii quoque succis Medea dona illa nuptialia (pallam et coronam), quibus pellicem (*Creusam* sive *Glaucen*, novam Jasonis conjugem) ulcisceretur, delibuisse videtur; qua re peracta illa curru alatis serpentibus uncto aufugit. Habebant nempe venena illa, quibus dona nuptialia inunxisse Medea dicitur, hanc vim, ut Creusam cum tota ejus domo comburerent. Res ex Eurip. Med. satis nota: cf. Hygin. Fab. xxv, et Apollodor. ii, 28; cf. inf. Epod. 5, 63. *Fugit*, Athenas nempe: vid. Apollodor. i, 9, 28. *Serpente alite*, h. e. alato, ut sup. iv, 11, 26, *Pegasus ales.*

15—18. *Nec tantus unquam siderum insedit vapor*, cett. nec tanto unquam solis æstu sub Sirii ortu arida illa terra Apulia (cf. iii, 30, 11,) exusta est, nec tanto æstu fortis olim Hercules per vestem a Deianira acceptam correptus est, quanto ego nunc per pestiferum, quod sumsi, corripior allium! *Siderum vapor*, æstus, qui sævit sub ortu Sirii. *Munus*, vestis, Nessi

At, si quid unquam tale concupiveris,
Jocose Mæcenas, precor,
Manum puella savio opponat tuo,
Extrema et in sponda cubet.

CARMEN IV.

Lupis et agnis quanta sortito obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, Sacram metiente te viam
Cum bis trium ulnarum toga,

cruore tincta: vide Ovid. Met. ix, 130 sqq. *Efficacis*, gravissima quæque effecta reddentis, invicti.

19—22. *Tale*, suaviter pro allio, quod ne nomine quidem suo præ ejus contemtu appellat; *Jocose*, vid. argum. Pro *jocose*, quod sane, nisi ad jocum, de quo in argum. diximus, referimus, parum Mæcenatis dignitati convenit, Marklandus rescribendum esse censet, *Jocosa*, ut ad puellam referatur; sed ne puella quidem, quæ ob allii fœtorem oscula repudiat, satis commode *jocosa* dicitur. *Manum savio opponat tuo:* Propert. ii, 29, 39, *Dixit, et opposita propellens savia dextra Prosilit.* *Extrema in sponda cubet*, extrema lecti parte a te semota cubet, ne allii fœtorem trahat.

CARMEN IV.

Acerbissime poeta in hoc carmine hominis cujusdam, qui e servo tribunus militum factus erat, superbiam et insolentiam traducit. Rem indignam plane et vix ferendam esse ait, quod homo, qui servus olim loris cæsus et compede vinctus fuerit, nunc divitiis locupletatus omnes alios præ se contemnat, superbo gressu in toga laxa per viam Sacram se conspiciendum inferat, amplissima latifundia possideat, curru mannis juncto per viam Appiam volitet, et tribuni militum dignitate superbiens prima sedilia in spectaculis inter equites occupet!—Vulgo quidem hoc carmen, *In Sext. Mænam, Pompeii Libertum*, inscribitur; sed recte deleta est hæc inscriptio ab interpretibus recentioribus. Nam cum de tribuni militum honoribus, quos *Mænas* gesserit, nihil aliunde constet, nec ea, quæ de servilibus pœnis in hoc carmine commemorantur, in eum cadere videantur, infamis denique ejus perfidia, quam vel maxime poeta notaturus fuisset, ne verbo quidem in eo notata fuerit; perperam illud a veteribus scholiastis ad *Mænam, Pompeii libertum*, relatum esse facile apparet. Incidit autem hoc carmen, si illud, ut ex versu 19 colligere licet, anno circiter U. C. DCCXVIII, quo exercitum contra Pompeii servilem manum missurus erat Octavianus, scriptum est, in ea tempora, quibus plures omnino, qui infimo loco nati tam bonis quam honoribus proscriptorum ad se translatis, altius verticem extollerent, extitisse satis constat. Ejusmodi igitur hominem aliquem, cujus nomen scire nihil attinet, poeta in hoc carmine tanquam in tabula depictum omnium derisui et contemtui proposuit. Obversatum Horatio esse Anacreontem, Fragm. xxvii (edit. Fisch.) Toupius in Epist. Crit. p. 180 monuit.

1—4. *Lupis et agnis quanta*, cett. Quantum lupis cum agnis, tantum tecum mihi intercedit odium, h. e. tu omnium mihi infestissimus es. De lupis et agnis sibi invicem infestissimis Homer. Iliad. xxii, 263, Οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσιν, Ἀλλὰ κακὰ φρονέουσι διαμπερὲς ἀλλήλοισιν. *Sortito*, ex affectu et instinctu cuique animalium per sortem fatalem insito. *Peruste*, significanter pro, notate, lora enim, dum terga notant, graviter eadem simul urunt; hinc

Ut ora vertat huc et huc euntium
Liberrima indignatio?
" Sectus flagellis hic Triumviralibus,
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit;
Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contemto, sedet.
Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere
Contra latrones atque servilem manum,
Hoc hoc tribuno militum?"

apud Catull. xxv, 10, *inusta flagella*, ubi cf. not. inf. Epist. i, 16, 47, *loris non ureris, aio*. *Funibus Ibericis*, ex sparto, quod in Iberia s. Hispania nascebatur, tortis: vid. Plin. xix, 1, s. 2, et cf. ad Catull. lxiv, 227. *Crura*, sc. peruste. *Dura compede*, nequiores præcipue servi tam in ergastulis, quam in opere foras faciendo, compedes gestare solebant.

5—10. *Licet superbus ambules pecunia*, licet superbo tuo incessu te divitem esse ostentes. *Superbus*, tam ad *pecuniam*, qua quis superbit, quam ad *ambules* referendum: *ambulare*, ut Sat. i, 2, 25, *Malthinus tunicis demissis ambulat*, de iis, qui incessu dignitatem quandam affectant. *Fortuna non mutat genus*, manes tamen semper servilis conditionis homo. *Viam Sacram*, hanc viam enim frequentare inprimis solebat hominum otiosorum turba: cf. inf. Sat. i, 9, 1. *Te metiente:* suaviter jam *viam metiri*, ut paulo ante *ambulare*, dicitur is qui, se non vulgarem hominem esse ostensurus, incessu dignitatem suam prodere studet; incedit autem ejusmodi homo vanus ita, ut gressus ad *mensuram quandam* dirigere videatur. Pro vulgari lectione, *bis ter ulnarum*, cum Bentleio, *bis trium ulnarum*, latinitate id postulante, dedi: vid. Bentl. Toga laxa autem, vel, ut Ovidius Rem. Amor. 680 loquitur, *toga laxo sinu conspicienda*, ab hominibus mollibus, luxuriosis, et divitibus, tanquam opulentiæ insigne, gestabatur. Hinc apud Ciceronem in Catil. ii, 10, homines molliores *velis, non togis amicti* dicuntur. *Ut ora vertat huc et huc euntium Liberrima indignatio?* ut in via Sacra te hinc illinc transeuntes, converso ad te ore, liberrime indignationem suam prodant? Sequentem orationem, *Sectus flagellis* cett. apte et graviter poeta vanum nostrum hominem in via Sacra transeuntibus suggerit.

11—16. *Flagellis Triumviralibus:* de triumviris capitalibus, qui suppliciis a damnatis sumendis præerant, vid. Lipsium ad Tacit. Annal. v, 9, et Cort. ad Sallust. Catil. 55. Eosdem de pœnis servilibus jus dixisse docet Pignor. de Servis p. 13. *Præconis ad fastidium:* scilicet, quo gravior pœna olim ab isto homine sumta fuerat, eo majori illa fastidio et molestiæ fuit præconi, qui tam pœnæ causam, quam magnum plagarum numerum publice pronunciare debuerat. *Arat*, possidet, nihil amplius, ut sup. iii, 16, 26. *Fundi Falerni*, in Campania, ubi ob regionis cum amœnitatem tum fertilitatem latifundia sua habebant Romanorum ditissimi. *Mannis*: *manni*, cf. sup. iii, 27, 7, equi Gallici (*Zelter*), parvi quidem, sed velocitate sua nobiles, quibus beatiores inprimis ad celeriora in villas facienda itinera usi sunt: Lucret. iii, 1076, *Currit agens mannos in villam hic præcipitanter*. *Appiam terit*, per viam Appiam vehitur; hæc via enim celeberrima ducebat in Campaniam et Brundusium. *Sedilibusque magnus in primis eques, Othone contemto, sedet*, et in spectaculis, elusa et susque deque habita lege Roscia, tanquam magnus eques prima sedilia occupat. Lege enim theatrali, quam L. Roscius Otho U. C. DCLXXXVI tulit, sancitum fuit, ne quis in quatuordecim gradibus sive cuneis orchestræ, in qua senatores sedebant, proximis, sederet, nisi qui eques et equestri censu esset. Sed iste homo, quamvis ut tribunus militum equestri dignitate gaudebat, hactenus tamen legem Othonis contemnebat, h. e. eludebat, quod ex mente Othonis plebs et servilis conditionis homines, qualis iste fuit, ab equitibus secerni debebant.

17—20. *Quid attinet*, cett. sensus: quid expedit tanto apparatu classem instruere, ut latrones et servos vincamus, si servi apud nos ad tribuni militum honores evehuntur? *Ora navium gravi pondere*

CARMEN V.

IN CANIDIAM VENEFICAM.

At, o Deorum quidquid in cœlo regit
Terras et humanum genus!
Quid iste fert tumultus? aut quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te, si vocata partubus
Lucina veris adfuit,

rostrata, h. e. rostra navium gravi æris pondere munita. *Latrones atque servilem manum*. Pompeii nempe exercitus, contra quem debellandum Octavianus U. C DCCXVIII profectus est, maximam partem tum ex piratis et servis undique collectis constabat: vid. Dio xlviii, 20; Flor. iv, 8: cf. inf. ix, 9, 10.

CARMEN V.

Ad probrosa illa carmina, quibus vetularum amores petulanter Horatius insectatus est, pertinet inprimis hoc, quod in anili Canidiæ libidine diffamanda versatur. E multis, quos insolenter olim tractasse videtur Canidia, amatoribus, unus tantum, ut poeta narrat, ei relictus fuerat, ridiculus scilicet quidam senex *Varus*, et hic ipse alia simul scorta sectans. Ab his igitur cum ejus animum non avertere posset formæ, quam ætas abstulerat, lenocinio, ad artem magicam, qua ei vim faceret, confugere debebat libidine furens Canidia. Hinc, sive ista a superstitiosa plebe vere pro venefica habita, sive, quæ hoc nomine differretur, digna poetæ visa fuerit, nefanda, quæ furiosa anus ad libidinosi senis animum sibi uni devinciendum perpetraverit, enarrantur in hoc carmine scelera. In quibus cum unum præcipue atrocitate superaret cetera omnia, horrendum nempe illud consilium, quo ista ex pueri ingenui, fame enecti, medulla et jecore efficacissimum philtrum conficere instituerit; hujus totius rei scenam in hoc carmine repræsentat, et Canidiam sacra magica cum tribus aliis administris, Sagana, Veia, et Folia, adornantem inducit; adest puer, et cum malum sibi a Canidia parari ex truci ejus in se defixo vultu animadvertit, eam, ut sibi parcat, per omnes deos rogat et obsecrat, sed frustra! Canidia miserum puerum, prætexta ei derepta, denudat, sacra magica apparat, et varia, quæ iis adhiberi solebant, accendi jubet. Sagana domum lustrat, et Veia scrobem effodit, quo puer, ad mentum usque ita infossus, ut appositas dapes videre quidem, nec tamen eas attingere posset, in philtri miscendi usum fame pereat. Nec deest huic sacrorum magicorum administrationi Folia, famosa pariter tum temporis venefica. Mox Canidia horrendo carmine rerum magicarum numina, Noctem et Hecaten, appellat, easque, ut Varum sibi adducant, precatur. Quo non veniente indignatur illa de vano incantationis suæ eventu, et efficaciorem istam ex pueri jecore et medulla comparandam potionem minatur. Puer interim, nulla sui miseratione veneficas tangi sentiens, diras veneficis istis imprecatur, quas ipse poeta Canidiæ in hoc carmine imprecaturus erat.

1—10. Puer mala, quæ sibi imminebant, expavescens, in hæc verba erumpit: *At, o deorum quidquid in cœlo regit Terras et humanum genus!* h. e. at, per deos immortales, quid sibi vult hic tumultuosus apparatus? *quidquid deorum*, nota elegantia, pro, omnes dii: Liv. iii, 25, *et quidquid deorum est;* idem ii, 35, *quidquid patrum*, pro, omnes patres. Plura vid. apud Drakenb. ad Liv. T. iv, p. 675. *Tumultus;* videbat enim in rebus magicis apparandis huc et illuc discurrere veneficas. *Aut quid*, sc. sibi volunt. *In unum*, sc. conversi; abrupta oratio egregie ad pueri perturbationem exprimendam adornata est. *Per liberos:* bene pueri animum doloris, quem parentes (cf. v. 101) de ejus interitu suscepturi sint, subit cogitatio; itaque obtestatur Canidiam per maternum ejus, si vere mater sit, animum, ut parentum causa sui misereat. *Si vocata Lucina:* cf. sup. ad iii, 22, 3. *Partubus veris*, vere parienti, h. e. nisi forte eos aliis matribus per malas

Per hoc inane purpuræ decus precor,
Per improbaturum hæc Jovem,
Quid ut noverca me intueris, aut uti
Petita ferro bellua?
Ut hæc tremente questus ore constitit
Insignibus raptis puer,
Impube corpus, quale posset impia
Mollire Thracum pectora;
Canidia, brevibus implicata viperis
Crines et incomtum caput,
Jubet sepulcris caprificos erutas,
Jubet cupressus funebres,
Et uncta turpis ova ranæ sanguine,
Plumamque nocturnæ strigis,
Herbasque, quas Iolcos atque Iberia
Mittit, venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta jejunæ canis,
Flammis aduri Colchicis.

fraudes subduxeris; inter ipsas preces igitur puer notat Canidiæ scelera, quod ad totius carminis consilium referendum est. *Per hoc inane purpuræ decus*, per hanc togam prætextam, ingenuitatis meæ insigne, vanum illud, si me non tutum præstare potest a tua violentia; *inane*, quia nulla prætextæ ratione habita vim parabat Canidia: de *prætexta*, ut insigni, quod pueros ingenuos contra injuriam et violentiam muniret, laudant Quinctil. Decl. cccxl extr. *Ego vobis allego etiam ipsum sacrum prætextarum, quo sacerdotes velantur, quo magistratus, quo infirmitatem pueritiæ sacram facimus ac venerabilem.* Scelus autem Canidiæ eo, quod ejus furor ne ingenuo quidem puero pepercerit, mirum in modum augeri, quilibet ipse sentit. *Aut uti petita ferro bellua?* vel ut sæva bestia eum, a quo petita est, intueri solet, torvis nempe et minacibus oculis.

11—24. *Ut hæc tremente questus ore*, cett. sensus et orationis nexus: postquam puer, hæc ore tremente questus, prætexta ei derepta, ut corpus impube et nudum (per appositionem pro, impubi corpore), cujus adspectus vel impia Thracum pectora flectere posset, constitit; tum Canidia cett. *Brevibus implicata viperis Crines et incomtum caput*, Furiarum more anguineo capillo redimita; hinc venefica Erichto, ad sacra magica se accingens, apud Lucan. vi, 654, *Discolor et vario Furialis cultus amictu Induitur, vultusque aperitur crine remoto, Et coma vipereis substringitur horrida sertis.* *Incomtum:* sic Tisiphone apud Tibull. i, 3, 69, *Tisiphoneque impexa comas pro crinibus angues.* *Caprificos erutas sepulcris;* ad infaustas enim et infelices arbores, quarum ligna in sacris magicis accendi solebant, pertinebat *caprificus* in sepulcris nata: cf. Propert. iv, 5, 74. *Cupressus funebres*, quia *cupressus* in tumulis poni solebat; hinc sup. ii, 1, 5, dicitur, *invisa*. *Uncta*, polluta, contaminata, ut sup. ii, 1, 5, *arma cruore uncta*, inf. Sat. ii, 2, 68, *neque, sicut simplex Nævius, unctam Convivis præbebit aquam;* et sic *unctæ manus* Sat. ii, 4, 78. *Turpis ranæ*, rubetæ, quæ, quia sanguine venenato, ut vipera, turgere putabatur, sacris magicis inserviit: vid. Propert. iii, 6, 27. *Nocturnæ strigis*, ex noctuarum genere, ob flebilem inprimis vocem, quam noctu e culminibus et in bustis edit, inauspicatæ; de ejus, uti *bubonis*, in sacris magicis usu vid. Ovid. Fast. vi, 139 sqq. Senec. Med. 731 sqq. *Iolcos*, urbs Thessaliæ, ut omnis Thessalia, venenorum feracissima: Tibull. ii, 4, 56. *Iberia*, Ponti regio, Colchis vicina; intelliguntur igitur venenatæ herbæ, qualibus Medea usa sit: cf. Virg. Ecl. viii, 95. *Colchicis*, magicis, quales additis lignis infelicibus accenderit Medea Colchica.

25—28. *Expedita*, succincta: inf. Sat.

At expedita Sagana per totam domum
Spargens Avernales aquas,
Horret capillis, ut marinus, asperis,
Echinus, aut Laurens aper.
Abacta nulla Veia conscientia
Ligonibus duris humum
Exhauriebat, ingemens laboribus;
Quo posset infossus puer
Longo die bis terque mutatæ dapis
Inemori spectaculo;
Quum promineret ore, quantum extant aqua
Suspensa mento corpora:
Exsucta uti medulla, et aridum jecur
Amoris esset poculum,
Interminato quum semel fixæ cibo
Intabuissent pupulæ.
Non defuisse masculæ libidinis
Ariminensem Foliam,

i, 8, 23, *Vidi egomet nigra succinctam vadere palla Canidiam.* *Spargens Avernales aquas*, sc. ad domum lustrandam: *aquæ Avernales*, ex Averno petitæ. Hinc Dido, sacra magica ad se amore exsolvendam instituens, apud Virg. Æn. iv, 512, *Sparserat et latices simulatos fontis Averni*; et sic *Stygius lacus*, apud Propert. iv, 3, 15. *Marinus Echinus*, erinaceus (*Meer-Igel*); hinc ducta proverbialis locutio, ἐχίνου τραχύτερος. *Laurens*: hanc lectionem, quæ N. Heinsii debetur ingenio, non dubitavi cum Bentleio in textum recipere, cum vulgata lectio, *currens*, aprorum naturæ repugnet, quippe qui non currendo, sed stando et pugnæ se aptando setis inhorrescere solent: vid. Homer. Iliad. xiii, 471, et Odyss. xix, 439 et 446. *Laurens*, epitheton ornans, quod *apris*, quos Laurentes silvæ alere inprimis solebant, sæpe tribuitur: multa exempla vid. apud Bentleium.

29—40. *Abacta nulla Veia conscientia*: Veia, quæ a re jussa se non abigi et deterreri patiebatur sceleris, quod perpetraret, conscientia, *humum exhauriebat*, scrobem effodiebat; *ingemens laboribus*, significanter de duriore labore, qui omni virium nisu inter gemitus et anhelitus perficitur: sic fere apud Virg. Geo. i, 48, *taurus aratro ingemere* dicitur. *Quo posset infossus puer Longo die bis terque mutatæ dapis Inemori spectaculo*, ut ibi infossus puer adspectu appositarum epularum, et sæpius per longum diem, ut eo majore earum desiderio maceraretur, mutatarum intabesceret et fame enecaretur: *posset inemori*, pro, inemoreretur; *posse* enim sæpe inservit periphrasi. *Aqua suspensa mento corpora*, viva imagine pro tenui, natantes. *Medulla exsucta*, fame exesa et exsiccata: Ammian. Marcell. xxx, 4, *ad usque ipsas medullas exsuctus*. *Amoris poculum*, philtrum. *Quum semel*, h. e. simul ac, ut *ut semel* inf. Sat. ii, 2, 124. *Cibo interminato*, ad quem tangendum non admittebatur.

41—46. *Non defuisse masculæ libidinis Ariminensem Foliam*, cett. sensus: Foliam Arimino (Umbriæ oppido) ortam, nefandæ libidinis veneficam, operam suam his sacris magicis commodasse, Neapolis et vicinorum oppidorum incolis persuasum fuit; haud dubie, quod in hac præcipue regione multa de Foliæ arte magica circumferebantur: *masculæ libidinis*, Græcis ejusmodi femina, quæ ipsa libidini suæ contra leges naturæ satisfacere studet, τριβὰς dicitur: vid. Martial. i, 91, et cf. Juvenal. vi, 310. *Otiosa*, jucundum literarum amantibus otium præbens: de *Neapoli*, studiorum sede, vid. Wernsdorf. ad Poett. Min. T. iv, Excurs. ix, p. 395. Sed Cl. Mitsch. ideo nunc Neapolin *otiosam* dictam esse putat, quod Romani, amœnitate regionis invitati, eo secedere soliti fuerint. Idem mihi videtur. *Voce Thessala*, carmine

Et otiosa credidit Neapolis,
Et omne vicinum oppidum:
Quæ sidera excantata voce Thessala,
Lunamque cœlo deripit.
Hic irresectum sæva dente livido
Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? O rebus meis
Non infideles arbitræ,
Nox, et Diana, quæ silentium regis,
Arcana quum fiunt sacra,
Nunc, nunc adeste; nunc in hostiles domos
Iram atque numen vertite.
Formidolosæ dum latent silvis feræ,
Dulci sopore languidæ,
Senem, quod omnes rideant, adulterum
Latrent Suburanæ canes,
Nardo perunctum, quale non perfectius
Meæ laborarint manus.—

magico. *Lunamque cœlo deripit:* Virg. Ecl. viii, 69, *Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam,* ubi fuse de hac re egit Cerda.

47—54. *Hic irresectum sæva dente livido Canidia rodens pollicem:* en fœdam corporis spurcitiem, qua Canidia carmen magicum decantans inducitur! *Irresectum pollicem:* Furiæ quoque, quarum externum habitum veneficis induunt poetæ, *ungues irresectos* gerunt, uti depictam earum unam nobis dedit Boettigerus in præclaro libello, *Furien-Maske* (Weimar, 1801), Tab. i: cf. inf. Sat. i, 8, 26. *Livido,* lurido, carioso, quales vetularum dentes esse solent. *Quid dixit? aut quid tacuit?* nefanda quæque effata et palam professa est, quod gravius per interrogationem extulit poeta. *O rebus meis Non infideles arbitræ, Nox, et Diana,* cett. Noctem et Dianam sive Hecaten, sacrorum magicorum præsides, veneficarum more invocat Canidia; ut Medea apud Ovid. Met. vii, 192 sqq., *Nox, ait, arcanis fidissima—Tuque triceps Hecate, quæ cœptis conscia nostris Adjutrixque venis:* cf. Senec. Med. 740, et Lucan. vi, 695 sqq. *Quæ silentium regis, Arcana quum fiunt sacra,* pro vulgari, quæ sacra arcana moderaris, quum illa sub noctis silentio fiunt. *Nunc, nunc adeste; nunc in hostiles domos Iram atque numen vertite:* "ex antiquo," ait Mitscherlichius, "precandi ritu, pro, mihi propitiæ sitis, ira vestra in hostes ablegata." Sed in quosnam Noctis et Dianæ hostes? Per *hostiles domus* haud dubie intelligendæ sunt eæ quæ ipsi Canidiæ infestæ fuerunt; malim igitur de meretricibus, quæ Varum a Canidiæ amplexibus nunc detinerent, cogitare.

55—60. *Formidolosæ dum latent silvis feræ,* cett. vulgarem sententiam, "adducite mihi senem a meretricibus Suburanis," ita effert: facite, quæso, o Deæ, ut media nocte Varum, nardo, quo melius et perfectius ego nunquam mihi confecisse videor, peruncturn, canes in vico Subura petant, et latratu, de qua re omnes risum tollant, redeuntem persequantur. *Suburanæ canes,* in vico enim *Subura,* s. *Suburra,* nequitiæ suæ officinam habebant meretrices; hinc apud Mart. vi, 66, v. 1 sqq. de præcone puellam vendente, *Famæ non nimium bonæ puellam, Quales in media sedent Suburra, Vendebat modo præco Gellianus:* cf. Pers. v, 32. *Nardo perunctum.* Per *nardum* Canidia non proprie unguenta, quibus alias homines venustiores vel ridiculos adeo senes (cf. Plaut. Casin. Act. ii, Sc. 3), puellis placendi causa se delibuisse constat, sed satis salse venenatas herbas, quarum vi nunc adduci debebat Varus, intellexisse videtur; alias non addidisset, *Quale non perfectius* (h. e. efficacius) *Meæ laborarint manus;* Canidia enim, ut venefica, non nardum, sed venena parabat miscebatque, nec facile nardum, quo

Quid accidit? cur dira barbaræ minus
Venena Medeæ valent,
Quibus superbam fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
Quum palla, tabo munus imbutum, novam
Incendio nuptam abstulit?
Atqui nec herba, nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione pellicum.—
Ah! ah! solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
O multa fleturum caput!
Ad me recurres; nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus.
Majus parabo, majus infundam tibi
Fastidienti poculum.

perunctus meretricibus placet Varus, ei suppeditatura fuisset.

61—70. *Quid accidit? cur*, cett. Non uno tenore hæc omnia pronunciasse, sed orationem interdum, ut res ferebat, Canidiam inhibuisse puta. Cum igitur, compressa jam aliquantisper voce Varum, quem ad se rediturum esse speraverat, frustra exspectasset Canidia; tum illa moræ impatiens, et indignatione de vano incantationis suæ effectu plena, in hæc fere verba erumpit: "Quid tandem accidit, cur minus nunc vim suam exserunt venena alias efficacissima? Atqui ego omnium herbarum venenatarum sum scientissima! Nihilominus Varus indormit nunc omnium pellicum cubilibus, medicamine quasi aliquo, quod mei oblivionem inducat, infectis!" Apud Virgilium quoque Ecl. viii, venefica ita carmen suum decantat, ut eventum incantationis exspectando in media oratione aliquantisper subsistat; sic enim illa v. 101, *Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti Transque caput jace, nec respexeris; his ego Daphnin Adgrediar*; jam exspectat redeuntem ab urbe Daphnin, qui cum interposita aliqua mora non venisset, tum demum addit, *nihil ille deos, nil carmina curat*. *Cur dira venena Medeæ*: cum Medea se comparat Canidia, et quam illius venena vim habuisse feruntur, eandem suis quoque venenis vindicat, uti venefica apud Theocrit. ii, 15, *Φάρμακα ταῦθ' ἔρδοισα μήτε τι Κίρκης Μήτε τι Μηδείας μήτε ξανθᾶς Περιμήδας*. *Barbaræ*, Colchicæ. *Superbam pellicem*, Creusam, s. Glaucen, ob honorem, quo ab Jasone Medeæ prælata fuerat, magnifice se nunc extollentem; simillime autem sup. Epod. 3, 13, de Medea, *Hoc delibutis ulta donis pellicem, Serpente fugit alite*, ubi de hac re cf. not. *Tabo munus imbutum*, pallam, quam veneno infectam ut munus nuptiale Creusæ miserat. *Fefellit me*, fugit meam artis magicæ peritiam. *Cubilibus unctis oblivione*, cubilia, ubi nunc latebat Varus, Canidiæ plane immemor, paulo sublimius *uncta oblivione* dicuntur, h. e. ejusmodi quasi herbis imbuta quæ oblivionem offunderent.

71—82. *Ah! ah! solutus ambulat veneficæ Scientioris carmine.* Antequam hæc loqueretur Canidia, eam paulisper in meditatione defixam adstitisse, et de causa irriti sui conatus cogitasse existima, qua inventa, "Ah! ah!" inquit, "nunc scio, cur Varus non venerit; ille scilicet scientioris cujusdam veneficæ carmine a vi incantationis meæ solutus nihil mea carmina curat, sed secure et libere circumvagatur." *Ambulat: ambulare* jam de iis qui securi et tuti ab omni periculo incedunt: sup. iv, 5, 17, *Tutus bos etenim rura perambulat*. *Non usitatis, Vare, potionibus, O multa fleturum caput!* cett. ergo, o Vare, novæ et insolitæ, quam tibi miscebo, potionis vi non sine multis la-

Priusque cœlum sidet inferius mari,
Tellure porrecta super,
Quam non amore sic meo flagres, uti
Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, jam non, ut ante, mollibus
Lenire verbis impias;
Sed dubius, unde rumperet silentium,
Misit Thyesteas preces:
Venena magnum fas nefasque, non valent
Convertere humanam vicem.
Diris agam vos: dira detestatio
Nulla expiatur victima.
Quin, ubi perire jussus exspiravero,
Nocturnus occurram Furor,
Petamque vultus umbra curvis unguibus,
Quæ vis Deorum est Manium;

crimis ad me recurres, nec te semel mihi advocatum alia saga iterum a me avocare carmine suo valebit. *Multa fleturum,—multa,* pro, multum; sic plane *multa lacrimans,* apud Ennium in Fragment. p. 124 edit. Hessel. quod exstat apud Cicer. de Divinat. i, 20. *Fleturum,* doliturum: inf. Sat. ii, 1, 46, *Qui me commórit—Flebit et insignis tota cantabitur urbe.* *Marsis vocibus,* pro quibusque carminibus magicis. *Marsi* ut serpentium venenatorum domitores præcipue celebrantur: vid. Aul. Gell. xvi, 11, hinc Virg. vii, 758, *Marsis quæsit æmontibus herbæ,* ubi vid. Cerd.: cf. Nic. Heins. ad Ovid. Art. Am. ii, 102, inf. xvii, v. 29 *Marsa nænia* pariter de carmine magico. *Majus parabo,* cett. multo fortius et potentius philtrum tibi parabo, et tibi, quamvis invito et reluctanti, infundam. *Priusque cœlum sidet,* cett. Et prius totus rerum naturæ ordo invertetur et confundetur, quam fieri poterit hoc, ut non tanta, quanta nunc hoc bitumen, amoris mei flamma corripiaris. *Bitumen:* de *bituminis* in re magica usu cf. Virg. Ecl. viii, 82. *Atris,* refer ad atrum fumum, quem bituminis flamma volvit rotatque.

83—102. *Sub hæc puer,* dum hæc Canidia peragebat, et puer nihil spei sibi relictum esse intelligebat. *Lenire,* sc. tentavit, aggressus est, vel simpliciter pro, lenibat. *Unde rumperet silentium,* quibus verbis justam de inaudita veneficarum in se crudelitate iram palam faceret. *Preces Thyesteas,* exsecrationes, qualibus Thyestes fratrem suum Atreum insectatus est. *Venena magnum fas nefasque, non valent Convertere humanam vicem:* sensus: veneficæ quidem incantationibus suis sanctissima quæque polluere et fanda nefandis permiscere valent, sed eædem non valent sortem et pœnam, quæ earum scelera manet, immutare et a se avertere. *Fas nefasque convertere:* similiter fere apud Virg. Geo. i, 505, *Quippe ubi fas versum atque nefas.* *Humanam vicem,* sortem hominum sceleribus destinatam; ἀμοιβήν, ἀντίποινον· cf. sup. i, 28, 33. *Diris vos agam,* malis exsecrationibus, quibus pœna a vestris sceleribus expetatur, vos urgebo et persequar; *agere,* pro, urgere, persequi, ut carm. sq. v. 7. *Nocturnus occurram Furor,* tempore nocturno vobis vexandis et terrendis adero. Uti *Furiæ* scelestos homines, ita puer veneficas persequi vult; sed, ut puer, non *Furiarum,* sed *Furoris* personam induit. Comparant Sueton. Ner. c. 34, *neque sceleris conscientiam—ferre potuit, sæpe confessus exagitari se materna specie, verberibus Furiarum ac tædis candentibus.* Dido quoque paulo ante mortem apud Virg. Æn. iv, 384, *Sequar atris ignibus absens, Et, quum frigida mors anima seduxerit artus, Omnibus umbra locis adero.* *Petamque vultus:* Ovid. in Ibin 146, *Tum quoque factorum veniam memor umbra tuorum, Insequar et vultus ossea forma tuos.* *Quæ vis Deorum est Manium:* apposite in hanc rem Cl. Mitsch. laudat Val. Flacc. iii, 386. *Assidens:* notissimus est locus Ciceronis pro Rosc. Amerin. c. 24, ubi re, quam poetæ per Furiarum

Et inquietis assidens præcordiis,
Pavore somnos auferam.
Vos turba vicatim hinc et hinc saxis petens
Contundet obscenas anus.
Post insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites:
Neque hoc parentes, heu mihi superstites!
Effugerit spectaculum.

CARMEN VI.

Quid immerentes hospites vexas, canis,
Ignavus adversum lupos?
Quin huc inanes, si potes, vertis minas,
Et me remorsurum petis?

imaginem designare voluerint, exposita, additur, *Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque Furiæ, quæ dies noctesque parentum pœnas a consceleratissimis filiis repetant.* *Obscenas*, abominandas, detestabiles; exempla vid. ad Catull. lxviii, 99. *Different*, huc illuc secum tracta devorabunt. *Esquilinæ alites:* intellige aves famelicas et rapaces, accipitres, milvios, corvos, cett. in regione illa ad montem Esquilinum, ubi supplicia a damnatis sumebantur, circumvolitantes et projecta occisorum corpora dilaniantes. *Neque hoc parentes, heu mihi superstites! Effugerit spectaculum.* Quod quidem pœnarum, a scelestis veneficis expetitarum, spectaculum parentibus meis, heu tristi meo fato superstitibus, accidet gratissimum; h. e. parentes autem mei superstites de hac gratia scelestis veneficis relata gaudebunt.

CARMEN VI.

Contra hominem quendam maledicum, ignavo pusilloque animo eos tantum, quos se impune rodere posse sciret, petentem, minaciter poeta exsurgit. Comparat autem istum hominem cum ejusmodi cane degenere, qui quosque quidem sibi obvios sine omni discrimine ferociter allatret, sed ipse petitus timide refugiat, vel objecto cibo statim placetur; se vero cum iis canibus generosioribus qui, quas semel sibi infestas feras petunt, in iis urgendis et persequendis fortiter persistunt. Monet igitur istum hominem, ne temere se lacessat, dum, demta canis imagine, ejusmodi ei minatur iambos, quales olim Archilochus in Lycamben, et Hipponax in Bupalum vibraverit. Vulgo hoc carmen *In Cassium Severum* inscribitur; sed quod supra ad hujus libri carmen quartum de *Sex. Mæna, Pompeii liberto*, cui illud vulgo inscribitur, monuimus, idem nunc de *Cassio Severo* valet. Quodsi enim Horatius hoc carmen cum inscriptione, *In Cassium Severum*, publicasset, haud dubie ipsum Cassium in hoc carmine appellasset. Sine dubio igitur hujus carminis inscriptio veteri cuidam scholiastæ debetur, qui, cum apud Tacit. Annal. i, 72, et iv, 31, *Cassium Severum* hominem maledicentissimum fuisse legisset, se eum, in quem scriptum esset hoc carmen ab Horatio, invenisse putavit.

1—4. *Immerentes hospites;* maledicus igitur iste homo eorum adeo bonæ famæ, quos lædere nefas fuit, obtrectare solebat. *Canis:* prava ista obtrectandi maledicendique aliis libido passim cum importuno canum latratu comparatur; hinc maledicta aliis ingerentes *latrare*, Græce, ὑλακτεῖν, βαΰζειν, dicuntur: vid. Mitsch. Maledicus autem iste similis fere fuit iis canibus, de quibus Cicero in Orat. pro Rosc. Am. c. 20 ait, *Quodsi luce quoque canes latrent, quum deos salutatum aliqui venerint; opinor, iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, quum suspicio nulla sit:* comparat nempe Cicero in hoc loco malos accusatores cum canibus importuno tempore latrantibus. *Lupos*, qui non sine periculo a canibus petuntur, adeoque nunc pro iis, qui maledicorum voces facile com-

Nam, qualis aut Molossus, aut fulvus Lacon,
Amica vis pastoribus,
Agam per altas aure sublata nives,
Quæcunque præcedet fera.
Tu, quum timenda voce complesti nemus,
Projectum odoraris cibum.
Cave, cave! namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua;
Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.
An, si quis atro dente me petiverit,
Inultus ut flebo puer?

CARMEN VII.

AD POPULUM ROMANUM.

Quo, quo scelesti ruitis, aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?

primere possunt. Cl. Mitsch. comparat Pindar. Pyth. ii, 154. *Inanes minas*, quales sunt eorum canum, qui terrent tantum latrando, non nocent mordendo. *Si potes*, sc. hoc impetrare ab ignavia tua.

5—10. *Aut Molossus, aut fulvus Lacon:* canes Epirotici et Spartani paulo robustiores, tam pastoribus ad greges a nocturnis furibus et luporum incursu defendendos, quam venatoribus ad feras indagandas et persequendas inserviebant: Virg. Geo. iii, 404, *Nec tibi cura canum fuerit postrema; sed una Veloces Spartæ catulos acremque Molossum Pasce sero pingui. Nunquam custodibus illis Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum — horrebis;* ubi de utriusque canis forma et indole egit Vossius. *Quæcunque præcedet fera*, pro, agam quamcunque, quæ mihi præcedet, feram, h. e. omnes ante me currentes feras urgebo et persequar. *Projectum odoraris cibum:* Cl. Mitsch. comparat Martial. iv, 53, 6.

11—16. *Asperrimus*, acerbissimus: cf. inf. ad Epist. ad Pis. v. 221. *Parata tollo cornua*, cum armis, quæ in promtu habeo, fortiter exsurgam; intelligit nimirum iambos, quibus ita se aggressurum esse ait maledicos, uti cornibus suis taurus sibi infestos aggredi solet. Non persistit igitur poeta in allegoria a canibus ducta, sed nova imagine se timendum facit maledicis; quæ quidem imaginum mutatio et diversitas displicere omnino debet rem ad artis præcepta æstimantibus: cf. sup. ad ii, 5, 9. *Qualis Lycambæ spretus infido gener, Aut acer hostis Bupalo:* qualem se Lycambæ præbuit Archilochus, cum ille filiam suam jam Archilocho desponsam concessisset alii, aut qualis iram suam effudit Hipponax in Bupalum, quod is cum Anthermo Hipponactis imaginem, fœditate insignem, deridendam circulis exposuerat: vid. Plin. xxxvi, 5. Uterque autem poeta, Archilochus quidem Lycamben, Hipponax vero Bupalum et Anthermum, iamborum suorum acerbitate ad restim redegisse dicuntur. *Inultus*, qui ob infirmitatem suam non ulcisci potest factam sibi injuriam.

CARMEN VII.

Scriptum est hoc carmen sine dubio eo tempore, quo, cum, victo Lepido et Sexto Pompeio occiso, sopita aliquamdiu quievissent bella civilia, novum illud, quod U. C. DCCXXI contra Antonium parabat Octavianus, gliscere inciperet, et ignes doloso cineri suppositi jam jam prorumpere viderentur. Poeta igitur nova, quæ patriæ intendantur, animo concipiens pericula, populares suos a nefando isto bellum civile redintegrandi consilio ita deterrere studet, ut primum mala et damna, quæ bella civilia jam intulerint, iis ante oculos ponat; deinde, quam cæcus iste furor sit, quo se non contra hostem aliquem exter-

Parumne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidæ Carthaginis
Romanus arces ureret;
Intactus aut Britannus ut descenderet
Sacra catenatus via:
Sed ut, secundum vota Parthorum, sua
Urbs hæc periret dextera.
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus,
Nunquam, nisi in dispar, feris.
Furorne cæcus, an rapit vis acrior?
An culpa? responsum date.
Tacent, et ora pallor albus inficit,
Mentesque perculsæ stupent.
Sic est: acerba fata Romanos agunt,
Scelusque fraternæ necis;
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

num, sed sævis bestiis adeo immaniores contra semetipsos agi patiantur, graviter ostendat; denique fatalium, quæ eorum scelera maneant, pœnarum præsagitione eos percellat.

1—4. *Quo, quo scelesti ruitis*, quo tandem rapi vos patimini vestris, o cives, sceleribus? *Scelus* (ἄγος) admittunt, et ei expiando se obligant, qui sanguine, in bello civili fuso, inquinantur; hinc sup. i, 2, 29, de bellis civilibus, *Cui dabit partes scelus expiandi Jupiter? Enses conditi*, postquam nempe U. C. DCCXVIII Pompeius Antonii jussu occisus fuerat, vid. Dio xlix, 18, Vell. ii, 79, ensibus huc usque in vagina conditis per aliquot annos a bello civili cessatum fuerat. *Campis atque Neptuno super*, terra marique: sup. ii, 1, 29, de bellis civilibus, *Quis non Latino sanguine pinguior Campus sepulcris impia prælia Testatur—quod mare Dauniæ Non decoloravere cædes?*

5—10. *Non ut superbas*, cett. non quidem ut Romani sanguinem illum contra hostes externos funderent, et, sicut olim, vel superbam Carthaginem everterent, vel de Britannis perdomitis triumpharent, sed ut Romanum imperium ex voto Parthorum se suis ipsius viribus conficeret. *Superbas*, refer ad Carthaginiensium de potentia sua superbiam. *Invidæ*, summi imperii gloriam Romanis invidentis; hinc *invida Romani imperii æmula* Carthago dicitur apud Sallust. Cat. 10. *Intactus aut Britannus. Intactus* dicitur *Britannus*, cum nondum *adjectus imperio Romano* (vid. sup. iii, 5, 3, et ibi not.) integris adhuc viribus resisteret Romanis. *Descenderet Sacra catenatus via*, vinctus per viam Sacram ante currum triumphantis duceretur, et inde in carcerem (ubi supplicia a captivis sumebantur) *descenderet*. Laudant in hanc rem locum Ciceronis Verr. v, 30, *At etiam qui triumphant, eoque diutius vivos hostium duces servant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum spectaculum, fructumque victoriæ populus Romanus percipere possit; tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem jubent; idemque dies et victoribus imperii et victis vitæ finem facit. Secundum vota Parthorum*, ut optant imperio nostro infestissimi. Notus in hanc sententiam est locus Homer. Iliad. i, 255, Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος, Πριάμοιό τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ, Εἰ σφῶϊν τάδε πάντα πυθοίατο μαρναμένοιιν. *Sua Urbs hæc periret dextera:* similiter inf. Epod. 16, 2, *Suis et ipsa Roma viribus ruit*; Liv. in Procem. *legentium plerisque—festinantibus ad hæc nova, quibus jam pridem prævalentis populi vires se ipsæ conficiunt.*

11, 12. *Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus*, cett. Ejusmodi immane, quo cives in cives sæviunt, ingenium nec lupis nec leonibus esse solet, qui nunquam, nisi in dispar genus, sævi sunt. Juvenal. xv,

CARMEN VIII.

Rogare longo putidam te sæculo,
Vires quid enervet meas?
Quum sit tibi dens ater, et rugis vetus
Frontem senectus exaret,
Hietque turpis inter aridas nates
Podex, velut crudæ bovis.
Sed incitat me pectus, et mammæ putres,
Equina quales ubera;
Venterque mollis, et femur tumentibus
Exile suris additum.
Esto beata, funus atque imagines
Ducant Triumphales tuum;
Nec sit marita, quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet;

160, *quando leoni Fortior eripuit vitam leo?* ubi in sententiam, feras non sævire in sui generis feras, plura exempla attulit Cl. Ruperti.

13—16. *Vis acrior*, divinitus, velut noxa, immissa mentis cæcitas; θεοβλάβεια. *Culpa* (ἄτη), delicta et scelera, quæ perpetrata a majoribus nepotes luere et expiare debent: cf. iii, 6, 1. *Tacent*, tacendo mentem suam aperiunt, et se culpæ obnoxios fatentur. Cic. in Catil. i, 8, *Quid est, Catilina? ecquid attendis? ecquid animadvertis horum silentium? patiuntur, tacent.* *Stupent*, significanter pro tenui, sunt.

17—20. *Romanos agunt*, urgent et premunt. *Scelusque fraternæ necis*, scelus quod Romulus fratris sui cæde commisit. *Ut immerentis fluxit in terram Remi Sacer nepotibus cruor*, postquam sanguis innocentis Remi in terram fluxit nepotibus *sacer*, h. e. expiandus, sive, postquam Romulus parricidium nepotibus expiandum perpetravit. Bella civilia ab hoc parricidio, tanquam prima Romanæ gentis labe, repetit quoque Lucanus i, 95, *Fraterno primi maduerunt sanguine muri.* Sed Virgilius Geo. i, 502, majorum scelera, nepotibus per bella civilia expianda, altius a Laomedontis perjuriis derivat.

CARMEN VIII.

In nullo carmine magis pudicitiæ et honestatis leges migrasse videtur Horatius, quam in hoc, ubi turpem libidinosæ anus formam pudenda plane protervia descriptam dedit. Quæ quidem protervia licet lectorum cuique, qui non omni honestatis sensu destitutus sit, displicere omnino et nauseam creare debeat; eadem tamen ætatis, qua hoc carmen scriptum est, licentia et ingenio excusari quodammodo posse videtur. Fortasse quoque totius hujus carminis spurcities Archilocho vel alii poetæ Græco, quem Horatius expressit, tribuenda est. Fingit autem poeta, vetulam aliquam ex se quæsivisse, quid sit, quod ad libidinem secum exercendam languere nunc et torpere incipiat? Respondet igitur ei in hoc carmine, et torporis sui causas, ab anili ejus turpitudine petitas, petulanter aperit.

1—6. *Rogare longo putidam te sæculo*, cett. sensus et nexus: tune, cujus corpus longa annorum deturpavit series, rogas, cur ad rem tecum habendam nulla amplius stimuler libidine? quasi id rogare opus sit, cum sit tibi dens ater, cett. *Rogare te:* plenius, fierine potest ut roges, vel simpliciter pro, rogasne? ut passim apud Comicos. *Longo sæculo putidam*, in grandi jam ætate, quæ importuna et invisa est amatoribus, constitutam, turpem vetulam. Similis annosæ vetulæ descriptio est in Priapeis carm. lvii, 1, *Cornix et caries vetusque bustum, Turba et putrida facta sæculorum:* cf. Mitsch. *Vetus senectus*, ut *veteres senes* apud Tibull. i, 8, 50. *Frontem rugis exaret:* cf. Virg. Æn. vii, 417. *Crudæ*, quia cruda fere caro in macris bobus, præcipue inter nates, conspicitur.

Quid? quod libelli Stoici inter sericos
Jacere pulvillos amant:
Illiterati num minus nervi rigent?
Minusve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
Ore allaborandum est tibi.

CARMEN IX.

AD MÆCENATEM.

Quando repostum Cæcubum ad festas dapes,
Victore lætus Cæsare,
Tecum sub alta, sic Jovi gratum, domo,
Beate Mæcenas, bibam,
Sonante mixtum tibiis carmen lyra,
Hac Dorium, illis Barbarum?

7—10. *Sed:* hæc particula irrisioni inservit, ut alias *videlicet*. Multo minus, ait, me incitare potest *pectus*, cett. *Venter mollis*, languidus, opponitur firmo adhuc et succulento. *Additum*, superimpositum.

11—20. *Esto beata*, cett. sensus: sis licet dives et nobilis, nec ulla alia matrona pretiosioribus margaritis ornata incedat, imo sis docta et philosophiæ dedita; nihilo minus tamen nervi mei, qui sunt illiterati, h. e. qui non mulierum doctrina, sed earum forma incitantur, rigent, fascinumque languet, quod quidem, cum illud anili tua forma provocari nequeat, alio modo tibi provocandum est. *Imagines Triumphales*, majorum scilicet, quibus triumphi honor contigit, adeoque nobilissimorum virorum imagines. *Funus tuum ducant*, funeri tuo præferantur, quod non tantum in nobilium virorum, sed etiam nobilium matronarum funere fieri solebat: vid. Cic. de Orat. ii, 55. *Funeris* autem eo acerbius mentionem facit, cum ista anus, ut sup. iii, 15, 4 *Chloris, maturo funeri propior* esset. *Rotundioribus*; in baccarum enim rotunditate earum pretium spectabatur: vid. Plin. ix, 35. *Ambulet*, notionem superbiæ et jactantiæ habet: vid. sup. ad Epod. 4, 5. *Libelli Stoici:* facete anum libidinosam Stoicæ philosophiæ studiosam inducit! *Amant jacere*, quasi sic jacere sibi placent. *Illiterati num minus*, cett. Horatius, ut videtur, vult dicere, num putas, nervos meos ideo, quia tu doctrinam præ te fers, minus rigere? Lepide doctrinæ opponuntur nervi indocti, h. e. duri, indociles, rigidi, qui doctrina incitari et impelli nequeunt. *Fascinum* (βασκάνιον) h. l. membrum virile significat. *Superbo*, superbe vetularum libidines repudiante.

CARMEN IX.

Cum primus de Antonio et Cleopatra, ad Actium ab Augusto splendide victis, Romam allatus esset nuncius, publicæ illi, in quam omnes Romani incesserant, lætitiæ non defuit Horatius. In hoc igitur carmine, gloriosissimæ illi Augusti victoriæ celebrandæ consecrato, primum diem festum, quem apud Mæcenatem inter generosioris vini pocula et inter mixtos tibiarum lyræque cantus transacturus sit, indicit; deinde in Antonium, qui Romanæ virtutis plane oblitus Cleopatræ se turpiter emancipaverit, nobili cum indignatione invehitur; mox lætitiæ sensu ita abripitur, ut, quasi jam Antonii victor, Augustus, cum pompa triumphali urbem ingrediatur, in publicam illam acclamationem, *Io triumphe!* erumpat, et, quasi in media compotatione jam liberius Genio suo indulgeat, largiora pocula sibi afferri jubeat. Impetu quodam poeta in hoc carmine fertur, qui lætitiæ, poetæ animum confundentis magis quam perfundentis, magnitudinem egregie exprimit. In eodem argumento, vel in eadem Augusti de Cleopatra et Antonio victoria, versatur quoque libri primi carmen trigesimum septimum; sed id serius scriptum est tum, cum Ro-

Ut nuper, actus quum freto Neptunius
Dux fugit, ustis navibus,
Minatus Urbi vincla, quæ detraxerat
Servis amicus perfidis.
Romanus, eheu! posteri negabitis,
Emancipatus feminæ,
Fert vallum et arma miles, et spadonibus
Servire rugosis potest!
Interque signa turpe militaria
Sol adspicit conopium!
Ad hoc frementes verterunt bis mille equos
Galli, canentes Cæsarem;
Hostiliumque navium portu latent
Puppes sinistrorsum citæ.

mani de nunciata Cleopatræ et Antonii morte lætarentur.

1—6. *Repostum Cæcubum ad festas dapes:* similiter sup. iii, 28, 2 *reconditum Cæcubum*, melioris enim, vel, ut sup. ii, 3, 8 dicitur, *interioris notæ* vinum ad lætiores dies celebrandos in cella vinaria reponi et recondi solet. *Sub alta domo,* de turri Mæcenatiana cf. sup. ad iii, 29, 6 et 10. *Sic Jovi gratum*, sic enim, quod ipsi Jovi, Romani imperii custodi, gratum sit, faciemus; ex formula solemni, οὕτω Διῒ φίλον. *Beate*, refer ad Mæcenatis opulentiam, præcipue ad altioris ejus in hortis Esquilinis domus, ubi compotatio fieri debebat, possessionem. *Sonante mixtum tibiis carmen lyra*, h. e. lyra ad modos Dorios, tibiis vero ad modos Phrygios carmen sonantibus, ita quidem, ut utrumque carmen mixtum sit, h. e. vicissim se excipiat. Similiter sup. iv, 15, 30, *Lydis remista carmina tibiis. Dorium:* modi Dorii fuerunt graves et severi; *Barbari*, h. e. Phrygii (ut *tibia Barbara* apud Catull. lxiv, 265, ubi vid. not.), feri et furori injiciendo apti.

7—10. *Ut nuper*, cett. ut ante quinque annos ejusmodi diem festum inter læta pocula celebravimus, cum exercitus ille, quem e servis et fugitivis collectum, contra nos duxerat Pompeius, in freto Siculo fusus fugatusque est, navibus, quas Pompeius reliquerat, ab Augusto combustis. *Actus*, exactus, ejectus. *Freto*, Siculo nempe, ubi pugnam illam prope Messinam commissam fuisse constat. *Neptunius dux*, Sext. Pompeius, qui, ut narrat Aurel. Vict. de V. Illustr. c. 84, *cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est, eumque bobus auratis et equo placavit:* cf. Dio xlviii, 19. Eo salsius nunc eum, in mari perdomitum, *ducem Neptunium* vocat. *Ustis navibus:* Octavianum post pugnam illam magnum navium, a Pompeio relictarum et litori allisarum, numerum combussisse testatur Dio xlix, 10. *Minatus Urbi vincla, quæ detraxerat Servis amicus perfidis*, pro tenui, Romanum imperium cum servorum perfidorum manu potestati suæ subjicere tentans: *servis amicus perfidis*, invidiose et humiliter de Pompeio, quasi servis perfidis, e quibus illum exercitum suum supplevisse constat (vid. Vell. ii, 13, Dio xlviii, 19) amicus adeo fuerit.

11—16. *Emancipatus feminæ*, mancipii instar subjectus feminæ imperio, feminæ quasi venditus. Plaut. Bacch. i, 1, 59, *Nunc, mulier, tibi me emancipo, tuus sum, tibi do operam. Fert vallum et arma miles, et spadonibus Servire rugosis potest!* qui, ut fortem militem decet, vallum et arma fert, idem a se impetrare potest hoc, ut decrepitis eunuchis serviat! Quod uni Antonio proprie tribuendum erat, id toti simul ejus exercitui, corrupto quasi et infecto ducis exemplo, tribuit. *Fert vallum et arma miles:* commode de hac militum Romanorum in bello laboris patientia afferunt locum Ciceronis Quæst. Tusc. ii, 16, *Militiæ nostri exercitus qui labor, et quantus agminis, ferre plus dimidiati mensis cibaria; ferre, si quid ad usum velint; ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus: arma enim membra militis esse dicunt. Rugosis*, decrepitis senibus: cf. Terent. Eunuch. iv, 4, 10. *Spadonibus:* Mardionem inprimis magnæ in illis auctoritatis fuisse,

Io Triumphe! tu moraris aureos
Currus, et intactas boves;
Io Triumphe! nec Jugurthino parem
Bello reportasti ducem;
Neque Africanum, cui super Carthaginem
Virtus sepulcrum condidit.
Terra marique victus hostis, Punico
Lugubre mutavit sagum.
Aut ille centum nobilem Cretam urbibus,
Ventis iturus non suis;
Exercitatas aut petit Syrtes Noto,
Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos,
Et Chia vina, aut Lesbia;

ex Plutarch. in Anton. p. 345 discimus. *Interque signa turpe militaria Sol adspicit conopium*, et Sol, nefanda quæque adspiciens, adspicit inter signa militaria turpe mollitiei signum conopium, pro tenui, et inter signa militaria conopium animadvertere licet. *Conopium* et *conopeum*, velum, quo Ægyptii ad arcendos culices utebantur: vid. Interpretes et Jacobs. in Animadv. ad Anthol. Græc. vol. iii, p. i, p. 105.

17—20. *Ad hoc frementes*, ob hoc indignantes; *ad* pro, ob, propter: vid. Bentl. inf. ad Sat. i, 6, 87, et Drakenb. ad Liv. xxxvii, 27, § 6, T. iv, p. 60. *Bis mille Galli equos verterunt*, h. e. averterunt, ab Antonio defecerunt; *canentes Cæsarem*, Cæsarem salvere jubentes, h. e. ad Cæsarem transeuntes; consilium igitur illud, quo paulo ante pugnam Actiacam duo Gallogræcorum s. Galatarum duces, Deiotarus et Amyntas, ad Octavianum defecisse traduntur (vid. Plutarch. in Anton. p. 945, et Vell. ii, 84), salse poeta a rei, Romanis inhonestissimæ, indignatione repetit. *Hostiliumque navium portu latent Puppes sinistrorsum citæ*, h. e. ut Boettig. hunc locum paulo impeditiorem expedire studuit, et pars navium hostilium perfide, dum pugnabatur, a sinistra parte retrorsum actarum, in portu latent. *Puppes citæ: puppem ciere* (πρύμναν κρούσασθαι, Lat. *remis inhibere*) dicuntur, qui ad fugam vel defectionem dissimulandam, ita navem retro agunt, ut inverso cursu prora puppim, non puppis proram sequatur. *Sinistrorsum*, nam cum Antonio, classe e portu in altum evecta, dextrorsum Italiam versus acies explicanda esset, naves pugnæ se subducturæ sinistrorsum in portum se recipere debebant.

21—26. *Io Triumphe!* Triumphum tanquam Deum appellat, eique moræ impatientiam et cupiditatem suam, qua splendidissimi, per quem Augustus urbem ingressurus sit, triumphi spectaculo inhiet, declarat. *Aureos currus*, ex ebore enim et auro constructi fuerunt currus triumphales: de *auro* laudat Boettigerus Philostr. in Vit. Sophist. i, 7, p. 488. *Intactas boves:* solemne Jovi Capitolino ab Augusto triumphante instituendum sacrificium, mactando nempe *boves intactas*, h. e. nondum jugum passas, ut mos et ritus postulabat: Virg. Geo. iv, 540, *intactas cervice juvencas*. *Nec Jugurthino parem Bello reportasti ducem; Neque Africanum*, cett. nec Mario de victo Jugurtha, nec Scipioni Africano de eversa Carthagine tanti splendoris triumphus contigit, h. e. Augusti gloria omnium, qui unquam triumpharunt, gloriam superat. *Cui super Carthaginem Virtus sepulcrum condidit.* Ad gloriæ æternitatem, quam virtute sua sibi paraverit Scipio, significandam suaviter ipsa Virtus, ut Dea, sepulcrum sive monumentum super Carthaginem exstruxisse fingitur.

27—32. *Punico Lugubre mutavit sagum*, inversa constructione pro, sagum puniceum sive purpureum mutavit cum veste sordida, h. e. purpureo paludamento, imperatoris insigni, deposito, vestem, quæ mutatam sortem indicaret, induit. *Centum nobilem Cretam urbibus:* vid. sup. ad iii, 27, 33. *Non suis*, h. e. non propitiis: Ovid. Met. iv, 373, *Vota suos habuere deos:* cf. sup. ad iv, 14, 33. *Noto exercitatas*, h. e. Noto vexatas: cf. sup. ad i, 22, 5.

33—38. *Capaciores affer huc, puer,*

Vel, quod fluentem nauseam coerceat,
Metire nobis Cæcubum.
Curam metumque Cæsaris rerum juvat
Dulci Lyæo solvere.

CARMEN X.

IN MÆVIUM POETAM.

Mala soluta navis exit alite,
Ferens olentem Mævium.
Ut horridis utrumque verberes latus,
Auster, memento, fluctibus.
Niger rudentes Eurus, inverso mari,
Fractosque remos differat;
Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementes ilices;

scyphos, cett. Jam lætitiæ sensu ita impellitur et confunditur poeta, ut jam interesse sibi videatur indictæ apud Mæcenatem compotationi: cf. sup. iii, 19, 9. *Quod fluentem nauseam coerceat*, alvum fluentem adstringat. Hinc Athenæus vinum Cæcubum vocat εὔτονον. *Metire*, per cyathos: vid. ad iii, 8, 13. *Metusque Cæsaris rerum*, sollicitudinem de rerum, quibus gerendis cum maxime Cæsar operam dat, eventu.

CARMEN X.

Mævio Horatius, homini sibi infestissimo, navi nunc iter in Græciam facturo, naufragium imprecatur. Rogatis igitur ventis, ut tantam in mari Ionio tempestatem concitent, quantam olim Minerva in Ajacem concitasse dicitur, se, fracta Mævii nave, hircum et agnam Tempestatibus immolaturum esse spondet. Malum poetam Mævium fuisse ex Virgilii Ecl. iii, 90, *Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi*, satis certo colligi posse videtur. Quodsi eundem ex malorum poetarum more petulantius Horatio insultasse statuas, causa, cur Vatiniano quasi poeta istum persecutus sit odio, facile apparet. Ceterum si quis animi causa hoc carmen cum libri primi carmine tertio comparaverit, ubi Horatius Virgilio Athenas navigaturo felicem navigationem apprecatur, diversos tam pii amoris quam magni odii sensus non sine voluptate expressos animadvertet.

1—4. *Mala alite*, infausto omine, ut sup. i, 15, 5, *mala avi*. *Olentem*, gravi odore detestabilem; *gravis* nempe *hircus*, ut inf. Epod. 12, 5 dicitur, in ejus *hirsutis alis cubuisse* videtur: cf. ad Catull. lxix, 6; nisi quis jam *olentem* simpliciter pro, detestabilem explicare malit. *Utrumque latus*, sc. navis. *Horridis*, sævis, tumidis. *Auster, Eurus, Aquilo*, scilicet ut eo gravior concitetur tempestas, plures ventos, qui simul ruant et contra se pugnent, poetarum more in partes vocat: cf. Virg. Æn. i. 85.

5—14. *Niger*, cœlum nigrum reddens et obscurans; ut sup. i, 5, 7, *nigri venti;* contra *Notus albus* sup. i, 7, 15, et *venti candidi* iii, 7, 1. *Inverso mari*, cum *imis vadis*, ut Virg. Æn. i, 126 loquitur, *stagna refunduntur:* Cl. Mitsch. comparat Philipp. Thessal. xii, 2, Anthol. Græc. T. ii, p. 198. *Insurgat Aquilo, quantus*, irruat Aquilo tantus, quantus, h. e. tanto impetu, quanto cett. *Trementes ilices*, tremulo motu huc illuc nutantes, ventorum impetu contremiscentes, ut sup. iii, 27, 23, *ripæ verbere trementes*. Pro *Frangit* ex conjectura Wakefieldius in textum recepit, *Plangit:* "Statim," inquit, "præcesserat vox *fractos*, et quorsum, sodes, *tremere*, si *frangantur*." Sed ex meo sensu *frangit* bene respondet voci *fractos*, et multo illo gravius est; ut *frangit* enim Aquilo ilices, ita *frangere* quoque debet *remos; franguntur* autem ilices, dum *tremunt*. *Sidus amicum*, intel-

Nec sidus atra nocte amicum appareat,
Qua tristis Orion cadit;
Quietiore nec feratur æquore,
Quam Graia victorum manus,
Quum Pallas usto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis,
Tibique pallor luteus,
Et illa non virilis ejulatio,
Preces et aversum ad Jovem;
Ionius udo quum remugiens sinus
Noto carinam ruperit!
Opima quod si præda curvo litore
Porrecta mergos juveris;
Libidinosus immolabitur caper,
Et agna Tempestatibus.

lige Dioscuros; sup. iv, 8, 31, *Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis Quassas eripiunt æquoribus rates:* cf. sup. i, 3, 2. *Qua tristis Orion cadit*, qua Orionis occasus tristem tempestatem concitat: sup. iii, 27, 17, *Sed vides, quanto trepidet tumultu Pronus Orion:* cf. sup. ad i, 28, 21. *Tristis*, ut apud Virg. Æn. xi, 259 *triste Minervæ sidus*, de tristi tempestate a Minerva concitata. *Quam Graia victorum manus, Quum Pallas*, cett. De hoc naufragio, Græcis a Minerva Cassandræ, ab Ajace Oileo in templo Palladis vitiatæ causa ad cautes Euboicas immisso, uti de ceteris Græcorum a Trojæ excidio redeuntium fatis, narrat Diomedes apud Virg. Æn. xi, 260 sqq. cf. Æn. i, 39, et ibi Heynius.

15—20. *O quantus instat navitis sudor tuis*, cett. Jam, ut vati ἐνθουσιάζοντι, rei futuræ eventus ante oculos versatur; videt nautas laboribus, quibus navem periculo eripiant, insudare; videt Mævium de vitæ suæ discrimine impallescere; audit eum muliebriter ejulare, et frustra Jovem precibus fatigare; conspicit denique eundem cum fracta navi perire! Similiter sup. i, 15, 9, Nereus vaticinium de futuris in bello Trojano pugnis edens, *Eheu! quantus equis, quantus adest viris Sudor!* *Non virilis*, haud virum decens, muliebris. *Preces et aversum ad Jovem*, et preces, quibus frustra Jovis implorabis auxilium, h. e. quam irritas ad Jovem, te non audientem, preces jacies! *Aversum*, tibi iratum, et aversa aure preces tuas respuentem. *Ionius udo quum remugiens sinus Noto carinam ruperit*, cum mare Ionium, Noti sonitu et stridore reboans, carinam fregerit, pro vulgari, cum Notus in mari Ionio furens carinam fregerit. *Ionius sinus*, mare Ionium in sinus curvatum, ut *sinus Calabri*, sup. i, 33, 16. *Udo*, pluviosam tempestatem ciente.

21—24. *Opima quod si præda curvo litore*, cett. quodsi autem corpus tuum in litus ejectum et ibi porrectum mergis opima præda contigerit, tum ego voti mei damnatus caprum et agnam immolabo Tempestatibus. Quo quidem voto nihil a poeta acerbius addi potuit; acerbissime inprimis optat, ut Mævii corpus *opima præda* mergis contingat, sive quod illi ejecta corpora tanquam opimam prædam depasci soleant, sive quod ipsi Mævio *opimum* corpus fuerit. *Tempestatibus:* de religioso *Tempestatum* cultu, vid. Cerd. ad Virg. v, 772, ubi Æneas quoque *agnam Tempestatibus* immolari jubet.

CARMEN XI.

AD PETTIUM.

PETTI, nihil me, sicut antea, juvat
Scribere versiculos Amore percussum gravi;
Amore, qui me præter omnes expetit
Mollibus in pueris aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, silvis honorem decutit.
Heu! me, per urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui! conviviorum et pœnitet,
In queis amantem et languor et silentium
Arguit, et latere petitus imo spiritus.
Contrane lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium? querebar, applorans tibi;

CARMEN XI.

Quam parum firmitatis et constantiæ sibi sit in pervincendis amoris cruciatibus, ingenue et familiariter amico suo et sodali Pettio aperit. Repetit igitur, quid sibi ante tres annos in Inachiæ amore acciderit, et quam turpiter se in capto eam deserendi consilio dederit. Qua re narrata, se nunc Lycisci amore, a quo pariter nec amicorum consiliis, nec pueri illius injuriis, expediri possit, teneri profiteus, mollem suum et parum virilem animum haud dissimulat. Talem igitur fere semet ipsum in hoc carmine descripsit poeta, qualis apud Terentium in Eunucho inducitur Phædria, qui, quomodo amantium animi modo huc modo illuc impellantur et agitentur, pro illustri exemplo haberi potest.

1—4. *Petti, nihil me, sicut antea, juvat Scribere versiculos Amore percussum gravi:* ex quo tempore amore excrucior, non amplius, ut ante, Musarum studiis delector. *Amore percussum gravi,* h, e. sauciatum a gravi Deo, Amore; nam si *Amor,* ut sequentia postulant, jam deus est, qui sagittis suis hominum animos percutit, non *perculsum* cum Mitsch., sed *percussum* cum Bentl. legendum est. *Perculsus* et *percussus* in omnibus pæne veterum scriptoribus librariorum imperitia temere permutata sunt: vid. Bentl. ad h. l. et Drakenb. ad Sil. Ital. ii, 213. *Gravis,* est enim Amor θεὸς βαρὺς, δεινός. *Qui me præter omnes expetit—urere,* eleganter pro vulgari, qui me inprimis urit. *Mollibus in pueris aut in puellis.* De locutione, *urere in aliquo et aliqua,* ut *ardere* et *æstuare in aliqua,* pro, ob aliquam, vid. Heins. ad Ovid. Met. iv, 234, et Broukhus. ad Tibull. i, 7, 40. *Me expetit urere,* Græce, ut me urat.

5—10. *Hic tertius December—silvis honorem decutit,* ornate pro, tertius nunc est annus. *Honorem,* folia: Virg. Geo. ii, 404, *Frigidus et silvis Aquilo decussit honorem. Inachia furere,* ob Inachiam furere, furori, quo Inachia me correptum tenebat, indulgere. *Per urbem Fabula quanta fui!* quomodo per ora hominum traductus fui! *Fabulæ* dicuntur, qui sermonibus omnium circumferuntur, ridentur, diffamantur; exempla vid. apud Heins. ad Ovid. Art. Am. ii, 561. *Silentium:* de silentio, amoris signo, cf. Catull. li, 9: cf. sup. iv, 1, 35 et 36. *Arguit,* prodit, μηνύει· sup. i, 13, 7, *humor et in genas Furtim labitur, arguens, Quam lentis penitus macerer ignibus. Et latere petitus imo spiritus,* ornate pro, alta suspiria. Cl. Mitsch. comparat Callim. Ep. xlv, 1, Ἕλκος ἔχων ὁ ξεῖνος ἐλάνθανεν· ὡς ἀνιηρὸν Πνεῦμα διὰ στηθέων, εἶδες, ἀνηγάγετο.

11—18. *Contrane lucrum,* cett. Nexus et sensus hujus paulo impeditioris et obscurioris loci, ut mihi videtur, est fere hic: tu ipse, Petti, ante tres annos testis fuisti,

Simul calentis inverecundus Deus
Fervidiore mero arcana promorat loco.
Quod si meis inæstuat præcordiis
Libera bilis, ut hæc ingrata ventis dividat
Fomenta, vulnus nil malum levantia;
Desinet imparibus certare submotus pudor.
Ubi hæc severus te palam laudaveram,
Jussus abire domum, ferebar incerto pede
Ad non amicos heu! mihi postes, et heu!
Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.
Nunc, gloriantis quamlibet mulierculam
Vincere mollitia, amor Lycisci me tenet;
Unde expedire non amicorum queant
Libera consilia, nec contumeliæ graves;
Sed alius ardor, aut puellæ candidæ,
Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

quomodo contra Inachiam meum obdurarem animum: "fierine potest, querebar apud te, cum vino incensus arcanos meos amores tibi retegerem, fierine potest, ut Inachia animi mei candorem ditiorum postponat muneribus? Quodsi igitur indignationi meæ de Inachiæ injuria liberius nunc ita indulgere placet, ut ea, quæ vana adhuc amoris mei fomenta fuerunt, ex animo ejiciam et missa faciam; ego, quem ante, se præ ditioribus contemni, pudebat, submoto nunc isto pudore, cum ditioribus, quibus impar sum, certare desinam." Copiose de hoc loco disputavit, sed ejus sensum non satis perspexit Mitscherlichius. *Contrane lucrum nil valere*, nota loquendi ratione pro, fierine potest, vel, estne fas, ut nil valeat contra lucrum cett. *Applorans tibi*, dolorem meum tecum communicans: *simul*, simulac. *Inverecundus Deus:* Bacchus jam dicitur deus *inverecundus*, quod, qui ejus munere, vino, incaluerunt, non raro ea, quæ verecunde texerant, liberius proferre et retegere solent. *Arcana calentis Fervidiore mero*, h. e. arcana mei, qui calebam fervidiore mero, graviter et significanter pro simplice, mea, sive arcanos meos amores; verba, *calentis fervidiore mero* statum animi, ex quo facilius aliquid promoveri et elici potest, bene designant. *Promorat loco*, ex animo, quo latebant, protulerat: sup. iii, 21, 15 de vino, *Tu sapientium Curas et arcanum jocoso Consilium retegis Lyæo:* cf. sup. i, 18, 16, inf. Epist. i, 5, 16, et Asclepiad. Ep. x, 1, 2, Anthol. Græc. T. i, p. 146. *Quod si meis inæstuat præcordiis Libera bilis:* quodsi igitur nunc tam libera in animo meo fervet ira (*libera*, quæ nullo amplius fomento supprimitur), *ut ventis dividat*, ut ventis diripienda tradam, h. e. missa faciam. *Hæc fomenta*, intellige spem, quæ ejus in Inachiam amorem adhuc nutriverat; speraverat nempe, fore, ut Inachia candidum pauperis ingenium ditiorum muneribus præferat. *Ingrata*, nil proficientia; ipse explicat, *vulnus nil malum levantia. Desinet submotus pudor*, ego submoto illo pudore (vid. sup.) desinam, cett.

19—28. *Severus*, firmo et severo consilio; *laudaveram*, jactaveram; *Jussus*, sc. a te; *abire domum*, meam nempe, non puellæ domum. *Ferebar incerto pede:* ego, qui modo certum consilium ceperam, labascere cœpi, et redii ad domum Inachiæ. Suaviter tribuit pedi, quod ejus animo tribuendum erat. Tibull. ii, 6, 13, *Juravi quoties, rediturum ad limina nunquam: Cum bene juravi, pes tamen ipse redit. Lumbos et infregi latus*, quod ei non intromisso ante januam jacendum fuit; ut sup. iii, 10, 20. *Gloriantis quamlibet mulierculam Vincere mollitia*, pueri mollissimi. *Expedire:* cf. sup. i, 27, 4. *Amicorum Libera consilia*, consilia liberius et apertius ab amicis data, h. e. sincera. *Alius ardor*, novus amor. *Renodantis*, solventis, ut super humeros flueret; *humerus* enim *capillis sparsus*, ut Horatius sup. iii, 20, 14 loquitur, placebat in pueris mollioribus: cf. iv, 10, 3.

CARMEN XII.

QUID tibi vis, mulier nigris dignissima barris?
Munera cur mihi, quidve tabellas
Mittis, nec firmo juveni, neque naris obesæ?
Namque sagacius unus odoror,
Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
Quam canis acer, ubi lateat sus.
Qui sudor vietis et quam malus undique membris
Crescit odor! quum, pene soluto,
Indomitam properat rabiem sedare, neque illi
Jam manet humida creta, colorque
Stercore fucatus crocodili; jamque subando
Tenta cubilia, tectaque rumpit.
Vel mea quum sævis agitat fastidia verbis:
"Inachia langues minus ac me;
Inachiam ter nocte potes; mihi semper ad unum
Mollis opus: pereat male, quæ te,

CARMEN XII.

Hoc carmen, pariter ac supra Epodon carmen octavum, felle, quod in libidinosam quandam anum evomuit, turpiter inquinatum est. Hic quoque vetulæ cujusdam, a qua ad libidinem cum illa exercendam se expetitum esse fingit, fœditatem fœde describit, et, ut eo magis appareat quantus fuerit istius mulieris in libidine furor, eam loquentem et inertiam sibi in re Venerea exprobrantem inducit.

1—8. *Quid tibi vis,* quantus libidinis te agitat furor. *Dignissima,* quæ coeas cum *nigris barris,* h. e. elephantis, et fœditate tibi similibus, et libidini tuæ explendæ paribus. Non audiendi sunt, qui nostra ætate per *barros,* non elephantos, sed simiorum quoddam genus intelligendum esse probatum iverunt; imo Horatius consulto elephantum ut animal nervosius posuit. *Tabellas,* ceratas puta, in quibus, quid vellet, exaraverat vetula; *arcanas* ejusmodi *tabellas* vocat Ovidius Amor. ii, 15, 15. *Firmo,* valido ad munia comparis æquanda. *Neque naris obesæ,* qui nihil olfaciat, adeoque malum vetulæ odorem facile perferre possit. *Polypus:* de gravi polypi fœtore vid. Cels. vi, 8, et quos laudat Mitsch. *Gravis hircus,* gravis odor, qualis est hircorum; ut τράγος apud Græcos. Catull. lxix, 5, *Lædit te quædam mala fabula, qua tibi fertur Valle sub alarum trux habitare caper:* vid. ibi not. In voce *vietis* penultimam poeta corripuit.

9—12. *Neque illi Jam manet humida creta:* neque in ejus facie creta sudore liquefacta manet, sed defluit; ex *creta* nempe pigmentum parabatur, quo candorem faciei conciliarent mulieres: Ovid. A. A. iii, 199, *Scitis et inducta candorem quærere creta:* cf. Interpr. *Colorque Stercore fucatus crocodili,* fucus ex stercore crocodili confectus. Plinius, xxviii, 8, *stercus crocodili molestias in facie enascentes tollere* ait. *Tenta cubilia,* explicant de lecto funibus tento; equidem *tenta* malim ad *subando* referre, ut sit, subando distenta et dissoluta. *Tectaque,* explicant de integumentis et vestibus stragulis; malim per hyperbolen de ipso cubiculi tecto intelligere.

13—20. *Vel mea quum sævis,* cett. ad *vel* supple fere hanc sententiam: quam indomitæ libidinis ista mulier est, *quum* cett. *Mea fastidia sævis verbis agitat,* meum in concubitu languorem exagitat his asperis verbis. *Inachia,* apud Inachiam, sive in συνουσίᾳ cum Inachia. *Langues minus ac me,* minus atque apud me vires te deficiunt. *Potes,* suppresso, ait Mitscherlichius, ex verecundiæ sensu, *subagi-*

Lesbia, quærenti taurum, monstravit inertem,
Quum mihi Cous adesset Amyntas,
Cujus in indomito constantior inguine nervus,
Quam nova collibus arbor inhæret.
Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
Cui properabantur? tibi nempe;
Ne foret æquales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier sua quam te.
O ego infelix, quam tu fugis, ut pavet acres
Agna lupos, capreæque leones."

CARMEN XIII.

AD AMICOS.

Horrida tempestas cœlum contraxit, et imbres
Nivesque deducunt Jovem; nunc mare, nunc silvæ
Threicio Aquilone sonant: rapiamus, amici,
Occasionem de die; dumque virent genua,

tare; sed ubi est in hoc carmine verecundia? imo ex usu loquendi hoc factum est, quem ipse Mitsch. bene exemplis adstruxit. *Ad unum opus, συνουσίαν. Mollis,* idem quod in versu sequente *iners. Pereat male,* cett. abeat Lesbia in malam rem, quæ mihi nervosiorem et validiorem appetenti te hominem languidum et inertem adduxit.

21—26. *Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ Cui properabantur?* Scin tu, cui ego studiose texui vestem bis colore purpureo tinctam? (h. e. dibapham): cf. sup. ad ii, 16, 36. *Mulier sua,* h. e. amica sua. *Ut pavet acres Agna lupos, capreæque leones:* Theocrit. xi, 24, Φεύγεις δ' ὥσπερ ὄις πολιὸν λύκον ἀθρήσασα· cf. sup. Epod. 4, 1. *Ut pavet,* ut cum pavore fugit, *capreæque* cum pavore fugiunt.

CARMEN XIII.

Amicos suos, quibuscum poeta pluviosum diem inter læta vini pocula transigere vult, unamquamque, quæ lætioris vitæ fructum offerat, occasionem cupide amplecti, sollicitudinem de rebus futuris ex animo dimittere, et juvenili, dum licet, ætate frui jubet. Cui quidem vitæ præcepto, quod sæpius Horatius amicis suis proposuit, nunc pondus quoddam addere studet auctoritate Chironis, qui pariter alumnum suum Achillem, postquam fatum quod eum ad Trojam maneat vaticinatus fuerat, curas vino pellere jusserit. Ceterum compotationes et læta convivia pluviosis præcipue diebus instituta fuisse, apparet quoque ex libri tertii carmine decimo septimo, ad Ælium Lamiam hoc nomine scripto.

1—5. *Cœlum contraxit,* pro, nubes in cœlo contraxit; horrida tempestas contractis in cœlo nubibus imminet: similia poetarum loca, in tempestatis imminentis descriptione versantia, collegerunt ad h. l. Interprett. *Deducunt Jovem;* Jupiter enim ὑέτιος (h. e. aer), dum pluit, in terram descendere vel se demittere fingitur. *Threicio:* cf. sup. ad i, 25, 11. *Rapiamus, amici, occasionem de die:* agedum igitur, amici, de hoc pluvioso die, lætæ compotationi apto, statim usum capiamus; *dumque virent genua,* dum vigor adhuc inest genibus, dum juvenilis adhuc in nobis viget alacritas, dum valemus: Theocrit. xiv, 70, ποιεῖν τι δεῖ ἇς γόνυ χλωρόν; cf. Mitsch. In hanc sententiam similiter Horatius sup. i, 9, 17, *Donec virenti canities abest Morosa;* Propert. iv, 5, 57, *Dum vernat sanguis, dum rugis integer annus. Obducta solvatur fronte senectus:* a fronte, curarum nubibus quasi obducta, dissolva-

Et decet, obducta solvatur fronte senectus.
Tu vina Torquato move Consule pressa meo.
Cetera mitte loqui: Deus hæc fortasse benigna
Reducet in sedem vice. Nunc et Achæmenia
Perfundi nardo juvat, et fide Cyllenea
Levare diris pectora sollicitudinibus.
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:
Invicte, mortalis Dea nate, puer, Thetide,
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina, lubricus et Simois;
Unde tibi reditum certo subtemine Parcæ
Rupere; nec mater domum cærula te revehet.
Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis ægrimoniæ dulcibus alloquiis.

tur senilis austeritas; frons contracta et ad severitatem composita exporrigatur, h. e. missis curis hilaritati indulgeatur.

6—10. *Tu vina Torquato move Consule pressa meo:* jam convivium accelerari jubet poeta, et quasi jam adsint amici, eorum aliquem vinum Consule L. Manlio Torquato *secum natum* (vid. sup. iii, 21, 1) promere jubet; videtur nempe sermo esse de compotatione, ubi de symbolis biberetur. *Move:* sup. iii, 21, 6, *moveri digna* (amphora) *bono die, Descende. Cetera mitte loqui:* sup. i, 9, 9, *permitte Divis cetera. Deus hæc fortasse benigna Reducet in sedem vice,* ea, quæ nunc animum tuum macerant et cruciant, grata fortasse deus vicissitudine in pristinum statum revocabit. *Achæmenia:* cf. sup. ad iii, 1, 44. *Nardo,* unguento pretiosissimo: cf. ii, 11, 16. *Fide Cyllenea,* lyra, quæ ab ejus inventore Mercurio (cf. i, 10, 6), in Arcadiæ monte *Cyllene* nato, *Cyllenea* dicitur. *Diris,* exsecrabilibus.

11—18. *Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:* quod quidem nobilis Centaurus quoque, Chiron, magno suo alumno suasit, cum hoc ederet vaticinium. Chironem, cui, tam sapientiæ quam virtutis gloria inter Centauros conspicuo (vid. Mitsch.), filium suum Achillem Thetis educandum tradiderat (vid. Stat. Achill. i, 100 sqq.), ad Pindari exemplum Pyth. ix, 88 sqq. jam vatem induxit poeta. *Grandi:* suaviter Achilles jam puer talis repræsentatur, qualis virtute sua evasurus erat. *Assaraci tellus,* Troja, Assaraci olim imperio subjecta; sic apud Virg. Æn. i, 284, *domus Assaraci. Parvi Scamandri flumina;* Scamander enim, cujus fons in monte Ida est, intra parvum primum labitur alveum. *Lubricus,* epitheton ornans, cuique fluvio conveniens; alii explicant, tortuosus, sinuosus, anguis instar se provolvens. *Certo subtemine,* inevitabili, quod semel Parcarum filis vel subtemine deductum et constitutum est, fato. De Parcis, fata Achillis nendo deducentibus, est locus suavissimus apud Catull. lxiv, 339 sqq. *Deformis ægrimoniæ dulcibus alloquiis,* gratissimis illis (vino nempe et cantu) malarum curarum fomentis; *alloquium,* ut *allocutio* apud Catull. xxxviii, 5, de quovis solatii et lenimenti genere: vid. Drakenb. ad Liv. ix, 6, T. ii, p. 852, et quæ notavimus ad l. l. Catull. Et sic παραμύθιον et παραμυθεῖσθαι apud Græcos: vid. Wetsten. ad N. T. tom. ii, p. 267, et T. Hemsterhus. ad Xenoph. Ephes. p. 153. Sed Bentleius, Latinitati hac explicatione timens, particulam *et* ante *dulcibus* inserendam esse putat, suffragante Wakefieldio. At, cum recte *cantus* dici possit *alloquium,* per zeugma autem non opus sit ut *alloquium* utrisque præcedentibus nominibus accommodetur, jam ex hac causa quomodo Latinitas offendatur, non video. *Deformis,* ægritudo enim macie vultum deformat.

CARMEN XIV.

AD MÆCENATEM.

Mollis inertia cur tantam diffuderit imis
Oblivionem sensibus,
Pocula Lethæos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim,
Candide Mæcenas, occidis sæpe rogando:
Deus, Deus nam me vetat
Inceptos, olim promissum carmen, iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo
Anacreonta Teium;
Qui persæpe cava testudine flevit amorem,
Non elaboratum ad pedem.

CARMEN XIV.

Mæcenati identidem Horatium roganti et cum eo expostulanti, cur jam diu datam fidem, se carmen iambicum cum illo communicare velle, nondum exsolverit, respondet poeta in hoc carmine, dum omnis moræ causam in amorem, quo gravius quam olim Anacreon, torreatur, confert. De summa autem amoris vi ipsum Mæcenatem, in pulcherrimæ puellæ amore cum maxime occupatum, facete testem facit.

1—8. *Mollis inertia*, cett. pulchre et splendide pro vulgari, cur effluxerit mihi plane ex animo, quod de carmine iambico quondam tibi promiseram, sæpe rogando me enecas, candide Mæcenas. *Mollis inertia*, ignavum, quo quis molliter diffluit, otium. *Pocula Lethæos ut si ducentia somnos Arente fauce traxerim*, quasi ego ex Lethe biberim. *Arente fauce traxerim*, avide hauserim; sic Hercules *vinum trahere* apud Val. Flac. iii, 609 dicitur, et sic ἕλκειν et σπᾶν apud Græcos: vid. Bergler. ad Alciphron. i, 34, p. 149. *Ducentia*, adducentia, ut sup. Carm. iii, 27, 42, *somnium ducere. Lethæos somnos*, talem torporem, quali, qui ex Lethe biberunt, obruuntur, h. e. omnium rerum oblivionem. *Candide:* animi candorem, in quo vel maxime spectatur amicitia, familiariter Mæcenati tribuit. *Occidis*, enecas. *Deus*, Amor. *Nam:* ad hanc particulam supple fere hæc: noli, quæso, mirari, vel, non in causa est mollis inertia, *nam*, cett. *Me vetat*, cett. sup. Epod. 11, 1, *Petti, nihil me, sicut antea, juvat Scribere versiculos, Amore percussum gravi. Inceptos, olim promissum carmen, iambos*, inceptum illud, quod olim tibi promisi, carmen iambicum; possis quoque vocem *olim* cum Wakefieldio ad *inceptos* referre. Cl. Mitsch. in argum. ad hoc carmen per *inceptos iambos* ipsum Epodon librum omnino intelligendum esse existimat: sed nolim jam *promissum carmen* de pluribus intelligere; haud dubie de peculiari quodam carmine sermo est. Sic Catullus lxv de carmine *peculiari*, quod ex Callimachi carminibus de *Coma Berenices* Latinis numeris expressum nondum ex promisso miserat, apud Horatium se excusat. *Ad umbilicum adducere*, ad finem perducere. *Umbilicus* fuit bacillus teres, qui extremis voluminum oris ita adjungebatur, ut ejus adminiculo illa circumvolvi possent; prominentes utrimque partes, ex auro, argento, vel alio metallo factæ, dicebantur *cornua:* vid. Heyn. ad Tibull. iii, 1, 13. Liber igitur *ad umbilicum adductus* debebat esse absolutus et ad finem perductus.

9—16. *Arsisse Bathyllo:* de locutione *ardere aliquo* vel *aliqua*, vid. sup. ad ii, 4, 7. *Teiam*, hinc *fides Teia* sup. i, 17, 18. *Non elaboratum ad pedem*, carminibus haud ad certos metri pedes diligenter exactis; paulo licentius nempe in permutandis iambis, anapæstis, spondeis, cett. versatus est Anacreon, quod suaviter nunc tribuit ejus animo, vehementius amoris

Ureris ipse miser; quod si non pulchrior ignis
Accendit obsessam Ilion,
Gaude sorte tua: me libertina, neque uno
Contenta, Phryne macerat.

CARMEN XV.

AD NEÆRAM.

Nox erat, et cœlo fulgebat Luna sereno
Inter minora sidera,
Quum tu, magnorum numen læsura Deorum,
In verba jurabas mea,
Arctius, atque hedera procera adstringitur ilex,
Lentis adhærens brachiis:
Dum pecori lupus, et nautis infestus Orion
Turbaret hibernum mare,

affectu perturbato. *Quod si non pulchrior ignis Accendit obsessam Ilion*, quodsi autem puella tua æque pulchra est atque illa ob quam Troja obsessa et accensa est, h. e. quodsi autem puella tua ipsi Helenæ non cedit pulchritudine. *Ignis:* alias quoque pulchræ puellæ, ob amorem quem in amantium animis accendunt, appellari solent *ignes*. Notissimus est locus Terentii Eunuch. i, 2, 5, *Accede ad ignem hunc, jam calesces plus satis;* Virg. Ecl. iii, 66, *At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas.* Sed multo significantius nunc *ignis* dicitur Helena, quippe quæ non tantum Paridis animum amore erga se accendit, sed per hunc ipsum simul amorem accensæ quoque Trojæ causa extitit. *Neque uno contenta:* Catullus quoque lxviii, 135, de amica sua, *Quæ tamen etsi uno non est contenta Catullo.*

CARMEN XV.

Neæræ, quam sanctissimo jurejurando datam sibi in amore fidem fefellisse queritur, firmissimum animi sui consilium significat. Juvenem autem a Neæra nunc sibi prælatum, quamvis ille ditissimus, doctissimus, et formosissimus sit, eandem tamen apud Neæram perfidiam experturum esse, in doloris sui solatium auguratur.

1—10. *Nox erat,* cett. vide quam egregie poeta exornaverit sententiam fere hanc: Luna lucebat in cœlo sereno, cum inter arctissimos complexus jurejurando, te semper me unum amaturam esse, et deos et me luderes! *Nox erat, et cœlo fulgebat Luna sereno.* Noctem, Lunam, et sidera sæpe apud poetas amantes amoris sui conscia faciunt: cf. Meleag. lxxi, 1 sqq. Anthol. Græc. T. i, p. 22, et plura in hanc rem a Mitscherlichio prolata exempla. *Inter minora sidera:* sup. i, 12, 47, *Velut inter ignes Luna minores.* *Magnorum numen deorum,* majestatem magnorum deorum, magnos deos; intellige Venerem et alios deos deasque: Tibull. i, 2, 79, *Num Veneris magnæ violavi numina verbo?* *Læsura:* sic Phyllis apud Ovid. Heroid. ii, 43, de læsis a Demophoonte per perjuria numinibus, *Si de tot læsis sua numina quisque Deorum Vindicet; in pœnas non satis unus erit.* *In verba mea,* in verba, quæ ipse tibi præibam. *Arctius, atque hedera* cett. junge, *adhærens lentis brachiis arctius, atque procera ilex adstringitur* (circumdatur) *hedera* (ab hedera), h. e. dum lentis tuis brachiis arctius meis amplexibus adhærebas, atque (quam) hedera ilici adhærere solet. *Ilex adstringitur hedera,* exquisitius pro, hedera adstringitur (h. e. annectitur) ad ilicem, h. e. ambit ilicem. *Lentis,* flexibilibus, apposite de arcto amplexu; sic *lenta vitis* apud Virg. Ecl. iii, 38, *Lenta quibus* (poculis) *torno facili superaddita vitis:* ceterum de arctis amantium complexibus cum hedera, arboribus se applicante, comparatis cf. sup. i, 36, 20. *Dum pecori lupus:* par-

Intonsosque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura mea multum virtute Neæra!
Nam, si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare noctes,
Et quæret iratus parem;
Nec semel offensi cedet constantia formæ,
Si certus intrarit dolor.
At tu, quicunque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo,
Sis pecore et multa dives tellure licebit,
Tibique Pactolus fluat,
Nec te Pythagoræ fallant arcana renati,
Formaque vincas Nirea:
Eheu! translatos alio mœrebis amores:
Ast ego vicissim risero.

ticulam *semper* per res, quæ semper natura sua sibi constant, tribus versibus expressit et amplificavit. *Lupus pecori*, sc. infestus esset. *Nautis infestus Orion Turbaret hibernum mare*: cf. sup. i, 28, 21, iii, 27, 18, et Epod. 10, 10. *Intonsosque agitaret Apollinis aura capillos*, pro tenui, et intonsi Apollinis crines essent; designatur autem æterna Apollinis juventas, capillis intonsis spectabilis: Tibull. i, 4, 37, *Sola æterna est Phœbo Bacchoque juventas, Nam decet intonsus crinis utrumque deum.*

11—16. *O dolitura mea multum virtute Neæra*, o Neæra, non sine magno dolore, me forte cepisse consilium, animadvertes; *virtute*, jam de constantia, qua quis in capto aliquo consilio persistit; *dolitura*, Catull. viii, 14, *At tu dolebis, cum rogaberis nulla, Scelesta, nocte*: cf. Philodemi Ep. xx, Anthol. Græc. T. ii, p. 75. *Nam, si quid in Flacco viri est*: Terent. Eunuch. i, 1, 21, *sentiet* (Thais), *qui vir siem*; et i, 2, 74, *Eu noster! laudo, tandem perdoluit: vir es*. *Potiori*: cf. sup. ad iii, 9, 2. *Parem*, aliam puellam pari fide in amore sibi uni addictam: Propert. i, 1, 31, *Sitis et in tuto semper amore pares*. *Nec semel offensi constantia*, nec mea constantia, cum semel a te offensus et aliis postpositus fui, *cedet formæ*, formæ tuæ venustate se vinci et immutari patietur; *offensi semel constantia*, brevi elegantia pro, mea, qua semel a te offensus me obduravi, constantia: similiter sup. Epod. 11, 13, *calentis arcana*. Dedi nempe pro vulgari lectione, *offensæ*, quæ sive hanc vocem active, "ubi me semel offendisti," sive passive, "ubi semel te offendero," explicaveris, friget et dura est, cum Bentleio, *offensi*. *Si certus intrarit dolor*, si certum firmumque, quod dolor subdidit, cepero consilium.

17—24. *At tu, quicunque es felicior*: Tibull. i, 5, 69, *At tu, qui potior nunc es, mea furta timeto*; *Versatur celeri Fors levis orbe rotæ*. *Meo superbus incedis malo*, superbe me tibi a Neæra perfida postpositum rides. *Licebit*, pro, quamvis, licet, ut inf. Sat. ii, 2, 59, *licebit Ille repotia*, cett. *celebret*. *Pactolus*, Lydiæ fluvius, aureis arenis, quas vexisse dicitur, satis notus. *Arcana*, recondita præcepta et dogmata. *Pythagoræ renati*: cf. sup. ad i, 28, 11. *Nirea*: cf. iii, 20, 15. *Ast ego vicissim risero*: comparant Asclepiad. xviii, 3, Anthol. Græc. T. i, p. 147. Plura in hanc sententiam vid. apud Jacobs. ad Straton. Ep. xxxv, in Animadv. vol. ii, p. iii, p. 83.

CARMEN XVI.

AD POPULUM ROMANUM.

ALTERA jam teritur bellis civilibus ætas,
Suis et ipsa Roma viribus ruit:
Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi,
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus,
Æmula nec virtus Capuæ, nec Spartacus acer,
Novisque rebus infidelis Allobrox;
Nec fera cærulea domuit Germania pube,
Parentibusque abominatus Hannibal:
Impia perdemus devoti sanguinis ætas;
Ferisque rursus occupabitur solum.

CARMEN XVI.

Cum nondum sævire desinerent bella civilia, imo novis nunc rempublicam terrerent periculis, poeta, ruinæ quæ per illa imperio immineat cogitatione percussus, ejusmodi Romanis in hoc carmine proponit consilium, quod ad eorum animos percellendos et a furore isto, quo contra semet ipsos ruant, avertendos egregie accommodatum est. Suadet nempe iis, ut in re desperata Phocæos imitentur, et, sicut illi, deserta patria, regionem exteram, in quamcunque tandem sors eos deferat, adeant. Quod quidem ut eo majore melioris fortunæ spe sequantur consilium, Fortunatas Oceani insulas, ut sedem auspicatiorem, piis Romanis destinatas esse, comminiscitur. Sententiarum nexus est fere hic: "Roma, quam nullus exterorum hostium vincere valuit, per bella civilia, in alteram jam ætatem producta, suis ipsius conficitur viribus! Roma in cineres collapsa solo æquabitur, et erutis Romuli ossibus insolentius insultabit barbarus! Fortasse, his malis nobis imminentibus, aut omnes, aut certe melior vestrum pars, de salubriore dispicitis consilio! Saluberrimum autem haud dubie erit id, si Phocæos in simili rerum desperatione imitati eamus, quocunque nos pedes ferent, et ventus vocabit, et, ne cui unquam in has terras redire velle in mentem veniat, sanctissimum jusjurandum interponamus. Sumite igitur animum, conscendite navem, et (dicam vobis quæ fortunatiora loca nos maneant) divites insulas petite! Hic vobis omnium rerum sponte affluentibus copiis et summa vitæ securitate atque felicitate frui licebit! Ipse Jupiter, postquam ætatem auream in æream et deinde in ferream mutavit, hæc litora a ceteris terris corruptis secrevit, et piæ genti destinavit; hæc igitur, o pii, secundis auspiciis vobis adeunda sunt." Quas quidem sententias qua arte Horatius amplificaverit et exornaverit, lectores ipsi sentient.

1—10. *Altera ætas:* si hominum ætatem, γενεὰν, ad vulgarem rationem (vid. quos laudat Albert. ad Hesych. s. v. γενεά, T. i, p. 814, n. 18), pro triginta annorum spatio accipimus, hoc carmen autem, ut hujus libri septimum et nonum, anno U. C. DCCXXI, quo contra Antonium bellum pararet Octavianus, scriptum esse ponimus; bella civilia, inde ab anno U. C. DCLXVI, quo Sulla contra Marium hostiliter insurrexerat, repetita, jam quinquaginta et quinque annos in republica sævierant. *Et ipsa,* αὐτή, sponte, ut sexcenties. *Viribus suis ruit:* sup. Epod. 7, 9, *Sed ut, secundum vota Parthorum, sua Urbs hæc periret dextera. Finitimi valuerunt perdere Marsi:* designatur bellum Marsicum sive Sociale, de quo vid. sup. ad iii, 14, 18. *Minacis aut Etrusca Porsenæ manus:* bellum Etruscum cum Porsena ex Liv. ii, 9 satis notum. *Æmula nec virtus Capuæ:* laudant Cic. in L. Agr. ii, 32, *Majores vestri — tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperii gravitatem ac nomen sustinere. Spartacus acer:* bellum servile, quod concitavit Spartacus: vid. sup. ad iii, 14, 19. *Allobrox:* Allobroges, Galliæ populus, Rhodani a lacu Lemano ad Isaram usque accola; *novis*

Barbarus, heu! cineres insistet victor, et urbem
  Eques sonante verberabit ungula;
Quæque carent ventis et solibus, ossa Quirini,
  Nefas videre! dissipabit insolens.
Forte, quid expediat, communiter, aut melior pars,
  Malis carere quæritis laboribus.
Nulla sit hac potior sententia: Phocæorum
  Velut profugit exsecrata civitas
Agros atque Lares proprios, habitandaque fana
  Apris reliquit et rapacibus lupis,
Ire, pedes quocunque ferent, quocunque per undas
  Notus vocabit, aut protervus Africus.
Sic placet? an melius quis habet suadere? Secunda
  Ratem occupare quid moramur alite?
Sed juremus in hæc: Simul imis saxa renarint
  Vadis levata, ne redire sit nefas;

rebus infidelis, crebras enim seditiones moverunt Allobroges, a Cn. Domitio Ahenobarbo U. C. DCXXXI Romanorum ditioni subjecti; hinc Catilina quoque eos in partes suas trahere studuerat. *Nec fera cærulea Germania pube:* cf. sup. ad iv, 5, 26. *Parentibus abominatus*, de cæsis nempe ab illo filiis, ut sup. i, 1, 24, *bella matribus detestata. Abominatus* passive, ut in loco modo allato, *detestata. Impia perdemus devoti sanguinis ætas*, nos, quorum sanguis ad majorum scelera expianda devotus est, Romam ad interitum vocabimus: cf. Epod. 7, 20. *Rursus*, ut ante; loca, ubi nunc Roma stat, sola et vasta, ut ante urbem conditam, erunt: laudant Propert. iv, 1, 1; Ovid. Fast. v, 95; Tibull. ii, 5, 25.

11—14. *Barbarus—victor*, respicit barbaras gentes, quas Antonius sibi adjunxerat, Dacos, Æthiopes (iii, 6, 14), cett. *Eques sonante verberabit ungula*, ornate pro simplice, inequitabit, quod insolentiæ adjunctam notionem habet: Cl. Mitsch. comparat Ovid. ex Pont. i, 2, 111, *Nec male compositos—Bistonii cineres ungula pulset equi. Quæque carent ventis et solibus ossa Quirini:* et ossa Romuli, quæ nec ventis nec soli exposita sunt, h. e. condita et humata sunt, quæque, tanquam rem sacram, oculis usurpare nefas est, insolens dissipabit. Sepulcra enim jam per se religiose coli debebant (Cic. Quæst. Tusc. i, 12, ubi vide Interpr.); multo religiosius autem sepulcrum urbis conditoris Romuli (laudant Claud. xxvi, 100 sqq.), quod, ut Cruquii Scholiast. ex Varrone docet, pro Rostris fuit. *Quæ carent ventis:* similiter sup. iii, 29, 23, *Caretque Ripa vagis taciturna ventis. Nefas videre:* apposite in hanc rem Mitsch. ex Pseudo-Phocyl. v. 94, 95, affert, Μὴ τύμβον φθιμένου ἀνορύξῃς, μήτ' ἀθέατα Δείξῃς ἠελίῳ καὶ δαιμόνιον χόλον ὄρσῃς.

15—24. *Forte, quid expediat*, cett. h. e. fortasse aut communiter omnes, aut certe melior pars, nunc dispicitis, quid ad mala, quæ vobis imminent, evitanda prosit inprimis et conferat. *Nulla sit hac potior sententia:* si me auditis, nihil prius nobis faciendum est, quam ut, Phocæorum exemplum secuti, eamus quocunque nos pedes ferent. *Phocæorum Velut:* junge, *velut Phocæorum civitas exsecrata* (detestationibus abominata) *agros atque Lares proprios profugit.* Phocæi enim, graviter ab Harpago, Cyri duce, obsessi, et jam ad deditionem pæne adacti, cum patriam una cum conjugibus et liberis suis relinquendi cepissent consilium, prius quam discederent, massam ferri in mare injecisse, et, se non prius quam illa ex mari emersisset redituros esse, inter exsecrationes jurasse traduntur: vid. Herod. i, 165. *Civitas exsecrata Agros atque Lares*, se exsecrando et diis Manibus devovendo, si unquam rediret in patriam. *Ire, pedes quocunque ferent:* sup. iii, 11, 49, *I, pedes quo te rapiunt et aura. Protervus:* cf. ad i, 26, 2. *Sic placet?* ex sententiam rogantis formula. *Secunda alite*, bono omine.

25—34. *In hæc*, sc. concepta verba; ipse nempe præit carmen exsecrabile sive jurisjurandi formulam. *Simul imis saxa renarint Vadis levata, ne redire sit nefas:* simulac hæc saxa ex imo maris fundo

Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando
 Padus Matina laverit cacumina,
In mare seu celsus procurrerit Apenninus,
 Novaque monstra junxerit libidine
Mirus amor, juvet ut tigres subsidere cervis,
 Adulteretur et columba miluo;
Credula nec ravos timeant armenta leones;
 Ametque salsa lævis hircus æquora.
Hæc, et quæ poterunt reditus abscindere dulces,
 Eamus omnis exsecrata civitas,
Aut pars indocili melior grege; mollis et exspes
 Inominata perprimat cubilia.
Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
 Etrusca præter et volate litora.

emerserint, tum in patriam redire nobis liceat et fas sit. Pro ferri massa, quam Phocæi jusjurandum peragentes in mare injecisse dicuntur, Horatius *saxa* posuit. *Levata renarint*, ornate et significanter pro, in altum resurrexerint, emerserint. Ceterum quemadmodum Horatius in carmine præcedente v. 6 sqq. particulam *semper* per res quæ natura sua sibi semper constant, ita nunc particulam *nunquam* per res quæ natura sua fieri nequeunt, sive per *ἀδύνατα*, circumscripsit; quanquam eum in iis cumulandis juveniliter luxuriasse dixeris. *Neu pigeat*, et tum placeat. *Conversa lintea domum dare*, domum renavigare. *Padus*, citerioris Galliæ fluvius, *Matina laverit cacumina*, mutato cursu Matini, Calabriæ montis, alluerit et superaverit cacumina. *Seu*, sive quando. *Apenninus*, mons longo tractu per Italiam porrectus. *Amor mirus*, inauditus. *Monstra junxerit nova libidine*, diversæ naturæ animalia, novo iis per miraculum quoddam injecto instinctu, ad coitum stimulaverit: *ut*, ita, ut: *monstra* jam dicuntur animalia, quæ prodigio quodam aliam naturam induunt. *Subsidere*, se submittere, subjici maribus. Lucret. iv, 1191, *Nec ratione alia volucres, armenta feræque, Et pecudes et equæ maribus subsidere possent. Adulteretur columba miluo*: Cl. Mitsch. comparat Lucian. DD. xxii, 1, *τράγος μοιχεύει αἶγα*. *Credula*, de securitate sua persuasa. *Ravos*: explicant, ravis oculis truculentos; sed cf. ad iii, 27, 3. *Hircus lævis*, ex hirco piscis instar lævis factus: comparant Archiloch. xvi, 7 sqq. Anthol. Græc. T. i, p. 44.

35—38. *Abscindere*, abrumpere, intercludere. *Reditus dulces*, reditus in patriam, quæ, ut Ovidius ex Pont. i, 3, 35 loquitur, *dulcedine quadam nos captos* tenet. *Exsecrata*, jurejurando et exsecratione, se nunquam redituram esse, obstricta. *Mollis*, præ mollitia et ignavia maritimi itineris labores fugiens. *Exspes*, abjectum animum ad melioris sortis spem haud attollens. *Inominata perprimat cubilia*, graviter pro, inauspicato domi maneat.

39—54. *Muliebrem tollite luctum*, nolite sub discessu ex patria muliebriter lamentari, sed viri estote. Orationis colorem, observante Mitscherlichio, duxit Horatius ex Archilocho (in Stob. Flor. Grot. p. 513), *τλῆτε γυναικεῖον πένθος ἀπωσάμενοι*. *Etrusca præter et volate litora*, celeri cursu mare Tyrrhenum transvecti Oceanum versus navigate: *volare* de celeri cursu, sup. Carm. iv, 5, 19, *Pacatum volitant per mare navitæ*: cf. ad Catull. iv, 5. *Nos manet Oceanus circumvagus! arva*. Mitscherlichius, qui *arva* cum *circumvagus* jungit, hunc locum ita explicat: "qua arva ambit, adeoque insulas in Oceano sitas, pro vulgari, nos manent arva Oceano circumflua." Mihi quidem locutio *circumvagus arva*, pro, vagus circum arva, durissima videtur; ut nihil dicam, tam vim repetitionis *beata arva*, quam orationis gravitatem atque nexum perire, si *arva* priore loco posita ad *circumvagus* referatur. Sup. i, 34, 9, *flumina* simpliciter dicuntur *vaga*; cur non æque ad rem *Oceanus* simpliciter dici possit *circumvagus*? h. e. late diffusus, vagans circum terras et insulas. Sensus: trans Oceanum circumvagum, qui nos manet superandus, petamus arva, et quidem beata arva et divites insulas. Sic fere apud Virg. Æn. vii, 225, *Oceanus*

Nos manet Oceanus circumvagus! arva, beata
  Petamus arva, divites et insulas!
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
  Et imputata floret usque vinea;
Germinat et nunquam fallentis termes olivæ,
  Suamque pulla ficus ornat arborem;
Mella cava manant ex ilice, montibus altis
  Levis crepante lympha desilit pede.
Illic injussæ veniunt ad mulctra capellæ,
  Refertque tenta grex amicus ubera:
Nec vespertinus circumgemit ursus ovili;
  Nec intumescit alta viperis humus.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
  Gregem æstuosa torret impotentia.

refusus: et si quem tellus extrema refuso Submovet Oceano. Divites insulas, μακάρων νήσους, Fortunatas insulas, quo nomine apud veteres eas, quæ nunc *Canariæ* vocantur, designatas fuisse, jam alii probatum ivere. Est autem harum insularum apud Plutarch. in Sertor. p. 520 edit. Reisk., et Pompon. Mel. iii, 10, 10, ita comparata descriptio, ut poetam eas potissimum, in quas, quæ poetæ de aurea ætate finxerunt, transferret, sibi delegisse, haud mireris. Obversatum quoque fortasse poetæ est, ut jam Gesnerus in Prælect. ii, de navig. extr. Column. Herc. p. 458 monuit, consilium illud, quod Sertorius U. C. DCLXXXIII, cum ejus res in Hispania in summum discrimen adductæ fuissent, in insulas Fortunatas trajiciendi cepisse dicitur: vid. Plutarch. l. l. *Reddit Cererem,* fruges fert: proprie quidem *Cererem reddere* dicitur ager cultus et aratus, qui semen sibi creditum cum fœnore *reddit,* h. e. largas fruges ex semine profert; sed hæc locutionis proprietas haud urgenda est. Ceterum translatam illam ex aurea ætate ad Fortunatas insulas *de agrorum inaratorum fertilitate* sententiam quatuor versibus poeta pulchre amplificavit. Comparanda autem cum Horatio ea poetarum loca, quæ in aureæ ætatis descriptione versantur, in quoque fere poeta obvia. *Ficus pulla,* fusci coloris, qualis est ficuum maturarum: *ornat suam arborem,* in sua nascitur arbore, non in frondibus peregrinis, h. e. per insitionis opus adoptatis: de ficuum insitione vid. Cato xlii, 1, Columell. v, 11, 7: *sua,* similiter apud Virg. Geo. ii, 82, arbor *novas frondes et non sua poma mirari* dicitur. *Mella cava manant ex ilice:* cf. Tibull. i, 3, 45, Virg. Ecl. iv, 22. *Crepante pede,* dulci murmure: Lucret. v, 273, et vi, 658, *super terra fluit agmine dulci, Qua via secta semel liquido pede detulit undas:* cf. Mitsch. *Illic injussæ veniunt ad mulctra capellæ:* Virg. Ecl. iv, 21, *Ipsæ lacte domum referunt distenta capellæ Ubera. Amicus,* suaviter de grege, qui sponte et amanter quasi munera sua dominis offert. *Nec vespertinus circumgemit ursus ovili:* Virg. Geo. iii, 537, *Nec lupus insidiis explorat ovilia circum, Nec gregibus nocturnus obambulat:* cf. Ecl. iv, 30, et ibi Cerd. *Nec intumescit alta viperis humus,* nec terra alit viperas, vel viperis quasi gravida est; *intumescit* sublimius ad terram transfert, quod viperis veneno tumentibus proprium est: *humus alta,* num, quia in terris altioribus vel locis acclivibus lustra sua habere solent viperæ? ut sit, nec montosa ibi est humus, quæ viperis intumescat. Si statuere liceat, librarios fortasse in epitheto voci *humus* addito peccasse, equidem pro *alta* malim *alma,* vel *atra,* ut, sicut *intumescit,* ad *atrum* viperarum venenum referatur. *Nulla nocent pecori contagia,* aer ibi spirat saluberrimus. *Æstuosa impotentia,* nempe, ut sup. iii, 13, 9 dicitur, *flagrantis atrox hora Caniculæ.* Ceterum versus 53 et 54, qui in editt. vett. post versum 62 apparent, jam ab aliis, ne omnem ibi sententiarum nexum turbarent, huc transpositi sunt. Sed cum statim in versibus sequentibus de mitiore aeris temperie agatur, ne hic quidem satis opportunum locum occupant. Facile igitur accesserim iis, qui hos duos versus, licet Horatio haud indignos, ab aliena manu importatos esse statuunt.

Pluraque felices mirabimur; ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis;
Utrumque rege temperante Cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem;
Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Ulixei.
Jupiter illa piæ secrevit litora genti,
Ut inquinavit ære tempus aureum;
Ærea dehinc ferro duravit sæcula, quorum
Piis secunda, vate me, datur fuga.

CARMEN XVII.

AD CANIDIAM.

HORATIUS.

JAM jam efficaci do manus scientiæ
Supplex, et oro regna per Proserpinæ,

55—58. *Ut*, exempli causa, quod. *Neque largis Aquosus Eurus arva radat imbribus*, cett. nec crebræ pluviæ hos agros vexent, nec siccitas eos exurat, h. e. media quædam in his terris regnet aeris temperies. *Radat*: inf. Sat. ii, 6, 25, *Sive aquilo radit terras*, ubi vid. not. Similiter fere de campis Elysiis Homer. Odyss. iv, 567, *Οὐ νιφετὸς, οὔτ' ἂρ χειμὼν πολὺς, οὔτε ποτ' ὄμβρος, 'Αλλ' αἰεὶ Ζεφύροιο λιγυπνείοντας ἀήτας 'Ωκεανὸς ἀνίησιν, ἀναψύχειν ἀνθρώπους*. *Utrumque*, pluviosam tempestatem et continuum solis ardorem.

59—66. *Non huc Argoo*, cett. Qui in his insulis vivunt, nullum cum peregrinis habent commercium, adeoque periculi, ne illorum vitiis corrumpantur, immunes et expertes sunt. Ex his autem, qui longinquis per Oceanum navigationibus celebrati sunt, Argonautas, Ulyssem, et Phœnices ponit. *Pinus Argoo remige*, navis Argo: *impudica Colchis*, Medea, cum Jasone Græciam versus navigans. *Torserunt cornua*, antennarum cornua s. antennas litori obverterunt, significanter pro, appulerunt. *Laboriosa*, multis laboribus et periculis in mari exercitata: cf. carm. sq. v. 16. *Secrevit*, a ceteris terris corruptis excepit et destinavit *piæ genti*. Obversatus Horatio est Hesiod. Ἔργ. 167, *Τοῖς δὲ δίχ' ἀνθρώπων βίοτον καὶ ἤθε' ὀπάσσας Ζεὺς Κρονίδης κατένασσε πατὴρ ἐς πείρατα γαίης.—Καί τοι μὲν ναίουσιν ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες 'Εν μακάρων νήσοισι πάρ' 'Ωκεανὸν βαθυδίνην*. *Ut inquinavit ære tempus aureum*, postquam Jupiter ætatem auream in æream et deinde in ferream mutavit: *inquinavit*, corrupit, significanter pro, mutavit, tempus deterius fecit. *Quorum Piis secunda, vate me, datur fuga*, quæ quidem ferrea sæcula fugere licebit piis me vatem sequentibus.

CARMEN XVII.

Canidia, quam Horatius supra Epod. carm. 5, ut libidinosam anum et veneficam acerbissime tractavit, vario modo iram suam ob illud carmen ita in poetam effudisse videtur, ut eum de integro contra se lacessitum ad hoc alterum carmen scribendum incitaret. Poeta igitur, se ipsum Canidiæ artibus magicis petitum, et sævissimis cruciatibus ab ea affectum esse, fingens, non sine magna irrisione, ut sibi nunc satis perdomito parcat, supplex eam orat et obsecrat. Ad ejus animum autem placandum et mitigandum his utitur rationibus: Achillem quoque et Circen supplicibus precibus locum reliquisse, ait; se nunc satis superque pœnarum ei pro sua dedisse petulantia, et, quanta sit

Per et Dianæ non movenda numina,
Per atque libros carminum valentium
Defixa cœlo devocare sidera,
Canidia, parce vocibus tandem sacris,
Citumque retro solve, solve turbinem.
Movit nepotem Telephus Nereium,
In quem superbus ordinarat agmina
Mysorum, et in quem tela acuta torserat.
Unxere matres Iliæ addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam relictis mœnibus rex procidit
Heu! pervicacis ad pedes Achillei.
Setosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Ulixei,
Volente Circa, membra; tunc mens et sonus
Relapsus, atque notus in vultus honor.
Dedi satis superque pœnarum tibi,
Amata nautis multum et institoribus.
Fugit juventas, et verecundus color
Reliquit ossa, pelle amicta lurida;

ejus in arte venefica potentia, ingente dolore expertum esse; se ad omnes, quascunque jusserit, pœnas exsolvendas, imo ad ejus laudes ad cœlum usque mendaci lyra extollendas paratum esse; Dioscuros quoque Stesichori palinodia, ut ei lumina redderent, permotos esse. Sed Canidia, quam respondentem inducit, se nullis precibus frangi posse, imo ab Horatio, qui ejus sacra irriserit et urbem ejus nomine impleverit, crudelissimas pœnas expetituram esse minatur et profitetur. Sed longe aliter de hoc carmine sentit Mitscherlichius. Tantum nempe hujus cum Epod. carmine quinto nexum esse statuit, ut tela, in illo inchoata, hoc demum detexta et absoluta sit. Hinc a v. 1—51, non Horatium, sed Varum loqui ita sibi persuasum habuit, ut, expuncto Horatii nomine, Vari nomen huic carmini præfigendum curaret. Sed huic opinioni plura in hoc carmine obstant. Nam ut nihil de v. 39, *sive mendaci lyra Voles sonari*, dicam, quomodo ridiculus iste senex, Varus, v. 42—44 se cum Stesichoro comparare, vel Stesichori exemplum in causam suam laudare potuit? Et quomodo, quæ Canidia v. 56 sqq. dicit, *Inultus ut tu riseris Cotyttia Vulgata, sacrum liberi Cupidinis? Et Esquilini Pontifex venefici Impune ut Urbem nomine impleris meo?* in Varum quadrant? Imo omnis hujus carminis vis et acerbitas ponenda est in ironia sive simulatione; nam dum palinodia, ut Stesichorus Dioscuros, Canidiam se placare velle simulat, eam salsissime exagitat, et dum eam laudat, liberius ejus scelera et flagitia notat et traducit.

1—7. *Jam jam efficaci do manus scientiæ Supplex*, jam supplex ad genua tua provolvor, et artis tuæ potentia me victum profiteor: *manum dare*, solemnis locutio de victis, victori se submittentibus. *Regna per Proserpinæ:* orat igitur per ea quæ Canidiæ, ut veneficæ, vel maxime cara et veneranda esse debebant. *Per Dianæ non movenda numina*, per Dianam haud sollicitandam et ad iram lacessendam. *Defixa*, incantatione ligata et devota, δεδεμένα, incantata. *Figi* et *defigi* dicuntur, quibus vis fit per artem magicam: vid. Nic. Heins. ad Ovid. Her. vi, 91, et Amor. iii, 7, 29. *Cœlo devocare sidera*, ut sup. Epod. 5, 45, *Lunam cœlo deripere*. *Vocibus sacris*, formulis vel carminibus magicis. *Citumque retro solve, solve turbinem*, et fac, ut licia, quibus nunc me ligas, resolvantur; retro age turbinem sive rhombum magicum, h. e. vi magica, qua nunc vincior, me solve. Scilicet ut citissime agitatus (*citus*) vel rotatus rhombus per licia attracta et advoluta incantatos vi magica

Tuis capillus albus est odoribus,
Nullum a labore me reclinat otium.
Urget diem nox, et dies noctem, neque est
Levare tenta spiritu præcordia.
Ergo, negatum, vincor, ut credam miser,
Sabella pectus increpare carmina,
Caputque Marsa dissilire nænia.
Quid amplius vis? O mare et terra! ardeo,
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicana fervida
Furens in Ætna flamma. Tu, donec cinis
Injuriosis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.
Quæ finis? aut quod me manet stipendium?

ligabat et vinciebat, ita idem retro actus per licia remissa et revoluta eos vi magica solvebat et liberabat: de turbine sive rhombo magico vid. quos laudat Mitsch. Hinc *retro carmen agere* dixit Val. Flacc. i, 781 sqq. *jam jam exorabile retro Carmen agens, neque enim ante leves niger avehit umbras Portitor et vinctæ* (hæc enim unice vera est lectio, quam pro inepta, *cunctæ*, mira sagacitate nuperrime Flacco restituit Amiciss. Jacobs.) *primi stant faucibus Orci.*

8—18. *Movit nepotem*, cett. Facete ludit Canidiam, dum eam, ut mulierem abjectissimam, cum illustrissimis antiquitatis heroibus componit. *Telephus*, rex Mysorum, cum contra Achivos, ad ejus oras appulsos, exercitum duxisset, et vulneratus ab Achille et ejusdem cura a vulnere sanatus esse dicitur: vid. Hygin. Fab. ci. Hinc Ovid. Trist. v, 2, 15, *Telephus æterna consumtus tabe perisset, Si non quæ nocuit, dextra tulisset opem*: cf. Propert. ii, 1, 65. *Nepotem Nereium*, mater enim Achillis, Thetis, Nerei filia fuit. *Unxere matres addictum*, cett. Achilles, quamvis Hectoris corpus alitibus et canibus destinaverat, tamen, ut illud sepeliendum suis redderet, Priami precibus adductus fuit. *Unxere matres Iliæ*; corpora enim sepelienda, ut satis notum, lavari et ungi solebant. Virg. Æn. vi, 218 de sepeliendo Miseno, *Pars calidos latices et aena undantia flammis Expediunt, corpusque lavant frigentis et ungunt*; ubi copiosissime de hoc ritu egit Cerda. *Hectorem addictum feris Alitibus atque canibus*; Achilles enim, se corpus Hectoris alitibus et canibus projecturum esse, sæpe minatus fuerat. Homer. Iliad. xxiii, 183, "Εκτορα δ' οὔτι Δώσω Πριαμίδην πυρὶ δαπτέμεν, ἀλλὰ κύνεσσιν. *Homicidam*, ἀνδροφόνον, fortissimum. *Postquam relictis mœnibus rex procidit*: sup. i, 10, 14, Priamus *Ilio relicto*, ut corpus Hectoris redimeret, per Mercurium ad Achillem ductus dicitur. *Pervicacis*: sup. i, 6, 6, *Pelidæ cedere nescii*. *Setosa duris exuere pellibus*: de Ulyssis sociis a Circa in sues mutatis, et ab eadem, Ulysse deprecante, humanæ formæ restitutis, vid. Homer. Odyss. x. *Setosa membra duris pellibus*, setosorum porcorum formam. *Laboriosi*, multis laboribus et ærumnis exercitati: cf. Carm. anteced. v. 62. Similiter Ulysses inf. Epist. i, 7, 40, *patiens* vocatur. *Notus honor*, pristina humanæ formæ pulchritudo et dignitas.

19—26. *Dedi satis superque pœnarum tibi*: intelligit cruciatus per Canidiæ veneficia sibi injectos, quos ipse statim describit. *Amata nautis multum et institoribus*: fecerat igitur olim Canidia cuique pro mercede sui copiam: sup. iii, 6, 30, *Seu vocat institor, Seu navis Hispanæ magister, Dedecorum pretiosus emtor*. *Fugit juventas*, cett. acerbe exagitat Canidiæ artem magicam, dum ejus vi se nunc misere macerari et contabescere fingit. *Verecundus color*, rubor, color verecundiæ: Ovid. Met. i, 484, *Pulchra verecundo suffunditur ora rubore*. *Reliquit ossa, pelle amicta lurida*, pulchre pro vulgari, mutatus est in luridum. *Tuis capillus albus est odoribus*, tuis incantationibus canescere incipio; per *odores* intellige herbas magicas, φάρμακα. Comparant Theocrit. ii, 88, qui præ amore tabescentis imaginem adumbrat sic, Καί μευ χρὼς μὲν ὁμοῖος ἐγίνετο πολλάκι θάψῳ· Ἐῤῥευν δ' ἐκ κεφαλᾶς πᾶσαι τρίχες· αὐτὰ δὲ λοιπὰ Ὀστε' ἔτ' ἦς καὶ δέρμα. *Me reclinat*, me requiescere sinit. *A labore*, amoris æstu

Effare: jussas cum fide pœnas luam;
Paratus expiare, seu poposceris
Centum juvencos, sive mendaci lyra
Voles sonari; tu pudica, tu proba
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenæ Castor offensus vice,
Fraterque magni Castoris, victi prece,
Ademta vati reddidere lumina.
Et tu, potes nam, solve me dementia,
O nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulcris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.
Tibi hospitale pectus, et puræ manus:
Tuusque venter Pactumeius, et tuo

et cruciatibus. *Neque est*, οὐδ' ἔστι, neque licet. *Levare tenta spiritu præcordia*, ornate pro, respirare.

27—35. *Ergo, negatum, vincor, ut credam miser*: ergo verum esse, quod antea de carminum magicorum efficacia negabam, miser ego, ut credam, experientia vincor. *Sabella carmina* et *Marsa nænia* dicuntur carmina magica, quod Sabini et Marsi artibus magicis deditissimi fuisse dicuntur. *Pectus increpare*, eleganter pro, impellere et commovere. *Dissilire*, præ dolore nempe et æstu: alias *angues* carminibus magicis rumpi et dissilire dicuntur. *Marsa nænia*: cf. sup. Epod. 5, 76; similiter Ovid. Art. Am. ii, 102, *Non facient, ut vivat amor, Medeïdes herbæ, Mixtaque cum magicis nænia Marsa sonis. Quantum neque atro delibutus Hercules Nessi cruore*: sup. Epod. 3, 17, *Nec munus humeris efficacis Herculis Inarsit æstuosius*, ubi vid. not. *Nec Sicana fervida Furens in Ætna flamma*: Catull. lxviii, 54, *Cum tantum arderem, quantum Trinacria rupes*, ubi plura de hac comparatione vide apud Vulp. et Stat. *Tu, donec cinis*, cett. tu nulla mei miseratione tacta tamdiu venenis Colchicis in me miscendis et comparandis insudas, donec me in aridum cinerem, protervis ventis dissipandum, redegeris. *Cales officina*, exquisite pro, es mihi quasi officina, quæ calet *venenis Colchicis*.

36—44. *Stipendium*, redemtionis pretium, pœna mihi victo tibi victrici pendenda: cf. sup. ad iv, 8, 17. *Centum iuvencos*, hecatomben. *Mendaci*, qua nempe mulier impudica et improba ut pudica et proba laudatur. *Tu pudica, tu proba Perambulabis astra sidus aureum*: ego te carminibus meis ut pudicam et probam stellis inseram, h. e. ad cœlum usque extollam. *Perambulabis astra*, te inter cetera astra jactabis: verbum *perambulare* notionem superbiæ et jactantiæ habet: cf. sup. ad Epod. 4, 5. *Infamis Helenæ Castor offensus vice, Fraterque magni Castoris*. Ut mitiorem te mihi præbeas, exemplo tibi sint Dioscuri, qui, quamvis Stesichoro ob probrosum, quo Helenam diffamaverat, carmen graviter irascebantur, tamen ejus palinodia, ut ereptum ei oculorum usum redderent, victi et permoti sunt. De fabula Stesichori vid. sup. ad Carm. i, 16, in argum. s. fin. et quos laudat Mitsch. ad h. l.

45—52. *Potes nam*, δύνασαι γάρ, ex solemni in precibus ad deorum numina formula. *Nec obsoleta*, h. e. despecta; res enim *obsoletæ* in despectu fere esse solent: *paternis sordibus*, sordida origine. *Nec in sepulcris pauperum prudens anus Novendiales dissipare pulveres*, nec es anus, quæ calleas in pauperum sepulcris novendiales pulveres dissipare; cineres nimirum in sepulcris religiose condi et servari, non loco suo moveri et dissipari debebant, quod fiebat, si a sagis auferrentur: *sepulcris pauperum*, nam ditiores sepulcris, ne cineres a sagis auferri possent, custodes addere solebant: vid. Dorvill. ad Charit. p. 429, edit. Lips. *Novendiales*, qui ante novem dies, ut postulabat disciplina magica, conditi erant: de cinerum in re magica usu res nota: cf. Sat. i, 8, 22. *Tuusque venter Pactumeius*, et filius tuus Pactumeius, quem te, ut sagam, alii matri subripuisse suspicantur homines, genuinus ventris tui fœtus est, vere e ventre tuo editus est: *venter* pro filio; exempla vid. apud Bentl. Ceterum suspicionem illam, qua Canidia filium suum Pactu-

Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcunque fortis exsilis puerpera.

CANIDIA.

Quid obseratis auribus fundis preces?
Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hibernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?
Et Esquilini Pontifex venefici
Impune ut urbem nomine impleris meo?
Quid proderat ditasse Pelignas anus,
Velociusve miscuisse toxicum?
Sed tardiora fata te votis manent:
Ingrata misero vita ducenda est, in hoc,
Novis ut usque suppetas doloribus.
Optat quietem Pelopis infidus pater,
Egens benignæ Tantalus semper dapis;

meium alii matri per artem magicam subduxisse credebatur, tangit quoque, sup. Epod. 5, 5, miser ille puer a Canidia petitus: *Per liberos te, si vocatu partubus Lucina veris adfuit.*

53—59. *Quid obseratis auribus fundis preces?* cett. Quo major Canidiæ, quam sibi respondentem poeta inducit, est ferocia et insolentia, et quo atrociores, quas ista jacit, minæ sunt, eo acerbior, qua ejus artem magicam exagitat, est irrisio. *Non saxa nudis surdiora navitis Neptunus alto tundit hibernus salo*: saxa, quæ fluctus marini tundunt, non surdiora sunt miserorum naufragorum precibus, h. e. quam surda esse solent saxa naufragis, tam surdæ aures meæ tuis precibus sunt. *Nudis*, ab omni ope derelictis, in mari nempe, fracta navi, natantibus. *Neptunus hibernus*, mota per Neptunum tempestas. *Alto salo*, marinis fluctibus. *Inultus ut tu riseris*, cett. sensus: egone patiar, ut tu inultus deriseris et evulgaveris veneficia mea, liberæ Veneri sacra, et, quasi penes te, tanquam Pontificem, sacrorum magicorum esset arbitrium et judicium, impune me per ora hominum traduxeris? *Cotyttia* (quæ proprie fuerunt sacra nocturna, a Thracibus primum (Strabo x, p. 324) in honorem Cotyttus, h. e. liberæ Veneris et Licentiæ instituta, unde additur *sacrum liberi Cupidinis*), nunc ideo magica sua sacra appellat Canidia, quod per ea libidini suæ, arcessito nempe sene illo Varo, satisfacere voluerat. *Vulgata*, evulgata, carmine illo contumelioso sup. Epod. 5. *Et Esquilini Pontifex venefici*, et quasi præpositus esses sacris magicis; *Pontifex* enim sacris publicis et privatis præerat. *Veneficium* dicitur *Esquilinum*, quia veneficæ e monte Esquilino ossa et cineres mortuorum ad artis magicæ usum petere solebant.

60—64. *Quid proderat ditasse*, cett. sensus et nexus: quid, quæso, si impune hæc facere posses, profuisset mihi artes magicas non sine magna mercede apud anus Pelignas didicisse, aut præsentia venena miscuisse? Sed non inultus abibis, imo fata tardiora, quam optas, te manent; nam vita longa et misera trahenda tibi est eo fine, ut semper novis suppediteris doloribus, h. e. novi semper te dolores excipiant.

65—69. *Optat quietem*, cett. Canidia *fata votis tardiora* in v. 62, magis explicat: optabis quidem, ait, a cruciatibus tuis et laboribus liberari; sed æque frustra optabis, ac Tantalus, Prometheus, et Sisyphus a pœnis infernalibus liberari optant. *Quietem*, pœnarum remissionem. *Infidus*; Tantalus enim arcana, ab Jove sibi inter epulas commissa, perfide evulgaverat. *Egens benignæ semper dapis*: largas quidem sibi appositas dapes videbat Tantalus, sed, cum eas illi non attingere liceret,

Optat Prometheus obligatus aliti;
Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum: sed vetant leges Jovis.
Voles modo altis desilire turribus,
Modo ense pectus Norico recludere;
Frustraque vincla gutturi nectes tuo,
Fastidiosa tristis ægrimonia.
Vectabor humeris tunc ego inimicis eques,
Meæque terra cedet insolentiæ.
An, quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et polo
Deripere Lunam vocibus possim meis,
Possim crematos excitare mortuos,
Desiderîque temperare poculum,
Plorem artis, in te nil agentis, exitum?

inter opes (ut Horatius sup. iii, 16, 28) *inops* erat, h. e. inter medias dapes fame enecabatur. *Obligatus aliti*, destinatus et devotus vulturi, qui tam in monte Caucaso, quam in Orco (cf. sup. ii, 13, 37) Promethei cor exederet. *Sisyphus*: cf. sup. ii, 14, 20. *Leges Jovis*, fata semel ab Jove constituta.

70—75. *Voles modo*, cett. sensus: quamvis tu autem vel saltu ex altis turribus, vel gladio in pectus adacto, vel laqueo gutturi annexo, vitam finire in animum induxeris; tamen a fastidiosa, qua maceraris, ægrimonia haud te liberare poteris, et tunc tibi has pœnas exsolventi insolentius insultabo. *Norico*, epitheton ornans, ut sup. i, 16, 9. *Tunc*, quando misere laborabis his doloribus. *Ego vectabor eques humeris inimicis*, inequitabo et insidebo humeris tuis mihi inimicis, tibi mihi infestissimo. Qui insolentius hosti insultant, equitis imagine adumbrari solent: cf. carm. anteced. v. 12, et sic καθιππεύειν apud Græcos: cf. Mitsch. *Meæque terra cedet insolentiæ.* Minus nunc placet hujus loci, quam olim dedi, explicatio. Simplicissimum videtur, si hic locus explicetur sic: mihique insolentius in altum enitenti terra cedet, h. e. ego te ex terra insolentius mecum in altum auferam. Canidia nempe, se, ut veneficam, poetam, dum ejus humeris insideat, insolentius secum in altum abripere et per aerem agitare velle, minatur. Qui terram relinquit, *ei terra cedit.*

76—81. *An, quæ movere cereas imagines*, cett, sensus: an ego, quæ cereas imagines, ut exemplo quodam tibi ipsi paulo curiosiori probavi, animi motibus afficere, Lunam carminibus de cœlo deducere, mortuos in vitam revocare, et philtrum miscere possim, nihil arte mea contra te efficiam? De *cereis imaginibus*, amantis effigiem in sacris magicis repræsentantibus, cf. Theocrit. ii, 28, Virg. Ecl. viii, 80. *Cereas imagines movere*, iisdem, quibus amans afficitur, motibus implere. *Curiosus*, cum ex hujus rei explorandæ studio adesses mihi cereas imagines tractanti. *Deripere Lunam vocibus*: cf. sup. Epod. 5, 46. *Desiderii poculum*, sup. carm. laud. v. 38, *amoris poculum*, philtrum. V. 81, vulgo legebatur, *Plorem artis, in te nil habentis exitum? Plorem artis*, explicabant, artis causa, vel, de arte. Sed quis hoc durum loquendi genus ferat? Dedi igitur lectionem in edit. Bentl. exhibitam, quæ omnem difficultatem tollit. Eodem redit, quod conjecerat Jacobsius, *Plorem artis, in te nil valentis, exitum? Artis exitum* pro, ipsa arte, quatenus in ea exitus præcipue et effectus spectatur.

CARMEN SÆCULARE

PRO

INCOLUMITATE IMPERII.

Phœbe, silvarumque potens Diana,
Lucidum cœli decus, o colendi
Semper et culti, date, quæ precamur
Tempore sacro;
Quo Sibyllini monuere versus,
Virgines lectas, puerosque castos,

CARMEN SÆCULARE.

Cum U. C. DCCXXXVII ludorum sæcularium instaret celebratio, et ad ritus, quos in iis celebrandis observari jubebant libri Sibyllini, pertineret quoque hic, ut puerorum puellarumque chorus hymnum in Apollinem et Dianam caneret; Augustus sane eo, quod hujus hymni componendi munus Horatio, ut tradit Suetonius in ejus vita, injungeret, æternam his ludis sæcularibus paravit memoriam. Quamdiu enim Musis honor suus stabit, tamdiu in hoc Horatii carmine præstantissimo sæcularium, quos Augustus instauravit, ludorum vigebit memoria. Elaboratissimis autem Horatii carminibus hoc carmen sæculare accensendum esse, vel inde intelligi potest, quod ad hoc rite canendum singulari carmine, sup. iv, 6, Apollinis opem imploravit et sibi expetiit. Nec mirum, si poeta in carmine publice in publica lætitia a puerorum puellarumque choro decantando omne studium posuerit, et omnes ingenii vires nervosque intenderit. Quod autem ad ludos sæculares attinet, cum in universum tam de eorum origine, quam de stato, quo celebrati sint, tempore nihil certi pronunciari possit (vid. quos de *ludis sæcularibus Roman.* laudavit Cl. Mitsch. p. 643, in not. n. 3, et adde, quæ nuperrime in hanc rem contulit Cel. Beckius in Commentatione, Academiæ Lips. in sæculi XIX initiis pietatis monumenta, Lips. apud Tauchnitz, 1801); Augustum eos ad Sibyllinorum oraculorum auctoritatem eo consilio, ut populus Romanus de magna, qua nunc frueretur, felicitate lætaretur, deosque de imperii incolumitate et perpetua prosperitate pie veneraretur, apparasse, tenere sufficiat. Jam vero cum Apollo et Diana non solum dii averrunci, ἀλεξίκακοι, ἀποτρόπαιοι, haberentur, sed etiam ut ii colerentur, quorum benevolentiæ vel maxime debetur tam aeris salubritas, quam agrorum fertilitas (ob causas physicas scilicet, sive ob vim, quam sol et luna in terram, adeoque in aeris salubritatem et fertilitatem habent); causa, cur eorum potissimum numina in ludis sæcularibus adorarentur et hymno celebrarentur, facile perspicitur. Ter autem chorus in hoc hymno Apollinem et Dianam appellat, et ter singularibus precibus Romanum imperium eorum tutelæ et favori tradit et consecrat; primum quidem, a versu 1 usque ad v. 32, rogat, ut Phœbus in toto terrarum orbe nuspiam urbem Roma majorem illustret, Diana vero subolis ex legitimis conjugiis procreandæ tantam curam habeat, ut exacto CX annorum spatio iterum læta intersit ludis sæcularibus, a populo Romano, quovis felicitatis genere mactato, celebrandis; deinde, a v. 33 usque ad v. 60, ut, Apolline et Diana Romam tuentibus, Romana juventus mature in probitatis studio exerceatur, senectus placida tranquillitate perfruatur, totus populus Romanus omni prosperitate gaudeat, et imperium Romanum, ad summum sub lætissimis Augusti auspiciis potentiæ fastigium evectum, virtutis adhuc neglectæ cultu et honore exsplendescat, omnique rerum copia abundet; tum, a v. 61 usque ad v. 72, ut propitia Apollinis et Dianæ numina rei Romanæ felicitatem non solum in proximum lustrum prorogent, sed eam auctiorem adeo ad longissima usque tem-

Dîs, quibus septem placuere colles,
Dicere carmen.
Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis et celas, aliusque et idem
Nasceris; possis nihil urbe Roma
Visere majus.
Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres:
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis.
Diva, producas subolem, Patrumque
Prosperes decreta super jugandis
Feminis, prolisque novæ feraci
Lege marita:

pora florere sinant. Quibus precibus finitis addit chorus epilogum, quo de certissimo precum suarum eventu Romanos sperare jubet.

1—8. *Silvarum potens:* sup. iii, 22, 1, *montium custos nemorumque*, ubi cf. not. *Date, quæ precamur tempore sacro*, cett. exaudite preces, quas fundimus ludis sæcularibus, ubi secundum versus Sibyllinos puerorum puellarumque chorus deos gentis Romanæ tutelares hymno celebrare debet. *Sibyllini versus:* versus illi Sibyllini ad ludos sæculares spectantes exstant adhuc, et apud Zosimum ii, 6 inveniuntur; emendatiores eos in argumento ad hoc carmen exhibuit Mitscherlichius. *Virgines lectas*, debebant enim tam virgines quam pueri esse patrimi et matrimi, h. e. quorum patres et matres adhuc superstites essent; eorum autem numerus, qui quoque in versibus Sibyllinis præscribitur, fuit ter novenus, ita ut XXVII pueri et totidem puellæ essent. *Septem colles*, Roma.

9—12. *Celas:* sol diem *celat* et condit quando occidit: *aliusque et idem nasceris*, et novus novo die, et *idem* (h. e. eodem, quo heri, nitore) oriris: *possis nihil urbe Roma Visere majus*, utinam fiat, ut in nullam urbem, Roma ampliorem, e cœlo despicias, h. e. fac, ut nulla urbs in toto terrarum orbe Roma sit potentior. Similis locus est apud Virg. Æn. vii, 218, *regnis, quæ maxima quondam Extremo veniens Sol adspiciebat Olympo.*

13—32. *Rite maturos*, cett. jam chorus Dianam, ut deam, obstetricis munere apud puerperas fungentem, et quidem primum Græco nomine, *Ilithyia*, deinde Latino, *Lucina* seu *Genitalis*, appellat, et, ut ejus cura gens Romana legitimis connubiis propagetur, obsecrat. *Lenis aperire maturos partus*, Græce pro, lenis in aperiendis, h. e. proferendis maturis partibus, tu, quæ dextra et benigna ades parturientibus, s. *utero* (ut sup. iii, 22, 2, de Diana dicitur) *laborantibus: aperit* Diana *partus*, dum partum edentibus obstetricia sua opera succurrit; *rite* more suo. *Sive probas*, sive mavis. *Lucina:* Catull. xxxiv, 13, *Tu Lucina dolentibus Juno dicta puerperis*, ubi cf. not. et sup. ad iii, 22, 2. *Genitalis*, eadem, quæ *Lucina*, Græco nempe nomini *Ilithyia* opponitur Latinum: *Lucina* s. *Genitalis;* nove autem jam *Genitalis*, quæ gignentes s. puerperas ope sua levat, geniture favet et se propitiam præbet. *Producas subolem:* magis designat et explicat Lucinæ, *subolem producentis*, h. e. in lucem protrahentis, munus. *Patrumque Prosperes decreta super jugandis:* respicitur lex Julia de *maritandis ordinibus*, quam Augustus, cum ei ferendæ jam U. C. DCCXXVI frustra dedisset operam, hoc ipso anno, quo ludi sæculares celebrabantur, senatus consulti auctoritate populum accepturum esse speraverat, sed vana tum quoque fuit hæc Augusti spes; perlata enim illa lex demum est a M. Papio et Q. Poppæo U. C. DCCLXII: vid. Lipsium ad Tacit. Annal. iii, 25, Excurs. *c*, et quos laudat Mitsch. *Prosperes*, rata esse jubeas. *Prolisque novæ feraci Lege marita. Lex marita*, h. e. lex de *maritandis ordinibus* rogata, eleganter dicitur *ferax novæ prolis*, quia hac lege novæ proli per legitima connubia procreandæ, et sic genti Romanæ casta matrum fecunditate augendæ propagandæque prudenter prospiciebatur. *Certus*

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referatque ludos,
Ter die claro, totiesque grata
Nocte frequentes.
Vosque, veraces cecinisse, Parcæ,
Quod semel dictum est, stabilisque rerum
Terminus servat, bona jam peractis
Jungite fata.
Fertilis frugum pecorisque Tellus
Spicea donet Cererem corona:
Nutriant fetus et aquæ, salubres
Et Jovis auræ.
Condito mitis placidusque telo
Supplices audi pueros, Apollo:
Siderum regina bicornis, audi,
Luna, puellas.
Roma si vestrum est opus, Iliæque
Litus Etruscum tenuere turmæ,
Jussa pars mutare Lares et urbem
Sospite cursu;
Cui per ardentem sine fraude Trojam

undenos decies, cett. sensus: ut post centum et decem annos redeant ludi sæculares, per tres dies et noctes magna hominum frequentia celebrandi. *Certus orbis*, de tempore, quod intra certum vel dierum vel mensium vel annorum spatium et numerum circumvolvitur: Virg. Æn. v, 46, *Annuus exactis completur mensibus orbis:* jam de exacto et circumvoluto, quod in libris Sibyllinis præstitutum fuit, tempore; *undenos decies per annos*, hic ipse cx annorum numerus in versibus Sibyllinis præscribitur: *cantus referatque ludos*, ludis sæcularibus de integro institutis hymnum in Apollinem et Dianam puerorum puellarumque chorum decantare jubeat. *Ter die claro totiesque*, cett. tres enim dies et totidem noctes pariter ex librorum Sibyllinorum præscripto ludorum sæcularium celebrationi dicari debebant; *frequentes*, frequenter celebrandos. *Vosque, veraces cecinisse, Parcæ*, cett. sensus: et vos, o Parcæ, quæ veraci ore prædicitis id quod semel constitutum est, et certus rerum eventus confirmat (h. e. immutabile est), agite, læta peractis succedere jubete tempora: *veraces cecinisse*, Græce, quæ deæ estis veraces in canendo, h. e. prædicendo eo *quod semel dictum est*, quod semel constitutum est; sic omnis, puto, qua in hoc loco expediendo se impediverunt interpretes, remota est difficultas; scilicet *dictum* jam non est, ore pronunciatum a Parcis, sed, constitutum, præfinitum, præstitutum, sc. a fato. *Fertilis frugum*, cett. Telluri quoque secundum versus Sibyllinos divinus in celebrandis ludis sæcularibus honor præstari debebat; hinc chorus *Tellurem* ut deam appellat, cujus benignitate homines pecudesque alantur; inest autem his precibus fere hoc: gaudeant Romani tam secunda agrorum fertilitate, quam pecudis proventu largissimo. *Spicea donet Cererem corona:* notissimus in hanc sententiam est locus Tibull. i, 1, 15, *Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona Spicea, quæ templi pendeat ante fores. Fetus*, agrorum fruges: Cic. Orat. ii, 30, *quo meliores ager fetus possit et grandiores edere. Salubres*, tam ad *aquæ* quam ad *auræ* referri potest.

33—48. *Condito mitis placidusque telo:* sagittis conditis, sive arcu remisso, incedit Apollo mitis et placidus, sagittis autem promtis, sive arcu adducto et tento, minax et iratus: cf. sup. ad ii, 10, 20. *Audi pueros—audi puellas*, puerorum enim puellarumque chorum vicissim in hoc carmine

Castus Æneas patriæ superstes
Liberum munivit iter, daturus
Plura relictis:
Dî, probos mores docili juventæ,
Dî, senectuti placidæ quietem,
Romulæ genti date remque prolemque
Et decus omne.
Quique vos bubus veneratur albis,
Clarus Anchisæ Venerisque sanguis,
Imperet, bellante prior, jacentem
Lenis in hostem.
Jam mari terraque manus potentes
Medus, Albanasque timet secures:
Jam Scythæ responsa petunt, superbi
Nuper, et Indi.
Jam Fides, et Pax, et Honor, Pudorque
Priscus, et neglecta redire Virtus
Audet: apparetque beata pleno
Copia cornu.
Augur, et fulgente decorus arcu
Phœbus, acceptusque novem Camenis,

decantato se excepisse, sive alternis cecinisse, vix dubitari potest. *Bicornis*, sic enim apparet Luna primis novilunii diebus, et sic in ipsis iis vett. nummis, qui in memoriam horum ludorum sæcularium excusi sunt, conspicitur: vid. Boettig. *Roma si vestrum est opus*, si auctoritate vestra vestrisque auspiciis Roma est condita: *litus Etruscum tenuere*, Italiam, ut novam sedem ibi tenerent, adierunt: *jussa pars*, per appositionem; pars nempe illa Trojanorum, qui Apollinis oraculo (Virg. Æn. iii, 94 sqq. iv, 343—346, vi. 59) jussi sunt *mutare Lares et urbem*, h. e. e patria fugere et novam sedem quærere. *Cui Æneas liberum iter munivit*, cui parti dux fuit Æneas: *per ardentem Trojam*, per ardentis Trojæ flammas; hinc Æneas apud Virg. Æn. ii, 633, *flammam inter et hostes Expedior, dant tela locum flammæque recedunt*. *Sine fraude*, h. e. sine noxa, ut sup. ii, 19, 20, quod *iter liberum* magis explicat. *Castus*, pius. *Plura relictis*, ampliora quam quæ relicta essent, h. e. regnum relicto majus et potentius. *Dî*, Apollo et Diana. *Remque*, opulentiam.

49—52. *Quique vos bubus veneratur albis*, cett. Et Augustus, qui albis bubus mactatis nunc splendidum in vestrum honorem instituit sacrificium, summum porro teneat imperium, et hostium victor victis se mitem et lenem præbeat. Hæc sententia multo magis favet gloriæ Augusti, quam si cum Cruquio et Bentleio legeris, *Quæque vos bubus veneratur* (rogat) *albis*, —*Impetret*. *Bubus albis*, tale enim sacrificium exigebant versus Sibyllini. *Anchisæ Venerisque sanguis*, hinc Augustus sup. iv, 5, 1, *Divis ortus* dicitur, ubi vid. not. *Jacentem lenis in hostem*, ad præceptum Anchisæ, apud Virg. Æn. vi, 852, *Tu regere imperio populos, Romane, memento, Hæ tibi erunt artes, pacisque imponere morem, Parcere subjectis et debellare superbos.*

53—60. *Jam mari terraque*, cett. Vulgarem sententiam, "Jam hostibus terra marique victis aureæ ætatis Romam redit felicitas," egregie amplificavit. *Medus*: cf. sup. iv, 14, 42. *Albanas secures*, Romanos fasces, h. e. Romanum imperium; *Albanus* pro, Romanus, quia *Alba Longa*, unde Romam deducta est colonia, Romanorum quasi mater fuit. *Jam Scythæ responsa petunt, superbi Nuper, et Indi*: cf. ad iv, 14, 42. *Jam Fides*, cett. *Cœlicolæ* enim, qui aurea ætate, ut Catullus canit

Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus;
Si Palatinas videt æquus arces,
Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper
Proroget ævum.
Quæque Aventinum tenet Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet, et votis puerorum amicas
Applicet aures.
Hæc Jovem sentire, Deosque cunctos,
Spem bonam certamque domum reporto,
Doctus et Phœbi chorus et Dianæ
Dicere laudes.

lxiv, 385, *præsentes domos castas invisere et sæpius mortali cœtui se ostendere* soliti fuerint, ferrea ætate terram reliquisse finguntur: cf. Hesiod. Ἔργ. 197 sqq. *Beata pleno Copia cornu:* cf. sup. ad i, 17, 16.

61—72. *Augur, et fulgente decorus arcu,* cett. Quodsi igitur Apollo genti Romanæ propitius est, sospitet eam et ad felicissima tempora propaget; Diana autem, si genti Romanæ propitia est, preces quindecimvirorum exaudiat et ratas esse jubeat. *Augur:* Apollinis laudes et virtutes, ut in hymnis fieri solet, cumulantur; laudatur igitur ille primum ut vates, *μάντις*, deinde ut arcitenens, *χρυσότοξος, ἀργυρότοξος*, tum ut Musarum præses, *μουσαγέτης*, denique ut deus salutaris sive artis medendi peritus, *ἰατρός*; easdem Apollinis laudes recenset Pindarus Pyth. v, 80 sqq. jam a Mitsch. in Analect. p. 711 laudatus. *Si Palatinas videt æquus arces,* cett. Equidem hunc locum nunc ita explicandum puto: si mitis ille preces, quæ nunc in monte Palatino funduntur, audit; rem Romanam et Latium felix, h. e. reipublicæ Romanæ et Latii felicitatem in lustrum alterum et in ævum semper melius propaget et extendat. *Palatinas arces:* innuit templum, Apollini ab Augusto in monte Palatino splendidissime exstructum: vid. Dio liii, 1, ubi hoc ipsum carmen sæculare decantatum est. *Remque Romanam Latiumque,* ad illum versum Ennii, *Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis. Prorogare* jam est, propagare, proferre, extendere, servare; sic *vitam hominibus prorogare* dixit Plaut. Pseudol. iii, 2, 38. *Quæque Aventinum,* cett. et Diana, quæ in monte Aventino Algidoque colitur, si propitia est genti Romanæ, quindecim virorum preces respiciat, cett. *Aventinum:* de Dianæ templo in Aventino vid. Donat. Rom. iii, 13. *Algidumque;* in hoc monte enim prope Romam ad viam Appiam versari inprimis solebat Diana, cf. i, 21, 6, unde, sacra ei ibi facta esse, sponte intelligitur. *Quindecimvirorum preces;* quindecimviris enim, qui libris Sibyllinis præerant, singularis sacrorum sæcularium demandata fuit cura et administratio.

73—76. Jam chorus, decantato carmine, addit epilogum, et spem bonam certamque, se non solum ab Apolline et Diana, sed etiam ab Jove cunctisque diis exauditum esse, cum concione communicat; quod quidem in audientium animis sensus excitare debebat lætissimos. *Sentire,* audire, et, ut rata esse jubeat, permovere. *Spem bonam certamque domum reporto,—chorus doctus dicere,* cett. Chorus, ut sæpe apud Tragicos, in singulari loquitur, pro, nos pueri puellæque, qui carmen in Apollinis et Dianæ laudem dicere edocti sumus, nempe a *χοροῦ διδασκάλῳ* Horatio. Chorus scilicet, qui alternatim antea cecinerat, conjunctim cecinit epilogum.

SATIRARUM

LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

Qui fit, Mæcenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa
Contentus vivat, laudet diversa sequentes?
O fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore.
Contra mercator, navem jactantibus Austris:
Militia est potior. Quid enim? Concurritur: horæ
Momento aut cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.

SATIRA I.

Poeta in causas vitiorum, quibus homines laborant, inquirit; easque præcipue ab avaritia repetit.

1—3. *Qui fit, Mæcenas,* cett. sensus: operæ pretium sane est quærere, Mæcenas, quid sit, quod nemo sorte sua, sive secum deliberando delecta, sive fortuito oblata, contentus vivat; imo nemo non eos, qui diversum a suo vitæ genere sequuntur, felices prædicet. *Ratio,* deliberatio. *Objecerit,* gravius pro, obtulerit. Sors sæpius homines ad vitæ aliquod genus amplectendum vi quadam pellit, trudit, et adigit. *Laudet,* sed unusquisque laudet. Sic inf. in hac Sat. *Nemone, ut avarus, Se probet, at potius* (sed unusquisque potius) *laudet diversa sequentes?* et sic Græci post οὐδεὶς et μηδεὶς omittunt ἕκαστος· vid. Manut. ad Cic. pro Quinct. 26.

4, 5. *Gravis annis—multo jam fractus membra labore,* qui jam sentit venientis senectutis molestiam, et virium multo labore exhaustarum defectum. Vir quidam doctus in Diario Trevoltiensi an. 1715 mens. Jun. conjiciebat, *gravis armis,* quæ quidem lectio plures defensores nacta est; in iis quoque est Wolfius, Horat. Erste Satire Lat. und Deutsch. (Berol. 1813). At mihi antiqua lectio *annis* et simplicior, et verbis sequentibus *multo jam fractus membra labore* accommodatior videtur. Sic milites *ætate graves,* apud Liv. vii, 39, et sic apud Theocrit. Idyll. xxiv, 100, Τειρεσίας πολλοῖσι βαρὺς περ ἐὼν ἐνιαυτοῖς. *Fractus membra* Græce, ut Od. i, 1, 21 *stratus membra.*

7. *Militia est potior,* sc. mercatura.

10. *Consultor,* qui consulit juris legumque peritum, qui v. 17, dicitur *consultus,* h. e. qui de jure respondet. *Sub galli cantum,* sub gallicinium, quod mediam noctem excipit. Clientes scilicet apud Romanos primo mane adire solebant causarum patronos. Hinc inf. Epist. ii, 1, 103, *Romæ dulce fuit et solemne, reclusa Mane domo vigilare, clienti promere jura.*

Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cetera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,
Quo rem deducam. Si quis Deus, En ego, dicat,
Jam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator: tu consultus modo rusticus: hinc vos,
Vos hinc mutatis discedite partibus: eia,
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causæ est, merito quin illis Jupiter ambas
Iratus buccas inflet, neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Præterea, ne sic, ut qui jocularia, ridens
Percurram, quamquam ridentem dicere verum
Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima;
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.
Ille, gravem duro terram qui vertit aratro,

11. *Ille* (consultor, cliens) *vadibus datis qui*, cett. quem causæ dicendæ necessitas adegit proficisci in urbem, ut ibi patronum consulat; *datis vadibus* pro vulgari, in judicium vocatus; is enim, quem vadabatur accusator, debebat promittere vadimonium, h. e. *vades* (obsides, sponsores) *dare*, qui præsentiam in jus vocati sua fide et suo periculo præstarent: *vades* non in capitis tantum causis, sed, æque ac *prædes*, in causis quoque privatis, uti hoc loco: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Vas*.

13. *Cetera de genere hoc*, principium versus Lucretiani iv, 594.

14. *Fabium:* quicunque demum ille fuerit, sive philosophus, sive jurisconsultus, poeta jam eum ut hominem loquacem ridet; idem fortasse fuit, de quo sub fin. Sat. sq. *Fabio vel judice vincam*. *Ne te morer*, cett. ne te diutius detineam, audi, quo tendam, nempe ad describendum hominum, nunquam sorte sua contentorum, ingenium.

16. *Jam faciam*, sc. ex vobis id *quod esse vultis*.

18. *Mutatis partibus*, sc. quas adhuc in vita egistis, pro vulgari, mutata vitæ conditione.

19. *Nolint*, equidem prætulerim alteram lectionem, *Nolunt*. Oratio cohæret sic: si quis deus ad homines, qui diversa sequentes laudant, dicat, Accedite, ego statim vos mutabo in eos in quos mutari cupitis; expectat paulisper deus, sed ii accedere et mutari *nolunt:* notum est illud Ciceronis, *tacet, consentit*. *Licet esse beatis*, Græce pro, licet iis esse beatos; sic Sat. i, 2, 51, *munifico esse licet;* Sat. i, 4, 39, *dederim quibus esse poetis;* Sat. i, 6, 25, *fierique tribuno;* Epist. ad Pis. iii, 372, *mediocribus esse poetis*.

20, 21. *Quid causæ est, quin*, quidni, nonne igitur merito Jupiter *illis*, h. e. ob illorum, modo aliquid appetentium, modo idem recusantium, inconstantiam, *ambas Iratus buccas inflet*. Qui ira exardescunt, buccas inflare solent; exprimitur igitur hac locutione imago irascentis.

23. *Præterea, ne* cett. ceterum, ne more eorum, qui res ludicras et jocosas ridendo percurrunt, ego quoque hanc rem seriam ridens percurram.

25. *Olim*, in comparationibus passim de rebus quæ factæ sunt, et porro ita fieri solent; nonnunquam: nos, *etwa, manchmal:* inf. Epist. i, 10, 42, *ut calceus olim;* Virg. Æn. viii, 391 sq. *Non secus atque olim, tonitru quum rupta corusco Ignea rima micans percurrit lumine nimbos*.

27. *Sed tamen:* hæ particulæ, ut simpliciter, *sed igitur*, eleganter post longiorem parenthesin interruptam orationem excipiunt; exempla Ciceroniana dedit Ernesti in Clav. Cic. s. v. *Sed*. Oratio sibi respondet sic: ceterum, ne videamur ridicula tractare velle, amoto ludo quæramus seria.

Perfidus hic caupo, miles, nautæque, per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, quum sibi sint congesta cibaria; sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris
Ore trahit, quodcunque potest, atque addit acervo,
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri:
Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum,
Non usquam prorepit, et illis utitur ante
Quæsitis sapiens; quum te neque fervidus æstus
Dimoveat lucro, nec hiems, ignis, mare, ferrum;
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid juvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
Quod, si comminuas, vilem redigatur ad assem.
At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Millia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus, ac meus; ut si

28. *Ille, gravem duro—aratro*, elegans descriptio *rustici*.

29. *Perfidus hic caupo*: repetit poeta homines *diversa sequentes*; sed pro *legum jurisque peritis*, ne carperet et elevaret eorum studia, vel quia jurisconsulti non lucri, sed honoris et utilitatis causa de jure respondebant, prudenter posuit *caupones*, qui lucri faciendi et ditescendi gratia *perfide* homines, ad se divertentes, circumvenire solent, dum, parvo lucro intenti, merces, quas vendunt, corrumpunt, v. c. vinum aqua miscentes cett. Sic *caupones maligni* inf. Sat. i, 5, 4, et sic *καπηλεύειν* apud Græcos. *Miles*, qui laborem in bello perfert, tam prædæ quam agrorum post facta stipendia accipiendorum spe plenus. *Nautæque*, et mercatores: sup. in Od. ii, 13, 14, *navita Pœnus*, mercator Phœnicius. Sic Epod. 16, 61, *Sidonii nautæ*.

32. *Cibaria*, quibus alimur: *congesta*, accommodate ad exemplum *formicæ*, quæ in hiemale tempus mira sedulitate atque prudentia alimenta *congerit*: ex simplice sententia, *cibaria congesta more formicæ*, enati sunt tres versus elegantissimi.

33. *Nam exemplo est*, sc. magno, quo rebus suis prospicit, labore. *Magni laboris*, suaviter per *ἀντίθετον* formicæ *parvulæ* tribuitur labor *magnus*.

36. *Quæ, simul* cett. at eadem, simulac sol in Aquarium transit, et tempus, quo annus circumactus est, pluviosum et triste reddit, pro simplice, tempus hiemale. *Annum inversum*, h. e. exactum: donec annus cursum suum peragit, dicitur *vertens*; quando cursum suum exegit, dicitur *inversus*. Schol. Porphyr., *Maxime sole in Aquario constituto tempestates horrendæ et frigora ingentia solent esse. Sol autem transit in Aquarium XVII Calend. Febr.; in eo est diebus triginta usque ad XVII Calend. Mart.*

38. *Et illis utitur ante Quæsitis sapiens*, et illis, quæ ante congessit, ut animal sapiens, pro, sapienter hieme fruitur. Jam transfert poeta exemplum formicæ ad avarorum stultitiam; congerunt quidem avari, sicuti formica, divitias, sed iis non utuntur. Formica igitur homine avaro est sapientior.

39. *Hiems*, frigus, *ignis*, *mare*, *ferrum*, de rebus violentis, quæ perniciem intentant. *Per medios ignes volitare*, apud Sil. Ital. xv, 41, pro, per summa pericula, et sic apud Græcos *διὰ πυρός*.

40. *Nil obstet tibi*, cett. ne multa! cum nullo omnino periculo a divitiis coacervandis te deterreri patiaris, modo nemo, qui te ditior sit, reperiatur.

42. *Defossa*, explicant *effossa*, et laudant *defossos specus*, apud Virg. Geo. iii, 376; proprie enim non *terra*, sed *aurum* sub terra *defodi* dicitur. An *defossa*, ut in multis aliis locis, non ad nomen cui adjectum est, sed ad nomen vicinum referri debet? ut in Sat. sq. v. 29, vox

Reticulum panis venales inter onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias, quam
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viventi, jugera centum an
Mille aret? At suave est, ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantumdem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna,
Vel cyatho, et dicas, Magno de flumine malim,
Quam ex hoc fonticulo, tantumdem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia justo,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer:
At qui tantuli eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum, decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse, libenter
Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives populi contemnere voces

subsuta non ad *veste*, sed ad *instita* referenda est; et sic *auri pondus defossum deponere* erit, defossum reponere, seponere, recondere, vel simpliciter pro, *defodere*. *Timidum*, accommodate ad ingenium hominis avari.

43, 44. *Quod*, ideo hoc juvat, quia, *si comminuas*, cett. aurum *comminuitur*, si usum ex eo capias, at ex auro defosso usus capi nequit. *Quid habet pulchri constructus acervus?* simillime Theocrit. xvi, 22, *Δαιμόνιοι, τί δὲ κέρδος ὁ μύριος ἔνδοθι χρυσὸς Κείμενος;*

45, 46. *Millia frumenti*, cett. quamvis centum millia modiorum frumenti terantur in area tua, ob hoc tamen (ob hanc tamen copiam) non plus venter tuus, quam meus, capiet: *frumenta* quæ terebantur in area, h. e. in agro ubi ad terendas fruges area facta est, cf. sup. ad Od. i, 1, 10, jam *ipsa area terere* dicitur: Tibull. i, 5, 22, *Area dum messes sole calente teret;* Virg. Geo. i, 192, *Nequicquam pingues palea teret area culmos*. *Hoc* pro, ob hoc, ideo, passim apud Nostrum: Sat. i, 2, 81; Sat. i, 3, 93; Sat. i, 4, 9; 6, 41 et 52 et 87; 9, 8.

47. *Reticulum*, mantica sive pera, ex reti contexta.

50. *Viventi*. Vix locus, puto, idoneus ex scriptore aliquo, qui Horatii ætate vixit, afferri poterit, ubi impersonali *refert* junctus sit dativus. Fuerunt igitur, qui *viventi* mutarent in *viventis*. Equidem malim, *Vel dic, quid referat, intra Naturæ fines vivens num jugera centum an Mille aret?* vel dic, quid prosit, num centum, an mille jugera aret intra naturæ fines vivens, h. e. fruens iis quæ natura postulat; *num—an*, ut inf. Sat. ii, 5, 58, *num furis?—an ludis?* Fortasse *vivens*, cum post hanc vocem excidisset *num*, ab homine aliquo latinæ linguæ imperito, ut metro succurreret, mutatum est in *viventi*.

52. *Tantumdem haurire*, tollere, promere.

53. *Cumeris*. Schol. Acr. *cumeram dicimus vas ingens vimineum, in quo frumenta conduntur. Sic ipse alibi* (*Epist*. i, 7, 30). *Sive cumeræ dicuntur vasa fictilia, similia doliis, ubi frumentum suum reponebant agricolæ. Tertio cumeræ dicuntur vasa minora, quæ capiunt quinque sive sex modios, quæ lingua Sabinorum trimodiæ dicuntur*. *Granaria* (ubi grana frugum servantur), nos, *Frucht-Böden*, *Frucht-Magazine*.

54. *Liquidi* (liquoris, aquæ) *urna*, ut inf. Sat. i, 5, 91, *urna*, vas aquarium: nos, *Wasser-Krug*, *Wasser-Eimer*.

55. *Cyatho*, jam de vase aquario minore, nos, *Becher*, *Glas:* si spectes mensuram, *urna* continebat quatuor congios, *congius* sex sextarios, sextarius duodecim *cyathos*.

56—58. *Ex hoc*, ante pedes manante. *Eo fit*, cett. sensus: hinc fit, ut ii, qui parvo

Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simulac nummos contemplor in arca.
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina: quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians, et tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis, quo valeat nummus? quem præbeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes, hoc juvat? horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit, habes, qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet ac reddat natis carisque propinquis?
Non uxor salvum te vult, non filius, omnes

fonte non contenti, ex magno flumine, qualis est Aufidus, haurire malint, hujus fluctibus abrepti in aqua pereant, h. e. ut ii, qui, parvis non contenti, ampliora et largiora usque appetunt, hujus insatiabilis cupiditatis pœnas luant. *Ferat*, auferat, abripiat: *Aufidus acer*, rapidus in Apulia fluvius, nunc *Ofanto;* sup. Od. iii, 30, 10, dicitur *violens*, et Od. iv, 14, 25, *tauriformis*.

62. *Quia tanti, quantum habeas, sis:* quia, quanta tibi divitiarum possessio, tanta tui sit æstimatio; s. quantum bonorum possideas, tantum tibi statuatur pretii.

63. *Quid facias illi?* quomodo illi succurras? nos, *was willst du wohl mit so einem anfangen? Jubeas miserum esse*, cett. sine, quæso, eum miserum esse, quoniam eum ita agere et proinde miserum esse juvat. *Quatenus*, quandoquidem, quoniam: Od. iii, 24, 30, *Quatenus, heu nefas! virtutem incolumem odimus.*

64. *Quidam memoratur Athenis:* homines, qualis hic Athenis fuisse narratur, ubique gentium reperiuntur. Respexit igitur fortasse poeta, ut putat Heindorfius, Romanum aliquem nobiliorem, quem, satis notum omnibus, invidiæ evitandæ causa nominare noluit.

68. *Tantalus a labris*, cett. Tu, qui nummos in arca tantum contemplaris, nec usum inde capis, idem fere facis quod apud inferos Tantalus, qui sitiens aquam a labris refugientem captat.

69. *Quid rides?* Quid Tantalus ad me, ridens ais? *Mutato nomine*, cett.: enimvero ea quæ de Tantalo finguntur, si nomen tuum cum Tantali nomine mutaveris, egregie in te quadrant; quemadmodum enim ille videbat quidem ante ora aquam, nec tamen eam hauriebat, ita tu nummos, tanquam pictas tabulas, contemplaris, nec usum ex iis capis. *Inhians* (*κεχηνώς*): *inhiare* dicuntur, qui hiante quasi ore (h. e. summa cupiditate) alicui rei imminent, toto animo in aliqua re defixi sunt.

71. *Sacris*, *ἀναθήμασι* puta.

73. *Nescis, quo valeat nummus?* an nescis, quo spectet nummi vis et pretium? h. e. cui rei adhibendus sit nummus?

75. *Adde, Queis humana sibi doleat natura negatis*, adde alia, quibus natura humana ægre nec sine dolore careat. Respicit ea quæ ad corporis voluptatem, et ad alia quæ natura postulat, pertinent: *natura humana*, appetitus cuique homini a natura insitus.

78. *Fugientes*, servi qui aufugiunt. *Horum bonorum*, ejusmodi bonorum, quæ tantas curas injiciunt suis possessoribus.

80. *At si*, cett. malim, *An, si*, ut v. 76, *An vigilare*, cett. *Tentatum:* corpus, quod invadit et occupat morbus, tentari morbo dicitur: *frigore*, quo agitari et corripi solent ægroti, h. e. febri.

Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ.
Miraris, quum tu argento post omnia ponas,
Si nemo præstet, quem non merearis, amorem?
An sic cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis, servareque amicos?
Infelix operam perdas, ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frænis!
Denique sit finis quærendi; quoque habeas plus,
Pauperiem metuas minus, et finire laborem
Incipias, parto, quod avebas; ne facias, quod
Ummidius, qui, tam (non longa est fabula) dives,
Ut metiretur nummos, ita sordidus, ut se
Non unquam servo melius vestiret, ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium fortissima Tyndaridarum.
Quid mî igitur suades, ut vivam Mænius, aut sic,
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere? non ego, avarum

83. *Te suscitet*, te reficiat et morbo liberet. *Pueri atque puellæ:* inf. Sat. ii, 3, 130, *Insanum te omnes pueri clamantque puellæ*.

88. *An sic:* recepi lectionem, quam ad fidem nonnullorum Codd. dedit Fea. Vulgo legebatur *Ac si*, vel *An si*. *Sic*, omnia argento postponendo. *Nullo labore*, sponte.

90. *Infelix operam perdas:* profecto id æque vano et infelice studio *tentes* velisque, ac si quis, cett. *Parentem frænis;* equi enim, non asini, parent frænis.

92. *Quærendi*, quærendarum divitiarum. *Laborem* in colligendis divitiis positum.

94. *Parto*, sc. eo.

95. Rejecta vulgari lectione *Ummidius quidam*, dedi eam quam, a Bentleio propositam, jam Fea in textum recepit; sed posui post *qui*, quod referendum est ad *metuebat*, distinctionem minorem; *qui*, quamvis *tam dives*, ut nummos metiretur, tam avarus, ut nunquam melius se servo vestiret; tamen, ne victus penuria opprimeretur, ad mortem usque metuebat. Sed Heindorfius servavit ac defendit lectionem, *Ummidius quidam*, distinctione majore post *fabula* posita. At primum Horatius, qui ne ad ignobilia quidem hominum nomina unquam apposuit *quidam*, multo minus *quidam* appositurus fuisset ad nomen hominis, qui, cum tam dives esset, ut nummos metireretur, sine dubio notus fuit omnibus; deinde verba, *non longa est fabula* (narratio) inepte sententiam finiunt; denique, si Horatius *tam* omisisset ad *dives*, idem profecto *ita* ad *sordidus* omissurus fuisset. *Tam dives—ut*, ut v. 22, *tam facilis, ut*.

99. *Liberta*, quam uxoris loco habuisse videtur Ummidius.

100. *Fortissima Tyndaridarum*, altera Clytæmnestra (quod maritum suum Agamemnonem occidit), fortissima omnium liberorum Tyndari: *Tyndaridarum*, genere quidem masculino, ut observat Bentleius, sed utriusque sexus liberos, tam filias quam filios, complectente: *divisit medium*, pro vulgari, *percussit*.

101. *Ut vivam Mænius, aut sic, Ut Nomentanus?* suadesne mihi, ut ego, sicuti Mænius aut Nomentanus vivam? Vita luxuriosa homines isti bona sua abligurierant; fuerunt igitur nepotes, nequam, vel ut Horatius eos v. 104, appellat, *vappæ*, *nebulones*. Pro *Mænius* alii legunt *Nævius;* sed quis in vero ejusmodi hominum nomine perscrutando operam perdat? De *Mænio* cf. Sat. i, 3, 4; Epist. i, 15, 26; de *Nomentano* Sat. i, 8, 11; Sat. ii, 1, 22; Sat. ii, 3, 224.

102. *Pergis pugnantia secum Frontibus adversis componere?* pergis componere res, quarum altera alteri contraria est; *avaris* enim oppositi sunt *prodigi*. *Frontibus adversis*, comparantur avari et prodigi cum

Quum veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Est inter Tanaim quiddam socerumque Viselli.
Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo. Nemone, ut avarus,
Se probet, at potius laudet diversa sequentes?
Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se majori pauperiorum
Turbæ comparet; hunc atque hunc superare laboret?
Sic festinanti semper locupletior obstat:
Ut, quum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Præteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
Dicat, et exacto contentus tempore vitæ
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Jam satis est: ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

gladiatoribus vel tauris, qui, dum inter se pugnant, adversis frontibus se invicem petunt.

104. *Vappam. Vappa,* vitium vini (nam *vappa* proprie de corrupto vino dicitur), transfertur ad vitium hominis, qui bona sua turpiter profundit; est igitur jam *vappa* homo prodigus, homo nequam.

105. *Est inter Tanaim,* cett. poeta affert exemplum duorum hominum, quorum alter alteri, sicuti avaro prodigus, opponitur. *Tanais,* Mæcenatis libertus, spado, at socer quidam Viselli herniosus fuisse dicitur. Multum igitur inter se differebant isti duo homines.

106, 107. *Denique,* ne multa! ut paucis me expediam. *Rectum,* τὸ ὀρθὸν, quod ad certam normam recti fit.

108. *Illuc, unde abii, redeo:* ad sententiam scilicet in carminis limine positam, "neminem sua sorte contentum vivere, sed diversa sequentes laudare." *Nemone, ut avarus,* cett. ergone fit, ut nunquam avarus iis, quæ habet, contentus sit, sed eos, quibus diversa est vitæ conditio, laudet, *tabescat*que quod, cett. *Nemone, ut avarus,* nemone igitur, sicuti avarus, se probet, cett.

111. *Majori turbæ,* numero, *pauperiorum,* non divitias quidem, sed, quantum ad vitam sustentandam opus est, habentium; sic *pauperes* sæpe apud Horatium.

113. *Sic festinanti,* cett. sensus et nexus: hoc studio et hac cupiditate majores usque divitias appetenti semper obstat alius, qui illo sit locupletior; huic igitur instat, sicuti auriga in ludis circensibus equis instat jam prævectis, nihil curans a tergo relictos. Versus hujus comparationis, a ludis circensibus translatæ, sunt elegantissimi, et sic passim in Satiris Horatii versus occurrunt epici poetæ sublimitate et numeris dignissimi; e. c. Sat. i. 5, 9 et 10, et 73, 74; Sat. ii, 1, 14 et 15; Sat. ii, 3, 136; Sat. ii, 8, 78; Epist. i, 7, 5—14.

114. *Carceribus,* loco in circo, unde equi, sublatis repagulis, emittuntur in spectaculis.

118. *Exacto contentus tempore vitæ Cedat:* pro *vitæ* Heindorfius legendum omnino censet *vita;* sed sic necessario ad *exacto tempore* suppleri debet, *vitæ.* Rectius autem suppletur aliquid ex verbis præcedentibus quam ex subsequentibus. Malim igitur ad *Cedat* supplere, *vita* vel *ea,* aut *cedat* pro composito, *decedat* explicare.

119. *Uti conviva satur:* Lambinus comparat Lucret. iii, 951, *Cur non, ut plenus vitæ conviva, recedis?*

120. *Crispini. Crispinus* philosophus et poeta ineptus (Sat. i, 3, 139) et garrulus, de quo Schol. Acron. et Cruq., *philosophi cujusdam loquacissimi nomen, qui ἀρετάλογος* (virtutis concionator) *dictus est; scripsit etiam versus de Secta Stoica.* Sed qui fit, ut Horatius, qui semet ipsum Sat. i, 5, 30 et 49 ad *lippos* refert, Crispinum,

SATIRA II.

AMBUBAIARUM collegia, pharmacopolæ,
Mendici, mimæ, balatrones, hoc genus omne
Mœstum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli.
Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
Dicatur, metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem propellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,
Omnia conductis coemens obsonia nummis:
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis,

ut hominem *lippum*, carpat? Multa et mira de hac re disputata sunt ab interpretibus. Equidem puto, Horatium, contemtim ab adversariis *poetam lippum* appellatum, hoc ridiculum convicii genus, a corporis vitio petitum, in eos, quos contemnebat, salse regessisse. *Lippitudo* autem æque ac *cæcitas* transfertur ad animum; hinc inf. Sat. i, 3, 25, *lippus mala sua inunctis oculis pervidere* dicitur.

SATIRA II.

Ridet poeta stultitiam hominum, qui, dum vitia quædam fugiunt, in contraria incurrunt (Epist. ii, 3, 31, *In vitium ducit culpæ fuga*).

1. *Ambubaiarum.* Schol. Acr., *Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicines Syrorum; etenim lingua eorum tibia sive symphonia ambubaia* (secundum alios, *abub*, *anbub*, fistula) *dicitur.* Fuerunt mulieres circumforaneæ, victum sibi quærentes tam instrumenta musica tractando, quam se ipsas libidinosis venales offerendo. *Collegia:* jocose poeta hanc impudicarum mulierum in locis publicis turbam dicit *collegium*. *Pharmacopolæ*, medicinam vendentes: nos, *Quacksalber*.

2. *Mendici:* ad mendicos, jam non proprie ita dictos, referunt Isiacos ac Gallos, sacerdotes Cybeles, præstigiatores, et alios ejusmodi generis homines, quorum professio parum a mendicitate abest. *Balatrones:* inf. Sat. ii, 8, 22 *Servilius scurra* vocatur *balatro;* quo quidem cognomine notari videntur homines, qui, postquam bona sua perdiderunt, scurrilitate, dicacitate, et humili adulatione gratiam ejus, a quo alerentur, captasse videntur: vid. Ersch. Encyclopæd. V, T. vii. Schol. Acr. et Cruq., *hos luxuriosos et perditos vocat a Servilio Balatrone, cujus in secundo lib. Sat.* (8, 21) *meminit; ex hujus autem nomine similis vitæ homines balatrones sunt appellati, a balatu fortasse dicti, quæ vox intorta est et ridicula*, cett.

3. *Cantoris—Tigelli.* M. Hermogenes Tigellius, Sardus, libertinus, celebris modulator et musicus: Schol. Acr., *Mutato nomine per invidiam cantorem pro musico obtrectatorie dicit. Fuit autem modulator optimus, in Sardinia natus; is carmina Horatii negabat satis perite modulata, et idcirco carpitur ab illo:* cf. Sat. i, 4, 72, et i, 10, 90.

4. *Benignus*, liberalis, nos, *ein gütiger Herr. Hic*, alius, ut v. 7, 41, 44, et sup. Od. i, 1, 7, et sæpe alibi.

8. *Præclaram rem stringat ingluvie*, præclari patrimonii copias, tanquam arboris frondes, destringat, h. e. perdat, absumat luxuria. *Ingrata*, quod respondet τῷ *malus* (h. e. prodigus), referendum ad ingrati animi nepotem vel filium, qui, quod accepit a parentibus, ingrato erga eos animo profundit.

9. *Conductis*, fœnore a creditore acceptis: *creditor* locat, *debitor* pro mercede sive usuris conducit pecuniam.

10. *Parvi animi*, quasi, qui parce vivit, pusillum; prodigus vero magnum animum ostendat.

11. *Ab his*, ab aliis; *ab illis*, ab aliis.

12. *Fufidius*, avarus fœnerator. *Vappæ:* cf. ad Sat. i, 1, 104.

13. *Positis in fœnore nummis*, sortibus

Quinas hic capiti mercedes exsecat, atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget.
Nomina sectatur modo sumta veste virili
Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,
Jupiter, exclamat, simul atque audivit? At in se
Pro quæstu sumtum facit hic. Vix credere possis,
Quam sibi non sit amicus; ita ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
Inducit, non se pejus cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quærat, Quo res hæc pertinet? illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
Malthinus tunicis demissis ambulat; est qui
Inguen ad obscenum subductis usque facetus.
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.
Nil medium est. Sunt, qui nolint tetigisse nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste;

fœnori datis: de locutione, *pecuniam in fœnore ponere* pro, fœnori dare, vid. sup. ad Epod. 2, 70.

14. *Quinas hic*, cett. hic unoquoque mense pro sorte fœnori data quinas mercedes sive usuras extorquet. Apud Romanos, æque atque apud Græcos, sortes a calendis cujusque mensis usque ad sequentis mensis calendas fœnori dari solebant; pro centum nummis vulgo usura sive merces unoquoque mense fuit unus nummus; uno igitur anno duodecim nummi; sed Fufidius, fœnerator sordidissimus et impudentissimus, unoquoque mense quinas usuras, uno anno igitur pro centum nummis sexaginta nummos *exsecabat*. *Exsecare* positum mihi videtur pro extorquere, extundere, exprimere; *capiti*, debitori capitis, nos, *herausschlagen, herausschneiden, erpressen.* Alii *capiti mercedes exsecat* explicant, sorti, dum eam debitori tradit, usuras statim detrahit, deducit; sed, si hoc voluisset Horatius, pro *exsecat*, puto, scripsisset *desecat*.

15. *Quanto perditior*, cett. quanto quisque est nequior et ad opes perdendas proclivior, tanto acrius lucri faciendi gratia ei instat.

16. *Nomina tironum sectatur*, sectatur tirones, ut eorum nomina in tabulas debitorum referat, sive ut eos sibi faciat debitores; hinc nomina simpliciter de debitoribus: vid. Ernesti Clav. Cic. s. v. *Nomen.* *Veste virili*, toga pura. *Duris sub patribus tironum;* juvenes enim, qui duris et parcis parentibus utuntur, facile, ut æs alienum faciant, induci possunt ab insidiosis fœneratoribus.

18. *In se*, in vitæ suæ fructum et jucunditatem. *Pro quæstu sumtum*, pro largo quæstu largum sumtum: nos, *etwas auf sich wenden.*

20. *Pater ille*, Menedemus, se ipsum crucians, apud Terentium in Heautontim.

25. *Malthinus:* jam exempla hominum, qui medium tenere non didicerunt, profert. *Malthinus*, tunica ad talos usque demissa incedit; alius tunica ad femur usque adstricta se ut hominem facetum conspiciendum præbet. Fuerunt, in quibus quoque est Heindorfius, qui Horatium, notando vitium Malthini, Mæcenatem, qui nonnunquam *discinctus* incesserit, oblique notasse autumarent. Sed quis adduci potest, ut credat, Horatium inter homines quos producit ridiculos, simul dulce decus suum et præsidium, Mæcenatem, ut hominem ridiculum tecte designare voluisse? *Ambulat: ambulare*, ut *incedere, viam metiri*, de iis qui incessu dignitatem affectant: cf. sup. ad Epod. 4, 5.

26. *Facetus*, ridiculus, nos, *possirlich.* Vel *facetus* explica, dum hominis faceti et venusti speciem præ se ferre vult.

27. *Pastillos*, unguentorum odores, pilulas (interprete Erasmo) unguentarias, nos, *Salbenkügelchen*, vel, ut vult Heindorfius, *wohlriechende Morsellen, dem Athem einen angenehmen Geruch zu geben:* Martial. i, 88. *Hircum*, fœdum odorem, qualis sub alis emittitur: cf. sup. ad Epod. 12, 5.

28. *Nisi illas, Quarum subsuta talos tegat instita veste*, nisi matronas, quæ a vestitu circumscribuntur; matronæ enim gerebant tunicam, ad talos usque porrec-

Contra alius nullam, nisi olente in fornice stantem.
Quidam notus homo quum exiret fornice, Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis;
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operæ pretium, procedere recte
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent,
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara cadat dura inter sæpe pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit; ille flagellis
Ad mortem cæsus; fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testes caudamque salacem
Demeteret ferrum. Jure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secunda!

tam, cui adsuta fuit instita, h. e. fascia, limbus, nos, *eine Falbel, eine Kante. Subsuta*, quod adjunctum est *τῷ veste*, ad *instita* est referendum: cf. ad Sat. i, 1, 41.

30. *Nisi olente in fornice stantem*, nisi prostibulum. *Fornicĕ stantem;* sæpius apud optimos quosque poetas vocalis brevis in vocis alicujus fine, sequentibus duabus vel tribus litteris consonantibus in proxima voce, haud producitur; sic apud Nostrum in hac ipsa Sat. inf. v. 71, *velutumquĕ stola*; Sat. i, 3, 44, *fastidirĕ: strabonem;* Sat. i, 5, 35, *præmiă scribæ*, cett. et sic sæpe apud Virgilium, Ovidium, et optimos quosque poetas. Pendet scilicet a cujuslibet poetæ Latini arbitrio, utrum vocalium brevitatem in fine vocis, quam excipit vox cum litteris duabus tribusve consonantibus incipiens, servare an non servare velit. *Stantem*, prostantem, stando expectantem et invitantem libidinosos. Plaut. Cist. apud Non. c. 5, n. 8, *adstat ea in via sola: prostibula sane est.*

31. *Quidam notus homo*, cett. Schol. Acr. et Cruq., *Notus homo, honestus et nobilis. Catone transeunte, quidam exit de fornice, quem, cum fugeret, laudavit et revocavit; postea, cum frequentius eum exeuntem ex eodem lupanari vidisset, dixisse fertur: Adolescens, ego te laudavi, tanquam huc interdum venires, non tanquam hic habitares. Macte*, (explicant pro, magis aucte) *virtute esto*, nota formula, apud Livium præcipue sæpius obvia, qua, qui rem aliquam bene gesserunt, cum laude appellantur, et eam porro bene gerere jubentur: nos, *Bravo.*

32. *Sententia dia Catonis*, pro Cato, ut apud Lucilium, *Valeri sententia dia.* Exempla de hoc loquendi genere collegit Lambinus sup. ad Od. iii, 5, 13.

34. *Huc*, in fornices: *descendere*, erant enim fornices, ut observant interpretes, cameratæ cellæ in ædium loco depresso et inferiore.

36. *Sic me*, sc. facientem quod suasit Cato. *Cunni albi*, impudice et ad ingenium illius ætatis pro, matronæ alba stola indutæ; nam *meretrices*, ut animadvertit Schol. Cruq., *habebant nigram vestem.*

37—40. *Audire est*, cett. sensus: operæ pretium est vos audire, qui non vultis rem iis, qui libidinem suam apud uxores explere cupiunt, bene procedere, quomodo (*ut*) omni parte se male habeant, et quomodo voluptas multo dolore perturbata, et ea ipsa rara, inter dura sæpe pericula illis (*cadat*) contingat. Horatius jam in re levi facete imitatus est gravitatem Ennii, cujus versus vetus Scholiastes profert hos: *Audire est operæ pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis.*

43. *Pro corpore*, ne ad mortem flagellis cæderetur, vel pœnam experiretur quæ in v. 45 commemoratur: inf. Sat. ii, 7, 67 de adultero, *dominoque furenti Committis*

Libertinarum dico, Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui mœchatur. At hic si
Qua res, qua ratio suaderet, quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno
Dedecorique foret; verum hoc se amplectitur uno,
Hoc amat, hoc laudat: Matronam nullam ego tango.
Ut quondam Marsæus, amator Originis ille,
Qui patrium mimæ donat fundumque laremque,
Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
Fama malum gravius, quam res trahit. An tibi abunde
Personam satis est, non illud, quidquid ubique
Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicumque. Quid inter-
Est, in matrona, ancilla peccesne togata?
Villius in Fausta Sullæ gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, pœnas dedit usque superque

rem omnem et vitam et cum corpore famam.

44. *Perminxerunt*, pædicarunt. *Calones* proprie, ut docet Festus, servi militum, dicti ita, quia ligneas clavas gerebant, quas Græci κᾶλα vocant. Sed inter servos domesticos quoque ii, qui ligno ferendo et aliis ministeriis humilioribus adhibebantur, appellati sunt *calones*, ut hoc loco et Sat. i, 6, 103, Epist. i, 14, 42.

46. *Jure omnes:* omnes id factum esse jure aiebant, sed *Galba* negabat. Galbam, ex nobili fortasse gente Sulpicia ortum, ut adulterum vel certe adulterorum patronum, notasse videtur Horatius.

47. *Merx*, libidinis fructus apud libertinas, quæ corpore, tanquam merce aliqua, quæstum faciunt: hinc *merx* v. 83 de venustatis et formæ lenociniis.

48. *Sallustius*, idem, ut videtur, Crispus Sallustius, ad quem scripta est Od. secunda libri secundi, ubi vid. argumentum. *In quas Non minus insanit*, in quas non minore libidinis furore fertur.

51. *Munifico*, pro, munificum: cf. ad Sat. i, 1, 19. *Benignus:* cf. sup. ad v. 4.

52. *Damno*, perdendo bona: *dedecori*, perdendo bonam famam.

53, 54. *Hoc se amplectitur uno*, hoc uno libidinis genere sibi placet. *Hoc amat*, huic uni libidinis generi indulget; *hoc laudat*, hoc unum libidinis genus extollit, dum ait, *Matronam nullam ego tango.*

55. *Originis:* fuerunt illo tempore Romæ tres nobilissimæ mimæ et meretrices: Origo, Citheris (sive Licoris), et Arbuscula: vid. Serv. ad Virg. Ecl. x, 2.

58. *Unde*, a quibus.

60. *An tibi abunde Personam*, cett. qui matronam, in qua peccare possit, evitat, at in libertina, quam sectatur, peccat, is non rem ipsam, non illud quod ubique damno et dedecori est, sed personam tantum evitat, personæ tantum, non rei discrimen facit. Per *personam* jam designatur, *matrona*, *matrona* est persona honesta, libertina persona minus honesta; *ubique*, in quaque persona, i. e. muliere. *Rem patris* (patrimonium) *oblimare*, limo obducere, in limum et cœnum quasi abjicere, uti fere *dilapidare* pro, turpiter profundere.

62. *Quid interest*, cett. Ergo peccas; nam eodem redit, utrum in matrona an in ancilla pecces.

63. *Ancilla togata*, libertina, cui, antea ancillæ, nunc togam pullam ex more meretricum gestare licebat.

64. *Villius in Fausta*, cett. non Villius, sed T. Annius Milo, ex Cicerone satis notus, Faustæ maritus, et proinde Sullæ, patris Faustæ, gener fuit. Sed Villius, idem fortasse Sextus Villius, quem Cicero (Epist. ad Fam. ii, 6) ad Milonis amicos refert, cum esset unus adulterorum quos Fausta, mulier libidinosa, admittere solebat, *gener* quodammodo Sullæ, qui ejus

Quam satis est, pugnis cæsus ferroque petitus,
Exclusus fore, quum Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis
Diceret hæc animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
Magno prognatum deposco consule cunnum,
Velatumque stola, mea quum conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet pugnantiaque istis
Dives opis natura suæ, si tu modo recte
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere! Tuo vitio rerumne labores,
Nil referre putas? quare, ne pœniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est, quam ex re decerpere fructus.
Nec magis huic, niveos inter viridesque lapillos
Sit licet, hoc, Cerinthe, tuo tenerum est femur aut crus
Rectius, atque etiam melius persæpe togatæ est.
Adde huc, quod mercem sine fucis gestat, aperte,
Quod venale habet, ostendit, nec, si, quid honesti est,

filiam Faustam uxoris loco habebat in adulterio, vel videri voluit, vel jocose ita appellatus est. Idem tamen hoc nomine generi Sullæ, vel hac gloriola, se quodammodo generum Sullæ esse, misere deceptus est. Nam cum aliquando intrare vellet domum Faustæ, cui jam aderat alius adulter, Longarenus, foribus exclusus, pugnis cæsus, ferroque petitus est. *In Fausta*, in libidinis fructu cum Fausta. *Usque superque Quam satis est*, usque eo, donec satis superque est. *Fore*, pro vulgariore, *foribus:* exempla, ubi *foris* in singulari ponitur, vide in Lexicis.

68. *Huic si*, cett. junge: *si huic* (Villio) *animus* (sortis quam expertus sit, considerantia) *mutonis tanta mala videntis verbis diceret hæc*, pro vulgari, quodsi muto tantorum malorum testis hunc Villium alloqueretur his verbis: *Quid*, cett.

70. *Magno consule*, ut v. 72 *Magno patre*, Sulla: ex hoc versu, Villium *in Fausta* fuisse adulterum, dilucide apparet.

71. *Ira*, furor, ὀργή.

72. *Puella*, Fausta, uxor Milonis: *puella* et *virgo* passim de uxoribus: vid. sup. ad Od. iii, 14, 10.

74. *Dives opis natura suæ:* at quanto meliora et istis contraria suadet natura, quæ, quas habet, opes et præsidia largiter suppeditat.

76. *Tuo vitio*, cett. num parum interesse putas, utrum tibi ipsi, qui fugienda petis, an rebus, quas tibi oblatas contemnis, culpa tribuenda sit? *Vitio*, culpa, ut passim.

78. *Unde*, a quibus.

79. *Est*, licet, datur: *ex re*, cujus copia datur.

80—82. *Nec magis huic*, cett. nec tamen (*huic*) matronæ, licet niveis (unionibus) et viridibus (smaragdis) lapillis explendescenti, (*hoc*) ob hoc, ob hæc ornamenta, femur est, quod magis tenerum, aut crus, quod magis rectum sit tuo, Cerinthe; (*atque etiam*), immo *togatæ* (libertinæ) persæpe est melius. *Hoc*, pro, ob hoc: cf. ad Sat. i, 1, 46. *Cerinthe*. *Cerinthus*, ex Tibullo quoque notus, formæ pulchritudine tum temporis insignis fuit.

83. *Mercem*, venustatis lenocinia: cf. ad v. 47. *Sine fucis*, sine externis ornamentis, quibus oculos ad se advertere student matronæ.

84, 85. *Venale*, apte respondet voci *merx*. *Nec, si quid honesti est, Jactat*, cett. Nullum interpretum in hoc loco hæsisse, valde miror: particulam *nec*, unice, ut res clamat, ad *quærit* referendam, ad unum omnes ad *jactat* et *palam habet* referunt, eandemque particulam ad *quærit* repetendam vel supplendam esse putant: at sic sensus exit ineptissimus; quomodo enim libertina, quæ, quod venale habet, *aperte ostendit*, id, quod honestum vel pulchrum est, *non jactare*, non *palam ha-*

Jactat habetque palam, quærit, quo turpia celet.
Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos
Inspiciunt, ne, si facies, ut sæpe, decora
Molli fulta pede est, emtorem inducat hiantem,
Quod pulchræ clunes, breve quod caput, ardua cervix:
Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei
Contemplere oculis, Hypsea cæcior illa,
Quæ mala sunt, spectes: O crus, o brachia! Verum
Depygis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
Matronæ præter faciem nil cernere possis,
Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata (nam te
Hoc facit insanum), multæ tibi tum officient res,
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
Ad talos stola demissa et circumdata palla,
Plurima, quæ invideant pure apparere tibi rem.
Altera nil obstat; Cois tibi pæne videre est
Ut nudam; ne crure malo, ne sit pede turpi,
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis

bere dici potest? nonne *aperte ostendere* et *palam habere* unum idemque est? nonne poeta id, quod modo dixit, aliis verbis repetit? Aperte hic locus corruptus est, quem ita legendum et distinguendum esse suspicor: *nec, si, quod honestum est, Jactat habetque palam, quærit, quo turpia celet;* h. e. nec, quamquam id, quod pulchrum est, jactat et palam habet, quærit, *(quo)* quomodo (sicuti matronæ per stolam) turpia celet. Confirmatus autem sum in hac emendatione, postquam vidi, in quibusdam Codd. apud Feam pro *honesti* vere legi *honestum*. *Si* pro, quamvis, etsi, sæpius: vid. Drakenb. ad Liv. xxxiii, 49, § 3: *honestum*, pulchrum, venustum; sic *facies* vel *forma honesta* pro, pulchra, apud Terent. Andr. i, 1, 95; Eunuch. i, 2, 52, et ii, 1, 24, et iv, 4, 15; *caput honestum* apud Virg. Æn. x, 133.

86 sqq. *Regibus hic mos est,* cett. sententiarum nexus hic fere est: qui matronas sectantur, externa earum specie non raro se decipi patiuntur: prudentius agunt potentiores; hi, ubi equos mercantur, ne externam eorum speciem, decoram faciem, molles pedes, pulchras clunes, breve caput, arduam cervicem contemplando, ab iis quæ in iis vitiosa sunt observandis avertantur, *equos* velamentis *opertos* emere solent. *Si facies decora Molli fulta pede est,* pro vulgari, si facies decora et pes mollis est. Non enim *pedem mollem* cum interpretibus ad equorum vitia refero, ut *pes mollis* sit, imbecillis, infirmus; sed ad equorum laudem, quia in pulchro equo vel maxime placet *pes mollis,* h. e. tenuis, et proinde agilior, flexibilior. Sic de saltantibus *membra mollia* apud Lucret. iv, 977, et *brachia mollia* apud Ovid. Art. Am. i, 598. Immo apud Virgilium quoque Geo. iii, 75, *crura mollia* ad laudem generosi equi referuntur. *Regibus,* ditioribus, beatioribus, ut passim.

90—93. *Hoc illi recte,* sc. faciunt; et hoc tibi exemplo esse potest, ne in contemplandis corporis partibus pulchrioribus Lynceo sis oculatior, at in illis, quæ fœda sunt, Hypsea cæcior. *Lynceus,* filius Apharei, Argonautarum unus, ita valuisse traditur oculis, ut eorum acie loca remotissima, immo Orcum, assequi posset. *Hypsea,* mulier, cæcitate tum temporis nota. *O crus, o brachia!* primo matronæ alicujus adspectu exclamas. Obversabatur Horatio Ep. Philodemi xxi, Analect. 16, p. 88—106. *Depygis* (ἄπυγος), quæ est, ut Horatius loquitur sup. Epod. 8, 5, *aridis natibus*. *Nasuta,* nimis longo naso deformis.

94. *Matronæ,* cett. sensus: apud matronam præter faciem externam nihil tibi cernere licet; matronæ enim, nisi qua similis est Catiæ, matronæ impudicissimæ, *veste demissa,* h. e. stola (ut dicitur in v. 99) ad talos demissa, cetera tegunt.

Insidias fieri, pretiumque avellier, ante
Quam mercem ostendi? *Leporem venator ut alta*
In nive sectetur, positum sic tangere nolit,
Cantat, et opponit, *Meus est amor huic similis; nam*
Transvolat in medio posita, et fugientia captat.
Hiscine versiculis speras tibi posse dolores
Atque æstus curasque graves e pectore tolli?
Nonne, cupidinibus statuat natura modum quem,
Quid latura, sibi quid sit dolitura negatum,
Quærere plus prodest, et inane abscindere soldo?
Num tibi, quum fauces urit sitis, aurea quæris
Pocula? num esuriens fastidis omnia præter
Pavonem rhombumque? tument tibi quum inguina, num, si
Ancilla aut verna est præsto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego; namque parabilem amo Venerem facilemque.
Illam, Post paulo, sed pluris, si exierit vir,
Gallis; hanc, Philodemus ait, sibi, quæ neque magno
Stet pretio, neque cunctetur, quum est jussa venire.

De Catia, fœdæ libidinis matrona, quæ, stola non demissa, sed sursum tracta, pellicere studebat libidinosos, vid. Schol.

96. *Vallo*, stola, tanquam vallo.

97. *Hoc*, obstaculum. *Multæ res*, multa alia.

98. *Custodes*, fuerunt plerumque eunuchi, qui matronis custodiendis et observandis addi solebant: vid. quos laudat Heindorf. *Lectica*; interclusæ enim ab aditu fuerunt matronæ, cum in lectica a lecticariis vel quatuor vel sex vel octo (*octophoris*) portarentur: cf. ad Catull. x, v. 16 et 20. *Ciniflones*, qui crispabant matronarum crines, dicti ita, quia ad calamistra calefacienda prunas sub cinere flando suscitabant; hinc appellati sunt etiam *cinerarii*. *Parasitæ*: ergo matronis quoque assidere solebant mulierculæ, quæ garrulitate sua earum gratiam captare, et sic illas liberales erga se reddere studebant.

100. *Rem*, omnem corporis formam.

101. *Altera nil obstat*, altera nihil offendiculi tibi objicit; sive, ut explicant, quod ad alteram attinet, in ea nihil tibi obstat. *Cois*, cett. junge: *est* (licet, ἔστιν ἰδεῖν) *tibi videre* (libertinam) *pæne ut nudam Cois*, pro, in Cois vestibus, bombycinis, et ob tenuitatem admodum pellucidis: Tibull. ii, 3, 53, *Illa gerit vestes tenues, quas femina Coa Texuit, auratas disposuitque vias*; ubi vid. Interpretes. Ovid. Art. Am. ii, 298, *Sive erit in Cois, Coa decere puta.*

104. *Pretium avellier*, pecuniam pro merce cupide auferri.

105—108. Poeta sententiam, "ea quæ facile haberi possint, vulgo contemni, ea vero quæ non sine difficultate haberi possint, cupide appeti," per cantilenam, tum satis notam, a Callimacho in Ep. xxxiii relatam, exprimit. Qui matronas sectatur, *cantat, ut* (quomodo) *venator leporem in alta nive sectetur, positum sic* (leporem in medio vel ante pedes cubantem) *tangere nolit; et apponit, Huic* (venatori) *similis est meus* (matronarum) *amor*, cett. apud Callimachum l. l. Χοὐμὸς ἔρως τοιόσδε· *τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσσῳ κείμενα παρπέταται.* *Sic positum*: si Horatius scripsit *sic*, hæc particula explicanda videtur, *sic temere*, ut sup. Od. ii, 11, 14, *vel hac Pinu jacentes sic temere* (sed ibi *temere* adjectum est); vel *sic* est *in medio*, quod in v. 108 ad *posita* additur; *positus lepus* jam est lepus non currens et fugiens, sed in cubili jacens. Equidem tamen pro *sic* malim *sed*; sic omnia bene sibi respondent: apud Callimachum quoque est l. l. *τὰ μὲν—τὰ δέ*. Fortasse et in v. 108, pro *et fugientia* aptius legeris, *at fugientia*.

111—113. *Nonne?* sensus: nonne utilius est quærere, quem modum natura in explendis cupiditatibus tenendum præ-

Candida rectaque sit, munda hactenus, ut neque longa,
Nec magis alba velit, quam det natura, videri.
Hæc ubi supposuit dextro corpus mihi lævum,
Ilia et Egeria est; do nomen quodlibet illi:
Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Janua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet;
Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel judice vincam.

SATIRA III.

OMNIBUS hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant. Sardus habebat

scribat? quid illa sibi negatum latura, quid sibi negatum sine dolore non latura sit, sive, quibus ferendis natura par, quibus ferendis impar futura sit, et vana atque inania a solidioribus distinguere?

120 sq. *Illam*, cett. sensus: illam mulierculam quæ moras nectat, dicendo, "Paulo post te admittam; sed affer, quæso, quod pluris sit pretii; veni, si vir exierit;" Gallis (sacerdotibus Cybeles, qui, quia erant evirati, moram illam ferre possent,) expetendam esse; at hanc, quæ neque, cett., se sibi expetere, Philodemus ait. Editum est a Reiskio, et post eum a Brunckio, Epigramma Philodemi, quod plures (in quibus est etiam Heindorfius) ab Horatio expressum esse putarunt. Sed illud a recentiore quodam homine ex hoc ipso Horatii loco, perperam intellecto, effictum, et Philodemo per fraudem tributum esse, docuit Amiciss. Jacobsius in Wolfii Analect. vol. i, p. 357.

123, 124. *Candida*, cett. alba sit colore et erecta corpore; hactenus tamen externi cultus et elegantiæ studiosa, ut sibi caveat, ne præter naturam aut nimis alba (cerussæ usu), aut nimis longa (crepidarum suppositarum, ut observat vetus Schol., usu) videri velit. *Recta*, erecta; sic *homines recti* apud Catull. x, 20, ubi cf. not.

126. *Ilia et Egeria est*, altera mihi quasi est Ilia vel Egeria, h. e. æque mihi cara est, ac nobilissima quæque mulier. *Ilia*, Rhea Sylvia, mater Romuli et Remi; *Egeria*, nympha, quacum nocturnos congressus sibi esse simulabat Numa.

129. *Vepallida*, male pallida, ut *vesanus* et alia. *Conscia*, sc. furti. Schol. Cruq., *ancilla conciliatrix adulterii et conscia suæ dominæ*.

131. *Hæc*, ancilla, *metuat cruribus*, metuat ne crura sibi suffringantur a domino ex agro redeunte: *doti deprensa*, conjuges in adulterio deprehensæ timere debebant de dote, quam secundum leges perdebant adulteræ.

133, 134. *Ne nummi pereant:* sup. v. 43, *dedit hic pro corpore nummos*. *Pyga:* natibus deprehensorum adulterorum impingebantur raphani mugilesque: cf. ad Catull. xv, 19. *Denique*, pro, saltem vel insuper. *Fabio vel judice vincam*, id miserum esse evincam et probabo vel Fabio judice. Schol. Cruq., *Satis urbane notat Fabium jurisconsultum aliquando in adulterio deprehensum fuisse*. Fortasse idem Fabius, quem poeta, sup. Sat. i, 1, 13, ut *hominem loquacem* ridet. Si verum est, quod ibi observavit vetus Scholiastes, hunc Fabium aliquot libros, ad philosophiam Stoicorum pertinentes, scripsisse, lepide Horatius Fabium, vel Stoicum, concessurum ait, sortem deprehensi adulteri miserrimam esse. Stoici enim summum quemque dolorem æquo animo ferendum esse docebant.

Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quicquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret Io Bacche! modo summa
Voce, modo hac, resonat quæ chordis quatuor ima.
Nil æquale homini fuit illi. Sæpe velut qui
Currebat, fugiens hostem, persæpe velut qui
Junonis sacra ferret: habebat sæpe ducentos,
Sæpe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens; modo, Sit mihi mensa tripes et
Concha salis puri, et toga, quæ defendere frigus,
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses

SATIRA III.

Amicorum vitia leniter ferenda, neque omnia, in quibus peccant amici, ad vivum resecanda esse.

1. *Cantoribus*, de musicis in universum, sive fidibus sive voce canentibus: cf. ad Sat. i, 2, 3.

4. *Ille*, per emphasin, ut recte observat Schol. Cruq.; nam *M. Hermogenes Tigellius* vere tum nobilis fuit tam arte musica, quam gratia et amicitia adeo apud Augustum, et liberalitate apud populum: cf. ad Sat. i, 2, 3. *Hoc*, sc. vitium. *Cæsar*, Octavianus, qui ab Horatio in iis carminibus, quæ scripsit antequam ille nomen Augusti assumserat (U. C. DCCXXVII), simpliciter *Cæsar* appellatur.

5, 6. *Si peteret*, pro, petebat; *proficeret* pro, proficiebat (εἰ αἰτήσατο, οὐκ ἂν τύχοι): ratio grammatica, ex qua nonnunquam apud optimos quosque scriptores conjunctivus pro indicativo ponitur, vix perspicue satis doceri potest. *Patris*, Julii Cæsaris, cujus adoptatus filius fuit Octavianus.

6—8. *Ab ovo Usque ad mala*, ab initio usque ad finem; translatum a satis noto more Romanorum, apud quos in principio conviviorum *ova*, in fine *mala* apponebantur. Pro *citaret* placet quidem, quod ex conjectura dedit Bentleius, *iteraret*; sed *citare*, si jam est (frequentativum a *ciere*,) frequenter ciere, et proinde *repetere*, eodem redit. Gesnerus in hanc rem laudavit locum Ciceronis Orat. i, 59, ubi est, *pæanem citare*. Similiter fere dicitur *carmen movere*, Virg. Æn. x, 163, *cantusque movete*; Ovid. Met. xiv, 21, *carmen ore move sacro*. *Io Bacche!* prima verba carminis inter cœnandum (ut ex verbis *ab ovo usque ad mala* colligas) decantati. Jam ex primis verbis notum hoc carmen tum fuit omnibus. Veteres autem, sicut nos, tota carmina verbis primis indicare et laudare solebant. Sic Virgilius, in Ecl. v, 86, Eclogam secundam per prima ejus verba, *Formosus Corydon ardebat Alexin*, et tertiam per, *Cujum pecus? an Melibœi?* designat. In *Bacche* vocalis brevis *e* propter arsin producta est. *Modo summa voce*, acutissima, nos, *in der Höhe, im Discant: modo hac*, sc. voce, *quæ resonat* (est) in *quatuor chordis* (in Tetrachordo) *ima, gravissima:* nos, *in der Tiefe, im Bass*.

9 sqq. *Sæpe velut qui:* junge: *sæpe currebat, velut qui hostem fugiens*, sc. curreret. Jam poeta a vitio, quod Tigellius commune habebat cum musicis, ad alia vitia, nominatim ad mutabilem Tigellii animum et ad ejus inconstantiam, transit, eo quidem consilio, ut sic viam sibi ad præceptum, "amicorum vitia, cum nemo sine vitiis nascatur, æquo animo ferenda esse," muniat. Ad *persæpe* non *currebat* repetendum, sed inde eliciendum, lento gradu incedebat, quasi esset κανηφόρος, quæ sacra Junonis in capite gestaret. Scilicet in pompis solemnibus, quales, ut ex hoc loco apparet, in Junonis quoque honorem instituebantur, virgines (κανηφόροι) sacras cistas sive canistra tardo et ad dignitatem quandam composito incessu portare solebant in capite: vid. Spanhem. ad Callimach. H. in Cer. v. 127. Hinc inf. Sat. ii, 8, 13, *ut Attica virgo Cum sacris Cereris*. Bene in hanc rem jam Lambinus comparavit locum Ciceronis de Offic. i, 36, *cavendum—ne tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur*.

12. *Tetrarchas*. *Tetrarcha* regiæ dignitatis et potestatis erat, quamquam illi regis nomine uti haud licebat.

13. *Loquens*, cum jactantia in ore gerens crepansque; sic passim *loqui* de magnilo-

Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane; diem totum stertebat. Nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi, Quid tu?
Nullane habes vitia? Immo alia, haud fortasse minora.
Mænius absentem Novium dum carperet, Heus tu,
Quidam ait, ignoras te, an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mi ignosco, Mænius inquit.
Stultus et improbus hic amor est, dignusque notari.
Quum tua pervideas oculis male lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? at tibi contra

quentia: vid. Burm. ad Petron. c, 127, 3, et ad Quintil. Decl. xv. *Mensa tripes*, Schol. Cruq. *mensa Delphica, a tribus pedibus dicta:* vide quos de *mensis Delphicis* laudat Ernest. in Clav. Cic. in Ind. Geograph. s. v. *Delphicæ*.

14. *Concha salis*. Schol. Porph., *Pauperiores in marina concha salem tritum habere solent, quo cum pane vescantur. Puri*, integri, sinceri.

15, 16. *Dedisses*, si dedisses, *decies centena*, sc. millia sestertiûm. *Huic parco, paucis contento*, Tigellio, se hominem parcum et paucis contentum modo professo.

20. *Immo alia, haud fortasse minora*, non hæc vitia Tigellii, immo alia habeo, nec fortasse Tigellii vitiis leviora. Pro *et fortasse* dedi *haud fortasse*, quod jam in editt. Ald. et Junt. receptum est; id enim mihi omnino postulare videtur modesti hominis responsio. Quis enim ferret hominem, qui, quia vitia quædam reprehenderat, interrogatus, "*Nullane* tu ipse *habes vitia?*" responderet, Habeo quidem, sed fortasse iis leviora. Huc accedit, quod Horatius jam non graviora, sed leviora tantum vitia Tigellii, nempe mutabilem animum et commune quoddam cantorum vitium, notavit.

21. *Mænius:* cf. sup. ad Sat. i, 1; plura de hoc homine nequam vide apud Schol. Porphyr. *Novium:* hic quoque homo malæ notæ fuit, quamquam vitiorum, quibus iste indulsit, genus non additur.

22. *Ignoras te*, tua ipsius vitia? *an ut ignotum dare nobis Verba putas?* an putas, te, ut hominem, qui, qualis ipse sit, ignorat, aliorum vitia carpendo fraudem nobis facere posse? *ignotum*, sc. sibi: Senec. Thyest. v. 391, *ignotus sibi moritur*. Mænius igitur est homo, qui, ut inf. Sat. ii, 3, 299 dicitur, non didicit *respicere ignoto pendentia tergo*, ubi *ignoto* referendum est ad hominem, qui quod pendeat ipsius tergo ignorat.

24. *Improbus*, malus, perversus; *improbus*, de rebus et hominibus qui in reprehensionem incurrunt: *amor*, sc. sui.

25. *Quum tua pervideas oculis male lippus inunctis*, cum ea, quæ ad te ipsum spectant, oculis intuearis in fraudem tuam hebetioribus, quales sunt collyriis inuncti lippientium. *Pervideas: pervidere* explicant vel pro, de longinquo videre; vel pro, accurate videre; vel pro, perlustrare. In quibusdam vett. libb. apud Feam pro *pervideas* legitur *provideas*. Fuerunt quoque, qui pro *pervideas* mallent *prævideas*, ita, ut *prævidere* jam dictum sit pro, *prætervidere* (παραβλέπειν). Sed quis in his explicationibus et lectionibus acquiescat? Equidem compositum *pervidere* (κατιδεῖν, διασκέπτεσθαι), pro simplice *videre*, ut in multis aliis compositis fieri solet, positum esse existimo. *Male* addi solet adjectivis, ita, ut sit modo pro, *non*, uti *male sanus*, *male hærere* paulo post v. 31; sed si ibi *male* conjunxeris cum *laxus*, *male* est pro, *nimis*; modo de *eo, quod in fraudem alicujus depravatum est*, ut h. l. *male lippus*; modo de *eo, quod recedit a justo modo*, ut inf. v. 45, *male parvus;* modo pro, *importune*, ut *male sedulus*; modo pro, *moleste*, ut *male raucus* in sq. Sat. v. 66; modo pro, *misere*, sive de *eo, quod grave et mali ominis est*, ut *male tussire*, Sat. ii, 5, 107; et multa alia, ubi particula *male* ad sensum rei, de qua sermo est, explicanda est. *Lippus:* lippitudo jam ad animum, in re aliqua cognoscenda cæcutientem, transfertur.

26. *Acutum* pro, *acute*.

27, 28. *Aquila*, æque ac lynx, oculo-

Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum; rideri possit eo, quod
Rusticius tonso toga defluit, et male laxus
In pede calceus hæret; at est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore: denique te ipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc prævertamur, amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnæ.
Vellem in amicitia sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus, amici

rum acie prævalens. *Serpens*, visu acutissimo: *Epidaurius*, epitheton ornans, sive quod regio ad Epidaurum, Argolidis urbem, scatebat serpentibus, sive ob mansuetum quoddam (de quo narrat Pausan. in Corinth. ii, 28) serpentum ibi genus, sacrum deo illius regionis tutelari, Æsculapio, qui sub forma serpentis ibidem cultus et sic Romam deportatus est. *Inquirant*, cett. et illi, quorum vitia tu inquiris, vicissim tua inquirant.

29, 30. *Iracundior est paulo*, cett. Si amicus paulo ad iram est proclivior, minus aptus amicitiæ ille videtur his hominibus, qui vitia acutis naribus subodorantur. *Horum* referunt interpretes ad ingenium hominum, qui nunc vivunt; ego refero ad eos qui in v. 28 dicti sunt *illi*.

30—35. *Rideri possit*, cett. sensus: rideri fortasse possit amicus ideo, quod inconcinne est tonsus; quod in toga incedit non composita, sed deorsum fluente; quod laxus calceus male in pede sedet: sed quia idem est vir bonus, quo melior inveniri non potest; quod tibi est amicus; quia sub neglecto ejus corpore latet ingens ingenium, omnia illa indulgenter a te ferenda sunt. *Rusticius tonso*: in urbe apud Romanos crines capitis ad certam normam, æqualitatem, et elegantiam tondebantur, at rure sine ulla arte, temere et incuriosius. Particulam *male* interpretes referunt ad *laxus*, et sic *male* jam est pro, nimis; sed quomodo *calceus nimis laxus*, qui male sedet, h. e. qui circum pedem huc illuc movetur, simpliciter *hærere* dici potest? immo *hærere* dicitur, quod alicui rei adhæret, inhæret, firmiter insidet: sup. Od. iii, 24, 55, *Nescit equo rudis hærere ingenuus puer*, h. e. puer ingenuus, equitandi imperitus, non didicit firmiter insidere equo; sic inf. v. 77, *vitia stultis hærentia*, firmiter insidentia: refero igitur h. l. *male* ad *hæret*, h. e. male sedet: nos, *die Beschuhung liegt oder schliesst nicht an*. *Inculto*, quod ad externum cultum attinet, negligit. *Te ipsum concute*, excute, explora.

37. *Namque Neglectis urenda filix innascitur agris.* Per imaginem, a filice in agris neglectis nascente petitam, exprimere voluit hoc: nam, quemadmodum *filix* (nos, *Farenkraut*) agris neglectis innascens, urenda, ita vitia, quæ aut natura aut mala consuetudo insevit, evellenda et exstirpanda sunt ex animo.

38. *Illuc prævertamur*, nexus: sed, missis aliis (hoc inest verbo composito *præverti*), redeamus (*illuc*) ad id locorum, ubi videre licet, *quod* (quatenus) *turpia vitia amicæ decipiunt amatorem.*

39. *Aut etiam ipsa hæc Delectant:* de ingenio amatorum, aut vitia amicarum plane non animadvertentium, aut ex animadversis voluptatem adeo captantium, laudavit Gesnerus Plat. de Republ. v, p. 474; Lucret. iv, 1154 sqq.; Ovid. Art. ii, 657 sqq.

40. *Polypus:* de hoc tetro narium morbo seu tubere agit Celsus vi, 8, 2. Prima syllaba, quasi scriberetur *pollypus*, producitur, ut prima syllaba in *religio*, *retulit*, quasi scriberetur, *relligio*, *rettulit*. *Hagnæ*, Græcæ libertinæ, ex Græco "Ἄγνης· vid. Bentleius.

41, 42. *Vellem in amicitia*, cett. vellem

Si quod sit vitium, non fastidire: strabonem
Appellat Pætum pater, et Pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus; hunc Varum distortis cruribus, illum
Balbutit Scaurum pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit: frugi dicatur. Ineptus
Et jactantior hic paullo est: concinnus amicis,
Postulat ut, videatur. At est truculentior atque
Plus æquo liber: simplex fortisque habeatur.
Caldior est: acres inter numeretur. Opinor,
Hæc res et jungit, junctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus, atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit, multum demissus homo; illi
Tardo cognomen pingui et damus. Hic fugit omnes
Insidias, nullique malo latus obdit apertum,

igitur, ut hic error amatorum in amicarum vitiis locum haberet etiam in amicitia, et pro honestiore errore haberetur a virtutis præceptoribus.

43, 44. *At* jam pro, *enimvero: pater ut gnati*, cett. junge: *at pater ut gnati* vitium non fastidit, *sic nos, si quod vitium sit amici, non fastidire debemus. Fastidire*, vocalis *e* brevis, sequentibus litteris *str* manet brevis: cf. ad Sat. i, 2, 30. *Strabo*, qui detorquet oculos: nos, *der schielt. Pætus*, interprete vetere Scholiasta, *dicitur qui tremulis est oculis et leniter declinatis;* nos fere, *der etwas blinzelt.*

45, 46. *Et Pullum*, cett. et si quis habet filium *male* (h. e. præter modum, ut v. 45, cf. ad v. 25) parvum, qualis olim fuit Sisyphus abortivus (abortu enim nati exigui corporis solent esse homines), eum pater blande appellat *Pullum*, parvulum, pupum; nos fere, *Putchen, Hühnchen. Sisyphus:* Schol. Cruq., *M. Antonio Triumviro pumilio fuisse dicitur intra bipedalem staturam, quem ipse Sisyphum appellabat ob ingenii calliditatem.*

47—49. *Hunc Varum distortis*, cett. alium filium, cujus crura distorta sunt, mollius *Varum (cujus pedes*, ut loquitur Scholiastes, *introrsum retorta sunt);* alium, cujus tali male depravati sunt, balbutiente et paternum amorem exprimente voce *Scaurum* (qui talos habet exstantes) vocat. Scilicet patres, si qua corporis vitia habent filii, molliore locutione ea levare student; amici igitur patres in elevandis amicorum vitiis imitari debent. *Frugi*, qui prudente parsimonia et sibi et suis prospicit: nos, *ein guter Wirth. Ineptus*, qui, dum inepta se gerendi ratione placere studet, displicet: descriptionem hominis inepti dedit Cicero de Orat. ii, 4.

50, 51. *Concinnus amicis, Postulat ut, videatur:* is videatur, ut videri postulat, homo, qui placere et commodus esse cupit amicis; posui igitur ad hanc explicationem post *amicis* et post *ut* distinctionis signum: nolo tamen contendere cum iis qui explicare malint, postulat (ineptus) ut amicis suis concinnus videatur. *At est truculentior*, cett. at ferocius et insolentius se effert, et, quicquid in buccam venit, paulo liberius et inconsiderantius effutit; is *simplex* (qui, quod sentit, loquitur), *fortisque* (qui nihil timet) *habeatur.*

53. *Caldior est*, si est homo calidioris et fervidioris ingenii, *acres inter*, inter paulo vehementiores: *acer*, nos, *ein leicht reizbarer, etwas heftiger Mensch.*

55—62. *At nos virtutes—incrustare*, at nos ipsas virtutes præpostere pro vitiis habemus, et sic facimus idem, ac si velimus vas integrum, tanquam vitiatum et rimosum, oblinere: *incrustare*, pice, cera, stuppa, vel alia re tanquam crusta obducere. *Probus quis*, cett. Hunc locum, quem rectius distinguendum curavi, ejecta voce *est* post *multum*, ita intelligo: si quis probus, multi pudoris et timiditatis homo, nobiscum vivit, illum tardioris et pinguioris ingenii hominem appellamus: *est* post *multum* recte Fea nec sine idonea auctoritate omisit; Heindorfius pro *est* dedit *et*, quod ferri potest, sed non opus est: *pingui et* pro *et pingui*, ut Sat. i, 4, 51, *Ebrius et* pro *et ebrius.* Ceterum *probi* et *demissi* apud Ciceronem quoque junguntur,

Quum genus hoc inter vitæ versetur, ubi acris
Invidia atque vigent ubi crimina: pro bene sano
Ac non incauto, fictum astutumque vocamus.
Simplicior quis et est, qualem me sæpe libenter
Obtulerim tibi, Mæcenas, ut forte legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus:
Communi sensu plane caret, inquimus. Eheu!
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce,
Si modo plura mihi bona sunt, inclinet. Amari
Si volet hac lege, in trutina ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat, ignoscet verrucis illius: æquum est,
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium iræ,
Cetera item nequeunt stultis hærentia; cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac, res

de Orat. ii, 43, *eaque omnia, quæ proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant.* *Hic fugit*, alius fugit, cett. *nullique malo latus obdit apertum*, nullique malo sibi nocendi occasionem præbet; translatum a re gladiatoria, si gladiator adversario, ut ejus ictus et petitiones eludat, latus *tectum* opponit. *Crimina*, criminationes.

63—66. *Simplicior*, cett. si quis simplicior et talis est, qualem me sæpe libenter tibi obtulerim, Mæcenas, ita quidem, *ut* simplicior ille, *quovis sermone molestus*, aut *forte legentem* aut *tacitum* (meditantem) *impellat* (ejus animum impellendo et ad se advertendo turbet), dicere solemus, En! iste homo sensu communi caret. *Simplicior* refer ad morum simplicitatem, qua quis ea, quæ alii ad gratiam captandam studiose sectantur, non curat. *Libenter*, animo ita jubente.

67. *Quam temere*, cett. Quam stulta est hæc nostra in notandis amicorum vitiis severitas; quodsi enim severe de amicorum vitiis judicamus, vicissim et illis de nostris vitiis severe judicare licebit.

70 sqq. *Cum mea compenset*, cett. ad hyperbata hunc locum referunt, et, præeunte vetere Scholiasta, jungunt, *bona mea compenset cum vitiis*; sed ex meo sensu concinnius procederet oratio, si pro *compenset* scriberetur *compensat*, et *cum* pro conjunctione acciperetur. *Amicus dulcis, cum* (dum), *ut æquum est, mea bona compensat vitiis* (inversa locutione pro, cum vitia mea compensat bonis), *pluribus hisce inclinet*, animum potissimum ad plura hæcce (bona), si modo plura bona mihi sunt, advertat. *Amari, Si volet hac lege:* pro *amari* legendum omnino mihi videtur *amare*, ut sit, *si volet hac lege* me *amare*, ad eandem legem vicissim a me amabitur. *In trutina*, statera, translate de norma, vel ratione, ad quam res aliqua ponderatur: Cic. de Orat. ii, 38, *ad ea probanda, quæ non aurificis statera, sed quadam populari trutina* (norma aliqua, ad quam populus res ponderat) *examinantur.*

76—79. *Quatenus*, quandoquidem, quoniam, ut sup. Sat. i, 1, 64. *Excidi penitus*, radicitus exstirpari. Schol. Porph., *Hinc* (poeta) *paullatim eo descendit, ut adversus Stoicos disputet, qui dicunt, peccata omnia paria esse et similia, et animum spectandum peccantis, non quantitatem rei in qua peccatum est.* *Stultis hærentia*, Stoici appellabant omnes *stultos* et *insanos*, qui, quam illi concionabantur, non exercere possent sapientiam. *Cur non Ponderibus modulisque suis ratio utitur*, cur non *ratio* (judicandi facultas, philosophia) vitia ad certam normam æstimat et dijudicat, et sic leviora vitia a gravioribus distinguit? *Ponderibus*, quibus in lance trutinæ positis res pendimus; accommodavit

Ut quæque est, ita suppliciis delicta coercet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere jussus
Semesos pisces tepidumque ligurrierit jus,
In cruce suffigat; Labeone insanior inter
Sanos dicatur? Quanto hoc furiosius atque
Majus peccatum est: paullum deliquit amicus,
(Quod nisi concedas, habeare insuavis,) acerbus
Odisti et fugis, ut Rusonem debitor æris,
Qui nisi, quum tristes misero venere Calendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo historias, captivus ut, audit.
Comminxit lectum potus, mensave catillum
Evandri manibus tritum dejecit: ob hanc rem,
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc jucundus amicus
Sit mihi? quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide, sponsumve negarit?
Quîs paria esse fere placuit peccata, laborant,
Quum ventum ad verum est: sensus moresque repugnant,

poeta hanc locutionem ad id quod in v. 72 dixit, *in trutina ponetur eadem*. *Modulis*, ad quos res metimur; *suis*, quibus ratio tanquam sibi propriis uti debet. *Ac, res Ut quæque est, ita*, cett. ac cur non ratio, uti quodque delictum comparatum est, ita, si graviora sunt, suppliciis gravioribus coercet?

80. *Tollere*, sc. de mensa.

81. *Ligurrierit*, degustaverit.

82. *Labeone insanior inter Sanos dicatur?* Hunc locum, signo interrogationis post *dicatur* posito, ita intelligo: num is, qui servum ob delictum levius in cruce suffigat, Labeone sane insanior, inter sanos referatur? Quod si autem hic locus sine interrogatione efferendus sit, pro *dicatur*, malim, *dicetur;* ut sit, is sane *inter sanos* (inter homines sani judicii, a sanis) homo ipso Labeone insanior appellabitur. Utrum intelligendus sit M. Antistius Labeo, Prætorius, et fama celebratissimus, (qui, quia multa contumaciter, ut ad hunc locum observat vetus Scholiastes, adversus Cæsarem dixerit feceritque, ab Horatio, ut Augusto adularetur, nunc ut homo insanus inductus sit); an (quod multo probabilius) alius quidam homo ignobilis, insaniæ quodam genere tum notus; id docendum iis, quos in talia diligentius inquirere juvat, relinquimus.

83—86. *Quanto hoc*, cett. quanto gravius hoc leviore peccato servi, qui semesos pisces et tepidum jus degustaverit, et quanto majus, quod tu committis, est peccatum, si amicum, qui paullum deliquit (nisi enim peccatum levius amici condonaveris, jure insuavis habearis), acerbo animo ut hominem invisissimum fugis, cett. *Hoc* in ablativo de modo dicto leviore servi peccato; suppleri enim debebat *hoc* in ablativo ad *furiosius*, nisi adjectum fuisset; qui *hoc* in nominativo accipiunt, ut sit, sequens peccatum, orationis elegantiam turbant: *furiosius*, peccatum *furiosum*, quod committit homo furore percitus. *Paullum deliquit:* pro vulgari, "si amicum, qui paullum deliquit, odisti," vividiore oratione ipse peccans inducitur. *Odisti*, sc. eum. *Rusonem*, famosum tum fœneratorem, cujus acerbitatem, cum dies, quo sors aut usuræ solvendæ essent, venisset, nulla alia re mitigare et effugere poterant debitores, quam si ei recitanti, quas scripserat, historias patienter aures commodarent. *Calendæ*, quibus aut sors fœnori data, aut usuræ a fœneratore redigebantur; hinc suaviter *tristes* dicuntur *misero* debitori, qui, quod debet, non solvere potest: cf. sup. ad Epod. 2, 69, 70. *Nisi Mercedem aut nummos unde unde extricat*, nisi aut usuras aut sortem undecunque tandem expedit et cogit: nos, *wenn er nicht Zinsen oder Capital, wo er es auch immer her bekommen mag, schaffen und aufbringen kann*. *Amaras*, sc. audienti.

Atque ipsa utilitas, justi prope mater et æqui.
Quum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus,
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida cœperunt munire, et ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus deterrima belli
Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.
Jura inventa metu injusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.

Porrecto jugulo, se occidendum quasi tradens recitanti; nam mali scriptores scripta sua recitando eos, quos se audire cogunt, *occidere* dicuntur: cf. inf. Epist. ad Pis. v. 475, *Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo;* et hinc Horatius inf. Sat. i, 9, 74, dum ab homine garrulo tenetur, lepide se *sub ejus cultro esse*, ait. *Audit*, audire cogitur.

90. *Lectum*, instratam lecto triclinari vestem stragulam.

91. *Tritum*, torni usu effictum sive tornatum; fuit igitur dejectus ille catillus toreuma Evandri: *terere* pro tornare accipiunt etiam apud Virg. Geo. ii, 444, *hinc radios trivere rotis;* scilicet artifex vel torno (a τείρω, τέτορα, *tero, trivi*), vel cælo, vel scalpro eradit et deterit ex materia, quod inde detritum vult; opus autem insculptis figuris distinctum vocatur vel toreuma vel opus cælatum: Virg. Ecl. iii, 37—39, de duobus poculis: *cælatum divini opus Alcimedontis: Lenta quibus torno facili superaddita vitis Diffusos hedera vestit pallente corymbos. Evander* fuit clarus cælator, qui, ut refert vetus Scholiastes, a M. Antonio Athenis Alexandriam translatus, et inde inter captivos Romam deductus, multa opera mirabilia fecisse traditur. Fieri quoque potuit, ut dejectus ille catillus priscæ ætatis opus esset (ut inf. Sat. ii, 4, 80, *vetus cratera*), quod olim Evander, celebratissimus ille Arcas, *manibus triverit*, h. e. versaverit, tractaverit. Sic inf. Sat. ii, 3, 20, mentio fit *vasis ænei, quo Sisyphus pedes laverit.*

93 sqq. *Hoc*, ob hoc factum, ob præreptum e catino pullum: cf. ad Sat. i, 1, 46—95. *Fide* antique pro, *fidei*, ut Od. iii, 7, 4. *Sponsumve negaret*, quodve spopondit, se spopondisse negarit: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. voce *Spondere* et *Sponsio*.

96, 97. *Quis*, philosophi (Stoici), quibus. *Fere*, junge cum *paria;* sed Baxterus refert *fere* ad *laborant*. *Laborare* jam est, difficultate premi; *quum ventum ad verum est*, cum res, ut quæque vere est, ponderatur. *Sensus*, cuique insitus: Cic. de Fin. iv, 19. s. fin. *sensus enim cujusque, et natura rerum, atque ipsa veritas clamat quodammodo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil interesset. Moresque;* disciplina enim, quæ vitam moresque moderatur, peccata leviora a gravioribus distinguit.

98. *Atque ipsa utilitas,* cett. secundum sententiam Epicureorum, qui, quod rectum et æquum est, a communi humanæ societatis utilitate repetunt.

99. *Quum prorepserunt,* cett. Hæc quoque de primo generis humani ortu et cultu narratio ad Epicureorum sententiam accommodata est. Comparandus omnino Horatius cum Lucretio v, 933 sqq. ubi hominum e terra natorum vita, habitus, ingenium, et mores describuntur. *Primis terris,* primo tempore, quo nati sunt in terra *(animalia)* homines.

100. *Mutum et turpe pecus,* similes pecori, quod nondum loqui didicerant, et sine ullo cultu, sicut pecus, incedebant. *Glandem atque cubilia propter:* Lucret. l. 1. v. 937, *Glandiferas inter curabant corpora quercus.*

101. *Pugnis*, a *pugnus*.

102. *Usus*, utendi iis necessitas, sive usum ex iis capiendi consilium. *Quibus voces*, quibus sonos articulatos proferrent:

Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis:
Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus sacra Divûm legerit: adsit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam ut ferula cædas meritum majora subire
Verbera, non vereor, quum dicas, esse pares res
Furta latrociniis, et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
Et sutor bonus et solus formosus et est rex;
Cur optas, quod habes? Non nosti, quid pater, inquit,
Chrysippus dicat. Sapiens crepidas sibi nunquam,

verbum *notarent* per zeugma proximo tantum nomini accommodatum est.

105. *Leges ponere*, constituere, condere.

107. *Cunnus*, injecta a mulieribus libido: cf. ad Sat. i, 2, 35.

108. *Mortibus ignotis*, quia eorum nomina non memoriæ prodita sunt a scriptoribus.

109. *Quos Venerem incertam rapientes*, quos ruentes ad explendam libidinem, nullis tum legibus adstrictam; nondum enim erant conjugia; hinc additur, *more ferarum*: hæc *Venus incerta* Lucretio (iv, 1064) dicitur *volgivaga*. Ceterum in hanc sententiam Lucretius v, 960, *Et Venus in silvis jungebat corpora amantum; Conciliabat enim vel mutua quamque cupido, Vel violenta viri vis.*

110. *Ut in grege taurus*, sc. alios tauros viribus eminentior cædit.

112. *Fastosque mundi*, et annales, in quibus rerum in mundo origines consignatæ sunt.

113—115. *Nec natura potest*, cett. sensus: quemadmodum natura per se iniquum a justo secernere nequit, quamvis (*ut*) bona et mala, petenda et fugienda, *dividit* (distinguit, separatim proponit); ita Stoicorum philosophia probare et evincere non poterit hoc, ut is qui teneros caules in hortu alieno fregerit, et is qui noctu sacrilegium fecerit, unum idemque peccatum committant, sive ut omnia peccata paria sint.

116, 117. *Teneros caules*, sc. brassicæ, ut inf. Sat. ii, 4, 15, *caulis suburbanus*. *Fregerit*, fractos (avulsos) abstulerit. *Nocturnus*: Catull. lxii, 34, *nocte latent fures*.

118. *Adsit Regula*; itaque *regulæ*, h. e. canon s. norma, s. certa legum formula, in promtu sit necesse est: *pœnas æquas peccatis*, peccatis aut gravioribus aut levioribus accommodatas s. respondentes.

119. *Scutica*, qua leviora peccata puniebantur: *flagello*, ita loris nodisque contexto tortoque, ut ad mortem usque (cf. sup. i, 2, 41) eo cæderentur servi et malefici; hinc illud jam dicitur *horribile*.

120, 121. *Nam ut—non vereor:* pro *non vereor* Horatius aliquid subjicere voluisse videtur in hanc fere sententiam: *vix adduci poteris*; nam si in animo habuisset, *non vereor*, pro *ut* ad normam loquendi posuisset *ne*. Videtur igitur hic locus ad scriptorum anacolutha referendus esse. Horatium enim jam *ut* pro *ne* posuisse, id equidem ei affingere nolim.

122. *Furta*, sc. paria *latrociniis*.

123. *Simili*, sc. ei falci, qua magna reciduntur. Sensus: et mineris, te parvis æque ac magnis parem pœnam irrogaturum esse, sive, te parva æque ac magna eadem pœna affecturum esse.

124. *Si tibi regnum Permittant homines:* consulto usus est poeta hac locutione, ut per eam commode transiret ad alia ridenda Stoicorum paradoxa, quæ in viis publicis crepare solebant Pseudo-Stoici et aretalogi. Tu dicis, *si tibi regnum permittant homines: cur optas, quod habes?* qui est sapiens, is et *rex* est. *Si dives*, cett. ad hæc vetus Scholiastes, *Stoici existimant perfectæ sapientiæ virum omnia habere; in quo et Lucilius versatus sic ait: Nondum hæc omnia habebit, Formosus, dives, liber, rex solu' vocetur.*

126. *Quid pater, Chrysippus*: hic vir,

Nec soleas fecit; sutor tamen est sapiens. Qui?
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer omni
Abjecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor erat: sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex solus, sic rex. Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri, quos tu ni fuste coerces,
Urgeris turba circum te stante, miserque
Rumperis et latras, magnorum maxime regum!
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
Rex ibis, neque te quisquam stipator ineptum
Præter Crispinum sectabitur; et mihi dulces
Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici,
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

SATIRA IV.

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque, poetæ,
Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est,

venerabilis Stoicæ philosophiæ doctor, cui Cicero ingenium acerrimum tribuit, præ ceteris omnibus ornabat Stoicorum porticum; unde inf. Sat. ii, 3, 44, *Chrysippi porticus et grex. Inquit*, Stoicus modo loquens.

127. *Crepidas—soleas*: discrimen inter *crepidas* et *soleas* leve fuisse videtur; utroque enim calceamenti genere plantæ tantum tegebantur.

130. *Alfenus vafer*: vetus Schol., *Urbane satis Alfenum Varum Cremonensem deridet, qui abjecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit, magistroque usus M. Sulpicio Jurisconsulto ad tantam pervenit scientiam, ut et consulatum gereret, et publico funere efferretur. Vafer*: jurisconsulti enim sive causarum patroni callide, quod causæ suæ favere possit, in partes vocant; hinc inf. Sat. ii, 2, 131, *vafri inscitia juris*. Adde Ovid. Heroid. xx, 31, *Consultoque* (in consilium vocato) *fui juris Amore vafer*.

132. *Sutor erat*, h. e. manebat. Hunc *Alfenum* poeta jam verbis (v. 125) *Et sutor bonus* in animo habuisse videtur, cujus nomen, ut rem exemplo comprobet, nunc affert.

133, 134. *Vellunt tibi barbam Lascivi pueri*: ad ea quibus contumeliose tractabantur aretalogi, pertinebat etiam lascivia, qua pueri barbam, quam illi ut philosophi alebant, vellere solebant. De proverbiali locutione (τὸν πώγωνα τίλλειν τινί) pro, habere aliquem ludibrio, ignominiose aliquem tractare, vid. Casaub. ad Pers. i, 133.

136. *Rumperis*, sc. præ ira: notum illud Virgilii (Ecl. vi, 26), *invidia rumpantur ut ilia Codro. Latras*, convicia jacis.

137. *Quadrante*, oblata quarta parte assis; nam pauperes lavaturi in balneo communi quadrantem tantum balneatori dabant.

138 sq. *Stipator*, satelles; apposite ad rem; reges enim secum ducunt satellites. *Crispinum*: cf. sup. ad Sat. i, 1, 120.

SATIRA IV.

Horatius, iniqua de satiris, in quibus hominum vitia perstrinxerat, judicia expertus, animum, quo ad satiras scribendas accedat, aperit, eoque aperto lenius homines de se judicaturos esse sperat. Ceterum de argumento hujus Satiræ compara Dissert. de Horatii judicio de vetustioribus poetis, in Manso's Vermischten Abhandl. p. 87.

1. *Eupolis, Cratinus, Aristophanesque,*

Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantum pedibus numerisque; facetus,
Emunctæ naris, durus componere versus:
Nam fuit hoc vitiosus; in hora sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno;
Quum flueret lutulentus, erat quod tollere velles;
Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem,
Scribendi recte; nam ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat: Accipe, si vis,
Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes; videamus, uter plus scribere possit.

veteris comœdiæ poetæ. Comœdia enim a Grammaticis Alexandrinis descripta est in *veterem*, *mediam*, et *novam*. In *vetere* quidem, in qua, sicuti in tragœdiis, cantantes chori prodibant, non simpliciter hominum vitia, sed ipsi qui vitiis laborarent, ad omnem eorum habitum producti, magna libertate notabantur; in *media* res vere gestæ, sed fictis nominibus; in *nova* res fictæ sive fabulæ spectandæ dabantur. *Eupolin* sive *Eupolidem* in magno apud Horatium fuisse pretio, vel inde, quod ejus scripta legendo otium in villa sua conterere solebat Horatius, intelligi potest: cf. inf. Sat. ii, 3, 12. *Cratinum*, insignem, plurium poetarum more, vini et laudatorem et potorem fuisse, cum ex Horatii Epist. i, 19, 12 (*Prisco*, priscæ comœdiæ poetæ, *si credis, Mæcenas docte, Cratino, Nulla placere diu nec vivere carmina possunt, Quæ scribuntur aquæ potoribus*), tum ex Nicæneti in Anthol. Græc. vol. i, p. 206, 4 ed. Jacobs. apparet. De *Cratino* et *Eupolide* scripsit nuperrime C. G. Lucas, Bonnæ, 1826. Aristophanes, cujus comœdiæ nunc quoque Græcarum litterarum amantes mirifice delectant, Socratis, ut satis constat, ætate vixit. Ceterum hos tres poetas, ut veteris comœdiæ principes, Persius quoque conjunctim laudat Sat. i, 123.

2. *Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est*, pro vulgari, atque alii priscæ comœdiæ scriptores: *virorum* abundat, ut Sat. i, 10, 16, *Illi, scripta quibus comœdia prisca viris est*.

3. *Dignus describi*, dignus, qui, qualis esset, ante hominum oculos poneretur. *Malus*, mali animi homo, flagitiosus.

5. *Libertate*, de ea, qua quis licentior et sine ullo metu aliorum vitia carpit: nos, *Freimüthigkeit*.

6. *Hinc omnis*, cett. *Hinc* (ab his) *omnis* (totus) *Lucilius, hosce secutus, pendet*, pro vulgari, hos unice secutus est Lucilius.

7. *Mutatis tantum*, cett. non eo versuum genere, quo alii comœdiarum scriptores usi fuerunt, sed mutato metro, hexametro usus: metrum constat pedibus et numeris sive rhythmo.

8, 9. *Emunctæ naris*, acutioris ingenii; qui habet *nares emunctas*, h. e. purgatas, odoratur acrius; quod transfertur ad eum qui acute videt, subtiliter judicat: homini *emunctæ naris* opponitur homo *obesæ naris*, h. e. insipiens, inficetus, stultus. *Durus componere versus*, sed quod ad versus componendos attinet, durioris ingenii, haud elegans: *durus* vocatur Lucilius, quod, se versus scabros, incomtos, et inconcinnos fundere, non sentiebat. Ille enim magno versuum levi opera et festinantius scriptorum numero magis, quam versuum magna diligentia expolitorum elegantia sibi placebat; hinc statim, *Nam fuit hoc* (ob hoc, ex hac potissimum causa, cf. ad Sat. i, 2, 81,) *vitiosus*, poeta, qui lutulentus flueret.

10—12. *Ut magnum*, quasi, qui hoc posset, poeta esset egregius. *Stans pede in uno*: proverbiali, ut videtur, locutione *stare uno pede* dicitur, qui rem aliquam levi opera et sine virium contentione peragit. *Erat, quod tollere velles*, offerebatur sane, quod, tanquam sordem immixtam, inde auferre sive recidere et delere velles: inf. Sat. 10, 50, *ferentem Plura quidem tollenda relinquendis*, h. e. plura secum trahentem, quæ recidenda magis quam servanda sint;

Dî bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis;
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis et imagine; quum mea nemo
Scripta legat, vulgo recitare timentis ob hanc rem,
Quod sunt, quos genus hoc minime juvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis media elige turba;
Aut ab avaritia aut misera ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius ære;
Hic mutat merces surgente a sole ad eum, quo
Vespertina tepet regio; quin per mala præceps

in eadem Sat. v. 69, pro *tollere* Horatius de Lucilio posuit, *recidere: recideret omne, quod ultra Perfectum traheretur.* Simillime autem *tollere* pro recidere vel delere Horatius in Epist. ii, 2, 123, *virtute carentia tollet*, inelegantia recidit. Attamen fuerunt, in quibus est etiam Heindorfius, qui *tollere* contra usum loquendi pro *servare* explicare mallent; hos jam docte refutavit Wolfius in Analect. Litterar. vol. i, a p. 185, usque ad p. 204. *Piger*, cum infinitivo, *ferre*, Græce, pro, piger in ferendo labore, vel ferendi laboris; ut paulo ante v. 8, *durus componere:* sup. Od. iv, 14, 22, *impiger vexare turmas hostium.* Per *laborem* intellige summam diligentiam, qua, quæ scribuntur, elimari et expoliri debent.

14, 15. *Me provocat*, sc. ad certamen, uter alterum versuum scriptorum numero superet. *Minimo*, ita, ut ego minimum, Crispinus majus pretium ponat. Fieri scilicet solet, ut alter de duobus, qui sponsione posita de re aliqua contendunt, si de rei, de qua certatur, veritate plane non dubitat, majus pretium opponat minimo. *Accipe, si*, cett. accipe, si placet, inquit Crispinus, tabulas; ego (Crispinus) vicissim accipiam. De Crispino vide sup. ad. Sat. i, 1, 120.

16. *Custodes*, qui caveant, ne alterum versibus vel jam factis vel aliunde petitis circumveniat.

17—20. *Di bene fecerunt*, cett. felicem me prædico, quod dii mihi dederunt animum tenuem et pusillum, qui cogitata raro et paucis expromit; h. e. bene mecum actum esse puto, quod non sum homo, qualis est Crispinus, qui, sicut follis vento, ita ingente verborum vi tumet et inflatus est. *Loquentis:* animus loqui dicitur, cum ea, quæ meditatus est, profert et edisserit. *At tu conclusas*, cett. versus duo elegantissimi: cf. sup. ad Sat. i, 1, 114. *Usque laborantes, dum*, cett. tamdiu vi sua folles impellentes, agitantes, et extendentes, donec, cett.

21. *Beatus*, felicem se prædicans et mirifice sibimet ipsi placens de ingenii sui fœtu, malis carminibus: *ultro*, nemine postulante; quia mala carmina nemo desiderat. *Beatus Fannius:* Schol. Cruq., *Fannius, Quadratus, poeta malus, cum liberos non haberet, hæredipetæ sine ejus cura et studio* (hæc est explicatio particulæ *ultro*) *libros ejus et imaginem in publicas bibliothecas referebant, nullo tamen merito scriptoris:* inf. Sat. i, 10, 80, idem, ut videtur, dicitur *ineptus conviva Hermogenis.*

22—25. *Delatis capsis*, cett. cistis vel thecis, in quibus scripta Fannii reposita fuere, una cum ejus imagine (*Büste*) in bibliothecam publicam deportatis. Heindorfius non bibliothecam Palatinam ab Augusto (U. C. DCCXXVI) fundatam, sed primam illam bibliothecam publicam intelligit, quam Asinius Pollio post triumphum Dalmaticum ex manubiis instruxisse traditur, Plin. H. N. vii, 31. De more, quo imagines scriptorum in bibliothecis conspectui exponi solebant, vid. Plin. H. N. iii, 2, et, quem jam Heindorfius laudavit, Lips. de Biblioth. Syntagm. c. 9. Opp. L. iii, p. 1137. *Timentis:* quasi scripsisset poeta, *cum nemo legat scripta* mei, *recitare* autem illa *vulgo ob hanc rem* (ideo) *timentis,—quod sunt, quos —juvat*, pro juvet (ut sup. Od. i, 1, 4 et 21; Sat. ii, 1, 1; ii, 4, 47): *genus hoc*, sc. scribendi, quo vitia hominum carpuntur,

Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat, metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poetas.
Fœnum habet in cornu, longe fuge; dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque,
Et pueros et anus. Agedum, pauca accipe contra:
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetis,
Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque, si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

utpote plures refer ad *quos*, cum plures eorum, qui *culpentur*, h. e. perstringantur, digni sint. Pro *elige*, h. e. sume, in plurimis codd. *erue*, in quibusdam *eripe*, ex quo Bentleius fecit, *arripe*. Lectio *elige* vel in propria significatione sumta locum habere potest; in eligendo enim eo, qui vitiorum expers sit, externa ejus specie falli possumus; nemo enim sine vitiis nascitur, alius hoc, alius alio vitio laborat. *Media turba*, ex media hominum multitudine.

28. *Hunc capit argenti splendor:* alius vasorum argenteorum splendorem admiratur, alius toto animo in vasorum ex ære factorum admiratione defixus est. *Argentum* sæpius de *argento facto*, sive de vasis ex argento factis, ut *æs* simpliciter de vasis ex ære factis. Vetus Schol. in hoc loco *æs* de vasis et signis Corinthiis accipit. Equidem intelligo quæque vasa, antiqui artificis cujusdam manu affabre ex ære efficta: inf. Epist. i, 6, 17, *I nunc, argentum et marmor vetus, æraque et artes Suspice:* sup. Od. iv, 8, 2, per *æra* poeta designasse videtur *lebetes*. *Albius*, non Tibullus, sed ignobilis quidam homo insano æris amore captus.

29, 30. *Hic mutat*, cett. alius est mercator, qui quæstus faciendi causa ab oriente ad occidentem usque per maria navigat. Mercatores apud veteres non parata pecunia merces emere, sed merces cum mercibus in terris, quas navi petebant, remotissimis mutare solebant; unde passim Horatius mercatores simpliciter *navitas* appellat. *Ad eum* (solem), *quo Vespertina tepet regio*, elegans et vel epico poeta digna *occidentis* descriptio: inf. Epist. ii, 2, 185.

30, 31. *Quin per*, cett. quin, velut pulvis turbine collectus, per summa quæque pericula præceps agitur: inf. Epist. i, 1, 45 sq. *Impiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.*

32. *Summa deperdat*, perdat de summa.

34, 35. *Fœnum habet*, cett. hinc tu, simul in conspectum tibi venit poeta, clamare soles, Longe fuge poetam, is enim timendus, sicut fere bos qui fœnum in cornu habet. Scilicet cornibus eorum boum, qui sibi obvios cornu peterent, fœnum, tanquam signum, ut sibi ab eo caverent prætereuntes, præligari solebat. *Dummodo—parcet amico:* hic poeta ne ulli quidem amico parcet, dummodo voluptatem vitium aliquod amici deridendi sibi parare possit. *Sibi*, dativus commodi: in suam voluptatem.

36, 37. *Omnes Gestiet—scire*, gestiet nota fieri omnibus vel infimæ conditionis hominibus, vel a furno vel a lacu redeuntibus: per *lacum* intellige alveum, unde aqua per aquæductus ibi collecta arcessebatur; hi *lacus*, quorum magna Romæ fuit copia, peculiaria nomina gerebant, ut *lacus Servilius* apud Ciceronem pr. Rosc. Am. c. 32.

39. *Dederim—poetis*, quos poetæ nomine dignos esse concesserim; *poetis*, Græce pro, poetas: cf. sup. ad Sat. i, 1, 19.

40. *Concludere versum*, versum iis, e quibus ille constare debet, adstringere pedibus.

41. *Si quis—propiora*, si quis versus, ut nos, scribat, usus scilicet oratione proxime ad sermonem vulgarem et quotidianum accedente.

43, 44. *Mens divinior*, quæ divino quo-

Idcirco quidam, comœdia, necne, poema
Esset, quæsivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis, nec rebus inest; nisi quod pede certo
Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens
Sævit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est, puris versum perscribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem,
Quo personatus pacto pater. His, ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa, modosque, et quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, præponens ultima primis;
Non, ut si solvas, "*Postquam discordia tetra*
Belli ferratos postes portasque refregit;"
Invenias etiam disjecti membra poetæ.
Hactenus hæc: alias, justum sit, necne, poema;

dam afflatu agitatur et incalescit. *Atque os Magna sonaturum* (insolentiori forma pro *soniturum*), explicant, os quod sonare possit; malim, os quod magna soniturum esse expectari possit: *magna sonare* jam est, sublimiores sonos et modos edere; at inf. Sat. i, 6, 43 de ingente vocum altissimarum strepitu dicitur.

45—48. *Idcirco*, cett. sensus: fuerunt igitur, qui, utrum comœdia poema esset vocandum, nec ne, quærerent, quod in comœdiis nec verbis, nec rebus quæ agantur, sublimitas et gravitas inest, et quod sermo, qui in comœdiis *merus*, h. e. vulgaris et quotidianus est, a sermone, quo in vita communi utimur, non nisi certo pede differt. Opportune Lambinus comparat Cic. Orat. 20, *video visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandam quam Comicorum poetarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.*

48—52. *At pater*, cett. at sententiæ tuæ "spiritum acrem et vim a verbis et rebus in comœdiis abesse," opponere possum exemplum senis, ira ardentis et sævientis (Menedemi apud Terent. Heaut. A. v, S. i), quod filius, *nepos* (dissolutioris vitæ juvenis), insano amore meretricem amicam deperiens, uxorem cum grandi dote recuset, et ebrius cett. *Ambulet ante Noctem cum facibus*: vulgo non ante noctem, sed intempesta nocte post comissationes in urbe cum facibus discurrere solebant ebrii et lascivi juvenes; in multo majus igitur dedecus incurrebant ii, qui jam ante noctem ebrii cum facibus ambulabant.

52—56. *Numquid*, cett. Hic Pomponius, quem quasi sponte sibi obversantem obiter traducit poeta, filio Menedemi apud Terentium haud dissimilis fuit. *Leviora*, minus aspera. *Ergo* refer ad omissam sententiam, "at opprobria, quæ iratus pater in comœdia jacit, non sunt verba sublimiora vel poetica, sed vulgaria et *pura*, ut statim dicuntur, h. e. nihil ornatus et elegantiæ habentia. *Personatus pater*, in scenam, ubi personam patris induit, productus. *Eodem pacto*, iisdem verbis puris, sermone vulgari.

58—62. *Tempora certa*, pedes ex longioribus et brevioribus syllabis constantes; *certos modos*, numeros ad certam mensuram compositos, rhythmum. *Non, ut si solvas*, cett. junge: *non—etiam*, h. e. non pariter; sensus: in his meis et Lucilii versibus, si pedum ordinem sive metrum turbes tollasque, non ita, sicuti in Ennii versibus, "*Postquam discordia*," disjecta versuum membra invenias; Ennii

Nunc illud tantum quæram: meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male, cumque libellis;
Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Cœlî, Birrîque, latronum,
Non ego sum Caprî, neque Sulcî; cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat, neque pila, libellos,
Queis manus insudet vulgi, Hermogenisque Tigellî;
Nec recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis, coramve quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi, quique lavantes:
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc juvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Lædere gaudes,
Inquit, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me jacis? est auctor quis denique eorum
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos

enim versus vel disjecti poetam produnt, at nostri, si eos dissolvas, quotidianum sermonem sapiunt.

63. *Alias*, alio tempore, alia occasione, quæramus.

64—68. *Meritone—scribendi*, an jure tibi invisum sit hoc scribendi genus, quo versibus vulgari sermone compositis hominum vitia ridentur. *Sulcius et Caprius*. Schol. Porph. *Hi acerrimi delatores et causidici fuisse traduntur, et ideo rauci, quod in contentione judiciorum clamant. Cum libellis autem, (in) quibus annotant, quæ deferant. Ambulat:* cf. Sat. i, 2, 25. *Rauci:* rauci fiunt causidici multa in judiciis vociferatione: Mart. iv, 8, 2, *Exercet raucos tertia* (hora) *causidicos. Male*, in molestiam raucos audientium: de particula *male* cf. sup. ad Sat. i, 3, 31. *Cumque libellis*, in quibus perscripta est accusatio quæsitori tradenda. *At bene si quis Et vivat puris manibus:* at si quis recte et sceleris, quo latrones manus suas polluunt, purus vivit.

69, 70. *Ut sis tu*, cett. quamvis tu sis latro, sicuti Cœlius et Birrius, ego tamen non sum delator vel accusator, quales fuerunt Sulcius et Caprius; cur igitur ego tibi timendus sim? Pro *sim* in v. 70 dedi *sum*, quod est in pluribus codd. Torrent.

71, 72. *Nulla taberna*, cett. libelli mei in nulla taberna, neque ad columnas apud porticus publicas venales prostent: venales scilicet libros habebant bibliopolæ vel in tabernis, vel in armariis ad columnas porticuum; Schol., *Hoc ideo posuit, quia bibliopolæ stationes vel armaria circa pilas vel columnas habebant;* et Schol. Porph., *negat se libellos suos edere bibliopolis, qui vel tabernas habeant, vel armaria, quæ sunt apud pilas:* cf. inf. Epist. iii, 373. *Queis manus insudet*, cett. qui terantur manibus vulgi et aliorum hominum, qualis fuit Hermogenes Tigellius. Hæc enim satira post libri primi satiram secundam, ubi de Hermogenis morte agit, scripta esse videtur, quia totus versus, quem scripsit Horatius sup. in Sat. sec. (v. 27), in hac (v. 92) repetitur. Ceterum Hermogenes, ut viri docti speciem præ se ferret, sæpius in bibliopolarum tabernis versatus videtur.

73—81. *Nec recito*, cett. sc. quæ scripsi, vel versus meos.

75 sqq. *Sunt multi*, sc. homines vani, vel, ut versu sequente vocantur, *inanes*. *Quique lavantes:* equidem pro *quique* malim *quive lavantes*, sunt multi, qui aut in medio foro aut, dum lavant, h. e. in balneis recitent; distinguuntur personæ; non enim iidem qui in foro, in balneis quoque recitant: de Recitationibus Vett. vid. Gierigii Excurs. ad Plinii Epist. Particulæ *que* et *ve* sæpe permixtæ sunt a librariis: cf. in hac Sat. inf. v. 115, et Sat. ii, 2,

Qui captat risus hominum, famamque dicacis;
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit; hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.
Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos,
E quibus imus amet quavis adspergere cunctos,
Præter eum qui præbet aquam; post hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit præcordia Liber.
Hic tibi comis et urbanus, liberque videtur,
Infesto nigris; ego, si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petillî
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est, causaque mea permulta rogatus
Fecit; et incolumis lætor quod vivit in Urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit.—Hic nigræ succus loliginis: hæc est

131; Epist. iii, 358; et sic apud Virg. Æn. x, 112, pro *fortunamque* legendum omnino videtur, *fortunamve*. *Suave—conclusus;* locus enim, ab omni parte in balneis clausus, voci recitantis versus suaviter, ut vani isti homines putant, resonat. *Suave*, pro suaviter, ut passim. *Haud illud quærentes*, non curantes id, parum solliciti; *num sine sensu*, cett. num sine spiritu, quo boni poetæ agitantur; num opportuno tempore, medio in foro vel in balneis versus recitent. *Inquit*, sc. adversarius; alii legunt, *Inquis:* utrumque recte. *Studio pravus facis: et hoc* (quod gaudes lædere) *facis*, ut homo qui *pravus* est, *studio* (libidine) lædendi; pro vulgari, et hoc facis pravo studio. *Unde petitum hoc*, sc. opprobrium. *Est auctor*, cett. quis tandem eorum, quibuscum vixi, hujus opprobrii est auctor? vel, estne aliquis eorum, quibuscum vixi, hujus opprobrii auctor?

81—85. *Absentem*, cett. ad nexum orationis supplenda fere hæc: Ego potius ita sentio et statuo, *Absentem qui* cett. *rodit*, invido dente mordet, sugillat, carpit. inf. Sat. i, 6, 45, *Quem rodunt omnes libertino patre natum*, Cicero, p. Balb. 26, *More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis idcirco vellicant. Hic niger est*, hic improbus, et malæ mentis homo est: apud Græcos quoque *improbi* vocantur *μέλανες*. *Romane*, o tu, quicunque Romanæ virtutis sensu imbutus es.

86—89. *Sæpe tribus lectis*, tricliniaribus, ita circa mensam stratis et collocatis, ut quarta mensæ pars ad cibos a servis apponendos esset vacua. *Quaternos;* terni enim vel quaterni in uno quoque lecto accumbere solebant. Pro *unus* cum Fea dedi *imus:* hinc inf. Epist. i, 18, 10, *imi derisor lecti*, ubi vid. not.: cf. ad Sat. ii, 8, 23. *Amet*, delectetur, gestiat: pro lectione *avet* prætuli cum aliis *amet*, quod grammaticæ rationi accommodatior est conjunctivus. *Quavis adspergere cunctos:* quavis ratione, h. e. quibusvis dicteriis et salse dictis obruere (lædere, perstringere) cunctos, sive quævis dicteria in cunctos effundere. *Adspergere*, pro perstringere; apud Ciceronem ad Div. vi, 6, *leviter adspersus* pro, leviter perstrictus: cf. Lambin. *Præter eum, qui præbet aquam*, præter convivatorem: inf. Sat. ii, 2, 68, 69, *neque, sicut simplex Nævius, unctam Convivis præbebit aquam. Hunc* (convivatorem) *quoque*, sc. adspergere: *condita præcordia*, arcana in pectore condita.

91—93. *Nigris:* absentes rodentibus. *Pastillos Rufillus*, cett.: cf. sup. ad Sat. i, 2, 27.

94—99. *De Capitolini furtis Petilli:* Schol. Cruq., *Fingit se loqui cum amico aliquo Petillii Capitolini, qui, cum præesset Capitolio, unde Capitolinus dictus est, accusatus est, quod coronam Jovis Capitolini rapuisset; quare ipse sublatæ coronæ causam dixit, et absolutus est a judicibus in*

Ærugo mera; quod vitium procul afore chartis,
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte jocosius; hoc mihi juris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando.
Cum me hortaretur, parce, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo quod mî ipse parasset:
Nonne vides, Albî ut male vivat filius? utque
Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cum deterreret: Sectani dissimilis sis.
Ne sequerer mœchas, concessa cum Venere uti
Possem: Deprensi non bella est fama Trebonî,
Aiebat: sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi; mî satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri

gratiam Augusti, cujus amicus erat. Defendas, ut tuus est mos: defendas, per me licet, Petillium, ut soles, hunc in modum, vel his verbis, *Me Capitolinus*, cett. *Sed tamen*, cett. en hominem nigrum! postquam veterem Petillii amicitiam ejusque erga se officia laudavit, et, quod ille, criminis insimulati absolutus, in urbe vivat, se lætari professus est; idem, quî factum sit, ut Petillius absolveretur, se non satis assequi posse, ait.

96. *Amicoque*, particula *que* a sequente in proximo versu vocali absorbetur.

100. *Hic nigræ*, cett. Qui ita loquuntur et sentiunt, qui alios a crimine aliquo se purgare et ut amicos defendere velle simulant, eosdemque hujus ipsius criminis suspectos reddunt, pessimi animi sunt homines. Pro *succus* revocavit Fea lectionem plurimorum vett. codd. *fucus*, i. e. virus. *Loliginis:* Schol. Cruq., *Loligo genus est piscis marini, succum habens nigrum et atramento similem (Tintenfisch).*

101—103. *Ærugo*, proprie de rubigine in ære (ut *ferrugo* de rubigine in ferro), transfertur ad invidiam et livorem, qui apud Ovidium Amor. i, 15, 1 dicitur *edax*, quia similis est ærugini, quæ æs exedit. *Quod vitium,—promitto*, quam quidem malevolentiam a scriptis meis atque ab animo meo *(prius)*, antequam ille ad scribendum appellitur, longe afore, id ego, si quid unquam aliud vere promittere possum, promitto. *Ut si quid*, cett. junge: *si quid, ut aliud* unquam, *vere de me promittere possum;* sed dura et molesta est hæc verborum collocatio: lenius sane ex mea sententia flueret oratio, si pro *ut* legeris *id,—id* ego vere *promitto; si quid aliud* (unquam) *vere de me promittere possum.*

105, 106. *Insuevit pater*, cett. sensus: ego mature didici animum ad vitia hominum advertere; *optimus pater me insuevit hoc* (ad hoc me adduxit) ut fugerem vitia, dum quæque eorum notabat exemplis ante oculos positis. *Insuescere*, active cum accusativo: Columell. vi, 4, *ea pecus insuescas. Notando* non cum Heindorfio ad filium (Horatium), sed ad patrem omnino referendum esse, satis docent sequentia, sive ipsa exempla *a patre* proposita.

109—115. *Albi—filius*, filius *Albii* cujusdam; *Barrus, Sectanus*, et *Trebonius* fuerunt malæ notæ homines, satis tum Romanis noti. *Male vivat*, turpes enim libidines misera et turpis vita sequitur. *Barrus*, sive *Barus*, de quo Schol. Porph., *Hic Barrus vilissima libidinis fuit, adeo, ut Æmiliam virginem incestasse dictus sit; certe adultéras sincerissima* (an *insanissima?*) *cupiditate sectabatur*, alibi quoque ab Horatio ut homo nequam et ineptus notatur: cf. Sat. i, 6, 3, et Sat. i, 7, 8. *Cum deterreret*, sc. pater. *Deprensi*, sc. in adulterio.

115 sq. *Sapiens, vitatu*, cett. quid rectius vites aut rectius petas, id allatis ratio-

Incolumem possum: simulac duraverit ætas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me
Formabat puerum dictis; et, sive jubebat,
Ut facerem quid, Habes auctorem, quo facias hoc,
Unum ex judicibus selectis objiciebat;
Sive vetabat, An hoc inhonestum et inutile factu,
Necne, sit, addubites, flagret rumore malo quum
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quæcunque ferunt; mediocribus, et queis
Ignoscas, vitiis teneor; fortassis et isthinc
Largiter abstulerit longa ætas, liber amicus,
Consilium proprium. Neque enim cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi: Rectius hoc est,
Hoc faciens vivam melius; sic dulcis amicis
Occurram; hoc quidam non belle; numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Hæc ego mecum
Compressis agito labris: ubi quid datur otî,
Illudo chartis: hoc est mediocribus illis

nibus te docebit sapiens. Pro *quidque* legendum omnino videtur *quidve*, nam *vitare* et petere sunt opposita: de particulis *que* et *ve* sæpius librariorum oscitantia permutatis, vid. sup. ad v. 75; Bentl. ad Epist. i, 8, 5; et Drakenb. ad Liv. xxiv, 10, § 2.

119. *Duraverit*, corroboraverit.

120. *Nabis sine cortice*, non amplius patris cura et custodia egebis, sicuti illi, qui artem natandi tenent, non amplius egent cortice vel subere, cujus ventri suppositi ope natandi arti opera datur.

121—125. *Et, sive jubebat*, cett. et, sive ad aliquid faciendum me impellebat, unum ex selectis judicibus exemplo, quod ego imitarer, mihi proponebat (*objiciebat*), dicens, En habes auctorem, quo hoc facias! sive me aliquid facere vetabat, An, dicebat, cum ob idem, quod tu tentas, hic atque ille male audiat, addubites, utrum id honestum an inhonestum, utrum utile an inutile sit? *Ex judicibus selectis:* Schol. Cruq., *proferebat in exemplum virum aliquem illustrem ex senatorio vel equestri ordine, qui aliquando propter æquitatem et justitiam fuerat selectus in judices.* De *selectis judicibus* vid. Ernest. Clav. Cic. s. v. *Selectus*. *An hoc*, pro, utrum hoc.

126. *Avidos*, sc. potus et ciborum, qui ægroto nocent; sic sq. Sat. v. 75, *convivæ avidi*, edendi cupiditate flagrantes.

127. *Exanimat*, terrore complet. *Sibi parcere*, valetudinis suæ curam habere, non aviditatem edendi vel bibendi explere velle, sed abstinere ab iis quæ valetudini obsunt: inf. Epist. i, 7, 11, *Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet.*

129. *Ex hoc ego sanus ab illis*, ex hoc inde tempore, quo pater me puerum dictis et exemplis formavit, firmus et validus sum contra illa vitia, sive, integer et tutus sum ab omnibus illis vitiis, quæ parant perniciem.

132. *Fortassis et isthinc Largiter abstulerit longa ætas:* fortasse etiam de his mediocribus vitiis ætas longior, ubi juvenilis fervor et vehementia deferbuit, multum detraxerit. *Liber amicus*, qui libere amicum de ejus vitiis monet, eumque ab iis dehortatur.

134 sqq. *Neque—desum mihi:* neque, cum vel quiesco in lectulo, vel ambulo in porticu, animi mei excolendi immemor sum; imo diligenter eum excutio et tacite mecum: *Rectius hoc*, cett. *numquid — simile illi* quod quidam *non belle*, h. e. male fecit.

Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa poetarum veniat manus, auxilio quæ
Sit mihi (nam multo plures sumus), ac veluti te
Judæi cogemus in hanc concedere turbam.

SATIRA V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,
Græcorum longe doctissimus. Inde Forum Appî,
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
Præcinctis unum: nimis est gravis Appia tardis.
Hic ego, propter aquam, quod erat teterrima, ventri
Indico bellum, cœnantes haud animo æquo
Exspectans comites. Jam nox inducere terris
Umbras, et cœlo diffundere signa parabat:
Tum pueri nautis, pueris convicia nautæ
Ingerere. Huc appelle: trecentos inseris! ohe!
Jam satis est. Dum æs exigitur, dum mula ligatur,

139. *Illudo chartis,* ludendo chartis illino, pro vulgari, chartis mando.

140. *Concedere,* veniam dare, ignoscere.

142 sq. *Ac veluti Judæi cogemus:* poeta carpit Judæos, quovis persuasionis genere et quibusvis machinis alios tum temporis in doctrinæ et disciplinæ suæ societatem trahentes. *In hanc concedere turbam,* hujus poetarum agminis socium fieri.

SATIRA V.

Suavissima itineris, quod poeta, comite Heliodoro, rhetore, Brundusium fecit, descriptio. Schol. Porph., *Lucilium hac satira æmulatus Horatius, iter suum a Roma usque Brundusium describens, quod et ille in tertio libro fecit, primum a Roma Capuam usque, et inde fretum Siciliense.* Ceterum cum Anxure in hujus itineris societatem Mæcenas cum Cocceio et Fonteio venerit, Horatius in magni sui patroni gratiam illud iter tam suscepisse, quam in jucundam ejus memoriam descripsisse videtur.

1. *Magna:* urbi *magnæ* opponitur *parvum* oppidum Aricia, sita trans montem Albanum in via Appia.

2. *Modico,* ubi non larga sed modica suppeditatur ciborum copia: hinc inf. Epist. i, 5, 2, *olus cœnare modica patella.*

3. *Græcorum,* sc. virorum. *Forum Appi,* oppidum in via Appia, unde per paludes Pontinas ad Feroniæ fanum (v. 24) navigabatur. *Fora* et *conciliabula* fuerunt parva oppida ubi jus dicebatur et nundinæ habebantur. *Sic forum Aurelium* apud Cic. in Catil. i, 9; nos fere, *ein Marktflecken.* De *foris* et *conciliabulis* copiose disputavit M. Donatus ad Liv. xl, 19: cf. Sigon. Ant. Jur. Ital. ii, 15.

4. *Nautis. Nautæ* (nos, *Matrosen*) homines fere sunt rudes, feri, et inculti. *Malignis,* accommodate ad ingenium cauponum, qui ex lucri studio ad se devertentibus *maligne* (h. e. parca et avara manu) dare solent necessaria; hinc sup. Sat. i, 1, 29, *caupo perfidus.*

5. *Hoc iter,* cett. hoc iter, quod gnavioribus unius diei iter est, nos tardi et ignavi in duorum dierum iter divisimus. *Altius Præcinctis:* qui rem aliquam gnaviter tractare volebant, vestem, ne illa corporis agilitati impedimento esset, altius super femora usque cingulo subnectebant; hinc *gnavi* dicuntur *alte cincti:* inf. Sat. ii, 8, 10, *puer alte cinctus;* Phædr. Fab.

Tota abit hora: mali culices ranæque palustres
Avertunt somnos: absentem ut cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta, atque viator
Certatim: tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missæ pastum retinacula mulæ
Nauta piger saxo religat, stertitque supinus.
Jamque dies aderat, cum nil procedere lintrem
Sentimus; donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulæ, nautæque caput, lumbosque saligno
Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.
Ora, manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
Millia tum pransi tria repimus, atque subimus
Impositum saxis late candentibus Anxur.
Huc venturus erat Mæcenas optimus, atque

ii, 5, 10, *alticincti atrienses*, ut *discincti*, ignavi.

6. Pro *minus est* dedi lectionem a Fea ex plurim. Codd. auctoritate in textum receptam, *nimis est;* addit enim Horatius rationem, ex qua unius diei iter in duorum dierum iter diviserint, nimirum quia via Appia *nimis gravis* (molesta) sit *tardis* vel *ignavis;* res igitur ipsa *τὸ minus* repudiat.

7. *Teterrima*, teterrimi saporis, quia fuit fœtida, ut docet Cruquius; sic *sapor teter*, qui nauseam creat, apud Lucret. vi, 21. Significantior certe est nostra lectio, quam *deterrima*, cui favet plurimorum Codd. auctoritas apud Feam.

8. *Ventri bellum indico:* qui ventri cibum potumque denegat, hostiliter quasi contra ventrem exsurgit, eumque infestum sibi reddit; hinc venter jejunus atque esuriens suaviter dicitur, inf. Sat. ii, 8, 5, *iratus. Haud animo æquo*, impatiens moræ a cœnantibus comitibus interpositæ.

9. *Jam nox*, cett. versus elegantissimi, ut inf. v, 73, 74: cf. sup. ad Sat. 1, v. 113 sq.

10. *Diffundere signa*, sic *Nox cœlum astris spargere* dicitur apud Ovid. Met. xi, 309.

11, 12. *Tum pueri*, cett. sensus et nexus: tum servi nostri et nautæ conviciis invicem se petere incipiunt: unus servorum clamat, Huc navem appelle; et cum, nave appulsa, ingentem hominum numerum in eam descendere videt, iterum clamat, Ohe! desine plures inserere; jam satis est! *Trecenti*, ut *sexcenti*, numerus rotundus de magna copia.

13. *Æs*, intellige naulum. *Dum mula ligatur*, dum mula in ripa navi ad eam per illum canalem trahendam alligatur.

15—21. *Absentem ut cantat amicam*, cett. dum simul et nauta in nave et (*viator*) mulæ agitator in ripa, cum uterque largis vini corrupti et insipidi haustibus incaluisset, canendo suum quisque amorem erga absentem puellam exprimit. *Ut* pro, dum; exempla vide apud Bentleium. *Prolutus*, madefactus, madidus, uvidus (βεβρεγμένος): Sat. ii, 4, 26, *præcordia leni mulso proluere*, h. e. mulsum bibere; Persius Prolog. i, *labra fonte Caballino proluere*, e fonte Caballino labra madefacere, h. e. bibere; Virg. Æn. i, 739, *pleno auro se proluere*, poculum aureum vini plenum exhaurire; et sic fere *lavere*, sup. Od. iii, 12, 1, *dulci vino mala lavere.*

21. *Cerebrosus*, fervidioris ingenii homo, qui subito ira exardescit, irritabilis.

22. *Nautæque*, qui pariter ac viator ad dormiendum se composuerat.

23. *Dolat*, pro, percutit, cædit. *Fuste lumbos dolare*, jocosa apud Romanos in vita communi fuisse videtur locutio, uti nos ad alias ab aliis operibus ductas imagines in vernacula dicere solemus, *einen durchdreschen, durchgerben, ausgerben, auswalken, zerwalken*, cett. pro, *durchprügeln.*

24. *Feronia*, prisca apud Italos dea, quæ modo *Nympha* (ob fontem, cui præsidebat), modo conjux Jovis Anxuri (Virg. Æn. vii, 799) appellatur. Templum eam tria millia passuum ab Anxure sive Tarracina habuisse, ex hoc loco discimus. *Lavimus*, a *lavere. Repimus:* Schol. Porph., *quia illis temporibus adhuc urbs Tarraconensis in altissimo monte erat.*

26. *Saxis candentibus*, candidum fere nitorem e longinquo ostendentibus: sic fere *Cycladas nitentes* sup. Od. i, 14, 19;

Cocceius; missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Interea Mæcenas advenit, atque
Cocceius, Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antonî, non ut magis alter, amicus.
Fundos Aufidio Lusco prætore libenter
Linquimus, insani ridentes præmia scribæ,
Prætextam, et latum clavum, prunæque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Muræna præbente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius et Varius Sinuessæ, Virgiliusque
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores

sed Schol. Porph., *saxa candentia* stulte explicat, calci coquendæ aptissima.

29. *Aversos—amicos*, ubi alter ab altero, facto discidio, avertitur; intellige Augustum et Antonium: Schol. Cruq., *Ab Antonio missus fuerat Fonteius Capito legatus; ab Augusto Mæcenas, intercedente Cocceio Nerva, proavo Nervæ imperatoris, qui et Augusto et Antonio gratus erat, cum Agrippa; ea autem conditione convenerant legati, ut de summa rerum tractarent, exortamque dissensionem inter duos hos imperatores componerent; quod et fecerunt, et utrumque exercitum juxta Brundusium in una castra cum magna lætitia coegerunt, ut refert Liv. lib. cxxvii.*

30. *Lippus:* quod jam Horatius, se Anxure ut hominem lippum oculis suis collyria illevisse, narrat, id ipse profecto ad jucunditatem descripti itineris referre non poterat. Scilicet Horatius, qui fortasse laboraverat aliquando lippitudine, ab adversariis, ut supra observavimus ad Sat. i, 1, 120, contemtim *poeta lippus* ipse appellatus fuisse videtur. Ad hos igitur de hoc inepto convicii genere ridendos data opera nonnunquam Horatium lippitudinis sibi exprobratæ mentionem fecisse, haud improbabile est. Sic iterum Horatius in hac Sat. inf. v. 49, se *lippum* inducit. Certe Horatius, cum hoc carmen scriberet (viginti septem scilicet annos natus, ut docet sup. ad Sat. i, 120 Heindorfius), nondum in ea ætate constitutus fuit, ubi *continuo lippire* solent homines.

32. *Ad unguem factus homo*, diligentissime expolitus. Translata est hæc locutio a statuariis, qui, quidquid in opere asperi digitorum vel unguium sensu animadvertunt, lævigant et expoliunt: cf. inf. Epist. iii, 1, 294, et ibi Fea.

34—36. *Fundos*, parvum in via Appia *municipium*, sive secundum Festum *præfecturam*, Tarracinam inter et Formias sitam, cui præerat nunc, a prætore urbano, ut videtur, eo missus, vanus quidam homo, Aufidius Luscus, scriba (magistratuum in rebus litteris mandandis administer), qui, quasi ipse esset prætor, externis insignibus, prætexta, lato clavo, ac prunæ batillo, prætoris dignitatem ridicule præ se ferre et assimulare studebat. Hinc Horatius, quasi ejus iter ad res insignes sub assimulata Aufidii Lusci prætura gestas pertinuerit, salse et jocose, *Aufidio Lusco prætore Fundos linquimus.* De *scribis Quæstoriis, Ædiliciis, Pratoriis*, cett. in decurias descriptis vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Scriba. Præmia*, externa dignitatis prætoriæ ornamenta.

36. *Latum clavum* gestabant senatores, unde illi *laticlavii*, *angustum* equites, unde illi *angusticlavii*. Notus est Rubenii peculiaris de *lato clavo* libellus. *Prunæque batillum. Batillum* vel *batillus* fuisse videtur foculus, qui prunis ardentibus ad suffimenta adolenda impletus, magistratui in re solenni peragenda præferretur: vid. Eschenburgii Dissert. Acad. p. 519—550, *de igne Augusto prælato.*

37. *In Mamurrarum urbe*, Formiis. Schol. Cruq., *Mamurra senator fuit Romanus, qui maximam partem civitatis Formianæ possidebat, unde dicta est Mamurrana civitas, vel quod familia Mamurrarum illinc fuerit oriunda.*

38. *Muræna*, Terentiæ, Mæcenatis uxoris, fratre. *Præbente domum*, ubi pernoctaremus: sup. Od. iii, 19, 7, *Quo præbente domum*, sc. ad compotationem. *Capitone culinam:* instruxerat igitur se Capito iis, unde viveret cum comitibus,

Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.
O qui complexus! et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo sanus amico.
Proxima Campano ponti quæ villula, tectum
Præbuit, et, parochi quæ debent, ligna salemque.
Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.
Lusum it Mæcenas, dormitum ego Virgiliusque:
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa,
Quæ super est Caudî cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurræ pugnam Messîque Cicirri,
Musa, velim memores; et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messî clarum genus Osci;
Sarmenti domina exstat. Ab his majoribus orti
Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: Equi te
Esse feri similem dico. Ridemus: et ipse

ubi esset in hoc itinere cibi potusque penuria.

40—44. *Plotius et Varius:* Plotius et Varius una cum Virgilio ex composito, ut videtur, Sinuessæ (oppido in Campaniæ finibus) Horatium atque Mæcenatem convenerunt: fuerunt illi poetæ tum temporis illustrissimi, quos non Horatius tantum et Virgilius, sed etiam Mæcenas magni faciebat; hinc infra quoque Sat. x, 81, ut arctius inter se juncti producuntur *Plotius et Varius, Mæcenas Virgiliusque:* de *Vario* cf. sup. ad Od. i, 6, 1. *Animæ:* sic sup. Od. ii, 17, 5, mollius Mæcenatem *animæ suæ partem*, et Virgilium Od. i, 3, 8, *animæ suæ dimidium* appellat. *Queis me sit devinctior alter*, quibus alius magis, quam ego, devinctus et obstrictus sit. *Sanus*, dum sana sum mente, dum sentio et judico, ut sanæ mentis homo: in sequent. Sat. v. 89, *Nil me pœniteat sanum patris hujus.*

45—49. *Campano ponti*, intellige pontem trans fluvium Savonem ad viam Appiam. *Parochi: parochus* (πάροχος), qui legatis et aliis iter facientibus necessaria (nominatim salem, lignum, fœnum), publico sumtu *præbenda* suscepit vel redemit. Idem Latine a *præbere* (παρέχειν) apud Ciceronem Offic. i, 15, dicitur *præbitor;* et hinc inf. Sat. ii, 8, 35, *convivator* quoque, qui *præbet*, dicitur *parochus*. *Hinc muli*, cett. suaviter pro vulgari, ab illa inde villa (*tempore*) tempestive Capuæ advenimus; sub adventum enim in locum, ubi iter facientes commorari vel pernoctare volunt, *mulus clitellas ponit*, h. e. clitellæ mulo impositæ tolluntur. *Lusum*, sc. pila, trigone; apud Romanos enim nobilissimi quique, præcipue post cœnam, pila ludere solebant. *Namque pila*, cett. namque pila ludere sive pilæ ludus, nocet lippis et *crudis*, h. e. cruditate laborantibus, iis qui cibos concoquere nequeunt.

51. *Quæ super est Caudî cauponas*, quæ sita est trans cauponas ad Caudium, Samnii oppidum, in via Appia, inter Capuam et Beneventum, ignominiosa Romanorum clade satis notum.

52. *Pugnam*, certamen, quo alter alterum ridicule dictis vel conviciis petit. *Messique: Messius* cognominatus fuit *Cicirrus*, κίκιῤῥος, Latine gallus, sive quod magno fervore multaque pertinacia galli more *pugnabat* contra adversarium, sive quod vox ejus altior cum galli cantu comparabatur.

53. *Musa, velim memores:* lepide Horatius in rei ridiculæ narratione tanquam poeta epicus Musam in partes vocat, eamque duorum scurrarum, sicut virorum apud Homerum, patriam et originem memorare jubet. *Osci*, Campani.

55. *Sarmenti domina exstat:* vivebat adhuc domina, cujus servus fuerat Sarmentus; nunc erat is in comitatu Mæcenatis, qui scurrilibus ejus jocis admodum delectatus fuisse videtur: vid. Plutarch. in Vit. Anton., et Juvenal. v, 3. Erat autem apud Romanos hic mos, ut ditiores et nobiliores admitterent et mensæ adhiberent scurras, quorum ridicule dictis inter cœnam inprimis delectarentur.

56. *Equi te feri similem dico*, sine

Messius, Accipio; caput et movet: O, tua cornu
Ni foret exsecto frons (inquit) quid faceres, cum
Sic mutilus miniteris? At illi fœda cicatrix
Setosam lævi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicirrus ad hæc, donasset jamne catenam
Ex voto Laribus, quærebat? scriba quod esset,
Deterius nihilo dominæ jus esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset; cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo?
Prorsus jucunde cœnam produximus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum; ubi sedulus hospes
Pæne, macros, arsit, dum turdos versat in igne:
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam

dubio, quia Messius vastioris corporis homo fuit, simulque ferocior; hinc Sarmentus Messium sine larva et cothurnis *Cyclopa* saltare jubet, et hinc Messius ex opposito v. 69 Sarmenti corpus *gracile* et *pusillum* carpit. Apud Virg. Æn. ii, 51, *equus* simpliciter dicitur *ferus*.

58—60. *Accipio*, ita est, concedo. *Caput et movet*, et equi instar caput concutit; terret autem strepitus, quem equi concusso capite subito faciunt. Tum pergit Sarmentus, Cum tu sic mutilus (sine cornu) jam terreas, o, quid faceres, si tibi in fronte non exsectum esset cornu? vel, ni tua frons esset sine cornu? elegantius enim *exsecto cornu*, pro vulgari, sine cornu: sic ego hunc locum intelligo.

60. *At illi*, cett. nam fœda verruca, cujus exsectæ vestigia exstabant, hispidam *(illi)* illius frontem a læva parte turpiter deformaverat. *At*, insolentius jam pro, namque, scilicet, nimirum.

62—64. *Campanum in morbum:* Schol. Cruq., *hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus inest, ut capitis temporibus magnæ verrucæ innascantur in modum cornuum, quas cum incidi faciunt, cicatrices in fronte manent, quasi notæ exsectorum cornuum. In hunc ergo morbum, id est, faciei vitium, jocatur Sarmentus:* vid. Plattneri Dissert. de Morbo Campano, 1780. *In faciem* sc. fœde turpatam. *Pastorem Cyclopa*, nempe Polyphemum, *saltaret* (ὀρχήσαιτο), saltando exprimeret; saltatio autem illa pantomimica, quæ *Cyclops* vocabatur, expressisse videtur ridiculas, quas vastioris corporis Polyphemus apud Galateam fecit, delicias: inf. Epist. ii, 2, 125, *Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur. Larva:* scilicet qui jam per se fœdum vultum ostendit, ei non opus est fœdioris vultus larva; et qui jam per se grandioris corporis mole eminet, is non eget cothurnis.

65. *Donasset jamne catenam Ex voto Laribus:* Schol. Cruq., *Urbanius hæc dicta sunt in Sarmentum, qui servilibus erat natalibus, sumta translatione a generosis pueris, qui, egressi annos pueritiæ, jam sumta toga, Diis penatibus* (Schol. Porph. *Laribus) bullas suas consecrabant, et puellæ pupas. Ad hunc modum ridendo interrogat Sarmentum, catenamne suam et compedes Diis suspendisset, quibus ipse servus fuisset concatenatus?*

66, 67. *Scriba quod esset, Deterius nihilo*, cett. quod scriba nunc esset (apud Mæcenatem, ut videtur), id ne minimum quidem de jure, quod domina adhuc viva in eum habeat, deterere. Pro vulgari lectione, *Nilo* vel *Nihilo deterius*, dedi cum Fea plurium codd. auctoritate, *Deterius nihilo.*

70. *Cœnam produximus*, peregimus, transegimus; ut *noctem vino producere* apud Martial. ii, 89, 1: cf. sup. Od. iii, 21, 23.

71. *Beneventum*, oppidum in Samnitum et Hirpinorum finibus.

72. *Ubi sedulus hospes Pæne, macros*, cett. junge: *ubi sedulus hospes, dum macros turdos in igne versat, pæne arsit*, pene igne combustus est.

73, 74. *Nam vaga*, cett. versus elegan-

Vulcano summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cœnam servosque timentes
Tum rapere, atque omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset lacrimoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert
Intentum Veneri; tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant, ventremque supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis,
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,
Signis perfacile est: venit vilissima rerum
Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut soleat humeris portare viator;
Nam Canusî lapidosus, aquæ non ditior urna,
Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hic Varius discedit mœstus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum

tissimi: cf. sup. ad Sat. i, 1, 114. *Lambere*, pro vulgari, *contingere*.

75, 76. *Avidos*, sc. edendi, ut præcedent. Sat. 126. *Timentes*; nam servi, cum cibos clam surripiunt, timent sibi a domino. *Rapere*, raptim auferre. *Videres* (ἴδοις ἄν), videre licebat; nos, *da konnte man sehen*: inf. Sat. i, 8, 34, *serpentes atque videres Infernas errare canes, lunamque rubentem*; ibid. v. 50, *Saganæ caliendrum Excidere—cum magno risuque jocoque videres*; Virg. Ecl. vi, 27, *Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres Ludere*. *Restinguere*, sc. ignem.

77—85. *Ex illo*, e Benevento inde. *Notos*, patrios scilicet Horatio. *Atabulus*: de hoc vento (qui nunc dicitur *Sirocco*) laudant Senec. Quæst. Nat. v, 17, *Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius*: cf. Plin. H. N. xvii, 36, 8. *Erepsemus* (pro, erepsissemus), rependo et enitendo superavissemus. *Trivici*: Schol. Acr., *oppidi in fine Campaniæ, quo vehicula juncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam divertit*. *Lacrimoso*, a vi quam fumus in oculos habet. *Aufert Intentum Veneri*: suaviter somnus eum quem occupat, ab iis quæ ejus animum turbant et cruciant, *auferre*, h. e. removere, solvere, et liberare dicitur.

86—92. *Rapimur*, rapido cursu avehimur. *Oppidulo, quod versu dicere non est*, quod non versu quidem, quia ejus nomen versus metrum respuit, sed facile *signis* externis (rebus huic oppido peculiaribus) designari potest, aquæ scilicet penuria, et panis, qui ibi coquitur, præstantia. Intelligitur autem *Equotutium* (alias *Equus Tuticus*) nunc *Scotuccio*. *Venit*: aqua ob ejus ibi raritatem non nisi oblato pretio datur, h. e. venditur. *Ultra*, ulterius inde. *Callidus*, providus futuri, *portare*, sc. Canusium; *Nam Canusi lapidosus*, sc. panis est (fortasse, quia frumentum in locis lapidosis et arenosis non satis purgari potest ab immixta glarea); *aquæ non ditior urna*, urna vero, qua aqua hauritur, non *(ditior)* plenior ibi est aquæ, h. e. eadem Canusii, quæ Equotutii, aquæ est penuria. *Qui locus*, Canusium; sed recte de hujus ultimi versus integritate dubitat Bentleius, et quidem ex duabus præcipue rationibus; primum, quia ineptum et putidum fuerit Geographorum more conditorem Canusii hic commemorare; deinde quod locutio, *condere locum* repugnet plane loquendi

Carpentes iter, et factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior; via pejor ad usque
Barî mœnia piscosi: dehinc Gnatia lymphis
Iratis exstructa dedit risusque jocosque,
Dum flamma sine tura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Judæus Apella;
Non ego: namque deos didici securum agere ævum;
Nec, si quid miri faciat natura, deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.
Brundusium longæ finis chartæque viæque.

SATIRA VI.

Non, quia, Mæcenas, Lydorum quicquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis regionibus imperitarent,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente

usui. Posterior certe ratio est gravissima.

94. *Rubos*, nunc *Ruvo*. *Longum—iter*; Rubi enim a Canusio Brundusium versus viginti tria milliaria, secundum Antonin. Itin. p. 116, distabant.

97. *Barî mœnia*. *Barium*, oppidum in Apulia Peucetia maritimum, piscium capturæ et mercaturæ opportunum. *Gnatia* sive *Egnatia*, oppidum maritimum (nunc *Monopoli*); *Lymphis Iratis exstructa*, (Schol. Cruq.) *vel quia eget aquis, vel quod eas salsas habet et amaras, vel quod in pede montis sita est; ei idcirco videntur aquæ irasci, cum torrentes de montibus impetu magno decurrentes sæpe magnas urbis partes diruunt*.

99. *Dum flamma sine*, cett. Rem illustrat Plinius H. N. ii, 111, *In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam exsistere (reperitur apud auctores)*: cf. de hac re Horatio incredibili Salmas. ad Solin. c. 5.

100. *Judæus Apella*, notus quidam tum temporis Judæus, homo superstitiosus, cui nomen fuit *Apella*.

101. *Namque deos didici*, cett. nam Epicurus docuit, deos, imperturbati otii amantes, res humanas non curare: cf. Lucret. vi, 57.

103. *Tristes*, ejusmodi rerum cura turbatos quasi in otii securitate.

104. *Brundusium longæ*, cett. cum fine longioris itineris, Brundusium facti, finiatur quoque hoc ipsum carmen paulo longius.

SATIRA VI.

Horatius, postquam exposuit, quid illud fuerit quo gratiam Mæcenatis sibi comparaverit, veram laudem non a nobili loco quo quis natus sit, sed a virtute repetendam esse ostendit.

1—8. *Non, quia*, cett. sensus: quamvis, Mæcenas, omnium Etruscorum tu es generosissimus, et pro origine tua ex gente Cilnia nobilissimus; tamen, dum nihil referre existimas, quali patre aliquis natus sit, modo, ut decet ingenuos, liberaliter sentiat, neutiquam ex more nobilium ignobiles, ut me, qui libertino patre natus sum, alto supercilio despicis. *Lydorum quicquid Etruscos Incoluit fines, nemo*: nullus omnium qui ex Lydia migrarunt in Etruriam; pro vulgari, nullus omnium Etruscorum: sequitur autem Horatius eos, qui veteres Etruriæ colonos Lydos fuisse

Natus, dum ingenuus; persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tullî atque ignobile regnum,
Multos sæpe viros nullis majoribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:
Contra, Lævinum, Valerî genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Judice, quo nosti, populo: qui stultus honores
Sæpe dat indignis, et famæ servit ineptus;
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
Nos facere, a vulgo longe lateque remotos?
Namque esto, populus Lævino mallet honorem
Quam Decio mandare novo; Censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus;
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru

tradunt: vid. Herodot. i, 94, Dionys. Hal. i, 27. Pro *legionibus* dedi cum Fea ex conjectura Wakefieldii, *regionibus*; quamvis enim, per *legiones* designari posse *exercitus*, facile concedimus, tamen, quomodo Horatius Mæcenatis majores *magnis* exercitibus præfuisse dicere potuerit, doceri nequit. At Lucumones, sive duces Etruriæ, inter quos Mæcenatis atavi fuisse traduntur (cf. sup. ad Od. i, 1, 1), haud præter rem ab Horatio *magnis regionibus imperitasse* dici poterant. Sunt tamen, qui vulgatam lectionem tueantur. Ceterum ante oculos habuit Horatius Lucret. iii, 1041, *Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarent.* *Naso suspendis adunco:* qui cum amaro risu nasum aduncum reddunt, sive nasum distorquent, animi acerbitatem exprimunt; *suspendere* igitur aliquem *naso adunco* lepide dictum est pro vulgari, ridere aliquem cum amaritudine; nos, *über einen die Nase rümpfen:* sic inf. Epist. i, 19, 45, *naribus* (sc. aduncis) *uti formido*, pro, non audeo indulgere irrisioni. *Ignotos*, ignobiles, ut v. 24. *Ingenuus*, liberaliter excultus.

8—11. *Persuades hoc tibi vere*, cett.: jam ante Tullium, qui ignobili loco natus rex factus est, multos sæpe, pariter ignobiles, et virtutibus excelluisse, et summis honoribus ornatos esse, de hac re *(hoc)* nullo modo dubitabis. *Ignobile*, quod tenet vir ignobilis. *Nullis*, ignobilibus, ut Servius Tullius, apud Liv. iv, 3, *nullo patre natus* esse dicitur; et sic apud Græcos *ignobili patre natus* dicitur ἀπάτωρ.

12—17. *Contra Lævinum:* vulgarem sententiam, "at tu idem probe scis, e gente nobili prognatos, nisi virtute se commendarent, in nullo plane fuisse pretio," poeta, allato Lævini exemplo, expressit sic: at nec te latet (hoc fere pro *persuades hoc tibi vere* repetendum est), Lævinum, repetentem originem suam e gente nobilissima Valerii, a quo *(unde)* Tarquinius Superbus regno pulsus fuit, nunquam pluris quam unius assis (h. e. minimi) æstimatum esse (*licuisse*), ipso populo judicante, qui tamen sæpe, ut scis, indignis, ob solam eorum famam vel nobilitatem, stulte honores deferre solet. Itaque, cum ne populus quidem aliquid tribuerit Lævini nobilitati, eum hominem indignum plane amplis honoribus fuisse, facile apparet. Hinc Schol. Porph. de Lævino, *Hic P. Valerius Lævinus adeo fœdis ac projectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra quæsturæ dignitatem.* *Quo nosti*, quem, qualis judex sit, nosti; hanc Græcam constructionem *quo* pro *quem* (ὥς γε κριτῇ τῷ δήμῳ ᾧ σύγ' οἶσθα) exemplis illustravit Heindor. *Qui stupet in titulis et imaginibus*, pro vulgari, apud quem sola valet hominum nobilitas. *Nobilitatem* scilicet cujusque designabant et confirmabant *majorum imagines*, quæ, adjecta rerum a majoribus gestarum memoria *(adjectis titulis)*, cera effictæ conspiciebantur in atrio.

17—23. *Quid oportet Nos facere*, cett. sensus: quodsi vero vulgus, nobilitati hominis, qualis est Lævinus, parum tri-

Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fierique tribuno?
Invidia accrevit, privato quæ minor esset.
Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus, et latum demisit pectore clavum;
Audit continuo, Quis homo hic, aut quo patre natus?
Ut, si qui ægrotet, quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formosus, eat quacunque, puellis
Injiciat curam quærendi singula; quali
Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
Sic, qui promittit, cives, urbem sibi curæ,
Imperium fore, et Italiam, et delubra Deorum;
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnes mortales curare et quærere cogit.
Tune Syri, Damæ, aut Dionysî filius, audes
Dejicere e saxo cives, aut tradere Cadmo?

buit, quid nos, qui longe rectius vulgo sentire videmur, de nobilitate hominis, qualis est Lævinus, judicare debemus? Namque fingamus, populum malle Lævino, quam Decio, homini novo, honorem demandare, vel severum censorem Appium me ideo, quia non essem patre ingenuo natus, senatu movere; quidnam judicandum esset? equidem judicarem, id vel merito factum esse, quoniam noluissem in sorte mea et vitæ meæ conditione acquiescere; verum enimvero (*sed*) sic est hominum ingenium, ignobiles æque ac nobiles sunt gloriæ appetentissimi. *Nos*, sc. me et alios, qui ultra vulgus sapiunt. *Decio*: intelligendus est P. Decius Mus (Liv. viii, 9), qui, ut Cicero, homo fuit *novus*, h. e. primus qui e familia sua ad magistratum perveniret. *Appius*: intelligendus est Appius Claudius Pulcher, qui summa severitate censuram gessisse dicitur: Cic de Div. i, 16. *Si*, ideo, quod. *In propria pelle*: per *pellem propriam* intellige sortem cuique propriam, sortem in qua quis natus est. Erasmus hanc proverbialem locutionem repetit a fabula Æsopi de asino Cumano, qui leonina pelle indutus leo haberi voluit. *Constrictos*; nam Gloria vinculis quasi constringit sibi deditos; pro vulgari, captos splendore gloriæ: inf. Epist. ii, 1, 177, *currus Gloriæ* dicitur *ventosus*, h. e. vano splendore fulgens. *Ignotus* pro, ignobilis, passim apud Horatium.

24—29. *Quo* (antique, ut videtur, pro *quoi*, cui) *tibi*, cuinam commodo tibi fuit, quid tibi profuit: inf. Epist. i, 5, 12, *Quo mihi, fortuna si non conceditur uti?* *Tulli* (*Tilli*, Bentl. Fea): Schol. Cruq., *Tullius hic senatu motus est a Cæsare quasi Pompeianus: occiso vero Cæsare recepit iterum latum clavum*, h. e. *senatoriam dignitatem* (insigne senatorum), *et tribunus militum factus est*. *Sumere*, sc. de integro. *Depositum*, senatu enim motus deponere debebat insigne senatorum, *latum clavum* (limbum purpureum vestis oram ambientem): cf. ad Sat. i, 5, 36. *Tribuno*, Græce pro, tribunum: cf. sup. ad Sat. i, 1, 19. Erat autem penes tribunos quoque *jus lati clavi*: Cic. pro Cluent. c. 54.

27. *Ut*, postquam, simulac. *Insanus*, qui stulte sibi placet in externis insignibus, homo vanus; hinc inf. Sat. ii, 2, 5, *fulgores*, quibus exsplendescere student beatiores, dicuntur *insani*. *Nigris pellibus*: ad insignia nobiliorum et senatorum pertinebant quoque nigri coloris corrigiæ, quibus inter se impeditis cruci adstringebantur calcei.

30—35. *Ut, si*, cett. sensus: quemadmodum, si quis eodem quo Barrus vitio laboret, h. e. formosus haberi cupiat, curam puellis, quacunque eat, injiciat quærendi singula, quali sit facie, cett. sic is, qui summis honoribus ornatus rerum publicarum defensorem vel rerum divinarum curatorem se profitetur, unumquemque de sua origine, utrum nobilis an ignobilis sit, quærere cogit. De *Barro* cf. sup. ad Sat. 1, 4, 110. *Haberi Et cupiat formosus*: vitii, quod Barro tribuitur, genus jam designatur, cupiebat

At Novius collega gradu post me sedet uno;
Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paullus,
Et Messala videris? at hic, si plostra ducenta,
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit,
Cornua quod vincatque tubas: saltem tenet hoc nos.
Nunc ad me redeo libertino patre natum,
Quem rodunt omnes libertino patre natum:
Nunc, quia sum tibi, Mæcenas, convictor; at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non, ut forsit honorem
Jure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum,
Præsertim cautum dignos assumere, prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possunt, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim tibi me fors obtulit; optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus,
(Infans namque pudor prohibebat plura profari,)
Non ego me claro natum patre, non ego circum

scilicet formosus haberi; est igitur jam *et* particula explicativa, scilicet. *Imperium*, imperii securitatem.

38—41. *Tune Syri*: poeta fingit, unum ex populo alloqui tribunum plebis aliquem, qui humili loco natus tribuniciam potestatem maleficos e saxo Tarpeio dejiciendo aut carnifici tradendo exercere poterat. *Syrus*, *Dama*, *Dionysius*, sunt vulgaria nomina servorum; *dejicere e saxo:* Schol. Cruq., *num tribuni plebis damnatos de saxo Capitolino* (vel Tarpeio) *præcipitari jubebant, aut carnifici tradi. Cadmo:* Schol. Acr., *Cadmus dicitur eo tempore fuisse carnifex notæ crudelitatis. At Novius*, cett.: respondet tribunus, Atqui ego non unus sum, qui ex humili loco ad tribunatum adscendi; imo Novius ne ingenuus quidem, ut ego, sed idem quod pater meus, libertinus est; itaque non ingenuus.

41. *Hoc tibi Paullus et Messala videris:* num ideo, quod tibi ignobili tribunatus contigit, vel quod collega tuus te minus adeo est ingenuus, videris tibi esse similis Paulo et Messalæ, e nobilissimis gentibus prognatis. *Hoc*, ob hoc, ideo, ut paulo post v. 52 et v. 87: cf. sup. ad Sat. i, 1, 46.

42—44. *At hic*, cett. At hic, licet non insignis sit nobilitate, vocis tamen omnia vincentis gravitate placet; pro vulgari, at hic insignis in concionibus est concionator. *Que foro tria* pro, *triaque foro*, ut versu sq. *que tubas* pro, *tubasque:* de particulis *que*, *ve*, *ne*, e loco suo in alium transpositis, exempla vide apud Heindorfium. *Funera*, in celebribus enim funeribus, forum transeuntibus, cornuum tubarumque clangore aura personuit. *Magna sonabit:* sic apud Virg. Æn. ix. 125, amnis *rauca sonare* dicitur; et sic *magna loqui* apud eundem. *Quod*, sc. sonare; *tenet nos*, nos delectat.

45—47. *Nunc ad me redeo*, cett.: sed jam ad me, pariter humili loco, libertino scilicet patre natum, redeo, quem, quia mihi libertino tantum patre nato, tecum, Mæcenas, in quotidiana societate vivere licet, hoc ipso tempore omnes *rodunt* (carpunt, vid. sup. ad Sat. i, 4, 81) at olim me carpebant, quod ego, libertino patre natus, tribunus (*Bruto militiæ duce*, sup. Od. ii, 7) legioni Romanæ præessem. Pro *sum tibi*, rectius fortasse (ob sequens *pareret*) in pluribus codd. apud Feam, *sim tibi*.

49—51. *Dissimile hoc illi est*: sed *hoc*, quod factus sum tribunus, dissimile est *illi*, quod sum tibi convictor, quia, ut quivis jure forsitan mihi honorem, ita neutiquam te mihi amicum invideat, præsertim, cum diligenter caveas, ne alium, nisi amicitia tua dignum et a prava

Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed, quod eram, narro: respondes (ut tuus est mos)
Pauca: abeo; et revocas nono post mense, jubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre præclaro, sed vita et pectore puro.
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta, (velut si
Egregio inspersos reprendas corpore nævos;)
Si neque avaritiam, neque sordes, aut mala lustra
Objiciet vere quisquam mihi; purus et insons,
(Ut me collaudem,) si et vivo carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavî ludum me mittere; magni
Quo pueri, magnis e centurionibus orti,
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto
Ibant octonis referentes Idibus æra;
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator

ambitione, h. e. adulatione, alienum, assumas. Amicitia scilicet sola virtute apud Mæcenatem comparari potest. Rectius autem invidemus iis, quibus solo fortunæ favore aliquid obtingit, quam iis, qui felicitatem suam virtuti et meritis suis debent. *Forsit*, vox Lucretiana, pro, forsitan. *Dignos*, sc. amicitia; nam quoties *dignus* absolute ponitur, toties res, qua quis dignus est, ex serie orationis supplenda est.

52—55. *Non hoc*, non ideo: cf. ad v. 41. *Tibi me*, Bentl. vetus lectio *mihi te*. *Post hunc Varius:* de *Vario* cf. sup. ad Od. i, 6, 1. *Quid essem*, qualis essem; sic v. 60 *quod eram.*

57—64. Suaviter *pudor* dicitur *infans*, quia pudibundi pauca fari solent. *Rura*, fundos, agros. *Satureiano—caballo:* Schol. Porph., *Satureiani nomine fundi in Apulia illis temporibus fuisse dicuntur satis ampli ac nobiles, per quos Appulum equum significat. Appulum autem equum utique pro optimo accipere debemus. Quod placui tibi*, cett. quod ego tibi, qui, quod honestum est, secernis ab eo quod est turpe, non propter stirpis nobilitatem, sed propter vitæ animique puritatem placui.

65—75. *Atqui si*, cett. junge: *Atqui* (jam vero) *si mea natura mediocribus et paucis vitiis est mendosa. Sordes*, sordidam tenacitatem; hinc turpiter avari dicuntur homines *sordidi*. *Aut mala lustra:* intellige loca latebrosa, ut loquitur Plautus Bacch. iii, 3, 20, i. e. lupanaria. *Tenebræ lustrorum* apud Cic. p. Sext. c. 9. *Purus et insons*, cett. junge: *si purus et insons (ut me collaudem) et carus amicis vivo. Causa fuit pater his*, iis quæ de me laudo, pater auctor extitit; *macro pauper agello*, possessor exigui fundi opponitur latifundiorum possessoribus. *In Flavi ludum:* fuit igitur Flavius ludimagister Venusinus, qui pueros in subducendis calculis exerceret. *Magni pueri—magnis centurionibus:* lepide et salse Horatius centuriones cum filiis suis *magnos* vocat, quamvis magni illi viri filios suos vulgaris tantum ludimagistri disciplinæ tradebant; at Horatii pater, *macro pauper agello*, filium suum Romam deductum, in altioribus doctrinæ studiis erudiendum curabat. *Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto*, tabulam et loculos lævo lacerto suspensos portantes: *suspensi* (Græca constructio, *ἐξηρτημένοι τὸν ἄβακα*), qui sibi suspenderunt *loculos*, in quibus calculi, et alia, quibus opus erat in ludis vulgaribus, portabantur: *tabulam* (Schol. Cruq.) *in qua et characteres arithmeticos notabant, et calculos ordinare discebant. Referentes æra:* explicant æra de subducta a pueris in *exemplo arithmetico* ratione usurarum, idibus cujusque mensis a debitoribus solvendarum; sed rectius

Semet prognatos. Vestem servosque sequentes,
In magno ut populo, si qui vidisset, avita
Ex re præberi sumtus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum
(Qui primus virtutis honos) servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi:
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret olim,
Si præco parvas, aut (ut fuit ipse) coactor
Mercedes sequerer; neque ego essem questus. At hoc nunc
Laus illi debetur, et a me gratia major.
Nil me pœniteat sanum patris hujus: eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio. Nam si natura juberet
A certis annis ævum remeare peractum,
Atque alios legere ad fastum quoscunque parentes:
Optaret sibi quisque; meis contentus honestos
Fascibus et sellis nollem mihi sumere; demens

fortasse Scholiastes Cruq. et Gesnerus accipiunt *æra* de didactro, quod idibus cujusque mensis ludimagistro solvere debebant pueri; cujus quidem rei mentione facta poeta designasse videtur morem, qui locum tantummodo habebat apud ludos vulgares vel minores. *Octonis*, epitheton ornans; inter *nonas* enim et *idus* octo dies sunt.

76—80. *Est ausus*, non facile enim alius, in re tenui constitutus, rem tam sumtuosam suscipere ausus esset. *Portare*, deportare, deducere. *Artes*, intellige Græcas litteras, et alia in quibus doctrina censetur. *Doceat*, docendas curet. *In magno ut populo:* Heindorfius explicat, *in so fern dies in dem grossen Volke möglich ist, wo man sich trotz guter Kleidung und einem Gefolge von Sclaven doch unter der Menge verliert, dass man von Wenigen beachtet wird.* Ego accipio *ut* pro, utut, quamvis in frequente civitate, ubi alias homines parum curant aliorum vestem et pedissequos; sic *ut* pro, quamvis, in noto illo loco Ovidii Epist. ex Ponto i, 4, 79, *Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.* Nisi quis *In magno ut populo*, simpliciter explicare malit, ut mos fert in magno populo, vel in urbe frequentissima. *Avita ex re:* Horatio, libertini filio, *rem avitam* recte tribui posse negat Heindorfius. Sed homines, in quorum conspectum Romæ veniebat puer Horatius, non de ejus patre quærebant, sed eum, veste pretiosa indutum et servis comitatum, ex gente divite vel avita prognatum esse opinabantur. *Illos*, tam magnos.

85—88. *Nec timuit*, cett.: nec ab hac educandi ratione se deterreri passus est timore, ne quis eam sibi exprobraret, si quando pro exiguo stipendio præconis, aut coactoris, ut pater ipse fuit, munere fungerer; neque me pœnituisset hujus muneris. *Coactor:* Schol. Acr. et Cruq., *coactores mercenarii eorum, qui habebant argentariam. Coactores etiam dicuntur argentarii in auctionibus, quia pecunias cogant, qui et collectarii nominantur. Coactor, qui exigit nummos a circumforaneis.* *At hoc*, at ob hoc ipsum, ob hanc ipsam educandi rationem: de *hoc* pro, ob hoc, cf. sup. ad v. 41.

89, 90. *Sanum*, me sanæ mentis hominem; nam qui patrem, qualem sibi contigisse lætatur Horatius, non pio gratoque animo colit ac veneratur, *insanæ* mentis sit necesse est: sup. Sat. i, 5, 44, *Nil ego contulerim jucundo sanus amico.* *Eoque*, cett. et de hoc patre libertino non ita me excusabo, ut plurimi, qui non culpa sua *(dolo suo)* factum esse aiunt, quod non ingenuos nobilesque patres habeant. *Dolo suo:* Schol., *vitio suo et culpa.*

Judicio vulgi, sanus fortasse tuo, quod
Nollem onus haud unquam solitus portare molestum.
Nam mihi continuo major quærenda foret res,
Atque salutandi plures; ducendus et unus
Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
Exirem; plures calones atque caballi
Pascendi; ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret, atque eques armos.
Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli,
Quum Tiburte via prætorem quinque sequuntur
Te pueri, lasanum portantes œnophorumque.
Hoc ego commodius, quam tu, præclare senator,
Multis atque aliis vivo. Quacunque libido est,
Incedo solus: percontor, quanti olus, ac far:
Fallacem circum, vespertinumque pererro
Sæpe forum; adsisto divinis: inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum.
Cœna ministratur pueris tribus: et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet: adstat echinus

95—99. *Ad fastum*, quorum nobilitate se jactaret filius. *Optaret sibi quisque*, eligeret sibi quisque, per me licet, alios. *Honestos Fascibus et sellis*, parentes consulari dignitate et majorum magistratuum honore insignes.

101—104. *Salutandi*, salutatione adeundi; quod fiebat mane: Martial. ii, 18, 3, *Mane salutatum venio;* et iv, 8, 1, *Prima salutantes atque altera continet hora:* scilicet nobili quoque loco nati honorum adipiscendorum causa gratiam sibi colligere studebant salutando. *Salutandi plures* cum Heindorfio pro, salutatores plures accipiendi, equidem explicare nolim. *Calones:* cf. sup. ad Sat. i, 2, 44. *Petorrita*, vehicula sive carpenta vel rhedæ Gallicæ. *Ducenda*, sc. mecum, ut paulo ante *ducendus et unus Et comes alter:* in editione Heindorfiana legitur *ducenta*, operarum, ut videtur, errore. *Curto mulo:* Schol. Cruq., *mulo cauda curta;* equidem per *mulum curtum* intelligo mulum curti et exigui corporis *(einen kleinen Klepper)*. *Mantica*, pera, sarcina: Schol. Porph., *hoc ex Luciliano illo sumtum est: Mantica cantherii costas gravitate premebat.*

107—109. *Sordes*, sordidam avaritiam. *Tiburte via*, a porta Esquilina in villam Tiburtinam prætoris ducente. *Quinque*, nimis pauci pro prætoris dignitate. *Lasanum:* Schol., *vas, in quo exoneratur venter. Œnophorum (οἰνοφόρον*, sc. *σκεῦος)*, corbis vel cista vini amphoris portandis inserviens.

110. *Hoc*, ob hoc simplex vitæ genus: cf. ad v. 41.

111. Pro, *Millibus atque aliis*, dedi cum Heindorfio lectionem Lambini; nam *millia alia* sunt diversa millia.

113. *Fallacem circum:* Schol. Cruq., *Fallacem dixit* (circum) *propter samardacos* (impostores) *et sortilegos, et mathematicos, qui ad metas spectatores circumstabant, et imperitos sortibus et nugis fallebant.*

114. *Divinis*, sortilegis, rerum futurarum vatibus, vel somniorum interpretibus. Horatius autem, dum ut homo vulgaris ejusmodi hominum circulis se immiscebat, et vespertino tempore huc illuc in foro circumvagabatur, faciebat aliquid, quod a nobiliorum dignitate alienum putabatur. Hinc Schol. Cruq., *altioris dignitatis homines erubescunt sero in his vulgi circulis consistere.*

115. *Laganique:* Schol. Cruq., *lagana sunt placentulæ quædam vulgares, quasi membranulæ compositæ, quæ cum pipere et liquamine conditæ depromi solebant ad cœnam moderatam et parabilem.* Ergo, ut ait Heindorfius, quod apud nos, *Plinsen.*

Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.
Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod cras
Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se
Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam jaceo: post hanc vagor, aut ego, lecto
Aut scripto, quod me tacitum juvet, ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio campum lusumque trigonem.
Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Hæc est
Vita solutorum misera ambitione gravique.
His me consolor victurum suavius, ac si
Quæstor avus, pater atque meus, patruusque fuisset.

116—118. *Lapis albus:* Schol. Acr., *mensa marmorea, quam vocant Delphicam.* Sed Fea, qui docte et copiose de hoc loco disputat, *album lapidem* accipit de *engytheca seu basi vasorum collocandorum causa parata in abacis, ubi, quia stare per se nequibant pocula, fundo eorum sphærico, non plano, ut in nostris, basi inserebantur.* *Pocula duo*, par poculorum; singulis enim cœnantibus, ut observat Turnebus in Advers. ix, 19, par poculorum in mensa apponi solebat. *Echinus*, vasculum epulare ad formam echini effictum: vet. Schol., *Echinum dixit vas æneum, in quo calices lavantur.* Sed Fea ad hanc vocem hæc: "*echinus*, nempe *concha salis*, sup. Sat. i, 3, 14, *salinum* Od. ii, 16, 14, quia concha fiebat ex *echinis concharum*, ut notat Acron ad Od. ii, 7, 23." *Guttus*, a *gutta*, vasculum e quo liquores guttatim demittebantur; quo præcipue utebantur in re divina, unde *guttus* jam cum *patera* conjungitur. *Campana supellex*, quia terra in Campania vasis fictilibus præcipue conficiendis apta fuit. Sic inf. Sat. ii, 3, 144, *Campana trulla.*

120. *Marsya*, vel *Marsyas:* Schol. Cruq., *Marsya statua erat pro rostris, ad quam solebant convenire causidici, qui lites et negotia tractabant et componebant. Locus autem nomen a statua accepit, quod ibi causæ agi solebant et vadimonia sisti.*

121. *Noviorum—minoris:* Schol. Cruq., *Minor enim Noviorum ad hanc statuam turpissime fænerabatur summo mane; quare jocatur Horatius, inquiens, Marsyam alteram manum habere erectam (cf. Serv. ad Virg. Æn. iv, 58), ad depellendos Novios, quod eorum fæneratorum impudentiam non posset sustinere.*

123. *Lecto Aut scripto, quod me tacitum juvet*, postquam legi aut scripsi quod, tacite mecum agitatum, me delectet.

124. *Non quo*, cett. non tali olivo, quali, lucernis subducto, *immundus* (impurus, sordidus) Natta ungi solet. *Lucernis fraudatis*, sc. oleo.

126. *Lusumque trigonem:* pilæ ludus, in balneis præcipue corporis exercendi causa institutus, ideo, quod tres ludentes, quorum alter ab altero pilam excipiebat, in trianguli figuram dispositi, stabant, *trigon* (*τρίγωνον*) appellabatur.

127. *Quantum*, cett. tantum quidem, quantum *interpellet*, h. e. prohibeat *τὸ durare*, necessitatem durandi diem inani ventre, h. e. esuriendo diem exigendi.

128. *Domesticus otior*, intra domum meam contineor.

129. *Vita solutorum*, cett. vita eorum qui liberi sunt ab honorum consequendorum studio, cum miseris et gravibus curis conjuncto.

130. *His*, ad hæc vitæ præcepta et ad has sententias.

131. *Quæstor avus*, cett. invidiose poeta pro *consul* vel *prætor* dixisse videtur *quæstor*, quia quæstores, divitiarum congerendarum cupiditate infames, non raro exempla exstabant, de quorum nobilitate parum se jactare possent nepotes.

SATIRA VII.

PROSCRIPTI Regis Rupilî pus atque venenum,
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atque odio qui posset vincere Regem,
Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,
Sisennas, Barros ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo: postquam nil inter utrumque
Convenit (hoc etenim sunt omnes jure molesti,
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit; inter

SATIRA VII.

Horatius Regem Rupilium et Persium quendam, divitem negotiatorem, dum eorum lites et convicia, ab altero in alterum conjecta, enarrat, ut homines insulsos deridet.

1—3. *Proscripti Regis Rupili,* cett. sensus: in vulgus notum est, *quo pacto* (quo dicterio inficeto inf. v. 33—35) remuneratus sit Persius proscripti Regis Rupilii convicia, veneni et fellis plena. *Proscripti Regis Rupili:* Schol Cruq., *Publius Rupilius, Rex Prænestinus, postquam a Prænestinis in exilium missus esset, in Attica militavit sub Attio Varo: deinde cum Præturam gereret, in triumviratu proscriptus ab Augusto confugit ad Brutum, in cujus castris cum Horatio commilito ægre tulit, tribunum eum esse militum, generis ignobilitatem ei sæpius exprobrans. Quare Horatius, ut se ulcisceretur, describit infacetum et arrogans ejus in jurgando cum Persio ingenium. Pus atque venenum:* intellige convicia, plena quasi puris (rei spurcæ) et veneno tincta; sic Catullus, xliv, 12, orationem conviciis inquinatam vocat *plenam veneni et pestilentiæ. Hybrida:* Schol., *Mixti generis ex diversis naturis. Hybridæ proprie dicuntur canes qui ex imparibus nati sunt, ut ex venatico et gregario. Sic Persius hybrida semiromanus, ex patre Græco et ex matre Romana. Et lippis:* plures interpretes accipiunt de hominibus qui, dum lippitudinis curandæ causa in tabernis medicorum sedent, otii terendi gratia de rebus novis et urbis fabulis sermones conferant. Sed vix puto lippitudinem esse morbum, cujus curandi causa homines in medicorum tabernis magna copia confluxerint. Nam in loco Plauti Amphitr. iv, 13 (quem in hanc rem attulit Bentleius), *Omnes plateas perreptavi, gymnasia et myropolia: apud emporium atque in macello, in palæstra atque in foro: in medicinis, in tonstrinis, apud omnes ædes sacras: sum defessus quæritando; nusquam invenio Naucratem,* cett. nulla lipporum facta est mentio. Cogitabam primum de aniculis quas, non raro lippientes, Horatius supra quoque, Sat. i, 4, 38, ad eos refert, a quibus res novæ vel maxime captari et diffamari solent. Sed nunc aliter sentio. Horatius, qui homo fuit *lippus,* ut ipse profitetur Sat. i, 5, 30, ab adversariis, ut observavimus sup. ad Sat. i, 1, 120, contemtim *lippus* nominatus esse videtur. Fortasse igitur a Rege Rupilio quoque, qui, ut scribit Vet. Schol., ægre ferebat quod Horatius, homo ignobilis, tribunus militum in castris Bruti esset, contemtim *lippus* appellatus est; quod quidem ineptum convicii genus, a corporis vitio quippe petitum, ridendo Horatius data opera repetere videtur. *Tonsoribus:* non mirum, si tonsores olim quoque ex ore eorum, quos tondebant, res novas accipiebant, easque propagabant.

4—8. *Negotia,* de quæstu, qui redit ex fœnore. Schol. Cruq., *erat enim* Persius *negotiator apud Clazomenas.* De *negotiatoribus Romanis* copiose et erudite egit Ernestius in peculiari dissertatione, quam in compendium redegit in Clav. Cic. s. v. *Negotiator. Durus homo,* durioris ingenii homo, asper, pervicax, difficilis, opponitur homini miti, comi, facili. *Atque odio qui posset vincere Regem,* et insolentior Rege: *odium* de insolentia et importunitate Cic. pro Cluent. 3, *quod erat odium, Dii immortales, quæ superbia.* Ernestius in Clav. Cic. s. v. *Odium* laudat Terent. Hecyr.

Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit; duo si discordia vexet inertes,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco, discedet pigrior, ultro
Muneribus missis); Bruto prætore tenente
Ditem Asiam, Rupilî et Persî par pugnat: uti non
Compositus melius cum Bitho Bacchius. In jus
Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam, ridetur ab omni
Conventu, laudat Brutum, laudatque cohortem:
Solem Asiæ Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege; canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse. Ruebat,

iii, 2, 8, *nunquam hodie odio tuo me vinces*, et Adelph. v, 4, 17. *Confidens*, ferox, procax; *tumidus*, superbia inflatus. *Sisennas, Barros*, homines infames tum maledicentia. *Barrus*, ut homo nequam, jam sup. Sat. i, 4, 110, notatus est: cf. i, 6, 30. *Equis præcurreret albis*, proverbiali locutione pro, superaret, sc. maledicentia: *albis*, præstantioribus et velocioribus; nam *equi albi* ceteros cursu superare putabantur.

9—22. *Postquam nil inter utrumque Convenit (hoc etenim—Muneribus missis); Bruto prætore tenente—spectaculum uterque.* Hunc locum paulo obscuriorem ita accipio: postquam Rex Rupilius et Persius inter se conciliari non potuerant (omnes enim, quibus certamen est cum adversario aliquo, dum eadem pertinacia, qua viri fortes de jure pugnant, invicem sibi molesti fiunt; inter Achillem quidem et Hectorem tanta fuit ira, ut, quia in utroque summa fuit virtus, nil nisi ultima mors eam dirimeret. At si duos homines inertes (quales erant Rex Rupilius et Persius) agitet discordia, aut si certamen oriatur inter homines viribus inter se dispares, ut apud Homerum inter Diomedem et Glaucum; ex ejusmodi certamine pigrior, ultro oblatis muneribus, abibit); jam duo illi certantes sicut par acerrimorum gladiatorum, quales sunt Bithus et Bacchius, pugnant, acri ira in jus procurrunt, et iis, qui huic liti adsunt, magnum præbent spectaculum. Scilicet Horatius ridet homines inertes, vel viribus dispares, qui, dum inter se certant, ridicule viros fortes, cedere nescios, imitantur. Remanet tamen in voce *jure* v. 10, nisi eam de modo quo quis jus defendit, vel de pertinacia qua quis de jure pugnat, explicueris, haud exigua difficultas. Equidem divinabam, pro *jure* legi fortasse posse *more* (ingenio), nempe quo litigantes non inter se convenire soleant, similes fere viris fortibus, quorum neuter alteri cedere solet; sed videant de hoc loco alii. Ceterum verba inde ab *hoc etenim sunt* usque ad *Bruto prætore* rectissime parentheseos signo distinguuntur, quidquid contradicat Heindorfius, qui, quod interrupta oratio post parenthesin non excipiatur formula aliqua, qua scriptores ad cœptam sententiam redire soleant, hunc locum ad anacolutha referendum censet. Sed Horatius infra quoque Epist. i, 15, 14, post parenthesin, quæ longior adeo est hujus loci parenthesi, sine ulla formula vel admonitione in cœpta sententia pergit. *Ut Diomedi Cum Lycio Glauco:* fuit quidem Glaucus, Lycius, Hippolochi filius, vir fortis, sed impar Diomedi, cui pro armis æreis sua dedit aurea: vid. Homer. Iliad. vi, 119—236. *Bruto prætore:* tenuit Brutus tum (a. DCCXI) ditem provinciam Asiam *proconsul;* sed alibi quoque *proconsules* vocantur *prætores*, h. e. qui provinciæ alicui præsunt: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Prætor. Ditem Asiam*, insignem omni rerum affluentia: Cicero *Asiam*, pro Murena, c. 9, eodem sensu vocat *refertam*. *Uti non Compositus melius cum Bitho Bacchius:* uti non melius compositum par illud gladiatorum, Bacchius scilicet cum Bitho. Schol. Porph., *Bithus et Bacchius gladiatores optimi illis temporibus fuerunt, qui, cum multos interemissent, commissi inter se mutuis vulneribus conciderunt.* Sic fere

Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Prænestinus salso multoque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia, durus
Vindemiator et invictus, cui sæpe viator
Cessisset, magna compellans voce cucullum.
At Græcus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat: Per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non
Hunc Regem jugulas? operum hoc, mihi crede, tuorum est.

SATIRA VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus, scamnum faceretne Priapum,

Virg. Ecl. vii, 16, *Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum;* certabat scilicet Corydon cum Thyrside.

23. *Ab omni Conventu*, ab omnibus qui hujus causæ actioni aderant: *cohortem*, intellige amicos, comites, scribas, præfectos, medicos, cett.: cf. Ernest. Clav. Cic. s. v. *Cohors.*

24. *Solem Asiæ*, quasi omnia in provincia Asia splendore suo collustret; sic apud Græcos ἥλιος de eo qui gloria et virtutibus exsplendescit: vid. Jacobs. ad Meleag. xxxv, Anthol. Græc. T. i, p. 55.

25. *Canem:* Schol., *caniculum pestiferum, Sirium, invisum agricolis;* nam *sterilis Sirius*, ut loquitur Virg. Æn. iii, 141, *exurit agros.*

26. *Ruebat, Flumen ut hibernum*, cett. ruebat (vehementiore scilicet impetu in adversarium), sicuti hiberno tempore ruere solet flumen in iis locis in quæ raro securis defertur, h. e. ubi raro securi cæduntur virgulta et arbores, quæ cursui fluminis impedimento sunt. Post *venisse* distinctionem majorem posui.

28—31. Sensus et impeditioris orationis nexus: tum Præneste oriundus Rupilius, convicia, qualia durus et invictus vindemiator, cui viator, magna voce cuculum vocans, sæpe cedere coactus esset, in arbusto sibi expressa conjicere solet, Persio, magnam salse dictorum copiam effundenti, regerit. Scilicet convicia, quæ nunc Rupilius in Persium jaciebat, comparantur cum iis rusticioribus, quibus vindemiator viatorem, arbusta, ubi ille vindemiat, prætereuntem, et magna voce *cuculum* vocantem, persequitur. *Multoque: multus*, qui est multus in aliqua re; *multus fluens*, cui multa verba fluunt: *arbusto*, ubi vites non, ut nunc in vineis fit, palis, sed arboribus, nominatim populis et ulmis, annectebantur. Quodsi igitur in arbusto, ut ex Schol. ad h. l. discimus, vernali tempore justo serius, ubi jam cuculus vocem edit, vites putandas et arboribus applicandas curabat vindemiator; ejus inertiæ ludendæ causa prætereuntes *cuculum* vocare solebant; unde ille exacerbari et virus acerbitatis in prætereuntes evomere. Ceterum in hoc loco ad *durus vindemiator* supplenda est particula comparationis, velut, sicuti, ut passim alibi: cf. inf. ad Epist. i, 2, 42.

32. *Italo perfusus aceto* (ex sermone comico), a Romanæ gentis homine acrioribus conviciis obrutus.

35. *Operum hoc, mihi crede, tuorum est:* hoc profecto ad res a te gerendas pertinet. Ad *operum tuorum* supple *unum;* ut sup. Od. iii, 13, 13, *Fies nobilium tu quoque fontium.*

SATIRA VIII.

Canidiam, aniculam et veneficam, multo acerbius et contumeliosius in hac satira, quam supra in duobus carminibus Epod. 5 et 17, tractat. Inducit autem Priapum loquentem, et Canidiæ artes magicas, quarum spectator fuerat, ridentem.

1. *Truncus ficulnus:* ex ligno enim ficulneo obscœnum Priapi, hortorum custodis, simulacrum sculpi et effingi solebat. Sic apud Theocrit. Ep. iv. *Inutile lignum:* Schol. Cruq., *ad nihil aptum; nam materia ejus arboris propter fragilitatem nullis fabricis est idonea:* hinc apud

Maluit esse Deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido; nam fures dextra coercet,
Obscenoque ruber porrectus ab inguine palus;
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca.
Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat; hæredes monumentum ne sequeretur.
Nunc licet Exquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari, qua modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum,
Quum mihi non tantum furesque feræque, suetæ

Græcos homo nullius frugis ἀνὴρ σύκινος: cf. Lambin.

3. *Furum aviumque:* Virg. Geo. iv, 110, *Et custos furum atque avium cum falce saligna Hellespontiaci servet tutela Priapi. Maxima formido,* qui essem furibus atque avibus maximæ formidini; similiter in re venatoria *linea* sive funiculus extensus et pennis distinctus (nos, *Federlappen*) ad formidinem feris incutiendam simpliciter dicitur *formido:* vid. Ovid. Fast. v, 173, *Dum nova lanugo pavidos formidine cervos terret:* cf. Grat. Cyneg. v. 74, et ibi Barthium.

4. *Dextra,* qua tenebat Priapus *fustem,* vel, ut in laudato loco Virgilii, *falcem salignam. Ruber,* minio oblitus et rubefactus: Ovid. Fast. i, 415, *At ruber hortorum deus et tutela, Priapus.*

6. *Arundo,* intelligo coronam ex arundine, fasciculum arundinis, quæ vento agitata crepat strepitque.

7. *Novis in hortis:* Schol. Cruq., *nuper a Mæcenate institutis. Antea Esquilina regio sepulcris servorum et miserorum erat dedicata; Mæcenas autem, considerans aeris salubritatem, hortos eo loco constituit.*

8. *Prius,* olim, antequam hortos ibi adornaverat Mæcenas; *ejecta,* graviter ad miseram sortem designandam, qua tractabantur servi vel servorum corpora; *cellis,* de loco arctiore, ubi strata sua habebant servi.

9. *Conservus:* Schol. Acr., *conservi locabant et sepeliebant alios servos. Vili arca,* cista, ex nonnullis tabulis constructa, sandapila, qua efferebantur pauperiores.

10. *Stabat,* destinatum erat, patebat. *Commune sepulcrum,* locus, ubi infimi ordinis homines communiter sepeliebantur, sepulcretum. Catullus *Trojam* vocat *Asiæ Europæque commune sepulcrum,* lxviii, 89.

11. *Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti,* vel hominibus, qualis est scurra Pantolabus et Nomentanus nepos; uterque enim tum adhuc vivebat, ut apparet ex Sat. ii, 1, 19. De *Pantolabo* Schol. Acr. et Porph., *Fuit Mallius Verna trans Tiberim ingenuis parentibus natus, qui, quia a multis pecuniam mutuam rogabat, Pantolabus est cognominatus. Nomentanum* Horatius jam sup. Sat. i, 1, 105, *vappam et nebulonem* appellavit; *nepotem* eundem vocat inf. Sat. ii, 1, 22, Sat. ii, 3, 224.

12, 13. Sensus: *Hic* (in hoc loco, in Esquiliis) *cippus* (columella) *dabat* (concedebat, designabat spatium agri, qui sacer esset communi sepulcreto, ita quidem, ut illud spatium ab externa parte) *in fronte* (nos, *in der Breite*) *mille pedes,* quod vero procurreret *in agrum* (nos, *in der Tiefe*) *trecentos pedes* contineret, hac adjecta conditione, *hæredes monumentum ne sequeretur,* h. e. ne hoc sacratum monumentum ad hæredes perveniret, sive ne quid juris in hoc monumentum hæredes haberent. *Cippus* jam est columella, in qua fines vel termini agri, communi sepulcreto dicati, descripti et designati fuerunt; et quidem sic, IN. FR. P.—IN. AG. P. (In Fronte Pedum—In Agrum Pedum—) additis ex formula solemni litteris his: H. M. H. EX. T. N. S. (Hoc Monumentum Hæredes Ex Testamento Ne Sequatur): cf. Lambin.

Hunc vexare locum, curæ sunt atque labori,
Quantum, carminibus quæ versant atque venenis
Humanos animos; has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simulac vaga Luna decorum
Protulit os, quin ossa legant, herbasque nocentes.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo,
Cum Sagana majore ululantem (pallor utrasque
Fecerat horrendas aspectu), scalpere terram
Unguibus, et pullam divellere mordicus agnam
Cœperunt: cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent, animas responsa daturas.
Lanea et effigies erat, altera cerea; major
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea suppliciter stabat, servilibus utque

15. *Aggere in aprico.* Interpretes intelligunt vicinum Aggerem a Tarquinio Superbo exstructum, orientem versus ab urbe situm; sed *agger* de quovis alio loco editiore accipi potest: Virg. Æn. xii, 446, *Vidit ab adverso venientes aggere Turnus.* Pro *quo* recte Bentleius *qua* (sc. parte, ubi) legi jussit: *modo*, ante breve tempus.

16. *Spectabant:* Schol. Porph., *manifestissima ἔλλειψις. Non utique alii, quam homines intelligendum*; sed adest vox *tristes*, sc. de hoc adspectu, de mortuis et ibi sepultis.

17. *Quum mihi*, cett. pro *quum mihi*, posita post *agrum* distinctione minore, malim, *dum mihi (während mir)*, sc. donec spectabantur ossa in Esquiliis, donec in Esquiliis fuit commune sepulcrum; narrat enim Priapus rem, quæ, antequam sepulcrorum locus in hortos mutabatur, facta est; hinc particula *quum* non cum Heindorfio ad *nunc* in v. 14, sed ad versum præcedentem referenda est. *Suetæ*, quæ solebant.

19. *Quantum, carminibus quæ*, cett. quantum mihi curæ sunt eæ (scilicet veneficæ) quæ formulis magicis et incantationibus hominum animos *versant*, h. e. agitant, pervertunt, defigunt, vel, ut Virgilius (Ecl. vii, 66) in re simili loquitur, *sanos sensus avertunt. Venenis:* per *venena* (*φάρμακα*) intellige, quæ spargunt in re magica venefici et veneficæ: sup. Epod. 5, 20, 21, *Herbasque, quas Iolcos atque Iberia Mittit, venenorum ferax:* cf. ibidem v. 87.

20 *Perdere*, pessumdare, evertere.

21. *Vaga Luna*, luna, ut stellæ, dum cursum suum peragit, vagari et errare dicitur: inf. Epist. i, 12, 17, *Stellæ sponte sua, jussæne vagentur et errent.*

23—25. *Succinctam*, eodem sensu quo sup. Epod. 5, 25, Sagana, Canidiæ administra, dicitur *expedita. Cum Sagana majore:* Schol. Cruq., *Hæc Sagana liberta fuisse dicitur Pomponii Senatoris, qui a triumviris est proscriptus; habuit autem sororem, se natu minorem; idcirco major hic dicitur.* Sed fortasse ideo jam *Sagana* dicitur *major*, quod Canidiam adeo superaret annis. *Ululantem:* sic canes inferni, qui sunt in comitatu Hecates, *ululare* dicuntur apud Virg. Æn. vi, 257.

26. *Scalpere terram unguibus*, scilicet scrobem vel fossam, terra unguibus egesta, fecerunt, ut cruorem divulsæ agnæ, ut ex sequentibus intelligitur, cum aliis rebus in eam confunderent.

27. *Pullam—agnam:* nam diis inferis nigri coloris hostiæ offerebantur.

28. *Inde*, ex hac scrobe, vel hac re, his sacris magicis.

31—33. *Lanea et effigies*, cett. junge: *Effigies erat* altera *lanea et altera cerea:* per *effigiem* intellige imagunculam; Canidia scilicet duas effinxerat imagines; altera, et quidem *major*, ipsam Canidiam repræsentans, fuit *lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem*, quæ eum, a quo amari cupiebat, sibi subjectum et devotum redderet, ita quidem, ut *inferior* cedere deberet *pœnis*, potentiæ magicæ; altera, scilicet ejus, quem Canidia compescere et amore ad se rapere volebat, fuit *cerea* (ut, sicut cera igni, ita amore liquesceret); hæc *stabat suppliciter*, supplicis, ut *major* parcat *inferiori*, speciem præ se ferens. *Servilibus utque Jam peritura modis*, et tan-

Jam peritura modis. Hecaten vocat altera, sævam
Altera Tisiphonen: serpentes atque videres
Infernas errare canes, Lunamque rubentem,
Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Corvorum, atque in me veniat mictum atque cacatum
Julius et fragilis *Pediatia*, furque Voranus.
Singula quid memorem, quo pacto alterna loquentes
Umbræ cum Sagana resonarent triste et acutum?
Utque lupi barbam variæ cum dente colubræ
Abdiderint furtim terris; et imagine cerea
Largior arserit ignis; et ut, non testis inultus,
Obruerim voces Furiarum et facta duarum?
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi,
Diffissa nate, ficus. At illæ currere in urbem;
Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum
Excidere, atque herbas, atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque jocoque videres.

quam ea, quæ servili modo jamjam pœnas datura sit. Conferendus omnino cum hoc loco Virgilius in Pharmaceutria Ecl. viii, ubi v. 75, venefica *effigiem* a se amati ter circum altaria ducit; et Theocrit. Idyll. ii.

34. *Serpentes atque*, cett. junge: *videres serpentes atque infernas canes errare. Videres*, ut in versu ultimo hujus satiræ, vel sup. Sat. i, 5, 76 (ubi vid. not.), pro, nunc videre licebat.

35. *Lunamque rubentem*, lucentem, nihil amplius; *rubere* passim de lunæ splendore: sup. Od. ii, 11, 10, Propert. i, 10, 8. Sed Heindorfius explicat, "pudore horum scelerum erubescentem;" at hujusmodi rerum aspectus pallorem potius, quam ruborem exprimit.

36. *Post magna sepulcra:* cum in Esquiliis non sepelirentur beatiores, sepulcra in altum exstructa intelligi nequeunt; intelligo igitur sepulcra recentia, quorum tumuli majores ceteris esse solent.

37, 38. *Merdis caput—atque—mictum atque cacatum:* non mirum, si Priapus jurat per ea ferenda, quibus vel maxime exposita fuit ejus statua.

39. Arripit Horatius occasionem duos homines, alterum mollem et fragilem cinædum, alterum famosum furem, æque abominabiles atque illa de quibus modo dixit, producendi; junge *et* (tam) *Julius fragilis Pediatia que* (quam) *fur Voranus:* de vocibus *et-que* pro *et, et, tam, quam,* vid. Drakenb. ad Liv. xxix, 12, § 5. Schol. Cruq., *Pediatius, eques Romanus, patrimonio consumto, se prostituit; quare Horatius mutato genere Pediatiam nominavit propter mollitiem. Voranus:* Schol. Cruq., *Aiunt, Voranum, libertum Q. Lutatii Catuli, fuisse adeo furacem, ut nummos subreptos a nummulario in calceos demiserit, a quo cum deprehensus esset, quidam subridens, Belle, inquit, si te non ἐκχαλκεύει*, h. e. *verberibus tanquam æs recudat, alludens ad calceos.*

41. *Umbræ*, manes carminibus acciti. *Resonarent triste et acutum*, voces tristes et acutas ederent; iis enim sonis loqui finguntur umbræ (*τετριγυῖαι*); *vox acuta*, clarissima, (nos, *hoch-scharftönend*). Pro *resonarent*, dedit Bentleius, *resonarint*, sed contra fidem omnium codd.

42. *Utque lupi barbam*, cett. de causa, ex qua veneficæ barbam lupi et dentem versicoloris colubræ, ut res ad supellectilem magicam spectantes, furtim sub terra occultaverint, quærere profecto nihil attinet.

43. *Cerea*, duabus syllabis pronunciandum, ut *ostrea*, inf. Sat. ii, 2, 21.

45. Pro *Horruerim* dedi, quod Fea protulit ex codd. *Obruerim*, h. e. oppresserim, suppresserim (cf. sup. ad Od. i, 15, 3), oppedendo fecerim, ne amplius audirentur veneficarum voces. *Furiarum*, Canidiæ et Saganæ.

47. *Ficus*, ego ex trunco ficulneo, ligno admodum fragili, factus.

SATIRA IX.

IBAM forte Via sacra, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum; totus in illis:
Accurrit quidam, notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu, Quid agis, dulcissime, rerum?
Suaviter, ut nunc est, inquam; et cupio omnia quæ vis.
Quum assectaretur, Num quid vis? occupo. At ille,
Nôris nos, inquit; docti sumus. Hic ego, Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Misere discedere quærens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero; quum sudor ad imos
Manaret talos: O te, Bolane, cerebri
Felicem! aiebam tacitus. Quum quidlibet ille
Garriret; vicos, urbem laudaret: ut illi
Nil respondebam, Misere cupis, inquit, abire,

48. *Altum Saganæ caliendrum:* Saganæ in re magica occupatæ caput obvolutum fuit tegumento aliquo altiore, sive ex crinibus ficticiis, sive ex velis laneis, sive ex alia re confecto; hoc tegumentum capitis vocabatur *caliendrum*, quæcunque demum ejus forma et materies fuerit: de *caliendro* vid. Boettig. Sabin. p. 104 et 141.

49. *Atque incantata lacertis Vincula:* per *vincula* carminibus *incantata*, quæ Canidiæ et Saganæ brachiis, quibus illa annexa fuerant, excidisse dicuntur, intellige fila vel licia, amati animi vinciendi et attrahendi causa nexa: apud Virg. Ecl. viii, 78, dicuntur illa *Veneris vincula: Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores* (tria diversi coloris licia); *Necte, Amarylli, modo; et, Veneris, dic, vincula necto.*

SATIRA IX.

Homo quidam, qui garrulitate et vana jactantia occiderat pæne Horatium, vivis coloribus describitur.

1. *Ibam ut forte,* sine omni necessitate tentabat Bentleius. Bene enim cohæret oratio, *Ibam forte*—ecce *quidam accurrit. Via sacra:* ducebat hæc via e foro in Capitolium, et erat frequentissima.

2. *Nugarum:* per nugas intellige carmen aliquod, quod secum meditabatur Horatius; sic inf. Epist. ii, 2, 141, *abjectæ nugæ,* de abjecto carminum faciendorum studio.

4. *Quid agis—rerum?* Plaut. Capt. ii, 3, 16, *Quid rerum hic agitem:* similiter *aliquid rerum gerere* apud Terent. Eunuch. v, 4, 1, *Reviso, quidnam Chærea rerum hic gerat;* et passim alibi. Sed jungunt fere omnes Interpretes, *dulcissime rerum.* Occurrit quidem apud Ovidium Met. viii, 49, A. A. i, 213, Heroid, iv, 125, *pulcherrime rerum;* sed fieri potuit, ut Ovidius, Horatium imitaturus, æque atque alii in verbis inter se jungendis erraret. Nam si in usu fuisset hæc adulandi formula, vix Plautus, Terentius, et alii ea abstinuissent. Quæ contra hanc a me allatam explicationem publice monuerunt Viri Doctissimi, dum Latinitatem locutionis *dulcissime rerum* prolatis exemplis confirmare studuerunt, haud repugnante accepi animo, quamquam nec mea explicatione offenditur Latinitas.

5. *Suaviter:* vulgares formulæ alloquentium et respondentium; *quid rerum agis,* nos, *wie geht es dir, suaviter,* nos, *recht gut, ut nunc est,* pro ea, qua nunc utor, rerum conditione. *Et cupio omnia quæ vis:* hac formula quævis bona alicui apprecandi usi præcipue esse videntur discedentes ab aliquo, eique valedicentes; sed frustra Horatius hac formula ab homine importuno se dissolvere tentabat.

6. *Occupo,* præoccupo eum dicendo, *Num quid vis?* hæc quoque est formula jamjam abituri, et num quid sit quod fieri jubeatur, rogantis; nos, *hast du*

Jam dudum video: sed nil agis: usque tenebo;
Prosequar. Hinc, quo nunc iter est tibi? Nil opus est te
Circumagi: quendam volo visere non tibi notum;
Trans Tiberim longe cubat is prope Cæsaris hortos.
Nil habeo quod agam, et non sum piger; usque sequar te.
Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus,
Quum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium, facies: nam quis me scribere plures,
Aut citius possit versus? quis membra movere
Mollius? invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
Cognati, quîs te salvo est opus? Haud mihi quisquam;
Omnes composui. Felices! Nunc ego resto.
Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella
Quod puero cecinit, divina mota anus urna:

noch etwas zu befehlen. Terent. Eunuch. ii, 3, 50, *Rogo, numquid velit: recte, inquit; abeo.* Alia exempla collegit Heind.

7. *Nóris nos,* velim, ut nos nôris.

8. *Hoc* pro, eo pluris, vel pro, ob hoc. *Misere,* ut v. 14, pro, valde, vehementer, ut docent Lexica: præcipue de rebus quæ vehementer animum cruciant, et miserum reddunt; hinc v. 10, *Sudor* Horatio de importuni hominis garrulitate *ad imos talos manasse* dicitur.

11. *O te, Bolane, cerebri Felicem!* Felicem prædicat *Bolanum,* qui ut homo *cerebrosus* (ferventioris et calidioris ingenii, nos, *Tollkopf,* cf. sup. ad Sat. i, 5, 21), garrulum, qualis hic describitur, in malam rem abire jussurus fuisset. *Bolanus,* ut notat Schol. Cruq., *fuit homo, qui ὀξύχολος, nullius ineptias ferebat, sed statim vel in faciem quemvis reprehendebat, vel, de eo quid sentiret, non dissimulate dicebat.*

15. *Sed nil agis,* sed frustra. *Usque tenebo,* sc. te; constanter tibi adhærebo, nec discedam a tuo latere; ut paulo post, *Usque sequar te.* Mox pro, *Prosequar* (h. e. te comitabor) ad fidem plurimorum Codd. Fea exhibuit *Persequar.* Librarii sæpissime confuderunt *persequi* et *prosequi:* vid. Drakenb. ad Liv. Epit. lib. xcix, T. vi. p. 408. Magis sane placet lectio *persequar,* quippe quæ melius respondet præcedenti *tenebo;* est enim *persequar* premam urgebo, inhærebo.

18. *Cubat,* ægrotat; nos, *er ist bettlägrig,* ut inf. Sat. ii, 3, 295, Epist. ii, 2, 68. *Cæsaris hortos,* quos J. Cæsar in testamento, ut narrat Suet. in Jul. c. 83, populo legaverat.

21. *Subiit:* ultima per cæsuram producitur.

22. *Non Viscum,* alterum e duobus fratribus; in Satira sequente v. 83, *et hæc utinam Viscorum laudet uterque,* ubi Schol. Acr., *Visci duo fratres fuerunt. Pater, Vibius Viscus, quamvis et divitiis et amicitia Augusti elatus fuerat, in equestri tamen ordine perduravit, cum filios suos senatores fecisset. Non Varium:* cf. sup. ad Od. i, 6, 1.

24. *Quis membra movere Mollius?* quis molliore et concinniore pedum brachiorumque agitatione saltare? Notum est illud Ovidii Art. Am. i, 595, *Si vox est, canta, si mollia brachia, salta. Hermogenes:* homines ridiculos, qualis fuit *cantor* Hermogenes Tigellius (cf. sup. ad Sat. i, 2, 3), quavis arrepta occasione poeta carpit.

26. *Interpellandi locus hic erat:* hic poterat poeta occasionem captare sermonem a garruli jactantia deflectendi ad alia; quærit igitur ex eo, quem habeat, qui ex tantis ejus virtutibus fructus capiat? matremne an cognatos? quorum multum interesse debeat, salvum et incolumem florere virum tam egregium!

28. *Composui,* rite sepeliendos curavi. *Felices! Nunc ego resto.* Horatius ea quæ nunc secum reputabat, inde usque ad v. 35, lectoribus aperiens, imitatur actores in Fabulis, qui aversi ab eo quocum loquuntur, quæ secum agitant, spectatoribus aperiunt.

"Hunc neque dira venena, nec hosticus auferet ensis,
Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cunque: loquaces,
Si sapiat, vitet, simulatque adoleverit ætas."
Ventum erat ad Vestæ, quarta jam parte diei
Præterita; et casu tum respondere vadato
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulum hic ades. Inteream, si
Aut valeo stare, aut novi civilia jura;
Et propero quo scis. Dubius sum quid faciam, inquit;
Tene relinquam, an rem. Me, sodes. Non faciam, ille;
Et præcedere cœpit. Ego (ut contendere durum est
Cum victore) sequor. Mæcenas quomodo tecum?
Hinc repetit; paucorum hominum, et mentis bene sanæ;
Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes
Magnum adjutorem, posset qui ferre secundas,

29. *Sabella—anus:* apud Sabinos enim, gentem superstitiosam, uti apud Marsos, tam incantandi quam vaticinandi ars exercebatur; hinc sup. Epod. 17, 28, *Sabella carmina*, de carminibus magicis.

30 sqq. *Divina mota urna:* postquam *mota* (quassata, agitata) fuerat *urna divina*, res divinas, sortes, continens; exsiluerat autem ex mota urna sors in hanc sententiam: *Hunc* (Horatium) *neque dira venena, nec hosticus auferet ensis* (Horatius enim periculum, quod ab hostico ense ei imminebat, celeri fuga, relicta non bene parmula (Od. ii, 7, 10), effugit.) *Nec laterum dolor,* πλευρῖτις, cett. *Quando—cunque*, quocunque tandem tempore id accidat, serius ocius.

35. *Ad Vestæ*, sc. ædem; hæc enim vox in designandis deorum templis post *ad*, addito tantum dei, de quo sermo est, nomine in genitivo, sæpe tam in Græca quam in Latina lingua, præcipue apud Livium (vid. ad eum Drakenb. x, 23 §) omitti solet.

36, 37. *Respondere vadato*, in judicio adesse, et respondere ei qui illum vadatus est (petitori), sive causam agere in judicio cum eo qui illum *vadimonium promittere*, h. e. datis vadibus (cf. Sat. i, 11), se certo die in judicio adfuturum esse, polliceri jussit; *quod ni fecisset*, nisi adfuisset in judicio, se *perdere litem* (h. e. se damnari) aiebat: sic *perdere litem* Cic. de Orat. i, 36, sub fine, *neque intelligebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum;* et sic *causam perdere* apud eundem in Orat. pro Roscio Comœdo cap. 4, *Hic tu si amplius H—S. nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti.* Noeldekius, vir clarissimus, tentabat (in Bibl. Crit. 1825, p. 304) *pendere litem* (nos, *die Prozesskosten bezahlen*); sed hanc locutionem ignorat antiquitas.

38. *Si me amas*, non ad metri legem *si m' ămas*, sed sine elisione *mĕ ămas;* et sic Virg. Ecl. viii, 108, an *qui amant:* cf. Bentl. ad Od. iii, 14, 11, inf. Sat. ii, 2, 28, num ădēs.

39. *Stare:* stare enim debebant coram judice causam suam perorantes.

41. *Rem*, litem, accusationem; hinc accusatus *reus* dicitur. *Me, sodes*, sc. relinque.

42. *Ut*, siquidem, quandoquidem.

43 sqq. *Mæcenas quomodo tecum? Hinc repetit*, cett. Hunc locum, quem vario modo explicaverunt interpretes, accipio in hunc fere sensum: *Hinc repetit* (de integro incipit) garrulus (qui usque ad verba, *Non isto vivimus illic* loquitur), Quomodo tecum versatur Mæcenas? Versatur sane Mæcenas cum paucis, et quidem cum ejusmodi tantum hominibus qui bene sanæ mentis, h. e. qui bene animo exculti sunt. Hac quidem cum Mæcenate versandi fortuna nemo prudentius et dexterius usus est, quam tu, Horati; immo tu primas partes apud Mæcenatem agis! (hoc enim ex sequentibus elici et suppleri potest.) Si hunc hominem (pro, *me*, garrulus enim digitum intendit in se) commendare et tradere velles Mæcenati, haberes per me magnum adjutorem, qui secundas partes sustinere posset. Ne vivam, ni brevi om-

Hunc hominem velles si tradere: dispeream, ni
Summôsses omnes. Non isto vivimus illic,
Quo tu rere, modo. Domus hac nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mî officit, inquam,
Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni-
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodo, quæ tua virtus,
Expugnabis. Et est qui vinci possit; eoque
Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
Exclusus fuero, desistam: tempora quæram;
Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. Hæc dum agit, ecce,
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, et illum
Qui pulchre nôsset. Consistimus: Unde venis? et
Quo tendis? rogat, et respondet. Vellere cœpi
Et prensare manu lentissima brachia; nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare; meum jecur urere bilis.
Certe, nescio quid secreto velle loqui te

nes alios a Mæcenate per me submovisses. Nunc respondet Horatius, Hæc se gerendi ratio, qua alter alterum pellere et submovere studet, apud nos, qui cum Mæcenate versamur, haud locum habet, uti tu opinaris, cett.

46. *Posset qui ferre secundas*, sc. partes. Inde a Sophocle tres in scenam prodire solebant actores, quorum primus *primas*, secundus *secundas*, et tertius *tertias* partes agerent. Locus classicus de hac re est apud Ciceronem Divinat. in Q. Cæcilium cap. 15, ubi Asconius observat hæc, *Est persona primarum partium, quæ sæpius actu regreditur; secundarum et tertiarum, quæ minus minusque procedunt.* Sed lege, quæ Boettigerus meus more suo doctissime de omni hac re disputavit Prolus. in Actor. Prim. Secund. et Tert. Part. in Fabul. Græcis. Vimar. 1797.

50. *His malis:* per *mala* intelligit malas artes et machinas, quibus alter alteri insidias struit.

53. *Accendis, quare:* accendis animum narrando rem, qua (ob quam) vehementius cupiam ad eos pertinere qui Mæcenati sunt proximi.

55. *Et est qui vinci possit:* et est sane Mæcenas vir qui pro mitioris animi indole vinci possit; *eoque*, et ob id ipsum, quia se facile vinci posse Mæcenas intelligit, primi aditus apud eum sunt difficiles.

58 sqq. *Tempora*, nempe opportuna; *mollissima tempora fandi*, ut loquitur Virgilius Æn. iv, 293. *Deducam:* nobiliores a clientibus, vel ab iis qui eos venerabantur, in forum deduci et reduci solebant. *Nil sine magno*, cett. lepide garrulus in re levissima usus est sententia *gravissima*; ad quam proxime accedit præceptum illud vitæ quod tribuitur Epicharmo in Xenoph. Memorab. ii, 1, *τῶν πόνων* Πωλοῦσιν *ἡμῖν πάντα τἀγάθ' οἱ θεοί.*

61. *Fuscus Aristius*, grammaticus, poeta, et orator, Horatio, ut præcipue ex Epistola 10 in lib. i apparet, familiarissimus.

63. *Rogat, et respondet:* garruli enim et rogare, et, nondum dato responso, ipsi respondere solent.

64. *Lentissima brachia:* suaviter homini, qui, dum vellicatur, se id non sentire simulat, *brachia* tribuuntur *lentissima*, h. e. omni sensu carentia.

65. *Male*, importuno tempore, ut inf. Sat. ii, 1, 20, *male palpari.*

66. *Meum jecur urere bilis. Bilis*, ira, ut sup. Od. i, 13, 4 (*Fervens difficili bile*

Aiebas mecum. Memini bene; sed meliore
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin' tu
Curtis Judæis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mî: sum paulo infirmior, unus
Multorum: ignosces; alias loquar. Hunccine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius, et, *Quo tu, turpissime?* magna
Inclamat voce; et, *Licet antestari?* Ego vero
Oppono auriculam. Rapit in jus: clamor utrinque;
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

tumet jecur), sedem suam in jecore habere dicitur.

68, 69. *Meliore Tempore*, opportuniore; nam hodie sunt *sabbata tricesima*, quibus apud Judæos seria tractari non licet; loquitur autem hæc Fuscus, quasi ea quæ religiosa essent Judæis, haud contemnenda esse existimaret. De *tricesimis sabbatis Judæorum* diversa plane tradunt tam veteres Scholiastæ, quam recentiores interpretes. Optimum fortasse est, ut ait Gesnerus, sequi Scaligerum de Emend. Temp. 3, p. 309, et Selden. de I. N. 3, 15, et intelligere tricesimum Lunaris Mensis diem, ad præcepta quædam a Judæis celebratum. Sed quæcunque tandem hæc *tricesima* Judæorum *sabbata* fuerint, certe, diem festum per ea designari, quo nihil rei Judæis gerere liceret, ex hoc ipso loco apparet. Sunt igitur *tricesima sabbata* idem fere quod *dies nefasti*, quibus nihil agi licebat in judiciis.

70. *Judæis oppedere*, susque deque habere quæ Judæis religiosa sunt. Vocem, qualis est *oppedere*, plebi relinquere debebat Horatius; sed voluit imitari Aristophanem Plut. 618, et Pac. 547. *Curtis*, pellicula imminutis, recutitis, verpis.

71. *Nulla mihi Religio est*, mihi quidem ejusmodi res religiosa haud curæ est. *Paulo infirmior*, paulo superstitiosior, quasi ab infirmo animo repetenda sit superstitio.

73. *Solem tam nigrum*, diem tam infaustum.

74. *Me Sub cultro linquit:* tanquam mactandam hostiam; inepti enim homines importuna garrulitate *enecare* vel *occidere* aliquem dicuntur.

75, 76. *Adversarius*, petitor, qui garrulum vadatus erat. *Licet antestari?* licetne te testem facere? his verbis petitor se convertit ad Horatium. Schol. Acr., *antestari, i. e. te teste uti (te testem facere Schol. Cruq.). Nam hæc erat consuetudo, si quis vadato non paruisset, adversarius aliquem de præsentibus antestabatur, h. e. tangebat ejus aurem, et dicebat, Licetne antestari? si respondisset ille, Licet, tunc injiciebat vadatus manum in eum qui non paruisset, et ducebat in judicium; aliter si injecisset manum, injuriarum poterat accusari.*

77. *Oppono auriculam.* Schol. Acr., *solebant* (qui litem alicui intendebant) *testium aures tenere, et ita dicere: Memento, quod tu mihi in illa causa testis eris; quod est antestari.*

78. *Apollo*, ut deus averruncus, ἀλεξίκακος. Poterat autem Horatius, ut poeta, a deo, in cujus præsidio erat, auxilium expectare. Heindorfius comparat Homer. Iliad. xx, 443, τὸν δ' (Hectorem cum Achille pugnantem) ἐξήρπαξεν Ἀπόλλων Ῥεῖα μάλ' ὥστε θεὸς, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ.

SATIRA X.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone,
Defensore tuo, pervincam, qui male factos
Emendare parat versus. Hoc lenius ille,
Est quo vir melior, longe subtilior illo,
Qui multum puer et loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset, opem qui ferre poetis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc.

SATIRA X.

Horatius, dum se defendit contra eos qui ipsum, supra in Sat. iv, inique et invidiose de Lucilii Satiris judicasse criminabantur, manet in lata de Lucilio sententia, ingenue simul laudans ea quæ jure meritoque in Lucilii satiris laudanda sint. Ceterum in hac satira vitia, bonis scriptoribus vitanda, tanquam in speculo repræsentantur.

1. *Lucili, quam sis mendosus,* cett. Octo versus, huic satiræ præfixi, ideo diversa litterarum forma excusi sunt, quia, utrum Horatius eorum auctor fuerit necne, adhuc sub judice lis est. Exhibentur quidem hi versus tam in edit. Princ. Bibliothec. Vatic. quam in aliis vetustis editt. Landinus, nulla vett. editt. auctoritatis ratione habita, primus eos in edit. Flor. 1482, e textu in subjectas animadversiones relegavit. Idem fecerunt deinde alii. Quid? quod octo illi versus a quibusdam, ut a Bentleio, silentio plane prætermissi sunt. At post Bentleium extitit Gesnerus, qui versus illos, ut dignos Horatio, in sedem, qua pulsi sunt, postliminio restituendos arbitraretur, ita tamen, ut litterarum forma a ceteris distinguerentur. Hunc ego secutus eosdem versus diversa litterarum forma huic satiræ præfigendos curavi, et quidem ob has quatuor rationes: 1. quia illi non tantum in editionibus antiquissimis, sed etiam in multis Codd. apud Feam exhibentur: 2. quia ab Horatii scribendi ratione non abhorrent: 3. quia sententia in iis expressa carminis argumento respondet: 4. quia prima hujus satiræ vox *Nempe,* nisi sententiam aliquam suppleveris, quo referatur non habet; at habet, si illi versus præmittantur, hoc fere nexu: " Lucilium poetam *mendosum* esse, vel inde probabo, quod Cato, Lucilii defensor, malos ab eo factos versus emendare parat; qui quidem, quo vir est melior, eo lenius et indulgentius de malis Lucilii carminibus judicat; est autem Cato judex in hac re multo subtilior illo equite, qui loris et funibus (h. e. vi) adactus est ad doctrinæ studium, ut evaderet grammaticus, qui antiquos poetas contra reprehensores defenderet. Sed *ut redeam illuc,* scilicet ad *mendosum* poetam Lucilium,

Nempe incomposito dixi cett."

Has quidem rationes, ex quibus octo illi versus Horatio vindicandi esse mihi videbantur, jam proposui in scriptione aliqua indictæ solemnitati scholasticæ præmissa, Gothæ MDCCCXXII. Sed non probatæ illæ sunt viro, cujus plurimum apud me valet auctoritas, celeberrimo Eichstadio. Is enim in Program. Acad. Jen. MDCCCXXII, rationes a me propositas infirmatum ivit, sed tanta humanitate, tanta comitate et indulgentia, ut hujus viri dissensione nihil mihi accidere posset jucundius, nihil honorificentius. Utinam omnes viri docti, qui meliora alios docere, et ab erroribus in viam reducere cupiunt, ita cum iis agant, ut mecum egit venerabilis Eichstadius. Nec vir eruditissimus ægre feret, si nondum ab animo meo impetrare potui, ut omnibus, quæ ille acutissime contra octo illos versus a me defensos monuit, accederem. Nam, ut ipse probe scit, difficile est, opinionem ex animo, ubi illa semel radicem egit, evellere. Quod vir doctissimus observat, veterum Codicum fidem non ex eorum numero, sed ex cujusque origine et familia metiendam æstimandamque esse, in hac re facile ei assentimus; immo ponamus, in uno tantum Codice octo illos versus repertos esse; jam unius Codicis auctoritas ad probandam, quam de versuum illorum *αὐθεντίᾳ*

Nempe incomposito dixi pede currere versus
Lucilî: quis tam Lucilî fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
Nec tamen hoc tribuens, dederim quoque cetera; nam sic
Et Laberî mimos, ut pulchra poemata, mirer.
Ergo non satis est, risu diducere rictum
Auditoris (et est quædam tamen hic quoque virtus);
Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures;
Et sermone opus est modo tristi, sæpe jocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atque poetæ,

tuli, sententiam sufficit; nam cum Cato, cujus in primo versu, ut Lucilii defensoris et ejus male factorum versuum emendatoris, mentio fit, Horatii ætate vixerit (de Catone Valerio, nobili Horatii ætate grammatico, vid. Sueton. de Illustr. Grammat. c. 11, et quem citavit Eichst. in laudato Progr. p. 7, Wernsdorf in Poett. Lat. Min. T. iii, p. 46 et 61 sqq.) ipsum Horatium versuum illorum auctorem fuisse, sponte apparet. Nam quis vel fingere sibi potest animo, vivo Horatio, extitisse tam perfrictæ frontis hominem, qui nobilissimi tum temporis poetæ carmini ejusmodi exordium pararet? Jam vero, si quis quærat, quid sit, quod octo illi versus in quibusdam Codd. omissi sunt? in promptu est, quod ei respondeam. Eques Mæcenas, quod Horatius alium equitem, verberibus quasi ad doctrinæ studium compulsum, satis acerbe *Grammaticorum equitum doctissimum* appellavit, non indigne tantum tulisse, sed Horatium quoque, ut versus illos deleret, rogasse et impulisse videtur. Horatius viro, in cujus gratia omnem felicitatem suam ponebat, paruit. Videtur igitur ille Codex, in quo versus illi scripti sunt, integrior fuisse iis a quibus iidem versus exsulant. Quod dixi de hac Satira ex abrupto cum particula *Nempe* incipiente, id me dixisse nondum pœnituit; nam ad particulam *Nempe* supplenda omnino est aliqua sententia; quod non opus est, si octo illi versus huic satiræ præfixi leguntur, ut paulo ante ostendimus. Laudavit quidem Eichstadius simile initium Satiræ tertiæ apud Persium (*Nempe hoc assidue?*); sed hoc probat tantum, Persium Horatianarum satirarum exemplum in manibus habuisse, in quo versus illi prætermissi fuerunt. Quis nescit autem, quam sæpe imitatores ea, quæ minus recta sunt, secuti sint? Ceterum de re, quæ nunquam satis ad liquidum perduci potest, equidem nolui pugnare cum quoquam, multo minus cum viro, quem me et doctiorem et acutiorem esse scio.

4. *Est quo vir melior:* hæc est vetus lectio, quam revocavi. *Subtilior illo*, acutior illo equite.

6. *Exhortatus*, passive: vid. quem laudavit Heind. Vechner. Hellenolex. i, 1, 9, p. 116, ed. Heus. sed Heindorfius pro *exhortatus* ex Cod. Berol. dedit *exoratus*. Si quid mutandum sit, malim, quod suspicatus est H. Glareanus, *exornatus*. Huic enim lectioni favet Terent. Heaut. v, 1, 78, *adeo exornatum dabo, adeo depexum*, sc. verberibus.

1. *Incomposito*, haud ad rhythmum et numeros composito; moleste enim incedebant versus Lucilii; hinc sup. Sat. iv, *durus componere versus*.

2. *Quis tam Lucili fautor inepte est:* si ita scripsit Horatius, erit, quis fautor Lucilii tam inepto modo est ejus fautor? sed hoc durum. Exempla quidem ad hanc loquendi rationem stabiliendam afferri possunt, v. c. Ovid. Amor. iii, 5, 15, *Taurus erat comes huic, feliciter ille maritus* (pro, felix); et Martial. iii, 44, *nimis poeta es*. Sed scripsit fortasse ad vulgarem loquendi rationem Horatius, *quis tam Lucili fautor ineptus?*

4. *Charta eadem*, in eodem carmine, scilicet in quarta satira.

6. *Laberi:* Sueton. Cæs. 39, *Ludis, Decimus Laberius, eques Romanus, mimum suum egit: donatusque quingentis sestertiis et annulo aureo*, Macrob. ii, 7, et vii, 3. *Mimos: mimi*, poemata lascivioris et petulantioris joci plena, vel licentius lasciviam imitantia.

8. *Hic quoque*, in hac quoque re, scilicet in movendo risu; *Virtus* (ἀρετή), facultas laude digna.

Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.
Illi, scripta quibus comœdia prisca viris est,
Hoc stabant, hoc sunt imitandi, quos neque pulcher
Hermogenes unquam legit, neque simius iste,
Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.
At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis
Miscuit. O seri studiorum! quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.
Quum versus facias, te ipsum percontor, an et quum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petillî?

9, 10. *Neu se Impediat verbis lassas, onerantibus aures*, neu impedita et molesta reddatur nimia verborum aures fatigantium abundantia.

11—14. *Tristi*, severo. *Defendente vicem modo*, sustinente modo partes rhetoris, cett. sic *partes actoris defendere* inf. in Epist. ad Pison. v. 194. *Interdum urbani*, hominis ad urbanitatem, h. e. ad elegantiores mores, ad comitatem et facilitatem compositi (de voce *urbanus* et *urbanitas* vid. Ernest. in Clav. Cic.); is igitur *parcit viribus*, h. e. ea, quæ gravius et acerbius dici possint, temperat et *consulto extenuat*: per *vires* intellige dicendi vim et gravitatem.

15. *Secat*, dirimit, ut inf. Epist. i, 16, 42, *Quo multæ magnæque secantur judice lites*. Sensus: in rebus magni momenti dirimendis plus sæpe jocosis quam salse dictis efficitur. *Plerumque*, haud raro, sæpe, ut in Epist. ad Pis. 14 et 95.

16. *Illi,—quibus—viris*, pro vulgari, illi viri, quibus; plane, ut sup. Sat. i, 4, 2, *Atque alii, quorum—virorum*, pro, atque alii viri, quorum; ubi vide quoque de prisca comœdia.

17—19. *Hoc stabant*, in hac re sibi constabant, has partes constanter tuebantur; nisi quis explicare malit, hac re placebant. Sic Schol. Acr., *eo ipso placebant, quod ridicula eo magis morderent, quam si acria protulissent*. Scilicet *fabula stare* dicitur, si ab initio usque ad finem plausum fert: vid. Heind. ad h. l. *Pulcher*: fortasse quia Hermogenes Tigellius *pulcher* videri volebat, vel pulchri speciem ridicule affectabat: serio certe Horatius non *pulchrum* appellavit Hermogenem: de *cantore Hermogene Tigellio*, quem poeta sup. Sat. i, 2, 3, ut jam mortuum, nunc, ut vivum adhuc, inducit, vid. Heindorf. sup. ad Sat. i, 4, 72. *Simius*: per *simium* poeta designasse videtur aut modulatorem, qui simii instar ridicule imitabatur Hermogenem, aut alium quendam pusilla et fœda forma insignem: posteriorem explicationem confirmat Schol. Cruq., *notat M. quendam Demetrium, quem simium nominat propter deformitatem et brevem staturam; erat autem δραματοποιὸς h. e. modulator, histrio, actor fabularum;* sic pusillus et deformis homo apud Græcos πίθηκος: exempla dedit Heindorfius ad h. l.: de priore explicatione, ubi *simius* vel *simia* de ridiculo imitatore dicitur, exempla collegit Forcellinus s. v. *Simia*. *Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum*, nulla alia nisi Calvi et Catulli carmina decantare doctus. Suavissime hæc vertit Vossius: *oder das Aefflein, welches den Calvus allein abtrillerte und den Catullus*. C. Licinius Calvus nobilis fuit poeta, qui carmina jocosa et amatoria composuit. Ovidius quoque in Trist. ii, 481, *Calvum* parem et similem *Catullo* facit. Modulatores igitur illi, *Hermogenes* et *simius iste*, non carmina graviora et severa, sed leviora tantum et jocosa legere, ediscere, et decantare solebant.

20. *At magnum fecit*, cett. At Lucilius, quod verba Græca Latinis immiscuit, fecit aliquid magno poeta dignum.

21. *O seri studiorum*, o vos leviter adhuc doctrinæ studiis, ad quæ sero accessistis (ὀψιμαθεῖς), imbuti! *quine putetis*, vosne putetis, cett.: exempla de hoc loquendi usu suppeditavit Heindorfius.

23. *Contigit*, sc. facere, *Rhodio Pitho-*

Scilicet oblitos patriæque patrisque Latini,
Quum Pedius causas exsudet Puplicola, atque
Corvinus, patriis intermiscere petita
Verba foris malis, Canusini more bilinguis?
Atqui, ego quum Græcos facerem, natus mare citra,
Versiculos, vetuit tali me voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, quum somnia vera:
" In silvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas."
Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dumque
Defingit Rheni luteum caput; hæc ego ludo,
Quæ nec in æde sonent certantia, judice Tarpa;
Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
Arguta meretrice potes, Davoque Chremeta

leonti. Vet. Schol., *Dicitur Pitholeon epigrammata ridicula* (inepta) *scripsisse, in quibus Græca verba mixta erant cum Latinis. Concinnus*, concinnatus, concinne compositus.

24. *Nota Falerni*, vinum Falernum; nota scilicet amphoræ vel cado addita docebat, ubi et sub quibus consulibus, h. e. quo anno vinum, in iis conditum, natum esset: cf. sup. ad Od. ii, 38.

25, 26. *Cum versus facias*, cett. sensus: num, quæso, tum, cum versus facias, suavius esse existimas, verba Græca Latinis admiscere, an (*et*) etiam tum, cum gravis causa accusati Petillii (pro quavis causa) tibi peroranda sit? De Petillio, furti, quo coronam auream de capite Jovis Capitolini (unde ille *Capitolinus* dictus est) sustulisse dicitur, accusato, et ab judicibus in, gratiam Augusti, cujus amicus erat, absoluto, vid. sup. ad Sat. i, 4, 99: ejus causa dicitur *dura*, quia non facile ab insimulato crimine purgari poterat.

27, 28. Pro *oblitus* dedi cum Heindorfio, ex elegantissima conjectura Bentleii, *oblitos*. Sensus et nexus: scilicet (ut *videlicet* cum irrisione, ubi contrarium intelligendum est) cum Pedius Publicola atque Corvinus causas in judicio (*exsudet*) omni virium contentione dicat, tu malis sane, eos, oblitos et terræ, ubi nati sunt, et patris Latini (soceri Æneæ, tanquam auctoris Latini nominis, et Latinæ linguæ), verba ex peregrina (*foris*) lingua petita patriæ linguæ verbis intermiscere, sicuti Canusini in Apulia linguam Græcam et Latinam inter se commiscere solent. Possis quoque *patrisque Latini* accipere in sensu proprio de patre, qui natos patriæ linguam (*Muttersprache*), h. e. Latine loqui docuit. Fea defendit lectionem: *Scilicet oblitus patriæ patrisque; Latine Quum Pedius causas exsudet. Pedius Puplicola, atque Corvinus:* Schol. Cruq., *Fuerunt hi duo, Pedius Publicola et Messala Corvinus, oratores Romæ valde insignes. Pedius* quidem *Publicola* videtur Gesnero et aliis filius fuisse Q. Pedii illius, qui anno 710 cum Octaviano consul *legem Pediam de percussoribus Cæsaris* tulit. Clarior *Pedio* est *M. Valerius Corvinus Messala*, quem Quinctilianus quoque x, 1, ad optimos Romanorum oratores refert; et hinc Horatius eundem inf. Epist. ii, 3, 370, *disertum* vocat: de his dictis oratoribus scripsit Fr. Ellendt. Eloquent. Rom. Hist. p. cxxx sqq.

31. *Natus mare citra*, non trans vel ultra, sed citra mare, h. e. non in Græcia transmarina, sed in Italia natus: cf. Sat. ii, 8, 47.

32. *Vetuit me*, sc. versus Græcos facere.

33. *Quum somnia vera*, de opinione veterum, vera esse post mediam noctem somnia, exempla congessit Ciofanus ad Ovid. Heroid. xix, 195.

36—39. *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona*: dum tumidus poeta, Alpinus, Memnona ab Achille in pugna cæsum describit, sed inepta descriptione eum de integro quasi cædit vel jugulat. Eo fere redit, quod ad h. l. observavit vetus Scholiastes. Scilicet homo ineptus ineptiis suis alterum *jugulare, occidere, enecare* dicitur. *Defingit Rheni luteum caput*: pro *defingit* offerunt quoque libri vett. *diffingit*, quam quidem lectionem spectat Schol. Acr., *Non quod luteum caput habet Rhenus, sed quod luteum facit* (diffingit)

Eludente senem, comes garrire libellos,
Unus vivorum, Fundani; Pollio regum
Facta canit, pede ter percusso; forte epos acer,
Ut nemo, Varius ducit; molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis melius quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multa cum laude coronam.
At dixi, fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age quæso,
Tu nihil in magno doctus reprêndis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Accî?

ipse describendo male. Defingit pro, describit, ita tamen, ut *descriptioni* insit simul notio *fictionis*. Descripsit turgidus poeta Rhenum patrem ita, ut ei *luteum caput* ex fictione tribueret. Ceterum Horatius hunc tumidum poetam Alpiuum inf. quoque Epist. ii, 3, 18, ubi Rheni descriptio ad assutos pannos purpureos refertur, respexisse videtur. *Judice Tarpa:* Schol. Cruq., *Metius (sive Mæcius) Tarpa fuit judex criticus, auditor assiduus poematum et poetarum, in æde Apollinis seu Musarum, quo convenire poetæ solebant, suaque scripta recitare, quæ, nisi Tarpa aut alio critico probarentur, in scenam non deferebantur.*

40—42. *Arguta meretrice*, cett. sensus: tu, Fundani, qui inter comœdiarum scriptores, qui nunc vivunt, unicus et præstantissimus es, potes comœdias scribere, in quibus astuta meretrix et servus Davus, fraude dominum suum Chremetem circumveniens, garrientes inducuntur. *Argutus*, callidus, astutus, ut inf. Epist. i, 14, 42, *argutus calo. Eludente*, fraude senem ludente: *eludere* proprie dicitur de gladiatoribus, ubi alter alterius ictum corporis declinatione effugit. *Comes garrire libellos*, suaviter pro, libellos conficere, in quibus personæ garrientes inducuntur. *Unus*, præstantissimus in eo, quod sibi sumsit, scribendi genere. Sic inf. Epist. ii, 3, 32, *unus faber*, in uno fabrilis artis genere præstantissimus. De *Fundanio*, ut insigni comœdiarum scriptore, aliorum testimonia desunt; mentio ejus quoque fit inf. Sat. ii, 8, 19. Ad amicos suos *Fundanium* refert Cic. ad Qu. Fr. i, 2, 3. De *C. Asinio Pollione*, nobilissimo tragœdiarum scriptore, cf. sup. Od. ii, 1, 9, et Virg. Ecl. viii, 10. Accurate de hoc viro summo, et de rebus ab eo gestis scriptisque præter Voss. ad Ecl. iii, 8, exposuit Thorbecke, Lugd. Bat. 1820.

43. *Pede ter percusso*, versibus trimetris, quorum cæsuræ pedis ter percussi ictu servari docentur. Schol. Cruq., *i. e. ter dimenso, nam tragœdia trimetris versibus fere texitur.* Schol. Acr., *i. e. trimetro iambico, quoniam tres cæsuras habet.*

43, 44. *Varius:* de *Vario*, poeta epico et tragico, Horatii et Virgilii amico, cf. sup. ad Od. i, 6, 1, et Voss. ad Virg. Ecl. ix, 35. *Forte*, plenum spiritus, quo agitatur et exsurgit poeta epicus; hinc Varius dicitur *acer*. Pro *ducit* scripsit fortasse poeta *dicit*; nam *carmen ducere* vel *deducere* de carmine tenui, ut Epist. ii, 1, 225, *tenui deducta poemata filo*, translatum a lana, quæ in tenuia fila ducitur vel deducitur; at *dicere* (λέγειν) de carmine epico vel sublimi, ut Carm. Sæc. v. 8, et sexcenties alibi. *Molle*, quod molliore rerum rusticarum descriptione lectorum animos demulcet: *facetum*, quod concinnitate, elegantia, et suavitate delectat.

46—49. *Hoc erat*, cett. Horatius dixit in v. 37, *hæc ego ludo*, h. e. ego scribo satiras; et nunc addit, *Hoc erat*, cett. hoc scribendi genus satiricum erat, in quo ego melius Varrone Atacino, frustra id experto, et quibusdam aliis versari possem. *P. Terentius Varro*, Narbonensis, a fluvio Atace *Atacinus* appellatus, fuit quidem poeta bonus, sed in scribendi genere satirico *infelix* (ut loquitur Noster inf. Epist. ad Pison. 34).

48. *Inventore minor*, postponendus tamen Satiræ inventori, Lucilio.

50, 51. *At dixi, fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem*, cett. at dixi, sæpe hunc fluere lutulentum, *ferentem* (secum vehentem, *trahentem*, ut loquitur Horatius v. 70,

Non ridet versus Ennî gravitate minores,
Quum de se loquitur, non ut majore reprensis?
Quid vetat et nosmet Lucilî scripta legentes,
Quærere, num illius, num rerum dura negarit
Versiculos natura magis factos et euntes
Mollius, ac si quis, (pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum contentus,) amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus? Etrusci
Quale fuit Cassî rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis et urbanus; fuerit limatior idem,
Quam rudis et Græcis intacti carminis auctor,

accommodate ad eum qui *lutulentus fluere* dicitur) *quidem* (utique), quæ recidenda magis quam *(relinquenda)* servanda sint. *Tollere,* ut inf. Epist. ii, 2, 113, *virtute carentia tollet,* pro, recidere: cf. sup. ad Sat. i, 4, 11.

52—55. Sensus: tune, qui docte de poetarum pretio judicare didicisti, nihil in magno Homero reprehendis? *Comisne* (cum irrisione ita appellatur) Lucilius nihil in tragico Accio mutat (mutandum censet, h. e. reprehendit)? nonne Ennii versus, quibus deest gravitas, ridet? cum Lucilius de se loquitur, nonne ita loquitur, ac si potior esset iis quos reprehendit? *Comis:* in v. 65 addit *urbanus;* fortasse vocabatur ita ab iis qui eum defendebant. *Accius:* in tanto honore fuit poeta tragicus, Accius, ut inf. Epist. ii, 1, 56, *famam alti senis* (h. e. Sophoclis) *auferre* dicatur.

56—64. *Quid vetat,* cett. sensus: quodsi igitur optimi quique scriptores obnoxii sunt reprehensioni, cur non mihi quoque liceat quærere, num Lucilio ingenium vel difficilis materies denegarit versiculos, elegantiores scilicet *(magis factos)* et mollius fluentes, quam si quis, ut Lucilius (hoc tantum contentus, aliquid redigere posse in hexametrum), ducentos versus ante cœnam, et totidem post cœnam deproperasse sibi placeat? Sed, ut mihi videtur, aptior, simplicior, et concinnior hujus loci fit sententia, si ea constituatur sic: quidni et ego, cum negligentius scriptos Lucilii versus lego, quæram, utrum ingenium magis, vel rerum, quas sibi tractandas sumsit, difficultas ei denegaverit versus elegantes et mollius fluentes, an *festinatio?* nam in verbis *si quis* cett. usque ad *cœnatus,* nihil nisi *festinatio* expressa est. Exibit autem hæc sententia, si in v. 59, pro *ac si,* levissima mutatione *an si* posueris. Sic Horatius (ut sup. Sat. iv, ubi dicit v. 9, 10, *Nam fuit hoc vitiosus, in hora sæpe ducentos, Ut magnum, versus dictabat, stans pede in uno,* et v. 12, *piger scribendi ferre laborem)* omnia vitia Lucilii versibus exprobranda unice a summa ejus festinatione, incuria, et negligentia repetit. *Num—an* pro *utrum—an* respondent sibi, ut Sat. ii, 5, 50, *Num furis, an prudens ludis me, obscura canendo?* et sic sæpe. *Illius natura,* ingenii vires, facultates; *rerum dura natura,* rerum scribendarum difficilior materies, sive argumentum, non sine intentiore et molestiore studio tractandum. *Factos,* sc. arte elaboratos, expolitos: Cic. de Orat. iii, 48, *oratio polita atque facta quodammodo:* cf. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Factus.* Verba *pedibus quid* usque ad *contentus* parenthesi distinxi. *Etrusci Quale fuit Cassi:* Cassius Etruscus, quia pariter, ut Lucilius, brevi temporis spatio ingentem versuum numerum temere fundere solebat, poeta fuit vitiosus; at inf. Epist. i, 4, 3, ut poeta egregius laudatur *Cassius Parmensis.* Attamen præter Schol. Cruq. fuerunt, qui per Cassium Etruscum et Parmensem unum eundemque designari contenderent: cf. Ruhnken. ad Vellei. ii, 88. Sed mihi Horatius addita hic voce *Etruscus,* et inf. *Parmensis,* data opera duos Cassios inter se distinxisse videtur, quicunque tandem ille *Etruscus* fuerit: satis notus est *Cassius Parmensis,* non tantum ut poeta tragicus, sed etiam ut Cæsaris interfectorum unus. *Capsis quem fama est,* cett. ad ingentem librorum, quos Cassius scripserit, copiam designandam, ejus rogo exstruendo ligni loco ipsius libri librorumque receptacula adhibita esse dicuntur: *ambustum* pro *combustum;* nisi

Quamque poetarum seniorum turba; sed ille,
Si foret hoc nostrum fato delatus in ævum,
Detereret sibi multa; recideret omne, quod ultra
Perfectum traheretur; et in versu faciendo
Sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Sæpe stilum vertas, iterum, quæ digna legi sint,
Scripturus; neque, te ut miretur turba, labores:
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego: nam satis est, equitem mihi plaudere, ut audax,
Contemtis aliis, explosa Arbuscula dixit.
Men' moveat cimex Pantilius? aut cruciet, quod
Vellicet absentem Demetrius? aut quod ineptus
Fannius Hermogenis lædat conviva Tigellî?
Plotius et Varius, Mæcenas Virgiliusque,

poeta rem nimis auctam proprio vocis *amburere* usu paulum minuere voluit.

64—71. *Fuerit Lucilius*, cett. sensus: concedam, Lucilium poetam esse comem et urbanum, et limatiorem adeo Ennio, et aliis scriptoribus antiquioribus; sed Ennius, si nostra ætate viveret, non, ut Lucilius, multa quæ tollenda essent relinqueret, sed detereret atque recideret, nec, sicut Lucilius, brevi temporis spatio multos versus temere effunderet, sed in versu faciendo sæpe caput scaberet et vivos ungues roderet, h. e. summam curam et diligentiam in expoliendis versibus poneret. *Auctor* ad Satiræ inventorem, Lucilium, cum Heindorfio et aliis referri nequit; nam verba inde a *sed ille* nullo modo Lucilii ingenio conveniunt: *auctor* jam est scriptor; et totus versus, *Quam rudis et Græcis intacti carminis auctor*, eleganter exprimit simplices voces, *quam Ennius*; Ennius enim est scriptor carminis *rudis* (nondum elegantioribus numeris adstricti, nondum arte elaborati, et mollius fluentis) *et Græcis intacti* (quale non scripserunt poetæ Græci, scripsit enim Ennius Annales Romanorum fide historica). Pro *rudis et* ingeniose tentabat Casaubonus de Rom. Sat. p. 255, *Rudius*, ut vocatur Ennius a Cicerone in Orat. pro Arch. c. 10, a patria *Rudiis*, oppido in Calabria. *Vivos*, ad vivum usque.

72—74. *Sæpe stilum vertas*, sæpe, quæ scripsisti, deleas sive emendes: stili enim, quo litteræ ceræ imprimebantur, pars superior erat lata sive plana, ita quidem, ut hac latiore inversi stili parte verba loco suo moveri et induci possent. *Iterum, quæ*, cett. ut de integro lectu digniora scribas: repetit hoc aureum præceptum Horatius inf. Epist. ii, 2, 109 sqq., *At qui legitimum cupiet fecisse poema, Cum tabulis animum Censoris sumet honesti; Audebit, quæcunque parum splendoris habebunt, Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur, Verba movere loco, quamvis invita recedant.*

75. *Dictari*, a ludimagistris prælegi vel recitari, et a pueris edisci.

77. *Explosa Arbuscula:* libertina et mima, tum admodum celebris, ut apparet e Cicerone in Epist. ad Att. iv, 15, *Quæris nunc de Arbuscula; valde placuit:* aliquando tamen a plebe, ut videtur, explosa est; unde se nihil curare plebem dixit, modo homines cultiores ex ordine equestri sibi applauderent.

78—80. Jam Horatius nominatim quatuor adversarios, Pantilium, Demetrium, Fannium, et Tigellium, ut homines ineptos et dignos quos contemnat, producit. Oratio in his tribus versibus est paulo verbosior: junge, *Mene moveat, aut cruciet, aut lædat, quod cimex Pantilius, quod Demetrius, quod ineptus Fannius, Hermogenis Tigelli conviva, me absentem vellicet? Pantilius* a *cimice*, male olente, et dormientes præcipue vexante atque mordente, ut homo quem quivis aversetur dignus designatur. *Demetrius*, modulator, ut apparet e v. 90 et 91: cf. v. 18, ad vocem *simius*. *Fannius:* cf. sup. i, 4, 21.

81—90. Jam Horatius appellat eos, quibus scripta sua placere cupit, viros nempe nobilitate poeseos et doctrinæ gloria conspicuos. *Plotius:* cf. sup. ad i, 5, 40. *Varius:* sup. ad Od. i, 6, 1, et Sat. i, 9, 23. *Valgius:* cf. sup. ad Od. ii, 9, 5.

Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus; et hæc utinam Viscorum laudet uterque!
Ambitione relegata, te dicere possum,
Pollio, te, Messala, tuo cum fratre; simulque
Vos, Bibule et Servi; simul his te, candide Furni:
Complures alios, doctos ego quos et amicos
Prudens prætereo, quibus hæc, sunt qualiacunque,
Arridere velim; doliturus, si placeant spe
Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter jubeo plorare cathedras.
I, puer, atque meo citus hæc subscribe libello.

Octavius: de hoc Horatii amico et viro docto nihil aliunde constat; *Octavianus,* quem nusquam Horatius appellavit *Octavium,* intelligi nequit, ut nihil dicam de loco, quem jam poeta nullo modo *Octaviano* inter *Valgium* et *Fuscum* assignaturus fuisset. *Fuscus:* de *Aristio Fusco* cf. sup. Od. i, 22, 4. *Viscorum uterque:* cf. sup. Sat. i, 9, 22. *Ambitione relegata,* sine omni gloriæ per nomina vestra mihi captandæ studio; ait igitur Horatius, se Pollionem et ceteros, jam non ut viros nobiles, quorum patrocinium jactare possit, sed ut doctos et idoneos carminum suorum arbitros appellare. *Messala:* cf. sup. ad. v. 29. *Tuo cum fratre:* Schol. Cruq., *Publicola.* *Bibule et Servi:* *Bibulus* e gente Calpurnia, et *Servius* e gente Sulpicia; hi non nobilitate solum, sed etiam doctrinæ laude insignes fuisse videntur, ut ex hoc loco apparet. *Simul his,* pro, una cum his; ut inf. Epist. ii, 2, 205, et sic passim. *Furni:* Schol. Cruq., *Furnius historiarum fide et elegantia claruit.* *Si placeant spe Deterius nostra,* si minus, quam ego spero, placeant, si præter spem meam displiceant.

90—92. Postquam Horatius contra obtrectatores, præcipue contra eos qui Lucilium male ab eo ut poetam vitiosum reprehensum esse clamabant, causam suam peroravit, jam finem carmini impositurus Demetrium et Tigellium, dum eos ut ridiculos obtrectatores missos facit, non, ut alias a nobis discedentes, *valere,* sed salsissime *inter discipularum cathedras plorare jubet;* *plorare* enim, ut apud Græcos οἰμώζειν et κλαίειν (exempla vide apud Heindorfium), de querelis, quas quis de misera sua sorte fundit, dicitur. Videntur autem Tigellius et Demetrius scholas habuisse, quibus intererant tantum puellæ, sedentes in *cathedris,* feminarum sedilibus commodioribus et mollioribus: Martial. iii, 65, 7, *Inter femineas tota qui luce cathedras Desidet.* Ad discipulas Heindorfius nimis argute, puto, referendos quoque censet in genere feminino *pueros molles et pathicos.* *I, puer,* cett. jubet puerum dictatæ satiræ statim adjicere verba quibus valedixit Tigellio atque Demetrio. Schol. Porph., *Eleganter, quasi hoc ex tempore dixerit, præcipit puero, ut in libellum suum (in hanc suam satiram) illud conferat, ne pereat tam opportunum et congruum in modulatores dictum.*

SATIRARUM

LIBER SECUNDUS.

SATIRA I.

Sunt, quibus in Satira videor nimis acer, et ultra
Legem tendere opus: sine nervis altera, quidquid
Composui, pars esse putat; similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
Quid faciam, præscribe. Quiescas. Ne faciam, inquis,
Omnino versus? Aio. Peream male, si non

SATIRA I.

Horatius de satiris, quas scripserat, lascivius ab adversariis petitus, cum jam hunc secundum satirarum librum in lucem emissurus esset, Trebatium, virum venerabilem et jurisconsultum, de satiris in posterum aut scribendis aut non scribendis suaviter secum disputantem inducit. Res redit eo: Horatius tam in laude, quam Cæsar bonis carminibus tribuat, quam in cogitatione, homines reprehensione dignos recte reprehendi ab homine integro, acquiescit.

1—7. *Sunt, quibus videor:* in paucis librr. vett. *videar*, plurimi codices apud Feam tuentur *videor;* exempla, ubi post *sunt, qui* antique et Græce ponitur indicativus, dabit Heindorf. sup. ad Sat. i, 4, 24. *Acer*, similis fere acri cani, qui omnes allatrat mordetve. *Ultra Legem tendere opus*, ultra modum extendere satiras, vel modum in scribendis satiris sive in carpendis hominum vitiis excedere. *Tendere*, simplex pro composito, vel pro, *intendere*, Statius Achil. i, 543, *Tende animum vigilem, facundumque erige pectus*, vel pro, *extendere*, ut inf. Epist. i, 5, 11. *Sine nervis*, sine vi et gravitate, *sine pondere et arte*, ut loquitur Noster, inf. Epist. ad Pis. 320. *Deduci*: cf. sup. ad Sat. i, 10, 44. *Trebati: Trebatius*, clarus jurisconsultus, a Cicerone (cujus ad eum scriptæ epistolæ exstant in Epist. ad Famil. lib. vii, inde ab Epist. 6 usque ad 23), Cæsari, Galliarum proconsuli, commendatur his verbis, *De quo tibi homine hæc spondeo —probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in jure civili, singularis memoria, summa scientia. Nequeo dormire:* temporis igitur (hoc enim supplendum) fallendi causa versus facio. Sed sunt, in quibus est Heindorfius, qui *dormire* pro, cessare, inertem esse, explicent, et Trebatium, hac jocosa dilogia deceptum, ad *τὸ dormire*, tanquam in propria significatione positum, respondere opinentur. Mihi quidem ejusmodi jocus indignus videtur Horatio. *Uncti:* sup. Od. iii, 12, 6, *Liparei nitor Hebri Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis.* Gymnasticæ, ut observant ad h. l. interpretes, exercitationes, quæ in campo Martio a juvenibus oleo unctis instituebantur, ad eorum corpora recreanda natatione finiri solebant. Sed fortasse ipsius natationis causa (ut in aliis laboribus, quibus vires et nervi maxime intendebantur), oleo ungi-

Optimum erat; verum nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere, multa laborum
Præmia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fracta pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describit vulnera Parthi.
Attamen et justum poteras et scribere fortem:
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
Quum res ipsa feret. Nisi dextro tempore Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem;
Cui male si palpere, recalcitret undique tutus.
Quanto rectius hoc, quam tristi lædere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumque nepotem!
Quum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.
Quid faciam? saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti, numerusque lucernis.
Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum

solebant corpora. Sic Cleobis et Biton, antequam ad jugum matris in fanum vehendæ causa accedebant, *veste posita oleo corpora perunxisse dicuntur:* Cic. Quæst. Tusc. i, c. 47.

8, 9. *Transnanto*: lepide Trebatius, ut jurisconsultus, legum formulis adsuetus, quid faciendum sit Horatio, in imperativo præscribit. *Irriguumque mero corpus*; nam, qui vino madent, facile a somno opprimi solent. Ceterum hoc datum Horatio consilium bene respondet ingenio Trebatii, quem et natandi studiosissimum et bonum vini potorem fuisse ex Cic. Epist. vii, 10 et 22 discimus.

11. *Cæsaris*: sic Octavianus ab Horatio in Satiris, Epod. et lib. prim. Od. (ut observat Bentleius in præfat. ad Hor.) vocatur; nam Augusti nomen anno demum DCCXXVII assumsit Octavianus: Dio Cass. liii, 16.

13. *Horrentia pilis Agmina*, agmina rigentia pilis protensis vel in altum erectis; sic passim *horrentia arma*, *horrentes hastæ* (Virg. Æn. x, 178), *horrentes comæ*, cett.

14. *Fracta cuspide;* frangebatur enim emissi pili cuspis in corpore defixa: de forma pili, hastilis lignei trium cubitorum, et ferro ejusdem longitudinis muniti, vid. Heindorf. ad h. l. Ceterum Horatius in hoc ipso loco, ubi se ad carmen epicum componendum viribus destitutum profitetur, versus aliquot fecit poeta epico dignissimos.

16—18. *Fortem*, quæ recta et honesta sunt strenue peragentem. *Scipiadam* (Græce, ut apud Virg. Geo. ii, 170, Æn. vi, 844, pro, *Scipioniadem*) intelligo Scipionem Africanum minorem, cujus haud vulgarem cum Lælio amicitiam celebravit Cicero in sermone de Amicitia. *Sapiens Lucilius*, quia sapienter vitam Scipionis sibi describendam sumsit. Vet. Schol., *Lucilius vitam Scipionis privatam descripsit, Ennius vero bella*. *Haud mihi deero* (ut sup. i, 9, 56), id equidem faciam. Qui non negligit facere quod pro viribus facere potest, is sibi non deest. *Cum res ipsa feret*, cum ipsa hujus rei peragendæ se offeret opportunitas.

18—20. *Nisi dextro tempore*. Sensus: Nisi enim carmen a me compositum Augusto tradetur opportuno tempore, quo illud attento animo legere possit, is (*undique tutus*) ab omni parte contra aditum adulatorum munitus, carmen importuno tempore a me traditum rejiciet. Compa-

Millia. Me pedibus delectat claudere verba
Lucilî ritu, nostrum melioris utroque.
Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si male cesserat, unquam
Decurrens alio, neque si bene: quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella
Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis;

ratur Augustus cum equo generoso, qui, a nemine sibi timens, si quis ei (*male*) importuno tempore blandiatur palpando vel mulcendo, recalcitrat. Hanc comparationem Heindorfius durum et inhonestam appellat. At jam Augustus non in universum comparatur cum equo, sed cum ea tantum generosi equi indole, qua se non mulceri patitur importuno tempore. Sic apud Homerum Iliad. xi, 557, Ajax, e pugna, ubi cædi indulserat, lento gressu recedens, non in universum cum asino comparatur, sed egregie ad rem cum asini, e segete, cui depascendæ indulget, se ægre repelli patientis, tarditate. In plurimis enim comparationibus, ut jam sup. ad Od. iv, 4, 1 observavimus, ea tantum rei comparatæ pars, quam solam respexit quisque poeta, spectanda est. Ad quod si animum advertissent interpretes, rectius sæpe de comparationibus a poetis institutis judicaturi fuissent. Confer, quæ olim in hanc rem notavimus ad Catull. lxv, 19 sqq.

21. *Hoc*, nempe Cæsaris invicti res dicere. *Tristi* (contumelioso, et proinde *tristes iras*, sup. Od. i, 16, 9, excitante) *lædere versu*, ut fere inf. *atris versibus aliquem oblinere*, pro, sale satirico aliquem perfricare.

22. *Pantolabum scurram, Nomentanumque:* cf. sup. Sat. i, 8, 11.

23. *Intactus*, nondum tristi versu læsus. *Odit*, scilicet versus tristes tristiumque versuum auctores.

24—29. *Quid faciam?* quid ego aliud, quam versus, faciam? Quot enim sunt homines, totidem sua quisque sectantur studia. Milonius saltatione, Castor equorum domandorum studio, Pollux pugilatu gaudent; ego, ut Lucilius, delector scribendis satiris. *Milonius:* Schol. Porph., *Milonius scurra illorum temporum, qui cum semel ebrius esset, statim saltare incipiebat. Ut semel*, simulac, postquam; *icto*, vino, cujus vis caput quasi percutit, h. e. inebriat. Milonius igitur, verum esse, quod Cicero ait (pro Muren. c. 6), *neminem fere saltare sobrium*, exemplo suo comprobavit. *Numerusque lucernis*, quia ebrii geminum lucernarum numerum sibi videre videntur, suaviter lucernis numerus accedere dicitur. Juvenal. vi, 304, *Cum bibitur concha, cum jam vertigine tectum Ambulat, et geminis exsurgit mensa lucernis.* Et sic Ovidius in Art. Am. iii, 764, *bina videre. Castor gaudet equis:* vide sup. Od. i, 12, 25, 26, *Dicam et Alciden, puerosque Ledæ, Hunc equis, illum superare pugnis, Nobilem. Quot capitum*, cett. notum est illud Terentii (Phorm. ii, 4, 14), *quot homines, tot sententiæ; suus cuique mos:* Homer. Odyss. xiv, 228, ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις. *Pedibus claudere verba:* sic sup. Sat. i, 10, 59, *pedibus senis claudere. Nostrum melioris utroque*, nobilioris utroque nostrum. Quodsi igitur, Horatius vult dicere, Lucilium non puduit satiras scribere, cur me, qui homo sum ignobilis, nec, utrum Lucanus, an Appulus dicendus sim, satis scio, hujus rei pudeat? De Lucilii nobilitate Schol. Cruq. ad hunc locum observavit hæc: *qui melior fuit et me, et te, Trebati, censu* (ipse Horatius inf. v. 75, *se infra Lucilii censum esse ait*) *et natalibus. Fuit enim vir bonus et valde nobilis, utpote Magni Pompeii avus.* Hanc Lucilii nobilitatem confirmat alius quoque Schol. inf. ad v. 75, sed is, docens Lucilii sororem aviam Pompeii fuisse, Lucilium non *avum*, sed *majorem avunculum* Pompeii fuisse ostendit: cf. Vell. Paterc. ii, 29.

31—33. *Neque, si male cesserat*, cett. neque, sive quid male, sive quid bene ei cesserat, usquam alio, nisi ad fidos suos sodales, ad libros, quibus id mandaret, decurrebat. Lucilius scilicet tam læta quam tristia, tam recte quam minus recte facta, tam laudanda quam carpenda, diligenter notabat; unde ejus vita tanquam in tabula votiva descripta dicitur. Pro *cesserat*, quod defendit optimorum Codd. apud Feam auctori-

Sive quod Appula gens, seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
Quenquam animantem; et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus; quem cur destringere coner
Tutus ab infestis latronibus? O pater, et rex
Jupiter, ut pereat positum robigine telum,
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille,
Qui me commôrit (Melius non tangere, clamo),
Flebit, et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam;

tas, in plurimis librr. et editt. legitur *gesserat;* utraque lectio eodem redit: ad *cesserat* supplendum est, *ei quid*, ad *gesserat, quid*. *Votiva tabella:* Schol. Cruq., *Votiva tabula est, quæ ex voto posita est in templo aut aliquo loco publico, in qua descripta, h. e. depicta est fortuna alicujus. Ita solent naufragi suum naufragium in tabella depictum circumferre. Pateat*, conspiciendam se præbeat, elegantius pro, *sit*.

34—39. *Sequor hunc:* hunc sequor ego, homo ignobilis, cujus patria utrum ad Lucaniam an ad Apuliam referenda sit, in ambiguo est; nam colonus in patriam meam Venusiam deductus inter Lucaniam et Apuliam agrum colit *(ad hoc)*, ideo, *(Sabellis)* Samnitibus, ut vetus fama est, pulsis, eo missus *(Quo ne)*, ne hostis per loca *vacua* (non obsessa, non defensa) in Romanum agrum incursionem faceret, sive quod ipsa Apulia, sive infesta Lucania bellum inferret. *Hic stilus:* hæc carminum ad Lucilii exemplum scribendorum ratio.

41. Pro *destringere* legendum esse *distringere* præter rem ad h. l. contendit Heindorfius. *Distringere* enim est, huc illuc vel in diversas partes trahere; unde aliquis *distringi* dicitur, qui uno eodemque tempore variis et pluribus negotiis *distinetur*, huc illuc trahitur. Sed *destringere* est, ex loco aliquo aliquid stringere vel trahere. Hinc recte nunc in Cicerone Offic. iii, 31 legitur, *confestim gladium destrinxit*, et in Orat. Tog. Cand., *conantur in rempublicam sicas destringere*. In quam quidem rem Ernestius in Clav. Cic. s. v. *Destringere* notat hæc: *Hodie nemo dubitat in his litteris paulo versatior, in omnibus, in quibus detrahendi vis exprimenda est, destringere rectum esse, non distringere*. Viros doctos, qui idem docuerunt, ibidem laudavit Ernestius. Itaque supra quoque Od. iii, i, 17 recte legitur, *Destrictus ensis cui super impia Cervice pendet*. Similiter inter se differunt *deripere* et *diripere*, illud enim dicitur de rebus singulis, quæ ex loco aliquo detrahuntur et auferuntur; hinc sup. Od. iii, 6, 1, *signa, Punicis adfixa delubris, derepta* (non *direpta*) dicuntur; hoc de rebus pluribus, quæ a pluribus *in diversas partes* (hæc enim notio inest voculæ *di* vel *dis* in verbis compositis) rapiuntur et auferuntur, ut in bello urbes, loca, castra, cett. *diripi* solent a militibus.

42, 43. *O pater, et rex Jupiter:* tractum hoc, ut observat Vet. Schol., ex Græco, scilicet ex Callimachi Fragm. p. 378 et 581, edit. Ernesti, Ζεῦ πάτερ, ὡς Χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος. Quod expressit Catullus de coma Berenices v. 48, *Jupiter, ut Chalybôn omne genus pereat. Ut*, utinam. *Positum*, depositum, sepositum, vel tectum vagina.

45. *Me commôrit*, sc. ira, me iratum reddiderit, lacessiverit; nam poetæ, ut Horatius inf. Epist. ii, 2, 102 ait, sunt *genus irritabile;* hinc passim apud Terentium, qui ira fervet, *commotus* dicitur.

46. *Flebit*, plorabit, οἰμώξεται, h. e. gravi cum dolore pœnitebit eum hujus stultitiæ. *Flere* pro, graviter dolere: sup. Epod. 5, 74, *O multa fleturum caput*. *Insignis*, insigniter a me notatus.

47—56. Ad sententiam exprimendam, "sua quemque habere arma, quibus aut alios petat, aut ab aliis se defendat," quatuor homines, nequitia, improbitate, fraude, et malis artibus tanquam armis, quibus infesti reddantur aliis, instructos, in medium producit. *Cervius:* Schol. Cruq., *Cervius, Ascanii libertus, calumniator, accusavit Cn. Calvinum lege de Sicariis. Urnam*, significanter pro, sententias judicum; sive quod judices, nominibus eorum in urnam conjectis, sortitione ad causam aliquam dijudicandam designabantur; sive quod tabellæ, in quibus perscriptæ erant sententiæ judicum, in urna condebantur, et inde depromebantur. Hinc apud Virg. Æn. vi, 432, *Quæsitor Minos urnam movere*, et apud Propert. iv, 11, 19, *Æacus posita urna judex sedere*, dicitur. *Canidia*

Canidia Albutî, quibus est inimica, venenum;
Grande malum Furius, si quid se judice certes.
Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc Natura potens, sic collige mecum:
Dente lupus, cornu taurus petit: unde, nisi intus
Monstratum? Scævæ vivacem crede nepoti
Matrem; nil faciet sceleris pia dextera, (mirum
Ut neque calce lupus quenquam, neque dente petit bos;)
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
Exspectat, seu Mors atris circumvolat alis,
Dives, inops; Romæ, seu, Fors ita jusserit, exsul;
Quisquis erit vitæ, scribam, color. O puer, ut sis
Vitalis, metuo; et, majorum ne quis amicus
Frigore te feriat. Quid? quum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,

(vide de ea in Argum. ad Epod. 5) *minitatur venenum Albuti*, h. e. quali Albutius uxori suæ mortem parasse dicitur. Vet. Schol., *hic enim Albutius veneno uxorem suam peremisse dicitur*. *Grande malum Furius*, cett. Furius, si in causa tua judex sedeat, *grande malum* (tristissimum causæ tuæ eventum), repete, minitatur. Schol. Cruq., *C. Marcium Furium significat judicem corruptissimum, qui accepta pecunia pro reis pronuntiare sit solitus*. *Rem aliquam* pro, *de re aliqua certare*, ut inf. ii, 5, 27, *Magna minorve foro si res certabitur olim*. Sensus et nexus sequentis et paulo impeditioris loci inde a v. 50 usque ad 57 est fere hic: quomodo unusquisque iis, quibus valet, viribus suspectos et sibi infestos terreat, et quomodo natura, cujus magna est vis et potentia, *hoc* (se defendere contra suspectos) imperet, de hac re ita mecum cogita: lupus dente et taurus cornu pro armis utitur; *(unde)* ex qua tandem causa alia, nisi quod interna naturæ vis lupum et taurum armis illis uti docuit? at Scæva armis a natura sibi datis, dextera scilicet, ad vim inferendam non utitur; crede enim isti homini nequam et prodigo matrem, diutius quam optat viventem, non *pia* (homini sceleстissimo per antiphrasin, ut loquuntur Grammatici, *pia dextra* tribuitur) *dextra* scelus faciet (mirum sane, quomodo aliter agunt animalia, dum neque lupus quemquam calce, sed dente, neque bos dente, sed cornu invadit), sed veneno anum necabit. Horatius non elevat scelus Scævæ, quod iste matrem veneno occidit, sed potius illud æque grave esse, ac si matrem impia dextra occidisset, ostendere vult. Ceterum quod de naturæ potentia affert poeta, id in sequentibus ad se ipsum sive ad satirarum scribendarum impetum, cui resistere nequeat, transfert. Per omnia autem exprimere voluit hoc: natura unumquemque, quibus se defendat, vel alios aggrediatur, armis instruxit; me satirarum quibus in vitia hominum invehar, scribendarum facultate instruxit; ergo scribam. *Scævæ*: Schol. Cruq., *Scæva luxuriosus quidam fuit, qui matrem dato veneno necavit, propterea quod ei nimis diu viveret*. *Vivacem*: *vivax* jam in propria significatione, de eo cui vita longior contingit. Verba, *mirum* usque ad *petit bos* parentheseos signis distinxi. *Vitiato melle*, admixto melle, per cicutam vitiato.

58. *Mors atris circumvolat alis*. Morti, ut diis plurimis ad celeritatem, qua illi ubique adsunt, designandam tribuuntur alæ, et quidem Morti convenienter *atræ*.

59. *Dives*, cett. Seu dives sum, seu inops, seu vivo Romæ, seu, si fors ita jusserit, exsul sum. Ad *jusserit* supplenda est omissa particula *si*, ut in vernacula, *will es das Schicksal so*.

60—62. *Vitæ color*, vitæ conditio, status, fortuna: inf. Epist. i, 17, 33, *Omnis Aristippum decuit color, et status, et res*. *O puer, ut sis*, cett. Trebatius voluit dicere, Vereor, Horati, ne scribendis satiris gratiam amicorum, ut Mæcenatis, cett. perdas; pro eo dixit, *metuo, ut sis vitalis, puer*: scilicet non medici, ut observat Baxterus, sed parentes et alii qui puerum aliquem pro ætate nimis ingeniosum et acutum animadvertunt, dicere solebant,

Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Lælius et, qui
Duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen,
Ingenio offensi? aut læso doluere Metello?
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit, populumque tributim;
Scilicet uni æquus virtuti, atque ejus amicis.
Quin ubi se a vulgo, et scena in secreta remôrant
Virtus Scipiadæ, et mitis sapientia Lælî;
Nugari cum illo, et discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
Infra Lucilî censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia, et, fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hinc diffindere possum;

solentque, *metuo, ut hic puer vitalis sit;* et hanc ipsam ob causam Trebatius Horatium jam *puerum* nimis ingeniosum appellasse videtur. *Frigore*, dum amicorum favor erga te frigere incipit, *hoc frigore te feriet*, percutiet, vitam quasi tibi eripiet. Notum est illud Terent. Eunuch. ii, 2, 37, *nimirum hic homines frigent*, h. e. *vilipenduntur*. Comparant Horatii imitatorem Pers. i, 109, *Vide sis, ne majorum tibi forte Limina frigescant.*

64. *Detrahere pellem*, tollere externam hominum speciem, aperta reddere quæ occultantur. *Nitidus*, speciem pulchram et honestam præ se ferens, *speciosus pelle decora*. *Per ora*, in conspectu hominum.

65. *Cederet* pro, incederet, ut probant exempla a Bentleio allata, Plaut. Casin. ii, 8, 10, et Pseudol. iv, 1, 45. *Introrsum turpis:* simillime inf. Epist. i, 16, 44, *Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota Introrsus turpem, speciosum pelle decora.*

66. *Duxit ab oppressa Carthagine nomen*, sc. Africani: sermo est de P. Scipione Africano minore, qui familiarissime vixit cum Lælio.

67. *Ingenio offensi*, sc. sunt, ut v. 74, *soliti* pro, soliti sunt. *Ingenio*, sale satirico Lucilii. *Læso Metello*, h. e. de Metello versibus famosis lacerato. Intelligendus autem est Metellus Macedonicus, a Scipione, Lucilii amico, in republica dissentiens.

68. *Lupo:* Heindorfius cogitat de L. Cornelio Lentulo Lupo, anno Urb. DXCVII consule cum Q. Marcio Figulo. *Cooperto*, ut *onerare aliquem maledictis* apud Plautum ac Terentium. *Atqui*, jam vero non Metellum tantum et Lupum, sed alios quoque *primores*.

69. *Arripuit*, insectatus est: *arripere* est fere, quod in v. 77 *illidere dentem;* nos, *anpacken*. *Tributim*, per singulas tribus.

70. *Æquus*, favens, placidus. *Ejus amicis*, virtutis amantibus.

71. *A scena*, a theatro quasi rerum publicarum, a luce publica, a frequentia hominum: *in secreta*, intra privatos parietes, ubi a frequentia hominum secreti vel sejuncti vivimus; intelligi potest villa.

72. *Scipiadæ:* vid. ad v. 17. *Virtus Scipiadæ*, fortis Scipio; ut sup. Od. iii, 21, 11, *virtus Catonis* pro ipso Catone virtutis studioso. *Sapientia Læli*, sapiens Lælius.

73. *Nugari*, pueriles jocos miscere, pueriliter jocari, ut inf. Epist. i, 18, 60. *Discincti*, negligentius vestiti, ut solent qui ad res publice gerendas e domo non prodeunt. *Ludere:* Schol. Cruq., *Scipio Africanus et Lælius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Lælio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur:* cf. Cic. de Orat. ii, 6. *Soliti*, sc. sunt, ut v. 67, *offensi*. *Infra Lucili censum:* quamvis Lucilius est *me melior*, h. e. nobilior, ut loquitur Noster sup. v. 29.

76. *Cum magnis*, Augusto, Mæcenate, cett.

77, 78. *Et, fragili quærens*, cett. et dum livor edax quærit dentem infigere in corpore facile lacerando, inveniet, se nihil efficere posse in corpore *solido*, non facile perfringendo.

Sed tamen, ut monitus caveas, ne forte negotî
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumque. Esto, si quis mala: sed bona si quis
Judice condiderit laudatus Cæsare? si quis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
Solventur risu tabulæ; tu missus abibis.

SATIRA II.

Quæ virtus, et quanta, boni, sit vivere parvo,
(Nec meus hic sermo est, sed quæ præcepit Ofellus

79, 80. *Nihil hinc diffindere possum.* Mira in hoc loco est lectionis varietas: in vett. librr. enim et editt. pro *diffindere* teste Fea legitur vel *diffingere*, vel *diffundere*, vel *diffidere*, vel *defingere*, vel *defindere*, vel *diffigere*, vel *defringere*. Bentleius et Heindorfius defendunt *diffingere*, ut sit, mutare, immutare; sed hoc parum respondet verbis præcedentibus, *nisi quid tu—Dissentis:* ego dedi *diffindere*, quod in eodem sensu, quo *secare* sup. Sat. i, 10, 15, et inf. Epist. i, 16, 42, pro, dirimere, positum existimo.

81. *Sanctarum inscitia legum:* non leges xii Tabb. poeta respexit, sed quascunque alias, quibus, ne quis maledicis libris vel ignominiosis carminibus aliorum bonæ famæ noceret, cautum fuit: *leges sanctæ*, sancte omnino cuique observandæ.

83. *Jus est Judiciumque*, in jus et judicium vocatur.

85. *Latraverit*, latrando petiverit, allatraverit: cf. sup. Epod. 6 ad v. 1—4: *latrare aliquem* pro *allatrare aliquem* dixit quoque Noster Epod. 5, 58, et Epist. i, 2, 66. Ceterum locutio, *latrare* vel *allatrare aliquem* non tantum, ut putat Bentleius, de ignavis et timidis, qui vano latratu fortiores petant, sed in universum pro, maledicta alicui ingerere ponitur: cf. Livium a Gesnero laudatum xxxviii, 54, ubi Cato Scipionis magnitudinem *allatrasse* dicitur. Eadem imagine, a canibus acrioribus translata, aliquis *opprobriis mordere* inf. Epist. i, 16, 38, et, qui *mordet* opprobriis, *mordax* dicitur sup. Sat. i, 4, 93. Pro *latraverit* in uno codice apud Feam et in aliquot Lambini libris reperitur *laceraverit*, quod aperte speciem interpretationis vocis *latraverit* præ se fert. Nihilominus tamen lectionem *laceraverit* prætulerunt Bentleius et Heindorfius.

86. *Solventur risu tabulæ:* Schol. Acr., *Aut, subsellia solventur, i. e. compago lignorum, aut ipsæ leges*; unde Heindorfius hunc locum ita in notis Germanice interpretatus est, *es wird sich ein solches Gelächter erheben, dass davon die Breter aus einander gehn.* At ex qua tandem causa tanti cachinni extollendi erant, ut eorum sonitu et fragore subselliorum tabulæ solverentur? Quis tale quid Horatium nunc exprimere voluisse sibi persuadeat? Imo ex mea sententia Trebatius, qui Horatio respondet, exprimere voluit hoc: Sane, si carmina quæ componis bona sunt, et tu ipse integer opprobriis tantum dignos perstringis, leges in tabulis perscriptæ *solventur* illa vi, quam in maledicos et calumniatores habent, *risu*, non sine risu, dum ipsi judices ridebunt homines, quorum vitia tu deridenda propinasti; et sic *missus* (impune) ex judicio *abibis*. *Lege* aliquis *solvi* dicitur, in quem lex aliqua non exercenda esse judicatur: inf. Sat. 6, 69, *Solutus legibus insanis*, Liv. x, 13, *tribunique plebis—aiebant, se ad populum laturos, uti legibus solverentur.* Jam ipsæ leges in tabulis perscriptæ *solvi* dicuntur, sc. vi, quam leges in eos tantum habent, qui vere contra eas peccant. At Horatius, qui, ipse integer, opprobriis tantum dignos sale satirico perfricuit, non peccavit contra leges, in homines malo animo aliorum bonæ famæ insidiantes latas: inf. Epist. ii, 1, 153, *Quin etiam lex Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam Describi.* Ergo Trebatius, leges illas *solutum iri*, h. e. non in Horatium exercitum iri, ait.

SATIRA II.

Eos, qui paucis contenti vitam instituere didicerunt, longe feliciores esse ho-

Rusticus, abnormis sapiens, crassaque Minerva,)
Discite, non inter lances mensasque nitentes,
Quum stupet insanis acies fulgoribus, et quum
Adclinis falsis animus meliora recusat;
Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus judex. Leporem sectatus, equove
Lassus ab indomito, vel, si Romana fatigat
Militia adsuetum Græcari (seu pila velox,
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit, pete cedentem aera disco),
Quum labor extuderit fastidia, siccus, inanis,
Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno

minibus aut luxuriose viventibus, aut avaris, uberius poeta ad præcepta rustici cujusdam prudentioris, Ofelli, in hac satira docet.

1. *Quæ virtus*, cett. sensus: quanta sit eorum, qui paucis contenti vivunt, virtus atque felicitas, id a sapiente rustico, Ofello, discite; et in hujus rei veritatem non inter lætas epulas, quibus animus facile in fraudem inducitur, sed impransi mecum inquirite. *Virtus*, de sapientia, qua quis ea, quæ ad vitæ felicitatem pertinent, sequitur. *Boni*, pro vulgari, *carissimi;* appellat poeta lectores vel amicos, quorum animi ejusmodi præceptis patent.

2. *Sed quæ*, sed verba sunt quæ. Pro *quæ* alii, *quem*, quam lectionem tuetur Heind.

3. *Abnormis sapiens*, h. e. philosophus, qui nulli normæ, h. e. nulli philosophorum disciplinæ unice addictus, ipse quæ vera sunt investigat, αὐτοδίδακτος. *Crassaque Minerva*, non philosophica subtilitate, sed rustica simplicitate, non ex artis præceptis, sed sine arte.

4. *Nitentes*, poculis, vasis argenteis, cett.

5. *Insanis*, retulerim ad insaniam hominum qui ejusmodi fulgoribus, vasorum scilicet magnificentia, exsplendescere cupiunt.

7. *Impransi*, non inter magnificas epulas. *Cur hoc?* cur non inter magnificas epulas?

8—18. Loci sequentis structura et verborum junctura videtur prima specie paulo molestior; sed si omnem sententiam recte junxeris et copulaveris, bene ei respondere verba omnia intelliges. Sententia est fere hæc: Causam, si potero, afferam: animus scilicet, ciborum copia et jucunditate captus, veluti judex auro corruptus, male veritatem perscrutatur. (Is tantum, qui sitit et esurit, non contemnit vulgares cibos.) Quodsi igitur aut venando aut equitando, vel, si magis tibi placent pueriles Græcorum exercitationes, aut pilam aut discum jaciendo, fastidia expuleris, tum sitiens esuriensque non spernes vilem cibum; non mulsum, non pisces appetes, sed panis cum sale bene tibi sapiet.

9. *Leporem sectatus, equove:* venandi et equorum domandorum studium pertinet ad militiam Romanam, sive ad ea studia et exercitationes, quibus corpora ad labores in bello ferendos corroborarentur; hinc Horatius sup. Od. iii, 24, 54, de Romanis a prisca pueros educandi ratione degeneratis, *Nescit equo rudis Hærere ingenuus puer, Venarique timet.* Locus classicus de venationis apud Romanos laude atque honore est inf. Epist. i, 18, 49, *Romanis solemne viris opus, utile famæ, Vitæque et membris*, cett.

10, 11. *Si Romana fatigat*, cett. si hæc militaris Romanorum vires exercendi ratio molesta est tibi, ludicris Græcorum exercitationibus assueto; *Græcari* (ἑλληνίζειν), Græcorum more pilæ et disci jactu exerceri: de *disco* vid. sup. ad Od. i, 8, 11. *Vel (si—Græcari), seu pila*, cett. junge et explica, vel (si mavis *Græcari)*, sive pilæ lusus tibi magis placet, pila lude, sive magis te delectat discus, discum jace, tum, cum hic labor fastidium e stomacho expulerit, sitiens esuriensque sperne, si potes, vilem cibum, h. e. non spernes, non bibere cupies mulsum; tum, si promus, qui cibum tibi suppeditet, non domi est, si piscium capturam in mari tempestas impedit, panis cum sale famem leniet.

12. *Molliter austerum*, cett. versus ele-

Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
Defendens pisces hiemat mare; cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas, aut
Quî partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quære
Sudando; pinguem vitiis albumque neque ostrea
Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin
Hoc potius, quam gallina tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro

gantissimus! dum is, quem pilæ studium agitat, tam suaviter inter ludendum afficitur, ut ne sentiat quidem graviorem virium intentionem.

13. *Cedentem aera*, dum discus aera penetrat, aer ei cedit.

14. *Extuderit*, tundendo ejecerit, pepulerit; sed Bentleius, quia *extundere* ea, qua nunc positum est, significatione alibi non occurrat, pro *extuderit* unici Codicis auctoritate recepit, *expulerit;* quæ tamen lectio recte jam aliis interpretatio *τοῦ extuderit* visa est.

15, 16. *Nisi Hymettia mella Falerno Ne biberis*, bibe tum nihil aliud, nisi *mulsum;* sic enim vocatur potus e vino et melle optimo confectus; sicut autem vinum, in agro Falerno sub monte Massico natum, ad vina præstantiora, ita mel ab apibus in monte Hymetto in Attica collectum (cf. sup. Od. ii, 6, 14,) ad mella optima referebatur. Laudant de *mulsi* confectione Macrob. Sat. vii, 12, p. 668, edit. Zeun., *unde est illud proverbium, quo gulones utuntur, Mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno:* cf. Colum. ii, 41.

17. *Defendens pisces:* cum tempestas sævit in mari, pisces capi nequeunt; tempestas igitur pisces defendit ab hominum insidiis. *Hiemat* (χειμάζει), tempestate agitatur; sic *hiems* (χειμὼν) tempestas.

18, 19. *Unde putas, aut Quî partum?* (ut v. 7, *Cur hoc?)* Unde, aut qua tandem re alia, nisi fame, hanc felicitatem, qua panis cum sale tibi bene sapit, partam esse putas?

19. *In caro nidore*, in multi pretii cibis, quorum odore nares cupedias appetentium *supinantur*, ut loquitur Noster inf. Sat. ii, 7, 38.

20. *Tu:* de vi pronominis *tu* in formulis, quibus præcepta dantur, exempla ad hunc locum collegit Heindorfius. *Pulmentaria quære Sudando:* pro vulgari, labora et suda, ut esurias, suaviter Horatius dixit, sudando quære pulmentaria; nam cui stomachus post laborem bellum indicit, ei vilis cibus est pro pulmentariis, is pane sicco æque delectatur ac pulmentariis, et proinde per famem quærit sibi quodammodo pulmentaria. Sunt, qui in hoc loco Horatio obversatum esse dicant Socratem, qui, cum usque ad vesperam (sunt verba Ciceronis in Quæst. Tusc. v, 34) contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret, responderit, se, quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem. *Pulmentaria* sive *pulmenta*, de variis cibis, quibus prisca ætate præter pultem, et postea præter panem, fruebantur homines, et proinde de cibis quoque lautioribus et jucundioribus.

21, 22. *Pinguem vitiis*, obesum ob vitam mollem, ignavam, et luxuriosam; *albumque*, hominum enim lautius et mollius viventium vultus albi fere coloris esse solet. Hinc inf. v. 76, *vides, ut pallidus omnis Cœna desurgat dubia. Ostrea (Auster)*, duabus syllabis, ut sup. Sat. i, 8, 45, *cerea*, pronunciandum. *Scarus:* vid. sup. ad Epod. 2, 50. *Peregrina lagois:* Schol. Porph. *avis leporini coloris;* Schol. Acr., *Lagois avis, quæ carnem leporis habere perhibetur. Aut est genus piscis, quod in mari Italo non invenitur.* De pisce, qui apud nos dicitur *Seehase, Cyclopterus Lumpus*, Linn. vix cogitari potest, quia ne esculenta quidem est ejus caro.

23 sqq. *Vix tamen eripiam*, cett., nihilominus tamen, si pavo una cum gallina in mensa appositus sit, vix te retineri patieris, quin pavonis potius, quam gallinæ carne palatum permulcere cupias, deceptus scilicet vana ob externam rerum speciem opinione, quia rara avis magno pretio veneat, et quia pavo, cum caudam pulcherrimis coloribus distinctam pandit, jucundum spectaculum præbeat. *Vix tamen eripiam* cett. scil. tibi, h. e. ex animo tuo evellam vanam illam opinionem, qua pavonis (quia carior est, et pulchrioribus coloribus distinctus) carnem gallinæ carni præferendam existimas.

Rara avis, et picta pandat spectacula cauda:
Tanquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris ista,
Quam laudas, pluma? cocto num adest honor idem?
Carne tamen, quamvis distat nihil, hac magis illa!
Imparibus formis deceptum te patet. Esto!
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet? pontesne inter jactatus; an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem
Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video; quo pertinet ergo

25. *Vanis rerum*, vanis rebus, h. e. externæ rerum speciei vanitate (nos, *vom trügerischen Schein der Dinge verblendet*). *Vana rerum*, ut *vitia rerum*, *ficta rerum*, *abdita rerum*, *amara curarum*, *ardua montium*, *strata viarum*, et similia.

26. *Picta pandat spectacula cauda*, eleganter pro vulgari, pictam caudam pandat spectaculo.

27. *Tanquam ad rem attineat quidquam*, tanquam hæc pavonis raritas et pulchritudo quidquam *(ad rem)* ad saporem attineat.

28. *Nŭm ădest*, littera *m* a sequentis vocis vocali non absorpta corripitur, ut sup. Sat. i, 9, 38, *si mĕ ămas;* alia quædam exempla ex Ennio et Lucretio attulit Lambinus. *Honor*, pictæ caudæ pulchritudo.

29. Hic versus mirum in modum vexavit omnes interpretes, nec quisquam commodum sensum inde elicuit. Ego eum ita interpretor: *Carne tamen hac* pavonis, *quamvis distat nihil, magis* (potius quam) *illa* gallinæ carne palatum tergere vis! Jam Gesnerus ad *carne* supplendum esse, ex v. 27, *vesceris* suspicatus est; sententia postulat, tamen carnem pavonis gallinæ carni præfers! et hæc sententia exit, si mecum ex v. 24 suppleveris, *palatum tergere vis;* aliter vix ex hoc loco te expedias. *Vesceris—magis* vix fert Latinitas.

30. *Imparibus formis*, diversa pavonis et gallinæ forma, h. e. externa specie. *Esto!* sit ita. Sed ulterius progrediuntur lautarum epularum æstimatores, dum de interna quoque ciborum bonitate subtiliter judicant.

31—33. *Unde datum sentis*, cett., unde, quæso, tibi datus est hic sapor subtilior, ut discernere possis lupum in Tiberi captum ab eo qui in mari captus sit? Schol. Cruq., *unde nosti, quo sensu percipis, quod iste lupus potius est marinus, quam fluviatilis? At, qui palati subtilitate gloriantur, melioris saporis aiunt esse pisces illos, qui rapidiore unda exercentur* (circumaguntur), *quam qui languidiore torpescunt; idcirco dicuntur lupi esse meliores, qui inter duos pontes* (pontem Milvium et Sublicium), *ubi aqua concitatior est, quam qui in ostiis Tiberis.* *Lupus*, λάβραξ, (nos, *Meerwolf) Perca Labrax*, Linn. *Captus hiet*, significantius pro, captus sit; nam *hiant* fere pisces in patina appositi.

33 sqq. *Laudas, insane, trilibrem Mullum*, cett. Poeta transit ad aliud genus insaniæ, qua ab hominibus luxuriose et magnifice viventibus ciborum genera, quæ rarius proveniunt, rariusque inveniuntur, in magno pretio ponuntur; at alia, licet ejusdem saporis, quia sunt vulgaria, ab iisdem contemnuntur: sic *mullus* (qui piscis apud nos dicitur *Rothbart, mullus barbatus*, Linn. vulgo *Heringskönig)*, cui natura modicum corpus tribuit, si ad eam usque magnitudinem accreverat, ut esset *trilibris*, immenso pretio a Romanis emi solebat (vid. Heindorf.), at *lupus*, qui natura sua est *procerus* (h. e. longior) et grandioris ponderis, ab iisdem vilipendebatur. *Insane:* Ofellus appellat aliquem insaniæ, de qua sermo est, consortem.

34. *Singula pulmenta* explicat Heindorfius de singulis dissecti mulli partibus, sive frustis, quæ cuique convivæ offerebantur; sed hanc explicationem non admittit vox *pulmentum*, nam per *pulmenta* intelliguntur obsonia, ex carne assa vel elixa, ex piscibus et aliis ciborum generibus confecta (nos, *Gerichte Schüsseln):* cf. sup. ad v. 20, et inf. Epist. i, 18, 48. Nec jam sermo esse videtur de convivio aliquo, sed potius de homine aliquo luxurioso, qui comparatum sibi forte magno pretio mullum trilibrem, quia solus eum una cœna consumere nequit, in plures cœnas sive *in singula pulmenta (in einzelne Gerichte)*, dividere debet. Alii convivatorem in ipsa cœna trilibrem mullum in singulas offas dividentem intelligunt.

35—38. *Ducit*, trahit, capit, inducit, decipit. *Quo pertinet—lupos?* quid igitur in

Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
Majorem natura modum dedit, his breve pondus.
Jejunus raro stomachus vulgaria temnit.
Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos
Præsentes, Austri, coquite horum obsonia! Quamquam
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Ægrum sollicitat stomachum, quum rapula plenus
Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Gallonî præconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tum rhombos minus æquora alebant?
Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido;

causa est, quod nihil curas proceri corporis lupos? *Ofellus* ipse respondet, *quia scilicet natura illis* (lupis) corpus longius et grandius, *his* (mullis) brevius et minoris ponderis, dedit. Laudatur autem et præfertur a lautarum epularum æstimatoribus mullus *trilibris*, quia excrevit in magnitudinem insolitam. (*Ille* nonnunquam ad proximum, *hic* ad remotius refertur: vid. Duker. et Drakenb. ad Liv. xxiv, 28, § 3). Hæc igitur est causa, cur stomachus ditiorum, qui *raro jejunus* fit (raro esurit), vulgaria et proinde vulgaris magnitudinis lupos contemnit. Heindorfius pro, *raro* vel *rare*, malebat cum Schol. Acr. *rari*, scilicet, ut *jejunus rari* jam sit, cupidus rari, allato exemplo ex Justin. xxxviii, 6, *animos divitiarum avidos ac jejunos habere;* modo hoc exemplum non ex scriptore serioris ætatis petitum esset.

39, 40. *Porrectum magno*, cett. "Equidem vellem, me oculis meis metiri posse mullum magnum in magno catino porrectum," dicere solet homo gulosus, monstrosis istis et rapacibus avibus, Harpyiis, æquiparandus. De fœda Harpyiarum forma, voracitate, et rapacitate est locus classicus apud Virg. Æn. iii, 219 sqq. ubi confer Excurs. Heynii vii.

41. *At vos præsentes, Austri*, cett. at vos, Austri, adeste, et vi vestra efficacissima horum hominum gulosorum obsonia putrefacite. *Presentes*, qui, cum adsunt, statim vim exercent, quam exercere possunt: cf. sup. ad Od. i, 35, 2.

42. *Quamquam Putet—recens*, quamquam vel recens aper rhombusque *putet*, non proprie quidem, sed quia, quasi *puteat*, nauseam creat: observa suave ὀξύμωρον in *recens* et *putet*. Pro *rhombusque* malim, *rhombusve;* sæpissime enim in *que* et *ve* peccatum est a librariis: vid. Drakenb. ad Liv. xxiv, 10, § 2; hinc supra quoque Sat. i, 4, 75, pro, *quique lavantes* tentabam, *quive lavantes*. De *rhombo* (*Butte, Schollenfisch*), cf. sup. Sat. i, 2, 116, et Epod. 2, 50.

42, 43. *Mala copia quando Ægrum sollicitat stomachum*. *Quando* (quandoquidem, quia) *mala* (nimia, noxia) *copia* (sc. ciborum) *sollicitat* (commovet, turbat, torquet, tentat) *ægrum* languentem, marcescentem) *stomachum:* an pro, *mala* Horatius fortasse scripsit *male? male sollicitat*, male afficit, male commovet, concitat. *Rapula* (*Radieschen*), quæ ad excitandum edendi desiderium sumuntur. *Plenus* sc. ciborum, satur; *plenus* passim omissa re cujus quis plenus est. Sic inf. Epist. ii, 1, 100, puella *plena*, sc. ludi, ludo exsatiata: cf. Epist. i, 20, 8, et Epist. ii, 2, 154.

44, 45. *Acidas inulas* (*Alant*): Schol. Acr., *Non quod acida est hæc herba, sed quod, cum coquitur, aceto conditur. Necdum omnis abacta Pauperies epulis regum*, suaviter pro vulgari, necdum omnes cibi, quibus pauperes vescuntur, exclusi sunt ab epulis *regum*, beatiorum, ditiorum, ut sup. Od. i, 4, 14, et Sat. i, 2, 86.

46—50. *Nigrisque oleis:* nigri coloris oleas, ut observat Gesnerus, ad condiendum commendat Colum. xii, 48, 49: cf. Voss. ad Virg. Geo. ii, 85. *Haud ita pridem*, cett. non ita pridem præco *Gallonius*, quod præter censum et disciplinam, tanquam esset homo dives et nobilior, magni pretii acipenserem in mensa apponi jusserat, notam sibi contraxit infamiæ. Schol Cruq., *Gallonius præco primus* (inter præcones) *acipenserem piscem suæ men-*

Donec vos auctor docuit prætorius. Ergo,
Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana juventus.
Sordidus a tenui victu distabit, Ofello
Judice; nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis, ex vero ductum, cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna,
Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum; et,
Cujus odorem olei nequeas perferre (licebit
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur, et horum

sæ apposuit, quare ejus mensa a Lucilio quoque taxatur. Versus Lucilii servati sunt apud Cic. de Fin. ii, 8, *O Publi, o gurges, Galloni, es homo miser,* inquit, *Cœnasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum decumano. Piscis acipenser (Stör)* apud nos quidem non, ut olim (vid. Heindorf. ad h. l.), ad lautiores epulas refertur. Plinius quoque in Hist. Nat. ix, 26, miratur, quod *piscium apud antiquos nobilissimus* apud suæ ætatis homines in parvo sit pretio. Nec Horatius sive Ofellus laudat *acipenserem*, sed potius de mutabili in hac re hominum ingenio agit; nam paulo post in v. 51 dicit, *Si quis nunc mergos suaves edixerit assos, Parebit pravi docilis Romana juventus. Tutus erat rhombus,* cett. nemo rhombo, nemo ciconiæ pullis insidiabatur. *Docuit*, sc. ciconiæ pullos comedere, *prætorius.* Schol. Cruq., *Asinius Sempronius Rufus prætorius instituisse creditur, ut ciconiarum pulli manducarentur; quare, cum in prætura petenda repulsam tulisset, tale epigramma meruit: Ciconiarum Rufus iste conditor Hic est duobus elegantior Plancis; suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.* Salse dicitur *prætorius*, qui in prætura petenda repulsam tulit.

51. *Edixerit*, tanquam prætor vel homo prætorius, sicuti Asinius Sempronius Rufus, cum irrisione pro vulgari, docuerit assos mergos suaves esse. *Mergus (Taucher)*, avis macilenta et insipida.

53—55. *Sordidus a tenui*, cett. Ofellus, qui adhuc disputavit de hominibus gulosis et luxuriose viventibus, dum commendat victum tenuem, eum a victu sordido diligenter distinguendum esse monet; eum enim frustra vitare *vitium illud*, luxuriam puta, qui perverso animo ad vitium contrarium, ad sordidam avaritiam, transeat: sup. Sat. i, 2, 24, *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. Te—pravum*, te ut hominem prava et deteriora sequentem; eodem redit lectio *pravus*, quam defendit Bentleius. *Alio*, ad aliud vitium.

55—57. *Avidienus*, nomen, ut videtur, fictum. *Ex vero*, a spurcitia scilicet et impudentia; *ductum*, tractum, vel, ut alii legunt, *dictum* (inditum). *Est* (ἐσθίει), edit: inf. Epist. i, 2, 39, *si quid est animum.*

58. *Ac, nisi mutatum*, cett., ac vinum, nisi est vitio corruptum et in acetum fere mutatum: cf. inf. Sat. ii, 8, 50. *Parcit defundere*, exquisite pro, parce defundit; sc. ex dolio in amphoram vel cadum: alias *parcere* cum infinitivo eleganter pro, *non*, nolle, cunctari, a se impetrare non posse: sup. Od. iii, 28, 7, *Parcis deripere horreo Cessantem Bibuli Consulis amphoram*, ubi vide quæ notavimus: *defundere*, quod nos dicimus, *abziehen.*

59—61. *Licebit*, pro, licet, quamvis, ut sup. Epod. 15, 19, *Sis pecore et multa dives tellure licebit. Repotia:* per *repotia* designari videtur *potationis repetitio*, sive die post nuptias proximo, sive septimo. Festus, *Repotia: postridie nuptias apud novum maritum cœnatur, quia quasi reficitur potatio.* Schol. Acr., *Repotia dicuntur septimus dies, quo nova solet nupta redire ad parentes suos:* vid. Wernsdorf. de Repotiis Veterum, 1780. *Albatus*, indutus alba veste, quam, qui solemnibus epulis intererant, gerere solebant. Cic. in Orat. in Vatin. c. 13, *cum ipse epuli dominus, Q. Arrius, albatus esset.*

62. Ad *instillat* elice ex antecedentibus

Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis angit.
Mundus erit, qui non offendat sordibus; atque
In neutram partem cultus miser. Hic neque servis,
Albutî senis exemplo, dum munia didit,
Sævus erit, neque, sicut simplex Nævius, unctam
Convivis præbebit aquam: vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc, victus tenuis quæ quantaque secum
Afferat. In primis valeas bene: nam variæ res
Ut noceant homini, credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit; at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque prægravat una,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.

oleum; verba enim jungenda sunt sic: et oleum, *cujus odorem perferre nequeas, ipse* sordidus convivator, non servus, *cornu bilibri* (ex gravioris ponderis amphora cornea vel vasculo corneo, elegantiora enim vascula non inveniri solent apud homines sordidos) *instillat caulibus. Veteris non parcus aceti*, quia vetustate corrupto aceto ne avarus quidem facile parcit.

63. *Utrum horum*, utrum ex his duobus, quos descripsi, Galloniumne, qui splendide, an Avidienum, qui sordide vivit.

64. *Hac urget lupus, hac canis angit.* Pro *aiunt* dedi *angit*, quod est in omnibus apud Feam codicibus. Sane si legeris, *aiunt*, haberi omnino hæc verba debent pro proverbio. Sed, ut nihil dicam, hujus proverbii apud nullum alium scriptorem exstare vestigium, ipse sensus, qui ei inesse debet, rei, de qua sermo est, plane non convenit. Nullus enim alius sensus ex hoc proverbio elici potest, nisi hic: ego ab utraque parte premor et in angustias detrudor; inops igitur sum consilii, quid faciam. Sed *sapiens* (h. e. prudens, *der Verständige*) interrogatus, quali victu usurus, utrum luxuriosum an avarum imitaturus sit, non inops erit consilii, quid faciat, sed statim se neutrum imitaturum esse respondebit. Et hæc responsio expressa est verbis, *Hac urget lupus, hac canis angit*; comparatur scilicet homo luxuriosus (cujus gula in v. 40 dicitur *digna rapacibus Harpyiis*) cum lupi voracitate, et homo sordide avarus (*Avidienus, cui Canis, ex vero ductum, cognomen adhæret*) cum canis spurcitia et impudentia; sensus igitur, neutrum imitabitur sapiens, luxuriosus enim lupo, et avarus cani est similis. *Urget*, imminet, infestus est, molestus est.

65 sqq. *Mundus erit*, cett.: transit ad laudes victus tenuis, quo sapiens utitur. Sensus, sapiens eatenus recte dicetur *mundus*, quatenus convivas non offendat sordibus; idemque, quod ad externum convivii cultum spectat, in neutram partem (*miser erit*) nimius vel reprehendendus erit, h. e. neque in mundiore cultu modum excedet, neque sordibus convivium inquinari patietur; hic igitur neque in servos, dum sua cuique ministeria assignat, ad Albutii exemplum, si quid peccaverint vel commaculaverint, sæviet, neque, sicut candidus et mitioris animi Nævius, indulgebit servis, si aquam impuram et sorde pollutam convivis præbuerint; hæc quoque indulgentia ad vitia pertinet.

65. Pro, *qui*, Bentleius, secutus Schol. Acr., dedit *qua* (quatenus); sed eodem redit *qui* cum conjunctivo.

66. Heindorfius jungit *cultus* in genitivo cum *miser*, quod est durissimum; nam exempla, ab eo allata, huc non quadrant; ego *cultus* in genitivo ad *in neutram partem* refero, et *miser* pro, nimius, explico.

67. *Albutî senis.* Schol. Porph., *Hic est Albutius, qui et avarus et elegans conviviorum apparator sævus est habitus in servos* (*Schol. Cruq.*), *asper in exigenda a singulis pensi ratione castigandoque, adeo, ut servos nonnunquam castigaret prius, et cæderet, quam peccassent, dicens, vereri se,*

Alter, ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,
Sive diem festum rediens advexerit annus,
Seu recreare volet tenuatum corpus, ubive
Accedent anni, et tractari mollius ætas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam,
Quam puer et validus præsumis, mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
Illis nullus erat; sed, credo, hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius, quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum Tellus me prima tulisset!
Das aliquid famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupet humanam? Grandes rhombi patinæque

ne, cum peccassent, cædere tunc ei non vacaret.

68. *Unctam*, sorde inquinatam; hinc inf. de servis Sat. ii, 4, 78, *Magna movent stomacho fastidia, seu puer unctis Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit.*

71. *Variæ res*, varia ciborum genera; opponitur *esca simplex*.

72 sqq. *Escæ, Quæ simplex olim tibi sederit*, in stomachum demissa nihil ibi molestiæ et tædii excitaverit; tenuis enim et simplex victus quiete et sine molestia sedet in stomacho: nos, *einfache Speise, die dir sonst wohl bekommen ist. At simul*, cett., at si elixa simul assis, conchylia (*Muscheln*) simul turdis miscueris: in *miscueris* ultima syllaba per cæsuram producitur.

76. *Pituita*, tribus syllabis pronunciandum, ut inf. Epist. i, 1, vers. ult.

77. *Cœna dubia*, ob magnam lautissimarum epularum copiam, ubi conviva, quid potissimum sumat, dubitet: locutio Terentiana Phorm. ii, 2, 28.

78. *Vitiis*, suaviter de cibis, qui præter modum sumuntur.

79. *Divinæ particulam auræ*, cœlestis originis animum. Jam Pythagoras, et post eum Stoici, hominum animos divinæ mentis et animæ mundi *σπέρματα* quasi et *ἀποσπάσματα* esse statuebant. Virg. Æn. vi, 730, *Igneus est ollis vigor et cœlestis origo Seminibus*, ubi vid. Heyn. et Lambin. ad h. l. et quæ olim notavimus in Eclog. Vett. Poett. ad Sil. Ital. v. 71, p. 263.

80. *Dicto citius:* hæ voces non ad vocem *sopori*, sed ad *curata membra* referendæ sunt; sermo jam est de cœna frugali, quæ *cœnæ dubiæ* opponitur; post cœnam frugalem dicto citius peractam somnus et placida quies capitur.

82—84. *Hic tamen*, cett. Verum enim vero hic, qui tenui victu contentus vivit, poterit (*quondam*) nonnunquam *transcurrere ad melius*, transire ad victum meliorem sive lautiorem, poterit nonnunquam lautius vivere.

84. *Tenuatum*, attenuatum laboribus et exhaustum viribus. Notum est illud Ovidii (de Art. Am. i, 735), *Attenuant juvenum vigilatæ corpora noctes*. Pro, *ubique* legendum esse *ubive* (pro, vel quando) conjeceram, antequam notas Bentleii inspexi: cf. sup. ad v. 42.

86—88. *Tibi quidnam*, cett. Quomodo ad molliorem vitam, quam jam puer et ætate validiore præcipis, nova tibi in morbo aliquo vel in senectute accedere potest jucunditas? nam jucunditas illa jam præcepta est.

90—92. *Credo*, ut *puto, scilicet, videlicet*, de rebus quas ridemus. *Vitiatum*; vitio mali odoris corruptum, rancidum. *Commodius*, opportunius, ne deesset, quod dominus apponeret tardius advenienti hospiti, præcipue, quod rancidi apri caro ad lautiores epulas referebatur. *Integrum*, recentem, nondum vitiatum; nam aper *integer* opponitur *rancido*.

92, 93. *Hos utinam inter Heroas natum Tellus me prima tulisset!* Utinam vixissem ætate illa heroica! Id non serio

Grande ferunt una cum damno dedecus. Adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. Jure, inquit, Trausius istis
Jurgatur verbis: ego vectigalia magna
Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
Quod superat, non est, melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te divite? quare
Templa ruunt antiqua Deum? cur, improbe, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo?
Uni nimirum tibi recte semper erunt res!
O magnus posthac inimicis risus! Uterne
Ad casus dubios fidet sibi certius? hic, qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum?
An qui, contentus parvo metuensque futuri,
In pace, ut sapiens, aptarit idonea bello?
Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellum

dicit, sed ridet ætatem stultam hominum rancidum aprum præ recente laudantium. *Tellus prima*, antiquissima: sup. Sat. i, 3, 99, *Cum prorepserunt primis animalia terris*, ubi cf. not.

64. *Quæ carmine gratior aurem Occupet:* Schol. Porph., *Hoc Antisthenes dixisse traditur. Is enim, cum vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus* (hominibus convivas inter cœnam cantu dictisque exhilarantibus) *deditum, ait, miserum te, adolescens, qui nunquam audisti summum acroama, laudem tuam.* Huc pertinet locus Ciceronis a Lambino allatus pro Arch. c. 9, *Themistoclem dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cujus vocem libentissime audiret; ejus, a quo sua virtus optime prædicaretur.*

95. *Rhombi:* vid. sup. ad Epod. 2, 50.

96. *Cum damno*, cum rei familiaris jactura.

97. *Iratum patruum: patruæ verbera linguæ*, ut Horatius sup. Od. iii, 12, 3, de patruo, ut severo morum castigatore, loquitur; ubi cf. not. *Te tibi iniquum*, te tibi ipsi irascentem.

99. *As, laquei pretium;* ad emendum enim laqueum, quo gula frangatur, vel as sufficit. Comparant apposite Plaut. Pseudol. i, 1, 86: *Ps. Sed quid de drachma facere vis? Ca. Restim Mihi emere. Ps. Quam ob rem? Ca. Qui me faciam pensilem. Inquit*, sc. aliquis. Heindorf. malit, *inquis:* vid. de utriusque lectionis usu Bentl. sup. ad Sat. i, 4, 79. Sensus et nexus: hæc ad me non pertinent, inquit aliquis dives, qui luxuriose vivit: Trausius istis verbis jure objurgatur, quo ego sum longe ditior; nam ego *vectigalia magna*, h. e. magnos reditus, cett. ut sup. Od. iii, 16, 40, *parva vectigalia*, de modicis reditibus; ubi vid. notata.

102. *Superat*, pro superest; non raro enim *superare* pro superesse. *Non est*, non habes? *Melius*, prudentius, rectius.

103. *Indignus:* supple, qui egeat; homo qui non debebat egestate premi.

104. *Templa antiqua*, sup. Od. iii, 6, 3, vocantur *ædes labentes Deorum.*

105. *Non aliquid*, cett. Tune a te impetrare non potes, ut ex tantis divitiis conferas aliquid in publicum caræ patriæ commodum? Suaviter dives, quasi modiis metiatur pecuniam, repræsentatur.

106. *Nimirum*, ut *scilicet, videlicet*, et v. 90, *credo*, inservit irrisioni, ubi ejus quod affirmatur contrarium intelligendum est. *Tibi recte semper erunt res!* res semper tibi salvæ erunt, non mutabili fortunæ obnoxiæ erunt!

107. *Posthac*, si expertus fueris fortunæ inconstantiam. *Magnus risus*, pro vulgari, magno risui eris. Similiter aliquis *ludus jocusque* esse dicitur.

109. *Pluribus*, rerum abundantiæ. *Superbum*, fastidiosum, ut inf. 6, 86, *dens fastidiosus.*

110, 111. *An qui:* an is, qui in rebus secundis prudenter vitæ paucis contentæ assuefactus, ut sapiens, ad res adversas perferendas se præparaverit? Suaviter pau-

Integris opibus novi non latius usum,
Quam nunc accisis. Videas metato in agello
Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
Quidquam præter olus fumosæ cum pede pernæ;
Ac mihi, seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hædo; tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.
Post hoc ludus erat culpa potare magistra;
Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractæ seria frontis.
Sæviat atque novos moveat Fortuna tumultus:
Quantum hinc imminuet? quanto aut ego parcius, aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriæ telluris herum natura neque illum,

cis contentus comparatur cum eo, qui ad hostem, qui forte contra se exsurgat, repellendum jam in pace idoneis armis se instruit.

112. *His*, quæ præcepit Ofellus.

113. *Novi* pro, cognovi, vidi. *Latius*, liberius, largius, profusius: Juvenal. xiv, 234, *adeo indulgent sibi latius ipsi.*

114. *Videas:* videre tibi nunc eum licebit. *Metato in agello:* Schol. Acr., *Iste Ofellus proscriptus est, quia erat in parte Cassii, et possessio ejus tradita est militibus Augusti, quam Ofellus postea ab iis conduxit.* Hinc *metato* (passive, ut sup. Od. ii, 15, 15, et apud Livium xliv, 7) *in agello* (agri enim pertica metati sive ad mensuram decempedarum veteranis tradebantur) *nunc opus faciebat miser Ofellus, ab eo, cui cedere debuerat agrum suum, mercede conductus.*

115. *Fortem*, gnavum et robustum: inf. Epist. ii, 1, 139, *Agricolæ prisci, fortes, parvoque beati;* Tibull. ii, 2, 14, *Fortis arat valido rusticus arva bove.*

116. *Luce profesta:* dies *profesti* (nos, *Werkel-Tage*) opponuntur diebus festis, ut inf. Sat. 3, 144, *Qui Veientanum festis potare diebus Campana solitus trulla, vappamque profestis;* et sup. Od. iv, 15, 25.

119. *Operum vacuo:* mihi, cui ob imbrem rusticis laboribus operam dare non licebat. *Vicinus:* diebus enim pluviosis vicini vicinos in agris invisere solent.

120. *Bene erat, non piscibus,* cett. genio indulgebamus, non quidem ad piscium urbe petitorum sed ad hædi atque pulli ferculum: *bene esse aliqua re,* bene se habere alicujus rei fructu.

121. *Pensilis uva:* uvæ quas diutius integras servare volumus, nunc quoque filis suspendi solent in ædibus.

122. *Cum duplice ficu,* intellige ficus bifidas; ficus enim in duas partes divisæ siccabantur, et tunc aridæ in mensa secunda apponebantur: vid. Pallad. de Re Rust. iv, 10, 35, et ibi Schneid. et Veget. i, 38, 6, et i, 56, 17.

123. *Culpa potare magistra:* ita quidem, ut is qui contra leges convivii magistras culpam aliquam sibi contraxisset, cyathorum numerum quendam *pro pœna potare* juberetur.

124. *Ac venerata Ceres, ita,* cett. *Venerata* (passive), sc. libatione, ut *ita* (sc. venerata, ob hanc venerationem) *culmo surgeret alto,* segetem alte excrescere juberet.

128. *Nituistis,* suaviter pro, nutriti estis; nam bene nutriti, præcipue rustici, *nitent* vultu et corpore: Tibull. ii, i, 21, *Tunc nitidus, plenis confisus rusticus agris, Ingeret ardenti grandia ligna foco;* Phædr. iii, 7, 4, *unde sic nites? Ut,* postquam, ex quo tempore. *Novus incola,* advena, novus agelli nostri possessor, cujus nomen, ut ex versu 133 discimus, fuit Umbrenus: Virg. Ecl. ix, 2, 3, *O Lycida, vivi pervenimus* (sc. ad hanc tristem sortem) *advena nostri (Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli Diceret, Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.*

129. *Propriæ:* ut propria cuique maneat

Nec me, nec quemquam statuit: nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris,
Postremo expellet certe vivacior hæres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus erat, nulli proprius, sed cedit in usum
Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes,
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

SATIRA III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens,
Iratus tibi, quod vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? At ipsis
Saturnalibus huc fugisti! Sobrius ergo
Dic aliquid dignum promissis: incipe; nil est!

et perpetua quasi possessio; hinc v. 134, *ager nulli proprius.*

131. *Nequities:* vita nefaria et flagitiosa, qua quis bona sua perdit. *Vafri,* refer ad vafritiem hominis, qui jus callida interpretatione in rem suam detorquet; hinc sup. Sat. i, 3, 130, jurisconsultus Alfenus dicitur *vafer.*

132. *Vivacior,* longius altero vivens: sup. Sat. ii, 1, 35, *vivax mater.*

135. *Fortes,* ut viri qui forti animo Fortunæ iniquitatem et vicissitudinem perferunt: sup. Od. i, 7, 30, *O fortes, pejoraque passi Mecum sæpe viri, nunc vino pellite curas.*

SATIRA III.

Horatius loquentem secum inducit Damasippum, qui ex mercatore, bonorum naufragium passo, factus est philosophus circumforaneus. Hic igitur, præcepta, quæ ex ore Stertinii imbiberat, exponens, cum Horatio de sententia Stoicorum, *omnes homines, et ipsos Stoicos insanire,* disputat.

1—3. *Sic raro,* raro, et quidem tam raro; *ut,* cett. *scribis,* sc. carmina. *Scriptorum quæque retexens:* omnia quæ scripsisti retractans, emendans, expoliens, et quæ displicuerit, expungens; quod fiebat in palimpsesto, sive tabula cerata, unde scripta referebantur in *membranam.* Retexebat igitur Horatius scripta sua ad illud ab ipso datum præceptum (Epist. ad Pis. v. 388) *nonumque prematur in annum. Retexere:* translatum sane est a tela texta, quæ resolvitur; num vero poeta de Penelope cogitaverit, nolim equidem contendere cum interpretibus. *Vini somnique benignus:* ad largiores vini haustus et ad vitam desidem propensus. *Benignus* cum genitivo, ut *largus lacrimarum* apud Plaut. Asin. iii, 1, 30.

4. *Dignum sermone,* memoratu dignum (λόγου ἄξιον). *Quid fiet?* quid igitur facies? scribesne tandem, necne?

5, 6. *At ipsis Saturnalibus huc fugisti!* at videris certe ad scribendum appulisse animum, quia *ipsis Saturnalibus* ex strepitu urbis, ubi nunc omnes lætitiæ genioque suo indulgent, (*huc*) in otiosam tuam villam Sabinam te recepisti. De *Saturnalibus,* quæ in memoriam aureæ ætatis, ubi sub auspiciis Saturni communi libertate et æqualitate fruebantur homines, per aliquot dies inde a d. xiv Calend. Januar. licentius fere et luxuriosius celebrari solebant, nota sunt omnia. *Sobrius ergo:* ergo in villa tua, ubi ab urbana luxuria remotus nunc sobrie vivis, *dic aliquid dignum promissis,* cane carmen, quod respondeat excitatæ expectationi; nam Horatius, se aliquid scribere velle, *si* (ut v. 10 dicitur) *vacuum tepido cepisset villula tecto,* promisisse quasi videtur, certe *vultum multa et præclara minantis* in villa sua præ se ferebat.

6. *Incipe:* et mox, quasi aliquamdiu, sed frustra expectasset, addit, *nil est,* nihil in medium profers.

Culpantur frustra calami, immeritusque laborat
Iratis natus paries Dis atque poetis.
Atqui vultus erat multa et præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto:
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere, miser: vitanda est improba Siren,
Desidia; aut quicquid vita meliore parasti,
Ponendum æquo animo. Dî te, Damasippe, deæque,
Verum ob consilium donent tonsore: sed unde
Tam bene me nosti? Postquam omnis res mea Janum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,

7. *Immeritus paries laborat:* male se habet, male tractatur, sc. a poeta, qui, se nihil versuum proferre posse, indignans, *in parietem innocentem* iram effundit, eumque vel capite, vel pedibus, vel manibus petit pulsatque: *paries immeritus*, ut sup. Od. i, 17, 28, *vestis immerita* scindi dicitur.

8. *Iratis natus paries Dis atque poetis:* quod ad tristem sortem natum est, diis iratis natum esse dicitur; paries autem, qui iram poetarum experitur, non tantum *diis iratis*, sed etiam, quod jocose additur, *poetis iratis* natus dicitur.

9. *Vultus erat minantis*, pro vulgari, videbaris minari, speciem minantis præ te ferebas. *Minari* neque ad satiras minaces referendum, neque cum ironia de malis versibus dictum; sed simpliciter pro, meditari, promittere, moliri. Simillime inf. Epist. i, 7, 3, *Si quæret, quid agam, die multa et pulchra minantem Vivere nec recte nec suaviter.*

10. *Si vacuum tepido cepisset villula tecto:* elegans est hujus versus structura et numerus: *vacuum* (pro, te), sc. rerum, quibus adhuc poeta in urbe distentus fuerat; in carmine præcedente Ofellus, rusticus, *vacuus operum* dicebatur. *Tepido:* Schol. Cruq., *Amavit enim Horatius focum luculentiorem; idcirco sub hiemem solebat se transferre in villam propter lignorum copiam.* Sed nec in urbe, puto, lignum deficiebat Horatium, qui villam suam ideo potius dixisse videtur *tectum tepidum*, h. e. gratum, jucundum, quia ibi in modico conclavi melius corpus fovere et a frigore tueri poterat. Hinc Horatius inf. Epist. i, 7, 12, cum esset hiems, *se legere velle* ait *contractum*, sc. in cubiculum tepidum et angustum.

11. *Quorsum pertinuit* (spectavit) *τὸ stipare*, pro vulgari, in quem finem, quo consilio stipasti? *Stipare* jam est, arctius colligare, compingere, et inter se jungere, quod fit, si libros quoquam portandos vel vehendos curamus. *Menandro*, Atheniensi, Comœdiæ novæ auctori, ad cujus exemplum Afranius (Epist. ii, i, 57) et Terentius se composuere. Ceterum hic locus memorabilis est, cum ex eo discamus, quorum præcipue scriptorum lectione Horatius animum pascere solitus sit.

12. *Eupolin:* cf. sup. ad Sat. i, 4, 1. *Archilochum*, Parium, carminis iambici principem, cujus imitatorem se ipsum profitetur Horatius inf. Epist. i, 19, 23. *Educere*, ex urbe tecum ducere: *tantos*, tantæ famæ.

13. *Invidiam—virtute relicta:* tune, intermisso satiras scribendi studio, invidiam quam eo tibi conflasti, placare studes? Satiras scribendi studium vocatur *virtus*, quia illud in carpendis hominum vitiis, et proinde in virtute commendanda versatur.

15. *Quicquid*, sc. laudis: *vita meliore*, ubi non diffluebas ignavo otio, sed strenue tempus in deridendis hominum vitiis vel in universum in bonis artibus collocabas.

16. *Ponendum:* deponendum, dimittendum.

17. *Te—donent tonsore.* Horatius simulat, se nescire, Damasippum, tanquam philosophum, Stoicorum more barbam pascere (nam Damasippus causam, cur barbam alat, infra demum v. 35 aperit); optat igitur Horatius, ut Damasippo tonsor contingat, qui ejus barbam, squallore sine dubio et sordibus inquinatam, demetat. Et sic Horatius satis acerbe cum Damasippo tanquam cum homine agit, cujus fœdus adspectus miserationem moveat.

18. *Omnis res mea—fracta est:* omnis

Excussus propriis: olim nam quærere amabam,
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære,
Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset:
Callidus huic signo ponebam millia centum:
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale
Imposuere mihi cognomen compita. Novi,
Et morbi miror purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
Trajecto lateris miseri capitisque dolore;
Ut lethargicus hic, quum fit pugil, et medicum urget.
Dum ne quid simile huic, esto ut libet. O bone, ne te
Frustrere; insanis et tu stultique prope omnes,

res mea familiaris comminuta et fracta est, ut navis quæ vi tempestatis in mari frangitur; hinc qui bona sua perdiderunt, dicuntur apud Ciceronem in Catilin. i, 12 *naufragi*; sic apud Græcos *ναυαγεῖν* et *ναυαγός*· vid. Jacobsii doctam notam ad Anthol. Græc. T. ii, 1, p. 137 sqq. *Ad Janum medium:* erat in foro Romano vicus Jani (a Jani bifrontis vel templo, vel signo, vel a tribus perviis transitionibus, *Jani* appellatis, ita dictus; de perviis transitionibus, sive Janis, vid. Interpretes in Sueton. August. 31), in cujus *media* parte (prima hujus vici pars *primus* seu *summus Janus*, media *medius Janus*, infima *infimus* vel *imus Janus* dicebatur, cf. inf. Epist. i, 1, 54), quæ fuisse videtur frequentissima, fœneratores, ad mensas vel tabernas argentarias sedentes (Cic. de Offic. ii, 25, *Sed toto hoc de genere, de quærenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius a quibusdam optimis viris* (fœneratoribus), *ad medium Janum sedentibus, quam ab ullis philosophis ulla in schola disputatur*, cf. Cic. Philipp. vi, 5), res suas agebant. Ibi igitur Damasippus in vasis antiquis, ut ipse paulo post narrat, et aliis rebus insano pretio coemendis nimius, versuram apud fœneratores faciendo bonorum naufragium passus est. *Aliena negotia*, quod aliis prosit, res aliorum; sic *aliena negotia*, inf. Sat. ii, 6, 33.

20, 21. *Excussus propriis:* perditis nimirum bonis, nihil, quod ad ipsum spectaret, curandum habebat Damasippus. *Quærere amabam, Quo—ære*, pro vulgari, *quærere æs* (ærea vasa) *quo*, cett. Jam Damasippus, edisserens, quomodo olim antiqua vasa conquisiverit, et sua cuique pretia statuerit, se elegantem veteris artis spectatorem jactat. *Quærere* paulo latius jam patet; est enim non tantum, sibi aliquid acquirere, comparare, sed etiam in aliquid inquirere, aliquid examinare, dijudicare. Damasippus acquirere sibi olim studuerat æream pelvem, qua Sisyphus pedes lavisset; tum *quæsiverat*, inquisiverat et dijudicaverat, *Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset.* Ceterum Damasippum veterum statuarum amatorem fuisse, discimus quoque ex Cicerone in Epist. ad Fam. vii, 23. *Sisyphus*, filius Æoli, rex Ephyræ et Corinthi conditor, astutia inprimis notus, unde ille nunc *vafer*. Apud Homer. Iliad. vi, 53, *κέρδιστος ἀνδρῶν* vocatur. De pœna, ob latrocinia et alia dolose perpetrata facinora apud inferos ei perferenda, locus classicus est apud Homer. Odyss. xi, 592 sqq.

22. *Infabre*, haud ad artis fabrilis scientiam, ineleganter; contrarium est *affabre*. *Durius*, minus purgatum ab asperitate; contrarium est *mollius:* Virg. Æn. vi, 847, *Excudent alii spirantia mollius æra.*

23. *Callidus:* ut homo veteris artis et veterum monumentorum recte æstimandorum bene peritus, subtilis judex, ut inf. Epist. i, 7, 101, *Subtilis veterum judex et callidus audis. Huic*, huic et illi, cuidam; ut v. 30, *Ut lethargicus hic*, aliquis, et sic passim *hic*. *Ponebam*, constituebam pro mea in his rebus scientia. *Millia centum*, sc. nummûm.

24. *Hortos—mercarier unus Cum lucro noram:* hinc Cicero quoque a Damasippo hortos emere voluit: Epist. ad Attic. xii, 29 et 33.

25, 26. *Frequentia—compita:* Schol. Acr., *Auctiones fere in compitis fiunt, ex quibus se quædam emere solitum et vendere significat. Compita dicuntur viæ latæ, ad quas ex multis regionibus convenitur. Mercuriale Imposuere mihi cognomen*, me vo-

Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Descripsi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam,
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam male re gesta, quum vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit, et, Cave faxis
Te quidquam indignum: pudor (inquit) te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primum nam inquiram, quid sit furere; hoc si erit in te
Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia, et quemcunque inscitia veri
Cæcum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges,

carunt alterum Mercurium, mercaturæ præsidem.

27. *Morbi—illius*, insani illius emendi vendendique studii. *Morbus*, ut νόσος apud Græcos, non raro de vitiis et cupiditatibus. *Purgare*, Græce (ἀποκαθαίρειν), cum genitivo, ut apud Livium xxxvii, 28, *Quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hostilis adversus Romanos.*

28. *Novus:* novum studium, nempe philosophiæ Stoicæ; novum igitur insaniæ genus; nam Stoici quoque insaniunt.

29. *Trajecto—dolore:* Damasippus vult dicere, postquam ex animo meo nimium omnia coemendi studium expuli, novæ rei, philosophiæ Stoicæ, studio me abripi passus sum; pro eo, ut sibi constet in metaphora, dixit, ex pleuritico factus sum cardiacus. *Trajecto:* nos etiam in vernacula dicere solemus, *Die Krankheit wirft sich auf einen andern Theil des Körpers. Miseri:* misere, h. e. valde, male affecti.

30. *Ut lethargicus hic*, cett. sensus: ut fere (*hic* vid. ad v. 23) aliquis, qui lethargia laborat, cum ex lethargico factus est phreneticus, pugilis instar ruit in obstantes, et impetum in medicum facere minatur. Vult igitur Damasippus hujusmodi ægroti comparatione ostendere, novum, quo nunc agitetur, studium longe illo vetere esse ferventius.

31. *Dum ne quid:* sis, per me licet, quicunque esse cupis, modo ne quid facias simile (*huic*) phrenetico pugili, h. e. modo ne te furor in me agat. Possis quoque *huic*, dum Horatius digitum in se intendit, pro *mihi* explicare. Sic sup. Sat. i, 9, 47, *Hunc hominem* pro, me.

32. *Stultique prope omnes*, excepto sapiente.

33. *Si quid Stertinius veri crepat:* si quid veri profert Stertinius in maxima, quos de Stoicorum philosophia scripsit, librorum copia; nam, ut refert Scholiastes inf. ad Epist. i, 12, 20, *Stertinius philosophus ducentos et viginti libros Stoicorum Latine scripsit. Crepare*, significanter de hominibus nimis verbosis et loquacibus. *Unde*, a quo, ex cujus ore.

35. *Me—sapientem*, me futurum philosophum.

36. *A Fabricio ponte:* Schol. Cruq., *Hic pons Fabricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapideus nominatur. Non tristem*, bono animo.

37. *Male re gesta*, perdita re familiari: qui rem familiarem male eam administrando et collocando perdunt, *rem male gerere* dicuntur. *Mittere operto Me capite in flumen;* sic apud Livium iv, 12, *Multi ex plebe, spe amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Tiberim præcipitaverunt.* Scilicet qui se morti offerebant, ex more antiquo caput velare vel obvolvere solebant: vid. Heindorf. ad h. l.

38. *Dexter stetit:* tanquam deus aliquis, qui mihi faveret, adfuit. *Cave* pertinet ad ea secundæ conjugationis verba, quorum ultima, præsertim in disyllabis in imperativo (ut in *vide, vale*), nonnunquam corripitur.

39. *Pudor malus*, importunus, ineptus.

43. *Stultitia mala*, perversa, perniciosa.

44. *Chrysippi porticus et grex:* Chrysippus (cf. sup. ad Sat. i, 3, 127) et alii omnes Stoici. *Porticus*, στοά, ubi Zeno ejusque disciplinæ addicti docebant. *Autumat*, habet, declarat.

45. *Hæc formula*, hæc insani hominis definitio: Cicero de Offic. iii, 14, *Formulæ Aquillii de dolo malo*, definitiones, quibus accurate constitutum erat, qui

Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes æque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit; unus utrique
Error, sed variis illudit partibus: hoc te
Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiæ nihilum metuenda timentis; ut ignes,
Ut rupes, fluviosque in campo obstare queratur:
Alterum, et huic varum, et nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviosque ruentis, clamet amica,
Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor:
Hic fossa est ingens! hic rupes maxima! serva!

dolus dicendus esset *malus*. Ibidem sequente capite pergit Cicero, *Quodsi Aquilliana definitio vera est*. *Populos*, civitates. *Magnos reges*, potentissimos vel summos quosque, qui civitatibus præsunt. *Tenet*, complectitur.

48—53. *Velut silvis*, cett. Sensus et nexus: quemadmodum fieri solet in silvis, ubi non raro ibi palantes a recta via aberrant, hic sinistrorsum, ille dextrorsum; uterque errat, sed diverso modo; ita (*hoc modo*) te quoque crede insanum, cum is, qui te deridet, nihilo te sapientior sit, et proinde, pariter ac tu, ut insanus ab aliis derideatur.

53. *Caudam trahat:* antiquitus, æque ac nunc, pueri, vel in lusibus puerilibus vel extra lusus, ei, quem ludere et aliorum derisui exponere volebant, clanculum a tergo caudam animalis alicujus adsuisse vel adfixisse videntur; unde is, qui deridetur vel ludibrio habetur, proverbiali fere locutione, *caudam trahere* dici videtur. Sic de hac locutione jam sensit Schol. Porph., qui notavit hæc: *ex consuetudine puerorum sumtum pro, deridetur; solent enim pueri deridentes nescientibus a tergo caudam suspendere, ut velut pecus caudam trahant.*

54. *Timentis:* junge, *unum stultitiæ genus est* hominis *timentis; ut ignes*, ita quidem, ut ignes, cett.

56. *Huic varum*, h. e. dispar, dissimile, diversum; translatum ab hominibus *varis*, qui pedes in diversum flexos habent.

57—62. *Ruentis:* junge, *alterum* stultitiæ genus est hominis *ruentis*. *Clamet amica*, cett. is, licet amica, mater, cett. clamet, Hic fossa est—cave tibi, tamen non magis audierit, quam olim ebrius Fufius, cett.

59—62. *Serva:* vel supple, te a præsente periculo, vel accipe pro, observa, h. e. vide, quo ruas. Imago hominis, per præcipitia ruentis nec ullam dehortantium vocem auscultantis, Stertinio in memoriam revocat facetam historiam de Fufio histrione, qui, cum ebrius in tragœdia Iliona personam matris dormientis Ilionæ ageret, tam alto in scena sopore oppressus est, ut ab alio histrione, Catieno, qui Umbram vel Polydori vel Deiphili agens, dormientem Ilionam appellabat, ne intentissima quidem voce e somno excitari posset. Pacuvius scilicet ad exemplum Hecubæ Euripideæ tragœdiam, *Iliona* inscriptam, composuit; at quæ apud Euripidem *Hecuba* vocatur, ea apud Pacuvium erat *Iliona*. Secundum mythographos autem *Iliona* erat filia Priami, cum Polymnestore matrimonio juncta; cujus discrepantiæ expediendæ duplex ab interpretibus proponitur ratio: una, ut Hecuba etiam Iliona appellata fuerit; altera, ut Pacuvius aliam, quam Euripides, secutus sit fabulam. Et hæc quidem altera longe probabilior. Narrat enim Hyginus, ex vetere procul dubio, ut solet, tragœdia, Fab. cix, *Priamo Polydorus filius ex Hecuba cum esset natus, Ilionæ filiæ suæ dederunt eum educandum, quæ Polymnestori regi Thracum erat nupta, quem illa pro filio suo educavit. Deiphilum autem, quem ex Polymnestore procreaverat, pro suo fratre educavit, ut, si alteri eorum quid foret, parentibus præstaret. Sed cum Achivi, Troja capta, prolem Priami exstirpare vellent, ad Polymnestorem legatos miserunt, qui ei Agamemnonis filiam, nomine Electram, pollicerentur in conjugium, et auri magnam copiam, si Polydorum, Priami filium, interfecisset; Polymnestor legatorum dicta non repudiavit, Deiphilumque filium suum im-*

Non magis audierit, quam Fufius ebrius olim,
Quum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,
"*Mater te appello,*" clamantibus. Huic ego vulgus
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo.
Integer est mentis Damasippi creditor? Esto.
Accipe, quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam,
Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors
Rejecta præda, quam præsens Mercurius fert?
Scribe decem a Nerio: non est satis; adde Cicutæ
Nodosi tabulas centum; mille adde catenas:
Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proteus.
Quum rapies in jus malis ridentem alienis,
Fiet aper, modo avis, modo saxum, et quum volet arbor.

prudens occidit, arbitrans, se Polydorum, filium Priami, interfecisse. Itaque in tragœdia Pacuvii non Polydorus matrem Hecubam, ut est apud Euripidem, sed Deiphilus Ilionam per somnium compellabat. *Ilionam edormit,* Ilionam dormientem agens vere dormit. *Catienis mille ducentis clamantibus:* Catieno histrione, qui Umbra Deiphili prodibat, tanta vocis intentione clamante, ut mille ducenti Catieni clamare viderentur; clamabat autem, *Mater te appello.* Versus Pacuvii, qui huc pertinent, servati leguntur apud Ciceronem Tusc. Quæst. i, 44, *Mater te appello, tu quæ curam somno suspensam levas, Neque te miseret: surge, et sepeli natum.*

62, 63. *Huic ego vulgus Errori—docebo.* Junge: *ego docebo cunctum vulgus* (omnes homines) errorem *insanire similem huic,* de quo dixi, *errori.* Sensus: ego ostendam, omnes homines non certum modum tenere, sed eum excedere, similesque aut stulte timido, aut cum furore audaci homini alicui, se stultos insanosque præbere. *Insanire errorem,* ut inf. Epist. i, 1, 101, *insanire solemnia,* et Senec. de Vit. Beat. 12, *insanire insaniam hilarem.*

64 sqq. Verum esse, quod Stoici contendunt, *omnes homines insanire,* exemplis comprobare Damasippus pergit. Ego, ait, insanio, quod veteres statuas coemo; sed insanit quoque is qui mihi pecuniam ad emenda ea, quibus delector, credit. Qui, quod sponte oblatum esset, hac conditione proposita, ut nunquam reddatur, repudiaret, pro insano haberetur. Insaniunt fœneratores, qui pecuniam in fœnore ponunt apud homines improbos; ab his enim illi, quamvis summa circumspectione per scriptas tabulas sibi cavent, circumveniuntur. Insanit is, qui immensis usuris fœnori dat pecuniam, quam debitor reddere nequit.

65. *Esto,* sit ita.

68. *Quam præsens Mercurius fert?* quam nunc offert Mercurii favor, h. e. præsens lucrandi occasio.

69—71. *Scribe decem a Nerio,* cett. Ad orationis nexum animo complectendum supple fere hæc: Annon insanus est fœnerator, qui malæ fidei debitori summam aliquam pecuniæ credit? nam, quamvis providus fœnerator quovis vinculi genere fallacem debitorem nectat, tamen hic illum eludet. Alloquitur igitur Damasippus providum fœneratorem. *Scribe* versipelli debitori *decem tabulas* (syngraphas, chirographas) vel a *Nerio,* fœneratore callidissimo, conceptas, et contra omnem fraudem munitas, (*non est satis;*) *adde centum tabulas* fœneratoris *Cicutæ nodosi* (verborum laqueis quasi nodisque debitoris fidem constringentis; nos diceremus ejusmodi hominem, *einen, der die Schuldbriefe recht zu verklauseln versteht;* lepide *nodosum Cicutam* vertit Vossius, *den Knochenstricker;*) *mille adde catenas,* mille cautionum genera, quibus, tanquam catena, creditori obstringitur debitor. In versu 71 malæ fidei debitor comparatur cum *Proteo,* quia, sicut ille, fallendi causa omnes formas induit: ejusmodi hominem Plautus vocat *versipellem.*

72. *Malis ridentem alienis:* locutio *malis alienis ridere* multum negotii facessivit interpretibus, nec quisquam eorum commodam ejus explicationem attulit. Omnes comparant γναθμοῖς γελᾶν ἀλλοτρίοις apud Homer. Odyss. xx, 347. Sed apud Homerum sermo est de risu invito, simulato, Sardonico; sic non ridet malus de-

Si male rem gerere, insani est; contra bene, sani;
Putidius multo cerebrum est (mihi crede) Perillî,
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
Audire, atque togam jubeo componere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuria tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet; huc propius me,
Dum doceo insanire omnes vos, ordine adite.
Danda est hellebori multo pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Hæredes Staberî summam incidere sepulcro:
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arrî,
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave,
Seu recte hoc volui; ne sis patruus mihi. Credo

bitor. Rectam hujus locutionis explicationem mihi suppeditare videtur versus tam præcedens, quam subsequens: malus debitor in versu præcedente vocatur *Proteus*, quia, sicut Proteus, modo hanc modo illam formam assumit; nonnullæ autem formæ, in quas mutari solet Proteus (cf. Homer. Odyss. iv, 456 sqq.), in versu subsequente commemorantur; quodsi igitur malus debitor Protei more in alienam formam mutatus ridet, non suis genis, non suo ore, sed genis vel ore alienæ formæ, quam induit, ridet; bene igitur Horatius locutionem *malis alienis ridere* accommodavit tam præcedenti quam proximo versui; imagine enim sive comparatione mali debitoris cum Proteo sublata, *malis ridentem alienis* erit, modo hoc modo illo callide invento, modo hac modo illa dolosa arte eludentem. Ceterum Wielandus, qui non raro Bentleios, Gesneros, et alios alto supercilio damnat, in hoc quoque loco, ut in pluribus aliis, haud leve commisit vitium; vertit enim, *der über andrer Schaden lacht*; ex metri enim ignorantia *māla* a *mălum* non distinxit; uti alibi ex *hēros* fecit *hĕrus*.

75. *Perilli*: *Perillius*, ut ex sequentibus apparet, fœnerator fuit avarissimus, qui pro nummis in fœnore positis usuras omnem modum superantes exigebat, vel, quod sup. Sat. i, 2, 14 dicitur, *quinas mercedes capiti exsecabat*.

76. *Dictantis*, pecuniam mutuo sumentem scribere in syngrapha jubentis: *rescribere* (quod oppositum est τῷ *scribere*, h. e. scripta syngrapha se debitorem profiteri) est, solvere, reddere debitum: vid. imprimis Bentl. inf. ad Epist. ii, 1, 105.

77. Narrata adhuc Stertinii præcepta ad ipsius, qui ea narravit, Damasippi insaniam pertinent; nunc Damasippus, quasi diceret, *Paulo majora canamus*, transit ad ea quæ ad omnes homines spectant; itaque omnes attente se audire, et, toga modeste collecta, sibi dicenti adsidere jubet. *Togam componere:* Schol. Acr., *Nam qui male composita toga sedet, videtur negligenter audire.*

78. *Pallet*, eleganter pro, agitatur; avari enim, qui habendi cupiditate curisque de iis quæ possident, cruciantur, *pallere* solent.

80. *Calet*, æstuat, ut fere febri correpti, eleganter pro vulgari, laborat.

82. *Hellebori*: *helleborum (Nieswurz)*, cujus inprimis ferax fuit insula Anticyra, ad sinum Corinthiacum sita, cerebro purgando adhibebatur.

83. *Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem*, pro, sine dubio ratio illis destinat omnem Anticyram. De locutione *nescio* vel *haud scio an*, qua non sine modestia aliqua, nonnunquam etiam cum aliqua irrisione dubitanter loquimur de rebus, quas nullo modo in dubitationem vocamus, erudite egit in peculiari libello G. Ph. Schuppius Progr. Schol. Hanov. 1820. Omnes ac singulos (quorum haud exiguus numerus est), qui ante Schuppium et post eum de formula *haud scio* vel *nescio an* copiose et subtiliter disputarunt, diligentissime indicavit vir doctissimus Kraftius ad Select. Mureti Epist. et Orat. p. 307 usque ad p. 313. Nec tamen illi de ratione, ex qua post *haud scio* vel *nescio* aut simpliciter *an* aut *an non* subjiciendum sit, satis inter se consentiunt. *Ratio:*

Hoc Staberî prudentem animum vidisse. Quid ergo
Sensit, quum summam patrimonî insculpere saxo
Hæredes voluit? Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, et cavit nihil acrius; ut, si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus. Sapiensne? Etiam! et rex,
Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus, qui servos projicere aurum
In media jussit Libya, quia tardius irent
Propter onus segnes? Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.

gravioris morbi, quo avari laborant, scientia sive cognitio. *Anticyram omnem*, quicquid hellebori in tota insula Anticyra nascitur.

84—102. Jam Damasippus insaniam eorum, qui in magnarum divitiarum possessione et splendore summam felicitatem ponunt, divitis cujusdam *Staberi* exemplo probat; cui opponit *Aristippum*, quem ut hominem in pecuniæ contemtu nimium pariter ad insipientes refert. Staberus scilicet, ut divitiarum, quas moriens reliquerat, magnitudo hominum sermonibus celebraretur, hæredes in testamento earum summam sepulcro incidendam curare jussit, hac adjecta conditione, ut, nisi hoc fieret, hæredes Arrii cujusdam, hominis luxuriosi, arbitrio centum paria gladiatorum, epulum, et ingentem frumenti copiam populo dare tenerentur. Suavior fit hæc narratiuncula ipsius Staberi interposito sermone.

84. *Summam*, sc. hæreditatis.

86. *Damnati*, obstricti. *Arrî*: Arrius, homo luxuriosus, sive unus ex duobus fratribus, quorum mentio fit inf. v. 243, sive pater Q. Arrius.

87, 88. *Frumenti quantum metit Africa*: sup. Od. i, 1, 10, *Quidquid de Libycis verritur areis*. *Sive ego prave*, cett., hoc ego sive male sive bene volui, ne sis hujus voluntatis meæ severus censor. Loquitur nempe ipse Staberus; sed verba, quibus utitur, sapere mihi videntur antiquam formulam, quam fortasse testamentorum conditores ad monendos hæredes, ut omnia, quæ jussa essent, sine omni recusatione exsequerentur, testamentis adjicere solebant. *Patruus*, objurgator, vituperator: vid. sup. ad Sat. ii, 2, 97, et Od. iii, 12, 3.

88—92. *Credo Hoc Staberî prudentem animum vidisse*: Staberum hoc arbitror prævidisse, sc. fore, ut hæredes summam patrimonii saxo insculpere recusent, *prave* id jussum esse judicantes. *Quoad* una syllaba pronunciandum. *Ingens Pauperiem vitium*: sup. Od. iii, 24, 42, *Magnum pauperies opprobrium*.

94. *Videretur*, pro vulgari, visus esset: vid. Bentl. ad h. l. *Omnis enim res*, cett. locus classicus de divitiarum potentia; Lambinus præter alia comparat Theogn. 519.

97. *Sapiensne?* inf. Epist. ii, 2, 152, *Audieras, cui Rem Dii donarint, illi decedere pravam Stultitiam*.

98. *Hoc, veluti virtute paratum*, has veluti virtute constructas divitias.

99, 100. *Quid simile iste Græcus Aristippus*: quid fecit Aristippus, quod simile sit isti Stabero, vel Staberi istius facto? pro vulgari, quam dissimilis est Aristippus Stabero! Damasippus scilicet *frontibus adversis* (ut sup. Sat. i, 1, 103 Horatius loquitur) *secum pugnantia* componit. *Aristippus*, Cyrenæus, Socratis discipulus, Cyrenaicæ disciplinæ auctor.

101. *Irent* pro, ibant: non raro particula *quia* ponitur cum conjunctivo, ut docet magna exemplorum copia, quæ congessit Drakenb. ad Liv. ii, 8, § 5.

103. *Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit*. *Litem*, rem in litem vocatam, *lite*, alia re pariter in litem vocata; *resolvit*, dissolutum, diremtum it. Sensus: ad rem aliquam reprehendendam nihil valet alius rei pariter reprehendendæ exem-

Si quis emat citharas, emtas comportet in unum,
Nec studio citharæ, nec Musæ deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor; nautica vela
Aversus mercaturis: delirus et amens
Undique dicatur merito. Quî discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste; neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris:
Si, positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis, nihil est, ter centum millibus! acre
Potet acetum: age, si et stramentis incubet unde-
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arca:
Nimirum insanus paucis videatur, eo quod
Maxima pars hominum morbo jactatur eodem.
Filius, aut etiam hæc libertus ut ebibat hæres,
Dis inimice senex, custodis? ne tibi desit?
Quantulum enim summæ curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore, caputque
Cœperis impexa fœdum porrigine? Quare,
Si quidvis satis est, perjuras, surripis, aufers

plum. *Staberi* nimius divitiarum amor non carpi debet *Aristippi* nimium pecuniam contemnentis exemplo.

105. *Nec Musæ deditus ulli*, nec ulli arti musicæ vel canendi generi deditus: designatur homo ab artis musicæ studio plane alienus, ἄμουσος.

106. *Scalpra* (nos, *Kneif*, *Schuhahle*). *Formas*, formulas, καλοπόδια (nos, *Leisten*).

108. *Undique*, ab omni hominum, quibuscum vivit, parte, ab omnibus.

110. *Compositis*, comparatis, partis, collectis: Virg. Æn. viii, 317, *Nec jungere tauros, Aut componere opes norant, aut parcere parto*; Tibull. i, 1, 77, *Ferte et opes; ego composito securus acervo, Despiciam dites, despiciamque famem*. *Velut contingere sacrum*: cf. sup. Sat. i, 1, 71.

116. *Nihil est*, ut v. 17, *non est satis*, in correctionibus pro, immo; quid dico *mille*, immo *ter centum millibus*.

117. *Age*, audi porro. *Unde-octoginta*, per tmesin poeta distinxit.

120. *Nimirum*, per ironiam, ubi contrarium intelligendum est: cf. sup. ad Sat. ii, 2, 106.

121. *Jactatur*, de vi morbi, qui ægrotum circumagit, nec eum quiescere sinit: comparatur *morbus* cum tempestate; sic apud Græcos νόσοις χειμάζεσθαι.

122. *Libertus ut ebibat hæres*: sup. Od. ii, 14, 25, *Absumet hæres Cæcuba dignior Servata centum clavibus*.

123—126. *Dis inimice*, quasi ipsi dii irascantur avaro, exsecrabilis. *Custodis*, significanter pro, servas; nam avari tanquam custodes summa vigilantia bonis suis assident vel incubant: cf. v. 51. *Ne tibi desit?* eone consilio, ne quid in posterum ad vitam sustentandam tibi desit? bono sis animo! nihil tibi deerit; quam pauxillum *enim* divitiarum summæ quotidie decurtabitur, si cœperis ungere caules meliore oleo; ergo non rancido et male olente, quale in Satira præcedente v. 59 Avidienus caulibus instillasse dicitur; *impexa*, sc. crinibus, qui propter porriginem pecti nequeunt.

127. *Si quidvis satis est*, si res tenuis et

Undique? tun' sanus? Populum si cædere saxis
Incipias, servosve, tuo quos ære pararis,
Insanum te omnes pueri clamentque puellæ:
Quum laqueo uxorem interimis, matremque veneno,
Incolumi capite es? Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro, ut demens genitricem occidit Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente,
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam
In matris jugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quo habitus male tutæ mentis Orestes,
Nil sane fecit, quod tu reprendere possis;
Non Pyladen ferro violare aususve sororem
Electram; tantum maledicit utrique, vocando
Hanc Furiam, hunc aliud, jussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut hæres
Jam circum loculos et claves lætus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto: mensam poni jubet atque
Effundi saccos nummorum; accedere plures
Ad numerandum: hominem sic erigit: addit et illud:
Ni tua custodis, avidus jam hæc auferet hæres.

modica ad vitam sustentandam sufficit. *Perjuras, surripis, aufers:* en avari descriptionem gravissime tribus verbis expressam!

130. *Omnes pueri et puellæ*, pro, omnes et singuli, ad unum omnes, ut sup. Sat. i, 1, 85.

131. *Matremque veneno:* respexisse videtur Horatius Scævam, qui sup. Sat. ii, 1, 53, ut homo nequam et luxuriosus (*nepos*) matrem vivacem veneno interemisse dicitur. Pro *matremque* malim, *matremve*, ut modo v. 129, *populum servosve;* non enim dixisse videtur Horatius *uxorem* et simul *matrem*, sed *uxorem* vel *matrem:* cf. ad Sat. præced. v. 84, ubi pro *ubique* legendum est *ubive*.

132. *Quid enim?* cur enim non sis incolumi capite vel sana mente? Stertinius scilicet simulat, se causam matricidæ agere velle, et sic cum irrisione per *quid enim?* concedit, quod pro maximo scelere habet. Pro, *Quid enim* dedit Beutleius ex nonnullorum Codd. auctoritate *Quidni?* sed hanc lectionem pro interpretatione τοῦ *Quid enim* habuerim. *Argis*, ubi Orestes ad patris Agamemnonis cædem ulciscendam matrem suam Clytæmnestram occidit.

133. Pro *occidit* alii *occidis:* utraque lectio eodem redit.

134. *Occisa insanisse parente*, cæde demum peracta, ut est in fabulis, furore correptum esse?

136. *Tepefecit*, epica sublimitate pro, defixit; sic hasta *tepefacta trajecto cerebro hærere* dicitur apud Virg. Æn. ix, 419.

137. *Quin ex quo*, quin Orestes ab eo inde tempore, quo, cæde perpetrata, a Furiis agitatus esse dicitur. *Ex quō hăbĭtus*, neglecta elisione, ut sup. i, 9, 38. *Male tutæ*, male sanæ: vid. Bentl.

139. *Pyladen*, amicitia, quæ ei cum Oreste intercedebat, nobilissimum.

141. *Hanc Furiam:* cf. Eurip. Orest. v. 259. *Hunc aliud, jussit quod splendida bilis*, hunc vocando aliud quidpiam, h. e. in hunc jaciendo aliud convicii genus, quod suppeditavit honestior vel generosioris animi furor. Sic fere *splendide men-*

Men' vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
Deficient inopem venæ te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
Tu cessas? Agedum, sume hoc ptisanarium oryzæ.
Quanti emtæ? Parvo. Quanti ergo? Octussibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis pereamve rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus,
Continuo sanus? Minime. Cur, Stoice? Dicam.
Non est cardiacus, (Craterum dixisse putato,)
Hic æger. Recte est igitur, surgetque? Negabit;
Quod latus aut renes morbo tententur acuto.
Non est perjurus, neque sordidus: immolet æquis
Hic porcum Laribus. Verum ambitiosus et audax:
Naviget Anticyram: quid enim differt, barathrone
Dones, quicquid habes; an nunquam utare paratis?

dax dicitur Hypermnestra sup. Od. iii, 11, 35. Sed Heindorfius, nimis argute *splendida* trahit ad naturam *atræ*, vel, ut nunc medici loquuntur, *piceæ bilis*, ex qua, habente aliquid *splendidi coloris*, furor proficiscatur.

142. *Opimius*, homo avarus, *argenti et auri intus positi* (in arca reconditi) dicitur *pauper*, quia is qui pecuniam, tanquam rem sacram, contingere metuit, et proinde nullum inde usum capit, *magnas inter opes*, ut Noster loquitur sup. Od. iii, 16, 28, *inops* est. Hinc Auct. ad Herenn. iv, 17, *Egens æque is, qui non satis habet, et* (an fortasse pro *et* legendum est *atque* (pro *ac* sequente vocali)? quia præcedit *æque*) *is, cui nihil satis esse potest.*

143. *Veientanum:* Schol. Porph., *pessimum vinum in Veiento* (Veientano agro) *nascitur:* Martial. i, 104, 9, pariter de homine avaro, *Et Veientani bibitur fæx crassa rubelli. Trulla Campana*, non ex auro et argento, sed e terra Campana, h. e. *fictili*, ut sup. Sat. i, 6, 118, *Campana supellex. Trulla* est vas, vino hauriendo et poculo infundendo inserviens: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Trulla; trulla* igitur *potare* est potare vinum, quod e fictili trulla infunditur. *Profestis:* vid. sup. ad Sat. i, 2, 116. *Lethargo*, veterno.

147. *Multum celer*, sc. in consilio capiendo vel remedio aliquo excogitando; hinc *celere consilium* apud Terent. Phorm. i, 4, 1.

150. *Hominem sic erigit:* hac re efficit, ut homo e lethargo excitatus, caput e lecto exserat.

151. *Custodis:* cf. ad v. 123.

152. *Ut vivas igitur, vigila*, respondet medicus; sed in eo quo nunc es statu, lethargo scilicet oppressus, vix vivere videris; *ut vivas igitur*, ut morbo libereris, *vigila*, cura. *Hoc age*, hoc tibi vel maxime sit curæ, sc. ut vivas. Possis quoque sic explicare: medicus accedit ad lethargicum, et medicamen quod commemoratur in v. 155 ei porrigens, dicit, *Hoc age*, hoc sume: favent certe huic explicationi sequentia, *Quid vis*, quid me facere jubes? *Quid* tibi vis cum medicamine? *Tu cessas? agedum, sume hoc*, cett.

153, 154. *Deficient inopem venæ te:* vires te miserum et opis egentem deficient, ni, cett. Egregie sane poeta expressit sermonem quo medici apud ægrotos uti solent. *Ingens fultura* de eo quod stomachum fulcit, sustentat, corroborat. Commode Bentleius comparat Lucret. ii, 1147, *Et fulcire cibis atque omnia sustentare;* et iv, 865, *Propterea cupitur cibus, ut suffulciat artus;* Columella vi, 24, *Vinum quoque potentissime reficit et fulcit venas deficientes. Ruenti*, sc. ad interitum, in miserum statum, pro, deficienti, infirmo, accommodate ad vocem *fultura:* Sil. Ital. xi, 234, *Solusne ruentem Fulcire et revocare paras a funere Romam?*

155. *Hoc ptisanarium oryzæ:* intellige sorbitionem ex oryza (nos, *Reis*) confectam: Plin. Hist. Nat. xviii, 13, *Maxime oryza gaudent* (Indi), *ex qua ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo.* Ex *ptisana* Horatius fecit diminutivum *ptisanarium*, apposite sane ad morem me-

Servius Oppidius Canusî duo prædia, dives
Antiquo censu, natis divîsse duobus
Fertur, et hæc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi;
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem:
Extimui, ne vos ageret vesania discors;
Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque penates,
Tu cave, ne minuas; tu, ne majus facias id,
Quod satis esse putat pater, et natura coercet.
Præterea, ne vos titillet gloria, jure-
Jurando obstringam ambo: uter ædilis, fueritve
Vestrûm prætor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in circo spatiere, et aeneus ut stes,

dicorum, mollioribus verbis omnia apud ægrotos elevantium.

158. Pro, *Quid avarus?* legitur in vet. lib. apud Feam *Quis avarus?* quod non displicet, quia dixerat modo Horatius, *Quisnam igitur sanus?*

160. *Cur, Stoice?* Stertinius se ipsum ut Stoicum appellat.

161. *Cardiacus*, qui stomachi, quem veteres Græci *καρδίαν* appellabant, doloribus affligitur. *Craterum:* Schol. Acr., *Craterus fuisse dicitur illis temporibus opinatissimus medicus.*

162. *Recte est igitur:* recte igitur ille se habet. *Negabit*, sc. Craterus.

163. *Morbo acuto*, acuti et acrioris doloris.

166. *Naviget Anticyram:* cf. ad v. 83. *Barathrone Dones, quicquid habes:* utrum opes tuas ambitionis et gratiæ captandæ causa dones populo, qui barathro, h. e. immensæ voragini omnia absorbenti et deglutienti est similis, an, cett.

169. *Dives Antiquo censu*, pro ratione qua aliquis antiquitus dives censebatur.

171. *Talos:* quod de iis quæ ad talorum et tesserarum ludum spectant scire opus est, breviter et accurate exposuit Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Talus.*

171—175. *Postquam te talos.* Sicut hodie, ita olim quoque pueri talis, *nucibus* pro præmio *positis*, *ludere* solebant. Hinc sponsi die nuptiali *spargebant nuces* (Virg. Ecl. viii, 30, *sparge, marite, nuces*), se puerilia nunc deponere velle, significantes. *Oppidii* alter filius, *Aulus*, paulo levior et ad liberalitatem propensior, aperte in togæ *sinu laxo* (latius extenso) portabat nuces, quas vel obviis sodalibus donabat, vel iis ludebat, ita quidem, ut brevi tempore nihil ei restaret de nucibus; alter, *Tiberius*, paulo ad rem attentior, et ad avaritiam proclivior, sæpius numerabat nuces, easque *tristis* (severo et sollicito animo) in latebrosis locis abscondebat; hinc extimescebat pater, ne Aulus aliquando prodigus, Tiberius avarus extiturus esset.

173. *Cavis*, de locis excavatis sive latebris, ut inf. Sat. ii, 6, 81, et Epist. i, 7, 33.

174. *Vesania discors:* aliter enim insanit *prodigus*, aliter *avarus.*

175. *Nomentanum*, vappam et nebulonem, Sat. i, 1, 102 et 104, nepotem Sat. ii, 1, 22. *Cicutam:* cf. v. 69, et Sat. ii, 6, 6.

177. *Majus facias:* auctius facere et amplificare studeas.

178. *Et natura coercet:* et naturæ legibus, immodica quæque coercentis et cohibentis, consentaneum est.

181. *Intestabilis*, interprete Unterholznero apud Heindorfium, dicitur, qui neque testamentum facere, neque ex facto aliquo testamento bona accipere, neque faciendo testamento testis adesse poterat; fuit igitur homo omnium contemtui expositus, homo nefarius et detestabilis: hinc apud Tacit. Annal. xv, 55, *intestabilis* et *consceleratus*, et Hist. iv, 42, *intestabilior* et *sævior* junguntur. *Sacer*, exsecrabilis, cui diras imprecamur.

182—186. *In cicere*, cett. Jam pater

Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?
Scilicet, ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Ne quis humasse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultra quæro plebeius. Et æquam
Rem imperito: at, si cui videor non justus, inulto
Dicere, quod sentis, permitto. Maxime regum,
Dî tibi dent capta classem reducere Troja!
Ergo consulere, et mox respondere licebit?
Consule. Cur Ajax heros ab Achille secundus
Putrescit, toties servatis clarus Achivis?
Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
Per quem tot juvenes patrio caruere sepulcro?

primum alloquitur Aulum in hunc fere sensum: Nonne tu insanis, Aule, quod ad populi gratiam captandam bona tua perdis largitionibus, ut superbe in Circo incedens digitis a populo monstreris, vel ut in liberalitatis tuæ memoriam statua collocetur, dum hac vanitate nudaris omni tuo patrimonio? Tum se convertit ad Tiberium: Nonne tu quoque, Tiberi, insanis, quod, ut tibi pariter atque Ædili Agrippæ applaudatur, sicuti astuta vulpes, quæ ingenuum leonem imitatur, congestam pecuniam in ea, quibus populus delectatur, impendendo pusillus homo magnum et generosioris animi Agrippam imitaris? *In cicere faba lupinis:* Schol. Cruq., *Antiquis temporibus, ubi pauperiores erant Romani, hæc dabantur et spargebantur in vulgus ab his, qui ludos Florales exhibebant, ad plausum et favorem populi captandum.* Posuit largitionis quoddam genus, quamvis antiquius, pro omnibus aliis.

183. *Latus ut in circo spatiere:* per *latus* (nos, *gross und breit*) lepide hominis superbi et simulatam dignitatem præ se ferentis incessus describitur: sic sup. Epod. 4, 5, *superbus* quidam *ambulare et viam Sacram cum bis trium ulnarum toga emetiri* dicitur.

185. *Scilicet*, ut *nimirum*, *videlicet*, cum irrisione. *Agrippa:* M. Vipsanius Agrippa, cum U. C. DCCXXI sponte ædilis factus, tam ludis Circensibus et spectaculis magnificentissime apparatis, quam publicis ædificiis pulcherrime exstructis, et pluribus aliis operibus omnes alios ædiles longe superasset, a toto populo Romano, ubicunque in ejus conspectum venerat, ingenti plausu exceptus est: vid. Dio Cassius xlix, 43, Plin. H. N. xxxvi, 13.

186. Ad *astuta vulpes* supple particulam comparationis veluti, sæpius ab Horatio omissam: vid. inf. ad Epist. i, 2, 42. Apud Pindarum quoque Olymp. x, 20, generosioris animi leo astutæ vulpi opponitur.

187—223. *Ne quis humasse*, cett. Jam Stertinius, Oppidium, qui de duplice insaniæ genere duobus filiis cautum ivit, excipiens, transit ad aliud genus insaniæ, ad insaniam scilicet, qua Agamemnon filiam suam, Iphigeniam, pro vitula Dianæ hostiam oblaturus erat in Aulide; sed ita transit, ut, sicut poeta aliquis in dramate spectatores, ita auditorem in mediam rem rapiat. Inducit hominem quendam plebeium, qui, postquam Agamemnon, ab eo interrogatus cur Ajaci sepulturam denegaverit, responderat, "justam iræ suæ in Ajacem causam esse furorem, quo ille correptus mille ovium morti dederit, et se Ulyssem, Menelaum, et Agamemnonem occidere clamaverit," ipsum Agamemnonem tum, cum filiam suam, Iphigeniam, Dianæ immolandam destinasset, multo Ajace se insaniorem præbuisse, probatum it.

188. *Rex sum:* ego pro regia mea potestate id fieri jussi, nec cuiquam de iis quæ fieri jubeo, reddenda mihi est ratio; satis superbe et regie hoc dictum! Respondet plebeius modeste et breviter, *Nil ultra quæro, plebeius;* ne indigneris mihi de eo quod ex te quæsivi; scio me esse plebeium, et ego nil ultra sortem meam quæro, sive, ego non pergo ulterius quærere.

189. *Inulto*, impune.

191. *Dî tibi dent:* Schol. Cruq., *Homericum hoc est* (Iliad. i, 18): *Ὑμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες, Ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἱκέσθαι.* Pro, *reducere*, sunt, qui metri suffulciendi causa scribant, *redducere*, ut *relligio* pro *religio*, *rettulit* pro *retulit*, et in

Mille ovium insanus morti dedit, inclytum Ulyssem
Et Menelaum una mecum se occidere clamans.
Tu quum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
Ante aras, spargisque mola caput, improbe, salsa,
Rectum animi servas? Quorsum insanus? Quid enim Ajax
Fecit, quum stravit ferro pecus? Abstinuit vim
Uxore et gnato, mala multa precatus Atridis.
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
Verum ego, ut hærentes adverso in litore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine Divos.
Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
Qui species alias veri scelerisque, tumultu
Permistas, capiet, commotus habebitur; atque,

similibus; sed recte jam diu missa est hæc scribendi ratio, cum syllaba *re* modo producatur, modo corripiatur.

192. *Ergo consulere*, cett. ergo licebit, me te consulere, et te mihi respondere: *consulere*, quærere de jure, ex quo aliquid fit vel fieri debet; *respondere*, sc. ad id de quo quæsitum est; jurisconsulti ab iis, qui eos adeunt, *consuluntur*, et ii consulentibus *respondent*.

194. *Putrescit:* de corpore inhumato.

195. *Gaudeat ut populus Priami:* Homer. Iliad. i, 255, Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος, Πριάμοιό τε παῖδες.

197. *Mille ovium insanus*, cett. Ajax, cum arma Achillis, quæ jure suo se postulare posse putabat, ab Agamemnone, vel potius secundum Homerum a Trojanis judicibus, Ulyssi adjudicata essent, furere et insanire cœpit. In hoc furore in armenta et greges, tanquam Ulyssem, Agamemnonem, et Menelaum occisurus (Soph. Ajax, v. 235) ense ruit, donec ense ipsius manu per pectus adacto periit: Soph. Ajax, v. 925; Ovid. Met. xiii, 391.

200. *Improbe*, lenius pro, impie, sceleste: cf. inf. Sat. ii, 6, 29.

201. *Rectum animi servas?* animi integritatem tueris? sanæne mentis es? idem quod v. 213, *Stas animo?* et v. 220, *integer est animi? Quorsum insanus?* interrogationis signum, quod exhibetur post *quorsum* plurimis in editt., transtuli post *insanus;* nam si poeta *insanus* retulisset ad sequentia, haud dubie pro *insanus* scripsisset *insani*. Sensus: cujus tandem rei respectu habito, sive, cur tandem Ajax a te appellatur *insanus?* (sic enim Agamemnon Ajacem in v. 197 appellat:) ideone quod pecus ferro stravit? quid enim fecit, dum pecus ferro petiit? prudens sane hoc modo vim abstinuit uxore et gnato, nec inimicis suis vim intulit. *Quorsum* pro, cur; ut apud Ciceronem sæpius: *quorsum* (quem in finem) *hæc disputo? Uxore: uxor*, ut passim *conjux*, de femina quæ uxoris loco habetur; *Tecmessa* enim, ex qua Ajax *Eurysacem* procreavit, non sensu proprio ejus uxor fuit.

203. *Mala multa precatus*, diras imprecatus.

204. *Non aut—aut*, pro, neque—neque. *Teucrum*, eodem patre, Telamone, cum Ajace usum. *Ipsum*, cujus causa Ajax furebat.

205. *Hærentes naves:* naves enim ob iram Dianæ, quæ ut cervam ipsi sacram ab Agamemnone percussam ulcisceretur, omnem ventorum flatum comprimendum curaverat, Aulide *hærebant*, h. e. solvi non poterant. *Adverso litore:* Schol. Cruq., *inimico, unde navigare non poterant*. Perperam Heindorfius exponit, hærebant naves *litore*, quod Troadis litori, quo tendebant Græci, *adversum*, h. e. ex adverso, e regione, situm fuit; immo Aulidi non Troadis litus, sed litus Eubœæ adversum est.

206. *Divos:* præter Dianam intelligo deos, qui in gratiam Dianæ, quæ rogati ab ea fuerant, faciebant.

208. *Qui species alias veri*, cett. sensus: qui diversas rerum species (ideas, imagines, cogitationes), *alias veri* (rei æquæ atque rectæ), alias *sceleris* (rei scelestæ), *tumultu* (affectuum vi et impetu), inter se *permistas, capiet* (animo concipiet), is *commotus* (affectuum vi correptus et perturbatus, sive insanus) *habebitur* (dicetur); atque unum idemque erit, utrum aliquis stultitia an ira peccet; scelera enim commissa manent scelera. Locutionem *speciem alicujus rei capere* optime illustrat locus Livii ix, 17, *senatus ille*,

Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Ajax, quum immeritos occidit, desipit, agnos;
Quum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo? et purum est vitio tibi, quum tumidum est, cor?
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem ut gnatæ paret, ancillas paret, aurum,
Rufam et Pusillam appellet, fortique marito
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat jus
Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
Integer est animi? ne dixeris. Ergo, ubi prava
Stultitia, hic est summa insania: qui sceleratus,
Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum.
Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.

quem qui ex regibus constare dixit, unus verum speciem Romani senatus cepit, h. e. veram imaginem senatus Romani animo concepit: vid. ad h. l. Crev. *Tumultus*, de vehementiore mentis perturbatione; sic sup. Od. ii, 16, 9, *miseri mentis tumultus*: refer omnem rem ad Agamemnonem, qui rem bonam et simul scelestam animo conceperat.

212. *Ob titulos—inanes:* quibus Agamemnon hoc scelestum filiam suam Dianæ devovendi consilium, tanquam rem egregiam, apud posteros in annalibus et publicis monumentis celebratum iri sperasse videtur. *Scelus admittere* est, scelus in animum admissum, h. e. animo conceptum, committere; hinc sæpe *admittere* pro, *committere*.

213. *Et purum est*, cett. et, cum animus *tumidus est* (inflatur, impellitur, concitatur, sc. inanibus titulis, vana gloria, affectionum vi), eum vitii (insaniæ) expertem esse putas?

214. *Si quis lectica*, cett. Ut levius insaniæ genus distinguat a graviore sive a scelere, narrat rem, ad ridicula potius insaniæ genera quam ad scelera pertinentem; apposite autem agna in lectica gestata opponitur filiæ Agamemnonis, pro agna aræ admotæ. *Gestare amet*, animi delectandi causa gestet.

215. *Aurum*, sc. factum; intellige armillas, fibulas, acus, annulos, cett. ex auro conflatos.

216. *Rufam et Pusillam:* mirum in modum in his nominibus variant vett. libb. alii *Rufam* et *Posillam;* alii *Rufam* et *Rufillam;* alii *Pupam* aut *Pupillam*, cett. Sed quis in examinandis et constituendis ejusmodi nominibus, blandiendi causa fictis, operam perdat? De appellationibus mollioribus et blandioribus est locus sup. Sat. i, 3, 45 sqq.

217. *Huic* (sic insanienti) *prætor omne jus* (omnem liberum bonorum usum) *adimat interdicto. Interdictum* jam est decretum, certis formulis conceptum, quo prætor aliquid fieri vel jubet vel vetat: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Interdictum.*

218. *Et ad sanos abeat tutela propinquos:* scilicet ad legem in duodecim Tabb., quam profert Cicero de Invent. ii, 50, *Si furiosus est, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque ejus potestas esto.*

219. *Pro muta*, bruta, rationis experte: cf. sup. Sat. i, 3, 100.

220—223. *Ergo, ubi*, cett., ergo qui stulte sectatur prava, rectissime insanus; qui perpetrat scelera, non solum sceleratus, sed etiam *furiosus* appellabitur; qui virtutis bellicæ gloria exsplendescere cupit, eum Bellona *gaudens* (χαιρέκακος) rebus cruentis furore vel (ut loquitur de Bellona Juvenal. iv, 123) œstro percutit.

222. *Et furiosus. Et* pro, etiam, adeo. *Vitrea*, splendida: vid. sup. ad Od. i, 17, 20.

223. *Circumtonuit*, circumtonare solet; *cruentis*, sc. rebus vel spectaculis.

224. *Nunc age.* Jam Stertinius, nepotes et prodigos quoque insanire docturus, redit ad Nomentanum, quem jam v. 175 produxit. *Arripe*, ad sententiam a nobis

Hic simul accepit patrimonî mille talenta,
Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum,
Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes.
Verba facit leno: Quicquid mihi, quicquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum; et vel nunc pete, vel cras.
Accipe, quid contra juvenis responderit æquus:
In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
Cœnem ego; tu pisces hiberno ex æquore verris;
Segnis ego, indignus, qui tantum possideam: aufer!
Sume tibi decies; tibi tantundem; tibi triplex,
Unde uxor media currit de nocte vocata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ,
Scilicet ut decies solidum absorberet, aceto
Diluit insignem baccam; quî sanior, ac si

judicibus audiendam tanquam prehensum reum adesse jube: cf. Sat. ii, 1, 69.

225. *Vincet*, evincet, argumentis probabit: Cic. pro Cluent. 44, *Vince, virum bonum fuisse Oppianicum.*

228. *Tusci turba impia vici:* Schol. Cruq., *Tusci aliquando ab Aricinis pulsi contulere se Romam et vicum—insederunt, cui nomen suum dederunt:* cf. Liv. ii, 14 s. fin. *Impia turba:* Plaut. Curcul. iv, 1, 21, *In Tusco vico sunt homines, qui ipsi sese venditant,* h. e. quæstum corpore faciunt. *Fartor:* vel farciminum confector (nos, *Wurstmacher*), vel avium saginandarum curator (nos, *Hühner-Stopfer*).

229. *Cum Velabro:* cum omnibus qui in vico Velabro (ubi olim paludes erant, per quas ex urbe in montem Aventinum ituri navicula vehebantur, vel, ut Propert. iv, 9, 6 de Velabro loquitur, *velificabant*), varia escarum genera venalia habebant.

230. *Domum*, sc. suam, ad se.

230. *Quid tum?* Quid tum factum est? Paruerunt edicto, et, quod exspectari poterat, *Venere frequentes.* Vividiore igitur oratione pro vulgari, et hi quidem frequentes venerunt. Commemoranda tamen est elegans lectio, quam Bentleius in textum recepit, *qui cum venere frequentes, Verba facit leno.* Hanc lectionem secutus quoque est vir acutissimus Vossius: *Da nun sie gekommen in Heerschaar, führt der Kuppler das Wort.*

231, 232. Lenoni non sine causa facundi oratoris, qui et suas, et omnium qui aderant, merces officiosissime commendaret, partes demandatæ sunt. *Quicquid mihi,* cett. quicquid ego, quicquid et hi, quos tibi adesse vides, domi venale servant, *id crede tuum:* nos, *steht dir ganz zu Befehl.* Respondet Nomentanus, primum ad venatorem, deinde ad piscatorem, denique ad lenonem conversus.

233. *Æquus:* per *æquitatem* (nos, *Billigkeit, Gutmüthigkeit*) malam in partem designatur hominis luxuriosi et prodigi levitas.

234. *In nive Lucana:* in Lucania enim capiebantur apri præstantiores; hinc inf. Sat. ii, 8, 6, *Inprimis Lucanus aper.* Nomentanus singulos separatim alloquitur; aptissima igitur orationis est emendatio Bentleii, *Tu nive* vel *Tu in nive* pro, *in nive;* nam sic mox quoque, *Tu pisces—verris: pisces verrere,* pisces capere reti, quo mare quasi *verritur;* nos, *die Fische mit dem Streich-Netz fangen;* hinc retia quoque piscatoria dicuntur *verricula, everricula. Hiberno ex æquore,* ubi non sine magna opera pisces capi possunt; hinc sup. Sat. ii, 2, 17, *mare,* cum *hiemat, pisces* a captura *defendere* dicitur.

236. *Aufer,* superbe et cum pecuniæ contemtu.

237. *Tibi decies:* Nomentanus decies centum millia sestertium venatori, tantumdem piscatori, lenoni autem, primas partes apud se agenti, triplicem summam destinat.

238. *Unde,* e cujus (lenonis) domo. *Currit,* gressus geminat præ quæstus faciendi cupiditate.

239 sqq. *Filius Æsopi,* cett. Plinius in Hist. Nat. ix, 59, post narrationem de

Illud idem in rapidum flumen, jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum,
Nequitia et nugis pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coemtas.
Quorsum abeant? Sani ut creta, an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adjungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa,
Si quem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quidquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores: quæro, faciasne quod olim
Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,

insania qua Cleopatra, ut ostenderet, ingentem pecuniæ summam brevissimo temporis spatio in ventrem demitti posse, immensi pretii margaritam, aceto dilutam (h. e. maceratam, liquefactam) sorbuisse dicitur, agit quoque de re quæ ad hunc locum Horatii spectat: *Prius* (ante Cleopatram) *id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius, tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, —ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ; atque, ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit. Metellæ*: Schol. Acr., *Hic* (Clodius) *Metellæ, quæ eum deperibat, ablatum unionem et aceto dilutum sorbuit. Metellam* mulierem admodum divitem fuisse, ex hac ipsa de illa narratione satis apparet. Sed, cum plures hujus nominis fuerint mulieres vel matronæ, quam potissimum jam designaverit poeta, manet in ambiguo. Sunt, qui de *Metella* (cujus mentio fit apud Cic. Epist. ad Attic. xi, 23), Dolabellæ et Æsopi pellice, cogitent.

240. *Solidum:* totum, integrum, non in partes quasdam divisum, sed in unum conjunctum; ergo integram decies centenorum millium HS summam uno haustu absumsit.

241. *Qui sanior:* quomodo, cum hoc decies solidum absorberet, sanior fuit, ac si idem in rapidum flumen cloacamve jaceret?

243. *Quinti progenies Arri:* cf. sup. ad v. 86.

244. *Nequitia,* luxurie : *nugis,* dementia, insipientia : *gemellum,* simillimum.

245. *Impenso,* h. e. immense, sc. pretio. *Prandere,* comedere, ut inf. Epist. i, 17, 13, *prandere olus.*

246. *Quorsum abeant?* sc. *isti nepotes. Sani ut creta,* cett. cretane ut sani, an carbone ut insani notandi sunt? Fausta albo, infausta nigro colore notantur; hinc nota illa locutio, diem faustum *albo,* infaustum *nigro lapillo insignire.* Hoc jam ad homines aut bonæ aut malæ notæ transfertur. Horatium imitatus est Persius v, 108, *Quæque sequenda forent, quæque evitanda vicissim, Illa prius creta, mox hæc carbone notasti?*

249. *Amentia verset,* sc. barbatum hunc amentia vexari et agitari dicas.

250 sqq. Stertinius transit ad insaniam eorum qui delicias faciunt in amoribus. Sententia, quam pulchre exornavit et amplificavit poeta, est fere hæc: Si ratio evincit, eos qui amoribus indulgent, ludos ludere pueriliores iis de quibus modo dixi, nonne satius fuerit illos imitari Polemonem, et, mutato animo, prudentius vivere? Locus inprimis de vario et mutabili animo eorum qui amant, comparato cum puerorum mutabilitate et inconstantia, est longe suavissimus. *Amare,* amandi sive meretrices sectandi studium.

251. *Utrumne,* pro simplice *utrum,* ut sup. Epod. 1, 7, et inf. Sat. ii, 6, 73, et passim alibi. *Trimus Quale prius,* quale olim lusisti trium annorum puerulus.

254, 255. *Mutatus Polemon?* Schol. Cruq., *Polemon, vel Polemo, juvenis fuit Atheniensis perditæ luxuriæ. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur audisse Xenocratis vocem disputantis; deinde introiisse coronatus et unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit, et invectus in*

Postquam est impransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero quum poma, recusat:
Sume, Catelle! negat: si non des, optat. Amator
Exclusus quî distat, agit ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, et hæret
Invisis foribus? Ne nunc, quum me vocat ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, revocat: redeam? non, si obsecret. Ecce
Servus, non paulo sapientior: O here, quæ res
Nec modum habet, neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult: in amore hæc sunt mala; bellum,
Pax rursum, hæc si quis tempestatis prope ritu
Mobilia, et cæca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoque.

luxuriam coegit Polemonem pœnitere sui et coronas abjicere: qui postea tantus in philosophia (Academica) extitit, ut dignus existimatus sit, qui Xenocrati succederet: cf. Diog. Laert. iv, 16; Lucian. Bis Accus. 17; Val. Max. vi, 9, 1. *Mutatus:* factus ex homine luxurioso probus et temperans. *Ponas insignia morbi:* deponas et abjicias externa signa mollioris vitæ, ut inf. Epist. i, 1, 35, *magnam partem morbi deponere. Morbus* sæpe, ut νόσος apud Græcos, de vitiis, cf. sup. v. 27: jam est insanus, quo quis, tanquam morbo, laborat, amor. *Fasciolas, cubital, focalia,* hominum molliorum et mulierum ornamenta. *Fasciolæ,* vincula et ligamina, quæ placendi studio a delicatis adolescentibus brachiis vel pedum cruribus circumvolvebantur. Sic *purpureæ fasciolæ,* ut muliebria ornamenta, apud Ciceronem Harusp. 21 Clodio exprobrantur. *Cubital,* pulvillus cubito cœnantium suppositus; hinc in Sat. sq. v. 39, *convivæ in cubitum se reponere* dicuntur. *Focalia* (quasi *faucalia*), colli tegumenta: Schol. Cruq., *Collaria, a collis dependentia, ad fovendum collum et fauces contra frigus muniendas.*

256. *Ex collo,* in lætioribus conviviis vel comissationibus convivæ duas coronas gestabant, alteram in capite, alteram in collo: Cic. in Verr. iii, 27, *coronam habebat unam in capite, alteram in collo.*

257. *Impransi,* sobrii.

258. *Porrigis irato,* cett. redit ad pueros, quibuscum amore insanientes contenduntur.

259. *Sume, Catelle!* suaviter vertit has pueris blandientium voces Vossius, *Nimm, mein Wieselchen.*

260. *Amator Exclusus,* cett. Perfectissimum misere amantis exemplum proposuit Terentius, Phædriam scilicet in Eunucho Act. i, Sc. 1. In Phædria enim (uti fere in Alexi apud Virgilium in Ecloga secunda), egregie expressa est summa vis et summus animi impetus, quo huc illuc agitentur et ad insaniam pæne adigantur perdite amantes. Hunc igitur locum Terentianum (qui, quod ad descriptionem hominis *cum ratione* in amore, ut ait Parmeno apud Terentium, *insanientis* attinet, ad consummatissima antiquitatis loca referendus videtur), Horatius dignum habuit quem pæne totum in hexametros transferret. Comparent hunc locum tirones cum Terentio, animumque ad artem, qua numeri in ejusmodi locis mutari possint, advertant. Ceterum Horatium imitatus est Pers. v, 161 sqq. *Agit secum,* secum deliberat, reputat.

261. *Hæret Invisis foribus:* apud fores, quas invisas sibi esse videri vult, tanquam terræ adfixus stat.

262. *Ne nunc* pro, *ne nunc quidem,* quod dixit Terentius; nec desunt loca, ubi simplex *ne* pro, *ne—quidem* ponitur: vid. Ernest. Clav. Cic. s. v. *Ne;* Drakenb. ad Liv. xxxiii, 49, § 3; Burm. ad Sueton. Aug. 37; et, quem Heindorfius laudavit, Ruhnk. ad Rutil. Lup. p. 129.

263. *Dolores,* significanter pro, amores cum doloribus conjunctos; nam, ut canit Ovidius Art. Am. ii, 519, *Litore quot conchæ, tot sunt in amore dolores.*

266. *Neque consilium:* neque consilio se regi patitur.

268—270. *Hæc si quis,* cett. si quis hæc natura sua in amore tempestatis prope

Quid? quum Picenis excerpens semina pomis,
Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
Quid? quum balba feris annoso verba palato,
Ædificante casas quî sanior? Adde cruorem
Stultitiæ, atque ignem gladio scrutare modo, inquam.
Hellade percussa Marius quum præcipitat se,
Cerritus fuit? an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat; et, Unum,
Quiddam magnum addens, unum me surpite morti,
Diis etenim facile est, orabat: sanus utrisque

more mutabilia, incerta, et cæcæ sorti obnoxia, ad certam rationem regere et compescere laboret, *is nihilo plus explicet*, expediat, proficiat, *ac si*, cett.

272, 273. *Quid? quum Picenis*, cett. Pergit Stertinius ad aliud in amore insaniæ genus, scilicet ad superstitionem, qua, qui amant, se aut faustum aut infaustum amoris sui eventum exquirere posse opinantur. Huc refert morem ex quo amantes pomorum semina vel nucleos duorum primorum digitorum compressione et impulsu ideo in altum agebant, ut inde, si semina illa ad conclavis laquear usque exsiluissent illudque percussissent, faustum amoris sui augurium caperent. Rem narrat Pollux Onom. ix, 128. *Picenis*, epitheton ornans, quia in agro Piceno præstantiora poma nascebantur. *Penes te es?* sanæne mentis es? *penes se esse*, ut apud Terent. v, 1, 47, *apud se esse*, mentis suæ esse compotem.

274. *Quum balba feris annoso verba palato:* inversa constructio (cujus multa, præcipue apud Virgilium, exempla reperiuntur), pro vulgari, *verbis balbis annosum palatum feris;* non palato enim verba feriuntur, sed verba, cum pronunciantur, *feriunt*, percutiunt, *palatum*. Simplicior sane esset oratio, si Horatius pro, *feris* scripsisset *seris;* nam *balba verba serere* est, balbutire, h. e. *lenes susurros*, ut Horatius loquitur sup. Od. i, 9, 19 (ὀαρισμοὺς, ψιθυρίσματα), edere. Apposite cum Horatio comparant Tibull. i, 2, 91, *Et sibi blanditias tremula componere voce, Et manibus canas fingere velle comas.*

275. *Qui sanior?* (ut v. 241), quomodo is sanior puero qui casas ædificat?

275, 276. *Adde cruorem Stultitiæ*, adde, quod illa stultitia interdum ad cædem rapit.

276. *Atque ignem*, pectus amoris igne accensum; nisi quis, ob sequens statim exemplum *Helladis*, per *ignem* intelligere malit *puellam*, quæ amoris ignem immittit. Parmeno quoque apud Terentium in loco ei, quem Horatius hexametris expressit, vicino, Thaidem *ignem* vocat, Act. i, Sc. 2, 5, *Accede ad ignem hunc (Thaidem), jam calesces plus satis:* Virg. Ecl. iii, 66, *meus ignis Amyntas. Gladio scrutare:* ense percute, transfige: Lucan. viii, 557, *Quid viscera nostra scrutaris gladio? Modo* refer ad *adde. Adde modo* (insuper) ad hanc in amore stultitiam multo magis cognoscendam cædis atrocitatem, vel scelus.

277. *Hellade percussa Marius:* Schol. Acr., *Marius quidam ob amorem Helladem quandam puellam occidit, cum ab ea contemneretur, et se postea præcipitavit.*

278. *Mentis commotæ*, furore percitæ, ut v. 209 *commotus.*

279. *Sceleris damnabis eundem:* nam ut v. 210 dicitur, *Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.*

280. *Cognata vocabula:* cognationem aliquam inter se habentia: Schol. Acr., *diversa quidem, sed non multum distantia;* ut in sermone patrio, *Hitze und Raserey, Leidenschaft und Tollheit.*

281—287. Stertinius denique hominum insaniam per ea quæ præter sortem suam appetunt, et per vota quæ animo concipiunt, exemplis probat.

281. *Circum compita:* ubi dii domestici publice colebantur: Schol. Acr., *Jusserat Augustus in compitis deos Penates constitui, ut studiosius colerentur. Siccus*, sobrius, qui mane nihildum cibi potusve sumsit: sup. Od. iv, 5, 39, *Dicimus integro Sicci mane die.*

282. *Lautis manibus:* Schol. Cruq.,

Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus quum venderet: hoc quoque vulgus
Chrysippus ponit fecunda in gente Menenî.
Jupiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses jam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit: casus medicusve levarit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? timore Deorum.
Hæc mihi Stertinius sapientum octavus amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.

quia solebant precaturi deos manus et pedes abluere. Interpretes in hanc rem laudant Hesiod. Op. et D. 724; Homer. Iliad. i, 449; vi, 266; Odyss. iii, 440.

283. *Quiddam magnum addens:* quid illud *magnum* fuerit, quod libertinus ad deos sibi conciliandos precibus addiderit, divinationi relictum est; fortasse solemni exsecratione se totum diis devovit, vel aliquid, quod *magnum* esse putabat, pronunciavit. Fea ad fidem nonnullorum Codd. edidit, *Quid tam magnum? addens;* sed id per verba quæ sequuntur, *Diis etenim facile est,* exprimitur. *Surpite* pro, surripite.

285, 286. *Mentem, nisi litigiosus, Exciperet dominus quum venderet:* dominus, nisi is est litigiosus et fraudulentus, cum ejusmodi hominem venderet, *mentem exciperet,* h. e. libere, eum non sanæ mentis esse, diceret. Schol. Porph., *Qui vendunt mancipia, solent hoc adjicere: Sanus corpore et animo.* Cic. de Offic. iii, 17, *In mancipiorum venditione venditoris fraus omnis excipitur.*

287. *Hoc quoque vulgus Chrysippus—Meneni:* hos quoque, qualis libertinus ille erat, e vulgo homines ad fœcundam Menenii gentem Chrysippus refert; vixit enim tum temporis tam stultæ mentis homo, *Menenius,* ut stultorum esset quasi paterfamilias, vel stultæ stirpis princeps.

289. *Cubantis,* ægrotantis: cf. sup. ad Sat. i, 9, 18.

291. *Illo Mane die, quo:* Schol. Porph., *die Jovis;* hic dies enim sacer fuit deo a quo nomen accepit. *Tu indicis jejunia,* te jubente indicuntur jejunia; apud Livium xxxvi, 37, *jejunia,* Cereri instituenda, ex libris Sibyllinis a Decemviris indicuntur. De *jejuniis* apud veteres copiose disputavit Spanhemius ad Callim. H. in Cer. v. 6. *De jejuniis die Jovis a Judæis institutis* laudat Gesnerus Selden. de I. N. iii, 15. Obiter fortasse Horatius jam risit stultitiam eorum qui Judæorum ritus imitarentur.

292—294. *In Tiberi stabit,* expiationis causa immersus. Heindorfius, qui hunc expiandi ritum orientalis originis esse ait, comparat Juvenal. vi, 522. *Casus medicusve levarit Ægrum:* si forte levaverit ægrotum *casus:* casum, quem ponere videtur in naturæ viribus, præponit *medicis. Ex præcipiti,* ex vitæ periculo; Celsus quoque ii, 6, gravi morbo laborantem *in præcipiti esse* dicit. *Necabit:* vix in sensu proprio accipi potest; sequitur enim *febrimque reducet;* erit igitur, *pæne necabit,* dum corpus pueri, qui modo convaluerat, tam graviter gelida aqua afficietur, ut fixus in ripa pedem inde promovere nequeat; *febrimque* simul *reducet.* Sic *occidere* passim pro, *pæne occidere:* sup. Epod. 15, 5, inf. Epist. ii, 2, 138. Si *necabit* in sensu proprio accipiendum sit, tum (nisi hysteron proteron esse statuas) pro, *febrimque* legendum mihi videtur, *febrimve;* mater puerum necabit, aut certe febrim reducet.

295. *Concussa:* insania, quæ mentem concuteret, abrepta: sensus: quidnam fuit illud, quod matrem ad hanc insaniam adigeret? Respondetur, *timor Deorum,* h. e. votum stulta mente susceptum, quod mater commota *timore,* ne, re quam promiserat intermissa, deorum iram moveret, nunc exsolvendum putabat. Stoicus igitur de hac quoque re ridet hominum insaniam.

296. *Hæc mihi Stertinius,* cett. Damasippus, postquam præcepta Stoica ex ore Stertinii sublecta et descripta (v. 34) enarravit, nunc sermonem cum Horatio inchoatum continuat.

Dixerit insanum qui me, totidem audiet; atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris:
Qua me stultitia (quoniam non est genus unum)
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid? caput abscissum manibus quum portat Agave
Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
Stultum me fateor (liceat concedere veris)
Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio? Accipe: primum
Ædificas, hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum: quî ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Mæcenas, te quoque verum est,
Tanto dissimilem, et tanto certare minorem?
Absentis ranæ pullis vituli pede pressis,
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens

297. *Arma dedit:* per *arma* intellige præcepta Stoica, quibus Damasippus ad se defendendum ab illis qui se impugnaturi, h. e. insanum compellaturi (carpturi, vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Compellare*) sint, se tanquam armis uti velle ait. Stoici enim docent, omnes insanire, ideoque eos ipsos insanire qui alios insanire dicant. Hinc pergit Damasippus, *Dixerit insanum qui me, totidem audiet*, h. e. qui me insanum dixerit, is, quoties id dicet, toties idem a me audiet, h. e. toties vicissim eum insanum compellabo.

299. *Atque Respicere ignoto discet pendentia tergo:* atque discet respicere ad ea quæ in ipsius tergo pendere ignorat; *tergum ignotum*, sc. ei qui, quod in tergo suo gerat, non videt: sup. Sat. i, 3, 22, *Heus tu, Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis Verba putas?* Catull. xxii, 21, *Suus cuique attributus est error: sed non videmus manticæ quod in tergo est.* Nota est fabula Æsopi de duabus peris, quam tractavit Phædrus iv, 9: cf. Pers. iv, 24.

300—302. *Stoice*, cett. sensus: Dic mihi, quæso, Stoice, quo stultitiæ genere tu me insanire putas? *Sic:* quod si mihi dixeris, optabo, ut post bona tua olim perdita omnia in posterum majore pretio vendas. *Post damnum:* Damasippus enim olim mercator res suas male gesserat, ut ipse profitetur sup. v. 19, *Postquam omnis res mea Janum Ad medium fracta est.* De particula *sic*, sive de hac optandi formula cum conditione, cf. sup. ad Od. i, 3, 1.

303, 304. Damasippus respondet, Nec Agave furiosa sibi videbatur, cum concitata furore, a Baccho sibi injecto, filio Pentheo, quem pro leone habebat, caput abscinderet: cf. Eurip. Bacch. 1236: vid. Ovid. Met. iii, 712 sqq.; Hygin. Fab. 184. Pro, *abscissum demens* dedi cum Fea ad fidem plurium Codd. *abscissum manibus;* nam *demens* ob sequens *furiosa* putide abundat.

308. *Ædificas:* videtur tum Horatius in villa sua amplificanda occupatus fuisse. *Longos:* ditiores et beatiores, ad quos præcipue pertinebat Mæcenas, jocose Damasippus *longos*, Horatium vero, pauperem et in re tenui natum (vid. inf. Epist. i, 20, 20), *bipedalis corporis* hominem appellat. Et vere fuit Horatius *exigui corporis* homo, ut ipse profitetur l. l. v. 24.

310. *Turbonis:* Schol. Porph., *Turbo, gladiator, fuit parvo corpore, sed animosus pugna. Corpore majorem—Spiritum*, spiritus major fuit corpore, h. e. Turbo spirabat grandiora, quam in ejus corpore latere videbantur.

311. *Quí ridiculus minus illo?* Si Turbo est ridiculus, num tu minus es?

312. *Te quoque* (facere) *verum est*, æquum et rectum est; sic *verum* inf. Epist. i, 7, v. ult. et i, 12, 23, *Nil Grosphus nisi verum orabit et æquum;* et sic *verum* sæpissime apud Livium, ubi

Bellua cognatos eliserit: illa rogare,
Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?
Major dimidio. Num tanto? Quum magis atque
Se magis inflaret; non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Hæc a te non multum abludit imago.
Adde poemata nunc (hoc est, oleum adde camino);
Quæ si quis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem. Jam desine. Cultum
Majorem censu. Teneas, Damasippe, tuis te.
Mille puellarum, puerorum mille furores.
O major tandem parcas, insane, minori.

SATIRA IV.

UNDE, et quo Catius? Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis præceptis, qualia vincunt

hæc vox ab iis interpretibus, qui ejus notionem ignorarent, perperam in *æquum* mutata est: vid. ad Liv. ii, 48; iii, 40, § 11; et ad xxiii, 11, § 12.

313. *Tanto minorem:* inferiorem, tam imparem, *certare*, quod attinet ad *certare cum Mæcenate* pro, in certamine: inf. Epist. i, 10, 35, *donec minor in certamine longo.*

316. *Cognatos*, jam pro, una secum natos, suaviter pro, ceteros pullos.

317. *Num tantum—magna fuisset. Tantum* pro, *tam* explicant, quod Latinitatem ferre negat Fea, qui pro *tantum* exhibuit, *tandem;* sed nec hæc particula primæ statim quæstioni matris convenit. Equidem levi emendatione difficultati succurri posse puto, si pro, *tantum* legeris, *in tantum:* mater quærit, num bellua illa *magna fuisset in tantum*, h. e. tantæ magnitudinis, quantam nunc, postquam se efflaverat, ostendebat. De locutione *in tantum* non pauca exempla collegit Forcellinus in Lexic. s. v. *Tantus.* Nisi placet *in tantum*, explicari certe debet *tantum* pro, *in tantum*, ut simplex *tantum* explicat I. Fr. Gronovius apud Livium xxxvii, 57, *Id quum ægre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum præferri.*

321. *Adde poemata:* ad hanc insaniam adjunge aliam: fac versus, hoc est, igni oleum adde (insaniæ nova alimenta præbe).

322. *Quæ si quis sanus*, cett. nam, ut Horatius infra dicit in Epist. ad Pis. v. 290, *excludit sanos Helicone poetas Democritus.*

323. *Non dico* (prætereo) *horrendam rabiem:* ipse Horatius vim rabidi furoris, quo ad scribendos criminosos iambos se abripi passus sit, gravissime descripsit sup. Od. i, 16. *Cultum Majorem censu:* non dico sumtus, quos ultra rei tuæ familiaris modulum in externo cultu facis.

324. *Teneas, Damasippe, tuis te:* contineas te intra tua, h. e. intra ea quæ ad te ipsum spectant, nosce te ipsum. Nos, *kehre nur vor deiner Thür.*

326. *O parcas*, cett.: o tu, insane, cujus insania major est mea, parcas tandem mihi cujus insania minor est tua; sive, o insane, parcas tandem mihi minus te insanienti.

SATIRA IV.

Ad deridendos eos qui felicitatis partem stulte in lautis epulis ponunt, artis coquinariæ præcepta, quæ Catius quidam se ex ore magni in arte coquinaria magistri hausisse fingit, mira diligentia refert.

Catius sine dubio est nomen fictum. Horatius, qui sæpius inter cœnandum apud Mæcenatem non sine magna molestia audivisse videtur convivam aliquem vel plures multa verba facientes de lautarum epularum sapore, natura, raritate, confectione, cett., eorum jam in hac satira vanitatem et importunitatem derisurus, inducere omnino debebat aliquem, qui stultos illos sermones accurate exponeret. Hunc Horatius appellavit *Catium;* sed

Pythagoran, Anytique reum, doctumque Platona.
Peccatum fateor, quum te sic tempore lævo
Interpellarim: sed des veniam bonus, oro.
Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox;
Sive est naturæ hoc, sive artis, mirus utroque.
Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem,
Utpote res tenues, tenui sermone peractas.
Ede hominis nomen, simul et, Romanus an hospes.
Ipsa memor præcepta canam; celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut succi melioris et ut magis alma rotundis,
Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris,

cur eum ita appellare poetæ placuerit, id nunc nescimus, nec id scire cujusquam, puto, Horatii lectoris multum interest. Horatius enim hanc satiram scripsit, non ut Catium, sed ut homines Catio similes rideret. Amicissimus Manso in libro inscripto, *Schriften und Abhandlungen*, p. 59, in *Catio* fortasse *Malium*, equitem Romanum et re coquinaria nobilem latere suspicatur; certe hæc suspicio ceteris, quæ ab interpretibus allatæ sunt, præferenda videtur.

1, 2. *Unde, et quo Catius?* vulgaris obvios alloquendi formula: sup. Sat. i, 9, 62, *Unde venis, et quo tendis?* Similiter fere Virgilius exorditur Eclogam nonam, *Quo te, Mœri, pedes? an, quo via ducit, in urbem? Non est mihi tempus aventi Ponere signa novis præceptis:* jam tecum confabulandi deest mihi tempus, festinanti scilicet nova, quæ modo audivi, præcepta consignare litteris. *Ponere signa*, cum delectu, ut videtur, pro vulgari, litteris mandare. *Nova præcepta* versabantur in designando rerum, e quibus lautæ epulæ pararentur, modo, vel mensura, pondere cett. ita quidem, ut plura fortasse brevius, *signo* tantummodo aliquo *posito*, notarentur, uti fere medici nostri componendis miscendisque medicaminibus *signa* tantum *ponere* solent. *Nova*, qualia a nemine adhuc proposita sunt.

3. *Anytique reum*, Socratem; *Anytus* enim unus Socratis accusatorum fuit.

4. *Lævo*, importuno.

6. *Interciderit*, animo exciderit, effluxerit.

7. *Sive est naturæ*, cett. sive hæc in memoriam audita revocandi facultas est res insiti tibi ingenii, *sive artis*, exercitationis, studii, tu sane in utroque excellis. Cogitasse videtur poeta de arte memoriæ, cujus inventor Simonides fuisse traditur (Cic. de Invent. ii, 86).

8, 9. *Quin id erat curæ, quo*, cett. quin hoc ipsum jam agebam, ut omnia mihi tradita præcepta memori animo reponerem. *Res tenues*, subtiles, subtiliter excogitatas; sic v. 36, *tenuis ratio saporum;* inf. Epist. ad Pis. 45, *In verbis etiam tenuis cautusque serendis:* exempla Ciceroniana, ubi *tenuis* pro, subtilis ponitur, vid. in Ernest. Clav. Cic. s. v. *Tenuis*. *Peractas*, traditas, expositas.

10. *Hominis*, sc. apud quem res illæ subtiles tractatæ sunt.

11. *Celabitur auctor:* quis fuerit ille cujus nomen poeta reticet, vix eos qui tum vivebant latere potuit. Fuit fortasse vir quidam nobilior, cujus iram contra se irritare noluit. Ceterum hic ipse subtilis saporum judex et experientissimus præstantiorum epularum æstimator atque magister huic scribendæ satiræ omnem materiem suppeditasse videtur.

12, 13. *Longa quibus facies ovis*, cett. Satis constat, in cœnis apud Romanos primum *ova* et postremum *mala* apposita esse, unde natum est illud proverbium, *ab ovis usque ad mala* (sup. Sat. i, 3, 7). Itaque, qui nunc de epulis subtiliter æstimandis atque dijudicandis verba facit, servato, quo illæ in cœna se excipere solebant, ordine, primum sententiam suam fert de *ovis*. *Ova longæ faciei*, putabantur et adhuc putantur *vitellum marem* continere (vid. Plin. H. N. x, 74, et Columell. viii, 5, 11, ibique Gesner.); et quia vitellum marem circumfluit resina callosior, vel liquor spissior et crassior (nos, *ein galligter, steiferer Schleim*), ova longa, ut melioris saporis et ut plus alimenti præbentia, rotundis præferebantur. *Magis alma*, nos, *mehr nährend, nahrhaft*.

Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam musto mersare Falerno;
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis male creditur. Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat mella Falerno,
Mendose; quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni præcordia mulso
Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchæ,

Veterem lectionem *magis alba* defendit Fea, addita explicatione, "magis abundantia albumine;" sed hanc explicationem vix fert Latinitas.

14. *Ponere*, apponere. *Cohibent:* dum *callosa* vitellum quasi in æquilibrio continent, eleganter dicuntur eum *cohibere*, sc. a vaga mobilitate.

15, 16. Jam transit ad olera sive caules (nos, *Kohl oder Gemüse, was einen Stüngel hat*); junge: *Caulis, qui in siccis agris crevit, est dulcior caule suburbano*, h. e. in horto suburbano nato; hinc addit, *irriguo nihil est elutius horto*, h. e. terra nullibi magis per aquam est eluta (nullibi magis est humida), quam in hortis suburbanis, sive quod siti illi erant in locis humidis, sive quod rivuli in eos deducebantur: Ovid. Fast. ii, 703, *Hortus odoratis suberat cultissimus herbis, Sectus humum rivo lene fluentis aquæ;* olera autem in locis humidis nata fatui saporis esse credebantur.

18—20. *Ne gallina malum*, cett. *gallina dura*, gallina quæ, post quam sub improviso hospitis adventu cæsa est, statim coquitur, manet *dura*, ideoque parum respondere potest exspectationi hospitis, non duram sed teneram carnem edere cupientis. *Malum* explicari omnino debet pro, male, sed exemplum, ubi *malum* pro, male, positum sit, frustra investigavi; suspicor igitur Horatium pro, *malum* scripsisse *parum*. Nisi quis malit statuere, *malum responsare* dictum esse, ut *dulce ridere, dulce loqui*, Od. i, 22, 24; *perfidum ridere*, Od. iii, 27, 26; *canere indoctum, dulce bibere*, Epist. ii, 2, 9; *blandum ducere*, Od. i, 12, 11. *Palato*, eleganter et significanter pro, *expectationi;* et hinc *parum responset*, parum grata, ingrata, insipida sit. *Doctus eris mersare*, pro, præceptis meis edoctus mersabis. *Mersare*, jam pro, mersando suffocare. *Musto Falerno:* pro vulgari lectione *misto* vel *mulso*, egregie ad rem Bentleius in textum recepit *musto*. *Mustum* enim apud Romanos ita condebatur, ut per integrum ferme annum recens et dulce servaretur, varioque culinæ usui adhiberetur. Laudant in hanc rem Cat. de R. R. cxx; Colum. xii, 29; Plin. xiv, 11.

21. *Aliis male creditur:* non ideo tantum, quod fungi, qui in silvis nascuntur, natura sua deteriores sunt pratensibus, sed etiam, quod in silvis simul inveniuntur fungi mali et valetudini admodum infesti, qui, ob similitudinem quam cum bonis habent, facile fraudi esse possunt.

22. *Qui nigris prandia moris.* Jam adsperguntur quædam præcepta, ad illa, quæ ante solemnem cœnam sumenda sint, spectantia.

24. *Forti—Falerno.* Aufidius, homo gulosus, cujus gentem nosse nihil attinet, reprehenditur, quod *mulsum* (nos, *Meth*) ex melle et *Falerno forti* (h. e. fervido, ut inf. Sat. ii, 8, 38, *vina fervida*), nos, *aus starkem und feurigem Falerner Weine*, miscebat; hinc paulo post v. 26 commendatur *mulsum lene*.

25. *Mendose*, male sane hoc fecit, *quoniam*, cett. *Vacuis—venis*, ergo ante cœnam.

26. *Præcordia* (proprie de visceribus, quæ prætenta vel vicina sunt cordi), eleganter pro, te: Virg. Æn. i, 739, *ille impiger hausit Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.*

27. *Dura alvus* (nos, *Hartleibigkeit*) *morabitur*, obstaculo erit emittendis excrementis.

28. *Mitulus* vel *Mytilus*, concharum esculentarum genus, τελλίνα· vid. Heindorf.

Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunæ;
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.
Murice Baiano melior Lucrina peloris:
Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini;
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.
Nec sibi cœnarum quivis temere arroget artem,
Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est, cara pisces averrere mensa
Ignarum, quibus est jus aptius, et quibus assis
Languidus in cubitum jam se conviva reponet.
Umber et iligna nutritus glande rotundas
Curvet aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea submittit capreas non semper edules.
Fecundæ leporis sapiens sectabitur armos.

29. *Lapathi* (ex genere *Ampfer—Rumex scutatus*, vel *R. Patientia*, Linn.) *brevis herba:* sup. Epod. 2, 57, *Aut herba lapathi prata amantis, et gravi Malvæ salubres corpori.* *Brevis:* Schol. Cruq., *parva, non excrescens in altum.* *Albo non sine Coo,* cui admiscebatur aqua marina: vid. Athen. i, 35, et Heind. ad h. l.

30. *Conchylia,* nos, *die Schalthiere, Schalfische.* *Lubrica,* mucoso liquore obducta vel madentia; epitheton ornans. *Nascentes lunæ implent,* carnosiora reddunt: Plin. H. N. ii, 41, *Lunari potestate ostrearum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri et rursus minui—exquisivere diligentiores.* Ceterum observent et sentiant tirones in hoc hexametro tam verborum collocationem vel dispositionem aptissimam, quam numerorum decursum suavissimum.

31. *Generosæ testæ: generosa* vocantur animalia testacea, quæ esculenta sunt.

32. *Murice Baiano melior Lucrina peloris.* *Peloris:* concharum, in sinu Lucrensi inter Puteolos et Baias captarum, genus præferebatur muricibus in sinu ad Baias in Campania captis.

33. *Ostrea Circeiis.* Plin. H. N. xxii, 21, *Circeiensibus ostreis neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est.* *Circeii:* oppidum in Latio et promontorium in mare Tyrrhenum procurrens. *Miseno,* promontorio, et ejusdem nominis oppido, in Campania. *Echini:* testaceorum genus, toto corpore spinis munitum: nos, *Seeigel.*

34. *Pectinibus.* *Pecten,* κτείς (nos, *Kamm-Muschel*): vide quos laudant, Athen. iii, p. 88 B, Aristot. H. N. iv, 4, 3; Plin. Hist. N. ix, 51, xxxii, 53. *Patulis* refer ad pectinum formam concavam. *Molle Tarentum,* ab ingenio hominum, omllius et luxuriosius ibi viventium; hinc inf. Epist. i, 7, 45, *Tarentum imbelle:* vid. Interpretes.

36. *Non prius exacta,* cett. qui non antea subtiliter exploraverit saporum rationem. *Tenui,* subtili, ut v. 9.

37—39. *Nec satis est,* cett. sensus: non satis est pisces caros emere, sed opus quoque est scire, qui eorum elixi quive assi melius et jucundius sapiant. Pro, *averrere* nonnulli Codd. apud Feam offerunt *avertere,* plurimi tamen tuentur *averrere,* et hoc mihi ut aptius et elegantius præferendum videtur; *averrere* jam est, manum alicui rei cupide injicere eamque auferre, nos, *wegschnappen, wegfischen, wegkapern.* *Caram mensam* accipio de mensa in macello, in quo *cari* vel magni pretii *pisces* venales expositi sunt; ex hac igitur mensa cupidi lautiorum epularum emtores, dum alter alteri mercem quasi ex manibus eripit, *pisces averrunt:* egregie autem *averrere* respondet τῷ *verrere;* quod pro, pisces capere dicitur sup. Sat. ii, 3, 235, *tu pisces hiberno ex æquore verris,* h. e. captos aufers. Hanc explicationem amplexus quoque est Vossius, qui hunc locum vertit sic, *dass Fische von theuerer Bank du hinwegrafst.* At *avertere* adjunctam notionem furti vel violentiæ habet. *Ignarum* eum, qui ignorat; *et*

Piscibus atque avibus quæ natura et foret ætas,
Ante meum nulli patuit quæsita palatum.
Sunt, quorum ingenium nova tantum crustula promit.
Nequaquam satis in re una consumere curam:
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si cœlo supponas vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,
Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet fæce Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ovo;
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho: perna magis ac magis hillis

quibus assis Languidus in cubitum jam se conviva reponet, versus elegantissimus; et assorum piscium adspectu conviva jam fere satur de integro ad edendum allicietur: *se reponere in cubitum*, lævo cubito in pulvinari posito ad edendum se componere; hinc sup. Od. i, 27, 8, *Et cubito remanete presso.*

40. *Iligna* (ilignea) *glande*, ilicis (*der Stecheiche*).

41. *Curvet*, pondere gravet et deprimat, pro, impleat. *Vitantis*, ejus qui recusat. *Inertem*, insipidam, nihil quod palatum suaviter afficiat habentem.

42. *Pinguis*, saginatus.

43. *Submittit*, capiendas offert, suggerit.

44. *Sapiens*, subtilioris palati homo, boni saporis probe gnarus. *Sectabitur*, appetet. *Armos:* intellige carnem quam lepus inde a dorso vel spina usque ad lumbos habet.

45, 46. *Piscibus atque avibus*, cett. qualis esset piscium aviumque natura et bonitas, et qua ætate cujusque caro optime saperet, id nullius ante me palato exploratum est, sive, id pro palati mei subtilitate primus docui. *Ante meum palatum:* lepide pro, ante me novum escarum bene sapientium magistrum.

47. *Sunt, quorum ingenium—promit* pro, promat, post *sunt:* vid. Heind. sup. ad Sat. i, 4, 24.

48. Bentleius in hoc versu vocem *est* excidisse suspicatur, quia *satis* simpliciter pro, sufficit, nusquam dicatur. Sane, si hæc vox omnino opus sit, ei vel ante *satis*, vel post *una*, vel in fine versus locus adsignari potest.

50. *Securus*, nihil laborans.

51. *Massica vina:* cf. sup. Od. i, 1, 19.

54. *Vitiata*, significanter pro, liquata, destillata, percolata, quia vina, dum liquantur per lineum sacculum, *vitium* trahunt.

55. *Surrentina—Vina*, nata in jugis prope oppidum *Surrentum* in Campania. Schol. Cruq., *Surrentina debilia sunt, Falerna acria et robusta* (fortia potius ut v. 24), *itaque ex fæce (Weinsteinsalz*, vel potius *Weinmutter) Falerni Surrentina fiunt gratiora et mollia. Vafer*, prudens, providus.

56, 57. *Columbino limum*, cett.: ovo columbino injecto (*limum*) sordem fæcis (*bene*) bono eventu *colligit* et contrahit; (*Quatenus*), quandoquidem *vitellus* ovi columbini (*volvens aliena*) ea, quæ vinum turbidum reddunt, secum trahens, (*ima petit*) ad ima defertur.

58. *Marcentem potorem:* vino cibisque confectum; sive, languentem potoris stomachum. *Squillis:* exilis sed longioris corporis cancris marinis (*cancer squilla*, Linn. nos, *Garneele*, vel *Granate*).

59. Oratio cohæret sic: squillis et cochleis recreabis marcentem stomachum, non lactuca; lactuca igitur tibi abstinendum erit, *nam lactuca* (nos, *Lattich*) *innatat post vinum acri stomacho;* nempe stomachus, in quo esca *natat*, male se habet, at bene, in quo esca (ut Horatius loquitur sup. Sat. ii, 2, 73) *sedet. Acri*, vini fervore acriter quasi affecto.

Flagitat immorsus refici; quin omnia malit,
Quæcunque immundis fervent allata popinis.
Est operæ pretium duplicis pernoscere juris
Naturam. Simplex e dulci constat olivo,
Quod pingui miscere mero muriaque decebit,
Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo;
Nam facie præstant. Venucula convenit ollis;

60. *Hillis:* Schol. Cruq., *hilla significat intestinum salsum, vel, ut alii dicunt, fartum salsitium.* Intelligendum est haud dubie genus quoddam farciminum fumo duratorum. Rectissime, ut videtur, vertit Vossius, *Knackwurst.*

61. *Flagitat immorsus refici:* stomachus, fortioribus potius cibis, perna et hillis, vellicatus et incitatus, languore refici cupit. *Immorsus* significanter pro, mordendo incitatus; salsamenta enim vel cibi sale macerati mordent, urunt, et pungunt stomachum, et sic novum incitamentum ei immittunt. Qui pro, *immorsus* malunt legi, *in morsus,* elegantiam hujus loci non percepisse videntur.

62. *Quin omnia malit, Quæcunque,* cett., h. e. imo marcens stomachus *omnia* fercula, *quæcunque ex immundis popinis allata fervent, malit,* quam lactucam. *Allata fervent:* elegantius *fervent* pro vulgari, afferuntur ferventia, h. e. vaporantia.

63—69. *Est operæ pretium duplicis pernoscere juris Naturam.* Jam sapiens rei coquinariæ doctor noster ad præcepta quæ de jure duplice daturus est, tanquam ad rem gravioris momenti animum, advertere jubet discipulum, dicens, *Est operæ pretium—pernoscere.* Horatium in hac loquendi formula, *est operæ pretium pernoscere,* imitatum esse Ennium, cum Heindorfio contendere nolim; sponte Horatius in hanc vulgarem locutionem incidere poterat, uti post Horatium Juvenal. vi, 474, et Pers. vi, 9. Aliter se habet sup. i, 2, 37, *Audire est operæ pretium, procedere recte;* nam totus hic versus est Ennii, ut ibi ex Schol. Acr. et Porph. discimus. Quod attinet ad descriptionem *juris duplicis et simplicis,* ego maneo in sententia quam, nondum inspectis aliorum interpretationibus, de hoc loco susceperam. *Jus* (quod apud nos appellatur *Brühe,* et voce Francogallica *Sauce*) *simplex* est, quod constat e dulci oliva, pingui mero, muriaque Byzantina. At *hoc jus simplex,* ubi sectis et admixtis quibusdam herbis inferbuit, et postquam croco conspersum aliquamdiu stetit, et insuper additum est oleum Venafranum, non amplius *jus simplex,* sed *duplex* vocatur.

64. *E dulci,* h. e. recente, non rancido.

65. *Pingui mero:* nos quoque vinum crassius et tenacius in vernacula vocamus, *fetten, klebrichten Wein;* vinum igitur *pingue et plenum,* cui opponitur *tenue,* Cels. i, 6, *nunquam vinum salsum bibere expedit, ne tenue quidem aut dulce, sed austerum et plenius. Muriaque,* et liquamine ex piscibus, nominatim ex thynnis *(Lake von Thunfischen);* hinc additur,

66. *Non alia quam qua Byzantia putuit orca,* pro vulgari et simplice, sed muria Byzantina. *Orca* (testa), in qua muria servabatur, a thynnis ad Byzantium captis, dicitur *Byzantia. Quam qua putuit,* quam muria, cujus graviore odore testa Byzantia oluit.

67. *Hoc ubi,* cett.: *ubi hoc* jus simplex *sectis herbis confusum* (permixtum et compositum) *inferbuit,* ad ignem fervere et æstuare cœpit.

68. *Corycio,* epitheton ornans, ab oppido et ejusdem nominis promontorio *Coryco* in Cilicia, ubi optimus *crocus* nascebatur: Plin. H. N. xxi, 17. *Stetit,* scilicet aliquamdiu, dum deferbuit; sed fortasse explicari quoque potest, stando coagulatum vel coactum est. In hanc explicationem Gesnerus, "*Stetit,* videtur indicare consistentiam, quam vocant, et crassitudinem juris a coctura et admixtis rebus siccis:" et Turnebus in Advers. i, 28, *Stetit eleganter dixit; nam quæ liquidiora erant et humidiora, ubi aliquam adepta sunt coquendo concretionem, stare dicuntur.* Apud nos quoque conficiuntur cibi, quos appellant, *Gestandenes.* Fuit for-

Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus et allec,
Primus et invenior piper album, cum sale nigro
Incretum, puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit;
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus
Consistit sumtus? neglectis, flagitium ingens.

tasse *jus duplex* simile fere cibo qui voce Francogallica dicitur *Crême*.

69. *Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ:* elegante periphrasi pro, oleum Venafranum; optimum enim oleum exprimebatur in agro Venafrano in Campania: cf. sup. ad Od. ii, 6, 16, Plin. H. N. xv, 3. *Remisit*, emisit, submisit: inf. Sat. ii, 8, 45, *His mixtum jus est: oleo, quod prima Venafri Pressit cella.*

70. *Picenis—pomis:* cf. sup. Sat. ii, 3, 272. *Tiburtia*, Tibure (nunc *Tivoli*) nata.

71. *Nam facie præstant*, nam Tiburtia externa tantum specie, non succo, præstant. *Venucula*, uva, quæ in ollis condi solebat, nos, *Topfrosinen:* cf. Plin. H. N. xiv, 14, 6; hinc ejusmodi *uvæ* dicuntur *ollares* Colum. iii, 2, Martial. vii, 19. In scriptura hujus vocis vett. libb. variant: *venucula, venuncula, vennucula, venicula, vernucula*.

72. *Rectius Albanam—uvam:* cf. inf. Epist. ii, 8, 26. *Duraveris*, durabiles reddideris, h. e. servaveris.

73—75. *Hanc ego*, cett. egregie Horatius jam expressit ingenium et sermonem eorum, qui se primos alicujus rei inventores esse jactant crepantque. Ego, ait sapiens ille lautarum epularum instructor, *ego primus hanc* (uvam Albanam) cum pomis, *ego primus* fæcem et allec, et primus piper album cum sale nigro per cribrum adspersum puris catillis in mensa circumposuisse invenior, sive inventor circumposuisse laudor. *Fæcem: fæx*, idem quod inf. Sat. ii, 8, 9 *fæcula Coa*, h. e. fæx usta (*gebrannter Weinstein*), vid. quos laudat Heind. fuit autem condimenti genus, quod addebatur *alleci*. *Alec, halec, allex*, vel *alex* (libri variant, ut inf. Sat. ii, 8, 9) vilioris pretii genus quoddam gari, ex visceribus scombrorum præcipue, fortasse halecum quoque et aliorum piscium marinorum confecti: vid. Plin. H. N. xxxi, 44. *Incretum:* Schol. Acr., *admixtum*, sc. cribro; nam *incernere* est, aliquid per cribrum alicui rei adspergere. *Puris catillis:* bene doctrinæ, ad cœnam instruendam spectantis, professor noster commendat munditiem, quia immunditiee stomacho fastidia movet, de qua mox agit inde a v. 78. *Circumposuisse:* apud nos quoque *catilli (les assiettes)* in mensa convivali huc illuc circumponi solent. Quod putat Lambinus, singulos catillos singulis convivis appositos fuisse, non probabile videtur.

76, 77. *Immane est vitium:* at pisces magno pretio emere eosque in angusto catino apponere, ad maxima cœnæ vitia pertinet, ut v. 82, *ingens flagitium*. Rem ridicule exaggerat præceptor, dum ea, quæ inepte fiunt, ad immania vitia et ingentia flagitia refert. *Vagos:* suaviter de piscibus, qui ante in amplo mari liberius circumvagantur, nunc in angusto catino coarctati et compressi jacent. *Urgere:* ita condensare et constipare, ut alter alterum premat, alter alteri impositus sit.

78. *Unctis*, sorde pollutis et inquinatis, ut sup. Sat. ii, 2, 68, *uncta aqua*.

79. *Dum furta ligurrit*, dum aliquid escæ furtim e patina manibus surreptæ deglutit, et sic manus inquinat.

80. *Gravis limus:* sermo est de vetere et obsoleta cratera, quæ longa annorum serie multum limi, sordis, vel robiginis contraxerat; nisi fortasse *gravis* ad graveolentiam contractæ sordis referendum sit, ita, ut *gravis* jam sit, fœdus.

81. *Scopis*, ad pavimentum purgandum. *Mappis*, ad os vel manus in cœna detergendas; hinc *mappa* ab ejus usu inf. i, 5, 8, dicitur *sordida*. Virgilius *has mappas* vocat Æn. i, 702, *mantelia*. *In scobe: scobs* vel *scobis* de partibus minutissimis, quæ vel e ferro, quod limatur, vel e ligno, quod serratur dolabrave perforatur, decidunt (nos, *Hammerschlag, Eisenfeil, Sägspäne*); spargebatur autem *scobs*, ut, dum

Ten' lapides varios lutulenta radere palma,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes,
Oblitum, quanto curam sumtumque minorem
Hæc habeant, tanto reprendi justius illis,
Quæ nisi divitibus nequeant contingere mensis?
Docte Cati, per amicitiam Divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocunque, memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantundem juveris: adde
Vultum habitumque hominis; quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit: at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ.

SATIRA V.

Hoc quoque, Tiresia, præter narrata, petenti
Responde: quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Jamne doloso

pavimenta scopis purgabantur, vel sordem secum traheret, vel loca humida exsiccaret, vel lacunas pavimenti expleret. *Quantus*, quam parvus et modicus, quantillus.

83. *Ten'—radere*, cett. elegans loquendi ratio, Terentio præcipue familiaris: infinitivus pendet ab ejusmodi fere verbis omissis; decetne, licetne, estne fas, probarine potest, estne credibile, cett. *Te radere*, sup. i, 9, 72, *Hunccine solem Tam nigrum surrexe mihi! Varios*, variis coloribus distinctos.

84. *Et Tyrias*, cett. junge: *et illota toralia dare circum vestes Tyrias*. *Toralia* sunt externa integumenta, vestem stragulam tori vel lecti tricliniaris a sorde munientia. *Illota*, quorum adspectus fastidium movet; hinc inf. Epist. i, 5, 21, *turpe* dicitur illotum *toral.*

85—87. *Oblitum, quanto*, cett. sensus: non cogitantem ea quæ ad munditiem spectant, quo minorem curam sumtumque requirant, in eo majorem, si negligantur, reprehensionem incurrere, quam si desint illa pretiosissima epularum genera, quæ non nisi in divitum mensis apponi queant.

89. *Auditum*, sc. præcepta quæ jam enarrasti. *Perges quocunque*, quacunque tandem via ad eum, cujus nomen celas, perges.

91, 92. *Interpres*, qui refert quod audivit. *Habitumque*, sc. corporis, ad dignitatem et gravitatem præcepta dantis compositi.

SATIRA V.

Horatius Ulyssem cum Tiresia apud inferos colloquentem, et ex eo, quibus artibus perditas opes recuperare possit, quærentem inducit. Tiresias, id optime per hæreditates callidis artibus captandas fieri posse respondens, Romanorum misere depravatos mores carpit et ante oculos ponit.

1. *Hoc quoque, Tiresia*, cett. Horatius lectorem in rem mediam rapit, nimirum in colloquium Ulyssis cum cæco illo vate Thebano, Tiresia, de arte ditescendi habitum. Ante oculos habuit Homerum in Odyss. xi, 137, ubi Tiresias apud inferos sciscitanti Ulyssi futuram ejus sortem aperit. *Hoc quoque,—præter narrata:* Ulysses jam de aliis rebus consuluerat Tiresiam, vid. Homer. l. c. v. 90 sqq., et nunc transit ad novam rem ab illo exquirendam.

3. *Quid rides?* risisse videtur Tiresias de hominum, nunquam sorte sua contentorum, ingenio. Ulysses enim, qui in dulcissima spe, se brevi ad suos rediturum esse, acquiescere debebat, nunc artes et

Non satis est Ithacam revehi, patriosque penates
Adspicere? O nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopsque domum redeam, te vate, neque illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus; atqui
Et genus, et virtus, nisi cum re, vilior alga est.
Quando pauperiem, missis ambagibus, horres,
Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus,
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,
Res ubi magna nitet, domino sene; dulcia poma,
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
Qui, quamvis perjurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Utne tegam spurco Damæ latus? haud ita Trojæ
Me gessi, certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare jubebo:
Et quondam majora tuli. Tu protinus, unde
Divitias ærisque ruam, dic augur, acervos.
Dixi equidem, et dico. Captes astutus ubique

modos, quibus amissas res reparare possit, discere cupit, ipse omnium fallaciarum peritissimus. *Doloso* eleganter et graviter pro, tibi. Sic enim designatur Ulysses talis, qualis erat, πολύτροπος, ut ab Homero in primo statim versu Odysseæ vocatur.

6. *Te vate*, ut tu ipse vaticinatus es: Homer. Odyss. xi, 110 sqq.

7. *Apotheca*, cella vinaria, in superiore ædium parte, fumo, quo contraheretur vino maturitas, pervia; hinc cadi *fumosi Falerni* apud Tibull. ii, 1, 27.

8. *Et genus, et virtus, nisi cum re*, sc. familiari; hinc sup. Sat. ii, 3, 95, *Omnis enim res, Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris Divitiis parent. Vilior alga est. Alga*, proverbiali locutione de re vilissima: Virg. Ecl. vii, 42, *projecta vilior alga.*

11. *Sive aliud*, cett. vel si tibi est aliud quiddam *privum*, peculiare, singulare, de eo quod alicui est proprium, quod aliquis præ aliis habet; ergo aliquid rari, (nos in vita communi dicere solemus, *etwas delikates, besondres*,) quale pro munusculo amicis mitti solet, ut *turdus*, qui ad rariores escas pertinet, et, quæ sequuntur, fructuum in hortis fundisque primitiæ. Eodem redit a Gesnero defensa lectio *primum*, quæ nostræ lectionis videtur esse interpretatio. *Dabitur tibi*, tibi continget. *Devolet*, accommodate ad alatum quasi munus *turdi*.

13. *Honores*, fructus insigniores, scilicet primitias, quæ offerri solebant Laribus.

16. *Fugitivus*, servus nequam, qui clam e domo heri aufugit.

17. *Illi—exterior*, a sinistro illius latere; *exterior*, quasi adsit ad defendendum interiorem, cujus sinistrum latus *tegit* vel *claudit*, *interiore* est inferior; sive, is qui it *exterior*, *interiorem* sibi vel auctoritate, vel dignitate, vel honore anteire, ostendit: Schol. Acr., *exterior, sinisterior, in sinistra parte positus.*

18. *Utne tegam*, cett. tune me *(exteriorem)* sinistrum latus spurci alicujus hominis, cui servo ante nomen *Damæ* fuit, claudere jubes?

19. *Melioribus*, me præstantioribus, fortioribus, ut Achille, Ajace.

21. *Et quondam majora tuli*: Homer. Odyss. v, 223, ubi Ulysses, Ἤδη γὰρ μάλα πόλλ' ἔπαθον καὶ πόλλ' ἐμόγησα Κύμασι καὶ πολέμῳ.

22. *Ruam*, eruam, effodiam, respectu habito loci ubi aurum, argentum, æra latent, sub terra scilicet, unde debent *erui*, effodi; itaque *ruam* jam significanter pro vulgari, mihi parem, colligam, *æris acervos ruam*, æs (pecuniam) coacervem; *ruere* pro *eruere* passim: Lucil. apud Non. iv,

Testamenta senum: neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
Qui meliorem audax vocet in jus, illius esto
Defensor: fama civem causaque priorem
Sperne, domi si gnatus erit fecundave conjux.
Quinte, puta, aut Publi (gaudent prænomine molles
Auriculæ), tibi me virtus tua fecit amicum:
Jus anceps novi, causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te
Contemtum cassa nuce pauperet: hæc mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis jocus. Ire domum atque
Pelliculam curare jube: fi cognitor ipse.
Persta, atque obdura, seu rubra Canicula findet

389, *ruis hæc et colligis omnia furtim;* Lucret. i, 293, et vi, 726, ubi est, *arenam ruere;* Virg. Æn. i, 35, et xi, 211; ubi mœrentes *cinerem et ossa ruere* (colligere) dicuntur.

24. *Unus et alter.* sc. senum ditiorum.

25. *Insidiatorem prærosa fugerit hamo,* artem, qua insidiantes divitiis suis eluserit; nota imago, ducta a piscibus, qui escam hamo affixam prærodunt quidem, sed illa prærosa aufugiunt, nec se capi patiuntur. Munera, ab hæreditatum captatoribus missa, comparantur cum esca, qua capiuntur pisces. Hinc Martial. vi, 63, 4, *Munera magna quidem misit, sed misit in hamo,* sed misit tanquam escam ad te, tanquam piscem in hamo, capiendum.

27. *Si olim,* si quando, si quo forte tempore: nos, *wenn irgend einmal.* Sic inf. Epist. ad Pis. 386, *Si quid tamen scripseris olim.*

28, 29. *Vivet uter: uter* certantium *locuples vivet sine natis,* homo ceterum *improbus,* qui *audax meliorem* (probiorem) *in jus vocet ultro,* non injuria aliqua provocatus, sine ulla causa.

30, 31. *Fama civem,* cett. At civem, si ei filius aut fecunda conjux erit, licet is tam bona fama quam causa, ex qua litem alicui intendit, sit potior, *sperne,* h.e. defensor ei adesse noli.

32—38. *Quinte, puta, aut Publi,* cett. Nexus: Divitem senem autem, quem officiis tuis capere et tibi devincire cupis, ejusmodi verbis blandioribus alloquere: Existima, mi Quinte, aut mi Publi, cett. *Gaudent prænomine molles Auriculæ:* mollius et suavius ad aures accidere videtur *prænomen,* quo familiariter se invicem appellare solent amici atque propinqui. Commode in hanc rem Gesnerus attulit locum Ciceronis Epist. ad Fam. i, 9, *Quoniamque illi haberent suum Publium* (Clodium), *darent mihi ipsi alium Publium* (Vatinium), *in quo possem illorum animos —repungere,* vicissim pungere.

34. *Jus anceps,* e quo duplicem sensum elicit callida interpretatio, sive de quo in utramque partem disputatur; hinc jus, sup. Sat. ii, 2, 131, dicitur *vafrum.*

37, 38. *Ire domum,* cett. Nexus: Postquam ejusmodi oratione propensum tibi reddidisti divitis senis animum, jube eum domum ire, et ibi corpori molliter tractando atque recreando securo animo operam dare. *Fi cognitor ipse:* ipse partes ejus, qui præsens coram judicibus causam suam perorare debet, suscipe. Ascon. Pedian., *Qui defendit alterum in judicio—cognitor est, si præsentis causam novit ac sic tuetur ut suam:* vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Cognitor,* et Heind. ad h. l.

39—41. *Persta, atque obdura:* Ovid. Am. iii, 11, 7, molliore numero, *Perfer et obdura. Seu rubra Canicula,* cett. Sensus: Sive solis ardor, sive hiemis frigus tibi perferendum est. Ad hanc sententiam exprimendam, ut obiter rideret tumidum poetam, *Furium Bibaculum,* duas ineptas locutiones ex Furii carminibus depromtas risui exposuit; *statuæ* enim recens, ex ligno quod solis æstu findi solet, factæ ridicule dicuntur, *infantes:* et in versu

Infantes statuas; seu pingui tentus omaso
Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.
Nonne vides (aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet), ut patiens! ut amicis aptus! ut acer!
Plures annabunt thunni, et cetaria crescent.
Si cui præterea validus male filius in re
Præclara sublatus aletur, ne manifestum
Cælibis obsequium nudet te, leniter in spem
Adrepe officiosus, ut et scribare secundus
Hæres, et, si quis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias: perraro hæc alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cunque legendum,
Abnuere, et tabulas a te removere memento:
Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu; solus, multisne cohæres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus

illo Furii, a Schol. Acr. ex Pragmatia Belli Gallici producto, *Jupiter hibernas cana nive conspuit Alpes*, Jovi aliquid tribuitur, quod a dei majestate abhorret: cf. Quintil. viii, 6, 17. Alios quosdam Bibaculi versus putidi tumoris plenos servavit Aul. Gell. xviii, 11. *Infantes statuas* non disertis quidem verbis Horatius tribuit Furio, sed cum ne una quidem vocula aliquid de hac inepta locutione monuerit, eam pariter ad poetam quem nominavit Furium, referendam esse, non sine veritatis specie colligi posse videtur. Nec tamen eos qui Horatium alium quendam tumidum poetam, tum satis cuique notum, in animo habuisse contendant, errare dixerim. *Pingui tentus omaso*: ipsam Furii, adipem præ se ferentis, corporis figuram ridiculam exhibet Horatius: Schol. Acr., *Furius poeta immanis ventris, qui nivem spumam* (sputum) *Jovis dixit. Ideo hoc ejus personæ dedit, tanquam ipse spuat.* Sane, quod Horatius in sequente Furii versu ex *Jupiter* fecit *Furius*, in hac Furii irrisione videtur lepidissimum.

44. *Plures annabunt thunni*, cett., pro vulgari, hac arte plures ditiorum senum capies, et sic res tuæ crescent. Divites senes comparantur cum thunnis, accommodate ad v. 25, ubi divitiarum insidiatores comparantur cum piscium insidiatoribus. *Cetaria*, stagna, piscinæ marinæ, in quibus capti pisces aluntur; unde etiam dicuntur *vivaria*: cf. sup. ad Od. ii, 15, 4, et iii, 1, 33, et vid. inf. ad Epist. i, 1, 79.

45. *Validus male*, imbecillioris valetudinis: *male validus* pro, invalidus, ut *male sanus* pro, insanus.

46—50. *Sublatus aletur*, susceptus educabitur: *ne manifestum Cælibis obsequium nudet te*, ne nimis apertum, quo vidui senis gratiam captas, obsequium (*nudet te*) artem tuam prodat. *Cælebs* tam de eo qui semper uxoris expers vixit, quam de eo qui nunc uxore caret. *Leniter*, leni et molli ratione, qua consilium tegitur, suspenso quasi pede *adrepe in spem* (*adrepere in spem* significanter de hæredipetis, unde illi apud nos dicuntur, *Erbschleicher*), et assequi stude hoc, ut (*et*) non solum secundus hæres scribaris, (*et*) sed etiam, si forte accidat ut filius prius patre moriatur, vacuefactum primi hæredis locum occupes. *Primus hæres* (*Universal-Erbe*), in primo testamenti versu; *secundus hæres*, cohæres, cui certa tantum hæreditatis summa legatur, in secundo testamenti versu scribitur. Sic non opus est, ut in v. 48, pro, *ut et scribare* cum Heindorfio legatur, *uti scribaris*. *Hæc alea*, hæc ars, hoc ditescendi periculum: qui alea ludunt, periculum faciunt, an possint lucrum facere.

53, 54. *Limis rapias*, obliquis oculis raptim legas. *Quid prima secundo Cera velit versu*: quid in secundo versu primæ tabulæ ceratæ (ubi tam primus quam secundus hæres scriptus est) scriptum sit. Schol. Cruq., *prima cera, prima tabula; nam in primæ tabulæ secundo versu hæredis* (immo cohæredis) *nomen continetur*. *Solus, multisne cohæres*: utrum solus, an cum multis cohæres sis. Vossius vertit,

Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.
Num furis? an prudens ludis me, obscura canendo?
O Laertiade, quicquid dicam, aut erit aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Ænea, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano
Filia Nasicæ, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit, atque
Ut legat, orabit: multum Nasica negatas
Accipiet tandem et tacitus leget; invenietque
Nil sibi legatum, præter plorare, suisque.
Illud ad hæc jubeo: mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis

Nur dass du schnell hinschielst, was die Anfangsseit' in dem zweiten Absatz eigentlich woll'; ob allein, ob mit mehreren theilend?

55—57. *Plerumque recoctus*, cett. sensus: non raro enim fieri solet, ut senex callidus, sicuti Coranus, ex quinqueviro scriba factus, hæreditati inhiantem deludat, et sic eum, ut Coranus socerum suum, Nasicam, derideat. Res de Corano et Nasica narratur in sequentibus inde a v. 62. *Plerumque*, non raro, nonnunquam, ut sup. Sat. i, 10, 15, et inf. in Epist. ad Pis. v. 14. *Recoctus*, vafer, astutus, callidus, experientia prudentior factus, ut apud Catull. liv, 5, *senex recoctus Fuffitius*. Similiter in Phædr. Fab. iv, 1, 27, *mus retorridus* non simpliciter est macilentus, pelle corrugata obsitus, sed simul callidus, experientia cautior factus, nam additur, *Qui sæpe laqueos, et muscipula effugerat, Proculque insidias cernens hostis callidi*; in voce igitur sive adjecto *recoctus* latet causa, ex qua senex a corvo hiante se non deludi patiatur; at hæc causa tollitur, si *recoctus* pro, *factus* vel *refectus*, contra omnem loquendi usum cum Heindorfio et aliis explicueris; immo *factus* commode ad *scriba ex quinqueviro* suppleri potest. *Quinqueviro. Quinqueviri* vel coloniis deducendis, vel agris dividendis, vel aliis rebus curandis atque administrandis ex civibus Romanis deligi solebant. *Corvum hiantem:* similiter hæredipeta apud Catullum lxviii, 124, *vulturius* vocatur.

58. *Num furis?* cett. Num te, ut vatem, furor agit, an, dum canis obscura, consulto me ludis?

59, 60. *O Laertiade*, cett. sensus: Non ego te, Ulysse, ludo; quicquid dicam, futurum esse, id fiet; at quicquid dicam, non futurum esse, id non fiet; nam divinandi facultatem magnus Apollo mihi donat. Elegantissima quidem hujus loci est emendatio, quam ab illustrissimo Eichstadio profectam proposuit Haberfeldtus in editis Horatii Carm. T. iii, p. 413, *O Laertiade, quicquid dicam, aut erit, aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo.* Sed cum vox *etenim* deleta et in deletæ vocis sedem vox *mihi* transposita, denique vox *donat* in *donavit* mutata sit, nimiam vim Horatio adhibitam esse existimans, in ea quam dedi, explicatione acquiesco.

61. *Tamen:* hæc particula inservit transitioni ad aliam rem, ut fere sit, attamen his missis, vel ante omnia nunc *ede, quid sibi velit ista fabula:* Virg. Ecl. i, 19, *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis. Fabula:* rem quam Tiresias obscure attigerat, Ulysses vocat *fabulam*.

62. *Juvenis*, Octavianus. Si hæc satira, ut putat Heindorfius, U. C. DCCXIX—DCCXXI scripta est, Octavius tum undetriginta ferme annos natus fuit, in qua quidem ætate recte ille dici poterat *juvenis* adhuc. Ceterum mira arte Horatius jam breviter inserit Augusti laudes, quibus vix locum præbitura videbatur hæc satira.

63. *Ab alto Demissum genus Ænea*, qui originem suam ab augusta stirpe Æneæ repetit. Octavianus enim, a Julio Cæsare adoptatus, factus est consors *gentis Juliæ*,

Accedas socius: laudes, lauderis ut absens.
Adjuvat hoc quoque; sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors?
Laudato: scortator erit? cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. Putasne?
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantum Veneris, quantum studiosa culinæ;
Sic tibi Penelope frugi est: quæ, si semel uno
De sene gustarit tecum partita lucellum,
Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene quod, dicam, factum est: Anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres:
Scilicet elabi si posset mortua; credo,

cujus auctor *Iulus* vel *Ascanius*, Æneæ filius, esse dicitur.

65. *Metuentis reddere soldum:* non sine anxia cura de reddendo soldo cogitantis, sive ex avaritia, sive ob rei pecuniariæ difficultatem; magis probabile posterius ob v. 69. *Metuere* aliquid non simpliciter pro, nolle dicitur, sed adjuncta notione horroris, quo aliquid refugimus: nos, *ein Grauen vor etwas empfinden. Reddere soldum* (pro, solidum), integram alicujus sortis summam solvere.

69. *Præter plorare,* præter sortem miseram et deplorandam; hinc sup. Sat. i, 10, 91, *jubere aliquem plorare, οἰμώζειν.* Simplicissimum fortasse, præter ploratus in funere ciendos. Ceterum præpositio *præter* Græcorum more cum infinitivo jungitur.

71. *Temperet,* regat, et in manu sua habeat.

73. *Vincit:* omnes Interpretes explicant, præstat, *κρατεῖ,* et *prius* ad *expugnare* referunt; ego *prius* in accusativo accipio, et hunc locum ita explico: *sed, ipsum caput expugnare* (ipsum senem vel herum blandis artibus capere, captumque temperare), id *longe vincit* et superat *prius,* priorem rationem, qua te socium dolosæ mulieri libertove accedere jussi.

76. *Facilis,* commodus, officiosus. *Potiori,* tanquam ei qui tibi præferendus sit: sup. Od. iii, 9, 2, *Nec quisquam potior brachia candidæ Cervici juvenis dabat*; ubi cf. not. *Putasne?* serione id mihi suades? verene putas me esse tam facilem maritum, et Penelopen meam tam levem et vulgarem mulierem? Posui post *Putasne* signum interrogationis; hoc enim sublato sequi debebat, *perduci posse tam pudicam.*

77. *Perduci: perducere,* quod alias de lenone, meretrices ad libidinosos perducente, nunc de marito, diviti seni uxoris suæ copiam faciente; unde, qui hoc faciunt, dicuntur *perductores:* vid. Græv. ad Cic. in Verr. i, 12. *Tam frugi,* tam proba et casta.

79. *Venit enim,* cett. Hic versus, licentius a Bentleio tractatus, commode, puto, explicari potest sic: Noli mirari de eo, quod a recta via non abducta sit Penelope tua; nam, qui ad eam ventitabant, non erant divites senes, sed juvenes, qui, nondum bona possidentes, tam parce vivere debebant, ut magna munera, quibus Penelopen tuam a recto cursu depellerent, dare non possent. *Juventus parca donandi magnum* jam non est vere vel studiose parca, sed quæ, necessitate ad vitam parcam adacta, quibus dona faciat non habet.

81. *Sic tibi Penelope frugi est:* ob hanc igitur causam Penelope, quia juvenes ejus castitatem non labefactare poterant magnis donis, proba adhuc et casta mansit.

83. *Ut canis,* cett. nunquam a sene illo absterrebitur, sicuti canis ab uncto corio semel gustato se nunquam absterreri patitur. Veteres igitur jam usi sunt proverbio, quod nunc quoque in Germania non raro repeti solet, *an Riemen lernt der Hund Leder kauen;* scilicet canes, *cupiditates semel incitatas crescere,* exemplo suo nos docere debent. *Uncto,* quod madet oleo vel adipe.

Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu desis operæ, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendes garrulus. Ultro
Non etiam sileas. Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare: mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turba
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari? donec, Ohe jam!
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit, urge, et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Quum te servitio longo curaque levarit,
Et certum vigilans, Quartæ esto partis Ulysses,
Audieris, hæres: ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem, tamque fidelem?
Sparge subinde: et, si paulum potes illacrimare. Est
Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum,

84. *Improba*, non ad vetulæ mores, sed ad festivum ejus ingenium, sive ad mandatum, ingeniose in testamento ab ea excogitatum, referendum; apud nos quoque non sensu proprio, sed jocose nonnunquam aliquis vocatur, *gottlos*.

87, *Scilicet si posset*, eo scilicet consilio, num forte posset.

88. *Cautus adito*, idem quod v. 48, *leniter adrepe*.

89. *Neve immoderatus abundes*, sc. opera, neve sis in hac opera nimius, (ut ille, qui viventi vetulæ nimium institerat): nos, *aber übertreibe es nicht*.

90. *Difficilem*, fastidiosum.

91. *Ultro Non etiam sileas*, nec tamen sileas data opera, sive consulto. *Comicus*, in comœdia adumbratus.

92. *Capite obstipo*, ad terram inclinato; expressum est σχῆμα hominis servili verecundia adstantis, et, quid jubeatur, exspectantis. *Multum metuenti*, multam verecundiam præ se ferenti: *metuere* passim pro, vereri, præcipue de servis. Cic. de Senect. c. 11, *metuebant servi, verebantur liberi, carum omnes habebant*.

93. *Obsequio grassare:* dum quovis obsequii genere placere studes, procede et perge ad metam propositam, sc. ad divitis senis animum tibi conciliandum.

95. *Aurem substringe loquaci:* si est loquax, *substrictas*, h, e. arrectas aures loquaci accommoda: *aures substringere* jam est, aures ad aliquid accuratius percipiendum canum et aliorum animalium more sursum trahere, h. e. arrigere, vel, quod sup. Od. ii, 19, 4, dicitur *aures acuere:* nos, *die Ohren spitzen*.

96—98. Sensus: si, ut homo importunus (molestus enim et ineptus est qui præsens laudes suas audire cupit), a te laudari avet, cumula et obrue eum tam diu laudibus, donec, sublatis in cœlum manibus, *Ohe jam* satis est, dixerit: *manus ad cœlum tollere* solemus, cum insignis alicujus rei admiratione percellimur. Dives senex qui inducitur, quamvis, dum laudes suas audit, virtutum suarum admiratione ita percellitur, ut manus ad cœlum tollat, tamen laudatorem, tanquam in celebrandis ipsius laudibus nimium, tacere (non serio, sed simulanter) jubet. En egregie adumbratam ejusmodi vani hominis imaginem! *Ohe jam!* ut sup. Sat. i, 6, 12, *Ohe jam satis est! Urge et*, cett. eleganter pro vulgari, persequere et imple vanum hominem ventosis laudibus. Lepide laudator, qui vanas laudes spargit vel adflat, cum vento, laudatus, qui vanas laudes recipit et iis intumescit, cum utre, cui ventus immittitur, comparatur.

99—103. *Quum te servitio levarit*. Sensus et nexus: quodsi vero senex mortuus fuerit, et tu, non somnians de hæreditate, sed re vera vigilans audieris hæc, *Ulysses quartæ partis hæres esto*, tum sparge subinde ejusmodi querelas: Ergo sodalis meus Dama nusquam in hac terra amplius reperitur? unde alium mihi tam fortem et fidelem parabo? Et si paulum potes

Permissum arbitrio, sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Si quis
Forte cohæredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
Emtor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina: vive, valeque.

SATIRA VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus jugis aquæ fons,
Et paulum silvæ super his foret. Auctius atque
Dî melius fecere. Bene est! nihil amplius oro,
Maia nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque majorem feci ratione mala rem,
Nec sum facturus vitio culpave minorem;

illacrimare, illacrima. *Audieris*, non ex ore moribundi (statim enim subjungitur, *sparge subinde*, *Ergo nunc Dama sodalis Nusquam est?*) sed aperto testamento. *Unde mihi*, supple, sumam, exquiram, parabo, inveniam. Heindorfius, posita post *potes* distinctione, *illacrimare* pro imperativo accipit, laudato exemplo Ciceronis (de Nat. D. iii, 33) *illacrimari* in forma deponentis usi. Equidem vero post *illacrimare* recte imperativum *illacrima* suppleri posse existimo. Nam in sermonibus qui familiariter miscentur, verbum aliquod, ut sæpe apud Terentium, data opera nec sine vi aliqua reticeri solet, quod a quovis facile suppleri potest, uti modo in versu præcedente verbum aliquod, a quo pendent accusativi *fortem* et *fidelem*, supplendum erat.

104. *Est Gaudia prodentem vultum celare:* (*est*, ἔστι) licebit lacrimando (tu poteris lacrimando) animi lætitiam de hæreditate in vultu expressam occultare.

105. *Sine sordibus*: sine sordida avaritia; splendide igitur et magnifice.

107. *Male tussiet*, mala tussis enim non raro propinquæ mortis index est: *mala tussis* apud Catull. xliv, 7; nos quoque, *ein böser Husten*.

107—109. *Huic tu Dic—addicere*, sensus: huic tu dic, te, sive ille fundi sive domus ex tua hæreditatis portione emtor esse velit (*gaudentem*) promto paratoque animo (nos, *mit Vergnügen*) ei vilissimo pretio addicere velle. Ejusmodi emtio, quæ reapse erat donatio, oblato *nummo* (sestertio) rata et firma fiebat: vid. Bentl. sup. ad Sat. i, 4, 14.

110. *Imperiosa Proserpina*: Umbræ scilicet ex Orco in lucem emissæ ex imperio sævæ Proserpinæ dicta hora in Orcum redire debebant.

SATIRA VI.

Horatius, cum ei contigisset, quod maxime in votis habuerat, modicus ager, hortus, et paulum silvæ, se nunc, quæ ad vitæ jucunditatem spectent, habere omnia, grato animo profitetur. Decantat igitur in hoc carmine laudes vitæ rusticæ, et causas, ex quibus vita rustica longe urbana sit jucundior, ante oculos ponit.

1—3. *Modus agri non ita magnus*, cujus ambitus non magnæ, sed exiguæ mensuræ est. *Jugis aquæ*, jugiter fluentis, perennis aquæ, ut inf. Epist. i, 15, 17; sic *jugis aqua* de aqua fontana, apud Sall. in Jug. cap. 90. *Super his*: Schol. Cruq., *insuper*, *præterea*; sed fortasse, super horto, tecto, et fonte; villa enim Horatii in agro Sabino sita fuit in valle montibus cincta; hinc v. 16, *Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi*, et inf. Epist. i, 16, 5, *Continui montes, nisi dissocientur opaca Valle*.

5. *Maia nate*: Mercurius enim (*parens lyræ curvæ*, sup. Od. i, 10, 6) præsidio suo poetas fovet; unde poetæ sup. Od. ii, 17, 30, *viri Mercuriales* vocantur. Idem ut *dator bonorum insperatorum* (δώτωρ

Si veneror stultus nihil horum, "O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quæ mihi monstret, ut illi,
Thesauro invento qui mercenarius agrum,
Illum ipsum mercatus, aravit, dives amico
Hercule;" si, quod adest, gratum juvat, hac prece te oro,
Pingue pecus domino facias, et cetera, præter
Ingenium, utque soles custos mihi maximus adsis.
Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
(Quid prius illustrem satiris Musaque pedestri?)
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster
Auctumnusque gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.
Matutine pater, seu Jane libentius audis,
Unde homines operum primos vitæque labores

ἐάων, κερδῷος) colitur. *Propria* de iis quorum usus et fructus nunquam imminuitur, quæ manent et durant, quæ sunt perpetua: Virg. Æn. vi, 872, *propria hæc si dona fuissent*, ubi plura de hac vocis *proprius* significatione exempla dabit Cerda.

6, 7. *Si neque*, cett. si neque fœdo lucrandi genere rem meam augere et amplificare studui, neque eam vitii, h. e. turpis luxuriæ culpa imminuam atque profundam.

8—15. *Si veneror*, cett. Sensus: si non sum unus horum hominum, stulte ita precantium, "O si angulus ille vicini agri ad meum accedat, quem nunc angulus ille contra normam æqualis longitudinis deformat! O si qua sors urnam argenti mihi monstret, ut illi mercenario, qui thesauro, Hercule favente, invento dives factus illum ipsum agrum, quem mercenarius aravit, mercatus est;" si grato animo iis, quæ possideo, contentus vivo; oro te hac prece, ut mihi domino pecus quidem pingue facias, et cetera, quæ in agris pinguescere debent, sed non meum ingenium, quod *pingue* esse nolo; et ut maximus mihi, ut soles, Mercuri, custos adsis. *Veneror*, precor: Livius viii, 9, *Jane, Jupiter*, cett. *vos precor, veneror, veniam peto feroque, uti populo Romano—prosperetis*: cf. Brison. de Formul. i, p. 71.

10. *O si fors quæ*, pro, si qua fors: exempla vid. apud Heindorf.

13. *Amico Hercule*, dum ei favebat Hercules, divitiarum dator, πλουτοδοτήρ. Schol. Acr., *Ideo, quia* (Hercules) *thesauris præest, et sunt, qui eundem incubonem* (qui thesauro, quem custodit, incubat) *esse velint, unde putant, quod et res rustica in tutela sit ejus* (rem rusticam quoque in ejus tutela esse). *Gratum*, me, grati animi hominem, eleganter pro simplici, me.

15. *Præter Ingenium*: ludit in voce *pingue*, primum proprie de corpore, deinde per translationem de *ingenio* posita: ingenium *pingue*, est tardum, hebes, et ineptum, quia corpus quoque *pingue* tardum et rebus agendis ineptum est. Similiter fere *homo obesæ naris*.

16. *Ergo ubi*, cett. quodsi igitur votorum meorum compos et sorte mea contentus, cett. *Et in arcem*: per *arcem* designavit Horatius villam suam, tanquam *locum perfugii*, ubi poeta a vitæ urbanæ molestiis, curis, et negotiis remotus in tuto vivebat.

17. *Quid prius*, cett. recte hunc versum parentheseos signis inclusit Gesnerus; Horatius sensu memoratæ felicitatis, qua sibi ex urbe in villam suam secedere liceat, percussus, sibi temperare non potest, quin media in oratione hanc sententiam interponat, "Quam tandem rem hac rusticationis meæ felicitate prius carmine celebrem!" *Satiris Musaque pedestri*, pedestri sermonum meorum Musa. Musa *lyrica* curru vehitur; *tragica* cothurno nixa incedit; *satirica* nudis pedibus ambulat.

18. *Mala ambitio*, molestum gratiæ captandæ studium. *Plumbeus*, quia *Auster*, omnia exsiccans (*Sirocco*), homines reddit *plumbeos*, h. e. inertes.

19. *Auctumnusque gravis*, valetudini ob aeris gravitatem infestus: sup. Od. iii, 23, 8, *auctumni grave tempus*, ubi cf. not. *Libitinæ quæstus acerbæ*, quia auctumnus ob multa hoc anni tempore funera Libitinæ, in cujus templo ad mortuorum sepul-

Instituunt, sic Dîs placitum, tu carminis esto
Principium. Romæ sponsorem me rapis. Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge!
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo, quod mî obsit, clare certumque locuto,
Luctandum in turba et facienda injuria tardis.
Quid tibi vis, insane, et quam rem agis? improbus urget
Iratis precibus. Tu pulses omne quod obstat,
Ad Mæcenatem memori si mente recurras.
Hoc juvat, et melli est, non mentiar. At simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat, sibi adesses ad Puteal cras.

turam necessaria aut vendebantur aut locabantur, quæstus, sive quæstuosus (*einträglich*) fuit.

20—22. Nexus orationis: in urbe a prima diei luce infinita officiorum negotiorumque genera modo huc modo illuc me rapiunt truduntque. Horatius igitur jam matutina in urbe negotia narraturus, in rei narrandæ principio, uti fere poeta epicus Calliopen vel aliam Musam, significanter *Matutinum patrem, Janum,* invocat. Janus *Matutinus* dicitur, quia ejus favori non uniuscunque anni tantum, sed etiam uniuscunque diei principium et incepta commendabantur: *pater*, ut inf. Epist. i, 16, 59. *Seu Jane lubentius audis*: cumulant poetæ dei, quem laudant, nomina: sup. Carm. Sæc. v. 15, *Sive tu Lucina probas vocari, sive Genitalis. Unde*, cujus favore.

23. *Romæ sponsorem me rapis:* Janum dispertientem quasi et assignantem cuique diurnos labores appellare pergit: si in urbe versor, mane statim me sponsorem in forum properare jubes; *eia*, ais, *urge*, ne quis te prior huic officio satisfaciat. *Eia—urge*, idem est quod Virg. Æn. iv, 569 dicit, *Eia age, rumpe moras.*

25, 26. *Radit*, significanter pro vulgari, perflat; nam dum Auster terras perflat, sordes abradendo eas quasi polit, purgat, et exsiccat: sup. Epod. 16, 55, *ut neque largis Aquosus arva radat* (inundatione abradat, deterat) *imbribus. Bruma Interiore diem gyro trahit*, bruma dies, quibus terra nive contegitur, contrahit, contractiores et breviores reddit. *Gyro interiore*, minimo, brevissimo. Aratus apud Ciceronem de Nat. D. ii, 41 de Cynosura, *Nam cursu interiore brevi convertitur orbe.* Et sic *gyrus* in circo metæ proximus dicitur *interior.*

27, 28. Sensus: postmodo, ubi clara voce et certa fide promisi, quod mihi damno esse possit (sponsio enim damno est sponsori, si ei vere præstandum est, quod se pro aliquo præstare velle promisit), redeunti mihi e foro luctandum est in turba hominum, vi submovendo eos qui tarde procedunt.

29, 30. *Et quam rem agis?* Sensus hujus loci: tum homo quidam importunus et inficetus, quem e via removi, me insectatur imprecationibus et opprobriis his, *Quid tibi vis, insane, et quam rem agis?* Ad hanc igitur explicationem mutavi hujus loci distinctionem, quam exhibuerunt Gesnerus et Heindorfius, *Quid tibi vis, insane, et quam rem agis improbus? Improbus:* significatio hujus vocis, quæ late patet, accommodanda est rei de qua sermo est; jam *improbus* est, *importunus*, homo plenus ruris et inficetiarum: cf. sup. Sat. ii, 3, 200. *Tu pulses*, cett., tu velis vel ausis omnes in via tibi obstantes pulsare (nos, *du möchtest wohl gern alles aus dem Wege stossen)* quoties tibi domus Mæcenatis, semper animo tuo obversantis, celeri cursu repetenda sit.

32—34. *Hoc juvat*, cett. nihil sane, fateor, contingere mihi potest hoc ad Mæcenatem reditu jucundius, nihil dulcius. *Atras Esquilias*, in Mæcenatis ædes, sitas in *atris Esquiliis. Esquiliæ* dicuntur *atræ*, quia antea *commune sepulcrum plebi*, ut Noster loquitur sup. Sat. i, 8, 10, ibi *steterat. Aliena*, pro aliis suscipienda. *Per caput et circa saliunt latus*, me obruunt et premunt, vel, ut Terentius loquitur, *circumvallant. Per caput salire*

De re communi scribæ magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
Imprimat his, cura, Mæcenas signa tabellis.
Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
Septimus octavo propior jam fugerit annus,
Ex quo Mæcenas me cœpit habere suorum
In numero, duntaxat ad hoc, quem tollere rheda
Vellet iter faciens, et cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Threx est Gallina Syro par?
Matutina parum cautos jam frigora mordent:
Et quæ rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subjectior in diem et horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat una,
Luserat in campo; Fortunæ filius! omnes.

est, quod nos dicimus, *durch den Kopf laufen*. Ceterum cum loco sequente tirones comparasse juvabit Epist. Mureti (in Selectis Mureti Epistolis a Clariss. Kraftio editis xxxi, p. 49), ubi Muretus diversissimorum negotiorum molestias, quibus unoquoque die obrutus et pessime vexatus sit, suavissime enarravit.

34—39. *Ante secundam*, apud nos, *gegen sieben Uhr. Roscius orabat*: cogita, servum aliquem Horatio sub ejus in domum Mæcenatis adventu jam referre, qui adfuerint in ejus absentia, et quid precibus ab eo impetrare voluerint. *Puteal* (proprie putei operculum), murus, qui puteum cinxisse videtur, in formam quadrati, vel in formam altaris exstructus, uti *puteal Libonis* in nummis expressum conspicitur apud Lambinum. Fuerunt autem Romæ in foro duo putealia, ut docet Salmas. ad Solin. p. 802, alterum in *Comitio*, ubi jus dicebat Prætor, alterum ad *arcum Fabianum*, a Scribonio Libone jussu senatus excitatum, ubi fœneratores convenire et fœnus exercere solebant: Ovid. de Rem. Am. 561: vid. quos laudat Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Puteal:* ad posterius, quod inf. Epist. i, 19, 18 plenius *puteal Libonis* dicitur, respexit jam Horatius, ubi Roscio in re pecuniaria adesse debebat.

36. *De re communi*, ad omnes scribas pertinente. *Reverti*, sc. in decurias scribarum, ut commune cum iis *de re magna et nova* consilium caperes. Horatius enim ipse fuit *scriba*, et quidem *Quæstorius*. De honestate *scribarum publicorum*, in decurias descriptorum, et mercedem ex ærario accipientium, vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Scriba*.

38. *Imprimat his*, cett. Porrigit alius Horatio tabellas, rogans, ut eas a Mæcenate consignandas curet. Mæcenas enim nomine Augusti, a quo annulum signatorium acceperat (vid. Heindorf.), tabellis sigillum imprimere, sive eas consignare solebat.

39. *Dixeris*, pro, si dixeris, et hoc pro, si ego dixerim: *experiar*, periculum faciam, num satisfieri possit tuis precibus; nos, *ich will zusehen, ob es geht*.

40. *Septimus octavo*, cett. elegans versus pro vulgari, jam octo ferme anni præterlapsi sunt: *fugerit*, nisi fallor, fugit; nos, *es werden nun wohl beinahe acht Jahre verflossen seyn*.

42. *Duntaxat ad hoc, quem*, cett. eo tantum consilio, ut essem quem, iter faciens, *rheda* secum *tolleret*, sive quem, cum rheda vectus iter faceret, comitem sibi adjungeret; sic apud Livium xli, 3, *equites* dicuntur *pedites in equos secum tollere*.

44. *Hoc genus*, ejusmodi, exempli causa. *Threx est Gallina Syro par?* num gladiator Gallina corporis viribus et agilitate *par est* gladiatori *Syro?* Plura fuerunt gladiatorum genera. *Threces* (Θρᾷκες), ab armis Thraciis ita dicti; *Samnites*, ab armatura Samnitica; *Mirmillones*, ab insigni piscis cujusdam (cui nomen fuit μόρμυρος vel μορμυρίων), cujus imaginem gerebant in galea. Jam vero cum *Threces* præcipue componi solerent cum *Mirmillonibus*, *Syrus* fuisse videtur *Mirmillo*.

45. *Parum cautos:* qui contra frigus non veste crassiore se munit, is parum sibi cavet. *Mordent: mordere*, non tantum, ut *urere, adurere*, de vehementiore

Frigidus a Rostris manat per compita rumor;
Quicunque obvius est, me consulit: O bone (nam te
Scire, Deos quoniam propius contingis, oportet),
Numquid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor! At omnes Dî exagitent me,
Si quicquam. Quid? militibus promissa Triquetra
Prædia Cæsar an est Itala tellure daturus?
Jurantem me scire nihil, mirantur ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silentî.
Perditur hæc inter misero lux, non sine votis:
O rus, quando ego te adspiciam? quandoque licebit,
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ?
O quando faba Pythagoræ cognata, simulque

frigore, sed etiam de vehementiore solis æstu, ut inf. Epist. i, 8, 5.

46. *Bene*, secure; sermo est de rebus nullius momenti, quæ securo animo et sine omni cura deponi possunt in *aure rimosa*, h. e. pervia, quæ tribuitur homini qui, quæ audivit, temere effutit: in animo habuit Horatius notissimum illud Terentii (Eunuch. i, 2, 25), *Plenus rimarum sum, huc atque illuc perfluo. Auribus rimosis* opponuntur *aures tutæ* sup. Od. i, 27, 18.

47—49. *Per totum hoc*, cett. Hunc locum ego interpretor sic: Ab eo inde tempore in diem et horam magis magisque expositus fui invidiæ: si Mæcenas una mecum ludos spectaverat, vel una mecum in Campo Martio luserat, et sic singularem mihi favorem probaverat, tum omnes, *Horatius Fortunæ est filius*, clamabant. Sic παῖς τῆς Τύχης Sophocles, Œd. Reg. 1073, et Euripides ap. Plutarch. de Solert. Animal. p. 965. Recte Mæcenas ab Horatio simpliciter vocari poterat *Noster*, non ideo tantum, quod Mæcenas Horatium *in numero suorum habere cœperat* (v. 41), sed etiam quod is, qui nobis favet, simpliciter *Noster* appellari solet; ut ipsi dii *nostri*, qui nobis, *tui*, qui tibi, *mei*, qui mihi favent, dicuntur: vid. Burmannus ad Ovid. Trist. iv, 4, 23. Ad *spectaverat* et *luserat* suppleri debet particula *si*, ut mox versu sequente ad *manat*, et sexcenties alibi. Bentleiana hujus loci lectio et distinctio, quam dedit Heindorfius, est hæc: *Per totum hoc tempus subjectior in diem et horam Invidiæ noster. Ludos spectaverit una, Luserit in campo.* Sed quis in hoc sententiarum nexu explicationem vocis *noster* pro, ego, et omnem Latinitatis asperitatem ferat?

50. *Frigidus*, qui frigus et horrorem incutit, h. e. tristior, v. c. de Dacis rebellantibus, de funesto prœlio aliquo, cett. *A Rostris*, ob maximam hominum ibi convenientium frequentiam.

52. *Deos*, Mæcenatem et Augustum.

54. *Derisor*, qui, quod scit, se nescire ait, et hac dissimulatione alios ludit, (εἴρων), ut inf. Epist. ad Pis. v. 453. *At omnes Di exagitent me*: formula jurandi, *me exagitent*, me insectentur, persequantur, vexent, pro vulgari, perdant.

55. *Si quicquam*, sc. audivi. *Quid? militibus*, cett. Cæsarne prædia militibus promissa in Sicilia an in Italia daturus est? Respicitur, ut probatum ivit Bentleius in Præf. ad Horat. s. fin., agrorum divisio, quæ, Sexto Pompeio in freto Siculo victo U. C. DCCVIII, et Lepido ad deditionem adacto DCCXXI, facta est. *Triquetra*: Schol. Cruq., *Sicilia, quod in tres partes seu promontoria diducta est, Græce Trinacria, a tribus promontoriis, Pachyno, Lilybæo, et Peloro. Triquetra* (a *Triquetrus, a, um*) non ad *prædia*, sed ad *tellure* referendum.

57. *Unum*, præ aliis omnibus: vid. Bentl. inf. ad Epist. ad Pis. v. 32.

59. *Misero*, elegantius pro, mihi. *Non sine votis*, iis scilicet quæ sequuntur.

61. *Somno*, sc. securo, qui non officiis in urbe subeundis interrumpitur. *Inertibus horis*: noli *horas* inertes referre ad ignavum otium et desidiam, cui Horatius in agro indulgere voluerit, sed ad vitam qua Horatius in villa sua non aliis, sed sibi tantum vivebat. Tibull. i, 1, 5, *Me mea paupertas vitæ traducat inerti.*

62. *Ducere*, imbibere, et quidem pleno haustu: cf. sup. ad Od. i, 17, 22. *Ob-*

Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
O noctes cœnæque Deûm, quibus ipse meique
Ante Larem proprium vescor, vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inæquales calices conviva solutus
Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
Pocula, seu modicis uvescit lætius. Ergo
Sermo oritur non de villis domibusve alienis,
Nec, male necne Lepos saltet; sed, quod magis ad nos
Pertinet, et nescire malum est, agitamus: utrumne
Divitiis homines, an sint virtute beati?
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos?
Et quæ sit natura boni, summumque quid ejus?
Cervius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arellî
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper et attentus quæsitis, ut tamen arctum

livia: Horatius cogitasse videtur de *Lethe,* e quo advenientes Umbræ apud Virg. Æn. vi, 714, *securos latices et longa oblivia potare* dicuntur: sup. Epod. 2, 38, post enarratas vitæ rusticæ jucunditates, *Quis non malarum, quas amor curas habet, Hæc inter obliviscitur?*

63. *Faba Pythagoræ cognata:* inter causas, e quibus Pythagoræ disciplinæ addicti *fabis* abstinere debebant, affertur quoque hæc, quod Pythagoras *fabas* ad animarum mortuorum receptacula retulerit. Schol. Cruq., *Dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore* (faba) *lateret anima patris sui, an alterius propinqui, qua de re ridet eum Horatius et ejus sequaces* (discipulos); jocose certe hujus rei respectu habito Horatius *fabas* vocat *Pythagoræ cognatas.*

65. *Meique,* familiares, vicini, vernæ.

66. *Procaces,* lascivientes, verniles jocos miscentes. Supra quoque Epod. 2, 66, ad jucundos in agro adspectus referuntur *positi vernæ circum renidentes Lares.*

67. *Libatis dapibus,* adesis a domino, quarum reliquias vernæ inter cœnam et post cœnam comedebant. *Prout* una syllaba pronunciandum.

68. *Inæquales,* sive grandiores sive minores.

69. *Legibus insanis,* quibus compotationis rex sive modimperator (vid. sup. ad Od. i, 4, 18), compotores præscriptum cyathorum numerum uno tenore exhaurire jubebat: cf. sup. ad Sat. ii, 2, 123. *Acria Pocula:* proprie, qui fortiter potant, dicuntur *acres potores,* ut inf. Sat. ii, 8, 36; nos, *starke Trinker;* idem igitur nunc *poculis,* quod potoribus, tribuitur.

70. *Uvescit,* uvidus (ὑγρὸς) est, madet: cf. sup. ad Od. ii, 19, 18.

72. *Lepos:* Schol. Cruq., *nomen insignis saltatoris, Cæsari grati, Archimimi, qui sic appellatus est, quod jucunde et molliter saltaret.*

75. *Usus,* utilitas; *rectum,* virtus, honestas.

77—79. *Cervius hæc inter,* cett. Et dum hæc de rebus ad nos pertinentibus familiariter disputamus, Cervius, vicinus, aniles fabellas (*ex re*) rei, de qua loquimur, accommodatas, interserit. Nam si quis exempli causa Arellî opes laudat, ignorans, quanta cum divitiarum possessione conjuncta sit sollicitudo, sequentem fabulam narrat. *Arellus* in vicinitate fuisse videtur homo dives, et, ut omnes fere divites, de secura opum suarum possessione admodum *sollicitus;* tota enim fabula referenda est ad sollicitudinem qua misere cruciantur divites.

81. *Paupere cavo; cavus,* vel *cavum,* de latibulo muris, ut inf. Epist. i, 7, 33,

Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris nec longæ invidit avenæ,
Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia cœna
Vincere tangentis male singula dente superbo:
Quum pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc, Quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris præponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo leti fuga. Quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus;
Vive memor, quam sis ævi brevis. Hæc ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit; inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Jamque tenebat
Nox medium cœli spatium, quum ponit uterque

de latibulo nitedulæ: *paupere*, ut inf. Epist. i, 10, 32, *sub paupere tecto*.

82. *Asper:* vitæ asperæ et duræ adsuetus. *Ut tamen arctum Solveret hospitiis animum:* hactenus tamen, ut animum arctis rebus intentum hospitii officiis aperiret.

84. *Neque ille Sepositi ciceris nec longæ invidit avenæ:* plenius ad vulgarem loquendi rationem dixisset, "neque ille hospiti invidit ciceris et avenæ fructum;" sed usus est forma Græca, φθονεῖν τινί τινος· vid. Heindorf.

87. *Male* referunt ad *tangentis*, ut sit, vix tangentis; equidem junxerim, *male superbo*, h. e, admodum superbo, ut Sat. præced. v. 107, *male tussire*, et Sat. i, 3, 45, *male parvus*, ubi cf. not.

88. *Pater ipse domus*, lepide mus rusticus jam ut hospes muris urbani *pater domus* (paterfamilias, herus) vocatur: *palea in horna*, nuper demum in hujus anni messe collecta, recente.

89. *Esset*, comederet; *ador*, nos, *Dinkel, Spelt; Lolium* (bromus), nos, *Lolch. Relinquens*, reservans hospiti.

91. *Patientem* (καρτεροῦντα), sc. vitæ asperæ et duræ sortem; *pati*, non raro omissa re quam quis patitur, vel de qua sermo est. Ovid. Amor. i, 14, 13, *At, si passa fores*, sc. crines a natura tibi datos; ubi vid. Burm. et ad Lucan. v, 313.

93, 94. *Mihi crede:* ego suppleo, te, ut sit, trade te meæ fidei meoque præsidio. *Terrestria quando Mortales animas vivunt sortita*, quandoquidem ii, qui in terris vivunt, mortales animas sortiti sunt. Lepide mus urbanus, proposita Epicureorum opinione, *animum cum homine mori et interire*, murem rusticum ad arripiendos jucundioris vitæ fructus exhortatur; sic *Voluptas* apud Sil. Ital. xv, 45, ad animum P. Corn. Scipionis Africani sibi conciliandum, *Umbram non sensuram esse quid gesserit*, ait.

95. *Aut magno aut parvo:* Propert. iii, 20, 25. *Sed tamen huc omnes, huc primus et ultimus ordo:* cf. sup. ad Od. i, 4, 13.

98. *Pepulere*, moverunt: Cicero de Fin. ii, 10, *At ille pellit, permulcet sensum voluptate;* sic passim simplex verbum *pellere:* vide inprimis I. Fr. Gronov. ad Liv. iii, 30, § 4, p. 660, in edit. Drakenb.

99—101. *Urbis aventes Mœnia subrepere*, itinere peracto cum mures urbem adeundi subiret cupiditas, latenter noctu subter mœnia arrepere cœperunt. *Nocturni*, nocturno tempore; ut *nocturnus lupus* apud Virg. Geo. iii, 537, et *vespertinus ursus*, sup. Epod. 16, 51. *Jamque tenebat Nox medium spatium:* lepide Horatius in re levi ad epici poetæ sublimitatem exsurgit. Nox apud poetas post solis occasum ab oriente surgit, et curru vecta

In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul exstructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes, nec non verniliter ipsis
Fungitur officiis, prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonisque
Rebus agit lætum convivam; quum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vita
Est opus hac, ait, et valeas: me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

per cœlum solis vestigia legit: vid. Heynii ad Virg. Æn. ii, Excurs. ii.

102. *In locuplete domo. Domus locuples* opponitur *pauperi cavo* in v. 80. *Vestigia*, pedes: Catull. lxiv, 162, *Candida permulcens liquidis vestigia lymphis*, ubi vid. notata. *Cocco. Coccum* est ex opinione veterum granum, reapse autem vermiculus (*Coccus Ilicis*, L.) inhærens cortici arboris e genere quercus (*quercus coccifera, Q. Ilex.*, L.). Hos vermes conglomeratos (qui Francogallis *vermillon*, nobis *Kermes, Scharlachbeere* vocantur,) ramis abradunt, et inde parant colorem coccineum, qui quidem, quia propius accedit ad colorem purpureum, poni fere solet pro *purpureo;* certe eadem vestis stragula, quæ jam *cocco tincta* dicitur, paulo post in v. 106 est *purpurea*.

103. *Canderet*, fulgeret, splenderet: *candere* proprie de fulgore quo rutilat *ignis*, vel de candore quo lucet *ebur*. Catull. lxiv, 45, *candet ebur soliis*.

105. *Procul exstructis*, explicant, in altum exstructis; sed exemplum, ubi *procul* pro, *in altum* dictum sit, deest. Immo *procul* jam est, non ita procul, scilicet a mensa ubi cœnatum fuerat, ideoque pro, in propinquo; plane ita *procul* apud Virg. Ecl. vi, 16, *Serta procul tantum capiti delapsa jacebant;* Æn. x, 835, *Procul* (juxta, in propinquo) *ærea ramis Dependet galea. Exstructis*, ob magnam reliquorum ferculorum, quæ servantur in canistris, copiam, ut *mensa exstructa*, in qua splendide disposita est magna epularum copia.

106. Mus rusticus, qui ante porrectus jacuerat in horna palea, cubat nunc in veste purpurea. Sane in hac vitæ urbanæ, qua nunc gaudebat mus rusticus, descriptione, non sine animi voluptate contendes singula cum singulis quibus antea vita ejus rustica adumbrata est.

108, 109. *Continuatque dapes:* continenter, uno tenore alias atque alias dapes apportat. *Verniliter ipsis Fungitur officiis: ipsis*, ipsis, quibus vernæ fungi solent, fungitur officiis: *prælambens;* non raro enim vernæ cibos, quos apponunt, prælambere solent. Pro *prælambens* duorum Codd. auctoritate Bentleius dedit, *prælibans:* cibi certe a convivatore *prælibari* solebant in urbanis conviviis.

110, 111. *Cubans*, cubando pelliculam curans. *Bonisque Rebus*, et rerum bonarum fructu, constitutus quippe in rebus prosperis. *Agit lætum convivam*, partes læti convivæ agit, lætum convivam se præbet.

114. *Molossis canibus:* cf. sup. ad Epod. 6, 5.

117. *Ervo*, leguminis quodam genere: *tenui ervo*, ad tenuem victum ervi.

SATIRA VII.

JAMDUDUM ausculto, et cupiens tibi dicere servus
Pauca, reformido. Davusne? Ita. Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi, quod sit satis; hoc est,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembri,
Quando ita majores voluerunt, utere: narra.
Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum: pars multa natat, modo recta capessens,
Interdum pravis obnoxia. Sæpe notatus
Cum tribus annellis, modo læva Priscus inani.
Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas;
Ædibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste:
Jam mœchus Romæ, jam mallet doctor Athenis

SATIRA VII.

Davus, servus, quem Horatius, pro libertate die Saturnalium servis concessa, paulo audacius secum loquentem inducit, sapientiæ præcepta ad levem et instabilem hominum animum spectantia, quæ Crispini philosophi janitorem secum communicasse ait, in hac Satira exponit, simulque in herum ejusque vitia liberius invehitur.

1—4. *Jamdudum ausculto*, cett. Finge tibi Horatium ad se vocasse servum suum Davum: audit Davus, respondens, Jamdudum aures ad vocem domini me vocantis arrigo; nam cupio pauca (sc. rectioris vitæ præcepta) tibi referre, sed, quia servus sum, id facere reformido. Davusne, servus meus, pauca mihi dicere minatur? Sane ego Davus, servus tuus; nam ego dominum meum amo, et, quantum satis est, bonæ frugis servus sum, ita quidem (*ut vitale putes*), ut credere possis, me non ante diem moriturum esse. (Ante diem enim mori putabantur optimi quique et præstantissimi: Ovid. Am. ii, 6, 39, *Optima prima fere manibus rapiuntur avaris*. Jocosa igitur modestia Davus bonus tantum servus, non optimus, videri vult). Sic mihi in hujus satiræ principio, de quo a Bentleio, qui hanc cum præcedente satira in unam conglutinare volebat, et ab aliis interpretibus multum disputatum est, omnia bene sibi respondere videntur.

4, 5. *Libertate Decembri—utere*, utere, quæ servis mense Decembri, Saturnalibus, dari solet, libertate: Schol. Acr., *Habeas licentiam et libertatem dicendi, quæ velis, quia Saturnalibus libertas servis concedebatur, et omnes exæquabantur, ut sæculi aurei, quo Saturnus regnavit, esset imitatio. Decembri autem mense* (a. d. xiv Calend. Jan.) *celebrantur, et immutatio fit conditionis, nam et liberi ex servis et servi ex liberis fiunt.*

6. *Constanter*, eadem semper pertinacia.

7. *Propositum*, rem semel propositam, licet inhonestam. *Natat*, huc illuc agitatur, fluctuat, mutabilis est: Cic. de Nat. D. iii, 14, *In quo tu mihi magis natare visus es.*

8, 9. *Notatus*, sc. est; posui igitur post *inani* distinctionem majorem; nam *vixit inæqualis* ad sequentia tantum referenda videntur. Junge: *Priscus (sæpe)* modo *(notatus)* observatus et conspectus est *cum tribus annellis, modo (læva inani)* ita, ut vacua plane et inanis esset læva manus annulis; pro vulgari, Priscus modo tres annulos, modo nullum læva manu gerere solebat. De vario apud Romanos annulorum usu vid. Kirchmann. de Annul. et quæ huc spectant, cap. 15 sqq.

10—12. *Vixit inæqualis*, cett. Idem fuit homo tam varii ingenii, ut in horas modo tunica laticlavia, modo angusticlavia prodiret, modo ex magnis ædibus (*se conderet*) se reciperet et abderet parvis et humilioribus ædibus, unde vix libertinus paulo cultior decenter exiret. *Inæqualis*, inconstans: sup. Sat. i, 3, 9, *Nil æquale homini fuit illi.*

Vivere; Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi justa cheragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit: quanto constantior idem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
Qui jam contento, jam laxo fune laborat.
Non dices hodie, quorsum hæc tam putida tendant,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
Fortunam, et mores antiquæ plebis, et idem,
Si quis ad illa Deus subito te agat, usque recuses:
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis, et hæres,
Nequidquam cœno cupiens evellere plantam.
Romæ rus optas; absentem rusticus Urbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad cœnam, laudas securum olus; ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,

14. *Vertumnis. Vertumnus*, antiquissimus Tuscorum deus, in omnes formas, ut Proteus apud Græcos, se *vertens;* unde Tibull. iv, 2, 14, *Mille habet ornatus, mille decenter habet.* Sed cf. inprimis Elegiam in Vertumnum Propertii, iv, 2. Pro vulgari igitur, *diis iratis*, accommodate ad naturam *Vertumni* dixit *iniquis Vertumnis*, quasi nato Prisco ex ira Vertumni data sit mutabilitas.

15. *Justa*, quam Volanerius culpa sua sibi contraxerat, ut *pœna justa.*

16. *Contudit articulos*, labefactavit, confregit, infirmos et inutiles reddidit.

17. *In phimum*, fritillum, in quo tali vel tesseræ concutiebantur, et inde per pyrgum sive turriculam mittebantur in tabulam lusoriam.

18. *Pavit*, aluit.

19, 20. *Levius*, paulo minus. *Prior illo*, potior illo, melioris fere conditionis, quam ille, *Qui jam contento, jam laxo fune laborat*, qui inconstantia laborat, dum modo vires intendit, modo languori indulget, modo severus, modo levis est. Virium *contentio*, vel acre studium, cum *fune contento*, virium *remissio*, vel incuria, negligentia, levitas, *cum fune laxo* comparatur.

21, 22. *Hodie:* Heindorfius cum aliis pro, *statim* accipit; equidem accipio pro, hoc die Saturnalium, quo tibi omnia libere dicere licet; vel pro, tandem hoc die, quia Davus diem perdere videbatur ambagibus, quas moræ impatiens Horatius ferre amplius nolebat: hinc ea, quæ adhuc dixit Davus, vocat *tam putida*, tam molesta et fastidiosa, scilicet ob longam rei, quam relaturus erat Davus, circuitionem. *Furcifer*, notum dominorum in servos convicium: Terent. And. iii, 5, 12, *Tibi ut ego credam, furcifer?* ubi Donatus, *Furciferi dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a domino ignominiæ magis quam supplicii causa circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus;* hinc v. 66, *Ibis sub furcam.*

24. *Ad illa*, sc. quæ laudas: *te agat*, te auferat, transferat.

25. *Aut quia non sentis, quod*, cett. aut quia, quod rectum esse ore clamas, non animi sensu complecteris; vana enim sunt præcepta quæ non sentiuntur, h. e. quorum veritas non percipitur.

26. *Non firmus*, non firmo pectore, non severo studio. *Defendis*, tueri studes, exerces; *hæres*, sc. in vitio, quod comparatur cum cœno, e quo pedes, qui in eo hærent, non facile expediri possunt.

28. *Absentem*, a rure remotam. *Levis*, inconstans et varius.

30, 31. *Securum*, quo quis in securo otio vescitur. *Velut usquam Vinctus eas*, quasi obtorto collo ad cœnam rapiaris, quasi non in arbitrio tuo positum sit, utrum tibi cœnare placeat, an minus placeat.

31. *Ita*, si non vocatus es: *amasque*, et, ut ais, tibi gratum est quod, cett.

Quod nusquam tibi sit potandum. Jusserit ad se
Mæcenas serum sub lumina prima venire
Convivam: Nemon' oleum fert ocius? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque.
Mulvius, et scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim, fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem; nasum nidore supinor:
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu, quum sis, quod ego, et fortassis nequior, ultro
Insectere, velut melior? verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso
Quingentis emto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere; manum, stomachumque teneto;
Dum, quæ Crispini docuit me janitor, edo.
Te conjux aliena capit; meretricula Davum:
Peccat uter nostrûm cruce dignius? Acris ubi me
Natura incendit, sub clara nuda lucerna
Quæcumque excepit turgentis verbera caudæ,

32—42. *Jusserit ad se Mæcenas*, cett. Nexus et sensus: Sed vide, quam parum tibi in hac quoque re constes! Quodsi enim Mæcenas te apud se cœnare jusserit, alta statim voce servos convocas, res necessarias afferri jubes, et celeri pede ad cœnam properas. Id cum vident scurræ, nunc a te discedere jussi, te, licet vitium decoris verbis tegas, ut hominem nequitia sibi haud cedentem, rident carpuntque. *Serum convivam*, qui sero, h. e. vespertino tempore venit; *ut vespertinus hospes*, Sat. ii, 4, 17. *Sub lumina prima*, ut inf. Epist. ii, 2, 98, *ad prima lumina*, de primis tenebris, ubi lumina in domibus accendi solent.

34. *Oleum*, lucernæ scilicet, quæ tempore noctis euntibus viam illustret, infundendum.

35. *Blateras*. *Blaterare* de iis qui incondita verba *jaciunt*, modo hoc modo illud fieri jubent, ut solent heri festinanter e domo abituri. Pro *furisque* in pluribus Codd. *fugisque*; sed in lectione *furisque* imago hominis præ festinatione huc illuc discurrentis et tumultuantis vividius expressa est.

36. *Mulvius, et scurræ*, Mulvius et præter eum alii scurræ. *Tibi non referenda precati*, scurræ, quia, discedente ad Mæcenatem Horatio, ipsi, nunc cœna apud eum delusi, discedere debebant, de hac re indignantes conviciis persequebantur Horatium, non quidem palam et coram ipso, sed clam et inter se; et hinc *non referenda* (non audienda Horatio) *precati* (imprecati) dicuntur.

37, 38. *Etenim—dixerit ille*: jam sequuntur verba illa *non referenda*, quibus scurræ cœnatum euntem Horatium insectati dicuntur. *Dixerit ille*, illum (Mulvium) his fere verbis usum esse puta: Fateor me esse scurram et hominem inertem, qui humili arte aliorum cœnas appetit; sed tu, Horati, qui tanquam melior me tractas insolentius, idem quod ego, sed sub specie honestiore, facis, et fortasse me es nequior. *Me Duci ventre levem*, me esse hominem levem, qui ventre se duci patitur ad humilem artem, qua scurra ego mensis ditiorum adhibear. *Nasum nidore supinor*, Græce pro, nasus nidore (nidorem, h. e. suavem ciborum odorem captando) supinatur, sursum trahitur.

39. *Si quid vis, adde*, potes quoque addere; pro vulgari, præterea. Commode de hac loquendi formula laudant Cic. ad Attic. vii, 2, *Tironem Patris ægrum reliqui, adolescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum: nihil vidi melius*. *Popino*, quem venter in popinas ducit.

40, 41. *Ultro*, insuper: vid. Drakenb. ad Liv. xl, 12, § 4, et Græv. ad Cic. pro Quint. 23. Sed possis quoque *ultro* explicare, sponte, pro lubitu, sine causa, ut, *ultro accusare, ultro injuriam facere*: Terent. Adelph. iv, 3, 3. *Insectere*, sc. me.

Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit neque famosum, neque sollicitum, ne
Ditior, aut formæ melioris, meiat eodem.
Tu, quum projectis insignibus, annulo equestri
Romanoque habitu, prodis ex judice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacerna,
Non es quod simulas? Metuens induceris, atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferroque necari
Auctoratus eas; an turpi clausus in arca,
Quo te demisit peccati conscia herilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronæ peccantis in ambo justa potestas,
In corruptorem vel justior? Illa tamen se
Non habitu, mutatve loco, peccatve superne,

41, 42. *Verbisque decoris Obvolvas vitium?* et, quod tibi ipsi vitio verti possit, ingens scilicet apud Mæcenatem cœnandi desiderium, decora amicitiæ, quæ tibi cum Mæcenate intercedat, specie excuses et occultes?

42—45. *Quid, si me stultior*, cett. Jam Davus, oratione, quam contra Horatium habuisse fingitur Mulvius scurra, finita, in iis, quæ liberius se Horatio dicere velle professus est, pergit. Sed nimiam primorum verborum acerbitatem *Quid, si me stultior deprenderis?* non æquo animo ferre poterat Horatius. Vultum igitur torvum et minacem ostendit. Quod cum animadvertit Davus, *Aufer*, inquit, *me vultu terrere; aufer*, h. e. parce, noli vel omitte me vultu tuo terrere velle. *Manum, stomachumque teneto*, manum et iram a vi mihi inferenda cohibeto.

45. *Crispini janitor*, ut eo major Crispino paretur gravitas, facete janitor adeo ejus præcepta cupide imbibisse et propagasse fingitur.

46. *Te conjux aliena capit*, cett. Noli ex animo dimittere, Davum jam referre præcepta in scholis Crispini ab ejus janitore sublecta; sed hæc præcepta callide et data opera ita proponit, quasi ad se ipsum et dominum suum Horatium spectent; quod tamen aliter se habere, aperte docet versus 53. Horatius enim non *annulum equestrem*, neque *insignia* magistratus gerebat; Davus igitur, ex more qui nunc quoque valet in orationibus, appellat aliquem in singulari, dum omnes alios, qui ita, ut ait, agunt et sentiunt, intelligit.

51. *Dimittit*, ea me dimittit.

54. *Romanoque habitu*, togatus. *Prodis ex judice Dama Turpis:* a dignitate judicis descendis ad servilem humilitatem; facis quod abjectioris conditionis servus facere solet. Pro, *servus* posuit servile nomen, *Dama*.

55. *Odoratum*, unguentis bene olentibus delibutum; capita enim sive crines hominum elegantiorum unguentis nitere et odores spargere solebant. *Obscurante*, obtegente, occultante *lacerna*, crassioris pallii genere, quo tempore frigido vel pluvioso se involvere solebant servi: vid. Ferrar. de Re Vest. p. ii, l. i, c. 1, 6 sqq. Ruben. i, 6.

56. *Non es quod simulas?* nonne tum revera es id quod simulas? servus scilicet, *ἀνδράποδον*. *Induceris*, in domum matronæ.

57. *Altercante libidinibus*, pugnante cum libidinibus. *Pavor*, retinet, deterret; *libido*, impellit, incitat.

58—67. *Quid refert*, cett. Sensus: Quid tandem est discriminis, utrum incedas vel sis *auctoratus* (homo, certo pretio, *auctoramento*, domino alicui vel lanistæ in servitutem vel ad gladium addictus), ut pro domini vel lanistæ arbitrio virgis uraris et ferro neceris, an adulter, ut in adulterio deprehensus rem omnem, vitam et famam, cum corpore perdas? *Auctoratus:* Schol. Acr., *qui se vendunt ludo* (gladiatorio), *auctorati vocantur; auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum*. *Uri virgis*, ut inf. Epist. i, 16, 47, *loris uri*. De formula, qua, qui se auctorabant, emebantur, laudant Petron. c. 117, *In verba Eumolpi sacramentum juravimus, uri, vinciri, verberari, ferroque necari, et quicquid aliud Eumolpus jussisset, tanquam legitimi*

Quum te formidet mulier, neque credat amanti.
Ibis sub furcam prudens; dominoque furenti
Committes rem omnem, et vitam, et cum corpore famam.
Evasti? credo, metues, doctusque cavebis.
Quæres, quando iterum paveas, iterumque perire
Possis, o toties servus! quæ bellua ruptis,
Quum semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum mœchus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa
Prætereo sapiens argentea. Tolle periclum:
Jam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis, hominumque,
Tot tantisque minor? quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam misera formidine privet?
Adde super dictis, quod non levius valeat: nam,
Sive vicarius est, qui servo paret (uti mos

gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus: cf. amici mei Jacobsii Lectt. Stobens. p. 148.

60. *Conscia peccati herilis*, ancilla, ut sup. Sat. i, 2, 130.

61. *Contractum genibus tangas caput?* genibus contingas caput contractum et deflexum? caput enim eorum qui in arca aliqua absconduntur, ad genua deflecti et detorqueri debet. *Estne*, nonne est?

62—64. *In ambo*, in adulterum et in adulteram. *Justa potestas*. Non tantum apud Athenienses, sed etiam antiquiore tempore apud Romanos, maritis deprehensos adulteros occidere licebat: vid. Gell. x, 23. Sed in *lege Julia de adulteriis*, pœnæ, quam mariti ab adulteris sumerent, modus præscriptus est. Posui post *justior* signum interrogationis, ut verba, *In corruptorem vel justior* cum præcedentibus cohæreant sic: *Nonne peccantis matronæ marito in ambo justa, justior vel* (adeo) *in corruptorem* (adulterum) *potestas est? Illa tamen*, cett. licet enim matrona quoque peccet, *illa tamen se non mutat habitu* (non, sicut tu, caput lacerna obvolvit), *mutatve loco* (neque e domo sua in tuam se confert), *peccatve superne* (neque eo modo peccat, quo mares peccant).

65. *Quum te formidet*, cett. cum te timore aliquo refugiat, nec sine cura tibi amanti se tradat.

66. *Ibis sub furcam prudens*: dum matronas sectaris (*prudens*), sciens volensque, servi, servilibus pœnis (*furcæ*, cf. ad v. 22) obnoxii, personam indues. *Dominoque furenti*: apposite ad servilem conditionem quam subit libidinosus, matronæ maritus nunc *dominus* vocatur.

67. *Cum corpore*: sup. Sat. i, 2, 43, *Dedit hic pro corpore nummos*: cf. ibid. v. 45.

68—71. *Evasti?* an forte tibi contigit periculum evadere? *Credo, metues*, cett., metues igitur, puto, in posterum, quod effugisti, periculum, et prudentior factus evitabis! *Quæres, quando*, cett. Non ita; immo opportunum tempus (*quando*), quo iterum contremiscas, et iterum te miserum reddere possis, quæres! *Quæ bellua*, cett. explicant, quæ bellua est tam (*prava*) stolida, ut, cum semel effugit, ruptis catenis se reddat? Sed vix *pravus* in hac significatione apud bonos scriptores occurrit: equidem malim jungere, *quæ prava* (fera, sæva, ob pravitatem et feritatem vincta) *bellua—se reddit ruptis catenis?*

72. *Non sum mœchus, ais.* Davus alium in singulari alloquitur, per quem designat omnes qui, non virtute, sed pœnæ vel periculi metu a flagitiis absterrentur. Egregia sane, quam Crispinus docuisse fingitur, sententia!

73. *Sapiens*, ex pœnæ metu.

75—77. *Tune mihi dominus*, cett. sensus: tune, qui ipse (*minor*) subjectus sis tot tantisque rebus atque hominibus, quorum imperio serviliter pares, qui, licet ter quaterque manumissus sis, tamen a misera formidine, h. e. servili conditione et sentiendi ratione nunquam libereris, tune, inquam, mihi dominus esse potes? *Vindicta*: Schol. Cruq., *virga prætoris, qua percutiebantur servi dum liberi fiebant, manumittebanturque capiti imposita; tribus namque rebus fit manumissio, Vindicta, Censu, Testamento. Privet*, liberet: *pri-*

Vester ait) seu conservus: tibi quid sum ego? nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser; atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus;
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent;
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis; et in se ipso totus, teres, atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper Fortuna. Potesne
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat, foribusque repulsum
Perfundit gelida; rursus vocat: eripe turpi
Colla jugo. Liber, liber sum, dic age. Non quis:
Urget enim dominus mentem non lenis, et acres

vari dolore, exilio, injuria, molestia apud Ciceronem; exempla dabit Forcellinus in Lex.

78—82. *Adde super*, distinctione post *super* posita explicant, adde insuper, quod iis, quæ modo dixi, non levius valeat; nos post *dictis* posuimus distinctionem ut sit, superadde iis, quæ dixi. *Num Sive*, cett. sensus: nam sive is, qui alius servi, cui paret, vices obit, *vicarius*, ut vos domini eum appellare soletis, sive *conservus* (alterius in servitio sodalis) est, quid ego tibi sum? vel, quomodo ego appellandus sum? Scilicet tu, qui dominus mihi imperas, (*miser*) ut miseræ conditionis homo servitium præstas aliis, atque te regi pateris, uti fere mobilis ex ligno contexta figura non vi propria, sed alienis nervis sive fidiculis regitur. *Qui servo paret:* servus paret servo, qui ad ejus vices suscipiendas mercede conducitur.

82. Per *lignum mobile* intellige signum vel simulacrum ad imaginem hominis vel animalis cujusdam e ligno exsculptum et conformatum, cujus membra movebantur nervis sive funiculis. Ejusmodi figuras, *νευρόσπαστα* (apud nos, *Marionetten*), lucri faciendi causa circumferebant et conspicienda expediebant homines, qui apud Græcos dicuntur *νευροσπάσται*· vid. ad h. l. Heindorf. qui in hanc rem attulit locum ex Apul. de Mundo p. 70, edit. Elmenhorst., *Illi, qui in ligneolis hominum figuris gestus movent, quando filum membri, quod agitari solet, traxerint, torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad ministerium præsto erunt, nec invenuste totus* (sc. qui repræsentatur) *videbitur vivere:* vid. inprimis Ruhnk. ad Timæi Lex. Plat. p. 140, 141, sub voce *Θαύματα*.

83. *Sibi qui imperiosus:* qui in se ipsum imperium exercet, se ipsum temperat et moderatur, se ipsum in manu sua habet.

85. *Responsare cupidinibus—Fortis*, ex noto Græcismo, fortis in responsando. *Responsare* non est, ut explicat Gesnerus, detrectare imperium; sed *responsare* vel *respondere cupidinibus* dicuntur ii, qui cupidinibus coercendis pares sunt; sic inf. in hac satira v. 103, *virtus—cœnis responsat opimis*, opimis cœnis contemnendis par est; Epist. i, 1, 68, *Fortunæ superbæ responsare;* Epist. ii, 2, 48, *arma Cæsaris Augusti non responsura* (non paria futura) *lacertis*.

86, 87. *In se ipso totus*, unice defixus in se ipso explorando, omnia ad internum animi cultum referens: Cicero Paradox. 11, *Nemo potest non beatissimus esse, qui totus aptus est ex sese, qui in se uno ponit omnia. Teres, atque rotundus:* Vossius vertit, *gerundet und kuglicht*. Causa, cur is, qui *totus est* in interno animi cultu, æquiparari possit *tereti* et *rotundo* globo vel sphæræ, statim subjicitur, *ne quid externi* (externæ sordis vel labis, pravitatis) *valeat per leve* (per teres et rotundum corpus levigatum) *morari*, sedem invenire, residere, adhærere. Horatium imitatus est Ausonius Idyll. xvi.

88. *In quem manca ruit semper Fortuna:* in qualem semper Fortuna *manca* (imbecillis, impotens, irrito conatu) impetum facit.

89. *Potesne Ex his ut proprium quid noscere?* potesne ex his quæ dicta sunt de sapientis virtutibus, animadvertere aliquid quod tibi proprium sit, vel quod in te cadat?

90. *Vexat*, contumeliose te tractat:

Subjectat lasso stimulos, versatque negantem.
Vel quum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Quî peccas minus atque ego, quum Fulvî Rutubæque,
Aut Placideiani contento poplite miror
Prœlia, rubrica picta aut carbone; velut si
Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? Nequam, et cessator Davus; at ipse
Subtilis veterum judex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante; tibi ingens
Virtus, atque animus cœnis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est: cur?
Tergo plector enim; quî tu impunitior illa,
Quæ parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
Nempe inamarescunt epulæ sine fine petitæ,

probris et maledictis vexare aliquem dixit Cic. p. Flacc. c. 20.

91. *Gelida*, sc. aqua.

92. *Non quis*, non potes ut servus, qui paret domino, h. e. animo, qui libidine se regi et corripi patitur.

94. *Lasso*, languere in amore incipienti. *Versatque negantem*, et repugnantem commovet, incitat.

95—98. *Vel*, ut aliud exemplum de hominum insania afferam: de hoc usu particulæ *vel* vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Vel*. *Quum Pausiaca*, cett. sensus: Quomodo tu, insane, cum in contemplatione tabellæ Pausiacæ stupore torpes, minus peccas, quam ego, cum nobilium gladiatorum statum vel gradum, et prœlia, rubrica, aut carbone picta, miror. *Pausiaca tabella*: de nobilissimo pictore *Pausia*, Sicyonio, vid. Pausan. Corinth. 27, p. 173, Plin. H. N. xxxv, 11. Interpretes commode cum Horatio comparant Cic. Parad. v, 2, *Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti. Mitto, unde sustuleris, et quando habeas. Intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum omnium judico*. *Torpes*, stupidus detineris, ut Cicero in l. c. loquitur. *Fulvius, Rutuba*, et *Placideianus*, gladiatorum tum insignium nomina. *Contento poplite*, exprimitur status vel gradus, quo gladiatores invicem se petunt; dum gladiator altero pede firmiter insistit, alterius pedis poples contenditur. *Prœlia picta*: Plin. xxxv, 33, *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano. Is avo suo—triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit*. *Rubrica* (nos, *Röthel*) *aut carbone*; levi igitur opera et negligenter; cum his tabulis, quæ ad indicendos ludos gladiatorios publicari solebant, comparari quodammodo nostra ætate possunt illæ, quas e. g. equorum domitores Anglicani, ad indicenda artis equestris spectacula, una cum sua et equorum effigie satis inepte vel crassa Minerva adumbrata in vicis affixas proponunt.

100, 101. *Nequam, et cessator*, cett. Si talibus mirandis tempus impendo, vocor ego homo nequam et *cessator* (qui ultra tempus cessat, nec justo tempore redit); at tu subtilis et bene peritus (*callidus*) veterum judex celebraris. In eodem sensu *callidus* sup. Sat. ii, 3, 23.

102, 103. *Nil ego, si*, cett. Si ego libum fumans appeto, nullius pretii homo (nos, *Taugenichts*) dicor; tune pro ingente tua virtute et animo par es contemnendis cœnis opimis? tune cœnis opimis abstines? De voce *responsare* cf. ad v. 85.

104—108. *Obsequium ventris*, cett. sensus: quod ego ventri satisfacturus fumanti libo cupide manus injicio, mihi perniciosius est, cur? quia tergo pœnas luo; quomodo tu epulas illas, quæ parvo pretio parari non possunt, captas *impunitior*? Sed ne tu quidem impune inde abis! Epulæ scilicet sine fine petitæ *inamarescunt* (quia, ut Horatius sup. Sat. ii, 2, 43 loquitur, *mala copia ægrum stomachum sollicitat*, vel quia, ut ibidem v. 75, *dulcia se in bilem vertunt stomachoque tumultum movent*), *pedesque illusi* (quibus una cum corpore crebræ epulæ fraudi sunt) *vitiosum corpus* (sup. Sat. ii, 2, 77, *corpus onustum hesternis vitiis*) *ferre recusant*, h. e. officio suo fungi nolunt.

106. *Obsonia* (ὀψώνια), præcipue de

Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat strigili? qui prædia vendit,
Nil servile, gulæ parens, habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes; non otia recte
Ponere: teque ipsum vitas fugitivus, et erro,
Jam vino quærens, jam somno fallere curam:
Frustra; nam comes atra premit, sequiturque fugacem.
Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas
Aut insanit homo, aut versus facit. Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

SATIRA VIII.

Ut Nasidieni juvit te cœna beati?
Nam mihi quærenti convivam dictus here illic

magni pretii piscibus: cf. sup. Sat. ii, 2, 41, deinde de quibusvis epulis aliis.

108. *Illusique pedes*, non male Landinus, "qui cum stare se posse credunt, vacillant."

109—111. *An hic peccat*, cett. an hic (*puer*) servus, qui sub noctis tenebras (ne deprehendatur) oblata furtiva strigili uvam accipit, peccat? ille vero, qui (*gulæ parens*) ut luxuriose vivat, prædia vendit, non pravæ suæ cupiditati tanquam servus subjectus est? *Puer uvam mutat strigili*, *mutare* vel *permutare aliquid aliqua re* pro, cum aliqua re, sæpius; jam de mutandis mercibus (*Tauschhandel*): *mercem merce mutare* est, tam vendere quam emere: sup. Sat. i, 4, 29, *Hic mutat merces*. *Strigilis*, *στλεγγίς*· Schol. Cruq., *instrumentum est æneum, quo sudorem solent in balneis homines detergere deradereque*: vid. Boettig. Archæol. der Malerei, p. 219.

112. *Tecum esse:* ad te redire, et qualis sis tecum reputare, tibi vivere.

113. *Teque ipsum vitas:* te ipsum explorare, in te ipsum descendere refugis: sup. Od. ii, 16, 20, *Quis exsul Se quoque fugit*. *Fugitivus, et erro*. *Fugitivum* et *erronem* ita distinguunt, ut ille sit, qui nunquam rediturus aufugit, hic, qui circumvagatur, tempus in vanis rebus terit, nec justo tempore redit, ita quidem, ut *fugitivus* sit, qui apud milites *desertor*, *erro* vero *emansor*. Sed Horatius exprimere tantum voluit hoc: qui te ipsum fugis, et in hac fuga et errore tuo modo huc modo illuc ageris. Hinc admodum arridet lectio quam ex auctoritate Codd. quorundam in textum recepit Fea, *teque ipsum vitas fugitivus et erras;* nam *vitas fugitivus* dictum est pro simplice *fugis*. Cruquius ex Codd. protulit, *fugitivus, ut erro*.

115. *Nam comes atra premit, sequiturque fugacem:* sup. Od. iii, 1, 40, *Post equitem sedet atra cura*.

116—118. *Unde mihi lapidem:* tanquam iratus non addit verbum, petam, sumam, rapiam. *Opera*, operarius, opus servile faciens. *Nona:* ergo familia Horatii constiterat adhuc ex octo servis.

SATIRA VIII.

Lautioris cœnæ apud hominem quendam divitem Nasidienum descriptione, ante oculos ponit ingenium eorum qui medias inter opes sordida avaritia ridiculi fiunt. Agit autem de hac re cum amico Fundanio, jam sup. Sat. i, 10, 42 commemorato, qui superiore die apud Nasidienum cœnaverat.

1. *Ut te Nasidieni*, in pluribus editt. ut metro consuleretur, *te* post *Ut* exhibitum est; sed in nomine *Nasidienus i* post *d* ut consonans vel ut *j* pronunciandum est, ut Năsĭdĭēnī jam non quinque, sed quatuor syllabarum vox sit, ad exemplum ărĭĕtĕ, ăbĭĕtĭbŭs, părĭĕtĕ, cett.: vid. Bentl. Quis sordidus iste homo, *Nasidienus Rufus* (ut v. 58 dicitur) fuerit, vel quis alius sub ejus nomine lateat, malo equidem cum ignorantibus ignorare, quam vanæ divinationi indulgere. *Ut*, quomodo: *te* sc.

De medio potare die. Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. Da, si grave non est,
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca.
In primis Lucanus aper (leni fuit Austro
Captus, ut aiebat cœnæ pater); acria circum
Rapula, lactucæ, radices, qualia lassum
Pervellunt stomachum, siser, halec, fæcula Coa.
His ubi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
Sublegit quodcunque jaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere; ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Cæcuba vina ferens, Alcon Chium maris expers.
Hic herus: Albanum, Mæcenas, sive Falernum
Te magis appositis delectat: habemus utrumque.
(Divitias miseras!) Sed quîs cœnantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.

Fundani, qui versu 19 demum nominatur. *Beati*, divitis, ut sæpissime apud Horatium.

2, 3. *Nam mihi quærenti*, cett. nam mihi te heri ad cœnam vocanti tu apud Nasidienum de medio die potare dictus es. *Here*, antiquius pro, *heri*. *De medio die*, a medio statim die, ut *de nocte surgere* pro, statim a media nocte, apud Cic. pro Muren. 33: ejusmodi convivia, quæ de die incipiebant, et in multam noctem producebantur, vocantur *tempestiva*: cf. Ernest. in Clav. Cic. sub vocibus *De* et *Tempestivus*. An post *die* excidit fortasse *es*? Nam finalis littera *e* et initialis *s* facile vocem *es* absorbere poterant. *Sic*, sc. me juvit cœna Nasidieni.

4. *Da*, narra, notum est illud Virg. Ecl. i, 19, *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis*. Terent. Heaut. Prol. 10, *paucis dabo*. Lectionem *da* confirmant optimæ notæ Codd. apud Feam; altera lectio *dic* glossam sapit.

5. *Placaverit*, accommodate ad *iratum* pro, esurientem, vel (ut sup. Sat. ii, 2, 17) *latrantem*; hinc sup. Sat. i, 5, 8, Horatius, non habens quod edat, se *ventri bellum indicere* ait.

6. *Lucanus aper*, quia apri in Lucania ob pastum in quercetis sunt admodum opimi; hinc sup. Sat. ii, 3, 234, *In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum Cœnem ego*. In eadem laude est *aper Umber* sup. Sat. ii, 4, 40. *Leni fuit*, cett. en *patrem cœnæ* (convivatorem, herum, parochum) escarum, quæ apponuntur, præstantiam superbo vultu commendantem: ridicula certe est ejusmodi commendatio ex ore hominis avari profecta. *Leni Austro captus*; quia caro aprorum, qui Austro nimis fervente capiuntur, brevi fit rancida putetque, *leni Austro* contra caro fit mollior.

7. *Circum*, sc. posita: in mensa aliquid *catillis circumponere*, sup. Sat. ii, 4, 75. *Acria*, quæ, ut mox sequitur, *lassum* (languentem, cibos fastidire incipientem), *stomachum pervellunt* (pungunt, vellicant, acuunt).

8. *Rapula (Radieschen)*, cf. sup. Sat. ii, 2, 43; *lactucæ (Lattich)*, sup. Sat. ii, 4, 59; *radices*, raphani (*Rettig*).

9. *Siser* (*Sium sisarum*, Linn. nos, *Zuckerwurzel*), Plin. xx, 17, *Siser—stomachum excitat, fastidium abstergit*. *Halec, fæcula Coa*: cf. sup. ad Sat. ii, 4, 73.

10. *Puer alte cinctus*, scilicet ut ipsi servi externo habitu ministerii sui in convivio tam splendido gravitatem vel sedulitatem ostenderent. *Acernam*: Schol. Cruq., *Et hoc notat Nasidieni sorditiem, quod pro divitiis non habuerit mensam citream aut vermiculatam.*

11. *Gausape purpureo*. *Gausape, is* et *es*, *gausapa, æ*, et *gausapum, i*, linteum ab altera parte villosum; apud ditiores ex lana molliore et colore splendido; quo in hoc loco servus ad mensam pertergendam utitur: vid. Boettig. Sabin, T. ii, p. 102.

12. *Sublegit*, servus qui *sublegit*: Schol. Cruq., *ἀνελέξατο, quodcunque jaceret inu-*

Summus ego, et prope me Viscus Thurinus, et infra,
Si memini, Varius; cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Mæcenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas simul obsorbere placentas.
Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret,
Indice monstraret digito: nam cetera turba,
Nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, pisces,
Longe dissimilem noto celantia succum,
Ut vel continuo patuit, quum passeris assi et
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me docuit, melimela rubere minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso

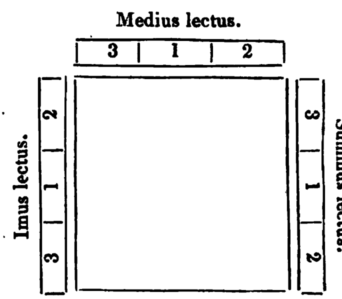
tile, quodque Posset cœnantes offendere (intellige ciborum adesorum reliquias, frustula, micas, ossa, cett.), dicebatur *analectes* vel *analecta*.

13—15. *Ut Attica Virgo Cum sacris Cereris*, sacerdos Cereris. Schol. Cruq., *Illas vult, quas Tullius in Verrinis* iv, 3, *canephoras ait* (vocat), *quæ sacra Cereris sublatis supra caput manibus in sportulis* (canistris) *portare solebant. Ridet nimiam pompam in tenui apparatu.* De *canephoris* vid. Spanhem. ad Callim. H. in Cerer. 127. *Fuscus*, fusci ex India coloris. *Chium maris expers*, cui nihil aquæ marinæ admixtum est. Schol. Acr., *id est sine aqua marina. In Græcia enim solet vino aqua marina admisceri, ut non facile corrumpatur.* Fortasse vinum Chium aquæ marinæ expers, h. e. purum et integrum, in majore laude fuit.

18. *(Divitias miseras!)* hæ voces, quas parentheseos signo inclusi, per appositionem referendæ videntur ad *utrumque*. Poeta, qui Fundanii orationem excipit, vini Albani et Falerni possessionem *miseras divitias* appellat, quia Nasidienus jactat quidem se habere vina generosiora, sed ut ea apponat non impetrare potest ab avaritia. Hinc ille v. 35 expallescit, cum convivæ majores calices poscunt. *Una*, sc. tecum.

19. *Nosse laboro*, scire vehementer cupio.

20—23. Jam Fundanius describit ordinem quo quisque mensæ accubuerit. Tres lecti, ut satis constat, ad mensam collocabantur, unde locus, ubi cœnabatur, nomen accepit *triclinium*; in unoquoque lecto tres, ad summum quatuor discumbebant; unus lectus *summus*, secundus *medius*, tertius *imus* vocabatur; unum mensæ latus cibis per servos subministrandis vacuum relinquebatur. Totus hic locus Horatii facilius, puto, perspicietur, si hanc fere mensæ et in lectis accumbentium ordinis ob oculos tibi posueris figuram:

In *medio lecto primum* et ceteris omnibus in tota mensa honoratiorem locum occupabat *Mæcenas*, *secundum* et *tertium* adducti a Mæcenate Umbræ *Servilius Balatro* et *Vibidius*, scurræ, ut se gerunt in convivio; in *summo lecto (Summus ego*, h. e. primus in summo lecto) *primum* locum *Fundanius*, *secundum Viscus Thurinus*, *tertium Varius*; in *imo lecto primum* locum (nam medius locus in unoquoque lecto erat primus) cœnæ pater *Nasidienus* (super *ipsum*, *αὐτὸν*, dominum), secundum *Nomentanus*, tertium *Porcius*, Nasidieni parasiti. Ceterum de *tricliniis* accurate et erudite egit Wüstemannus noster in Pallast des Scaurus, p. 229 sqq.

24. *Ridiculus totas*, qui ridiculus fuit eo, quod totas placentas uno haustu deglutiebat.

25—30. *Nomentanus ad hoc*, cett.

Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
Nos, nisi damnose bibimus, moriemur inulti;
Et calices poscit majores. Vertere pallor
Tum parochi faciem, nil sic metuentis, ut acres
Potores, vel quod maledicunt liberius, vel
Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi
Convivæ lecti nihilum nocuere lagenis.
Adfertur squillas inter muræna natantes
In patina porrecta. Sub hoc herus, Hæc gravida, inquit,
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mistum jus est: oleo, quod prima Venafri

Hunc locum paulo obscuriorem ita interpretor: Nomentanus ad id negotii aderat *(qui)*, ut, si quid forte lateret convivas, vel si quid ciborum convivæ non animadverterent, indice digito monstraret; nam cetera turba, nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, pisces, succum, ut docebat Nomentanus, noto longe dissimilem celantia; ut vel continuo patuit, cett. Sed fortasse tam oratio, quam sententia aptius cohæret, si verba, *nam cetera turba, nos, inquam, cœnamus*, parentheseos signo distinxeris, ut sensus sit: Nomentanus agebat id, ut, si quid epularum convivæ non observarent (nos ceteri enim omnes, dum Nomentanus nomenclatoris partes sustinet, cœnamus), indice digito monstraret exempli causa aves, conchylia, pisces, tanquam continentia succum longe a vulgari succo differentem, ut vel continuo apparuit, cum passeris atque rhombi ilia nondum mihi gustata porrexerat. *Indice digito:* Schol. Porph., *hoc ideo, quia certis nominibus digiti nominantur. Et sunt hæc nomina, pollex, index, famosus (medius), medicus (medicinalis*, Macrob. Sat. vii, 13, vel *annularis* apud Gell. x, 10), *minimus*.

29. *Passeris*, piscis parum a rhombo discrepantis (nos, *Stachelflunder*).

31. *Melimela* (μελίμηλα), propter saporis dulcedinem, nos, *Honigäpfel*. *Minorem Ad lunam*, ad decrescentem lunam.

32. *Quid hoc intersit*, utrum melimela decrescente an crescente luna sint lecta.

34. *Damnose*, facete pro, fortiter, immodice, *in damnum* scilicet et ultionem Nasidieni, stolida vanitate, sordida avaritia, et ridicula jactantia convivas occidentis. *Moriemur inulti*, quod Æneas apud Virg. Æn. ii, 670, fortissimi animi sensu dicit, *Nunquam omnes hodie moriemur inulti*, lepide Horatius ad rem jocosam transfert.

35. *Majores*, capaciores.

36. *Parochi:* nos quoque tam eum qui pro mercede cibos *suppeditat*, quam convivatorem, vocamus *Wirth*. *Acres potores*, acri cupiditate potantes, largius vino se ingurgitantes; hinc sup. Sat. ii, 6, 69, *acria pocula*.

38. *Subtile exsurdant palatum*, subtilioris palati sensum obtusum et hebetem reddunt; vanus enim iste homo Nasidienus de appositis epulis exquisitioribus, subtili palato dijudicandis, laudari cupiebat.

39. *Invertunt Allifanis*, cett. Vibidius et Balatro totos vini cados invertunt ad implendos calices capaciores Allifanos, pro vulgari, totos vini cados exsiccant. *Allifanis:* Schol. Cruq., *calicibus et poculis majoribus. Est autem Allifanum dictum ab Allife, oppido Samnii, ubi majores calices fiebant*. Pro, *invertere* (inclinare lagenam ad infundendum), sup. Od. iii, 29, 2, dixit *vertere: non ante verso cado*.

41. *Imi Convivæ lecti*, Nomentanus et Porcius: *nihilum nocuere lagenis*, scilicet, ut abstinentia sua placerent avaro cœnæ patri, pepercerunt lagenis: *vino non nocere*, ut nos in vernacula, *dem Wein keinen Schaden thun*.

42. *Muræna*, nos, *Meeraal*. *Squillas* (*Seekrebse, See-Garnele*): cf. sup. Sat. ii, 4, 58. *Natantes*, in liquamine murænæ addito.

43. *Porrecta*, ad designandam ejus longitudinem. *Sub hoc*, jam allata muræna.

44. *Deterior carne:* quæ, quod attinet ad ejus carnem, pro, cujus caro, si illa antequam caperetur peperisset, futura fuisset deterior, pro vulgari, cujus caro ante partum melius sapit.

45—50. *His mistum jus est:* pergit loqui herus: liquamen murænæ commixtum

Pressit cella; garo de succis piscis Iberi;
Vino quinquenni, verum citra mare nato,
Dum coquitur (cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud), pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverit uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incoquere, illotos Curtillus echinos,
Ut melius muria, quam testa marina remittit.
Interea suspensa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri,
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos majus veriti, postquam nihil esse pericli
Sensimus, erigimur. Rufus, posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret: Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
Te Deus? Ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappa compescere risum
Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,
Hæc est conditio vivendi, aiebat; eoque

est rebus his: primum oleo præstantiore Venafrano, *quod prima Venafri Pressit cella*, quod primum, h. e. præstantius Venafri expressum est, in *cella*, h. e. in loco, ubi oleum exprimitur; vel, quod Venafri expressum est in *cella prima*, in loco ubi optimum oleum exprimitur: sup. Sat. ii, 4, 69, de vulgari oleo Venafrano, *Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.*

46. Deinde *jus mistum* est *garo de succis piscis Iberi*, scombri (*Makrele, Scomber-scomber*, Linn.) prope Hispaniam capti. De *garo*, liquoris exquisiti genere, quod ex piscium intestinis sale maceratis miscebatur, Plin. H. N. xxxi, 43, *garum olim conficiebatur ex pisce quem Græci garon vocabant. Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ* (Hispanicæ) *cetariis.*

47. *Citra mare nato*, Italo: cf. sup. ad Sat. i, 10, 31.

49. *Pipere albo:* repete ex v. 45, *jus mistum est.*

50. *Quod Methymnæam vitio mutaverit* (vitiaverit, corruperit) *uvam*, quod ex vino Methymnæo mutatum sit in acetum; sic *vinum mutatum* sup. Sat. ii, 2, 58. *Methymna* oppidum in insula Lesbo, melioris notæ vino nobili; per *uvam Methymnæam* igitur intellige vinum Lesbium.

51. *Erucas*, apud nos, *Kresse*. *Inulas*, nos, *Alant:* cf. sup. ad Sat. ii, 2, 44. *Ego primus monstravi:* Nasidienus se jactat rei culinariæ magistrum, et rationis, qua nonnulli cibi componendi, permiscendi, et coquendi sint, inventorem, uti doctor ille artis coquinariæ sup. Sat. ii, 4, 73, *ego fæcem primus et allec, Primus et invenior piper album*, cett.

52. *Illotos*, non ablutos, non salsugine sua purgatos. *Echinos:* vid. ad Sat. ii, 4, 33. *Curtillus*, heluo.

53. *Ut melius*, ut id, quod sit melius muria (*Lake*): cf. sup. Sat. ii, 4, 65. *Testa marina*, intellige pisces testaceos, ostreas, cett.

54. *Suspensa aulæa:* cf. sup. ad Od. iii, 29, 15. Vossius pulchre vertit, *der wölbende Baldachin.*

55. *Pulveris atri*, supple, tantum; ut Sat. ii, 3, 87, *Frumenti quantum metit Africa.*

57. *Majus*, majorem ruinam.

58. *Erigimur*, animum recipimus. *Posito*, demisso, inclinato, ex more lugentium.

59. *Immaturus*, præmatura morte. *Quis esset* pro, fuisset, et *tolleret* pro, sustulisset, ut sup. Sat. i, 3, 5—7, *Cæsar, qui cogere posset* (potuisset), *Si peteret* (petiisset) *per amicitiam patris atque suam, non Quidquam proficeret* (profecturus fuisset).

Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Sollicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne male conditum jus apponatur? ut omnes
Præcincti recte pueri comtique ministrent?
Adde hos præterea casus, aulæa ruant si,
Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversæ nudare solent, celare secundæ.
Nasidienus ad hæc: Tibi Dî, quæcunque preceris,
Commoda dent; ita vir bonus es convivaque comis:
Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.
Nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
Redde, age, quæ deinceps risisti. Vibidius dum
Quærit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo;
Nasidiene, redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam; deinde secuti

60. *Sapiens Nomentanus:* sapientia Nomentani jam posita fuit in calliditate et simulatione, qua de subita aulæorum ruina, quasi ad se ipsum, ut herum, pertinente, Fortunæ crudelitatem incusat.

63. *Mappa (Serviette).*

64. *Suspendens omnia naso,* omnia ridicula reddere studens: cf. sup. ad Sat. i, 6, 5.

65. *Hæc est conditio vivendi,* hæc sunt mala quibus hominum vita est exposita! hæ sunt miseriæ quæ premunt homines! *Eoque,* ideoque.

66. *Tuo—labori,* tuis, Nasidiene, studiis, curis, et molestiis, quibus de aliis, uti jam de nobis, quos splendido convivio accepisti, bene meres.

67. *Tene—torquerier,* num æquum est, cett.: cf. de hac constructione sup. ad Sat. i, 9, 72.

70. *Præcincti:* sup. v. 10, *puer alte cinctus*: vid. Boettigeri Sabin. T. ii, p. 25.

71, 72. *Adde hos præterea casus,* adde porro (*hos*) ejusmodi casus, qui te sollicitudine torqueant, si, ut modo factum est, aulæa ruant. *Agaso* qui jumenta curat et agit, nos, *Stallknecht;* et quoniam agasones aliis rebus cum dexteritate quadam agendis minus apti esse solent, *agaso,* convicii quodam genere de homine plumbeo vel stupido (nos, *Tölpel*), jam positus videtur.

74. *Nudare,* detegere, aperire: sane res adversa, h. e. fracta per aulæa delapsa patina, aperuit Nasidieni convivatoris animum, dum ob hunc casum in tristissimas effundebatur lacrimas.

77. *Et soleas poscit,* et surgit de mensa, eo, ut videtur, consilio, ut tam aulæa in locum suum restituenda, quam ceteras epulas a servis ex ordine adferendas curaret; hinc paulo post redeuntem ad cœnam herum servi secuti esse dicuntur. *Soleas:* calceamenti genus, quo plantæ tantum pedum tegebantur, tam feminæ quam viri, præcipue domi et in conviviis gestare, mensæ autem accubituri, ne strata lecti commacularent, deponere, et eas servis custodiendas tradere solebant: vid. Martial. lxii, 98. Hinc *soleas poscere* pro, a cœna surgere dictum est. *Videres,* videre licebat: cf. sup. ad Sat. i, 8, 50.

78. *Stridere secreta divisos aure susurros:* versus ornatissimus pro, alterum in alterius aurem secreto aliquid insusurrare. *Auris* eleganter dicitur *secreta,* in qua res quædam secreta vel clandestina deponitur; *susurri* autem dicuntur *divisi,* qui modo huic modo alii auri, sive diversis auribus committuntur; similitudinem quandam habet locutio sup. Od. i, 36, 6, *oscula*

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis, sparsi sale multo non sine farre;
Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albæ;
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit; tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes;
Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset pejor serpentibus Afris.

dividere, modo huic modo alii osculum dare, et *aures dividere* apud Catull. lxii, 15, *Nos alio mentes, alio divisimus aures*.

83. *Ridetur fictis rerum*, pro, rebus fictis; dum convivæ de avaro et inepto convivatore risus tollunt, alias causas, ex quibus rideant, fingunt. *Balatrone secundo*, adspirante, adjuvante.

85. *Arte Emendaturus fortunam:* sic apud Terentium, a Gesnero laudatum, Adelph. iv, 7, 23, *arte corrigere, quod cecidit forte*, sc. male.

86. *Mazonomo*, lance grandiore, in qua non tantum *μάζα*, sed etiam aliæ escæ tostæ elixæve, ut in hoc loco, afferebantur.

87. *Non sine farre:* per *far* equidem non farinam, sed minutas panis ex farre cocti particulas (nos, *geriebenes Brod oder Semmel*) intellexerim.

88. *Ficis pastum, ἧπαρ συκωτόν.* Cum jam olim anseris jecur ad lautissimas epulas referretur, olim quoque anseres, ut nunc varii generis cibis, quibus eorum jecora tam grandiora quam pinguiora redderentur, pasci solebant: vid. Niclas. ad Geopon. xiv, 22, p. 1023.

89. *Leporum—armos:* cf. sup. ad Sat. ii, 4, 44.

92. *Si non causas*, cett. nihil enim ejusmodi vano et avaro convivatore, ciborum originem, pretium, et naturam identidem explicante, molestius atque intolerabilius.

94, 95. *Illis*, appositis cibis. *Canidia*, satis nota ex Sat. i, 8, et Epod. 5 et 17. *Afflasset*, sc. venenum. *Pejor*, venenatior.

EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA I.

AD MÆCENATEM.

PRIMA dicte mihi, summa dicende Camœna,
Spectatum satis, et donatum jam rude, quæris,
Mæcenas, iterum antiquo me includere ludo?
Non eadem est ætas, non mens. Veianius, armis

EPISTOLA I.

Horatius a lusibus, quibus adhuc indulserat, ad seria transit, dum ad veræ sapientiæ præcepta se vitam in posterum dirigere velle profitetur (*Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum.* v. 11).

1—3. *Prima dicte mihi*, cett. sensus: Tu, Mæcenas, quem ego in primo cujusque generis (odarum, epodôn, et satirarum) carmine ante omnes alios ut patronum meum celebravi, et qui mihi in extremo, quod scripturus sum, carmine celebrandus es; (sive, Tu, Mæcenas, cui, quæ scripsi, dedicavi carmina, et, quæ porro scripturus sum, dedicabo); ad ludum, in quo jam satis vires meas periclitatus sum, h. e. ad carmina, quibus jam satis me exercui, de integro scribenda me impellis. *Camœna*, ut sæpius, Musa, pro carmine. *Prima*, non primum tantum carmen Odarum, sed etiam Epodôn et Satirarum respexisse videtur; in his tribus enim carminibus poeta pariter Mæcenatem, ut summum suum patronum, appellavit. *Summa*, extrema, ut *summum carmen* sup. Od. iii, 28, 13. *Spectatum satis:* Horatius se comparat cum gladiatore, qui, postquam in ludo gladiatorio jam satis spectante et favente populo artem suam probaverat, *rude*, sive baculo, libertatis signo, donatus, non amplius pugnæ periculum subire tenebatur. Horatius igitur, non *rude* quidem, sed *lauro* donatus, se ut militem in castris Musarum emeritum vel exauctoratum declarat. *Spectatum:* gladiator *spectatur*, cum in conspectu populi pugnat; poeta *spectatur*, cum ars et ingenium in ejus carminibus cognoscitur. *Quæris iterum antiquo me includere ludo:* locutione gladiatori, cui Horatius se æquiparat, accommodata, pro, cupis me repellere ad poeseos, cui olim operam dedi, exercitium, revocas me ad scribenda carmina: gladiatores pugnabant in ludo, muro vel cancellis incluso. Post *ludo* posui cum Fea signum interrogationis; sic certe oratio fit vividior, habetque aliquid speciosæ exprobrationis.

4—6. *Mens*, sentiendi ratio; aliter enim in juvenili, aliter in virili, aliter in senili ætate sentimus. Ceterum hic locus, Horatium tum, cum hanc epistolam primam scriberet, jam ætate provectum fuisse, aperte docet, licet annus quo illa scripta sit certo constitui nequeat. *Veianius, armis*, cett. Jam nominatim inducit gladiatorem Veianium, qui, postquam arte gladiatoria se nobilitaverat, ut per reliquam vitam securus esset ab omni rei gladiatoriæ periculo, agro abditus latuerit. Ille igitur arma sua in foribus

Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi, purgatam crebro qui personet aurem:
Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum:
Condo et compono, quæ mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus jurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis veræ custos rigidusque satelles:

templi Herculis, in cujus præsidio erant gladiatores, fixisse dicitur, uti milites post peractam militiam arma sua, tanquam ἀναθήματα, Marti consecrare solebant. Jam vero, cum Veianio, relicto ludo, rusticari licuerit, eum jam rude donatum, sive gladiatorem rudiarium fuisse, sponte apparet. Sed libertate quoque donati pro lubitu porro intererant pugnis gladiatoriis. Hi igitur non tantum victi vitæ veniam, sed etiam, dum in arenam descendebant, favorem populi sibi expetiisse videntur. Hinc *Ne populum*, cett. *Extrema arena*, extrema parte vel ora loci ubi gladiatores pugnabant: *arena* pro loco arena tecto vel consperso.

7—9. *Est mihi*, cett. Nexus et sensus: ut ego faciam, quod fecit Veianius, non deest mihi monitor, scilicet animus meus, aurem meam crebro his implens vocibus: Tibi senescenti exemplo sit senescens equus, qui, nisi mature eum curru et laboribus solveris, turpiter se dabit, et spiritus trahendi difficultate laborabit. *Est mihi, qui*, ἔστιν ὃς. *Purgatam*, sc. sorde, et proinde melius et clarius audientem, elegantius pro, meam. *Aurem personare* jam est aurem sonis, vocibus clarisonis, implere; sic apud Virg. Æn. vi, 417 Cerberus *regna latratu personare* dicitur. *Senescentem:* Lambinus comparat Ennii. Fragm. apud Cic. de Senect. c. 5, *Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit*. *Sanus*, prudentior. *Ilia ducat*, anhelet et lumbos trahat macie et senio confectus.

10. *Nunc itaque*, nunc igitur, dum monitori, animo meo, pareo. *Versus et cetera ludicra pono*, scribendis versibus et ceteris lusibus, quibus juveniliter indulsi, abstineo. *Versus* ad carmina lyrica et *ludicra* ad satiras equidem cum interpretibus referre nolim.

11. *Omnis*, totus, toto animo (πᾶς καὶ ὅλος).

12. *Condo et compono*, recondo animo præcepta philosophiæ, et recondita (*compono*) in ordinem redigo.

13. *Quo me duce, quo lare tuter*, quem ducem in philosophia sequar, cujus sectæ auctoritate me tuear. *Lar* jam est secta, ut *familia:* Cic. de Divin. ii, 1, *familia Peripateticorum*, et *domus;* sup. Od. i, 29, 14, *domus Socratica*.

14. *Nullius addictus jurare in verba magistri:* scito, me ita addictum (deditum) esse philosophiæ, ut in nullius magistri verba jurem, h. e. nullius philosophi auctoritate me decipi et in errorem induci patiar, sed ea tantum, quæ mihi vera esse videntur, amplectar: *Addictus jurare*, Græca (qua sæpius Horatius præcipue in carminibus Lyricis usus est) constructio, pro, addictus ut jurem.

15. *Quo me cumque rapit tempestas*, cett. Eleganter Horatius imagine a navigatione translata exprimit hoc: ad quemcunque philosophum me rapit impetus, apud eum sum hospes, et hospes maneo; non ejus scholæ vel sectæ me addico, sed ea tantum, quæ mihi probantur, deligo. Voluit igitur Horatius philosophum agere quem dicunt eclecticum.

16—19. *Nunc agilis fio:* sensus: Nunc, Stoicæ disciplinæ præcepta sequens, gnavam operam do (*agilis fio*) rebus gerendis civilibus, et earum mole obruor, dum veram virtutem severa cura custodire et defendere studeo; nunc furtim ad Aristippi, voluptate summum bonum metientis, disciplinam retro feror, et res mihi, non me rebus subjicio, h. e. et facio, quod lubet, non quod facere jubeor. *Nunc*

Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor,
Et mihi res, non me rebus subjungere conor.
Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quæ spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Æque pauperibus prodest, locupletibus æque,
Æque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis:
Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,

agilis fio; diligens scilicet rerum gerendarum et virium exercendarum studium jubebat Stoicorum sapientia: Lambinus comparat locum Ciceronis, qui de Fin. iii, 20 Catonem Stoicum ita loquentem inducit: *Cum autem ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus, consentaneum est huic naturæ, ut sapiens velit gerere et administrare rempublicam.* *Et mersor civilibus undis,* et obruor rerum civilium undis. Paulo sublimius *curæ,* quibus pectus quasi undat et æstuat, vocantur *undæ:* Catull. lxiv, 62, *et magnis curarum fluctuat undis;* in sequente Epist. v. 22, *adversis rerum immersabilis undis;* Virg. Æn. viii, 19, *magno curarum fluctuat æstu;* et sic Æsonides apud Val. Flacc. v, 303 *undans curis* dicitur. Oppian. Hal. 505, *νόος δὲ οἱ ἠΰτε κῦμα εἰλεῖται·* vid. Drakenb. ad Sil. Ital. ix, 527. Qui lectionem *versor* nostræ lectioni *mersor* præferunt, elegantiam hujus loci parum perspectam habent. Nec vocem *versor* fert Latinitas; notissima enim locutio *versari in aliqua re* nomini *undis* (quod postulat omnino *mersor*) accommodari nequit: cf. Catull. lxviii, 13, *Accipe, queis merser fortunæ fluctibus ipse.* *Aristippi:* Aristippus, Cyrenæus, Cyrenaicæ disciplinæ auctor, summum bonum in voluptate ponendum esse statuens.

20—26. Cum Horatius, qui celeres progressus in virtutis exercitio facere cupiebat, rem parum procedere et nimis longum tempus in ea consumendum esse intelligeret, jam comparat se cum iis quibus, præ cupiditate aliquid adipiscendi vel perficiendi, interjectum tempus longissimum videtur. *Diesque longa:* pro, *longa* Bentleius, auctore Barthio in Advers. xxxvii, 19, ideo in textum recepit *lenta,* ut variatis epithetis major conciliaretur elegantia: *longa nox, lenta dies, piger annus.* *Opus debentibus,* iis qui pensum sive opus diurnum vel pro mercede vel ex officio perficere debent. *Custodia matrum:* cum pupilli non essent sub tutela matrum, per *custodiam* intellige severam curam, qua bonæ matres filios a luxuriosa vita cohibitos ad parsimoniam adigere studebant; ejusmodi autem *matrum custodia dura* erat filiis luxuriose et licentius vivere cupientibus.

24. *Morantur,* impediunt, extrahunt.

27—31. *Restat, ut,* cett. Sensus: rebus sic se habentibus, hæc quasi philosophiæ initia et vitæ præcepta me regant et animum meum confirment: "Noli aliquid assequi velle, quod pro facultatibus a natura tibi datis assequi non potes, sed ea quæ habes diligenter cura et tuere." Hanc sententiam duobus exemplis illustravit: "Quis est tam demens, ut, quia oculorum acie non penetrare potest eo quo penetrasse dicitur Lynceus, oculorum, quibus gaudet, curam negligat; vel, quia ei non contigit Glyconis corpus robustissimum, ab eo, quo instructus est, corpore morbos avertere non studeat?"

28. *Oculo contendere.* *Contendere* (*συντείνειν*) *aliquid* est, contentis vel intentis viribus aliquid assequi et perficere studere: *iter contendere* apud Cic. pro Rosc. Am. 34, intentis viribus iter facere; *labore aliquid contendere* apud Cic. Offic. iii, 2, *Quare, quantum conniti animo potes, quantum labore contendere* (assequi)—*tantum fac, ut efficias;* itaque *oculo contendere—quantum* erit, intentis oculis assequi tantum, quantum Lynceus assecutus esse dicitur: vox *tantum* ante *quantum* non raro omittitur.

29. *Non tamen idcirco:* non tamen ideo, quia Lynceus te visu longe vincit, oculo-

Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quæ maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore:
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

rum tuorum, minus acutorum, curam abjicies. De Lynceo, acutissima oculorum acie celebratissimo, vid. sup. ad Sat. i, 2, 90. *Inungi*, sc. collyriis. Per *lippum* non intelligo proprie ita ab oculorum morbo dictum, sed minus tantum acute cernentem; *lippus* enim jam opponitur *Lynceo*. Scilicet Horatius, ut jam sup. ad Sat. i, 1, 120, et Sat. i, 5, 30 suspicati sumus, ex nulla alia causa tam sæpe *lipporum* mentionem fecisse videtur, quam ut adversarios, lippitudinis vitium ipsi exprobrantes, de hoc absurdo convicii genere rideret.

30. *Invicti Glyconis:* videtur *Glyco* fuisse nobilis athleta, ob corporis robur et vastitatem invictus.

31. *Nodosa*, tuberosa; sic apud Ovid. Ex Pont. i, 3, 23, *podagra* dicitur *nodosa*.

32. *Est quadam prodire*, cett. licet (*est*, *ἔστι* pro, *ἔξεστι*) ad certum usque finem progredi, si ulterius progredi non licet. Lectionem *quadam tenus*, pro vulgari lectione *quodam* vel *quoddam tenus*, recte defendit Bentleius; *tenus* enim, ubi pronominibus jungitur, ablativum in genere feminino exigit, ut in *hactenus*, *eatenus*, *quatenus*, *aliquatenus*; de *quadamtenus* affert Bentleius exemplum Plin. xiii, 7, *Huic similis quadamtenus, quæ vocatur Cypria ficus*.

34. *Verba et voces:* philosophiæ præcepta, quibus homines avaritiam ex animo pellere jubentur, jam vocantur *verba et voces*, respectu, ut observant interpretes, habito *carminum* et *cantationum*, quibus morbi ex corporibus abigi atque emoveri posse putabantur: vid. Lambinum, qui comparavit quoque cum Horatio Eurip. Hippol. 491, *Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ, καὶ λόγοι θελκτήριοι· Φανήσεταί τε τῆσδε φάρμακον νόσου.*

35. *Morbi*, avaritiæ; *morbus*, ut *νόσος*, de vitiis hominum: cf. sup. Sat. ii, 3, 27, et 254.

36, 37. *Tumes?* pro vulgari, plenus es? agitaris? et sic *tumor* de quavis graviore affectione et cupiditate, qua totus animus *intumescit*: vid. Bentleius inf. ad Epist. ad Pis. v. 197. *Sunt certa piacula, quæ te*, cett. sunt certa remedia, quibus laudis cupiditatem, qua pectus tuum turget, compescere et comprimere potes, sæpius scilicet et puro animo legendo libellos philosophorum, quorum præceptis æque ac piaculis purgari atque expiari potes.

38. *Amator*, qui mulieres sectatur, homo libidinosus.

40. *Culturæ*, præceptis, quibus animus excolatur.

43. *Exiguum censum*, exiguum rei familiaris modum: *census brevis*, sup. Od. ii, 15, 13; *census tenuis*, inf. Epist. i, 7, 56.

44. *Capitis*, vitæ; hinc apud Liv. ii, 12, *capite dimicare* pro, de vita dimicare: *labore*, discrimine, periculo; et sic apud Livium passim *labores* et *pericula* jungi solent; lib. iv, 35, *pericula ac labores exhaurire*; lib. xxix, 27, *terra marique laboribus periculisque interesse*.

46. *Per ignes*, per summa quæque vitæ pericula; ex proverbiali locutione, qua jam apud Græcos is, qui summum quodque periculum subire audet, *διὰ πυρὸς*

Ne cures ea quæ stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis, circum pagos et circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives! quærenda pecunia primum est,
Virtus post nummos! hæc Janus summus ab imo
Prodocet: hæc recinunt juvenes dictata senesque,
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.
Si quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores, et lingua fidesque,
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si recte facies. Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia (dic sodes) melior lex, an puerorum est

βαίνειν dicitur: cf. sup. ad Od. iv, 14, 24, et ad Sat. i, 1, 38.

47. *Ne cures ea*, cett. ut contemnas ea quæ stulte magni facis, et possidere cupis, id tu non vis, vel philosophorum libros legendo, vel philosophos docentes audiendo discere et (*meliori*) prudentiori fidem habere? *Melior*, doctior, prudentior: in Epist. sq. v. 68, *Nunc adbibe puro Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.*

49—51. *Quis circum pagos*, cett. Quis est qui non malit coronari in ludis Olympicis, præcipue, si palmam in illis ludis (*sine pulvere*) sine pugna consequi possit, quam athletæ circumforanei more circum pagos et compita pugnare? Expressit autem Horatius hac adumbrata imagine sententiam hanc: quis est qui humilia, qualia sunt divitiarum et honorum studia, quam virtutem, quæ sine vitæ discrimine, sine curis et laboribus exerceri potest, curare malit?

50. *Magna coronari Olympia*, Græca constructione (στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια) pro, coronari in *magnis* (celebratissimis) *Olympiis:* in hunc loquendi modum ab Hephæstione profertur Simonidis versus hic: Ἴσθμια, δὶς Νέμεα, δὶς Ὀλύμπια ἐστεφανώθην. Sic *vincere Olympia* pro, vincere in Olympiis, dixit Ennius apud Cic. de Senect. 5, *Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit:* vid. Hemsterh. ad Lucian. T. i, p. 338.

51. *Cui sit conditio palmæ*, cui sit propositum dulce palmæ præmium, *sine pulvere*, (Plin. H. N. xxxv, 11, *citra pulveris tactum, quod vocant ἀκοντί·* Gell. v, 6, *sine pulvere, ut dici solet, incruentaque victoria*), h. e. sine pugna; a pugnantibus enim colligebatur excitatus pulvis; hinc sup. Od. i, 1, 3, *pulverem Olympicum colligere.* Fieri autem poterat, ut aliquis in ludis Olympicis victor coronaretur sine pulvere, sine pugna, si nemo adesset qui cum eo certamen inire auderet. Hoc transfer ad expressam sententiam: virtutem exercenti non, ut divitiarum congerendarum cupido, pugnandum esse cum laboribus et periculis.

52. *Vilius argentum*, cett. si viliori præferendum est melius, auro et divitiis præferri debet virtus.

53—56. *O cives, cives!* cett. At nostra ætate morum magistri clamant et præcipiunt, O cives, cives, ante omnia quærenda est pecunia, et post quæsitam pecuniam demum virtus; hæc (*dictata*) præcepta in Jano summo et imo, ubi fœneratores sedent, publice docentur; eadem juvenes senesque repetunt, dum, sicut pueri in scholam euntes, tabulam et loculos secum portant. De *Jano summo et imo* vid. sup. ad Sat. ii, 3, 19. In lectione *Prodocet* variant vett. libb. alii *perdocet*, alii *prædocet.* Sed recte Lambin. Cruq. Bentl. Baxt. Gesn. et Fea defendunt *Prodocet* (ἐκδιδάσκει), h. e. publice, palam docet, nam particula *pro* in compositis notat fere, palam, foris, publice, aperte, ut *producere, proferre, prodire*, cett.

56. *Lævo suspensi—lacerto:* hunc versum elegantissimum, quo sup. Sat. i, 6, 47 pueros cum tabula et loculis in scholam,

Nænia, quæ regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,
Si possis, recte; si non, quocunque modo rem,
Ut propius spectes lacrimosa poemata Pupî:
An, qui fortunæ te responsare superbæ
Liberum et erectum præsens hortatur et aptat?
Quodsi me populus Romanus forte roget, cur
Non, ut porticibus, sic judiciis fruar îsdem,
Nec sequar, aut fugiam, quæ diligit ipse, vel odit:
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni

ubi numeros subducere discant, euntes descripsit, Homeri et aliorum poetarum exemplo Horatius opportune nunc repetit. Non video igitur, quomodo hic versus a Cuninghamo, et ab iis qui eum secuti sunt, pro panno assuto haberi potuerit. Ut meliore nexu hic versus cum præcedente cohæreret, Marklandus (in Explicatt. aliquot vett. auct. locorum ad Euripid. Supplices, p. 255) post *senesque* copulam *et* adjiciendam esse suspicatus est, suffragantibus Wakefieldio, Eichstadio, et aliis. Sed quis pueros, a divitiarum coacervandarum cupiditate adhuc alienos, fœneratorum illam in Jano cantilenam, *quærenda pecunia primum est, virtus post nummos*, una cum juvenibus et senibus repetiisse sibi persuadeat? Imo Horatius juvenes et senes, in subducendis numeris et rationibus plane defixos, lepide per appositionem v. 56 designat ut pueros, cum in scholam se conferunt, loculos cum tabula et calculis gestantes.

57—59. *Si quadringentis*, cett. Sensus: si quadringentis millibus HS. (quam summam possidere debebat in ordinem Equestrem recipiendus) sex vel septem millia desunt, quamvis es vir bonus, honestus, disertus et probus, tamen ad ordinem plebeium relatus, non frui potes honore quo equites fruuntur. Sic profecto non opus est, ut v. 57 et 58 mutato ordine cum Bentleio et aliis legantur sic: *Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque, Sed quadringentis sex septem millia desunt.* De pretio *sestertiûm*, et de ratione qua eorum summa designatur, vide quæ observavimus ad Ciceronis Auserlesene Reden, p. 17 et 18. *At pueri ludentes:* pueri contra, cum ludunt, non ditiori, sed ei *qui recte facit*, qui alios arte superat, summos in ludo honores deferunt, *regem* eum appellantes: cf. Pollux ix, 7, ὁ μὲν ἡττώμενος ὄνος ἐκαλεῖτο—ὁ δὲ νικῶν βασιλεύς. Quod ludorum puerilium genus poeta respexerit, vix certo constitui potest. Apud nos quoque in pluribus puerorum ludis et in aliis certaminibus (præcipue in iis ubi alter alterum jaculando vel globulos ad certam metam mittendo vincere studet) viget hic mos, ut is, qui ceteris palmam præripit, *regis* titulo insigniatur.

60, 61. *Hic murus*, cett. Dum poeta de pretio, non divitiis, sed recte factis statuendo loquitur, inserit gravissimam sententiam hanc: "Nullius rei male factæ sibi conscium esse, de nullo flagitio pudore suffundi, hoc firmissime pectus munire, et ab iis quæ turpia sunt defendere debet." Cic. ad Divers. vii, 3, *vacare culpa magnum est solatium.*

62—64. *Roscia (dic sodes)* cett. Sensus: dic, quæso, num lex Roscia (secundum quam Equiti, ut quingentorum HS. possessori, sedem in spectaculis honoratiorem in quatuordecim gradibus sive cuneis, orchestræ, in qua senatores sedebant, proximis, occupare licebat) præferenda sit puerorum cantilenæ, *Rex eris, si recte facies?* h. e. utrum auro an virtuti majus tribuendum sit pretium? De lege theatrali Roscii Othonis cf. sup. ad Epod. 4, 16. *Nænia*, proprie de cantu lugubri, nunc de cantu lætiore, sive de læta, qua victori in ludo puerili palma adjudicatur, acclamatione. *Et maribus Curiis et decantata Camillis?* qua cantilena Curius quoque et Camillus non ætate tantum puerili, sed etiam *(mares)* ætate virili usi sunt, non divitias possidentibus, sed *recte facientibus* applaudentes. *Mares* jam de generosioris animi et masculæ virtutis viris: inf. Epist. ad Pis. 402, *mares animi*, fortiter et viriliter sentientes. De Curio Cic. de Senect. cap. 16, *Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati ab eo sunt; non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed iis, qui haberent aurum, im-*

Respondit, referam: *Quia me vestigia terrent*
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum es capitum: nam quid sequar? aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica: sunt, qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras,
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant:
Multis occulto crescit res fœnore. Verum
Esto, aliis alios rebus studiisque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem

perare. De rebus a Camillo gestis vid. Liv. v, 44 sqq.

65—69. *Isne tibi*, cett. Sensus: meliusne suadet tibi is, qui tibi suadet, ut opes colligas, aut bono modo, aut, si bono modo fieri non possit, quocunque demum modo, donec tantum divitiarum tibi collegeris, ut tibi Equiti in sede propiore et honoratiore spectare liceat Pupii tragœdias? an melius tibi consulit is, qui (*præsens*) gravi voce te ut hominem liberioris et erectioris indolis fortunæ superbius contra te insurgenti non cedere jubet, et ad illam sustinendam te (*aptat*) aptum reddit et confirmat? *Rem facere*, rei familiaris augendæ operam dare: vox *res* ter repetita egregie exprimit ingenium suasoris, qui, quod suadet, iterum iterumque id repetendo graviter inculcare vult. *Lacrimosa poemata Pupi:* Vet. Schol., *Pupius, Tragœdiographus, ita affectus spectantium movit, ut eos flere compelleret. Inde istum versum fecit: Flebunt amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrymatu' est satis. Fortunæ responsare superbæ*, ut sup. Sat. ii, 7, 85, *responsare cupidinibus*, ubi vid. not. *Præsens:* præcepta scilicet, quæ viva voce a doctore præsente dantur, gravius auditoris vel discipuli animum impellere solent.

70—75. *Quodsi me populus*, cett. Sensus: quodsi forte me roget populus, cur ego, sicuti communibus ambulacris sub porticibus, non ita quoque communi cum populo sentiendi et de rebus judicandi ratione utar, cur ego non sequar quod populus sequitur, non fugiam quod populus fugit; respondebo, quod cauta vulpes ægroto leoni (vulpem ad se in cavernam invitanti) respondisse dicitur, *Quia me vestigia terrent Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.* Vulpes leonis insidias extimescit, poeta populi Romani pravitatem corruptosque mores exhorrescit.

76. *Bellua multorum es capitum:* populum Romanum, modo hoc modo illud vitiorum genus sectantem, alloquitur ut monstrum multorum capitum (θηρίον πολυκέφαλον), quale fere fuit hydra Lernæa, cui in unius ab ejus corpore desecti capitis locum duo alia vel plura subnascebantur.

77. *Conducere publica:* intellige inprimis vectigalia, unde, qui ea conducebant, præcipue Equites, dicti sunt *publicani:* erudite et copiose omnem hanc rem tractavit Petr. Burm. de Vectig. Pop. Rom. Sed multa alia, quæ ad *publica* pertinebant, conducebantur a mancipibus et redemtoribus; hinc Juv. Sat. iii, 31 sqq. *Quis facile est ædem conducere, flumina, portus, Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver.* Huc refer *parochos*, de quibus sup. ad Sat. i, 5, 46.

78. *Crustis:* per *crustum* intellige particulam vel frustum placentæ; nos, *ein Stückchen Kuchen.*

79. *Excipiantque senes*, et insidiose capiant senes; *excipere* (ἐκδέχεσθαι), verbum venaticum. *Vivaria* sunt loca, ubi in futurum usum *viva* animalia, quadrupedes, aves, pisces, cochleæ, cett. servabantur. Lepide igitur capti senes, ut hæredipeta post eorum mortem captatæ hæreditatis fructus capiat, *mitti* ad eo dicuntur *in vivaria.* Hinc sup. Sat. ii, 5, 44, senes, quorum divitiis insidiantur hæredipetæ, comparantur cum thunnis, quibus adnatantibus cetaria (vivaria) crescere dicuntur.

80. *Occulto*, quod avari occulta fraude et clandestinis artibus faciunt.

82. *Iidem eadem—probantes*, num iidem, in iisdem, quæ modo probabant, per unam horam perstare vel sibi constare possunt? *Durare aliquid* dicuntur, qui firmo animo, quod susceperunt, sustinent, firmo animo in re suscepta perstant; vel refer *eadem* ad *probantes*, ut sit, num vel unam horam

Festinantis heri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est:
Nil ait esse prius, melius nil cælibe vita;
Si non est, jurat bene solis esse maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? ride: mutat cœnacula, lectos,
Balnea, tonsores: conducto navigio æque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curatus inæquali tonsore capillos
Occurro, rides: si forte subucula pexæ
Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar,

patienter transigere possunt probantes eadem?

83—87. *Nullus in orbe sinus*, cett. Horatius jam exempla levitatis et mutabilis hominum animi affert. Sensus: simulac homo aliquis dives dixit, "Nullus in toto terrarum orbe sinus Baiis amœnis pulchrius exsplendescit," statim ille amorem, quo Baiarum amœnitate captus est, declarat festinatione, qua jam (*herus*) dominus et locator in littore domum in mare procurrentem fundare et exstruere incipit; at si hoc repentinum consilium ortum sit ex sola libidine, cui inconsideranter indulgebat, tum mutato consilio jam postero die fabrilia instrumenta (in alium locum) Teanum (ut ibi potius domum ædificet) transportari jubebit. Huc pertinet locus sup. Od. ii, 18, 19 sqq. *Tu—struis domos, Marisque Baiis obstrepentis urges Submovere littora, Parum locuples continente ripa*; et Od. iii, i, 34 sqq. *Contracta pisces æquora sentiunt, Jactis in altum molibus; huc frequens Cæmenta demittit redemtor Cum famulis, dominusque terræ Fastidiosus. Baiis prælucet amœnis*, amœnitate anteponendus est Baiis.

84. *Amorem*, injectam subito cupiditatem exstruendi amœnis Baiis ædificium. *Amor* simpliciter non raro eam, de qua sermo est, cupiditatem designat; sic sup. Epod. 2, 37, *Quis non malarum, quas amor curas habet, Hæc inter obliviscitur*: cf. Epist. sq. 37.

86. *Teanum*, Sidicinum, oppidum Campaniæ, non confundendum cum Teano, oppido Apuliæ.

87. *Lectus genialis in aula est*: si lectus conjugalis collocatus est in atrio; pro vulgari, si quis est maritus. *Lectus genialis* (Festus), *qui nuptiis sternitur in honorem Genii, unde appellatur.*

89. *Si non est*, si lectus genialis non in aula est positus, si ei non est uxor.

90. *Quo teneam*, cett. quo vinculo divitem, formas, quas induit, Protei instar mutantem, constrictum teneam? h. e. quomodo compescam mutabilem divitis animum? Sup. Sat. ii, 3, 71, malus debitor sub variis formis, h. e. callidis artibus, creditorem eludens, *Proteus* vocatur, ubi vid. notata: cf. quoque de fabula Protei Virg. Geo. iv, 387 sqq. et quæ ibi disputat Heynius. Apud Virg. v. 396 Cyrene filium suum Aristæum alloquitur sic, *Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus* (sc. Proteus), et v. 405, *Verum, ubi correptum manibus vinclisque tenebis*: hanc igitur fabulam de Cyrene et Aristæo, ut jam observavit Gesnerus, respexisse videtur Horatius.

91. *Quid pauper? ride:* cett. Quomodo autem se gerit pauper? ride mecum, Mæcenas; pauper enim ridiculo modo æque inconstans est ac dives; *mutat* enim *cœnacula* cett. *Cœnaculum* (ὑπερῷον), superior ædium pars (*obere Etage in einem Hause*), ubi habitabant cœnabantque inquilini sive pauperes: Liv. xxxix, 14, *Cœnaculum super ædes est datum*; Cicero Agr. ii, 35, *Roma cœnaculis suspensa atque sublata*. Pauperes igitur, æque mutabiles ac divites, *mutant cœnacula*, modo hoc modo illud conducunt: vid. Varr. de L. L. iv, p. 65. *Lectos*, quibus discumbitur.

92, 93. *Balnea*, intellige publica, quibus utebantur pauperes; nam divites in suis quisque domibus exstructa habebant balnea. *Tonsores:* cum plures in foro paterent tonstrinæ tonderi cupientibus, aliam cum alia illi pro lubitu mutare poterant. *Conducto navigio æque Nauseat ac locuples*, pauper æque ac locuples, rerum, quibus utitur, oppletur fastidio; quemadmodum

Rides. Quid? mea cum pugnat sententia secum?
Quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit?
Æstuat, et vitæ disconvenit ordine toto?
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas solemnia me, neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere
A prætore dati, rerum tutela mearum
Quum sis, et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici!
Ad summam, sapiens uno minor est Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Præcipue sanus, nisi quum pituita molesta est.

enim divitem triremis, quam sibi ipsi paratam possidet, ita pauperem navigii, quod sibi conduxit tantum, capere solet satietas. *Nauseat:* hinc sup. Od. iii, 1, 37, *dominusque terræ Fastidiosus;* et Od. iii, 29, 9, *Fastidiosam desere copiam.* *Privus* de rebus quarum propria est alicui possessio: vid. Lamb.

94—105. Sententia, quam poeta in sequentibus amplificavit, est hæc: si quid apud me animadvertis, Mæcenas, quod externæ vivendi rationi repugnet, rides; at, si ego homo sum varius et inconstans, dum me ad solemnes hominum errores agere putas, non rides. Horatius jam, ut passim alias, ad se refert, quod non proprie ad ipsum, sed ad unumquemque, qui ita, ut scribit, in publicum prodeat, vel inconstantiæ, qualem describit, culpam sibi contrahat, referendum est. Pro vulgari lectione *curtatus* v. 94, ad auctoritatem plurimorum Codd. apud Feam dedi *curatus*, et vers. sq. *Occurro*, pro, *Occurri;* utraque enim lectio orationi est aptior. *Si curatus capillos,* ex noto Græcismo pro vulgari, si capillis a tonsore curatis. *Inæqualis* est tonsor, qui inæqualiter capillos tondet.

95. *Subucula,* vestis interior, quæ geritur subter tunica. *Trita,* detrita, nihil amplius lanæ habens, *(abgeschabt,)* opponitur tunicæ *pexæ,* lana comta adhuc obtectæ, adhuc villosæ: Martial. ii, 58, *Pexatus pulchre rides mea, Zoile, trita.*

96, 97. *Vel si toga dissidet impar,* altera parte togæ demissa, altera sursum tracta. *Mea cum pugnat sententia secum,* cett., cum mihimet ipsi, modo hoc modo illud appetenti, repugno; cum sperno quod petii, repeto quod modo omisi, cum animi impetu et fervore huc illuc agitor, cum totum vitæ ordinem disturbo, cett.

101. *Insanire solemnia,* ad solemnem hominum morem insanire. *Insanire aliquid,* ut sup. Sat. ii, 3, 63, *insanire errorem,* Epist. i, 2, 14, *quicquid delirant reges.*

103. *Curatoris A prætore dati:* mente captis, nisi eorum curam gererent agnati et gentiles, rei familiaris curator a prætore dari solebat: cf. sup. ad Sat. ii, 9, 218.

104. *Prave,* male, inepte, negligenter: *prave sectum ob unguem,* ob rem levissimam, quæ recedit ab externa elegantia. In versu 94 Mæcenas ob capillos inæqualiter resectos *ridere,* nunc ob male sectum unguem *stomachari* dicitur.

105. *De te pendentis, te respicientis amici:* amici a nutu tuo plane pendentis, te in oculis gestantis, vel gratiam tuam sequentis; sic certe *respicere* apud Jul. Cæs. B. C. i, 1, *Sin Cæsarem respiciant atque ejus gratiam sequantur.*

106, 107. *Ad summam,* ut rem in pauca conferam: similiter sup. Sat. i, 3, 137, *Ne longum faciam.* Jam videtur poeta subjicere fere voluisse hoc: "solus is, qui ad sapientiæ præcepta vitam componit, felix et beatus est;" pro eo posuit verba, quibus philosophiæ suæ præconia decantare solebant Stoici, *sapiens uno minor est Jove,* h. e. sapiens uni Jovi dignitate cedit: de locutione *minor est aliquis aliquo* exempla dedit Lamb. *Rex denique regum:* cf. sup. Sat. i, 3, 125 et 136.

108. *Præcipue sanus:* ergo corporis quoque sanitatem referebant Stoici ad bona, quæ disciplinæ suæ *præcipue* deberent; sed addit salse, *nisi cum pituita molesta est,* nam, qui pituita laborant, rebus subtilius examinandis et perpendendis haud apti sunt; hinc, ut observavit Gesnerus, *hebetiores,* apud Græcos *κορυζῶντες;* *sanus* igitur jam sensu ambiguo, tam de mente quam de corpore, dictum videtur. Ceterum vox *pituita* tribus syllabis, ut. sup. Sat. ii, 2, 76, pronuncianda est.

EPISTOLA II.

AD LOLLIUM.

Trojani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi;
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Græcia Barbariæ lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.

EPISTOLA II.

Postquam poeta vitæ præcepta, quæ in Homero continentur, planiora et meliora iis, quæ philosophi tradunt, esse docuit, ipse aurea præcepta, ad quæ vita dirigenda sit, pueris præcipue proponit.

1—4. *Maxime Lolli. Lollius*, M. Lollii Palicani, ut videtur, consulis cum Q. Æmilio Lepido, filius. *Maxime*, sc. natu, ut recte Gesnerus observat; nam inf. in Epist. 18, ad eundem Lollium scripta, v. 63 fratris alicujus fit mentio.

2. *Declamas*, declamando, dicendi arte exerceris. *Præneste*, eo enim Horatius secedere ibique sibi Musisque vivere solebat: vid. sup. Od. iii, 4, 23.

3. *Quid sit pulchrum* (καλὸν), honestum; *turpe, utile*, de quibus disputant philosophi.

4. *Planius:* majore perspicuitate, pro *planius* alii legunt *plenius*. Librarios certe in scribendis vocibus *planus* et *plenus* sæpe peccasse, docent exempla collecta a Drakenb. ad Liv. iv, 32, § 10. *Chrysippo:* de eo vid. sup. ad Sat. i, 3, 127. *Crantore*, Xenocratis discipulo, nobili philosopho Academico.

6 sqq. Iis, quæ nunc sequuntur, pulchre Horatius exornavit sententiam hanc: Homerus exemplis tam stultitiæ, sceleris, libidinis, et iræ, quam prudentiæ, pietatis, virtutis, et continentiæ egregie adumbratis, et ante oculos positis, planius et melius, quam philosophi, *quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile*, docuit.

6—8. *Fabula, qua*, cett. Homeri Ilias, ubi insertis fabulis enarratur bellum propter Paridis amorem sive propter Helenæ raptum, inter Græcos et Trojanos exortum, et in decem annos extractum, tam principum quam populorum stulta consilia et insaniam ante oculos ponit. *Barbariæ* a Græcis quævis regio extra Græciam, et a Romanis quævis regio extra Italiam sita, nominatim Phrygia, appellatur. *Collisa* gravius et significantius pro, commixta; qui invicem se petunt, *colliduntur:* ceterum hic versus tam ob hanc locutionem, quam ob priscam vocem *duellum*, prodere videtur Ennium.

8. Per *æstum* intellige vehementiores animi affectiones et vitia in v. 15 commemorata.

9. *Antenor censet*, cett. Antenor, senex Trojanorum prudentissimus, censet causam, ex qua bello a Græcis petantur Trojani, e medio tollendam esse; censebat scilicet Antenor, Helenam reddendam esse: Homer. Iliad. vii, 348 sqq. Ad *præcidere* supple, Trojanos debere.

10, 11. *Quid Paris?* Quid Paris ad hanc Antenoris sententiam? repugnat, et ut, reddita Helena, salvus regnet et beatus vivat, persuaderi omnino nequit. *Cogi posse negat:* non dixit quidem Paris se cogi non posse, sed convenienter his dictis

Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi:
Seditione, dolis, scelere, atque libidine et ira,
Iliacos intra muros peccatur et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem;
Qui domitor Trojæ, multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit; latumque per æquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circæ pocula nosti;
Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopæ, nebulones, Alcinoique,
In cute curanda plus æquo operata juventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.

egit; itaque *cogi posse negat* jam est, adduci et permoveri non potest.

13. *Hunc* (Achillem) *amor* (Briseidos) *urit*, accendit, inflammat.

14—16. *Quicquid delirant*, cett. Omnium stulte et insipienter ab Agamemnone, Menelao, Achille, cett. captorum consiliorum pœnam Achivi exsolvunt; insaniunt autem peccantque tam Græci Trojanos obsidentes, quam Trojani a Græcis obsessi.

17. *Rursus:* at idem Homerus in Odyssea, quam in v. 21 designat. Pro *rursus*, ad sibilum repetitæ syllabæ finalis *us* in sequente voce *virtus* evitandum, Bentleius ad unius Codicis fidem dedit *rursum*. Sed tam religiosus in molliore versuum numero non fuit Horatius.

19. *Providus;* nam qui hominum mores et ingenia diligentius cognoscere studet, is hac cognitione sibi providet et fit prudentior. *Multorum urbes Et mores hominum inspexit:* expressit tertium versum Odysseæ, Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω· similiter inf. in Epist. ad Pis. 142, *Qui mores hominum multorum vidit et urbes.*

22. *Immersabilis* (ἀβάπτιστος, Pind. Pyth. ii, 145), elegante imagine pro vulgari, adversæ fortunæ impetu se vinci et deprimi non passus. Violentiæ alicui exprimendæ passim adhibetur undarum vel fluctuum impetus; in præcedente Epist. v. 16, *mersor civilibus undis.*

23. *Sirenum voces*, Homer. Odyss. xii, 39—54, et 182—200; *et Circæ*, Homer. Odyss. x—xii.

25. *Turpis*, pudendæ conditionis, homo abjectus; *excors*, sanæ mentis expers.

26. *Canis immundus*, vixisset mutatus in canem immundum.

27—31. *Nos numerus sumus*, cett. sensus et nexus: nos igitur, qui non virtutis et sapientiæ exemplum, quod Ulysses dedit, sequimur, nos, qui in juventute vitæ molliori nimis indulgemus, qui ad multam usque lucem dormire, et curas ex animo ad citharæ cantum pellere pulchrum esse opinamur, nos, inquam, non ad res gerendas sed ad fruges consumendas et ad numerum tantum hominum explendum nati videmur, similes procorum Penelopæ, nepotes et luxuriosi, qualis describitur Alcinous apud Homerum. *Nos numerus sumus* (ἡμεῖς ἐσμὲν πλῆθος ἄχρειον), nos enim inertes, luxuriosi, et libidinosi, præterquam quod in numerum hominum referimur, nihil omnino pretii habemus. Loci in hanc loquendi formulam a Lambino e scriptoribus Græcis allati huc non pertinent; ibi enim sermo est de hominibus qui in numerum aliquem recipiantur, indignis (οὐκ ἀριθμητοῖς): aptiora in hanc rem exempla vide apud Boeckhium, Tragici Principes, cett. p. 92—94. *Nati fruges consumere*, Græce pro, nati ad fruges consumendas. *Sponsi Penelopæ*, proci, amoris causa Penelopen sectantes. *Alcinoique*, Alcino-

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones;
Ut te ipsum serves, non expergisceris? atqui,
Si noles sanus, curres hydropicus: et, ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quæ lædunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet: sapere aude;
Incipe: qui recte vivendi prorogat horam,
Rusticus exspectat, dum defluat amnis; at ille
Labitur, et labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Uxor, et incultæ pacantur vomere silvæ.

oque similes: Alcinous, rex Phæacum, animi oblectationibus et corporis voluptatibus a puerili inde ætate deditissimus; ipse apud Homer. Odyss. viii, 248, profitetur, *Αἰεὶ δ' ἡμῖν δαίς τε φίλη, κίθαρίς τε, χοροί τε.* Sunt, qui, deleta post *Alcinoique* distinctione minore, malint jungere *Alcinoique* (Phæacum) *juventus*. Sed hoc est durissimum. Totus versus, *In cute curanda plus æquo operata juventus*, per appositionem (ut *nebulones, Alcinoi*) referendus omnino est ad *Sponsi Penelopes*; huic juventuti, his procis, *pulchrum fuit* in medios dies stertere; et sic *proci Penelopes* simpliciter vocantur *juventus* sup. Sat. ii, 5, 79, *Venit enim magnum donandi parca juventus, Nec tantum Veneris, quantum studiosa culinæ*: cf. ejusd. Sat. v. 7.

30. *Fuit*, esse solet.

31. *Ad strepitum*, ad sonos, modos: sup. Od. iv, 3, 18, *O testudinis aureæ Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas. Cessatum ducere curam*: eo quasi ducere curam, quo illa vexare cesset; eleganter pro vulgari, curam abigere, pellere, compescere.

32—37. Ab ejusmodi vita desidiosa, quam Penelopes procos et Alcinoum vixisse refert Homerus, jam Horatius juvenes, nominatim Lollium, ad quem scripsit hanc epistolam, avocat, eumque, ut, lecto ante diem relicto, strenue animum studiis et rebus honestis intendat, nec tempus animi cultui impendendum in annum differat, exhortatur.

32. *Homines*: sic legitur in optimæ notæ Codd. apud Feam; at Bentleius et eum secuti exhibuerunt *hominem*, homœoteleuti, ut addit Gesnerus, evitandi gratia; sed ad hanc normam non exigendi sunt hexametri Horatiani.

33, 34. *Ut te ipsum serves*, ut te tutum præstes ab iis quæ tibi infesta sunt, ut vites improbam Sirenen, desidiam. *Atqui, Si noles sanus, curres hydropicus*: atqui, si nunc, cum bene vales, noles currere, h. e. vires tuas exercere, in posterum, cum tibi male erit, sicuti hydropicus (vel, si desidiosa et luxuriosa vita factus fueris hydropicus), curres; medici enim hydropicos *multum ambulando et nonnunquam currendo*, h. e. vires corporis exercendo, valetudini succurrere jubent: vide, quem laudat Gesnerus, Cels. iii, 21.

37. *Vigil*, sc. postquam in medios dies dormisti. *Invidia vel amore torquebere*, gravioribus animi affectionibus, invidia, amore, cett. cruciaberis.

39. *Est animum* (ἐσθίει), exedit, absumit: *curandi*, animi a vitiis liberandi.

40. *Dimidium facti, qui cœpit, habet*, ad proverbium Græcorum, Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός, cujus auctorem Pythagoram esse censet Hemsterhus. ad Lucian. Somn. c. 3.

41. *Prorogat horam*, tempus differt.

42, 43. *Rusticus exspectat dum*, cett., is, sicut stultus ille rusticus in fabulis, dum defluat amnis, expectat. Rusticus scilicet quidam ad amnem stetisse, et, ut sicco pede eum transiret, donec amnis defluxisset, expectare voluisse fingitur, pro vulgari, sed *frustra* expectat: accommodate ad rem addit, *at ille* (amnis) *volubilis* (celeri cursu) *labitur, et in omne ævum labetur*. Spectavit autem Horatius in comparatione instituta potissimum hoc: qui tempus, quo animo emendando operam daturus est, expectat, id frustra expectat, sicut rusticus ille ad amnem, quem stulte defluxurum esse putabat; tempus enim celeri cursu, sicut amnis, labitur,

Quod satis est, cui contigit, hic nihil amplius optet.
Non domus et fundus, non æris acervus et auri,
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas. Valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit, aut metuit, juvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagrum,
Auriculas citharæ collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis acescit.
Sperne voluptates: nocet emta dolore voluptas.
Semper avarus eget: certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:
Invidia Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum. Qui non moderabitur iræ,

lapsumque nunquam redit. Ceterum ad *rusticus* supplenda est particula comparandi *ut* vel *sicuti*, quam Horatius in hac una Epistola quater omisit, v. 26 ad *canis immundus*, v. 28 ad *sponsi Penelopæ*, v. 34 ad *hydropicus*, et h. l.; et sic sup. Sat. i, 7, 29 ad *durus vindemiator;* Sat. ii, 3, 186 ad *astuta vulpes:* cf. inf. Epist. i, 3, 18; Epist. i, 6, 63; Epist. i, 10, 5; Epist. i, 16, 22; Epist. ad Pison. versu ultimo.

44—48. *Quæritur argentum*, cett. Sed plurimi homines non animo excolendo et ad virtutem atque sapientiam conformando, sed vitiis colligendis augendisque unice intenti sunt. *Beata*, dives, ut sæpe. *Et incultæ pacantur vomere silvæ*, et loca inculta et vepribus obsita aratro purgantur et mitiora redduntur; *pacare* (ἡμεροῦν) est, reddere aliquid mitius, domare: Claud. Ep. li, de Mulabus Gallicis v. 19, *Miraris, si voce feras pacaverit* (mites reddiderit) *Orpheus?* et sic plane *domare*, ut in hoc loco *pacare*, apud Virg. Æn. ix, 608, *At patiens operum parvoque adsueta juventus Aut rastris terram domat*, cett. Attamen sunt, qui lectioni nostræ, *pacantur*, præferant, quod conjecit Wakefieldius, *placantur.*

47. *Æris acervus: æs* sæpius apud Horatium pro, pecunia: inf. Epist. i, 6, 39, *Mancipiis locuples eget æris Cappadocum rex;* in Epist. ad Pison. 164, *prodigus æris;* et v. 345, *Hic meret æra liber*, et alibi.

48. *Deduxit*, deducere, h. e. depellere valet; in hanc sententiam cf. sup. Od. iii, 1, 41 sqq. Obversatus Horatio videtur Lucretius ii, 34 sqq., *Nec calidæ citius decedunt corpore febres, Textilibus si in picturis ostroque rubenti Jactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.* In eandem sententiam Varr. in Fragm. apud Burmann. ad Anthol. Latin. T. i, p. 512, *Non fit thesauris, non auro pectu' solutum. Non animis demunt curas ac relligiones Persarum montes, non atria diviti' Crassi.*

49. *Valeat*, tam corpore quam animo.

51—53. *Qui cupit*, cett. avarus, qui plura appetit, aut id quod possidet, velut sacrum, contingere metuit (sup. Sat. ii, 3, 110), is, perturbatus his affectionibus, non magis domo et opibus suis juvari et deliniri potest, quam lippus pictis tabulis, podagricus fomentis, surdus citharæ sonis; pro simplice, avarus nullum plane ex divitiis fructum capit. *Aut metuit*; potest quoque cogitari de malis furibus, quos avarus (ut supra loquitur Horatius Sat. i, 1, 78), *noctesque diesque formidat. Fomenta:* nunc quoque podagrici calidis tegumentis pedum tam tumorem quam dolorem lenire solent, sed, ut docet experientia, sine omni fere effectu; rectissime igitur *fomenta*, quæ alias ægrotos juvant, jam nihil omnino podagrum juvare dicuntur. Buherius igitur, qui in Anthol. Lat. (Burm.) T. ii, p. 485, pro, *fomenta* legendum conjiciebat *tomenta*, applaudente Wakefieldio, non fuisse videtur podagricus. Quid enim *tomenta* cum podagricis? *Auriculas dolentes*, male se habentes; *sorde collecta*, quæ audiendi facultatem impedit.

54. *Sincerum est nisi vas*, cett. hoc transfer ad animum; nisi animus vitiorum est purus, ea quæ animum intrant vitium trahunt.

55. *Emta dolore*, ita parta et percepta, ut dolor eam sequatur.

56. *Semper avarus eget*, est enim *avarus*, ut sup. Od. iii, 16, 28, *magnas inter opes inops:* inf. Epist. ii, 2, 147, *quanto plura*

Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum pœnas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est: animum rege; qui, nisi paret,
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam qua monstret eques. Venaticus, ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quodsi cessas, aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior, nec præcedentibus insto.

EPISTOLA III.

AD JULIUM FLORUM.

Juli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius, Augusti privignus, scire laboro.

parasti Tanto plura cupis. Certum voto pete finem: certum finem ante oculos tibi pone assequendum, ad notissimum illud præceptum, sup. Sat. i, 1, 106, 107, *Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit consistere rectum:* in eadem Sat. v. 92, *Denique sit finis quærendi.*

57, 58. *Macrescere*, *μαραίνεσθαι*, invidia, ut alias *tabescere*; sed *macrescere* jam pulchre respondet voci *opimis*. *Siculi tyranni*, nominatim Phalaris, cujus, ut Cicero Offic. ii, 26 narrat, *præter ceteros nobilitata crudelitas. Crudelissimus omnium taurum habuisse dicitur, quo vivos supplicii causa homines demittere, ac subjicere flammam solebat:* cf. Val. Max. iii, 3, Ext. 2; ix, 2, Ext. 9.

61. *Dum pœnas odio per vim festinat inulto:* dum iræ expiandæ vel explendæ causa festinanter vim infert.

62. *Qui, nisi paret, Imperat:* nisi tuo subjectus est imperio, ipse imperat.

64—67. *Fingit equum*, cett. Sed puerili ætate, ubi pectus adhuc purum et integrum est, virtuti opera danda est; equi quoque et canes venatici tenera ætate finguntur. *Magister* (domitor) *equum* (juvenem) *fingit* (docet) *viam ire qua eques* (eum ire) *monstret* (jubeat), h. e. eo ire quo eques eum flectat. *Venaticus—catulus, ex quo Tempore cervinam pellem latravit in aula*, postquam adsimulatum cervum *(einen ausgestopften Hirsch)* in aula allatravit, h. e. postquam ei adhuc juveni injecta est venandi cupiditas: cervus a venatoribus adsimulatur, cum pellis cervina stramine, musco, etc. impletur atque intenditur.

67. *Nunc adbibe* pro vulgari, imbibe.

68. *Melioribus*, prudentioribus, doctioribus: in præcedente Epist. v. 48, *Discere et audire et meliori credere non vis?*

70, 71. *Quodsi cessas*, cett. Finit Horatius Epistolam hoc fere, ut mihi videtur, præcepto: sed certum modum tene; quodsi enim in re suscepta aut cessas, aut nimis et festinantius eam urges, scias, me neque cum cessantibus, neque cum nimis festinantibus facere.

EPISTOLA III.

Hæc epistola ingenium et rationem familiariter ad amicum scribentis egregie exprimit. Erat Julius Florus in cohorte sive in comitatu Claudii Tiberii Neronis, tum Syriæ ab Augusto præfecti. Rogat igitur poeta Florum, ut sibi perscribat, in qua regione nunc versetur exercitus, et quid rerum tam ipse quam ceteri gerant. Ad eundem Florum scripta est Epistola secunda libri secundi.

Thracane vos, Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiæ campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? hæc quoque curo;
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in ævum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus, et rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?
An tragica desævit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quærat opes, et tangere vitet
Scripta, Palatinus quæcunque recepit Apollo;
Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quæ circum volitas agilis thyma? non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.

1, 2. *Claudius*, Tiberius Claudius Nero, Liviæ filius, *Augusti privignus*, quod non opus erat addere; sed Horatius hic quoque Augusti nominis cum verecundia appellandi occasionem arripit. *Laboro*, significantius pro, cupio, aveo.

3. *Hebrusque nivali compede vinctus*, paulo sublimius pro, glacie concretus. *Hebrus*, notus Thraciæ fluvius, hodie *Mariz*.

4. *Vicinas turres*, Seston et Abydon, urbes munitas Hellesponti, Leandri et Herus amore satis notas.

5. *Morantur?* vos tenent, retinent? an vos jam commoramini in pinguibus Asiæ campis et collibus?

6. *Quid studiosa*, cett. Quid (*operum*) rerum scribendarum nunc moliuntur viri docti qui sunt in cohorte vestra sive in comitatu Tiberii? *Studiosa* refer ad comites bonarum litterarum studiosos; ad hos pertinent, quos in sequentibus commemorat, Titius, Celsus, Munatius.

8. *Longum diffundit in ævum?* ad posteritatem propagat? æternitati consecrat?

9. *Titius: Titius Septimius*, eques Romanus (ut docet Porphyrius), idem est quem Horatius sup. Od. ii, 6, ut spectatæ fidei amicum celebrat; h. l. eum ut poetam haud vulgarem laudat, et inf. Epist. 9, 4, ut *dignum mente domoque legentis honesta Neronis* commendat.

10. *Pindarici fontis qui non expalluit haustus*, qui a rei magnæ conatu, ab haustu fontis Pindarici, se non deterreri passus est, h. e. qui ausus est imitari Pindarum. *Expalluit*, expavit, exhorruit, extimuit.

11. *Fastidire lacus*, cett. qui ausus est vulgares lacus et rivos cuique patentes contemnere, h. e. a vulgarium poetarum grege se secernere.

12, 13. *Fidibusne Latinis Thebanos aptare modos. Thebanos modos Latinis fidibus aptare* est, Thebanos modos transferre et moderari ad fides Latinas, h. e. carmen Pindaricum Latino carmine imitari: sup. Od. ii, 12, 4, *molles modos citharæ aptare*, et Od. iv, 9, 4, *verba loqui socianda chordis*. *Auspice Musa*, adspirante vel favente Musa.

14, 15. *An tragica*, cett. an in scribendis tragœdiis versans poetico furore corripitur, et altiore spiritu inflatus sublimiora affectat? Dum laudat Horatius amicum suum Titium, eundem simul ut poetam turgidum notare videtur. Ejusmodi enim reprehensio latet in vocibus *desævire* et *ampullari*. *Quid mihi agit. Mihi, tibi, sibi, nobis, vobis* sæpius cum vi quadam in salse aut jocose dictis abundant: vide

Seu linguam causis acuis, seu civica jura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia: quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ,
Quantæ conveniat, Munatius: an male sarta
Gratia nequicquam coit, et rescinditur? At vos,
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus.
Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca.

quos in hanc rem laudavimus ad Catull. xxiv, 4. *Celsus*, poeta, qui aliorum scrinia compilabat; fortasse idem *Celsus Albinovanus*, scriba Tiberii, ad quem scripta est Epistola Octava.

16. *Privatas ut quærat opes*, cett. ut doctrinæ copias ex se ipso hauriat, non ex aliorum scriptis, quæ in bibliotheca templi Apollinis Palatini servantur.

18—21. *Ne, si forte*, cett. ne, si forte aliena, quibus se exornavit, repetantur, risum moveat, sicut in Fabula Æsopi (Phædr. i, 3), cornicula vel graculus. *Cornicula*, sicut cornicula: cf. ad præced. Epist. v. 42. *Furtivis nudata coloribus*, exuta pulchris pavonis pennis, quas suas fecerat cornicula. *Ipse quid audes?* tibi tractandum perficiendumque sumsisti? *agilis*, sicut *agilis* (h. e. sedula) apis. Horatius sup. Od. iv, 2, 27 de se ipso, *ego, apis Matinæ More modoque, Grata carpentis thyma per laborem Plurimum,— Carmina fingo*; ubi vide quæ de comparatione poetarum cum apibus flores carpentibus notavimus.

22. *Ingenium hirtum:* ingenium non excultum comparatur cum agro, qui, si non colitur, vepribus et spinis hirtus et hispidus est.

23, 24. *Seu linguam causis acuis*, seu te ad causas acute et diserte in judiciis dicendas te præparas: causam in judiciis dicturi apud Ciceronem quoque Orat. iii, 30, eleganter *linguam ad dicendum acuere et procudere* dicuntur; et sic apud eundem ad Attic. ii, 7, *se acuere ad aliquid*. Pindaro Pyth. i, 86, hoc dicitur χαλκεύειν γλῶσσαν πρός τινι· vid. eruditam Boeckhii notam T. ii, p. ii, p. 238. *Civica jura Respondere. Jus respondere* pro, de jure respondere: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Respondere*.

25. *Hederæ victricis præmia:* sup. Od. i, 1, 29, *Me doctarum hederæ præmia frontium;* ubi vid. not.

26, 27. *Quodsi Frigida curarum fomenta relinquere posses*, cett. sensus: quodsi curas, quas foves, ejicere posses ex animo, ad altiora, quo te duceret divinæ originis sapientia, eveheretis, h. e. virtutis et doctrinæ gloria conspicuus exsplendesceres. Videtur Horatius Floro mollius exprobrare divitiarum cupiditatem, quæ neque parantur neque possidentur sine curis; has igitur curas, quas alunt et *fovent* avari, eleganter vocat *curarum fomenta*, et quidem *frigida*, quia pectus, quod virtutis amore accendi vel poetico spiritu incalescere debet, reddunt *frigidum*.

28. *Hoc opus, hoc studium*, cett. sensus: Nos omnes igitur superiores æque atque infimi summo studio agere debemus id, ut, si et patriæ et nobis cari evadere volumus, curis ex animo pulsis virtuti exercendæ adsuescamus.

30—35. *Si tibi curæ*, cett. si (num) *Munatius tibi* sit tantæ *curæ quantæ* is tibi curæ esse *conveniat* (par sit), h. e. num studiose ita erga veterem amicum Munatium te geras, uti erga illum te gerere fas sit; discordia scilicet inter Florum et Munatium gliscere cœperat. *An male sarta Gratia*, cett. an (*male*) simulanter tantum reconciliata inter vos est gratia, et renovatum amicitiæ fœdus de integro rescinditur? *Sarta—coit—rescinditur*, translata hæc sunt a vulneribus, quæ, ut *coeant*, consuuntur et colligantur, aut, postquam coierunt, *rescinduntur*. *At vos*, cett.: at vos, sive animi fervor, seu rerum inscitia

EPISTOLA IV.

AD ALBIUM TIBULLUM.

Albi, nostrorum sermonum candide judex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere quod Cassî Parmensis opuscula vincat?
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quicquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore. Dî tibi formam,
Dî tibi divitias dederant, artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Qui sapere, et fari possit quæ sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde,
Et mundus victus, non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
Grata superveniet, quæ non sperabitur, hora.

(nos, *Missverständniss*) vos feros et indomitos agitat, ubicumque nunc vivitis, *indigni estis rumpere*, Græce pro, qui rumpatis, non decet vos rumpere fœdus, fraterno amore junctum. Intimus amicorum amor cum fratrum amore comparari solet: inf. Epist. 10, 4, *ad cetera pæne gemelli Fraternis animis.*

36. *Pascitur in vestrum reditum*, sospites atque incolumes, amici, ad nos redeatis, jam ad felicem vestrum reditum celebrandum juvenca ex voto pascitur. Sic sup. Od. i, 36, 2, prosper Numidæ ex Hispania reditus *vituli sanguine debito* celebratur.

EPISTOLA IV.

Familiariter poeta ex Tibullo quærit, utrum nunc vacet scribendis carminibus, an in villa sua circumvagetur et sapienter ibi dulci otio et genio suo indulgeat. De Tibullo cf. sup. Argum. ad Od. i, 33.

1. *Sermonum*, satirarum, humili et vulgari oratione conscriptarum: cf. sup. Sat. i, 1, 42.

2. *Regione Pedana*, prope Pedum, Latii oppidum, inter Præneste, Tibur, et Tusculum.

3. *Cassi Parmensis:* de Cassio Parmensi, distinguendo a Cassio Etrusco, vid. sup. ad Sat. i, 10, 62.

4. *Tacitum*, non scribentem, non carmina canentem: *reptare* de iis, qui in agris non certam viam sequuntur, sed animi causa modo in hanc modo in aliam partem declinant atque evagantur; nos, *umher kriechen.*

5. *Curantem quicquid*, cett. cogitantem de eo, quo modo vir bonus et sapiens recte vivere et deorum muneribus prudenter frui debeat.

6. *Non tu corpus eras sine pectore*, tibi nato non deerant ingenii animique facultates.

7. Pro *dederant*, in pluribus Codd. apud Feam, *dederunt:* sæpius certe penultima in perfectis apud optimos quosque poetas corripitur; sed jam rectius est, *dederant*, quia præcedit, *Non tu corpus eras sine pectore. Artem fruendi*, scientiam prudenter acceptis fruendi.

8. *Voveat*, optet: Ovid. Met. xii, 200, *Elige, quid voveas;* xiv, 35, *Ut tua sim, voveo. Alumno*, tali scilicet, qualis tu es, *Qui* cett.

9. *Fari*, effari, verbis exponere.

10. *Gratia*, passive et active, tam favor potentiorum, quam ea vivendi ratio qua quis aliorum animos sibi conciliat, vel aliis gratus atque jucundus est.

12—14. *Inter spem curamque*, cett. unumquemque diem, sive meliora speras et assequenda curas, sive mala imminentia times et animo perturbaris, vitæ tuæ ultimum illuxisse existima; et, si non est

Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Quum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

EPISTOLA V.

AD TORQUATUM.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis,
Nec modica cœnare times olus omne patella;
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.
Sin melius quid habes, arcesse, vel imperium fer.
Jamdudum splendet focus, et tibi munda supellex.
Mitte leves spes, et certamina divitiarum,

ultimus, quod præter spem evenit, lucro appone.

15. *Pinguem*, obesum, saginatum. *Nitidum*; obesi enim ore, corpore *nitent*: cf. sup. ad Sat. ii, 2, 128.

16. *Quum ridere voles*, cum offerri tibi cupies aliquem qui tibi ridendi præbeat materiem. *Epicuri de grege porcum*: hoc refer per appositionem ad *pinguem et nitidum*; Epicurei scilicet, qui summam voluptatem in corpore lautioribus et largioribus cibis curando ponebant, contemtim *Epicuri de grege porci* vocabantur; hinc Cicero L. Pisonem (in orat. in Pis. c. 16) hominem luxuriosum, Epicureum, *non ex schola, sed ex hara* (porcorum stabulo) *productum* appellat.

EPISTOLA V.

Poeta amicum suum, Torquatum, ad lætum convivium, quo natalem Cæsaris celebraturus erat, familiariter invitat. De *Torquato*, cf. sup. Argum. ad Od. iv, 7.

1—3. *Si potes*, si potes a te impetrare hoc, ut recumbas: Virg. Æn. xi, 307, *Nec victi possunt absistere ferro*, nec victi a se impetrare possunt, ut absistant ferro. *Lectis Archiacis*, lectis brevioribus, a fabro Archia contextis; designat lectos vulgares, quibus conficiendis tum notus fuisse videtur faber quidam Archias; Horatius enim Torquatum non ad splendidum, sed ad tenue et modicum convivium vocat; hinc versu sequente Torquatum apud se cœnaturum esse ait *patella modica*, modicæ formæ, ut sup. Od. i, 20, 1, *modici canthari*. *Times* pro vulgari, recusas; qui cibum aliquem sibi ingratum aversatur, is jocose eum *timere* dicitur. *Olus omne*, cujusvis generis. *Supremo sole*, sole ad occasum vergente, extrema diei parte. *Manebo*, opperiar.

4. *Iterum Tauro*, scil. consule: incidit secundus consulatus Tauri in annum U.C. DCCXXVII, unde Bentleius temporis, quo hæc epistola scripta sit, ratione habita, dictum vinum sex ferme vel septem annorum fuisse efficit. *Diffusa*: vinum, quod e majori vase in plura minora transfunditur, *diffundi*, quod vero ex dolio in amphoras transmittitur, *defundi* dicitur.

5. *Minturnas*, Auruncorum oppidum ad fines Latii et Campaniæ situm; *Petrinum*, vicum in agro Sinuessano, Campaniæ vicinum.

6. *Sin melius quid habes*, sin tu habes meliora iis quæ dixi; intellige non vinum tantummodo commemoratum, sed etiam *omne olus*. *Arcesse*, ea afferri jube; sic sup. Horatius, Od. iv, 12, 16, Virgilium ad lætam compotationem afferre jubet *nardum*. Sunt, qui ad *arcesse* suppleant *me*, ut sit, me ad te voca; sed hoc mihi alienum videtur ab Horatii urbanitate atque ingenio. *Vel imperium fer*, vel, quod ego apponi jussero, æquo animo accipe.

7. *Jamdudum splendet*: hunc versum Fea unius libri auctoritate ante versum præcedentem posuit, quod commodum sententiarum nexum plane turbat.

8. *Mitte leves spes*, rerum levium et vanarum: respexit Horatius aliquid quod nescimus; aluit fortasse Torquatus spem honorum adipiscendorum. *Certamina divitiarum*, breviter et eleganter pro, studia quibus in divitiarum possessione *hunc atque hunc* (ut loquitur Horatius sup. Sat. i, 1, 112) *superare* certas, sive quibus

Et Moschi causam: cras nato Cæsare festus
Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi, fortuna si non conceditur uti?
Parcus ob hæredis curam nimiumque severus
Assidet insano. Potare et spargere flores
Incipiam, patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes jubet esse ratas; in prœlia trudit inertem;
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes:
Fecundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?
Hæc ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus: ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares; ne non et cantharus et lanx

dies noctesque divitiis colligendis atque augendis insudas atque invigilas.

9. *Et Moschi causam*, sc. quam defendendam suscepisti. *Moschus*, ut tradit vetus Scholiastes, Pergamenus rhetor clarissimus, cum veneficii accusatus esset, patronos, qui ejus causam dicerent, Torquatum et Asinium Pollionem nactus est. *Dies festus nato Cæsare* pro vulgari, dies natalis Cæsaris *(divi Cæsaris)*, qui, ut refert Macrob. Sat. i, 12, a. iv Id. Jul. a Romanis celebratus est.

10. *Veniam*, sc. otiandi, bibendi: *somnumque*, et post noctem inter suaves confabulationes exactam edormiendi; nisi per *somnum*, intelligenda sit vita iners et desidiosa, qua quis omnibus negotiis liber sibi vivit; sic inf. Epist. ii, 2, 78, *Rite cliens* (scriptorum chorus) *Bacchi, somno gaudentis et umbra*. Et sic *dormire* Epist. ii, 2, 54, pro, *vitam inertem agere*.

11. *Tendere*, extendere, producere.

12. Pro *fortuna* malebat Muretus, *fortunas;* Bentleio placuit, *fortunam;* et Fea dedit *fortunæ*. Sed hæc loquendi ratio et verborum constructio est durissima. Itaque, posita post *mihi* distinctione minore, servavi plurimorum Codd. lectionem, *fortuna*. Junge: *si non conceditur uti fortuna* (opportuna lætandi occasione), *quo* (quid) *mihi*, scil. illa prodest? cui bono illa mihi sit? *Quo* vel *Quoi* (ut est apud Catull. Carm. i, v. 1) antique pro, cui, cuinam rei, quid (nos, *wozu*). Post *mihi*, supplendum est, prodest; et sic sup. Sat. i, 6, 24, *Quo tibi* (sc. prodest) *Tulli, Sumere depositum clavum fierique tribuno?* Ovid. A. A. i, 303, *Quo tibi* (sc. prodest), *Pasiphae, pretiosas sumere vestes?* ubi multa in hanc rem exempla collegit N. Heinsius. Sic. inf. ad Pison. v. 20, ad *quid hoc* supplendum est, prodest: Virg. Æn. xii, 879, *Quo (wozu) vitam dedit æternam?*

13,14. *Parcus*, qui parce vivit, *ob hæredis curam*, ut hæredi collectis divitiis prospiciat, *nimiumque severus*, nimiaque severitate ab iis quæ jucunda sunt abstinet, *Assidet insano*, is proxime accedit ad insanum.

15. *Inconsultus*, qui liberius et dissolutius se lætitiæ tradunt, ipsi se *furere* (Od. ii, 7, 23), *desipere* (Od. iv. 12, 28) velle (*μανῆναι*, Anacr. xiii, 12) aiunt.

16. *Designat*, profert, efficit. *Operta recludit*, arcana loco promovet, ut loquitur Horat. sup. Epod. 11, 14, ubi vide not.

17. *Spes jubet esse ratas:* cf. in hanc sententiam sup. ad Od. iii, 21, 17.

18. *Sollicitis animis onus eximit*, curas abigit: inf. Epist. i, 15, 19. *Addocet artes*, ad eas refer quoque saltationem; nam ut Cicero ait (pro Murena c. 6) *nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit.*

19. *Fecundi*, largi, uberes, pleni; sed haud scio an rectius explicueris, bibentis ingenium fecundum reddentes; non vini enim copia, sed vis disertos reddit, et sic *Nilus fecundus*, agros fecundos reddens, apud Plin. v, c. 9.

20. *Contracta*, qua res admodum tenues in angustum quasi spatium contractæ sunt, pro, angusta: *solutum*, sc. curis, hilarem.

21. *Hæc*, quæ sequuntur, *ne turpe toral*, cett. *Idoneus*, qui hæc procuret.

22. *Turpe*, illotum, ut sup. ad Sat. ii,

Ostendat tibi te; ne fidos inter amicos
Sit, qui dicta foras eliminet; ut coeat par
Jungaturque pari. Butram tibi, Septiciumque,
Et nisi cœna prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam: locus est et pluribus umbris;
Sed nimis arcta premunt olidæ convivia capræ.
Tu, quotus esse velis, rescribe; et, rebus omissis,
Atria servantem postico falle clientem.

EPISTOLA VI.

AD NUMICIUM.

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque, quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt, qui formidine nulla
Imbuti spectent: quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?

4, 84, *illota toralia*, ubi vid. not. *Mappa*: cf. sup. ad Sat. ii, 4, 81.

23, 24. *Corruget nares*: nares, cum malum odorem trahunt, in rugas quasi contrahi, distorqueri, et diduci solent. *Ne non et cantharus et lanx*, *Ostendat tibi te*: ut tam canthari, quam lancis bene detersæ et politæ splendor imaginem tuam inde repercussam tibi repræsentet. De *cantharo*, poculi genere, vid. sup. ad Od. i, 20, 2.

25—27. *Eliminet*, eleganter pro, evulget, effutiat: quæ amici inter se colloquuntur, ea extra limen ubi convenerant non emanare, h. e. cum aliis communicari et patefieri, debent. *Par*, qui alteri et ætate et sentiendi agendique ratione par est, qui eadem cum altero studia sectatur. Pro, *Septiciumque* ante Bentleium legebatur, *Septimiumque*, ut intelligeretur *Titius Septimius*, cujus sup. Epist. 3, v. 9 mentio facta est. *Cœna prior*, ad quam jam ab alio vocatus est: *potior*, cœnæ apud me præferenda: pro, *potiorque*, malim, *potiorve*.

29. *Olidæ capræ*, caprinus vel hircinus fœtor sub alis hominum; *gravis hircus*, sup. Epod. 12, 5, *Trux caper*, apud Catull. lxix, 5. Haud dubie Horatius respexit aliquem, quem, hoc malo laborantem, umbram adduci nolebat, addita causa, ne, si Torquatus plures secum adduceret umbras, alarum iste odor convivis arctius accumbentibus eo gravior et molestior esset.

30. *Tu, quotus esse velis*, scilicet cum umbris, pro vulgari, rescribe, quot umbras tecum adducturus sis, vel, quot apud me cœnare tibi placeat. *Rebus*, causis quas defendendas susceperat Torquatus.

31. *Atria servantem*, in atrio te opperientem.

EPISTOLA VI.

Humanam felicitatem ab animo nil admirante, h. e. neque nimium appetente neque nimium timente quidquam, repetendam, et omnem operam in virtutis studio ponendam esse, philosophica gravitate docet.

1. *Nil admirari*, cett. nulla omnino re, sive læta sive tristi, graviter affici, sed æquam in rebus arduis pariter (Od. ii, 3, 1) atque in bonis mentem servare, hoc unum nos beatos reddere et præstare potest. *Admirari* jam de quavis graviore animi affectione. Pythagoras apud Stob., *μηδὲν θαυμάζειν*· Cebetis tabula p. 232, *τὸ Δαιμόνιον κελεύει, μὴ θαυμάζειν, ὅ, τι ἂν πράττῃ ἢ τύχῃ*. *Numicius*, nisi est nomen fictum, homo fuisse videtur tam in divitiis quam in honoribus appetendis nimius.

3, 4. *Et decedentia certis Tempora mo-*

Ludicra quid, plausus, et amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
Qui timet his adversa, fere miratur eodem,
Quo cupiens, pacto; pavor est utrobique molestus,
Improvisa simul species exterret utrumque.
Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne; quid ad rem,
Si, quicquid vidit melius pejusve sua spe,
Defixis oculis, animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui,
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus, æraque et artes
Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores:
Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem:
Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum;
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus, et, indignum! quod sit pejoribus ortus,
Hic tibi sit potius, quam tu mirabilis illi;
Quicquid sub terra est, in apricum proferet ætas,
Defodiet condetque nitentia; quum bene notum

mentis: et quatuor anni tempora ad solis cursum præstituto momento decedentia.

4, 5. *Formidine nulla Imbuti spectent:* sine ulla formidine contemplentur.

5—11. Sensus: at quid judicas de muneribus quæ terra profert? quid de muneribus maris (unionibus, cett.), quibus Arabes et Indi ditantur? quid de spectaculis, de plausu populi et de honoribus qui debentur Quiritium favori? quo judicio, quo animi sensu, et quibus oculis illa tibi spectanda videntur? Qui timet quæ contraria et adversa sunt his, hæc eodem pacto miratur, quo is qui illa cupit; pavor autem, simulac res quædam improvisa utrumque opprimit, ab utraque parte cum dolore et molestia conjunctus est.

13, 14. *Si—Defixis oculis,* cett. significanter pro, si, quantus quantus est, percutitur? Qui re aliqua totus abripitur, is oculos in ea defigit, et animo atque corpore torpere et deficere incipit.

16. *Ultra quam satis est,* pro, ultra modum; qui in virtutis studio usque eo progredi tentat, quo nemo progredi potest, is operam perdit.

17—27. Distinxi hunc locum ita, ut ἀπόδοσις a versu 24 incipiat, et usque ad v. 27 producatur. Nexus sententiarum fere hic: Quod autem ad admirationem rerum, quibus beatiores exsplendescunt, attinet, admirare modo argentum, cett. supera divitiis alios; quicquid sub terra latet, ætas in lucem proferet, at ea quæ super terra nitent, sub terram defodientur atque condentur; licet enim divitiis et honoribus conspicuus oculos aliorum in te converteris, ibis tamen eo quo Numa et Ancus delati sunt.

17. *I nunc,* formula qua cum irrisione jubemus aliquem frustra aliquid tentare: inf. Epist. ii, 2, 76, *I nunc, et versus tecum meditare canoros. Argentum,* sc. factum, h. e. vasa argentea. *Marmor vetus,* veteres statuas, veterum Græcorum artificum opera ex marmore confecta. *Æraque:* intellige vasa, lebetes, et alia affabre ex ære facta: sup. Od. iv, 8, 2, *grata æra. Et artes,* artis opera: vid. sup. l. l. ad v. 5, et ad Sat. i, 4, 28.

19. *Loquentem,* verba facientem coram populo.

20. *Gnavus mane forum:* ad fœnus, ut videtur, exercendum, vel (ut sup. Sat. ii, 6, 23) ad fidem sponsione præstandam.

21. *Dotalibus,* non patriis, sed uxoris dote acceptis.

22. *Mutus,* homo ignobilis, uxoris dote dives factus, quicunque demum ille fuerit; *et, indignum! quod sit,* cett. et hic, indignum sane et vix ferendum! cum ignobiliore loco natus sit, animum tuum potius ad se, quam tu animum ejus ad te advertas.

Porticus Agrippæ, et via te conspexerit Appî,
Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi. Vis recte vivere? quis non?
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putes, ut
Lucum ligna? cave ne portus occupet alter;
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
Mille talenta rotundentur; totidem altera porro, et
Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.
Scilicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,
Et genus et formam regina Pecunia donat;
Ac bene nummatum decorat Suadela, Venusque.
Mancipiis locuples eget æris Cappadocum rex:

24. *Quicquid sub terra est*, cett. jam Lambinus comparat ex Sophoclis Ajace v. 639, Χρόνος φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται.

25, 26. *Quum bene notum*, cett. quamvis te (*bene notum*) et honoribus et magnificentia nobilem in Agrippæ porticu et via Appia conspiciendum præbueris. Ad pretiosissima opera quæ M. Vipsanii Agrippæ munificentiæ debebat populus Romanus, pertinebat quoque *porticus* prope Pantheon, ab eodem Agrippa exstructum; in hac beatiores deambulare, in *via Appia* autem curru maxime vecti volitare et se ostendere solebant; hinc sup. Epod. 4, 14, superbus quidam homo *Appiam mannis terere* dicitur. De *via Appia*, Roma Capuam et inde Brundusium ducente, ab *Appio Cæco*, Censore, magnifice strata, vid. Liv. ix, 29.

27. *Numa quo devenit et Ancus*, ut sup. Od. iv, 7, 15, *Nos, ubi decidimus, Quo pius Æneas, quo dives Tullus et Ancus, Pulvis et umbra sumus.*

28—38. *Si latus*, cett. Nexus et sensus: si ægrotas, morbum pelle remediis; si vis recte vivere, age, spretis voluptatis illecebris, virtutem, quæ sola te docere potest rectiora, sequere. Quodsi vero existimas, virtutem verbis tantum, non ipso virtutis exercitio, ut lucum arboribus tantum, non pio deorum cultu, constare, i, præfer virtuti divitias, intende cursum, ne alter citius portus occupet; cave, ne quid jacturæ facias in negotiis tuis; mille talenta rotunda; accipe ex manibus reginæ Pecuniæ quævis dona, et iis exsplendesce.

28. *Tentantur*, affliguntur; sic *tentare* sæpe de morbo.

29. *Quære fugam morbi*, quære remedia quibus in fugam compellatur morbus.

31. *Fortis—Hoc age*, fortiter aggredere virtutis opus, *omissis deliciis*, rejecto corporis voluptatis et mollioris vitæ fructu.

32. *Portus occupet. Portus occupare* jam est, portus prius altero occupare (φθάνειν), h. e. præoccupare: sup. Od. ii, 12, 28, *Interdum rapere* (oscula) *occupat;* Liv. i, 14, *bellum facere occupant;* idem i, 3, *Occupat Tullus in agrum Sabinum transire.* Mercator, qui prior altero in portu adveniebat, advectas merces majore pretio vendere poterat.

33. *Cibyratica—Bithyna negotia*, mercatores enim Romani ex urbe Phrygiæ, Cibyra, et e Bithynia (cf. sup. Od. i, 35, 7), merces suas petere solebant; quas quidem qui non maturius advehendas curabant, *negotia sua*, h. e. quæstum, *perdebant.*

34. *Rotundentur*, corradantur, ut summa rotundi numeri efficiatur. *Altera*, sc. mille talenta: Virg. Ecl. iii, 71, *Aurea mala decem misi; cras altera* (sc. decem) *mittam;* Terent. Heaut. iv, 4, 3, *Minas quidem jam decem habet a me filia;—Hasce —consequentur alteræ*, sc. decem minæ.

35. *Et quæ pars quadret acervum*, et quæ pars efficit, ut quatuor millium talentorum acervus fiat.

36, 37. *Fidemque:* nos, *Credit. Genus*, nobilitatem. *Formam*, pulchritudinem.

37. *Regina Pecunia:* pecunia, cui, ut dominæ (ut Horatius loquitur sup. Sat. ii, 3, 96), *omnia parent*, apposite appellatur *regina:* comparant Hesiod. 686, χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

38. *Ac bene nummatum decorat Suadela*,

Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scenæ præbere rogatus,
Quî possum tot? ait; tamen et quæram, et, quot habebo,
Mittam: post paulo scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum; partem, vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo,
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia præstat;
Mercemur servum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodicet latus, et cogat trans pondera dextram
Porrigere: Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet, is fasces dabit, eripietque curule,

Venusque: qui dives est, in ejus comitatu Suadela et Venus conspiciuntur, h. e. ei divitiæ speciem facundiæ et amabilis gratiæ obtendunt; is qui dives est, ab iis qui divitias admirantur facundus et amabilis habetur. De templo Veneri et Suadelæ, ut deabus παρέδροις, a Græcis exstructo, vid. Torrent.

39—46. Nexus et sensus: coacerva divitias, non quales sunt regis Cappadociæ, quem, nil nisi servos habentem, deficit pecunia, sed quales possedisse dicitur Lucullus, qui tam dives fuit, ut, quæ possideret, ipse nesciret. Hinc ille, rogatus aliquando, ut spectaculo edendo centum paludamenta suppeditaret, cum primum dubitasset se tot habere, rebus suis inspectis, non centum, sed quinque millia paludamentorum invenit. Illa enim domus, quæ non ita omnibus rebus abundat, ut quantæ illæ sint ipse dominus ignoret, tenuis et *exilis* est.

39. *Mancipiis locuples eget æris Cappadorum rex:* plurima incolarum Cappadociæ pars fuerunt servi, iique abjectissimi, vid. Cic. in Orat. P. Red. in Sen. c. 6; rex igitur Cappadocum dicitur *locuples mancipiis* sed *egens æris;* unde Cicero ad Atticum vi, 1, de Cappadocia (Asiæ Minoris provincia), *nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius.*

40. *Ne fueris hic tu,* ne tu, ut rex Cappadociæ, pecunia egueris, sive, hanc pecuniæ penuriam tu fugeris! Ultima in *fueris* per arsin producitur. *Chlamydes,* quæ fere fuerunt purpureæ.

44. *Tolleret,* sc. rei scenicæ curator, vel ædilis, a quo Lucullus rogatus fuerat.

45, 46. *Exilis,* inops, tenuis, ut sup. Od. i, 4, 17, *domus exilis Plutonia. Et dominum fallunt,* et ea, quæ supersunt, ipsi domino ignota sunt.

47. *Ergo Si res sola,* cett. *ergo,* si virtutem verba, sive nomen inane putas, et *res sola,* solæ divitiæ, te beatum reddere et præstare possunt.

48. *Opus,* sc. divitiarum colligendarum.

49. *Species* jam, ut ex sequentibus apparet, externus splendor, externa dignitas, honoris amplitudo. Cic. in Pis. cap. 11, *magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas consulis. Gratia,* favor populi. *Præstat,* pro (quod modo dictum est), *facit* et *servat.*

50—55. *Mercemur servum,* age mercare servum, qui, cum prodis in publicum, prætereuntium, quorum favorem ad consequendos honores tam salutando quam prensando tibi concilies, nomina suggerat; hinc ejusmodi servus vocabatur *nomenclator.*

51. *Fodicet,* iterum iterumque impellat. *Et cogat,* et te incitet, *trans pondera dextram Porrigere,* dextram trans ea, quæ obstant, extensam porrigere transeuntibus, pro simplice, prensare. Quid per *pondera* intelligendum sit, relictum est divinationibus. Hinc variæ in hoc loco explicando allatæ sunt ab interpretibus opiniones. Ferrarius de Re Vest. iii, 2, cujus explicationem acriter defendit Fea, intelligebat *pondera togæ,* sive infimum togæ limbum, quo manus tegebatur. Sed si hoc voluisset Horatius, eum vix vocem *togæ* omissurum fuisse existimes. Equidem per *pondera* intelligo quævis molesta obstacula, viam intersepientia, trans quæ dextra inclinato corpore porrigi debebat prætereuntibus.

Cui volet, importunus ebur: Frater, Pater, adde;
Ut cuique est ætas, ita quemque facetus adopta.
Si, bene qui cœnat, bene vivit, lucet, eamus,
Quo ducit gula: piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
Differtum transire forum populumque jubebat,
Unus ut e multis populo spectante referret
Emtum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti, Cærite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
Nil est jucundum; vivas in amore jocisque.
Vive, vale: si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

52. *Hic multum*, cett. sunt verba nomenclatoris: *Hic*, digitum scilicet in prætereuntem intendit nomenclator. *In Fabia —Velina*, nomina tribuum.

53—55. *Cui libet, is fasces*, cett. hic dabit (*fasces*) consulatum ei cui illum dare libet, et eripiet (*ebur*) sellam eburneam, h. e. curulem, ei cui illam eripere volet; designat igitur jam nomenclator viros quorum in suffragiis ineundis multum valebat potentia et auctoritas. *Importunus* jam dicitur, qui honores petenti importune adversatur. *Frater, Pater, adde; Ut cuique est ætas*, cett. ejusmodi virum appella, et pro cujusque ætate adde vel familiariter *Frater* vel verecunde *Pater*; si in tua ætate constitutus est, dic *Frater*, si est senex, dic *Pater*. *Frater*, sic de intimis amicis: sup. Epist. i, 3, 35, *fraternum fœdus*, et inf. i, 10, 4, *fraterni amici*. *Adopta*, tanquam adoptatum, tanquam in gentem tuam transierit, appella.

56. *Lucet*: age, jam dies illucescit: *piscemur, venemur*, pro vulgari, ut lautas nobis comparemus epulas; ideo jam poeta dixit, *piscemur, venemur*, ut captaret occasionem obiter carpendi *Gargilium*, ridiculum venatorem. Is enim, cum venatum iret, ut oculos hominum in se converteret, mane frequens forum transire solebat, retia, jacula, servos, mulos, cett. secum ducens, quasi magnam e venatione prædam reportaturus esset. Sed ecce! e multis mulis unus tantum nil nisi aprum, nec eum quidem captum vel fixum, sed emtum reportat. Nos quoque non raro e venatione videre solemus redeuntes, qui gestant manticam, non lepore ab ipsis percusso, sed emto turgentem.

60. *Unus ut*, eo eventu, ut unus mulus, cett. *Populo spectante*, et simul ridente.

61. *Crudi*, ita dicuntur, qui tam largiter se ingurgitarunt, ut cruditate laborent, asoti. *Tumidique*, sc. epulis, ut apud Persium iii, 98, *turgidus hic epulis*. *Lavemur*: quamquam enim iis, qui cibos nondum concoxerunt, perniciosa est lavatio, ea tamen non abstinebant homines gulosi. Huc pertinet locus Juvenal. Sat. i, 142, 143, *Pœna tamen præsens, cum tu deponis* (in balneo) *amictus Turgidus, et crudum pavonem in balnea portas*. *Cærite cera digni*, digni qui jure suffragii privati fiant ærarii, h. e. tributi loco æra pendentes. *Cærites*, scilicet, incolæ urbis *Cære* in Etruria, donati quidem sunt a Romanis civitate, sed sine jure suffragii: vid. Gell. N. A. xvi, 13. Hinc cives, qui notati a censoribus perdebant jus suffragii, in tabulam referebantur, sive classi adscribebantur, cui adscripti quoque fuerunt Cærites.

63. *Remigium vitiosum*: sicuti *remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei*, h. e. sicut vitiosi et corporis sensuumque voluptati dediti socii Ulyssis, qui interdictæ voluptatis fructum prætulerunt patriæ. *Interdicta*: monuerat Ulysses socios, ne Circes poculis et Sirenum cantibus se capi paterentur, sed frustra. Ad *remigium vitiosum* Horatius, ut sæpe alibi (vid. sup. ad Epist. i, 2, 42), particulam comparationis *sicuti*, *veluti*, omisit.

65. *Mimnermus*, poeta Colophonius vel Smyrnæus, qui scripsit carmina elegiaca

EPISTOLA VII.

AD MÆCENATEM.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui,
Si me vivere vis recteque videre valentem,
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mæcenas, veniam; dum ficus prima calorque
Designatorem decorat lictoribus atris;
Dum pueris omnis pater et matercula pallet;
Officiosaque sedulitas, et opella forensis
Adducit febres, et testamenta resignat.
Quodsi bruma nives Albanis illinet agris,

in re amatoria versantia. *Mimnermi* laudes Propert. i, 9, 11, 12, complexus est his duobus versibus : *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero; carmina mansuetus lenia quærit Amor. Mimnermi* versus autem, quos respexit Horatius, Cruquius e Plutarcho et Muretus e Stobæo attulit: *τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσῆς* Ἀφροδίτης; Τεθναίην, ὅτε *μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι.*

67. *Istis*, sc. quæ dixi de felicitate, quam una virtus dare potest.

EPISTOLA VII.

Poeta longiorem in villa, ubi corporis reficiendi causa commorabatur, absentiam apud Mæcenatem excusat, dum, se ibi quoque beneficiorum ab eo acceptorum memorem vivere, fidem facit. Tum addit narratiunculam de nobili causarum patrono Philippo et præcone Mena, qua, quantum sæpe (v. 96,) *dimissa petitis præstent*, h. e. quam longe præsens rerum nostrarum conditio præferenda sæpe sit ei quam petimus, docere studet.

1, 2. *Quinque dies*, cett. cum a te, Mæcenas, in villam meam secederem, me quinque tantum dies ibi commoraturum esse tibi promisi; sed (*mendax*) non steti his promissis, nam tu jam totum Sextilem expectas meum reditum. Mensis *Augustus* vocatur *Sextilis*, quia ille ex prisca mensium numerandorum ratione et ordine, qui a mense Martio incipit, *sextus* est. *Atqui*, verum enimvero, attamen, nihilominus tamen.

4 sqq. *Dabis—veniam*, sc. diutius in villa mea delitescendi (*dum*) hoc anni tempore, quod, grave valetudini, et morbos et mortem adducere solet. Scripsisse videtur hanc epistolam sub initio mensis Septembris, appropinquante jamjam autumno, qui supra quoque Sat. ii, 6, 19, *gravis et Libitinæ quæstus acerbæ* vocatur. Breviter autem et eleganter Horatius descripsit tempus autumni (*dum prima ficus et calor decorat*) quo fici maturitatem trahunt, et solis fervor perniciosam in corpora vim habet.

6. *Designatorem. Designator*, qui ordinem in funere servandum moderatur, et suum cuique, qui funus sequitur, locum *designat* : nos, *Ceremonien-Meister, Marschall, Leichenbitter. Decorat designatorem*, facit, efficit, ut designator funerum *decoretur* (honorifice cingatur) *atris lictoribus* : *lictores atri* (atra veste induti) erant administri, qui, sicut lictores consulibus, ita præsto adessent designatori ad populum submovendum, et ad alia in funere subeunda officia: vid. Kirchm. de Fun. Rom. iv, 9.

8. *Officiosaque sedulitas, et opella forensis*: varia officiorum genera et varia negotia, quæ in urbe viventi a primo mane usque ad noctem *per caput et circa saliunt latus*, suaviter Horatius sup. Sat. ii, 6 inde a v. 20 enarravit.

9. *Testamenta resignat* : qui moriuntur, eorum post mortem testamenta aperiuntur; facete igitur autumnale tempus, quo maxime mori solent homines, *resignare testamenta* dicitur.

10—13. *Quodsi bruma*, cett. redeunte vere demum ad te redibo ; hiemem enim valetudinis confirmandæ causa in oris ma-

Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet,
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Non, quo more piris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
Jam satis est. At tu quantumvis tolle. Benigne.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinquis.
Prodigus et stultus donat, quæ spernit et odit.
Hæc seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus;
Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis.
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.

ritimis transigam. *Quodsi* jam de tempore pro, cum, quando; exempla dedit ad h. l. Lambinus. *Nives illinet*, adsperget, immittet: *Albanis* (Schol. Cruq. *Latinis*) *agris*, montes certe Latini nive obtecti conspiciebantur hieme.

11. *Ad mare*, sc. inferum. Lambinus sinum Tarentinum intelligendum esse suspicatur, cui suspicioni favet v. 45, et locus sup. Od. ii, 6, 10 sqq. *Sibi parcet:* sibi cavebit ab iis quæ valetudini nocent, diligentem valetudinis curam habebit; sic sup. Sat. i, 4, 127, *mortis metu sibi parcere:* nos quoque hoc sensu dicere solemus, *sich schonen.*

12. *Contractusque leget: contractus*, sc. in locum angustum. Horatius ait, se, cum ex agris late patentibus se recepisset in tectum vel cubiculum angustius, *contractum* (συνεσταλμένον) ibi tempus legendo fallere velle. Similiter Horatius sup. Sat. ii, 3, 11, *tectum tepidum*, ut locum carminibus scribendis aptum, laudat.

14—19. *Tu me fecisti locupletem* cett. tu me beasti donis, non levioribus, non piris, quæ, nihil fere pretii habentia, obtrudit rusticus se adeuntibus, non donis quæ prodigus et stultus, quia nihil pretii iis statuit, largiri solet, sed talibus, qualia vir bonus et sapiens iis, quos illis dignos censet, dare paratus est. *Calaber hospes*, pro quovis rustico.

15. *Vescere sodes.* Lepide Horatius rusticum quendam ad rusticorum ingenium colloquentem inducit cum homine qui illum salutatum venerat: rusticus hospes offert hospiti pira, *vescere sodes*, inquiens; hospes sumit quædam, addens, *jam satis est;* at sume tibi, ait rusticus, quotquot sumere tibi placet: hospes, plura pira sumere nolens, respondet, *benigne.* Utuntur hac voce, qui urbane aliquid recusant, plane ut v. 62, ubi additur explicatio, *Neget ille mihi?* nos, *sehr gütig, aber ich danke dafür;* sic καλῶς apud Græcos.

18. *Tam teneor dono*, cett. Egregie in hoc quoque versu vulgaris hominum in dono aliquo recusando sermo exprimitur: donum tuum æque mihi gratum est, ac si illud accepissem: nos, *ich nehme es für empfangen an.*

19. *Hæc porcis hodie comedenda relinquis*, en rusticum vel hominem inurbanum!

21. *Hæc seges*, cett. Ejusmodi sparsa a stultis et prodigis dona nunquam gratos animi sensus protulerunt, nec unquam proferent.

22. *Vir bonus et sapiens*, qualis tu es, Mæcenas, *dignis ait esse paratus* (ὁ καλὸς κἀγαθὸς τοῖς ἀξίοις φησὶν εἶναι πρόθυμος), Græca constructio pro, *se paratum esse dignis*, h. e. iis qui donis et beneficiis digni sint: Catull. iv, 2, *Phaselus ille, quem videtis, hospites, Ait fuisse navium celerrimus.*

23. *Nec tamen*, cett. idem tamen probe scit, quid intersit inter vera et falsa, inter proba et improba, inter sincera et assimulata, h. e. idem tamen probe scit, qui donis digni, quive donis indigni sint. *Lupinus*, leguminis genus (*Lupine, Feigbohne*); *lupinos* autem non tantum pueri in ludis puerilibus pro nummis, sed etiam histriones in comœdiis pro auro annumerare solebant; hinc apud Plaut. Pœnul. iii, 2, 20, *lupini* vocantur *aurum Comicum.*

24. *Dignum præstabo me etiam pro laude merentis:* ego quoque (*pro laude merentis,*

Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos;
Reddes dulce loqui; reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cinaræ mœrere protervæ.
Forte per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti; pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra:
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno:
Nec somnum plebis laudo, satur altilium, nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudasti; rexque paterque
Audisti coram; nec verbo parcius absens:

h. e. secundum vel juxta laudem merentis), ut laus patroni de me bene merentis postulat, dignum me præstabo acceptis beneficiis; sive, ego quoque respondebo donis quæ ab insigni meo patrono accepi.

25. *Quodsi me noles usquam discedere:* quodsi cupies, me nusquam a te abire; sed semper tibi Romæ adesse et lateri tuo adhærere, pristinam corporis firmitatem et pristinum animi vigorem mihi reddas necesse est.

26. *Forte latus. Latus* vel *latera* passim de corporis viribus, quia tam virium robur, quam earum defectus, in lateribus præcipue sentitur; Horatius igitur, quia corporis vires eum deficere cœperant, reddi sibi optat *forte latus. Nigros angusta fronte capillos:* ergo niger olim capillus, frontis angustæ decor, jamjam cœpit albescere.

28. *Inter vina fugam Cinaræ mœrere protervæ:* respexit Horatius rem quam ignoramus. Fortasse Cinara *proterva* (nos, *schelmisch, schalkhaft*), cum aliquando post amatoriam, ut videtur, altercationem fugisset Horatium, hac fuga ejus animum oppleverat mœrore, quem ille ne inter pocula quidem dissimulare potuit. Ceterum *Cinara*, ut ex hoc loco apparet, et sup. Od. iv, 1, 3, 4, *Non sum, qualis eram bonæ Sub regno Cinaræ*, cf. inf. Epist. i, 14, 33, præ aliis omnibus puellis placuisse videtur Horatio.

29—39. *Forte per angustam*, cett. nexus sententiarum: Non sum homo qui apud te, Mæcenas, pasci et pinguescere volui; non in domum tuam, ut nitedula in cumeram frumenti, irrepsi; nam si comparor cum nitedula in fabulis, qui unice spectaverim hoc, ut apud te pinguescerem, omnia a te accepta reddere paratus sum. *Nitedula* et *nitela*, murium agrestium genus: formata hæc vox videtur a *nitendo, enitendo*, quia mures saltu enituntur in loca superiora: sunt, qui putent, *nitelam* seu *nitedulam* esse bestiolam quam Græci dicunt *δενδροβάτην*; sed *δενδροβάτης* mihi videtur potius esse sciurus (*das Eichhorn*), qui non repere solet in *cumeram frumenti*: de *cumera*, vid. sup. ad Sat. i, 1, 53. Pro *nitedula* omnes fere codd. exhibent *vulpecula*. Sed quis hanc lectionem non ad librariorum somnia referat? Vel quis Horatium usque eo rerum naturalium imperitum fuisse sibi fingat, ut *vulpeculæ* aliquid tribueret quod plane ejus naturæ repugnat? Hinc Bentleius, qui dextris Musis dextroque Apolline restituit *nitedula*, sibi temperare non potuit, quin in hæc verba erumperet: "*Vestram fidem, Venatores, Rustici, Physici! Frumento vescitur vulpecula?*" Et tamen fuerunt nostra ætate, qui stultissimæ lectionis patrocinium susciperent!

31. *Pleno*, impleto frumenti granis. *Tendebat*, contendebat, significantius quam tentabat.

34. *Hoc ego si compellor imagine*, si ad me transfertur hæc fabula, quasi ego quoque hoc consilio, ut muneribus a te accipiendis fruerer, in tuam, Mæcenas, amicitiam adrepserim, cuncta *resigno*, reddo: sup. Od. iii, 29, 54, *si celeres quatit* (Fortuna) *Pennas, resigno quæ dedit*.

35, 36. *Nec somnum plebis*, cett. Sensum hi duo versus mihi fundere videntur hunc: Quemadmodum autem ego non is sum, qui post cœnam plebis more somno et inertiæ indulgere cupiam, ita illud otium, ubi libere mihi vivere et studiis meis va-

Inspice, si possum donata reponere lætus.
Haud male Telemachus, proles patientis Ulyssei:
Non est aptus equis Ithace locus; ut neque planis
Porrectus spatiis, neque multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent: mihi jam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis, causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque, foro nimium distare Carinas,
Jam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
Abrasum quendam vacua tonsoris in umbra,
Cultello proprios purgantem leniter ungues.

care possum, summis quibusque divitiis præfero. Horatius igitur Mæcenati, se neutiquam lautioris vitæ causa ejus amicitiam petiisse, satis aperte dicit. *Altilium:* ad lautas epulas pertinent *altiles*, h. e. aves (anseres, gallinæ, cett.), quæ *aluntur* et saginantur in aviario. *Divitiis Arabum:* sup. Od. i, 29, 1, *beatæ Arabum gazæ.*

37, 38. *Sæpe verecundum*, cett., tu ipse sæpe me ut hominem verecundum laudasti, et ego te, non tantum coram sed etiam absens, *regem* et *patrem* celebravi et veneratus sum. *Audit* aliquis *rex*, qui nomine regis insignitur, pro rege habetur.

39. *Inspice, si*, cett. dixi modo, me, si forte ego tibi videar similis nitedulæ ex fabulis, *cuncta resignare velle;* vide igitur *(si)* an ea quæ mihi donasti *(lætus)* promto paratoque animo *(reponere)* reddere possim. *Reponere*, pro, reddere: Plaut. in Pers. i, 1, 38, *Ut mihi des nummos sexcentos—Quos continuo tibi reponam in hoc triduo, aut quatriduo.* Senec. de Benef. iv, 32, *Quid cuique debeam, scio, aliis post longum diem repono, aliis in antecessum.*

40—43. Telemachus quoque equos, dono sibi a Menelao oblatos, generoso animo recusavit. *Patientis* (*πολυτλήμονος, πολύτλαντος*), eodem sensu Ulysses sup. Epod. 17, 16 dicitur *laboriosus. Non est aptus equis Ithace locus*, cett. non possum equos mihi oblatos accipere, nam patria mea Ithaca non apta est alendis equis; aptiores alendis equis sunt lati campi, quibus tu imperas. Expressit Horatius Homer. Odyss. iv, 601 sqq. "*Ιππους δ' εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξομαι, ἀλλά σοι αὐτῷ Ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα· σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις Εὐρέος.—Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὔτ' ἄρ' δρόμοι εὐρέες, οὔτε τι λειμών.* *Ut*—*Porrectus*, utpote, vel quippe porrectus, porrectus nempe; sic *ut* apud Plaut. Curcul. ii, 1, 2, *Ut qui*, cett. quippe qui.

44. *Regia Roma*, ut sup. Od. iv, 14, 44 *domina Roma*, et Od. iv, 3, 13 *Roma princeps urbium.*

45. *Vacuum*, ut inf. Epist. ii, 2, 81, *vacuæ Athenæ:* loca dicuntur *vacua*, ubi a rebus negotium facessentibus remoti in bono otio nobis vivere et studiis nostris vacare possumus; similiter sup. Epod. 5, 43 *Neapolis* dicitur *otiosa*. *Imbelle Tarentum*, ubi tranquilla et pacata erant omnia *(das friedliche, stille Tarent)*. Tarentini, cum gauderent omni rerum affluentia, alieni a bello et vitæ molliori dediti fuerunt; hinc ab Horatio sup. Sat. ii, 4, 34, et Ovid. Metam. xv, 50, *Tarentum* dicitur *molle.*

46 sqq. *Strenuus*, cett. Jam Horatius, ut ostendat, quam stulte agant, qui, non acquiescentes in ea, qua utuntur, sorte, lautiora et ampliora appetunt, suavem narrationem adspergit de præcone quodam, Vulteio Mena, qui, cum a Philippo, nobili jurisconsulto, se adduci passus esset, ut, agellum sibi mercatus, ex præcone fieret rusticus, stultum, quod ceperat, fuisse consilium experientia edoctus est. *Philippus*, si spectes laudes quas Cicero passim *L. Philippo Q. F. e Marciis* (vid. Ernest. Clav. Cic. s. v. *L. Philippus)* tribuit, jure meritoque jam vocatur *strenuus* et *fortis.*

47, 48. *Ab officiis*, quæ Philippus in foro causas pro clientibus dicendo obierat; *Carinas*, intellige urbis regionem ubi habitabat Philippus; ibidem fuerunt ædes Ciceronis, a majoribus hæreditate acceptæ, et Pompeii: Vet. Schol., *Carinæ locus apud Tellurem, ubi est Pompeiana domus.*

Demetri (puer hic non læve jussa Philippi
Accipiebat), abi, quære, et refer: unde domo, quis,
Cujus fortunæ, quo sit patre, quove patrono.
It, redit et narrat: Vulteium, nomine Menam,
Præconem, tenui censu, sine crimine notum;
Et properare loco, et cessare, et quærere, et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et, post decisa negotia, Campo.
Scitari libet ex ipso, quæcunque refers: dic
Ad cœnam veniat. Non sane credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
Respondet. Neget ille mihi? Negat improbus, et te
Negligit aut horret. Vulteium mane Philippus

49, 50. *Conspexit, ut aiunt*, cett. hunc locum ita intelligo: Philippus, dum queritur de molestia quam sibi grandævo domum redeunti creet via longior, conspicit aliquem otiose in tonstrina sedentem, unguesque sibi (*leniter*) placido tranquilloque animo purgantem. Invidia tactus hujus felicioris hominis adspectu, servum, qui, quis sit ille, percontetur, in tonstrinam mittit, cett. Ipsa hæc narratio eo, quod personæ tam loquentes quam agentes inducuntur, multo, ut alibi, fit suavior et vividior: rem omnem autem, ut probaret sententiam, eos tantum recte felices dici posse, "qui sorte sua contenti vivant," finxisse videtur Horatius. *Abrasum* (alii *adrasum*, sed lectionem *abrasum* confirmat plurimorum Codd. auctoritas) Fea post Marcilium et alios explicat, libertinum, quia capitis crines abrasi fuerint manumissis; sed libertinus, præcipue jam in tonstrina sedens, vix dictus est simpliciter *abrasus*. Equidem puto, Menam, postquam ejus barba abrasa fuit a tonsore, otiandi causa in *vacua tonsoris umbra* (h. e. in otiosa tonstrina, de voce *vacuus* vid. sup. ad v. 45) remansisse, et in hoc otio ipsum sibi *leniter* (nos, *mit Wohlbehagen*) ungues purgasse. Lectio *adrasum* pro, leviter rasum vel semirasum, nuperrime nacta est defensorem in Heidelb. Jahrb.

51. *Proprios*, non aliorum, ut tonsor, sed suos ipsius ungues.

52. *Non læve*, ergo dextre, h. e. recte, scite, prudenter.

53. *Unde domo, quis*, cett. Obversatus videtur Horatio modus, quo apud Homerum exquiruntur ignoti et peregrini; sic Telemachus ad Minervam Odyss. i, 170, Τίς; πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες; *Quo sit patre:* si Philippus in *abraso* agnoscere potuisset *libertum*, non servum de ejus patre quærere jussurus fuisset.

56. *Tenui censu*, in tenui re constitutum, cujus res secundum censum erat tenuis; similiter sup. Od. ii, 15, 13, *census brevis*. *Sine crimine notum*, nullo crimine iis, quibuscum vivit, notum; innocentis igitur vitæ laudem Menæ tribuebant ii quibus ille notus erat.

57. *Et properare loco, et cessare:* rem aliquam suo tempore aut intentius aut remissius agere. *Loco:* quæ opportuno tempore fiunt, *loco* fieri dicuntur: cf. sup. Od. iv, 12, 28, *Dulce est desipere in loco*. *Quærere* simpliciter pro, rem quærere, colligere: sup. Sat. i, 1, 92, *Denique sit finis quærendi;* inf. Epist. i, 15, 32, *Quicquid quæsierat, ventri donabat avaro;* Terent. Adelph. v, 4, 15, *Contrivi in quærundo vitam atque ætatem meam*. *Uti*, sc. re quæsita.

58. *Parvisque sodalibus*. Parvi sodales, qui humilioris conditionis, vel in parvo pretio atque honore sunt: dixerat Horatius de se ipso v. 44, *Parvum parva decent*. *Et lare certo*, intellige domum propriam et peculiarem, e qua a nemine pelli poterat Vulteius.

59. *Ludis*, sc. scenicis. *Post decisa negotia*, postquam Mena ut præco vel scrutarius (v. 65) negotia sua transegit. *Campo*, sc. Martio, ubi animi recreandi causa juvenes virique convenire, ambulare, natare, et aliis gymnasticis exercitationibus detineri solebant.

60. *Quæcunque*, omnia illa quæ.

62. *Benigne:* apte vertit Vossius, *Dank für die Ehre:* vid. ad v. 16.

63, 64. *Improbus*, illepidus, inficetus, ineptus, qui, quod honori sibi ducere debebat, repudiat. De voce *improbus* cf. sup. ad Sat. ii, 6, 29. *Horret*, te, ut virum

Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat, et salvere jubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem, et mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset; denique quod non
Providisset eum. Sic ignovisse putato
Me tibi, si cœnas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.
Ut ventum ad cœnam est, dicenda tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi sæpe
Occultum visus piscis decurrere ad hamum,
Mane cliens et jam certus conviva, jubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis, agrum cœlumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus:
Et, sibi dum requiem, dum risus undique quærit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet, uti mercetur agellum.
Mercatur: ne te longis ambagibus ultra,
Quam satis est, morer; ex nitido fit rusticus, atque
Sulcos et vineta crepat mera, præparat ulmos,
Immoritur studiis, et amore senescit habendi.

nobilem, adire non audet, sive præ verecundia te exhorrescit; verecundia enim nonnunquam cum timore vel horrore quodam conjuncta est.

65. *Vilia scruta*, intellige detritas vestes, instrumenta, et multa alia, tempore et usu viliora facta. Ejusmodi merces (nos, *Trödelwaare*) venales habebant *scrutarii*. Jam vero cum Menæ in auctionibus, ubi ille præco pretia licitantium pronunciabat, commoda rerum obsoletarum coemendarum suppeditaretur occasio, quomodo factum sit, ut præco simul esset scrutarius, facile apparet. *Tunicato popello*, intellige homines de plebe, opifices, tabernarios, cett., qui non toga, sed tunica utebantur.

66. *Occupat*, opprimit; nos, *er überrascht*. *Salvere*, sc. eum.

67. *Philippo Excusare laborem, et mercenaria vincla*, se excusare apud Philippum labore et mercenariis vinculis: per *vincula mercenaria* intellige officia præconi pro constituta mercede obeunda: minus recte vertit Vossius, *Handelsgeschäfte*.

68. *Domum*, in ædes Philippi; *venisset*, salutandi causa.

69. *Providisset eum*, eum venientem vidisset, observasset: Plaut. Asin. ii, 4, *optume; quamdudum tu advenisti? Non hercle te provideram; quæso, ne vitio vertas, Ita iracundia obstitit oculis.*

71. *Post nonam*, apud nos post tertiam horam pomeridianam.

72. *Dicenda, tacenda* (ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα), digna et indigna auditu, apta et inepta.

73. *Dimittitur*, sc. domum.

73—76. *Hic, ubi sæpe*, cett. Hunc locum ita interpretor: *Hic* (Mena), *ubi* (postquam) *sæpe* sicut *piscis ad hamum occultum* ad ædes Philippi *decurrere visus* est, *Mane* (scilicet Philippi salutandi gratia) *cliens et jam certus conviva, jubetur*, cett. De particula comparandi *sicut*, ad *piscis* omissa, cf. sup. ad Epist. i, 2, 42. *Indictis*, sc. a consule; *Latinis*, sc. feriis.

77—79. *Mannis:* cf. sup. ad Epod. 4, 14. *Sibi dum requiem quærit*, dum ipse in posterum vitam sectari vult quietam, inertem, et negotiorum molestiis liberam. *Risus*, intellige omnia quæ vitam exhilarant.

80. *Septem sestertia*, septem millia sestertiûm.

82. *Ultra, quam satis est*, nimis, præter modum.

83. *Ex nitido*, ex elegantioris cultus homine urbano.

Verum ubi oves furto, morbo periere capellæ,
Spem mentita seges, bos est enectus arando;
Offensus damnis, media de nocte caballum
Arripit, iratusque Philippi tendit ad ædes.
Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus,
Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi. Pol, me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.
Quod te per Genium, dextramque, Deosque Penates
Obsecro et obtestor, vitæ me redde priori.
Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
Præstent, mature redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede, verum est.

EPISTOLA VIII.

AD CELSUM ALBINOVANUM.

Celso gaudere, et bene rem gerere, Albinovano,
Musa rogata, refer, comiti scribæque Neronis.
Si quæret, quid agam, dic, multa et pulchra minantem,

84. *Crepat:* vid. sup. ad Od. i, 18, 5. *Præparat ulmos,* aptas reddit ulmos applicandis vitibus.

85. *Immoritur studiis:* qui totus est in aliqua re, vel se totum alicui rei tractandæ devovet, is *studio* hujus rei *immori,* et is qui in colligendis divitiis ita se macerat et conficit, ut ante diem senescere videatur, eleganter *habendi amore senescere* dicitur; sic γηράσκειν apud Græcos.

87. *Mentita* est, elusit, fefellit; sic sup. Od. iii, 1, 30, *fundus mendax.*

89. *Iratusque,* sibi ipsi, quod passus fuerat se impelli, ut vitam quietam et jucundam mutaret cum vita inquieta et injucunda.

90. *Scabrum,* plenum squaloris et sordis, horridum; nam postquam Mena *ex nitido* (v. 83) factus erat *rusticus,* externum corporis cultum neglexit.

91. *Durus,* duri laboris patiens, ut inf. Epist. i, 16, 70, *sine pascat durus aretque. Attentusque,* sc. ad rem, h. e. avarus.

93. *Ponere nomen,* imponere, dare: sup. Sat. ii, 3, 48, *qui tibi nomen Insano posuere.*

96—98. *Qui semel adspexit,* vidit, animadvertit, intellexit. *Quantum dimissa petitis Præstent,* eam vitæ conditionem quam reliquit, multo meliorem esse illa quam appetiit. *Verum est,* æquum, rectum, fas est, decet; hinc inf. Epist. i, 12, 23, junguntur *verum* et *æquum,* et sup. Epist. i, 1, 11, *verum* et *decens:* multa exempla de hac significatione vocis *verum* dederunt Gronov. et Drakenb. ad Liv. ii, 48, § 2.

EPISTOLA VIII.

Horatius semet ipsum, ut hominem minus mente quam corpore validum, sive ut hominem, *malo,* quod vocant, *hypochondriaco* laborantem, et tam amicorum quam medicorum consiliis obnitentem, describit. Celsus Albinovanus, ad quem scripta est hæc epistola, idem esse videtur quem sup. Epist. i, 3, 15 sqq. ut poetam, aliorum scrinia compilantem, commemorat. Nec spirat hæc epistola illum amorem et molliores illos animi sensus, quos passim Horatius erga alios amicos in carminibus suis expressit.

1—3. Pro simplice epistolarum apud Latinos inscriptione *salutem,* utitur jam Horatius formula quam Græci præfigere solent epistolis, χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. *Comiti scribæque Neronis:* in comitatu sive in cohorte Tiberii Claudii Neronis, tum in

Vivere nec recte, nec suaviter: haud quia grando
Contuderit vites, oleamve momorderit æstus,
Nec quia longinquis armentum ægrotet in agris;
Sed quia, mente minus validus, quam corpore toto,
Nil audire velim, nil discere, quod levet ægrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno;
Quæ nocuere, sequar; fugiam, quæ profore credam:
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat, quo pacto rem gerat et se;
Ut placeat juveni, percontare, utque cohorti.
Si dicet, Recte; primum gaudere; subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

terris orientalibus cum exercitu versantis (vid. Wetzel. sup. in Argum. ad Epist. i, 3) erat scriba (nos, *Secretair*) *Celsus Albinovanus*. *Minantem*, molientem et me perficere velle profitentem. Quæ fuerint *multa* illa et *pulchra* (grata, jucunda, præclara) quibus valetudinis causa operam dare Hor. non potuit, quis divinet? Locutio *minari aliquid*, sup. Sat. ii, 3, 9 (*Atqui vultus erat multa et præclara minantis,*) ad carmina ab Horatio expectata referenda est.

4—6. *Haud quia grando*, cett. ego crucior autem, non ut cruciari solent homines divites et avari, ubi vel grando vites perdidit, vel solis æstus oleas exussit, vel morbus armenta tentavit; sed mens mea male se habet et malo torpore deprimitur. *Grando* (χαλαζοκοπία) *Contuderit*, verberaverit, sup. Od. iii, 1, 29, *Non verberatæ* (sollicitant) *grandine vineæ*. *Momorderit æstus:* mordere, pro, *urere*, tam de frigore (sup. Sat. ii, 6, 45, *Matutina parum cautos jam frigora mordent*), quam de nimio solis calore.

6. *Longinquis in agris:* Romanorum enim beatiores armenta in remotis regionibus, præcipue in Calabria et Lucania, ubi erant bona pascua, alere solebant: sup. Epod. 1, 27, 28, *Pecusve Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua:* cf. Od. i, 31, 5.

7. *Mente minus validus, quam corpore;* morbus enim, qui nunc vocatur *hypochondria*, non tam in toto corpore, quam potius in mente sedem suam habet.

8. *Nil audire velim*, cett. quæ sequuntur egregie ingenium et naturam hominis *hypochondriaci* ante oculos ponunt.

9 sqq. Ad *offendar*, *irascar*, *sequar*, *fugiam*, *amem*, repete *quia*.

10. *Cur*, ideo, quod Plin. Epist. iii, 5, *Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem*. Alia exempla ex Cicerone et Livio collegit Lambinus. *Funesto veterno*, pernicioso mentis torpore, languore.

12. *Ventosus*, venti instar mutabilis, inconstans, varius. Sic inf. Epist. i, 9, 37, *plebe ventosa*.

13. *Rem gerat*, ut scriba apud Neronem; *et se*, et quid rerum ipse gerat.

14. *Juveni*, Tib. Cl. Neroni.

17. *Ut tu fortunam*, cett. Qualem tu, Celse, in fortuna, quæ tibi nunc arridet, erga nos præbebis, tales erga te nos præbebimus; si me, veterem tuum amicum, præsente tua fortuna, ut antea, amabis, vicissim ego te amabo.

EPISTOLA IX.

AD CLAUDIUM NERONEM.

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias: nam, quum rogat, et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
Munere quum fungi propioris censet amici,
Quid possim, videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer;
Dissimulator opis propriæ, mihi commodus uni.
Sic ego, majoris fugiens opprobria culpæ,
Frontis ad urbanæ descendi præmia. Quodsi
Depositum laudas ob amici jussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

EPISTOLA IX.

Horatius, dum amicum suum, Septimium, ut virum fortem bonumque Tib. Claud. Neronis favori et benevolentiæ commendat, singularem, qua ipse apud hunc principem fruatur, gratiam gloriose extollit. Quam carus autem Horatio fuerit Titius Septimius, poeta tragicus, (vid. sup. ad Epist. iii, 9,) luculenter ex oda sexta libri secundi apparet.

1—6. Hic locus, mutatis distinctionibus, mihi ita cohærere videtur: *Quanti me facias, Claudi, unus nimirum* (profecto) *intelligit Septimius* (additur ratio cur id unus intelligat Sept.); *nam, quum rogat—quum censet—quid ego possim* apud te, *me ipso valdius* (clarius) *videt ac novit*. *Nimirum*, profecto, sine dubio: Cic. de Orat. c. 4, *Sed nimirum majus est hoc quiddam, quam homines opinantur:* idem ad Attic. ix, 9, *Itaque nimirum hoc illud est, quod Cæsar scribit in ea epistola, cujus exemplum ad te misi*. *Prece cogit*, precibus me expugnat. *Scilicet ut*, eo nomine, *ut coner, se* (Septimium) *tibi laudare et tradere*, commendare.

4. *Dignum mente domoque legentis honesta Neronis:* tanquam hominem, qui Neronis, cui nil, nisi quod pulchrum et honestum est, placet, *menti* (sentiendi judicandique rationi) respondeat, dignusque sit, quem ille ad eos quibuscum in domo sua versatur (ad amicos suos) recipiat.

5, 6. *Munere quum fungi propioris censet amici:* et cum porro *censet*, me apud te *fungi propioris amici munere*, h. e. me arctiore tecum conjunctum esse amicitiæ vinculo. *Valdius*, rectius, melius, magis; observa Horatii modestiam et urbanitatem: inf. in Epist. ad Pis. 321, *Valdius delectat*.

8. *Sed timui, ne*, cett. sed timui, ne in suspicionem venirem, me consulto elevasse meam apud te auctoritatem.

9 *Dissimulator opis propriæ*. *Ops* vel *opis*, ut *potentia*, passim de gratia, qua quis multum pollet, multum efficere potest; vocat autem hanc *propriam*, quasi ea *(mihi commodus uni)* unice in suum ipsius commodum utatur.

10. *Majoris culpæ:* nam qui alium, quem pro gratia sua commendare potest, commendare refugit, hac inhumanitate *majorem culpam* sibi contrahit, quam is qui perfricta fronte in aliis commendandis laudem captat.

11. *Frontis urbanæ:* facete frontem duram (impudentiam) vocat *urbanam*, quia non raro in urbe inveniuntur qui, ut versu sequente dicitur, *pudorem deponant*. *Descendi:* eleganter ad aliquid *descendere* dicuntur, qui perpelluntur tandem ad rem aliquam faciendam quam primum facere nolebant.

13. *Scribe tui gregis hunc*, unum cohortis tuæ jube esse Septimium. *Grex*, jam in bonam partem de honesta hominum societate, de cohorte vel comitatu; sic apud Ciceronem Orat. ii, 62, et ad Div. vii, 33, *sodales* et *æquales* dicuntur *gregales*.

EPISTOLA X.

AD FUSCUM ARISTIUM.

Urbis amatorem Fuscum salvere jubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, ad cetera pæne gemelli,
Fraternis animis, quicquid negat alter, et alter:
Annuimus pariter vetuli notique columbi.
Tu nidum servas, ego laudo ruris amœni
Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quæris? vivo et regno, simul ista reliqui,
Quæ vos ad cœlum effertis rumore secundo,
Utque sacerdotis fugitivus liba, recuso:
Pane egeo, jam mellitis potiore placentis.

EPISTOLA X.

Dum Horatius in hac epistola, se vitam rusticam vitæ urbanæ, sive vitæ simplicitatem externo splendori longe præferre profitetur, in hac una re ab amico suo Fusco, urbis amatore, se discrepare scribit. Ad Aristium Fuscum, grammaticum, poetam, et oratorem, scripta quoque est libri prima oda vigesima secunda.

1, 2. *Urbis amatorem—Ruris amatores:* pulchre sibi respondent contraria, in primo loco duorum primorum versuum posita.

3. Pro, *ad cetera* Codd. quorundam auctoritate Bentleius recepit, *at cetera,* quod vero ad cetera attinet: non raro certe, ut exempla a Bentleio allata docent, *cetera* simpliciter pro, quod ad cetera attinet, poni solet. *Gemelli,* simillimi, ut sup. Sat. ii, 3, 243, *par nobile fratrum, Nequitia et nugis pravorum et amore gemellum.*

4. *Fraternis animis:* amicis, qui intimo amore se invicem complectuntur, *fraterni animi* tribuuntur; et hinc intimæ amicitiæ fœdus sup. Epist. 3, 35 *fraternum fœdus* dicitur. *Et alter,* sc. negat.

5. *Annuimus pariter:* si alter ait, alter quoque ait; alter alteri in omni re pari modo annuit: sponte succurrit illud Gnathonis apud Terent. Eunuch. ii, 2, 21, quamvis in dissimili re, *Negat quis, nego; ait, aio. Vetuli notique columbi:* omisit Horatius, ut sæpe, particulam comparandi, *veluti, sicuti:* vid. sup. ad Epist. i, 2, 42: sensus igitur, veluti *vetuli notique columbi* (intellige columbarum par) invicem sibi annuere solent. *Noti,* consuetudine invicem sibi facti noti, et mutuo amore inter se juncti: *notissimi inter se* apud Livium viii, 8.

6. *Tu nidum servas,* accommodate ad institutam comparationem *nidum* posuit pro urbe, ubi Fuscus, sicut columba in nido ovis incubans, hærebat.

7. *Rivos, et musco,* cett. versus elegantissimus: cf. sup. ad Sat. i, 1, 114.

8, 9. *Quid quæris?* ne multa! *Vivo et regno,* cett. simulac ista vitæ urbanæ commoda, quæ vos urbis amatores ad cœlum usque extollitis, et quæ ego, ut servus fugitivus sacerdotis liba, contemno, *reliqui,* (simulac ex urbe rus secessi,) mihi in villa mea vivo ibique *regno,* pro animi mei arbitrio omnia facio: similiter fere Menalcas apud Virg. Ecl. i, 70, agros, quos possederat, *regna sua* vocat. *Rumore secundo:* Virg. Æn. v, 491, *clamore secundo;* Cic. Tusc. Quæst. ii, 1, *populo secundo,* h. e. probante et favente populo; sup. Sat. ii, 8, 83, *Balatrone secundo.*

10. *Utque sacerdotis fugitivus liba:* *liba* ex farre, melle, et oleo confecta, quæ in sacris offerebantur diis, Baccho (Ovid. Fast. iii, 735), Cereri, Pani, cett. cum ad se transferrent sacerdotes, tanta in eorum domibus fuit liborum copia, ut illa servis comedenda præberentur. Sed servi sacerdotum, cum eos caperet hujus quotidiani cibi tædium, *recusabant liba,* h. e. malebant fugere, et pane potius, quam libis vesci.

11. *Pane egeo,* cett. sunt verba fugitivi: mihi opus est pane, quem placentis mellitis præfero.

Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæque domo quærenda est area primum,
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hiemes? ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis,
Quum semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi depellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas,
Laudaturque domus, longos quæ prospicit agros.
Naturam expelles furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,

12. *Si oportet*, cett. si oportet ad præcepta philosophorum *vivere naturæ convenienter* (ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῇν), ea tantum petere quæ natura postulat, vitæ simplicitatem sequi.

13. *Ponendæque: ponere*, ut passim templa, mœnia, urbes, pro exstruere.

14. *Rure beato?* reddente beatos qui rure vivunt: sponte succurrit dulcissimum illud Horatii carmen (Epod. 2), *Beatus ille*, cett.

15. *Est ubi*, estne locus ubi hiemes mitiores sint, vel frigus minus sentiatur? Ad loca ubi hiemes tepeant et mitiores sint, agrum Tarentinum refert supra Od. ii, 6, 16, *Ver ubi longum tepidasque præbet Jupiter brumas.*

16, 17. *Et momenta Leonis, Quum semel*, cett. et æstum solis semel accepti in furibundi Leonis sidus: vid. sup. ad Od. iii, 29, 19. *Momenta*, jam de momentis temporis, quo mense Augusto Sol in sidus Leonis transit: sup. Epist. i, 6, 4, *Hunc solem, et stellas, et decedentia certis Tempora momentis. Quum semel accepit*, cett. in toto hoc versu vox simplex *furibundus* elegantissime amplificata est; similiter sup. Od. iii, 29, 19, *Leo* dicitur *vesanus. Acutum*, acrem: *acutus* de vehementiore tam calore quam frigore; sup. Od. i, 9, 4, *gelu acutum;* ut *urere* de calore æque ac de frigore.

18. *Depellat:* sic in plurimis Codd. apud Feam legitur; in quibusdam *divellat*, sed hoc de somno insolentius: *minus depellat*, pellat, fuget, abigat. *Invida cura*, qua cruciantur qui alios vel honoratiores vel ditiores vident. Hoc præcipue fit in urbe.

19. *Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?* num odor aut nitor florum in agris postponendus est nitori marmoris Numidici? Respexit Horatius pavimenta lapillis marmoreis distincta (*Mosaik*).

20. *In vicis*, pro, in urbe. *Tendit rumpere plumbum:* per *tendit* pulchre exprimitur intenta quasi vis, qua aqua nonnunquam fistulas plumbeas, quibus in urbem deducitur, rumpit; sic sup. i, 7, 31, nitedula, frustra pleno corpore e cumera frumenti prorepere annitens, *tendere foras ire* dicitur.

21. *Trepidat* (κελαρύζει), decurrit, festinat, ut sup. Od. ii, 4, 23, et iii, 27, 17.

22—25. *Nempe inter varias*, cett. Nexus et sensus: arte quidem, qui in urbe vivunt, parare sibi student ruris dotes atque munera; in domibus nempe nemora inter columnas consita nutriunt, laudantque eam domum unde in procul sitos agros prospici potest; sed natura, quam nunc contemtim repellunt, redibit, et (*furtim*) occulta vi mala ditiorum vitæ rusticæ fastidia vincet fugabitque. *Inter varias silva columnas:* habebant ditiores in ædium impluvio juxta porticus (*varias columnas*) viridaria, quæ ad rem augendam vocantur *silvæ* vel *nemora*, ut sup. Od. iii, 10, 6, *nemus Inter pulchra satum tecta*, et apud Tibull. iii, 3, 15, *Et nemora in domibus sacros imitantia lucos?* ubi vide quæ in hanc rem observavit Heynius. *Varias*, ex marmore versicolore exstructas; sic lapi-

Certius accipiet damnum, propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient: si quid mirabere, pones
Invitus: fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges et regum vita præcurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit:
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic qui, pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet æternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.

des marmorei sup. Sat. ii, 4, 83 appellantur *varii*.

24. Per *naturam* intelligo sensum a natura nobis insitum, et nunc quidem eum qui animum vitæ rusticæ dulcedine perfundit. *Furca expellere*, locutio proverbialis de rebus quas vi a nobis avertimus et pellimus. *Furca* est instrumentum rusticum, quo stramenta et alia ex uno loco in alium protruduntur.

25. *Et mala perrumpet*, cett. et natura victrix rumpet per *mala fastidia*; h. e. mala ista fastidia ditiorum, qui a naturæ muneribus in agris abhorrent, extundet atque abiget.

26—29. *Non, qui*, cett. Sensus: qui adulterinum purpuræ colorem, quali Aquinates decipere solent imperitos, non discernere didicit contendendo cum genuino purpuræ colore, is haud certiores et graviores erroris et imperitiæ pœnas dabit, quam ille qui non falsum a vero distinguere poterit. *Vellera potantia fucum Aquinatem*, h. e. apud Aquinates (incolas Aquini, oppidi Volscorum,) fuco (vide sup. ad Od. iii, 5, 28) tincta. *Contendere Sidonio ostro*, comparare cum *velleribus* (ut loquitur Horatius inf. Epist. 12, 20) *lanæ Tyriis muricibus iteratæ*. *Callidus*, bene alicujus rei peritus; sic sup. Sat. ii, 7, 101, *subtilis et callidus judex*: cf. Sat. ii, 3, 23. *Propiusve medullis*, et quod penitius sentitur.

31. *Mutatæ*, sc. in adversas, pro, adversæ *quatient*, concutient, gravissime afficient: *mente quati*, sup. Od. iii, 3, 4. *Si quid mirabere, pones Invitus*, si quid totum animum tuum ceperit, non facile ab eo dissolvi poteris: *Ponere difficile est quæ placuere diu*, ut canit poeta suavissimus Lotichius i, 2, 64. Hinc. sup. Epist. i, 6, 1, *Nil admirari*, ubi vid. not.

33. *Reges*, potentiores, ditiores. *Vita*, sapienter scilicet instituta: *præcurrere* (παρελθεῖν, παραδραμεῖν), prævertere, superare.

34—38. Cum Himeræi vel Himerenses Phalaridi, Agrigentinorum in Sicilia tyranno, quem in auxilium vocatum summum ducem præfecerant suo exercitui, custodiam corporis quoque dare constituissent, Stesichorus, ut refert Aristot. Rhet. ii, 39, Himerenses de imprudentia, qua se traderent potentiori, fabula de cervo et equo, quam hic narrat Horatius, monuisse dicitur. Eodem redit fabula *de Equo et Apro* apud Phædr. iv, 4. *Melior* (κρείττων), superior; *minor* (ἥττων), inferior.

37. *Violens*, hominis ope factus violentior, ferocior.

38. *Non—depulit*, non depellere potuit, sed ab eo inde tempore equitem dorso portare et frenum ore mordere coactus est.

39—41. Sensus: sic, qui, non paucis contentus, divitiarum colligendarum cupiditati rem pretiosissimam, libertatem, postponit, pecuniæ experietur imperium æternumque serviet. *Pauperiem veritus*, avarus. *Metallis*, cum contemtu pro, pecunia, ut sup. Od. ii, 2, 3, *lamina*: *inimice lamnæ Crispe Sallusti*. *Dominum vehet*, accommodate ad fabulam: pecuniam, sicut equus equitem, dominum suum portabit, h. e. pecuniam sibi impe-

Lætus sorte tua vives sapienter, Aristi:
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere quam satis est, ac non cessare videbor.
Imperat, haud servit, collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ,
Excepto, quod non simul esses, cetera lætus.

EPISTOLA XI.

AD BULLATIUM.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos?
Quid concinna Samos? quid Crœsi regia Sardis?
Smyrna quid, et Colophon? majora minorave fama?

rare patietur. Pro *vehet* ad Codd. quorundam auctoritatem Bentleius dedit *vehit*, quia, qui libertate caret, jam nunc vehat; sed nostram lectionem confirmat *nesciet* in v. sq. *Improbus*, designatur avarus, qui malo et improbo studio divitias congerit; hinc sup. Od. iii, 24, 62, ipsæ *divitiæ* dicuntur *improbæ*.

42—46. *Cui non conveniet sua res*, cett. Sensus: cui res sua non conveniet, ea, si erit nimis ampla, ut calceus, qui pede major est, illum subvertet et prosternet; at, si est arctior, ut calceus angustior, uret eum atque vexabit. *Olim*, nos, *etwa*, *manchmal*: vid. sup. ad Sat. i, 1, 25. *Cogere*, congerere. *Non cessare*: qui sine ulla intermissione in cujusdam rei studio intentus est, *non cessare* dicitur.

47, 48. *Imperat, haud servit*: res ipsa pro vulgari lectione, *aut*, postulat omnino *haud*; pecunia avaro, sicut eques equo (ut v. 40 dicitur) imperat, non servit, sed is, qui pecuniam habet, *æternum serviet*; sensus igitur: pecunia cuique collecta, quæ servire potius possessori suo quam imperare debebat, *imperat, haud servit*. Confirmatus sum in proposita hujus loci emendatione, postquam idem jam tentasse Cl. Weddelium in Animadv. in Horat. p. 73, ex doctissimi Obbarii Observatt. ad h. l. cognovi. *Pecunia* ex Horatii mente, quam ille, quotiescunque de ea loquitur, satis aperte exprimit, *non servit*, sed possessoribus tanquam servis suis *imperat*; hæc est secundum Horatium pecuniæ natura, et hanc *naturam*, ut is inf. Epist. i, 12, 10 dicit, *mutare pecunia nescit*. *Tortum funem sequi et ducere*: hæc locutio translata est ab animalibus, quæ fune ducta ductorem sequuntur: qui *funem ducit*, imperat, qui *funem sequitur*, paret sive servit. Jam vero cum in Codd. Livii quoque, ut observat Drakenborchius ad Liv. xxviii, 2, § 11, p. 152, centies *aut* et *haud* confuderint librarii, in re, ut mihi videtur, certissima pro, *aut* ex conjectura dedi, *haud*. Occasionem harum particularum confusioni dedit fortasse prisca scriptura *haut*.

49. *Hæc tibi dictabam*. Hæc tibi scribenda et ad te perferenda servo vel scribæ meo dictabam. *Post fanum putre Vacunæ*: *Vacuna*, dea Sabinorum, Romanis Victoria, ut docet Varro apud Acronem. Hoc Vacunæ templum in agro Sabino prope lucum Vacunæ sacrum (Plin. H. N. iii, 12), non procul a villa Horatii abfuisse videtur. Post illud templum igitur Horatius, qui in locis villæ suæ vicinis circumvagari solebat, in toro fortasse gramineo prostratus dictavit hanc epistolam. Refecit hoc templum *Vacunæ putre* (vetustate obsoletum), ut docet Fea ex reperta aliqua Inscriptione, Vespasianus.

50. *Excepto*, hac una re excepta. *Cetera*, quod ad cetera attinet: vid. Bentl. sup. in hac Epistola ad v. 3.

EPISTOLA XI.

Curas non peregrinationibus, quibus cœlum tantum, non animus mutetur, sed prudentia et ratione pelli posse, amico suo, Bullatio, Asiam et Græciam curarum abigendarum causa peragranti, scribit.

Cunctane præ campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una?
An Lebedum laudas, odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
Neptunum procul e terra spectare furentem.
Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus, volet in caupona vivere; nec, qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
Ut fortunatam plene præstantia vitam.
Nec, si te validus jactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod
Penula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet, et vultum servat Fortuna benignum,
Romæ laudetur Samos, et Chios, et Rhodos absens.

1, 2. *Quid*, cujusnam pretii, qualis. *Chios*, *Lesbos*, *Samos*, insulæ maris Ægæi. *Lesbum* vocat *notam*, non tam vini præstantioris quod ibi nascitur (cf. sup. ad Od. i, 19, 21), quam Sapphus et Alcæi ibi natorum, ut videtur, ratione habita. *Samos*, urbs princeps insulæ, dicitur *concinna*, sine dubio ob ædificiorum concinnitatem et alias hujus urbis opportunitates: nos, *niedlich, nett*. *Sardis*, urbs princeps Lydiæ.

3. *Smyrna*, Ioniæ urbs maritima; *Colophon*, urbs Ioniæ clarissima. *Majora minorave fama?* num illæ urbes famam, qua celebrantur, superant, an minus ei respondent?

4. *Campo*, sc. Martio. *Sordent*, displicent.

5. *An venit in votum Attalicis ex urbibus una?* an in una urbium Attalicarum vivere optas? Ad urbes nobiliores, quibus imperabat Attalus, rex Pergami, præter *Pergamum* pertinent *Myndus*, *Apollonia*, *Tralles*, *Thyatira*, cett.

6. *Lebedum*, Ioniæ urbem maritimam. *Odio maris atque viarum:* simillime sup. Od. ii, 6, 7, itinerum maritimorum et pedestrium pertæsus dicitur *lassus maris et viarum*.

7. *Scis, Lebedus quid sit*, nunc quidem; nam olim *Lebedus* urbs fuit celeberrima, sed inde a Lysimacho, qui eam evertit et incolas ejus deduxit Ephesum, deserta; hinc vocatur *vicus desertior* (sc. ab incolis, infrequentior), *Gabiis* (parvo oppido inter Romam et Præneste) *atque Fidenis*, oppido Sabinorum.

10. *Neptunum procul e terra spectare furentem.* Lambinus comparavit Lucretii primos versus Lib. Sec., *Suave, mari magno turbantibus æquora ventis, E terra magnum alterius spectare laborem.*

11 sqq. Inde ab hoc versu usque ad finem expressit Horatius hanc fere sententiam: "Sed, quæcunque tibi placuerit urbs vel regio, fac, quæso, redeas Romam; nam, quemadmodum is qui Capua Romam petit, non ideo in caupona volet vivere, quoniam ibi corpus imbre adspersum siccare, reficere, et a luto purgare potuit, vel is qui nunc frigore collecto furnos et balnea laudat, non ideo illa ad summam felicitatem referet; ita tu quoque non in locis, quæ te nunc delectant, hærebis, nec, in alto jactatus, vendita nave a reditu in patriam te abstrahi patieris. Rhodos et pulchra Mitylene ei, qui non valetudinis causa eo se confert (*incolumi*), idem sunt, quod aliæ res, quæ, per se bonæ, nisi opportuno tempore adhibentur, nocent magis quam prosunt. Redi, et extera loca remotus (*absens*) ab iis Romæ lauda. Fruere bonis quæ fortuna, sereno vultu tibi nunc arridens, offert, ut, ubicunque fueris, te jucunde vixisse dicere possis. Nam si non loci alicujus amœnitas, sed rationis usus et considerantia curas evellit ex animo, profecto ii

Tu, quamcunque Deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu; nec dulcia differ in annum;
Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter, aufert;
Cœlum, non animum, mutant qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere: quod petis, hic est;
Est Ulubris, animus si te non deficit æquus.

EPISTOLA XII.

AD ICCIUM.

Fructibus Agrippæ Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est ut copia major
Ab Jove donari possit tibi: tolle querelas;

qui trans mare currunt, non animum, sed cœlum tantum mutant. Sed sic sumus homines, navibus et quadrigis vecti procul petimus quod in propinquo est et ante pedes jacet."

14. *Ut fortunatam plene præstantia vitam*, tanquam ea in quibus perfecta posita sit vitæ felicitas.

17. *Rhodos et Mitylene:* cf. sup. ad Od. i, 7, 1.

18. *Penula*, vestis crassior, qua iter facientes se muniebant contra frigus et pluviam: vid. Ernest. Clav. Cic. s. v. *Penula*. *Campestre*, velamentum, quo, qui æstate nudi in Campo Martio certabant, ad obtegenda pudenda succingebantur.

20. *Vultum servat Fortuna benignum:* vanæ igitur fuisse videntur curæ, quarum deponendarum causa peregrinabatur Bullatius.

24. *Libenter*, suaviter, jucunde.

26. *Non locus effusi late maris arbiter:* locus e quo libere prospici potest in late patens mare, dicitur *maris arbiter*, h. e. dominus, in mare quasi dominans; locus autem qui late effusi maris prospectum præbet, est amœnissimus.

28. *Strenua nos exercet inertia*. *Inertia* ex suavi oxymoro jam dicitur *strenua;* non raro enim homines inertes, in iis quæ non suscipere et exsequi debebant, gnavos se præbent atque strenuos.

29. *Petimus bene vivere*, petimus locum ubi bene vivamus.

30. *Est Ulubris*. *Ulubræ*, oppidum exiguum et desertissimum in agro Pomtino. *Animus æquus*, qui sibi constat, non varius et mutabilis est; Horatius igitur Bullatio paulo lenius exprobrasse videtur inconstantiam.

EPISTOLA XII.

Iccium, hominem querulum, et divitiis suis nondum contentum, a plura habendi cupiditate dehortatur, et in copia, quam jam habeat, acquiescere jubet. Iccium divitiarum colligendarum flagrasse studio, jam ex Carmine ad eum scripto sup. Od. i, 29, ubi Horatius Iccium ditescendi causa animum ad militiam appulisse ait, colligi potest. Ex iis autem quæ in hac Epistola passim adsperguntur, v. 8, 14, 21, eundem fuisse hominem sordidissimum, haud obscure intelligitur.

1. *Fructibus Agrippæ Siculis*, cett. Postquam Iccius spe divitiarum in bello (vid. sup. Carmen modo laudatum) sibi comparandarum exciderat, alia, quibus voti sui compos fieret, circumspexit. Neque id frustra, Agrippa enim Iccium latifundiorum suorum in Sicilia administrationi præfecerat; hinc *Agrippæ fructus Siculos colligere* dicitur.

2, 3. *Non est ut possit* (Græce, *οὐκ ἔστιν ὡς* vel *ὅπως*), pro, non potest: cf. sup. Od. iii, 1, 9. *Tolle querelas:* ergo jam sæpe Iccius, ut solent avari, de rerum suarum conditione querelas fuderat.

Pauper enim non est cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis et urtica, sic vives protenus, ut te
Confestim liquidus fortunæ rivus inauret:
Vel quia naturam mutare pecunia nescit;
Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;
Quum tu inter scabiem tantam et contagia lucri
Nil parvum sapias, et adhuc sublimia cures:
Quæ mare compescant causæ; quid temperet annum;

4. *Cui rerum suppetit usus*: cui suppetunt res necessariæ in usum, vel qui tantum habet quantum ad vitam sustentandam opus est: *rerum usus*, res quibus in vita utimur; sic apud Liv. xxii, 2, *necessaria ad usus*, sunt res quibus vita carere non potest, vitæ necessaria (*τὰ δέοντα*): cf. sup. ad Od. ii, 11, 5.

5. *Si ventri bene, si lateri est pedibusque*, pro vulgari, si vales, si bona valetudine uteris. *Lateri*, pulmoni. Expressit, ut observat Lambinus, Horatius hæc ex Theogn. Sent. 724, sive potius Solone (Frag. xii, apud Brunck. p. 109): *Ἰσόντι πλουτοῦσιν, ὅσοις πολὺς ἄργυρος ἔστι, καὶ χρυσὸς, καὶ γῆς πυροφόρου πεδία, Ἵπποι θ' ἡμίονοί τε, καὶ ᾧ τὰ δέοντα πάρεστι, Γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἁβρὰ παθεῖν.*

7, 8. Sensus: si tu forte, repudiatis melioribus quæ in medio posita sunt, h. e. quorum data tibi est copia, vilissimis cibis, herbis et urtica, vesceris, profecto hoc vili victu, dum nullos plane sumtus facis, *sic vives*, h. e. id assequeris, ut mox, quantus quantus es, aurum fias, h. e. ut auro obruaris. *Si forte—Vivis*: sine dubio *vere* ita vixit Iccius, sed opprobrii molliendi gratia dixit *forte*. Pro *protinus* rectius jam Bentleius dedit *protenus*, hoc enim (pro, *porro tenus*) de rebus quæ deinceps, h. e. continuo more vel ordine, fiunt: cf. sup. ad Od. iii. 3, 30.

9. *Inauret*: proverbiali locutione *inaurari* dicuntur, quibus tanta est auri vis, ut eo obrui videantur. *Liquidus fortunæ rivus*: de Pactolo et Mida cogitasse Horatium suspicatur Baxterus.

10, 11. *Vel quia*, cett. duas Horatius affert rationes, ex quibus cumulus pecuniæ apud Iccium crescere debeat, vel quia pecunia naturam suam non exuat (pecunia scilicet, ut sup. Epist. 10, 47, 48 Horatius loquitur, *imperat*, et subjectos sibi et quasi fune a se ductos quovis modo opes augere jubet), vel quia Iccius, ut philosophus, præ virtute omnia alia, et proinde pecuniam quoque contemnat, et hoc contemtu, dum omnem pecuniæ usum repudiet, ditior usque evadat. Prior ratio est vera, posterior Iccii ludendi causa ficta.

12—15. *Miramur si*, cett. Sensus: quodsi miramur, Democritum toto animo ita philosophiæ studio defixum fuisse, ut ille, nulla rerum domesticarum cura habita, vicinorum pecora agros suos depasci sineret; multo magis mirari debemus, te, Icci, (*inter tantam scabiem et contagia lucri*) inter tam fœdam et contagiosam ditescendi cupiditatem ultra ea, quæ parva sunt, sapere, et in rerum sublimium, h. e. cœlestium et physicarum, causas atque origines, ut olim, inquirere. *Democriti*: Schol. Cruq., *hic dum philosophiæ intentus erat, neglexit agros suos adeo, ut vicinorum pecora ibi libere pascerentur*. De Democriti ingenio et rerum suarum negligentia Gesnerus laudat Menag. ad Diog. Laert. ix, 39.

13. *Animus sine corpore velox*: præclare de animo, qui, sejunctus a corpore, per se viget, cogitat, ratiocinatur.

15. *Adhuc*, nunc quoque; nos, *noch immer*.

16—19. *Quæ mare*, cett. Hic locus, in quo philosophorum de rerum physicarum causis quæstiones tanguntur, comparandus est cum Manil. i, 99 sqq.; Virg. Geo. ii, 477 sqq.; Propert. iii, 5, 25 sqq. *Mare compescant*, intra terminos suos cohibeant: Propert. l. l. v. 37, *Curve suos fines altum non exeat æquor*. *Temperet annum*, moderetur annum vicissitudinibus ad certas

Stellæ sponte sua, jussæne vagentur et errent;
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat orbem;
Quid velit et possit rerum concordia discors;
Empedocles, an Stertinium deliret acumen.
Verum seu pisces seu porrum et cæpe trucidas,
Utere Pompeio Grospho; et, si quid petet ultro,
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et æquum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:
Cantaber Agrippæ, Claudî virtute Neronis
Armenius cecidit: jus imperiumque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor: aurea fruges
Italiæ pleno defudit Copia cornu.

leges constitutis: Propert. l. l. v. 38, *Plenus et in partes quatuor annus eat.*

17. *Jussæne vagentur et errent*, planetas intellige.

18, 19. *Quid premat obscurum*, quid lunam obscuret, quid eandem ex obscuritate proferat, et lucentem sistat: per lunam obscuratam intellige lunæ defectum, sive (ut Virg. dicit l. l. v. 478) *lunæ labores. Rerum concordia discors:* ad philosophorum scilicet mentem, ea quæ in rerum natura inter se pugnant, mirifice ad mundum conservandum consentiunt; hanc *concordiam discordem* Manilius l. l. v. 141 vocat *discordiam concordem.* Ovid. Met. i, 430 sqq., *Quippe ubi temperiem sumsere humorque calorque, Concipiunt, et ab his oriuntur cuncta duobus; Cumque sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes Res creat, et discors concordia fœtibus apta est.*

20. *Empedocles*, Agrigentinus, poeta et philosophus, qui de rebus physicis scripsit (Cic. Orat. i, 50, 3), quatuor elementis addidit concordiam (φιλίαν) et discordiam (νεῖκος). *Stertinium:* de Stertinio vid. sup. ad Sat. ii, 3, 33.

21. *Seu pisces:* intelligit poeta per *pisces* epulas lautiores; *trucidas*, per zeugma refer tantum ad *pisces*, ad *porrum* et *cæpe* supple fere, contundis; *contundere* enim est quod nos dicimus, *zusammenschneiden*, ut apud Virg. Ecl. ii, 11, *allia serpyllumque contundere.*

22. *Utere Pompeio Grospho*, adhibe cœnæ tuæ: de Pompeio Grospho, cf. sup. ad Od. ii, 7, in Argum. *Ultro*, si mavis referre ad *Defer*, erit, promto paratoque animo.

23. *Verum*, quod rectum et fas est: cf. sup. ad Epist. i, 7, 98.

24. *Vilis amicorum est annona, bonis,* cett. Respondet hic versus sententiæ, Grosphum nil, nisi quod rectum et æquum sit, petiturum esse; sensus igitur: si vir bonus, qualis est Grosphus, re aliqua, qua ille indiget, a te juvabitur, vili pretio eum tibi amicum parare poteris, quia ea tantum, quæ vilioris pretii sunt, a te petet. *Vilis annona*, proverbiali locutione de iis quæ, sicut annona, vili pretio acquiruntur. *Deest*, una syllaba pronunciandum, ut sup. Sat. ii, 2, 98 *deerit* duabus syllabis.

26—28. Ad res novas cum Iccio communicandas tria potissimum refert: 1, quod Cantabri Agrippæ: 2, Armenii Tiberii Claudii Neronis virtute devicti sint: 3, quod Phraates, fracta tandem ipsius superbia, jus et imperium Augusti agnoverit, et nunc formam supplicantis induerit. De *Cantabris*, ab Agrippa tandem perdomitis, vid. Dio liii, 25; hinc sup. Od. iii, 8, 22, *Cantaber sera domitus catena.* Quod ad verba *Claudi virtute Neronis Armenius cecidit* attinet, tenendum est, Horatium non eos sequi qui cædem Artaxiæ, Armeniorum regis, dolo propinquorum tribuunt, sed in Tiberii gratiam vulgarem amam, qua cædes quoque Artaxiæ ad res a Tiberio gestas referebatur: Tacitus quoque, Annal. ii, 3, post verba, *Occiso Artaxia per dolum propinquorum*, addit, *datus a Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone;* et Suetonius de Tiberio cap. 9, *Ducto ad Orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit.* Verba, *jus imperiumque Phraates accepit genibus minor* interpretor, ut modo indicavi, de tempore quo Phraates, cum imminens Romanorum bellum extimesceret, majorem Romanorum potentiam agnovit, et quodammodo juri et imperio Cæsaris sese subjecit, a. U. C. DCCXXXIV. Justin. xlii, 5, *Finito Hispanico bello, cum Cæsar* (Au-

EPISTOLA XIII.

AD VINIUM ASELLAM.

Ut proficiscentem docui te sæpe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vini,
Si validus, si lætus erit, si denique poscet;
Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes opera vehemente minister.
Si te forte meæ gravis uret sarcina chartæ,
Abjicito potius, quam, quo perferre juberis
Clitellas, ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas:
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus, ne forte sub ala

gustus) *in Syriam ad componendum Orientis statum venisset, metum Phraati incussit, ne bellum Parthiæ inferre vellet. Itaque tota Parthia recollecti captivi ex Crassiano sive Antonii exercitu, signaque cum his militaria Augusto remissa. Sed et filii nepotesque Phraatis obsides Augusto dati*, cett. cf. Sueton. Octav. 21. *Imperium accepit;* hinc sup. Od. iii, 5, 4, *præsens divus habebitur Augustus, adjectis Britannis Imperio, gravibusque Persis;* Od. iv, 14, 41, *Te Cantaber non ante domabilis, Medusque miratur;* et Carm. Sæc. v. 54, *Jam mari terraque manus potentes Medus Albanasque timet secures. Genibus minor*, nil nisi supplicantis adumbratio; qui *minor* alicujus genibus est, is infra ejus genua collocatus, sive ad ejus genua prostratus est. Ad hanc, quam inii, explicandi rationem neque emendatio Bentleii, *Tigranes* pro *Phraates*, neque motæ de hoc loco a duumviris, Ruhnkenio ad Vellei. p. ii, 94, et Eichstadio (Kritischer Nachtrag zum ersten Buch der Episteln, p. 225) dubitationes momentum facere videntur.

28, 29. *Aurea fruges Italiæ*, cett. cf. sup. Od. i, 17, 14 sqq. et Carm. Sæc. v. 59. *Defudit*, pro vulgari igitur, messis hoc anno fuit largissima: sed libb. vett. variant; alii offerunt *defundit*, alii *diffudit*, alii *diffundit;* posterius equidem prætulerim.

EPISTOLA XIII.

Dum Horatius signata carminum volumina Vinio Asellæ ad Augustum perferenda tradit, mandata et præcepta, quomodo illa portanda et Augusto porrigenda sint, jocose addit. Ceterum hoc carmen retulerim ad ea quæ subito chartæ illevisse videtur Horatius.

1. *Ut proficiscentem docui te sæpe diuque. Ut*, ad eam rationem quam docui; fuit igitur Vinius Asella tabellarius, servilis conditionis homo, quem cum litteris proficiscentem jam sæpe multumque, quomodo dextre obiret tabellarii officium, Horatius docuerat.

2. *Signata*, sigillo impresso obsignata.

3. *Si validus—erit*, si prospera valetudine utetur; sic *validus* de eo qui bene valet et salvus est, sup. Od. i, 31, 17; *male validus*, male corpore affectus, imbecillis, sup. Sat. ii, 5, 45. *Poscet*, sc. tradi sibi volumina.

4, 5. *Ne studio nostri pecces*, ne, dum meis rationibus inservire studes, rem tuam sinistre agas: *odiumque*, cett., et dum præcipitantius et nimia sedulitate libellos tradis, Augustum offendas: *minister*, tabellarius, *vehemente opera sedulus*, male vel nimis sedulus.

6. *Te uret*, te premet et vexabit.

8. *Clitellas*: apposite jam Horatius ad lusum, cui in tabellarii nomine *Asella* indulsit, librorum sarcinam vocat *clitellas* (nos, *Saumsattel*), quæ asinis ad onera portanda imponi solent. *Ferus* jam de asino, ut de equo sup. Sat. i, 5, 57, et apud Virg. Æn. ii, 51.

8, 9. *Asinæque paternum Cognomen vertas in risum*: hoc lusu, in nomine *Asella*

Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ;
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possint oculos auresque morari
Cæsaris: oratus multa prece, nitere porro.
Vade, vale, cave ne titubes, mandataque frangas.

EPISTOLA XIV.

AD VILLICUM SUUM.

Villice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, et
Quinque bonos solitum Variam dimittere patres;
Certemus, spinas animone ego fortius, an tu

sive *Asina* captato, Horatium abstinuisse, plures, puto, mecum velint. *Et fabula fias*, et per ora hominum traducaris: vid. sup. ad Epod. 9, 8.

10. *Lamas*, locos palustres, paludosos, lutosos.

11. *Victor propositi*, propositam viam emensus. *Illuc*, in ædes Augusti.

12. *Sic positum servabis onus*, librorum fasciculum tenebis: *sic*, hunc in modum, h. e. apte et decenter positum; sed fortasse quoque Horatius, dum aiebat *sic*, ipse simul monstrabat et præibat σχῆμα, quo tradenda essent carmina.

14. *Vinosa* (bibax); *Pyrrhia:* Schol. Cruq., *nomen est ancillæ in quadam fabula Titinnii, quæ, furata lanæ glomos, ita se gestavit, ut deprehensa sit. Glomos: glomus, eris*, et *glomus, i*, i. e. lana in formam globi convoluta.

15. *Ut cum pileolo*, cett. sicuti tribulis ex plebe vel rure a superiore vel ditiore ejusdem tribus ad cœnam vocatus soleas cum pileolo sub ala portare solet: de *solearum* usu in conviviis vid. sup. ad Sat. ii, 8, 77. Rusticos autem mores, ut ex hoc loco discimus, ostendebat *tribulis*, qui, cum cœnatum iret, soleas cum pileolo sub ala gestabat. *Pileolo*, quo extrema tantum capitis pars obtegebatur. Videntur autem *pileoli* ad externum convivarum cultum pertinuisse.

16, 17. *Sudavisse ferendo*, quasi nihil sudoris exprimere possit onus tam gratum, carmina scilicet, quæ possint Cæsaris oculos et aures *morari* advertere et oblectare: inf. in Epist. ad Pis. 321, *Fabula nullius veneris, sine pondere et arte, Valdius oblectat populum meliusque moratur.*

19. *Mandataque*, sc. carmina, *frangas*, corrumpas, disperdas; accommodate ad *titubes*, quia non raro, qui titubant, pedes frangere solent.

EPISTOLA XIV.

Dum ridet carpitque Horatius mutabilem animum villici sui, cui vita rustica, quam modo vitæ urbanæ prætulerat, sordere cœpit, versus quosdam (v. 37—39) de vitæ rusticæ jucunditate et commodis inserit dulcissimos.

1—3. *Villice*, rerum in villa administrandarum curator; nos, *Meier, Verwalter. Mihi me reddentis*, ubi liber et solutus invisis negotiis ad me redire et mihi soli vivere soleo. *Quinque focis:* per *quinque focos* intelligo quinque domos vel ædiculas, in quibus habitaverant adhuc quinque familiæ, quarum *boni patres* (nos, *wackere Hausväter*) negotiorum causa se inde conferre soliti fuerant *Variam*, oppidulum ad Anienis ripam dextram. Non sine causa autem Horatius jam ab hac parte commendat villam suam; nam quo amplior illa fuit et frequentior, eo jucundius ibi vivere poterat villicus.

4. *Spinas. Spinas evellere agro*, sensu proprio, *evellere animo*, sensu metaphorico de curis, quæ animum pungunt et lacerant, vel de vitiis, quæ animum corrumpunt: inf. Epist. ii, 2, 212, *Quid te ex-*

Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiæ pietas et cura moratur,
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istuc mens animusque
Fert, et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum:
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique;
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas;
Nunc urbem et ludos et balnea villicus optas:
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur; eo disconvenit inter
Meque et te: nam, quæ deserta et inhospita tesqua
Credis, amœna vocat, mecum qui sentit, et odit
Quæ tu pulchra putas: fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; et quod
Angulus iste feret piper et tus ocius uva;
Nec vicina subest, vinum præbere, taberna,

emta juvat spinis de pluribus una? hinc *spinosæ curæ* apud Catull. lxiv, 72.

5. *Et melior sit Horatius, an res,* et utrum plus valeat virtus Horatii in repellendis vincendisque iis quæ animum turbant, an vis illa quam rerum habendarum cupiditates curæque in animum habent.

6. *Lamiæ:* de Q. Æmilio Lamia, quem, ut ex hoc quoque loco apparet, intimo amore complexus est Horatius, vid. sup. Od. i, 26, in Argum. *Lamiæ pietas et cura,* pius erga amicum meum Lamiam amor, et de eo, graviter fratris morte afflicto, cura atque sollicitudo; nisi quis *pietatem* ad fraternum amorem, et *curam* ad luctum referre malit. *Me moratur,* me Romæ retinet, me in urbe manere jubet, sc. ut in Lamiæ mei doloris societatem veniam.

8. *Mens animusque,* totus meus animus; *istuc fert,* in villam me trahit rapitque.

9. *Et amat spatiis obstantia rumpere claustra:* et cupiditate impedimenta itineri in villam objecta e medio tollendi impellitur; *amat,* cupit, φιλεῖ, ποθεῖ, Eurip. Hec. 998: cf. sup. ad Od. iii, 16, 10. *Spatiis obstantia claustra,* locutio a ludis Circensibus translata; *claustra* sunt carceres sive repagula, quibus quadrigæ in ludis Circensibus, donec signum ad certamen dabatur, a *spatio,* h. e. curriculo sive stadio, cohibebantur.

11. *Sua nimirum est odio sors,* is sane sorte sua non contentus est.

12. *Locum,* sc. in quo collocatus est vel vivit. *Immeritum,* innocentem, ut *vestis immerita* sup. Od. i, 17, 28, *paries immeritus* Sat. ii, 3, 7.

13. *Qui se non effugit unquam:* sup. Od. ii, 16, 20, *quis exsul Se quoque fugit?* Pro *unquam,* quia sermo est de loco, malim *usquam; non—usquam,* in nullo usquam loco.

14. *Mediastinus:* videtur ita dictus esse servus urbanus, qui mediis in ædibus ad quævis obeunda servitia præsto adstabat: nos, *Hausknecht.*

18. *Non eadem miramur:* non eodem sensu de iisdem rebus afficimur.

19. *Tesqua:* Vet. Schol., *lingua Sabinorum loca difficilia et repleta sentibus sic nominantur:* vid. Festus s. v., Varro de L. L. vi, 2.

21. *Uncta popina:* possit quidem explicari *immunda,* uti vocatur *popina* sup. Sat. ii, 4, 62, sed *immunda* popina non potest urbis desiderium incutere; *uncta* igitur jam popina, ubi unctæ sive lautiores epulæ administrantur; sic inf. Epist. i, 17, 12, *unctus,* qui lautius vivit, *accedes siccus ad unctum;* Epist. i, 15, 44,

Quæ possit tibi: nec meretrix tibicina, cujus
Ad strepitum salias terræ gravis: et tamen urges
Jampridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disjunctum curas, et strictis frondibus exples:
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multa mole docendus aprico parcere prato.
Nunc, age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togæ nitidique capilli,
Quem scis immunem Cinaræ placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
Cœna brevis juvat, et prope rivum somnus in herba:
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat; non odio obscuro morsuque venenat:
Rident vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis?
Horum tu in numerum voto ruis? Invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
Optat ephippia bos piger; optat arare caballus:
Quam scit uterque, libens (censebo) exerceat artem.

Verum ubi quid melius contingit et unctius; apud Catull. xxix, 3, *patrimonia uncta,* opima, lautiora.

22 sqq. *Et quod,* cett. porro ideo in urbem redire cupis, quod *(angulus iste)* hic ager, ab urbe remotus, piper et thus *(ocius)* potius quam uvas feret; denique, quod nec in vicinitate est taberna, quæ tibi vinum præbere possit, nec præsto adest meretrix, cett.

26—28. *Terræ gravis;* rustici enim, præcipue vino graves, cum saltant, gravius pulsant terram pedibus. *Et tamen urges,* cett. sensus et nexus: et tamen non diffluis ignavo otio, quod excitare possit urbis desiderium, imo jam pridem vel insudas agro ligonibus fodiendo, vel bovem in stabulo curas, et strictas frondes ei suppeditas. *Disjunctum;* in stabulo enim bos a jugo disjunctus est.

29, 30. *Addit opus pigro rivus,* cett. huc accedit labor quo te otiosum occupat rivus, qui, si imber decidit, *multa mole* a pratis apricis cohibendus est: per *multam molem* intellige aggerem, obices, stipites, cett. *Docendus parcere,* eleganter pro, coercendus: inf. in Epist. ad Pis. 68, *amnis—doctus iter melius. Aprico parcere prato,* ne in pratum apricum se immittat.

31. *Quid nostrum concentum dividat,* quid illud sit quo inter me et te disconveniat, ut locutus est v. 18.

32—36. *Tenues* (e tenui et subtili panno confectæ) *togæ* opponuntur *togis crassis* sup. Sat. i, 3, 15. *Capilli nitidi,* sc. unguentis: sup. Od. ii, 7, 7, *capilli Malobathro Syrio nitentes.* Fuerunt autem Horatii crines *nigri,* ut ipse eos laudat sup. Epist. i, 7, 25. *Immunem,* nullo oblato munere; hinc sup. Od. iv, 1, 3, *qualis eram bonæ sub regno Cinaræ. Rapaci,* munerum apud alios appetentissimæ; sic *rapax domina* apud Tibull. ii, 4, 25.

34. *Bibulum:* inf. Epist. i, 18, 91, *Potores bibuli media de nocte Falerni.*

35. *Cœna brevis,* modica, quæ brevi tempore sumitur; similiter inf. in Epist. ad Pis. 198, *mensa brevis. Prope rivum somnus in herba* (toro gramineo), est mollior; hinc Virg. Ecl. vii, 45, *Muscosi fontes, et somno mollior herba;* accipio autem *somno* in h. l. Virgilii non in ablativo, sed in dativo, pro, somnum capienti, dormienti.

36. *Lusisse,* amoribus et genio indulsisse. *Sed non incidere ludum;* sed non intermittere ludum illum, non finem facere juvenili proterviæ, id pudori et decori est.

37. *Istic,* in villa mea, in agro.,

38. *Obliquo oculo* (invidia) *Limat,* deterit, invidis limisque oculis insidiatur

EPISTOLA XV.

AD NUMONIUM VALAM.

Quæ sit hiems Veliæ, quod cœlum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio, et qualis via; (nam mihi Baias
Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane murteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulphura contemni, vicus gemit, invidus ægris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt, et frigida rura.
Mutandus locus est, et diversoria nota
Præteragendus equus: Quo tendis! non mihi Cumas
Est iter, aut Baias, læva stomachosus habena

meis commodis. *Morsuque venenat*, sicut anguis.

39. *Glebas et saxa moventem*, me fodientem et saxa emoventem.

40, 41. Post *mavis* et *ruis* signum interrogationis posui. Tune in urbe cum servis (*diaria*) cibos in singulos dies iis destinatos dentibus rodere mavis?

42. *Usum Lignorum*, quorum in agris largior est copia; *pecoris*, lactis; *calo:* vid. sup. ad Sat. i, 2, 44. *Argutus*, callidus, astutus, catus, ut sup. Sat. i, 10, 40, *arguta meretrix*.

43. *Bos piger:* quamvis bos pro tarditate sua non currere, ut equus, potest.

44. *Quam scit uterque, libens (censebo) exerceat artem.* Proverbium ex Aristophane, Vesp. 1422, notum: "Ἔρδοι τις, ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην. *Uterque*, villicus et calo.

EPISTOLA XV.

Poeta, suadente medico Musa Antonio, lavandi causa non Baias, sed Veliam et Salernum profecturus, Numonium Valam de aeris in his duobus oppidis temperie, de hominum qui ibi vivant moribus et ingenio, denique de via eo ducente percontatur. In hac paulo incuriosius scripta epistola, cum expressa solutioris animi hilaritas atque levitas, tum adspersi sales et nativus jocose dictorum lepor, egregie ante oculos ponunt Horatii indolem atque ingenium. Numonium Valam Horatii familiarium non fuisse ultimum, satis docet hæc epistola. Utrum vero idem, quod nonnulli contendunt, legatus Vari a Germanis cæsi (Vell. Paterc. ii, 119), fuerit, nec ne, parum equidem curo.

1—25. *Quæ sit hiems*, cett. Oratio, duabus longioribus parenthesibus interrupta, usque ad v. 25 progreditur. Exemplum ejusmodi longioris parentheseos jam sup. Sat. i, 7, 10 sqq. occurrebat. *Quæ*, qualis, mitisne an immitis? *Cœlum*, aeris temperies (*Clima*). *Velia*, Lucaniæ oppidum. *Salernum*, agri Picentini oppidum maritimum in Magna Græcia. (*Nam mihi Baias—Per medium frigus:* sensus orationis paulo molestius junctæ est fere hic: nam Baias sive thermas valetudini meæ non convenire, me docuit medicus, Antonius Musa, et quamvis non mea, sed medici auctoritate utor balneis frigidis, tamen id ægre ferunt Baiarum incolæ. Schol. Cruq., *Antonius Musa ægritudine Augusti artem suam illustravit: nam cum dolore Arthritico laboraret, et ad summam maciem perductus esset, curante Æmilio medico, qui eum adeo calidis curabat, ut tectum cubiculi ejus velleribus muniret: hic postea, in contrarium versis omnibus, non solum profusionibus frigidis, sed etiam Gargarismis Cicerninæ aquæ, quæ est Atellæ, in domo Cæsaris et potionibus usus est, ita, ut intra breve tempus eum curaret. Ob quam causam ab Augusto usque ad Sestertiûm quadringenties ex Senatusconsulto accepit. Hic autem Musa Horatio jusserat, ut* (Latinitas postulabat, *Musa Horatium jusserat—uti*) *lavacro frigido uteretur propter oculorum dolorem.*

Dicet eques: sed equi frenato est auris in ore:)
Major utrum populum frumenti copia pascat;
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes
Jugis aquæ; (nam vina nihil moror illius oræ:
Rure meo possum quidvis perferre patique;
Ad mare quum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ:)
Tractus uter plures lepores, uter educet apros:
Utra magis pisces et echinos æquora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phæaxque reverti;
Scribere te nobis, tibi nos accredere, par est.
Mænius, ut, rebus maternis atque paternis
Fortiter absumtis, urbanus cœpit haberi,
Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret,
Impransus non qui civem dignosceret hoste,

5—9. *Sane murteta*, cett. post *frigus* posui distinctionem majorem; sensus: *(Sane)* profecto *(vicus)* Baiarum incolæ, *murteta* sua (myrteta, loca myrtis consita) *relinqui* et *sulphura* (intellige vapores sulphureos), quæ ibi dicuntur *morbum cessantem* (inhærentem) *nervis elidere* (depellere), *(gemit)* vere dolent, *(invidus ægris)* indignantes ægris, balnea frigida alibi petentibus. Rem illustrat Celsus iii, 17, *Est et quarundam naturalium sudationum* (sc. calor), *ubi e terra profusus calidus vapor ædificio includitur, sicut super Baias in murtetis habemus*; et cap. 21, *siccæ sudationes—, quales super Baias habemus in murtetis.*

8, 9. *Caput et stomachum supponere fontibus*: cogitari potest de balneis, ubi aqua in lavantes guttatim destillat; *Clusinis*, Clusii, oppidi in media Etruria. *Gabiosque*: cf. sup. ad Epist. i, 11, 7. *Frigida rura*, loca montana.

10—13. *Mutandus locus est*, parendum est medico; mutanda sunt balnea, non ad balnea Cumana aut Baiana, sed ad balnea Gabina iter dirigendum est. Facete autem Horatius jam animo sibi fingit instans iter. Si forte equus, inquit, viam dextrorsum Baias aut Cumas ducentem ob nota sibi in hac via diversoria (ut facere apud nos solent equi mercede conducti) transire nolet, *(eques)* ego, *Quo tendis! Non mihi Cumas Est iter, aut Baias, stomachosus*, non verbis, sed *habena* sinistrorsum equum flectente dicam; non audit enim equus. *Sed equi auris in ore frenato est*, h. e. equus non verbis, sed freno paret.

14. *Major utrum populum*, cett. pergit quæstiones proponere, ad quas Valam Horatio respondere par sit: *utrum populum*, incolas Veliæ et Salerni.

16. *Jugis aquæ*: cf. Sat. ii, 6, 2.

17. *Rure meo possum quidvis perferre patique*, in villa mea didici tolerare vitam vino et quibusvis aliis rebus carentem; modo mihi e perennibus jugis aquæ fontibus bibere liceat. Per *quidvis* intelligit quidem Horatius omnem victum viliorem, quem non recuset rure vivens, nominatim tamen, ut docent sequentia, regionis illius vinum, quo se haud invitum abstinere ait.

18. *Mare*, sc. inferum; in animo habuit Lucaniam, ut apparet ex v. 21. *Lene*, ut sup. Od. i, 7, 19, *merum molle*, nos, *milde, sanft.*

21. *Juvenem*, juveniliter ardentem.

22. *Tractus uter*, utra regio, Veliæne an Salerni.

23—26. *Echinos*: cf. sup. ad Sat. ii, 4, 33. *Phæaxque*, et similis Phæacum regi, Alcinoo, luxuriosa vita nobili: cf. sup. ad Epist. i, 2, 28. *Mænius*: jam supra Horatius *Mænium* ut vappam et nebulonem produxit, Sat. i, 1, 101, et Sat. i, 3, 2. *Rebus maternis atque paternis*, patrimonio.

27. *Urbanus*, dicax, loquax, urbanæ elegantiæ laudem facete dictis captans; huc pertinet imprimis locus Plauti Trinum. i, 2, 162 sqq., *Nihil est profecto stultius, neque stolidius, Neque mendacilo-*

Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus,
Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quicquid quæsierat, ventri donabat avaro.
Hic, ubi nequitiæ fautoribus et timidis nil
Aut paullum abstulerat, patinas cœnabat omasi,
Vilis et agninæ, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos, corrector Bestius. Idem
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
Aiebat, si qui comedunt bona; quum sit obeso
Nil melius turdo, nil vulva pulchrius ampla.
Nimirum hic ego sum: nam tuta et parvula laudo,
Quum res deficiunt, satis inter vilia fortis:
Verum ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

quius, neque argutum magis, Neque confidentiloquius, neque perjurius, Quam urbani assidui (semper se obtrudentes) *cives, quos scurras vocant.*

28. *Non certum præsepe teneret*, tanquam vorax bellua, ut in sequentibus describitur.

29. *Impransus non qui*, cett. junge: *qui impransus* (impastus, fame exstimulatus), *non civem hoste* (non amicum ab inimico) *dignosceret:* cf. Theocr. xv, 147.

30, 31. *Sævus*, accommodate ad bestiam, quæ impasta sævit. *Pernicies* (φθόρος, vid. Valcken. ad Theocr. Adoniaz. p. 310 C); sic fere Thais *fundi calamitas* apud Terent. Eunuch. i, 1, 34 vocatur. *Barathrumque*, et vorago quasi, omnia in macello venalia absorbens et deglutiens: cf. Sat. ii, 3, 167.

32. *Quæsierat*, hinc illinc dicacitate sua collegerat, conquisiverat: de voce *quærere* cf. sup. ad Epist. i, 7, 57.

33. *Nequitiæ*, sc. scurrilitatis; nam scurra est homo nequam. *Timidis*, timentibus sibi a scurræ dicacitate.

34. *Omasi*, nos, *Kaldaunen.*

35. *Vilis et agninæ*, nos, *schlechtes, oder elendes Schaffleisch.*

36, 37. *Scilicet ut*, cett. hac sorte famelica Mænius (*corrector*) morum censor exstitit, tanquam alter Bestius, scilicet ut diceret, hominum luxuriosorum ventribus candente lamna notam vel stigma inurendum esse. *Bestius*, videtur fuisse homo avarus, qui nepotes et prodigos acerbissime tractandos censeret. Persius quoque Sat. vi, 37 severum morum censorem *Bestii* nomine insignit.

38, 39. *Omne Verterat in fumum et cinerem*, omnia abligurierat, ad nihilum redegerat.

42—46. *Nimirum hic ego sum*, cett. Sensus: talis (*hic*) ego sum, ait Horatius, Mænio nimirum, quod ad animum utrique sorti sese accommodantem attinet, similis; nam cum res deficiunt, pauperis sortem ut tutiorem divitis sorte laudo, dum (*inter vilia*) in vili et tenui victu me virum fortem et sapientem præsto; sed idem ego, si quid melius et lautius contingit, solos eos felices prædico, quibus in villa pulchre exstructa vitam transigere licet.

44. *Unctius*, lautius, optabilius: vid. ad præcedentem Epist. v. 21.

46. *Fundata*, bene et tuto collocata; in *villis nitidis*, pulchritudine et nitore conspicuis.

EPISTOLA XVI.

AD QUINCTIUM.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti,
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivæ,
Pomisne, an pratis, an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter, et situs agri.
Continui montes, nisi dissocientur opaca
Valle; sed ut veniens dextrum latus adspiciat sol,
Lævum decedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid? si rubicunda benigne
Corna vepres et pruna ferunt? si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum juvat umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.
Fons etiam, rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.

EPISTOLA XVI.

Horatius, postquam in principio hujus Epistolæ ad Quinctium villæ suæ Sabinæ situm coloribus descripsit pulcherrimis, quomodo is, qui vere bonus haberi et vere beatus esse cupit, sentire et agere debeat, more suo docet. Ad eundem Quinctium Hirpinum scripta est oda libri secundi undecima.

1, 2. *Fundus meus—Arvo pascat*, utrum villa mea frumento in agris collecto dominum alat.

3. *An amicta vitibus ulmo*, elegantissime pro vulgari, an vino; in arbustis enim nascuntur uvæ in vitibus, arborum, præcipue ulmorum, trunco applicatis; ulmus igitur *amicitur vitibus*, et hinc suaviter vites *ulmos* (Columell. v, 6), vel *populos* (Epod. 2, 10) *maritare* dicuntur.

4. *Loquaciter*, ut loquaces et verbosi esse solemus in descriptione rei animo nostro inprimis caræ.

5, 6. *Nisi dissocientur opaca Valle*: præterquam quod perpetua eorum series valle opaca, Ustica, interjecta dirimitur. *Sed ut veniens*, cett. ita tamen, ut sol (*veniens*) oriens in dextrum eorum latus radios demittat.

7. *Lævum decedens*, cett. celeri vero curru ad occasum ruens, h. e. sol vero occidens lævum montium latus tepido vapore obducat et obumbret.

8. *Temperiem*, sc. aeris, *cœlum*, ut in versu primo præcedentis Epistolæ dicitur. *Quid? si rubicunda benigne*, cett. ergo Horatius in villa sua, ubi vepres rubicunda corna et pruna ferebant, aureæ ætatis vestigia deprehendisse videtur: Virg. Ecl. iv, 29, de aurea ætate, *Incultisque rubens pendebit sentibus uva.*

10. *Multa fruge*, glandibus. *Pecus*, sues.

11. *Dicas adductum*, cett. quodsi spectes hujus regionis amœnitates, situm, aeris temperiem, et fertilitatem, Tarentum huc translatum esse, vel te alterum Tarentum hic videre existimes. Ad amœnissimas Italiæ regiones Horatius alibi quoque Tarentinam refert: cf. Od. ii, 6, 10 sqq. iii, 5, 56; et quia in hac amœna regione homines vivebant mollius, *Tarentum* sup. Sat. ii, 4, 34 vocatur *molle*. *Adductum frondere*, elegantius pro, adductum esse.

12—14. *Fons etiam*, cett. Fons etiam Bandusius, quem celebravit Horatius sup. Od. iii, 13 (*idoneus dare*, Græce, qui det), tam largiter fluens, ut aqua sua rivum faciat, eique nomen *Digentia* det, et ita comparatus, ut nec purior nec frigidior Hebrus Thraciam ambiat, infirmo capiti et alvo salubris fluit. *Utilis* pro,

Hæ latebræ dulces, et jam, si credis, amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.
Tu recte vivis, si curas esse quod audis:
Jactamus jampridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas;
Neve putes alium sapiente bonoque beatum;
Neu, si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
Si quis bella tibi terra pugnata marique
Dicat, et his verbis vacuas permulceat aures:
" *Tene magis salvum populus velit, an populum tu,*
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
Jupiter;" Augusti laudes agnoscere possis?
Quum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine?—Nempe
Vir bonus et prudens dici delector. Ego ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet; ut, si

salubris, ut apud Ovid. Trist. iii, 3, 9, *cibus utilis ægro*, et Met. xiii, 630, *venti utiles*.

15, 16. *Hæ latebræ*, hic angulus, ut Horatius sup. Od ii, 6, 16 de Tarento. Bentleius, cui tam lectio *etiam, si credis, amœnæ*, quam *et jam, si credis, amœnæ* frigebat, proposuit, *et (jam si credis) amœnæ;* sed nec hoc mihi placet: an scripsit fortasse Horatius, *Hæ latebræ dulces, et tam, si credis, amœnæ? Incolumem tibi me*, cett. mense Septembri me salvum atque incolumem tibi sistunt; h. e. e villa mea, ubi nunc delitesco, tam dulci, si credis, atque amœna, salvus atque incolumis mense Septembri ad te redibo.

17. *Si curas esse quod audis*, si studes te talem præbere qualis tu esse *(audis)* diceris.

18. *Omnis Roma*, nos omnes Romani.

19—23. *Sed vereor, ne*, cett. sed vereor, ne aliorum de te plus quam tuo ipsius judicio credas (quia probe scis, te non esse eum qui esse diceris); vereor porro, ne alium, quam eum qui sapiens et bonus sit, beatum habeas; vereor denique, ne, licet omnes te sanum esse et bene valere dictitent, reapse tamen ægrotes, sed similis sis ei ægroto qui febrem sub edendi tempus, ne cibi sibi denegentur, occultat, donec febris, cum manus tremere incipiunt, prodatur. Ex hoc loco, haud vulgarem Horatio cum Quinctio intercessisse amicitiam satis certe colligi potest. Quis enim sumat sibi, cuiquam, nisi intimo amico, dicere vel scribere, "tu non es is qui esse videris, vel esse diceris; tu vitia tua, sicut ægrotus febrem, dissimulas." *Ne cui de te plus*, cett. Baxterus commode affert versum Catonis i, 14, *Plus aliis de te, quam tu tibi credere noli. Alium sapiente*, Græce, ἄλλον τοῦ σοφοῦ, diversum a sapiente, alium (v. c. divitem) quam sapientem; sic inf. Epist. ii, 1, 240, *alius Lysippo*, alius, quam Lysippus.

23. *Manibus unctis:* significanter *manus* jam dicuntur *unctæ;* nam, qui inter edendum tremunt, cibis tremore excussis, manus commaculare solent: *unctas* jam, pollutas, contaminatas, vid. sup. ad Epod. 5, 19.

24. *Pudor malus*, importunus, ut sup. Sat. ii, 3, 39.

26—28. *Dicat*, canat: *vacuas*, patentes canenti; elegantius pro vulgari, tuas. Ad verba quæ sequuntur, *Tene magis*, cett. Vet. Schol. observat, *Hæc enim Varius de Augusto scripserat; sunt autem ex nobilissimo Panegyrico Augusti.* Horatius igitur, qui quavis arrepta occasione Augusti laudes carminibus suis inserit, nunc de una fidelia, quod in proverbio dicitur, duos dealbat parietes; nam Varii simul, ut magni

Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone, meum est, inquit: pono, tristisque recedo.
Idem, si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;
Mordear opprobriis falsis, mutemque colores?
Falsus honor juvat, et mendax infamia terret,
Quem, nisi mendosum et medicandum? Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges juraque servat;
Quo multæ magnæque secantur judice lites;
Quo res sponsore, et quo causæ teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
Introrsus turpem, speciosum pelle decora.
Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat
Servus; Habes pretium, loris non ureris, aio.
Non hominem occidi: Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus et frugi. Renuit negitatque Sabellus:
Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, et opertum milvius hamum.

poetæ, versus celebrat. *Servet in ambiguo*, sinat esse in ambiguo, ne scilicet alterum ab altero in amore superari appareat.

29. *Augusti laudes agnoscere possis?* num possis esse tam stolidus, ut laudes, non tibi, sed uni Augusto convenientes, ad te transferas?

30. *Quum pateris sapiens emendatusque vocari*, Græce pro, cum pateris te sapientem emendatumque vocari.

31. *Respondesne tuo, dic sodes, nomine?* Sunt, qui *nomine* antique pro *nomini* positum esse opinentur, quia *respondere alicui rei* dicitur. Sed vide, an hic locus explicari possit sic: dic, quæso, respondesne sapienti emendatoque vel sapientis emendatique virtutibus, sive, facisne quod sapiens emendatusque facere debet, *tuo nomine*, hoc, quo te vocari pateris, nomine, dum sapientis emendatique nomen geris?

33. *Auferet*, sc. nomen boni et prudentis. *Ut, si*, ut, si quis.

36, 37. *Idem, si clamet*, me esse *furem*, me *pudicum esse neget*, me *collum paternum laqueo pressisse* (fregisse, me parricidam esse) *contendat*.

39. *Falsus*, immeritus.

40. *Medicandum*, insanum, stultum, helleboro curandum.

42. *Secantur*, dirimuntur, ut sup. Sat. i, 10, 15, *Ridiculum acri Fortius et melius magnas plerumque secat res*.

43. *Tenentur*, obtinentur, ab injuria vindicantur: exempla Ciceroniana vid. in Ernest. Clav. Cic. s. v. *Tenere*.

45. *Introrsus turpem, speciosum pelle decora*: sup. Sat. ii, 1, 65, *Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora Cederet, introrsum turpis*.

47. *Loris non ureris;* sic sup. Sat. ii, 7, 58, *virgis uri*.

49. *Renuit negitatque:* vulgo legebatur, *renuit negat atque*. Sed Bentleius, quem secutus sum, durissima copulæ *atque* post *negat* collocatione jure offensus, ad duorum optimæ notæ Codd. fidem recepit, *renuit negitatque*. Vox *negitare* apud optimos quosque scriptores obvia; exempla collegit Fea. Nec displicet, quam Cod. Bersmanni offert, lectio, *renuitque negatque*. Suavissime autem Horatius se vocat *Sabellum*, quasi, qui rure vivunt, liberius et apertius loquantur.

51. *Milvius:* non rapax tantum avis e genere accipitrum, sed rapax quoque piscis nomen gerit *milvii*, qui volanti similis prædæ captandæ causa supra mare se attollere dicitur: vid. Plin. H. N. viii, 26; Ovid. Halieut. v. 95, *Nam gaudent pelago, quales Scombrique Bovesque, Hippuri celeres, et nigro tergore Milvi. Milvius* ad piscium genus Coryphænarum (*Doraden*) pertinere videtur. *Opertum*, esca obductum; similiter sup. Epist. i, 7, 74, *hamus occultus*.

Oderunt peccare boni virtutis amore:
Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis:
Nam de mille fabæ modiis quum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocunque Deos vel porco vel bove placat,
Jane pater, clare, clare quum dixit Apollo,
Labra movet, metuens audiri: Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justo sanctoque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.
Quî melior servo, quî liberior sit avarus,
In triviis fixum quum se demittit ob assem,
Non video: nam qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere quum possis captivum, occidere noli:
Serviet utiliter: sine pascat durus, aretque;
Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;

54. *Sit spes fallendi:* at si tibi forte spes sit malefacti pœnam dolo et fraude effugiendi. *Miscebis sacra profanis*, sacra et profana in nullo apud te erunt discrimine; quidquid suadet libido, facies: inf. in Epist. ad Pis. 397, *fuit hæc sapientia quondam, Publica privatis secernere sacra profanis.*

56. *Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto:* damnum quidem, quod mihi hoc furto paratur, est lenius, sed facinus non est lenius, est et manet furtum. Dicit autem hæc Horatius ad paradoxon Stoicorum, qui *omnia peccata paria esse* statuebant.

57. *Vir bonus*, non vere bonus, sed ex vulgari opinione, ut sequentia docent. *Quem spectat*, cum verecundia quadam observat.

59. *Jane pater:* Janus, ut deus, tam toto anno, quam unoquoque die rebus suscipiendis favens, invocabatur; hinc sup. Sat. ii, 6, 20, *pater matutinus* vocatur.

60. *Labra movet*, mussitat. *Pulchra Laverna:* Vet. Schol., *Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum* (hominum fraudulentorum), *dicta Laverna a lavando; nam fures lavatores dicuntur.* Hæc dea, plane ad ingenium hominum ejus præsidium sibi expetentium, vocatur jam *pulchra.*

61. *Fallere:* vid. ad v. 54. Pro *justo sanctoque* vulgo legebatur *justum sanctumque;* sed hæc lectio prodit emendatorem, Græci loquendi generis, quo sæpe usus est Horatius (vid. sup. ad Sat. i, 1, 19), imperitum; confirmatur autem nostra lectio optimorum Codd. auctoritate apud Cruquium, Torrentium, et Lambinum.

63—65. *Quî melior servo*, cett. quomodo avarus, cum se ob assem in triviis fixum demittit, servo melior et liberior sit, non video; repetit igitur poeta sententiam sup. Epist. x, 47 et passim propositam, *pecuniam avaris, ut servis suis, imperare.* Ex hoc loco discimus, pueros apud Romanos nummos in solo lutove vinculo quodam fixisse, ut, cum prætereuntes frustra affixos nummos tollere velle viderent, ridendi haberent materiem: Pers. v, 111, *Inque luto fixum possis transcendere nummum.*

67. *Perdidit arma*, abjecit arma, quibus contra vitia, nominatim contra avaritiam, pugnari debet: per *arma* intellige virtutis præcepta. *Locum virtutis deseruit*, locum, ubi virtus exerceri debet, deseruit homo avarus, qui divitiis semper augendis insudat, et rei pecuniariæ negotiis vel pecuniæ acervo obruitur. Locutiones *arma perdere, deserere locum*, h. e. *aciem, stationem*, vel *signa* (apud Græcos λει-

Annonæ prosit; portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum: tollas licet. In manicis et
Compedibus sævo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simulatque volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit: Moriar; mors ultima linea rerum est.

EPISTOLA XVII.

AD SCÆVAM.

Quamvis, Scæva, satis per te tibi consulis, et scis
Quo tandem pacto deceat majoribus uti;
Disce, docendus adhuc quæ censet amiculus, ut si
Cæcus iter monstrare velit: tamen adspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.
Si te grata quies et primam somnus in horam

ποτακτεῖν), eleganter translatæ sunt a militia.

69. *Captivum:* facete *avarus*, ut desertor virtutis et servus pecuniæ, vocatur *captivus;* captivi autem tam vendi quam occidi poterant.

70. *Serviet utiliter*, cett. jam affert rationes quasdam, ex quibus captivo nostro parcendum sit, ostendens scilicet, fieri posse, ut avarus utiliter serviat, et intentissimis laboribus vario modo publicis commodis prosit. *Durus*, duri laboris patiens; ut sup. Epist. i, 7, 91, *Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris Esse mihi.*

72. *Annonæ*, rei frumentariæ.

73—79. *Vir bonus et sapiens.* Respondet hic versus et sqq. versui 57 et sqq., ubi sermo est de viro bono ex opinione vulgi. Longe aliter res se habet, ait Horatius, cum viro vere bono et sapiente; is enim vim sibi allaturo sine omni timore audebit dicere, quod captivus vinctusque Bacchus Pentheo, Cadmi in regno Thebarum successori, apud Euripidem in Bacch. dixit v. 492 (edit. Beck.), *Εἴφ' ὅ τι παθεῖν δεῖ· τί με τὸ δεινὸν* (atrox, Horat. *indignum*) *ἐργάσῃ*; v. 494. Penth. *πρῶτον μὲν ἁβρὸν βόστρυχον τεμῶ σέθεν.* Horatius pro *cincinnis* in rem suam posuit *bona*. V. 497. Penth. *Εἱρκταῖσί τ' ἔνδον σῶμα σὸν φυλάξομεν.* V. 498. Bacch. *Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτὸς, ὅταν ἐγὼ θέλω.* Hoc ultimum a Baccho, Penthei potentiam ridente, ambigue dictum jam transfertur ad mortem, sive (*simulatque volam*) ad Stoicorum *αὐτοχειρίαν*. *Ultima linea rerum*, ultimus peracti cursus terminus, meta, calx, rerum humanarum finis.

EPISTOLA XVII.

Horatius, scribens ad Scævam de ratione qua ditiorum et potentiorum gratia colligi et parari debeat, eum qui rem aliquam strenue et prudenter peragat, multo potiorem esse illo qui molestiam alicujus rei suscipiendæ et tentandæ fugiat, docet et probatum it. Horatii amicus, Scæva, videtur quibusdam filius ejus Cassii Scævæ, quem virum fortem laudat Jul. Cæs. B. C. iii, 53.

1. *Per te*, tua ipsius prudentia.

2. *Majoribus uti*, se gerere erga potentiores, versari cum potentioribus.

3. *Ut si*, ac si, quasi ego velut cæcus (*τυφλὸς ὁδηγὸς*,) iter tibi monstrare velim.

4. *Tamen adspice*, nihilominus tamen considera.

5. *Proprium fecisse*, in usum tuum convertisse.

6. *Si te grata quies*, cett. si sectari vis ea quæ animo tuo grata et jucunda sunt,

Delectat; si te pulvis strepitusque rotarum,
Si lædit caupona; Ferentinum ire jubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis;
Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis, pauloque benignius ipsum
Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum
Verba probes et facta, doce; vel junior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia: namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et
Splendidius multo est: equus ut me portet, alat rex,
Officium facio. Tu poscis vilia rerum
Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
Omnis Aristippum decuit color et status et res,
Tentantem majora fere, præsentibus æquum.
Contra, quem duplici panno patientia velat,

quietem et dulce otium, vitare autem ea quæ tibi ingrata et molesta sunt, vehiculorum in urbe strepitum, excitatum pulverem, clamores in cauponis, age, secede Ferentinum; non solis enim divitibus concessa est voluptas quæ in locis amœnis percipitur; at si familiæ tuæ rationibus consulere, et tuum ipsius simul corpus mollius curare voles, age, concilia tibi divitem, ubi lautius vivitur. *Primam in horam*, apud nos, ad septimam usque horam. *Ferentinum*, parvum et infrequens apud Hernicos oppidum.

10. *Fefellit*, sc. lucem publicam, h. e. latuit in obscuro: *fallere* simpliciter pro, latere, apud Tacitum inprimis, sæpius. Ceterum notum est illud Epicureorum, λάθε βιώσας.

11. *Benignius*, refer inprimis ad largiorem epularum copiam.

12. *Siccus*, qui adhuc vixisti parce, frugaliter, sobrie. Sup. Od. iv, 5, 39, *siccis* (sobriis) opponuntur *uvidi*, et apud Cic. Agr. i, 1, *vinolenti*. *Ad unctum*, ad divitem, qui lautius et luxuriosius vivit. De voce *unctus*, cf. sup. ad Epist. i, 15, 44.

13, 14. *Si pranderet*, cett. Diogenes Cynicus, cum aliquando olus lavaret, Aristippo se prætereunti lautioris vitæ genus exprobrasse dicitur sermone qui sequitur: vid. Diog. Laert. ii, 68. *Pranderet*, comederet, ut sup. Sat. i, 3, 245, *prandere luscinias*. *Patienter*, ea quæ decet philosophum continentia et patientia. *Regibus*; diu enim Aristippus (Cyrenæus, summum bonum voluptate metiens,) in aula Dionysii Syracusani versatus est.

15. *Qui me notat*, Diogenes.

18. *Mordacem Cynicum sic eludebat*, maledicum Cynici dentem sic effugiebat, h. e. ad maledica Cynici verba respondebat hoc.

19. *Scurror ego ipse mihi, populo tu:* ego artibus meis scurrilibus in commodum meum placere studeo potentioribus, tu philosophica scurrilitate placere studes populo; salse autem philosophum *scurrari* dicit. Vossius egregie vertit, *ich hofschranze mir selber, dem Volk du*.

22. *Dante minor*, inferior eo qui dat, danti quodammodo subjectus; philosophi enim mendicabant fere nonnunquam, at scurræ mensis ditiorum adhibebantur.

23—26. *Omnis Aristippum*, cett. Aristippus ad omnem fortunam et rerum conditionem decenter se composuit, majora vero assequi tentavit et præsentia æquo animo tulit; at Cynicus, qui philosophica patientia pallio, e crassiore panno confecto, sese involvit, vix decenter, puto, ad fortunæ quamdam mutationem sese accommodabit. *Color*, externa fortunæ species et conditio: sup. Sat. ii, 1, 60, *Quisquis erit vitæ color*.

Mirabor, vitæ via si conversa decebit.
Alter purpureum non exspectabit amictum,
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque:
Alter Mileti textam cane pejus et angue
Vitabit chlamydem; morietur frigore, si non
Retuleris pannum: refer, et sine vivat ineptus.
Res gerere et captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Jovis, et cœlestia tentat;
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.
Sedit, qui timuit, ne non succederet; esto:
Quid? qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui
Hic est, aut nusquam, quod quærimus: hic onus horret,
Ut parvis animis et parvo corpore majus:
Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
Coram rege sua de paupertate tacentes
Plus poscente ferent: distat, sumasne pudenter,

25. *Duplici panno: pannus duplex* (δίπλαξ apud Homer. Iliad. iii, 126 (δίμιτον); opponuntur ἁπλοΐδες. Boettiger. Vasen. Gem. T. i, ii, 3, p. 39), crassior, densior, ut *amiculum duplex* apud Corn. Nep. Datam. c. 3; alii *duplicem pannum* accipiunt de pallio, quod super alterum humerum rejectum quasi duplicetur; sed adjecta vox *patientia* satis ostendit, sermonem esse de pallio corpori admodum gravi atque molesto.

26. *Vitæ via conversa*, mutata fortuna, mutata vitæ ratio.

27—32. *Alter purpureum*, cett. Aristippus, iter facturus, non desiderabit amictum splendidum, sed qualibet vel vilissima veste indutus loca celeberrima peragrabit, et in utraque sorte, sive amictus pulcher et tenuis sive vilis et crassus ei gestandus sit, partes suas apte sustinebit; at Cynicus chlamydem e lana pretiosa contextam, ut rem perniciosam et abominabilem, fugiet. *Morietur frigore, si non* cett. Ad hunc locum vetus Schol. affert hæc: *aiunt Aristippum, invitato Diogene ad balneas, dedisse operam ut omnes prius egrederentur, ipsiusque pallium induisse, illique purpureum reliquisse, quod Diogenes cum induere noluisset, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum, famæ servientem, qui algere mallet quam conspici in veste purpurea. Mileti*, urbis in Ionia, ubi lana nascebatur præstantissima. Diodor. Sic. iv, 26. Hinc celebrantur *στρώματα Μιλήσια, τάπητες Μιλήσιοι*, Valckenaer. ad Adoniaz. p. 406 C. Pro *angue* plures legunt *angui*; de qua ablativi forma vid. Bentl. sup. ad Sat. i, 5, 72.

33—35. *Res gerere*, domi militiæque præclare res gerere, sive rebus gestis bene mereri de republica; *et captos ostendere civibus hostes*, et victo hoste triumphum agere; in triumpho enim capti et ante currum triumphantis incedentes hostes civibus ostendebantur.

34. *Attingit solium Jovis:* id (ut sup. Od. i, 1, 6 Horatius loquitur) *evehit ad terrarum dominos, Deos.*

35. *Principibus*, in latiore significatione, de primoribus, potentioribus, nobilioribus, ditioribus.

36. *Non cuivis homini contingit adire Corinthum:* expressit notum Græcorum proverbium, Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς, non cuivis homini, sed ditioribus tantum, vel majora strenue et gnaviter tentantibus. Nemo enim urbem illam opulentissimam sine magnis sumtibus adire et frequentare poterat.

37, 38. *Sedit, qui timuit*, cett. qui de successu hujus itineris anxius atque sollicitus fuit, deses domi mansit. Sit ita! Quid vero? nonne is, qui eo pervenit, virum se præstitit?

39—41. *Atqui Hic est, aut nusquam*, cett. atqui ea quæ quærimus et assequi

An rapias; atqui rerum caput hoc erat, et fons.
Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis, nec pascere firmus,
Qui dicit, clamat, Victum date: succinit alter,
Et mihi dividuo findetur munere quadra.
Sed tacitus pasci si corvus posset, haberet
Plus dapis, et rixæ multo minus invidiæque.
Brundusium comes aut Surrentum ductus amœnum,
Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
Aut cistam effractam, aut subducta viatica plorat;
Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam,
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis; uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum; licet illi plurima manet
Lacrima: per sanctum juratus dicat Osirim,
Credite, non ludo; crudeles, tollite claudum:
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

studemus, unice hoc ipso viriliter tentandi omnia studio, aut nusquam, reperiuntur et impetrantur: *(hic)* alius re alicujus suscipiendæ molestiam refugit, tanquam ei perferendæ exiguæ animi corporisque vires impares sint; *(hic)* alius rem strenue aggreditur et peragit. His omnibus autem Horatius Scævæ commendat gnavum studium, quo potentiorum colligenda sit gratia.

42. *Recte*, bono cum successu, recta via. *Experiens vir*, qui vires suas periclitando omnia tentat.

43. *Coram rege*, potentiore patrono. Horatius sup. Epist. i, 7, 37, de Mæcenate, *rexque paterque Audisti coram.*

45. *Rapias*, avide manus donis injicias. *Atqui rerum caput hoc erat, et fons:* atqui ante omnia ab eo, qui aliquid recte petit, ostendi debet pudor et modestia. Vulgo enim homines precum et querelarum, quas fundunt, formulis molestiam iis, a quibus petunt, creant. Ejusmodi formula, egregie ab Horatio ad vulgarem precantium morem composita, statim sequitur.

47. *Fundus nec vendibilis:* sine dubio quia emtor hujus agelli reperiri non poterat; nam de *fidei commisso*, ut loquuntur Jurisconsulti, equidem accipere nolim. *Nec pascere firmus (δεινὸς)*, nec satis amplus ut me alere possit.

48. *Clamat*, nempe immodeste.

49. *Et mihi*, cett. elegantissimo versu expressit Horatius vulgarem mendicorum cantilenam, *mihi quoque frustum placentæ!* nos, *mir auch ein Stück!* Non male Lambinus pro, *findetur* in notis scripsit, *findatur*. *Quadra*, frustum panis vel placentæ in formam quadri decisum.

50—52. *Sed tacitus pasci*, cett. altos clamores quos corvi, quibus esca contigit, excitant, comparat cum importuna precantium vociferatione; id enim unice in hac comparatione spectandum est. *Brundusium*, Apuliæ oppidum maritimum. *Surrentum*, Campaniæ oppidum ad sinum Puteolanum.

55. *Nota refert meretricis acumina*, facit idem quod meretrices astutas facere constat. Locum Plauti qui huc pertinet, jam comparavit vetus Schol.; est in Trucul. i, 1, 32 sqq., *Aut aurum periit, aut conscissa pallula est, Aut armariola Græca, aut aliquid semper est Quod pereat, debeatque amans scorto suo.* Easdem artes meretricias tangit Ovid. in Art. A. i, 431, *Quid? cum mendaci damno mœstissima plorat, Elapsusque cava fingitur aure lapis.* *Catellam*, parvam catenam.

56. *Periscelidem (περισκελίδα)*, ornamentum pedis circum crura, sandaliorum fortasse vincula. *Periscelides resolvere* est apud Petron. c. 67.

58. *Nec semel irrisus*, nec is qui jam semel habitus est ludibrio.

59. *Fracto crure*, vere nempe fracto; sed homini jam fraude noto non fides habetur: *planum (πλάνον)* circumvagum,

EPISTOLA XVIII.

AD LOLLIUM.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem præbere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurræ distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium prope majus,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quæ se commendat tonsa cute, dentibus atris;
Dum vult libertas dici mera, veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.
Alter in obsequium plus æquo pronus, et imi
Derisor lecti sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces, et verba cadentia tollit,
Ut puerum sævo credas dictata magistro

circumforaneum, impostorem: apud Ciceronem quoque hæc vox occurrit, pro Cluent. c. 26.

60. *Osirim*, a plebe inprimis hic deus Ægyptiorum apud Romanos colebatur; unde quoque *planus* per Osirim jurare dicitur.

62. *Quære peregrinum*, nos enim jam bene te novimus. *Rauca*, sc. clamore.

EPISTOLA XVIII.

Uti in præcedente Epistola Scævæ, ita in hac Lollio præcepta dat, ad quæ is, qui gratus et jucundus esse cupit potentioribus, se gerere debeat. In prima hujus Epistolæ parte mirifice placet egregie adumbrata *scurræ* et *hominis asperi* imago; ultimam autem ejus partem nemo erectioris indolis legere potest, quin tam iis quibus ad veræ felicitatis sibi parandæ studium excitatur Lollius, quam voto quo hanc Epistolam Horatius finit, sensu percutiatur suavissimo. Ceterum *Lollius*, ut recte judicat Cl. Wetzelius, idem esse videtur ad quem scripta est Epistola hujus libri secunda, scilicet *Maximus Lollius*, *M. Lollii Palicani*, ad quem scriptum est carmen lyricum sup. Od. iv, 9, filius.

1, 2. *Liberrime. Liber* dicitur qui alienus ab omni simulatione, quæ sentit et judicat, libere et ingenue profert et aperit.

2. *Scurrantis:* cf. Epist. præced. v. 19. *Professus amicum*, si semel te alicujus amicum professus es.

3, 4. Eleganter matrona, cujus honesta species diversa est a meretricis specie inhonesta, vocatur meretrici *discolor*, pro vulgari, dissimilis; sic *color* quoque de externa specie, vel de externo habitu et se gerendi ratione, in præcedente Epist. v. 23, *Omnis Aristippum decuit color et status et res. Infido scurræ distabit amicus*, ita amicus a malæ fidei scurra discrepabit. Particula *ita*, post *ut* vel *sicut*, non raro omitti solet: vid. Drakenb. ad Liv. ix, 17, § 4; ad xxxiv, 9, § 10; et ad xxxix, 41, § 1.

5. *Huic vitio*, scurrili dicacitati et facetiis placendi studio.

6, 7. *Inconcinna*, inficeta; *gravisque*, et molesta. *Quæ se commendat*, se conspiciendam præbet; *asperitas* enim profecto se non commendat sensu proprio. *Tonsa cute:* ergo, qui ad cutem usque tondebantur, faciebant aliquid quod ad morum asperitatem pertinebat.

8. *Dum vult libertas*, dum asperis moribus homines videri volunt tam candidi, qui omnia libere dicant, quam veræ virtutis studiosi.

9. *Virtus est medium*, cett. Sed virtus medium quasi sedem inter duo dicta vitia tenet, pari spatio ab utroque reducta sive remota.

10, 11. *Alter*, scurra. *Imi Derisor lecti: derisor*, qui alios illudendo risum captat, scurra; scurræ enim una cum convivatore in *imo lecto* triclinii accumbere solebant;

Reddere, vel partes mimum tractare secundas:
Alter rixatur de lana sæpe caprina,
Propugnat nugis armatus: Scilicet, ut non
Sit mihi prima fides, et, vere quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium ætas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat, an Dolichos plus?
Brundusium Minucî melius via ducat, an Appî?
Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat,
Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus,
Sæpe decem vitiis instructior, odit et horret:
Aut, si non odit, regit; ac, veluti pia mater,
Plus quam se sapere, et virtutibus esse priorem
Vult; et ait prope vera: Meæ (contendere noli)

hinc sup. Sat. i, 8, 40, scurræ Vibidius Balatroque *imi lecti convivæ* appellantur. *Horret*, plenus horroris et verecundiæ observat.

14. *Reddere*, recitare: *reddere* dicuntur qui, quod edidicerunt, recitant; sic sup. Od. iv, 6, 43, *reddere carmen*. *Vel partes mimum tractare secundas*: vel, dum primas quasi partes agit patronus, eum agere secundas. Cum mimi prodirent in scenam, alius *primas*, alius *secundas*, alius *tertias*, et sic porro, partes agebat, ita quidem, ut histrio is qui primas agebat, ceteros tam re et dictis quam actione superaret. Rem illustrat jam a Lambino allatus locus Ciceronis, Div. Verr. c. 15: *Ut in actoribus Græcis fieri videmus; sæpe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat.* Boettigeri singularis de ea re exstat libellus de primarum, secundarum, et tertiarum partium actoribus, Vinar. 1798.

15. *Alter*, homo asper et difficilis. *De lana caprina*, ex vetere proverbio, de re vilissima.

16—18. *Scilicet, ut*, cett. Sensus: Scilicet, ut non mihi potissimum fides habeatur, et ut ego, quod vere placet, non acriter, sicut ille, vociferando defendam, id tanti apud eum est, ut licet (*altera*) de integro repetenda vita tanquam pretium ei proponatur, h. e. licet vitam decursam iterum decurrendi sibi potestas detur, scilicet si a cœpta disputatione absistat, tamen, contemto illo pretio, in re quam sibi defendendam sumsit persistere malit.

18. *Elatrem.* Qui summa pulmonis intentione vociferantur, non loqui, sed, sicut canes, *latrare* (ὑλακτεῖν, βοᾷν) dicuntur: Cic. de Clar. Orat. c. 15, *Latrant enim jam quidam oratores, non loquuntur*: sup. Sat. i, 3, 136, *Rumperis et latras, magnorum maxime regum*: hinc *elatrare*, latrando, h. e. intentissimo nisu voces emittere.

19. *Castor sciat, an Dolichos plus?* Utrum Castor an Dolichos artis gladiatoriæ peritior sit. *Plus scire*, plane ut in vernacula, *mehr wissen, als ein andrer, geschickter, als ein andrer in einer Sache seyn. Castor* et *Dolichos*: Vet. Schol., erant illius temporis nobiles gladiatores.

20. *Minuci via*, via a L. Minucio strata, quæ a porta urbis Minucia per Sabinos Brundusium ducebat. *Via Appi*: cf. sup. Epod. 4, 14.

21—25. Jam enumerat vitia, a quibus is qui ditioris gratia frui cupit, sibi cavere debeat. Lambinus et alii perperam hunc locum interpretati sunt. Junge: *dives amicus* eum, *quem*, cett. *odit et horret*. *Damnosa*, non raro enim Venus *fundi*, ut Terentius loquitur, *est calamitas*. *Præceps alea nudat*, tria tantum, sed gravissimi ponderis verba, juvenibus præcipue alta mente reponenda: *alea* aleatores, dum eos *nudat* (bonis exuit), præcipites agit in perniciem!

22, 23. *Gloria*, vana ostentatio, jactantia. *Supra vires*, supra modulum quo quisque se metiri debet: Juv. iii, 180, *Heic ultra vires habitus nitor: heic aliquid plus Quam satis est*: nos similiter, *über Vermögen, über die Kräfte*. *Importuna*; quia, qui divitis patroni venatur gratiam, *importuno tempore* habendi cupiditatem ostendit.

Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
Arcta decet sanum comitem toga; desine mecum
Certare. Eutrapelus, cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim jam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes;
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium; nummos alienos pascet; ad imum
Threx erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam;
Commissumque teges, et vino tortus et ira.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes:
Nec, quum venari volet ille, poemata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur

24. *Quem paupertatis pudor et fuga*, sc. tenet, h. e. eum qui præ paupertatis pudore nomen pauperis fugit.

25. *Decem vitiis instructior*, decies vitiosior; loquendi genus e vita communi petitum, et apud nos quoque usitatum.

26—30. *Regit*, moderatur eum, rationem se gerendi ei præscribit. *Ac, veluti pia mater*, cett. ac, veluti pia mater optare solet, ut liberi se ipsa meliores evadant, ita dives patronus eum, quem alit et patrocinio suo fovet, plus quam se sapere et virtutibus se ipso potiorem esse vult. *Meæ (contendere noli) Stultitiam patiuntur opes:* noli mecum contendere, nam ego sum dives, cujus opes stultitiam admittunt, vel stultitiæ præsidio sunt. Verissimum sane, ut quotidiana docet experientia; sed tale quid ex ipso divitis ore audire, rarissimum. Per *stultitiam* intelligo omnia quæ divitiarum ostentandarum causa stulte faciunt divites.

30. *Arcta toga*, quam pauperiores gestabant (*exiguam togam* gestasse dicitur Cato, vid. Epist. sq. v. 13), opponitur *togæ laxæ*, quæ erat ditiorum: vid. sup. ad Epod. 4, 8.

31—36. *Eutrapelus*, cett. Laudi, quam homo dives opibus suis tanquam stultitiæ clypeo tribuit, statim Horatius in divitiarum contemtum subnectit narrationem de *Eutrapelo*, qui iis, quibus nocere volebat, pretiosa vestimenta dedisse, et his corruptelarum illecebris a virtutis via illos abducere tentasse dicitur. De P. Volumnio Eutrapelo, Antonii triumviri amico, vid. Ernest. Clav. Cic. Ind. Hist. s. v. *Volumnius*, et in Ind. Græc. s. v. Εὐτραπελία.

32. *Beatus enim jam*: sic ad vulgare hominum ingenium callide judicabat Eutrapelus.

34, 35. *Scorto postponet honestum Officium*, libidinibus potius quam rerum honestarum administrationi operam dabit. *Nummos alienos pascet*, nummos mutuo sumtos absumet et abliguriet. *Ad imum*, ad extremum.

36. *Threx:* cf. de hoc gladiatorum genere sup. Sat. ii, 6, 44. *Aut olitoris aget mercede caballum*, eleganter pro vulgari, aut erit auriga (*Fahrknecht*) apud olitorem.

38. *Commissumque teges, et vino tortus et ira:* et, quod fidei tuæ et taciturnitati creditum est, occultabis tam vino quam ira accensus, h. e. neque inter pocula neque ira abreptus reteges. Horat. sup. Od. iii, 21, ad Amphoram, v. 14, *tu sapientium Curas, et arcanum jocoso Consilium retegis Lyæo. Vino tortus:* inf. in Epist. ad Pis. v. 434, *Reges dicuntur multis urgere culullis, Et torquere mero, quem perspexisse laborant.*

41—44. *Gratia sic fratrum geminorum*, cett. Jam, ut doceat, inter duos diversa studia sectantes non constare posse amicitiam, *Amphionis* et *Zethi*, Jovis ex Antiopa filiorum, exemplum affert. *Amphion*, celebratissimus fidicen, erat homo mitioris et mollioris ingenii; *Zethus*, pastor et rerum agrestium studiosus, *homo durus* (Propert. iii, 15, 20) et *ferus* (Stat. Theb. x, 443). Fuit igitur inter hos duos fratres discordia, donec Amphion, lyram tacere jubens, fraternis moribus cessit. *Gratia*, concordia, mutuus amor.

42. *Suspecta severo*, invisa fratri Zetho, non mitioribus studiis (arti musicæ), sed

Moribus Amphion; tu cede potentis amici
Lenibus imperiis; quotiesque educet in agros
Ætolis onerata plagis jumenta canesque,
Surge et inhumanæ senium depone Camœnæ,
Cœnes ut pariter pulmenta laboribus emta.
Romanis solemne viris opus, utile famæ
Vitæque et membris; præsertim cum valeas et
Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis; adde, virilia quod speciosius arma
Non est qui tractet (scis, quo clamore coronæ
Prœlia sustineas campestria); denique sævam
Militiam puer et Cantabrica bella tulisti,
Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc, et, si quid abest, Italis adjudicat armis.
Ac (ne te retrahas et inexcusabilis abstes),
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas, interdum nugaris rure paterno:
Partitur lintres exercitus; Actia pugna

severioribus (operi rustico) adsueto; apud Lucretium quoque v, 1356, agricolæ dicuntur *severi*.

46. *Ætolis*, epitheton ornans, respectu habito *Meleagri*, regis Ætoliæ, quem ingentem aprum Calydonium cepisse constat: Ovid. Met. viii, 270 sqq.

47. *Et inhumanæ senium depone Camœnæ*, et depone morositatem, qua versaris in studiis a comitate et facilitate alienis. *Senium*, de senili morositate, et tetrica severitate, ut *triste senium morum* apud Senec. Hippol. v. 917.

48. *Pulmenta*, ex carne ferina confecta: cf. sup. ad Sat. ii, 2, 34. *Emta*, parata: sup. Epist. i, 2, 55, *Sperne voluptates: nocet emta dolore voluptas.*

49. *Opus*, sc. venari, venatio.

52. *Adde, virilia quod*, cett. Junge: *adde, quod non est qui arma virilia tractet speciosius*, sc. te; eleganter autem dixit *speciosius*, quia species, status, ars, et dexteritas armorum tractandorum in spectantium oculos incurrit.

53. *Quo clamore*, qua acclamatione, quo applausu, *coronæ*, sc. spectatorum te cingentium.

54. *Campestria*, exercitationis causa in Campo Martio pugnata. *Sæva militia*, jam opponitur incruentis in Campo exercitationibus.

55. *Cantabrica bella:* vid. ad Epist. i, 12, 26.

56. *Sub duce*, Augusto, *qui templis Parthorum signa refigit Nunc:* sup. Od. iv, 15, 6, *Et signa nostro restituit* (Augustus) *Jovi, Derepta Parthorum superbis Postibus.*

57. *Si quid abest*, si qua terra restat nondum ditioni Romanorum subjecta. Horatius innuisse videtur Bentleio Armeniam, eodem anno, quo signa a Parthis recepta sunt, expugnatam a. U. C. DCCXXXIV. *Italis adjudicat armis*, armorum vi parere jubet (*Italis*) Romano imperio, vel parere (*Italis armis*) Romani imperii potentiæ.

58—60. *Ne te retrahas*, cett. Sensus hujus loci, ut mihi videtur, est hic: ac, ne te a venatione cum potentiore amico retineri patiaris, et ratione, quæ neutiquam te excuset, inductus ab ea absis, cogita, quæso, te ipsum, quamvis ab eo quod decet et rectum est haud facile recedas, nonnunquam ludicra rure paterno tractare. *Se retrahere*, rem aliquam a se avertere, rei alicui se subducere, re aliqua abstinere, plane ut nos, *sich von einer Sache zurück ziehn:* Catull. xxx, 9, *Idem nunc retrahis te.*

59. *Extra numerum modumque. Numerus et modus* sunt proprie rhythmus et certi pedes, quibus versus componitur: *extra numerum modumque*, extra normam ad quam aliquid exigi debet; et in hoc quidem loco, præter decorum, præter ea quæ decent, et tibi conveniunt. *Fecisse—Curas*, facere soles.

Te duce per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater; lacus, Adria; donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protenus ut moneam (si quid monitoris eges tu),
Quid de quoque viro, et cui dicas, sæpe videto:
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est,
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures;
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum jecur ulceret ulla, puerve,
Inter marmoreum venerandi limen amici;
Ne dominus pulchri pueri caræve puellæ
Munere te parvo beet, aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur, et quondam non dignum tradimus: ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri;

60. *Nugari*, ut sup. Sat. ii, 1, 73, pueriliter ludere. Sic *Græcari*, sup. Sat. ii, 2, 11.

61—64. *Partitur lintres*, sqq. Quemadmodum puer Ascanius in honorem avi Anchisæ cum puerili agmine equestre certamen, sive *ludum Trojanum*, apud Virg. Æn. v, 548, 604, instituit; ita nunc juvenis *Lollius* in honorem Augusti simulacrum navalis pugnæ Actiacæ in villa sua paterna repræsentat. Quis in hoc loco non admiretur summam artem, qua Horatius in hac Epistola ad Lollium παρὰ προσδοκίαν rem tangit, cujus memoria et narratione nihil quicquam Augusto poterat esse dulcius atque jucundius. *Partitur lintres:* apud Virgilium, l. l. v. 562, *Agmine partito fulgent*. *Exercitus*, ex pueris conscriptus; sequitur enim *per pueros*. *Actia pugna—refertur*, geritur, uti gesta esse dicitur; imago pugnæ Actiacæ editur: de pugna Actiaca cf. sup. Od. i, 37, et Epod. carm. 9. *Lacus* quidam in villa paterna est jam *Adria*, mari Adriatico adsimulatus.

64. *Velox*, est enim victoria dea alata: *fronde*, sc. laurea.

65, 66. *Suis studiis*, exempli causa, venationi. *Tuum ludum*, puerilem ludum in villa paterna. *Utroque pollice*, summo favore: *pollex pressus*, signum favoris et gratiæ, *pollex versus, conversus, subrectus*, signum infesti animi. Juvenal. iii, 35, *Munera* (ludos gladiatorios) *nunc edunt, et verso pollice vulgus, Quum libet, occidunt populariter*.

67. *Protenus ut moneam*, ut ulterius progrediar in te monendo.

70. *Aures patulæ*, patentes audiendis narrationibus, quas illæ, quia simul sunt *rimosæ*, ut garrulorum aures Horatius vocat sup. Sat. ii, 6, 46, retinere non possunt.

71. *Et semel emissum volat irrevocabile verbum:* eandem sententiam expressit Hor. inf. in Epist. ad Pis. 390, *nescit vox missa reverti*. *Volat verbum:* cf. ἔπεα πτερόεντα apud Homerum.

72. *Jecur ulceret*. *Jecur* pro sede libidinis habebatur; paulo fœdius igitur *jecur*, quod occupat libido, *ulcerari* dicitur; hinc sup. Od. i, 25, 15, *libido—Sæviet circa jecur ulcerosum*. *Puerve*, verna.

74, 75. *Ne dominus pueri*, cett. Sensus: ne pueri puellæve dominus pro munere ampliore, quod exspectare apud eum poteras, hoc leviore te beare velle videatur, aut hujus muneris recusatione, vel jocis, quibus de hoc amore te cruciat, tibi molestus fiat.

76. *Adspice*, considera, tecum reputa, ut v. 4 in præcedente Epistola.

77. *Aliena*, sc. commendati hominis.

78, 79. *Quondam* (πότε), nonnunquam, quandoque, interdum: sup. Od. ii, 10, 18, *quondam cithara suscitat Musam;* et Sat. ii, 2, 82, *Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam*. *Non dignum*, sc.

Ut penitus notum, si tentent crimina, serves,
Tuterisque tuo fidentem præsidio: qui
Dente Theonino quum circumroditur, ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries quum proximus ardet;
Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici:
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi;
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi:
Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula; quamvis
Nocturnos jures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem: plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges et percontabere doctos;
Qua ratione queas traducere leniter ævum:
Ne te semper inops agitet vexetque cupido,
Ne pavor, et rerum mediocriter utilium spes:

qui tradatur, commendetur; quoties enim *dignus* absolute ponitur, toties aliquid ex orationis vicinitate supplendum est. *Deceptus*, sc. culpa qua ille premitur. *Tueri*, sc. eum.

80—85. *Ut penitus notum.* Pro, *Ut*, malim cum Bentleio, *At.* Noli, ait, eum tueri, qui vere culpam sibi contraxit, at eum qui tibi penitus notus et spectatus est, si tentetur vel petatur criminationibus, fidentem tuo præsidio serves et tuteris; nam si ille impune mordetur dente maledico, nonne tibi verendum est, ne idem paulo post tibi accidat?

82. *Dente Theonino. Theon*, ut ex hoc loco apparet, homo fuit maledicentissimus, sive iste fuerit libertinus, ut tradit Schol. Cruq., sive, quod multo probabilius, ignobilis quidam poeta.

86. *Dulcis inexpertis cultura amici:* studium, quod in colendo potentiore amico ponitur, *dulce* videtur iis qui nondum ejus fecerunt periculum; at ii qui illud experientia cognoverunt, non sine timore et circumspectione ei operam dant.

87, 88. *Tu, dum tua navis*, cett. cum in cultu potentioris prospero successu usus es, id age, et hoc tibi sit curæ, ne de loco quo progressus es, rejiciaris, h. e. ne secunda fortuna in adversam mutetur. Imagine a vento secundo aut adverso, vel a fausta aut infausta navigatione, ad felicem aut infelicem vitæ cursum translata nihil frequentius.

89—95. *Oderunt hilarem tristes*, sqq. Expressit Horatius sententiam, diversi ingenii homines non inter se conveniunt; ad ingenium igitur patroni tui te accommodare et in ejus agendi sentiendique rationem amice conspirare debes.

90. *Sedatum*, quietioris et lentioris animi hominem. *Celeres*, vividioris et alacrioris ingenii homines. *Remissi*, qui vires non intendunt, arcui laxato et remisso sunt similes.

91—93. *Potores bibuli—Falerni*, bibaces vini Falerni, vino Falerno ad mediam usque noctem sese ingurgitantes: sic sup. Epist. i, 14, 34, *Quem bibulum liquidi media de luce Falerni Cœna brevis juvat. Oderunt porrecta negantem pocula*, cett. te non ferre possunt, si oblata tibi pocula recusaveris, quamvis tibi a nocturnis vaporibus cavendum esse jures. Per *nocturnos vapores* intellige æstum, quo in somno agitantur, qui sera nocte se largius fervidiore vino invitarunt: sup. Epod. 3, 15, *Nec tantus unquam siderum insedit vapor* (æstus) *Siticulosæ Apuliæ.*

94. *Deme supercilio nubem:* pelle contractam in supercilio nubem (τὸ τῶν ὀφρύων νέφος), h. e. tristitiam; frontem

Virtutem doctrina paret, naturane donet:
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum:
Quid pure tranquillet, honos, an dulce lucellum,
An secretum iter, et fallentis semita vitæ.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus,
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
Sit mihi quod nunc est; etiam minus: et mihi vivam,
Quod superest ævi, si quid superesse volunt Dî:
Sit bona librorum et provisæ frugis in annum
Copia; neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ.
Sed satis est orare Jovem quæ donat et aufert:
Det vitam, det opes, æquum mî animum ipse parabo.

EPISTOLA XIX.

AD MÆCENATEM.

Prisco si credis, Mæcenas docte, Cratino,
Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,

exporrige. *Plerumque*, non raro, sæpius, nonnunquam, ut Od. i, 34, 7; Od. iii, 21, 14; Sat. i, 10, 15; Sat. ii, 5, 55; Epist. ad Pis. v. 14 et 95, et passim alibi.

95. *Occupat obscuri speciem*: speciem præ se fert hominis, quæ sentiat, tegentis et dissimulantis: nos, *verschlossen*. *Acerbi*, acerba minantis.

96. *Inter cuncta*, præcipue, ante omnia.

98. *Semper inops cupido*: scilicet cupido quæ nunquam exsatiari potest, est et manet semper inops; uti *dives inter opes inops*; nisi quis *semper* ad *agitet* et *vexet* referre malit, *semper inops* una voce pronunciari potest, ut *semper lenibus* apud Terent. And. i, 2, 4.

100. *Virtutem doctrina paret*, cett. utrum virtus præceptis et disciplina parari possit, an naturæ debeatur. Respexit Horatius quæstionem *εἰ διδακτὸν ἡ ἀρετή* a Socrate agitatam et ab Æschine Dial. i, ut jam observavit Gesnerus, et Platon. in Menon. copiosius tractatam. *Doctrina*, disciplina, institutio; sup. Od. iv, 4, 33, *Doctrina sed vim promovet insitam.*

101. *Quid te tibi reddat amicum*, quid ita te agere et sentire sinat, ut tibi ipsi placeas, tibi ipsi carus sis: sup. Epist. i, 14, 1, Horatius *agellum suum se sibi reddere* ait.

102. *Quid pure tranquillet*, quid pura et liquida tranquillitate animum tuum perfundat.

103. *Secretum iter*, vita secreta et remota a publica luce. *Fallentis*, sc. oculos hominum, h. e. latentis, obscuræ: sup. Epist. i, 17, 10, *Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.*

104. *Digentia rivus*, ortus ex fonte Bandusio: cf. sup. ad Od. iii, 13, et ad Epist. i, 16, 12.

105. *Mandela*, pagus, haud procul a villa Horatii. *Rugosus frigore*, quasi frigus rugas inducat pagi incolis.

106. Ad *sentire* et *precari* supple, me.

109. *Provisæ*: quantum frugis opus est iis qui sibi in unum annum provident: *providere frugis copiam in annum*, dictum est, ut apud Plin. H. N. viii, 38, *providere pabulum in hiemem.*

110. *Neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ*: neu suspensus inter spem metumque de dubia futuri temporis sorte perturber: Horatius sup. Od. i, 11, 8, ad Leuconoen, *Carpe diem, quam minimum credula postero.*

111, 112. *Quæ donat et aufert*: ea quæ Jupiter et dat et aufert, vitam scilicet et opes. *Æquum mi animum ipse parabo*: quod attinet ad animi tranquillitatem, quam deus non dat, eam mihi ipse parabo.

Quæ scribuntur aquæ potoribus. Ut male sanos
Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas,
Vina fere dulces oluerunt mane Camœnæ.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus:
Ennius ipse pater nunquam, nisi potus, ad arma
Prosiluit dicenda. Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis.
Hoc simul edixi, non cessavere poetæ
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid? si quis vultu torvo ferus, et pede nudo,
Exiguæque togæ simulet textore Catonem,

EPISTOLA XIX.

In hac ad Mæcenatem Epistola primum Horatius in ævi sui poetas, stolide canendis carminibus, modo vini potu accenderent ingenium, se aptos atque idoneos esse opinantes, acerbe invehitur; deinde, qualem ipse, a servili pecore, imitatoribus, alienissimus, se præstiterit poetam, modeste exponit.

1—5. *Prisco—Cratino.* Cratinus, priscus poeta (vid. sup. ad Sat. i, 4, 1), jam ut vini amantissimus celebratur. Hinc lepide Aristophanes, in Pace, v. 701, Cratinum præ dolore fractæ aliquando vini amphoræ animam efflasse ait: cf. inprimis in Anthol. Græc. (edit. Jacobs.) Nicæneti Sam. Ep. iv, T. i, p. 106.

2. *Vivere,* durare, propagari ad posteros: sup. Od. i, 32, 3, *si quid—Lusimus —quod et hunc in annum Vivat et plures,* ubi vid. not.

3, 4. *Aquæ potoribus,* calore quasi, quo agitari debent poetæ, carentibus: Nicænetus in laudato Ep. v. 2, Ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοι σοφόν, ad quem locum vide quæ notavit Jacobs. in Animadv. vol. i, part. post. p. 431. *Ut male sanos,* cett. Sensus: postquam scilicet Bacchus poetas, poetico furore correptos (*male sanos*), in Satyrorum et Faunorum societatem recepit, redolent illi vino, quo a primo mane ora proluunt. *Ut* pro, postquam, ex quo tempore, accipio; posui igitur post *potoribus* distinctionem majorem: alii *ut* explicant, tanquam. *Male sanos,* ἐνθουσιάζοντας· hinc inf. in Epist. ad Pis. 296, *excludit sanos Helicone poetas Democritus;* hinc Bacchus poetis furentibus sive dithyrambicis præcipue favere et in eorum pectora descendere dicitur: cf. sup. Od. ii, 19, 15 sqq.; hinc chorus poetarum inf. Epist. ii, 2, 18 *Bacchi cliens* dicitur; hinc *hederæ doctarum frontium præmia* sup. Od. i, 1, 29, et Virg. Ecl. vii, 25. *Satyris Faunisque;* Satyri enim et Fauni, lascivientes et insanientes, sunt in comitatu Bacchi.

5, 6. *Fere,* plerumque, ut sup. Sat. i, 10, 15, et inf. Epist. ii, i, 236. *Camœnæ,* jam pro Musarum alumnis, h. e. poetis. *Dulces,* ut sup. Od. i, 26, 9, et Od. ii, 12, 13, pro libatione matutina in Musarum honorem equidem accipere nolim. *Laudibus arguitur,* cett. Homerus, ob laudes quas vino tribuit, *vinosus* fuisse arguitur. Ad loca ubi vini virtutes laudantur ab Homero, quamvis breviter, referenda, Iliad. vi, 261, et Odyss. xiv, 463 sqq.

7. *Ennius—pater,* antiquissimus Romanorum poeta cum verecundia quadam vocatur *pater,* sicuti philosophi, quorum maxima est auctoritas, verecunde *patres* vocari solent; sic sup. Sat. i, 3, 126, *pater Chrysippus. Ad arma dicenda,* h. e. ad bella Romanorum in Annalibus celebranda: cui non succurrit, *arma* (bella) *virumque cano?*

8. *Prosiluit,* accommodate ad vim vini. *Forum putealque Libonis,* ubi tractantur res seriæ: de *Libonis puteali* vid. sup. ad Sat. ii, 6, 35.

9. *Siccis: sicci,* qui non vinum bibunt, ut sup. Od. i, 18, 3, Od. iv, 5, 39, et Sat. ii, 3, 281, opponuntur, *vino madentibus, uvidis. Adimam cantare severis,* severos a canendis carminibus prohibebo. *Severi* iidem qui *sicci.*

10, 11. *Hoc simul edixi,* cett. Sensus: simulac hanc sententiam, de vi quam vini potus in poetarum ingenia habeat, publice professus sum, statim mali poetæ et imitatores, quasi edicto aliquo proposito (hoc latet in verbo *edicere*), dies noctesque vino indulgere cœperunt. Ridet igitur Horatius stultitiam eorum qui, modo vino se ingurgitaverint, se poetæ partes explere posse existimarent. *Nocturno certare mero, putere diurno:* ad eandem orationis formam compositus est notissimus versus in Epist. ad Pis. v. 269, *Vos exemplaria*

Virtutemne repræsentet moresque Catonis?
Rupit Iarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile: quod si
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.
O imitatores, servum pecus, ut mihi sæpe
Bilem, sæpe jocum vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps:
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus

Græca Nocturna versate manu, versate diurna.

12—14. *Quid? si quis*, cett. Quemadmodum nemo poetæ laudem solo vini potu, ita nemo Catonis virtutem assequi potest solo ad externum ejus habitum se componendi studio. Sed vulgo homines vitia potius, quæ alicui adhærent, quam ipsas virtutes imitantur. *Vultu torvo ferus:* Vet. Schol. Cruq., *Cato, senator Romanus* (sermo est de Catone Uticensi), *ut severior appareret, intonsa barba capillisque prodibat in publicum, duroque calceamento et sæpe nullo, togaque exigua:* Plutarch. in Vit. Cat. Utic. *Exiguæque togæ textore*, et usus exiguæ togæ textore, h. e. indutus exigua toga, pro simplice, *in toga exigua*; textor panni, e quo exigua Catonem simulans toga confecta est, jam *ipsius togæ exiguæ textor* vocatur. Comparant cum hoc loquendi genere sup. Epist. i, 1, 94, *Si curatus inequali tonsore capillus;* sed res ibi paulo aliter se habet, nam additur vox *curatus* vel *curtatus*; ceterum *exiguam*, vel *arctam* (in Epist. præced. v. 30) *togam* gestabant ii qui cum elegantioribus *togam laxam* aut gestare nolebant, ut Cato, priscos mores sectans, aut pro re tenui non poterant.

15, 16. *Timagenis lingua*, facundia et ars; *æmula*, æmulationem excitans. *Rupit Iarbitam*, fecit, ut Iarbitæ ilia rumperentur, *Dum* ille *urbanus* (elegans) *et disertus haberi studet, tenditque* (omnes vires intendit). *Iarbitam:* Vet. Schol., *Facete posuit Iarbitam pro, Maurum, nam et Iarbas æmulus erat Æneæ. Hic Iarbita Maurus fuit Cordus, qui, dum Timagenem imitabatur, post convivium et inter pocula declamantem, propter insolentiam faciendi, quod conabatur, pæne disruptus est.* De *Iarbita Timagenis æmulatore* peculiarem libellum scripsit Cl. Weichert, Grim. 1821, cujus lectio jucunda erit iis quos diligentius in ejusmodi res inquirere juvat. *Timagenes*, Alexandrinus, celeberrimus rhetor, a Gabinio Romam abductus, ibi usque ad Augusti tempora rhetoricam docuisse dicitur. *Rupit:* notum est illud Virgilii, *rumpantur ut ilia Codro. Urbanus:* Cordus erat Maurus, Romanam elegantiam orationis tam venustate quam pronunciatione imitaturus.

17, 18. *Exemplar vitiis imitabile*, exemplum cui adhærent vitia, quæ simul aliquis imitari possit, facile decipit imitatores, magis ad vitiorum quam ad virtutis imitationem propensos. *Biberent*, sc. imitatores. *Cuminum exsangue*, quod sanguine represso pallorem inducit: Pers. v, 55, *pallentis grana cumini*, de vi quam in oris colorem *cuminum* habere dicitur: vid. Dioscorid. iii, 68.

19. *Ut sæpe*, quam sæpe.

20. *Tumultus:* una voce egregie exprimitur vanitas, qua stulti imitatores non sine magno strepitu studia sua jactant, et, quod in proverbio dicitur, fluctus in simpulo excitant.

21. *Libera vestigia* opponuntur iis quæ serviliter legunt imitatores. *Per vacuum*, per campos nullius adhuc pede tactos; *per avia Pieridum loca* (ut loquitur Lucretius iv, 1) *nullius ante trita solo;* hinc Horatius supra (Od. iii, 30, 13) de se, *Dicar—Princeps Æolium carmen ad Italos Deduxisse modos:* cf. Propert. iii, 1, 3, 4. *Non aliena*, non vestigia aliorum, servi pecoris scilicet, imitatorum.

23. *Dux*, ut regina apum. *Parios iambos*, ab eorum inventore Archilocho, cujus patria fuit *Paros*, una e Cycladibus insulis in mari Ægæo.

24. *Ostendi Latio.* Horatius, cum primus Romanorum poetarum usus esset in libro Epodôn iambis ab Archilocho inventis, iamborum usum *Latio ostendit*, palam fecit, h. e. iamborum usum Romanos docuit. *Animosque*, animi acerbitatem in perstringendis vitiis: inf. in Epist. ad

Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
Ac, ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos et carminis artem;
Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcæus; sed rebus et ordine dispar,
Nec socerum quærit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsæ laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus
Vulgavi fidicen; juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosæ plebis suffragia venor,
Impensis cœnarum, et tritæ munere vestis;
Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:

Pis. v. 79, *Archilochum proprio rabies armavit iambo.*

25. *Non res*, argumenta, quæ tractavit Archilochus. *Agentia verba Lycamben*, maledicta, quæ Lycamben agebant (impellebant, adigebant), sc. ad restim.

26—31. *Ac, ne*, cett. Ac, ne ideo carmina mea minore laude ornanda esse existimes, quod ab Archilochi numeris et ab arte, qua ille versus ad certas leges composuit, recedere nolui; Sappho quoque et Alcæus *(Musam)* carmina sua *(pede Archilochi)* ad Archilochi numeros *(temperat)* moderantur et componunt. *Foliis* (lauri) *brevioribus*, mox flaccescentibus; corolla igitur, non diu durans, pro exiguo poetæ præmio ponitur.

28. *Mascula*, masculæ virtutis vel masculi ingenii mulier.

29. *Rebus*, argumentis. *Et ordine*, sc. pedum invicem se excipientium. *Dispar*, Alcæus.

30, 31. *Nec socerum*, cett. neque socerum, ut Archilochus Lycamben, maledicis versibus sibi perstringendum sumit, neque sponsam, ut Archilochus Neobulen, contumelioso carmine ad suspendium adigit. *Oblinat: oblinere*, obducere, eleganter et accommodate ad versus atri coloris vel nigræ loliginis plenos, pro vulgari, perstringere. *Laqueum* alicui *famoso carmine nectere*, elegantissima locutio pro vulgari, carmine ignominioso consilium alicui vitam laqueo finiendi injicere.

32—34. *Hunc ego*, cett. Sensus: ad hujus Alcæi exemplum, quod nemo adhuc secutus est, ego primus inter Latinos poeta lyricus exstiti. *Juvat immemorata ferentem*, juvat me, qui protuli carmina, qualia ante me nullus Latinorum memoravit. *Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri*, carmina mea lyrica manibus cultiorum teri atque ab iis legi. *Vulgavi:* sup. Od. iv, 9, 3, 4, *Non ante vulgatas per artes Verba loquor socianda chordis.* *Fidicen*, poeta lyricus: plenius sup. Od. iv, 3, 23, *Romanæ fidicen lyræ.*

35. *Ingratus:* qui carmina privatim laudat et iis delectatur, at eadem publice malevole carpit, is sane est *lector ingratus.*

36. *Premat*, sc. invidia, vel simpliciter pro, contemnat: Cic. Tusc. Quæst. iv, 28, *humana omnia premens.*

37. *Ventosæ*, mobilis, variæ, ut sup. Epist. i, 8, 12. *Suffragia*, gratiam, plausum.

39, 40. *Non ego*, cett. Hunc locum ita interpretor: Quia ego infra dignitatem meam positum esse existimo, me immiscere Grammaticis, et, quæ a nobilibus scriptoribus apud illos e pulpitis recitantur, audire, factamque scriptoribus injuriam ulcisci. Erant tum Romæ plures, qui altioris doctrinæ laudem, vel potius speciem, præ se ferentes, auditoria quasi aperirent, in quibus recitata a scriptoribus aut probarentur, et a reprehensionibus defenderentur, aut improbarentur et damnarentur. Horum, quos salse vocat *Grammaticos*, impudentius in rebus doctis auctoritatem aliquam sibi arrogantium, societatem et consuetudinem cum fugeret Horatius, iniqua illorum de carminibus suis

Hinc illæ lacrimæ! Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, et nugis addere pondus,
Si dixi; Rides, ait, et Jovis auribus ista
Servas: fidis enim manare poetica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad hæc ego naribus uti
Formido: et, luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira truces inimicitias et funebre bellum.

EPISTOLA XX.

AD LIBRUM SUUM.

VERTUMNUM Janumque, liber, spectare videris;
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.

expertus est judicia, quæ tamen Horatius parum curavit; uti fere nostra ætate *iniquas* eorum qui *recensentes* audiunt parum curamus sententias. *Nobilium*, per ironiam, ut videtur. *Ultor:* qui aliquem a reprehensione, criminatione, vel injuria aliqua defendit, is ejus est quasi *ultor*, vindex, patronus.

40, 41. *Ambire:* qui studiose aliquid sectantur et appetunt, id *ambire* dicuntur. *Grammaticas tribus:* Grammaticorum, ut ita dicam, collegia facete nominat *tribus Grammaticas*, quasi penes eas jus suffragiorum sive laudis distribuendæ potestas sit. *Hinc illæ lacrimæ!* hinc repetenda est Grammaticorum iniquitas et malevolentia! Hoc dictum Terentii Andr. i, 1, 99, jam tum de querelis, quarum causa tandem aperitur, in proverbium abiit.

41, 42. *Spissis indigna theatris,* cett. Pudet me carmina, haud digna quæ in loco, ubi magna hominum frequentia convenit, audiantur, recitare, et *(nugis addere pondus)* levia reddere velle gravia. *Spissis theatris:* inf. Epist. ii, 1, 60, *Roma— arcto stipata theatro;* et inf. in Epist. ad Pis. 205, *spissa sedilia.*

43—45. *Rides, ait,* cett. ait aliquis e tribu Grammatica, Tu nos ludis, et carmina tua Augusti auribus servas; persuasum enim tibi habes *(fidis)*, te esse solum a cujus ore manare possint carmina mellitissima; tu tibi ipsi mirifice places! *Ait*, ut passim *inquit*, absolute, ubi incertus quidam loquens vel respondens inducitur: vid. Bentl. ad Sat. i, 4, 79. *Manare* cum accusativo pro, emittere, edere, exsudare: Ovid. Met. vi, 312, *et lacrimas etiamnum marmora manant*, ubi plura exempla de hoc hujus verbi usu collegit N. Heinsius; similiter inf. in Epist. ad Pis. 429, *rorem aliquis ex oculis stillare* dicitur. Sic ῥέειν τι apud Græcos.

45 sqq. Sententiarum nexus hujus totius loci mihi videtur esse hic: Horatius, qui a se impetrare non potuit, ut carmina sua recitaret coram tribunali hominum istorum, qui artem criticam exercebant in scriptores, v. 42, se excusat apud illos pudore, quo a prælectione nugarum suarum retineatur: critici respondent, Superbia potius tu a carminibus tuis recitandis retineris; tu enim tanquam omnium poetarum primus Augusti tantum auribus digna canere tibi videris. Ad hæc, quasi vere dicta, consulto Horatius nihil respondet, sed addit tantum, Nolo dicteriis vobiscum pugnare; nam vobiscum pugnanti timendi sunt vestri ungues; nolo versari in loco ubi huic pugnæ expositus sum; veniam ex hoc ludo abeundi peto; ex ludo enim non raro oritur certamen et ira, ex ira inimicitiæ et bellum.

45—47. *Naribus uti* (μυκτηρίζειν) dicuntur, qui naso sursum tracto aliquem rident, vel (ut Horatius sup. Sat. i, 6, 5 loquitur) *naso adunco aliquem suspendunt. Diludia* (Schol. Cruq.) *dicuntur tempora, quæ gladiatoribus conceduntur inter dies munerum, quibus pugnatur;* ergo jam accommodate ad rem de tempore quo ludentibus cessare vel ludum intermittere licet.

48. *Genuit,* gignere solet. *Trepidum,* tumultuosum.

Odisti claves, et grata sigilla pudico:
Paucis ostendi gemis, et communia laudas.
Non ita nutritus! Fuge, quo descendere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dices, ubi quis te læserit; et scis,
In breve te cogi, plenus quum languet amator.
Quod si non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romæ, donec te deseret ætas.
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam, aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus; ut ille

EPISTOLA XX.

Horatius, simulans hunc primum Epistolarum librum ipso invito viam ex penetralibus affectare in publicum, fata, quæ illum in hoc temerario consilio persistentem maneant, tanquam vates canit. At, si legimus versus inde a v. 17 (*Hoc quoque te manet*) additos, Horatium spem, de carminum suorum immortalitate præceptam, et sup. in Od. ii, 20, iii, 30, et iv, 9 magnifice expositam, in hac quoque Epistola haud dissimulare facile intelligimus. Ceterum hæc libri primi Epistolarum ultima, ut supra ultima Oda libri secundi et libri tertii, haberi debet pro epilogo.

1, 2. *Vertumnum.* De deo *Vertumno* cf. sup. ad Sat. ii, 7, 14. Non procul a templo Vertumni et Jani erant porticus, ad quarum columnas vel pilas bibliopolæ in tabernis vel in armariis libros venales habebant: sup. Sat. i, 4, 17, *Nulla taberna meos habeat, neque pila, libellos;* ubi cf. not. Liber igitur qui vendi et publicari cupit, lepide dicitur *spectare* ad locum ubi libri venduntur. *Sosiorum:* Vet. Schol., *Sosii illo tempore fratres erant bibliopolæ celeberrimi:* inf. in Epist. ad Pis. 345, *Hic meret æra liber Sosiis. Pumice mundus*, pumice lævigatus et expolitus; nam quæ in membranis erant hirta et aspera, abradebantur pumice: vid. ad Catull. 1, 2, ubi est *libellus pumice expolitus.*

3—5. *Odisti claves*, cett. displicet tibi, quo adhuc clausus latebas, locus angustior; ex umbra prodire gestis in solem atque pulverem. Plures interpretes Horatium respexisse putant gynæcea, quorum foribus tam clustra adfigebantur, quam sigilla imprimebantur. De his *sigillis* laudant Kirchm. de Annulis, cap. x, p. 84. Quemadmodum *pudicis* ad pudicitiam suam muniendam *grata* sunt *sigilla*, ita *modesto libro* gratum esse debebat, quo latebat, scrinium. Respondent certe huic imagini tam verbum *prostare* de impudicis, quam sequentia in v. 5. *Non ita nutritus*, non ita a me educatus es; hac sentiendi agendique ratione a me non imbutus es; talem te non finxi. *Descendere*, scilicet in loca, quæ liber *laudabat*, *communia*, h. e. a multis legi cupiebat.

6. *Miser*, ego temeritate mea miser factus.

8. *In breve te cogi*, te in angustum spatium coarctari, convolvi, redigi, pro vulgari, ex manibus seponi: membranæ evolutæ latiorem, convolutæ et ex manibus sepositæ angustiorem locum occupant. *Plenus*, legendo lassus et exsatiatus; *plenus* simpliciter pro, satur, sup. Sat. ii, 2, 43, *Cum rapula plenus Atque acidas mavult inulas*, ubi vid. not. apud Ovid. Amor. ii, 6, 29 de mortuo psittaco, *Plenus eras minimo*, satur eras minimo cibo. Bentleius commode attulit locum Ovidii Ex Pont. iii, 4, 55, ubi pariter *lector* exsatiatus simpliciter dicitur *plenus*. *Amator*, accommodate ad imaginem a gynæceo ductam, pro lectore.

9, 10. *Quod si non odio peccantis*, cett. quod si non odium erga te peccantem (in publicum scilicet descensurum invito Horatio) vaticinantis mentem pervertit. *Donec te deseret ætas*, donec ætate, qua florebas, exacta consenesces. Pro lectione *deserit*, vel *deserat*, ad fidem plurium Codd. apud Feam exhibui *deseret.*

11. *Manibus sordescere vulgi:* similiter sup. Sat. i, 4, 72, *manus vulgi libellis insudare* dicuntur.

12, 13. *Taciturnus*, eleganter de libro, qui, non habens lectorem quocum quasi sermocinetur, tacet. *Tineæ:* de iis quoque vermiculis, qui chartas et libros corrodunt,

Qui male parentem in rupes protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.
Quum tibi sol tepidus plures admoverit aures,
Me libertino natum patre, et in tenui re
Majores pennas nido extendisse loqueris;
Ut quantum generi demas, virtutibus addas:
Me primis urbis belli placuisse domique;
Corporis exigui, præcanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Forte meum si quis te percontabitur ævum,

Ovid. Ep. ex Pont. i, 1, 72, *Conditus ut tineæ carpitur ore liber.* Vocantur tineæ *inertes*, quia, præterquam quod rodunt, nihil agunt; sunt enim, ut loquitur Virgilius de fucis, *ignavum pecus; nisi tineas inertes* explicare malis, artibus infestas. *Aut fugies Uticam, aut,* cett. aut ex urbe, ubi contemneris, in terras longe remotas fugies. Pro terris longe remotis ideo, ut bene Gesnerus monet, *Uticam* (nobilem illam urbem in Africa extrema) et *Ilerdam* (urbem in Hispania) posuit, quia tum in his locis Romanarum literarum studia tractari et fervere incipiebant. In Epist. ad Pis. v. 345, de bonæ frugis libro, *Hic meret æra liber Sociis, hic et mare transit. Vinctus,* sc. funiculis, quibus nunc quoque colligantur et constringuntur libri in terras remotas mittendi. Alii legunt *unctus,* h. e. sorde pollutus; sed magis placet *vinctus.* Ceterum, quod Horatius vel maxime in votis habuit, scilicet ut carmina sua in loca remotissima propagarentur, et quod in gloriam suam futurum esse sup. in Odis (vid. Argum. hujus Epist.) vaticinatus est, id nunc ad mala quæ liber in publicum emissus experturus sit, simulanter refert.

14—16. *Ridebit monitor,* cett. Sensus: tum ego te, qui non exaudisti quæ monui, ridebo, sicut ille in fabulis risit asellum, qui, cum parere nollet, ab eo irato in rupem protrusus se inde præcipitem dedit; quis enim curet servare repugnantem?

17, 18. *Hoc quoque,* cett. Sensus: hæc quoque tibi destinata est sors, ut pueros in extremis vicis elementa docendo consenescas. Cum esset apud Romanos hic mos, ut pueris, quibus in ludis, qui erant in extremis vicis vel compitis, prima elementa tradebantur, nobilium poetarum carmina, quæ illi ediscerent, a ludimagistris *dictarentur;* jam Horatius sua quoque carmina in ludis dictatum iri vaticinatur. Nec hic carminum suorum in scholis minoribus usus dedecori esse potuit Horatio. Scribit quidem ille Sat. i, 10, 75, *An tua demens Vilibus in ludis dictari carmina malis?* sed idem, Sat. ii, 1, 71, plagosum Orbilium antiquissimi poetæ Livii Andronici carmina sibi *dictasse* ait. *Senectus balba,* non raro enim vox grandævorum blæsa et balba esse solet. *Occupet,* sc. te, te opprimat, tibi obrepat: sup. v. 10 dixit, *donec te deseret ætas.*

19. *Sol tepidus:* iis horis pomeridianis quibus solis calor est mitior; videntur scilicet hoc tempore (apud nos circa horam ferme nonam) parentes vel alii ludos adiisse, et, quæ ibi docerentur pueri, audivisse. Hinc sup. Sat. i, 6, 82, Horatius de patre suo, *Ipse mihi custos incorruptissimus omnes Circum doctores aderat. Aures,* auditores.

20. *Libertino patre:* cf. sup. Sat. i, 6, 45. Fuit autem pater Horatii *coactor*: vid. l. l. v. 86.

21. *Majores pennas nido,* cett. me, in re tenui natum, majora et altiora assequi studuisse. Expressit hoc imagine ab avium pullis ducta, qui majores pennas nacti, cum evolarunt e nido, ad altiora tendunt.

22. *Ut quantum,* cett. ita quidem, ut gentis meæ ignobilitatem compenses virtutum mearum nobilitate. Ad *addas* supple *tantum,* quod vel post vel ante *quantum* sæpius omitti solet: vid. Drakenb. ad Liv. ii, 10, § 12, T. i, p. 281.

23. *Primis urbis,* nominatim Mæcenati: sup. Sat. ii, 1, 76 dicit, *tamen me Cum magnis vixisse invita fatebitur usque Invidia. Belli:* Horatius militavit tribunus *Bruto militiæ duce,* Od. ii, 7, 2, sed, ut ipse ibidem, v. 10, fatetur, *relicta non bene parmula:* cf. sup. Sat. i, 6, 25.

24. *Corporis exigui:* sup. Sat. ii, 3, 309,

Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo dixit Lollius anno.

ab imo Ad summum totus moduli bipedalis. Solibus aptum, apricationes sectantem, hominem corpus mollius curantem.

25. *Irasci celerem* (ὀξύθυμον, ὀξύχολον), *præcipitem ingenio in iram*, ut loquitur Livius xxiii, 7.

27, 28. *Me quater*, cett. Horatius natus est, ut ipse ait sup. Od. iii, 21, 1, (U. C. DCLXXXVIII) L. Aurelio Cotta et L. Manlio Torquato Coss. Ab horum igitur consulatu usque ad consulatum M. Lollii et A. Æmilii Lepidi (U. C. DCCXXXII) quadraginta quatuor annorum intervallum fuit. *Quo dixit*: nullum plane interpretem in vetere lectione *duxit* hæsisse, mireris. Ponamus, *ducere* explicari posse pro, accipere, ut apud Ovid. Met. x, 680, *duxit sua præmia victor*; sed quis unquam dixit *collegam ducere*? Lollius unus consulatum acceperat (Dio liv, 6), et is nunc, sive comitia habendo (Liv. xxii, 35, *Terentius consul unus creatur, ut in manu ejus essent comitia rogando collegæ*), sive alio modo, ex usu loquendi collegam sibi non *ducere*, sed *dicere* poterat: Liv. vii, 24, *Ipse* (Camillus), *ob id meritum ingenti studio Patrum creatus consul, collegam Ap. Claudium Crassum dixit*; et xxxvii, 47, *Fulvius consul unus creatur, quum ceteri centurias non explessent; isque postero die Cn. Manlium collegam dixit*. Ex conjectura igitur *dixit* pro *duxit* exhibui, et quidem eo confidentius, quia in duobus verbis *dicere* et *ducere* scribendis sexcenties peccarunt librarii: vid. Drakenb. ad Liv. xxxviii, 43, § 1, T. v, p. 250, et cf. Heusing. ad Cornel. Nep. ii, 7, 1.

EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I.

AD AUGUSTUM.

Quum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.
Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux,

EPISTOLA I.

Postquam poeta in prima hujus Epistolæ parte laudavit populi Romani sapientiam, qua ille, cum vulgo post mortem demum virtutes hominum agnoscantur et recte æstimentur, jam nunc Augustum ut præsentem deum veneretur; summis Augusti laudibus præmissis, de justo pretio tam antiquioribus, quam recentioribus poetis statuendo agit.

1—4. *Quum tot sustineas*, cett. Vulgaris, sed elegans, inferioris ad superiorem scribentis excusatio: Si ausim te, Cæsar, longo sermone detinere et avocare a gravissimis negotiis, quibus tu unus tam armorum potentia Italiæ securitatem præstas, quam legibus salutaribus populi mores emendandos curas, profecto commoda, quæ tu paras populo, ego turbare et intercipere videar.

1. *Solus*, antea enim penes plures fuerat rerum publicarum administratio.

2, 3. *Moribus ornes, Legibus emendes:* pro, *moribus* tentabat Bentleius, *mœnibus*; sed *res Italas ornare mœnibus* vix fert Latinitas. Supple ad *ornes* et *emendes*, populum Romanum, et hæc per ὕστερον πρότερον dicta esse puta: leges vitia emendant, et emendatos moribus ornant. Egregie huic loco respondent quæ Horatius de emendatis ab Augusto moribus canit sup. Od. iv, 5, 21, 22, *Nullis polluitur casta domus stupris; Mos et lex mendosum edomuit nefas.* Respexisse autem videtur Horatius legem *Juliam de adulteriis* et legem *Papiam Poppæam de maritandis ordinibus.* Scripta est hæc Epistola, postquam Augustus, ut refert Sueton. Octav. 27, *morum legumque regimen perpetuum receperat.*

4. *Longo sermone:* et tamen hæc Epistola, si Epistolam ad Pisones exceperis, omnium Horatii Epistolarum est longissima. Scilicet non raro rei alicujus, quam paucis expedire volumus, gravitas vel jucunditas nos disertos et verbosos reddit. *Tua*, negotiis tuis destinata.

5—10. *Romulus*, cett. Romulus, Bacchus, Pollux cum Castore et Hercules, postquam rebus gestis immortalem gloriam sibi comparaverunt, inter deos relati, dum bene merent, dum terrarum hominumque cultum curant, dum agros assignant colonis, dum aspera bella componunt, dum oppida condunt, meritis suis non speratum favorem contingere (*ploravere*) doluerunt. *Heroes*, Horatius sup. quoque Od. iii, 3 commemoratos, h. e.

Post ingentia facta Deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt;
Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis: diram qui contudit hydram,
Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari;
Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas: extinctus amabitur idem.
Præsenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et justus in uno,

heroes, ut divinitatem nactos, conjunctim celebrat; sed ibi addit Augustum (v. 11, 12, Quos inter Augustus recumbens, Purpureo bibit ore nectar). Horatius, si diligentius animum advertis, idem facit hoc loco, sed tecte; nam verba, agros assignant, sc. colenis deducendis, ad solum Augustum referri possunt. Huc accedit, quod in Romuli nomine Augusti simul nomen quodammodo latere potest, quia fuere qui Augusto Romuli nomen tribuendum esse censerent: Sueton. Octav. 7, Postquam C. Cæsaris et deinde Augusti nomen assumsit, alterum testamento majoris avunculi, alterum Munatii Planci sententia: cum, quibusdam consentientibus Romulum appellari oportere, quasi et ipsum conditorem urbis, prævaluisset, ut Augustus potius vocaretur, cett.

5. Bacchus, ut sup. l. l. v. 14, vocatur pater, ad verecundiam, quæ ei debetur, designandam.

6. Deorum in templa, in cœlum: Terent. Eunuch. iii, 5, 42, At quem deum! qui templa cœli summa sonitu concutit. Sup. l. l. v. 10, cœlum vocat arces igneas.

7. Colunt, cultius reddunt.

8. Oppida condunt: Augustus quoque, ut narrat Sueton. Aug. 28, urbem—excoluit adeo, ut jure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset.

10. Diram qui contudit hydram, Hercules qui clava sua capita hydræ Lernææ comminuit et decussit: cf. sup. Od. iv, 4, 61.

11. Portenta: portenta et monstra dicuntur quæ contra leges naturæ apparent. Eo pertinent horrendæ illæ hominum et bestiarum formæ, contra quas pugnare debebat Hercules. Nota, nihil enim Herculis laboribus notius. Duodecim labores Herculis totidem hexametris complexus est Ausonius Idyll. xix. Fatali: fatali necessitate Herculi imposita ab Eurystheo, quia ille, rem ita moderante Junone, prior Hercule natus fuerat.

12. Comperit invidiam supremo fine domari: invidiam (supremo fine) post mortem demum compesci suo ipsius exemplo edoctus est.

13, 14. Hic locus, ut nunc legitur, difficultates habet vix expediendas. Fea ad duorum Codicum fidem pro positas, in textum recepit positos: hoc placet; sed quomodo qui prægravat artes explices? Prægravare est, gravius pondus habere, graviore pondere vincere (nos, überwiegen), et proinde, superare; sed quid est vincere vel superare artes? accipiunt quidem nonnulli interpretes artes pro artificibus; sed hic non sermo est de artificibus. Res, puto, expedita est, si pro positas, cum Fea positos, et pro artes mecum legeris arte, hoc sensu: Nam qui alios (arte) virtutibus (prægravat) superat, et iis exsplendescit, is fulgore suo (infra se positos) a se superatos, se inferiores (urit) pungit et invidia inflammat. Arte, in latiore significatione, ut sup. Od. iii, 3, 9, Hac arte Pollux et vagus Hercules Enisus arces attigit igneas; et v. 13, Hac te merentem, Bacche pater, tuæ Vexere tigres. Vossius, acutissime difficiliorum Horatii locorum sensum rimans, hujus loci emendationem, a me propositam, in animo habuisse videtur; vertit enim, Denn mit blendendem Glanze beleidiget, wer vor den andern Raget durch höhere Kunst. Extinctus, mortuus.

15—17. Præsenti tibi maturos, cett. At tibi, Auguste, multo major, quam heroibus illis, Romulo, Baccho, cett. contigit felicitas; illi enim post mortem demum inserti sunt deorum ordinibus, tu vero adhuc vivens et præsens deus a po-

Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
Cetera nequaquam simili rationi modoque
Æstimat, et, nisi quæ terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit:
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, fœdera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum,
Dictitet Albano Musas in monte locutas.
Si, quia Græcorum sunt antiquissima quæque
Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
Scriptores trutina, non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

pulo coleris: sup. Od. iii, 5, 2, *Præsens Divus habebitur Augustus. Maturos*, tempestivos in vita, non seros post mortem. *Jurandasque tuum per nomen ponimus aras*, qui jurabant, manum aræ admovere (ut Hannibal apud Corn. Nep. c. 2), et deum, cui ara sacra erat, jurisjurandi testem et vindicem appellare solebant; eodem igitur redit, utrum cum Bentleio legas, *tuum per numen*, an *tuum per nomen*. De permutatione duarum vocum, *numen* et *nomen*, vid. Gronov. ad Liv. vii, 30, § 20.

18—22. *Sed tuus hic populus*, cett. Sensus et nexus: (*Sed*) idem tamen hic populus tuus, qui in te uno, dum te adhuc viventem tam nostris quam Graiis ducibus anteponit, sapiens et justus est, nunquam simili ratione modoque ceteros æstimat, sed eos, donec vivunt, fastidit et odit. Sic non opus est, ut in v. 18, pro, *hic* cum Bentleio legatur, *hoc*. *Te* in v. 19 tam ad *ducibus* quam ad *uno* referendum videtur.

20. *Cetera*, pro, ceteros, ut passim *omnia*, pro, omnes.

21—24. *Nisi quæ*, cett. eleganter pro, nisi eos post fata terra tegit. Ceterum sponte hic succurrit notus ille Horatii locus Od. iii, 24, 30 sqq., *Clarus postgenitis, quatenus, heu nefas, Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quærimus invidi. Sic fautor veterum*: populus, qui vetusta tanti æstimat, *ut tabulas peccare vetantes*, duodecim legum tabulas, *Quas bis quinque viri sanxerunt*, conscripserunt et probatas a populo sanctas esse jusserunt: vid. Liv. iii, 34, et Dionys. Hal. x, 57, 58, T. iv, p. 2142—2149, edit. Reiske. *Fœdera regum*, a Romulo quidem cum Sabinis, Liv. i, 13, a Tarquinio Superbo cum Gabiis facta, Liv. i, 54.

25, 26. *Cum*, tam ad *Gabiis* quam ad *Sabinis* referendum. *Sabini* vocantur *rigidi*, non tantum quia severa disciplina apud eos vigebat (cf. sup. Od. iii, 6, 37 sqq. et Epod. 2, 41), sed etiam quia fortes et bellicosi erant. Sic apud Ovidium *rigidus Mars, rigidus leo, rigidæ feræ. Æquata*, juncta, vel inita, latis ab utraque parte æquis conditionibus. *Pontificum libros*: apposite in hanc rem faciunt verba Ciceronis de Orat. ii, 12, *Ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium res omnes singulorum annorum Pontifex Maximus mandabat litteris, referebatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, hique etiam nunc Annales Maximi nominantur. Annosa volumina vatum*, carmina Sibyllina et alia antiquitus a vatibus edita.

27. *Dictitet Albano*, cett. in monte Albano ex ipso Musarum ore fluxisse dictitet. Per *Musas* Horatius respexisse videtur Nympham Egeriam, quacum Numa Pompilius, ut miraculosis commentis fidem faceret, sibi in monte Albano nocturnos congressus esse simulabat: vid. Liv. i, 19. Dixit Horatius *Musas*, quia Egeria in Musarum choro et consortio fuisse dicitur: vid. Dionys. Hal. ii, 60, T. i, p. 364, edit. Reiske.

28—31. *Si, quia Græcorum*, cett. Sensus hujus loci paulo obscurioris est fere hic: Quod si, quia antiquissima quæque Græcorum scripta jure meritoque optima judicantur, Romanorum quoque antiquissimi scriptores, ad eandem trutinam examinati et ponderati, habentur optimi; (*non est quod multa loquamur*,) nihil profecto dicere attinet: hoc enim æque absurdum et ridiculum est, ac si quis, quod in proverbio dicitur, contendere velit, nil duri esse intra oleam (in oleæ

Venimus ad summam fortunæ; pingimus, atque
Psallimus, et luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus:
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet? an inter
Viles atque novos? excludat jurgia finis.
Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
Quid? qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poetas?
An quos et præsens et postera respuat ætas?
Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel toto est junior anno.
Utor permisso, caudæque pilos ut equinæ,

nucleo), nil duri extra in nuce (in nucis putamine); quod qui contendat, sensu communi caret.

32—35. Horatius Romanos stulte artium scientiam, tanquam a veteribus Romanis traditam, jactantes inducit: summam, vos dicitis, quæ nobis contingere poterat, perfectionem assecuti sumus; pingendo, psallendo, et luctando superamus Græcos! *Unctis:* luctaturi enim in palæstra vel in Campo Martio oleo ungi solebant.

35. *Chartis*, carminibus, quæ scripta sunt in tabulis chartaceis: inf. in hac Epist. v. 161, *Græcæ chartæ*, carmina Græca; apud Catull. lxviii, 46, *charta anus aliquid loqui*, h. e. carmina quæ longam ætatem tulerunt, aliquid narrare dicuntur. *Pretium arroget*, vetustatis pretium attribuat, vindicet.

36. *Decidit*, mortuus est: morientes, ut flaccida folia arborum, *decidere* dicuntur; vel simpliciter ad *decidit* supple, ad orcum: sup. Od. iv, 7, 14, *Nos, ubi decidimus, Quo pius Æneas*, cett.

38. *Excludat jurgia finis:* definitus sive præstitutus annorum, quibus vetustas efficitur, numerus tollat et removeat omnem de hac re litem atque controversiam.

39. *Probus*, idem qui modo v. 37 dictus est *perfectus*.

40. *Minor*, sc. natu; junior.

42. *An*, sc. inter eos quos, cett. Pro vulgari *respuet*, dedi cum Bentleio et Fea *respuat*, suffragantibus omnibus fere Codd.

43. *Honeste*, non immerito, recte.

45—49. *Utor permisso*, cett. utor venia ulterius quærendi; et, sicut unum pilum post alterum ex cauda equina, ita de numero annorum, quibus vetustas scriptorum constituatur, paulatim vello et demo unum numerum post alterum, (*dum*) donec is (*Qui redit ad fastos*), qui scriptorum præstantiam numero dierum et annorum in fastis signatorum æstimat, et nil nisi scripta jam diu mortuorum miratur, (*cadat*) victus concidat ratione corruentis acervi elusus, h. e. donec ei, ratione numeri sensim sensimque minuti decepto, aqua hæreat. Habes hic egregium exemplum *Soritæ*, quem Cicero (de Divin. ii, 4) Latine appellat *argumentationem acervalem*, a Græca voce σωρὸς, *acervus*. Quemadmodum scilicet acervus, v. c. tritici, e quo perpetuo unum granum post alterum tollitur, tandem corruit; ita magnus numerus, e quo unum post alterum demis, ita minuitur, ut, ubi ille magnus esse desinat, nescies.

47. *Cadat*, cum acervo concidat, h. e. se ad incitas redactum esse intelligat.

49. *Nisi quod Libitina sacravit*, nisi quod olim scripserunt Libitinæ sacrati, h. e. sepultii De *Libitina* vid. sup. ad Od. iii, 30, 7, et ad Sat. ii, 6, 19.

50 sqq. Jam Horatius affert veterum poetarum celebratissimos, Ennium, Nævium, cett. profecto non, ut plures Interpretes contendunt, ut manes illorum vellicet, et de pretio, quod iis tribuebatur, aliquid detrahat, sed ut ostendat, *quam sanctum sit* (v. 54) *vetus omne poema*. Laudat quod laudandum est, et reprehendit quod in reprehensionem incurrere videtur. Hinc v. 63, *Interdum vulgus rectum videt; est ubi peccat.* Si Horatius Ennii laudem imminuere voluisset, leviter certe ceterorum quoque, qui sequuntur, tetigisset vitia. In eo tantum homines errare ait, quod ita mirentur veteres (v. 65), ut nihil iis anteferant, nihil iis comparent.

50. *Sapiens*, doctus, eruditus; eodem

Paulatim vello, et demo unum, demo etiam unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit ad fastos, et virtutem æstimat annis,
Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit.
Ennius, et sapiens et fortis, et alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Nævius in manibus non est, et mentibus hæret
Pæne recens, adeo sanctum est vetus omne poema.
Ambigitur quoties uter utro sit prior; aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti:
Dicitur Afranî toga convenisse Menandro;
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi;
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte.

sensu poetæ apud Græcos dicuntur σοφοί. *Fortis*, altiore spiritu exsurgens.

51, 52. *Critici*, rerum ad doctrinam spectantium æstimatores, grammatici. *Leviter curare videtur*, Ennius parum curat (*Quo—cadant*), quem eventum habeant ea quæ de animorum migratione promiserit et somniaverit Pythagoras, persuasus scilicet, se post mortem non in animali quodam, sed in hominum animis sedem habiturum esse, h. e. nomen suum post mortem apud posteros celebratum iri.

53. *Nævius in manibus non est:* Nævius quidem non manibus teritur, sed ejus, ut pæne recentis poetæ, carmina dictantur et a pueris ediscuntur: cf. sup. ad Epist. i, 20, 17. *Mentibus hærere* dicuntur quæ ediscuntur; carmina igitur quæ ediscuntur, opponuntur iis *quæ in manibus sunt*, h. e. leguntur; hinc pro, *et mentibus* cum Dacerio legendum videtur *at mentibus*. Ceterum Nævius non tantum comœdias et tragœdias, sed etiam carmen epicum de Bello Punico Primo scripsit.

55—61. Jam Horatius, sententias quæ a vulgo de veterum poetarum pretio feruntur referens, eos qui in veterum, tanquam perfectissimorum scriptorum et recentioribus longe præferendorum, laude sint nimii, errare, illos vero qui ea quæ vitio vertenda sint veteribus agnoscant, rectius secum de iis judicare ait. *Ambigitur quoties*, cett. Quoties quæritur, num Pacuvius Accio, an hic illi anteponendus sit, Pacuvio laus docti senis, Accio poetæ sublimioris spiritus tribuitur. *M. Pacuvius*, Brundisinus, Ennii ex sorore nepos, Lælii Sapientis amicus et hospes, poeta Latinus fuit tragicus. Mortuus est octoginta annos natus; hinc *senex*, et quidem *doctus*, quia poetæ, qui non tantum ingenio valent, sed etiam larga bonarum litterarum copia instructi sunt, dicuntur *docti* (σοφοὶ, *sapientes*, v. 50). Cicero ad Qu. Fr. de Orat. i, 58, de *Pacuvio*, *Nec quisquam est eorum, qui, si jam ediscendum sit sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam Manlianas venalium vendendorum leges ediscere. Accius (Actius, Attius)*; Latinus poeta tragicus, Pacuvii æmulus. Cic. Brut. 64, *Accius—ait, se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset. Accii* et ceterorum fragmenta a Stephanis, Delrione, et Scriverio, nuperrime a Bothio, collecta sunt. *Accius* jam dicitur laudem accepisse *alti*, h. e. sublimioris poetæ; vix enim *alti* ad *senis* quoque referri potest, cum Accius non fuerit *senex*, ut ex laudato loco Ciceronis apparet; nec facile assentiaris iis, qui Horatium per *doctum senem* Euripidem et per *altum senem* Sophoclem designare voluisse existimant; immo ad *docti* quoque supplendum videtur, *poetæ*. *Altus* est, sublimis; sic *oratio alta* (sublimis) apud Ciceronem in Orat. c. 57 *orationi humili* opponitur; *spiritus altior* apud Ovid. Trist. iv, 1, 44.

57. *Dicitur Afrani*, cett. Sensus: Afranius ad exemplum Menandri (qui, ut Græcus, comœdias scripsit *palliatas*) composuisse dicitur comœdias *togatas* (h. e. ab actoribus non pallio, ut apud Græcos, sed toga indutis, actas). *Afranium*, qui ferme vixit U. C. DCLX, Quinctilianus quoque x, 1, 100 ad fabularum *togatarum* scriptores principes refert. De *Menandro* vid. ad Sat. ii, 3, 11.

58. *Plautus ad exemplar*, cett. Cum Plautus in scribendis comœdiis Epicharmi virtutes assequi studuisse dicatur, Epicharmum (discipulum Pythagoræ, Diog.

Hos ediscit, et hos arcto stipata theatro,
Spectat Roma potens; habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus Livî scriptoris ab ævo.
Interdum vulgus rectum videt; est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poetas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:
Si quædam nimis antique, si pleraque dure
Dicere cedit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit, et mecum facit, et Jove judicat æquo.
Non equidem insector, delendave carmina Livî
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo
Orbilium dictare; sed emendata videri,
Pulchraque, et exactis minimum distantia, miror.
Inter quæ verbum emicuit si forte decorum,
Si versus paulo concinnior unus et alter,
Injuste totum ducit venditque poema.

Laert. viii, 78) egregium fuisse poetam comicum sponte sequitur: vid. Hermanni Harlessii libell. de Epicharmo, p. 47 sqq. et quos ibi laudat. *Siculi*, nati quidem in insula Coo, sed in Sicilia educati. *Properare*, intentiore nisu imitandi studium dirigere; nisi fortasse *properanti Plauto* festinationis simul vitium exprobratur.

59. *Cæcilii*, Insubris Galli, poetæ comici, quem Horatius h. l. sententiarum gravitate Plautum superasse ait, mentio quoque fit inf. in Epist. ad Pis. v. 54.

60, 61. *Arcto stipata theatro, Spectat Roma potens;* hinc sup. Epist. i, 19, 41, *spissa sedilia*.

62. *Livî*. Livius Andronicus, poeta comicus, Livii Salinatoris, cujus filias erudiverat, libertus, U. C. DXIV M. Claudio (Cæci filio) et M. Sempronio Tuditano Css. primus Romæ fabulam dedisse dicitur: vid. Liv. vi, 1, et Gell. xvii, 21.

66. *Nimis antique:* qui nimis sectatur priscæ ætatis verba, ejus oratio est horrida atque inculta.

67. *Cedit* (sc. vulgus) pro, concedit: Stat. Theb. i, 704, *cui ætherii dono cessere parentes Æternum florere genus.* Recte Bentleius ad fidem Reg. Soc. Cod. pro, *credit*, quod vett. editt. obsidet, recepit *cedit*. *Ignave multa fatetur:* si fatetur, multa veteres dicere *ignave*, frigide, languide, inepte.

68. *Jove æquo*, favente, secundo, ut v. 94 *fortuna æqua*.

71. *Orbilium:* de *Orbilio*, qui a tenera inde ætate non leviter bonarum litterarum studiis imbutus et ex milite factus est ludimagister, adi Sueton. de Illustr. Grammaticis c. 9. Cum esset Orbilius, ut scribit Sueton. l. l. homo *acerbæ naturæ*, et proinde pueros erudiendos sibi traditos acerbe tractaret, Horatius, jam plagarum ab eo acceptarum memoriam refricans, eum *plagosum* vocat.

72. *Exactis minimum distantia*, proxime accedentia ad ea quæ ad normam recti exacta sunt, ergo ad perfecta.

73—75. *Inter quæ*, cett. In hoc loco tam explicando quam emendando frustra se torserunt plures interpretes, Bentleius, Gesnerus, cett. ideo, puto, quia *ducere* et *vendere* non ea, qua debebant, significatione acceperunt. Sensus: si forte in carminibus, quæ scripsit Livius, elegans verbum, vel unus et alter versus concinnior enituit, vulgus *injuste* (præter rem) totum poema pulchrum et concinnum esse censet, et hoc nomine laudat. *Inter quæ* refer ad *carmina Livi* in v. 69. *Emicuit*, pro vulgari, placuit; *emicare* dicuntur res quæ præ ceteris pulchritudinis suæ splendore oculos ad se advertunt, placentque. *Ducit*, æstimat, judicat, censet, sc. concinnum; sic sæpe *ducere*, ut docent Lexica: inf. v. 83, *aliquid rectum ducere*, et sup. Sat. i, 6, 62, *Magnum hoc ego duco;* supplendum autem est omnino ad *ducit*, *vulgus*; ut sup. v. 67 ad *cedit*, et v. 68 ad *sapit*, *facit*, *judicat*. *Vendit*, laudat, commendat; sic passim *vendere* et *venditare;* est enim translatum a mercatoribus, qui laudant et commendant merces quas vendere cupiunt: Cic. ad Attic. xiii, 12,

Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et præmia posci.
Recte, necne, crocum floresque perambulet Attæ
Fabula, si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti pæne patres, ea quum reprehendere coner,
Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit:
Vel, quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;
Vel, quia turpe putant parere minoribus, et quæ
Imberbi didicere, senes perdenda fateri.
Jam Saliare Numæ carmen qui laudat, et illud,
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri;
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Graiis novitas invisa fuisset,
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,

Ligarianam (orationem) *præclare vendidisti*, h. e. ut bene explicat Ernestius, "laudando, ut legeretur ab hominibus, fecisti."

76—78. *Indignor*, cett. indigne fero, quod carmina non ideo, quod crasse et illepide, sed quia recentiore ætate composita sunt, reprehenduntur; et quia antiquis poetis, quasi illi nihil omnino peccaverint, non venia, sed honor et præmia poscuntur.

76. *Crasse*, ut sup. Sat. ii, 2, 3, *crassa Minerva*, et alibi *pingui Minerva*, h. e. ineleganter, indocte, inscite.

79—85. *Recte, nec ne*, cett. Si ego dubitem, utrum recte an minus recte Attæ fabula in scenam croco et floribus stratam producatur, clament, cett. *Crocum floresque perambulet Attæ Fabula*: non fabula, sed qui fabulam agunt, histriones, perambulent pulpita, croco odorifero perfusa et floribus conspersa. Commode in hanc rem Lambinus attulit locum Lucretii ii, 416, *Et cum scena croco Cilici perfusa recens est*; Ovid. Art. Am. i, v. 104, *Tum non marmoreo pendebant vela theatro, Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.* Fabulas quas scripsit poeta Latinus Atta, magnum apud Romanos plausum tulisse, ex hoc loco colligi potest.

81. *Patres*, seniores: *patribus* vel *senibus*, in v. 85, opponuntur in v. 84 *majores*.

82. *Æsopus*, nobilis tragœdiarum actor, vocatur *gravis* ob gravium personarum partes in tragœdiis suscipiendas et sustinendas. Cicero hujus Æsopi, quem ut familiarem suum laudat (Offic. i, 31), passim mentionem facit: vid. Ernest. in Clav. Cic. Hist. s. v. *Æsopus*. De Æsopi filio, homine flagitioso et prodigo, cf. sup. ad Sat. ii, 3, 39. *Roscius*: loca in quibus Cicero Q. Roscium, quem in peculiari oratione contra criminationem aliquam defendit, ut summum rei scenicæ artificem sive histrionem perfectissimum ad cœlum usque extollit, vide apud Lambinum. Unum tantum afferam ex Orat. pro Arch. Poet. c. 8, *Quis nostrum animo tam agresti et duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur? Qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem* (quam ostendebat toto corporis habitu et gestibus) *videbatur omnino mori non debuisse.* Roscium egregium plane histrionem fuisse, inde quoque patet, quod si quis artificio aliquo excelleret, proverbiali fere locutione *in suo genere Roscius* dicebatur: Cic. de Orat. i, cap. 28; hinc ab Horatio h. l. *doctus* vocatur.

84, 85. *Vel, quia*, cett. Vel quia turpe putant, si senes ad juniorum sententiam sese accommodent, et ea quæ pueri olim a ludimagistro ex Attæ comœdiis dictata didicerint (*perdenda*) tanquam vana et falsa e memoria delenda esse, fateantur.

86—89. *Jam Saliare Numæ carmen*, cett. carmina quæ Numa Pompilius Martis sacerdotes, *Salios* (a *saliendo*) cum tripudiis solemnique saltatione per urbem euntes canere jubebat (vid. Liv. i, 20), tam obscuris, reconditis, et perplexis for-

Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
Ut primum positis nugari Græcia bellis
Cœpit, et in vitium fortuna labier æqua,
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum:
Marmoris aut eboris fabros aut æris amavit:
Suspendit picta vultum mentemque tabella;
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragœdis:
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.
Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuere bonæ, ventique secundi.
Romæ dulce diu fuit et solenne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere jura,
Cautos nominibus rectis expendere nummos,
Majores audire, minori dicere, per quæ

mulis fuerunt concepta, ut a nemine facile possent intelligi: vid. Quintil. i, 6, 40.

87. *Scire*, intelligere.

88. *Non ille favet*, cett. quomodo enim aliquis favere potest Numæ carmini, quod non intelligit? non favet igitur vere et reapse, sed, cæco veterum studio et amore abreptus, recentiores contemnit.

91. *Quid nunc esset vetus?* nam si tum, cum scriberent Græci, propter novitatem contemti fuissent, non legere, non manibus terere et imitari nunc possemus veteres Græcos.

93. *Nugari*, ludicra tractare, rebus ad animi oblectationem spectantibus vacare; ut sup. Sat. ii, 1, 73, et Epist. i, 18, 60: pro *nugari* sup. Sat. ii, 2, 11, apposite ad hunc locum dixit, *Græcari*. *Positis armis*, finito bello Persico; ab eo enim tempore magis magisque efflorescere cœperunt bonarum litterarum studia.

94. *Et in vitium fortuna labier æqua*, et, cum nunc meliore fortuna uteretur, *labier in vitium*, h. e. molliore vita corrumpi, dum ab antiqua morum disciplina recedebat Græcia. *Æqua*, favente, secunda, ut sup. v. 68, *Jupiter æquus*.

95. *Æquorum*, ludorum equestrium.

97. *Suspendit picta*, cett. eleganter pro vulgari, Græci nunc toti fuerunt in pictarum tabularum admiratione. Qui rem aliquam cum admiratione et animi intentione contemplantur, eleganter dicuntur, *vultum et mentem aliqua re suspendere*, h. e. oculos et animum in aliqua re defigere.

98. *Nunc tibicinibus:* tibiæ cantu in comœdiis histrionum orationi adspirantibus: inf. in Epist. ad Pis. v. 215, *Sic priscæ motumque et luxuriem addidit arti Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem:* cf. Phædr. v, 7, 4, 5.

99, 100. *Sub nutrice puella*, cett. Græcia, post bella modo hoc modo aliud rei ludicræ studium amplexa, lepide comparatur cum infante puella sub nutrice ludente, quam rei modo petitæ mature capit satietas. *Nutrix* dicitur non tantum ea quæ infantem lactat, sed etiam quævis alia sub cujus custodia infantes educantur. Si quis tamen h. l. *nutricem* sensu proprio accipere malit, tum *ludere* erit, ludendo lac sugere, lactere. *Mature plena*, ἀψίκορος, exsatiata ludo, quem modo cupide petierat. *Plenus* et *dignus* non raro ponuntur ita, ut res cujus aliquis *plenus*, vel qua aliquis *dignus* sit, ex serie orationis supplenda sit: cf. sup. ad Epist. i, 20, 8. *Reliquit*, ἀοριστῶς, relinquere solet: inf. in Epist. ad Pis. v. 165, de imberbo juvene, *amata relinquere pernix*.

102. *Hoc*, hanc mutabilitatem et inconstantiam. *Paces bonæ*, bene compositæ, salutares.

103—110. *Romæ dulce diu*, cett. Nexus et sensus: Hæc studiorum mutabilitas apud Romanos quoque locum habuit. Olim Romani primo mane lectum relinquere, et, reseratis domi foribus clientes, quibus consulerent et jura exponerent, admittere, nummos justa cautione in tuto positos debitori (*expendere*) adnumerare, et juniores senioribus, quomodo res familiaris crescere et perniciosa libido domari possit, docentibus faciles aures præbere et obedientiam præstare solebant; nunc levis populus mutavit illam mentem; nunc unum scribendi studium fervet; nunc

Crescere res posset, minui damnosa libido.
Mutavit mentem populus levis, et calet uno
Scribendi studio: puerique patresque severi
Fronde comas vincti cœnant, et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior; et prius orto
Sole, vigil calamum et chartas et scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet; abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum est,
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen et levis hæc insania, quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum;
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;

seniores æque ac juniores corollis redimiti convivia sectantur et dictant carmina.

103. *Dulce fuit*, cett. ubi enim homines ita, ut h. l. describuntur, agunt, ibi suaviter et jucunde vivitur.

104. *Mane;* hinc sup. Sat. i, 1, 10, *Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.*

105. *Cautos nominibus rectis expendere nummos. Nummi rectis nominibus cauti*, sunt nummi quibus certa syngrapha debitoris et testium nominibus consignata a fraude cautum est. Respexit autem Horatius ætatis suæ homines avaros, qui non modo honesto et legitimo, ut olim, sed inhonesto et illegitimo enormibus usuris pecuniam fœnori dabant. Lectio *cautos* doctior est lectione *scriptos*, quam defendit Bentl.; pro, *rectis* magis placet *certis*, quod est in plurimis editt. vett.; de locutione *æs alienum debere certis nominibus*, plura exempla attulit Bentl.

107. *Damnosa libido*, ut sup. Epist. i, 18, 21, *damnosa Venus*. Sup. Epist. i, 3, 55, *Sperne voluptates, nocet emta dolore voluptas.*

108, 109. *Calet uno Scribendi studio:* respexit indoctorum (cf. inf. v. 117), qui tum caput efferebant, poetarum gregem. *Patresque severi*, non quod fuerunt patres illi *severi*, sed quod pro ætate sua *severi* esse debuerant.

110. *Dictant*, pueris, scribis privatis, ut sup. Epist. i, 10, 49.

112. *Parthis mendacior*, Parthi dicuntur *mendaces*, quia falsa specie, quam præ se ferebant, alios decipere solebant. Sic Parthi fugam simulantes, non raro hosti, dum vel equos repente circumagebant, vel tela aversis ab hoste equis multa arte retro jaciebant, admodum infesti fuere: vid. sup. Od. i, 19, 11.

113. *Scrinia. Scrinium*, capsa vel arcula, in qua charta, litteræ, et res ad scribendum necessariæ servantur; hinc sup. Sat. i, 1, 120, *scrinia compilare*, pro, carmina, quæ in scrinio servantur, compilare; *scrinium* igitur fere est, quod nos dicimus, *Schreib-Apparat.*

114. *Ignarus navis*, sc. agendæ, rei nauticæ imperitus. *Abrotonum* (rarius, *abrotonus*) est frutex suavissimi odoris, qui in meridionalibus Europæ terris sponte nascitur, et in nostris quoque hortis passim conspicitur, et, antequam *Chamomillæ*, quas vulgo dicunt, in usum venerunt, inter medicorum remedia non ultimum locum tenebat, quod jam discimus e Plin. H. N. xxi, 10. Vinum *abrotono* mixtum, οἶνος ἀβροτονίτης, salutare credebatur: *artemisia abrotonum*, Linn. *Stabwurz, Eberraute, Eberreis.*

116. *Promittunt*, profitentur: medici faciunt quod ars medica eos facere docuit. Bentleii emendatio, *quod melicorum est, Promittunt melici*, paucis, puto, probabitur.

117. *Scribimus indocti*, cett. quod autem ad nos attinet, non docti solum, sed etiam indocti scribendis carminibus vacamus; sumus igitur iis, qui tractant tantum quæ didicerunt, dissimiles. Observa autem, poetam, dum ridet indoctos poetas, lepide se quoque eorum gregi immiscere.

118, 119. *Hic error tamen:* attamen hæc fraus, qua indocti ad carmina scribenda se induci patiuntur; qui mala carmina scribunt, infra quoque Epist. ad

Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis et pane secundo:
Militiæ quamquam piger et malus, utilis urbi:
Si das hoc, parvis quoque rebus magna juvari,
Os tenerum pueri balbumque poeta figurat;
Torquet ab obscœnis jam nunc sermonibus aurem;
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis et invidiæ corrector et iræ;
Recte facta refert; orientia tempora notis
Instruit exemplis; inopem solatur et ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, et præsentia numina sentit;
Cœlestes implorat aquas docta prece blandus;
Avertit morbos, metuenda pericula pellit;
Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum;

Pis. 457, *Hic dum sublimes versus ructatur et errat.* *Quantas Virtutes habeat,* cum quantis commodis et opportunitatibus conjuncta sit. *Sic collige,* ex sequentibus argumentare.

120. *Non temere,* non facile, ut inf. in Epist. ad Pis. 160. *Hoc studet unum,* hoc unum facere vel tractare studet; ubi enim *studere* accusativo jungitur, ejusmodi aliquid supplendum est. Cic. ad Divers. vi, 1, sub fin. *qui, si nihil aliud studeat* (agere), *nisi id quod agit.*

121. *Ridet,* tanquam res nihil ad se pertinentes; nam qui nihil habet, nihil perdere potest.

122. *Incogitat* (ἐπινοεῖ, ἐπιβουλεύει), excogitando struit, parat.

123. *Vivit siliquis.* *Siliquæ,* cibus pauperum, nascuntur in arbore quæ a fructu suo, ad formam cornu in superiore parte flexo, Græcis dicitur *κερατωνία, κερωνία, κερατεία,* et ipse fructus *κεράτιον.* Frequens est illa arbor non solum in terris orientalibus, sed etiam in Græcia, Sicilia, et in Hispania. Columella vii, 9. de Arbor. vocat *siliquas Græcas* et porcis saginandis utiles. Apud nos arbor illa vocatur *Johannis-Brotbaum,* quia *siliquæ* Johanni Baptistæ in deserto viventi victum præbuisse dicuntur. *Ceratonia Siliqua* apud Linnæum. *Pane secundo,* secundario, h. e. nigro. Facete Horatius designat poetam famelicum.

124. *Malus* (κακὸς), ignavus, timidus.

125. *Si das hoc,* cett. si concedis, parvis rebus magnas juvari posse, hoc quoque concedas necesse est, quod paradoxon videri posset, poetas reipublicæ magna commoda afferre.

126. *Os tenerum,* cett. Nunc Horatius varias docti poetæ virtutes breviter adumbrat. *Figurat,* fingit, dum facundum et disertum reddit os balbum.

127. *Jam nunc,* jam in tenera ætate. *Obscœnis sermonibus:* at ipse Horatius passim carmina sua obscœnis sermonibus polluit.

128. *Pectus format:* pro, *format* malim *firmat,* h. e. confirmat, munit; est hoc certe significantius. Tacitus Annal. xvi, 34. s. fin., *Ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.* *Præceptis amicis,* benevolis, commodis, salutaribus.

129. *Asperitatis,* incultioris et asperioris vitæ. Ovid. ex Pont. i, 6, 7, *Artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura est, Pectora mollescunt asperitasque fugit.*

130, 131. *Orientia tempora notis Instruit exemplis,* ante oculos ponit nota exempla, quæ futuræ ætatis homines virtutem sequi et vitia fugere doceant. *Ægrum,* sc. curis (nos, *den bekümmerten, schwermüthigen*); sic simpliciter *æger* apud Virg. Ecl. i, 13, *En, ipse capellas Protenus æger ago,* ubi Heynius et alii perperam *æger,* vel pro, *ægre* (h. e. vix) positum, vel de homine male affecti corporis dictum esse existimant. Sic apud Val. Flacc. iii, 571, de Hercule, *Sed neque apud socios, structasque in littore mensas Unanimum videt æger Hylan.* Vox *cura* additur apud Virg. Æn. i, 207, ubi Æneas *curis ingentibus æger* dicitur.

Carmine Dî superi placantur, carmine Manes.
Agricolæ prisci, fortes parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, pueris et conjuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium, memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc invecta licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter; donec jam sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, et per honestas
Ire domos impune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti; fuit intactis quoque cura
Conditione super communi: quin etiam lex

132. *Castis cum pueris ignara puella mariti*, eleganter pro vulgari, chorus castorum puerorum et castarum virginum. *Ignara puella mariti* (ἄγαμος), *expers* (ut sup. Od. iii, 11, 11 loquitur) *nuptiarum*, adhuc integra.

133, 134. *Disceret unde preces*, ad Apollinem et Dianam solemni die fundendas: Carm. Sæc. v. 3, *date, quæ precamur Tempore sacro. Vatem ni Musa dedisset?* nisi chorus haberet vatem, qui chorum carmen dicendum (ut Horatius Carm. Sæc.) doceret. Carm. Sæc. s. fin., *Doctus et Phœbi chorus et Dianæ Dicere laudes. Præsentia*, ope et favore præsentiam suam quasi declarantia, propitia: *præsentes divos cognoscere*, apud Virg. Ecl. i, 42.

135. *Cœlestes implorat aquas:* in Carm. Sæc. v. 31 precatur chorus, *Nutriant fetus et aquæ salubres Et Jovis auræ. Docta*, quam docuit poeta χοροῦ διδάσκαλος.

136. *Avertit*, cett. Phœbus enim, cujus favorem chorus puerorum implorat, est deus averruncus, ἀποτρόπαιος. Carm. Sæc. v. 64, *Qui salutari levat arte fessos Corporis artus.*

137. *Pacem*, otium, securitatem.

139, 140. *Fortes*, robusti: Tibull. ii, 2, 14, *Fortis arat valido rusticus arva bove. Levantes*, recreantes, reficientes, curantes.

141. *Spe finis dura ferentem*, sperans, duros, quos nunc fert, labores finem habituros esse: inf. Epist. ad Pis. v. 406, *Ludusque repertus, Et longorum operum finis.*

143. *Tellurem porco:* videatur, quem laudavit Gesnerus, Cato de Re Rust. c. 34. *Sylvanum lacte:* vide eundem Catonem c. 83.

144. *Genium, memorem brevis ævi*, ævi brevitatem in memoriam revocantem, de ævi brevitate monentem; sic sup. Od. i, 13, 12, *nota memor*, de nota dente labris impressa, quæ, quid factum sit, in memoriam revocat; Od. iii, 11, 51, *et nostri memorem* (nos in memoriam revocantem) *sepulchro scalpe querelam.* Vel explica, probe gnarum et memoria tenentem, quam brevis vita hominum sit; *Genio* enim moriendum est cum homine, cui ille additus est.

145. *Fescennina licentia*, intellige carmina incomposita in quibus licentius et petulantius spargebantur dicteria: nomen traxerunt a *Fescennia*, oppido Etruriæ, ubi carmina nuptialia inventa esse dicuntur: vid. Serv. ad Virg. Æn. vii, 695; Catull. lxi, 27, hanc licentiam vocat *Fescenninam locutionem*: cf. Liv. vii, 2.

147. *Recurrentes per annos*, pro vulgari, quotannis. *Accepta*, grata et jucunda.

148, 149. *Sævus jocus*, acerba maledicendi libido. Sic, qui in quemvis opprobria fingit, sup. Epist. i, 15, 30, *sævus*; et Venus Od. i, 33, 12, *formas atque animos sub juga aenea Sævo mittere cum joco* dicitur.

150. *Cruento dente. Dens* accommodate ad tropum dicitur *cruentus*, quia dentis morsus vulneratos cruentat: sup. Epod. 6, 15, maledicentes *atro dente aliquem petere* dicuntur.

151—153. *Intactis*, nondum dente cru-

Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi. Vertere modum, formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Græcia capta ferum victorem cepit, et artes
Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, et grave virus
Munditiæ pepulere; sed in longum tamen ævum
Manserunt hodieque manent vestigia ruris:
Sérus enim Græcis admovit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus quærere cœpit,
Quid Sophocles et Thespis et Æschylus utile ferrent.
Tentavit quoque rem, si digne vertere posset;
Et placuit sibi, natura sublimis et acer;
Nam spirat tragicum satis, et feliciter audet;
Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere

ento læsis, h. e. nondum petitis a maledicis. *Cura Conditione super communi*, sollicitudo de hoc omnibus ac singulis imminente periculo: sup. Sat. ii, 1, 23, *Cum sibi quisque cavet, quamquam est intactus. Quin etiam lex Pœnaque:* cf. sup. Sat. ii, 1, 82 sqq.

154. *Vertere modum*, cett. poetæ modos, quibus adhuc carmina contumeliosa decantaverant, mutarunt, cum metu pœnæ ad scribenda carmina, quæ benedicendo placerent et delectarent, redigerentur. *Formidine fustis:* Vet. Schol., *quia fustuariam supplicium constitutum erat in autorem carminum infamium.* Cum poetæ maledici comparari soleant cum canibus mordacibus (vid. sup. Epod. 6), quos fuste abigimus et repellimus, profecto huic comparationi bene respondet constituta in poetas maledicos pœna fustuaria.

156. *Ferum* (rudem) *victorem cepit*, sc. voluptate illa quam parant bonæ litteræ. Ludit in duplice significatione verbi *capere (Græcia capta)*; pro, vincere, et deinde pro, voluptate rei, quæ animum capit et occupat, perfundi: Epist. ad Pis. v. 362, *Ut pictura, poesis erit, quæ, si propius stes, Te capiet* (delectabit) *magis*.

157. *Agresti*, rudi, inculto.

158, 159. *Defluxit*, fluere desiit. *Saturnius*. De horridis et inconditis priscæ ætatis versibus, qui vocantur *Saturnii*, Festus in *Saturno* tradit hæc: *Versus antiquisssmi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii appellantur, quibus et a Nævio bellum Punicum primum conscriptum, et a multis aliis plura composita sunt.* Vid. Herman. Elem. Rei Metr. p. 606—640. *Et grave virus Munditiæ pepulere: mundities* pepulit spurcitiem, h. e. purum, elegans, et concinnum scribendi genus fugavit scribendi genus incultum, rude, et inconcinnum. *Virus grave* (gravis odoris) transfertur ad ea quæ fœda et abominabilia sunt. *Munditia* vel *mundities* apud Ciceronem quoque Orator. c. 23, transfertur ad orationis puritatem et elegantiam, *Elegantia modo et munditia remanebit.* Et sic *munda verba* apud Ovid. Art. Am. iii, 478, ubi plura dedit Burmannus.

160. *Ruris*, orationis rusticæ, h. e. incomtæ, inficetæ, et asperæ.

161. *Serus enim*, scilicet Latinus. *Admovit acumina*, ingenii facultates, legendo acuendas; elegantius et significantius pro vulgari, admovit manus, operam dedit, vacavit.

163. *Thespis:* cf. inf. Epist. ad Pis. 276. *Ferrent*, proferrent, suppeditarent.

164. *Rem*, Græca carmina, tractata a Græcis poetis argumenta.

166. *Nam spirat tragicum satis*, nam sublimiore tragicorum spiritu satis agitatur. *Feliciter audet:* sic Horatius Euripidem imitatus, felici audacia sup. Od. iv, 4, 44, *Eurum per undas equitare*, h. e. celeri impetu ferri, dixit.

167. *Sed turpem putat*, cett. Sed curam, quam in iis quæ minus recte scripsit emendandis atque delendis ponere debebat, ut rem turpem, stulte refugit. Cæcina in Epist. ad Ciceronem vi, 7, *mendum scripturæ litura tollitur.* Quod

Sudoris minimum; sed habet Comœdia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus. Adspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi!
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi!
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis!
Quam non adstricto percurrat pulpita socco!
Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat, an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scenam ventoso Gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit ac reficit! Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique et depugnare parati,

in tabula cerata inverso stylo complanatur et deletur, *litura* vocatur. Hinc inf. Epist. ad Pis. v. 293, carmen *quod non multa dies et multa litura coercuit*, h. e. quod non diu multumque elaboratum et per lituram a vitiis cohibitum et purgatum est, reprehenditur.

168—170. *Creditur*, cett. Comœdiorum confectio minimum laboris habere putatur, quia materia, in medio quasi posita, e vita communi petitur; sed quanto minus veniæ datur comœdiarum scriptori, in re communi peccanti, tanto plus operæ huic rei impendendum est.

170—176. *Adspice, Plautus*, cett. Jam Horatius Plautum et ignobilem quendam poetam comicum, Dossennum, de productis in scenam personis, parum naturæ convenienter partes suas sustinentibus, notat. *Quo pacto—Ut*, quam male.

172. *Attenti*, sc. ad rem, h. e. avari, ut sup. Epist. i, 7, 91.

173. *Quantus sit Dossennus*, cett. videtur Dossennus risus captandi causa in exprimenda parasitorum edacitate nimius fuisse; hinc *Quantus*, sc. poeta.

174. *Quam non adstricto*, cett. histriones, qui *socco non* arctius *adstricto* (h. e. laxo) *per pulpita* incedebant, externæ negligentiæ culpam sibi contrahebant; hac imagine igitur jam Dossenni in scriptis comœdiis incuria atque negligentia designatur. Ceterum *pulpita percurrere* idem, quod v. 79, *crocum floresque perambulare*.

175, 176. *Gestit enim*, cett. Lucri et mercedis tantum causa comœdias scribit Dossennus, nihil plane curans, utrum illæ exsibilentur, an plausum ferant. Fabula, quæ displicet spectatoribus, *cadere*, quæ placet, *stare* (cf. sup. ad Sat. i, 10, 17) dicitur: *recto talo*, firmo quasi pede.

177. *Ad scenam*, ad fabulas scribendas: *Gloriæ currus*, qui sup. Sat. i, 6, 23 dicitur *fulgens*, significantius h. l. dicitur *ventosus*, *ὑπηνέμιος*, explicante Vossio in mythologische Briefe, T. ii, p. 171.

178. *Lentus*, *ἀναίσθητος*, cujus animus ne minimum quidem commovetur fabulæ actione. *Exanimat*, fabulæ auctori animum quasi eripit, pro vulgari, eum, quem gloria ad scribendas comœdias aufert, gravissimo dolore afficit. *Sedulus*, qui animo attento commotoque spectat. *Inflat*, inspirat animum, eumque extollit.

179—181. *Sic leve*, cett. a re tam levi, tam parva, a spectatorum scilicet fabulæ aut applaudentium aut eam exsibilantium arbitrio, pendet poetarum gloriæ cupidorum tam dolor quam voluptas animi: *animum Subruit*, subvertit, evertit, pervertit. *Valeat res ludicra*, longe a me absit rei ludicræ sive fabularum scribendarum studium, si poetæ vita tam inops et macra quam opulenta, in populi aut non faventis aut faventis posita est arbitrio. *Reducit*, accommodate ad verba ab Olympionicis translata: *Palma negata—donata*: sup. Od. iv, 2, 17, *Sive quos Elea domum reducit Palma cœlestis*.

182—186. *Sæpe etiam*, cett. Sensus: sæpe audacioris adeo et sublimioris ingenii poetam a re ludicra repellit et deterret hoc, quod *plebs* (egregie plane duo-

**Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum, aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
Verum equitis quoque jam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quatuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ peditumque catervæ;
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis;
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves;
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus; seu
Diversum confusa genus panthera camelo,
Sive elephas albus vulgi converteret ora:
Spectaret populum ludis attentius ipsis,**

bus versibus 183, et 184 describitur *plebs*), (*Si discordet eques*) si secus sentiant cultioris animi homines, inter mediam fabulæ (quæ plebi displicet) actionem ad vim inferendam parata aut ursi, aut pugilum spectaculum poscit; ejusmodi enim spectaculo magis delectatur plebecula.

183. *Virtute et honore minores*, sed quod ad vitæ honestatem et honoris dignitatem attinet, ceteris inferiores.

185. *Eques*, ut vir cultioris animi opponitur *plebi*: cf. v. 187; sup. Sat. i, 10, 76, *Nam satis est equitem mihi plaudere, ut audax, Contemtis aliis, explosa Arbuscula dixit.*

186. *Aut ursum, aut pugiles:* Vet. Schol., *Recte, quia adhuc Amphitheatri usus non* (*adhuc non* satis barbare pro, nondum) *erat, et in eadem cavea etiam ferarum gladiatorumque munera spectabantur.*

187, 188. *Verum equitis*, cett. Sed nunc cultiores quoque non amplius graviores sententias audiendo, sed res vanas, oculos tantum pascentes, spectando (nos, *Schaugepränge*) delectantur.

188. *Oculi incerti* jam sunt dubii quo se vertant, quod fit ubi oculi magna rerum contemplandarum varietate modo huc modo illuc trahuntur.

189, 190. *Aulæa premuntur*, per quatuor et plures horas depressis et demissis aulæis scena aperta est, h. e. spectaculum: *dum fugiunt turmæ equitum*, cett. quatuor aut plures horas durat. Aulæa apud veteres non, sicut nunc, cum ludus incipit, sursum trahebantur (*tollebantur*), sed ex summo ad imum deprimebantur; depressis igitur aulæis, scena aperta, sursum tractis (*sublatis*), operta fuit. Jam Horatius, ut carpat ævi sui ingenium, recenset quædam, quibus spectandis plebecula inprimis inhiabat: eo pertinebant pugnarum simulacra, splendidi triumphi repræsentatio, et rariores in scenam productæ bestiæ. Cicero quoque in Epistola ad M. Marium (ad Divers. vii, 1) quid sentiat de ejusmodi ludis, haud dissimulat: *Omnino, si quæris, ludi apparatissimi; sed non tui stomachi; conjecturam enim facio de meo. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytæmnestra—aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent.*

191. *Mox trahitur*, cett. elegans versus, pro vulgari, mox vincti reges in triumpho per scenam traducuntur. *Regum fortuna:* significanter *fortuna* inservit regum captorum periphrasi: sup. Od. i, 34, 12 sqq. *Valet ima summis Mutare, et insignem attenuat Deus. Manibus retortis; brachiis*, ut sup. Od. iii, 5, 22 loquitur, *tergo retortis.*

192. *Esseda, pilenta, petorrita:* Gallica et Belgica vehiculorum genera, quibus in pompa triumphali capti reges reginæque vel spolia vehebantur: de *essedis* vid. Scheff. de Re Veh. ii, 23; de *pilentis* eundem de Re Veh. ii, 17, 25; de *petorritis* cf. sup. ad Sat. i, 6, 104. *Naves*, rostra certe captarum navium vehiculis imposita.

193. *Captivum ebur:* intellige variam supellectilem affabre ex ebore factam, nisi mavis intelligere *dentes eburneos;* apud Livium certe xxxvii, 49, in triumpho de Antiocho *eburnei dentes mille ducenti triginta unus* portati esse dicuntur. *Captiva Corinthus*, aut de more quo simulacra captarum urbium in triumpho præferri et ostendi solebant, accipiendum est; aut Horatius jam Corinthum ut urbem opulentissimam, non præstantiore ære tantum

Ut sibi præbentem mimo spectacula plura;
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo: nam quæ pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Tuscum:
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes,
Divitiæque peregrinæ; quibus oblitus actor
Quum stetit in scena, concurrit dextera lævæ.
Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quæ facere ipse recusem,
Quum recte tractent alii, laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi posse videtur

et statuis inde effictis nobilem, sed multarum rerum copia abundantem posuit, ita, ut per *captivam Corinthum* splendidissima et pretiosissima quæque intelligenda sint.

194—196. *Democritus:* hic notissimus philosophus, Abderæ natus, sup. Epist. i, 12, 12, toto animo ita in philosophiæ studio defixus fuisse dicitur, ut omnem rerum suarum curam ex animo dimitteret; *seu Diversum,* cett., sive panthera, confusa camelo; diversum a panthera, proprie sic dicta, genus, *Camelopardalis;* (Varr. L. iv, 20, *Alexandria camelopardalis nuper adducta, quæ erat figura, ut camelus, maculis, ut panthera:* cf. Plin. H. N. viii, 18) sive albus elephas vulgi oculos ad se verteret. Cicero l. l. *Extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magni vulgi atque turbæ, delectatio nulla exstitit.*

197, 198. *Spectaret populum,* cett. Democritus attentius quam ipsos ludos spectaret populum, stupore, quo ille ferarum bestiarum contemplationi inhiare solet, majus sibi, quam mimus aliquis, spectaculum præbentem.

199. Ad proverbium Græcum, ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον.

200, 201. *Nam quæ,* cett. Sensus: nam quis histrio ita vocem intendere potest, ut pervincat populi in theatris nostris tumultuantis strepitum et clamores, h. e. quis præ ingente in theatris nostris strepitu histrionum verba auribus percipere potest?

202. *Garganum mugire putes.* *Garganus,* mons Apuliæ silvosus, ubi ventorum fremitus et arborum stridor est vehementior; hinc sup. Od. ii, 9, 8, *Aquilonibus Querceta Gargani laborant.*

203. *Artes,* sc. histrionum et mimorum, qui simpliciter dici solent *artifices:* vid. Duker. ad Liv. xxxix, 22, ut τεχνῖται apud Græcos; vid. Wesseling. ad Diod. Sic. iv, 5; nisi quis *artes,* ad ornamenta arte elaborata, quæ vel in scena vel in vestitu histrionum conspiciuntur, referre malit.

204. *Divitiæque peregrinæ:* purpura, gemmæ, margaritæ, aurum, cett. *Oblitus,* pro, obtectus, indutus, obsitus, cum contemtu nimiæ magnificentiæ.

205. *Cum stetit in scena,* simulac scena apparet. *Concurrit dextera lævæ,* statim plauditur; eleganter! manus enim, cum plaudimus, concurrunt et colliduntur.

206. *Dixit adhuc aliquid?* cett. plebecula scilicet plaudit, antequam loqui cœpit actor, solo pretiosarum, quas ille gerit, vestium adspectu percussa atque abrepta.

207. *Lana Tarentino,* cett. vestis confecta e lana, quæ Tarenti tincta est purpuræ colore præstantissimo, violaceum fere sive ianthinum colorem referente. Nepos Cornelius apud Plin. H. N. ix, 63, *Purpuram Tarentinam vocat rubram. Me, inquit, juvene, violacea purpura vigebat, nec multo post rubra Tarentina. Venenum* (φάρμακον), jam de medicamento, sive liquore, succo, fuco, quo lanæ color inducitur: Virg. Geo. ii, 465, *Alba neque Assyrio fucatur lana veneno:* similiter *medicare* (φαρμάσσειν) pro, tingere sup. Od. iii, 5, 27, *Neque amissos colores Lana refert medicata fuco.*

208—213. *Ac ne forte putes,* cett. Hunc locum, varias interpretum sententias expertum, ita interpretor: Ne forte putes, Auguste, me non sine invidia aliqua parce (*maligne*) laudare poetas comicos et tragicos, quia non facere possum (*recuso*) quod alii recte faciunt, jam dicam quod sentio: ille poeta, qui pectus meum (*inaniter*), in re ficta, tanquam vera, angore opplet; qui animum ad iram incitat,

Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
Verum age, et his qui se lectori credere malunt,
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem, si munus Apolline dignum
Vis complere libris, et vatibus addere calcar,
Ut studio majore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala sæpe poetæ
(Ut vineta egomet cædam mea), quum tibi librum
Sollicito damus, aut fesso; quum lædimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprendere versum;
Quum loca jam recitata revolvimus irrevocati;
Quum lamentamur, non apparere labores
Nostros, et tenui deducta poemata filo;
Quum speramus, eo rem venturam, ut, simulatque

aut eum suaviter (*mulcet*) delinit (θέλγει); qui, ut præstigiator (*magus*), non veris sed falsis terroribus ludit; qui me ita afficit, ut Thebis, si res agitur Thebis, Athenis, si res agitur Athenis, mihi versari videar; ille, inquam, poeta *mihi per extentum funem ire posse videtur*; ex proverbiali locutione pro, ille mihi rem difficillimam perficere posse videtur; nam qui ire potest per funem extentum, artis, qua id fieri potest, æque atque is qui comœdiam scribere vult, peritus esse debet: brevius, poeta qui spectatores in rem, quam tractat, ita rapit, ut ipsi ei interesse videantur, et, quidquid agitur, toto animo sentiant, is poetæ comici vel tragici artem tenet. *Maligne*, non ut fas est, parum, parce.

211. *Inaniter:* angor quo aliquis de re, non ad se ipsum pertinente, cruciatur, *inanis* est; sic mox *falsi terrores* de iis quos magi incantando, vaticinando, cett. in fraudem inducunt; hinc *portenta magorum* apud Cic. Nat. i, 43.

214—218. *Verum age*, cett. Verum age, o Auguste, his quoque poetis (Horatius semet ipsum intelligit) qui legi quam spectari malunt, breve tempus consecra, si bibliothecam in templo Palatini Apollinis novis libris augere, et poetas, ut majore studio carminibus scribendis vacent, favore tuo impellere et excitare vis.

215. *Fastidia*, reprehensiones, ut supra in versibus Satiræ decimæ Lib. pr. præfixis, et quidem v. 7. *Superbi*, arrogantioris.

216. *Curam redde brevem.* Horatius Augustum, qui unice adhuc spectandis comœdiis et tragœdiis deditus fuisse videtur, monet, ut legendis poetis *brevem curam reddat*, h. e. sicut olim, de integro breve tempus legendis carminibus dicet et destinet: simillime sup. Od. i, 19, 4, *Finitis animum reddere amoribus*, et Od. i, 16, 28, *animumque reddas*, de integro me ames; nisi placet hæc explicatio, *reddere* jam insolentius pro, adhibere, impendere, tribuere, positum est. Pro, *redde* unius Codicis auctoritate Bentleius in textum recepit *impende*; sed hæc lectio manifesta est vocis *redde* interpretatio. Quis enim librarios lectionem *impende* in *redde* mutasse fingere sibi potest animo? *Munus Apolline dignum*, intellige bibliothecam Palatinam, Augusti (*munere*) liberalitate institutam, libris completam et publico usui apertam: cf. Sup. Epist. i, 3, 17.

219. *Multa mala*, intellige ea quæ poetæ importune, inepte, et præpostere faciunt; hæc nunc enarrat.

220, 221. *Ut vineta egomet cædam mea*, ut contra me ipsum disputem; nam qui sua ipsius vineta cædit, sibimet ipsi nocet. *Quum tibi librum Sollicito damus, aut fesso:* hinc Horatius sup. Epist. 1, 13, 4, tabellarium suum, Vinium Asellam, signata volumina Augusto tradere jubet, *Si validus, si lætus erit, si denique poscet; Ne studio nostri pecces odiumque libellis Sedulus importes opera vehemente minister.*

223. *Revolvimus irrevocati*, non jussi, sed sponte iterum recitamus. *Revocari* dicuntur actores, qui actas cum applausu partes denuo agere jubentur; idem valet

Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas, et egere vetes, et scribere cogas.
Sed tamen est operæ pretium cognoscere, quales
Æditues habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poetæ.
Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Chœrilus, incultis qui versibus et male natis
Retulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine fœdo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poema
Qui tam ridiculum, tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se præter Apellen
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quod si
Judicium subtile videndis artibus illud

de poetis, qui recitata carmina, quia placuerunt, iterum recitare jubentur.

224, 225. *Non apparere labores Nostros*, opera nostra non in lucem produci et celebrari, non justo pretio æstimari; sic *apparere* inf. v. 250. *Tenui deducta poemata filo*, carmina non sublimi sed tenui oratione composita: intelligere videtur Satiras et Epistolas suas.

227. *Commodus* dicitur qui facit quod nobis gratum et acceptum est: sup. Od. iv, 8, 1, *Donarem pateras grataque commodus*.

228. *Et egere vetes:* qui poetam *egere* vetat, ei dat et donat unde vivat. *Cogas:* Augusti fuit hæc vis non ingrata poetis.

230. *Æditues*, curatores, h. e. poetas, qui res belli domique præclare gestas carminibus celebrandas curant. *Æditui* (νεωκόροι) proprie sunt curatores et custodes ædis vel templi alicujus; suaviter igitur poetæ vocantur æditui templi vel Apollinis vel Musarum.

232—234. *Gratus Alexandro*, cett. Malus ille poeta, Chœrilus, qui in Alexandri Magni, cui gratus erat, comitatu fuit (Cic. pro Arch. P. c. 10, *Quam multos scriptores rerum suarum Magnus ille Alexander secum habuisse dicitur?*), pro versibus rudibus et sinistro Apolline vel crassa Minerva factis, Philippos, nummos aureos regis Philippi imagine insignitos accepit. *Acceptum aliquid referre alicui rei* est debere aliquid alicui rei; nos, *etwas einer Sache verdanken. Chœrilus verdankte die Goldmünzen seinen schlechten Versen.* Si verum est quod narrat Acron. ad Epist. ad Pis. v. 357, Alexandrum M. Chœrilo dixisse, se malle Thersiten esse Homeri quam Chœrili Achillem, profecto Alexander, oblatis pro malis versibus Philippis, idem fecisse videtur quod Sulla, qui, ut refert Cicero pro Arch. c. 10, malo cuidam poetæ præmium dari jussit hac conditione, *ne quid postea scriberet*. Ceterum vid. Nækii libellum de Chœrilo, 1817.

235. *Tractata*, sc. manibus, usui alicui adhibita.

236. *Fere*, non raro, plerumque, ut sup. Sat. i, 10, 15, Epist. i, 19, 5.

237. *Linunt*, polluunt, contaminant, obscurant. *Idem rex ille:* in *idem* latet admiratio, quomodo fieri potuerit, ut unus idemque rex, qui a nemine nisi a perfectissimo pictore Apelle, Coo, pingi, et a nullo alio nisi a præstantissimo statuario Lysippo, Sicyonio, ære effingi voluit, ineptos et ridiculos Chœrili versus regali munificentia ornaret. Mira autem arte Horatius hoc Alexandri exemplo viam sibi munit ad celebrandum Augustum, ut virum rectius de pretio bonis poetis statuendo judicantem.

240. *Alius Lysippo* (ἄλλος Λυσίππου), diversus a Lysippo, alius quam Lysippus; sic sup. Epist. i, 16, 10, *Neve putes alium sapiente bonoque beatum. Duceret æra: æs ducere* (ἐλαύνειν) est æs fabrili arte, tundendo et cudendo, ita tractare, ut proposita imago exprimatur: vid. Broukhus. ad Tibull. i, 3, 48.

241. *Simulantia*, adsimulantia, exprimentia, repræsentantia; sic sup. Epist. i,

Ad libros et ad hæc Musarum dona vocares,
Bœotûm in crasso jurares aere natum.
At neque dedecorant tua de se judicia, atque
Munera, quæ multa dantis cum laude tulerunt,
Dilecti tibi Virgilius Variusque poetæ;
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quam res componere gestas,
Terrarumque situs et flumina dicere, et arces
Montibus impositas, et barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Janum,
Et formidatam Parthis te principe Romam,
Si, quantum cuperem, possem quoque; sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua, nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stulte, quem diligit, urget,

19, 13, *simulare Catonem;* et inf. Epist. ad Pis. v. 20, *simulare cupressum.*

241—244. *Quod si,* cett. Sensus: quod si judicium illud Alexandri, acutum sane et subtile, quod attinet ad inspicienda et dijudicanda artificum opera, transferres ad virorum doctorum scripta et poetarum carmina, jurares judicium illud in crasso aere Bœotiorum prolatum esse, h. e. diceres, judicium illud esse durissimum. Nam quale de poetis judicium exspectari potest ab eo qui ineptos Chœrili versus tam caro pretio emit! Quamquam mihi, ut jam monui, illa Alexandri liberalitas haud ab ejus de Chœrili versuum bonitate repetenda videtur judicio. Sed scite Horatius hoc Alexandri exemplum, ut eo magis Augusti de poetis extolleret judicium, in rem suam detorsit.

244. *Bœotûm in crasso aere;* hinc Corn. Nep. Alcib. 11, *omnes enim Bœotii magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt.*

245—247. *At neque dedecorant,* cett. At tu, Auguste, probe tenes, quid distent æra lupinis; tu enim non malos, sed delectos tibi poetas optimos, Virgilium, Variumque, gratia et muneribus tuis dignos judicas, nec hi tuo de se judicio sunt dedecori.

246. *Multa dantis cum laude:* hæc verba duplici modo explicari possunt; aut, dum illi te, qui munera das, multa laude celebrant; aut, dum tu muneribus quibus illos ornas, multam simul laudem addis, et sic *dantis* eleganter pro, *tua* est positum. *Tulerunt:* Vet. Schol. Cruq., *acceperunt, quia jam his singulis donaverat Augustus decies sestertiûm.* De *Vario* cf. sup. ad Od. i, 6, 1.

248—250. *Nec magis expressi,* cett. in eandem sententiam canit Horatius sup. Od. iv, 8, 13—20, *Non incisa notis marmora publicis (Per quæ spiritus et vita redit bonis Post mortem ducibus), clarius indicant laudes quam Calabræ Pierides.*

250. *Apparent,* in lucem producuntur, exsplendescunt: cf. sup. v. 224.

251. *Sermones,—per humum repentes,* humiles, tenues; intelligit Satiras et Epistolas. *Res componere gestas,* carmine epico res gestas celebrare.

252, 253. *Arces Montibus impositas,* ab Augusto scilicet ad fines imperii muniendos. *Barbara regna,* victorias de regibus et populis barbaris.

255. *Claustraque custodem,* cett. De *Jani templo,* pacis tempore *clauso,* est locus classicus apud Liv. i. 19. De *deo Jano* docte disputat Heyn. ad Virg. Æn, vii, Excurs. v. Horatius sup. Od. iv, 15, 9, de Augusto, *et vacuum duellis Janum Quirinum clausit.*

256. *Et formidatam Parthis te principe Romam;* similiter in laudem Augusti Carm. Sæc. v. 54, *Medus,* h. e. Parthus, *manus potentes et Albanas secures timere* dicitur.

Præcipue quum se numeris commendat et arte:
Discit enim citius meminitque libentius illud
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium quod me gravat, ac neque ficto
In pejus vultu proponi cereus usquam,
Nec prave factis decorari versibus opto:
Ne rubeam pingui donatus munere, et una
Cum scriptore meo capsa porrectus aperta,
Deferar in vicum vendentem tus et odores,
Et piper, et quidquid chartis amicitur ineptis.

EPISTOLA II.

AD JULIUM FLORUM.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum

258. *Recipit*, admittit, tradi tibi patitur.

259. *Recusent*, non possint, cui ferendæ vires impares sint, ut sup. v. 208, et inf. in Epist. ad Pis. 39, *et versate diu, quid ferre recusent, Quid valeant humeri.*

260—270. *Sedulitas autem*, cett. Sensus: stulta autem est officiosa ista sedulitas (nos, *Zudringlichkeit*), qua quis ei *quem diligit* (patrono suo) se obtrudit, præcipue cum se carminum componendorum arte commendat; patronus enim, quod quis deridendum propinat et exagitat, citius *(discit)* arripit, et lubentius in memoria tenet, quam ea quæ probat et laudat. Jam Horatius Mæcenatem vel alium patronum, cui molesta est ista carminibus se commendantium sedulitas, loquentem inducit. Apage sedulitatem istam, quæ mihi molesta est; uti ego non vultu depravato in cera effingi et proponi, ita nec prave factis versibus celebrari volo, ne donatus *(pingui munere)* carmine pingui Minerva facto, rem pudendam experiar, et in arca aperta porrectus una cum poeta meo deferar in vicum, ubi in tabernis *(Kramläden)* venduntur tus et res odoriferæ, et piper, et quidquid mercium chartis inutilibus involvitur.

260. *Stulte*, non ad *diligit*, sed ad *urget* referendum videtur; posui igitur post *stulte* distinctionem minorem.

268. *Porrectus:* non male Vet. Schol., *quasi mortuus in feretro.* Sed mihi in voce *porrectus* lepida imago latere videtur; laudatus a malo poeta una cum laudatore suo in aperta arca jacet *porrectus*, h. e. omnium conspectui, quantus quantus est, expositus; et hinc pro, *operta*, quod in pluribus editt. exhibetur, rectius legitur *aperta*, ut est in plurimis Codd. apud Feam; res enim inutiles et nullius fere momenti poni et portari solent in *capsis apertis.*

270. *Chartis ineptis*, significanter *chartæ* dicuntur *ineptæ*, quæ, quia ineptias suas iis mandavit malus poeta, mercibus amiciendis inserviunt. Sunt igitur *chartæ ineptæ* quod nos vocamus, *Maculatur.*

EPISTOLA II.

Postquam poeta a reprehensione Julii Flori, quod nihil adhuc litterarum ad eum scripserit se purgavit, et causas ex quibus, relicto plane poeseos studio, unice in posterum philosophiæ operam dare velit, exposuit; præcepta, quæ nos sapienter et feliciter vivere doceant, adspergit saluberrima. Hæc Epistola, in qua egregie expressa est ratio qua ad se invicem scribere solent familiarissimi, non sine summa voluptate legi potest. Mirifice inprimis delectat descriptio mangonis, servum, quem venditurus est, mercatorum more verbosius emtori commendantis; tum narratio de milite quodam, qui, cum noctu omni pecunia privatus de integro sibi paraset unde viveret, nulla deinde adhor-

Tibure vel Gabiis, et tecum sic agat: "Hic et
Candidus et talos a vertice pulcher ad imos,
Fiet eritque tuus nummorum millibus octo;
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Litterulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argilla quidvis imitaberis uda:
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi plenius æquo
Laudat venales, qui vult extrudere, merces.
Res urget me nulla: meo sum pauper in ære.
Nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
Quivis ferret idem: semel hic cessavit, et, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenæ.
Des nummos, excepta nihil te si fuga lædit.
Ille ferat pretium pœnæ securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex:

tatione nullaque largissimorum præmiorum promissione ad nova virtutis bellicæ edendæ specimina se adduci passus est.

1. *Flore*: ad eundem Julium Florum, qui tum in Tiberii Neronis cohorte peregre aberat, scripta est libri primi Epistola tertia, eandem quam hæc Horatii cum Floro familiaritatem spirans.

3. *Tecum sic agat*, tibi vernam his verbis et hac commendatione mercandum offerat.

4. *Candidus*, non ad animum, sed ad candidum corporis colorem referendum: nos, *ein hübscher, schöner Kerl.*

5. *Fiet eritque tuus*, servus tuus manibus tuis tradetur: audi formulam mangonis, simillimam ei qua apud nos mercatores utuntur, *Für—sollst du es haben, soll es dein seyn.*

6. *Verna ministeriis ad nutus aptus heriles*: refer *aptus* ad *ministeriis; aptus* ministeriis ad heri nutum obeundis.

7. *Litterulis Græcis imbutus*: diminutivo *litterulis* expressit quod in vernacula voce, *etwas*, exprimimus; *versteht etwas griechisch.*

8. *Argilla quidvis imitaberis uda*: ex eo, tanquam ex argilla, quodcunque tibi placuerit effinges. Comparatur puer cum *argilla*, ex qua figulus pro lubitu fingit vasculum. Omisit Horatius hic quoque, ut sæpe alibi (vid. sup. ad Epist, i, 2, 42), particulam comparationis, *veluti, sicuti;* sic apud nos in vernacula comparationibus simpliciter positis nihil frequentius.

9. *Canet indoctum, sed dulce bibenti*, non quidem ut canunt artis canendi periti, ita tamen ut cum voluptate eum canentem audiant compotores. Nam ad compotationum hilaritatem alendam et sustentandam pertinebat etiam cantus.

12. *Res urget me nulla*, cett. non difficultas, non æs alienum me cogit ad merces extrudendas; non quidem dives sum, sed, quod meum est, habeo.

13, 14. *Non temere a me Quivis ferret idem*: plane ad formulam quam sæpe audimus in nundinis, *Das thue ich nicht leicht einem andern, aber weil du es bist. Cessavit*, rei elevandæ causa pro, aufugit; *cessare* enim dicitur, qui, non faciens quod facere debet, negligentiæ tantum culpam sibi contrahit: cf. Epist. ad Pis. 357.

15. *In scalis latuit metuens pendentis habenæ*: Vet. Schol. et plures interpretes jungunt, *metuens habenæ pendentis in scalis latuit*: cf. celeberr. Jacobs. ad Anthol. Græc. T. ii, p. iii, p. 172. Equidem malim, *metuens pendentis* (in quocunque demum loco) *habenæ latuit* (se occultavit) *in* (sub) *scalis;* tenebricosus enim sub scalis locus opportunus est sese occultaturis. Gesnerus in hanc rem affert locum Ciceronis ex Orat. p. Mil. c. 15 de Clodio, qui *fugiens in scalarum tenebras se abdidit. Habenæ*, scuticæ, lori. Ovid. Heroid. ix, 81, *scuticæ tremefactus habenis.*

17, 18. *Ille ferat pretium*, cett. Jam sequitur apodosis; oratio enim cohæret sic: Si quis tibi vendat puerum, et, si qua ei adhærent vitia, ea te haud celet; equidem, te ei de emtionis pretio haud litem intendere posse, existimo, nam tu sciens

Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum; ne mea sævus
Jurgares ad te quod epistola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia jura
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
Exspectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Ærumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat; post hoc vehemens lupus, et sibi et hosti
Iratus pariter, jejunis dentibus acer,
Præsidium regale loco dejecit, ut aiunt,
Summe munito et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honestis;
Accipit et bis dena super sestertia nummûm.
Forte sub hoc tempus castellum evertere prætor

volensque emisti puerum vitiosum. Num tu nihilominus mangonem in jus vocabis? Par ratio est mihi tecum; ego tibi proficiscenti aperte dixi, me esse lentum epistolarum scriptorem; et tu nihilominus mecum de eo, quod tibi non scripsi, expostulas? *Pœnæ securus*, omnis curæ de commissæ fraudis pœna expers; nos, *ohne alle Besorgniss einer Verantwortlichkeit wegen dieses Verkaufs*. *Dicta tibi est lex*, proposita tibi est emtionis conditio, fugæ scilicet, quam venalis tentaverat, indicium.

19. *Lite moraris iniqua?* Breviter et eleganter pro, nihilominus præter jus et æquitatem litem de solvenda pecunia movendo et sic moras nectendo eum vexas eique facessis negotium?

21. *Talibus officiis prope mancum:* dixi, me esse hominem manibus quasi ad obeunda talia officia (ad scribendas litteras) destitutum. Obversabatur fortasse Horatio locus Plauti in Mercat. iii, 4, 45, *ad mandata claudus, cæcus, mutus, mancus, debilis*. *Ne mea*, cett. junge: *ne sævus jurgares, quod nulla mea epistola ad te veniret*. *Sævus*, ira sæviens, h. e. nimium irascens.

22. *Ad te quod epistola nulla veniret*, quod nullam a me acciperes epistolam: epistolæ quæ accipiuntur, sæpius, præcipue apud Ovidium, *venire* dicuntur. Pro, *veniret* in quibusdam edd. vett. legitur *rediret*, quod defendit Gesnerus, ut sit, quod nihil ad missam a te epistolam responderem. Sed primum epistolæ a Floro ad Horatium missæ, ad quam hic non responderit, nulla facta est mentio; deinde ea tantum epistola dici potest *redire*, quæ in locum, unde missa est, redit.

23, 24. *Quid tum—Si tamen attentas?* Quid mihi profuit libera pigritiæ meæ in scribendis litteris professio, si nihilominus, de iis quæ tecum depactus sum, me impugnas? *Super hoc*, præter hoc, insuper.

25. *Mendax*, significantius pro, ego.

26, 27. *Viatica*, bona quibus sustentatus reliquæ vitæ spatium decurreret. *Collecta*, tam ex acceptis stipendiis quam ex præda facta. *Multis Ærumnis*, quæ militi in bello exantlandæ sunt. *Ad assem*, omnia ac singula; uti *omnes ad unum* de omnibus ac singulis.

28. *Post hoc*, post perdita viatica. *Vehemens' lupus* (ὡς λύκος), velut lupus vehementiore ira percitus; *canis vehemens* apud Phædr. ii, 3, 1. De omissa comparationis particula vid. sup. ad v. 8.

29. *Jejunis dentibus acer:* jam dentibus tribuitur, quod proprie pertinet ad stomachum; apposite autem hæc ad lupum *vehementem*, quem fames inprimis acrem atque vehementem reddit.

30. *Regale*, regis Mithridatis. *Loco*, e loco munito, quem defendere debebat præsidium: erat autem *Tigranocerta*. *Dejecit*, depulit: *dejicere* est verbum rei militaris; *propugnaculum dejicere* apud Cic. Verr. iii, 16; Liv. iv, 53, *dejectis qui in præsidio erant:* plura exempla dedit Drakenb. ad Liv. xxii, 24, § 7.

31. *Summe*, summopere, summa cura: locum illum *Tigranocertam* fuisse, e Dione probatum ivit Cruquius. *Multarum divite rerum*, abundante multarum rerum copia.

Nescio quod cupiens, hortari cœpit eundem
Verbis quæ timido quoque possent addere mentem:
"I, bone, quo virtus tua te vocat; i pede fausto,
Grandia laturus meritorum præmia! Quid stas?"
Post hæc ille catus, quantumvis rusticus, "Ibit,
Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit," inquit.
Romæ nutriri mihi contigit, atque doceri,
Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
Adjecere bonæ paulo plus artis Athenæ,
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Academi quærere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.

32. *Donis honestis*, honorificis, splendidis; ad ea refer coronas murales, obsidionales, vallares, civicas, cett.

33. *Super*, insuper, præterea.

34. *Prætor*, dux exercitus, unde ducis tabernaculum dicebatur *prætorium:* vid. Perizon. Diss. de Prætorio, p. 8.

36. *Timido quoque*, vel timido.

39. *Catus*, acutus et emunctæ naris homo.

40. *Qui zonam perdidit*, ut ego olim, cum zonam perdidissem, ad nova viatica colligenda ibam; at nunc, cum habeam unde vivam, labores et pericula de integro subire nolo. Hoc militis Luculli exemplum imitari voluit Horatius. Quemadmodum enim catus ille Luculli miles, cum de integro comparasset sibi unde vitam sustentaret, non amplius militiæ plenum periculosæ aleæ opus tractare; ita Horatius, cum curam de vitæ necessariis deponere posset, non amplius versibus scribendis operam dare vult.

41 sqq. Jam Horatius disciplinæ rationem, qua educatus et institutus vir doctus et poeta evaserit, breviter enarrat. Comparandus est hic locus cum Satira sexta libri primi, ubi Horatius, inde a v. 71, summam curam, quam pater in se educando atque erudiendo posuerit, pio gratoque pectore commemorat atque extollit. *Romæ nutriri mihi contigit:* sup. l. l. v. 76, *Sed puerum est ausus* (pater) *Romam portare docendum Artes, quas doceat quivis eques atque senator Semet prognatos. Atque doceri, Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles*, pro vulgari, atque lectione Homeri imbui; nam per Achillis iram (Μῆνιν—Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος) Iliadis argumentum designatur. *Bonæ Athenæ:* percipe vim qua Horatius urbem celebratissimam, cui animi cultum in philosophiæ studio debebat, mollissimo gratissimoque animi sensu simpliciter et per λιτότητα *bonam* vocat. *Artis:* intellige philosophiam, cujus ars sive scientia in distinguendo vero a falso versatur, quod duobus versibus sequentibus exprimitur, *Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum;* non enim Horatius per *curvum* et *rectum* geometriam, cujus elementa sine dubio jam Romæ imbiberat, respexisse, sed translate a geometria, quod ad virtutis præcepta recte fit, *rectum* (ὀρθὸν), quod a virtutis præceptis recedit, *curvum* dixisse videtur. Qui virtutem sequuntur, *recta*, qui virtutem deserunt, *curva* via incedunt.

45. *Inter silvas Academi. Academia* enim (dicta ita ab heroe quodam *Academo*, ut tradit Laert. iii, 7), sive *Gymnasium*, in quo scholas habuit Plato, fuit in amœno nemore urbi vicino.

46. *Dura sed*, cett. Sed infausta tempora me (*locum gratum*) Athenas, ubi suaviter delitescebam, relinquere coegerunt. In verbo *emovere* exprimitur vis qua quis e loco aliquo in alium depellitur: Liv. vi, 38, *tum percitus ira Camillus lictores, qui de medio plebem emoverent, misit.* Frequens hujus verbi usus apud Livium; exempla collegit Drakenb. ad lib. xlii, 49, § 6.

47—49. *Civilisque rudem*, cett. et (*civilis æstus*) civium furor et impetus (*rudem belli*) me, artis bellicæ adhuc imperitum, (*tulit*) abstulit et protrusit in arma, (*non responsura*) non paria futura Cæsaris Augusti (*lacertis*) robori et viribus. *Æstus:* maris tumultus et fervor sæpius ad animi fervorem et tumultum, et proinde ad furorem quoque quo bella civilia moveri dicuntur, transfertur. *In arma*, a Bruto

Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi, paupertas impulit audax
Ut versus facerem. Sed, quod non desit, habentem,
Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?
Singula de nobis anni prædantur euntes:
Eripuere jocos, Venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poemata. Quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque:
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis;
Ille Bioneis sermonibus et sale nigro.
Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.

et Cassio contra Antonium et Octavianum capta; delatum autem est Horatio munus tribuni; vid. sup. Sat. i, 6, 48, *Quod mihi pareret legio Romana tribuno*. *Responsura:* qui alicui rei par est, vel resistere potest, ei *respondere* vel *responsare* dicitur: vid sup. ad Sat. ii, 7, 85; Cic. in Catil. ii, 11, *Jam vero urbes provinciarum et municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis silvestribus*. *Unde*, a qua quidem militia. *Simul primum*, simulac. *Me dimisere Philippi:* cum Horatius post funestam ad Philippos pugnam in celeri fuga quæsivisset salutem (sup. Od. ii, 7, 10, *Tecum Philippos et celerem fugam Sensi, relicta non bene parmula*), lepide jam Philippos se dimisisse ait.

50. *Decisis humilem pennis.* Qui ex loco altiore dejectus est in humiliorem, vel ex sorte lætiore depressus est ad tristiorem, ei, proverbiali locutione, in vernacula quoque apud nos usitata, *pennæ* vel *alæ decisæ esse* dicuntur. *Humilis*, accommodate ad rem, qui, decisis pennis, non amplius ex humo in altum volare, h. e. ad paupertatem redactus non amplius se extollere et laute vivere potest.

51. *Paupertas audax;* pauperes enim ad famem pellendam tentant *audentque* omnia. In hanc fere sententiam Persius in Prologo v. 87 sqq., *Quis expedivit psittaco suum Χαῖρε, Picasque docuit verba nostra conari? Magister artis, ingenique largitor, Venter, negatas artifex sequi voces.* Ceterum Horatius paupertatis, qua ad versus scribendos se adactum esse simulat, professione poetas famelicos notare et deridere voluisse videtur.

52—54. *Sed, quod non desit*, cett. Hunc locum, qui plures interpretes misere torsit, ita interpretor: Sed nunc me possidentem (*quod non desit*) quantum satis sit, nisi in hac rerum mearum conditione (*dormire* εὕδειν, vid. Stanlei. ad Æschyl. Agam. 345) quieti indulgere quam versus scribere malim, quæ tandem unquam cicutæ ab insania poetica me satis purgare poterunt? brevius, sed cum nunc habeam quantum opus est (*satis enim superque*, ut sup. Epod. 1, 31, ait, *ditaverat* eum Mæcenatis *benignitas*), nisi vitam otiosam et inertem poeseos studio præferam, nunquam ab insania poetica curari potero. *Quæ—cicutæ. Cicuta* est herba caule lævi et binis cubitis nonnunquam altiore, nos, *Schierling*, cui inest vis frigoris, quo calor sanguinis, h. e. poetarum fervor, æstus, furor extinguitur; hinc Persius Sat. v, 144, *Quid tibi vis? calido sub pectore mascula bilis* (bilis tumor, insania, μελαγχολία) *Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ*. *Cicuta*, largiore haustu sumta, est venenum, ut Socratis morte satis constat. *Expurgare*, liberare calore, cicutæ frigore in pectore extincto.

55 sqq. Postquam Horatius Floro suo, qui frustra adhuc promissa ab eo carmina expectaverat, se, cum sibi nunc suppetat unde vivat, omne carminum scribendorum abjecisse studium significavit (quamquam Horatius, dum se carmina in posterum scribere velle negat, hoc ipsum carmen scripsit), nunc alias subnectit causas, ex quibus poesis apud se nunc frigeat: primum quidem, quod cum ætate mutetur animus; non placent enim ætate provectiore, quæ puerili et juvenili placuere: deinde, quod pro diversis hominum ingeniis non cuique probentur poetarum diversi generis carmina; alius hoc, alius illo carminum genere delectatur: tum, quod sibi in urbe viventi tot curæ et negotia per

Quid dem? quid non dem? Renuis tu, quod jubet alter;
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Præter cetera, me Romæne poemata censes
Scribere posse, inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis
Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
Intervalla vides humane commoda. Verum
Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet.

caput et circa latus saliant, tantusque in platea sit strepitus atque tumultus, ut libero animo carminibus scribendis vacare non possit.

55. *Singula*, unum post alterum. *Nobis anni prædantur euntes;* hinc sup. Epist. i, 1, 4, *Non ætas eadem, non mens;* Od. iv, 1, 3, *Non sum, qualis eram bonæ sub regno Cinaræ;* Virg. Ecl. ix, 51, *Omnia fert* (aufert) *ætas;* Platon. Ep. xix; Anthol. Græc. T. i, p. 106, ed. Jacobs. *Αἰὼν πάντα φέρει.* *Euntes*, sine mora transeuntes: Tibull. i, 4, 28, *Non stat remeatque dies;* inf. in Epist. ad Pis. v. 176, *Multa recedentes* (anni) *adimunt.*

57. *Tendunt extorquere poemata*, poemata scribendi facultatibus me privatum eunt. *Quid faciam vis?* quid me suscipere, vel quale carminum genus me tractare jubes? hinc v. 63, *Quid dem, quid non dem?*

59. *Carmine*, Lyrico vel Epico.

60. *Bioneis sermonibus:* intellige satiras acerbissimas, quas scripsisse dicitur *Bion Borysthenes*, philosophus Cyrenaicus: vid. Laert. iv, 46—58. *Nigro*, refer ad satiræ, qua quis perfricatur, acerbitatem; eodem sensu Archilochi versus sup. Epist. i, 19, 3 dicuntur *atri*.

61. *Tres mihi convivæ*, cett. Illi quidem, qui diversis carminum generibus delectantur, prope mihi dissentire videntur, veluti tres convivæ, cett. De omissa particula comparationis vid. sup. ad v. 8.

64. *Invisum*, injucundi saporis.

65. *Præter cetera*, præ ceteris aliis, ante omnia, præcipue; sic *inter cuncta*, sup. Epist. i, 18, 96.

67—70. *Hic sponsum vocat*, cett. alius me vocat, ut, relictis rebus omnibus, pro eo sponsum (*spondet*, qui vadimonium suscipit), alius, ut scripta, quæ recitaturus est, auditum veniam.

68. *Cubat*, ægrotat: vid. sup. ad Sat. i, 9, 18.

70, 71. *Intervalla vides humane commoda.* Hæc verba, quæ multum negotii facessiverunt interpretibus, explicanda videntur sic: vides intervalla commoda videlicet humanis viribus! contrarium igitur per ironiam intelligendum est; Horatius enim sine dubio exprimere voluit hoc, vides intervalla molesta sane et incommoda homini viam inter collem Quirinum et Aventinum emetienti: *humane*, per ironiam; Vossius vertit, *von hübscher Gemächlichkeit.* Restat tamen in voce *humane* aliquid insolentiæ, quam vix tribuas Horatio. Dixit ille v. 65, *me Romæne poemata censes Scribere posse, inter tot curas totque labores?* In mentem igitur mihi veniebat, Horatium fortasse scripsisse, *Intervalla vides Romano* (Romæ viventi) *incommoda;* vel cum interrogatione, *Intervalla vides Romano commoda?* videsne intervalla Romæ viventi commoda? *Verum Puræ sunt plateæ*, cett. Jam vel Florum vel quemcunque alium respondentem inducit: Verum via in plateis libere patet, ut neutiquam prætereuntium meditationes interrumpantur: *plateæ puræ*, purgatæ vel liberæ ab iis quæ viam prætereuntibus intersepiunt: *purus et patens campus*, Liv. xxiv, 14; Virg. Æn. xii, 771, *puro ut possent concurrere campo.* Vir celeberrimus Mitscherlichius in Comment. Acad. Gotting. 1825, p. 6 et 7, lectionem *humane* ut *congruam Latinitati et dignam Horatio* defendendam suscepit, dum *humane* dictum esse autumat pro, *humanitatis ægrotis amicis præstandæ ratione habita.* Sed hanc explicationem non sententia tantum quam hic locus postulat, sed etiam Latinitas plane respuit. Est et manet lectio, *humane*, corrupta et depravata, ex qua commodus sensus ne extundi quidem, nedum elici, potest. Profecto tam insolenter, tam obscure, tam perplexe non scripsit Horatius. Hinc ego pro *humane* fortasse *Romano* legendum esse conjectabam. Sed hæc quoque conjectura nunc mihi displicere cœpit. Videamus igitur, an hujus loci corruptelæ remedio aliquo, licet violentiore, tamen efficaciore, succurri possit. Horatius, a Floro ad carmina, dum Ro-

Festinat calidus mulis gerulisque redemtor;
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum;
Tristia robustis luctantur funera plaustris;
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus:
I nunc, et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes,
Rite cliens Bacchi, somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere, et contracta sequi vestigia vatum?

mæ esset, scribenda excitatus, declarat, se per totum diem Romæ tot laborum negotiorumque distineri, obrui, agitari, premique generibus (cf. de diurnis Horatii Romæ negotiis sup. Sat. ii, 6, 35 sqq.), ut nullo modo vacare possit componendis carminibus. Ad ea vero, quæ sibi carmen aliquod Romæ meditaturo obsint, refert quoque illud officiorum genus, quo ægroti amici, alius in colle Quirini, alius extremo in Aventino, via longa et molesta visendi sint. Tum Horatius vel a Floro vel a quocunque alio sibi opponi fingit: at via a colle Quirini in collem Aventinum est *pura*, non vepribus obsita, nec aliis impedimentorum generibus intersepta, ita, ut nihil *obstet meditantibus*. Horatius respondet, at profecto in hac via omnes meditationes interpellantur et interrumpuntur; obstat eunti turba hominum in ædificio aliquo excitando occupatorum; via intercluditur plaustris, quibus vehuntur funera; ruit in prætereuntes vel furibunda canis vel sus lutulenta; *I nunc et versus tecum meditare canoros*. Quodsi igitur pro inepta lectione *humane* legeris, *meditanti*, signo interrogationis post *commoda* posito, huic lectioni egregie respondent in proximo versu *meditantibus* et in v. 76 *meditare*. Carminum meditationes, ut addit Horatius, loca sola et ab omni strepitu remota, nemora, secessus, postulant. Admodum quidem voces *humane* et *meditanti* litteris et forma inter se discrepant; sed in re desperata et deposita jam sæpius locus relictus est audaciæ.

72. Non sunt liberæ, Horatius respondet, ab impedimentis: *Festinat calidus*, cett. *calidus redemtor*, manceps (ἐργόλαβος), qui fervido studio insistit laboribus ædificii, quod certo pretio exstruendum conduxit: sup. Od. iii, 1, 35, *huc frequens Cæmenta demittit redemtor cum famulis*, cett. *Mulis gerulisque*, pro, cum *mulis* et *gerulis*. *Geruli* sunt famuli vel bajuli, qui necessaria ad ædificandum comportant.

73. *Ingens machina:* ejusmodi machina (trochlea), qua lapides, trabes, et alia pondera torquendo in altum tollebantur, instructa fuisse videtur rota, ut colligas ex loco Horatii sup. Od. iii, 10, 10, *Ne currente rota funis eat retro*.

74. *Tristia robustis*, cett. pompa funerum, cum in plaustra viam intercludentia incidit, e via cedendo et declinando cum illis luctatur. *Robusta*, grandiora, firmiora: nos, *Lastwagen*.

75. *Hac rabiosa fugit canis*, celeri cursu advolat et prætereuntes petit. Pro, *fugit* Codicum quorundam auctoritate Fea in textum recepit *furit*, quod canis rabie correptus non *fugiat*, sed *furat*: sed vix sermo jam esse potest de cane *rabioso* proprie sic dicto, cujus pestifero morsui raro tantum in via et plateis expositi sunt homines; imo Horatius per *canem rabiosum* non alium nisi acrem et mordacem, qui cum latratu in prætereuntes ruit, et ab iisdem fuste repulsus refugit, designasse videtur. Sic leones irati inf. 393 dicuntur *rabidi*. Quemadmodum autem *rabies* sæpius translate de vehementiore ira, impetu, furore cett. (de mordacissima dicacitate inf. in Epist. ad Pis. v. 79, *Archilochum proprio rabies armavit iambo)*, ita quoque *rabiosus* de eo quem vehementior ira in furorem agit, dicitur: *rabiosa fortitudo* apud Cic. in Quæst. Tusc. iv, 22, *rabiosa jurgia* apud Senec. in Herc. Fur. v. 172.

76—78. *I nunc:* cf. sup. ad Epist. i, 6, 17. *Canoros*, suaviter sonantes, suavi cantu demulcentes; sic cycnus sup. Od. ii, 20, 15, *ales canorus;* Od. i, 12, 11, *fides canoræ*. *Rite cliens Bacchi*, solemniter inter Bacchi asseclas receptus. *Somno*, quiete, otio: cf. sup. Epist. i, 5, 10.

80. *Contracta sequi vestigia vatum?* Varias mirasque lectiones, pro male intellecta lectione *contracta* inventas prolatasque, commemorare nihil attinet; bene enim se habet lectio *contracta*, eleganter poetæ mentem exprimens. Vestigia scilicet poetarum, qui, ut modo dictum est, urbis strepitum fugientes, in nemoribus et locis umbrosis, ubi carmina meditentur,

Ingenium, sibi quod vacuas desumsit Athenas,
Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque, et risu populum quatit; hic ego rerum
Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba lyræ motura sonum connectere digner?
Frater erat Romæ consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Quî minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina compono, hic elegos, mirabile visu
Cœlatumque novem Musis opus! Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem!
Mox etiam, si forte vacas, sequere, et procul audi,

sese abscondere solent, in sola, remota, et angusta loca *contrahuntur*. Ovid. Trist. i, 1, 41, *Carmina secessum scribentis et otia quærunt*; Propert. iii, 1, 14, *Non datur ad Musas currere lata via*. Verba igitur *et contracta sequi vestigia vatum*, explico, et facere quod poetæ in loca sola et arcta contracti faciunt. Usum vocis *contractus* egregie illustrat alius locus Horatii sup. Epist. i, 7, 12, *Ad mare descendet, et sibi parcet, Contractusque leget*.

81. *Vacuas*, opportunas otio bene et recte frui cupientibus. Sic sup. Epist. i, 7, 45, *Tibur vacuum*, ubi vid. not.

82, 83. *Insenuitque Libris et curis*, eleganter pro, et tempus consumsit vel ætatem transegit in legendis libris et meditationibus. Similiter sup. Epist. i, 7, 85, *Immoritur studiis et amore senescit habendi*. *Exit*, fit, evadit, efficitur, de formis quæ effinguntur: inf. Epist. ad Pis. 22, *currente rota cur urceus exit?* non enim *exire* jam est, *ausgehn*, ut vertit Vossius.

84, 85. *Et risu populum quatit*, fortius pro vulgari, populo est risui et ludibrio. *Rerum Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis*, in medio rerum, fluctuum instar se invicem trudentium, impetu et urbis tumultu; *fluctus* et *undæ* de rebus quæ animum perturbant, et huc illuc impellunt: sup. Epist. i, 1, 164, *Et mersor civilibus undis*.

86. *Verba lyræ motura sonum connectere*: similiter sup. Od. iv, 9, 4, *Verba loqui chordis socianda*; et Od. ii, 12, 4, *Verba aptare citharæ modis*. *Digner?* ut rem tractatu dignam habeam?

87—90. *Frater erat Romæ*, cett. Subito Horatius, ut solet, sine orationis vinculo aliquo transit ad aliud, quod se a versibus componendis avertat atque reprimat, ad vanam scilicet illam laudem qua alter alterum certatim ornare et extollere studeat. Erant, ait, Romæ duo viri, alter jurisconsultus, alter rhetor; jurisconsultus rhetorem *Graccho*, rhetor jurisconsultum *Mucio* æquiparabat; idem fit apud poetas. *Frater*, eo sensu quo apud nos quoque vocatur intimæ amicitiæ vinculo cum aliquo conjunctus: cf. sup. ad Epist. i, 10, 4. De laude quam Cicero Tiberio Graccho, ut insigni oratori, tribuit, vid. Brut. c. 27. *Q. Mucius Scævola* celebre inter Jurisconsultos fuit nomen; de Juris Prud. Muciana singularem libellum scripsit Balduinus.

90—92. *Quî minus*, cett. Nonne pariter poetas agitat furor iste, quo alter alterum ad cœlum usque tollit laudibus? Si ego carmen lyricum compono (Horatius, ut eo liberius rideat insanam malorum poetarum vanitatem, consulto et scite se ipsum talem fingit, et eorum gregi se immiscet), alter Elegiam, tum alter in alterius laudem exclamat, En admirabile, ab ipsis novem Musis affabre exsculptum opus! *Argutos*, canoros, ut *olor argutus* apud Virg. Ecl. ix, 36. Opinantur certe ejusmodi poetæ se suaviter canere; nam (v. 107) *Gaudent scribentes, et se venerantur, et ultro, Si taceas, laudant, quidquid scripsere, beati*.

92—96. *Cœlatum opus*, cœlo vel torno exsculptum (ἔπος γλυπτὸν καὶ τορευτόν). Simili imagine inf. in Epist. ad Pis. v. 442, versus summa cura expoliti dicuntur *tornati*. *Adspice primum, Quanto cum*

Quid ferat, et quare sibi nectat uterque coronam.
Cædimur, et totidem plagis consumimus hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcæus puncto illius: ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,
Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Quum scribo, et supplex populi suffragia capto:
Idem, finitis studiis, et mente recepta,
Obturem patulas impune legentibus aures.
Ridentur mala qui componunt carmina: verum
Gaudent scribentes, et se venerantur, et ultro,
Si taceas, laudant, quicquid scripsere, beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poema,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti;

fastu, cett. Jam sequitur faceta descriptio superbi incessus, quo vani isti poetæ ad carmina tam recitanda quam audienda in templum Apollinis Palatini se ferant. *Quanto molimine*: egregie *molimen* designat ridiculum studium, quo quis vel gressu ad certam mensuram directo, vel alto supercilio, vel quocunque alio corporis habitu dignitatis et gravitatis speciem affectat et induit.

94. *Vacuam Romanis vatibus*, patentem poetis Romanis. De Apollinis templo, ubi poetæ carmina sua recitabant, vid. sup. ad Sat. i, 10, 38.

95. *Sequere*, sc. nos in templum.

96. *Ferat*, proferat, recitet.

97. *Cædimur, et totidem*, cett. proverbiali locutione pro, ictus ictum sequitur, nos, *Schlag auf Schlag*, par pari referimus, qui nos laude cumulat, eundem vicissim laude cumulamus.

98—101. *Lento Samnites*, cett. certamus et pugnamus, veluti gladiatores Samnites ad prima lumina; pugna enim illa non est fervida, sed lenta. Si alter me, ut poetam lyricum, Alcæi cognomine ornat, ego illum, ut poetam elegiacum, Callimachi, et si id non satis est, Mimnermi, quod optat, cognomine orno. *Samnites* fuerunt genus quoddam gladiatorum, ab armatura Samnitica (de qua vid. Liv. ix, 40) ita dictorum, qui inter convivia ad *prima lumina* (tempore vespertino, quo prima lumina accenduntur, cf. sup. Sat. ii, 7, 33) convivas non pugna cruenta, sed *lenta* (in longum producta) delectare solebant. De omissa particula comparationis *sicut*, vid. sup. ad v. 8.

99. *Discedo Alcæus*: de *Alcæo* vid. sup. ad Od. i, 32, 5. *Puncto*, suffragio, h. e. sententia. Lata in comitiis a singulis suffragia notabantur in tabulis *puncto*; unde *punctum* pro suffragio; notissimus ille versus Horatii in Epist. ad Pis. v. 343, *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci*.

101. *Fit Mimnermus*: de *Mimnermo* vid. sup. ad Epist. i, 6, 65. *Optivo*, quod sibi dari optaverit.

102. *Multa fero*; debebat enim Horatius malis poetis, ne eos irritaret, *patientes* aures præbere carmina sua recitantibus.

104, 105. *Idem, finitis*, cett. At nunc ego, carminum scribendorum studio deposito, et furore poetico ex mente excusso, aures (*patulas*) meas carmina prælegentibus (*obturem*) obturare ausim, (*darf ich es wohl wagen, meine Ohren zu verstopfen,*) quia id nunc fieri potest *impune*, adversariis nihil amplius, quod dente maligno carpant, habentibus.

106 sqq. Jam sequitur locus præstantissimus, quem non scriptores tantum, qui ea quæ scribunt ad rectam normam exigere volunt, sed etiam tirones, qui in iis quæ in scholis scribunt et elaborant recte et prudenter versari cupiunt, ante oculos habere, imo ediscere debent. Postquam scilicet Horatius breviter, sed vivis coloribus malorum scriptorum φιλαυτίαν adumbravit, futuris scriptoribus vel poetis tanquam in tabula proponit leges, quibus salubriores et sapientiores vix cogitari possunt.

106. *Ridentur mala qui*, cett. Ridentur quidem mali poetæ; sed id non curant, imo mirifice sibi placent scribentes, cett.

108. *Quicquid scripsere, beati*, quicquid

Audebit, quæcunque parum splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ.
Obscurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quæ, priscis memorata Catonibus atque Cethegis,
Nunc situs informis premit et deserta vetustas:
Adsciscet nova, quæ genitor produxerit usus.
Vehemens et liquidus puroque simillimus amni
Fundet opes, Latiumque beabit divite lingua.
Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet:
Ludentis speciem dabit, et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

beato quasi et dulci animi sensu scripserunt. Obversata Horatio in hoc loco videtur descriptio Suffeni apud Catull. xxii, 14 sqq., *Idem inficeto est inficetior rure, Simul poemata attigit; neque idem unquam Æque est beatus, ac poema cum scribit: Tam gaudet in se, tamque se ipse miratur.*

109. *Legitimum*, ad leges, quas in sqq. dedit, compositum, bonum.

110. *Cum tabulis*, cett. bonus scriptor tabulas ceratas, in quibus scribat, eo animo sumet, quo severus et honestus censor sumit tabulas censorias; quemadmodum enim bonus censor notanda in tabulis censoriis notabit, ita bonus scriptor corrigenda in tabulis ceratis corriget.

111. *Audebit*, non dubitabit. *Parum splendoris habebunt*, parum elegantiæ habebunt: refer hanc locutionem ad *censorem*, qui Equiti Romano, *parum splendoris habenti*, (splendori, qui Equiti ob ejus divitias tribuebatur, non respondenti) *equum adimebat*.

112. *Et sine pondere erunt*: sup. Sat. i, 10, 54, *Versus gravitate minores*. *Et honore indigna ferentur*, et parum apta et concinna judicabuntur.

113. *Movere loco*, ejicere, delere; accommodate ad censorem, qui *honore indignos* e senatu *movebat* vel ejiciebat. Inf. in Epist. ad Pis. v. 293, carmen reprehendendum dicitur—*quod non Multa dies et multa litura coercuit*.

114. *Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ*, et adhuc, tanquam in Vestæ sacrario, quod erat in ædium penetralibus, intacta et inviolabilia lateant, h. e. et adhuc intacta in scriptoris scrinio serventur.

115—118. *Obscurata diu*, cett. Junge: *Bonus* (poeta vel scriptor) *speciosa* (splendida, rerum speciem luculenter exprimentia) *rerum vocabula, quæ, priscis Catonibus atque Cethegis memorata* (usurpata), *informis situs et deserta vetustas nunc premit, populo*, cui illa *diu obscurata* sunt, *eruet atque in lucem proferet*. *Speciosa vocabula rerum*: inf. in Epist. ad Pis. v. 319, *speciosa locis—Fabula*.

117. *Priscis Catonibus*. M. Cato Censorius (nat. U. C. **DXIX**, mort. **DCIII**) dicitur *priscus*, quia priscorum morum fuit observantissimus: vid. sup. Od. iii, 21, 11, *prisci Catonis Virtus*. *Cethegis*. Cethegus consul fuit U. C. **DXLVIII**: Cic. de Senect. 14, *M. vero Cethegum, quem recte Suadelæ medullam dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam senem?* cf. eundem Brut. 15.

119. *Quæ genitor produxerit usus*, quæ usus et progenuerit et publicaverit: inf. in Epist. ad Pis. 71, 72, *Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus, Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi*.

120, 121. Idem bonus poeta dicitur *vehemens*, largiter fluens fervensque; accommodate ad amnem, qui est vehemens cum largiter fluit. *Vehemens*, duabus syllabis pronunciandum. *Liquidus*, non lutulentus, ut Lucilius Sat. i, 4, 11.

121. *Fundet opes*: per *opes* intellige verborum sententiarumque copiam atque ubertatem: inf. in Epist. ad Pis. 307, *nil scribens ipse, docebo, Unde parentur opes; quid alat formetque poetam*.

122. *Luxuriantia compescet*: quæ in nimiam abundantiam excreverunt recidet, ut abundantes ramos in arboribus *luxuriantibus*.

Prætulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausorque theatro;
Cetera qui vitæ servaret munia recto
More; bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ;
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese, " Pol, me occidistis, amici,
Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratissimus error."

123. *Levabit*, levigabit et expoliet, ut artifices et statuarii asperam materiem. *Cultu sano*, prudente, apto, scito. *Virtute carentia*, inelegantia, invenusta: *tollet*, delebit: vid. ad Sat. i, 4, 11.

124, 125. *Ludentis speciem dabit*, cett. poeta lascivius exsultantis speciem habebit, et circumagetur, sicut is qui Satyrum vel Cyclopa saltat. *Moveri* jam est, saltare, ut inf. in Epist. ad Pis. 232, *Ut festis matrona moveri* (saltando circumagi, saltare) *jussa diebus*: sup. Sat. i, 5, 63, *Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat*; ubi vid. not.; Virg. Ecl. v, 73, *Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus*. Videtur autem saltatio quæ vocabatur Satyrus et Cyclops, tam pedum jactatione quam membrorum agitatione et mobilitate fuisse concitatior et petulantior. Poeta igitur hac saltationis imagine expressit fere hoc: quemadmodum is, qui Satyrum vel Cyclopa saltat, corporis membra modo huc modo illuc jactat et agitat, ita is qui versus pangit, verba modo huc modo illuc transponere, flectere, variare, promovere, et removere debet.

126—140. Jam stultus quidam et ineptus scriptor, se nihil curare qualis habeatur, modo stultitia sua delectetur, respondet, et in hanc rem exemplum Argivi cujusdam hominis affert. Ille enim, cum ab insania qua læto animo in vacuo theatro sedere, et, opinans se egregios tragœdos audire, plaudere solebat, cognatorum cura refectus rediisset ad sese, pessimo consilio gratissimum mentis errorem sibi demtum esse, questus esse dicitur.

126. *Prætulerim*, malim, ut v. 184 *præferat*, malit. *Iners*, ineptus.

127. *Mea mala*, ea in quibus ego deliro. *Vel denique fallant*, vel ad summum me ludant et decipiant: *täuschen*.

128. *Ringi*, acerbius in vitia hominum invehi, satiras scribere. *Ringi* proprie de canibus, qui, cum irascuntur et impetum minantur, rictu diducto dentes nudant: nos, *die Zähne fletschen, knurren*. *Fuit haud ignobilis Argis*. Unde hauserit hanc narratiunculam Horatius, non constat. Fortasse rem quæ circumferebatur, pro lubitu transtulit ad civem Argivum; idem enim de cive Abydeno refert Aristoteles de Mirabilibus. De aliis ejusmodi insaniæ exemplis vid. Lambin. et Gesn.

131. *Servaret*, observaret, exsequeretur: de verbo *servare* pro, observare, vid. N. Heins. ad Sil. Ital. iii, 380; hinc apud Virg. Æn. ii, 427, *servantissimus æqui*.

134. *Et signo læso*, cett. nec furtivos vini haustus ex læso lagenæ sigillo animadvertens furere et insanire in servos, sed iis, ut modo dictum est, ignoscere.

135. *Posset qui rupem et puteum vitare patentem*: ergo homo ille Argivus, præterquam quod in vacuo theatro spectator et plausor tragœdiarum, quæ non agebantur, fuit, non fecit ea quæ alias facere solent mente capti, non præcipitem ex rupe se dedit, non se immisit in patentem puteum.

137. *Morbum*, insaniam, quam designat adjecta vox *bilis*; insani enim atra bile laborare dicuntur. *Helleboro meraco*, puro, mero, cui, ut vis ejus esset efficacior, nihil quidquam admixtum fuit. Similiter fere sup. Sat. ii, 3, 82, avaris, quia modica hellebori parte nihil apud eos efficitur, *pars maxima* destinatur.

Nimirum sapere est abjectis utile nugis,
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed veræ numerosque modosque ediscere vitæ.
Quocirca mecum loquor hæc, tacitusque recordor:
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphæ,
Narrares medicis: quod, quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si vulnus tibi monstrata radice vel herba,
Non fieret levius, fugeres radice vel herba,
Proficiente nihil, curarier. Audieras, cui
Rem Dî donarint, illi decedere pravam
Stultitiam; et, quum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus îsdem?
At si divitiæ prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te; nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est, quod quis libra mercatus et ære est,
Quædam, si credis consultis, mancipat usus:

141. *Nimirum sapere est*, cett. Jam Horatius transit ad hujus Epistolæ partem gravissimam. Ex poeta enim factus philosophus pectus ostendit sapientiæ præceptis præparatissimum. *Nimirum*, rebus sic se habentibus; *utile est*, satius est, *sapere*, ad sapientiæ præcepta vitam componere; *abjectis nugis*, modeste Horatius carmina sua vocat *nugas*, ut Catullus in primo carmine ad Cornelium Nepotem v. 4, *namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.*

142. *Tempestivum pueris*, accommodatum puerili ætati.

143, 144. *Ac non verba sequi*, cett. ac non versuum ad fides Latinas temperandorum studium sequi, sed eos *numeros modosque* (*numeri* et *modi* proprie de metro, quo versuum pedes ad certum rhythmum et certas cujusque versus leges inter se juncti suaviter decurrunt), h. e. eam normam ad quam, qui *vere* felices esse cupiunt, vitam dirigere debent, cognoscere atque ediscere.

145. *Tacitusque recordor*, tacite mecum repeto vel animo revolvo.

146. *Finiret*, compesceret, tolleret, placaret.

147, 148. *Narrares medicis*, cett. de hac siti inexplebili tu sine dubio consuleres medicos; at, quæso, neminine eam sitim, qua, quo plura habes eo plura appetis, fateri audes?

149. *Monstrata*, sumi jussa, præscripta a medico.

150, 151. *Fugeres*, nolles, recusares, *curarier*: sup. Od. i, 9, 13, *Quid sit futurum cras, fuge quærere*; et sic *fugere* pro, nolle, passim apud poetas. *Audieras, cui*, cett. nec raro apud nos ad vim divitiarum notandam auditur.

152. *Illi decedere*, ab eo fugere et recedere.

153. *Quum sis*, quamvis sis.

154. *Plenior es*, sc. divitiarum, rei familiaris: de voce *plenus*, ad quam sæpius aliquid ex vicinitate supplendum est, vid. sup. ad Epist. ii, 1, 100. *Monitoribus îsdem?* qui divites stultitiæ expertes esse aiunt.

156. *Timidum minus*: nam divitiarum possessores solent, ut Horatius sup. Sat. i, 1, 77 dicit, *Formidare malos fures, incendia, servos*. *Nempe*, tum sane.

158, 159. *Si proprium est*, cett. Sensus: si id, quod quis per æs et libram mercatus est, propria ejus fit possessio, quædam, ut contendunt jurisconsulti, (*mancipat usus*) usucapione fiunt propria. Res quæ solemni emtionis confirmandæ ritu quinque testibus et libripende (libram tenente) præsentibus venduntur, fiunt *res mancipi* (pro, mancipii), h. e. ceduntur a venditore emtoris *mancipio*, h. e. propriæ possessioni, vel, ut jurisconsulti loquuntur, *dominio*. *Mancipat usus*: qui fructum

Qui te pascit ager, tuus est; et villicus Orbî,
Quum segetes occat, tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit: das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
Aut etiam supra, nummorum millibus emtum.
Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
Emtor Aricini quondam Veientis et arvi
Emtum cœnat olus, quamvis aliter putat; emtis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum;
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis
Limitibus vicina refugit jurgia; tanquam
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte suprema,
Permutet dominos, et cedat in altera jura.
Sic, quia perpetuus nulli datur usus, et hæres
Hæredem alterius, velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt, aut horrea? Quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus

ex aliqua re capit, is hoc fructus inde capiendi usu (usucapione) rem suam et propriam facit.

160. *Tuus est*, tanquam tuo agro frueris. *Villicus Orbi:* Orbius, homo dives et dominus, ut videtur, prædii, habebat villicum qui fruges in prædio natas et alia ibi provenientia vendebat.

161. *Segetes:* intellige agrum vel terram quæ ad semina accipienda occa subigitur: Cic. in Fragm. apud Non. c. iv, p. 421, *Segetes agricolæ subigunt, multo ante quam serant.*, *Daturas*, suppeditaturas, oblaturas, diffusuras. Lectionem *daturus*, recte a Bentleio et aliis repudiatam, Fea ex rationibus parum idoneis revocavit; nam quis *daturus* pro, venditurus ferat?

162. *Te dominum sentit*, tibi fruges agri, tanquam ejus domino, nasci intelligit; sive, te, dum accipis agri fruges, ejus quasi dominum cognoscit.

163, 164. *Cadum temeti: temetum* est quoddam potus genus, sive ex vino sive ex aliis liquoribus comparatum, quo facile incalescunt potores. *Nempe modo isto Paulatim mercaris agrum:* est quidem *Orbius* dominus totius agri, quem, magna pecuniæ summa emtum, sibi proprium fecit; sed tu quoque es dominus eorum quæ, quoties opus est, ex illo agro emta tibi propria facis, et sic non conjunctim quidem et una emtione totum agrum, sed ejus quasi particulas parvo pretio paulatim mercaris.

166—174. *Quid refert*, cett. Sensus et nexus: quid refert, utrum pro frugibus, quibus vesceris, nuper an olim pecuniam numeraveris? Is enim qui non nuper, sed (*quondam*) olim, agrum, vel prope Ariciam (oppidum trans montem Albanum), vel prope Veios (Etruriæ oppidum) situm, emit, pariter ac tu emtum olus, quamvis rem aliter sibi fingit, cœnat, et emto ligno ahenum calefactat; at idem tamen, in agrum suum usque ad arborem terminalem prospiciens, *hæc mea sunt*, ait, tanquam quidquam proprium et perpetuum sit, cett.

167. Perperam plures particulam *quondam* ad agrum Aricinum et Veientinum referunt; jam enim ei qui *nuper* vel quotidie fruges agri alicujus emit, opponitur agri dominus qui olim (*quondam*), ante plures annos, agrum mercatus est.

169. *Ahenum*, aqua, ut videtur, impletum.

170. *Usque*, vel est, subinde, identidem, vel referendum ad *qua*, usque eo, quo. *Populus adsita:* non raro pro lapidibus terminalibus arbores terminos agri definire et constituere solebant: Virg. Ecl. ix, 9, *Usque ad aquam et veteris jam fracta cacumina quercus:* cf. Varro de Re Rust. i, 15.

171. *Refugit:* observa usum præteriti;

Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gætulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.
Cur alter fratrum cessare, et ludere, et ungi,
Præferat Herodis palmetis pinguibus; alter,
Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum-
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.
Utar, et ex modico, quantum res poscet, acervo

adhuc refugit et porro refugit, adhuc amovit et porro amovet. *Jurgia vicina* pro, vicinorum, ut v. 174 *altera jura* pro, jura alterius: Virg. Æn. xii, 898, *Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.*

172. *Proprium*, firmum, stabile, perpetuum: vid. Lambin: cf. sup. ad Sat. ii, 2, 129.

175, 176. *Hæres Hæredem alterius supervenit* (trudit, propellit), *velut unda undam.* In voce *alterius* offenderunt Bentleius et Cuninghamus; ille igitur emendavit *alternis*, hic *ulterior;* sed neutrum opus est: hæres a præcedente possessore accipit hæreditatem, quam ille pariter ab *altero* acceperat; non sermo est de duobus tantum hæredibus, sed de longa hæredum, invicem se excipientium, serie.

177, 178. *Vici*, plures inter se junctæ domus rusticanæ cum stabulis: nos, *Vorwerke, einzelne Landgüter:* ejusmodi *vicum* se vendere velle Terentia ad Ciceronem scribit Epist. ad Fam. xiv, 1. *Vicus* a *pago* differt sic, ut *pagus* tantum de rure, *vicus* de rure et urbe simul dicatur. *Quidve Calabris*, cett. quidve prosunt Lucani saltus ad Calabros usque saltus procurrentes. *Adjecti*, h. e. *porrecti, continuati*, ut loquitur Horatius sup. Od. iii, 16, 40—43. Per *saltus* intellige pascua: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Saltus*. Vet. Schol. ad h. l., *latifundiis porrectis per plurimos montes. Est autem Calabria præter ceteros reditus etiam rei pecuariæ et lanarum mollium ferax. Metit:* eleganter *metere* ab iis qui segetes demetunt, transfertur ad eos qui vi, cui resisti non potest, sine discrimine obvios quosque cædunt atque prosternunt, et nunc ad Orcum *grandia cum parvis* sine miseratione rapientem atque auferentem: cf. sup. ad Od. iv, 14, 31; Cic. Tusc. Quæst. iii, 25, *vita metenda, ut fruges.*

179. *Grandia cum parvis:* sæpius hanc sententiam variavit Horatius: vid. sup. ad Od. i, 4, 13. *Non exorabilis:* similiter sup. Od. ii, 3, 24 *Orcus* dicitur *nil miserans*, et Pluto sup. Od. ii, 14, 6 *illacrimabilis.*

180. *Marmor, ebur*, artis opera e marmore et ebore facta. *Tyrrhena sigilla*, vasa Etrusca. *Tabellas*, picturas.

181. *Argentum*, vasa argentea, cett. *Vestes Gætulo murice tinctas*, vestes stragulas, peripetasmata, tincta colore purpureo. *Murice Gætulo*, capto ad littora Africæ. *Gætulia*, pars Libyæ interioris, pro tota Africa: sup. Od. ii, 16, 35, *murex*, e cujus succo eliciebatur color purpureus, dicitur *Afer: te bis Afro Murice tinctæ Vestiunt lanæ.*

182. *Sunt qui non habeant*, quamvis habere cupiunt. *Est qui non curat habere:* ad vulgarem loquendi normam debebat post *est qui*, sequi, *curet;* sed Horatius ad Græcæ linguæ indolem post *est qui* vel *sunt qui* (ut in primo statim Odarum Carmine v. 4 *sunt quos juvat*), passim subjungit indicativum: vide quæ de hoc loquendi usu disputat Heindorf. ad Sat. i, 4, 24.

183—189. *Cur alter fratrum*, cett. Sensus et nexus: diversa plane sunt hominum ingenia; et hæc diversitas in fratribus adeo locum habet; non raro enim accidere solet, ut alter sit mollis et prodigus, alter laboris patiens et avarus: unde repetenda sit hæc naturarum diversitas, vitæ nostræ comes et naturæ humanæ moderator perspectum habet Genius.

183. *Alter fratrum*, cogitavit fortasse Horatius de duobus illis fratribus, Micione et Demea, apud Terentium in Adelphis; sed accipi quoque potest de quibusvis aliis fratribus. *Cur cessare*, cett. cur otiari, delicias facere, et unguentis delibui

Tollam; nec metuam quid de me judicet hæres,
Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet, et quantum discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumtum
Invitus facias, neque plura parare labores;
Ac potius, puer ut festis quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies, immunda domus, procul absit: ego, utrum
Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo;
Non tamen adversis ætatem ducimus Austris;

malit, quam possidere pinguia Herodis palmeta. *Ungi*: unguentis, ut satis constat, nitere solebant elegantiores et venustiores.

184. *Herodis palmetis pinguibus. Palmeta*, loca palmis consita (ut *myrteta, querceta*), quæ Herodes, rex Judææ, in regione ad Hierichuntem habebat, ad pretiosissimas præstantissimasque possessiones pertinuisse, ex hoc ipso loco apparet. Dicuntur *pinguia*, vel ob opobalsami, quod magno pretio vendebatur, copiam; vel ob pinguis agri fœcunditatem, ut *horti pingues* apud Virg. Geo. iv, 118, *pinguis Phrygia*, sup. Od. ii, 12, 22.

185. *Importunus*, molestus, morosus, difficilis. *Ad umbram lucis ab ortu*: ab solis ortu usque ad ejus occasum, per diem solidum: sup. Sat. i, 4, 29, *surgente a sole ad eum, quo Vespertina tepet regio.*

186. *Agrum silvestrem*, sentibus et vepribus obsitum. *Flammis*, comburendo ea quæ fertilitatem impediunt. *Ferro*, rastro. *Mitiget*, molliat, domet (ut *rastris terram domare* apud Virg. Æn. ix, 608), fœcundum reddat: Cic. de Nat. Deor. ii, 52, *Indus vero, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros lætificat et mitigat, sed etiam eos conserit.*

187—189. *Scit Genius*, cett. locus classicus de *Genio*; nam quid senserint statuerintque veteres de hoc deo, tribus versibus complexus est Horatius: 1, Genius hominem, cui additus est comes, ubique sequitur: 2, *Astrum natale temperat*, mala, quæ portendit astrum sub quo quis natus est, amolitur et procurat; bona, quæ affulgent, promovet et adjuvat: 3, *Naturæ deus humanæ*: mire hæc verba explicant; simplicissimum puto, deus quidem, sed humanæ naturæ, h. e. morti, æque atque homo, obnoxius; hinc additur *mortalis in unumquodque caput*, h. e. mortalis est, cum unoquoque, quem in vita comitatus est, redit eo unde missus est: 4, *Mutabilis, albus et ater*, iratus est si homo repugnat, mitis si homo se regi patitur.

190. *Utar*, fruar, sc. quæsitis.

191. *Nec metuam*, nec curabo.

192—194. *Non plura datis*: vel, non plura iis quæ mihi data, nec a me aucta sunt (plurimam bonorum, quæ possidebat Horatius, partem *dederat* Mæcenas, sup. Epod. 1, 31 *Satis superque me benignitas tua Ditavit*); vel, non plura iis quæ a me *data* sunt cum viverem. *Et tamen idem Scire volam*: et tamen idem ego probatum ibo, me scire et didicisse, quantum homo in vitæ simplicitate et hilaritate acquiescens a prodigo et luxurioso, et avarus ab homine parce vivente differat. Horatius igitur medium inter utrumque vel auream mediocritatem sequi vult. Similiter sup. Epod. 1, 32 sqq., *haud paravero, Quod aut, avarus ut Chremes, terra premam, Discinctus aut perdam ut nepos.*

197. *Quinquatribus. Quinquatria* (um, orum), dies festi et læti in Minervæ natalis honorem celebrati; et, quia id fiebat per quinque dies, vel post diem quintum Iduum Martiarum, *quinquatria*, dicti: vid. Ovid. Fast. iii, 809 sqq. Fuerunt hi dies pueris gratissimi jucundissimique, quia, donec *quinquatria* durabant, feriæ in scholis erant. Copiose de *quinquatribus* disputavit Marc. Donatus ad Liv. xliv, 20. *Olim*, exempli causa, nos, *etwa*: sup. Sat. i, 1, 25, *ut pueris olim dant crustula blandi Doctores.*

198. *Raptim*: sup. Epod. 13, 3, 4, *rapiamus amici Occasionem de die.*

199—204. Horatius, vitæ felicitatem mediocritate metiens, uti non exsplendescere divitiarum copia, ita non sæva pau-

Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? cetera jam simul isto
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine et ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exemta juvat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis, atque bibisti:
Tempus abire tibi est; ne potum largius æquo
Rideat et pulset lasciva decentius ætas.

pertate premi, sed, ut pulchre v. 204 dicit, *primorum extremus, et prior extremis esse voluit.*

200. *Ferar*, vehar.

201. *Tumidis velis:* felix est navigatio cum ventis secundis adspirantibus vela tument: cum hac apte comparatur felix vitæ cursus eorum quibus, omni rerum copia abundantibus, omnia nunc ex voto cedunt: sed quemadmodum navigantibus venti secundi, ita divitibus timenda est fortunæ secundæ mutatio; hinc sup. Od. ii, 10, 22, *sapienter idem Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.*

202. *Non tamen adversis*, non tamen rebus adversis vel fortunæ iniquitate premimur. *Ætatem ducere*, pro, agere; sic Virg. Æn. ii, 641, *Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam.*

203. *Specie*, externo rerum in oculos cadentium habitu. *Loco*, dignitate. *Re*, sc. familiari.

204. *Extremi primorum*, translatum a ludis gymnicis: cf. sup. Sat. i, 1, 116.

205—207. *Non es avarus: abi.* Si ita agis et sentis, haud avarum te judico, sed te, ut absolutum hujus vitii, abire et porro res tuas ita agere jubeo. *Isto Cum vitio*, sc. avaritiæ: *fugere?* e pectore tuo pulsa cessere? *Caret tibi pectus inani Ambitione?* Nemo, puto, cui inest animus erectior, locum sequentem legere potest, quin Horatium ut sapientissimum virtutum, quæ in morum doctrina tractantur, magistrum et admiretur et veneretur!

208, 209. *Somnia*, cett. pro superstitione in universum nominat superstitionis quædam genera, *Somnia*, cett. *miracula*, portenta, ostenta.

209. *Nocturnos lemures:* Ovid. Fast. v, 483, *animas dixere silentum.* Intellige spectra et alia quæ quis se in tenebris videre opinatur; quorum avertendorum causa a Romanis instituta sunt *Lemuria*, per tres dies celebrata: vid. Ovid. l. l. a v. 421. *Portentaque Thessala:* in Thessalia fuit quasi officina venenorum et herbarum, quibus utebantur venefici ad ludendos homines superstitiosos.

210. *Grate*, dum grato animo in memoriam revocas quæ divinitus tibi contigerunt munera.

212. *Spinis de pluribus. Spinæ* translate de vitiis, quæ animum lacerant et pungunt.

213. *Decede peritis*, de via excede peritioribus, h. e. locum relinque iis qui te rectius et sapientius vivunt.

214. *Ludere, edere, bibere*, conjunctim de iis qui corporis voluptates sectantur: *ludere*, genio suo indulgere in quibusvis rerum ludicrarum generibus, ad poesin referri nequit, nam sermo est de hominibus qui *recte vivere nesciunt.* Antiquiora exempla de hac expressa sententia vid. apud Lambinum.

215, 216. *Tempus abire (decedere*, v. 213) *tibi*, ut convivæ saturi (cf. sup. Sat. i, 1, 119), ne, si nimis largiter te invitaveris potu, pueris te ebrium et temulentum petulantius tractantibus sis ludibrio. *Potus*, active, qui potavit, ut sup. Sat. ii, 3, 255, *potus ut ille Dicitur. Lasciva decentius ætas*, pueri, quos, magis quam senes, decet lascivia.

EPISTOLA AD PISONES.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit, et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne;

EPISTOLA AD PISONES.

Si quis, vel leviter et strictim tantum, attingere et repetere velit quæ super hujus Epistolæ consilio, dispositione, et tractatione judicata, agitata, et disputata sunt, ei profecto singularis et quidem haud exiguæ molis liber scribendus sit; quod quidem jam ex iis, quæ in edit. Haberfeldtii huic carmini præmissa sunt, intelligi potest. Scilicet, cum hoc carmen, ob ea quæ in illo docentur et enarrantur, omnium, quæ tulit antiquitas, jure meritoque et olim habitum sit et nunc habeatur præstantissimum gravissimumque; viros doctos ad illud dijudicandum, recte æstimandum, et ad certas adhibitæ artis leges exigendum ambitiose concurrisse, non est quod miremur. Hinc repetenda est latarum de hoc carmine sententiarum diversitas. Jam quid mihi de consilio, quo Horatius hoc carmen scripserit, videatur, paucis complectar. Cum magna tum temporis malorum poetarum turba vesparum more circumvolitare, et oblatos sibi quosque venenato aculeo lædere, vel quovis alio modo Musarum honorem contaminare cœpisset; Horatius, non tam eorum ictus, quibus jam sæpius petitus fuerat, curans, quam timens potius ne pravo istorum exemplo alii quoque depravarentur, tam virtutes ad poeseos studium afferendas describere, easque illis, qui poetæ nomine se dignos præstare cuperent, propinare, quam vitia et errores poetis fugiendos ante oculos ponere voluit. Noluit autem præcepta, quæ de poeseos et de omnis doctrinæ studio daturus erat, ad certum ordinem redacta, accuratius, subtilius, et doctius exponere, vel libellum *Artis Poeticæ* titulo insignitum scribere; sed, quæ sibi de virtutibus et vitiis poeseos succurrerent, *sine arte*, h. e. haud ad certam normam exacta, in epistola cum amico quodam communicare. Ad familiares Horatii *L. Calpurnium Pisonem*, ex nobilissima gente ortum, pertinuisse, ex hac ipsa ad eum scripta Epistola patet. Jam vero cum L. Calp. Piso non ipse solum poeseos et bonarum litterarum amans et studiosus esset, sed etiam filii natu majoris (duos habuit filios, quibus simul dicata est hæc epistola,) studia poetica moderaretur (v. 366, *O major juvenum, quamvis et voce paterna Fingeris ad rectum, et per te sapis, hoc tibi dictum Tolle memor*); causa, cur Horatius Pisonibus potissimum præcepta ad poeseos studium spectantia impertire voluerit, satis apparet. Fortasse autem Horatius his præceptis præcipue filio Pisonis natu majori, ne is vano malorum poetarum strepitu in fraudem se induci pateretur, cautum ivit. Ceterum eidem L. Calpurnio Pisoni, ut poetarum fautori, aliquot Epigrammata misit Antipater, poeta Thessalonicensis, Anthol. Græc. T. ii. p. 97. num. x sqq., edit. Jacobs. Argumentum hujus Epistolæ ipse Horatius constituit his tribus versibus (v. 306—308), *Munus et officium, nil scribens ipse, docebo; Unde parentur opes, quid alat firmetque poetam, Quid deceat, quid non, quo virtus, quo ferat error.* Recte igitur, puto, dici potest hæc Epistola *didactico-satirica.* In scribendis autem epistolis non certum quendam ordinem sequi, sed, quæ succurrunt, liberius et incuriosius addere et inter se jungere

Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulæ fore librum
Persimilem, cujus, velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ. Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim.
Sed non, ut placidis coeant immitia; non, ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.

solemus. Quod si reputassent secum nonnulli interpretes, non operam in hujus carminis sententiis præceptisque ad certum ordinem artificiose et severa grammaticorum subtilitate inter se conciliandis perdidissent. Titulus, qui vulgo huic carmini præfigitur, *Ars Poetica*, est Grammaticorum inventum. Separatim sine dubio hanc Epistola edidit Horatius; potest igitur illa vel ad librum secundum Epistolarum referri, vel simpliciter Epistola ad Pisones vocari.

Præcepta, futuris poetis et scriptoribus in hac Epistola ab Horatio proposita, V. Cl. Wetzelius, in gratiam eorum qui illa uno obtutu cognoscere et lustrare cupiant, paucis verbis expressa hujus carminis fronti præponenda curavit. Equidem ipse de præceptis quæ dedit Horatius suo loco agam.

1—11. Primum Præceptum: *Rei, quam describit poeta, omnes ac singulæ partes respondere et accommodatæ esse debent.*

1. *Humano capiti*, cett. Poeta, qui aliquid fingit cujus partes rei fictæ non conveniunt, similis est pictori, qui formam aliquam ex hominum et variorum animalium membris ridicule componit et effingit.

Humano capiti: quale caput Horatius intellexerit, per *mulierem formosam* v. 4 designatur.

2—4. *Et varias inducere plumas:* hæc, deleta distinctione post *plumas*, non ad præcedentia, sed ad sequentia refero; ut sit, et varii coloris pennas membris undique collatis appingere. *Inducere* de pictoribus, qui penicillo colorem picturæ alicui illinunt vel immittunt: Plin. H. N. xxxv, 16, *colorem inducere picturæ*. *Varias*, versicolores; sic sæpe *varius* (ποίκιλος). *Undique collatis membris*, h. e. membris undequaque, i. e. a quovis animali, translatis et ridiculæ speciei repræsentandæ adhibitis; sic plane *undique* sup. Od. i, 16, 14, *Fertur Prometheus addere principi Limo coactus particulam undique Desectam, et insani leonis Vim stomacho apposuisse nostro.* *Ut*, ita quidem ut, cett. *Atrum*, fœdum, turpem, ut *phocæ turpes* apud Virg. Geo. iv, 395. *Desinat in piscem:* Virg. Æn. x, 211 de Tritone, *Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus.*

5. *Spectatum admissi*, cett. num, quæso, amici (Pisones, ad quos scripta est hæc epistola, appellat), si pictor copiam vobis fecisset ejusmodi monstrosam speciem contemplandi, num, inquam, a risu vobis temperare possetis?

6—9. *Credite, Pisones*, cett. Jam Horatius, quid sibi voluerit cum tabula, in qua monstrosa forma a pictore aliquo exhibita sit, ipse explicat. Turbant sententiam, qui distinctione majore post *amici* sublata, *amici* et *Pisones* jungunt. L. Calp. Pisonem ex gente nobilissima ortum fuisse, jam in Argum. monui. *Pisones* scilicet a *Calpo*, filio Numæ Pompilii, originem suam repetebant; unde inf. v. 292 *Pompilius sanguis* vocantur. Jam post scriptam hanc Epistolam L. Calp. Piso U. C. DCCXXXVIII cum M. Livio Druso Libone consul fuit: vid. Freinsh. Suppl. Liv. cxxxvi, 51. Idem postea urbi præfectus est a Tiberio: vid. Sueton. Tib. 42, Vell. Paterc. ii, 98. *Isti tabulæ*, in qua picta est monstrosa, quam dixi, species. *Librum —cujus Fingentur species, ut nec pes— Reddatur formæ*, h. e. poetam, a quo formæ, veluti somnia febri laborantis, tam vanæ et ridiculæ fingentur, ut uni formæ nec pes, nec caput, quod ei conveniat, tribuatur. Pro *fingentur* in pluribus Codd. apud Feam et in omnibus antiquis editt. male legitur *finguntur*; nam primum *fingentur* respondet futuro *fore* in v. 6; deinde jam monet Horatius futuros demum poetas, et proinde Pisonis filium quoque natu majorem, ad poesin adspirantem. *Ut*, sicut v. 3, pro, ita quidem ut. *Reddatur*, detur, quod debebat dari. *Pictoribus atque poetis*, cett. At poetis atque pictoribus, opponat mihi aliquis, semper audacius aliquid fingendi data est licentia.

12—23. Secundum Præceptum: *Poeta non debet secum repugnantia conjungere,*

Inceptis gravibus plerumque et magna professis
Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus, quum lucus et ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus;
Sed nunc non erat his locus: et fortasse cupressum
Scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, ære dato qui pingitur? Amphora cœpit
Institui; currente rota cur urceus exit?

non liberius evagari, et pannos purpureos, aliunde petitos, carmini suo assuere, sed id tantum, quod simplex et unum est, sectari.

12, 13. *Sed non, ut*, cett. Sensus: verum enim vero non hæc poetis datur licentia, ut fingant, quæ natura sibi repugnant, ut mitia animalia cum immitibus *(coire)* Venerem jungere, et aves atque serpentes, tigrides et agnos *(geminari)* paria fieri jubeant. De serpente, animali avibus inprimis infesto, sup. Epod. 1, 19, 20, *Ut assidens implumibus pullis avis Serpentium allapsus timet.*

14 sqq. *Inceptis gravibus*, cett. Non raro accidere solet, ut poetæ gravitatis et sublimitatis ostentandæ gratia cupide arripiant externa ornamenta, quibus splendorem parent suis carminibus; arripiunt scilicet res (locos communes) quæ poeticam descriptionem admittunt, utrum illæ argumento quod tractant conveniant, necne, parum solliciti. *Plerumque*, ut inf. v. 95, pro, non raro; et sic passim apud Horatium: exempla vid. sup. ad Epist. i, 18, 94.

15, 16. *Purpureus pannus:* jam de pigmentis, veneribus, fuco, et quibusvis externis ornamentis, orationem speciosam reddentibus. *Quum lucus*, cett. jam Horatius ætatis suæ poetas carpit, quos, externa ornamenta carminibus suis quærentes, poetica luci Dianæ et obliqui rivi, aut Rheni, aut pluvii arcus descriptione, aliena plane a scripti carminis argumento, sese jactare ait. *Lucus et ara Dianæ:* cum plures luci cum aris Dianæ sacri fuerint (vid. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Dian. v. 104, et Heyn. Excurs. viii, ad Virg. Æn. vii, 761), quem potissimum describendum sibi sumserit vanus quidam poeta, divinationi relinquitur.

17. *Et properantis aquæ*, cett. obliqui rivi descriptionem ingenio poetico admodum opportunam esse, jam ipse Horatius ostendit; est enim hic versus elegantissimus, et ad eos quos sup. ad Sat. i, 1, 114 delectos laudavi, referendus. *Ambitus*, eleganter de obliquo et tortuoso rivi cursu, sive de rivi anfractibus: eadem elegantia sup. Od. ii, 3, 11, *et obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.*

18. *Aut flumen Rhenum:* respexit fortasse Horatius turgidum Alpinum, qui sup. Sat. i, 10, 37 *luteum caput Rheni definxisse* dicitur.

19, 20. *Simulare*, exprimere, ut sup. Epist. ii, 1, 241, *æra Alexandri vultum simulantia. Fortasse cupressum Scis simulare.* Hunc locum ita interpretor: Horatius jam comparat notatos poetas cum pictore quodam, qui in arte pictoria nil nisi cupressum pingere didicerat: quemadmodum igitur pictor ille picturam a se postulantibus depictam cupressum obtrudere solebat, ita poetæ illi, cum toti alicui rei justo carmine celebrandæ impares essent, ad rerum singularum (ut Rheni, rivi, arcus pluvii) descriptiones sive ad locos communes, quibus tractandis se poetas jactarent, decurrebant. Itaque per verba, *et fortasse cupressum Scis simulare*, Horatius exprimere voluit, At tu fortasse rerum singularum describendarum, sicut pictor ille exprimendæ cupressi, haud imperitus es. *Quid hoc*, cett. quid *hoc* (sc. cupressum pingere posse) naufragum juvare potest, qui pro mercede sortem naufragi in tabula adumbratam a pictore accipere cupit. Scilicet naufragus quidam, ut refert Henricus Stephanus ex vetere Scholiaste, dicitur pictorem adiisse, eumque rogasse, ut naufragii, quod passus sit, sortem in tabula depingeret; cui ille, "Visne me cupressum quoque appingere? Μή τι καὶ κυπάρισσον θέλεις;" Qui omnibus bonis exuti fuerant naufragio, portantes tabulam in qua expressa fuit infortunii imago, mendicare solebant; sic socii Simonidis apud Phædr. iv, 21, 24, *Ceteri tabulam suam Portant, rogantes victum.*

21, 22. *Amphora cœpit Institui*, cett. Sententiam, "esse poetas, qui magna crepent et promittant, sed parva proferant et extricent," expressit imagine, a formandis vasis fictilibus ducta: peccat figulus qui pro amphora, quam meditabatur, urceum

Denique sit quodvis, simplex duntaxat et unum.
Maxima pars vatum, pater et juvenes patre digni,
Decipimur specie recti. Brevis esse laboro,
Obscurus fio; sectantem levia nervi
Deficiunt animique; professus grandia turget;
Serpit humi tutus nimium timidusque procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.
Æmilium circa ludum faber unus et ungues
Exprimet et molles imitabitur ære capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim, quam naso vivere pravo,

effingit; peccat poeta, qui, ad sublimiora exsurgens, ad humiliora se deprimi patitur. *Cœpit institui* pro, cœpta est institui, vel pro, instituta (h. e. incepta) est: Justin. xiv, 5, *cum prohiberi finibus cœpisset*, pro, prohiberetur. *Currente rota*, sc. figuli. *Exit*, evadit, prodit, fit; ut sup. Epist. ii, 2, 83.

23. *Quodvis*, quodcunque tibi tractandum sumsisti, quod esse et fieri cupis.

24—37. Tertium Præceptum: *Poetæ, ne, dum vitium aliquod vitare student, decepti specie recti in aliud vitium incidant, virtutum, quas sequantur, naturam perspectam habere debent. Huc accedat necesse est studium, non in singulis alicujus rei partibus, sed in tota re ponendum.*

25. *Specie*, opinione.

26, 27. *Sectantem levia nervi Deficiunt animique*, sectantem me ornatum et orationis venustatem vires deficiunt. *Levia*, levigata, expolita, limata: sup. Epist. ii, 2, 123, *nimis aspera sano Levabit cultu. Nervi et animi*, pro, vires animi. Pro *levia* ex Codd. Achill. Stat. Bentleius in textum recepit *lenia*, de oratione molliter et leniter fluente; *nam orationis lenitas* quoque non languere, sed vi quadam et spiritu agitata incedere debet; hinc bene voci *lenia* respondent *nervi et animi:* sup. Sat. ii, 1, 2, *sine nervis*, sine vi et gravitate.

28. *Serpit humi tutus*, cett. qui (ut Horatius loquitur sup. Od. ii, 10, 3) nimium littus premendo cautus in alto mari procellas horrescit, h. e. qui non audet altiora et sublimiora tangere, humo vel humilitati affixus manet: sup. Epist. ii, 1, 250, *sermones humi serpentes*.

29—31. *Qui variare cupit*, cett. Sensus: qui unam eandemque rem, admirationis movendæ causa, prodigiosis imaginibus variare et distinguere cupit, præter naturam delphinum e mari in silvas et aprum e silvis in mare transponit; et sic, dum vitium humilitatis fugit, absurda captat pro sublimibus. Sine dubio Horatius hic quoque poetam, ejusmodi absurda sectantem, respexit. *In vitium ducit culpæ fuga:* sup. Sat. i, 2, 24, *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt;* Sat. ii, 2, 54, 55, *nam frustra vitium vitaveris illud, Si te alio pravum detorseris. Si caret arte*, si est iners et stultus, qui sibi a vitio contrario cavere non didicit.

32—37. *Æmilium circa ludum*, cett. Inter fabros, qui circa ludum Æmilium habitant, erit fortasse aliquis, qui (*unus*) præ ceteris omnibus ungues et molles capillos mira arte in statua aliqua exprimat et imitetur; sed idem, quia non omnia ac singula ad artem exprimere didicit, de operis summa haud approbabitur: huic quidem fabro, fabrilis artis parte tantum conspicuo, non magis velim me esse similem, quam me esse hominem, nigris quidem oculis nigroque capillo exsplendescentem, sed nasum depravatum et distortum præ se ferentem.

32, 33. *Æmilium ludum*, gladiatorium scilicet, ut observat Vet. Schol. ab Æmilio Lepido ita dictum. *Unus*, sc. præ omnibus aliis, præ ceteris: sup. Epod. 12, 4, *Namque sagacius unus odoror;* sic *unus judex* apud Cic. pro Rosc. Comœd. c. 5; apud eundem pro Flacc. 37, *Nam iste unus totam Asiam magnitudine poculorum bibendoque superavit.* Qui in re aliqua omnes alios superat, in ea est *unus;*

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
Viribus; et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis hæc virtus erit et Venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat jam nunc debentia dici,
Pleraque differat et præsens in tempus omittat.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit junctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum;
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis

itaque *unus faber* est unus inter fabros, qui præ ceteris in exprimendis capillis mollioribus excellit: cf. Bentl. et Fea. Pro, *unus* plures libb. vett. offerunt *imus*, ut sit in imo loco habitans; sed si Horatius certum quendam fabrum in imo circa ludum Æmilium loco habitantem designare voluisset, verbis *exprimere* et *imitari* non futuri sed præsentis formam induisset; nec ii qui in *imo* aliquo loco habitant, *circa* eum habitare dicuntur.

34. *Ponere*, de artificibus: cf. sup. ad Od. iv, 8, 8.

38—44. Quartum Præceptum: *Carmina quæ tam facundia quam lucido ordine se commendent scripturus, rem virium modulo accommodatam deligere debet.*

38. *Æquam*, convenientem.

39. *Versate*, perpendite, explorate; accommodate ad onera quæ, antequam humeris imponantur, manibus versari et ponderari solent, an vires iis ferendis sufficiant.

40. *Cui lecta potenter erit res:* rem sive materiam *potenter* legit, cujus vires lectæ materiæ pares sunt, qui eam, ut par est, *potenter* moderari et ad artis normam dirigere potest: nos, *der seines gewählten Gegenstandes mächtig und Herr ist.*

42—44. *Ordinis hæc*, cett. Ordinis autem (*virtus*) præcipua dos et (*Venus*) amabilis pulchritudo (*hæc erit*) in eo cernetur, ut in principio statim (*jam nunc*) dicat, quæ (*jam nunc*) in principio dici debent; scilicet ut lector vel spectator in mediam rem rapiatur, pleraque (*differat*) postea demum enarret, et nunc quidem (*præsens in tempus*) reticeat.

45—72. Quintum Præceptum: *In vocabulis et locutionibus tam deligendis quam repudiandis, prudenter loquendi usus, penes quem et jus et norma et arbitrium est, in consilium vocetur: verba nota apta junctura noventur; verba ad nova inventa designanda efficta recipiantur; verba ex fonte Græco hausta et paululum ad Latinæ linguæ formam inflexa probentur; et, cum verba modo floreant modo flaccescant, modo nascantur modo, ut regum splendidissima opera, intereant, suus cuique verbo honor tribuatur.*

45, 46. *In verbis etiam*, cett. hi duo versus olim inverso ordine legebantur. Rectissime igitur Bentleius, ut res ipsa docet, posteriorem versum in locum prioris transire jussit. Ad quam quidem versuum transpositionem defendendam bene observat Gesnerus, librarios, si quid in ordine peccatum esset, ne librum deformarent lituræ, minutis notis appositis verum ordinem demonstrasse, notulis autem illis tenuioribus tempore exesis, versus in turbato ordine mansisse: cf. Bast. Commentat. Palæogr. p. 858. Junge: *Auctor promissi carminis* (poeta qui carmen promittit) *etiam in verbis serendis tenuis* (subtilis) *cautusque, hoc amet* (aliud verbum amplectatur), *hoc spernat* (aliud verbum rejiciat). *Verbis—serendis*, proferendis, spargendis, disponendis, adhibendis: *verba serere*, ut, *sermonem*, *colloquia serere*. *Tenuis*, subtilis, acutus: Cic. Quæst. Acad. iv, 14, *tenuis et acuta distinctio:* cf. sup. ad Sat. ii, 4, 9.

47. *Callida—junctura*, acute, sollerter, et apte instituta. Non raro *callidus* in bonam partem pro, sollers, acutus: Cic. Quæst. Tusc. i, 20, *callidissimum artificium naturæ*, et Nat. D. ii, 57, *natura nihil est callidius.*

Contingет; dabiturque licentia sumta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Græco fonte cadant, parce detorta. Quid autem?
Cæcilio Plautoque dabit Romanus, ademtum
Virgilio Varioque? ego cur, acquirere pauca
Si possum, invideor, quum lingua Catonis et Ennî
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit,
Signatum præsente nota procudere nomen.
Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque; sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilisque diu palus, aptaque remis,
Vicinas urbes alit, et grave sentit aratrum;

48—51. *Si forte necesse est*, cett. si forte necesse est res inventas recens factis vocabulis insignire, licebit sane verba fingere inaudita priscis Romanis; et hæc licentia, modeste et verecunde usurpata, concedetur. *Monstrare*, designare, *abdita rerum*, res adhuc abditas in lucem protractas, h. e. res inventas; nam quæ inveniuntur fuerunt antea abdita. *Cethegis*, pro, priscis Romanis: cf. sup. ad Epist. ii, 2, 117. *Cinctutis*, cinctu quasi cinctis, succinctis; vel quod prisci Romani tunicæ loco corpus ab umbilico usque ad pedes cinctu, campestri subligaculo, tegebant, vel quod tunicam cinctu constringebant: bene autem prisca vox *cinctutus* respondet sermoni de priscis moribus. *Continget*, licebit: sup. Epist. i, 17, 36, *Non cuivis homini contingit* (licet) *adire Corinthum*.

52. *Habebunt fidem*, habebunt auctoritatem, ferent assensum, probabuntur.

53 sqq. Signo interrogationis post *autem* posito hunc locum ita interpretor: Quid vero? Romanusne licentiam nova verba faciendi, quæ nostra ætate Virgilio Varioque ademta est, Cæcilio Plautoque concedet? quod licuit Plauto atque Cæcilio, Virgilio et Vario non licebit? De *Cæcilio* vid. sup. ad Epist. ii, 1, 59, de *Vario* sup. ad Od. i, 6, 1.

55, 56. *Acquirere pauca Si possum*, si pauca parare et invenire possum ad linguam ditandam: *invideor*, dente livido petor.

59. *Signatum præsente nota procudere nomen*, elegantissime pro vulgari, novum nomen invenire et in medium producere. Verba quibus utitur Horatius, translata sunt a nummo, qui cuditur; eleganter igitur et accommodate ad hanc metaphoram pro, producere, dixit, *procudere*, et pro simplice, novum, *signatum præsente nota*; quemadmodum enim nummus, vel principis imagine, vel ætatis indicio, cett. signatus, notam ætatis præ se fert, ita novo vel invento rei alicujus nomini præsentis ætatis nota vel hoc vel alio modo impressa est. Optimo jure igitur Bentleius pro vulgari, *producere*, lectionem plurimm. Codd. auctoritate confirmatam, *procudere*, in textum recepit.

60. *Ut silvæ foliis*: Homer. Iliad. vi, 146, *Οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοιῆδε καὶ ἀνδρῶν*. *Pronos*, prono et celeri cursu labentes, ut *proni menses* Od. iv, 6, 39; alii *pronus* ad anni tempus, ad autumnum, quo annus ad finem properet (ut sup. Od. iv, 27, 18 *pronus Orion*) referunt, ita ut *pronus* jam sit, ad hiemem vergens. Equidem *pronos in annos*, simpliciter capio pro, quotannis.

63—72. *Nostraque*, et quæ a nobis exstructa sunt, debentur morti, h. e. ad interitum vocantur, ut opera, quæ statim commemorantur, splendidissima; 1, Exstructus portus, et quidem, lacu Lucrino et Averno marique inter se junctis, celeberrimus ille Portus Julius: Sueton. Octav. c. 16; 2, Exsiccata loca paludosa, et quidem, ut observat Vet. Schol., Paludes Pontinæ; 3, Mutatus ab Augusto, et ab inundationibus derivatus Tiberis cursus: Sueton. Octav. c. 30. *Sive receptus*, cett. nam, *sive receptus Terra Neptunus*

Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.
Res gestæ regumque ducumque et tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, et adhuc sub judice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo:
Hunc socci cepere pedem, grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, et populares
Vincentem strepitus, et natum rebus agendis.

(mare in sinum terræ receptum) *classes Aquilonibus arcet* (inversa constructio, ut sæpe apud Virgilium, pro, Aquilones a classibus arcet). *Regis opus* (opus splendidissimum), *sterilisque diu palus, aptaque remis* (navigabilis), *Vicinas* (nunc) *urbes alit, et grave aratrum sentit* (aratro proscinditur); *Seu amnis* (Tiberis) *cursum iniquum frugibus* (agrorum cultui) *mutavit, Doctus iter melius* (delabi scilicet itinere haud amplius agrorum cultui infesto): sup. Epist. i, 14, 30, *si decidit imber, Multa mole docendus aprico parcere prato:* hæc omnia sunt opera mortalia, quæ peribunt; quomodo igitur *sermonum honor* (splendor) *et gratia* (elegantia) *vivax stet?* (non pereat?)

65. *Regis opus: regia* et *regalia* dicuntur, quæ summa magnificentia exsplendescunt; sic ædificia ingentibus sumtibus exstructa sup. Od. ii, 15, 1 dicuntur *regiæ moles.* Pro, *sterilisque* bene Bentleius malebat *sterilisve*; in particulis enim *que* et *ve* non apud Horatium tantum, ut pluribus locis observavimus, sed etiam apud alios scriptores sæpissime peccatum est a librariis. In voce *palus* ultima contra leges metricas correpta est; sed idem, ut Servius et Priscianus observant, nonnunquam in *tellus* et *senectus* factum est. Satius igitur videtur, in hac Grammaticorum observatione acquiescere, quam loco, omnium Codd. auctoritate confirmato, vel transponendo vel immutando vim inferre.

73—85. Sextum Præceptum: *Res diversæ diversa postulant versuum genera. Res gestæ et bella, præeunte Homero, celebrantur hexametris; carmine Elegiaco non dolor tantum, ut prima elegiarum origine, de rebus tristibus, sed etiam sensus lætior, de iis quæ ex voto cesserunt, exprimitur; versus vel pes iambicus, quo Archilochus primus composuit carmina maledica, cum aptus esset sermonibus miscendis et rebus agendis, locum, ubi se moveret, in comœdiis et tragœdiis invenit; carmina lyrica tam in hymnis deorum heroumque et in Epiniciis Hieronicarum, quam in rebus ad amores et lætas compotationes spectantibus, versantur.*

74. *Quo numero,* quo metri genere.

75. *Impariter junctis,* elegiacis, Hexametris Pentametrisque alternantibus.

76. *Voti sententia compos,* sensus voluptatis et lætitiæ; lætatur enim qui voti cujusdam compos fit.

77. *Exiguos elegos,* tam ob versus impares, quam quod carmina elegiaca breviora esse solent.

78. *Grammatici certant,* sc. utrum Polymnestus Colophonius, vel Callinus, vel Terpander, an Theocles Naxius elegorum auctor fuerit: vid. de hac re Franckium in Callino sive quæstionibus de origine carminis elegiaci. Alton. et Lips. 1816.

79. *Proprio—iambo:* jure *iambus* res *propria* dicitur ejus qui eum invenit. *Rabies,* de canibus acrioribus, quibuscum comparari solet maledicentium impetus et acerbitas.

80. *Hunc socci cepere pedem,* cett. hoc pede fabulas incedere jusserunt poetæ tam

Musa dedit fidibus Divos puerosque Deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas, et libera vina referre.
   Descriptas servare vices operumque colores,
Cur ego, si nequeo ignoroque, poeta salutor?
Cur nescire, pudens prave, quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non vult:
Indignatur item privatis ac prope socco
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ:
Singula quæque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comœdia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore:
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus et Peleus, quum pauper et exsul, uterque

comici quam tragici. *Soccus*, calceamenti genus humilius, quo comœdi, et *cothurni*, calceamenti genus grandius et altius, quo tragœdi in scena uti solebant, jam pro comœdia et tragœdia, et quidem pulcherrime et accommodatissime ad *iambum*, quem, ut *pedem*, jam *socci* et *corthurni cepisse* dicuntur.

81, 82. *Alternis aptum sermonibus*, cett. Quam vim iambus in sermocinationibus scenicis habeat, et quomodo iambi usu spectatorum strepitus fortius pervinci, supprimi, et compesci possit, id auribus magis percipi quam verbis doceri potest; hinc *iambus* factus et *natus* ad res in scena agendas dicitur.

83. *Fidibus*, lyræ, testudini. *Puerosque Deorum*, heroes: sup. Od. iv, 2, 14 heroes vocantur *Deorum sanguis*.

84. *Et pugilem victorem*, in ludis Isthmicis et Olympicis: cf. sup. Od. iv, 3, 3. Horatium in hoc versu Pindarum præcipue, ut sequente versu Sapphus et Anacreontis carmina lyrica respexisse, quilibet videt. *Equum certamine primum;* equus enim in certamine victor, simul cum victore celebrari solebat: vid Interpp. ad Pind. Olymp. i, 29.

85. *Et juvenum curas*, amores; nam, ut Ovidius canit (Heroid. i, 12), *Res est solliciti plena timoris amor*. *Libera vina*, ut sup. Od. iii, 18, 6, *vina larga*, quæ liberius et largius bibuntur in lætis compotationibus. Sunt qui *vina libera* explicent, pectus a curis liberantia.

86—98. Septimum Præceptum: *Qui diversas in diverso carminum genere sustinendas partes non perspectus habet; qui suam cuique carmini naturam et fo mam induere non didicit; qui in i sublimi serpit humi, in re humili altiora affectat; qui tragica et comica permiscet, cett., is abstinere debet a scribendis carminibus.*

86, 87. *Descriptas servare vices*, cett. cur ego poetæ nomen gero, si pro ingenii tenuitate aut non possum servare et obire, quæ descripta poetæ munera (*vices*) et diversæ artis poeticæ species (*colores*) exigunt, aut, quæ exigunt, ignoro?

88. *Cur nescire*, cett. Cur ob importunum pudorem, me aliquid ignorare, in hac ignorantia perstare et me tupiter dare, quam quod ignoro discere malo?

89—91. *Versibus exponi tragicis*, cett. Quemadmodum res comica non vult exponi tragica sublimitate, ita et tragica, exempli causa nefanda illa cœna Thyestæ, versus (*privatos*) tenues et fere comicos respuit. *Privatis*. *Carmina privata*, quibus non reges, tyranni, principes, duces, sicut in tragœdia, sed *privatæ* vitæ homines describuntur; ergo humilioris argumenti; *prope socco Digna*, ad argumenta quæ in comœdia tractantur prope accedentia. *Cœna Thyestæ*, ubi Atreus fratri Thyestæ occisos pueros, quos hic furtivo amore ex Ærope, Atrei uxore, procreaverat, epulandos apposuit.

92. *Singula quæque*, cett. singula quæque locum sorti cujusque convenienter occupandum, ut decet, teneant.

93—98. *Interdum tamen*, cett. Interdum etiam in comœdia, cum prodit homo graviter commotus, locum habet oratio concitatior; hinc Chremes apud Terentium (Heaut. Act. v), ira tumens, sævit et litigat: interdum (*plerumque*, cf. sup. v. 14,) (*et tragicus*) in tragœdia quoque persona, in scenam producta, humiliore (*pedestri*) sermone dolorem exprimit; sic

Projicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.
  Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunto,
Et, quocunque volent, animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani vultus. Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi; tum tua me infortunia lædent.
Telephe, vel Peleu, male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mœstum
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; juvat aut impellit ad iram,

Telephus et Peleus, tum, cum alter pauper alter exsul est, (*uterque—Si curat*) si uterque id assequi tentat, ut animum spectatoris, querelas fundendo, tangat, haud nunc magniloquus verba grandiora jactat, sed voce querula et submissa miserationem movere studet.

94. *Delitigat*—particula *de* in verbo composito *delitigare* notionem auget, ut sit fere, vehementer et ad satietatem usque litigare; sic *desævire* (nos, *abtoben*) sup. Epist. i, 3, 14.

95. *Tragicus*, persona quæ queribunda in tragœdia inducitur; sic Orestes, qui furens in tragœdia inducitur, *tragicus* appellatur: Cic. in Pison. c. 20, *Tragico illo Oreste aut Athamante dementior.*

96. *Telephus*, filius Herculis, rex Mysiæ, cum vulnus quod ab Achille acceperat, secundum oraculi effatum, nisi illud eadem hastæ cuspide qua inflictum esset tangeretur, sanari non posset, castra Achillis adiit, et hanc veniam ab eo petiit; et quidem *pauper*, h. e. miseri et supplicantis speciem præ se ferens. *Peleus*, filius Æaci, ob fratrem Phocum, a se cæsum, solum vertere et ex patria Ægina in Thessaliam fugere coactus est: hinc *exsul* dicitur.

97. *Projicit* (ἀποβάλλει), abjicit, rejicit, removet, deponit *ampullas*, sive abstinet ab *ampullis*. *Ampulla*, proprie lecythus, vas angusto collo, sed ventre capaciore et turgido, in quo oleum inprimis et acetum servari solebat. Ab hac *ampullæ* forma, turgida et inflata quasi, translate dicuntur *ampullæ* verba turgida, ventosa, magnifica, quibus fere se jactant grandiloqui; hinc sup. Epist. i, 3, 14, *ampullari*, magniloquentia superbius et insolentius se efferre.

98. *Spectantis;* nam querelis miserabiliter fusis spectatorum quoque movetur animus.

99—118. Octavum Præceptum: *Non sufficit, carmina pulchre et eleganter esse scripta, sed ea simul vis et virtus iis insita sit necesse est, ut, quocunque velis, animos flectas, eosque aut dolore et tristitia oppleas et confundas, aut dulci de rebus lætis sensu perfundas atque delinias. Verbis respondere debet vultus, ad omnia quæ verbis exprimuntur compositus. Poetæ porro est, ut personas, quas producit, plane ad earum naturam, ingenium, et mores loqui, agere, et se gerere jubeat.*

102. *Humani vultus*, vultus hominum, humanitatis sensum exprimentes. Notissimum est illud Terentii: *Homo sum, humani nihil a me alienum puto.*

103. *Me lædent*, me perturbabunt, et in doloris societatem trahent.

104. *Telephe, vel Peleu, male si mandata loqueris:* particula *male* non cum pluribus Interpretibus ad *mandata*, h. e. ad poetam, qui male partes mandavit, sed, ut sequentia satis docent, ad *loqueris*, ad actorem, qui mandatas partes male sustinet, referenda est. Sine dubio Horatius respexit fabulam, in qua Telephus, ut supplex in castris Achillis, et Peleus, ut exsul (vid. v. 96), primas partes egisse videntur. Horatius igitur, cujus data in hac Epistola Pisonibus præcepta maximam partem spectant ad poetarum tam comicorum quam tragicorum vitia latius latiusque serpentia, non ea tantum quæ poetis, sed etiam illa quæ actoribus observanda et peragenda sint, ut magister et arbiter harum rerum peritissimus proponit et præcipit.

107. *Ludentem*, res ludicras tractantem, jocantem, delicias facientem.

108—1 '. *Format enim*, cett. natura

Aut ad humum mœrore gravi deducit et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum, Davusne loquatur, an heros,
Maturusne senex, an adhuc florente juventa
Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli;
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si forte reponis Achillem;

enim animo nostro (*prius*) a primo ejus ortu inserit animi affectiones, quæ vim suam in omni fortunæ statu, conditione, et mutatione exserunt. *Juvat*, suaviter sensus afficit, *aut impellit ad iram*, cett.

110. *Ad humum deducit*, affligit, prosternit: nos, *beugt zur Erde*.

111. *Post*, respondet particulæ *prius* in v. 108: *post*, si natura pro fortunæ habitu insitas animo affectiones impulit et excitavit, eas palam facit oratione.

112—113. *Si dicentis erunt*, si verba non respondebunt fortunæ, sorti, et conditioni ejus qui loquitur. *Equites peditesque*, culti et inculti, honorati et inhonorati, omnes ac singuli. *Equites*, homines cultiores, ut sup. Sat. i, 10, 75, et Epist. ii, 1, 185, ubi *equites* opponuntur *plebiculæ*. Jam quia in militia equites et pedites diversæ sunt copiæ, ut distinguat cultos ab incultis, facete Horatius illos *equites*, hos (plebem) *pedites* vocat. Huc accedit, quod passim humiliora vocantur *pedestria*, pedibus quasi humi incedentia; hinc sup. v. 95 *sermo pedestris* (humilis, πεζὸς λόγος), et sup. Od. ii, 12, 9 *historiæ pedestres*, humili scribendi genere, oratione soluta, conditæ.

114. *Intererit multum, Davusne loquatur, an heros*: multum intererit, utrum (*Davus*) servilis conditionis homo, an *heros* (Achilles, Bacchus, Hercules, cett.) loquens in fabulis inducatur; sic inf. v. 237 *Davus* pro quovis servo, et *Pythias* pro quavis ancilla, *Ut nihil intersit, Davusne loquatur, et audax Pythias, emuncto lucrata Simone talentum, An custos famulusque Dei Silenus alumni.* Hinc sup. Sat. ii, 5, 91, *Davus comicus*, de quovis servo qui prodit in comœdia; et sic passim quivis servi designantur nominibus quibus producti sunt alii servi in comœdiis. Qui pro, *Davusne* defendunt lectionem *Divusne*, non cogitasse videntur de iis quæ huic lectioni obstant. Nam primum, cum jam sermo sit de diversæ plane et inter se contrariæ conditionis personis, quis Horatium tantum discriminis inter deos et heroas, deorum mensis adhibitos, fecisse sibi persuadet? Deinde vere heroes in fabulis loquentes versantesque cum servis inducuntur: vid. Gesn. ad h. l. Wielandus tentabat, *Davusne loquatur, an hērus.*

115. *Maturusne senex*: sup. Od. iii, 15, 4 *Maturo propior funeri.*

116. *Matrona potens*, matris familias dignitatem tuens. *Nutrix* (cui parvulorum cura demandata est) *sedula*, sedulitate et officiosa voluntate placere studens.

117. *Mercatorne vagus*, quem itinera et multa cum hominibus consuetudo facundum, catum, concinnum, et multarum rerum peritum reddiderunt; cui opponitur *virentis agelli cultor*, homo simplex, rudis, indisertus, et rusticis moribus.

118. *Colchus, an Assyrius*, cett.: Vet. Schol., *Nam Colchus non nisi sævus inducendus est, Assyrius astutus; nec inducas Argis natum timidum, aut Thebis natum facias peritum.*

119—152. Nonum Præceptum: *Poeta qui res memoriæ proditas tractat, diligentissime eas describere, et ingenia moresque eorum quos producit, iisdem, quibus expressi sunt, coloribus de integro solertissime adumbrare debet; at qui res fingit, et res fictas primum scenæ committit, novasque personas formare audet, is et sibi convenientia fingere, et omnia ac singula ad rei fictæ naturam ab initio usque ad finem scitissime accommodare debet. Idem, cum difficile sit tractare velle quæ a nemine adhuc tractata sunt, materiam scribendi petat ab iis qui divini ingenii specimina ediderunt, et doctrinæ copias publice exposuerunt; ita tamen, ut neque verbis nimium inhæreat; neque serviliter illos imitetur; neque pro magnis, quæ jactabundus promisit, pusilla edat; neque fulgentia obscuret,*

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis:
Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenæ committis, et audes
Personam formare novam; servetur ad imum,
Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere, tuque
Rectius Iliacum carmen diducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati juris erit, si

sed obscura illustret; neque rem ab alta origine repetat, sed auditorem in mediam rem rapiat, et ad eventum festinet; neque quicquam, cui impar sit, moliatur.

119. *Famam*, quæ litteris consignata traduntur.

120. *Honoratum*, ab Homero celebratum carmine; per λιτότητα pro, heroem celebrare: Cic. de Divinat. c. 40, *Amphiaraum sic honoravit fama Græciæ, deus ut haberetur.* *Reponis: ponere* (ἱστάναι) de pictoribus, pro, describere, adumbrare, vid. sup. ad Od. iv, 8, 8; *reponere* igitur pro, de integro post Homerum describere.

121. *Impiger* (ἄκαμας), sc. sit quod v. 123 sequitur. Sic sup. Od. iv, 8, 30 *Hercules impiger*, et *Tiberius* Od. iv, 14, 22 *impiger Hostium vexare turmas.* *Iracundus* (ὀξύχολος), natura ad iram proclivis, irritabilis. *Inexorabilis*; sic Achilles sup. Od. i, 6, 6 *cedere nescius*, et Epod. 17, 14 *pervicax.* *Acer*, gravis, vehemens, minax: Homer. Iliad. xx, 461, Οὐ γάρ τι γλυκύθυμος ἀνὴρ ἦν, οὐδ' ἀγανόφρων, Ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμαώς.

122. *Jura neget sibi nata*, nulli juri se obnoxium profiteatur.

123. *Sit Medea ferox invictaque*, cujus ferox et immitis animus, cum fratrem Absyrtum discerperet, et Jasonis perfidia in furorem acta filios suos trucidaret, non vinci et frangi poterat nefandi sceleris cogitatione. *Ino*, Cadmi et Hermiones filia, cum maritum suum, Athamantem, Thebanorum regem, qui furore correptus uxori mortem intentabat, non amplius effugere posset, una cum filio suo Melicerte se in mare dedit præcipitem, ubi mutata est in deam marinam, cui nomen erat *Leucothea*, uti filius Melicertes sub nomine *Palæmon* dei marini honorem accepit. In fabula *Inus* mirum in modum variant et discrepant scriptores. *Flebilis*, aut passive, digna miseratione et fletibus, sup. Od. i, 24, 9, 10, *Multis ille bonis flebilis occidit, Nulli flebilior quam tibi, Virgili; Flebilis Hector*, Ovid. Am. ii, 1, 32; aut active, quæ de misera sorte lacrimas fundebat, a marito scilicet se persequente pressa.

124. *Ixion*, rex Thessaliæ. *Perfidus*, ob incestum erga Junonem amorem, quem Jovis conviva adeo exsatiare cupiebat. *Io*, Inachi filia, cum a Jove, ob iram et odium quo Juno eam ut Jovis pellicem vexabat et huc illuc agitabat, mutata esset in vaccam, post multos errores in Ægyptum venisse, Osiridi ibi nupsisse, et post mortem Isis facta esse in fabulis traditur; hinc illa *vaga*. *Tristis Orestes:* Orestes, Agamemnonis et Clytæmnestræ filius, quem matris sanguine pollutum Furiæ agitasse dicuntur, tristi et miseranda furentis specie in tragœdiis (Eurip. Orest., Sophocl. Electr.) sistitur.

128, 129. *Communia*, quæ nondum tractata unicuique tractanda se offerunt, quæ tanquam in loco communi palam proposita a quolibet pro lubitu capi et tolli possunt. *Proprie dicere*, propria, nova et peculiari arte exponere: pulchre Vossius, *Schwer ist's, eigene Wesen aus Allgemeinem zu bilden.* *Tuque Rectius Iliacum carmen diducis in actus:* rectius argumenta jam tractata ab aliis e. c. ex Homeri carmine Iliaco hauris et in partes scite agendas dispertis et describis. Lectionem, a Fea exhibitam, *diducis* vulgari lectioni *deducis* prætuli; *diducere* enim eleganter dicitur de fontibus e quibus aqua dimanat, et in *diversos* rivulos *diducitur.*

131—135. *Publica materies privati juris erit:* materiem, jam ab aliis publicatam et in medio positam poteris tibi propriam facere, et in usum privatum convertere, si neque rebus tritis et vulgaribus putide immoraberis, neque, sicuti fidus interpres (comparationis particula *ut* ad *fidus interpres* omissa est, vid. sup. ad

Nec circa vilem patulumque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres; nec desilies imitator in arctum,
Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex.
Nec si incipies, ut scriptor cyclicus olim:
"Fortunam Priami cantabo et nobile bellum."
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:
"Dic mihi, Musa, virum, captæ post tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit et urbes."
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphatem, Scyllamque, et cum Cyclope Charybdim.
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Epist. i, 2, 42), verbum verbo reddere curabis, neque servili imitatione te præcipitem dabis in ejusmodi angustias, unde pudor, et aberratio ab iis quæ bono scriptori servanda sunt, pedem expedire te prohibeat.

132. Per *vilem et patulum orbem* eleganter exprimitur late patens gyrus vel spatium, in quo aliquis ex vilis rei studio huc illuc discurrit et circumagitur (*τόπος κοινός*): nos, *ein Gemeinplatz*.

134, 135. *In arctum*, sc. locum, *patulo orbi* oppositum. *Pudor, aut operis lex:* sc. qui nimium imitandi studio se abripi passus est, is ipse tandem se contra *operis legem* peccasse, h. e. se male boni scriptoris partes sustinuisse, non sine pudore sentit.

136. *Ut scriptor cyclicus olim:* quod nomen gesserit malus iste poeta cyclicus, quem h. l. Horatius notat, divinent alii. De *poetis cyclicis*, qui de rebus, tam ipso bello Trojano quam ante et post illud gestis, intra cyclum vel gyrum quendam se continentes ad Homeri exemplum carmina concinnare conati sunt, post Schwarzium Altdorf. in peculiari Dissert. de Cyclo Epico, Casaubonum ad Athen. vii, 4, Dodwell. de Cycl. p. 802, copiose et docte disputaverunt Heynius in Excurs. i ad Virg. Æn. ii, et Jacobsius in præfat. ad Tzetz. p. xx sqq. nuperrime Wuerfer. Bonnæ, 1826. Fuerunt quoque, qui *poetas cyclicos* de poetis circumforaneis et circulatoribus interpretarentur.

138—142. *Quid dignum*, cett. *Quid hic promissor feret* (proferet, edet) *dignum tanto hiatu*, quod respondeat verbis quæ tanto oris hiatu et plenis buccis denunciat? Nam ventosus iste poeta cyclicus, *conclusas hircinis follibus auras* (Sat. i, 4, 19) imitans, non Musa aliqua Homeri exemplo in partes vocata, ferox fidensque ingenii ita carmen exorditur: *Ego post Iliadem Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.*

139. *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.* Suaviter vertit Vossius, *Schaut doch den kreisenden Berg, wie er aufschwillt! Komm doch heraus, Maus!* Hujus proverbialis locutionis, qua homo vanus, grandia moliens minansque, sed pusilla proferens, cum monte post graves labores ridiculum murem in dias luminis auras edente, comparatur, mentio quoque fit apud Athenæum Deipn. xiv, 7, ὤδινεν ὄρος· Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο. τὸ δ' ἔτεκεν μῦν.

141, 142. En duos primos Odysseæ versus, Latinis numeris ab Horatio expressos!

143—145. *Non fumum ex fulgore*, cett. Homerus non id secum agit, ut fulgentia fumo obducat, sed ut fumo obducta luce collustret, et sic speciem monstrorum ante oculos ponat, exempli causa *Antiphatem*, cett. *Antiphates*, rex Læstrigonum, homo cruenta crudelitate abominabilis, et Ulyssis sociis, quorum unum devoravit, infestissimus: vid. Homer. Odyss. x, 82—132. *Scyllamque, et Charybdim:* de his duabus in mari Siculo voraginibus, summi periculi terrore prænavigantes percellentibus, vid. Homer. Odyss. de *Scylla* quidem lib. xii, 85, de *Charybdi* xii, 104 sqq. *Scylla*, ut docet Cluver. Sic. i, 5, fuit scopulus,

Semper ad eventum festinat, et in medias res,
Non secus ac notas, auditorem rapit, et quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit;
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
  Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi.
Si plausoris eges aulæa manentis, et usque
Sessuri donec cantor *Vos plaudite* dicat;
Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces jam scit puer et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temere, et mutatur in horas.
Imberbus juvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,

humanam olim forte formam referens, unde fluctus allisi ingente fragore retundebantur; *Charybdis*, fluctuum magno tumultu invicem se tundentium vehementior impetus. *Cum Cyclope*, Polyphemo, Cyclopum immanissimo.

146, 147. *Nec reditum Diomedis*, cett. Nec Homerus, ut ineptus iste poeta cyclicus, narrationem de Diomedis e bello Trojano reditu incipit a re ante bellum Trojanum facta, a morte scilicet Meleagri; nec idem bellum Trojanum orditur ab Helena, ex altero duorum illorum ovorum quæ Leda edidisse fingitur, exclusa. *Diomedis* pater, *Tydeus*, filius Œnei Ætolorum regis, et Meleagri, cujus interitus vario modo narratur, frater fuit.

148, 149. *In medias res*, cett. non causas Homerus exortæ inter Agamemnonem et Achillem iræ ante exponit, sed *in medias res* (Μῆνιν ἄειδε θεὰ) *Non secus ac notas* (tanquam jam notas) *auditorem rapit*.

151, 152. *Atque ita mentitur*, cett. atque res ita fingit, et fictis veras immiscet, ut prima, media, et ultima amice in totam rem conspirent.

153—178. Decimum Præceptum: *Scriptor qui sibi conciliare cupit auditorum vel spectatorum animos, quomodo homines pro sua quisque ætate agant sentiantque, penitus perspectum habeat, necesse est. Sic enim, quod pueris, juvenibus, et senibus tribuendum est, unicuique tribuet; et, si eos tales, quales vere sunt, egregie descriptos expressosque in scenam produxerit, plausum feret.*

153. *Desideret*, a te exigat.

154. *Plausoris aulæa manentis*, usque ad finem fabulæ in spectaculo manentis; *aulæa* autem, peracta fabula, non, sicut nunc, ex loco superiore demittebantur, sed ex inferiore loco sursum trahebantur: vid. sup. ad Epist. ii, 1, 183.

155. *Cantor*: histrionum unus, *recitator*, *Vos plaudite* decantans: vid. de hoc loco Wolffium de Canticis in Romanorum Fabulis, Halæ, 1825, præcip. p. 19 sq.

157. *Mobilibusque decor naturis*, cett. Hunc locum, de quo multum pulveris, præcipue a Bentleio, sparsum est, ita interpretor: *natura* jam est, indoles, ingenium, sentiendi agendique ratio, quam cuique hominum ætati natura insevit; hæc insita indoles est *mobilis*, h. e. mutabilis; aliter enim puer, aliter juvenis, aliter vir, aliter senex sentit. Sensus igitur: Et (*dandus est decor*) tribuendum est id quod decet et convenit (*mobilibus naturis*) hominum ingeniis et studiis, quæ cum ætate et annis mutantur. Plures secuti sunt Bentleium, qui pro *naturis* reposuit *maturis*, ut per annos *mobiles* pueriles, et per *maturos* seniles designentur; sed primum Horatius non duos, sed quatuor vitæ annos, ut docent sequentia, denotare voluit; deinde pueri quidem *mobiles* et senes *maturi*, sed non ita anni dicuntur.

158—160. Hic locus de cujusque vitæ ætatis natura præstantissimus comparandus omnino est cum Aristot. Rhet. ii, 12 sqq. *Reddere qui voces jam scit puer*, qui ex infante factus est puer. *Et pede certo Signat humum*, eleganter pro, firmum gres-

Utilium tardus provisor, prodigus æris
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis ætas animusque virilis
Quærit opes et amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda; vel quod
Quærit, et inventis miser abstinet, ac timet uti;
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat;
Dilator, spe longus, iners avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles:
Semper in adjunctis ævoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aurem,

sum in solo ponit, firmo pede incedit: apud Virg. Geo. iii, 101, de juvencis vestigia in pulvere exprimentibus, *et summo vestigia pulvere signent.*

160. *Temere,* facile: sup. Epist. ii, 1, 120, *vatis avarus Non temere est animus.*

161. Particula *tandem* facete pueri, moræ illius temporis quo ex puerili ætate excedat impatientis, exprimit ingenium.

162. *Aprici gramine campi:* gymnasticis exercitationibus in Campo Martio: supra quoque Od. i, 8, 3, Campus Martius dicitur *apricus.*

163. *Cereus* (κήρινος), ceræ instar flexibilis.

164. *Utilium tardus provisor,* elegante brevitate pro, in rebus utilibus, quibus vitæ futuræ providere debet, tardus. *Prodigus æris,* pecuniæ: cf. sup. ad Epist. i, 2, 47.

165. *Sublimis,* altiora spirans (ὑπέροχος). *Et amata relinquere pernix:* similiter sup. Epist. ii, 1, 100 de puella infante, *Quod cupide petiit, mature plena relinquit.*

166. *Conversis studiis,* animo a juvenilis ætatis studiis ad ea quæ virili ætati propria sunt converso.

169. *Circumveniunt,* circumvallant, premunt.

170. *Quærit,* sc. opes, *et inventis,* quæsitis, collectis. *Miser abstinet, ac timet uti:* sup. Sat. ii, 3, 110, *Nescius uti Compositis, metuensque velut contingere sacrum.*

171. *Gelideque,* et animo, qualis est senum, frigido, h. e. haud promto paratoque, sed lento et anxio. *Ministrat,* administrat, peragit.

172. *Spe longus,* qui longioris vitæ spem alit, ipse jam dicitur *spe longus* (μακρὸς ἐλπίδι). Huc facit locus Ciceronis, a Lambino allatus, de Senect. c. 7, *Nemo enim tam senex, qui se annum non putet posse vivere. Iners,* ob virium defectionem rebus gerendis minus aptus. *Avidusque futuri,* cupidus sciendi *quid sit futurum cras* (Od. i, 9, 13).

173. *Difficilis,* haud facilis se adeuntibus, morosus (δύσκολος); querulus, assiduis de sorte sua querelis fatigans alios (μεμψίμοιρος).

174. *Minorum,* juniorum.

175. *Anni venientes,* qui teneram ætatem excipiunt, anni juveniles et viriles.

176. *Anni recedentes,* ad exitum vitæ decurrentes, anni seniles: sup. Epist. ii, 2, 55, *Singula de nobis anni prædantur euntes.*

178. *Semper in adjunctis,* cett. semper eorum quæ cuique ætati adjuncta et apta sunt, h. e. conveniunt, rationem habebimus. *Immorari* alicui rei dicuntur, qui diligentiorem curam et operam in aliqua re recte tractanda ponunt; et sic *morari in aliqua re* eleganter de iis, qui in ea non festinanter et leviter, sed consideranter et curiose versantur.

179—188. Undecimum Præceptum: *Cum ea quæ oculis conspiciuntur, multo gravius animos spectatorum afficiant, quam illa quæ audiuntur, horroris plena non ocu-*

Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, et quæ
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam; multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Ne pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem:
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
  Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult et spectata reponi.
Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat; neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat et hæreat apte.
Ille bonis faveatque et consilietur amicis,
Et regat iratos, et amet peccare timentes;

lis in scena subjici, sed tanquam intus acta narrari debent.

180. *Segnius,* eleganter pro, minus vehementer, lenius, languidius.

181, 182. *Fidelibus,* de iis quæ audimus, possumus dubitare, non ita de iis quæ videmus; hinc *oculi fideles* (*πιστοί*). *Et quæ Ipse sibi tradit spectator:* quæ audimus, traduntur nobis ab aliis; quæ vero spectamus, ea ipsi nobis per oculos tradimus. *Intus,* extra scenam.

184. *Quæ mox narret facundia præsens,* quæ mox persona in scenam prodiens (*præsens*) facunde edisserat; nisi *præsens* explicare malis de persona quæ rei intus factæ præsens adfuerit.

185. *Pueros Medea trucidet:* cf. sup. ad v. 123.

186. *Atreus,* de horrenda illa cœna quam Atreus fratri suo Thyestæ apparavit, vid. sup. ad v. 91.

187. *In avem,* secundum Anacr. Virg. Propert. et alios in lusciniam, vid. ad Catull. lxv, 14, sed secundum Ovidium in hirundinem. Ceterum fabula Terei, Prognes, et Philomelæ, est una earum quas felicissime tractavit Ovid. Met. vi, 425 sqq. De Cadmo, Thebarum conditore, in anguem mutato, vid. Apollodor. iii, 5, 4.

188. *Sic,* scilicet, ut in scenam producas incredibilia, hominum in aves, angues, cett. mutationes. Erudite de hoc loco disputat Paufierus, de Horatio Incredulo Osore, Dresdæ, 1812.

189—201. Duodecimum Præceptum: *Cavendum est, ne fabula ultra quinque actus producta fastidium tandem creet spectatoribus; ne repentino dei alicujus interventu rei implicitæ nodus importuno tempore solvatur; ne quarta persona sermocinantibus in scena sese immisceat; ne quid chorus intercinat quod a re quæ agitur alienum sit.*

189, 190. *Neve minor,* cett. ut certus in scribendis peragendisque fabulis servetur modus, Horatius eas nec ultra quinque actus producendas, nec in pauciores actus redigendas esse docet; ideo, ut videtur, quia tum sæpius peccabatur in utramque partem.

190. *Posci,* sc. ad spectandum. *Reponi,* iterum spectari, repeti, iterari; sic sup. v. 120, *reponere Achillem* pro, novo carmine de integro laudes Achillis canere.

191. *Nec Deus intersit,* cett. Nec in partes vocetur *deus* (quod vulgo nunc dicitur) *ex machina,* nisi res implicita, quam deus aliquis repente apparens expediat, digna sit. Carpit scilicet Horatius eos poetas, qui ad rem quamcunque expediendam statim ad deum confugiunt, utrum digne an indigne fiat, parum curantes. Hinc Cicero de Nat. D. c. 20, *Ut tragici poetæ, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum.* Hinc nata est proverbialis, quam sæpe audimus, locutio, *deus ex machina,* de rebus quæ, nisi vis quædam divina ex improviso accedat, expediri nequeunt. Translata autem est hæc locutio e re scenica, si deus præter omnem expectationem, per machinam aliquam demissus, in scena apparet.

Ille dapes laudet mensæ brevis, ille salubrem
Justitiam, legesque, et apertis otia portis;
Ille tegat commissa, Deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubæque
Æmula, sed tenuis simplexque, foramine pauco,
Adspirare et adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;
Quo sane populus numerabilis, utpote parvus
Et frugi, castusque verecundusque, coibat.
Postquam cœpit agros extendere victor, et urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno

De hujus machinæ affabre constructæ et de loco superiore suspensæ in re scenica usu, sive *de scena versatili et ductili, in cujus superiore parte deorum sedes erant*, Boettigerus meus, qui in his rebus habitat, copiose et docte disputavit in peculiari Prolusione, Deum ex Machina in re scenica veterum illustrante. Vimar. 1800. *Vindice*, deo, qui rem ab inextricabili difficultate *vindicet*, liberet, qui nodum solvat.

192. *Laboret*, sustineat. Horatius autem quartam personam ideo in colloquiis silere jubet, ne quatuor colloquentium sermo permixtus et perplexus minus capiatur ab auditoribus.

193—195. *Actoris partes chorus*, cett. chorus actoris partes, et, quod decet chorum, strenue tueatur, ita quidem, ut nihil intercinat quod non arcte cum fabulæ argumento cohæreat. Totus chorus autem conjunctim *actoris partes* sustinet, quia, dum canit quæ fabulæ argumento respondent et accommodata sunt, simul agit: vid. eruditissimus Ilgen, de Choro in Tragœdiis Veterum in Opusc. Philol. T. i, p. 60 sqq.

196—202. *Ille bonis faveat*, cett. in versibus sequentibus quædam eorum, in quibus peragendis et commendandis versari inprimis debeat chorus, nominatim præcipiuntur. *Consilietur*, pro, consulat, ut videtur.

197. Pro, *amet peccare timentes*, ex duorum Codd. auctoritate Bentleius refinxit, *et amet pacare tumentes*. *Amet* explicat, soleat, quod admodum friget: explicari certe debebat, et sibi placeat in pacandis ira tumentibus; sed *pacare tumentes* jam expressum est per, *regere iratos*, nam qui *regunt iratos* eosdem pacant.

198. *Dapes mensæ brevis*, victum tenuem, qui brevi tempore sumitur; similiter sup. Epist. i, 14, 35, *cœna brevis*.

199. *Et apertis otia portis*, pro vulgari, et pacem; pace enim non clauduntur portæ; sic sup. Od. iii, 5, 23 Regulus de Carthaginis securitate, *vidi—Portas non clausas*.

200. *Tegat*, tegi (occultari, recondi) jubeat. *Commissa*, sc. fidei, quod sup. Sat. i, 3, 95 additur.

202—219. Præceptum Decimum Tertium: *Cum ad ea quæ, prolatis imperii Romani finibus et aucto populi numero, in civitatem immigrarunt, pertineat quoque major licentia, quæ modis numerisque chori cantum temperantibus accessit; poeta versus ad mutatam artis musicæ disciplinam, ad mutatos mores, et in universum ad ætatis ingenium moderari, conformare, et componere debet*.

202, 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincta*. *Orichalcum*, vel *aurichalcum*, est metallum pretiosius, colorem auri referens, sive æs luteum, simile fere ei quod nos dicimus *Messing*: vid. Beckmann ad Arist. Mirab. p. 98, 132, 133, et celeberr. Heinrich ad Hesiod. Scut. Herc. v. 122. *Orichalco vincta* dicitur *tibia*, sive quod illa, e simplice duplex facta, orichalco vinciebatur et copulabatur, sive quod tibiæ partes per internodia orichalco munita distinguebantur, sive quod tibia vinculis quibusdam vel ornamentis ex orichalco factis conspicua erat. Pro, *vincta* recepit Bentleius *juncta*; sed hæc lectio illius mihi videtur esse interpretatio. *Tubæque Æmula*, dum tibia æque ac tuba sonis acutioribus et gravioribus aures percutiebat.

204, 205. *Adspirare*, eleganter pro, accinere, quia tibia *spiritu* inflatur. *Erat utilis*, eleganter pro, solebat, adjuncta *utilitatis* notione. *Atque Nondum*, cett. Junge: *atque sedilia nondum nimis spissa complere flatu*. *Spissa sedilia*: sup. Epist. i, 19, 41, *Spissis indigna theatris Scripta*

Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia major.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motumque et luxuriem addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.
Sic etiam fidibus voces crevere severis,
Et tulit eloquium insolitum facundia præceps,
Utiliumque sagax rerum, et divina futuri,
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit, et asper

pudet recitare; Epist. ii, 1, 60, *arcto stipata theatro Spectat Roma potens.*

206, 207. *Quo* (in sedilia nempe theatri) *coibat populus sane numerabilis* (numerabili utique copia), *utpote parvus,* quia parvus erat, non copia innumerabili, ut nunc; isque *(frugi)* industrius, pudicus, et modestus.

209. *Lætior,* latius patens, extensior, amplior. *Vinoque diurno,* et conviviis vel compotationibus *de die,* h. e. ante tempus solitum, vel justo tempestivius incipientibus; sic Græci ἀφ' ἡμέρας πίνειν, vid. amiciss. Jacobs. ad Anthol. Græc. T. viii, p. 144, et hinc ejusmodi convivia dicuntur *tempestiva:* vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *De* et *Tempestivus.*

210. *Placari Genius;* sic sup. Od. iii, 17, 15, *Genium mero curare:* qui hilaritati et vitæ jucunditati indulgent, dicuntur *placare* vel *curare Genium,* dum grato animo fruuntur muneribus quæ *Genius,* cuique homini additus, suppeditat. Hinc *Genio suo indulgere,* pro, iis quæ delectant indulgere. *Impune,* libere, nulla lege huic vivendi mori obstante: sup. Epist. i, 5, 10, *Impune licebit Æstivam sermone benigno tendere noctem.*

212, 213. *Indoctus quid enim,* cett. quomodo enim confusa hominum turba, ubi rusticus *(indoctus),* homo rudis et post peractos labores genio suo indulgens, urbano *(turpis honesto),* purus impuro, vel incultus exculto, immiscebatur, recte de hac re sentire et subtiliter judicare poterat?

214, 215. *Sic:* hinc factum est, ut tibicen (cf. sup. Epist. ii, 1, 98) *(priscæ arti)* pristinæ simplicitati, ubi tibia tenuis simplexque foramine pauco adspirabat choro (sup. v. 203), adderet *(motum)* mimicos gestuum motus et luxuriosam magnificentiam, et per pulpita *(vagus)* huc illuc se promovens veste longa (syrmate) humum verreret. *Motus,* de corporis jactatione mimica, vel de saltatione: sup. Od. iii, 6, 21, *Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo;* sic *motus dare,* pro, saltare, Virg. Geo. i, 350, Liv. vii, 2; et sic *moveri,* inf. v. 232, pro, saltare: sup. Epist. ii, 2, 125, *Cyclopa movetur. Per pulpita,* per scenæ solum tabulis stratum: cf. inf. ad v. 279.

216. *Sic etiam:* sic etiam factum est, ut lyra, auctis fidibus, plures sonos ederet: *lyra* dicitur *severa,* quia *severa,* h. e. graviora et sublimiora canit. Non puto enim, quod plures Interpretes putant, sermonem hic esse de lyræ in tragœdiis usu, unde illa dicta sit *severa;* sed, postquam Horatius locutus est de novis dotibus quibus *tibia* locupletata sit, eum, cum lyræ quoque, auctis fidibus, voces et soni multiplicati essent, in universum aliquid et separatim a re scenica in laudem lyræ vel poetarum lyricorum addere voluisse existimo. Egregie certe opinioni meæ respondent sequentia.

217. *Facundia præceps,* facundia poetæ lyrici, præcipite quasi cursu ruens: hinc sup. Od. iv, 2, 5 sqq. de Pindaro: *Monte decurrens velut amnis—Fervet immensusque ruit profundo Pindarus ore. Tulit* (protulit) *eloquium insolitum;* hinc Horatius sup. Od. iii, 25, 7, de se ipso, *Dicam insigne, recens, Adhuc indictum ore alio.*

218, 219. *Utilium sagax rerum,* cett. et sententia, res utiles sagaciter pervestigatas complectens, et divinitus prædicens futura, non discrepuit ab oraculis et vaticiniis quæ Delphis edebantur. Vaticinantur autem poetæ lyrici, ut Horatius de se ipso, Od. ii, 20, Epist. i, 20, et de aliis.

220—250. Præceptum Decimum Quartum: *Postquam ad Musam tragicam accessit Satyrus, sive drama satyricum, lice-*

Incolumi gravitate jocum tentavit eo, quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator, functusque sacris, et potus, et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne, quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas;
Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragœdia versus,
Ut festis matrona moveri jussa diebus,
Intererit Satyris paullum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum,

bit quidem poetæ tragico, in gratiam eorum qui animi recreandi et exhilarandi causa spectatum veniunt, sales satyricos et dicteria adspergere; sed hac lege, ut gravitatem servet incolumem; ut suam cuique, quæ inducitur, personæ tribuat dignitatem; ut sermo neque nubes et inania captet, neque ad humilitatem et sordem deprimatur; ut rei de medio sumtæ orationis serie et junctura honor accedat; ut immunda et ignominiosa dicta exterminentur.

220—224. *Carmine qui tragico,* cett. Sensus, ut mihi videtur, est: poeta tragicus mox etiam tragœdiis immiscuit sales satyricos, eo quidem consilio, ut spectatoribus qui delectari cupiunt hac grata novitate satisfaceret. Horatius sequitur eos qui originem vocis *tragœdia* a Græca voce τράγος (hircus) et ᾠδὴ (cantus) repetunt; *hircum* scilicet accipiebat qui in solemni carminis tragici decantandi certamine vicerat.

221. *Nudavit,* eleganter pro, induxit; non ipsos Satyros, ut erant, nudos produxit, sed drama Satyricum a Satyris derivatum. *Asper,* acerbus in eos quos jocose dictis urere tentavit: sup. Epod. 6, 11, *in malos asperrimus;* Cic. pro Planc. c. 14, *asperioribus facetiis perstringere.*

223. *Morandus,* detinendus, advertendus, oblectandus, ut sup. Epist. i, 13, 17, et inf. v. 321.

224. *Functusque sacris. Fungi sacris* pro quavis rei severioris administratione positum videtur; similiter v. 212, *liber laborum. Exlex,* nulla omnino re, quæ vetet eum frequentare spectaculum, prohibitus; ad illa tempora cum nondum essent leges theatrales, cum Gesnero referre nolim.

225—230. *Verum ita risores,* cett. Sensus: verum decebit poetam tragicum ita in partes vocare satyram, et seriis admiscere ludicra, ne vel deus vel heros aliquis in scenam productus, et *(nuper)* modo regali magnificentia conspectus, aut ad humiliora dicteria, qualia in obscuris tabernis audiuntur, descendat, aut, dum humiliora refugit, ad altiora sese attollat et inania captet in nubibus.

225. *Risores—dicaces Satyri* pro, Satyra, quæ alios deridet et acute dictis pungit. *Commendare,* sc. spectatoribus et æquis tragœdiæ æstimatoribus. *Commendare* jam aliquid dicuntur qui faciunt quod rectum est.

226—230. *Vertere seria ludo,* seria in ludum vertere, commiscere seria cum ludo. *Nubes et inania captet: et* jam est particula explicativa pro, scilicet, id est, (cf. sup. ad Od. i, 2, 16;) nam qui captat nubes, captat inania.

231—233. *Effutire leves,* cett. non decet tragœdiam sæpe et larga copia effutire levioris argumenti versus, sed ea paulum pudibunda raro tantum inter satyros versabitur, h. e. raro admittet satyræ lasciviam, sicuti matrona festis diebus tantum, h. e. raro, saltat. Suavissima est hæc tragœdiæ severæ, passim tantum satyræ protervitati locum relinquentis, cum matrona diebus festis tantum saltante comparatio!

231. *Effutire,* de versibus inconsiderantius et largiore copia profusis: *indigna effutire* (οὐκ ἄξια ἐκλαλεῖν), Græce pro, non digna quæ effutiat, h. e. quam non decet effutire; quia hoc infra ejus dignitatem est positum. Quem non decet aliquid facere, vel qui non debet aliquid facere, is *indignus qui id faciat,* dicitur: sup. Epist. i, 3, 35, *indigni* (vos dedecet) *fraternum rumpere fœdus;* Terentius

Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo;
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax
Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque Dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem; sudet multum frustraque laboret
Ausus idem: tantum series juncturaque pollet!
Tantum de medio sumtis accedit honoris!
Silvis deducti caveant, me judice, Fauni,
Ne, velut innati triviis aut pene forenses,
Aut nimium teneris juvenentur versibus unquam,
Aut immunda crepent ignominiosaque dicta:

Eunuch. v, 2, 26, *Nam si ego digna hac contumelia sum maxime, at tu indignus qui faceres, tamen. Leves*, satyricos.

232. *Moveri*, saltare: vid. paulo ante ad v. 214. *Jussa:* nos, *aufgefordert*.

233. *Intererit Satyris:* non, ut Lambinus et qui eum secuti sunt male explicant, *differet paululum a Satyris*, sed, immiscebitur Satyris.

234—239. *Non ego*, cett. Jam Horatius, postquam satyram in tragœdia quoque locum certis finibus circumscriptum habere docuit, ipse sibi, ut poetæ satyrico, exsequendas partes proponit atque demandat. *Inornata*, propria, non elegantiore significatione usurpata; *dominantia*, penes quæ ob communem eorum apud omnes usum est quasi dominatio, vulgaria.

235. *Satyrorum scriptor:* ergo *satyri* in antecedentibus aperte pro versibus Satyricis positi sunt. *Amabo*, amplectar; supple, sed etiam ornatiora (elegantiora) et minus vulgaria.

236—239. *Nec sic enitar*, cett. Nec ego a sublimiore loquendi genere tragico ad eam in sermonibus, quos compono, satyricis loquendi humilitatem descendam, ut in nullo plane ponam discrimine, utrum inferioris conditionis servus vel ancilla, an Bacchi custos famulusque, Silenus, loquatur. *Tragico differre colori. Color tragicus*, indoles loquendi generis quo utuntur poetæ tragici, oratio scilicet sublimior: *differre alicui rei*, pro vulgari, ab aliqua re, ut sup. Sat, i, 48; Epist. i, 18, 4, *nisi quod pede certo Differt sermoni. Davusne loquatur*, servus Terentianus: cf. sup. ad v. 114.

238. *Pythias*, ancilla, ut observat Vet. Schol. Cruq., apud Lucilium. *Simone. Simo*, heri vel domini non apud Terentium tantum, sed etiam, ut videtur, apud Lucilium nomen. *Emuncto*, callide circumvento: locutio comica apud Plautum et Terentium *emungere aliquem*, pro callido invento fraudare aliquem pecunia, explicari fortasse potest sic: sup. Sat. i, 4, 8 Lucilius dicitur homo *emunctæ naris*, h. e. homo acutus, vide ibi not.; *emungere aliquem* est *nares alicujus emungere*, translate igitur, fraude et damno reddere aliquem acutiorem et circumspectiorem.

239. *Silenus*, Bacchi pædagogus, administer, et in ejus itineribus asino vectus comes; longe igitur Silenus ab inferioris conditionis servo differt.

240—243. *Ex noto fictum carmen sequar*, cett. versabor quidem, cum satyram scribo, in re nota et de medio sumta, ita quidem, ut quivis se idem facili negotio facere posse opinetur, sed frustra eidem rei recte tractandæ insudabit; tam multum ab orationis bene dispositæ et scite inter se junctæ flumine laus scriptoris pendet; tam multum valet ars, qua rebus vulgaribus paratur honor, h. e. pulchritudo, elegantia, gravitas.

242. *Juncturaque:* hinc apta verborum *junctura*, sup. v. 48, dicitur *callida*, unde Persius v. 14, *junctura callidus acri*.

244—250. Horatius in versibus sequentibus sententiam, quam sup. v. 227 sqq. in universum expresserat, nunc, ut satyrarum scribendarum doctor et judex, repetit, variat, illustrat, et tanquam rem graviorem inculcat; hinc in v. 244 consulto addidit, *me judice. Fauni silvis deducti*, iidem qui Satyri. Ovid. Met. vi, 392, *ruricolæ, silvestria numina, Fauni Et Satyri fratres. Fauni caveant*, Satyrarum scriptores caveant. Per *pene forenses*, v. 245, Horatius designasse videtur juvenes in foro declamatores, exquisitiores

Offenduntur enim, quibus est equus, et pater, et res,
Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emtor,
Æquis accipiunt animis, donantve corona.
Syllaba longa brevi subjecta vocatur iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris adcrescere jussit
Nomen iambeis, quum senos redderet ictus.
Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in jura paterna recepit
Commodus et patiens; non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Accî
Nobilibus trimetris apparet rarus, et Ennî
In scenam missos magno cum pondere versus,
Aut operæ celeris nimium curaque carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.

loquendi formulas, vel, ut Petronius loquitur, mellitos verborum globulos captantes. Quicquid sit, *pene forenses* aperte opponuntur iis qui *triviis innati* sunt, h. e. plebeculæ; *pene forenses* versu sequente *teneris versibus juvenari* (*νεανιεύεσθαι*), h. e. molliter aut juveniliter luxuriari, *triviis* vero *innati* versu proxime sequente *immunda et ignominiosa dicta crepare* dicuntur. Itaque pro, *ac pene forenses*, quamvis eam lectionem omnes Codd. et editt. vett. et recentt. constanter servant, ex conjectura dedi *aut pene forenses*, permotus partim nube exemplorum a Drakenborch. ad Liv. xxi, 53, § 3 collectorum, ubi *aut* a librariis in *ac* depravatum est, partim exemplo Bentleii, qui sup. Sat. i, 6, 68, pro, *ac mala lustra*, contra omnium Codd. et editt. auctoritatem exhibuit, re flagitante, *aut mala lustra*.

248. *Quibus est equus, et pater, et res; equites, senatores et divites*, ut cultiores, opponuntur plebeculæ: de *equitibus* cf. sup. Sat. i, 10, 76, Epist. ii, 1, 185, et in hac Epist. v. 113.

249. *Fricti ciceris et nucis emtor*, est plebs, quæ pro re tenui cicere et nucibus vesci solebat. Cogitavit fortasse Horatius simul de malorum poetarum ineptis chartis, quæ, quia ejusmodi merces iis amiciebantur, in manus plebis incidebant: vid. sup. Epist. ii, 1, 269, 270.

250. Donantve, sc. malum poetam corona laurea.

251—274. Præceptum Decimum Quintum: *Cum multum intersit, utrum poemata modulata an immodulata sint, utrum versuum numeri et pedes leniter et molliter decurrant, an ponderibus quasi gravati et impediti moleste incedant; versus non ad indignam illam, quæ Romanis poetis data est, licentiam, sed ad exempla Græcorum componendi atque concinnandi sunt.*

251—253. *Syllaba longa brevi*, cett. elegantissima iambi (˘¯) descriptio. *Pes citus:* hinc recte vetus meus amicus Mitscherlichius sup. Od. i, 16, 24, *celeres iambos* ad celerem eorum naturam refert. *Unde etiam*, cett. ob hunc celerem decursum factum quoque est, ut iambus senos iambos appellari juberet *trimetros iambeos* (*cum senos redderet ictus*), quamvis senas percussiones redderet, quamvis esset senarius. *Trimeter*, constat tribus dupondiis, et dupondius (mensura duorum pedum) duobus pedibus. Facete autem iambus, quod poetæ jusserunt, ipse jussisse dicitur.

254. *Primus ad extremum*, cett. ab initio iambi in unoquoque versu a primo usque ad extremum se invicem excipiebant, sive totus versus a prima iamborum inventione puris iambis componi solebat.

256. *Stabiles:* eleganter spondei dicuntur *stabiles*, quia non saliunt curruntque, sicuti percitus iambus, sed pondere suo retardati moras faciunt. *In jura paterna*, in jura sibi soli adhuc propria, avita, et hæreditate quasi accepta.

257. *Commodus*, officiosus, obsequiosus (nos, *gefällig*); ut sup. Od. iv, 8, 1, et Epist. ii, 1, 227. *Non ut de sede secunda*, cett. ita tamen, ut spondeo, in societatem suam recepto, neutiquam secundam aut quartam sedem cederet, ob singularem fortasse vim qua ille ad aures in secunda et quarta sede accidit.

258—261. *Hic et in Accî*, cett. jam Horatius poetam Latinum tragicum Ac-

Non quivis videt immodulata poemata judex,
Et data Romanis venia est indigna poetis.
Idcircone vager scribamque licenter, ut omnes
Visuros peccata putem mea, tutus et intra
Spem veniæ cautus? Vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Græca
Nocturna versate manu, versate diurna.
At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavere sales; nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati; si modo ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum tragicæ genus invenisse Camœnæ
Dicitur, et plaustris vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.

cium et Ennium carpit, quod neuter eorum iambi in secunda aut quarta sede ponendi rationem habuerit: hic, ait, iambus in secunda et quarta sede raro et in Accii trimetris invenitur, idemque Ennii versibus, quia ex iis, spondeorum pondere laborantibus, pariter exsulat, aut nimiæ festinationis ac negligentiæ, aut artis poeticæ turpem culpam contraxit. Ceterum Horatius spondeorum pondus versu 260 (*In scenam missos*, cett.), ex meris spondeis composito, ut Virgilius in notissimo illo versu, *Illi inter sese magna vi brachia tollunt*, egregie expressit.

263—268. *Non quivis*, cett. hic locus, qui valde vexavit et exercuit interpretes, mutatis distinctionibus, bene mihi cohærere videtur sic: "Non quivis quidem judex, ut probe scio, immodulatorum poematum asperitatem et vitia sentit, et vere hæc licentia, (*indigna*) quæ non dari debebat, data est Romanis poetis; sed egone ideo solutius et licentius scribam (*tutus* scilicet), quia, (*ut*) licet sciam, omnes peccata mea visuros esse, a reprehensione tutus, et intra hujus veniæ spem (*cautus*) quietus et securus sum? Quid tandem effeci? (*culpam*) reprehensionem vitavi, non laudem merui." In versu 267 vocem *cautus* perperam interpretes explicant, qui sibi cavet et providet, providus; immo *cautus* jam est, cui cautum et provisum est, securus, tutus: exempla Ciceroniana vid. apud Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Cautus*; Lucan. iv, 409, *cautus ab incursu belli*.

268. *Vos exemplaria Græca*, cett. Vos, Pisones, nolite ex manibus deponere scriptores Græcos, ut ab iis imbibatis virtutes quas bonus scriptor sectari debet.

271. *Nimium patienter*, nimis indulgenter. Horatius passim tangit Plauti vitia: sup. Epist. ii, 1, 58, nimiam festinationem ei exprobrat: cf. sup. in hac Epist. v. 54.

272. *Si modo ego et vos*, sit ita sane, dummodo ego et vos, Pisones, didicerimus lepida sejungere et discernere ab illepidis.

274. *Legitimumque sonum*, legitimos numeros et pedes. *Digitis callemus et aure*: qui versus faciunt, tam digitos in numerandis et jungendis pedibus in partes vocant, quam aures consulunt.

275—294. Præceptum Decimum Sextum: *Cum scriptores Romani, qui summo studio Græcos, tragœdiæ inventores, imitati jam res domesticas in scena celebrare cœperant, inciderent in vitium incuriæ, negligentiæ, et festinationis; Horatius omnes, qui boni scriptoris laudem ad posteros propagare velint, vitium illud fugere, et, quicquid scribant, intentissima cura et summa diligentia emendare, expolire, et elimare jubet.*

275. *Ignotum tragicæ genus invenisse Camœnæ*, cett. Thespis primus scripsisse dicitur tragœdias; sed Boettigerus in Prolus. *Quid sit docere fabulam*, Vimar. 1795, p. 6, artis dramaticæ initia ad longe remotiorem quam Thespidis ætatem refert.

276—278. *Plaustris vexisse poemata*: non poemata tantum et ipse poeta cum aliquot histrionibus plaustris per compita urbis et vicorum vehebantur (vid. Boettig. in libello laud. p. 6), sed plaustra quoque, quibus insternebantur tabulæ, erant pro pulpitis. *Personæ pallæque honestæ*: *persona*, larva, quæ opponitur histrionibus,

Post hunc personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Successit vetus his comœdia, non sine multa
Laude; sed in vitium libertas excidit, et vim
Dignam lege regi: lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit sublato jure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poetæ:
Nec minimum meruere decus vestigia Græca
Ausi deserere, et celebrare domestica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clarisve potentius armis,
Quam lingua, Latium, si non offenderet unum-
Quemque poetarum limæ labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit, atque
Præsectum decies non castigavit ad unguem.

ora fæce oblita ostendentibus. De *personis* neminem legisse pœnitebit Boettigeri Prolusionem de Personis Scenicis vulgo Larvis, Vimar. 1794. *Palla honesta,* decora, dum illa syrmata per pulpita trahens regiam vel heroicam dignitatem quasi expandebat.

279. *Æschylus repertor:* poetarum enim erat actores personis et vestimentis exornare: vid. Boettig. l. l. p. 14. De Æschylo erudite disputavit Ill. Jacobs. in præclaro libello, Beyträge zu Sulzer. ii, p. 397. *Modicis instravit pulpita tignis. Tignis,* est casus tertius. Subjectis non admodum amplis tignis imposuit pulpita, h. e. super mediocris magnitudinis tigna stravit solum quo actores incederent.

280. *Et docuit,* cett. Quid sit *docere fabulam* (διδάσκειν δρᾶμα), et quam late hæc locutio pateat, nemo melius et doctius exposuit Boettigero nostro in laudata Prolusione Scholiastica. Scilicet poetæ dramatici non solum ipsi in fabulis, quas composuerant, partes suscipiebant, sed etiam ceteros actores exemplo, quo iis præibant, ad artem demandatas partes decore, digne, et concinne sustinendi conformabant, diligentemque in omni re scenica recte adornanda operam ponebant. *Magnumque loqui,* jam de sublimitate tragica; at sup. Sat. i, 3, 13, *magna loqui* de jactantia. *Nitique cothurno:* cf. sup. ad Od. ii, 1, 12.

281. *Vetus comœdia:* cf. sup. ad Sat. i, 4, 1.

282. *In vitium excidit,* abiit, degeneravit.

283. *Dignam lege regi,* quæ debebat lege reprimi: sup. v. 183, *Non tamen intus Digna geri* (quæ debent intus geri) *promes in scenam.*

284. *Turpiter,* cett. postquam potestas vel licentia turpi petulantia nocendi aliorum famæ sublata est lege, chorus obticuit. Si *turpiter* referendum sit ad *obticuit,* turpitudo ponenda est in eo, quod chorus, cum jussus esset abstinere iis quæ aliorum bonæ famæ nocerent, tacere, quam legi parere et honestiora sequi, maluit. *Jus* jam est potestas, facultas, licentia; exempla dedit Forcellinus in Lexic.

286—288. *Deserere vestigia Græca,* recedere a fabularum argumentis qualia Græci tractabant. *Domestica facta,* res præclare ab ipsis Romanis gestas. *Prætextas,* in quibus supremi ordinis viri, prætexta ornati, celebrabantur. *Togatas,* ubi res quæ agebatur spectabat ad homines simplicem togam tantum gestantes. *Docuere,* ἐδίδαξαν· vid. ad v. 280.

290. *Si non offenderet,* cett. nisi diligentia, labor, et tempus quod elimandis carminibus impendendum est, unicuique poetarum res invisa, ingrata, et molesta esset.

292. *Pompilius sanguis:* Vet. Schol., *Quia Calpus filius est Numæ Pompilii, a quo Calpurnii Pisones traxerunt nomen.*

293. *Multa litura:* cf. sup. ad Epist. ii, 1, 167: *coercuit,* ab iis quæ in reprehensionem incurrunt cohibuit, h. e. emendando purgavit.

294. *Præsectum ad unguem:* unguis

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit, et excludit sanos Helicone poetas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam; secreta petit loca, balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque poetæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora poemata: verum
Nil tanti est; ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exsors ipsa secandi:
Munus et officium, nil scribens ipse, docebo;
Unde parentur opes; quid alat formetque poetam;
Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
Scribendi recte sapere est et principium et fons:
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ;
Verbaque provisam rem non invita sequentur.

enim præsectus vel præcisus mollius sentit asperitatem aliquam; imago translata est a statuariis, qui opus quod lævigant et expoliunt, ne quid asperitatis in eo remaneat, unguibus percurrunt, pertentant, et explorant: cf. sup. ad Sat. i, 5, 32. Fea lectionem *Perfectum*, pro, *Præsectum* ad fidem plurium Codd. revocavit, et eam contra Bentleium more suo defendit.

295—308. Præceptum Decimum Septimum: *Horatius, alienissimus ab eorum stultitia, qui poesin non arte et doctrina, sed solo ingenio et furore poetico metiuntur, mavult docere, quibus præsidiis futurus poeta instructus ad poesin accedere debeat, quam insanire cum insanientibus. Breviter igitur agit de virtutibus quæ ab eo, qui poetæ nomine se dignum reddere vult, exiguntur.*

295—298. *Ingenium misera*, cett. Quia Democritus, plus ingenio quam miseræ arti tribuendum esse censens, eos qui non insaniunt a consuetudine cum Musis coercet, bona pars poetarum externo corporis cultu et moribus hominum oculos ad se advertere studet; non ungues desecandos, non barbam demetendam curat; recipit se in loca sola et secreta, et loca frequentia fugit. *Ars*, sive doctrina, quasi parum juvet poetas nisi *ingenium* accesserit, ab iis præcipue qui unice jactare possunt ingenium, contemtim *misera* (nos, *armselig*) dicitur, uti fere sup. Sat. ii, 8, 18, *divitiæ* hominis avari *miseræ*. *Sanos*, eos scilicet qui non concitantur *furore*, h. e. spiritu et ingenio poetico. Commode in hanc rem jam Lambinus attulit locum Ciceronis Div. i, 37, *Negat enim, sine furore, Democritus quemquam magnum poetam esse posse.* Idem de Orat. ii, 46, *Sæpe enim audivi, poetam bonum neminem (id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum exsistere posse, et sine quodam afflatu quasi furoris:* cf. Aristot. Poet. c. 16. *Helicone:* cf. sup. Epist. ii, 1, 218.

298. *Balnea*, ubi frequens erat hominum conventus. Poterat Horatius addere, "vinum bibit;" sup. enim Epist. i, 19, 2 sqq. esse, ait, qui, modo largiore vini haustu conceperint furorem, se pulchre poetæ partes explere posse opinentur.

299, 300. *Nanciscetur enim*, cett. scilicet, dummodo barbam aliquis promiserit, et justam laudem (*pretium*) et nomen poetæ accipiet; particula *enim*, ut *scilicet*, *videlicet*, *nimirum*, *credo*, ironiæ inservit: vulgarem locutionem, barbam promittere, egregie et multo adsperso sale Horatius amplificat; insanum poetam vocat *caput*, cui sanando vix helleborum vel in tribus insulis, si tres essent, Anticyris natum sufficeret, qui caput vero nunquam tonderi patitur (qui barbam promittit), facete illud *nunquam tonsori committere* dicitur: obiter simul carpere Horatius videtur tonsorem quendam Licinum, qui, ut narrat Vet. Schol. Cruq., *quod odisset Pompeium, a Cæsare senator factus dicitur.* Affert idem Schol. inscriptionem, Licini sepulchro superadditam, hanc, *Marmoreo*

Qui didicit patriæ quid debeat et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
Quod sit conscripti, quod judicis officium, quæ
Partes in bellum missi ducis, ille profecto
Reddere personæ scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitæ morumque jubebo
Doctum imitatorem, et veras hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis morataque recte
Fabula, nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugæque canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo

tumulo Licinus jacet, at Cato nullo; Pompeius parvo: quis putet esse deos?

301—308. *O ego lævus*, cett. O me stultum, qui vernali anni tempore, quod attinet ad bilem (ne atra bile laborem, vel ut caveam mihi ab insania) *purgor. Hora* (ὥρα), de anni tempore, sup. Od. i, 12, 16, *variisque mundum Temperat horis. Non alius*, cett. nisi enim causas furoris ex corpore pellerem, nemo meliora poemata faceret. *Verum Nil tanti est*, sc. mihi, quod sanæ menti præferam; malo sanæ quam insanæ mentis esse homo. *Ergo fungar vice cotis*: Horatius, non carmina insanorum poetarum more scripturus, sed præcepta tantum ad poesin spectantia daturus, acute se comparat cum cote, cujus vice se fungentem futurorum poetarum ingenium ad poesin recte tractandam acuere velle ait: *exsors ipsa secandi*, accommodate ad imaginem; *cos* acutum tantum reddit ferrum, non ipsa secat; Horatius futuros poetas acuere tantum, non ipse versus componere vult.

306. *Munus et officium*, sc. recte scribendi.

307. *Opes*, copia, ubertas, materies: sup. Epist. ii, 2, 121, *Fundet opes.*

308. *Virtus*, doctrina, sollertia, severum studium; *error*, inscitia, temeritas.

309—332. Præceptum Duodevigesimum: *Qui homines, quales sunt, recte describere, et rem de qua acturus est veris coloribus adumbrare vult, ejus animo, quæ cujusque ætatis, loci, et ordinis homini conveniunt, obversari, et quæ cujusque rei conditioni, sorti, et naturæ propria sunt, informata esse debent. Exemplo in hac quoque re esse possunt Græci, veræ laudis avari. Nam Romani in numeranda potius, quam avide cumulant, pecunia, quam in fingendis, quæ ætatem ferant, carminibus occupati tenentur.*

309. *Scribendi recte*, cett. principium et fons recte scribendi est *sapere*, h. e. scire quid deceat, quid non deceat.

310. *Rem*, cett. materiem suppeditare tibi poterunt scripta Socratis. *Charta* pro eo quod in charta scriptum est; sic sup. Epist. ii, 1, 161, *chartæ Græcæ;* Od. iv, 8, 21, *Si chartæ sileant;* Catull. 1, 6. *Omne ævum tribus explicare chartis*, ubi vid. not.

311. *Provisam rem*, antea exploratam: qui rem, de qua scripturus est, bene explorare, examinare, perspicere, et animo complecti studuit, eum *non invita verba sequentur*, ei non deerit oratio.

314, 315. *Quæ Partes*, sc. sint; quomodo dux, in bellum missus, demandatas sibi partes exsequi debeat.

316. *Reddere*, dare, attribuere.

318. *Doctum imitatorem. Imitator* jam est qui in describendo hominum ingenio versatur, eosque, quales sunt, imitando exprimere studet; is igitur (*exemplar vitæ morumque*) homines, ut vere vivant, sentiant, et se gerant, respicere, observare, et ante oculos habere, et inde veram eorum imaginem adumbrare debet. Per *veras voces* intellige veram descriptionem: lectionem *vivas* pro, *veras*, a Bentleio prolatam, frustra probarunt plures; *viva* enim *vox* (λόγος ἔμψυχος), quam auribus percipimus ex ore loquentis, opponitur scriptis, et iis quæ leguntur; nec Bentleius idoneum exemplum, quo muniret receptam lectionem, proferre potuit.

319, 320. *Speciosa locis*, conspicuà et locuples sententiis et rebus, quas tractat; *fabulæ* enim *speciosæ locis* opponuntur in v. 322 *versus rerum inopes. Speciosus* (εὐπρεπής) in bonam partem transfertur ad orationis ubertatem. Quinctil. Instit. Orat. v, 14, *Locuples et speciosa vult esse eloquentia*, sc. ut advertat et sibi conciliet auditorum animos. *Morataque recte*, in qua recte et vere expressi sunt mores ho-

Musa loqui, præter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini, Si de quincunce remota est
Uncia, quid superet? Poteras dixisse, Triens. Eu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
Semis. An, hæc animos ærugo et cura peculî
Quum semel imbuerit, speramus, carmina fingi
Posse linenda cedro, et levi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ,
Aut simul et jucunda et idonea dicere vitæ.
Quicquid præcipies, esto brevis; ut cito dicta

minum, recte ad mores hominum composita: sup. Epist. ii, 2, 116, *speciosa vocabula rerum.*

321. *Valdius*, ut sup. Epist. i, 9, 6. *Moratur*, detinet, capit: sup. Epist. i, 13, 17, *Carmina quæ possint oculos auresque morari Cæsaris.*

322. *Canoræ*, in metrum redactæ.

323. *Ore rotundo*, e quo fluit oratio rotunda, h. e. bene polita, apta, concinna, et omnis asperitatis expers: sup. Sat. ii, 7, 86, sapiens dicitur *teres atque rotundus, Externi ne quid valeat per leve morari.* Ductum est a terete et rotundo globo vel sphæra, ita lævigata, ut nihil in ea asperitatis restet. Apud Ciceronem Brut. 78, *rotunda constructio verborum.*

324. *Nullius*, sc. alius rei.

325—329. *Romani pueri*, cett. Nexus: Non ita Romani; nam Romani pueri a tenera inde ætate non bonarum litterarum initiis, sed rationum subducendarum arte imbuuntur; id statim probabo: adsit Albini, divitis fœneratoris, filius; dicat, *Si de quincunce*, cett. *As* in duodecim partes sive uncias dividitur; 1, una pars dicitur *una uncia;* 2, *sextans* (sexta pars assis), duæ unciæ; 3, *quadrans* (quarta assis pars), tres unciæ; 4, *triens* (tertia assis pars), quatuor unciæ; 5, *quincunx*, quinque unciæ; 6, *semis* (quasi *semissis*), sex unciæ; 7, *septunx*, septem unciæ; 8, *bes*, octo unciæ; 9, *dodrans*, novem unciæ; 10, *dextans*, decem unciæ; 11, *deunx*, undecim unciæ; 12, *as*.

328. Pro, *superat*, cum Bentleio et aliis dedi, *superet*, quod postulat oratio. *Poteras dixisse:* vix ipse puer ita respondere poterat; responderat fortasse puer *quatuor;* Horatius id probans et capite annuens addit, vel *(dixisse poteras) Triens*, nomine scilicet suppeditato, quo insigniuntur in ratiocinandi arte sive arithmetica quatuor unciæ; nisi fortasse Horatius, ut solent sæpe qui pueros examinant, ipse suggessit probavitque responsionem pueri.

329. *Rem—tuam*, sc. familiarem. *Redit uncia*, accedit ad *quincuncem*, sive ad quinque uncias una uncia.

330, 331. *Ærugo:* turpis avaritia et rem augendi cupiditas dicitur *ærugo*, quia, sicut hæc æri, ita avaritia tam tenaciter insidet animis, ut inde eradi et evelli nequeat. *Imbuerit*, infecerit, occupaverit, obsederit.

332. *Linenda cedro*, cett. digna quæ saturentur oleo cedrino, et serventur in arca, e lævigatis tabulis cupressinis constructa, ne fiant blattarum et tinearum epulæ. Vet. Schol., *Libri qui aut cedro illinuntur, aut arca cupressina inclusi sunt, a tineis non vexantur.*

333—365. Præceptum Undevigesimum: *Horatius poetæ recte et prudenter in poesi versaturo, sive ei carmina didactica sive ludicra et jocosa scribere placeat, primum commendat:* 1, *studium brevitatis; ne lectoris animus verborum multo strepitu et magna vi cadentium copia obruatur atque oneretur, sed dicta cito percipiat et facile teneat:* 2, *studium probabilitatis; ne res quæ omnem fidem superant fingendo contra πιθανὸν peccet:* 3, *studium ejus curæ qua utilia et jucunda scite inter se jungi et bene temperari debeant. Deinde monet poetas, ut in aliorum carminibus, ubi plura nitent, imbecillitatis humanæ memores paucas maculas, præcipue in longo opere, quale sit Homeri, leni æquoque animo ferant, et ea tantum ubi plura obscura, absurda, et ridicula sint, risu et contemtu digna habeant. Denique poesin cum duabus picturis, quarum altera, si propius stat magis capit, altera, si longius remota conspicitur, egregie ad rem comparat.*

333, 334. *Aut prodesse*, cett. poetæ aut carmina sua graviorum sententiarum luminibus, ut prosint, distinguere (quod

Percipiant animi dociles, teneantque fideles:
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec, quodcunque volet, poscat sibi fabula credi;
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.
Centuriæ seniorum agitant expertia frugis;
Celsi prætereunt austera poemata Ramnes:
Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando pariterque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis; hic et mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
Nam neque chorda sonum reddit quem vult manus et mens,
Poscentique gravem persæpe remittit acutum;
Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus.

spectant præcipue poetæ dramatici); aut leviora et jucundiora (e. c. *res amatorias*) tractando lectorum vel spectatorum animos exhilarare, delectare, et suaviter afficere cupiunt; aut utrumque conjungunt. *Idonea vitæ*, utilia cognitu, haud *frugis expertia* (v. 341).

335. *Cito dicta*, apta brevitate proposita.

336. *Teneantque fideles. Fideles* (*πιστοὶ*) jam dicuntur qui quod didicerunt fideli cura recondunt memoria.

337. *Omne supervacuum*, cett. omnia quæ sunt superflua non influunt in pectus jam plenum et exsatiatum, sed ab eo respuuntur. Ductum a vase pleno, in quod nihil amplius infundi potest.

339. *Nec, quodcunque volet*, cett. nec fabulæ auctor rebus quibuscunque a se pro lubitu fictis fidem haberi poscat.

340. *Neu pransæ Lamiæ*, cett. neu fingat puerum, a Lamia devoratum, vivum ejus alvo extractum esse; quis enim hoc credat? *Pransus*, active, qui prandens cibum in ventrem demisit: sup. Sat. i, 6, 127, *Pransus non avide. Lamia* (*Λαμία, Μορμώ·* vid. Valck. ad Theocr. Adoniaz. p. 348), monstrosa mulier, cui modo hæc modo illa species affingitur; eam venturam, et obstinatæ mentis infantes devoraturam esse, terroris illis incutiendi causa, aiebant nutrices.

341. *Centuriæ seniorum*, pro simplice, seniores; *centuria* enim de multitudinis alicujus numero haud finito. *Agitant*, exagitant, derident.

342, 343. *Ramnes*, vel *Ramnenses*, una trium decuriarum, in quas a Romulo descripti sunt equites: Liv. i, 13, *Eodem tempore et centuriæ tres equitum conscriptæ sunt, Ramnenses ab Romulo, ab Tito Tatio Tatienses; Lucerum nominis et originis causa incerta est. Celsi*, elati, erecto capite, incessu et toto corporis habitu superbiam sive confidentiam ostendentes: vid. Duker. ad Liv. xxx, 32. *Prætereunt*, nihil morantur, nihil curant; apposite de *celsis*, qui, quos salutare debebant, prætereunt. *Austera*, non delectantia. Horatius vult dicere, seniores carmina ludicra et nihil utilitatis præbentia, juniores carmina severioris argumenti contemnunt. Hinc addit, *Omne tulit punctum*, omnium tam seniorum quam juniorum suffragia. De voce *punctum* vid. sup. Epist. ii, 2, 99.

345. *Hic liber*, qui et delectat et monet lectorem; *æra meret*, multum lucri parat; *Sosiis*, bibliopolis: vid. sup. ad Epist. i, 20, 2. *Hic et mare transit;* hinc Horatius, de suo ipsius libro vaticinans, sup. Epist. i, 20, 13, *Aut fugies Uticam, aut vinctus mitteris Ilerdam.*

346. *Noto*, celebrato. *Prorogat*, extendit.

349. *Gravem persæpe remittit acutum.* Gesnerus culpam falsi soni in chordam aut nimis aut parum tensam confert. Sed sermo est de errore, cui optimus quisque obnoxius est. Fieri enim potest, ut optimus quisque citharœdus chorda aliqua *nonnunquam* oberret: at (v. 356) *chorda qui semper oberrat eadem, Ridetur.*

350. *Nec semper feriet quodcunque mi-

Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, venia caret; et citharœdus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
Sic mihi, qui multum cessat, fit Chœrilus ille,
Quem bis terque bonum cum risu miror; et idem
Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.
Verum operi longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura, poesis; erit quæ, si propius stes,
Te capiet magis, et quædam, si longius abstes;
Hæc amat obscurum, volet hæc sub luce videri,
Judicis argutum quæ non formidat acumen:
Hæc placuit semel, hæc decies repetita placebit.
  O major juvenum, quamvis et voce paterna

nabitur arcus: nec unusquisque ictus, quem arcus minabitur, vere feriet id ad quod feriendum dirigebatur, sed nonnunquam a meta aberrabit.

352. *Fudit*, adspersit, illevit, eleganter et accommodate ad *maculas*, tanquam rem fluidam.

353—365. *Aut humana parum cavit natura*, aut humana imbecillitas non satis evitavit. *Quid ergo est?* cett. Sensus et nexus hujus paulo impeditioris loci videtur esse hic: Quid igitur de vitiis poetarum statuendum esse videtur? qui multum peccant, reprehendendi, qui raro in errorem aliquem se induci patiuntur, iis ignoscendum est. *(Ut scriptor, si peccat)* quemadmodum scribæ *(scriptori librario)*, si is, quamvis est reprehensus, in iisdem verbis describendis peccat haud ignoscendum est, et quemadmodum citharœdus, qui semper eadem chorda oberrat, se deridendum præbet; sic mihi ille poeta, qui scatet vitiis, fit alter quasi Chœrilus, quem, præterquam *(cum risu)* quod multa ejus vitia rideo, simul miror si nonnunquam bene canit; nihilominus tamen idem ego, qui miror adeo eum, qui bis terve tantum se bonum poetam præbet, ego, inquam, qui paucis maculis in carmine, ubi plura nitent, non offendi debebam, indignor, quando bonus Homerus dormitat; quamquam æquitas omnino postulat, ut ei, qui longo operi intentus nonnunquam dormitat, ignoscam.

354. *Scriptor librarius*, scriba: Varro de R. R. iii, 2, *Scriba librarius, libertus ejus, qui apparuit Varroni.*

357. *Qui multum cessat*, peccat: cf. sup. ad Epist. ii, 2, 14. *Chœrilus:* vid. de eo ad Epist. ii, 1, 233. Chœrili fragmenta collegit deque ejus vita atque scriptis docte disputavit Naecke, Hal. Sax. 1812.

358. *Cum risu miror:* rideo vitia, et miror simul bona; ad risum enim, eo excitatum, quod malus poeta versus quoque aliquot bonos facere potuerit, equidem referre nolim.

359. *Quandoque*, pro simplice, quando, ut sup. Od. iv, 1, 17, et Od. iv, 2, 34, et passim.

361—365. *Ut pictura, poesis; erit quæ*, cett. Sensus: ut pictura, ita est poesis, sive poesis similis est picturæ; erit pictura quæ cominus, et erit quæ eminus te magis capiet; hæc *obscurum* (*τὸ σκοτεινὸν*), h. e. umbram, illa lucem magis amat, nec *(argutum)* subtile judicis acumen reformidat: quæ remotior ab oculis placet, minus fortasse in propinquo placebit; at quæ, si diligentius ejus artem in propinquo consideraveris, delectat, et nunc et semper delectabit: sic res se habet cum carminibus; carmina quæ nondum diligentius explorata e longinquo quasi placent, minus fortasse placebunt penitius in propinquo cognita; carmina autem in luce posita, et ab acuto judice lustrata et probata, et nunc et semper plausum ferent.

362. *Longius abstes. Abstare*, remotius a loco aliquo stare; eodem verbo usus est Horatius sup. Epist. i, 18, 58.

366—390. Præceptum Vigesimum: *Ne poeta in mediocritate acquiescat! Ferri*

Fingeris ad rectum, et per te sapis, hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi: consultus juris et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messalæ, nec scit quantum Cascellius Aulus;
Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poetis
Non homines, non Dî, non concessere columnæ.
Ut gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papaver
Offendunt, poterat duci quia cœna sine istis:
Sic animis natum inventumque poema juvandis,
Si paullum a summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilæ discive trochive quiescit,
Ne spissæ risum tollant impune coronæ:

quidem potest et locum habet in certis quibusdam disciplinis mediocritas, exempli causa in jurisprudentia; potest enim aliquis esse bonus et laudatus jurisconsultus, quamvis in juris scientia haud excellat, et multo inferior sit iis qui summa laude in jurisprudentia exsplendescunt: non ita in poesi; mediocribus esse poetis Non homines, non Di, non concessere columnæ. His de mediocritate, in poesi haud ferenda, præmissis, Horatius Pisonis filium natu majorem, qui minari videbatur carmina, ima mente recondere jubet hæc: ut nihil dicat faciatque invita Minerva: ut, si quando ad carmina scribenda animum appulerit, se scribentem et Tarpæ et Horatii consiliis regi patiatur: ut carmina, quæ semel emissa revocari et immutari nequeant, in scrinio reposita in nonum annum premat.

367, 368. *Per te sapis*, ipse sapienter judicas. *Hoc tibi dictum Tolle memor*, hoc a me tibi dictum accipe et memori animo serva. *Medium et tolerabile*, mediocria et propter utilitatem toleranda et admittenda.

369, 370. *Consultus juris et actor Causarum:* cum jurisconsultus a causarum actore non discrepet, *et* pro particula explicativa (ut sup. 230 *nubes et inania*) habenda est.

371. *Messalæ:* de M. Valerio Corvino Messala cf. sup. ad Sat. i, 10, 29, et Heyn. ad Tibull. i, 3, 1. *Cascellius Aulus*, jurisprudentia tum maxime conspicuus: vid. Val. Max. viii, 12, 1, et Fea ad h. l.

372. *Mediocribus esse poetis*, Græca constructio: vid. sup. ad Sat. i, 1, 19.

373. *Columnæ*, bibliopolæ, qui ad columnas porticuum libros venales habebant: sup. Sat. i, 4, 71, *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos*, ubi vid. not. et Fea ad h. l. Repudiabant autem bibliopolæ mediocrium poetarum carmina, quia qui illa emerent non inveniebant.

374—378. *Ut gratas inter mensas*, cett. Quemadmodum convivæ in splendido convivio vel symphonia discorde, vel crasso unguento, vel insipido papavere inter lautas epulas apposito, offenduntur; ita animi lectione carminum, quæ a sublimitate ad humilitatem, a summa dignitate ad imam indignitatem descendunt, fastidio afficiuntur.

375. *Crassum*, non liquidum, sed coagulatum et rancidum. *Papaver:* Plin. H. N. xix, 8, § 53, *Papaveris sativi tria genera. Candidum, cujus semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Sardo cum melle:* Vet. Schol., *Corsicum et Sardum mel pessimi saporis;* herbæ enim admodum amaræ nascebantur in Sardinia; hinc Virg. Ecl. vii, 41, *Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis.*

376. *Duci*, in multam noctem produci, extrahi, uti fieri solebat in splendidis conviviis.

379, 380. *Ludere qui nescit* cett. qui non didicit tractare arma, quibus juvenes ludunt et se exercent in campo Martio, iis abstinet: de his ludis et exercitationibus gymnasticis cf. sup. Od. i, 8, ubi de *disco* vid. ad v. 11, et de *trocho* ad Od. iii, 24, 57. *Indoctus pilæ* (ἄπειρος σφαίρας) *quiescit* (κάθηται), neque pilæ neque disco manus admovet.

381. *Spissæ coronæ*, condensæ spectatorum ludentes cingentium catervæ; *spissa sedilia* sup. 205, et *spissa theatra* Epist. i,

Qui nescit, versus tamen audet fingere! Quidni?
Liber et ingenuus, præsertim census equestrem
Summam nummorum, vitioque remotus ab omni!
Tu nihil invita dices faciesve Minerva;
Id tibi judicium est, ea mens: si quid tamen olim
Scripseris, in Metii descendat judicis aures,
Et patris, et nostràs, nonumque prematur in annum,
Membranis intus positis. Delere licebit,
Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus et victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones:
Dictus et Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, et prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam,

19, 41. *Impune*, liberius; quis enim risores coerceat?

382. *Qui nescit*, sc. versus fingere, ideoque ab iis fingendis abstinere debebat, tamen versus fingere audet.

383, 384. *Præsertim census equestrem Summam nummorum*, præsertim si *census* est *summam equestrem* (Græco cum accus. pro, secundum summam equ.), h. e. præsertim si est homo dives, et possidet summam nummorum (quadraginta millium æris) quantum eques Romanus possidere debebat. *Census*, in particip. passim apud Cic. et Liv. *Vitioque remotus ab omni*, purus et insons, ut Horatius sup. Sat. i, 6, 69 loquitur.

385. *Invita Minerva*: Cic. Offic. i, c. 31, *quia nihil decet invita (ut aiunt) Minerva, id est, adversante et repugnante natura.*

386. *Id*, tale, tam rectum; *ea*, talis, tam sana. *Olim*: nos, *irgend einmal.*

387. *Metii*: *Spurii Metii Turpæ*, de quo vide sup. Sat. i, 10, 38.

389. *Intus*, in scrinio, in penetralibus: sup. Epist. ii, 2, 114, *Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ.*

390. *Nescit vox missa reverti*: sup. Epist. i, 18, 71, *Et semel emissum volat irrevocabile verbum.*

391—418. Argumentum: *Postquam Horatius præcepta, ad quæ dirigendum sit poeseos studium, in medium protulit sapientissima, nunc, quid ab antiquissimis inde temporibus effectum sit carminibus enarrat, et breviter, sed mira suavitate, poeseos laudes* (ut sup. Epist. ii, 1, 118 sqq.) *celebrat. Orpheus feros et rudes homines, avertendo eos a cædibus et fœdo victu, mites reddidit; Amphion homines consociatos, ut muris Thebanis exstruendis manus admoverent, dulcissimo testudinis sono permovit; alii deinde, sapienter carminum ad animos deliniendos vi usi, multum ad condenda oppida et ad civitates morum disciplina et legibus temperandas contulerunt; post hos Homerus et Tyrtæus pectora hominum fortitudinis sensu inflammarunt; carminibus denique oracula edita, regum gratia captata, et fabulæ dramaticæ compositæ sunt. Dum Horatius de honore et laude poetarum agit, sæpe quæsitum esse addit, utrum ingenio an arte hic honor et hæc laus acquiri possit. Horatius respondet, neutrum per se sufficere, sed ad artem ingenium, et ad ingenium artem accedere, sive artem cum ingenio, et ingenium cum arte amice conspirare debere, nec quemquam, licet bono ingenio instructus sit, nisi illud a puerili inde ætate studiosissime exercuerit, acuerit, et larga doctrinæ copia locupletaverit, boni poetæ laudem et honorem consequi posse.*

391. *Silvestres*, inter feras in silvis degentes. *Sacer*, ut filius Apollinis et Calliopes. *Interpres Deorum*, quasi a diis ipsis, quæ caneret, accepisset; et sic sensu proprio dici poterat *vates divinus.*

392. *Victu fœdo*; vescebantur enim silvestres homines radicibus, glandibus (*Glans aluit veteres*, Tibull. ii, 3, 71), cett.

393. *Ob hoc*: Horatius ipse causam, ex qua Orpheus *tigres et leones lenire* dictus sit, aperit; ex feritate scilicet homines ad cultiorem vitam traduxit.

394. *Amphion*, filius Jovis ex Antiopa, frater Zethi (Epist. i, 18, 41), lyra a Mercurio accepta lapides, ut eorum quisque sponte locum suum in excitandis muris

Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus,
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit; dictæ per carmina sortes,
Et vitæ monstrata via est; et gratia regum
Pieriis tentata modis; ludusque repertus,
Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyræ solers, et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est: ego nec studium sine divite vena,
Nec rude, quid possit, video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, et conjurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit;
Abstinuit Venere et vino: qui Pythia cantat

Thebanis occuparet, canendo movisse dicitur: sup. Od. iii, 11, 2, *Movit Amphion lapides canendo.* Movit scilicet Amphion (*blanda prece*) blandis carminibus vel blanda allocutione homines, qui lapides comportarent, et suam cuique sedem in novo muro adsignarent.

396. *Fuit hæc sapientia,* cett. Poetarum studio et opera sapienter quondam institutum est, publica bona a privatis disterminare, et sacra a profanis distinguere.

398. *Prohibere,* sc. maritos; sæpe enim apud Horatium aut ex præcedentibus aliquid repetendum, aut ex subsequentibus advocandum est.

399. *Ligno,* ligneis tabulis, cum nondum essent æreæ.

402. *Tyrtæusque:* nobilissimi poetæ Atheniensis Tyrtæi, qui post Homerum vixit, quatuor tantum Elegiæ (in quibus militum animi ad pulchram mortem pro patria obeundam accenduntur) ætatem tulerunt. *Mares,* viriliter sentientes; sic sup. Epist. i, 1, 64 Curius et Camillus *mares* dicuntur.

404—406. *Et vitæ monstrata via est,* sc. a poetis, qui præcepta morum tradiderunt. *Et gratia regum Pieriis tentata modis,* et poetæ cœperunt id agere, ut (*Pieriis modis*) carminibus se insinuarent in regum gratiam: *tentare gratiam alicujus* est, periculum facere an parari possit alicujus gratia. *Regum:* possit cogitari de Alexandro Magno, qui (ut refert Cicero pro Arch. Poet. c. 10) *multos scriptores rerum suarum secum habuisse* dicitur; sed Horatius ad antiquiora tempora respexit. *Ludusque,* ludi scenici, quibus post finita longioris temporis opera ad corpus et animum levandum interesse solebant rustici; hi ludi igitur rusticis *operum longorum* sunt *finis,* et quidem post messem, vel apud Romanos mense Decembri. Sup. Epist. ii, 1, 141, *Agricolæ prisci, fortes parvoque beati, Condita post frumenta levantes tempore festo Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem.*

407. *Musa lyræ solers,* lyræ cum arte tractandæ sciens et perita, Musa lyrica, et hæc pro studio quod componendis carminibus lyricis impenditur. *Cantor Apollo,* qui arti canendi præest. *Cantoris* nomine insignitus conspicitur *Apollo* in vett. numm.

410. *Possit,* sc. efficere, vel pro, valeat. *Rude,* incultum, neglectum, doctrinæ expers.

412—415. *Qui studet,* cett. Quemadmodum is qui ad victoris laudem adspirat in ludis, ubi cursu certatur, jam puer omnia fecit quæ ad corpus corroborandum spectant; et quemadmodum is qui tibicen prodire vult ad celebranda Pythia, diu ante disciplina boni magistri usus in arte tibia canendi sese exercuit; ita poeta ad carmina scribenda bene præparatum pectus afferre debet.

413. *Multa tulit,* cett. Vet. Schol.

Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
Nec satis est dixisse: "Ego mira poemata pango:
Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est,
Et, quod non didici, sane nescire, fateri."
Ut præco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poeta
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, et eripere atris
Litibus implicitum, mirabor, si sciet inter-
Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu, seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ; clamabit enim, *Pulchre! bene! recte!*
Pallescet, super his etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic

Cruq., *Athletæ, qui ad curule certamen instruebantur, non edebant carnes elixas, sed assas igni tantum,—abstinebant a Venere, et, ne forte per somnium noctu ludificarentur, laminas plumbeas renibus appendebant.*

414. *Pythia:* Apollo jam infans ingentem serpentem Pythona sagittis interfecerat, unde Apollo *Pythius*, et sacra, quæ in ejus honorem et in feliciter cæsi draconis memoriam instituebantur, *Pythia* nominata sunt.

416—418. *Nec satis est,* cett. Nec satis est poetæ nomen ad se transtulisse, et superbius dixisse, Ego sum magnus poeta, ego eximia carmina pango, male sit ei qui in certamine est ultimus; ab aliis me superari, et fateri, me (*sane*) vere nescire quæ non didici, id mihi est turpe. Sine dubio respexit Horatius poetam aliquem, sic de se sentientem et sic fere loquentem, poetam aliquem qui pertinebat ad eos de quibus sup. Horatius Epist. ii, 2, 107, *Gaudent scribentes et se venerantur, et ultro, Si taceas, laudant, quicquid scripsere beati. Quod non didici nescire:* sup. v. 88, *prave pudens* dicitur, qui *nescire* quam *discere* aliquid malit.

417. *Scabies:* hæc vox fuisse videtur opprobrium, quo pueri currendo certantes ei, qui ultimus ad metam venerat, rem malam imprecabantur: ad convicia pertinet *scabies* apud Catull. xlvii, 2. *Extremum* et *relinqui* translata sunt a certaminibus, ubi victi a victoribus post tergum relinquebantur.

Præceptum Ultimum: *Ultima hujus epistolæ pars versatur in descriptione cum assentatorum, qui carmina scribentibus vel maxime fugiendi, tum virorum vere doctorum et prudentium, qui ab iis qui carmina evulgaturi sint adeundi, et ut vitia in illis animadversa benevole secum communicent, decenter rogandi sunt. Monet inprimis Horatius divites poetas, ne in fraudem se induci patiantur ab assentatoribus, lucri faciendi causa se obtrudentibus, et simulanter quævis, tanquam ab ipsis Musis dictata, ad cœlum usque extollentibus. Assentatorum imaginem, vivis coloribus ab Horatio expressam, excipit descriptio severi carminum judicis, qualem Quintilium fuisse ait Horatius. Ex ore igitur Quintilii* (v. 445—476) *audimus plurima, quibus scriptores obnoxii sunt, vitia, omnibus, qui illa fugere cupiunt, tanquam speculum, in medio posita.*

419—421. *Ut præco,* cett. poeta dives assentatores lucri capiendi spe ad se allicit et invitat, veluti præco, qui emtores ad merces emendas invitat; vel, quemadmodum præco, ita dives poeta, cett. Non raro enim post *sicut, ut,* particula *ita* omittitur, ut inf. v. 455: cf. Drakenb. ad Liv. ix, 17, § 4, et xxxiv, 9, p. 10. *Positis in fœnore nummis:* de locutione *nummos in fœnore ponere,* pro, fœnori dare, vide quæ supra observavimus ad Epod. 2, vers. ult.

Derisor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborant
An sit amicitia dignus. Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, Corrige, sodes,
Hoc, aiebat, et hoc; melius te posse negares,
Bis terque expertum frustra, delere jubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum, quam vertere, malles,
Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,

422—425. *Si vero*, cett. Sensus: quod si vero poeta dives non est avarus, ut alias esse solent divites, sed is qui (*unctum*) convivam, (*recte*) ut decet liberalem convivatorem, (*ponere*) lautis epulis excipere, pro paupere spondere, eumque gravioribus litibus implicitum expedire possit, ejusmodi poeta dives et *beatus* non facile falsum a vero amico discernet; quo major enim est liberalitas, eo tectior est assentatorum fraus et calliditas.

422. *Unctum*, convivam; convivæ enim unguentis delibuti interesse solebant splendido convivio: Fulv. Urs. Append. apud Ciacconium de Triclinio, p. 123, *Sed cœnas obire soliti non erant—nisi lauti prius et uncti fuissent. Ponere:* ponuntur vel collocantur convivæ in lecto triclinari; hinc *positi*, accumbentes: Ovid. Met. xiii, 638, *positique tapetibus altis* (vestibus stragulis, quibus lecti insterni solebant), *Munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho:* cf. ibi Gierig.

423, 424. *Et spondere levi pro paupere. Spondere pro aliquo* dicitur, qui æs alienum a debitore solutum iri promittit, et fidem suam interponit: vid. Ernest. in Clav. Cic. s. v. *Spondere. Levi*, levioris fidei apud creditorem, quia pauper quod pignori det non habet. *Litibus atris*, misere vexantibus, ut *atra cura* sup. Od. iii, 1, 40, et Sat. ii, 7, 115. *Qui—possit:* cur homo dives id facere non *possit*, modo velit? Respexit Horatius, ut jam monui, avaros, qui, ut tale quid faciant, a se impetrare non possunt; inest igitur voci *possit* jam hæc vis, ut sit, qui a se impetrare possit hoc, ut convivas ad lautam cœnam vocet, ut spondeat, cett. nisi quis *ponere possit* pro, ponat, dictum esse putet.

426—429. *Tu, seu donaris*, cett. Nolito ei, qui jam dona a te accepit, aut se accepturum esse sperat, lætitiæ de acceptis aut accipiendis donis adhuc pleno versus tuos recitare; is enim clamabit, *Pulchre! bene! recte! Pallescet*, obstupescet, præ stupore vultum mutabit. *Super his etiam* (πρὸς δὲ τούτοις), insuper, præterea, plane ut sup. Epist. ii, 2, 24, *Quereris super hoc etiam. Stillabit*, stillatim ex oculis demittet lacrimarum guttas, eleganter pro, lacrimabit; *stillare* (sinere stillare) cum accusativo, ut *manare mella poetica* sup. Epist. i, 19, 44, ubi vid. not. *Lacrimarum ros* apud Ovid. Met. xiv, 708. *Amicis*, piis et intimos quasi animi sensus prodentibus.

430. *Tundet pede terram*, summæ voluptatis, quam simulat, sensu abreptus saltabit; sic sup. Od. i, 4, 7, Gratiæ cum Nymphis saltantes *alterno pede terram quatere* dicuntur.

431, 432. *Conducti*, mercede conducebantur, qui ploratus in funere ederent; respexit Horatius *mulieres præficas*, lamentationi quasi præfectas: vid. Kirchm. de Funer. Rom, ii, c. vi. *Dicunt Et faciunt prope plura dolentibus ex animo*, dicendo (dum in laudes mortui erumpunt) et faciendo (dum crines scindunt et plangunt pectora, cett.) plura doloris signa edunt, quam qui ex vero animi sensu dolent.

433. *Derisor*, qui simulatione alios ludit, ut sup. Sat. ii, 6, 54. *Movetur*, externis scilicet graviter commoti animi signis.

434. *Reges*, beatiores, divites, ut passim, e. c. sup. Od. i, 4, 14. *Multis urgere culullis*, eum premere multis culullis (*nos, tüchtig zutrinken*), *quem*, cett. De *culullo*, poculo capaciore, vid. sup. ad Od. i, 31, 11.

435. *Torquere mero*, vino, tanquam tormenti quodam genere, aliquem explorare; hinc sup. Epist i, 18, 38 *Commissumque teges et vino tortus et ira*, et Od. iii, 21, 13 vinum vocatur *tormentum*.

Quin sine rivali teque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomtis allinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit:
Fiet Aristarchus; non dicet, Cur ego amicum
Offendam in nugis? Hæ nugæ seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Ut mala quem scabies aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error et iracunda Diana,

436, 437. *Si carmina condes.* Tu igitur, si versus a te factos recitabis, cave tibi, ne unquam te ludant assentatores. *Sub vulpe*, sub astutæ vulpis pellicula, sub callido pectore; *vulpes* enim, animal callidissimum, proverbiali locutione pro callido quovis ponitur: Persius v, 116, 117, *Pelliculam veterem retines, et fronte politus Astutam vapido servas sub pectore vulpem.*

438. *Quintilius:* quam carus fuerit hic Quintilius Horatio, apparet ex carmine quo ejus mortem deflevit, sup. Od. i, 24, ubi de eo vide in Argum.

439—441. Ad *negares* repete *si:* si tu diceres, te bis terque frustra corrigere tentasse quod Quintilius corrigendum monstraverat, idem te totum locum delere, et male elaboratos versus de integro elaborare jubebat. *Male tornati versus*, male compositi; *tornatus, cœlatus, expolitus, exasciatus* translata sunt ab artificibus, qui opus aliquod vel torno effingunt, vel cœlo exsculpunt, vel lima expoliunt, vel ascia lævigant; sic versus elegantissimi sup. Epist. ii, 2, 92 *Cœlatum novem Musis opus* vocantur, ubi vide not.: cum addit Horatius *incudi reddere*, perstat in imagine ab artifice quodam translata, ab eo scilicet qui opus, quod diffingere vult, iterum *tradit incudi;* sic sup. Od. i, 35, 39, 40 *ferrum retusum incude diffingere* dicitur. Junxit igitur Horatius duas inter se imagines, alteram ab artifice qui opus torno fingit, alteram ab eo qui metallum incude diffingit, ductam; quod cum non ferre possent acutioris ingenii viri, Bentleius, Cuninghamus, et alii, huic loco emendando, frustra puto, insudarunt.

442. *Vertere*, mutare, emendare.

443, 444. *Nullum ultra verbum*, cett. ne verbum quidem addebat, nec opera sua amplius impedire studebat, quominus tibi soli tuisque versibus placeres *sine rivali*, sine ullius invidia. Qui facit, quod nemo imitari vult, non habet *rivalem* et æmulum. Commode Lambinus affert locum Ciceronis ad Q. Frat. iii, 8, *Hirrus auctor fore videtur. O Dii! quam ineptus, quam se ipse amans sine rivali. Insumebat* per zeugma proximo tantum nomini *operam* accommodatum est, ad *verbum* aliud, v. c. addebat, adjiciebat, vel simile, supplendum est.

445. *Versus inertes*, quibus deest poetæ vis et ingenium, inelegantes, moleste incedentes, jejuni.

446—448. *Incomtis allinet atrum Transverso calamo*, cett. Versus negligenter, temere, et sine arte fusos, transversa per calamum lineola, vel asterisco, vel obelo (ut versus quosdam Homericos Aristarchus) notabit. *Ornamenta ambitiosa*, placendi et vanæ gloriæ captandæ causa ambitiose conquisita, *luxuriantia*, ut dicuntur sup. Epist. ii, 2, 122. *Coget*, sc. scriptorem.

449. *Arguet*, indicabit, ut sup. Od. i, 13, 7, et Epod. 11, 10.

450—452. *Aristarchus*, grammaticus Alexandrinus, qui pro lubitu Homero versus abjudicabat, eosque obelo, h. e. veru, transversa lineola, notabat, proverbiali locutione pro quovis severo judice ponitur: vide inprimis de eo Illustr. Wolfii Proleg. ad Homer. vol. i, § 45, p. 247; Villoison. in Anecdot. Græc. T. ii, p. 172, et in Proleg. ad Homer. p. 17. *Non dicet, Cur ego*, cett. non dicet, ut alius fortasse minus severus et paulo indulgentior judex, "cur ego amicum meum in levioris momenti peccatis offendam?" non, inquam, ita dicet Quintilius; nam hæc ipsa leviora, non mature reprehensa, postea bonæ famæ scriptoris, semel decepti et parum honorifice ab aliis dijudicati, nocebunt.

453—456. *Ut mala*, cett. Junge: *Qui sapiunt, poetam vesanum, ut eum quem scabies—urget, Aut fanaticus error et iracunda Diana, timent tetigisse fugiunt-*

Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam,
Qui sapiunt; agitant pueri, incautique sequuntur.
Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
Si, veluti, merulis intentus, decidit, auceps,
In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum
Clamet, Io cives! non sit qui tollere curet.
Si quis curet opem ferre, et demittere funem,
Quî scis, an prudens huc se dejecerit, atque
Servari nolit? dicam, Siculique poetæ
Narrabo interitum: Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Insiluit. Sit jus, liceatque perire poetis:
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec, si retractus erit, jam
Fiet homo, et ponet famosæ mortis amorem.

que. Mala, abominalis. *Morbus regius*, arquatus, aurugo (a colore auri), ἴκτερος (ab ave lutei vel flavi coloris), nos, *Gelbsucht*. Varro apud Plinium xxii, 24, s. 53, *regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur*. Scilicet *mulsum* (vinum melle conditum) pertinet ad delicias, quas reges inprimis et beatiores appetunt et facile sibi comparare possunt. Celsus quoque lib. iii, c. 24, s. f. nomen *regii morbi* repetit a remediis, quorum usus regum inprimis et ditiorum opibus patet.

454. *Fanaticus error*, insania, furor, quo aliquis correptus huc illuc agitur. *Diana* dicitur *iracunda*, aut quia, violata furorem immittit, aut quia, cum simul sit *Luna* in cœlo, tam crescens quam decrescens, magnam vim in furiosos habet, unde illi dicuntur *lunatici*, *σεληνιακοί*, *σεληνόβλητοι*.

456. *Agitant pueri*, sc. vesanum poetam: *incauti*, parum sibi caventes ab impetu quem furiosus in se facere possit.

457—459. *Sublimis*, erecto in altum capite. *Ructatur*, egregie ad rem, aiunt quidem interpretes; equidem hoc non magis honeste dictum esse puto, quam apud Cic. in Cat. ii, 5, *cædem eructare sermonibus*. *Errat*, foras in campo vel silvis huc illuc vertitur et ruit, bacchatur, et circumvagatur; hanc explicationem postulant sequentia. *Longum*, non ad tempus, sed ad voces in longum ductas refero. Virg. Æn. iv, 463, de bubone, *longas in fletum ducere voces*. *Longum clamare* dictum, ut apud Græcos, *μακρὸν ἀΰτεῖν*.

460. *Non sit qui tollere curet*: tum neminem adesse velim, qui eum extrahendum curet.

463—466. *Siculique poetæ*. *Empedocles*, philosophus et physicus Agrigentinus, egregium carmen de rebus physicis scripsit, Cic. de Orat. i, 50, unde jam dicitur *poeta Siculus*. De ceteris ejus scriptis vid. Fabric. Bibl. Græc. ii, 12. Fabula de ejus interitu circumferebatur hæc: cum immortalis haberi cuperet, eum, aiunt, clam in montem Ætnam enixum eo consilio ibi in ardentem craterem se præcipitem dedisse, ut, si repente evanuisset, ex homine deus factus esse crederetur; rem autem ferreis ejus crepidis ex cratere cum massa ardente ejectis patefactam esse. Ostendere igitur vult Horatius hac narratione, magnum adeo illum poetam Empedoclem eo consilio in craterem Ætnæ desiluisse, ne a quoquam inde posset extrahi. Ceterum diversas de Empedoclis morte narrationes, hac ipsa de mortali illo ad immortalitatem saltu haud prætermissa, refert Diog. Laert. viii, 79.

465. *Frigidus* facete opponitur *ardenti Ætnæ*.

466. *Sit jus, liceatque*, cett. detur poetis venia et potestas pro lubitu pereundi. *Jus*, potestas, ut sup. v. 284 *sublato jure nocendi*.

467. *Idem facit occidenti*, idem facit quod occidens, idem ac si eum occidat (*τὸ αὐτὸ ποιεῖ τῷ κτείνοντι*): Lucret. iv, 11, 68, *Nempe eadem facit, et scimus facere omnia, turpi: eadem turpi*, pro, eadem ac turpis, ut explicat ibi Creech. Redit Horatius ad insanum poetam

Nec satis apparet cur versus factitet; utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus: certe furit, ac velut ursus,
Objectos caveæ valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
Quem vero arripuit, tenet occiditque, legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.

(v. 462), qui prudens volensque fortasse in puteum dejectus servari nolit.

468. *Nec semel hoc fecit*, sed idem facit iterum.

469. *Fiet homo*, ad sanam mentem redibit. *Famosæ*, memorabilis et sermonibus hominum celebrandæ.

470—473. *Utrum Minxerit in patrios cineres*, utrum ob scelus quoddam gravius in furorem conjectus sit, nec ne; certe furit. Locutio *in patrios cineres mingere*, pro, patrios cineres impio pectore turbare, vel protervius iis insultare, æque ac sup. v. 457 *versus ructari*, displicet.

471. *Bidental*, locus fulmine tactus ideoque solemni more expiatus atque consecratus. Ad hunc locum, sepimenti quodam genere clausum, nemini patebat aditus; et qui ullo modo eum profanaverat, grave scelus commisisse putabatur. Dictus autem ille est a mactata hostia, *bidente*, qua expiabatur, *bidental*.

472. *Moverit*, violaverit, irritaverit: sup. Epod. 17, 3, *Per et Dianæ non movenda numina.*

473. *Clathros*, cancellos, sive virgas ligneas vel ferreas, in cratis modum dispositas, quibus objectis intra caveam continentur feræ bestiæ.

474. *Acerbus*, acerbe molestus.

475. *Tenet*, tanquam vinctum retinet: *occiditque legendo;* hinc sup. Sat. i, 3, 89, qui, ut captivus, amaras historias audire cogitur, lepide *jugulum porrigere* dicitur.

476. *Non missuru*, cett. sicut hirudo, quæ tenaciter inhæret cuti, nec eam, nisi plena exsucti cruoris, ex ore dimittit. Theocrit. ii, 55, 56, de amore tenaciter inhærente animo,—*τί μευ μέλαν ἐκ χροὸς αἷμα* Ἐμφὺς *ὡς λιμνᾶτις ἅπαν ἐκ βδέλλα πέπωκας;* De omissa particula comparationis *sicut* ad *hirudo* vid. sup. ad Epist. i, 2, 42.

INDEX VERBORUM.

timare, putare: negatum, vincor, ut credam Epod. 17, 27. credidit ingens pauperiem vitium Sat. ii, 3, 91. hoc te crede modo insanum Sat. ii, 3, 52. id crede tuum Sat. ii, 3, 232. fortem crede bonumque Ep. i, 9, 13. quæ deserta et inhospita tesqua credis Ep. i, 14, 20. quod non mutabile credas Ep. ii, 1, 101. ingenium misera quia fortunatius arte credebat Ep. ad Pis. 296. crede non illam tibi de plebe dilectam Od. ii, 4, 17. illum parentis fregisse cervicem crediderim Od. ii, 13, 5. cœlo Jovem credidimus regnare Od. iii, 5, 1. ne forte credas interitura (esse) Od. iv, 9, 1. non defuisse Foliam credidit Neapolis Epod. 5, 43. ex re avita præberi mihi sumtus crederet Sat. i, 6, 80. credo hoc animum Staberî vidisse Sat. ii, 3, 88. omnem crede diem tibi diluxisse supremum Ep. i, 4, 13. quo spectanda modo credis? Ep. i, 6, 8. quæ profore credam Ep. i, 8, 11. ut puerum credas sævo magistro dictata reddere Ep. i, 18, 13. consentire suis studiis qui crediderit te Ep. i, 18, 65. quid credis, amice, precari? Ep. i, 18, 106. qui se credebat miros audire tragœdos Ep. ii, 2, 129. quæ maxima credis esse mala Ep. i, 1, 42. nec medici credis egere Ep. i, 1, 102. credere vix possis quam sibi non sit amicus Sat. i, 2, 19. cur ita crediderim, audi Ep. i, 2, 5. creditur habere sudoris minimum Ep. ii, 1, 168. credat Judæus Apella Sat. i, 5, 100. non sane credere Mena Ep. i, 7, 61. credite Od. ii, 19, 2; Ep. i, 17, 61; Ep. ad Pis. 6. variæ res ut noceant homini, credas Sat. ii, 2, 72. credo, quod nimium institerat viventi Sat. ii, 5, 87. sed, credo, hac mente Sat. ii, 2, 90. latebræ dulces et jam, si credis, amœnæ Ep. i, 16, 15. credo, doctus cavebit Sat. ii, 7, 68.

credibilis. narras vix credibile Sat. i, 9, 52.

creditor. Damasippi Sat. ii, 3, 65.

credulus. Proteus Od. iii, 7, 13. spes animi mutui Od. iv, 1, 30. armenta Epod. 16, 33. quam minimum credula Od. i, 11, 8. qui nunc te fruitur credulus aurea Od. i, 5, 9.

cremare. cremato Ilio Od. iv, 4, 53. cremati mortui Epod. 17, 79.

crepare. 1, crepante pede Epod. 16, 48. *c. accus.:* ter crepuit sonum populus Od. ii, 17, 26. 2, *præ se ferre, in ore habere:* crepent immunda dicta Ep. ad Pis. 247. quis crepat pauperiem? Od. i, 18, 5. rusticus fit, atque sulcos et vineta crepat Ep. i, 7, 84. si quid veri crepat Sat. ii, 3, 33.

crescere. qui *(caulis)* crevit in siccis agris Sat. ii, 4, 15. face Noctiluca crescens Od. iv, 6, 38. Gallicis crescunt vellera pascuis Od. iii, 16, 36. victima quæ crescit Albanis in herbis Od. iii, 23, 11. hydra crevit in Herculem Od. iv, 4, 62. secundis usque laboribus Romana pubes crevit Od. iv, 4, 46. cetaria crescent Sat. ii, 5, 44. crescit indulgens sibi hydrops Od. ii, 2, 13. crescit fama, velut occulto arbor ævo Od. i, 12, 45. crescens pecunia Od. iii, 16, 17. crescunt divitiæ Od. iii, 24, 63. per quæ res crescere posset Ep. ii, 1, 107. crescit res multis Ep. i, 1, 80. malus membris crescit odor Epod. 12, 8. pubes tibi crescit omnis, servitus crescit nova Od. ii, 8, 17, 18. crevere vires Od. iv, 15, 14. crescentem utrem infla Sat. ii, 5, 98. crescam laude Od. iii, 30, 8. optivo cognomine crescit Ep. ii, 2, 101. fidibus voces crevere severis Ep. ad Pis. 216.

crimen. 1, Prœtum falsis impulerit criminibus Od. iii, 7, 14. vigent ubi crimina Sat. i, 3, 61. si tentent crimina Ep. i, 18, 80. aut premit crimine turpi Ep. ad Pis. 262. commotæ crimine mentis absolves hominem Sat. ii, 3, 278. sine crimine notus Ep. i, 7, 56.

crinis. niger Od. i, 32, 11. soluti Od. ii, 5, 24. myrrheus Od. iii, 14, 22. comti Od. iv, 9, 14. adulteri Od. i, 15, 20. crinibus inhærens corona Od. i, 17, 28. nodo coerces crines Od. ii, 19, 20. Phœbe, qui Xantho lavis amne crines Od. iv, 6, 26. crines religata Od. iv, 11, 5. implicata viperis crines Epod. 5, 16. num tu Phrygiæ opes permutare velis crine Licymniæ? Od. ii, 12, 23.

criticus. ut critici dicunt Ep. ii, 1, 51.

crocodilus. stercor crocodili Epod. 12, 11.

crocus. Corycius Sat. ii, 4, 68. crocum floresque perambulet Attæ fabula Ep. ii, 1, 79.

cruciare. non se pejus cruciaverit atque hic Sat. i, 2, 22. aut cruciet (me) quod Sat. i, 10, 78.

crudelis. crudelis adhuc Od. iv, 10, 1. quis, Fortuna, est crudelior in nos te Deus? Sat. ii, 8, 61. crudeles tollite claudum Ep. i, 17, 61.

crudus. 1, bos Epod. 8, 6. 2, *immaturus:* cruda equa marito Od. iii, 11, 12. 3, *de vitio stomachi ex mala concoctione:* pila inimicum crudis ludere Sat. i, 5, 49. crudi tumidique lavemur Ep. i, 6, 61.

cruentus. 1, cos Od. ii, 8, 16. dens Ep. ii, 1, 150. cruentus sanguine fraterno Sat. ii, 5, 15. gaudens Bellona cruentis Sat. ii, 3, 223. 2, *crudelis:* Mars Od. ii, 14, 13. hostis Od. i, 2, 39. ira Od. iii, 2, 11.

crumena. non deficiente crumena Ep. i, 4, 11.

cruor. viperinus Epod. 3, 6. sacer Epod. 7, 20. in fossam confusus Sat. i, 8, 28. nocturnus Od. ii, 13, 7. Nessi

E

F

tem senectus exaret rugis Epod. 8, 4. cornu ni foret exsecto frons Sat. i, 5, 59. fronte curvatos imitatus ignes (*vitulus*) Od. iv, 2, 57. frontium doctarum præmia Od. i, 1, 29. fronti præponere olivam Od. i, 7, 7. frontibus adversis pugnantia Sat. i, 1, 103. mutatæ frontis redis Sat. ii, 8, 84. *de moribus*: proterva Od. ii, 5, 16. urbana (*impudens*) Ep. i, 9, 11. 2, *pars antica rei*: mille pedes in fronte Sat. i, 8, 12.

fructus. ex re decerpere fructus Sat. i, 2, 79. fructibus si recte frueris Ep. i, 12, 1.

frugaliter. viverem Sat. i, 4, 107.

fruges: cf. *frux*.

frugi. 1, Penelope Sat. ii, 5, 77, 81. populus Ep. ad Pis. 207. mancipium Sat. ii, 7, 3. sum bonus et frugi Ep. i, 16, 49. 2, *parcus*: parcius hic vivit, frugi dicatur Sat. i, 3, 49.

frui. Dî tibi divitias dederant, artemque fruendi Ep. i, 4, 7. *c. ablat.*: fructibus Ep. i, 12, 2. paratis Od. i, 31, 17. grato tempore Ep. ii, 2, 198. fruitur te credulus aurea Od. i, 5, 9. fruar judiciis Ep. i, 1, 71.

frumentum. frumenti acervus Sat. ii, 3, 111. cumera Ep. i, 7, 30. copia Ep. i, 15, 14. millia frumenti tua triverit area centum Sat. i, 1, 45. frumenti quantum Africa metit Sat. ii, 3, 87. ne plus frumenti emetat Ep. i, 6, 21. portet frumenta penusque Ep. i, 16, 72. condita post frumenta Ep. ii, 1, 140. segetes tibi mox frumenta daturæ Ep. ii, 2, 161.

frustra. Od. i, 24, 11; Od. ii, 14, 13, 15; Od. iii, 7, 21; Od. iii, 13, 6; Epod. 17, 72; Sat. i, 10, 46; Sat. ii, 2, 54, 98; Sat. ii, 3, 7; Sat. ii, 7, 115; Ep. i, 7, 31; Ep. ad Pis. 241, 440.

frustrari. ne te frustrere Sat. ii, 3, 32.

frustum. lardi semesa frusta Sat. ii, 6, 85.

fruticetum. altum Od. iii, 12, 10.

frux. 1, uberes Od. iv, 15, 5. fertilis frugum tellus Carm. Sæc. 29. prospera frugum Noctiluca Od. iv, 6, 39. cursum mutavit iniquum frugibus amnis Ep. ad Pis. 67. fruges consumere Ep. i, 2, 27. quibus jugera liberas fruges ferunt Od. iii, 24, 13. fruges Italiæ defudit Copia cornu Ep. i, 12, 28. simul Auctumnus fruges effuderit Od. iv, 7, 11. frugibus locuples annus Ep. ii, i, 137. sit bona provisæ frugis in annum copia Ep. i, 18, 109. fruge Lares placaris Od. iii, 23, 4. *de arborum fructibus*: quercus multa fruge juvat pecus Ep. i, 16, 10. 2, *pretium*: centuriæ seniorum agitant expertia frugis Ep. ad Pis. 341.

fucatus. color crocodili stercore Epod. 12, 11.

fucus. 1, *ruber color*: fuco lana medicata Od. iii, 5, 28. potantia vellera fucum Ep. i, 10, 27. 2, *ornamentum*: mercem sine fucis gestat Sat. i, 2, 83.

fuga. 1, celeris Od. ii, 7, 9. celeres Od. iv, 8, 15. secunda Epod. 16, 66. Cinaræ Ep. i, 7, 28. excepta nihil te si fuga lædit Ep. ii, 2, 16. dura fugæ mala Od. ii, 13, 28. fugas servorum ridet Ep. ii, 1, 121. fugam morbi quære (*fac ut fugiat morbus*) Ep. i, 6, 29. fuga temporum Od. iii, 30, 5. 2, *timor alicujus rei*: leti Sat. ii, 6, 95. culpæ Ep. ad Pis. 31. paupertatis Ep. i, 18, 24.

fugare. fugato gnato Sat. i, 2, 21. indoctum doctumque recitator fugat Ep. ad Pis. 474. hoc etiam fugat audacem poetam Ep. ii, 1, 182. *metaph.*: fugat astra Phœbus Od. iii, 21, 24. fugatis tenebris Od. iv, 4, 39.

fugax. Pholoe Od. ii, 5, 17. comes atra sequitur fugacem (cura) Sat. ii, 7, 115. mors et fugacem persequitur virum Od. iii, 2, 14. equi Od. ii, 1, 19. lynces et cervi fugaces Od. iv, 6, 33. lympha Od. ii, 3, 12. anni Od. ii, 14, 1.

fugere. 1, Neptunius dux fugit Epod. 9, 8. dum fugiunt equitum turmæ Ep. ii, 1, 190. fugit juventas Epod. 17, 21. sublimi fugies mollis anhelitu Od. i, 15, 31. ne te compilent fugientes Sat. i, 1, 78. cur unquam fugisset Sat. i, 5, 68. nec furtum feci, nec fugi Ep. i, 16, 46. fugit improbus Sat. i, 9, 73. fugiens hic decidit prædonum in turbam Sat. i, 2, 42. discincta tunica fugiendum est ibid. 132. serpente fugit alite (Medea) Epod. 3, 14. fugit ulta pellicem Epod. 5, 63. fugis ut Rusonem debitor æris Sat. i, 3, 86. quo fugit Venus? Od. iv, 13, 17. retro fugit Juventas et Decor Od. ii, 11, 5. Saturnalibus huc fugisti Sat. ii, 3, 5. longe fuge Sat. i, 4, 34. fuge, quo descendere gestis Ep. i, 20, 5. fugies Uticam Ep. i, 20, 13. fugientes Nymphæ Od. iii, 18, 1. cervi Od. iii, 12, 9. fugientia captat Sat. i, 2, 108. hac rabiosa fugit canis Ep. ii, 2, 75. ut lævum (latus) sol curru fugiente vaporet Ep. i, 16, 7. spernit humum fugiente penna Od. iii, 2, 24. fugiuntque nubes Od. i, 12, 30. fugiens hora Od. iii, 29, 48. septimus jam fugerit annus Sat. ii, 6, 40. fugerit invida ætas Od. i, 11, 7. imago vana, quæ porta fugiens somnium ducit Od. iii, 27, 41. flumina a labris fugientia Sat. i, 1, 68. cetera simul cum vitio isto fugere Ep. ii, 2, 206. nisi causa morbi fugerit venis Od. ii, 2, 15. 2, *c. acc. evitare*: Teucer Salamina patremque quum fugeret Od. i, 7, 22. fugiens hostem Sat. i, 3, 10. o ego infelix, quam tu fugis Epod. 12, 25. Hippolyten dum fugit abstinens Od. iii, 7, 18. quem nos sic fugimus ulti Sat. ii, 8, 93. percontatorem

asper Ep. ad Pis. 163. tamen monitoribus îsdem uteris? Ep. ii, 2, 154.

mons. Vaticanus Od. i, 20, 7. Albanus Ep. ii, 1, 27. alti Od. i, 2, 8; Epod. 10, 7; ibid. 16, 47. ardui Od. i, 29, 12. summi Od. ii, 10, 12. avii Od. i, 23, 2. continui Ep. i, 16, 5. noti Sat. i, 5, 77. supremo in monte Epod. 17, 69. parturiunt montes Ep. ad Pis. 139. montium custos Od. iii, 22, 1. montium umbræ Od. iii, 6, 41. montium clamor Od. iii, 29, 38. montibus impositæ arces Ep. ii, 1, 253. ubi me in montes et arcem removi Sat. ii, 6, 16. monte decurrens amnis Od. iv, 2, 5.

monstrare. iter Ep. i, 17, 4. viam Ep. i, 2, 65. si quid forte lateret, indice monstraret digito Sat. ii, 8, 26. monstror digitis prætereuntium Od. iv, 3, 22. urnam argenti mihi monstret Sat. ii, 6, 10. monstrata radix vel herba Ep. ii, 2, 149. quæ te, Lesbia, quærenti taurum, monstravit inertem Epod. 12, 17. abdita rerum Ep. ad Pis. 49. quo scribi possent numero, monstravit Homerus ibid. 74. cornu taurus petit unde, nisi intus monstratum? Sat. ii, 1, 53. inulas ego primus amaras monstravi incoquere Sat. ii, 8, 52.

monstrum. fatale Od. i, 37, 21. modo multum amatum Od. iii, 27, 48. nova Od. i, 2, 6; Epod. 16, 30. natantia Od. i, 3, 18. monstrumve submisere Colchi majus Od. iv, 4, 63. monstris suis terra injecta dolet Od. iii, 4, 73.

monumentum. monumenta regis Od. i, 2, 15. hæredes monumentum ne sequeretur Sat. i, 8, 13. ære perennius Od. iii, 30, 1.

morari. 1, celeres rivos Od. iii, 11, 14. morans fluminum lapsus Od. i, 12, 9. populus reditus morans Od. iii, 5, 52. tu moraris aureos currus Epod. 9, 21. moratur me cura Lamiæ Ep. i, 14, 6. an vos pingues Asiæ campi morantur? Ep. i, 3, 5. ne te morer Sat. i, 1, 14. ne te longis ambagibus morer Ep. i, 7, 83. si longo sermone morer tua tempora Ep. ii, 1, 4. hunc lite moraris iniqua? Ep. ii, 2, 19. morantur tempora consilium Ep. i, 1, 24. impudens Orcum moror (*me rapturum*) Od. iii, 27, 50. dura morabitur alvus (*obstaculo erit emittendis excrementis*) Sat. ii, 4, 27. *absol., relictum esse:* rosa quo locorum sera moretur Od. i, 38, 4. *c. infin.:* ratem occupare quid moramur? Epod. 16, 24. *retinere, capere:* carmina quæ possint oculos auresque morari Cæsaris Ep. i, 13, 17. novitate morandus spectator Ep. ad Pis. 223. populum melius moratur Ep. ad Pis. 321. *curare:* nam vina nil moror illius oræ Ep. i, 15, 16. nil moror officium quod gravat Ep. ii, 1, 264. 2, *versari:* sub divo Od. ii, 3, 23. neque in terris morabor longius Od. ii, 20, 3. quid moror altera? (pars animæ) Od. ii, 17, 6. morantem sæpe diem mero fregi Od. ii, 7, 6. semper in adjunctis ævoque morabimur aptis Ep. ad Pis. 178. *hærere:* ne quid valeat per leve morari Sat. ii, 7, 87. nec circa vilem moraberis orbem Ep. ad Pis. 132.

moratus. speciosa locis morataque recte fabula Ep. ad Pis. 319.

morbus. 1, acutus Sat. ii, 3, 163; Ep. i, 6, 28. regius (*Gelbsucht*) Ep. ad Pis. 453. Campanus Sat. i, 5, 62. causa morbi Od. ii, 2, 14. quære fugam morbi Ep. i, 6, 29. nervis elidere morbum Ep. i, 15, 6. avertit morbos Ep. ii, 1, 136. morbo perire Sat. ii, 3, 157; Ep. i, 7, 86. turpes morbo viri (*evirati*) Od. i, 37, 10. 2, *de vitiis et pravis cupiditatibus:* ægrotet quo morbo Barrus Sat. i, 6, 30. maxima pars hominum morbo jactatur eodem Sat. ii, 3, 121. morbo mentis calet Sat. ii, 3, 80. morbi purgatum te miror illius (*emendi et vendendi studii*) Sat. ii, 3, 27. ponas insignia morbi (*luxuriosæ vitæ*) Sat. ii, 3, 254. morbi magnam deponere partem (*avaritiæ*) Ep. i, 1, 35. expulit helleboro morbum (*insaniam*) Ep. ii, 2, 137.

mordax. 1, videor tibi? Sat. i, 4, 93. Cynicus Ep. i, 17, 18. *crucians animum:* sollicitudines Od. i, 18, 4. 2, *acutus:* ferrum Od. iv, 6, 9.

mordere. dente minus mordeor invido Od. iv, 3, 16. mordear falsis opprobriis Ep. i, 16, 38. *urere:* oleamve momorderit æstus Ep. i, 8, 5. parum cautos frigora mordent Sat. ii, 6, 45. *metaph., alluere:* mordet amnis rura Od. i, 31, 8.

mordicus. divellere mordicus agnam Sat. i, 8, 27.

mori. dulce et decorum est pro patria mori Od. iii, 2, 13. pro patria non timidus mori Od. iii, 19, 2. pro qua non metuam mori Od. iii, 9, 11. immeriti mori Od. iii, 2, 21. pro qua bis patiar mori Od. iii, 9, 15. quid mori cessas? Od. iii, 27, 58. per vim Od. iii, 14, 15. morietur frigore Ep. i, 17, 31. non omnis moriar Od. iii, 30, 6. moriar, mors ultima linea rerum Ep. i, 16, 79. moriemur inulti Sat. ii, 8, 34. moriture Delli Od. ii, 3, 4. nec quicquam tibi prodest aerias tentasse domos, morituro Od. i, 28, 6. moriens dixisse Sat. ii, 3, 170. elabi si posset mortua Sat. ii, 5, 87. *subst., mortuus:* cremati Epod. 17, 79. *interire:* mori Musa vetat virum laude dignum Od. iv, 8, 28.

morosus. morosum offendet garrulus Sat. ii, 5, 90. canities Od. i, 9, 18.

mors. atra Od. i, 28, 13. atris alis circumvolat Sat. ii, 1, 58. gelida Od. ii, 8, 12. pallida Od. i, 4, 13. indomita Od. ii, 14, 4. cita Od. ii, 16, 29; Sat. i,

O

P

R

S

U

Z

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

A

O

P

T

[illegible] Sat. ii, 8, 20.
[illegible] Sat. i, 1, 105.
[illegible] Sat. ii, 7, 15.
[illegible] Verb.
[illegible] Sat. [illegible], 6, 39.
[illegible] graves Cyclopum Vulcanus [illegible] officinas Od. i, 4, [illegible]
[illegible] Vulcanus Od. iii, 4, [illegible]
[illegible] culinam Vulcano Sat. [illegible]

[illegible] Vulteius, nomine Mena [illegible] vendens ibid. 64. [illegible] nimis attentusque videns esse [illegible] ibid. 91.

[illegible] Appulus Od. iii, 4, 9.

[illegible] Sat. i, 9, 22.

[illegible] Sat. [illegible] 10, 83.

X

Xanthias (Phoceus). ad eum Od. ii, 4.

Xanthus. amnis Od. iv, 6, 26.

Z

Zephyri. Zephyris agitata Tempe Od. iii, 1, 24. mitescunt frigora Zephyris Od. iv, 7, 9. te cum Zephyris reviset Ep. i, 7, 13.

Zethus (frater Amphionis). Ep. i, 18, 42.

FINIS

FINIS.

OXONII:
TYPIS D. A. TALBOYS ET G. BROWNE.